

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

17

Philos. Opera varia. 167.

40 106.

R.

<36618525670014

S

<36618525670014

Bayer. Staatsbibliothek

BENEDICTI PERERII SOCIE- TATIS IESV,

De Communibus omnium rerum naturalium Prin-
cipiis & Affectionibus,

LIBRI . QVINDECIM.

*Qui plurimum conferunt ad eos octo libros Aristotelis, qui de Physico auditu inscri-
buntur, intelligendos.*

Adiecti sunt huic operi tres Indices ; Vnus Capitum singulorum libro-
rum; Alter Quaestionum; Tertius Rerum.

Omnia in hac postrema editione recognita sunt, & plerisque in locis emendata.

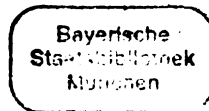
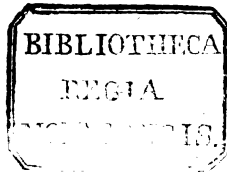

PARISIIS,

Apud Thomam Brumennium, in clauso Brunello, sub
signo Oliuæ.

M. D. LXXXV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

BENEDICTI PER- RERII SOCIETATIS IESV,

In suos de principiis & affectionibus
rerum naturalium libros.

P R Æ F A T I O.

HOC nostrum opus de cōmunibus omnium rerum naturalium principiis & affectionibus, primam & generalem continet totius Physiologiae partem: quā Aristoteles, octo libris Physicorum explicatam, nobis reliquit. In duas autem partes, opus diuisum est: prior pars, quae est de principiis & causis rerum naturalium; nouem libris comprehenditur. Posterior, reliquos sex libros complectitur, in quibus generales quaedā affectiones, quae communes sunt omnium rerum naturalium, eiusmodi sunt, quantitas, locus, tempus, & motus, explicantur. Ac licet nobis multas ob causas (quas hoc loco exponere nō est necesse) visum non fuerit, commentarios in Aristotelem scribere, quibus eius sententias & verba, sigillatim interpretaremur, sedulō tamē curauimus, ut quicquid Aristoteles iis de rebus, quas hoc opere docemus, usquam sensit, & scriptū reliquit, variis ex libris eius colligentes, suo quodque loco, pertractaremur. Quorum autem scriptorum vestigia, in huius operis molitione, persequenti simus, quid etiam de Philosophorum lectione atque imitatione sentiamus; quoniam ea ex re intelligi potest, quam nos Philosophandi viam & rationē maximē probemus ac sequamur, nūc paucis exponemus. Graecos Aristotelis interpretes, Alexandrū, Themistiū, & Simpliciū,

ā ij

P R Æ F A T I O.

in Aristotelicis sententiis & verbis explanandis, præter ceteros, secuti sumus. Hos enim, extra controversiã est, omnium optime Aristotele intellexisse, & in eius scriptis interpretandis, diligentissimos & accuratissimos fuisse. Horum fontibus, fateor me hos meos hortulos irrigasse; hoc est, ex doctissimis eorum commentariis, multa, quæ interiorẽ quandam, & recõditam habent Peripateticã disciplinã cognitionẽ, in hos libros trãstulisse. Latinos verò Philosophos, præsertim autem Theologos Scholasticos, propter ingenij acumẽ & ubertatẽ, propter differẽdi subtilitatẽ, denique propter incredibilem vim atq; copiam argumentorum; quibus de omni re propõsitã in utrãque partẽ disputare solẽt, equidem semper sum admiratus, in hoc autem opere, nõ rarò etiam imitatus. Quorum disputationibus, has meas cõmetationes nervosiores & robustiores factas esse, nõ dubito. Sed D. Thomam, eximium Philosophiæ decus, & splendidissimum Theologiæ lumẽ, firmissimumq; columẽ, præ cæteris miramur, & colimus: cuius diuini ingenij monumentis, quantum nos adiuti & locupletati sumus, hæc nostra qui legẽt, faciliẽ intelligẽt. Inter Arabes, Avicenna suos quoq; amatores, & sectatores habet. Quem ego in Philosophia, nec magnopere laudo, nec planẽ contẽno. Fuit is præstantissimus Medicus, fuit etiã (quorũdam iudicio) peracutus Metaphysicus; sed cum doctrinã Aristotelis (quã omnibus Philosophiæ studiosis maximẽ probatam & cognitã esse oportet) nec valde studiosum, nec admodum intelligentem fuisse constat. De Averroẽ, quoniam de eo varias multumque discrepãtes hominum sententiã esse video, dicam breviter, ut sentio. Ego, sicut eos nõ laudo, qui Averroẽ fastidiosẽ contemnũt, convitiis lacerant, & veluti pestem ingeniorum, omnibus fugiendũ esse clamant; sic contrã, quosdam esse, qui cum laudibus in cœlũ efferant, & quasi Deum quendam Philosophiæ colant, eiusque sententiã tanquã oracula diuinitus edita in veneratione habeant; graviter doleo, molestẽque fero; utrumque profectò in vitio est; sed illud minùs; habet enim vel excusationẽ ignorantiæ, vel etiam speciem quandã & umbram pietatis atque religionis: hoc autẽ, cuius Philosopho, turpe est; Christiano autẽ Philosopho, etiam infame. Quid enim turpius, quã unius hominis, qui labi potuit (& verò in rebus magni momẽti nõ semel lapsus est) decreta omnia pugnaciter defen-

defendere, ac mordicus tenere, & quasi tēpestate delatos, ad eius doctrinam, tāquam ad saxū aliquod, adherescere? Quid fœdius? quā multas *Auerrois* sentētias, & quæ vocant, commēta, tertio quoque verbo usurpātes; sese iactare, & in his puerilibus nugis, primas, sapientia suæ partes collocare? Sed dicēt, *Auerroē* fuisse acri ingenio, iudicio graui, & singulari studio ac diligentia; multa subtiliter, & doctē, scripsisse, omnes pene libros *Aristotelis*, eruditis cōmentariis illustrasse; denique, de *Peripatetica* disciplina esse optimē meritum. Sint ista ut dicūt: negari tamē non potest, *Auerroē* interpretando *Aristotelē*, ob ignorationem linguæ Græcæ, mēdosoque codices, & bonorū interpretum penuriā, multifariam hallucinatum esse. De rebus quoque naturalibus, humanis, & diuinis, opiniones eū habuisse certum est, complures quidem falsus, quasdam verò etiā impias, & absurdas. Quid igitur magis à Philosophiæ grauitate, dignitatēq; remotum, & alienu esse potest, quā *Philosophū*, id est, amatorem sapientia, quem ad hanc rerum omnium vniuersitatem animo perlustrādā, atque contemplandā, solutum, & liberum esse decet, vnius hominis, nō omnium mortalium sapiētissimi, quasi vile mācipium, & ut *Poëta* quidā ait, seruū pecus effici? verum de *Auerroē* hactenus. Illud autē studiosos Philosophiæ diligenter intelligere volumus; si magno cū fructu, nullōque veritatis atque pietatis detrimento, philosophari cupiūt, duos ipsis, hominū de Philosophiā malē sentientium, errores, utrumque sanē, meo iudicio, valde perniciosum, esse fugiendos. Sunt enim nonnulli, qui propter pauca, quæ in libris Philosophorum reperiunt, à decretis sanctitatēque nostræ religionis aliena, nō modò cætera quā plurima verè & utiliter ab illis tradita reiiciunt; sed omnem etiam Philosophiæ cognitionem damnāt, & tanquā certam animorū pestem, ex hominum, præsertim Christianorū, societate exterminandā putāt. Videlicet isti, Philosophiæ rudes, omnisque liberalis doctrinæ expertes, omnes sui similes esse cuperent, quò minùs in multitudine, ipsorum appareret inscitia. Ac olim quidem *Iulianus Augustus*, quò tectior & callidior, eò atrior atq; perniciosior Christianorū hostis, nulla re putauit magis se Christianis obesse, eorūque religionem vehementius labefactare posse, quā si eis omniū bonarum artium studia, interdixisset. Huc quo-

P R Æ F A T I O.

que spectat Hæreticorū nostri temporis artificiosa calliditas, Philosophiā, reconditioreſque diſciplinas, Christianis hominibus repudiādas, & execrandas eſſe clamātium; quò nimirum facilius, homines indocti ac ſimplices, argumentis quibuſdā ipſorum, in ſpecie modò probabilibus, captioſiſque circumuēti atque irretiti, in eorū errores pertrahantur. In quo videntur mihi quidem Hæretici, ſimiliter facere, ut feciſſe quondā Philiſtaeos, diuinæ literæ prodiderūt: qui omnes fabros ferrarios, armorūmq; opifices Hebræi abſtulerūt, ut inermes, nec bellū illis ultrò auderēt inferre, nec illarum ab illis, facile propulſarēt. Sed aiunt iſti, erraſſe Philoſophos; errarūt ſanè, ſed ſunt illi, quidem errores Philoſophorum, non Philoſophiæ. hoc eſt, hominum, non ſciētiae. Et illos ipſos errores, qui Philoſophiā norunt, reſellere poterunt; qui non norūt, non poterunt. Non eget fides noſtra Philoſophiæ præſidiis; non ea tamen reiicit. Non deſiderat humana ſapientiæ ornamenta; ſed ea proſuſ non aſpernatur. Sua vi tuta & munita eſt, ſuāq; luce ſplēdet; ſed quæ docere & hominibus perſuadere ſtudet, ea ſi rationibus, exemplis, & ſimilitudinibus è Philoſophia petitis, quaſi aſperſa & cōdita ſunt, iucundius audiuntur, facilius intelliguntur, creduntur promptius, conſtantius retinentur. Ac ego quidē mirari ſoleo, quēquam eſſe Chriſtianorum hominum, qui Philoſophiam, tanquā rem Deo inuſam, ſacris literis cōtrariam, & noxiam iis qui Chriſtianam doctrinam profitentur, vituperare audeat. An non ſacris literis proditum eſt, Deū, qui (ut Iſaiās inquit) eſt Deus docens vtilia, quò ſuā erga Salomonem beneuolentiam atque liberalitatē, magis illuſtrem teſtatamque faceret, ampliſſimam ei omnium rerum naturalium ſcientiam dediſſe? Nōne cernimus, multos diuinæ ſcripturæ libros, Philoſophicarum rerum eſſe plenos? quos indocti legentes, non intelligunt; docti, quia intelligunt, magno cū fruētū & voluptate legūt. Quid clariſſima illa Chriſtiana Theologia lumina, Baſiliū dico, Dydimum, duos Gregorios, Nazianzenum & Niſſenum, D. Auguſtinum, Hieronymū, & in primis D. Thomam Aquinatē, ut nunc omittam Iuſtinum & Lucianum martyres, Clementē Alexandrinū, Originem, Tertullianum, Arnobiū, aliōſque quamplurimos, quò plus Chriſtianis prodeſſent, magiſque Chriſtianam diſciplinam munirent, augerent, & exornarēt,

libros

libros à se de rebus diuinis scriptos, quàm multa, quàm varia, quàm recondita & exquisita, Philosophiæ, omniumque doctrinarum cognitione refarsierunt? Verùm, contra istos Philosophiæ vituperatores, & nunc dictum sit satis, & aliàs fortasse dicetur uberius. Sunt contra, nonnulli, qui diuina, ut vocant, Platonis & Aristotelis ingenia, uberrimamque cunctarum rerum scientiam cum excellenti eloquentia coniunctam, usque eo sunt admirati & amplexati, ut eos, veluti numina Deosque Philosophiæ, colerent; eorumque decreta Philosophica, tanta animi assensione complecterentur, vix ut crederent quicquid esse posse probabile, quod improbaretur ab illis; aut quod ab illis probaretur, improbabile. Fuit hæc quondam Pythagoreorum vanitas atque superstitio; quibus instar omnium rationum erat præceptoris auctoritas; & ut quidvis facile propterea crederet, satis erat, id dixisse Pythagoram, nefasque putabant, cur illud ita esset, velle requirere.

O miseras hominum mentes, ô pectora cæca.

Quid enim, vilius & abiectius, aut quæ maior animi cæcitas esse potest, quàm nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioque pendere? Nulla duci ratione, sed quasi pecudes, aliorum sententia, nutuque tantum, moueri ac regi? Theologus, cuius scientia, Dei, à quo profecta est, auctoritate nititur atque fulcitur, nec rationum eper præsidii, humanas tamen rationes non continet aut reiicit. Philosophus, cuius doctrina ex ratione, ortum, incrementa, robur, omnemque vim suam atque dignitatem habet omni ratione posthabita, in unius hominis multarum rerum ignari, multisque vitæ & doctrinæ sordibus inquinati, auctoritate coquiescet. Ego multum Platoni tribuo, plus Aristoteli, sed rationi, plurimum. In explicandis Philosophiæ questionibus, disceptandisque controuersis, equidem, quid Aristoteles senserit, diligenter considero; sed multo magis, quid ratio suadeat, necum ipse perpendo. Si quid Aristotelis doctrinæ congruens & conueniens esse intelligo, probabile duco; si quid autem rationi consensaneum esse video, verum certumque iudico. Itaque in Physiologia, primas iudicio sensui, longa experientia & diligenti obseruatione explorato atque confirmato; secundas rationi; auctoritati Philosophorum, postremas defero. In legendis autem Philosophorum libris, temperatum quoddam ac salutare iudicium adhibeo. Etenim, pauca illa quæ reli-

PRÆFATIO.

gioni aduersantur, repudio; alia verò quàm plurima, cū ad vsum vitæ perutilia, tum ad agnitionē animi pulcherrima, probō ac retineo; & viros humanarum & diuinarum rerum scientia excellentes, libenter sequor, qui Philosophiā cum sacris literis coniungentes, incredibiles utilitates, maximumque decus Christianæ religioni attulerūt. Si Agar & Ismaël, Sara & Isaac concordēs & obediētes esse velint, maneat in domo Abrahæ; sin autem insoleſcant & repugnēt, rixasque & iurgia excitent, domo eijciantur & exulent: sic Philosophi hætenus legendi & probandi sunt; quoad veritati & pietati cōſenſerint atque inſeruiert, sin autem quid effutierint, diuinis decretiſ alienum, deſerendi sunt ac reiſciendi. Nec mirandum cuiquam accidat, Platonem & Ariſtotelem, ceteroqui ſapientes viros, & Philoſophorum principes, nonnumquam grauiter & turpiter erraſſe: videlicet homines fuerunt, quorum erant fallaces ſenſus, anguſta ingenia, infirma iudicia, vita multis flagitiis inquinata, mens humanæ inſcitia circumſuſa tenebris, & cœleſti lumine deſtituta. Quin potius nos immortales Deo gratias agamus, qui ea nobis clariſſimè patefecit, quæ acutiſſimos Philoſophos latuerūt. Nec ſolum in iis quæ tradit Philoſophia, quid nobis probandum ſequendumque, quid contrā repudiandum & fugiendum eſſet, omnium errorum diſcuſſa caligine, indicauit; ſed etiam earum rerum, quæ omnem humanæ intelligentiæ vim & facultatem ſuperant, cognitionem, ad quam Philoſophia aſpirare non poteſt, liberaliter impertiuit. Atque hæc quidem eſt noſtra de ſtudio Philoſophiæ, Philoſophorumque lectiōe, & imitatione ſententiæ; quam initio huius operis præſari & prædocere volumus, ut quàm nos Philoſophiæ formam maximè probemus, quodve philoſophandi genus in hiſ libris ſecuti ſimus, notum omnibus conſtatūque faceremus.

INDEX

INDEX LIBRORVM, QVOS
HOC OPVS COMPLECTITVR.

- II. **P**rimus liber, est de Philosophia.
III. De Philosophia naturali.
III. De via & ordine doctrinae Physicae.
III. De Antiquis Philosophis, & variis eorū, circa principia rerum naturalium, opinionibus.
V. De Materia & Prinatione.
VI. De Forma.
VII. De Natura.
VIII. De Causis.
IX. De Fortuna, Casu, & Contingentia.
X. De Qualitate.
XI. De Loco.
XII. De Tempore, Aeternitate, & Aetno.
XIII. De Natura Motus.
XIII. De Varietate & praecipuis divisionibus Motus.
XV. De Motus & Mundi Aeternitate.

INDEX CAPITVM QVÆ IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS OPERIS CONTINENTVR.

CAPITA PRIMI LIBRI DE PHILOSOPHIA.

- Cap. I. E nomine Sapientis & Philosophi; & quid sit Sapiē-
tia, & Philosophia: qualem item deceat esse Sapientē
atque Philosophum.
- II. Ponitur diuisio Philosophiæ in Speculatiuā, & Pra-
cticam: & declaratur significatio illorum vocabulo-
rum (practicum & speculatiuum.)
- III. Explicatur primò, ratio supradictæ diuisionis: deindē cuiusmodi sint
scientiarum differentiæ (practicum & speculatiuum.)
- IIII. Declaratur, vtra pars magis mereatur nomen scientiæ, & vtra sit
prior, certior, ac nobilior.
- V. Traditur diuisio Philosophiæ speculatiuæ in Physicam, Metaphysi-
cam, & scientias Mathematicas.
- VI. Explicantur aliquot dubitationes.
- VII. Soluitur alio modo tertia dubitatio.
- VIII. Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione, nonnulli Philosophi
opinentur.
- IX. Explicatur quinta dubitatio.
- X. Contra ea quæ dicta sunt, ponuntur nonnullæ dubitationes.
- XI. An scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, Physica, Me-
taphysica, & Mathematicis disciplinis.
- XII. Scientiam speculatiuam non dici vniuocè de Mathematicis discipli-
nis, & aliis, quoniā doctrina Mathematica non est propriè sciētia.
- XIII. Reliquas sciētiās propriè subalternari Metaphy. opinio quorūdam.
- XIIII. Contraria opinio magis probatur.
- XV. Prædocentur quædam necessaria ad solutionem rationum prioris
opinionis, & solvuntur rationes.
- XVI. Quæ illarum trium scientiarum, sit nobilissima, & certissima.
- XVII. Quæ illarum trium scientiarum, sit prima.
- XVIII. Exponitur diuisio Philosophiæ practicæ.

CAPITA LIBRI II. DE PHILOSOPHIA NATVRAII.

- Cap. I. Vod sit subiectum Physicæ, opinio D. Thomæ.
- II. Exponuntur aliæ opiniones de subiecto Physicæ.

Poni-

INDEX CAPITVM.

- III. Ponitur quinta opinio, subiectum Physicæ esse corpus mobile, seu naturale, quæ magis probatur.
- IIII. Differentia inter Medicum & Physicum: & an Medicina subalternetur Physicæ, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.
- V. Memorantur causæ, & principia, affectiones item, & species corporis naturalis.
- VI. Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.
- VII. Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.
- VIII. De quarto libro Meteorologico.
- IX. De utilitate, & incunditate Philosophiæ naturalis.
- X. Declaratur inscriptio octo librorum Physicorum, quæ est *περί τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως* hoc est, de naturali auditu: & disputatur de libris Acromatici, & Exoterici.

CAPITA LIBRI III. DE VIA ET ORDINE DOCTRINÆ PHYSICÆ.

- Cap. I. **A**gitur de significatione illorum trium vocabulorum (principiū) (causæ) & (elementum.)
- II. Quæ genera causarum tractet Physicus.
- III. An scientiæ Mathematicæ tractent vllum genus causæ.
- IIII. An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Poster. vel solum, vel maximè reperiatur in disciplinis Mathematicis.
- V. An cognitio omnium causarū, necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium: & primò agitur de cognitione substantiæ.
- VI. Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.
- VII. Confutantur, qui aliter exponunt (notum secundum naturam) & docetur, cur via procedendi à notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata, vel naturalis.
- VIII. In rebus naturalibus permulta reperiri, quæ sint nota nobis simul, atque secundum naturam.
- IX. An demonstrationes Mathematicæ maxima ex parte cōstent ex his, quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.
- X. Expenditur interpretatio secundi textus, & aliorum sequentium, tradita à D. Thoma & Alexandro Aphrodisæo.
- XI. Explanatio textus quarti (quapropter ex vniuersalibus ad singulæ procedere oportet.)
- XII. Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hîc sumatur nomen vniuersalis.

INDEX CAPITVM.

- XIII.** Explicatur dubitationes duæ, circa id quod dictum fuit (magis vniuersalia esse notiora nobis)
- XIII.** Introducitur quæstio (de primo cognito) & exponitur opinio Scori.
- XV.** Discutitur opinio rhomistarum, qui volunt primò cognitū esse ens.
- XVI.** Opinio aliorum, qui volunt singulare esse primò cognitum.
- XVII.** Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare per se distinetè cognosci ab intellectu.
- XVIII.** Quibus rationibus ostendant aliqui, singulare non cognosci per se, ac primò, ab intellectu nostro.
- XIX.** Soluuntur supradictæ rationes.

CAPITA LIBRI III. DE ANTIQVIS PHILOSOPHIS.

- Cap. I.** Quam sit utilis consideratio variarum opinionum.
- II.** De variis sectis Philosophorum.
- III.** Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis; sed prius agitur de ratione Olympiadū, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirifice confert.
- IIII.** Exponitur duodecim clarissimorum philosophorū Chronographia.
- V.** Opinio eorum, qui dicentes omnia esse vnum ens immobile, omnē principij rationem de medio tollunt.
- VI.** Opinio eorū, qui faciunt vnū principiū omnium rerum naturalium.
- VII.** Opinio eorum, qui faciunt principia multa quidem, sed finita, præcipue autem Pythagoreorum.
- VIII.** Declaratur opinio Anaxagoræ.
- IX.** Opinio Democriti, Leucippi, & Epicuri.
- X.** Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.
- XI.** Refellitur ab Arist. opinio eorum, qui dicunt omnia esse vnum ens immobile.
- XII.** Rationes Xenophanis soluantur secundum Aristotelem.
- XIII.** Soluuntur rationes Melissi.
- XIIII.** Refutatur ab Arist. argumentatio Parmenidis.
- XV.** Explicatur sententia Platonis de non ente.
- XVI.** Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.
- XVII.** Contra eos, qui faciunt vnum aliquod corpus principium rerum.
- XVIII.** Contra eos, qui multa, sed finita faciunt principia.
- XIX.** Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primū Anaxagoræ, deinde Democriti.

Vni.

INDEX CAPITVM.

- XX. Vniuerſe indicantur errata veterum Philoſophorum, quibus tamen ignoſcere, quin etiam gratias agere oportet.

CAPITA LIBRI V. DE MATERIA ET PRIVATIONE.

- Cap. I. **D**E laudibus Ariſtotelis.
II. Quæ Ariſtoteles de principiis rerum naturalium, & quibus locis, ſcripta reliquerit.
III. De variis ſignificationibus, & vocabulis materiæ, apud Philoſophos uſitatis.
IIII. An ſit neceſſaria materia in rebus naturalibus.
V. De creatione.
VI. An vis creâdi in ſolo deo inſit, ita vt nulli creaturæ cõmunicari queat
VII. An creatio admittenda ſit ſecundùm Ariſt. doctrinam; & an lumine naturali cognõſci poſſit.
VIII. Ponũtur quædã obiectiõnes contra ea, quæ dicta ſunt de creatione.
IX. De materia cœli opinio Ægidij.
X. Refellitur opinio Ægidij.
XI. Quid ſit materia.
XII. Refellitur inſignis quorundam error, qui dixerunt Deum eſſe materiam primam.
XIII. Materiam ex ſe habere exiſtentiam, propter quam eſt in rebus.
XIIII. Opinio eorũ, qui inducunt formã corporeitatis materiæ cõtternã.
XV. Hanc opinionem eſſe contra Auerroẽm, & Ariſt.
XVI. Opinionem de forma corporeitatis eſſe contra veritatem.
XVII. Explicantur tres dubitationes.
XVIII. Quantitatem interminatam immediatè inhærere materiæ primæ.
XIX. Opinio & argumenta eorum, qui contrã ſentiunt, & oppugnant diſmiſſiones interminatas.
XX. Soluuntur ſupradictæ rationes.
XXI. Propter quid ſit materia, & de potentia eius duplici.
XXII. Dubitationes contra ea, quæ dicta ſunt de potentia materiæ.
XXIII. De Priuatione.
XXIIII. Soluuntur, & explicantur ſupradictæ octo dubitationes.

CAPITA LIBRI VI. DE FORMA.

- Cap. I. **D**E formæ nominibus, & varietate.
II. An ſit, & quid ſit forma.
III. Qualis ſit forma naturalis.

INDEX CAPITVM.

- IIII. De forma relata ad materiam.
- V. De forma relata ad compositum, & primò an forma sit prior, & nobilior composito.
- VI. Secunda quæstio, an forma sit tota quiditas rei compositæ.
- VII. Altera opinio veterum Peripateticorum aientium totam quiditatem rei in forma eius rei contineri.
- VIII. Soluuntur rationes prioris sententiæ, & sententia auctoris aperitur.
- IX. Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam provenire à quantitate.
- X. Non esse principium individuationis illam Scoti Hæccitatem.
- XI. Principium individuationis nõ esse materiam signatam quantitate.
- XII. Vnitatem & distinctionem individuorum principaliter esse à forma substantiali.
- XIII. De forma relata ad suos effectus, ac primùm de existentia, quæ est effectus formalis ipsius.
- XIIII. Quarta quæstio, an existentia distinguatur realiter ab essentia, & primùm exponitur opinio D. Thomæ.
- XV. Refellitur supradicta opinio & demonstratur existentiam re non distinguui ab essentia.
- XVI. Soluuntur rationes quibus probabatur existentiam re distinguui ab essentia.
- XVII. De altero effectû formæ, qui est operatio.
- XVIII. An sit aliqua forma Physica separabilis à materia, & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.
- XIX. Animû nostrû esse immortalẽ etiam secundû doctrinâ Aristotelis.
- XX. Probatur immortalitas animæ rationalis rationibus Philosophicis.
- XXI. Animam rationalem esse veram, & naturalem formam hominis.
- XXII. Exponitur secunda ratio qua simpliciter probatur animam rationalem nullo modo esse assistentem.
- XXIII. Explicatur tertia ratio, qua contra assistentiam animæ rationalis quam Auerroistæ sinxerunt, acriter disputatur.
- XXIIII. Refellitur opinio Platoniorum de numero quodam definito animarum rationalium à principio mundi constituto.

CAPITA LIBRI VII. DE NATVRA.

- Cap. I. **D**eclaratur nomen naturæ, & quot modis dicatur esse aliquid naturallẽ.
- II. De differentiis inter res naturales, & artificiales.
- III. An forma artificialis sit principium alicuius motus: & an re differat à subiecto in quo efficitur, & inhæret.

Decla-

INDEX CAPITVM.

- IIII. Declarantur particulæ definitionis naturæ.
- V. Explicantur quatuor dubitationes.
- VI. Prima quæstio, an definitio naturæ conueniat cælo.
- VII. Explicatur vera sententia refellendo supradictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.
- VIII. Refelluntur qui putant intelligentiam esse veram formam & naturam cæli.
- IX. Soluuntur rationes primæ sententiæ eorum, qui negant definitionem naturæ conuenire cælo.
- X. Soluuntur rationes secundæ opinionis.
- XI. An definitio naturæ conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.
- XII. An anima rationalis sit natura.
- XIII. In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, natura sit principium actiuum, & passiuum.
- XIIII. In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis.
- XV. An natura in elementis sit principium actiuum motus localis, quo ipsa naturaliter mouentur.
- XVI. Secunda sententia, quod nimirum elementa moueantur à se, tanquam probabilius confirmatur.
- XVII. An natura quæ hîc definitur, sit non solum forma, sed etiam materia, & an vtrique nomen naturæ conueniat vniuocè.
- XVIII. An in composito naturali, præter materiam, & formam, sit quædam alia tertia natura re diuersa à partibus.
- XIX. Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem inter totum & partes.
- XX. Tertia opinio eorum, qui negant totum re distingui à suis partibus.
- XXI. Soluuntur rationes secundæ opinionis.
- XXII. Soluuntur rationes tertiæ opinionis.

CAPITA LIBRI VIII. DE CAUSSIS.

- Cap. I. DE numero caussarum.
- II. Explicantur definitiones, & caussalitates singularum caussarum.
- III. Explicantur tres dubitationes.
- IIII. An in iis quæ agunt per intellectum, finis causet proût habet esse in anima, an proût habet esse extra animam in ipsis rebus.
- V. An inter causam efficientem, & finem, sit necessaria connexio.
- VI. An omnes causæ sint inuicem necessariò connexæ.
- VII. An causa vniuersalis, præsertim autem prima quæ est Deus, necessariò concurrat actu cum causa particulari, ad quemlibet eius effe-

INDEX CAPITVM.

- ctum, & operationem.
- VIII. Exponitur, & probatur opinio D. Thomæ, quæ est vera.
 - IX. Soluuntur argumenta contraria.
 - X. Explicantur duæ dubitationes.
 - XI. An accidens possit producere substantiam.
 - XII. Explicatur opinio D. Thomæ, accidens in virtute substantiæ posse producere substantiam.
 - XIII. Tertia opinio probabiliior cæteris ponitur, & soluuntur rationes contrariæ.
 - XIIII. Enodantur quatuor aliæ dubitationes.
 - XV. An idem numero effectus à multis causis possit effici.
 - XVI. Quæ generantur ex semine, & ex putri materia, an sint eiusdem speciei; ac primò examinatur opinio Auicennæ.
 - XVII. Declaratur secunda opinio, quæ est Auerrois.
 - XVIII. Explicatur tertia opinio.
 - XIX. An possit verum aurum effici per artem Alchymisticam, ac primò quòd non possit effici, opinio multorum exponitur.
 - XX. Declaratur opinio eorum, qui defendunt Alchymiam.
 - XXI. Explicatur breuiter opinio auctoris.

CAPITA LIBRI IX. DE FORTVNA, CASV ET CONTINGENTIA.

- Cap. I. **R**efellitur opinio eorum, qui penitus auferunt de rebus fortunam & casum.
- II. Soluuntur rationes supradictæ opinionis.
- III. An in rebus sublunaribus, aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cæli.
- IIII. Opinio aliorum, qui negant vllum effectum simpliciter naturalem, casu euenire posse respectu cæli.
- V. An fortuna sit diuinum aliquod numen, vt vulgò putatur.
- VI. Exponitur definitio fortunæ.
- VII. Exponitur vltima pars definitionis fortunæ, & expenditur opinio Auicennæ aientis fortunam versari in iis quæ sunt ad verumlibet.
- VIII. Ponuntur dubitationes contra definitionem fortunæ.
- IX. Soluuntur supradictæ dubitationes.
- X. De casu vel potius de monstis, quæ vulgò putantur casu euenire.
- XI. De contingentia.
- XII. Probatum esse in rebus contingentiam.
- XIII. Soluuntur rationes negantium contingentiam.

Quæ

INDEX CAPITVM.

- XIIII. Quæ sit causa contingentiae secundum alios scriptores.
 XV. Quæ sunt veræ ac propriæ causæ cuiuslibet contingentiae, quæ in rebus naturalibus reperitur.

CAPITA LIBRI X. DE QUANTITATE.

- Cap. I. **A**N quantitas re distinguatur à substantia.
 II. Ponitur alia opinio, eorum qui negant quantitatem re distinguere à substantia.
 III. De superficie, linea, & puncto, an sint extra animam, & an sint inter se realiter distincta.
 IIII. Quod puncta, lineæ, superficies sint entia positiua, & inter se realiter distincta.
 V. Declaratur opinio aliorum, qui contrà sentiant.
 VI. Soluuntur supradictæ rationes secundæ opinionis & aperitur auctoris sententia.
 VII. Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.
 VIII. Ponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.
 IX. Soluuntur supradictæ dubitationes.
 X. An infinitum possit effici à Deo.
 XI. Ponitur propria opinio, & soluantur argumenta Gregorij.
 XII. An continuum sit diuisibile in infinitum.
 XIII. Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indiuisibilibus, & esse infinitum diuisibile.
 XIIIII. Soluuntur rationes contrariæ, quibus tollebatur infinita continui diuisibilitas.
 XV. De infinitate continui secundum diuisionem, & additionem.
 XVI. Dubitationes aliquod circa textus 67. 68. & 69. libri tertij Physicorū explicantur.
 XVII. De abstractione Mathematicæ quantitatis.
 XVIIII. Explicatur altera sententia eorum, qui aiunt quantitatem Mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia, & præfertur priori sententiæ.
 XIX. De quadratura circuli, an sit scibilis, vel possibilis.
 XX. Refellitur opinio Zimaræ, & eorum, qui negant quadraturam circuli possibilem esse.
 XXI. Soluuntur rationes contrariæ.
 XXII. De maximo, & minimo.
 XXIII. Ponuntur nonnullæ propositiones, quibus explicatur quæstio de maximo, & minimo.

INDEX CAPITVM.

CAPITA LIBRI XI. DE L'OCO.

- Cap. I. **E**xplicantur quinque proprietates loci, quæ sunt, continere locatum, trahere ad se, conseruare, dare vnitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.
- II. Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.
- III. Exponitur, & confirmatur alia sententia de immobilitate loci, quæ videtur cæteris probabilior.
- IIII. Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.
- V. Refellitur opinio eorum, qui existimarunt locum esse interuallum.
- VI. Ponuntur multæ obiectiones contra id, quod dicit Aristoteles, nimirum, locum esse superficiem.
- VII. Soluuntur supradictæ obiectiones.
- VIII. Quis sit locus primi & supremi cæli, variz Philosophorum opiniones ponuntur, & refutantur.
- IX. Exponitur propria opinio de loco cæli.
- X. An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.
- XI. Exponuntur octo hypotheses, quæ ad defensionem, & confirmationem sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.
- XII. Probatur motum localem non posse fieri in vacuo.

CAPITA LIBRI XII. DE TEMPORE, ÆTERNITATE ET AEVO.

- Cap. I. **D**isputatur contra eos, qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos, qui censent esse ens reale, realiter distinctum à motu.
- II. Explicatur definitio illa temporis; *numerus motus, secundum prius, & posterius*, & primo loco exponitur illa prima particula; *numerus*.
- III. Non esse addendum in definitione temporis, ipsum esse numerum motus & quietis.
- IIII. Declarantur duæ aliæ partiæ definitionis, nimirum, *motus & secundum prius & posterius*.
- V. Quid sit duratio.
- VI. De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentiz.
- VII. De varietate durationis, quæ oritur ex quantitate ipsius existentiz.
- VIII. De æternitate, & primum de variis significationibus huius vocis; *æternum*.
- IX. Declaratur quid sit æternitas.
- X. An æternitati conueniat ratio mensuræ.
- XI. De ævo.

Refelli-

- XII. Refellitur opinio D. Bonauenturæ.
- XIII. In quo sit ratio æui secundum D. Thomam, & secundum Scotum.
- XIII. An sit vnum æuum omnium æuiternorum, an multa, recensetur opinio D. Thomæ.
- XV. Explicantur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ochami, Duradi.
- XVI. Exponitur sententia auctoris.
- XVII. De tempore discreto, opinio Thomistarum.

CAPITA LIBRI XIII. DE NATVRA MOTVS.

- Cap. I. **I**N quo genere seu Categoria sit motus.
- II. Explicatur definitio motus tradita ab Arist. 3. Phy. tex. 6.
- III. Soluuntur supradictæ quatuor dubitationes.
- III. Exponuntur reliquæ particulæ definitionis motus.
- V. Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa definitionem motus existunt.
- VI. An actio & passio re differant inter se, an ratione tantum.
- VII. Actionem non esse in agente, nec re distingui à passione.
- VIII. Soluuntur rationes Scotistarum.
- IX. De terminis motus tractantur decem celebres quæstiones.
- Quæst. I. An omnis motus requirat terminos.
- II. An omnis motus requirat duos terminos.
- III. An in vno motu possint esse plures termini quàm duo.
- III. An termini motus debeant esse diuisibiles.
- V. An termini motus debeant esse oppositi inter se.
- VI. An terminus à quo, debeat specie differre à termino ad quem.
- VII. An abiectio termini à quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero.
- VIII. Ab vtro termino sumenda sit vnitas motus.
- IX. Vnde petenda sit contrarietas motuum.
- X. An motus re differat à termino ad quem.

CAPITA LIBRI XIII. DE VARIIS
DIVISIONIBVS MOTVS.

- Cap. I. **G**enerationem & corruptionem non esse motus propriè dictos.
- II. De tribus speciebus motus propriè dicti, hoc est, de augmentatione, motu locali, & alteratione.
- III. Tractatur secunda diuisio motus in naturalem & violentum.
- III. De causa motus violenti eorum quæ proiciuntur.

INDEX CAPITVM.

- V. Refellitur opinio faciens causam motus proicectorum, virtutem quandam impressam proiectis.
- VI. Exponitur tertia diuissio motus in partes eius quantitativas, & agitur de continuitate motus.
- VII. De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem, altero autem secundum successionem.
- VIII. An continuatio & successio sit de essentia motus, an potius sint eius accidentia.
- IX. De variis modis incipiendi & desinendi quos habent res naturales.

CAPITA LIBRI XV. DE MOTVS ET MUNDI AETERNITATE.

- Cap. I. **P**onuntur duo fundamenta, quibus maximè nititur solutio argumentorum quæ sunt pro æternitate mundi.
- II. Exponuntur, & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles vtitur ad æternitatem mundi & motus comprobendam, ex variis eius locis de prompta.
- III. Respondetur ad argumenta Aristotelis.
- III. Viginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & solutiones eorū.
- V. An Plato senserit mundum ortum esse, & aliquando cœpisse, an potius sempiternum esse, atque ortu interitūque carere.
- VI. Duodecim argumenta Auerrois pro mundi æternitate.
- VII. Soluuntur Auerrois argumenta
- VIII. Duodecim alia argumenta pro æternitate mundi.
- IX. Supradictæ rationes solvuntur.
- X. An mundus potuerit esse ab æterno, variæ Theologorū opiniones, ac prima omnium Henrici, & Philoponi, æternitatem creaturæ repugnare aientium, opinio explicatur.
- XI. Secunda opinio durandi, æternitatem repugnare rebus corruptibilibus, non autem incorruptibilibus.
- XII. Tertia opinio D. Thomæ, & Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri ab æterno.
- XIII. Exponitur auctoris sententia.

D E

DE PHILOSOPHIA

LIBER PRIMVS.

DE NOMINE SAPIENTIS, ET PHILOSOPHI,
*Et quid sit Sapiencia, & Philosophia: qualem
item deceat esse Sapiensem atque
Philosophum.*

CAPVT PRIMVM.

SAPIENTES olim dicebantur, quicumque con- *Qui diceban-
tur olim Sa-
pientes.*
temptis rebus his, quas vulgus maximè concu-
piscit & admiratur, & à rerum ciuiliū admini-
stratione remoti, se rotos ad studium veri co-
gnoscendi, & admirabilium occultarūque re-
rum inquisitionem atque perceptionem contu-
lissent. Hoc autē Aristoteles lib. 6. Ethicor. aper-
tè declarat his verbis; *Anaxagoram, Thaletem, ca-*
terōsque tales viros Sapiētes quidē esse dicunt, prudentes verò minimè, cū vi-
deant eas quæ sibi utilia sunt ignorare, atq; fatentur eos recōdita, eximia, admi-
rabilia, & diuina quadā tenere; sed inutilia, quia humana bona nō querunt. In
eandē sentētiā multa præclarè scribit Plato, cuius verba refert Eu-
sebius lib. 12. de Præparat. Euangelica cap. 20. Verū, quoniā multi
gloriæ aut quæstus cupiditate, profitebātur & prædicabant se Sapiē-
tes esse, qui verè Sapiētiæ non solidam & expressam effigiē, sed um-
brā tantum & imaginem tenebant, primus omniū Pythagoras, vt ta-
lium hominum comprimeret arrogantiam, & ostenderet arduam
esse adeptionem possessionēque Sapiētiæ, noluit σοφός, id est, Sa-
piens, sed φιλόσοφος, hoc est, Sapiētiæ studiosus appellari. Hac au-
tem de re sermonem, quem Pythagoras habuisse dicitur cum Leōte
Phlyasiorum principe, eleganter Cicero perscripsit in quinta Tus-
culana. Hoc igitur discrimen Philosophi & Sapiētis secuti tā Pla-
tonici quàm Stoici, aliter Sapiētiā definierūt atque Philosophiā.

*Varia descriptio-
nes Sapi-
entiae ac Philo-
sophiae secundum
varias
Philosophorum
sest. 10.*

Plato quidem vult, Sapientiam esse perfectam Dei cognitionem cum puro eius cultu & religione coniunctam: Philosophiam autem variè describit, nunc secundum etymologiam nominis, appellans eam studiū Sapientiae; interdum solutionem animi à corpore, seu commutationem mortis; nonnunquam etiā conuersionem animi ad ea quæ vera sunt & diuina. Stoici (auctore Plutar. in 1. lib. de Placitis Philosophorum ca. 1.) definierunt Sapientiam esse diuinarum & humanarum rerum scientiam: Philosophiam autem, accommodatā ad vitam artis meditationem; atque hanc vnam esse & eandem summam virtutem. Arist. Philosophiam ait esse scientiam contemplatricem veritatis, ita scribens in 1. lib. Metaphy. tex. 3. *Rectè se habet Philosophiam scientiam veritatis contemplatricem appellare*. Idem auctor est in lib. 6. Ethicorum, nomen Sapientiae aliquando tam latè patere, vt attribuitur etiam artibus mechanicis. Etenim Phydiam & Polycleum, Sapientes dicimus; illum lapidum sculptorem, hunc fictorem statuarū. Attamen propriè tale nomen non conuenit, nisi in scientiam omnium limatissimam & absolutissimam, quæ versatur in rebus præclaris, atque diuinis; nec modò considerat ea, quæ manant ex principiis, sed etiam ipsorum principiorum vim & rationem edocens, omnium scientiarum quasi fontes aperit. Hanc Sapientiam Arist. in libris Metaphysicis, proprio nomine vocat primā Philosophiam, cæque à Philosophis dicitur Metaphysica, quæ est scientia declarans primas causas, primæque principia entis, vt ens est, ac eorum quæ tali enti per se insunt; & primas, perpetuas, immutabilesque substantias, quæ à sensibus intelligentiæque nostra remotissimæ sunt, mortalibus patefaciens. Quantum verò laudis & honoris deferendum sit Sapientiae, & Philosophiae, præclare ostendit Arist. multis locis; nam in 1. Metaphysicorum libro, cap. 2. ait hanc vnam omnium scientiarum esse verè liberam, & sui gratia, nec eius possessionem humanam esse, sed diuinam: hanc solum Deum perfectè habere, eamque solam de Deo agere: alias disciplinas fortassis vtiliores & magis necessarias esse posse, præstantiorem verò nullam. In 6. Metaphy. tex. 2. inquit scientias speculatiuas præstare aliis, speculatiuarum autem hanc esse præstantissimam. In Sectione 30. Problem. 10. scribit idè veteres non statuisse præmium aliquod sapientiae veluti certaminibus, quoniam propter eximiam Sapientiae præstantiam, nec idoneus iudex eius reperiri, nec satis dignum præmium constitui potest. In 9. libr. Ethic. affirmat Philosophiam tanti esse, vt his à quibus eam accepimus, nec honorem, nec mercedem vllam parem referre possimus, non secus ac Diis & parentibus. Ac mihi quidem viderur, si cuiusvis scientiae præstantia, ex rebus ei subiectis potissimum æstimari debet, quan-

tum

tum Deus Intelligentiæque præstant ceteris rebus; tantum planè Sapi-
entiam, dignitate reliquis scientiis antecire. Verum, quia de Sapien-
tia satis dictum est, deinceps qualis esse debeat Sapiens & Philosophus,
exponamus.

Plato in 5. & 6. de Rep. vult eum qui futurus est Philosophus, sic
informatum esse à natura, vt habilis & idoneus sit ad percipiendas
omnes disciplinas, excellens ingenio, memoria & iudicio. Deinde,
vt vehementer oderit, atque horreat mendacium, quippe cum futu-
rus sit defensor, magister, & interpres veritatis. Tum, vt habeat se-
datis omnes perturbationes & appetitum rationi obedientem, qui
nisi perdomitus fuerit, & veluti iniecto freno in gyrum rationis du-
ctus, magnam partem animi sæpe detorquet & à contemplatione co-
gnitioneque veritatis abducit. Ad hæc oportet eum esse amantem
temperantiæ, liberalitatis, & iustitiæ; nam qui est vitiorum sordibus
inquinatus, indignus est qui in purissimum Sapientiæ domicilium
admittatur. Ad extremum, non debet animi studium atque intelli-
gentiam ponere in rebus singulis quæ in generatione, interitu, aliis-
que mutationibus continenter versantur, sed defigere mentis aciem
& vim in propriam cuiusque rei formam & ideam; non considerare
quæ sunt talia participatione, sed quod est per se tale in vnoquoque
genere; vt si quærat quid sit bonum aut pulchrum, non attendere
animum ad eas res quæ vulgò dicuntur bonæ aut pulchræ, sed idem
pulchritudinis, hoc est, rationem eius, quasi per se coherentem, ani-
mo contueri. Atque huic documento Platónico, id valde congruit
quod Arist. ait in Problem. Sectione 18. probl. 5. & Sectione 30. pro-
blem. 8. scribens, Philosophum ea re distingui ab Oratore, quod ille
considerat, quid sit iustitia, aut tyrannis: hic autem cogitat, an hic vel
ille homo sit iustus, & tyrannus: ille species & formas rerum specu-
latur; hic verò perscrutatur tantummodo eas res, quæ talium forma-
rum sunt participes. Sapiensem autem Stoicum Cicero scitè depin-
git in oratione pro Muræna ad hunc modum: *Fuit quidem summo in-
genio vir, cuius inuentorum amuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt
& præcepta huiusmodi: sapientem gratia nunquam moueri: nunquam cuius-
quam delicto ignoscere: solos sapientes esse, si distortissimi sint formosos: si men-
daces, si diuites: si seruitutem seruiant, reges: sapientem nihil opinari: nullius
rei poenitere: nulla in re falli: sententiam mutare nunquam.* Arist. in 1. libro
Metaphy. cap. 2. pulchrè declarat cuiusmodi oporteat esse Sapientē.
*Oportet, inquit, Sapientem nosse omnes res, quoad eius fieri possit, non quidem spe-
ciatim, sed vniuersè: tum, scire difficillima quæque, & occultissima: nā quæ sen-
sibus subiecta sunt & patent omnibus cognoscere, non facit hominem Sapientem:
deinde habere non popularē & adumbratā notitiā rerū, sed exquisitā & om-*

nibus numeris suis absolutâ, quâ & ipse quâ rectissimè teneat, & alios rite docere valeat. Ad hæc, propriū est Sapientis, imperare & præscribere aliis, quid facere conueniat : Sapientiâ autē oportet esse scientiâ, quæ nõ propter aliud expetatur, vti sunt hæ disciplinæ quæ in actione effectionēque versantur, sed quæ per se & solius cognitionis gratia queratur. Alii putât triplex esse munus Sapientis. Vnū, de quauis re subtiliter & aptè disputare posse. Alterū, eorū quæ in vnaqueque re insunt, causas omnes non modò proximas, sed etiam maximè generales & primas, perspectas atque cognitās habere. Tertium aperire primos fontes omnium dubitationum ; earūque solutionem rite tradere. Quid igitur sit Sapientia, & Philosophia ; vnde item manarit nomen Sapientis, & Philosophi ; & qualem esse deceat vtrumque, ita dictū sit. Nos autem deinceps vniuersè agemus de Philosophia, quæ continet sciencias speculatiuas & practicas, cuius prima & maximè generalis diuisio, primo loco tractanda est.

Donitur diuisio Philosophiæ in Speculatiuam, & Practicam, & declaratur significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum.)

CAP. II.

Diuisio Philosophiæ secundum Platonicos, Stoicos & Peripateticos.

RIPARTITA illa diuisio Philosophiæ in Naturalem, Mathematicam, & Logicam, hoc est, rationalem seu sermocinalem, est sane peruetus à Platoniciis, Stoicisque profecta, vt videre licet apud Ciceronem primo Academic. quæst. Plutarchum lib. 1. de Placitis Philosophorum cap. 1. Alcinoū in libro de Doctrina Platonis cap. 3. Diogenem Laërtium in vita Platonis, D. August. lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 4. Euseb. de Preparat. Euang. lib. 11. cap. 1. vbi citat pulcherrimum quendam locum Arist. in huius diuisionis Platonice commendationem ex lib. 7. de Philosophia, quod opus nunc non extat ; & sequenti capite affirmat talem diuisionem mansisse ex Hebræis. Hæc tamen diuisio Peripateticis non probatur, quippe qui Logicam submouent à partibus Philosophiæ ; eamque censent non tam esse scientiam, aut Philosophiæ partem, quam modum sciendi & instrumentum Philosophiæ, de qua re nos infra dicemus. Quamobrem nos qui horum disciplinæ conueniēter philosophari studemus, primam & generalem Philosophiæ diuisionem bimembrem facimus in Speculatiuā & Practicam, quam Arist. innuit 1. Metaph. tex. 3. Cur autem Arist. & Theophrastus ita diuiserint bipartitō Philosophiā, exponit Plutarchus eo loco, quem suprà posui. Vt igitur diuisio hæc planè

planè intelligatur, primùm explicanda est significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum) postea dicendum est, vnde talis diuisio ortum habeat; cum cuiusmodi sint differentiæ sciètiarum; ad extremum, tractanda est comparatio inter Philosophiam Practicam & Speculatiuam. Ac de practico quidem & speculatiuo multa differunt Theologi circa prologum Sententiarum, multa item Philosophi super 6. lib. Metaphy. Aristot. sed nos ea tantùm, quæ olent doctrinam Peripateticam, nec sunt aliena instituto nostro, paucis exponemus.

Speculatiua scientia (vt nunc ruditer dicam) ea est, quæ res sibi subiectas docet nos tantummodo scire & contemplari; vt Physica, cælum; Geometria, triangulum; Metaphysica, Deum. Vnde speculatio est actio intellectus, cuius finis est sola cognitio eius rei circa quam versatur: vel quæ in sola cognitione veri consistit, nec ulterius progreditur, aut per se dirigitur ad aliquam actionem seu opus. Quod circa Arist. in 6. Ethicor. & 3. de Anima 4. 6. inquit mentem seu intellectum speculatiuum nihil mouere, quoniam non intelligit ea quæ possint cadere sub appetitum & actionem nostram: quare principia nostrarum actionum & motuum, sunt appetitus & intellectus practicus. Scientia verò practica est, quæ res circa quas versatur, non solum docet nos scire, sed præcipue operari vel facere, vt finis scientiæ practici non sit scire, aut cognoscere verum, sed actio seu opus aliquod. Nonnulli Arabes, in quibus est Algazel 1. lib. suæ Philosophiæ cap. 1. definiunt doctrinam practicam esse scientiam earum rerum, quæ sunt à nobis: quæ definitio; nisi quid aliud addatur, vitiosa est, vt potè quæ conueniat etiam in aliquam scientiam speculatiuam, vti est scientia animæ, quæ speculatiua est; tamen agit de operationibus animæ quæ efficiuntur à nobis, cuiusmodi sunt, ali, sentire, intelligere, appetere. Quamuis ergo, tam speculatiuæ scientiæ, quàm practici, proximus & proprius actus sit scire & intelligere (quæ enim potest esse alia operatio scientiæ quàm scire; & intellectus quàm intelligere?) tamen in eo est discrimen, quod ipsum scire, qui est actus speculatiuæ scientiæ, per se intenditur ac expetitur, nec refertur aliò: scire autem quod proficiscitur à scientia practica non expetitur per se, sed propter aliud, ad agendum enim faciendumve aliquid eorum planè refertur, vt in Philosophia morali, Medicina & artibus mechanicis perspicuum est. Praxis autem, nomen (vnde practica nomen inuenit) latè patens, complectitur actionem & effectiorem. Quid autem inter actionem & effectiorem intersit, Arist. declarat in primo libro magnorū Moralium cap. 33. & in 6. Ethicor. vbi agit de arte & prudentia. Actio enim est operatio, post quam nullum

*Quæ actiones
subiiciantur
voluntati.
sive & que
non.*

existit opus, vt omnes actiones morales virtutum. Effectio verò est operatio relinquens aliquod opus : vel per quam perficitur aliquod opus, quod, expleta finitâq; operatione manet & extat, vt cernimus in exâdificatione domus. Est autem praxis, operatio hominis non quælibet, sed quæ subest voluntati & arbitrio eius, & cum subiaceat, errori, indiget habitu quodam, qui insidens & inhærens in intellectu practico sit tâquam norma & regula à qua praxis dirigatur. Hic autem habitus seu regula, in praxi quidem quæ est operatio moralis, est prudentia; in ea verò quæ est mechanica, & in qua non inest per se ratio virtutis aut vitij, est ars, siue sit mechanica siue liberalis, vt est musica practica. Actio autem quæ subest voluntati, triplex est. Vna, quæ elicitur ex ipsa volûtate, vt electio. Altera, quæ producitur quidem ab alia potentia: tota tamen imperatur à voluntate, & dirigitur ab aliquo habitu practico, vt operationes eius facultatis animæ sensitivæ, quæ dicitur irascibilis & concupiscibilis. Tertia, quæ secundum quid subest volûtati, & dirigitur ab intellectu practico, vt sunt operationes intellectus speculatiui, quæ per se, & (vt vulgò dicunt) secundum specificationem, non subsunt voluntati aut prudentiæ: earum tamen vsus & exercitatio, id est, vt hoc tempore, vel tamdiu, vel hoc modo, vel his aut aliis circumstantiis fiant, subiicitur voluntati & prudentiæ. Quatenus igitur tales operationes, propter circumstantias secundum quas exercentur, possunt esse moraliter, vel bonæ, vel malæ, diriguntur à prudentia, quæ est habitus practicus; quo modo etiam possunt vocari praxes, simpliciter autem minime. Operationes autem animæ vegetatiuæ, neque per se, neque secundum vsus & exercitium, subiacent arbitrio & voluntati hominis, nisi fortè ex accidenti & indirectè, quatenus in actionibus animæ vegetatiuæ magna existit varietas ob quantitatem, qualitatemve alimèti, cuius assumptio & moderatio, est in nostra potestate. Quamobrem, peccata quæ in supradictis functionibus alentis animæ contingunt, plerumque nobis vitio verti solèt. Quin etiam effectus naturalis, quodam modo subiicitur nostræ potestati: quatenus in nobis est applicare (vt aiunt) actiua passiuis; ex quo tales effectus existunt. Actio autem voluntatis, quæ naturaliter tendit & refertur in vltimum finem, non est praxis: quia neque pender à libero arbitrio, & omni vacat errore; vt non egeat vlllo habitu practico à quo dirigatur; nam sicut intellectus speculatiuus non potest errare circa prima principia speculatiua (quis enim, vt inquit Aristot. 2. Metaphy. aberrabit à ianua?) ita voluntas non potest errare circa vltimum finem, quanquam in eo designando, & constituendo peccari possit, vt si voluptas, aut diuitiæ, aut honos, statuatur & expetatur tâquam vltimus

timus finis. Ex his quæ diximus manifestū est quid sit praxis, quam ita multi definierunt, vt sit operatio alterius potentiz ab intellectu naturaliter posteriori intellectu, apta fieri conformis intellectui recto. Heruæus quolibeto primo quæst. 3. paulò aliter definit praxim: quam definitionem, & alia quæ scribit de praxi, ne longior sim, hic prætereo. De significatione igitur illorum vocabulorum (præcticum) & (speculatiuum) hæc dicta sint.

Explicatur primò ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint scientiarum differentia (præcticum) & (speculatiuum).

C A P. I I I.

RATIO, & vt vocant, sufficientia supradictæ diuisionis, ex multis rebus cognoscitur. Primò, quia Philosophia, vt veteres sapienter dixerūt, est medicina animi, sanās eius morbos: quorū duo sunt genera, vnū pertinēs ad intellectum, quæ est ignoratio veri; alterū ad affectū, cuius egritudo ex vitiis, morumque corruptela proficiscitur: contra priorem morbum, comparata est Philosophia speculatiua; aduersus verò posteriorem instituta fuit practica. Tum; omnis homo naturaliter scire desiderat, primū quidem ea, quæ conferunt ad tuendam, degendāque vitam; tum priuatam tum etiam ciuilem, quæ nobis suppeditant partim artes mechanica, partim Philosophia moralis: postea verò etiam eas res, quæ licet nihil cōducant ad actiones humanas & ciuiles: tamē quia habent pulcherrimam contemplationem veritatis, vehementer expetuntur ab intellectu nostro. quarum rerum scientiam largitur nobis Philosophia speculatiua. Deinde; subiectum scientiæ est intellectus, qui duplex tantū est, vnus speculatiuus, alter practicus, vt docet Arist. 6. Ethicor. & 3. de Anima, 46. & 49. quare scientia quoque & Philosophia duplex erit, vna practica, altera speculatiua. Postea; Philosophia refertur ad dirigendam vitam hominis, eiusque felicitatem comparandam; vitam autem, & felicitatem hominis Arist. 10. Ethicor. duplicem facit, actiuam & speculatiuam. ergo Philosophia etiam duplex erit, speculatiua & practica. Præterea; omnis doctrina est propter aliquod bonum & finem, vt scribitur in principio primi libri Ethicorum, talis autem finis, vel est sola cognitio, quam doctrina præbet, sicut fit in scientiis speculatiuis; vel præter cognitionem aliud pro fine intenditur, siue sit alia quædam operatio hominis, siue aliquod opus externum, veluti cernimus in doctrinis practicis. Ad hæc; omnis doctrina comparata est ad dirigendas eas operationes hominis, quæ subsunt arbitrio nostro, & possunt præue ac vitiosè

*Varia descri-
ptiones Sapi-
entiae ac Philo-
sophiae secun-
dum varias
Philosophorum
sectas.*

Plato quidem vult, Sapientiā esse perfectam Dei cognitionem cum puro eius cultu & religione coniunctam: Philosophiam autem variè describit, nunc secundum etymologian' nominis, appellans eam studiū Sapientiæ; interdum solutionem animi à corpore, seu commē- tationem mortis; nonnunquam etiā conuersionem animi ad ea quæ vera sunt & diuina. Stoici (auctore Plutar. in 1. lib. de Placitis Philo- sophorum ca. 1.) definierunt Sapienciam esse diuinarum & humanarum rerum sciētiā: Philosophiam autem, accommodatæ ad vitam artis meditationem; atque hanc vnam esse & eandem summam vir- tutem. Arist. Philosophiam ait esse scientiam contemplatricem veri- tatis, ita scribēs in 2. lib. Metaphy. tex. 3. *Regē se habet Philosophiam scien- tiam veritatis contemplatricem appellare*. Idem auctor est in lib. 6. Ethicorum, nomen Sapientiæ aliquando tam latè patere, vt attribua- tur etiam artibus mechanicis. Etenim Phydiam & Polycletum, Sa- pientes dicimus; illum lapidum sculptorem, hunc fictorem statuarū. Attamen propriè tale nomen non conuenit, nisi in scientiam om- nium limatissimam & absolutissimam, quæ versatur in rebus præ- claris, atque diuinis; nec modò considerat ea, quæ manant ex prin- cipiis, sed etiam ipsorum principiorum vim & rationem edocens, omniū scientiarū quasi fontes aperit. Hanc Sapientiā Arist. in libris Metaphysicis, proprio nomine vocat primā Philosophiam, cæque à Philosophis dicitur Metaphysica, quæ est scientia declarans primas causas, primaque principia entis, vt ens est, ac eorum quæ tali enti per se insunt; & primas, perpetuas, immutabilēsque substantias, quæ à sensibus intelligentiæque nostra remotissimæ sunt, mortalibus pa- tefaciens. Quantum verò laudis & honoris deferendum sit Sapien- tiæ, & Philosophiæ, præclare ostendit Arist. multis locis; nam in 1. Metaphysicorum libro, cap. 2. ait hanc vnam omnium scientiarum esse verè liberam, & sui gratia, nec eius possessionem humanam esse, sed diuinam: hanc solum Deum perfectè habere, eamque solam de Deo agere: alias disciplinas fortassis vtiliores & magis necessarias esse posse, præstantiorem verò nullam. In 6. Metaphy. tex. 2. inquit scientias speculatiuas præstare aliis, speculatiuarum autem hanc esse præstātissimam. In Sectione 30. Problem. 10. scribit ideò veteres non statuissē præmiū aliquod sapientiæ veluti certaminibus, quoniam propter eximiam Sapientiæ præstantiam, nec idoneus iudex eius re- periri, nec satis dignum præmiū constitui potest. In 9. libr. Ethic. affirmat Philosophiam tanti esse, vt his à quibus eam accepimus, nec honorem, nec mercedem vllam parem referre possimus, non secus ac Diis & parentibus. Ac mihi quidem videtur, si cuiusvis scientiæ præstantia, ex rebus ei subiectis potissimum æstimari debet, quan- tum

tum Deus Intelligentiæque præstant cæteris rebus; tantum planè Sapientiam, dignitate reliquis scientiis antecire. Verum, quia de Sapientia satis dictum est, deinceps qualis esse debeat Sapiens & Philosophus, exponamus.

Plato in 5. & 6. de Rep. vult eum qui futurus est Philosophus, sic informatum esse à natura, vt habilis & idoneus sit ad percipiendas omnes disciplinas, excellens ingenio, memoria & iudicio. Deinde, vt vehementer oderit, atque horreat mendacium, quippe cum futurus sit defensor, magister, & interpret. veritatis. Tum, vt habeat sedatas omnes perturbationes & appetitum rationi obedientem, qui nisi perdomitus fuerit, & veluti injecto freno in gyrum rationis ductus, magnam partem animi saepe detorquet & à contèplatione cognitioneque veritatis abducit. Ad hæc oportet eum esse amantem temperantiæ, liberalitatis, & iustitiæ; nam qui est vitiorum sordibus inquinatus, indignus est qui in purissimum Sapientiæ domicilium admittatur. Ad extremum, non debet animi studium atque intelligentiam ponere in rebus singulis quæ in generatione, interitu, aliisque mutationibus continenter versantur, sed defigere mentis aciem & vim in propriam cuiusque rei formam & ideam; non considerare quæ sunt talia participatione, sed quod est per se tale in vnoquoque genere; vt si quæretur quid sit bonum aut pulchrum, non attendere animum ad eas res quæ vulgò dicuntur bonæ aut pulchræ, sed idem pulchritudinis, hoc est, rationem eius, quasi per se coherentem, animo contueri. Atque huic documento Platonico, id valde congruit quod Arist. ait in Problem. Sectione 18. probl. 5. & Sectione 30. problem. 8. scribens, Philosophum ea re distingui ab Oratore, quod ille considerat, quid sit iustitia, aut tyrannis: hic autem cogitat, an hic vel ille homo sit iustus, & tyrannus: ille species & formas rerum speculatur; hic verò perscrutatur tantummodo eas res, quæ talium formarum sunt participes. Sapientem autem Stoicum Cicero scitè depingit in oratione pro Muræna ad hunc modum: *Fuit quidem summo ingenio vir, cuius inuentorum amuli, Stoici nominantur. Huius sententia sunt & præcepta huiusmodi: sapientem gratia nunquam moueri: nunquam cuiusquam delicto ignoscere: solos sapientes esse si distortissimi sint formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges: sapientem nihil opinari: nullius rei poenitere: nulla in re falli: sententiam mutare nunquam.* Arist. in 4. libro Metaphy. cap. 2. pulchrè declarat cuiusmodi oporteat esse Sapientem. *Oportet, inquit, Sapientem nosse omnes res, quo ad eius fieri possit, non quidem speciatim, sed vniuersè: tum, scire difficillima quaque, & occultissima: nā quæ sensibus subiecta sunt & patent omnibus cognoscere, non facit hominem Sapientem: deinde habere non populare & adumbratā notitiā rerū, sed exquisitā & om-*

Qualis esse debeat Sapientia secundum Platonem, Aristotelem, Stoicos & alios.

nibus numeris suis absoluta, quā & ipse quā rectissime teneat, & alios rite docere valeat. Ad hæc, propriū est Sapiētis, imperare & præscribere aliis, quid facere conueniat : Sapiētiā autē oportet esse scientiā, quæ nō propter aliud expetatur, vti sunt hæc disciplinæ quæ in actione effectūque versantur, sed quæ per se & solius cognitionis gratia quaeratur. Alii putāt triplex esse munus Sapiētis. Vnū, de quauis re subtiliter & aptè disputare posse. Alterū, eorū quæ in vnaqueque re insunt, causas omnes non modò proximas, sed etiam maximè generales & primas, perspectas atque cognitās habere. Tertium aperire primos fontes omnium dubitationum; earūque solutionem rite tradere. Quid igitur sit Sapiētia, & Philosophia, vnde item manarit nomen Sapiētis, & Philosophi; & qualem esse deceat vtrumque, ita dictū sit. Nos autem deinceps vniuersè agemus de Philosophia, quæ continet sciētiās speculatiuas & practicas, cuius prima & maximè generalis diuisio, primo loco tractanda est.

ponitur diuisio Philosophiæ in Speculatiuam, & Practicam, & declaratur significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum).

CAP. II.

Diuisio Philosophiæ secundum Platonicos, Stoicos & Peripateticos.

TRIPARTITA illa diuisio Philosophiæ in Naturalē, Moralem, & Logicam, hoc est, rationalem seu sermocinalē, est sanè peruerus à Platoniciis, Stoicisque profecta, vt videre licet apud Ciceronem primo Academic. quæst. Plutarchum lib. 1. de Placitis Philosophorum cap. 1. Alcinoū in libro de Doctrina Platonis cap. 3. Diogenem Laërtium in vita Platonis, D. August. lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 4. Euseb. de Preparat. Euang. lib. 11. cap. 1. vbi citat pulcherrimum quendam locum Arist. in huius diuisionis Platonice commendationem ex lib. 7. de Philosophia, quod opus nunc non extat; & sequenti capite affirmat talem diuisionem mansisse ex Hebræis. Hæc tamen diuisio Peripateticis non probatur, quippe qui Logicam submouent à partibus Philosophiæ; eamque censent non tam esse scientiam, aut Philosophiæ partem, quàm modum sciendi & instrumentum Philosophiæ, de qua re nos infra dicemus. Quamobrem nos qui horum disciplinæ conueniēter philosophari studemus, primam & generalem Philosophiæ diuisionem bimembrem facimus in Speculatiuā & Practicam, quam Arist. innuit 2. Metaphy. tex. 3. Cur autem Arist. & Theophrastus ita diuiserint bipartitō Philosophiā, exponit Plutarchus eo loco, quem suprà posui. Vt igitur diuisio hæc planè

planè intelligatur, primam explicanda est significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum) postea dicendum est, vnde talis diuisio ortum habeat; cum cuiusmodi sint differentie scientiarum; ad extremum, tractanda est comparatio inter Philosophiam Practicam & Speculatiuam. Ac de practico quidem & speculatio multa differunt Theologi circa prologum Sententiarum, multa item Philosophi super 6. lib. Metaphy. Aristot. sed nos ea tantum, quæ olent doctrinam Peripateticam, nec sunt aliena instituto nostro, paucis exponemus.

Speculatiua scientia (vt nunc ruditer dicam) ea est, quæ res sibi subiectas docet nos tantummodo scire & contemplari; vt Physica, cæ-
lum; Geometria, triangulum; Metaphysica, Deum. Vnde speculatio est actio intellectus, cuius finis est sola cognitio eius rei circa quam versatur: vel quæ in sola cognitione veri consistit, nec ulterius progreditur, aut per se dirigitur ad aliquam actionem seu opus. Quocirca Arist. in 6. Ethicor. & 3. de Anima 46. inquit mentem seu intellectum speculatiuum nihil mouere, quoniam non intelligit ea quæ possint cadere sub appetitum & actionem nostram: quare principia nostrarum actionum & motuum, sunt appetitus & intellectus practicus. Scientia verò practica est, quæ res circa quas versatur, non solum docet nos scire, sed præcipue operari vel facere, vt finis scientiæ practici non sit scire, aut cognoscere verum, sed actio seu opus aliquod. Nonnulli Arabes, in quibus est Algazel 1. lib. suæ Philosophiæ cap. 1. definiunt doctrinam practicam esse scientiam earum rerum, quæ sunt à nobis: quæ definitio; nisi quid aliud addatur, vitiosa est, vt potè quæ conueniat etiam in aliquam scientiam speculatiuam, vti est scientia animæ, quæ speculatiua est; tamen agit de operationibus animæ quæ efficiuntur à nobis, cuiusmodi sunt, ali, sentire, intelligere, appetere. Quamuis ergo, tam speculatiuæ scientiæ, quàm practici, proximus & proprius actus sit scire & intelligere (quæ enim potest esse alia operatio scientiæ quàm scire; & intellectus quàm intelligere?) tamen in eo est discrimen, quod ipsum scire, qui est actus speculatiuæ scientiæ, per se intenditur ac expetitur, nec refertur aliò: scire autem quod proficiscitur à scientia practica non expetitur per se, sed propter aliud, ad agendum enim faciendumve aliquid totum planè refertur, vt in Philosophia morali, Medicina & artibus mechanicis perspicuum est. Praxis autem, nomen (vnde practica nomen inuenit) latè patens, complectitur actionem & effectum. Quid autem inter actionem & effectum intersit, Arist. declarat in primo libro magnorum Moralium cap. 33. & in 6. Ethicor. vbi agit de arte & prudentia. Actio enim est operatio, post quam nullum

Quid sit scientia speculatiua & practica.

*Qua actiones
subiiciuntur
voluntati no-
stre & que
non.*

existit opus, vt omnes actiones morales virtutum. Effectio verò est operatio relinquens aliquod opus : vel per quam perficitur aliquod opus, quod, expleta finitâq; operatione manet & extat, vt cernimus in exâdificatione domus. Est autem praxis, operatio hominis non quælibet, sed quæ subest voluntati & arbitrio eius, & cum subiaceat, errori, indiget habitu quodam, qui insidens & inhærens in intellectu practico sit tâquam norma & regula à qua praxis dirigatur. Hic autem habitus seu regula, in praxi quidem quæ est operatio moralis, est prudentia; in ea verò quæ est mechanica, & in qua non inest per se ratio virtutis aut vitij, est ars, siue sit mechanica siue liberalis, vt est musica practica. Actio autem quæ subest voluntati, triplex est. Vna, quæ elicitur ex ipsa volûtate, vt electio. Altera, quæ producitur quidem ab alia potentia: tota tamen imperatur à voluntate, & dirigitur ab aliquo habitu practico, vt operationes eius facultatis animæ sensitivæ, quæ dicitur irascibilis & concupiscibilis. Tertia, quæ secundum quid subest volûtati, & dirigitur ab intellectu practico, vt sunt operationes intellectus speculatiui, quæ per se, & (vt vulgò dicunt) secundum specificationem, non sub sunt voluntati aut prudentiæ: earum tamen vsus & exercitatio, id est, vt hoc tempore, vel tamdiu, vel hoc modo, vel his aut aliis circumstantiis fiant, subiicitur voluntati & prudentiæ. Quatenus igitur tales operationes, propter circumstantias secundum quas exercentur, possunt esse moraliter, vel bonæ, vel malæ, diriguntur à prudentia, quæ est habitus practicus; quo modo etiam possunt vocari praxes, simpliciter autem minimè. Operationes autem animæ vegetatiuæ, neque per se, neque secundum vsus & exercitium, subiacent arbitrio & voluntati hominis, nisi fortè ex accidenti & indirectè, quatenus in actionibus animæ vegetatiuæ magna existit varietas ob quantitatem, qualitatemve alimèti, cuius assumptio & moderatio, est in nostra potestate. Quamobrem, peccata quæ in supradictis functionibus alentis animæ contingunt, plerumque nobis vitio verti solèt. Quin etiam effectus naturalis, quodam modo subiicitur nostræ potestati: quatenus in nobis est applicare (vt aiunt) actiua passiuus; ex quo tales effectus existunt. Actio autem voluntatis, quæ naturaliter tendit & refertur in vltimum finem, non est praxis: quia neque pender à libero arbitrio, & omni vacat errore; vt non egeat vlllo habitu practico à quo dirigatur; nam sicut intellectus speculatiuus non potest errare circa prima principia speculatiua (quis enim, vt inquit Aristot. 2. Metaphy. aberrabit à ianua?) ita voluntas non potest errare circa vltimum finem, quanquam in eo designando, & constituendo peccari possit, vt si voluptas, aut diuitiæ, aut honos, statuatur & expectatur tâquam vltimus

timus finis. Ex his quæ diximus manifestū est quid sit praxis, quam ita multi definierunt, vt sit operatio alterius potentiz ab intellectu naturaliter posterior intellectu, apta fieri conformis intellectui recto. Heruæus quolibeto primo quæst. 3. paulò aliter definit praxim: quam definitionem, & alia quæ scribit de praxi, ne longior sim, hîc prætereo. De significatione igitur illorum vocabulorum (præcticum) & (speculatiuum) hæc dicta sint.

Explicatur primò ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint scientiarum differentia (præcticum) & (speculatiuum.)

C A P. I I I.

RATIO, & vt vocant, sufficientia supradictæ diuisionis, ex multis rebus cognoscitur. Primò, quia Philosophia, vt veteres sapienter dixerūt, est medicina animi, sanas eius morbos: quorū duo sunt genera, vnū pertinēs ad intellectum, quæ est ignorantia veri; alterū ad affectū, cuius egritudo ex vitiis, morumque corruptela proficiscitur: contra priorem morbum, comparata est Philosophia speculatiua; aduersus verò posteriorem instituta fuit practica. Tum; omnis homo naturaliter scire desiderat, primū quidem ea, quæ conferunt ad tuendam, degendāque vitam; tum priuatam tum etiam ciuilem, quæ nobis suppeditant partim artes mechanicæ, partim Philosophia moralis: postea verò etiam eas res, quæ licet nihil cōducant ad actiones humanas & ciuiles: tamē quia habent pulcherrimam contemplationem veritatis, vehementer expetuntur ab intellectu nostro. quarum rerum scientiam largitur nobis Philosophia speculatiua. Deinde; subiectum scientiæ est intellectus, qui duplex tantū est, vnus speculatiuus, alter practicus, vt docet Arist. 6. Ethicor. & 3. de Anima, 46. & 49. quare scientia quoque & Philosophia duplex erit, vna practica, altera speculatiua. Postea; Philosophia refertur ad dirigendam vitam hominis, eiusque felicitatem comparandā; vitam autem, & felicitatem hominis Arist. 10. Ethicor. duplicem facit, actiuam & speculatiuam. ergo Philosophia etiam duplex erit, speculatiua & practica. Præterea; omnis doctrina est propter aliquod bonum & finem, vt scribitur in principio primi libri Ethicorum, talis autem finis, vel est sola cognitio, quam doctrina præbet, sicut fit in scientiis speculatiuis; vel præter cognitionem aliud pro fine intenditur, siue sit alia quædam operatio hominis, siue aliquod opus externum, veluti cernimus in doctrinis practicis. Ad hæc; omnis doctrina comparata est ad dirigendas eas operationes hominis, quæ subsunt arbitrio nostro, & possunt prauē ac vitiosē

fieri. Vnde ad regendas actiones animæ vegetatiuæ, & sensuum tam interiorum quàm exteriorum, nulla ferè videtur esse inuenta & instituta doctrina. Sunt igitur tria genera humanarum actionum, quæ à doctrina possunt dirigi. Primi generis, sunt operationes intellectus, ad quas dirigendas & perficiendas, ordinantur scientiæ speculatiuæ. Secundi generis, sunt operationes appetitus, tam rationalis quàm sensitiui, in quibus versantur habitus vitiatorum & virtutum; harum autem operationum gratia instituta est Philosophia moralis. Tertiij generis, sunt plurimæ aliæ operationes hominis, siue in membris eius inhaerentes, vt sunt currere & saltare; siue transeuntes in opera aliqua externa, vt ædificare, pingere, & fabricari naues; ad quas operationes moderandas, ritèque obeundas, inuentæ sunt omnes artes, tam mechanicæ, quàm quæ vulgò dicuntur liberales. Postremo, vñitas & distinctio scientiæ, sumitur & ex vnitate distinctioneque obiecti; obiectum autem siue materia scientiæ, sunt res quæ tractantur: quas duplici genere contineri necesse est; aut enim eiusmodi sunt, vt in actionem, effectiōemque nostram cadant; aut solùm in cognitionem, omne enim ens aut est tantùm speculabile, aut non solùm est speculabile, sed etiam agibile vel factibile. Bonam igitur esse bimembrem illam diuisionem Philosophiæ in practicam & speculatiuam, ex his perspicuum est.

Quales differentie sint practicum & speculatiuum.

Quales verò scientiarum differentia, sint practicum & speculatiuum, breuiter etiam dicamus. Primo sunt differentia essentialis, nō enim accidit scientiæ esse practicam, vel speculatiuam, cū id conueniat ei, tum ex parte obiecti, tum ex parte finis. vnde Arist. nunquam tradit aliam Philosophiæ diuisionem. Sed dicit aliquis, scientia cū sit habitus, & contineatur in prima specie qualitatis, est ens absolutum; practicam autem & speculatiuum, sunt entia respectiua, nullum autem respectuum potest esse differentia essentialis vltius absoluti, ergo non potest scientia vel Philosophia diuidi essentialiter per practicum & speculatiuum. Verū hoc ita soluitur; scientiæ, vt est habitus perficiens intellectum, cūque aptum & promptum reddens ad intelligendum, est ens absolutum, ea verò ratione, vt confertur cum obiecto suo scibili, habet ad ipsum relationem quandam, quæ vulgò dicitur secundum dici, propter quam est ens relatiuum, eaque ratione diuiditur essentialiter per practicum, & speculatiuum. Scientia igitur non vt quid absolutum, sed vt quidpiam relatiuum & vt habet relationem ad obiectum vel finem suum, diuiditur per practicum & speculatiuum essentialiter. Quamuis autem practicum, & speculatiuum non diuidant secundum rem intellectum (idem enim numero intellectus est practicus, & speculatiuus) nec semper distinguant secundum

secundum rem obiectum scientiæ; (potest enim idem secundum diuersam rationem subiici practicæ, & speculatiuæ scientiæ; etenim de operationibus animæ sentientis & intelligentis, & de his quæ vulgò vocantur passionibus animi, veluti sunt gaudere, dolere, sperare, metuere, agit Philosophus moralis & Physicus) habitus tamen scientificos diuidunt secundum rem; adeò, vt impossibile sit vnâ eandemque scientiam verè practicam, & speculatiuam esse. Excipio Theologiam, de qua D. Thom. in 1. parte, q. 1. art. 4. sic scribit; *Licet in scientiis Philosophicis, alia sit speculatiua, alia practica; sacra tamen doctrina comprehendit sub se utramque; sicut & Deus eadem scientia se cognoscit, & ea qua facit: magis tamen est speculatiua quam practica; quia principalis agit de rebus diuinis quam actibus humanis, de quibus agit, secundum quod per eos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionem, in qua æterna beatitudo consistit.* Scio non probari hoc aliis Theologis, sed nobis id curæ non sit, qui hoc loco de scientiis humanis loquimur.

Verum duplex hoc loco existit dubitatio. Vna est, quoniam solet *Duplex dubitatio.* communiter diuidi Medicina in practicam & speculatiuam; ergo vna eademque scientia potest esse practica & speculatiua. Altera est, quia si aliquis discat Medicinam tantum vt cognoscat: & sciat quæ in ea tractantur, illi erit speculatiua; si autem alius discat eam propter opus, illi erit practica. ex quo efficitur eiusmodi differentias non distinguere secundum rem scientias, sed cōuenire ipsis per accidens. Ad primam respondet D. Thom. super Boëtii de Trinitate in quæst. de diuisione scientiæ speculatiuæ, art. 1. in responsione ad quartum *Solutio prioris dubitationis.* dicens aliter se habere practicū & speculatiuū, cum diuidunt Philosophiam & scientias inter se, quàm cum vna scientia, veluti Medicina, diuiditur in practicam & speculatiuam: priori enim modo, talis distinctio attenditur penes vltimum finem scientiæ, vt ea dicatur practica, cuius finis vltimus sit præter cognitionem, actio vel opus aliquod; speculatiua verò cuius est sola cognitio: posteriori autem modo, non sic attenditur; tota enim Medicina, si vltimū finem eius spectes, practica debet appellari. Sed quoniam in his, quæ tractat Medicina, quædam sunt remotiora à praxi, accepta ex scientiis speculatiuis, vt quid sit morbus, vel sanitas, quid, quale, & quod duplex sit elementum; alia verò propinquiora sunt actioni, vt quòd talibus morbis, tales curationes & remedia sunt adhibenda (cuius generis est tota forè doctrina Aphorismorum Hippocratis) ideo pars Medicinæ, quæ superiora illa docet, appellatur speculatiua; quæ verò tractat posteriora hæc, dicitur practica. Ad posteriorem dubitationem dicendum est, finem scientiæ non esse spectandum ex intentione & voluntate discantis, quæ est contingens, incerta, & multiplex, sed ex

eo ad quod per se ordinatur scientia, & propter quod inuenta & instituta fuit, & communiter discitur. Quamuis igitur possit aliquis discere Medicinam, non intendens mederi, tamen hoc est per accidens, nec obstat quominus Medicina dicenda sit practica, quippe quæ medendi causâ communiter discatur, & propter id inuenta & comparata fuerit. Vide quæ in hanc sententiam pulchrè scribit D. Thom. 1. parte, q. 14. art. 16. faciens triplicem sciētiā speculatiuam, vnam propriè, quæ est de rebus non operabilibus; duas reliquas secundum quid; alteram quidem ex modo sciendi quo res operabiles tantum speculatiuè considerantur, definiendo eas & diuidendo, atque vniuersè tantum contemplando; alteram verò ex fine, vt si quis doctrinam rerum operabilium, non ad operationem, sed ad nudam & solam earum cognitionem referat.

*An practicū
& speculatiuum sumā-
tur ex obiecto,
an ex fine
scientiæ.*

Sed controuersum est inter nonnullos Philosophos, an tales differentię sumi debeant ex obiecto, an potius ex fine. quam controuersiam puto facile dirimi posse; nam proximè sumuntur ex fine, finium tamen distinctionem pariunt obiecta. Sicut enim obiectum esse factibile, non satis est ad cōstituendam scientiam practicam (intelligo autem per factibile quidquid subest praxi, siue sub actionē, siue sub effectiōnem cadat) cū circa tale obiectū possit etiam versari scientia speculatiua, vt antè diximus de scientia Animæ; ita distinctio finium, oritur necessariò ex distinctione obiectorum, nam causâ, quare finis practicæ sit operatio vel opus, est, quia obiectum eius est quidpiam operabile, non autem contrā; similiter contigit in speculatiua: quare principium & veluti radix huius distinctionis hæret in obiecto, complementum autem in fine. Quocirca Arist. in 2. quidam Metaphy. tex. 3. distinctionem Philosophiæ practicæ, & speculatiuæ, sumit ex fine vtriusque; in 6. autem & 11. Metaphy. videtur eam petere ex obiectis. Deinde, sciendum est has differentias manare per omnes scientias, vt nulla sit quæ non existat vel practica vel speculatiua. Neque quisquam mihi opponat Logicam, quam vt libenter concedo non esse practicam aut speculatiuam; ita nego esse propriè scientiam, quod infrà planius explicabitur. Patet autem latius prædictæ differentię, quàm scientiæ; etenim sapientiæ & intellectus sunt habitus speculatiui, ars & prudentiæ practici, qui tamen omnes differunt à scientiâ, vt perspicuum est ex his quæ scribuntur 6. Ethicorum. Quocirca esse practicum, & speculatiuum, non sunt differentię adæquatæ ipsius scientiæ, cū his etiam rebus conueniant quæ non sunt scientiæ, videlicet habitui principiorum, arti, & prudentiæ: Ergo quod proximè & adæquatè diuiditur in practicum & speculatiuum, id non est scientia vel Philosophia, sed est habitus intellectus,

intellectus, quo verum certò cognoscitur. quod perspicuè intelligere licet ex his quæ scribit Aristoteles in lib. 6. Ethicorum. Verùm deinceps has Philosophiæ differētias inter se comparemus; & primùm videamus, an nomen & ratio scientiæ ac Philosophiæ æqualiter vtrique conueniat, deinde vtra sit prior, certior, ac nobilior.

Declaratur vtra pars magis mereatur nomen scientiæ, & vtra sit prior, certior, ac nobilior.

CAP. IIII.

Hæ differentiæ, non vniuocè, ac æqualiter diuidunt scientiā *Scientiam & Philosophiam* & Philosophiam: speculatiua enim per se ac principaliter *principalius dicit de speculatiua quam de practica.* dicitur Philosophia & scientia; practica verò non nisi secundum quid & propter aliud. quod potest ostendi & confirmari his argumentis. Primò, Arist. in 2. Metaphy. tex. 3. volens ostendere Philosophiam esse scientiam veritatis, probat ex eo, quia Philosophiæ speculatiuæ finis est veritas, practicæ autè opus; nā licet practici considerent veritatem, non tamen per se, sed in ordine ad operandum. quæ probatio non valeret, nisi putaret Arist. speculatiuam scientiā, aut tantum esse Philosophiam, aut certè principaliter. Verba Philosophi sunt hæc; *Recte se habet Philosophiam veritatis contemplatricem appellasse: speculatiua etenim finis, veritas; practica autè opus: etenim si quomodo se habeant considerant, non causam per se, sed ad aliquid, & eo in tempore practici speculantur.* Præterea, ex communi modo & consuetudine & sentiendi & loquendi: Philosophos enim & Sapientes, eos communiter putamus & appellamus, qui versantur in scientiis speculatiuis; eos autem qui excellunt in rebus gerendis, non Philosophos, sed prudentes vocamus. Deinde, quia scire, qui est finis scientiæ, per se competit speculatiuæ; practicæ autè non nisi propter opus: quòd si doctrina practica est, & vocatur scientia, hoc ei accidit, prout aliquo modo assimilatur speculatiuæ, & continet aliquas speculationes. Ad hæc, Philosophia est perfectio hominis, sed speculatiua per se perficit hominem circa speculationem; intellectus enim noster tunc est simpliciter perfectus circa speculationem, cùm perfectè habet scientias speculatiuas, scientia autem practica tantum secundum quid perficit hominem circa praxim, v. g. vt homo moraliter & practicè perfectus sit, minimā partem confert scientia moralis, sed hoc præstat tum prudentia, tum virtutes morales: similiter ad perficiendum opus artificiorum, præter scientiam artis, maximè opus est peritia quadam, & exercitatione, quæ est habitus quidam inhærens membri corporis. Postea, obiectum scientiæ debet esse certum, & immutabile, vt habetur 1. Post. sed doctrina practica, veluti est Philo-

Scientia practica subalternari speculationi.

sophia moralis & artes mechanicæ, versantur circa res contingentes & mutabiles, vt significat Arist. 1. 2. & 6. lib. Ethicorum. Neque verò dicat aliquis hoc intelligendum esse de cognitione practica quæ versatur circa singularia, nō autem de ea quæ traditur de vniuersalibus præceptis & regulis praxeos: nam Arist. 2. Eth. ait non solum particulares, sed etiam vniuersales sermones de rebus moralibus esse parum certos & exquisitos: immò cognitio practica, quod propior est rebus singularibus & magis accedit ad actionem, eò perfectior est atque vtilior; tunc autem est maximè incerta. vnde in rebus moralibus multa relinquuntur prudentiæ, & arbitrio boni, & prudentis viri, quia non possunt vniuersè cerò præscribi, nec aliqua scientia comprehendendi. Porro, scientia non dicitur vniuocè, de subalternante & subalternata; quia subalternata, cum accipiat principia à subalternante, pendet essentialiter ab illa, nec potest sine adminiculo eius, scientiæ nomen & rationem obtinere; at omnes scientiæ practicæ subalternantur speculatiuis, vt omnes ferè artes mechanicæ pendunt à scientiis Mathematicis; & medicina pendet à Philosophia naturali; scientia moralis magna ex parte pendet à scientia animæ: nam diuisio habituum, & virtutum moralium, pendet ex distinctione potentiarum animæ. Distinctio etiam passionum, & quæ de felicitate traduntur, supponunt multa ex Philosophia naturali. Vnde Arist. sub finem primi Ethicorum ait; si elegantiores Medici qui oculum vel aliam partem corporis probè curaturi sunt, multum studij & operæ in animi cognitione ponere consueuerunt, multò magis oportere Philosophum ciuilem, qui in morbis animorum curandis sanandisque versari debet, habere cognita ea, quæ pertinent ad scientiam animæ. Auerr. quoque ait in 1. de Anima com. 2. scientiam de Anima dare multa principia Philosophiæ morali. Maneat igitur scientiam non dici vniuocè de practica & speculatiua.

Prior est speculatiua scientia practica.

Sed nunc videamus vtra sit prior, certior & nobilior. Ac prior quidem secundum naturam est speculatiua quàm practica. Primò, quia intellectus speculatiuus natura prior est, quàm practicus; prior enim est cognitio simpliciter, quàm cognitio practica; & verum simpliciter, quàm verum practicum. Tum quia prior est res secundum naturam suam, quàm prout cadit sub actionem & affectionem nostram, & priora sunt quæ à Deo naturæque fiunt, quàm quæ fiunt à nobis. Ad hæc, quia scientia subalternans prior est quàm subalternata, at scientiæ practicæ ferè subalternantur speculatiuis, vt supra diximus. Præterea, hoc patet si comparemus scientias speculatiuas, vt Metaphysicam & Philosophiam naturalem, cum scientiis practicis, secundum res quas tractant: nam in Metaphysica, agitur de Deo & Intel-

ligentiis; in Physica, de cœlis & elemētis; quas res natura priores esse his rebus quas tractant scientiæ practicæ, per se manifestum est. An verò scientiæ speculatiuæ sint priores secundum nos, hoc est, an prius fuerint à nobis inuentæ & excultæ, quàm practicæ, non est ita certum. Sed videtur mihi ita distinguendum esse, vt scientiæ practicæ quæ pertinent ad incolumitatem & dignitatem vitæ ciuilis tuendam & conseruandam, prius inuentæ tractatæque fuerint quàm scientiæ speculatiuæ, quod perspicue docet Arist. i. Metaphy. cap. 1. scribens; *Inuentum iam & institutum scientiis, quæ ad necessitates vel voluptates vitæ humanae pertinebant, postea fuisse institutas illas scientias speculatiuas, quæ neque ad degendum voluptaria sunt, neque ad necessaria conducunt, & in illis locis primo, ubi vacabant. Quare circa Ægyptum Mathematicas artes constitutas esse; quia illic gens sacerdotum vacare permittebatur.* Sciētia autem moralis videtur inuenta fuisse post scientias speculatiuas: nam cū ante Socratem memorentur excelluisse in scientiis speculatiuis plurimi, vt Thales Milesius, Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Pythagoras; primus tamen ipse dicitur cœpisse docere & tractare studium Philosophiæ moralis: cui rei fidē facit Cicero i. Acad. quæst. his verbis; *Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes; primus à rebus occultis & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum Philosophi occupati fuerunt, auocauisse Philosophiam, & ad vitam humanam adduxisse, vt de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreretur; cælestia autem, vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene viuendum conferre.* Idem in quinta Tusculana sic ait; *Ab antiqua Philosophia, vsque ad Socratem, numeri motusque tractabantur, & vnde omnia viderentur quòve recederent, studioque ab his siderum magnitudines, interualla, cursus requirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primum Philosophiam deuocauit è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & cœpit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.* Et in Bruto sic ait; *Ex uberrimis sermonibus Socratis, extiterunt viri doctissimi: primumque tum Philosophia non illa de natura, quæ fuerat antiquior, sed hæc in qua de bonis & malis rebus, deque hominum vita & moribus disputatur, inuenta dicitur.* Quibus consonant quæ scribit Aristoteles primo de Partibus animalium capite primo. Socratis temporibus indagacionem rerum naturalium desinisse; & omne philosophandi studium, ad virtutem ciuilemque vsum translatum esse. Et in i. Metaphysicæ; *Socrates, inquit, de moralibus quidem tractauit, de tota verò natura nihil.* Cur autem id Socrates fecerit, pulchrè disputat D. August. lib. 8. de Ciuitate Dei c. 3. Illud quoque certum est, scientias speculatiuas ordine doctrinæ priores esse Philosophia morali, si non omnes, saltem Mathematicas: vnde Arist. i. Ethicorum

ait iuuenem non esse idoneū auditorem Philosophiæ moralis, quem tamen cōstat aptum esse ad intelligendas Mathematicas disciplinas: & in 6. lib. Ethicorum, scribit puerū euadere posse Mathematicum, non tamen Physicum aut prudentem. Non quòd præcepta moralia non possint capi, & intelligi à iuvene, sed quia vsum eorum, qui est verus finis Philosophiæ moralis, ob ardorem perturbationum, & humanarum rerum imperitiam, refugit; nec ita faciendum esse vt præcipitur, sibi persuadet. Plutarchus in libro de Contrarietatibus Stoicorum ait Chrysippum in 4. lib. de Vitis, voluisse vt primò disceretur Logica, tū Moralis, deinde Naturalis, vltimò scientia Diuina, vnde Græci tractationes de Diis, vocabant *τελέτας*. Quòd autem Simplicius ait in Proœmio suo super Categorias Arist. speculatiuas sciētiās discendas esse post Logicam & disciplinam moralem, sic intelligendum est; puerum antè bonis moribus per disciplinam & institutionem moralem imbutum esse debere, quàm addiscat reliquas scientias. Loquitur igitur Simplicius de institutione morali, non quæ percipitur ex scientia morali, sed ex bona parentum aut magistrorum educatione. Vsus tamen Philosophiæ moralis videtur antiquior fuisse, quàm vsus scientiarum speculatiuarum; neque enim humana societas aut coalescere aut conseruari potuisset sine gubernatione politica & æconomica, sine obseruantia legum, denique sine vsu virtutum. Aliud est igitur loqui de scientia rerum moralium, quæ certis regulis & præceptionibus comprehenditur, & aliud de vsu ipsarum.

*Certiores esse
se Speculati-
uas scientias
præcticas &
nobiliores.*

Certiores autem esse speculatiuam scientiam quàm practicam, manifestum est, tum ex eo quòd obiectum practicæ est contingens & mutabile; speculatiuæ autem minimè: tum etiam, quia certior est scientia quæ declarat propter quid cuiuscunque rei, quàm quæ tantum docet quod res sit, vt est apud Arist. 1. Post. 42. Scientiæ autem practicæ, vt plurimum supponunt illud propter quid, declaratum in speculatiuis scientiis, quippe cum, vt antè diximus, practicæ ferè subalternantur speculatiuis. Planum etiam fit hoc, si quis consideret sigillatim scientias speculatiuas, easque conferat cum practicis. Porro maiorem nobilitatem, & præstantiam esse in speculatiuis quàm practicis, nemini dubium est. Arist. enim in 6. Metaphy. tex. 2. ait scientias speculatiuas præponendas esse aliis omnibus, idemque significat in 1. Metaph. cap. 2. & ratio est. Primò, quia speculatiua est gratia sui, practica verò propter aliud, hoc est, propter opus. Deinde, illa per se sola perficit hominem in suo genere, & finem suum citra alterius auxilium assequitur & præstat homini; practica verò non potest consequi per se finem suum, sed eget auxilio virtutum moralium, vel aliorum

rum habituū. Præterea, illa perducit ad felicitatem speculatiuam, & hominem perficit in ordine ad Deum & Intelligentias, hæc autem ad felicitatem actiuam, & in ordine ad societatem hominum. Deum, idem patet ex eo, quod inter speculatiuas est aliqua, nimirum Metaphysica, quæ longè superat omnes practicas, inter practicas autem non reperitur aliqua, quæ superet omnes speculatiuas. Sed dicit aliquis, Philosophiam moralem practicam esse, quæ tamen videtur esse præstantior quàm disciplinæ Mathematicæ, quæ sunt speculatiuæ; nam illa agit de homine, de virtutibus & felicitate; hæc verò tantum de quantitate. Sed respondendum est, vnā scientiam esse meliorem alia, vel ratione obiecti, quia versatur in rebus nobilioribus; vel ratione mediij & modi procedendi, hoc est, quia seruat meliorem methodum, & vtitur potioribus demonstrationibus. Doctrinæ igitur Mathematicæ licet priori modo sint ignobiliores disciplina morali, tamen posteriori modo præstantiores sunt. Adde, quod Mathematica cognitio est sui gratia, quo nomine melior est quàm moralis, quæ dirigitur aliò, cuius nobilitas, non tam pendet ab ipso scire, quàm ex operatione. Sic igitur explicata sit prima diuisio Philosophiæ, in practicam & speculatiuam. Deinceps diuisionem Philosophiæ speculatiuæ in disciplinas Mathematicas, Metaphysicam & Physicam, exponamus.

Dubitatio an Philosophia moralis sit nobilior disciplinis Mathematicis.

Traditur diuisio Philosophiæ speculatiuæ in Physicam, Metaphysicam, & scientias Mathematicas.

CAP. V.

ARISTOTELES sexto libro Metaphysicæ tex. 2. Philosophiam speculatiuam tripartitò diuidit, in Physicam, disciplinas Mathematicas, & Metaphysicā; quæ diuisio à veteribus primò approbata fuit, deinde in scholis adhuc retenta & celebrata est: cuius ratio hæc cōmuniter redditur. Scientia speculatiua est cognitio rerum, quarū tria sunt genera; nam quædā sunt extra materiam, quarū cognitio constituit Metaphysicam; aliæ sunt in materia, id quod bifariam contingit; nam quædam ita existunt in materia, vt sine ipsa tamē definiri & sciri possint, cuiusmodi est quantitas, & quæ insunt in ea, vt est vel continua vel discreta, quas res pertractandas sibi sumunt disciplinæ Mathematicæ; aliæ verò res penitus hærent in materia, vt non modò re separari non possint ab ipsa, sed neque cogitatione. Itaque quemadmodum natura non potest eiusmodi res perficere sine motu & materia, sic etiam sine illis non

Ratio vulgaris huius diuisionis & maximè probabilis.

possunt in scientia perfectè declarari, quarum rerum scientia nominatur Physica.

Ratio Scholasticorum Philosophorum.

Scholastici Philosophi modo suo declarant sufficientiam huius diuisionis ad hunc modum. Scientia speculatiua est perfectio intellectus nostri, qui est immaterialis, quapropter obiectum scientiæ debet esse aliquo modo abstractum à materia: triplex autem est abstractio rei à materia. Vna tantum à materia singulari, quam ipsi vocant materiam signatam, ut qui dicit animal vel hominem, significat ea quidem abstracta ab hoc vel illo corpore, & ab his vel illis carnibus aut ossibus, non tamen à corpore & à carne simpliciter & absolute, sicut qui dicit finem, dicit curuitatem abstractam ab hoc vel illo naso, sed non simpliciter à naso. Altera est abstractio rei à materia non solum singulari, sed etiam vniuersali, non quidem secundum rem, verum tantummodo secundum rationem & cognitionem, ut licet quantitas non possit naturaliter existere, nisi aut in cælo aut in elementis aut in mixtis, tamen potest sine his considerari ac sciri; qui enim ait triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, considerat per se triangulum, non quatenus est in cælo, aut in alijs corporibus. Tertia est abstractio rei ab omni materia, tam secundum rem, quam secundum rationem, quam abstractionem cernimus in Deo, & Intelligentiis. Prima igitur abstractio facit scientiam Physicam; secunda Mathematicam; tertia Metaphysicam.

Ratio Scottistarum.

Quidam autem Scottistæ, aiunt ea quæ possunt cadere sub scientiam speculatiuam tantum esse tria. Vnum quidem ens, prout ens est, quod tractatur in Metaphysica. Alterum substantiam corpoream, quæ dupliciter considerari potest; vel ut subiicitur tantum quantitati, quomodo facit scientias Mathematicas; vel prout subiicitur omnibus alijs accidentibus, & habet in se principia motuum, & operationum naturalium, quo pacto constituit Philosophiam naturalem. Quod si quæras ab istis cur prætermiserint substantiam incorpoream, uti est Deus & Intelligentiæ, respondent, quia talis substantia non potest à nobis naturaliter & scientificè cognosci secundum propriam naturam & proprietates eius, sed tantummodo secundum proprietates communes entis & substantiæ. Quorum sententia videtur mihi duplici nomine esse reprehendenda; primum quia faciunt subiectum Mathematicæ doctrinæ substantiam corpoream, cum tamen Mathematicus tantum consideret ea quæ insunt quantitati vel figuræ, nullam faciens mentionem aut tradens cognitionem substantiæ corporeæ. Et sanè si Mathematicus haberet pro subiecto substantiam corpoream, deberet utique considerare principia, species & passionem illius, talia enim & tot considerari à scientia circa subiectum suum

suum Arist. docet in 1. Post. sed Mathematicum abstrahere ab omni substantia, decimo libro huius operis à nobis explicandum est. Deinde substantias incorporeas non posse sciri à nobis nisi secundum proprietas communes earum & substantiæ, cum Arist. in 12. lib. Metaph. tradat specialem earum scientiam demonstrans multa attributa propria ipsarum, perspicue falsum est.

Albertus Magnus in principio suæ Philosophiæ naturalis, inquit, *Ratio Alberti* alias res esse per se intelligibiles secundum naturam, de quibus est *ii Magni*. Metaphysica; alias intelligibiles & imaginabiles, ut est quantitas, circa quam versantur Mathematicæ disciplinæ; postmodò alias imaginabiles, intelligibiles & sensibiles, ut sunt res naturales quas Physica tractat. Quantitas enim non videtur per se primo sensibilis esse, quippe quæ nisi coniuncta propriis sensibilibus, à nullo sensu percipitur, ab imaginatione verò sic eam apprehendi nihil prohibet. Hæc Albertus. Quæ mihi non valde probantur. nam quo pacto quantitas non est sensibilis, cum sit sensibilis per se ab omnibus sensibus; quid, quod si est imaginabilis, ergo sensibilis; nam imaginatio describitur ab Arist. in fine 2. lib. de Anima, motus factus à sensu secundum actum; & qui ab ortu caret sensu aliquo, non potest ea quæ sub illum sensum cadunt per imaginationem propriè imaginari, nam proprium cuiusvis rei phantasma exprimitur ex propria specie sensibili vel ex motu proprio sensuum exteriorum, qui ex rebus obiectis efficitur. Sed valeant hæc quantum possunt, si non per se, saltem propter auctoritatem Alberti Magni.

Explicantur aliquot dubitationes.

C V. R. V I.

VERVM circa prædictâ diuisionem existunt multe dubitationes, quæ nisi diligenter explicantur, non potest res de qua agitur, certò & perspicue cognosci. Prima dubitatio est. Qualis nã sit supra dicta diuisio, an generis in species, an totius in partes, an subiecti in accidentia? Secunda dubitatio; Si quantitas est posterior natura & definitione quàm substantia. Arist. enim in 4. Metaph. tex. 4. ait substantiã tempore, natura & definitione priorem esse accidenti, qui fieri potest, ut à Mathematico quantitas secundum rationem abstrahatur à substantia? quod enim posterius est, non potest abstrahi à priori, præsertim ab eo à quo per se dependet. Tertia dubitatio est; Videtur falsum esse abstractionem Metaphysicam solam esse eam quæ sit à materia secundum rem & rationem, etenim multa considerat Metaphysicus quæ tali abstractione

b

minimè continentur, agit enim de ente, bono, vero, actu & potentia, quæ non sunt abstracta secundum rem à materia, quippe cum insint quoque in rebus materialibus. Præterea, decem quoque Prædicamenta tractantur à Metaphysico, ut perspicuum est ex his quæ scribuntur in 4. Metaphy. Prædicamenta verò non possunt à materia separari secundum rem; nam substantia prædicamentalis est composita ex materia & forma. Quantitas item non reperitur nisi in rebus quæ constant materia. sed quid opus est argumentis ad id ostendendum; cum Arist. in 7. 8. & 12. Metaphy. vsque ad tex. 38. subtiliter & copiosè differat de substantia generabili & corruptibili, quam luce clarius est, non posse abiungi à materia secundum rem. Quarta dubitatio; Sicut est vna scientia Physica, quæ considerans corpus naturale pertractat omnes species eius, cur non idem erit vna scientia tantum quæ consideret ens ut ens, & omnes species entis, ita ut reuera vna solum sit scientia, reliquæ verò quæ appellantur scientiæ, non tam sint inter se diuersæ scientiæ quam partes vnius; sicut scientia animalium & plantarum, sunt partes Physicæ. Atque vnam esse scientiam talem, qualis nunc à nobis breuiter est descripta, videtur ipsemet Arist. inuere in 4. lib. Metaphy. tex. 2. his verbis; *Sicut Grammatica vna existens, omnes voces speculatur, ita vniuersa scientia est, entium species & specierum species speculari.* Quinta dubitatio est de anima rationali. Nam si ipsa est immortalis & vera forma hominis (ut verè est) non potest contineri abstractione Physica, secundum quam formæ naturales, nec re, nec ratione possunt separari à materia. Quare, vel anima rationalis non pertinebit ad Physicam, vel erunt quatuor genera abstractionum. Etenim ponendum erit quantum genus oppositum abstractioni Mathematicæ, quo anima rationalis potest abstrahi à materia secundum rem, quia est separabilis à corpore, non autem secundum rationem, quia definitur esse actus corporis; quod genus quantum abstractionis si pertinet ad Physicam non continebitur tota Physica vno illo genere (quod ante posuimus abstractionis. atque hæc quidem circa prædictam diuisionem dubitari possunt.

Solutio prima dubitationis.

Prædictarum autem quinque dubitationem priores quidem duas facile est soluere, cæteras autem minimè. Ad primam igitur dubitationem respondemus. Illam diuisionem non esse generis in species, quia genus significat naturam quandam diuersam à naturis specierum; & habet proprietates diuersas, & est prius atque vniuersalius quam quælibet species eius: at non existit aliqua scientia speculatiua generalis diuersa ab illis tribus, habens subiectum diuersum, principia item atque passionem, & quæ sit prior & vniuersalior quam Metaphysica. Deinde tota natura generis continetur in quælibet

libet specie; at vniuersa cognitio speculatiua non cōtinetur in vna-
quaue scientia, alioquin quælibet specularetur omnes res quæ pos-
sunt cadere sub speculationem. Ad hæc, si ponatur esse talis scientia,
proculdubio de illa & de aliis tribus diceretur scientia speculatiua,
vniuersè sumpta: nam illa esset scientia speculatiua, quare præter il-
lam generalem esset alia generalior, & sic in infinitum & semper
existeret eadem dubitatio. Sed hæc nunc tanquam probabiliter di-
cta accipiantur, paulò enim infrà ostendemus quo pacto scientia
speculatiua possit dici vniuersè, saltem de Physica & Metaphysica.
Non est etiam hæc diuisio subiecti in accidentia, quia subiectum non
prædicatur de accidente; hæc enim prædicatio album est homo, non
est bona, nisi per accidens; at Philosophia & scientia speculatiua re-
ctè prædicatur de Physica & Metaphysica & quia hoc est per se cla-
rum, supersedebo afferre alias rationes. Neque verò est totius in
partes, totum enim non prædicatur de parte sua, sicut hic fieri vide-
mus; nam quod potest opponi de totis homogeneis, in quibus pars
accipit appellationem totius, repellitur ea ratione, quia eiusmodi
partes homogeneæ, sunt vnius naturæ, non differentes essentialiter
inter se; at illæ tres scientiæ speculatiuæ, essentialiter differunt inter
se. Restat igitur, vt talis diuisio sit superioris quidem in sua inferio-
ra, sed ita vt illud superius non sit genus, aut vniuocum quidpiam;
sed nomē ab vno ad vnum, quod vulgò appellatur analogum, quod
non significat naturam diuersam ab analogatis, sed tantum rationē
quandam communem, seu (vt vocant) conceptum formalem distin-
ctum ab aliis, quo modo ens affectum est ad substantiam & acci-
dens. Itaque cum vniuersè pronunciamus hoc nomen (scientia spe-
culatiua) non significamus aliquam sciētiam distinctam ab aliis, sed
illis verbis explicamus rationem quandam communem scientiæ spe-
culatiuæ, quæ inuenitur in omnibus doctrinis speculatiuis; talis au-
tem ratio non est aliud quàm esse scientiam, cuius finis sit sola co-
gnitio veritatis; quemadmodum hoc nomen ens, non significat na-
turam quampiam diuersam à substantia & accidente; omnem enim
naturam necesse est alterutro illorum duorum cōtineri; significat
igitur rationem quandam communem, quæ est habere esse vel esse
actu, quæ ita communis est substantiæ & accidenti, vt non prius cō-
ueniat alicui superiori, sed immediatè insit in ipsis, cum quadam ta-
men proportionē; nam accidenti conuenit propter substantiam.

Ad secundam dubitationem respondendum est, quantitatem pos-
se considerari bifariam. Vno modo, vt est ens reale & accidens ma-
terię primæ, & sic partim est prior, partim est posterior substantia.
Materia enim posterior est quantitas, non duratione aut tempore,

b ij

*Solutio secun-
da dubitatio-
nis.*

sed tantùm natura; forma verò substantiali & composito, prior est tempore: ponimus enim quantitatem còæquam materiæ atque immediatè ei inhærentem ante formas substantiales; qua de re postea latius agetur in hoc opere; & hoc modo, neque potest simpliciter abstrahi ab omni substantia, neque sic consideratur à Mathematico, sed à Metaphysico. Altero modo potest accipi per se in ordine ad eas passionem quæ conueniunt illi, vt quantitas est, non autem respectu substantiæ cuius est accidens; quas proprietates considerat Mathematicus, & eas de quantitate vel figura demonstrat; sicut esse æquale vel inæquale, esse commensurabile; nam quod triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis, non accidit ex eo quia sit figura alicuius substantiæ vel corporis naturalis, sed quia est talis figura. Quoniam igitur Mathematicus omnes suas theorias resoluit vsque ad figuram vel quãtitatem, ibique sistit, nullius substantiæ considerationem aut mentionem faciens; idcirco dicitur abstrahere quantitatem à substantia. sed de abstractione Mathematica alio huius operis loco agetur copiosè. Præter illas autem duas considerationes quantitatis, quarum prior est Metaphysica, posterior Mathematica, est alia quæ pertinet ad Physicum, secundum quam consideratur quantitas vt est affectio rei naturalis, conferens ad motus & operationes Physicas, quam considerationem docet Aristot. 1. Phys. tex. 18. ergo Physicus à nulla materia abstrahit quantitatem; Metaphysicus abstrahit eam à substantia Physici, sed non metaphysicè sumpta: Mathematicus autem ab omni substantia: quantitas nanque ea ratione vt consideratur à Mathematico nullo modo pendet ex substantia.

*Solutio tertiæ
dubitationis.*

Ad tertiam dubitationem, quidam respondent abstractionem Metaphysicam, quæ secundum rem & rationem fit à materia, duplicem esse, vnã per essentiam, qualis cernitur in Deo & Intelligentiis; alteram per indifferentiam, quæ conuenit in prædicata transcendentia; vti est, bonum, verum, ens, quæ dicuntur secundum rem sic abstracta esse à materia, quoniam indifferenter reperiuntur tam in rebus materialibus, quàm in immaterialibus. Prædicamenta verò aiunt non tractari à Metaphysico nisi quatenus sunt partes entis, & in ipsis insuare prædicata transcendentia. Quod si Arist. in Metaphysica verba facit de substantia corruptibili, hoc esse per accidens, vel repetendò ea quæ dicta fuerat ab eo in libris Physicis, vel vt liquidò appareat discrimen inter substantiam corruptibilem & incorruptibilem; ad cuius cognitionem in primis contendit nos perducere Metaphysicus: Hæc illi. Quorum responsum, quoniam videtur parum & veritati & doctrinæ Arist. consentaneu, paucis refutabo. Primum enim.

*Refellitur ab-
stratio à ma-
teria secundum
indifferentiam.*

omnium illa duplex abstractio Metaphysica, secundum essentiam & secundum indifferentiam, nunquam traditur aut nominatur ab Arist. sed tota fuit ab ipsis adinuenta; ut ita euadere possent multas & graues difficultates, quibus vehementer premebantur. Deinde rationi consentaneum non est dicere transcendentia esse Metaphysica & immaterialia, & abstracta secundum rem & rationem à materia, quia non solum inueniuntur in rebus materialibus, sed etiam in his quæ vacant materia, nam propter eandem causam diceret aliquis prædicata esse Physica & materialia, quandoquidem non solum insunt in rebus carentibus materia; sed in his quæ materiam habent. An non redargueremus eum, qui affirmaret animal vniuersè sumptum, quod per se indifferens sit ad rationale & irrationale, esse potius rationale, quàm irrationale? nam quod est indifferens ad aliqua, non magis referri debet ad vnum illorum, quàm ad alterum: si ens est indifferens ad res materiales & immateriales, non ideo fit, ut sit abstractum secundum rem à materia, sed ab utroque genere rerum abstracti poterit, tantum secundum rationem; non secus atque animal tantum ratione separari potest ab homine atque bruto. Quod autem *Resoluntur qui aiunt Metaphysicū non considerare per se decem Categorias.* aiunt de Prædicamentis, ea non per se ac propriè considerari à Metaphysico, adeo rationi dissentaneum est, ut non egeat refutatione: nam cum Arist. in 4. Metaph. tex. 2. scribat non solum considerari à Metaphysico ens, ut ens est, sed etiam passiones eius & species, quæ sunt substantia & accidens; principaliter tamen quæri principia & causas substantiarum: idque declarat exemplo sensus & Grammaticæ; vnus enim sensus, ut visus, percipit colores, & omnes species eius; Grammatica item vna existens, omnes voces speculatur: quare inquit Arist. terminans illum textum; *Entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, vnius scientiæ genere est;* & ibidem in fine text. 6. ita dicit; *Quod igitur vnius scientiæ est ens, prout ens est, & quæ ei, prout ens insunt speculari, manifestum est, & quod non solum substantiarum, verum etiam eorum quæ substantiis insunt eadem speculatiua est.* Præterea, cum in libro sexto Metaphysices remoueat à consideratione Metaphysici tantum ens per accidens, & quod significat verum & falsum; relinquat autem ei tres diuisiones entis, vnā in decem Categorias; alteram in vnum & multa; tertiam in actum & potentiam. Ad hæc cum in 5. Metaph. diligenter explanet significationes eorum quæ pertinent ad decem Categorias; & initio septimi & duodecimi libri asserat Metaphysici esse potissimum agere de substantia, cum reliquæ accidentium Categoriarum sint propter substantiam. Cum hæc igitur Arist. tam multis in locis tam apertè scripta testatæque reliquerit, quis non videt eos qui contrā sentiunt, Arist. repugnare? Veteres

etiam Peripatetici, aiunt accuratam Scientiam Prædicamentorū tractandam esse à Metaphysico, sicut videre potes in commentariis eorum qui interpretati sunt Categorias Arist. Possumus etiam redarguere aduersarios ad hunc modum. Omnis scientia (authore Arist. 1. Post.) tria considerat circa subiectum suum; principia, passiones, & species eius, si ens ponitur subiectū Metaphysicæ; ergo Metaphysica distinctè considerabit species entis, sicut Philosophia naturalis propriè & scientificè declarat species corporis mobilis. Atqui proximæ species entis sunt decem Prædicamenta, illorum igitur cognitio per se attinebit ad Metaphysicam: nam ad quam obsecro aliam scientiā pertinere potest? cū in nulla tradatur aut tradi possit, vt perspicuū est perlustranti animo omnes scientias, & ratio entis prædicamentalis excedat materiam cuiuslibet particularium scientiarum. Iam verò quid magis insulsum & inèruditum esse potest, quàm quod isti aiunt Arist. in Metaphy. agere de substantia corruptibili per accidēs, cū videamus eum ad explicandam vim & naturam eius totum librum septimum & octauum, & bonam partem duodecimi, contulisse? Cū igitur dubitatio ab his soluta non fuerit, doceamus nos quo pacto illi sit occurrendum.

Solutio dubitationis tertiæ secundum Aristotelem.

Ego sic statuo tres partes esse Metaphysicæ, ac proinde triplicem esse considerationem eius. Vna est principalis & quasi finis ceterarū (propter quam talis scientia dicitur Metaphysica, Theologia, & omnium nobilissima) in qua tractantur res sciuntæ à materia secundū rem & rationem, cuiusmodi sunt Intelligentiæ & Deus. Altera est pars in qua declaratur transcendentia, vt ens, vnum, verum, bonum, actus, potentia; propter quam partem, Metaphysica dicitur vniuersalissima, & habere ius & imperium in cæteras scientias. Tertia pars eius, completitur decem Prædicamenta. Sed quid nam causæ est, dicet aliquis, cur hæc tria in Metaphysica tractentur? An quia omnis scientia (vt antea diximus) considerat principia, species, & passiones subiecti sui; Metaphysicæ autem subiectum est ens, vt ens, cuius primæ causæ sunt Intelligentiæ; passiones maximè communes, vnum, verum, bonum; species proximæ sunt decem Categoriar, quare non est mirum hæc omnia complexu vnius Metaphysicæ contineri; & quamuis hæc tria vsque eò diuersa sint inter se, vt videatur nihil esse commune Intelligentiis, transcendentibus & decem Prædicamentis, nihilominus tamen possunt rectè comprehendi vna scientia, quatenus in ea tractantur prout habet ordinem & attributionem ad vnū, quod præcipuè in ea scientia spectatur; hoc autem in Metaphysica, est doctrina Intelligentiarum, sicut ens est vnum quidpiam, quia licet immediatè significet multas res, tamen significat eas per attributionem

tionem ad vnum, nimirum ad substantiam. Non enim ea sola quæ sunt vnum quidpiam vel specie vel genere, cadunt sub vnam scientiam, sed etiam quæ Aristoteles vocat ab vno ad vnum, vt ipse docet 4. lib. Metaphy. tex. 2.

Soluitur alio modo tertia dubitatio.

C A P. V I I.

VANQVAM tertia dubitatio eo modo quo diximus factis bene solui potest, nobis tamen eandem rem acriori studio, maiorique diligentia considerantibus (non enim in prædicta responsione planè cōquiescebamus) visū est eidem dubitationi alia ratione melius atque probabilius occurri posse. Et vt quod docere volumus facilius explicetur atq; intelligatur, ponemus tres conclusiones, in quibus explicatio sententiæ nostræ continetur. Prima cōclusio. Oportet esse aliquam scientiam vniuersalem diuersam à scientiis particularibus, quæ agat de transcendētibus, & iis, quæ sparsa sunt per omnes disciplinas (cuiusmodi sunt decem Prædicamenta, & generales diuisiones entis) ita vt subiectum eiusmodi scientiæ sit ens vt ens, principia eius sint dignitates quædam generales; (quarum princeps est illa, quodlibet est vel non est) species proximæ, sint decem Prædicamenta. Secunda conclusio. Prædicta scientia vniuersalis, non debet agere de Intelligentiis per se, & vt sunt species entis, sed tantum fortasse in ordine ad suum subiectum, nimirum vt sunt generalia principia & vniuersales causæ omnium entium. Tertia conclusio. Necesse est esse duas scientias distinctas inter se; vnam, quæ agat de transcendētibus, & vniuersalissimis rebus: alteram, quæ de Intelligentiis. Illa dicitur prima Philosophia & scientia vniuersalis; hæc vocabitur propriè Metaphysica, Theologia, Sapientia, Diuina scientia. Sed has tres conclusiones rationibus euriā confirmemus. Prima conclusio sic probatur. Ens vt ens, cum suis passionibus & proximis speciebus aliisque generalibus attributis, est aliquid scibile; ergo consideratio eius & tractatio pertinet ad aliquam scientiam; sed non ad aliquam ex scientiis particularibus; tum quia vel ad omnes, & hoc est absurdum, idem enim sæpius repereretur, vel ad vnam aliquam earum: at cur potius ad hanc quàm ad illam, cum tale subiectum vniuersale communiter insit in omnibus; tum etiam, quia cum quælibet earum sit particularis, si assumeret sibi tractationem entis vniuersaliter sumpti, transiret fines suos, & ex particulari scientia euaderet vniuersalis; ergo tractatio & consideratio entis vniuersaliter sumpti, & eorum quæ tali enti conueniunt, per-

Necessariam esse aliquam scientiam vniuersalem quæ tractet transcendētia & ea quæ per omnes res sunt sparsa.

Aliam esse scientiā quæ agit de transcendētibz & aliā quæ agit de Intelligentiis.

b iiii

tinet ad aliquam scientiam vniuersalem distinctam à sciētiis particularibus. Secunda conclusio ita probatur. Cū subiectum prædictæ scientiæ vniuersalis sit indifferens ad omnes species entis particulares, siue materiales siue immateriales, non debet scientia considerans ens vniuersaliter sumptum, descendere ad tractationem & considerationem vllarum specierum eius particularium: nam vel descenderet ad considerationem omnium specierum, & sic scientia vniuersalis efficietur etiam particularis; immo tollentur omnes scientiæ particulares, & vna tantum erit scientia omnium entium: vel descenderet ad species entium immaterialium, non autem rerum materialium; at id est contra rationem: cū enim ens indifferenter se habeat ad ens materiale & immateriale, & cōmuniter de vtroque dicatur; aut non debet scientia agens de ente, vt ens est, descendere ad considerationem entis siue materialis siue immaterialis, vt ita seruet modum suæ considerationis; aut si transgrediens modum sui subiecti & suæ considerationis, descendit ad inferiora & particularia entia, nulla ratio aut causa esse potest, cur potius descendat ad considerationem rerum immaterialium quàm materialium. Tertia conclusio facile probatur ex iam dictis. Nam si quæ conueniunt Intelligentiis per se, & vt sunt species entis, sunt scibilia in aliqua sciētia, & non in illa vniuersali, vt ostensum est, ergo in alia scientia distincta & diuersa; quare necesse est duas esse sciētiās diuersas, quarū vna de Intelligentiis per se agit, altera de ente vniuersaliter sumpto. Ex his liquet quomodo respondendum sit tertiæ dubitationi, consideratio enim transcendentium & Prædicamentorum, & item consideratio Intelligentiarum non pertinet ad vnā aliquam scientiam, quod tamen in tertia dubitatione supponebatur.

Verū hoc loco existunt duæ dubitationes. Vna est, cur si ita res habet vt diximus, Arist. tamē vna scientia est complexus doctrinam transcendentium & Intelligentiarum? Altera est, si quæ dicta sunt concedimus, necesse etiam est quatuor esse scientias speculatiuas, vnā, Physicā; alterā, Mathematicas disciplinas; terriam, eam quæ agit de Intelligentiis; quartā, illā vniuersalem, quæ agit de ente vniuersaliter sumpto: at ponere quatuor scientias speculatiuas, videtur Commentator inferre & habere pro absurdo in 1. Metaphys. com. 47. disputans contra ideas Platonis.

*Solutio prioris
dubitationis.*

Ad priorem dubitationem respondemus, paucissima esse quæ de Intelligentiis secundum seipsas, & prout sunt species entis, scientificè cognosci & probari possunt cognitione naturali ex sensibus vel per sensus acquisita. quamobrem noluit Aristot. talem Intelligentiarum doctrinam propter eius insignem paruitatem seorsim tradere, sed allicū

licui aliarū sciētiarū adiungere: non est autem ei vñsum alij sciētiæ commodiùs adiungi posse, quàm illi vniuersali, quæ agit de transcendētib; propterea quòd in ea necessariò agendum est de Intelligentiis, prout sunt communia principia & vniuersales causæ omnium entium. Ex qua cognitione deuenitur in notitiā eorum quæ Intelligentiis conueniunt secundū seipsas. Etenim cognitio Intelligentiarum, prout sunt species entis, & earū rerum quæ per se ac propriè illis conueniunt, non alia via naturaliter à nobis patari & haberi potest, quàm ex cognitione earundem, vt sunt principia entium. Quocirca Arist. 12. Metaphys. non alia via inuestigat & colligit attributa Intelligentiarum, quàm ex eo quia æternum motum efficiant. Aristot. igitur docendi commoditatem secutus & amplexus, doctrinam Intelligentiarum coniunxit cum doctrina illa vniuersali quæ agit de ente vniuersaliter sumpto.

Ad posteriorem dubitationem respondemus, non deberi videri absurdū, si ponatur quarta scientia speculatiua, cū ad id nos manifesta & necessaria ratio, vt diximus, cogat & impellat. Auer. autē nō simpliciter negat quartam scientiā speculatiuam; sed talem tātū, qualis deberet esse illa de ideis Platonis. siquidē ea partim esset Metaphysica, partim Physica: nam ideæ quatenus sunt immateriales & immobiles, sunt res Metaphysicæ; quatenus autem sunt quiditates rerum naturalium, eiusdem rationis cum illis, vt volebat Plato, sunt res Physicæ; atque ita sunt mediæ inter res diuinas & naturales, quod Auer. ducit absurdum; nam in eodem lib. 1. Metaphysicæ, com. 39. ita scribit: *Notum esse per se quòd nulla natura est medij inter abstractum & materiale; hæc enim duo cōtraria, æternum & corruptibile, manifestū est quòd sunt immediata.* Sed hoc dictum Auer. si vt sonant verba simpliciter intelligatur, falsum est, vt manifestè paret in anima rationali; quæ media est inter formas omnino abstractas, & formas omnino materiales. Non solū autem non est absurdum ponere quartā scientiam speculatiuam; sed etiam qui poneret quintam quādam, hoc est, scientiam Dei, secundū ea quæ possunt de eo naturaliter cognosci, distinctam à scientia Intelligentiarum, is iudicio nostro non pessimè sentiret. Nam in distinctione scientiarum duo considerari solent, nimirum diuersitas obiectorū, & diuersitas rationis formalis, seu modi considerandi; vel secundū alios diuersitas abstractionis, ex qua putant præcipuè petendam esse scientiarum distinctionem; sed verumque horum declarat maiorem esse distinctionem inter scientiā Dei, & scientiam Intelligentiarum, quàm est inter scientiam Intelligentiarum, & scientiam rerum naturalium. Cū igitur hæc duæ posteriores sciētiæ, inter se distinctæ sint, multò magis erit distincta scien-

*Quomodo
Auerrois ne-
gat esse quar-
tam scientiā
speculatiuam.*

*Videri scien-
tiam quæ est
de Deo, di-
uersam esse
deberi ab ea
quæ est de In-
telligentiis.*

*Esse in Intel-
ligentiis ali-
quid materia-
litate & po-
tentialitatis.*

ria Dei, à scientia Intelligētiarum. Minor ita probatur. Maior est distantia & diuersitas inter Deum & Intelligēcias, quàm inter has, & res naturales, siquidem maior est distantia inter finitum & infinitum, quàm inter duo finita. Præterea, plura sunt communia Intelligētiis & aliis creaturis, quàm Deo & Intelligētiis, & ea in quibus Deus distinguitur ab Intelligētiis sunt plura & insigniora. Quare si spectetur diuersitas obiectorum, liquidò cernitur maior diuersitas inter scientiam Dei, & scientiam Intelligētiarum, quàm inter hanc & scientiam rerum naturalium. Similiter etiam idem perspicuum erit si spectetur diuersitas abstractionis; nam res naturales, sunt penitus immerse materiæ sensibili; res Mathematicæ sunt abstractæ à materia sensibili ratione tantum; Intelligētiæ secundum rem & rationem, verum habent in se materiam quandam spiritualem & Metaphysicam. Etenim esse in potentia, esse mutabile, esse imperfectum, esse limitatum, esse compositum, subiici, recipere, participare, dependere, multiplicari, hæc inquam omnia, nescio quid sapiunt materiæ & potentialitatis. Deus autem ab omni ratione materiæ, qualiscunque ea sit, est purus & liber. Cum igitur longè alia sit in Deo abstractionis ratio quàm in Intelligētiis, necesse erit scientiam Dei etiam hanc ob causam, diuersam esse à scientia Intelligētiarum, non minùs quàm hæc est diuersa à scientia rerum naturalium. Atquæ hæc quidem probabiliter à nobis dicta sint: nam ea subtiliùs consideranda & rectiùs diiudicanda aliis relinquuntur. Proximum est vt quartam dubitationem enodemus.

*Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione nonnulli Philosophi
opinuntur.* C A P. V I I I.

*Antonius M
randulanus
de Euerfione
singularis cer-
taminis li. 13.
sect. 6. §. 7.*

VIDA M ætatis nostræ nō contemnēdus Philosophus in quodā opere suo Philosophico; affirmat vnam tantummodo esse sciētiam rerū omniū, cuius subiectū sit ens vt ens, completens in se omnia tāquam passiōes, vel modos, vel species entis; eas verò quæ appellantur scientiæ, vt Physica, Mathematica, non tam esse scientias inter se diuersas, quàm vnius scientiæ partes; non secus, atque doctrina animalium, plantarum, & metallorum, sunt partes vnius Physiologiæ. Diuisio autem scientiarum, inducta est non propter varietatem scibilium, sed propter maiorem commoditatem discendi, ne multitudo scibilium confusione afferret, & angustam atque infusam ingenij humani vim caprūque obrueret. Sicut enim vasa angusti oris, magnam aliquam aquæ copiam simul infusam respuunt, guttatim autem in-

tem instillatam totam recipiunt ; sic angustia humani ingenij quæ simul coniuncta non accipiunt, ea variè diuisa & distincta, non ægrè percipiunt. Atque hoc ipsum eleganter docet Crassus apud Ciceronem in 3. lib. de Oratore, affirmans primùm quidem fuisse vnum quasi fontem sapientiæ, eum autem postea ceu in multos scientiarum riuulos deriuatum ac diductum fuisse, vt quæ simul complicata & coniuncta, ægrè poterat ab hominibus addisci, ea variè disiuncta & dispersita, commodiùs & faciliùs perciperetur. Hanc autem opinionem suam Philosophus ille conatur persuadere his argumentis. Primò, Arist. 4. Metaphy. tex. 2. ait, sicut vnus sensus v. g. visus, percipit omnes colores sibi subiectos, vna doctrina Grammaticæ considerat omnes voces, ita esse vnius scientiæ, ens vt ens, & omnes species entis, ac specierum species speculari. Secundo, ens vt ens, & vt in se continet omnia entia, est scibile per vnā scientiam, quippe cum sit vnū, saltem secundum vnitatem analogicā, vel potius secundum eam quæ dicitur ab Arist. ab vno ad vnū, quæ vnitatis sufficit ad rationē scientiæ, sicut vna est scientia Physica considerans corpus naturale & omnes eius species, affectiones, cunctaque quæ illo continentur ; quare sicut est vna scientia omnium rerum naturalium, ita esse poterit, atque erit, vna scientia omnium entium. Tertiò, si quid obstarat quominus posset esse vna scientia omnium entium, id esset fortasse, vt multis placet varietas abstractionū à materia, quæ cernitur in rebus scibilibus, & vulgò putatur necessaria esse ad constituendam vnitatem & distinctionem scientiæ. Etenim longè aliā abstractionē à materia, res Metaphysicæ quàm Mathematicæ & Physicæ habent, sed hoc nihil est; ergo nulla causa est cur non possit esse vna scientia omnium entium. Minor probatur, nam si diuersitas abstractionum faceret diuersas scientias, non posset vna scientia complecti diuersas abstractiones ; at Metaphysica continet in se omnia tria genera abstractionum, siquidē abstractio secundū rē & rationē à materia, reperitur in Intelligētiis; abstractio secundum rationē tantū inuenitur in transcendētibus & in quātitate; abstractio Physica, quæ est tantum à materia signata, reperitur in substantia prædicamentali, & in substantia generabili & corruptibili, de qua copiosè agitur in 7. & 8. Metaphy. Adde, quod geometria & Arithmetica habentur inter se diuersæ scientiæ, quæ tamē vno genere ac modo abstractionis continentur. Quarto, facultas quæ ponit discrimē inter aliquas res, debet easdē res cognoscere; sic enim de sensu communi argumentatur Arist. 2. de Anima ; sed est aliqua differentia inter res Metaphysicas, Mathematicas & Physicas, eaque differentia est scibilis per vnā aliquā scientiā; ergo illa eadē scientiā, tam res Metaphysicas, quàm Physicas, atque Mathematicas conside-

rabit; quare omnes res subiiciuntur vni scientiæ. Hæc pro opinione illius Philosophi.

Refellitur supradicta opinio.

Verum hæc sententia non est probanda. 1. Quia tollit veram distinctionem scientiarum tot iam sæculis ab omnibus probatam, receptam, & ab Arist. in 6. Metaphy. aliisque in locis traditam, declaratam, atque confirmatam. 2. Arist. in primo Post. 43. docet nos cognoscere, ac diiudicare quæ scientia sit vna, & quæ scientiæ sint inter se diuersæ, scribens, eam esse scientiam vnam, quæ vnus subiecti propria principia, species, & affectiones considerat, eas verò scientias esse diuersas inter se, quarum principia ita sunt diuersa, vt principia vnus non sint sub principiis alterius, nec principia vtriusque sint sub principiis alicuius scientiæ superioris. At clarum est ita se habere principia Physica, Mathematica, & Metaphysica; id quod manifestius erit ex iis, quæ inferius dicemus de subalternatione: & sanè doctrina illa Arist. de vnitæte, & diuersitate scientiarum, planè superuacanea & inanis esset, si nulla esse posset diuersitas scientiarum, & omnia comprehenderentur vnica scientia. 3. Diuersas esse tres scientias illas speculatiuas, quibus in Philosophia exercitatus, clarè perspicieret, si consideret quàm sit diuersus modus vniuscuiusque scientiæ, in demonstrandis, tractandisque rebus sibi subiectis. Nam Physicus procedit ex causis, vel ex effectibus, vel accidentibus, vel signis, vel aliis rebus; quæ sensibus, experiètiæque perceptæ & exploratæ sunt; & nunquam quoad eius fieri potest, à sensu & experiètia, vel latum (vt dicunt vnguem) discedit. Metaphysicus, quia circa res vniuersales, & abstractas versatur, procedit ex principiis quibusdam, atque propositionibus maximè generalibus, & naturali lumine rationis manifestis. Mathematicus autem in conficiendis suis demonstrationibus, non spectat essentias rerum, neque proprietates, prout manant ex essentia, neque curat an medium quod assumit ad demonstrandum, sit causa rei demonstrandæ, vel effectus, per se, an per accidens; propriè, an communiter ei coniunctum sit: neque robur suarum demonstrationum capit ex sensibus & experiètiis (loquimur autem hîc de puris Mathematicis, quales sunt Geometria, & Arithmetica; nam Perspectiua & Astronomia nituntur etiàm sensibus & experiètiis) sed hoc vnum curæ Mathematico est, vt medium habeat necessarium, euidentemque connexionem cum quæstione quæ demonstranda est. Verum hac de re latius infra dicturi sumus. Tanta igitur diuersitas modi procedendi in demonstrandis, tractandisque rebus apertissimè declarat, testaturque nullo modo fieri posse, vt vna tantum sit rerum omnium scientia. atque hinc patet solutio quartæ dubitationis.

Soluntur ta-

Restat nunc, vt ad argumenta pro illius Philosophi opinione allata

breuiter respondeamus. Ad primum respódetur. Arist. loqui eo in loco de Metaphysica, vt perspicuum est consideranti antecedentia & consequentia: dicit autem Metaphysicam considerare species omnes entis, non simpliciter & absolute, sed cum adiunctione illius particulæ (quor sunt) quo verbo innuit Metaphysicum considerare species entis secundum numerum, distinctionem, ordinem, vel subordinationem earum inter se: nimirum, quia sunt genera quædam, & gradus entis, in quos ens per primas, & generales diuisiones distribuitur. Ergo corpus naturale, exépli gratia, quia est genus quoddam, & gradus entis (ens enim diuiditur in ens naturale, mobile, & immobile) quiditatiuè consideratur à Metaphysico, quatenus est talis gradus entis, & ab aliis gradibus distinguitur; nam qui considerat diuisionem aliquam, idem considerare debet, & id quod diuiditur, & membra diuidentia; quare si Metaphysici est tractare diuisiones generales entis, eiusdem erit declarare & tractare ea, in quæ diuiditur ens. ex quo fit vt Metaphysici sit declarare quod sit corpus naturale, & demonstrare quòd sit, siquidè opus id fuerit; quam rem Arist. insinuat 6. Metaphy. tex. 1. at corpus naturale, non vt est species quædam, & gradus entis, sed vt est genus quoddam in se continens omnes res naturales, non pertinet ad Metaphysicum, sed ad Physicum. is enim agit de corpore naturali in particulari, secundum omnia quæ in ipso continentur. Signum autem eorum, quæ diximus, illud est, quod Metaphysicus generatim tantum agit de corpore naturali, nec ad vllâ eius speciè in particulari tractandam descendit; Physicus autè ipsum còsiderat non in còmuni, nec vsquam declarat quid illud sit; sed totus occupatur circa species eius, vel circa principia & affectiones, vt pertinet ad motû, & sensibus atq; experiètiis subiiciuntur.

Ad secundam, & tertiam respondemus. Causam cur non possit esse vna scientia entis, & omnium quæ continentur in ente, sicut est vna scientia corporis naturalis, & omnium, quæ in eo continentur, paulò suprà fuisse à nobis expositam, in secunda, & tertia ratione, quibus vsi sumus ad astruendam diuersitatem scientiarum. nempe maxima diuersitas tum principiorum, tum modi procedendi & demonstrandi, quem sibi proprium vendicat vnaquæque scientia, non patitur omnia vnus scientiæ amplexu comprehendendi.

Ad quartam respondemus. A Metaphysico poni discrimen inter subiecta sciètiarum particularium; eaque ab illo cognosci eo modo, quo dictum est in solutione primi argumenti. Vel aliter, sicut sensus communis ponens discrimen inter albû, & dulce, cognoscit vtrumque, non per vnicam speciè: sed per aliam speciè cognoscit album, & per aliam dulce; sic idem intellectus, qui ponit discrimen

siones illius
opinionis.

Quomodo
consideratio
entis natura-
lis vel mobilis
partim sit
Metaphysica
& partim
Physica.

Quomodo
intelligendum
sit, id, quod
ponit discrim-
en inter
duas aliquas
res, ipsum de-
bere utrasque
cognoscere.

inter res diuersarum scientiarum, eas cognoscit: non per vnicum habitum scientiæ, sed per diuersos habitus: alioquin, si discrimen inter duas scientias semper referri deberet ad vnā aliquam scientiam communem, atque distinctam, res profectò abiret in infinitum; nam etiam discrimen inter illam scientiam communem, & alias, pertineret ad aliam scientiam: vt item discrimen inter illam, & cæteras, pertineret ad aliam, & sic deinceps in infinitum. Verùm cùm de quarta dubitatione, satis superque dictum sit, veniendum est ad enodationē quintæ dubitationis, quæ & grauior est, & non minùs difficilis ad explicandum.

Explicatur quinta dubitatio.

C A P. IX.

*Solutio quin-
te dubitatio-
nis.*

E anima rationali, quid senserit Arist. sunt tres opiniones apud Peripateticos. Vna est Alexandri, qui vult eā esse formā naturalem hominis generabilem, & corruptibilē. Altera est Auerr. qui negat eā esse formā dantē esse naturale homini, sed tantummodo assistentem corpori, & in eo operatē, quo modo etiam communiter dicitur Intelligentia esse forma, & anima cœli. Tertia est D. Thomæ, qui arbitratur animum nostrum, etiam secundum Aristotelem, & immortalem esse, & veram atque naturalem formam corporis: quarum opinionum perspicuè constat solam tertiam esse veram; quænam autem propior, & congruetior sit doctrinæ Arist. summa Philosophorum dissensione certatur. Sed vt cunque sit (neque enim hoc loco talis controuersia diiudicanda est) illud cerè affirmari potest, secundum opinionem Alexandri, scientiam animæ rationalis esse penitus Physicam, non minùs quàm cuiuslibet aliarum formarum naturalium; secundum verò opinionem Auerr. eatenus esse Physicam, quatenus est forma assistens corpori, & in eo exercens functiones intelligendi, simpliciter autem & secundum suā quiditatem, non esse Physicam, quemadmodum Intelligentia, prout assistens orbi cœlesti largitur ei sempiternum motum, cognoscitur à Physico; per se autem, & (vt dicunt) quiditatiuè, à Metaphysico sciri debet: tota igitur difficultas existit secundum tertiam opinionem.

*Probatur a-
nimam ratio-
nalem nō pos-
se perfectè co-
gnosci à Phy-
sico.*

Quamobrem ego sic statuo, etiam si Arist. senserit (quod nos pro certo habemus) animam rationalem esse immortalem, & verum actum corporis, nihilominus tamen scientiam eius non posse à Physico perfectè cognosci ac tradi; sed tantummodo aliqua ex parte. Hoc autem ita confirmo. Si anima rationalis simpliciter scitur à Physico; aut cognoscitur ex propriis causis eius, aut ex propriis effectibus & operationibus ipsius; sed neutro modo perfectè cognosci potest à Physico

fico, ergo, &c. Maior per se patet, nam bifariam tantum contingit aliquid demonstrare vel scire, aut à priori, id est ex causis, aut à posteriori, id est ex effectibus. Minor autem probatur, primò ostendendo causas animæ rationalis sciri non posse à Physico, postea demonstrando neque proprias operationes eius ab eo cognosci posse. Causa efficiens proxima animæ rationalis est Deus, ex nihilo produciens eam, non per motum Physicum, sed per creationem, vtenus virtute infinita ad eam creandam; at neque Physicus potest cognoscere fieri aliquid ex nihilo, neque aliquid de nouo immediate produci à Deo, neque esse aliquam productionem, quæ non sit motus, vel mutatio Physica; neque in natura existere aliquod agēs quod habeat infinitam vim secundum vigorem. Hæc enim ut possint naturali lumine cognosci, attamen non queunt rationibus Physicis percipi & demonstrari. Finis autem animæ rationalis vltimus quidem, in quo solo potest animus conuiuere, est supernaturalis, consistens in clara visione Dei. Media item quibus opus est ad consequendum illum finem, supernaturalia sunt; finis autem non vltimus, sed qui potest contingere in hac vita, duplex est: vnus speculatiuus, consistens in perfecta cognitione rerum diuinarum; alter actiuus, qui positus est in vsu atque functionibus virtutum moralium & ciuiliū. Clarū autē est neutrius finis cognitionē à Physico percipi, aut tradi posse: oportet enim eum tenere scientiam rerum diuinarum, in qua est finis speculatiuus; aut virtutum moralium; in qua est actiuus: Physicus etiam docet eundem esse finem vltimum partis, atque totius; cum non possit esse perfecta pars remota à toto. at cum animus sit immortalis, homo autem mortalis; impossibile est, Physicè loquendo (neque enim Physico cognita esse potest resurrectio mortuorum) vltimum finem & perfectionem vtriusque eandem esse. Forma verò, seu proprius gradus formalis, per quem anima rationalis differt & ab Intelligentiis & à cæteris formis naturalibus, continet duos: vnus est, ipsam esse formā materiæ cui dat esse, quare differt ab Intelligentiis; alterum est non esse formāeductā ex potentia materiæ, atque separabile esse & immortalem: qua nota secernitur ab aliis formis naturalibus. atque hoc posterius, quod est præcipuum & magis attingit quiditatem animæ, non potest sciri à Physico: formæ enim omnino Physicæ, ut supra diximus, & Arist. confirmat 2. lib. Phys. tex. 19. sunt minus abstractæ quàm Mathematicæ, quippe cum sint (veluti sumum) re atque ratione inseparabiles à materia. Cui rei fidem etiam facit D. Thom. in 2. Phy. super tex. 2.6. his verbis; *Quomodo se habet anima rationalis secundum quod est separabilis, & sine corpore existere potens, & quid sit secundum suā essentialiam separabilem, hoc determinare pertinet ad Philosophum primum.*

*Quas res,
Physicus ut
Physicus est,
non potest co-
gnoscere.*

Idem scribit atque iisdem propemodum verbis Scotus in suis commentariis (siquidem ipsius sunt) Super Metaph. Arist. in 6. lib. exponens textum 2. Præterea, si operatio animæ rationalis aut est per se corporea, aut non est sine corpore, non est ipsa anima separabilis à corpore; sed Physicus non potest cognoscere animam, nisi prout operans in corpore dependet ab objecto corporeo, hoc est, à phantasmate; ergo non potest cognoscere illam ut est à corpore separabilis. hæc manifesta sunt ex his quæ scribit Arist. tum 1. de Anima tex. 13. tum in 3. lib. text. 39. Porro materia de qua Physicus agit, ea tantum est, de cuius potentia per transmutationem Physicâ formæ naturales extrahuntur in actum, & semper ex æquo respondet formæ cuius est materia. Nam cum materia & forma numerentur in his quæ sunt ad aliquid, inter utramque esse debet certa quædam & rata proportio; ut quanta est potentia passiva materiæ, tanta quoque sit potentia formæ; & quod in una possibile est, sit etiam possibile in altera: alioquin, cum neq; materia sine forma, neq; sine materia forma possit coherere (hoc enim ingenium est relativorum, ut si ponatur aut tollatur unum, alterum quoque unâ poni aut tolli necesse sit) si potentia passiva materiæ amplior esset (quamvis informativa ipsius formæ) aut contrâ, hæc latior quàm illa; necessariò alterutra superuacanea esset, nec ullum usum haberet. Cum igitur anima rationalis neque habeat materiam, ex cuius potentia educatur, ut quæ à Deo procreatur & nihilo; neque enim, quæ sit omnino par, & æquè respondens illi; nam si est immortalis, habet suapte naturam vim & facultatem ad informandam materiam infinito tempore; cum tamen nulla materia, aut corpus existat, quod infinito tempore possit ab ea informari. Itaque datur informativum quidem infinitum, informabile verò minimè; & homo est immortalis ratione animæ rationalis, ex parte verò corporis, nequaquam. Cum igitur hæc ita se habeant, perspicuum est nullam causam animæ rationalis à Physico sciri posse.

*Intellectus &
voluntas, nō*

Sed de causis satis, veniamus ad effectus & operationes. Duo sunt quæ manant ex natura animæ rationalis; unum quidem, duæ illæ potentie (siue re differant inter se, siue non) intellectus, & voluntas; alterum verò actiones, quæ ab his potentiis proficiuntur, cuiusmodi sunt intelligere & velle; horum autem nihil per se, ac simpliciter pertinet ad scientiam Physicam. Nam illæ duæ potentie, sunt incorporæ, & abiunctæ à materia, quæ non manant ex anima rationali ut est forma Physica, quæ unita materiæ, existit actus & perfectio corporis; cuius signum est, quod tales potentie insunt animæ rationali etiam cum separata est à corpore; & quamvis in eodem instanti

stanti temporis, anima creetur, & simul vniatur corpori, tamen prius *sunt per se po-*
 natura est, eam creari, & habere esse per se, quàm informare materiã: *lucia Physica.*
 in illo autè priori signo naturæ, iam insunt in ea prædictæ potentie.
 Intelligere autè neque subiectiue, neque effectiue, neq; formaliter,
 neque terminatiue, seu obiectiue, est quidpiam Physicum. Non sub-
 iectiue, quia talis actio recipitur, rãquam in subiecto, in potentia in-
 tellectiua, quam ostendimus non esse Physicã, cùm nullius corporis
 sit actus; non effectiue, quia talis operatio efficitur ab anima ratio-
 nali, vt est immaterialis, & per se subsistens, atq; separabilis à corpore;
 alioquin esset actio cõmunis animæ, & corpori veluti est ali & sen-
 tire, quod manifestè falsum est, & contrarium his quæ scribit Arist.
 in 1. lib. de Gen. animal. c. 3. Præterea, si animus intelligit quoniã est
 coniunctus & consociatus corpori; ergo ab eo solutus & distractus,
 nihil posset intelligere. Nec formaliter ipsum intelligere est aliquid
 Physicũ; etenim per se non est motus Physicus, sed potius actio quæ-
 dam immaterialis, ac propè diuina. Neque postremò terminatiue;
 nam obiectum intellectus ad quod terminatur actio eius, transcendit
 fines Physiologiæ: quippe cùm cõtineat multa, quæ nullo modo sunt
 res Physicæ, vt Intelligentias & Deum. Ac licet modus intelligendi,
 quem habet animus noster dum est in corpore, sit quodam modo
 Physicus, quia fit tũ discursu qui assimilatur motui Physico, & pen-
 det obiectiue à phænomenis, quæ sunt res Physicæ, atque hanc ob-
 causam à Physico, & possit & verò debeat considerari, idem tamen
 ob eas quatuor causas, quas proximè antè exposui, nõ est Physicus:
 & certè modus intelligendi, quem habet animus noster à corpore
 seiunctus, quin is Physicus non sit, nec ad Physiologiæ doctrinam
 pertineat, negari non potest. Iam verò operatio voluntatis, quæ est
 velle, cùm nullius corporis, aut motus Physici legibus teneatur, nec
 per se subiaceat ipsi cælo, à quo tamen Physici docent omnes res na-
 turales necessariò pendere, nullo modo debet, aut numerari in rebus
 Physicis, aut scientia naturali comprehendì. Sed video me differendi
 studio, & huius disputationis suauitate ac incunditate captum, lon-
 giùs quàm vellem processisse; quare pedem referamus, & ad paucas
 propositiones reuocemus ea, in quibus est posita solutio propositiæ
 dubitationis, & nostræ opinionis explicatio.

Sit igitur prima propositio. Scientia animæ rationalis, non est sim- *Breni me-*
 pliciter & omninò Physica. Hoc nõ eget probatione, cùm accuratè, *datio questio-*
 copiosèque demonstratam fuerit: in præcedenti capite. Secũda pro- *ni.*
 positio. Scientia animæ non est omni ex parte Metaphysica. Multa
 enim sunt, quæ de anima rationali tractari debent à Physico: quæ
 autem sint eiusmodi breuiter declarandum est. Primò, quòd pro-

*Quæ res tra-
ctet Physicus
de anima rati-
onali.*

ductionis animæ rationalis, sicut cæterarum formarum naturalium, sit naturaliter fixum, ratum & præfinitum tempus: nam quemadmodum aliæ formæ producuntur simul atque materia ritè præparata, & disposita fuerit; sic etiam anima rationalis: adeò vt possit dici esse finis generationis humanæ, non quidem internus, hoc est, qui per dispositiones præcedentes educatur ex potentia materiæ, sed externus, id est, qui in eodem instanti, in quo materia disposita est, producat a Deo, & copuletur materiæ. Secundò, quia vnio animæ rationalis cum materia est naturalis; partim, quia respectu materiæ efficitur, propter dispositiones Physicas inductas ab agente naturali; partim etiam quia talis vnio fit ad modum formatû naturalium, hoc est, non per solam assistentiam aut operationem; sed per veram, & naturalem informationem, dando esse materiæ. Tertiò, quia est ἐντελέχεια prima corporis naturalis & organici, ipsum viuificans, conseruans, mouens & regens. Quartò, quia constituit hominem in certa quadam specie viuientium, ita vt homo, quia homo, & sit, & numeretur in rebus naturalibus, propter animam rationalem. Quintò, quoniam cum vna tantum anima sit in homine: cæterarum tamen animarum facultatibus mirabiliter instructa & adornata est, earumque functiones & munera ita explet, vt homo melius alatur, & sentiat excellentius per vnam animam rationalem, quàm vel planta per animam vegetatiuâ, vel brutum per sensitivâ. Sextò, quia per animam rationalem homo intelligit, & vult; sicut enim animaduertimus nos sentire, ita deprehendimus nos esse qui intelligimus, & volumus: quod neutiquam accideret, si anima rationalis non esset vera, & naturalis forma hominis. Septimò, quia intellectus per se est in pura potentia ad intelligendum, quia intelligere est quoddam pati, quia homo in intelligendo dependet à phantasmate; quia intellectio fit per discursum & mensuratur tempore, quia intellectus practicus & voluntas, sunt principia motuum, & actionum humanarum. Hæc igitur, & si qua sunt alia his similia, tractabit Physicus de anima rationali. Tertia propositio. Nonnulla sunt, quæ neque Physicè, neque Metaphysicè, neq; per vllam scientiam humanâ sciri possunt de anima rationali, sed habentur cognita ex sacris literis, & per lumen fidei nobis diuinitus infusum, cuius generis sunt hæc. Primò, quis sit vltimus finis simpliciter animæ rationalis, & quæ sint necessaria ad talē finem consequendum. Secundò, quis sit status animæ rationalis post mortem hominis, an maneat apud nos; an potius concedat aliò; an omnes animæ in vnum locum conueniant, vel aliæ in alium. quæ sit, & vbi, talis varietas locorum; quid intelligant, quid agant, & quomodo; an perpetuò erunt spoliata corpore; an reuersuræ sint ad corpus

*Quæ sunt ea
quæ non pos-
sunt de ani-
ma rationali
certò cognosci
nisi per lumē
fidei.*

pus; & num ad idē, an ad diuersa; quomodo possit fieri eiusmodi reuerſio, & quādo. Tertio, si animus est immortalis, quonam consilio iunxit illum Deus cum mortali corpore: videtur enim monstrosa talis cōiunctio, nam licet prædictæ obiectioni occurrī possit dicendo, Deum à principio cūm hominem condidit, immortalitatem, quam natura denegauerat, corpori per gratiam dedisse, ita vt si præceptis eius obediret homo, illo singulari munere adiutus & conseruatus, mortis penitus expers vitā ageret immortalē. licet, inquam, hoc verē possit respōderi, tamen hoc naturaliter cognosci nequit, sed ex sacris literis acceptum, fide tenemus. Non est igitur dubium, quin multa de anima rationali cognita habeamus, quæ à nulla scientia humana discere potuimus, sed sacrosanctæ Christianæ fidei referre accepta debemus. Quarta præpositio. Hinc necessariò efficitur, vt perfectā scientia eorum omnium quæ conueniunt animæ, sit mixta ex tribus doctrinis, nā partim est Physica, partim Metaphysica, partim est doctrina reuelata. ex quo fit, vt scientia illius sit maximè difficilis, præstans & admirabilis, vt vel hac de causā verissimè dictū fuerit illud à Regio & diuino vate; *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est,* Psal. 138. *Et non potero ad eam.* Sed quia hæc quæ diximus non vacant difficultatibus, eas nunc breuiter expediāmus.

Contra ea quæ dicta sunt, ponuntur nonnulla dubitationes.

C A P. I.

DOCTRINAM alicuius rei bene fuisse constitutā, illud est indicio, quod ex ea, quæcunque existūt difficultates paruo negotio solui, & explicari possunt. Quocirca, vt appareat quæ suprā diximus, ea vera & firma esse, ponemus hic nonnullas dubitationes, quibus explicatis veritas sententiæ nostræ illustrior existet. Prima dubitatio. Si doctrina animæ rationalis non est Physica, cur eā Arist. tractauit in Phys. hoc est, in 3. de Anima? Aut cur de anima nostra separatim non scripsit, & diuersam doctrinam instituit? Secunda dubitatio. Si doctrina animæ nō pertinet ad Physicam, ad quā ergo scientiā aliam pertinere potest? Si ad Metaphys. cur eam Arist. in sua metaphysica ne attigit quidē? & sanè formæ Metaphys. sunt omninò immateriales, hoc est, re, & ratione separatæ à materia, qualis non est anima rationalis. Nō posse autē hanc scientiam referri ad Mathematicas disciplinas, manifestius est, quā vt probari debeat. Tertia dubitatio. Si doctrina animæ rationalis non est Physica tantū, nec Metaphysica, nec Mathematica, ergo dabitur quarta scientia speculatiua, quare nulla erit tripartita illa diuisio scientiæ speculatiuæ primū tradita ab Arist. post ab omnibus Peripateticis recepta

c ij

& celebrata. Quarta dubitatio. Illa forma subiicitur sciētiæ naturali, cuius generatio est naturalis; sed generatio hominis est naturalis, ergo forma eius, quæ est anima rationalis comprehenditur scientia naturali. Minor probatur partim ex eo, quia sol & homo generant hominem, ut scriptum est 1. Phys. 2.6. partim etiā quoniam Arist. latissimè differit de generatione hominis in lib. de Gen. animal. etiam respectu animæ rationalis, ut licet videre in 2. lib. illius operis c. 3. Quinta dubitatio. Is agit quiditatiuè de aliqua re, qui dat eius definitionem, definitio enim explicat naturam, & quiditatem rei quæ definitur: sed Philosophus naturalis tradit definitionem cōmunem omni animæ, etiam rationali: ergo quiditatiuè, ac simpliciter considerat eam. Minoris veritas perspicitur ex his quæ Arist. 2. de Anima tex. 7. scribit hoc modo: *Si autem aliquid commune in omni anima oportet dicere, erit utique primus actus corporis naturalis, instrumentalis, &c.* Sexta dubitatio. Arist. in 2. Metaph. à tex. 21. ad 26. multis verbis ostēdit eiusdem esse perscrutari materiam, & formam: cum materia, & forma sint in his, quæ vocantur ad aliquid: sed Philosophus naturalis agit de materia propria animæ rationalis, hoc est, de humano corpore cuius illa est *εντελέχεια*: ergo tractabit etiam de anima rationali. Septima dubitatio. Homo, ut homo, est res quædam naturalis, quæ ad nullam aliam scientiam referri potest, quàm ad Physiologiam: sed homo est homo propter animā rationalem, ergo cognitio eius pertinebit ad eandem disciplinam. Octaua dubitatio. Illa definitio hominis, animal rationale, vel, animal corpore & anima rationali constans, Physica est; ergo similiter partes ipsius erunt Physicæ, quarum partium una, & quidem principalis, est anima rationalis. Sed ad has dubitationes ita responderi potest. Ad primam, Arist. in libris Physicis agit de anima rationali, quatenus ea habet aliqua Physica, & communia cum aliis formis Physicis. Sed quæres, ubi Arist. exposuit cetera attributa animæ rationalis, quæ non sunt physica? an ea tractare superfedit, quia fortasse non possunt lumine naturæ liquidò cognosci, & demonstratiuè probari: an ea tractauit in libris Exotericis de Anima? quorum mentionem ipse facit in fine primi libri Ethic; vel in iis quæ de Anima scripsit ad Eudemum, cuius operis meminit Themistius in 3. de Anima? Habuisse autē in animo Arist. post libros de Anima & libros Metaph. tractare nonnullas grauiiores, & obscuriores quæst. de anima rationali, videtur ipsemet innuere in 3. de Anima tex. 36. & in 12. lib. Metaph. tex. 17. Ad 2. Ad quas scientias pertineat absoluta cognitio animæ rationalis, declaratum fuit in præcedenti capite propositione quarta, nimirū, partim ad Physicam, partim ad Metaphysicam, partim etiā ad doctrinam reuelatam. Ad 3. Diuersam esse debere scientiam

Solutio dubitationum.

Nota.

scientiam animæ, ab aliis scientiis speculatiuis, eamque non simplicem esse, sed variā & multiplicem, ex tribus nimirum doctrinis concretam, satis perspicuè demonstratum est in præcedenti capite. nec si quis scientiam animæ rationalis ab aliis scientiis speculatiuis diuersam faceret, omnino aberraret. quanquam ego non video, quomodo talis scientia partim Physica, partim Metaphysica, partim etiam ex reuelatione pendens, vna & simplex sciētia dici, aut esse possit. Ad 4. Nos vltro concedimus, animam rationalem pertinere ad Physicū, ea ratione vt est terminus generationis humanæ, & vt procreatio eius sit certo quodam tempore naturaliter constituto, non aliter, atque productio cæterarum formarum naturalium. Et quia reliquæ dubitationes eodem tendunt, nimirū vt ostendant Physicum agere de quiditate animæ rationalis, & de operationibus eius, quod nos, si absolute intelligatur, aperte negamus; sin autem aliqua ex parte, non abnuimus; idcirco earum dubitationum facilis est & in promptu solutio. Placet enim nobis animam rationalem, vt est actus corporis, & differētia hominis, constituēs cum in certo gradu, & specie rerum naturalium, & vt ad intelligendum eget opera facultatis sentientium, cognosci & tractari à Physico; sed quia præter hæc, sunt alia plurima quæ conueniunt animæ rationali ea ratione, vt est separabilis à corpore, immortalis & diuina quædam substantia, quæ proculdubio superant facultatem Physiologiæ; idcirco non temerè diximus perfectam eius scientiam à Physico percipi, & tractari non posse. Ex iis autem quæ adhuc explicata fuerunt de cognitione animæ rationalis, facile intelligitur quomodo solui debeat quinta dubitatio; dicendū enim est animam rationalem, ea ratione, vt est forma corporis, & pars essentialis hominis, efficiens actiones partim omnino Physicas, vt sunt alere & sentire, partim aliquo modo Physicas, cuiusmodi est intelligere per phantasmata, esse inseparabilem à materia secundum rem, & rationem; atque eo modo verè ac propriè considerari & tractari à Physico. Sed ea ratione vt est immaterialis, per se subsistens, habens multa cum Intelligentiis communia, eam separabilem esse secundum rem à materia, neque cognitionem eius, quā talis est, Physicam esse, sed partim Metaphysicam, partim Theologicam, atque propter hanc fortasse causam Arist. in 6. lib. Metaph. tex. 1. non dixit Physiologiam speculari circa substantiam omnino, & simpliciter inseparabilem à materia; sed ait circa substantiam (vt plurimum inseparabilem) innuens aliquam esse substantiam Physicam aliquo modo separabilem, qualem nos ponimus animam rationalem. Verū de hac quæstione satis dictum sit. Quare ad diuisionem scientiæ speculatiuæ reuertamur.

Non est scientia animæ rationalis, vna & simplex, sed varia & multiplex.

Quomodo doctrina animæ rationalis partim sit physica, partim verò non.

*An scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, Physica,
Metaphysica, & Mathematicis disciplinis.*

CAP. IX.

EXPOSITA diuisione Philosophiæ speculatiuæ in Physicâ, Metaphysicam, & Mathematicam, nunc declarandû est an scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, & quæ illarû sit prima, certissima & nobilissima. Quidâ putât ra-

Opinio quorundam de scientia speculatiua ratione.

tionem sciētiae speculatiuæ non posse æqualiter atque vniuocè conuenire in illas tres scientias; propterea quod ita se habent scientiæ, vt res quæ subiiciuntur illis: sed doctrina Mathematica agit de quantitatem, quæ est accidens; Physica verò de corpore mobili, quod est substantia; similiter Metaphysica agit de Deo; reliquæ duæ de rebus creatis ab illo. Cum igitur neque substantiæ & accidenti, neque Deo & creaturis sit aliquod commune & superius vniuocè, relinquitur huiusmodi scientias non posse cōtineri ab aliquo vniuoco.

Opinio aliorum.

Alij confirmant idem sic. Scientia non dicitur vniuocè de subalternante, & subalternata; sed Physica, & scientiæ Mathematicæ subalternantur Metaphysicæ; ergo scientia non dicitur vniuocè de his. Sed neutra ratio multum roboris habet, peccat enim prior ratio, quia subiecta scientiarum spectat, vt res sunt: quo pacto, verum est, nihil esse vniuocum commune illis. Non debent autem sic cōsiderari; sed, prout sunt scibilia, & participant ratione scientiæ, quæ est cognoscere rem per causam, propter quam res est, vt dicitur in 1. Post. Quæcunque igitur scientiæ fuerint & qualiumcunque rerum, si in illis tractandis teneant atque seruent prædictam scientiæ rationem, simpliciter, & vniuocè censerentur scientiæ; alioquin nec Physica vniuocè diceretur de suis partibus. Etenim alia pars eius agit de substantia, vt homine, & equo; & alia de accidentibus, vt de colore, sapore, motu: quin etiam Geometria, & si agit de accidenti; tamen non vnius Categoriæ; sed diuersarû, vt de magnitudine, figura, proportionibus: quorum primum pertinet ad Categoriā quantitatis; secundum, qualitatis; tertium, relationis. Quanquam si propriè loqui velimus, scientia nō est nisi accidentium. nam est demonstrationis effectus, demonstratio verò non est substantiæ, sed accidentium. Etenim substantiæ cognitio, quam definitio parit, propriè nō est sciētia, sed refertur ad habitum principiorû, qui vocatur intellectus. Posterioris autē rationis vitium in eo est, quia sumit pro certo, quod apud Philosophos habetur dubiû, & incertû. quin etiā nobis videtur falsum esse, sed infra ostendemus alias scientias propriè nō subalternari Metaphysicæ. Ex aduerso autem sunt nonnulli, qui putant scientiā dici vniuocè de illis tribus,

Alia opinio.

idque

Idque probare cōtendunt hoc argumento, quia sciētia ponitur in Categoria qualitatibus; in Categoriis autē nec equiuocū, nec, quod vulgò dicitur, analogum habet locum; sed quidquid in serie prædicamentali locatum dicitur de multis, necesse est aut genus, aut speciem esse; ergo scientia, quæ dicitur de multis non tantum numero differentibus, erit quidpiam vniuocum & genus illorum. Cæterum ratio istorum nihil nos mouere debet. Nam longè aliud est, considerare scientiam, vt est quidam habitus & qualitas ægrè mobilis à subiecto, quomodo prædicta ratio procedit, & aliud, prout habet ordinem ad subiectū, id est, ad res quas tractat, & prout attēditur secundum propriam rationē scientiæ, quæ consistit in eo, vt faciat cognoscere re per propriam causā eius, quod scitur: quo pacto non oportet sciētiā dici vniuocē de omnibus scientiis, alioquin si quā vim haberet illa ratio, cogeret etiā nos confiteri sciētiā dici vniuocē de Logica, & scientiis realibus; de subalternante, & subalternata; de sciētia, quæ est à priori, & ea, quæ à posteriori. Scientia igitur respectu subiecti, cuius est habitus firmus, & dispositio ægrè mobilis, vniuocē dicitur de omnibus scientiis; respectu autē obiecti, & rerū, quas tractat, & respectu modi procedēdi, & demōstrandi, nō dicitur vniuocē de omnibus scientiis.

Duplex consideratio sciētie.

Alexander Aphrodisæus in suo proœmio super lib. Priorum, videtur sentire scientiam speculatiuam principaliter dici de Metaphysica, sumens argumentum ad id confirmandum ex etymologia verbi Græci *ἰσχυρῆς*; quod verbum ē verbo si reddas Latine, sonat diuina inspicere: ex quo fit vt scientia theorica, quam nos Latine vocamus speculatiuam, ea propriē sit, quæ versatur in explicatione rerum diuinarum, hanc verò vel solam vel maximè omniū constat esse Metaphysicam, vt apertè docet Arist. 1. Metaphy. cap. 2. proximè autem secundum Metaphysicā, id nominis Physica meretur; propterea quòd res naturales sunt effectus diuinarum mentium, in quibus extant diuinitatis quædam impressa vestigia: quibus insistentes, vestigamus, & venamur scientiam rerum diuinarum. Disciplinis verò Mathematicis idem nomen vltimo loco impertitur, tum quia suppeditant adiumenta quamplurima Physicæ & Metaphysicæ: Physicus enim in tractandis multis rebus, vtitur abstractione Mathematica, vt cū agit de infinito, cōtinuo, & motu: Metaphysica etiam multa sumit ex rationibus Astronomicis, cui rei fidem facit 12. lib. Metaphy. Aristot. tum maximè quoniam doctrinæ Mathematicæ exercent mētem nostram in cognoscendis rebus, quæ sunt aliquo modo immateriales: qua ratione eam præparant, & assuefaciunt ad perspiciēdas res diuinas quæ vacāt penitus materia. Hæc ab Alexandro verè ac sapienter scripta sunt. Quibus cōsona sunt, quæ Auerr. in suo prologo Physicæ

Opinio Alexandri Aphrodisæi.

Quomodo doctrina Mathematica, cōducatur Physicæ & Metaphysicæ.

scribit his verbis; *Scientia speculativa sunt duobus modis; unus est propter exercitium, sicut Mathematica: alius propter perfectionē propter quam ipsum exercitium est, & est scientia naturalis, & divina.* Vide etiam quæ scribit Proclus de utilitate Mathematicæ scientiæ cap. 8. primi commentarij sui in Euclidem. Hæc igitur accepimus ab alijs circa propositam dubitationem; quæ ut declarētur enucleatius, addam quædam quæ huius dubitationis solutionem continent.

Scientiam speculativam non dici vniocē de Mathematicis disciplinis, & alijs, quoniam doctrina Mathematica non est propriè scientia.

CAP. XII.

Doctrinam Mathematicam non esse propriè scientiam.

EA opinio est, Mathematicas disciplinas non esse propriè sciētias: in quam opinionem adducor tum alijs, tum hoc vno maxime argumento. Scire est rē per causā cognoscere propter quam res est; & scientia est demonstrationis effectus: demonstratio autē (loquor de perfectissimo demonstrationis genere) cōstare debet ex his quæ sunt per se, & propria eius quod demonstratur; quæ verò sunt per accidēs, & communia, excluduntur à perfectis demonstrationibus: sed Mathematicus neque cōsiderat essentiam quātitatē, neque affectiones eius tractat, prout manant ex tali essentia, neque declarat eas per proprias causas, propter quas insunt quantitati, neque conficit demonstrationes suas ex prædicatis proprijs, & per se; sed ex cōmunibus, & per accidēs, ergo doctrina Mathematica non est propriè scientia. Maior huius syllogismi non eget probatione, etenim apertè elicitur ex his quæ scripta sunt ab Arist. 1. Post. Confirmatio minoris ducitur ex his, quæ scribit Plato in 7. lib. de Rep. dicens, Mathematicos somniare circa quantitatē, & in tractandis suis demonstrationibus non scientificē, sed ex quibusdam subpositionibus procedere, quamobrem non vult doctrinā eorum appellare intelligentiam, aut scientiam, sed tantum cogitationem. In quam sententiam multa scribit Proclus in 1. lib. suorum commentariorum in Euclidem. Verum, tametsi neque Platonem, neque Proclū, neque alios Philosophos graues haberemus auctores huius sententiæ, tamen id per se manifestū sit cuius, qui vel leuiter attingerit eruditum illum Mathematicorum puluerem. Nam si quis secum reparet atque diligenter consideret demonstrationes Geometricas, quæ continentur libris Elementorum Euclid. planè intelliget eas sic esse affectas ut ante diximus. Ac ut de multis vnum, aut alterum proferā exemplum, Geometer demonstrat triangulum habere tres angulos æquales duob' rectis, propterea quod angulus externus, qui efficitur

Quid senserit Plato de Mathematicis.

citur ex latere illius trianguli producto, sit æqualis duobus angulis eiusdem trianguli sibi oppositis. Quis non videt hoc mediū non esse causā illius passionis quæ demonstratur: cum prius naturā sit triangulum esse, & habere tres angulos æquales duobus rectis, quā vel produci latus illius, vel ab eo latere fieri angulum æqualem duobus internis? Præterea, tale medium habet se omnino per accidens ad illam passionem; nam siue latus producat, & fiat angulus externus, siue non: immo tametsi fingamus productionem illius lateris effectiōnemque anguli externi esse impossibilem, nihilominus tamē, illa passio inesset triangulo; at, quid aliud definitur esse accidens, quā quod potest adesse & abesse rei præter eius corruptionem? Ad hæc, illas propositiones: totum est maius sua parte; æquales esse lineas quæ ducuntur à centro ad circumferentiam; illud latus esse maius, quod opponitur maiori angulo, & id genus alia, quā crebrò vsurpat in demonstrando? in quā multis demonstrationibus eas pro medio adhibet, & inculcat Mathematicus? ut necesse sit ex his demonstrationibus, quæ constant prædicatis communibus, non gigni perfectam scientiam. Verū hæc accipiantur nunc tanquam perfunctoriè dicta, quæ subtilius atque vberius pertractāda sunt in 3. lib. huius operis. Cum igitur Mathematicus negligat ea, quæ maximè attingunt vim & rationem demonstrationis, & scientiæ, tantūque illud curet, & attendat, ut medium habeat necessariam, & euidentem connexionem cum eo, quod demonstratur, quaecunque fuerit medium respectu conclusionis, siue causā, siue non, siue per se, siue per accidens: nemo erit qui non vna nobiscum sentiat, & dicat, disciplinam Mathematicam non esse propriè scientiam. Physica autem, & Metaphysica, licet non semper demonstrent per causas; neque ad explicandas omnes res adhibeat perfectas demonstrationes: tamen faciunt id sæpe, videlicet quantum licet, vel per obscuritatem, instabilitatemque rerum quas tractant, vel per infirmitatem ingenij humani; & certè student atque contendunt id præstare quod non est curæ Mathematico: & saltem in suis demonstrationibus non adhibent, nisi ea, quæ per se, ac propriè insunt rebus, & sine quibus res ipsæ nullo modo consisterent: at quæ sunt communia, ut plurimum; quæ autem sunt per accidens, omnino reiiciunt. Ex his igitur planū est, scientiam speculatiuam non dici vniuocè de disciplinis Mathematicis, & de Physica, ac Metaphysica, quippe cum propria scientiæ ratio, quæ docetur & traditur in 1. lib. Post. non insit in illis, sicut in his cernitur inesse. An verò scientia speculatiua vniuocè dicatur de Physica, & Metaphysica, breuibus ostendamus.

Si Metaphysicam conferamus cum Physica, difficile est iudicare, an

*An scientia
dicatur vni-*

more, et equaliter de Physica & Metaphysica.

scientia vniuocè dicatur de illis; nec ne: partim enim videtur dici vniuocè, quoniam Physicus affectiones naturales demonstrat de rebus sibi subiectis per proprias causas earum, non secus atque Metaphysicus, & vtitur perfectis demonstrationibus, quæ prout sunt demonstrationes, & habent vim gignendi scientiâ Physicam, non pendet à Metaphysica. Cum enim Physicus ostendit terram naturaliter ferri ad ima loca, quoniam est grauissima omnium corporum; motum esse continuum, est fieri successiuè, quia est actus entis in potentia, prout in potentia; hominem natum aptum esse ad ridendum, quia est rationis compos: adeo bene demonstrat prædictas affectiones naturales per proprias causas illarum; vt illas neque melius, neque aliter Metaphysicus demonstrare possit. Partim videtur nomen scientiæ præcipuè tribuendum esse Metaphysicæ. Primò, propter eâ causam quam ex Alexandro adduxi suprâ cap. xi. Deinde, quia scientia speculatiua est sui gratia, vt inquit Arist. i. Metaphy. cap. 2. Hoc autem potissimum conuenit in Metaphysicam, ad quam tandem referuntur cæteræ scientiæ, & in qua magna ex parte consistit naturalis felicitas hominis. Præterea, Metaphysica habet patrocinium aliarum disciplinarum, defendendo eas contra proteruos, & Sophistas; & suam cuique scientiæ materiam præscribit, in qua versetur: & cum agat de his quæ vocantur transcendentia, quæque latissimè patent atque permanent ad omnes scientias, videntur reliquæ disciplinæ sæpenuerò egere præsidio, & adiumento Metaphysicæ. Ad hæc, Plato, cum in Philebo, tum in 7. Dialogo de Rep. tantum concedit Metaphysicæ (quam ibi appellat, & significat nomine Dialecticæ) vt per illa, non dignetur appellatione scientiæ alias disciplinas: sed libet opponere verba Platonis ex lib. 7. de Republica, vbi ita scribit;

Sententia Platonis de præstantia Metaphysicæ.

Cætera artes, aut opiniones hominum, cupiditatēque respiciūt, vel ad generationes, & compositiones, vel ad culturam eorum, quæ generantur, & corrumpuntur, spectāt. Reliqua verò, quas diximus verarum rerum quoquomodo participes esse, (Geometria scilicet, eiusque comites) circa ipsam essentiam, quodāmodo somniāt; sincerè autem quidquam ab illis cerni impossibile est, tantisper dum suppositionibus hærent, easque ratas & immobiles adeo seruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Nam vbi principium quidem ponitur id quod ignotum, finis autem, & media ex ignoto tracta inuicem connectuntur, collectam inde assertionem quoniam pacto scientiam vocemus? Nullo. Dialectica verò sola, sublatiis suppositionibus omnibus ad ipsum principium, vt compertum habeat, pergit. & re vera animi oculum cæno barbarico obrutū paulatim sursum trahit, ac ducit, tanquam adiutricibus, ac ministris quibusdam utens his artibus, quas narrauimus. eas porro nos sæpè scientias propter consuetudinē nominauimus, indigent autem alio nomine, clariore quidē, quàm sit opinio; obscuriore verò, quàm scientia;

Cogitationē certē nos in superioribus, earum notionem cogneminauimus. neque tamen est de nomine controuersia inter eos, quibus de rebus tantis, quantis nobis ad præsens est disceptatio, sermo est. Placet igitur, quemadmodum supra, primam partem vocare scientiam: secundam cogitationem: tertiam fidem: postremā imaginationem, vel a simulationem: & ambo illa simul opinionem, & opinionem quidem circa generationem, intelligentiam verò circa essentiam esse. Quod autem est essentia ad generationem, id ad opinionem intelligentia; quòd uero intelligentia ad opinionem, id & ad fidem scientia, & ad imaginationem denique cogitatio.

Et paulò post; An ergo uidetur tibi doctrinis omnibus Dialectica (intelligit De eodē sententia Procli. autem primam Philosophiam) uelut apex præposita; nec ulla doctrina u-

terior ac eminentior reperiri? Proclus autem cap. 4. primi commentarij sui in Euclidem, Metaphysicā præstantiam declarat, atque commendat his verbis; Hac est omnium scientiarum capacissima, & ab illa cætera sibi omnes sua sumunt principia: semper namque superiores, inferioribus primas demonstrationum suppositiones præbent. illa autem, quæ scientiarum omnium perfectissima est, omnibus ex se principia largitur, aliis quidem magis uniuersalia, aliis uerò particularia magis. Et paulo infra; una igitur scientia omnes scientias præcellit, quippe quæ communia & per omnia genera permeantia cognoscat, cunctisque Mathematicis scientiis principia suppeditet. Idem atque iisdem prope verbis scriptum reliquit Magnus Syrianus initio sui cōmentarij super 3. lib. Metaphy. Arist. Ex quibus verbis tam Procli, quàm Platonis, & his quæ dicta sunt initio huius capituli, perspicuum sit quid respondendum sit quæstioni propositæ. etenim breuiter dicendum est. Scientiam si consideretur propria ratio eius, (quæ est esse potissimæ demonstrationis effectum, & declarare subiectas sibi res per proprias earum causas) uniuocè dici de Metaphysica & Physica; sin autem spectetur excellentia Metaphysicæ, & singulares quædam prærogatiuæ, quas concessu omnium habet supra cæteras scientias, iure optimo nomen scientiæ attribuendum esse magis principaliter Metaphysicæ quàm reliquis disciplinis. Simpliciter igitur scientia uniuocè dicitur de Metaphysica, & Physica: secundum quid autem minimè. sed hoc ex iis quæ infra dicentur, planius erit. Verum, quia multi pro certo habent alias scientias verè subalternari Metaphysicæ, ex quo putant necessariò effici, ut scientia speculatiua non dicatur uniuocè de illis tribus; idèò uidetur non alienum esse ab hoc loco, quin etiam permagni referre ad pleniorē atque ueriorē susceptæ disputationis intelligentiam, ut etiam hac de re sententiam nostram aperiamus.

*Tria requiri
ad subalter-
nationē scien-
tiarum.*

Vi opinātur omnes alias sciētias verè subalternari Metaphysicæ, his ferè rationibus conātur persuadere aliis opinionē suam. Prima ratio est hæc. Tria sunt quæ necessariò concurrere debent ad perficiendā subalternationē scientiarum, vt apertè colligitur, ex his quæ scribuntur 1. Post. tex. 20. 23. 30. Vnū est, vt subiectū vnius scientiæ cōtineatur à subiecto alterius. Alterū est, vt eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentariè; nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentariam, & sic ipsa quoque vtitur eo, tanquam subiecto suo; quemadmodum Geometria agit de linea, Perspectiua verò quæ subalternatur illi, agit de linea vt est visibilis; esse autem visibile, non per se, sed per accidēs inest lineæ qua ratione linea est. Tertium est, vt principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia veluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientiis insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt aliis omnibus respectu Metaphysicæ, ergo aliæ omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ. Minor ita probatur. 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatē, & alias res in quibus versantur cæteræ scientiæ, vnde in 4. Metaph. tex. 1. dicitur Metaphysica speculari vniuersē ens prout ens; reliquæ autem disciplinæ sumunt suam quæque partem entis, ceu abscondentes aliquem ramum ex vniuersa arbore. Deinde, esse mobile, vel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentiæ accidentariæ; nam enti, vt ens est, accidit esse mobile, vel esse quantum; sicut Arist. docet in 2. lib. Topic. per accidens esse vt triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarantur atque probantur à Metaphysica, cuius rei auctor est Arist. tum in 1. Phy. tex. 8. tum in 1. Post. tex. 23. scribens nullam scientiam posse probare sua principia, sed eorum probationem esse reiiciendam ad Metaphysicam, quæ est scientia communis, & tanquam Domina Reginaque omnium, habet ius atque imperiū in alias scientias. Idem quoque scriptum reliquit Auerr. 3. lib. de Cælo com. 4. dicens Metaphysici esse verificare atque defendere subiecta scientiarum particularium. atque hæc quidem est prima ratio; quam, quia multas partes continet, aliquantò latiùs exposuimus. Altera ratio quæ affertur ad confirmandum eandem opinionem hæc est. Proprium est scientiæ subalternatæ non posse perfectè declarare subiectas

subiectas sibi res sine auxilio subalternantis, vti cernimus in Perspectiua & Geometria; sed quæ subiiciuntur aliis disciplinis, nō possunt cognosci perfectē sine Metaphysica; ergo aliæ scientiæ subalternantur Metaphysicæ. Minoris veritas per se manifesta est, nam cum Metaphysicus agat de his rebus quæ per se insunt in omnibus aliis (cuiusmodi sunt ens, vnum, verum, bonum, substantia, accidēs, &c.) quī fieri potest, vt nisi eiusmodi prædicata Metaphysica, perspecta & cognita habeamus, scientiam aliarum rerum consequamur? Ad hæc, si nihil potest perfectē sciri, nisi cognoscantur quæcūque per se insunt illi, vique ad prima & immediata, vt docet Arist. 1. Post. tex. 5. & 1. Phy. tex. 1. ergo non poterit cognosci, v.g. homo, nisi cognoscantur prima & vniuersalissima prædicata quæ insunt in illo; hæc autem sunt Metaphysica, vt ens, substantia, corpus, &c. & si quod est aliud. Quare Physicus non potest dare perfectam scientiam hominis sine subsidio & opera Metaphysici. Præterea, tritum est illud sermone omnium Philosophorum, quemadmodum res se habet ad esse, sic se habere ad veritatem & cognitionem; ergo sicut causæ particulares nō possunt operari sine causis vniuersalibus, & aliæ res non possunt existere sine rebus Metaphysicis (nam formaliter pendent ab illis prædicatis transcendentibus, effectiue autem ab Intelligētis & ab ipso Deo) ita quoque scientia aliarum rerum non poterit absolutē percipi sine cognitione Metaphysicæ. Tertia ratio nititur testimoniis Philosophorum, qui videntur astipulari huic sententiæ. Et primum quidem citant Arist. in his locis, quæ supra ex 1. Phy. & 1. Post. in medium protuli, & in 11. lib. Metaphy. summ. 2. cap. 2. ait scientiam Mathematicam & Physicam, esse partes Sapientiæ, hoc est, Metaphysicæ. Deinde Themistium, qui in sua Paraphrasi super lib. 1. Post. cap. 20. explanans 23. tex. ita scribit; *Sed quaro sit hoc inexorabile, vt principia Geometria, Arithmetica, Musica, caterarum artium demonstrari non possint? an possint quidem illa, sed non in ea scientia, cuius sunt principia, & qua ut vt principis vritur: nam si ita sit, sunt scientia alia, principia suis principis faceret, sed ratio hac prima Philosophia commissa, mandataque est, cuius ambitu omnes doctrina cingitur, ita enim demum obire scientias omnes potest, si amplexa omnes sit, quemadmodum Geometria Perspectiuam, alioquin impossibile arbitror, quandoquidem necesse est demonstrationem aut ex propriis aut ex cognatis & finitimo confici. Atque hac illa est prædicatione omnium celebrata Sapientia, quam simpliciter & maximè scientiam appellare oportet. Vna hac, causas rerum non omnes, sed principes & optimates attingit; principes & optimates causas nuncupamus, quarum nulla superior causa sit.* Hæc Themistium. Præterea idem videtur Simplicius, exponens 8. textum, primum Physicorum, significare hæc verbis; Porro autem prima quoque Philosophia

Themistij sententia, de potestate Mathematicæ supra alias scientias.

demonstrabit omnia principia; quocirca & ars artium & scientia scientiarum celebratur. Item D. Tho. in opusculo de Natura generis, inquit Physicam subalternari Metaphysicę. Sed videtur mihi maximè omnium huic opinioni favere atque suffragari, tum Plato in 7. lib. de Repub. tum apertissimè Proclus 1. lib. eorum commentariorum, quos scripsit in Euclidem, cap. 4. quorum verba, quoniam in præcedenti capite commemorauimus, non attinet hoc loco repetere. Quę igitur afferri possunt ad declarandam comuniendamque prædictam opinionem, à nobis ferè sunt explicata.

Contraria opinio magis probatur.

C A P. XIII.

*Physicam non
subalternari
Metaphysicę
probat septē
rationibus.*

PANc sententiã, quia nonnulli graues & docti viri sequuntur, eaque nititur satis multis & verisimilibus argumentis, non aspernor equidem aut cõdemno; sed neque probo tamè, atque amplector. Rationes autem, quę non sinunt, me assentiri prædictę opinioni, & cogunt opinari alias scientias nõ propriè subalternari Metaphysicę, septē nunc afferã. Prima ratio est hæc. Principia scientiæ subalternatę non sunt per se immediata & indemonstrabilia; sed Physica habet principia per se immediata, & indemonstrabilia; ergo Physica per se non subalternatur Metaphysicę; Maior huius syllogismi manifesta est ex his, quę paulò antè docuimus pertinere ad subalternationem scientiarum. Minor autem ita probatur. Principia Physica sunt, vt naturam esse principium motus & quieris; motum esse actum entis in potentia vt in potentia; hominẽ esse animal rationale; & alia his similia. Hęc autem non possunt demonstrari à Metaphysico, nisi fortè demonstratione quę ducit ad impossibile, vel quę procedit ex communibus: nam propositio, in qua prædicatur definitio de suo definito, apud omnes cõsetur esse prima, immediata, & indemonstrabilis; quare prædictę definitiones physicę, sunt per se indemonstrabiles. Præterea, si quę tractat Metaphysicus, communia sunt tam rebus Physicis, quàm non Physicis, quĩ fieri potest vt demonstratio, quę de rebus Physicis à Metaphysico conficitur ex illis prædicatis communibus, aut sit, aut dicatur perfecta demonstratio: quippe quę constare debeat ex propriis & ex iis quę in alias res conuenire non possint. 2. Ratio. Arist. in 1. Post. 23. ponit hoc discrimen inter subalternatam & subalternantem scientiam, quod subalternata tantum declarat & demonstrat quòd res sit, subalternans autem propter quid sit; quorum verborum germanus intellectus hic est, non quòd subalternata aliquando non declaret propter quid,

quid, & causſam eorum, quæ demonſtrat; ſed quia in his rebus quas ſubalternata demōſtrat tantum eas eſſe, ſubalternās demonſtrat propter quid ſint; vt Perſpectiuus ſepe demōſtrat tantum aliquid in eſſe alteri, cuius cauſſam & propter quid, oportet petere à Geometra: vel quia licet ſubalternata nonnunquam declarat propter quid, non tamen reſoluit demonſtrationē vſq; ad vltimū propter quid vel ad primas cauſſas, hoc enim proprium eſt ſubalternātis. Cū igitur hoc ſit diſcrimen inter ſubalternatam & ſubalternantem ſcientiam, ſi Phyſica demōſtrat ipſum propter quid affectionum naturalium eorum proprias & primas cauſſas docens, non petens eas à Metaphyſica; perſpicuum erit Phyſicam propriè non ſubalternari Metaphyſicæ; Phyſicum autem dare primas cauſſas affectionum naturalium, teſtatur Ariſt. in principio Phyſicæ, ſcribens Phyſici eſſe agere de cauſſis omnium rerum naturalium maximè primis, propterea quòd tunc arbitramur ſcire vnumquodque cū cognoscimus primas cauſſas, primæque elementa. Idem quoque oſtendi poteſt multis exemplis, de quibus proferam in medium vnum aut alterum. Quæritur, cur terra motu ſuo naturali petat infimum locum mundi, Phyſicus reddit hanc cauſſam, quia eſt corpus grauiffimum; qua cauſſa, neque Phyſicus, neque Metaphyſicus poteſt priorem, aut magis propriam aliam reddere. Similiter, ſi quærat à Phyſico, cur terra obtineat figuram rotundam, & partes eius conglobentur in orbem, reſpondet Phyſicus, quia cū omnes partes terræ propter inſitam æqualem vim grauitatis, contendant æquè appropinquare centro, tanquam loco ſuo naturali, non poſſunt id omnes æquè conſequi, niſi æqualiter ſe inuicem premendo & trudendo, efficiant figuram rotundam. An Metaphyſicus afferet vnquam magis idoneam aut propriam cauſſam? Immo verò Ariſt. irridet atque increpat eos, qui effectuum naturalium ſtudet offerre cauſſas non naturales, vt videre licet apud ipſum tum alibi, tum lib. 3. de Cœlo tex. ſexageſimo primo. 3. Ratio. In 1. Poſt. tex. 23. ſcriptum eſt, paſſiones quas demonſtrat ſcientia ſubalternata, non eſſe paſſiones per ſe ſubiectioni ſui, verum ſuperioris ſubiectioni circa quod verſatur ſcientia ſubalternans; at paſſiones naturales quas Phyſicus explicat, non conueniunt per ſe ſubiectioni Metaphyſicæ, vt clarum eſt conſideranti affectiones naturales, ergo Phyſica non ſubalternatur Metaphyſicæ. 4. Ratio. Ait Ariſt. in 1. de Anima tex. 11. definitionē eſſe caput ſcientiæ, & principium omnis demonſtrationis, ſiue hoc intelligatur de definitione ſubiectioni, ſiue paſſionis; ſed definitiones naturales ex quibus conſtat Phyſica, & ex quibus conſciuntur demonſtrationes affectionum naturalium, non conſiderantur aut traduntur à Metaphyſico, ſed omnes dantur & declarantur à Phyſico; ergo

Physica per se est scientia perfecta, non pendens à Metaphysica, ceu subalternata pendet à subalternante. 5. Ratio. Arist. ait 1. Post. 43. *Vnā scientiam esse qua est unius generis, quacunque ex primis componuntur, & partes sunt aut passionis horum per se: alteram verò scientiam esse ab altera, quarumcunque principia, neque ex eisdem, neque altera ex alteris sunt. Inuius autem signum, cum ad indemonstrabilia venerit.* Ex quibus verbis colligimus scientiam subalternatā, per se ac essentialiter non differre à subalternante, quoniam principia illius pendunt ex principiis huius; quare si omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ, non dabuntur duæ aliquæ scientiæ per se primò diuersæ; sed vna tantum erit scientia, nempe Metaphysica, quod videtur planè aduersari Arist. qui in 6. Metaphy. facit tres scientias speculatiuas, easque distinguit secundum diuersos modos abstractionis vel per diuersam rationem definiendi, quæ distinctio videtur esse per se ac essentialis scientiæ. 6. Ratio. Si Metaphysica est subalternans, aliæ verò scientiæ subalternatæ; ergo Metaphysica ordine doctrinæ deberet præcedere alias scientias, & à nobis discipulante omnes disciplinas, consequens absurdum est & ferè contra omnes; Metaphysicam enim, tum quia omnium difficillima, tum quia præsupponit aliarum scientiarum notitiam, constat esse vltimam secundum nos. Consequentia autem per se pater: nam cum subalternata in ratione scientiæ pendeat à subalternante, non potest sine cognitione ipsius, scientificè disci aut teneri. 7. Ratio. Perfecta demonstratio debet constare ex primis & immediatis, vt colligitur ex iis quæ Aristot. scribit 1. Post. tex. 5. ergo si aliæ scientiæ subalternantur Metaphysicæ, non conficiunt demonstrationes suas ex primis; quare nec in Physica nec in Mathematicis, erunt perfectæ demonstrationes, sed in sola Metaphysica, quod est contra opinionem omnium, etiam ipsorum qui illud tenent.

Prædicenturquædam necessaria ad solutionem rationum prioris opinionis, & solvantur rationes.

CAP. XV.

REQUIVM est, vt diluamus argumenta contrariæ opinionis. sed quò planius intelligatur quod dicturi sumus, altius repetendum est. Omnis scientia, quæ alij scientiæ subalternatur, necessariò etiā subiicitur ei, non tamen retro cōmeat vt quæcunque subiicitur, continuò etiam subalternetur; etenim scientia hominis, subiicitur scientiæ animalis, non secus atque homo subiicitur animali, nemo tamen dixerit illam subalternari huic. Quocirca declarandum est quot modis contingat vnā scientiam subiici

subijci alteri, & quis modus eorum constituat verā subalternationē; sic enim remota omni ambiguitate, perspicuum erit in quas sciētias conueniat propria ratio subalternationis. Dupliciter potest vna sciētia subijci alteri, vel secundum se totum, vel secundum aliquam partem tantum: priori modo Perspectiua subijcitur Geometriæ; posteriori autem, Physica Perspectiua, in eo quod tractat de iride, sicut videre potes. Post. tex. 30. Rursum, potest vna sciētia subijci alij vel secundum naturam suam, quia per se ab illa pendet, sicut Musica ab Arithmetica, vel secundum nos, quomodo Metaphysica subijcitur Physicæ, vt pote à qua accipit Deū & Intelligentias esse, & pluraque ac potiora eorum quæ docet, declarat rationibus Physicis. Nobis in præsentia, sermo futurus est de sciētia, quæ secundum se totam, & secundum naturam subiicitur alteri; quo item pacto contingit vnā disciplinā subiici alteri, vel ratione finis, vel ratione subiecti, vel ratione principiorum; ratione finis, dupliciter, vel ex parte sciētis, & sic aliæ sciētiæ, subiiciuntur Metaphysicæ ratione finis. Nam cum vltimus finis naturalis ipsius hominis, cōsistat magna ex parte in cognitione rerum diuinarum quam suppeditat Metaphysica; idē reliquas disciplinas, ad vnā illam refert atque ordinat. Ex parte autē sciētiae, cum vna sciētia est quasi administra & instrumentaria alterius, vt ea sublata illa superuacanea esset, qua ratione Arist. i. Ethic. cap. i. docet artem frenatrix subiici equestri, hanc verō imperatoriae facultati, si enim equestris atque imperatoria facultas tolleretur, superuacanea & inanis esset ars conficiendi frena: atque hoc modo etiam Logica subiicitur Philosophiæ, cum munus & finis Logicæ non sit alius quàm præbere Philosophiæ, omnia instrumenta quæ necessaria sunt ad consequendam sciētiam omnium rerum. Ratione autem subiecti, tunc vna sciētia subiicitur alij cum vnius subiectum continetur à subiecto alterius, id quod fieri potest duobus modis; nam subiectum inferius, vel per se vel per accidens subiicitur superiori; per se, cum subiectum contrahitur per aliquam differentiā per se, ac essentialē, sicut animal per rationale; per accidens, cum limitatur per differentiam accidentariam, vt animal, per esse album, & linea per esse visibilem. Vnde sciētia hominis est sub sciētia animalis ratione subiecti priori modo; posteriori autem, Perspectiua est sub Geometria. Ratione verō principiorum, dupliciter vna sciētia est sub alia, vel quia vnius principia non sunt per se nota, sed declarantur & per se demonstrantur in superiori; veluti Perspectiua multa supponit, quorum declaratio atque demonstratio petenda est à Geometria: vel licet principia alicuius sciētiae sint per se nota & per se indemonstrabilia, tamen si fortē negantur & impugnantur ab

aliquibus, defenduntur à scientia superiori; & sic Metaphysica dicitur demonstrare principia omnium scientiarum, non proprio & perfecto genere demonstrationis, sed eo tantum quod sumitur ex rebus communibus, vel quod ducit ad impossibile. Atque his quidem positis & perceptis, facile est nunc occurrere argumentis contrariis.

Solutio argumentorum quibus probatur physicam subalternari Metaphysica.

Ad primam igitur rationem respondeo. Eorum trium quæ posita fuerunt pertinere ad subalternationem scientiarum, tertium hic deficere; nam principia scientiæ subalternatæ, sunt eiusmodi ut sint per se ignota & per se demonstrabilia, eorumque propria demonstratio tractetur in scientia subalternante; quod valde remotum est à principiis Physicis, ut antè diximus; quæ, si quando vsuuenit ut probentur à Metaphysico, id fit contra Sophistas à quibus oppugnantur, ut quodammodo redarguantur atque conuincantur: non quod talia principia vlla egeant probatione, aut quod possint à quoquā ex prioribus atque propriis causis eorum demonstrari. Ad secundam dicendum est, hominem, verbi gratia (sit enim idem argumēti & solutionis exemplum) posse dupliciter considerari; vno modo absolue ac secundum omnia prædicata quæ in eo insunt; altero modo, ut solum est res quædam naturalis ac secundum prædicata Physica quæ habet: priori quidem modo, non potest Physica perfecte declarare hominem sine Metaphysica, nec verò Metaphysica, sine auxilio Physicæ; siquidem eorum quæ insunt in homine, quædam sunt prædicata Metaphysica, quædam verò Physica; posteriori autem modo Physica potest tradere perfectam scientiam hominis, non simpliciter, sed Physicè, non omni ex parte, sed qua est corpus quoddam naturale. Præterea, duplex est resolutio, vna rei in omnia prædicata quæ in ea insunt, altera effectus in suas causas; prior non potest perfecte fieri à Physico circa res naturales; posterior autem potest: id quod planum fiet exemplo terre, hanc enim non potest Physicus ut Physicus est, resolvere vsque ad vltima & immediata prædicata quæ dicuntur de terra, uti est substantia, ens, & alia eiusdem generis; quippe cum sint planè Metaphysica. Illum autem effectum naturalem terræ, qui est proprio & naturali motu ferri deorsum, Physicus resoluet in propriam & perfectam eius causam, videlicet quod sit corpus simplex omnium grauissimum, vltra quam causam non potest Metaphysicus asserre aliquid quod sit vel causa, vel certe sit propria causa illius effectus: nam si exposita tali causa, rursus quispiam quærat, cur terra sit corpus grauissimum, vel quid sit terra, aut grauitas, vel cur terra sit substantia aut corpus; grauitas autem, qualitas & accidens; quærat item aliquis quid sit aut quam vim habeat vnumquodque horum; profectò talium quæstionum explicatio, ut maxime conferat ad perfectam atque absolutam cognitionem

gnitionem terræ, atque grauitatis, minimè tamen necessaria esse videtur ad demonstrandum & cognoscendum illum effectum terræ. Quamuis igitur Physica non possit res sibi subiectas declarare secundum omnia prædicata quæ habent, potest tamen explicare effectus naturales secundum omnes causas naturales eorum, etiam vsque ad primas & immediatas. Ex quo intelligitur cætera quæ adiuncta fuerunt secundo argumento, nullius esse momenti; non enim concludunt aliud quàm res naturales absolute & secundum omnia prædicata, ex quibus constant, non posse declarari à Physico, quod nos vltro damus; sed negamus constanter, hoc facere Physicā subalternatam Metaphysicā. Vera enim subalternatio in eo posita est, vt non possint conclusiones seu effectus in scientia subalternata resolui vsque ad principia immediata, & indemonstrabilia causasque primas.

Ad tertiam rationem respondendum est, quoniam cæteræ disciplinæ multis modis subiiciuntur Metaphysicæ, nimirum ex parte finis, subiectorum & principiorum, eo modo quo declaratum fuit à nobis; idèò habent speciem & similitudinem quandam subalternationis, ex quo factum fuit, vt veteres Philosophi significauerint alias scientias subalternari Metaphysicæ; aliquantò latius vsurpantes vocabulum subalternationis. Verùm si propius accedamus ad contemplandam propriam vim & rationem subalternationis, planè intelligemus (id quod satis, vt opinor luculenter ostensum est) neque Physicam, neque cæteras doctrinas propriè subalternari Metaphysicæ. sed reuertemur ad pertractandam comparisonem inter scientias speculatiuas.

Cur nonnulli Peripatetici significauerint alias scientias subalternari Metaphysicæ.

Quæ illarum trium scientiarum sit nobilissima, & certissima.

CAP. XVI.

ST concors sententia omnium, Metaphysicā dignitate antecellere reliquis disciplinis, propter summā nobilitatem earū rerū, quas tractat; agit enim de Deo & Intelligentiis; quapropter vocatur prima Philosophia, Metaphysica, Sapientia, Theologia, hoc est, scientia Dei; vel quoniā hanc propriè solus Deus habet, vel quia hæc sola cōtinet scientiam rerum diuinarū. Ac licet per exiguā sit ea cognitio diuinitatis quam nobis reliquit Arist. quāque possunt mortales adipisci; tamen propter excellentiam rerum quæ cognoscuntur, longè anteponenda est etiam limatissimis & absolutissimis scientiis aliarum rerum: Quam rem Arist. lib. 1. de Partib. animal. cap. 5. pulchrè docet, his verbis; *Res illas superiores tametsi leniter attingere possumus, tamen ob eius cognoscendū generis excellentiam, amplius oblectamur, quàm cum hac nobis iuncta, omnia tenemus.*

Primo loco nobilissima omnium est Metaphysica.

Physica nobilior est Mathematicis disciplinis.

Secundum locum dignitatis obtinet Physica; extremum autem doctrinæ Mathematicæ; etenim Physicus differit de substantiis & corporibus naturalibus, in quibus sunt stirpes, animantes, homo & cælum, quibus rebus nihil est infra Intelligentias excellētius atque nobilius: Mathematicæ autem disciplinæ in sola cognitione accideriū occupantur; agunt enim de quantitate, & his quæ in quantitate insunt affectionibus. Excipio Astrologiam, quæ versatur in cōtemplatōne corporū cœlestiū, de qua ita scribit Arist. 12. Metaph. tex. 44. *Pluralitas verò rationum ex peculiarißima Philosophia Mathematicarum scientiarum, videlicet ex Astrologia, considerandum est, hac enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur, cætera verò de nulla quidem substantia, veluti qua circa numeros, & qua circa Geometriam. Quanquam si rem subtiliter expendamus, ne ipsa quidem Astrologia attingit substantiam cœli, sed tantummodo occupatur in quantitate, figura & proportionibus motuum cœlestium, non Physico sed Mathematico modo pertractandis.*

Certitudo scientiæ duplex.

Certitudo autem scientiæ duplex est. Vna spectatur ex firmitate ac immutabilitate rerum quæ docentur, eaque tantò maior est, quantò res quæ cadunt sub scientiam, sunt magis immateriales & expertes potentia; quo fit vt Metaphysica maximè certa hoc nomine censeridebeat; propterea quòd agit de rebus diuinis quæ à materiæ, potentiaque concrezione penitus segregatæ omni ex parte immutabiles sempiterno quo perseverant: de quibus Arist. 1. lib. de Cælo tex. 100.

Metaphysica certissima omnium ratione obiecti.

hæc verba scribit; *Extra autem cælum, quod neque est neque cōtingit esse corpus ostensum est; manifestū igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrinsecus: quapropter neque quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neque ulla transmutatio ullius eorum est, quæ super extrema disposita sunt latrone, sed inalterabilia & impassibilia, optimam habentia vitam & per se sufficientissimam, perseverant toto auro. Et paulò post ait; Omne diuinum necesse est inalterabile esse, quod sumprum fuit ex Platonis Timæo, Politico, & 10. lib. de Legibus. At Plato quidem huiusmodi certitudinem scientiæ considerās, sæpenumero ait solam Metaphysicam, scientiam esse, quoniam versatur in rebus diuinis quæ sunt omnino necessariæ atque immutabiles. Altera certitudo scientiæ*

Quam difficilis sit rerum Metaphysicarum cognitio.

nascitur ex vi firmitatēque rationum ac demonstrationum, quibus nititur scientia, quarum maior copia est in aliis scientiis quàm in Metaphysica, propter summam difficultatem earum rerum quas tractat: quod significat Arist. in 1. Metaph. cap. 2. ita scribens; *Forè autem & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quæ maximè uniuersalia sunt, siquidem remotissima sunt à sensibus. & in 12. Metaph. tex. 1. Quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostra*

nostra ad ea quæ manifestissima omnium sunt. Et in 1. de Partib. animal. ca. 5. Sed partem illam æternam ac proinde nobilem, ac diuinam minus contēplari licet, quod admodum pauca illius sensui patent, quorum beneficio, tum de ea ipsa parte diuina, tum de iis quæ nosse cupimus facultas nobis cogitandi indagandiq; suppeditatur: res mortales atq; caducas, ut stirpes & animætes, quod eas facias familiaresque habemus, nosse uberiùs possumus, quippe cum multa inesse quoq; in genere percipere possint, quicunque nō laborem recusant. Simile ferè scribit de Cœlo in 2. lib. tex. 17. & 60. si autem natura cœli, quod tamen sub aspectum oculorum cadit, tam difficilis est ad intelligendum, quid existimandum est de Intelligentiis? quæ non modò exuperant comprehensionem omnium sensuum, sed etiam intellectus nostri facultatem captumque multum excedunt. Si autem Physicam cum Mathematicis disciplinis conferamus secundum certitudinem, compariemus doctrinas Mathematicas certiores esse quàm Physicam tribus de causis. Primò, quia Mathematicæ nunquam vtuntur nisi rationibus demonstratiuis, probabiles autem nunquam adhibent ad docendum. vnde Arist. 1. lib. Ethicor. ait nihil interesse vtrum Mathematicum probabilibus rationibus vtentem feras, an ab Oratore demonstrationes postules. Deinde si aliquid patet sensui, Physicus non curat id amplius demonstrare, quinimmodò docet esse valde absurdum & ridiculum, quod euidentius est id argumentari velle. Vnde Arist. 2. Phy. tex. 6. ait, ridiculum esse si quis tentet demonstrare naturam esse, quoniam hoc per se manifestum est; & in 8. Phy. tex. 22. ait in his, quæ sensibus perspecta & cognita sunt, rationem quærere dimisso sensu, infirmitatem quandam esse intellectus; & in lib. 3. de Generatione animalium cap. 10. ait, credendum esse magis sensui quàm rationi, & rationi tunc credendum esse, cum ea consentit cum sensibus: vnde manauit illud Auerrois, experimentum verorum sermonum esse, si consentiant cum rebus sensatis: at Mathematicus non curans euidentiam, quæ est secundum sensus, eorumque iudicia, licet clara & certa contemnaens, omnia; vt aiunt, reuocat ad calculos, cunctaque ad exactissimam scientiæ normam exigens, nihil præterit sine firma demonstratione. Postremò, tamen si Physica interdum vtatur rationibus necessariis, tamen vis atque firmitas rationum Mathematicarum est multò clarior ac euidentior intellectui; ex quo fit, vt si demonstratio Mathematica bene perspecta fuerit, eximat omnem scrupulum dubitationis, nullumque relinquat dissentienti locum, quin etiam plerumque fit, vt theoremata quædam Mathematica antequam demonstrantur, videantur incredibilia atque adeo impossibilia, postquam autem eorum veritas à Mathematico demonstrata atque perfecta est, ita creditur, vt euidenter cognoscatur op-

Doctrina mathematica certior quàm Physica.

Quanta sit firmitudo & euidentia demonstrationis Mathematicarum.

positum eorū esse falsum & impossibile. Propter has igitur causas, scientiæ Mathematicæ vincunt certitudine Philosophiā naturalem. Quamobrem cum Arist. vult significare genus aliquod docendi limatum, firmum, exquisitum, & omnibus numeris absolutum, appellat illud Mathematicum; vt apud eum videre licet in 1. Ethicor. & in fine 1. libri Metaphy. & in 3. de Cœlo tex. 65. vocat certissimas disciplinas Mathematicas. Auerr. quoque in eandem sententiam scribens 2. Metaphy. com. 16. hæc ait; *Demonstrationes Mathematicæ sunt in primo ordine certitudinis, & demonstrationes naturales consequuntur eas in hoc.* Ceterum Physica potest dici secundum quid certior Mathematicis, vel quoniam agit de substantia, quæ est certior accidente, vtpote quod videatur sustentari atque stabiliri in substantia, ab ea dependens inesse; vel quia vtitur potiori genere demonstrationis, faciens scire per proprias causas, propter quas res sunt, & per ea quæ per se, primòq; insunt in rebus quæ demonstrantur, quod non facit Mathematicus: Verum hoc partim fuit à nobis superius explicatum, partim aliàs vberius explicabitur. Reliquum est vt videamus, quænam illarum trium scientiarum sit prima.

*Quomodo
Physica possit
dici certior
Mathematicis
disciplinis.*

Quæ illarum trium scientiarum sit prima.

C A P. XVII.

R I F A R I A M contingit vnā scientiam esse priorem alia; vel secundum naturā, si versatur in rebus suapte natura prioribus; vel secundum nos, si tractat eas res, quæ à nobis prius atque facilius cognoscuntur. Quæ verò sint priora, & notiora secundum naturam & secundum nos, breuiter quidem indicat. Arist. 1. Post. rex. 5. diligentiùs autē pertractat in 6. lib. Topic. nos autē propriè agemus hac de re in 3. huius operis libro. Ex his perspicuum est Metaphysicam secundum naturam esse omnium primam, quoniam agit de prædicatis, causisq; omnium primis & generalissimis; hoc est, de transcendentibus, & Intelligentiis, quamobrem vocatur prima Philosophia. Secundum nos verò postremam omnium esse; homines enim iam cognitis & perceptis aliis rebus, tandem ad extremū, perueniunt ad notitiā rerum diuinarū, propter summā earum difficultatem & remotionem à sensibus nostris (quæ omnia manifesta sunt ex his quæ paulo antè diximus) & quoniam in multis præsupponit cognitionē aliarum scientiarū, præsertim autem Physicæ. Quod autem quidā aiunt, Metaphysicam etiā ordine doctrinæ priorem esse cæteris disciplinis, propterea quod quæ aliis scientiis subiecta sunt, non possint scientificè percipi sine cognitione rerum Metaphysicarum (quæ per omnes res pertinent, atque peruadunt & quæ sunt superiora & per se dicuntur de subiectis aliarum scientiarum, cufusmo-

*Quomodo Me-
taphysica sit
omnium sci-
entiarum prima
& postrema.*

cuiusmodi sunt transcendentia, decem Prædicamenta, &c.) nullius momenti est, eiusque refutatio in promptu est ex iis quæ tractata sunt in præcedenti capite 15.

Si autem contentio fiat inter Physicam & Mathematicas disciplinas, dubitatio existit vtri scientiæ principatum deferri oporteat. Nos vt planè intelligatur quod docere volumus, subiiciemus duas propositiones. Prima est hæc, Mathematicæ secundum nos sunt priores Physica: hoc patet ex duobus; primùm, quia principia Mathematica sunt per se & secundum nos manifesta, nec vt cognoscantur & credantur, indigent longa experientia, qua tamen & multa, & diligenti, opus habent principia physica. Hac etiam de causa absolutè appellantur disciplinæ, quoniam facillimæ sunt ad discendum; licet aliam causam ponat ex Platone Proclus in 1. super Euclidem. Deinde, quia scientiæ Mathematicæ (loquor de puris Mathematicis, Geometria inquam & Arithmetica, nam in aliis, vt est Astrologia, & Perspectiua, non ita manifestum est quod dicimus) facillimè addiscuntur etiam à pueris & rudibus aliarum disciplinarum; quocirca olim Mathematicæ, primæ omnium exponebantur: Arist. item in 6. Ethic. scribit puerum posse euadere Mathematicum, prudentem verò aut Philosophum minimè. Cæterum Albertus in 1. tract. suo Physico cap. 1. vult Physicam priorem esse Mathematicis secundum nos, quoniam agit de propriis obiectis sensuum, quæ sunt magis sensata ac proinde notiora quàm sit quantitas, quæ est tantum sensibile commune. Sed pace Alberti dictum sit, licet quantitas non sit proprium sensibile, tamen, quia omnibus sensibus vsurpatur, atque percipitur, hac ratione notior erit quàm quoduis sensibile proprium. Præterea, dictum Alberti si quidquam valeret, illud tantummodò concluderet, res Physicas notiores esse cognitione crassa, quæ est secundum sensus, secundum quos, res tantum cognoscitur (vt aiunt) quoad esse, non autem cognitione distincta & scientifica, quæ est per causas & principia; hæc enim constat notiora nobis esse (vt diximus) in Mathematicis quàm in Physicis. Altera propositio est hæc. Mathematicæ secundum naturam videntur priores Physica. Ratio est, quoniam Mathematicæ considerant quantitatem, vt quæritas est; Physica verò res prout sunt mobiles, atque sensibiles: sed esse mobile & sensibile præsupponit quæritatè; ergo prior natura est materia Mathematicæ doctrinæ, quæ est quantitas, quàm Physicè, quæ est ens mobile. quare tametsi substantia sit prior quantitate quæ est accidens, tamen substantia, vt mobilis vel sensibilis, est posterior, hoc autè modo etià Physicus cõsiderat; nã prior contèplatio substantiæ, vt substantia est, ad Metaphysicâ pertinet. Hoc item perspicuum sit ex eo, quia res Mathematicæ sunt

d. iiij

*Vtra scientia
sit prior, Phy-
sica, an Ma-
thematica.*

magis abstractæ à materia, quàm Physicæ; ex quo fit, vt sint quoque priores natura: nam prius potest abstrahi à posteriori, non autem cōtrā; sed quantitas abstrahitur à rebus Physicis, vt Physicæ sunt, hæc verò, vt tales, non possunt ab ea separari, ergo, &c. Idem confirmari potest testimonio Arist. qui in 1. Post. tex. 4. ait eam scientiam esse priorem, quæ non agit de subiecto aliquo, hoc est, vt interpretantur omnes de re materiali & sensibili. Præterea, inquit illam scientiam priorem esse, cuius subiectum est magis simplex, & cui altera scientia addit aliquid, sicut Perspectiua addit lineæ, esse visibilem, & Musica numero, esse sonorum; sed Mathematicus agit de quantitate abstracta à materia, Physicus autem de rebus quæ sunt coniunctæ motui & materiæ; Physicus item considerat quantitatem ex additione, hoc est, nō agit de quantitate, vt quantitas est, sed vt quantitas materialis, mobilis & sensibilis; ergo Physica est posterior secundum naturam Mathematicis: Sed quia non nihil hac in re latet difficultatis, id breuiter explicandum est.

Duplex dubitatio.

Duplex hoc loco dubitatio existit. Vna est hæc, Arist. in 6. Metaph. tex. 3. inquit, si non essent substantiæ abstractæ, fore, vt Physica esset prima Philosophia; & in 7. lib. Metaph. tex. 39. inquit Physicam esse secundam Philosophiam; ex quibus verbis intelligitur Physicam esse proximam Metaphysicæ, ac proinde secundam inter scientias speculatiuas; ergo, est natura prior Mathematicis disciplinis. Altera dubitatio est hæc. Mathematica quantitas abstrahitur à rebus Physicis; ergo est posterior illis, prius enim est talem quantitatem fuisse Physicam, quàm esse abstractam ab intellectu à rebus Physicis; sed vt est abstracta, consideratur à Mathematico, consideratio igitur quantitatis Mathematica, erit posterior cognitione Physica eiusdem quantitatis. Ad primam dubitationem respondent quidam Scotistæ, si tollerentur de medio Intelligentiæ, nō remanuram Metaphysicam distinctam à Physica & disciplinis Mathematicis, quia tunc sola Philosophia naturalis ageret de substantia quæ est prima omnium entium, idcirco Physica meritò diceretur tunc prima Philosophia: hoc autem ipsa confirmant; Metaphysica differt à Physica & Mathematicis per abstractionem, quæ secundum rem & rationem fit à materia, sed sublati Intelligentiis nullo modo remaneret talis abstractio; ergo neque remaneret Metaphysica. Sed hi Philosophi dupliciter meo iudicio falluntur. Primum enim falsum est, sublati Intelligentiis non esse remanuram Metaphysicam, nam tunc remanerent res naturales & res Mathematicæ, quibus essent aliqua prædicata communia, vt ens, verum, accidens, prius, posterius, totum, & pars, idem, diuersum, & alia per multa his similia, quæ cum sint communia vtrique scientiæ nimirum.

Verum sublati Intelligentiis omnino tolleretur Metaphysica, & tunc Physica esset prima Philosophia.

(nimirum Physicæ & Mathematicæ) neutra posset sibi sumere & vèdicare peculiarem eorum tractationem; sed id pertineret ad scientiam quampiam superiorem, & magis communem, quæ non potest fingi esse alia quàm Metaphysica. Deinde, illud quoque procul est à vero totam Metaphysicam contineri illa abstractione quæ est secundum rem, & rationem à materia, cum Metaphysicus agat de multis rebus, quæ minimè cadunt sub prædictam abstractionem, de qua re, quoniam satis suprà dictum fuit cap. 6. & 7. nihil attinet in præsentia plura verba facere. Nos igitur respondemus illum locum Arist. tametsi perdifficilis sit, plurimùmque negotij facessat his qui nobiscum sentiunt, tamen sic esse interpretandum, vt Arist. significare velit Physicam tunc futuram fuisse primam Philosophiam, primam, inquam, dignitate atque præstantia, quoniam sola ageret de substantia, quæ præstâtior est accidentibus, non autè primam, vel secundum naturam vel secundum nos: quanquàm & hac etiam ratione quodam modo prima esse & dici posset; sublatis enim Intelligentiis omnique substantia incorporea & immobili, tunc non esset alia substantia, quàm naturalis; Physicus igitur non solum cõsideraret substantiam, vt est naturalis, sed absolutè etiam, vt substantia est, ac proinde natura præcederet scientias Mathematicas. Et quamuis etiam sublatis Intelligentiis relinqueretur quædam scientia considerans, vt anrè dixi, nonnulla prædicata communia rebus naturalibus & Mathematicis, tamen quoniam talis scientia perexigua esset, non numeraretur tanquam distincta ab aliis duabus, sed eam complecteretur Philosophia naturalis tanquã partem aliquã sui. Quemadmodum non est dubium quin sit aliqua scientia Mathematica cõmunis, quæ debeat speculari affectiones communes magnitudini & numero, quæ tamen scientia, à Mathematicis nõ numeratur distincta à Geometria & Arithmetica. Ergo quia sublatis Intelligentiis, Physica non solum ageret de substantia, vt est mobilis & sensibilis, sed etiam absolutè, vt est substantia, & tractationem eorum quæ rebus Physicis & Metaphysicis communia sunt, sibi ipsa sumeret, quod nunc non facit, idèò tunc censeretur prior Mathematicis, & prima Philosophia. Sic igitur sit occursum priori dubitationi.

Ad posteriorem aut dubitationem Proclus in 1. commentario suo in Euclid. cap. 6. responderet, negando res Mathematicas habere esse per abstractionem à rebus naturalibus, sed esse insitas in anima, ab eaque genitas & multò priores esse materia Physica. Quomodo enim (inquit Proclus) rationes Mathematicæ in esse pendet à rebus Physicis, cum sint certiores illis, & gignant firmiorem limatioremque scientiam? Verum, quia hoc Procli responsum, olet magis doctrinam Pla-

*Explicatur
locus difficultatis
Aristotelis.*

tonis quàm Arist. idcirco conuenienter Philosophiæ Peripateticæ respondentem proposita dubitationi; dicimus illud argumentum nihil valere: illo enim pari ratione confici posset, vniuersalia singularibus & superiora suis inferioribus posteriora esse; quoniam ab his abstrahuntur illa: quamuis enim quantitas prius existat in re Physica quàm sit actu abstracta ab intellectu; tamen prior est quantitas per se ac secundum rationem suam, quàm eadem prout est Physica; & conceptus atque ratio quantitatis, vt quantitas est, & vt consideratur à Mathematico, prior est quàm conceptus quantitatis, vt est in rebus naturalibus, & vt consideratur à Physico. Neque verò aliud est intellectum abstrahere quantitatem à materia Physica, quàm considerare illam sine consideratione huius, quod procul dubiò arguit quantitatem per se priorem esse, & non pendere à rebus naturalibus: prius enim à posteriori, non autem è contrario posterius à priori potest abstrahi.

Exponitur diuisio Philosophiæ practicæ.

CAP. VIII.

QUONIAM satis diligenter (ni fallor) explanata sunt quæcunque pertinere videbantur ad intelligendam diuisionem Philosophiæ speculatiuæ, cōsequens est, vt de Philosophia practica aliquid etiā dicamus: sed liber hīc breuem esse; festinamus enim ad alia maiora, & quæ magis propria sunt huius operis. Scientia igitur practica, si latè sumatur hoc vocabulum (practicum) complectitur scientiam actiuam & factiuam; nomen actiuæ tamen si latius patet, tamē ferè (sic vsus iam obrinuit) vsurpatur pro Philosophia morali, factiua autem continet omnia genera artium. Rursus, nota & peruulgata est tripartita diuisio Philosophiæ moralis, in Ethicam, Politicam, & Oeconomicam; quarum partium, si animum attendas ad ordinem doctrinæ, prima est Ethica, quippe quæ continet principia & quasi fundamenta reliquarum partium, agens de passionibus seu affectionibus animi, de vitiis & virtutibus, earumque actionibus, denique de sommo bono, & vltimo fine hominis, quibus rebus non antè cognitis, atque constitutis, facultas Oeconomica & Politica ne digitum quidem progredi possent. Sin autem spectes excellentiam atque præstantiam, proculdubiò primas tener Politica, etenim ad hanc cæteræ tanquam extremum & finem, referuntur; vnde Arist. in 1. lib. Ethicor. & in principio magnorum Moralium, scientiam morum (quæ Græcè dicitur Ethica) subiicit Politicæ, eiusque partem quandam facit. Ac licet facultas Oeconomica natura sit prior civili disciplina (veluti pars est prior toto; & vnum

Diuisio Philosophiæ moralis.

Politicam ordine doctrinæ esse priorem Oeconomicam.

multis) tamen quoniam Oeconomica, hoc est, administratio rei familiaris, non potest bene designari, & doceri, nisi antè descripta & constituta fuerit ratio administrationis Politicæ, hac una re inductus est Aristot. ut facultati Ethicæ proximè subiungeret doctrinam Politicam, quod planè liquet ex ultimis verbis eius in 10. lib. Ethicorū. Artes autem mechanicas, nemo, qui bene sentiat, posuerit partes Philosophiæ; quis enim fabrū ærarium, aut lignorum appeller Philosophum? sed sunt quasi famulæ & administræ facultatis Politicæ, in id comparatæ; ut societas ciuilis, illis instructa; nullum desideret, vel præsidium, vel ornamentum ad benè beatèque viuendum. Harum artium varietatem indicat Aristot. 2. Physic. 24. & 25. & 79. Plato item in 10. lib. de Repub. Verū subtiliorem, atque pleniorē diuisionem artium, eleganter, & copiosè persequitur Plato in dialogo, qui dicitur Sophista, seu de Ente.

*De artibus
mechanicis.*

Cæterū meritò quispiam mirari posset, & à nobis requirere, cur Logica prætermiſſa fuerit in diuisione Philosophiæ, quam Platonicis, & Stoicis, in Philosophiæ partibus numerarunt? Verū huic potest dupliciter respōderi. Primū quidē Logicam prætermitti, propter eā quod illa generali diuisione Philosophiæ, Philosophi voluerunt diuidere tantummodò scientiam & Philosophiam (ut vocant) realem, hoc est, quæ tractat genus aliquod entis realis; qualem constat non esse Logicam. Deinde, potest etiam dici, à Peripateticis prætermitti Logicam in diuisione Philosophiæ, quod ipsi existiment Logicam non tam esse scientiam & partem Philosophiæ, quā modum sciendi, & (ut ita loquar) omnium sciētiarum, cunctarūque Philosophiæ partium instrumētum. Vide Ammonium, & Simplicium in præfatione super Categorias Aristot. Philoponū in proœmio Priorum, Alexandrum ibidem, & 1. Topicorum cap. 9. Albertum in principio Posteriorum, & in 1. Metaphys. tract. 1. cap. 1. & in fine secundi libri Metaphysici. D. Thomam in opusc. super Boëtium de Trinitate, in quæſtione de diuisione sciētiæ speculatiuæ art. 1. sub finē, Ægidium Romanum in principio Post. qui omnes negant Logicam, si propriè ac subtiliter de scientia & Philosophia sentire ac loqui volumus, esse scientiam aut partem Philosophiæ. Ac mihi quidem cū inter Philosophos nostri temporis disputatur, an Logica sit scientia vel pars Philosophiæ, videtur huiusmodi controuersia, & Philosophorum dissentio, non tam esse in rebus, quā in verbis vel in modo loquendi; aliis nimirum Philosophiæ & scientiæ nomen latius, aliis verò angustius, & magis propriè sumentibus. Sed iam finis sit huius primi libri.

*Dubitatio,
cur Logica nō
fuerit nume-
rata in parti-
bus Philoso-
phiæ.*

FINIS PRIMI LIBRI.

DE PHILOSOPHIA NATURALI,

LIBER SECVNDVS.

PRIMO libro disputatum est de diuisione Philosophiæ in speculatiuam & practicam, & ipsius speculatiuæ, in disciplinas Mathematicas, Physicam & Metaphysicam. Sed quia hoc opus quod in manibus habemus, totum planè dictum est docendis tractandisque rebus Physicis; de ipsa Physiologia, omiſſis aliis Philosophiæ partibus, deinceps agendum est. Ac primùm quidem statuendum est, quæ sit eius materia vel subiectum: tum ipsius subiecti, principia, species, & passionēs indicandæ; deinde, de partibus Philosophiæ naturalis, earumque inter se connexionē, ac ordine differendum: postremò, explicanda est inscriptio præfixa octo libris Physicorum Aristotelis, ut quale sit hoc genus doctrinæ quod nunc explicare ingredimur, meliùs intelligatur.

Quod sit subiectum Physicæ, opinio D. Thomæ.

CAP. I.

QUÆ posset huc afferri ex Logica de varia significatione ac proprietatibus subiecti, cōsultò præmittētes, primū exponemus præcipuas aliorum Philosophorū opiniones de subiecto Physicæ: tū aperiemus quid nobis hac de re magis probetur. Ab opinione igitur D. Thomæ ordiamur. D. thomas in suo proœmio Physico videtur asserere, subiectū Physicæ esse ens mobile, scribens his verbis; *Cuius (scilicet Physicæ) subiectum est ens mobile simpliciter, non dico autem corpus mobile, quia omne mobile, esse corpus probatur in isto libro, nulla autem sciētia probat suum subiectū; Et ideo statim in principio de Cælo qui sequitur ad istum, incipitur à notificatione corporis.* Hæc ille. & licet D. Thom. in proœmio suo super lib. de Cælo scriptum reliquerit,

hiquerit, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, Thomistæ tamen priorem sententiam defendunt, & suadent his ferè argumentis. Primò, subiectum Physiçæ, aut est corpus mobile, aut ens mobile (nam de his duobus præcipuè dubitatur inter Philosophos) sed non est corpus mobile; ergo est ens mobile. Minor sic probatur; subiectum esse, supponitur in ea scientia, cuius est subiectum; sed Physicus probat corpus mobile esse, siquidem Aristot. in 6. Phys. 32. demonstrans omne mobile esse diuisibile, simul etiam demonstrare videtur omne mobile esse corpus (nam esse diuisibile, conuenit mobili quia est corpus) qui autem ostendit omne mobile esse corpus, aliquo modo etiam probatum relinquit, corpus mobile esse, cum enim probatur esse coniunctio aliquarum partium quæ faciunt aliquod totum, videtur etiam aliquo modo probari illud totum esse; Aristot. igitur demonstrans coniunctionem mobilis cum corpore, simul etiam demonstrasse videtur corpus mobile esse, quare hoc non potest esse subiectum Physiçæ. Deinde, idem est subiectum scientiæ, & præcipuæ passionis quæ de ipso demonstratur in tali scientia; sed subiectum motus vel mobilitatis, quæ est præcipua passio Physiça, non est corpus sed ens, siquidem cum subiectum ponatur in definitione propriæ passionis. Aristot. in 3. Phys. tex. 6. definit motum non per corpus, sed per ens, dicens; *Motus est actus entis in potentia, prout in potentia*. Postea, subiectum (ut vocant) adæquatum debet complecti omnia quæ tractantur in scientia; sed multa sunt mobilia, quæ non sunt corpora; materia enim mutatur ad substantiam, quantitas item, & qualitas producuntur per motum; constat autem huiusmodi res, non esse corpora, cum tamen sint entia. Adæquatū igitur subiectum Physiçæ est ens mobile. Postremò, Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. & Auer. 4. Metaphy. com. 1. aiunt Physiçam versari circa ens, quod habet in se principium motus & quietis, quibus verbis significant subiectum Physiçæ esse ens mobile. Ne videatur autem esse repugnantia in verbis D. Thomæ scribentis in principio Physiçæ subiectum eius esse ens mobile, & in lib. de Cælo asserentis esse corpus mobile, quidam Thomistæ aiunt duplex esse subiectum; vnum adæquatū, & hoc in Physiça esse ens mobile; alterū principale, & hoc esse corpus mobile; de illo D. Thom. locutū esse in Physiçis, de hoc autem in lib. de Cælo. Alij, qui volunt re idem esse ens mobile & corpus mobile, dicunt D. Thom. in Phy. loqui de subiecto formaliter sumpto, in lib. autè de Cælo, de eo materialiter accepto. Hæc pro sententiâ D. Thom.

Hanc opinionem Ægidius in principio Physiçæ dupliciter confutat. Primò, si ens mobile esset subiectum Physiçæ, ipsa Physiça subalternaretur Metaphysiçæ (quod tamè falsum esse ostensum à nobis

*Opinio Dni
Thomæ, ens
mobile, esse
subiectum
Physicæ pro-
batur quatuor
rationibus.*

*Ægidius re-
sellit opinionem
D. Thomæ, sed
non bene.*

est in primo libro) nam ens mobile, continetur ab ente quod est subiectum Metaphysicæ, eique addit ipsum mobile, quod cum sit inferius ente, nec fluens ex principiis eius, est quodammodo differentia accidentalis respectu entis; cum igitur hæc duo faciant vnam scientiam subalternari alij, ambo autem cōueniant in Physicam, si ea pro subiecto habet ens mobile, relinquitur Physicam subalternari Metaphysicæ. Deinde, sequeretur Physicam esse partem Metaphysicæ; cum enim Metaphysica, vt scriptum est in 4. Metaphysicæ, consideret ens & species entis, omnisque sciētia considerans aliquod commune etiam consideret differentias & modos, per quos illud commune proximè diuiditur; ens autem proximè diuiditur in ens mobile & immobile, sicut in ens finitum & infinitum, in contingens & necessarium; Metaphysica considerans ens, etiam considerabit ipsum ens mobile; quare Physica, quæ agit de ente mobili, erit pars Metaphysicæ. Hæc Ægidius contra D. Thomā. Sed rationes Ægidij parum firmæ videntur ad euertendam hanc opinionem. Nam prior eius ratio in eo deficit, quod relinquit tertiam proprietatem, quæ in primis requiritur ad faciendam subalternationem in scientiis; nimirum vt principia inferioris scientiæ per se demonstrantur in superiori, quia per se sint ignota & demonstrabilia; hoc autem non conuenire in Physicam, probatum fuit in primo libro. Ad posteriorem autem eius rationem, Thomistæ responderent dupliciter; primùm quidem, concedendo considerari à Metaphysica species entis non quidem omnes, sed eas tantum quæ continentur abstractione Metaphysicæ. Est autē abstractio Metaph. quæ fit secundū rem & rationē à materia & motu, in qua abstractione perspicuum est ipsum ens mobile nō posse cōtineri. Deinde, dicerent esse Metaphysicæ, generatim & vniuersè cōsiderare generales species, modos, & gradus entis; sed propriam atque plenam tractationem eorum modorum qui alieni sunt à Metaphysica, relinqui scientiis particularibus. Quocirca licet Metaphysicus diuidat ens in mobile & immobile, & vtriusque differentiam generatim exponat, singularem tamen explicationem rerum mobilium, non sibi sumit, sed totam Physico relinquit, ex quo intelligitur Physicam non esse partem Metaphysicæ.

*Oppugnatur
aliter opinio
D. Thomæ.*

Sed opinionem D. Thomæ valentiori fortasse ratione oppugnare quis posset ad hunc modum. Subiectum cuiuslibet scientiæ, vt est apud Auerroem 1. Post. commen. 179. habet duas partes; vnā, veluti materiam, quæ est res ipsa quæ tractatur in scientia; alteram, veluti formam, quæ est ratio & modus secundum quem prædicta res tractatur; inter has autem partes oportet talem esse proportionem, qualis cernitur in rebus naturalibus inter materiam & formam, ita vt unicuique

vt unicuique formæ respondeat propria materia; sed inter ens & mobile, non seruetur talis proportio; nam esse mobile non conuenit rebus quæ sunt entia, alioquin omne ens esset mobile, sicut non conuenit rebus, quatenus sunt animantes, sic enim fieret, vt præter animal, nihil esset mobile; quærendum igitur est proprium aliud subiectum cui primò insit mobile, & propter quod etiam comperat aliis rebus; hoc autem quodnam sit, facile reperiemus si ponamus nobis ante oculos seriem eorum quæ numerantur in Categoria Substantiæ, exempli gratia,

Ens.
Substantia.
Corpus.
Viuens.
Animal.
Homo.
Petrus.

Ex hac serie quidquid sumpseris infra corpus, non propriè respondet mobili, quoniam est angustius & minus latè patens; de pluribus enim rebus dicitur mobile, quàm quodlibet eorum quæ numerantur sub corpore; sin autem sumas aliquid eorum quæ sunt supra corpus, id profectò amplius erit atque latius quàm mobile; non enim omne ens aut omnis substantia, est mobilis. Ex his igitur intelligitur, esse mobile non esse coniungendum cum vllò eorum quæ sunt præter corpus; quare non rectè statuitur subiectum Physicæ, ens mobile. Præterea, si quis ita loqueretur, animal componitur ex materia prima & anima, verè quidem, sed impropriè loqueretur; nam propriè materia animæ, non est materia prima, sed corpus organicum; etenim anima definitur actus corporis organici; similiter si quis ita definiret hominem, homo est substantia rationis compos; non bene definiret, quia rationale, non est proxima differentia substantiæ, sed animalis, quamobrem in definiendo homine, rationale non debet coniungi cum substantia, sed cum animali. Vnde Aristor. in 6. Topicorum reprehendit eas definitiones quibus res definiuntur per genus remotum; ergo pari ratione absurdum videri debet, si quis ponat subiectum Physicæ, ens mobile cum mobile non conueniat enti, vt ens est, sed potiùs vt est corporeum; non secus atque si quis faceret subiectum Medicinæ, ens sanabile, ac non potiùs corpus humanum sanabile. Verùm, quid pro opinione D. Thomæ, & quid contra eam dici possit, ita sit explicatum.

Si cui autem opinio D. Thomæ non maximè probatur, is posset *Solutio ratio-*

nam opinio-
nu D. Tho-
me.

ad rationes quæ pro confirmatione eius supra posite sunt, hoc modo respondere. Ad primam rationem responderi potest nusquam demonstrari ab Arist. corpus mobile esse, neque verò posse demonstrari à Physico. Etenim Demonstratio abhibetur ad faciendam fidem rebus obscuris & dubiis, non autem certissimis & maximè perspicuis, uti est in Physica, corpus mobile esse; & Arist. significat hoc supponendum esse in Physica, scribens in 1. Physicorum tex. 11. ad hunc modum; *Nobis autem supponatur ea quæ sunt natura, aut omnia, aut quædam moveri; manifestum est autem ex inductione.* Deinde si ridiculū est demonstrare naturam esse, ut scriptum est in 2. Phys. tex. 6. quanto magis ridiculus esset Physicus, si tēteret demonstrare corpus mobile esse, cum manifestius sit esse corpora mobilia, quàm naturam esse. Præterea, Physicus non debet, neque potest demonstrare motum esse, ut pulchrè docet Arist. 8. Phys. tex. 22. sed corpus mobile, est notius nobis, quàm motus: ergo Physicus nullo modo potest demonstrare corpus mobile esse. Minor patet tum ex his, quæ sunt apud Arist. 4. Phys. tex. 104. ubi sic ait; *Etenim motus notus est per id quod movetur, & latius per id quod fertur. Hoc aliquid enim est id quod fertur, motus autem non*: tum ex his, quæ scribit Themistius in 3. Phy. super tex. 16. hoc modo; *Accedit, quod notum est mobile aliquantū quàm motus, non enim idem est nosse motum esse, & quid sit motus exploratum habere. Nam ut sit motus, neminē latet; quid autem sit, vel nos quoque nūc quarimus; at verò motum esse, res mota nobis ostendunt, hæc autem sunt, quæ nos mobilia nuncupamus: quare is qui in motu definiendo admonitionem habet rei mobilis, affert rem magis planam, & notam ad docendum, id quod erat ignotum.* Non igitur Thomistæ benè concludunt cum ita ratiocinantur; Aristoteles demonstrat omne mobile esse diuisibile, vel esse corpus; ergo demonstrat corpus mobile esse: nam illud potest demonstrari, quoniam est dubium; etenim Scotus putat Angelos verè mobiles esse, cum tamen non sint corpora; & Democritus, Leucippus, & Epicurus faciebant atomos mobiles, & indiuisibiles; hoc autem, cum sit per se notum, non potest cadere sub demonstrationem. aliud igitur est, omne mobile esse diuisibile, quod cum non sit per se notum probatur à Physico; & aliud est, corpus mobile esse, quod cum sit manifestissimū sensibus, non potest à Physico probari. Ad secundam. Ens, dupliciter sumitur; vel tanquam nomen quoddam transcendens, vel tanquam participium verbi substantiui, sum; ut idem valeat, atque id quod existit; in definitione motus ponitur ens, non ut nomen transcendens, sic enim facere definitionem vitiosam; nam Aristot. 2. Post. tex. 17. & in 6. Top. verat adhiberi in definitionibus eiusmodi nomina transcendentia, propterea quod quidquid ponitur in definitione alicuius rei, debet

debet eam separare ab alia quapiam re. Itaque illud, *Entis in potentia*, idem valet, atque si dixisset, motus est actus eius quod existit in potentia. Sed dices, cur non loco entis posuit (corporis) quandoquidem corpus est proprium subiectum motus? An quia nondum erat notum omne mobile esse corpus, idque postea demonstraturus erat in 6. Physicorum? Ad tertiam. est quidem mutatio in formis tam substantialibus quam accidentariis, tanquam in terminis inter quos, & circa quos fit mutatio: est quoque in materia prima, tanquam in eo quod subternitur, & subicitur mutationi, verum propriè motus est in toto composito; si enim queratur quid est quod generatur, aut corrumpitur, quid item est quod alteratur; qui diceret materiam aut formam generari, & corrumpi, non bene profectò responderet, etenim totum compositum est quod generatur, corrumpitur, alteratur secundum qualitatè, mouetur secundum locum, cæterisque mutationum generibus efficitur. Vnde Arist. in 1. Phy. 63. dicit, omne quod fit semper esse compositum. Ad quartam. Cum idem planè sit corpus mobile, atque ens mobile, & substantia naturalis vel sensibilis, Arist. & Auerr. non admodum solliciti de vocabulis fuerunt, & variis nominibus designant subiectum Physicæ, nunc hoc, nunc alio vocabulo appellantes. Quod si tantum tribuant verbis Arist. ut ab his negent temerè discedendum esse, cur non animaduertunt Arist. in 6. Metaphysicæ proximè ante eum locum, quem ipsi citant, scribere Physicum verificari circa substantiam quæ habet in se principium motus & quietis? quare hinc liceret concludere, subiectum Physicæ esse substantiam mobilem. Cur item non repetunt memoria, quæ scripta sunt ab Auerr. in 12. Metaphy. & in principio Physicæ? etenim illic ait subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile; hinc autem, esse res sensibiles prout sunt transmutabiles, cum igitur tam variè locuti fuerint de subiecto Physicæ, non sunt eorum verba, argumenti loco trahenda ad vnam aliquam certam opinionem asserendam & asstruendam.

Exponuntur alie opiniones de subiecto Physicæ.

C A P. I I.

S C O T I S T A arbitratur subiectum Philosophiæ naturalis esse substantiã naturalem, idque probat ad hunc modum. Primum, quoniam Arist. id aperte significat in 6. Metaph. textu 1. his verbis quæ paulò antè commemorauimus. Deinde, si subiectum Physicæ non est substantia naturalis, aut igitur erit ens mobile, aut corpus mobile; sed neutrum potest esse. Minorè ita pro-

Opinio Scotistarum esse substantiam naturalem.

c

bār: non potest esse subiectum, ens mobile, duas ob causas; tum quia sic Physica subalternaretur Metaphysicæ, quod ipsi confirmant similiter vt Ægidius, cuius rationes superius exposui; tum etiā, quia mobile, cū significet motum, seu mobilitatem, quæ est passio quædam Physica, non potest esse ratio formalis subiecti: nam passio vnā cum subiecto facit ens per accidens, & posterior est subiecto, ita vt citra passionem subiectum possit perfectè cognosci secundū quiditatem suam, & potest passio demonstrari de subiecto suo, sicut mobile de ente naturali demonstrari potest, hoc modo: omne ens quod habet in se principium motus & quietis, est mobile; sed omne ens naturale est tale; ergo est mobile. Hæc autem omnia repugnant rationi formali alicuius subiecti. Præterea, quod non possit esse subiectum Physicæ corpus mobile, sic ostendunt; nam Angeli sunt mobiles motu Physico, qui tamen non sunt corpora; Angelos autem moueri posse ex vno loco ad alium tamen si latuit Aristotelem, tamen nos qui Christianæ doctrinæ præceptis imbuti sumus, ex sacris literis certum atque perspectum habemus. Hæc illi.

Refellitur secunda opinio.

Sed tres ob causas nō probatur nobis hæc sententia. Primò, quia sicut suprā docebamus mobile non benè coniungi cū ente, quia multò latius patet ens, quàm mobile; sic nunc contra istos dici potest, mobile nō benè ac propriè congruere cū substantia, siquidem nō omnis substantia est mobilis motu Physico. Deinde, falsò existimāt, eos qui ponunt subiectum Physicæ corpus aut ens mobile, vsupare ipsum mobile, pro passione aliqua Physica, ac non potius per id vocabulum significare velle idem quod ipsi vocant naturale, hoc est, id quod habet in se principium motus & quietis: non secus atque cū dicimus, animal rationale esse definitionem hominis, non sumimus rationale, pro quadam potestate ratiocinandi, quæ est qualitas accidentalis, sed eo vocabulo innuimus atque denotamus proprium gradum & differentiam essentialem hominis. Postremò, falsum est Angelos esse mobiles motu Physico: etenim motus Angeli, vel potentia passiuā eius ad motum, non potest à Phy. non dico scientificè apprehendi, sed ne coniectura quidē aut suspitione aliqua percipi. Præterea, si Angelus mouetur physicè, ergo vel ab alio vel à se: sed nō ab alio, vt clarum est; nec à se, quia haberet duas partes, quarum vna moueret, altera moueretur: nisi fortè dicant secundū idem mouere, & moueri, quod simpliciter absurdum est. Deinde, si Angelus mouetur Physicè, ergo habet in se principium motus, sed quæ sunt huiusmodi, per se ac simpliciter pertinent ad scientiam naturalem; hanc enim regulam reliquit nobis Arist. 2. Phy. tex. 71. ad dignoscēdas res quæ cadunt sub scientiam Physicam, ab his quæ non pertinent ad ipsam

Angelos moueri secundum locum, non Physicè nec modo Physico, probatur multis argumentis.

ad ipsam, quæcunque inquit, mouent & mouentur, quoniam habent in se principium motus quod est natura, sunt verè Physica, & propriè pertinent ad sciètiã naturalem. Necesse igitur est Scotistas cõfiteri Physici esse, agere de Angelis simpliciter, & vt vocant, quiditatiuè. Ad hæc, si Angelus Physicè non est in loco; nec potest moueri Physicè secundum locum; sed non est Physicè in loco; nam quod sic est in loco, coæquatur ei, & ab eo continetur, & alias proprietates habet quas de loco Physico tradit Arist. in 4. lib. Physico. Adde, quòd cum Angelus sit substantia immaterialis & incorporea, nullam habet proportionem ad locum Physicum nec ad motum. His accedit quòd Aristoteles in 6. lib. Physicè probat omne mobile Physicum esse diuisibile & habere partes quantitatiuas; & alio loco confirmat cuncta quæ mutantur Physicè, habere materiam, & nullum indiuisibile posse moueri Physicè secundum locum. aliud igitur est Angelos moueri ex vno loco ad aliũ, quod neque nos neque vllus Theologus negabit, & aliud est Angelos moueri secundum locum Physicè, eo nimirum modo quo mouentur mobilia Physica, quod plerique omnes Theologi inficiantur.

Quidam recentiorum Philosophorũ; faciunt materiam Physicæ, substantiam sensibilem, moti verbis Auerrois quæ scripta sunt ab eo in prologo Physico, vbi ait subiectũ huius artis non esse aliud quàm res sensibiles. Sed hi si volunt substantiam sensibilem, quatenus est sensibilis, esse materiam Physicæ, dupliciter errant; primũ, quia ex eo fieret, vt libri de Anima cõtinerent vniuersam Physiologiam; nã si bona est ratiocinatio Arist. qua ipse vtitur in 1. de Partibus animalium cap. 1. ad ostendendum scientiam animæ intellectiue non pertinere ad Physicam quæ sic habet. si Physicus ageret de intellectu; similiter etiam deberet agere de omni intelligibili; ergo pari ratione liceret nobis in præsentia sic argumentari: in libris de Anima agitur de sensu, ergo ibidem debet tractari de omni sensibili; quæ sensibile est; sed esse sensibile secundum illos est ratio formalis subiecti Physicæ; ergo libri de Anima continent vniuersam materiam Physicæ, ac proinde totam scientiam naturalem. Deinde, si esse sensibile, est ratio & causa cur aliquid subiiciatur scientiæ naturali; ergo cui talis ratio per se conueniet, id per se ac simpliciter tractabitur in Physica, cui verò competet secundum quid atq; per accidens, id quoq; per accidens & secundum quid pertinebit ad Physicam; sed esse sensibile per se conuenit accidentibus, per accidens autem substantiæ (vt clarum est ex his quæ traduntur in 2. lib. de Anima textu. 65.) Physicus igitur per se agit de accidentibus, per accidens autem de substantia, quòd perspicuè falsum est. Adde, quòd subiectum Physicæ, oportet

Tertia opinio, quòd sit res sensibilibus, refellitur.

esse quidpiam absolutum; cuius ratio formalis non potest esse, vt vocant, respectiua, sed esse sensibile, habet in se respectum & relatione ad aliud; ergo non potest esse propria ratio subiecti Phy. Neque verò debuit eos mouere auctoritas Auerr. quippe qui non tam subtiliter de re ipsa loquês variè descripsit materiâ Phy. vt suprà diximus.

Quarta opinio, subiectum esse, res generabiles & corruptibiles.

Non desunt etiam qui putent subiectum Philosophiæ naturalis, esse res generabiles & corruptibiles; quam opinionem corroborant his duobus argumētis. Primum est hoc Arist. in octo libris Phy. tradit principia & affectiones cōmunes omniū rerum naturalium; sed nō exponit nisi principia & affectiones rerū corruptibiliū; ergo in Physica tantum agitur de rebus corruptibilibus. Maiorem ita probant, Arist. initio Physicæ proponit se velle tractare de principiis maximè vniuersalibus, idemq; præcipit tum ibi, tum in primo de Partibus animalium cap. 1. prius explicanda esse que sunt cōmunia, quàm quæ sunt propria; & quæ sunt magis vniuersalia, quàm quæ minùs. Deinde, si in octo libris Physicis non tractantur principia communia omnium rerum naturalium; ergo aut traduntur alibi, aut nusquam; manca igitur & imperfecta esset doctrina Arist. alibi verò nec Arist. egit, nec potuit agere sine vitio. Etenim doctrina talium rerum poni ac explicari debuit in vestibulo Philosophiæ naturalis. Minorem autem cōfirmant hoc modo. Arist. in 1. Physicorum agit de materia, forma & priuatione, quæ tria propriè nō insunt nisi in rebus corruptibilibus; nam quibus rebus priuatio accidit, in eas necessariò aliquando cadit interitus. præterea, hoc apertissimè declarat Arist. in 1. Phy. tex. 78. vbi quasi faciens epilogum eorum quæ antè docuerat, ait se dixisse de principiis eorum quæ generantur & corrumpuntur. Postea, in 2. Phy. definit naturam esse principium motus & quietis; quam definitionē perspicuum est non conuenire nisi in naturā corruptibilem, cœlestis enim natura sempiterna & irrequieto motu cietur. Ad hæc; motus est actus entis in potentia, & circumscribitur duobus terminis, quorum vnus dicitur terminus à quo, alter ad quem, quod de motu cœli verè dici non potest. Ad extremum, esse in loco & in tempore, tantummodò competit in res corruptibiles, ergo &c. Alterum verò argumentum quo hanc opinionem cōmuniunt est hoc. Tota Physiologia occupatur & cōsumitur in explicandis rebus corruptilibus, exceptis modò duobus libris de Cœlo, in quibus tamen non agitur de cœlo per se, nec vt est species subiecti Phy. sed quatenus est principium mouens ac efficiens rerum corruptibiliū. quod ita esse ex eo perspicuum est, quia eiusdē est tractare de forma atque de materia alicuius rei, vt docet Arist. in 2. Phy. a 21. ad 26. quare si Phy. ageret de materia cœli, eundem quoque oporteret differere de forma eius quæ est Ipelli-

Intelligentia, quod palam est & ab Arist. doctrina, & à veritate plurimum abhorre. Non igitur Physicus considerat cœlum nisi prout est causa monens & efficiens rerum sublunarium.

Horum sententia licet in speciem probabilis sit, tamen si benè perpendatur, falsa est. Primum, quoniam Arist. 3. de Cœlo tex. 1. in 8. Metaph. tex. 12. & in 12. Metaph. tex. 5. & in primo de Partibus animalium cap. 5. numerat cœlum inter substantias naturales, & vult sciētiam eius, Physicam esse. Vnde, cū in 12. Metaph. tex. 5. tripartitō diuississet substantiam, in mobilem & immobilem, rursus mobile in sempiternam & corruptibilem, inquit substantiam mobilem, siue fuerit æterna siue corruptibilis, pertinere ad Philosophum naturalem, immobilem autem minimè. At si cœlum tantummodò pertinet ad Physicum, vt est principium mouens & efficiens; cur Arist. cœlum refert ad scientiam naturalem, Intelligentias autem minimè, cū sint etiam ipsæ causæ mouentes, efficientesq; rerum naturalium? Deinde, in 2. Phy. tex. 71. Arist. ait quæcunque mota mouent, siue corruptibilia sint, siue incorruptibilia, esse Physica & spectare ad negociū Physicū; sed cœlū mouet & mouetur; ergo &c. Amplius, Arist. in lib. de Cœlo, non tantum agit de cœlo, vt est principium harum rerū inferiorum, sed absolutè, & vt loquuntur nunc Philosophi, quiditatiuè; demonstrat enim naturam cœli diuersam esse à naturis elementarum, eamque ingenerabilem atque incorruptibilem; nec vsquam indicat quiditatiuam cognitionem cœli requirendam esse ex alia scientia. Præterea, cœlum habet naturam quæ est principium motus vt docet Aristoteles 1. lib. de Cœlo, tex. 5. propria item operatio eius, quæ est motus circularis, est planè Physica; ergo cœlum erit corpus Physicum. Postremò, si perfecta cognitio cœli non traditur à Physico, à quo igitur petenda est? Nunquid à Mathematico? Atqui Astronomus, qui vnus de cunctis Mathematicis solum verba facit de cœlo, non perscrutatur substantiam eius, vt egregiè ostendit Simplicius in 2. Phy. super tex. 18. Num à Metaphysico? Sed neque Arist. talē scientiam dedit in sua Metaphysica, nec ibi proficitur aut significat eiusmodi doctrinam esse Metaphysicam.

Cæterum dissoluamus rationes ipsorum. Ad primam respondeo, *Solutio rationum quarta opinionum.* in primo libro Physicorum solum tradi principia rerum generabilium, in lib. autem de Cœlo declarari principia cœli; causa autem, cur non primum dederit principia communia vtrisque rebus, corruptibilibus nimirum, & cœlis, duplex afferri potest. Vna est, quoniam corpus naturale analogicè dicitur de cœlo & rebus sublunariis nō autem vniuocè, saltem loquendo Physicè; analogum autem, seu (vt cum Aristotele loquar) id quod dicitur ab vno ad vnum, non signifi-

cat naturam aliquam diuersam ab analogatis, sed proximè significat omnia anagolata, vnum tamen eorum principaliter, alia verò prout sunt aliquo modo affecta ad illud & habent ordinem seu proportionem quādam ad ipsum. Ex quo fit, vt benè declarato principali analogato, facilis sit cognitio & reliquorum analogatorū, & ipsius analogi quod est commune omnibus. Quamobrem vsu venit, vt Arist.

Pulchra doctrina de analogo, seu eo quod dicitur ens ab uno ad vnum.

& alij Philosophi, interdum posthabito communi analogo, præcipuè commorientur in explicando principali analogato. Vnde Arist. in libris Metaphysicis pauca scripsit de accidente, de ente verò, paucissima, sed omnem operam suam contulit ad docendam, explanandamq; substantiam, quæ est principale analogatum entis. Altera causa est, quoniam paucissima sunt communia cælo & rebus corruptibilibus. quanto enim interuallo distant inter se materia, forma, motus, locus, denique mensura durationis corporum cælestium, atque corruptibilium? Quamobrem quoniam ea, quæ videntur esse communia, perpauca sunt, eaque perobscura & perdifficilia cognitu, nisi antè perspectam habeamus naturam vtriusque corporis, idè satius fuit quæ propria sunt vtriusque corporis, seorsim & distinctis operibus edocere; quemadmodū videmus factum fuisse ab Arist. Exorsus autem fuit scientiam naturalem à doctrina rerum corruptibiliū, quoniam hæc faciliior est ad perdiscendum; multūque adiumenti præbet ad peruestigandam & cognoscendam naturam cæli. Ad secundam rationem, dicendum est ipsos falsò existimare Intelligentiam esse veram formam cæli, cum sit tantum forma (vt aiunt) assistens, non autem dans esse cælo; quod luculenter confirmarem, nisi hoc alienū videretur instituto nostro (pertinet enim talis disceptatio ad lib. de Cælo) & hac de re infra lib. 7. huius operis, nonnihil attingemus. Verum quia satis superque alienas opiniones refutauimus, restat vt sententiam nostram deinceps exponamus.

Ponitur quinta opinio, subiectum Physica esse corpus mobile seu naturale, qua magnè probatur.

C A P. I I I.

M H I quidè probatur maximè, & ad veritatis similitudinè videtur esse propèrior, opinio Auicennæ, Linconiensis, Alberti, Egidij, & aliorū grauium atq; præstantiū Philosophorū, qui existimāt subiectū Philosophiæ naturalis, esse corpus mobile seu naturale. Sed vt probabilitas huius opinionis cūctis perspecta exploratāque sit, quædam antè declaranda sunt. Primum igitur sciendum est, triplex esse corpus: vnum physicum; alterum

rum Mathematicū; tertium autem Metaphysicum: etenim trina di- *Triplex vel*
 mensio, quæ continet longitudinem, latitudinem & crassitiem, & *quadruplex*
 pt opter quā aliquid est atque nominatur corpus, tribus modis cōsi- *consideratio*
 derari potest, vel præcisè & seorsim ab omni materia, & sic facit cor- *corporis, phy-*
 pus mathematicum; vel vt inest in substantia composita ante motū, *sica, Mathe-*
 & qualitates sensibiles, atque hoc modo cōstituit corpus Metaphy- *matica &*
 sicum; nam si Metaphysicus speculatur decem Categorias, necesse est *Metaphysica.*
 eum quoque agere de substantia composita & de quātitate; ex quo
 necessariò efficitur, vt tractet etiā de corpore: vel vt est affectio sub-
 stantiæ mobilis & sensibilis, necessaria cum ad suscipienda sustinen-
 dāque cætera accidentia, tum ad exercendos motus & actiones na-
 turales; atque propter huiusmodi quantitatem sic affectam, appella-
 tur corpus Physicum; qua significatione corporis, nos in præsentia
 vtimur, cum facimus subiectum Physicæ corpus mobile. Sed dicit
 aliquis, neque Auerr. neque Arist. agnoscere hoc nostrū corpus Me- *Dubitatio.*
 taphysicum; illud quidem, quia in 3. Metap. com. 17. scribit duplex
 tantummodò esse corpus, Physicum & Mathematicum: hunc autem
 quoniam 3. Physic. text. 40. & item aliis locis innuit solum duo
 genera corporum; vnum intelligibile, hoc est, Mathematicum; alte-
 rum sensibile, hoc est, Physicum. Et in 2. de Anima tex. 3. ait corpo-
 ra naturalia esse principia aliorum corporum, quod verum non es-
 set si existeret aliquod corpus Metaphysicum, hoc enim non esset
 posterius corpore Physico, sed potius esset natura prius. Verum,
 huic dubitationi occurri potest ad hunc modum: non potest nega- *Solutio dubi-*
 ri quin (vt antea diximus) triplex sit, & ad tres scientias pertines *tationis.*
 consideratio corporis; sed Aristoteles & Auerroës partim quia cor-
 pus Metaphysicum, & Physicum re non differunt, partim sequuti
 communem modum loquēdi visitatum in scientiis, tantum faciunt
 duplex corpus; vnum Physicum, alterum Mathematicū. In 2. autem
 lib. de Anima Aristoteles loquitur de corporibus quæ re vera exi-
 stunt, & sub sensus nostros cadunt, nō quæ sola cogitatione cohæ-
 rent, cuiusmodi est corpus Metaphy. & Mathematicum. Illorū autē
 corporum quæ existunt in natura, duo genera sunt; vnum natura-
 le, vt lapis & planta; alterum verò artificiosum, vt mensa, vel le-
 ctus; & quia formæ artificiales habent pro subiecto in quo inhæ-
 rent & à quo sustentantur, ipsum corpus naturale, idcirco Arist. ait
 corpus naturale esse principium, videlicet tanquam materiam alio-
 rum corporum, nimirū artificialium. Est quoque quarta considera-
 tio corporis prout est artificiale; nam quantitas, vt variè figuratur &
 determinatur per artem mechanicam, facit corpus artificiale quod
 prioribus tribus posterius est, & vocari potest corpus artificiosum.

Deinde, memoria repetendum est id quod suprà diximus, cùm discuteremus opinionem Scoti, illud vocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti, non potest esse ratio formalis eius, vt ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem prorsus atq; naturale, & quod habet in se principium motus. Cùm enim ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur à Physico, nobis occulta sit & careat proprio nomine, idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cunctis notissima. Itaque apud nos idem omnino valent hæc omnia, corpus mobile, naturale, habens in se principium motus, & si quod aliud nomen est eiusdem generis. Quocirca materiam Physicæ variis nominibus designauit Auerroës. Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt trāsmutabiles; at in 12. Metaphy. com. 5. scribit esse corpus mobile, & in 4. Metaphy. com. 1. ens mobile; & vel inde perspicuum sit, non debere Philosophum, vbi res manifesta est, valde sollicitū esse de verbis; pulchrè enim illud à Platone dictum est, si verba vbi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidē positis, facile & breuiter cōfirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc modo. Illud est subiectū alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in sciētia, sunt vel principia vel passionēs, vel species; hæc enim tria, vt est in 1. Post. omnis sciētia perscrutatur circa subiectum suum; sed tale est corpus mobile; ergo, &c. In promptu est minoris probatio; nā materia, forma & natura, sunt prōxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus & tempus, sunt affectione naturales, quæ per se ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, elemēta, mixta, inanima, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quod mobile seu naturale, propriè & (vt vocant) adæquatè, nec enti, nec alijs subiecto cōuenit præterquam corpori. quod quia suprà fusiùs explicauimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. Maneat igitur, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile seu naturale.

*Demonstratio
quod subiectū
Physicæ sit
corpus mobile
vel naturale.*

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes quas nunc enodare oportet. 1. dubitatio. Cur facimus tantum subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, vt ita loquar, quiescibile? cùm natura definiatur esse principium motus & quietis? 2. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cùm mouere sit nobilius quàm moueri? 3. Cur non ponimus subiectum Physicæ, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditū esse, vt scribit Arist. 1. de Cœlo tex. 57. sic etiam debet esse affectum quantitate, & figura. 4. Phy-

*Remanent de-
cem dubita-
tiones.*

ficus agit de Intelligentiis, & vt videre est in 8. Phy. agit item de formis tam substantialibus quàm accidentariis, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo &c. 5. Arist. in 1. Phy. tex. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his verbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatum subiectum Physicæ, corpus mobile. 6. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles; sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenim Arist. scribit in 1. Post. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neque sub demonstrationem neque sub definitionem cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. 7. Multa tractat Arist. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non videntur attinere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum & vacuum. 8. Merito etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Arist. sit verè scientia. 9. Si subiectum Physicæ est corpus mobile; ergo Physicus non considerabit res, nisi prout habent respectum ad motum, quare non erit Physici considerare puras quiditates rerum naturalium; nam quiditas, exempli causa, hominis præcisè sumpta, non includit motum neque respectum ad motum; ad rationem enim quiditatiuam eius quod est ens absolutum & substantia, non potest vlllo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quod si Physicus non cōsiderat tales quiditates, vix dici aut fingi potest, à quo alio cognosci aut declarari debeat. 10. Si subiectum Physicæ est corpus mobile; ergo Astrologia & Medicina erunt partes Philosophiæ naturalis, quoniam tractât, illa quidem de cælo; hæc autem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verum ad has obiectiones facile responderi potest ad hunc modum.

Solutio dubitationum.

Ad 1. respondemus Quia omne corpus naturale est mobile, non tamen omne capax est quietis, vt in cælo manifestum est, & quia motus est veluti habitus, quies autem tanquam priuatio, priuatio autem ex habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobile esse subiectum Physicæ, non addentes quiescibile. Huc accedit, quod Arist. in 8. Phy. tex. 28. ait motum esse quiddam magis Physicum, quàm quietem; his verbis scribens; *Fere autem & omnia dicere moueri, falsum quidē est, minus autem hoc præter methodum, posita est enim natura in naturalibus principum, sicuti motus & quietis, tamē Physicum magis est motus.* Addunt præterea quidam, motum esse perfectiorem quiete; quod in corporibus quidem animatis verum est, nō autem in simplicibus, vt sunt elementa, quorum perfectio non est motus, sed potius quies in suo loco naturali. Vade Auerr. 4. libro de Cælo ait definitiones

corporum simplicium quæ assignantur per quietes, esse perfectiores, quoniam declarant naturalem statum, & dispositionem talium corporum; corpus enim simplex idè mouetur, quia est extra suam naturalem dispositionem, & idè mouetur, vt motu perueniat ad suum locum in quo quiescat, itaque quies est finis motus. Ad 2. Res aliqua nō dicitur aut est naturalis, quia mouet naturaliter, alioquin Intelligētiæ essent res naturales & Physicæ, quippe quæ cælum moueant motu Physico, sed vocatur aliqua res naturalis, proptereà quòd naturaliter mouetur; etenim natura definitur esse causā, vt id in quo inest, moueatur & quiescat. Vnde Aristoteles in 2. Physici tex. 71. ait duplex esse se mouens Physicè; vnū, quod etiam mouetur; alterum, quod mouet & nō mouetur: illud & Physicū est, & pertinet ad scientiam naturalem, hoc autem minimè. Ad 3. Licet quantitas & figura sint affectiones communes omnium rerum naturalium, tamen non sunt ita Physicæ vt motus, neque ita declarant naturam cuiusque rei naturalis. Quamobrem Arist. ex varietate motuum naturalium solet indagare varios gradus & ordines rerum naturalium. Ad 4. Physicus agit de Intelligentiis, non absolute, sed vt mouent Physicè orbis cœlestes; formæ autē substantiales & accidentales, & si non sunt corpora mobilia, tamen sunt principia vel affectiones eius: neque enim oportet quæcunq; tractātur in scientia esse species subiecti, sed vel species vel principia, vel passionēs eius. Ad 5. Arist. non subiunxit illa verba (aut quædam) propter polos mundi, aut centrum, aut animam rationalem, aut formas substantiales, seu accidentales, in quibus non videtur inesse motus, quoniam prædictæ res non constant natura, vt ipse ibi dicit; hoc enim proprium est corporum, neque illud dixit, quasi dubitaret an esset aliquod corpus naturale quod non esset mobile, id enim apud ipsum est impossibile. Sed Arist. pronuntiavit illa verba, quia licet omnia corpora naturalia sint mobilia, tamen hoc apertissimum est in quibusdam, vt in animalibus & cœlo, in aliis verò subobscurum est, vt in elemento terræ; satis autem erat Aristoteli ad ostendendum non posse demonstrari motum esse, docere per se manifestum esse aliqua corpora naturalia moueri. Ad 6. Rerum corruptibilium vt sunt corruptibiles, hoc est, vt sunt singulares, non est scientia, tamen in huiusmodi rebus, intellectus noster reperit prædicata quædam vniuersalia & necessaria, quæ colligit & vocat ad rationem scientiæ; etenim licet homo sit corruptibilis, tamen hoc ipsum, nimirum hominem esse corruptibilem, est quidpiam incorruptibile: simpliciter, Petrū sedere, est contingens, tamen illud esse contingēs, est necessarium; res item sublunares sunt mutabiles, sed ipsas esse mutabiles, est prorsus

*Quomodo sit
scientia rerū
corruptibilium.*

sus immutabile; & quamuis res naturales non semper ac perpetuò
 contingant eodem planè modo, sed interdum à naturali statu & or-
 dine suo deficiant, tamen hoc ipsum non fugit, aut latet Phy. etenim
 Physicus docet rerum caducarum atque mortaliù hoc esse ingeniù,
 vt licet ferè ita eueniant, tamen aliquando à fine & scopo suo natu-
 rali aberrant; quod, quo modo, quando, cur, aut in quibus rebus con-
 tingat, idem Physicus verè ac diligenter explanat: ita fit, vt res natu-
 rales per se quidem sint còmutabiles, & non necessariæ, tamen quod
 de huiusmodi rebus Physicus nos docet, est penitus necessariù atque
 immutabile. His consentanea sunt quæ ait D. Tho. 1. p. q. 86. ar. 3. scri-
 bens si considerentur rationes vniuersales rerum sensibilibium, omnes
 scientias esse de necessariis, nedum Physicam. Ad 7. Physicus in do-
 cenda Philosophia naturali (id quod etiam in aliis disciplinis traden-
 dis eodem modo contingit) quædam tractat per se, hæc autem sunt
 vel principia, vel species, vel affectiones subiecti adæquat; alia tra-
 ctat per accidens, demonstrans ea falsa esse, & redarguens eos qui
 de talibus rebus malè sentiunt, cuius generis sunt quæ disputantur ab
 Arist. de casu, & fortuna, vacuo, & infinito; nonnulla etiam sub alie-
 na persona vel Metaphysici, vel Mathematici, à Physico pertractan-
 tur; disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in 1. lib.
 Physicorum, Metaphysica est: quæ autem de continuo Arist. in lib. 6.
 differit, non tam redolent doctrinam Physicam, quàm repræsentant
 abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel
 ordinandi & amplificandi causâ intexuntur in tractandis disciplinis,
 quæ videntur esse remota & aliena à proprio ipsarum instituto. Ad
 8. Doctrina rerum naturalium quam nobis scriptam reliquit Arist. si
 quis velit benè sentire & propriè loqui, nō potest dici absolutè &
 in totum scientia. Primùm, quia æternitas materiæ, motus, mundi,
 Intelligentiarum, necessitas Dei in agendo, finita virtus eius, & id ge-
 nus alia, quæ sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philo-
 sophiæ Aristotelicæ, perspicuum est falsa esse. Ex quibus principiis
 falsis, cum ab eo texatur & nectatur magna quædam series aliarum
 rerum, necesse est magnam partem Physicæ Arist. non esse scientiam.
 Deinde, eas res quæ verè sunt, plerumque leuiter ac molliter tractat,
 non eas confirmans firmis necessariisque rationibus, sed tan-
 tùm Dialecticis ac probabilibus, vt ipsemet Aristoteles consiteri vi-
 detur, libro 2. de Cælo, textu 17. & 60. cum igitur pars Physicæ
 Aristotelis sit falsa, pars autem Topicam tantùm & probabilem do-
 ctrinam continens, non potest Physica Aristotelis simpliciter & ab-
 solutè appellari scientia. Verùm, ne ingrati videamur in principem
 & parentem Philosophiæ, constanter affirmans, cum præter

*An Physica
 doctrina quæ
 nobis reliquit
 scripta Ari-
 stoteles possit
 appellari sci-
 tia.*

cæteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primum, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quàm omnes alij Philosophi simul, quorum extent opera. Deinde quia vsus est meliori methodo; tum quoniam adhibuit genus orationis maximè accommodatum ad tractandas & docendas res Philosophicas. Ad hæc, quoniam primus ferè in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera causarum tam prima & remota, quàm proxima, patefecit, & vnamquàque rem declarauit non ex cõmunibus & alienis principiis, sed ex propriis atque germanis causis. Postremò, cùm tamen multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum à veritate aberrauit. Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, vt aliorum Philosophorum.

An Metaphysicus consideret quiditates omnium rerum in particulari.

Ad 9. dubitationem hoc modo respondendum est. Cùm ponitur subiectum Physicæ corpus mobile, non sic intelligendum est, vt puremus Physicum non aliter considerare res naturales, quàm prout habent respectum ad motum, sed quia omnium rerum naturalium quiditates sunt huiusmodi, vt ipsas necessariò ac per se consequatur motus. & quoniam Arist. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cùm non præsto adsunt differentię essentielles, quæ profectò magna ex parte nos latent, earum loco adhibere consuevit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerunt materiam Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum, sed rationem & gradum essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motum, ita vt eas omnes res comprehendat subiectum Physicæ, quæ per se sunt Physicè mobiles, atque mutabiles. Non esse autem Metaphysici, perscrutari quiditates rerum naturalium, vt quibusdam visum, ex his quæ mox dicam perspicuum erit. Primò, Arist. in 1. Metaphy. cap. 2. ait sapientem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 11. lib. sum. 2. cap. 2. ita scribit; *Philosophia verò de particularibus quidem prout unicuique horum aliquid accidit, non considerat, circa verò ens, prout ens vniuersum quodque horum speculatur.* Deinde, falsum esset subiectum Metaphysicæ esse ens, prout ens, quod tamè plusquàm millies inculcat Arist. in libris Metaphy. Etenim Metaphy. si cognosceret quiditates rerum naturalium, consideraret hominè non solum, vt est ens, sed vt est homo, & leonem item, idèmq; contingeret in aliis rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarum, quam Arist. in 9. Metaphy. tradit & colligit ex diuersa definiendi ratione. Ad hæc in libris Metaphysicis Arist. non explicatur scientia quiditatum naturalium, sed

sed in 7. lib. Metaphy. vniuersè tantùm agitur de quiditate, nusquam autem de quiditatibus Physicis; ergo hoc est indicio, eiusmodi quiditatum cognitionem non esse Metaphysicam. Ampliùs reliquæ scientiæ superuacaneæ essent, nam perfectissima cognitio ea est, quæ cognoscitur quiditas rei, vt est apud Arist. in 3. Metaph. tex. 3. & 7. lib. tex. 4 hæc autem cognitio quiditatum omnium rerum, esset Metaphy. ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculari passiones earum rerum, quarum Metaphysicus contemplatur quiditates atque hac ratione locum aliquem relinqui cæteris scientiis. hic profectò vehementer fallitur, eiusdem enim scientiæ est considerare causam & effectum, principium & conclusionem, mediū & extrema demonstrationis, vt ex his quæ scribuntur ab Arist. 1. Post. tex. 20. & 23. conspicuum est; sed quod quid est causa passionum, est caput scientiæ, est principium atque medium demonstrationis, ergo non potest consideratio definitionum vel quiditatum pertinere ad Metaphysicam; & consideratio passionum quæ fluunt ex illis quiditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Arist. *Inconueniens esse si Physicus scit quid sit sol & luna, nullum autem accidens eorum determinat*; significans his verbis, vtrumque declarandum esse ab eadem scientia. Item, hoc pacto aliæ omnes scientiæ subalternarentur Metaphysicæ, quod suprà explosum est. Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometriæ. Dicitur autem Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, nō quidem speciatim, sed vniuersè, vel quia tractat ea quæ attingunt quiditates omnium rerum, vti sunt, ens, substantia, vel accidens, actus, & potentia, vel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus constet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, à quo quid est accidentis, vt videre est apud Arist. in 7. lib. Metaphysicæ, vel quia cum ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea vel declaratur leuiter per inductionem, sicut ait Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. Si autē necesse sit contra Sophistas tueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profectò iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicit aliquis Arist. 4. Metaph. tex. 5. significare primum Philosophi esse speculari de omnibus rebus etiam in particulari; nam subdit illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem, an diuersa? Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum verborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata transcendentia, idem & diuersum, ita vt an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa, non possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de So-

Dubitatio.

crate dicitur ab Aristotele, non simpliciter dicitur, sed tantum exempli causa; nulla enim scientia, nedum Metaphysica, considerat Socratem, aut vllum aliud singulare.

Sex differentie inter Physicam & Astrologiam.

Ad decimam dubitationem licet respondere ad hunc modum. Et si de cœlo agit Physicus & Astrologus, tamen dissimilis est vtriusque tractatio: differentiam autem Physicæ & Astrologiæ, pulchrè tradit Geminus, cuius longam hac de re orationem refert Simplicius in 2. Physicorum super textu 17. multa item Auerroës scribit, tum in 1. Metaphysic. com. 19. tum in 2. de Cœlo com. 57. Quorum verba supersedeo hic adscribere, ne longior sim in re minimè necessaria. Equidem reor inter Physicam & Astrologiam, sex differentias constitui posse. 1. Differentia est hæc. Physica cōsiderat substantiam cœli & astrorum, an sit ingenerabilis & incorruptibilis; an sit simplex vel composita; an sit elementaris, an potius quinta quædam essentia; Astrologia autem hæc minimè considerat. 2. Physicus circa cœlum perscrutatur omnia genera causarum, vt an cœlum habeat causam efficientem, nec ne; an habeat materiam; an Intelligētia quæ mouet ipsum, sit anima & forma eius; quis sit finis cœli & operationū eius; quæ res non cadunt sub Astrologi contemplationem. 3. Astrologus de accidentibus cœli maximè considerat magnitudinem, figuram, & motum, quatenus in his accidentibus reperiuntur actiones quædam Mathematicæ, verbi gratia, ratio maioris, minoris, æqualis, distantis, propinqui, proportionis, seu proportionalitatis; Physicus autē peruestigans omnia cœli accidentia, etiam ea quæ tractantur ab Astronomo, longè diuersa ratione considerat, nimirum prout fluunt ex natura cœli, prout congruunt illius substantiæ, prout sunt necessaria illi ad operationes Physicas perficiendas, denique prout sunt coniuncta cum materia sensibili. 4. Astrologus non curat quærere & ponere veras causas quæ consentiant cum natura rerum, sed tantum eiusmodi per quas possit vniuersè, aptè & constanter rationem reddere eorum omnium quæ apparent in cœlo; quo fit vt plerumque statuat ea principia, quæ videntur pugnare cum natura & recta ratione, cuiusmodi putantur esse eccētrici, epicycli, motus inæqualitatis & trepidationis, & alia his similia: de quibus vide quid sentiat & scribat D. Tho. p. 1. q. 32. ar. 1. in resp. ad secundum. 5. Physicus tametsi tractat easdem res atque Astrologus, tamen ille demonstrat eas à priori, hic autem sæpenumero à posteriori, verbi gratia, Physicus dicet terram esse rotundā, quia cum omnes partes eius sint æquè graues ac proinde appetant æqualiter appropinquare centro, cōprimunt & conglobāt se in figurā rotundā; Astron. autē dicet terrā esse rotundā, quoniā ecclipsis lunæ quæ fit ob interpositum terræ, rotundè

rotundè & circulariter efficitur. 6. Si quando euenit vt ambo reddât causam eiusdè rei, tamè Phisicus exponet proprias & naturales causas, Astrologus autem communes & Mathematicas, vt si quæstio sit, cur cœlum sit rotûdum, Phy. dicet, quia nec graue est neque leue, sed aptum moueri in orbem; Astrologus autem respõdebit, quoniâ cœlum omni ex parte æqualiter distat à terra, quod est centrum eius.

De differentia inter Medicum & Phisicum, & an Medicina subalternetur Phisica, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.

CAP. IIII.

INTER Medicinam autem & Phisicam (nam hoc etiam in decima dubitatione tangebatur) hoc interest, quòd Phisicus agit de homine, vt est species corporis naturalis, Medicus autè, vt potest curari arte Medicinæ. Similiter Phisicus tractat de morbo & sanitate, vt sunt affectiones naturales hominis, & ortû habet ex principiis causisque naturalibus; Medicus autè quatenus corpus humanum arte Medicinæ iuuari potest ad depellendos morbos, & sanitatem recuperandam atque conseruandam. Verum, hoc loco dubitari posset, an Medicina verè subalternetur Phisicæ. Etenim multi putarunt Medicinam subalternari Philosophiæ naturali, tum quia Arist. videtur id sentire in principio libri de Sensu & sensibili, scribès Phisicum prima cognoscere pricipia sanitatis, & infirmitatis, & Phisicum desinere in ea quæ sunt Medicinæ; Medicum autem incipere ab iis quæ sunt de natura: tum etiam, quoniam ea tria quæ in primo libro diximus requiri ad efficiendam veram propriâque subalternationem scientiarum, perfectè conueniunt Medicinæ comparatione Philosophiæ naturalis: nam corpus humanum, quod ponitur subiectum Medicinæ cõtinetur à corpore naturali, quod est subiectum Phisicæ, & contrahitur per differentiam accidentale quæ est esse sanabile per artem: & prima principia Medicinæ demonstrantur & tractantur in Phisica, vt manifestum est ex verbis Arist. proxime citatis. Hæc isti. Sed cur ego hanc opinionem non maxime probem, dicam breuissimè. Etenim duos habitus in perfecto Medico esse oportet; vnum, quo hic cognõscit præcepta medicinæ & res ei facultati subiectas; alterû, quo potest benè & pròptè operari seruatis circumstantiis singularibus, quæ ad benè medendum concurrunt. Hos duos habitus distinctos esse, perspicuum fit, eò quòd vnus potest esse sine altero; sunt enim non pauci, qui scientiam Medicinæ in scholis didicerunt, sed ysum eius nullum habent. Sunt etiam è con-

An Medicina subalternetur Phisicæ, subtilis & docta inquisitione.

*Medicina nō
subalternatur
Physicæ.*

trario multi, qui nullam quidem Medicinæ scientiam habent, vñ tamen & experientia, vt benè medeantur, consequuti sunt. Interest verò inter prædictos habitus. Primò quidem, quòd prior ille speculando acquiritur, sine vñlo medendi vsu ab aliis petipi potest; posterior autem experiendo tantum & operando acquiritur. Tum, ille versatur circa vniuersalia; hic autem totus occupatur in rebus singularibus. Deinde quamuis alter sine altero sit imperfectus, tamen ille sine hoc, propè nihil; hic etiam sine illo, non parum; vterque autem simul quàm plurimum valent ad medendum: vide Aristotelem 1. lib. Metaphy. cap. 1. Porro, prior ille habitus, qui nihil aliud est, quàm ipsa scientia Medicinæ, in duas partes distribuitur; vnā quæ continet generalia præcepta & notitias à praxi remotas, vocant Medici speculatiuam; alteram, quæ iam attingit praxim & viam atque rationem benè operandi tradit, practicam appellant. His positis facile erit nunc ostendere Medicinam non subalternari Philosophiæ naturali. Nam posterior ille habitus non subalternatur Physicæ, vtpote qui totus consistit praxi, praxis autem non subalternatur speculationi, cum sint res diuersi ordinis, & differant essentialiter, doctrina autem subalternata non differat essentialiter à subalternante. Prioris autem habitus pars ea quæ est practica, secundum rationes & causas eorum quæ tractat, pendet ex altera illa parte Medicinæ quæ est speculatiua, hæc verò non subalternatur Physicæ, quia tota est prorsus Physica, & est pars ipsius Physiologiæ, non secus atque doctrina animalium & plantarum. Tria enim sunt quæ præcipuè tractat Medicina speculatiua. Primò quidem corpus humanum cum omnibus eius partibus, temperamentis, facultatibus & operationibus, quas res nemo nescit esse Physicas. Deinde sanitas & morbus considerantur in Medicina, quæ sunt affectiones Physicæ, prouenientes ex principiis Physicis. Postremò, alimenta & medicamenta, quorum facultates & actiones constat esse Physicas; vires enim herbarum, lapidum, omniumque medicamentorum, quibus Medici morbos pel-lunt & sanitatem fouent ac roborant, Physicæ sunt & ad Physicam pertinent, non secus ac proprietates & motus elementorum. Sed cur Medici hanc doctrinam sibi ascierunt & à Physica separarunt? An quia si Medicina tantum contineret habitum illum practicum qui est eius proprius, nimis tenuis & ignobilis futura erat; adiunctione autem illius doctrinæ, quæ alioquin magno vsui & ornamento est Medicinæ, locupletior, ornatior & perfectior extitit? Medicinam verò speculatiuam esse Physicam, illud est indicio, quòd qui inter Medicos illam norunt & tractant, eos vugò appellant Physicos. itaque quicquid est in Medicina cognitionis scientificæ, id eorum est Physicum,

scum, executio autem illius cognitionis & applicatio ad opus, eadem est quæ constituit habitum quendam Medicinæ diuersum à Physica.

Sed quoniam de differentia quæ est inter Physicum, Astrologum, & Medicum, verba fecimus, volumus hîc, quasi digredientes paululum ab instituto, breuiter explicare, cuius nâ sit tradere atque docere discrimen quod est inter scientias. Exempli causa, nos hoc loco declarauimus differentiam Physicæ, & Astrologiæ, quam etiam Aristoteles pertractauit in 2. Phy. tex. 18. potest igitur in dubium verti, an id fecerit Arist. tanquam Physicus; vel potius tanquam Metaphysicus, aut Logicus. Auerr. in 2. Phy. com. 16. cum dixisset, propositum Arist. ibi esse dare discrimen inter Physicam & Astrologiam, subiungit hæc verba; *Et ista perscrutatio licet pertineat ad Logicam, tamen mos est, ut illud quod est commune omnibus artibus dicatur in Logica, & illud quod est proprium unicuique arti, dicatur in illa arte.* Quibus verbis significat hoc munus distinguendi scientias, vniuersè quidem pertinere ad Logicam, speciatim autem ad vnamquamque scientiam particularem. Quod, quia breuiter & subobscurè dictum est ab Auerr. à nobis latius & enucleatius declarandum est. Primum igitur affirmamus, tradere discrimen inter duas scientias, non pertinere ad aliquam scientiam particularem, vt, verbi gratia, tradere discrimen inter Phy. & Mathematicam doctrinam, nec pertinet ad Physicam, nec ad Mathematicam doctrinam; cuius rei causa hæc est, quoniam is qui ponit discrimen inter duo, debet vtrumque cognoscere, vt innuit Arist. 2. de Anima cap. de sensu communi; ergo qui ponit discrimen inter subiecta duarum scientiarum, debet vtrumque cognoscere, nulla autem scientia particularis cognoscit subiectum alterius scientiæ, sed tantum nescit & explicat suum proprium subiectum; Physicus enim non cognoscit nisi res Physicas, nec potest sibi vsurpare cognitionem rerum Mathematicarum, quia nulla scientia potest transire fines sui subiecti ad æquati. Quocirca non potest Physicus cognoscere aut docere discrimen quod est inter res Mathematicas & res Physicas; sed hoc pertinet ad facultatem communem & generalem omnibus scientiis. Hæc autem facultas, duplex est; vna, Logica; altera, Metaphysica: Logica enim tradit generalem modum sciendi omnes res; quo fit, vt Logicus doceat differentiam scientiarum. Nam cum duo sint modi sciendi, definitio & demonstratio: scientia quæ paratur definitione, diuersa erit ab ea, quæ acquiritur demonstratione. Deinde, cum demonstratio sit multiplex, scientiæ quoque erunt multiplices secundum varietatem demonstrationum. Præterea, cum scientia habeat principia, subiectum, passionem, &

Questio cuius sit tradere discrimen inter scientias.

Distinctio scientiarum pertinet ad Logicam & ad Metaphysicam.

f

species, diuersæ scientiæ erunt, quæ habebūt diuersa, vel hæc omnia, vel solū aliqua. Postremò, cū in omni subiecto scientiæ duo reperiantur; res quæ scitur, & modus sciendi; diuersæ scientiæ erunt, vel quæ habent vtrumque diuersum, vel saltem quæ alterum; vt quamuis in eisdem rebus versentur, diuersa tamen ratione eas tractent. Atque hoc modo Logica tradit discrimen & distinctionem scientiarū; Metaphysica autem, quoniam agit de ante, vt ens est, diuidit & declarat omnia genera entium, verbi gratia, quòd alię res sint tantū speculabiles, alię factibiles & alię agibiles; rursus alię sunt omninò immateriales, alię puritus materiales, alię verò mediæ, partim scilicet materiales, partim immateriales. Ex qua distinctione rerum, nascitur distinctio scientiarum, vt alię sint speculatiuæ, alię actiuæ, alię factiuæ; speculatiuarum autem, alia sit Metaphysica, alia Physica & alia Mathematica doctrina. Tradere igitur discrimen inter scientias, est Logici & Metaphysici; particularis autem artifex, cuiusmodi est Physicus vel Mathematicus, non potest id facere quā talis est, nisi fortè suscipiat aut gerat personam vel Logici, vel Metaphysici; quomodo Arist. in 2. libro Physicorum tradit discrimen inter Physicam & Mathematicas disciplinas. Omnis igitur scientia particularis, quemadmodum supponit subiectum suum esse, ita quoque supponit distinctionem eius ab omnibus subiectis aliarum scientiarum. Metaphysicus autem quamuis distinguat subiecta scientiarum particularium, non idcirco tamen perfectè cognoscit ipsa; alioquin reliquæ scientiæ superfluæ essent, sed tantū cognoscit ipsa prout sunt gradus & genera entis diuersa inter se.

*Memorantur causa & principia, affectiones item & species
corporis naturalis.*

CAP. V.

QUONIAM constitutum est subiectum Philosophiæ naturalis, doctrinæ nostrę ordo deposcit, vt causas, affectiones, & species huius subiecti generatim exponamus; sic enim lector poterit formam totius operis quasi in tabella quadā adumbratam & ante oculos suos expositā, intueri. Causæ rerū naturalium quatuor sunt; materia, ex qua fiunt; efficiens, à quo fiunt; finis, cuius gratia fiunt; forma, propter quam sunt id quod sunt. Materia duplex est; vna rerum sublunariū; altera corporū cœlestiū; has enim materias inter se diuersas esse apertè docet Arist. in 8. metaph. tex. 12. & in 12. lib. tex. 10. Materia rerum sublunarium; alia prima, que com-

*De varietate
materiae.*

mu-

munis est earum omnium rerum, quarum mutua est commutatio; alia secunda, quæ multiplex est; nam elementa sunt materia mixtis & partes similes, partium dissimilium; & dissimiles, totumque corpus organicum, est materia animalis. Forma est duplex. Una substantialis, quæ facit ens simpliciter, & hoc aliquid, & ubique definitur ab Aristotele; *Quod quid erat esse rei*; quoniam vel est tota quiditas rei, vel certè principalis pars quiditatis. Quatuor autem gradus sunt formæ substantialis. Vnus, eius quæ dat tantum esse rei, qualis est forma elementorum & mixtorum quæ carent anima. Alter, qui præterea tribuit vitam; ut forma plantæ. Tertius, qui præter hæc, largitur vim sentiendi. Quartus, qui ad hæc omnia, impertitur vim rationis & intelligentiæ, atque hæc est propria forma hominis; obtinens principem locum inter formas naturales; de qua Themistius in 2. libro de Anima super textu 32. eleganter scribit his verbis; *Ab anima vegetali ad alias, ordine subeundum est, usque dum ad postremam & nobilissimam ascendamus, ea est rationalis, quæ quamquam vltima ortus est, tamen potestate, & dignitate cognoscitur princeps; illuc progressa natura mortalis, receptui canit, nec procedit ultra.* Altera est forma accidentalis, cuius munus triplex est; primò, aptè præparare & instruere materiam ad accipiendam formam substantialem; tum, eam conservare & tueri ab his quæ vim habent vitiandi ipsam, atque corrumpendi; postremò, esse quasi instrumentum quoddam naturale per quod substantia operetur; non enim potest substantia quidquam agere sine accidentibus: quod apertè indicat Aristoteles in libro de Sensu, & sensili; ubi agit de sapore, scribens hoc modo: *Quæ igitur ignis, vel quæ terra, nihil natum est agere vel pati, quæ autem inest contrarietas in eis, hæc omnia agunt & patiuntur.* Efficiens aliud vniuersale, aliud verò particulare; illud rursus duplex; quoddam mouens quidem Physicè, sed non existens Physicum, hoc est, mouens, nō motum, veluti est Intelligentia; quoddam autem, quod mouet Physicè, & est Physicum, quia mouet & mouetur; tale autem est cælum, quod secundum Peripateticos agit in hæc inferiora per motum & lumen: Hoc autem quod est agens particulare, triplex est; etenim vel semper est simile effectui; quod bifariam contingit, aut enim est eiusdem speciei cū effectui, ut homo semper gignitur ab homine; vel eiusdem generis, ut mulus procreatur ab equo; vel semper est dissimile suo effectui, huius generis sunt omnes animantes, quæ solum ex materia putrescente gignuntur; vel partim est simile, partim dissimile sui effectus, quod perspicue cernitur tum in aliis, tum in generatione ignis, quem videmus interdum effici ab igne, aliquando verò etiam ab aliis causis, hoc est, vel à lumine vel à motu. Solent at-

*De varietate
forme.*

*De varietate
efficientis.*

*De varietate
sui.*

tem Latini Philosophi & Theologi causas efficiētes in æquiuocas & vniuocas diuidere, quod tamē in idem recidit. Finis, duplex est, vnus generationis, alter rei genitæ; quę distinctio peruulgata est apud Philosophos, & traditur ab Auerr. 4. de Cælo com. 2. 1. Ille est forma quę per generationem acquiritur. Vnde Arist. in 1. de Gener. tex. 55. sic ait; *Habitibus presentibus, non amplius generatur, sed est iam; forma autem & fines, habitus quidam sunt.* Et in 2. Phy. tex. 70. inquit formam & finem esse idem numero. Hic autem finis rei genitæ, est perfecta operatio eius, de quo fine Aristoteles loquitur in 2. de Cælo tex. 17. scribens, eorum, quorum est aliquod opus, vnumquodque esse gratia operis: & in 1. libro Ethicorum, vltimum finem hominis collocat in perfecta operatione virtutis. Rursus, finis alius est, cuius gratia; alius cui, vt finis qui intenditur à Medico est sanitas, cui autem talis finis procuratur, est ægrotus: hanc distinctionem finis innuit Arist. 2. Phy. tex. 24. & 2. de Anima tex. 37. Præterea, alius finis acquiritur per motum qui est Physicus, & est finis rerum naturalium, hic autem in 2. Physicæ textu 23. ab Aristotele describitur his verbis; *Quorum enim continuo motu existente, est aliquis finis ipsius motus, hic vltimum est, & id cuius causa.* Alius finis est propter quem res agunt, non vt ipsum producant, sed vt assimilentur ei, quomodo Deus est finis omnium rerum; priorem finem Arist. in 3. Metaphy. tex. 3. negat esse in rebus immobilibus, vt sunt Intelligētię vel res Mathematicę, posteriorem autem finē in 12. Metaph. 37. affirmat reperiri etiam in rebus immobilibus, velut in ipsis Intelligentiis. Porro, quę agunt propter finem, quædam extrinsecus & ab alio mouentur ad ipsum, quemadmodum corpora simplicia dicuntur ab Arist. tum in 8. Physicæ textu 32. tum in 4. lib. de Cælo 25. vel à generante vel à remouente prohibēs, moueri ad suum locum naturalem, qui est finis huiusmodi corporum. Alia mouent se ad finem suum, sed nullo modo cognoscunt eum; eius generis sunt viuētia, quorū finis est generare sibi simile, vt Arist. indicat, 2. lib. de Anima tex. 34. ad quem finem ipsamet sua vi & potestate naturali se prouehunt atque perducunt, veluti cernere licet in plantis. Alia mouent se ad finem & cognoscūt tam finem, quàm media, quę conducunt ad finem, sed non cognoscunt hæc (vt loquar more nostrorum Philosophorum) formaliter, verum tātum materialiter, hoc est, cognoscunt rem quę est finis, & cognoscunt media, sed non prout est finis, aut mediū; hoc genere continentur omnia bruta, quę videntur impulsu quodam naturali trahi ad expetendum finem suum, & quærenda media necessaria ad assequendū illum. Alia denique cognoscunt perfectè finem suū & media quę ducunt ad ipsum, & liberè agunt, ita vt in ipsis positum sit agere & non agere. Hunc

supremum

supremum gradum agentium, vnus omnium animantium tenet homo; qua etiã de causã dicitur esse dominus suarum actionum. Sed de causis rerum naturalium satis.

Sunt in Physicis quædam alia principia quę in scholis Philosophorum, vocari solent principia complexa, vel principia cognoscendi, *Quæ sint in Physica principia cognoscendi & præcipua quædam pronuntiata.* quæ nihil aliud sunt, quàm sententiæ quædam generales notissimæ ac tritissimæ, quæ crebrò vsurpantur ab Aristotele, & ad res Physicas explicandas probandâsque sepe numero adhibentur. Huius generis sunt hæc. 1. Motum esse. 2. Esse multitudinem & diuersitatem in rebus naturalibus. 3. Tria esse principia generationis rerum naturalium, materiam, formam & priuationem. 4. Quatuor esse genera causarum, materiam, formam, efficiens & finem. 5. Ex nihilo nihil fieri, sed in omni productione Physica, opus esse subiecto aliquo & materia. 6. Per se non generari materiam aut formam, sed totum compositum. 7. Naturam esse principium motus in eo in quo est. 8. Naturam operari alicuius gratia. 9. Naturam nihil frustra facere. 10. Naturam semper, cum possibile est, facere quod est melius. 11. Quę natura sunt, aut semper aut vt plurimum ita fieri, quæ autem præter hæc accidunt, non fieri secundum naturam. 12. Naturam fugere infinitum & inordinatum, semper enim natura quærit finem, & est omnibus causa ordinis. 13. Motum esse actum entis in potentia, prout in potentia. 14. Quatuor esse species motus, generationem & corruptionem; augmentationem, & decretionem; alterationem; & motum localem. 15. Omne quod mouetur, ab alio moueri. 16. Moueri à se proprium esse animatorum. 17. Esse formam substantialem. 18. Formam substantialem, esse præstantiorem materia; & mouens mobili; & agens, patienti. 19. Natura eligit potius vnum, quàm multa; & pauciora, quàm plura, nisi quid obest. 20. Cōtinuum esse diuisibile in infinitum. 21. Cōtrariorum esse contrarias causas, effectus atque proprietates. 22. Omnium natura constantium, esse certum magnitudinis & paruitatis terminum. 23. Remissionem & debilitationem vnius cōtrarij fieri propter admixtionem alterius cōtrarij. 24. Idem, vt idem, semper aptum esse facere idem. 25. Omni actui, propriam & determinatam potentiam, & omni formæ, propriam & determinatam materiam, respondere. 26. Nihil præter naturam existens, aut violentum, esse perpetuum. 27. Actus actiuorum, in patiente & disposito recipiuntur. Ex quo natum est illud multorum sermone tritum pronuntiatum; quicquid recipitur, per modum recipientis recipitur. 28. Quod est in rebus naturalibus euidēs secundum sensum, id non esse in quæstionem vocandum, nec rationibus probandum. Hæc atque horum similia, quæ sparsa in scriptis Aristotelis reperiuntur, sunt quasi fun-

damenta & firmaimenta quædã, quibus eius tota propè Philosophia naturalis, nititur atque fulcitur, eaque passim occurrunt, utpote quæ in plerisque demonstrationibus & probationibus Physicis inferuntur. Sed veniamus ad affectiones & species corporis naturalis.

Affectiones communes omnium rerum naturalium, præsertim corruptibilium, quatuor sunt; quantitas, locus, tempus, & motus. Quãtitas est duplex, vna magnitudo, altera numerus: etenim corpus naturale, quã est mobile, debet esse præditum magnitudine; quã verò est specie multiplex, necesse est ipsum diuidi in multas & varias species rerum. Magnitudini autem est adiuncta figura; nam cum omnis magnitudo naturalis sit corpus finitum, terminus autem corporis est figura, necesse est omne corpus naturale affectum esse aliqua figura: locus absolutè quidem debetur corpori naturali, quia est corpus longum, latum, & crassum; hic autem vel ille locus, hoc est, vel superior, vel inferior debetur ei quatenus habet grauitatem vel leuitatem. Loco autem cognatus est situs vel positura, quæ ex circumscriptione loci & locati corporis existit; cuius differentia sunt, supra, infra, ante, retro, dextrum, sinistrum. Motus est præcipua affectionum naturalium, & quæ maiori studio, cura & diligentia tractatur à Physico, quàm alia; cuius quatuor sunt species, generatio & corruptio, accretio, & decretio, alteratio, & motus localis. Tempus non modò est mensura omnium motuum naturalium, sed etiam metitur durationem rerum corruptibilium. Species verò corporis naturalis, septem sunt, cælum, elementa, mixta imperfecta, ut nix & grando; mixta perfecta, quæ carent anima, ut metalla; plantæ, bruta, homo: quanquam mixta imperfecta (quoniam non habent formam substantialem diuersam ab elementis ex quibus constant, sed sunt accidentaria quædam eorum complexio & coagmentatio) non debent tanquã species quædam corporis naturalis diuersa ab elementis recenseri. Harum autem specierum quæ sit præstantissima paucis explicandum est.

Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.

C A P. VI.

RISTOTILES multis in locis haud obscurè docet, cælum dignitate antecire reliquis corporibus naturalibus. Nam in lib. 6. Ethicorũ ubi loquitur de sapientia, ita scribit; *neque verò quicquid ad rem attinet, quod homo reliquorũ animalium quiddã sit quàm optimũ, sunt enim, et alia homine multò diuiniora, ut ea quæ omnibus maxime sunt in cõspectu ex quibus hic mundus coagmentatus est.* Deinde in 2. Phy. tex. 45. & 1. de Partibus animalium. cap. 1. reprehendit eos

Philo-

Philosophos qui aiebant plantas & animalia effici à suis quæque causis, cælum autem & sidera, casu & fortuitò extitisse; *absurdum*, inquit, *est cælum, & diminissima sensibilem, subijcere temeritati fortune.* Tum, in 1. de Cælo sex. 13. inquit; *manifestum est, esse aliam substantiam præter eas quæ hîc sunt, priorem, ac diuinorem huius omnibus*: loquitur autem de cælo. Præterea 1. lib. de Cælo tex. 100. ait cælum esse corpus immortale & diuinum, ex quo & aliis corporibus pendet esse & viuere, his quidem exactius, his autem obscurius. Amplius, in 1. de Cælo textu 16. sic ait; *Quapropter ex omnibus huius, aliquis ratiocinando crediderit, quòd est aliquod, præter corpora quæ hîc & circa nos sunt, alterum separatum, tanto nobiliorem habens naturam, quanto plus distat ab his, quæ hîc sunt.* Ad hæc, in 1. de Partibus animalium cap. 5. ait, res naturales æternas, vt sunt cæli, tantum præstare aliis rebus naturalibus, vt cognitio illarum vel minima & tenuissima multis partibus præstabiliior sit, quàm harum rerum amplissima & accuratissima scientia. Postea, in 1. lib. Meteorologico, inquit hunc mundum inferiorem, continentem atque coniunctum esse cælo, vt omnis virtus eius per motus cælestes conseruetur & gubernetur. Hoc etiam est valde consentaneum rationi; etenim substantiæ cæli est simplex, ingenerabilis & incorruptibilis; forma à qua mouetur & quæ est finis ipsius, est Intelligentia; motus eius, est circularis, qui est primus & nobilissimus omnium motuum naturalium; figura est rotunda, quæ antecellit cæteras species figuræ; virtus eius & efficientia, est maximè generalis, vtpotè per quam omnia quæ sunt infra lunam, procreantur, reguntur, conseruantur, & quodammodo perpetuantur: videtur igitur esse cælum omni alio corpore naturali præstantius.

Sed hoc non videtur carere difficultate: quoniam Arist. in pro- Tres dubita-
 mio librorum de Anima, significat scientiam animæ, dignitate ante- tiones.
 cellere reliquis disciplinis; ergo anima vel animal, erit nobilior cælo. Deinde, videtur homo esse nobilior cælo, quippe cum habeat animam participem rationis, immortalem & diuinum, similem Dei, & parem propemodum Intelligentiis, quin etiam Arist. in 2. Phy. tex. 24. inquit hominem esse finem omnium rerum, hoc modo scribens; *Et utimur tanquam propter nos, omnibus quæ sunt, sumus enim quodam modo & nos finis.* Præterea, animatum est nobilius inanimato; sed formica, verbi gratia, est animata, cælum autem non; ergo formica est nobilior cælo. Verum, paruo negotio occurrere possumus his obiectionibus. Ad primam dubitationem respondemus. Cum Arist. ibi commendat scientiam animæ, tum ob certitudinem, tum ob excellentiam rerum quas tractat, non affirmat eam primam esse omnium disci-
 f iij

*Quomodo cœ-
lum partim
sit nobilius
homine, par-
tim verò nō.*

narum, sed esse ponendam in primis, hoc est, numerandam esse inter primas & clarissimas scientias; quod profectò verum est, nam post doctrinam Intelligentiarum & scientiam cœli, primum ac summum locum sibi suo iure vendicat sciētia animæ. Ad. 2. obiectionem. Responderet Arist. cœlum posse considerari duobus modis; vel vnà cum Intelligentia, hoc est, pro toto quodam, quod existit ex orbe & Intelligentia, cuius motu, ac efficientia continentur omnes res sublunares; vel præcisè & citra Intelligentiam, prout est corpus quoddam simplex & naturale, & quod perpetuò mouetur in orbem; similiter diceret Arist. hominem bifariam accipi posse; vel vt est corpus quoddā naturale, habēs esse Physicum, & operationes Physicas; vel ex ea parte qua est immortalis, intelligens, & participes diuinitatis. His positis, facillimè dissolueret dubitationem propositam ad hunc modum. Cœlum sumptum priori modo, proculdubio nobilius est homine; posteriori autē modo non; vincit quidem dignitate hominem priori modo acceptum, vincitur tamen ab eo, si homo posteriori modo consideretur. Vel aliter, anima rationalis pendet à cœlo ratione corporis quod informat, & vnionis cū eo ex qua existit homo, & ratione operationis, quatenus ea pendet à phantasmate, & vsus eius potest impediri ob deprauationē instrumenti sensitiui, per se autē & simpliciter, ea ratione vt animus noster est immaterialis, omnia intelligēs, & liberū habens arbitriū, nō pendet à cœlo. Sicut igitur homo quodā modo est dependens à cœlo, quodam modo non; ita quodam modo est eo nobilior, quodam modo verò non: quamuis propter nobilitatem hominis (quam post resurrectionem animo & corpore adepturus est, & quia eius gratia cœlos creatos esse in sacra scriptura legimus, tum alibi, tum Deuteronomij 4.) idcirco verius dici potest, hominem esse simpliciter præstantiorem cœlo. Ad eum autem locum qui ex 2. Phy.

*An homo sit
finis omnium
rerum natu-
ralium.*

adductus est, duobus modis respondere possumus. Vno modo, si dicamus Arist. ibi facere hominem finem omnium rerum, non naturalium sed artificialium, nā de huiusmodi rebus ibi loquitur Arist. omnes enim artes comparatæ sunt ad vsus & comoditates hominis, præsertim, vt inquit Albertus, hominis ciuilis: nam homo soliuagus agēs vitam solitariam, non eget tam multis artibus, atque hoc modo prædictum locum Arist. interpretantur Simplicius, Auerr. & B. Thom. est igitur homo finis omnium rerum artificialium: quin etiam hominē finem esse omnium rerum naturalium quæ sunt infra lunā Arist. docet 1. Polit. cap. 5. Altero modo, possumus etiam dicere, hominē dici finem omnium rerum, non absolute, sed quodam modo; quam particulam ponit ibi Arist. cœlum enim primaria intentione est propter Deum & Intelligentiam; quodam modo autem, hoc est, secundaria

intentione, est propter generationem & conseruationem harum re- *Obiectio.*
rum inferiorum, maximè autem hominis. Sed dicit aliquis Aristo-
telem in 9. lib. de Hist. animal. cap. 1. ita scribere de homine; *Quorum*
vestigia moriū, cum in omnibus ferè insunt, tum vel maximè in perfectioribus,
& maximè in homine, hic enim natura perfectissima est, & ob eam rem ha-
bitus isti conspectiores in ipso continentur. Et in. 2. lib. de Partibus anima-
lium cap. 10. *Habent, inquit, quadam animalia etiam bene viuendi rationem,*
quale hominum genus est, quippe quod aut unum ex nobis cognitū diuinitatis
particeps sit aut omnium maximè: quibus verbis significat hominem di- *Solutio.*
gnitate excellere omnes res naturales. Verum, hoc faciliè soluitur,
nam Arist. non loquitur de homine absolutè, sed facta comparatio-
ne cum aliis animantibus mortalibus; id quod ex eius verbis liquidò
cognoscitur. Ad. 3. dubitationem dici potest, comparisonem fieri *Non semper*
debere in his, qui sunt eiusdè generis vel ordinis. Quocirca in morta- *animatum est*
libus, animatū nobilius est inanimato, sed animatum mortale non est *nobilius ina-*
nobilius inanimato incorruptibili, quale est cælum; quod (tum quia *nimato.*
est incorruptibile, tum quia est causa vniuersalis omnium corru-
ptibilem, in fieri, in esse, & in operari) censeretur debet nobilius cunctis
rebus corruptibilibus. Quamquam D. Tho. videtur paulò aliter
sentire in 1. parte quæst. 70. art. 3. in resp. ad. 2. scribens animal sim-
pliciter esse nobilius cælo propter animam: cælum autem secun-
dum, quid esse nobilius animali; tum quia forma eius in totum per-
ficit materiam, ita vt non sit ampliùs in potentia ad aliam formam,
quod non facit anima in animali; tum etiam propter motum cæle-
stem, qui fit à nobiliori motore.

Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.

C A P. VII.

QUOD sit subiectum Philosophiæ naturalis, & quæ huius
subiecti principia affectiones, & species, ostensum est; se-
quitur, vt principia Physicæ partes, earumque partiū inter
se ordinem, indicemus. Arist. in 3. lib. de Anima textu 38.
auctor est, scientiam ita secari & diuidi, vt res diuiduntur in quibus
scientia versatur; ex quo fit, vt quoniam suprà indicauimus varietatē
rerum naturalium quæ subiiciuntur Physicæ, nunc facillimum nobis
futurum sit colligere ac explicare omnes partes Philosophiæ natura-
lis. In principio operis Meteorologici Aristotelis partim repetens
quæ antè docuerat, partim ea proponens quæ deinceps tractaturus
erat, pulchrè ante oculos ponit omnes partes Philosophiæ naturalis,
earumque dispositionem & ordinem. Commemorat autem ibi sex

Septem partes Physicæ.

partes Physicæ, Vnam de primis causis naturæ & de omni motu naturali, quæ continetur octo primis libris Physicis. Alteram, de cælo, quam complectuntur quatuor libri de Cælo & Mundo. Tertiam, de mutua transmutatione elementorum, & vniuersè de generatione & corruptione, quæ docetur in libro de Generatione & corruptione. Quartâ, de rebus Meteorologicis, quam Aristoteles exposuit tribus, vel vt aliis placet, quatuor libris. Quintam, de animalibus, qua comprehendit Aristoteles omnia quæ pertinent ad doctrinam animalium, hoc est, libros de Historia animalium, de Partibus animalium, de Anima, de Generatione animalium, & quæ vulgò nominantur Parua naturalia. Sextam, de Plantis, de quibus pollicetur Aristoteles se velle conscribere aliquod opus, tum hîc tum in libro de Sensu & sensili (vbi agit de saporibus) & in fine libelli de Longitudine & breuitate vitæ; sed neque nunc extat aliquod opus eius de Plantis, neque extabat tempore Alexandri, vt ipse scribit in suis commentariis in librum de Sensu & sensili, loco supradictò; duos autem libros de Plantis, qui nunc circumferuntur nomine Aristotelis, viri doctrinæ Aristotelicæ periti, existimant falsò adscribi Aristoteli, cui rei fidem faciunt, inuentio, dispositio, & elocutio rerum quæ tractantur in illis libris, quippè cùm nihil planè oleant lucernam Arist. His sex partibus Physicæ, adiungenda est septima de Mixtis perfectis & inanimatis, vt sunt Metalla, quâ prætermisit quidem Arist. in hac enumeratione, sed in fine tertij Meteorologici expressit: nam cùm de metallis generatim quædam attigisset, ampliorè & diligentiorè explicatione pollicetur his verbis; *Communiter igitur dictum de omnibus his, sigillatim autem considerandum est intendentibus circa unumquodque genus.* Hæc igitur est diuisio vniuersæ Philosophiæ naturalis, à Peripateticis memoriæ prodita.

Antonius Maderianus in lib. 15. de Eruersione singularium certaminum.

Cæterùm, quoniam nonnulli ætatis nostræ Philosophi, præstantes ingenio & scientia Philosophiæ Aristotelicæ, pugnacissimè contendunt octo libros Physices (in quibus agitur de principiis & affectionibus rerum naturalium) omninò remouendos esse à partibus Physicæ, & referendos esse ad Metaphysicam, initium autem Philosophiæ naturalis sumendum esse ex libris de Cælo; age hanc etiam opinionem obiter refellamus. Multa sunt quæ huic opinioni maximè aduersantur. Primò, titulus horum librorum; qui est de Physico auditu. Tum, quoniam Arist. citans alibi hos libros, appellat eos Physicos; veluti in 8. Phy. tex. 4. Postea, quia omnes interpretes Aristotelis concordissimè agnoscunt hos libros Physicos, & primam partem Philosophiæ naturalis. Deinde, quòd duo primi libri sint Physici, ostendit Aristoteles in proœmio, dicens eniten-

dum esse Physico, primùm omnium docere causas & principia rerum naturalium. Quòd autem reliqui sex libri sint etiam Physici, apertè indicat Aristoteles in principio tertij libri, scribens; *Quoniam Physica tractat de natura qua est principium motus, motus autem est continuus, ac proinde potest infinitè dividi, & sine loco ac tempore esse nequit; ob id Physico differendum esse de motu, infinito loco, & tempore.* Ad hæc, Aristoteles in 1. de Partibus animal. præcipit in omnibus disciplinis exponendis atque tractandis, primùm docenda esse quæ sunt maximè communia; sed quæ declarantur in octo libris Physicis, sunt maximè communia omnium pene rerum naturalium; ergo, &c. His accedit, quòd omnis scientia, ut est in 1. Posteriorum tria speculatur circa subiectum suum, principia, species, & affectiones eius; quare Physica speculari debet principia & affectiones, sui subiecti, quod est corpus naturale; huius autem corporis principia & affectiones, traduntur in octo libris Physicis; ergo tales libri non possunt à Physica remoueri. Postremo, vnius scientiæ est, ut scribitur in 1. Posteriorum 43. docere subiecti sui principia, species, & affectiones; si Metaphy. igitur considerat principia & affectiones corporis naturalis de quibus agitur in octo libris Physicis; eadem profectò considerabit species corporis naturalis; ex quo necessario efficitur, vel nullam esse Physicam, vel si qua est certè superuacaneam esse: cum quicquid attinet ad perfectam cognitionem rerum naturalium, id totum sibiumat & arroget Metaphysica, quare absurdum est octo libros de Physico auditu, remouere à doctrina Physicæ. ommissa igitur hac opinione, pergamus ad alia, & de supradictarum partium Physicæ ordine differamus.

De ordine quarundam partium Physicæ conuenit inter omnes; etenim certum est octo libros Physicorum, primū tenere locum, quippe cum principia & quasi fundamenta totius Philosophiæ naturalis, rerumque maximè comuniū doctrinam contineant. Vnde Auerr. in suo prologo Physico, loquens de his libris sic ait; *Proportio istius libri ad scientiam naturalem, est sicut proportio elementorum rei ad rem, quia iste liber comprehendit res, quæ sunt principia & radices universales illorum, de quibus uult loqui Naturalis.* Hos libros proximè sequuntur duo libri de Cælo; cælum enim, quoniam est maximè simplex, perfectum, immortale, & causa efficiens, regens atque conseruans omnium rerum sublunarium, optimo iure sibi vendicat primum locum inter species corporis naturalis. Tertius locus tribuendus est elementis, quippe cum sint corpora simplicia & principia omnium rerum mixtarum. Doctrinam autem elementorum, Arist. quidem inchoauit in extremis duobus libris de Cælo; in libris verò de Generatio-

*Principalis
materia, quæ
tractatur in
libris de Ge-
neratione &
corruptione
sunt elementa.*

ne, penitus absoluit, ut inquit Alexander in principio operis Meteorologici, & Philoponus in proœmio lib. de Generatione. Porro quæcunque scribuntur in libris de Generatione pertinere ad scientiam elementorum, eoque referri ab Arist. ex his quæ subiiciam, manifestum erit. Totum opus quod inscribitur de Generatione & corruptione, diuisum est in tres partes: in prima agitur præcipuè de generatione & corruptione; in secunda quæ incipit à tex. 43. primi libri, de tactu, actione, & mixtione; in tertia quæ continet secundum librum, agitur de elementis. Ad has tres partes distinguendas, Arist. vsus est tribus proœmiis, ut cuius licet videre in principio cuiusque partis. Has igitur partes affirmamus Arist. instituisse atque pertractasse elementorum causâ; ac de vltima quidem, hoc est, de secundo lib. nemini dubium est. nam & Arist. initio eius libri proponit se velle agere de elementis, & principalem partem libri consumit in explicatione illorû: & alibi citans hunc librum, appellat eum de elementis, ut in 2. de Anima tex. 117. & in libello de Sêlu & sensibili, vbi differt de saporibus. Secundam autem partem operis, etiam referri ad doctrinam elementorum, planum fecit Arist. in proœmio eius scribens ibi textu 43. quia de elementis sermonem instituit, necessariò item agendum esse de tactu, actione & mixtione. De prima verò parte, quæ est de generatione & corruptione, licet id maximè obscurum esse videatur (propterea quòd Arist. significat in proœmio eius, se agere velle non tantum de generatione & corruptione elementorum, sed vniuersè ac simpliciter de generatione omnium quæ natura constant) idem tamen sentiendum est. Etenim Arist. tum in proœmio 2. lib. de Generatione, tum apertissimè in 3. lib. de Cœlo tex. 1. indicat se aggredi ad tractandum de generatione & corruptione, elementorum causâ; sic enim scribit in 3. de Cœlo; *De primo igitur elementorum dictum est, & quale id est secundum naturam, & quòd incorruptibile, atque ingenerabile. Reliquum est autem de duobus dicere, simul autem accidet de his dicentibus, & de generatione & corruptione considerare; generatio enim aut omninò non est, aut solum in his est elementis, aut in qua ex his sunt.* Ex quo intelligitur vltimos duos libros de Cœlo; & item duos de Generatione facere vnum opus, quo perfecta elementorû doctrina continetur. De ordine igitur harum partium Physicæ quas memorauimus omnes consentiunt: At de quarto lib. Meteorologico; de libris de Anima, ac de Plantis, quo loco censerî & numerari debeant, magna controuersia & dissensio est inter expositores Arist. de qua re quod nobis videtur maximè probabile, in præsentia breuiter explicabimus.

De quar-

EG o sic existimo, eum librū qui vulgò inscribitur quartus Meteorologicus, nihil attinere ad doctrinā Meteorologicam, nec cū aliis tribus prioribus libris cohærere, sed potius libris de Generatione & corruptione subiungēdum esse; in quam opinionem adducor his rationibus. Primò, quia nec inscriptio operis Meteorologici, cōuenit in hunc librū, nec materia rerum Meteorologicarum, quæ est duplex halitus, vnus calidus & humidus, alter calidus & siccus, vt est apud Arist. in principio primi, & sine tertij libri Meteorologici. Etenim quæ cōtinentur hoc libro (siue is sit separatus ab aliis & per se cohærens, vt quibusdam visum est; siue sit pars seu additamentū eius operis quod est de elemētis) neque gignuntur in sublimi, nec duplici ex halitu efficiuntur. Deinde, Arist. in proœmio Meteor. exponens vniuersam materiam pertractandam in libris Meteor. solum enarrat ea quæ docentur in tribus libris, de quarto autem nullum verbum facit; mox subdit; *Cum autem, inquit, pertransuerimus de his, speculabimur de animalibus & plantis*, ex quo perspicitur, inter tres libros Meteorologicos, ac eos qui sunt de Animalibus, non esse interponendum hunc librum. Præterea, inter libros tres Meteorologicos apparet magna euidentisque connexio, quam Arist. apertissimis verbis facit & declarat primis extremisque verbis cuiusque libri; at inter hunc librum & priores tres Meteorologicos, nec est, nec fit ab Arist. vlla connexio, nam in fine tertij libri proponit agēdum esse de metallis, in principio autem huius libri reuocat in memoriam quæ tractata fuerunt in 2 lib. de Generatione, de primis qualitatibus elemētorum, & proponit se velle docere nonnullas affectiones, quæ ex actione perpeſsionēque harum qualitatū existunt, vt vel ex hoc vno loco clarissimum sit, hunc librum connexum esse non cum Meteorologicis, sed cum his qui sunt de Generatione. Ad hæc, causa quæ mouet alios, vt hunc librum proximè subiungant aliis Meteorologicis, inutilis est; siquidem aiunt in aliis tribus libris dictum esse de mixtis imperfectis, in hoc autem agi vniuersè de mixtis perfectis, quod profectò falsum est: nam neque hic declarantur principia mixtorum, quæ sunt quatuor elementa; nec eorum species, quæ sunt metalla & lapides; nec affectiones, quæ sunt tum aliæ, tum in primis qualitates sensibiles; sed in hoc libro scopus Aristotelis est (cū in 2. libro de Generatione docuisset esse quatuor primas qualitates, earūque duas esse actiuas, alteras verò duas passiuas) declarare ea, quæ tam ex actione quàm passione

Leber, qui dicitur quartus Meteororum, non pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tres libr. Meteororum locari debet, sed post libros de Generatione & corruptione.

talium qualitatum accidunt mixtis. Ex actione enim caloris & frigoris, prouenit generatio, putrefactio, concoctio, & incôcoctio, earumque species, vti sunt maturatio, cruditas, elixatio, inquinatio, assatio, & tostio. Ex perpeffione verò humoris & siccitatis, proficiuntur mollities, durties, concretio, liquefactio, incrassatio; tum præter hæc, flexibile, friabile, frangibile, & alia horum similia: vt nemo sit, licet parùm acurè videat, qui cernens animo principium, finem totumq; contextum huius libri, non animaduertat eum dissentaneū esse libris Meteorologicis; his autem qui sunt de elemētis seu de Generatione, planè consequentem. His denique accedit locupletissimū testimonium Alexandri, quem nos huius sententiæ ducem & auctorem libenter sequimur: is enim in præfatione sua super hunc librum sic ait; *Liber hic qui quartus inscribitur Meteorologicorum Aristi. quidem est, verum ad Meteorologicum negotium non attinet; nam quæ in ipso pertractantur, huiusce theoriæ propria non videntur, sed magis quantum ex his, quæ in ipso dicuntur, ratiocinari possumus, consequi habet ad libr. de Generatione & corruptione: cum enim in ipsis pertractauerit de quatuor virtutibus tāgibilibus, caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, ostendens ex combinatione harum virtutum elementa fieri, quin etiam aliquas ipsarum alienas esse, aliquas verò passiuas, in præsentis modò libro, quanam sint ea declarat, quæ, unaqueque dictarum virtutum facit aut patitur, & quæ ab ipsis geruntur, ac fiunt. Hæc Alexander.*

*Solutio trium
dubitationū.*

Sed dicit aliquis. Hic liber inscriptus & habitus est Meteorologicus, etiam ante tempora Alexandri. Esto, sed Alexander improbat talem inscriptionem, nec est inusitatū vel adornare libros falsis inscriptionibus, vel eos adscribere alienis auctoribus. Sed cur, inquires, Arist. non meminit huius libri in enumeratione quam fecit in præmio operis Meteor. An quia eū comprehendit sub opere de elementis & de Generatione? An potius quoniam cū instituisset generalem diuisionē Philosophiæ naturalis in principales partes eius, sicut omisit opus de Metallis, ita non est mirandum hunc vnum librum fuisse ab eo prætermisum. Illud verò quod nonnullos deducit ab hac sententia, infirmum sanè est. Aiunt quidam, hunc librum non posse coniungi cū his qui sunt de Generat. propterea quòd Arist. extrema parte ipsius, significat huic libro proximè succedere libros de Partibus animalium, scribens; *Quoniam hic dictum fuit generatim de cōstitutione naturæque partium similarium, deinceps agendum esse sigillatim de unaqueque ipsarum, tum de partibus dissimilaribus, ad extremū de animalibus quæ constans ex huiusmodi partibus.* Sed hoc argumentum, nec obest nobis, nec prodest his, qui contra sentiunt; non enim illis verbis Arist. indicat connexionem successionemque librorum, sed potius seriem, aque ordi-

ne rerum cognoscendarum, quasi diceret. Cum hinc declarare fuerint nonnullæ affectiones quæ insunt partibus animalium, eum qui vellet totam hanc materiam ad extremum usque proficere, oporteret speculari hæc vel alia quæ ibi proponuntur, alioquin hic liber proximè anteit libros de Partibus animalium; ergo subsequitur libros de Metallis & de Anima, quoniã isti volunt libros de Anima præire eos qui sunt de Partibus animalium. Cùm autem contendunt hunc librum proximè coniungi cum aliis Meteorologicis, hinc necessariò concluditur libros de Metallis, & de Anima, priores esse libris Meteorologicis, quod nemo non videt falsum, & absurdum esse. Sed de his satis, veniamus ad libros de Anima & de Plantis.

De ordine quo libri qui pertinent ad scientiam animalium, ab Aristotele scripti aut euulgati fuerint, ponam in medio, quæ potui ex variis locis eius, coniectura consequi. Primus locus assignari debet libris de Historia animalium, quibus Aristoteles tradidit rudem & adumbratam notitiam animalium, quam quia non demonstrando, sed veluti narrando exposuit, appellauit historiam. Secundus locus dandus est libris de Partibus animalium. Tertius, libello de Incessu animalium. Quartus, libris de Anima. Quintus, libro de Sensu & sensibili, de Memoria & reminiscencia; de Somno & vigilia; de Somniis; de Diuinatione per somnum; de communi Motu animalium. Sextus, libris de Generatione animalium. Septimus, libro de Longitudine & breuitate vitæ; & de Iuuentute & senectute; Vita & morte, ac Respiratione. Quod libri de Historia animalium primi omnium locari debeant, ex eo manifestum est, quod mos est Aristoteli primùm generalem & crassam notitiam rerum, quas diligenter tractare vult, proponere: tum subtilem & accuratam eandem cognitionem tradere. Deberi autem secundum locum libris de Partibus animalium, declarat epilogus illius operis, & libri qui est de Motu animalium, ubi Aristoteles, repetens, quæ ab eo tractata fuerant de animalibus, semper memorat primo loco libros de Partibus animalium. His autem proximè succedere libellum de Incessu animalium indicat Arist. extremis verbis quarti libri de Partibus animalium, scribens; *Quoniam actum fuit de partibus animalium, sequi, ut de his quæ in incessu animalium deseruiunt, differatur.* Huic libello consequens esse opus de Anima, declarant vltima verba huius libelli quæ sic ferè habent; *De partibus cum aliis, tum his quæ faciunt ad incessum animalium, hoc se habet modus: ita autem sic determinati, proximum est de anima contemplari.* Hos libros de Anima subsequitur liber de Sensu & sensibili; quod ostendit Aristoteles in principio eius, coniungens ipsum cum libris de Anima. Huic libro de Sensu & sensibili adnectendus est

De ordine librorum qui pertinent ad doctrinam animalium.

liber de Memoria & reminiscētia; vt videre licet ex fine libri de Sensu & sensili. Porro, librum de Memoria & reminiscētia, sequuntur hi qui sunt de Somno & vigilia, de Somniis, de Diuinatione, & de communi Motu: post quos proximè numerantur libri de Generatione animalium, id quod liquidò perspicitur ex epilogo libri de Motu animalium, qui sic habet, *De partibus igitur uniuscuiusque animalium, & de anima, præterea de sensu & memoria, & somno, & communi motu diximus, reliquū autem & de Generatione dicere.* Quod autem liber de Longitudine & breuitate vitæ; de Iuuentute & senectute; de Vita & morte, atque respiratione, extremum locum teneant, apertè docet Arist. extrema parte libri de Longitudine & breuitate vitæ, vbi sic ait; *Et hæc est causa de magnitudine & breuitate vitæ, reliquum autem nobis considerare de iuuentute & senectute, vitæ & morte, his enim determinatis, finem utique habebit, quæ de animalibus methodus.* Si igitur hi libri terminant doctrinam animalium, necesse est his antecere eos qui sunt de Generatione animalium. Hoc igitur ordine videtur Arist. eos libros qui continent scientiam animalium, aut scripsisse, aut in publicum edidisse.

Libros de Anima, ordine doctrina, posteriores esse, in libro qui sunt de Partibus animalium.

Sed quæret aliquis, an ordine doctrinæ libri de Anima præponendi sint his qui sunt de Partibus animalium, nec ne? Equidem vehementer assentior Alexandro, qui censet libros de Partibus animalium, ordine doctrinæ prius explicandos esse, quàm libros de Anima; huius viri auream orationem hic adscribemus; sic enim ait in primo libro suo de Anima, cap. 2. *Fere autem affectu uis ea quæ de anima traduntur, & rationes, quæ ad eius substantiam pertinent, tractaturum, animaduertere præter cætera opus est id, quod in natura ambitiōse elaboratum est. Cum enim qualis, & quæ res sit natura didicerimus, nobisque, persuaserimus quocumque opere, vel admirabili, quod intercedere arte confectura sit, longè maiori admiratione digna esse effecta natura: facile fidē prestabimus iis, quæ à nobis de anima substantia recensenda sunt. Nihil enim magis in causa est, ut cū de anima differtur, ambiguis difficultatibus inuoluamur, quàm quod difficillimum est illius potestates functionesque iis quæ de ipsa dicuntur consentanea, & cōcordi ratione coniungere, quasi omni corporea virtute diuiniora, & maiora esse existimentur. Quare si ea quæ commodè & aptè de anima substantia proferuntur, contradictionibus implicare non volumus, primo loco ipse possidentis animæ corporis apparatus contemplandus est, & internarum inuicem externarumque partium cū ipso venustatis & pulchritudinis concentu, lex & dispositio cōquirenda. Simul enim atque hac ipsa speculati fuerimus; haudquaquam ulterius admirabile, & nostra opinione maius esse videbitur, ut in corpore supra quàm opinari possumus, mirabiliter atque ambitiōse disposito, anima tot in se motuant principia possides,*

concl.

continetur. Averroës idem sensit & scriptum reliquit in principio Meteororum, idem quoque recta ratio suadet: nam si anima est actus corporis organici, ergo corpus organicum ordine generationis, est prius quàm anima, ac proinde prius declarari ac cognosci debet. Deinde si in explicandis disciplinis, incipiendum est ab his quæ sunt magis nota & manifesta nobis, corpus autem organicum cum cadat sub sensus nostros, est nobis magis conspicuum & familiare quàm anima, cur non doctrina corporis animati & partiũ eius præponenda erit sciẽtiæ animæ? & Arist. in 1. de Part. animal. disputat an sit Physici agere de omni anima, qua re innuit doctrinam animæ non ab eo fuisse præpositam libris de Part. animalium, sed magis postpositam. Sed Auicenna, nobis dissentiens, vult libros de Anima priores esse his qui sunt de Partibus animalium, tribuens eis sextum locum inter partes Philosophiæ naturalis; eo maximè argumento, quòd anima sit perfectior corpore, & finis eius: & sicut est præcipua causa ipsius animalis, ita in eo cognoscendo priorem atque potiore esse debere. verùm dupliciter peccat Auicenna, primùm, quia putat in doc-

Opinio Auicenna refellitur.

De Plantis autem ita dicendum est, Aristotelem prius tractasse de animalibus, quàm de plãtis. vbi enim commemorat hos libros, semper anteponit libros de Animalibus, his qui sunt de Plantis, ut potest cognosci ex his quæ scribit ipse in præmio Meteororũ, in lib. de Sensu & sensili, vbi loquitur de saporibus, & in fine de Longitudine & breuitate vitæ, idque Aristoteles non temerè, sed consultò fecit: etenim ordine doctrinæ priores sunt libri de Animalibus, quàm de Plantis; nam licet plantæ quia sunt corpora magis simplicia, videantur esse natũra priores animantibus, tamen horum doctrina antegredi debet, propterea quòd faciliior & manifestior est, & multum præbet adiumentũ ad capeffendam scientiam plãtarum: operationes enim animæ, partes item & instrumenta plantarum, deprehenduntur, cognoscuntur & nominantur per analogiam quandã ad ea quæ cernuntur in animalibus, hoc autem perspicuum fit ex verbis Theophrasti, quæ in primo de Historia plantarum sic habent; *Nec illud latere nos debet, quid proportionis intelligi debeat, ut in animalium genere, ad de*

Libri de Animalibus præcedunt ordine doctrinæ libros de Plantis.

scilicet redigenda, qua quàm similima, perfectissimæque continentur ad summam, omnium qua in plantarum genere spectantur, similitudo, petenda ex iis est qua in animalibus insunt, quoad fieri possit. Igitur hac ita determinare libeat. De partibus igitur Philosophiæ naturalis, earumque partium ordine ac dispositione ita dictum sit. nunc pauca de utilitate ac voluptate, quæ ex Physicæ studio capitur, strictim attingamus.

De utilitate & incunditate Philosophiæ naturalis.

C A P. I X.

*Utilitates
Philosophiæ
naturalis*

ETSI Physica, quoniâ est scientia speculatiua, non propter aliud sed per se, sui que gratia quærenda & expetenda est, nihilominus tamê plurimas atque maximas commoditates & ornamenta præbet omnibus disciplinis. Primum, utilis est Metaphysicæ; propter cognitionem primi motoris, & intellectus humani, & propter cognitionem atque contemplationem motuum cœlestium, quæ viam iterum Metaphysico ad peruestigandam scientiâ Intelligentiarum. Tum Medicinæ; propter doctrinam elementorum, facultatum naturalium, stirpium, & corporis humani; & quia Physicus aperit primas causas naturales sanitatis & ægitudinis, quod pulchrè docet Arist. in lib. de Sensu & sensibili cap. 1. scribens his verbis; *Naturalis autem est, & de sanitate, & infirmitate prima cognoscere principia: nec enim sanitatem, nec infirmitatem possibile fieri carentibus vita. Quare fere naturalium plurimi, & Medicorum, qui magis Philosophicè artem prosequuntur, illi quidè finiunt ad ea, qua de Medicina, hi verò ex iis qua de natura, incipiunt qua de Medicina.* Postea, conducit disciplinis Mathematicis; Astronomiæ quidem propter notitiam cœli; Perspectivæ, propter scientiam luminis, coloris, ac eorum quæ attinent ad aspectum; Musicæ verò; propter intelligentiam soni, vocis, eorumque quæ spectant ad facultatem auditus. Deinde, Philosophiæ morali, propter scientiam hominis, potentiarum eius, affectuum & operationum. quocirca Aristoteles in tractandis rebus moralibus multa sumit ex libris Physicis, præsertim iis qui sunt de Anima. Denique, multum seruit Theologiæ; etenim multa sunt in lib. Geneseos, Ecclesiastæ, Iob & Psalmorum, planè Physica, quæ ignarus Physicæ, benè intelligere non poterit. in Theologia etiâ scholastica, quàm plurimas tractari quæstiones Physicas, manifestum est. Postremo, utilis est cunctis artibus, tum quia omnis fere ars in id comparata est, ut vel imitetur naturam, vel eam adiuuet & perficiat ea quæ natura per se non potest efficere, tum etiam quia subiectum & materia omnium formarum artificialium, est corpus naturale. Sed immensum esset, non modò dicendo amplificare, sed

sed enumerādo percēdere Physicæ vtilitates, quæ latissimè ad omnes disciplinas & omnes humanæ vitæ cōmoditates vsusque permanant.

De voluptate autem, quæ eorum animos afficit qui verè purèque philosophantur, quis pro eo, ac res est, dignè eloqui valeat? Aristot. *Quanta voluptas sit in studio Philosophiæ naturalis.* in 1. de Part. animal. cap. 5. multis verbis egregiè declarat quantas voluptates adferat Physica, his qui rerum naturalium causas studiose accuratèque contemplantur; quem locum horror omnes vt totum diligenter legant, admirabiles enim in animis legentiū amores erga studium cultumque Philosophiæ naturalis excitabit: & in 10. lib. Ethicorum ita scribit; *Videtur Philosophia mirabiles quasdam, cum sinceritate, cum stabilitate continere voluptates.* Cic. etiam in 2. lib. Acad. quæst. cum dixisset res Physicas non firma comprehendi scientia, sed variis Philosophorum opinionibus, huc atque illuc probabiliter agitari, subiungit hæc; *Neque tamen istas quæstiones Physicorum exterminandas puto: est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque natura; erigimur, elatiores fieri videmur, humana despicimus cogitantēque supera atque cælestia, hæc nostra, vt exigua, & minima contemnimus; indagatio ipsa rerum, cum maximarum, cum etiam occultissimarum, habet oblectationem, si verò aliquid occurrat quod verisimile videatur, humanissima completur animus voluptate.* Sed quoniam exposita sunt quæ generatim & vniuersè pertinere videbantur ad disciplinam Philosophiæ naturalis, nunc propiùs accedentes ad ea quæ in hoc opere tractare constituimus, pauca quædam explanabimus quæ proximè attingunt doctrinam octo lib. Phys. & primùm omnium declaranda est inscriptio horum octo librorum, quæ sic habet, *περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως*, hoc est de Physico auditu.

Declaratur inscriptio octo librorum Physicorum, qua est περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, hoc est de naturali auditu; & disputatur de libris acroamaticis & exotericis.

C A P. X.

QUOD significet hæc inscriptio, & cur præcipuè attributa fuerit octo libris Physicis, quales itē sint libri exoterici & acroamatici, non satis conuenit inter omnes interpretes Aristot. Ego primùm quidē exponam opiniones aliorū, tum etiā sententiam meā adscribam. Auerroës, ait positū fuisse (de naturali auditione) pro eo quod est, de naturali sermone, sed quia accidit sermoni vt audiatur, per metaphorā, loco sermonis dictum est de auditione. Nam plerumque vt est apud Arist. in 3. lib. Rhetoricorum, maior quædam vis ac suauitas est in verbis translatis quàm in pro-

g ij

*Oppugnat
Auerroes.*

*Opinio Al-
berti.*

*Refellitur Al-
berti.*

*Opinio D.
Thomae.*

priis : ac tamen etſi naturales ſermones non modò his octo libris, ſed aliis etiam omnibus explicentur, tamen his præcipuè hoc nomen tribuitur, quoniam ſunt quali ianua ad cæteros, vt quibus contineatur veluti radix & fundamentum vniuerſæ Philoſophiæ naturalis; itaque vt habent ſe elementa ad alia corpora, ſic etiam huiusmodi libri ad reliquos huius diſciplinæ. Hæc Auerroës. Sed multis non probatur hæc interpretatio Auerro. talem enim metaphoram, non ſolum non putant venuſtam & iucundam eſſe, verum etiam maximè duram inſuauemque, vt non ſit verifimile Ariſt. qui ab omni propemodum, in doctrinis tradendis, genere translationum abhorreat, earumque uſum in ſcientiis non ſemel reprehendat, translatione tam rudi & inuſitata uſum eſſe in principio & inſcriptione huius operis. Quis enim ferret eum qui ſic loqueretur, de naturali riſu, vel odore, vel guſtatu, ſignificare uolens, de colore, odore aut ſapore? Sed expoſitionem Auerro. non eſſe penitus abſurdam & remotam à ratione, perſpicuum erit ex his quæ dicturi ſumus extremo loco. Albertus Magnus tractatu 1. Phyſ. cap. 4. de inſcriptione huius operis ita ſcribit, *Dicitur autem liber Phyſicorum, eo quòd ipſe in vniuerſali totum complectatur negotium Phyſicum. Dicitur etiam de Phyſico auditu, quia ibi tanguntur ea quæ auditu plus quam demonstratione ſciuntur de Phyſicis, hoc eſt principia Phyſica vniuerſalia, ex quibus habent probari alia, propter quod aliquando intulatur de principiis Phyſicis.* Hæc Albertus. In cuius expoſitione, non vidèò cur dicat quæ de principiis traduntur in his libris, ſciri magis auditu quàm demòſtratione. An non Ariſt. ea quæ pertinet ad principia, firmiſſimis atque pulcherrimis confirmat atq; cõmunis rationibus? vt quòd non ſint infinita; quòd non vnũ tantum modò, quòd inter ſe cõtraria; quòd opus ſit præter duo cõtraria, tertio quali ſubiecto vtriuſque; quòd materia ſit ingenerabilis & incorruptibilis; quòd natura agat propter finè. Deinde, cur principuè auditu ſciuntur principia, ac non etiam per alios ſenſus? Poſtea, hic titulus (de Phyſico auditu) non tantum pertinet ad duos primos libros, ſed etiam ad alios ſex in quibus diſputatur de motu, maximè in 6. lib. in quo multa certiffimis & exquisitiſſimis demòſtrationibus explicantur, vt eas Proclus, ob euidentiam & neceſſitatè concludendi, quodam libello reuocarit ad formulã rationũ Mathematicarum. D. Thomas initio ſuorũ comment. quid ſentiat de huiusmodi inſcriptione, exponit his verbis; *Hic autem eſt liber Phyſicorum, qui etiam dicitur de Phyſico auditu, quia per modũ doctrinæ ad audientes traditus fuit.* Hæc ille. Sed meritò quiſpiam dixerit, tradi per modum doctrinæ audientibus, eſſe commune aliis libris, vt etiam in libros Logicos, Phyſicos, & Meta-phyſicos cõuenire poſſit; niſi quis inſcien- ter cõtendat hos duntaxat octo

octo libros ab Aristot. doceri & in scholis explicari solitos fuisse, qui potest igitur quod est commune omnibus, causa esse singularis & propriæ inscriptionis horum librorum? Sed neque hanc D. Thomæ interpretationem procul esse à vero, ex iis quæ infra dicemus, perspicuum erit.

Alia est opinio Græcorum interpretum, peruulgata illa quidem & probata omnibus propè melioris notæ scriptoribus, duo fuisse genera librorum Arist. Vnum, eorum quos ἐξωτερικοὺς vocat, quales sunt Historiæ, Poeticæ, ac Rhetoricæ commentationes, demum ea quæ leuiter & populariter scripta sunt, nec ad tenue eliminata. Alterû, eorû quos appellant ἀκροαματικοὺς, Latine auscultatorios, diligentioris atque limatioris operæ, quibus grauior atque subtilior Philosophiæ disciplina continetur; quos idèò putant sic dictos esse, quia sint tam difficiles ad intelligendum, vt sine voce operaque magistri vix percipi & comprehendi possint. Ex horum numero habetur hoc opus, vt ob id etiam talem acceperit inscriptionem. Hanc de scriptorum Arist. diuisione sententiam, plurimi & clarissimi viri memoriz prodiderunt: Galenus in fragmento de Substantiis naturalium facultatum, Plutarchus in vita Alexandri, Cicero in 5. lib. de Finibus, Ammonius in Logica, Simplicius in præmio Physicæ, Aulus Gellius lib. 20. cap. 4. Clemens Alexandrinus in 5. lib. Stromatum, & Alexander in 1. Topicorum lib. Themistius (siue auctor illius præmij, vt antè dixi, Simplicius fuerit) hæc scribit; *Cum autem scriptorum commentationumque suarum species duas haberet, unam, eorum quæ exteriora nominabat, quales erant Historiæ, & Rhetoricæ meditationes, demum omnia ea, quæ minus tum cura ac diligentia, tum intentionis ac studij requirebant; aliam, eorum quæ auscultatoria nuncupabat, in quibus Philosophia remotior subtiliorque ageretur; ex quorum numero habetur hoc opus, cui titulus est de Physica auditione; in auscultatoriis, data opera voluit obscurus esse, ratus hunc in modum obiter posse rudiora ingenia ab huiusmodi studio quasi reuici deterre-
reque; utpote quibus futurum sit perinde ac si neque scripta quidem unquam fuissent.* Simplicius in 4. Phys. tex. 87. vbi Aristot. ait Physico agendum esse de tempore, his verbis. *Primum bene habes dubitare de ipso per externas rationes, &c.* Exponens illa verba (externas rationes) Externa, inquit, dicuntur quæ sunt communia & concluduntur per probabilia, non autem demonstratiua, nec acroamatica, hoc est, non ex accuratioris doctrinæ auditione desumpta. Et in 1. de Cælo super text. 100. vbi Aristot. citat ἐξωτερικὰ φιλοσοφήματα, Simplicius interpretatur exoterica, hoc est, scripta popularia: Auerroës quoque eundem locum interpretans, ita scribit; *Et intendit per extraneos Logicos; sermones enim Logicos vocat sermones extraneos; & Philosophiam, quæ componitur ex istis, vocat Philosophiam ex-*

Quales potest *transiream.* Quid multa? Eustratius, sub finem primi libri Ethicorum, exponens illa Aristotelis verba (*Desuntur etiam de ipsa in extraneis disputationibus, nonnulla.*) in hanc sententiam scribit; *Ex operibus Aristotelis, alia ad discipulos eius scripta sunt, qui ad eum audiendum simul conveniebant, quae ipse in publicis scholis coram diserebat & exposebat, alia privatim ad aliquos extrinsecos illi argumentis accommodata quod unusquisque requisierat.* Illa, *ἐχθροῦ μακτινὰ, hoc est, auditoria vel auscultatoria appellantur, quippe quae ad eos qui eū publicè audiebāt, fuerunt conscripta. Hæc autē ἐξωτερικὰ vocantur, quasi dixeris extraria, sine extranea, quia unumquodque ex ipsis, ad primum aliquem extra publicum auditorium conscriptum fuit.* Hæc Eustratius. Ex cuius verbis licet intelligere, diuisionē librorum Aristotelis in acroamaticos & exotericos, fuisse Eustratio cognita & probatam, eūque paulò aliter quàm cæteros, quales fuerint libri acroamatici, quales item exoterici, interpretari. Manifestum igitur est, diuisionem illam scriptorum Aristotelis in acroamatica & exoterica, & vetustate illustrem, & eorū auctoritate qui eam tradiderunt, esse probabilem.

Opinio Ioannis Sepuluedæ.

Vnus memoria nostra Ioannes Sepulueda vir doctus ac disertus, huic tam veteri & receptæ opinioni dissentire & repugnare ausus est: Etenim in quibusdam scholiis quæ scripsit in libros Politicorum Arist. à se conuersos Latine. libr. 3. cap. 4. huiusmodi partitionem librorum Arist. reprobat his rationibus. Primum, quoniam Arist. interdum vocat exotericos libros, omnium difficillimos, vt in extremo primo libro Ethicorum ad Nicomachum, verba faciens de partibus seu potestatibus animi, citat hoc nomine libros de Anima: & in primo lib. de Moribus ad Eudemum in quæstione de ideis, eò nomine citat libros Metaphysicos his verbis; *sed de hac quæst. multisariam disputatum est in exotericis sermonibus, quique habiti sunt de Philosophia,* significans proculdubio nomine Philosophiæ, Metaphysicæ, quæ per excellentiam vocari solet & prima Philosophia & simpliciter Philosophia; in cuius primo, 7. 13. & 14. lib. copiosè disseritur de ideis. Non igitur libri exoterici apud Aristotelem sunt libri populariter scripti, cum eo nomine, qui sunt subtiliter & accuratè scripti, ab Aristotele censentur. Ad hæc, Diogenes Laërtius in vita Arist. subtiliter commemorans libros ipsius, eorūque diuisionem prosequens diligentissimè, nullam huius partitionis memoriam facit, vt ea res magno argumento sit, illam non fuisse prætermittendam à Laërtio, si Aristotelica fuisset. Præterea, si acroamatici libri sunt, quicunque politiorè & secretiorem Philosophiæ doctrinam continent, cur id nominis tantum ascribitur his octo libris Physicorum, ac non etiam his, quos de Anima aut Metaphysica Aristot. scripsit accuratissimè? Hæc Sepulueda.

Ego

Ego autem (vt meum quoque hac de re iudicium interponam) *Vetus Graecorum opinio defenditur contra Sepuluedam.* centeo non temerè discedendum esse à sententia tam grauium, & illustrium Philosophorum, quippe quæ si spectes auctoritatem eius atque vetustatem, ab Arist. profecta, deinde quasi per manus omnium Peripateticorum tradita, ad nos vsque peruenisse videatur; præsertim cum rationes Sepuluedæ non sint eiusmodi vt nos ab ea debeant abducere. Nam loca Arist. ex primo Ethicorum ad Nicomachum, & primo Moralium ad Eudemum, vbi citans exotericos libros, videtur Sepuluedæ Aristoteles significare libros de Anima & libros Metaphysicæ, multò secus interpretanda sunt. Etenim Arist. (quod facile cognosci potest ex iis quæ scribit Laërtius librorum eius prætexens catalogum) de eadem re multos ac varios libros conscripsit, vt de Bono, de Rep. de Anima, de Ideis, nonnullos quidem pingui Minerva, & populariter accommodatæque ad sensum captumque etiam hominum vulgarium, alios verò proffiori & limatiori opera, quibus diligenter exponit, maximè reconditas & arcanas Philosophiæ sententias, vt hac varietate scriptorum, omni propè hominum generi satisfaceret, earundem rerum tenuem quidem notitiam impertiens vulgo, perfectam autem explicationem & scientiam, suis modò referuans auditoribus. Primo igitur libro Ethicorum, per exotericos, non intelligit Arist. libros Philosophicos de Anima, quos nunc habemus acutè, copiosè, doctèque scriptos, sed alios magis populariter, & ruditer compositos, quod non obscurè indicant verba Arist. quæ sic habent; *Inquirere exactius (videlicet de anima) magis operosum est, quàm conueniat rebus subiectis; dicuntur autem de ipsa etiam in exotericis sermonibus sufficienter quadam, & utendum est ipsis.* Accuratam igitur cognitionem animi, negat esse necessariam Philosopho ciuili; mediocrem verò satis esse, & peti posse ex libris exotericis, in quibus etiam dicuntur de anima quædam sufficienter. Illud etiam ostendit Aristotelem scripsisse de Anima non vnos libros, scilicet Philosophicos, sed etiam quosdam exotericos, qui satis esse possint ciuili ad cognoscendum de anima, quæ sint ipsi necessaria. Illa quoque verba (*sufficienter*) & (*quadam*) non possunt commodè referri ad libros de Anima qui nunc extant, in his enim non quædam tantum, sed plurima, non sufficienter aut ruditer, sed copiosè subtilitèrque disputantur. Vel fortasse per sermones exotericos de Anima, innuit dialogum eius de Animo scriptum ad Eudemum Cyprium familiarem suum, cuius meminit Cicero primo libro de Diuinatione, Plutarchus in vita Dionis, & in Consolatoria ad Apollonium & Themistius in Paraphrasi super tertium de Anima cap. 37. locus autem ex primo ad Eudemum, perversè accipitur à Sepuluedam. *Dialogus Aristotelis de Anima ad Eudemum.*

Qui fuerint
libri Aristot.
scilicet de Phi-
losophia.

teles illis verbis (in exotericis) & (qui sunt secundum Philosophiam) nō signi-
ficat eisdem libros, non enim congrueret cum eo. quod proximē
dixerat, multifariam à se disputatum esse de ideis, sed indicat diuerfos
libros, quosdam exotericos & populares, alios autē Philosophicos.
Hoc manifestē significat Aristot. in 13. lib. Metaphys. vbi de ideis in
principio libri scribens, ita ait; *Plurima atque diuulgata sunt de ipsis etiam*
in exotericis sermonibus. Per libros autem de Philosophia, fortasse non
Metaphysicos significat, sed exotericos libros, qui sic inscribebantur,
quos tres fuisse scribit Laërtius in vita Arist. sed vel alios eadem in-
scriptione ab Arist. diuulgatos esse, vel illos, quos memorat Laërtius,
plures tribus fuisse, colligi potest ex iis quæ scribit Eusebius in 11. lib.
de Præparatione Euangelica, cap. 1. citans quendam locum Arist. ex
7. lib. eius de Philosophia. Huiusmodi autem libros populares fuisse,
cognosci potest ex his quæ ibi affert Eusebius, & Cicer. lib. 1. de Nat.
Deorum, & in 2. lib. eiusdem operis, citans tertiū lib. Arist. de Phy-
losophia. Vel fortē indicare vult duos lib. de ideis, quos separatim
scripsit Aristot. vt refert Syrianus in extremo suo commentario quo
explicauit librum decimumquartum Metaphysicæ Aristotelis. Præ-
termissam autem esse huiusmodi partitionem à Diogene, non tanti
æstimandum est, vt ob id, planē repudianda sit: quin, etiam si Laër-
tius negaret esse Arist. tamen deberet apud nos præponderare maior
atque grauior auctoritas tot præstantium virorum, qui contrā sen-
tiunt. Titulum verò illum, *περὶ τῶν φυσικῶν ἀποδόσεων*, præfixū octo-
libris Physicorum, equidem reor non esse Arist. ducor autem conie-
ctura minimē (vt mihi quidem certē videtur) contemnenda. Etenim
si Arist. talem hisce libris dedisset inscriptionem, certē aliquando eos
citarer hoc nomine vbi de his sermonem haberet; at cum facit mentio-
nem illorum, nunquam hoc titulo ipsos nominat, sed appellat vel
de causis & principiis, innuens primos duos: vel vniuersales sermo-
nes de motu, aut simpliciter de motu, significans reliquos sex. Puta-
rem igitur hunc titulum affixum esse huic operi à discipulis Arist. vel
qui cum postea subsecuti sunt; aut quia hi libri, tum propter multas
magnasque difficultates, tum quia continent principia totius Physi-
cæ, solerent ab Aristot. præcipuē doceri, & ab aliis audiri; aut fortas-
se, vt significaret huiusmodi libros, quoniā sunt quasi ianua & aditus
ad cæteros, esse necessariū audiendos & perdiscendos à magistro. At-
que hoc modo interpretatur Psellus in principio Physicorum. Porro
scripta exoterica, tū aliis de causis, tū etiā, quia Peripatetici ea fortas-
se paruipederent, faciliē omnia ferē interciderunt; cū enim populari-
ter, & non Philosophicē, essent cōposita, eamque ob causam à Peripa-
teticis hanc magno studio & diligentia conseruarentur, quid mirum
est,

Titulum illū
(de physico
Auditu) præ-
fixū octo li-
bris physico-
rum, non esse
Aristot.

est, ea penè omnia excidisse? Acromatici autem libri (quanquam ne hi quidem omnes maiori studio & diligentia conseruari, ad nos peruenire potuerunt, quorum tamen nusquam videtur Arist. facere mentionem præter quàm in epistola, quam, auctore Plutarcho, rescripsit Alexandro querenti cum ipso de huiusmodi librorum editione. Itaque quotiescunque vnum aliquem de acromaticis nominat, nò hoc communi nomine, veluti exotericos, sed suo & singulari quemuis titulo appellat, vt libros de Anima, de Cælo, &c. Verùm de inscriptione huius operis satis dictum est.

Quonam autem modo Arist. soleat appellare hos octo libros Physicorum, quoniam videtur res cognitione digna, ex variis libris eius, breuiter indicandum est. In 1. de Cælo tex. 20. citans primum librum Physicum, inquit; *Quemadmodum in primis dictum est sermonibus.* In 8. Physic. tex. 23. volens significare secundum librum Physicorum, ait; *Posita enim est natura in naturalibus principijs sicuti motus & quietis.* In eodem lib. text. quarto & vltimo, eodem modo nuncupat tertium librum Physicorum scribens; *Sicut prius dictum est in Physicis;* quamquam eundem librum aliter describat in primo de Cælo, textu 54. dicens; *Sicut ostensum est in his quæ circa principia dicta sunt à nobis.* In 2. lib. de Generatione & corruptione, tex. 61. loquens de 4. lib. Phys. sic ait; *Quemadmodum in his, qui in principio sermonibus determinatum est.* Sextum porro librum Physicorum variè designat scribens sicut dictum est vel; *in vniuersalibus de motu*, vt secundo libr. Post. tex. 14. vel; *in primis de motu sermonibus*, vt in 8. Phys. tex. 68. vel; *in his quæ de motu*, vt primo de Cælo 38. vel; *in sermonibus de motu*, vt 3. de Cælo tex. 5. & in lib. de Sensu & sensibili; vel *in his quæ vniuersaliter de natura*, vt libro Physicorum octauo tex. 40. Postremò, in 4. de Cælo, tex. 28. indicare volens octauum libr. Physicorum, ait; *Quemadmodum dictum est in primis sermonibus.* At in 1. de Generat. tex. 14. sermonem habens de eodem libro, inquit; *Sicut dictum est prius in de motu sermonibus.* Duorum autem librorum, hoc est, quinti & septimi libri Physici, nusquam reperio mentionem factam esse ab Arist. Ex his autem quæ memorata sunt, quiuis facile intelligit, illam appellationem (*de motu*) Arist. tantummodò attribuerè 6. & 8. lib. Phys. Illam autem (*primos sermones*) communem esse omnium octo librorum. At eam quæ est (*in Physicis*) vel (*in his quæ à principio*) aut (*circa principia*) propriè dari quatuor prioribus libris Physicis, vt non sine causa veteres Peripatetici (vt refert Simplicius in proœmio 5. & 6. libr. Phys.) bipartitò diuiserint octo libros Phys. affirmantes in primis quinque libris, vel vt placet alijs, in quatuor, tractari de his quæ pertinent ad principia rerum naturalium; in cæteris autem posterioribus,

*Quàm variè
citet Aristoteles
octo libros
physicorum.*

de his quæ spectant ad motum. Priores autem quatuor pertinere ad doctrinam principiorum verisimile est; nam in tertio & quarto libr. agitur de infinito, loco, tempore, & vacuo, motus gratia; de motu autem propter pleniorum cognitionem naturæ, in cuius definitione positum fuerat eam esse principium motus, id quod apertè indicat Aristoteles, initio tertij libri Physicorum. De quinto libro, vtrum prioribus quatuor, an tribus posterioribus annumerari debeat, incertum est. Mihi quidem videtur aggregari debere ad tres posteriores, tum quia totus est in explicando motu, tum etiam quia sextus liber, incipit à descriptionibus eorum vocabulorum quæ declarata fuerant in quinto libro. Sed huius secundi libri, hic finis esto.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE VIA

DE VIA ET ORDINE

DOCTRINÆ PHYSICÆ

LIBER TERTIVS.

VÆ ad generalem & rudem quandam, tum vniuersæ Philosophiæ, tum huius quam tractare volumus Physiologiæ præcognitionem pertinebant, ea sunt non, vt opinor, indiligenter superioribus duobus libris explicata. Hoc autē qui illos proximè sequitur tertio libro, propositum nobis est explanare præcæmium Aristotelis, quod ponitur initio eius operis quod inscribitur de Physico auditu: sic enim nobis persuasimus, quemadmodum illud præcæmium est tanquàm illustre quoddam vestibulum, & magnificus quidam aditus ad ea quæ illis octo libris Physicis edocentur, ita fore, vt eius Præcæmij diligens accuratâque interpretatio, aperiat quasi ianuam, & facilem det introitum ad ea quæ hoc opere tractanda suscepimus. Quæ autem hoc tertio libro tractantur, vt hinc, velut intento digito lectori præmonstrentur, hæc ferè sunt. Primò, quid Aristoteles per illa tria vocabula, principia, causas, & elementa, significare voluerit. Secundò, an omnes scientiæ tractant omnia quatuor genera causarum, & quæ ex his consideret Metaphysicus, quæ Mathematicus, quæ Physicus. Tertio, an ad perfectam cuiuslibet rei naturalis cognitionem, necessaria sit omnium causarum, quas ea res habet, præcognitio. Quarto, quid sit notius, secundum nos & secundum naturam; & cur via procedendi à notioribus secundum nos, dicatur innata nobis. Quintò an idem notius secundum nos & simul secundum naturam, reperiatur frequentius in Mathematicis disciplinis quàm in scientia Physiologiæ. Sextò, an quæ sunt magis vniuersalia sint etiam magis nota secundum nos. Septimò, quæstio de primo cognito latè tractabitur.

Quarum sunt principia, aut causæ, aut elementa.

*Agitur de significatione illorum trium vocabulorum
(principium) (causa) & (elementum.)*

CAPVT PRIMVM.

VA sunt in his quinque primis textibus primi libri Physicorum, continent proœmium, non quidem omnium octo librorum, sed priorum tantum duorum, in quo proœmio Aristoteles non incipit à cōmendatione Philosophiæ naturalis, ostendēs dignitatē aut vtilitatē eius, quomodo orsus est Metaphysicam & scientiam animæ; sed primo textu, ait Physico dicendum esse primo loco de principiis rerum naturalium; tum, quia talia principia sunt nobis obscura & occulta; secundo & tertio textu, dat rationem peruestigandi, demonstrandi, & pernoscendi ea ipsa principia. Ad extremum, quoniam in principiis, alia sunt priora, alia posteriora, & alia magis communia, alia verò minus, præcipit 4. & 5. textu, in tractatione illorum eum ordinem atque methodum serua-

Opinio Eudemi & Alexandri.

re, ut à primis maximèque communibus, initium sumatur. Verum, quid significare voluerit Arist. illis tribus vocabulis, principia, causæ, & elementa, non conuenit inter eius expositores. Eudemus & Alexander, ut refert Simplicius, per principium, exponunt efficiens, quoniam definitur primum principium vnde motus: per causam, finem, quia est causa causarum, à qua pendent cæteræ causæ; & formam, quæ in idem numero recidit cum fine: per elementum, materiam, utpote ex qua cum in sit, res naturales fiunt; quæ est definitio elementi. Hanc interpretationem etiam D. Thomas sequitur. Sed contra hos dici potest, si finis est prima omnium causarum, & primum mouens, cur non etiam vocetur principium, potius quàm efficiens. Præterea, Deus secundum Eudemum & Alexandrum, est principium omnium rerum etiam cælorum & Intelligētiarum, non quidem ut efficiens, sed ut finis; ergo nomen principij magis videtur cōuenire fini, quàm efficienti: & Arist. 1. Metaphy. cap. 1. ita scribit; *Deum etenim sum causa omnibus videtur esse, tum quoddam principium.* Porphyrius vult nomen principij & causæ, æquè patere ac vicissim reciprocari. Sed non rectè, nam punctum est principium lineæ; & terminus à quo, est principium motus; at neutrum propriè dici potest causa linearis, aut motus. Licet igitur omnis causa possit dici principium, non

Opinio Porphyrij.

tamen

tamen contrā, omne principium potest rectè appellari causa. Simplicius, putat nomen principij vniuersè positum fuisse pro omnibus quatuor causis, & postea per nomen causæ diuisum esse in causas externas, efficientem & finem; per nomen autem elementi, in causis internas, materiam & formam. Verùm si nomen causæ etiam dicitur vniuersè de quatuor, cur potius vocabulum principij generatim positum fuit pro omnibus quatuor, causæ verò, tantum pro duobus externis? Auerroës, quem Albertus hoc loco sequutus est, vna re tantum differt ab Alexandro, quòd formam non causæ, sed elementi vocabulo significari vult. Sed peccat dupliciter. Primum, quoniam hanc suam expositionem attribuit Alexandro, quem ex his quæ antea dicta sunt, & referuntur à Simplicio, constat aliter fuisse interpretatum. Deinde quia non constat sibi in explanatione illorum vocabulorum; nam 12. Metaphy. com. 23. inquit, Arist. hoc loco, per nomen causæ, significasse communiter omnia genera causarum; in 6. autem Metaphy. com. 1. vbi Arist. simul etiam usurpat prædicta tria vocabula, Auerroës vult principium dici de omnibus quatuor, causam interdum etiam de omnibus, sed maximè de agente & fine; elementum autem, non nisi de causis internis, hoc est, materia & forma. Idem denique in 5. Metaphy. in com. 4. scribit hæc tria nomina esse propemodum synonyma, solere tamen ita distinguere, vt elementum dicatur de internis causis, potissimum autem de materia. Principium verò, maximè de causis externis, hoc est, efficiente & fine, latius tamen patere nomen Principij quàm causæ; quoniam illud, dicitur etiam de principiis transmutationis, hoc autem minimè. Hæc Auerroës ex quibus intelligitur non semper eum idem sensisse de significato illorum nominum. Aduersus autem omnes has interpretationes, illud meo iudicio multum valet, quod Arist. 1. libr. Phys. vbi agit de materia, forma & priuatione, indifferenter appellat hæc vel principia, vel causas, vel elementa.

Ego igitur, vt aperiā quod sentio, alius repetam. Plato in Philebo, vult causam & efficiens idem esse re, tantum voce differre, vt omnis causa sit efficiens, & vicissim omne efficiens sit causa. In Timæo autem, citra vllum discrimen videtur vti his tribus vocabulis, quanquam Plutarchus in 1. lib. de Placitis Philosophorum cap. 3. scribat veteres nomen principij & elementi non distinxisse, vt postea fecerunt Plato, & Arist. apud quos principium, est simpliciter primū, non ex aliis rebus constatum, vt materia & forma; elementum verò est primum quidem in genere compositorum corporum, sed constat ex aliis prioribus initiis, vt ignis, aer, aqua & terra, idem quoque ait Galenus in primo de Elementis. Simplicius autem hic nominat Eu-

Opinio Simplicij.

Opinio Auerroës & Alberti.

demum, qui scribit nomen principij fuisse antiquissimum, elementi verò nomen à Platone inuentum, & ante alios vsurpatum esse: Arist. lib. 12. Metaphysicæ, tex. 23. inquit elementa esse ea, quæ insunt in re quæ generatur; causas verò & principia, esse tum hæc, tum ea quæ sunt extra rem, vti est efficiens, ita, vt elementa sint tria, causæ autem & principia, quatuor. Principia enim interna generationis, sunt materia, forma, & priuatio, his accedit extrinsecus efficiens, nam finis idem numeratur cum forma. At ex his quæ scripta sunt in quinto Metaphy. de distinctione horum vocabulorum, cognoscimus elementum dici de causis internis; nomen causæ, & de his, & de externis; vocabulum autem principij, & de his omnibus, & de eo quod est primum in vnaquaque re, siue sit causa illius, siue non, vt de puncto comparatione lineæ, & de termino à quo, ratione motus. In principio libri 6. Metaphysicæ scribens Arist. tam in Mathematicis disciplinis, quàm in aliis scientiis, esse quædam principia, causas & elementa, videtur accipere nomina hæc pro initiis doctrinæ, quæ sunt propositiones quædam primæ & immediatæ, quæ Græcè dicuntur *ἀξιώματα*, Latine effata, vel dignitates: non enim possunt illa vocabula, ibi significare quatuor genera causarum, quippe cum res Mathematicæ, aut nullum propriè agnoscant genus causæ, vt paulò infra dicitur, aut certè (quod inter omnes fermè conuenit) careant materia efficiente ac fine. Initia igitur scientiarum (cuiusmodi est in Mathematicis; totum esse maius parte: & in Physicis; naturam esse principium motus & quietis) dicuntur principia, quia sunt prima & immediata. Vnde Arist. 1. Post. text. 5. *idē inquit dico primum & principium; principium autē est demonstratiuæ propositio immediata; immediata verò, quæ non est alia prior.* Vocantur etiam causæ ratione conclusionis quam inferunt, & cuius pariunt scientiam; denique appellantur elementa, quoniam ex illis componuntur demonstrationes, in eaque tandem retexuntur atque resoluuntur. In tertio autem lib. de Anima, tex. 17. videtur ponere nomen causæ, simpliciter pro efficiente, scribens in omni natura esse aliquid tanquam materiam, & alterum tanquam causam, & factiuum, & paulò infra tex. 19. ponit nomen principij pro forma vel efficiente, scribens semper honorabilius esse agens patiente, & principium materia. Arist. 4. lib. Metaphy. tex. tertio ita se habere inquit vnum ad ens, vt se habet principium ad causam, nam hæc inter se distingui ratione, non re. sed quo pacto differant ratione, ibi non dicit, vide tu ibi Alexandrum. At in 5. lib. Metaphy. tex. primo scribit proprium esse principij, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur aliquid. Hoc autem loco, equidem arbitror tria hæc vocabula pro eodem fuisse posita, vt verborum Arist. hic sit germanus intellectus

lectus. In scientiis, quarum sunt aliqua initia, vel quæ tractant de rebus habentibus initia, siue voces ea causas, siue principia, siue elementa (veteres enim alij alio modo hæc appellabant) primum omnium agendum est de illis initiis. Huic interpretationi certissima fides fit ex eo quod in hoc 1. lib. Physico. in quo agitur de materia, forma, & priuatione, hæc interdum vocat causas, alias principia, nonnunquam elementa. quod aperte intelliget, qui considerabit tex. 48. & 65. primi Physici, quanquam ex toto processu libri id manifestum sit. Neque verò nos mouere debet quod hoc loco inquit Auerr. nimirum verba synonyma non adhiberi in doctrina demonstratiua: id enim si prorsus fiat sine causa, vitiosum est, sin autem, vt res de qua agitur, magis perspicue, distincte, grauitè, & ornatè declaratur, & licet vti verbis synonymis, & quidem persæpe vsus est Arist. Dixit autem Arist. illud (*quarum sunt principia*) indicans, vt videtur ferè omnibus expositoribus, non omnia causarum genera tractari in omnibus scientiis, sed in quibusdam omnia, in aliis autem minimè. Quæ res, vt melius intelligatur, latiùs explicandum est, quæ causarum genera ad vnamquamque, scientiarum speculatiuarum pertineant: atque id quidem considerandum est primum in Physica, tum in Metaphysica, postremò in Mathematicis disciplinis.

Qua genera causarum tractet Physicus.

C A P. II.

PHYSCVS considerat omnia quatuor genera causarum: sic enim Arist. scribit in 2. libro Physicorum tex. 70. *Cū autem considerat omnia* scilicet causa quatuor sint, de omnibus est Physici cognoscere, & ad omnes reducens ipsum propter quid assignabit Physicè, materiã, formã, ipsam mouens, & id cuius gratia. Idem in 8. Metaphy. tex. 12. Cum, inquit, aliquis, quam sit causa quæret, quoniam multipliciter causa dicuntur, omnes contingentes causas dicere oportet, vt puta hominis qua causa, vt materia? nẽpe mēstrua; qua vt mouens? semen; qua vt formã? quod quid erat esse; qua vt huius gratia? sinu (fortassis autem hæc ambæ idem sunt) in naturalibus igitur & generalibus substantijs, necesse est ita procedere, si quis rectè procedet: siquidem hæc omnesque causas sunt. & oportet causas cognoscere. Auerr. item in secundo Phys. comm. 70. idem confirmat ex eo, quoniam res Physicæ habent materiam, vbi autem materia est, ibi necesse est omnes alias causas esse. Id quod secundum Auerroem verum est in rebus Physicis duntaxat corruptibilibus: nam in cælo, sicut negat Auerroës propriè materiam esse, ita non vult esse aliquam formam cœli, aut efficiens Physicum. Quod autem perfectæ cognitio rerum naturalium

requirat notitiam omnium caussarum, ostendi potest hoc argum-
to. Qualis est natura cuiusque rei, talis debet esse cognitio eius, sed
res naturales cum sint generabiles & corruptibiles, indigent omni-
bus caussis (materia quidem, quoniam est subiectum motus : forma
quia est terminus illius, & propter quam res actu est id quod est : ef-
ficiente, propterea quod est primum principium unde fuit motus,
finis autem, re ac numero idem est cum forma) ergo cognitio rerum
naturalium requirit cognitionem omnium quatuor caussarum.
Deinceps autem videndum est, cum in vnoquoque genere causæ sit
aliquid primum (vt pulchrè ostendit Arist. in 1. libro Metaphysicæ)
an Physicus speculetur omnes primas causas cuiusque generis. De
materia prima, non dubium est quin agat Physicus, utpote de qua &
Arist. tractet in 1. de Generat. (proprie autem atque copiose in pri-
mo Physicorum) & materia prima non existat nisi in rebus Physicis,
neque vis, & (vt loquuntur alij) causalitas eius ad alias res pertinere
atque permanere possit quàm ad res Physicas. Tota igitur potestas
& amplitudo materiæ primæ licet ea pateat latissimè, tamen naturæ
rerumque naturalium finibus circumscripta est. De prima verò for-
ma; vltimo fine, primo quoque efficiente, secus est. Etenim cum tria
hæc sint idem re, atque Deus (de quo Physicus, aut nihil, aut valdè te-
nuiter agit) perfectam eius contemplationem deserens atque relin-
quens Metaphysico, non possunt illæ tres primæ causæ tractari per-
fectè à Physico. Dicitur autem Deus prima forma, quoniam est pri-
ma substantia, primusque & purissimus actus, expers omnis materiæ,
ac potentiæ, primusque intelligibile, & quia sicut forma ei materiæ
in qua in est, ita Deus toti mundo cui assistit, largitur esse, incolumi-
tatem, distinctionem, vim agendi, ornamentum atque perfectionem.
Vocatur primum efficiens, quoniam ab ipso efficiuntur, conseruan-
tur, & reguntur omnia, & cunctis rebus impertitur esse, quibusdam
incorruptibile, & immediatè, & sine motu; aliis verò corruptibile
per causas secundas, motusque Physicos. Appellatur denique vlti-
mus finis, quoniam illius tandem gratia omnia fiunt, existunt, & agunt.
Physicus igitur primam formam non attingit, quoniam ratio eius
penitus abiuncta est, non solum à motu Physico, sed etiam ab omni
respectu talis motus : quanquam in 8. Phys. Arist. exponat quædam
attributa quæ videntur propria esse primæ formæ, vt esse æternum,
vnum, expers materiæ, & magnitudinis, sed ea Physicus pertractat,
quatenus æternitas motus ostendit primum motorem iis rebus seu
attributis necessariò præditum esse debere. De primo efficiente agit
Physicus, vt est primum mouens, à quo ceu primo perennisque fonte
manant omnes motus Physici, & cælum, naturæque dependet. Vnde
cum

*An Physicus
considerat pri-
mam formam,
primum effi-
ciens, & vlti-
mum finem.*

cùm Physicus agit de ordine naturalium mouentium, vel de perpetuitate motus, solet perducere disputationem vsque ad primum motorem; vt videre licet apud Arist. in 8. Phys. & in extremo secundo libro de Generatione. De vltimo fine, non nihil scribit in 2. de Anima, textu 34. & 35. & in 2. de Generat. 59. affirmans, omnibus rebus innatum esse appetitum quendam perpetuitatis, vt sic valeant assimilari Deo, eiusque Diuinitatis quodammodò participes fieri; sed quia res naturales sunt à Deo valde disiunctæ & remotæ, non locorum spatiis, sed infinito nobilitatis perfectionisque interuallo, hinc fieri, vt obtinere nequeant perfectam, hoc est, vnam eandemque numerò indiuiduorum æternitatem, sed contendant æternitatem speciei, perpetua generatione propagationeque indiuiduorum, consequi & retinere. Verùm ad Metaphysicam veniamus.

Principiò, Metaphysicus (vt est apud Auerr. 2. Metaphys. com. 6. & Albertum. 3. Metaphys. tractatu 3. cap. 1. & lib. 12. Metaphysici tractatu 1. cap. 3. vniuersè agit de omnibus causis. Nam causæ & causatum, sunt generales differentię vel modi entis, vt ens est, siquidem omne ens, aut est causæ aut causatum; ratio item causæ latius patet quàm Physiologia; quippè cùm non modò cadat atque conueniat in res naturales, sed etiam in res cœlestes. Hoc licet contemplari in Metaphysica Aristotelis, in qua non semel, sed sæpiùs de causis differit. Et enim in 1. libr. Metaphys. discutit opiniones antiquorum de causis & principiis. In secundo libro agit de nexu, & ordine causarum, docens in vnoquoque genere reperiri primum & vltimum, omnēque causas principio & fine circumscriptas esse; alioquin fore, vt causæ procederent in infinitum, quæ tamen infinitudo necessariò euertit ac penitus tollit omnem vim, rationēque causæ. In quinto libro exponit significata causæ, genera, modos, definitiones, & proprietates vniuscuiusque. Vnde Arist. transulisse videtur ad Physicam, quæ scripta reliquit de causis in libro 2. Phys. De quatuor autem primis causis, nullam prætermitit Metaphysicus; nam de primo efficiente, prima forma, & vltimo fine, non obscurè tractat Arist. in 12. metaph. Ratio autem primæ formæ, rota planè Metaphysica est, cùm sit primus actus, primūque intelligibile. De primo autem efficiēte, & vltimo fine agit Metaphysicus, modo quodam magis generali & sublimi, quàm Physicus, hoc est, non solum respectu rerum naturalium, sed omnium rerum, omniumque modorum quibus pendent à Deo; nam Physicus considerat primum efficiens, vt dat esse de nouo, per causas secundas & per motum, rebus Physicis; at Metaphysicus, vt dat esse omnibus siue corruptibilibus, siue non; siue de nouo, siue ab æterno; siue mediātē, siue immediātē; siue per motum Physicum, siue

*De quibus
causis agit
Metaphysic⁹.*

*Metaphysic⁹
cōsiderat om-
nia quatuor
genera causa-
rum & pri-
mā cuiusque
generis caus-
sam.*

h.

alio modo. De prima verò materia, tametsi Physicus tractat, vt est primum subiectum transmutationum naturalium, nihilominus tamen etiam Metaphysicus agit, prout est substantia incòpleta. & pars substantiæ perfectæ, & ens in potentia. Cùm enim Metaphysicus disputet de actu & potentia, & de substantia prædicamentali, materia autem prima, sit ens in potètia, atque adeò, vt more loquar aliorum, radix omnis potentialitatis, sitque pars substantiæ prædicamentalis, nò potuit ea præteriri & negligi à Metaphysico: nã quod aliquid sibi persuadent ea tantummodo per se tractari à Metaphysico quæ sunt cogitatione réque separata à materia & motu, superiori libro confutatum est, atque sententiam hanc nostram expressam ab Auerroë inuenies in 7. Metap. com. 9. & 12. lib. com. 6. Verùm quid opus est testibus in re tam aperta? cùm Arist. multa scribat de materia prima in libris metaphysicis, maximè verò in 7. & priori parte duodecimi. Sed dices, cur igitur Auerr. in suo prolo. Physico ait contemplationem primæ materiæ, & primi mouentis, esse Physicam; primæ autem formæ, & vltimi finis, esse Metaphysicam? An quia rationes, & causæ illarum sunt magis Physicæ, & coniunctæ cum motu, harum verò sunt potiùs Metaphysicæ, & plus remotæ à motu? An etiã, quia res Metaphysicæ, hoc est Intelligentiæ, cùm ab omni materia motuq; penitus segregatæ sint, propriè non habent nisi duas causas, nempe primam formam, & vltimum finem; nam licet Deus sit efficiens earum, non tamen Physicum est efficiens, hoc est, per motum, sed per creationem ex nihilo, quæ ratio efficiendi, non est Physica. An potiùs, quia Physicus demonstrat per motum Physicum primam materiam esse, & primum mouens existere, quibus declaratis, atque patefactis, deinde Metaphysicus introducit nos ad cognoscendam & contemplandam primam formam, atque vltimum finem. Sed de his satis. Restat, vt dicamus de causis in quibus versatur disciplinæ Mathematicæ.

An scientia Mathematica tractent vllum genus causæ.

C A P. I I I.

In disciplinis Mathematicis (propriè loquendo de causis) nullū genus causæ considerari.

RES Mathematicæ ea ratione vt sunt Mathematicæ & in doctrina Mathematica tractantur, (si de causis propriè loqui volumus) nullū habet genus causæ. Nam eas carere fine ac efficiēte, auctor est Arist. in 3. Metaphys. tex. 3. Easde porro abiunctas esse à materia, scriptū est in 2. Phys. 1. 8. & 6. Metaphys. tex. 2. sublata verò materia, formam quoque auferri necesse est, cùm ambæ sint ad aliquid. Deinde, forma seu causæ formalis, definitur ab Arist. 2. Phys. quod

2. *Phyf. quod quid erat esse rei:* at quantitas quæ tractatur à Mathematico, non est forma quiditatiua rei, quinimmò nec consideratur ab illo vt est accidens substantiæ, nec Mathematicus speculatur essentiam quantitatis, aut proprias & naturales affectiones eius, quatenus fluuit naturaliter ex natura quantitatis; cuius rei certum argumentum est, quod definitiones Mathematicæ, non sunt definitiones essentielles, sed descriptiones quædam accidentariæ; & affectiones quæ demonstrantur in huiusmodi scientiis, magna ex parte sunt respectus & relationes quædam extrinsecus aduenientes quantitati vel figuræ. quod non eget probatione, quoniam est per se manifestum consideranti definitiones demonstrationesque Geometricas atque Arithmeticas. Neque verò medium, quod ponitur in demonstrationibus Mathematicis, dici potest esse causa formalis ratione conclusionis seu affectionis quæ demonstratur. Etenim oportet ipsum esse vnum tantummodo, & proprium, & per se ratione passionis? hæc enim tria conueniunt in veram causam formalem, at vsu venit quàm sapissimè apud Mathematicos, vt ad demonstrandam affectionem quampiam, accommodentur multa & diuersa media, & contrà, vnum idemque medium adhibeatur ad demonstrandas multas passionis. Præterea, sæpe accidit, vt medium Mathematicum habeat se omninò per accidens ad passionem. An in prima demonstratione Euclidis, vt ostendatur triangulum super lineam datam descriptum esse æquilaterum, nonne prorsus est per accidens, quod pro medio assumitur? nimirum, latera illius trianguli esse lineas ductas à centro ad circumferentiam, quas constat æquales esse inter se ex definitione circuli? Quid? in trigesima secunda demonstratione, produci latus trianguli, ex eoque fieri angulum externum, nonne planè accidit triangulo? & est quiddam externum & aduentitium comparatione eius affectionis, quæ ibi demonstratur de triangulo, nimirum habere tres angulos æquales duobus rectis? Hæc qui videt, non potest fieri quin etiam videat talia media non esse verè formas, seu causas formales respectu conclusionis. Sed nullum genus causæ propriè tractari in disciplinis Mathematicis, potest etiam confirmari ratione & testimonio Arist. Ratio sit hæc. Res Mathematicæ, abstractæ sunt à motu, ergo ab omni genere causæ: antecedens per se clarum est; consequentia patet ex eo quia omnes causæ sunt connexæ aliquo modo cum motu, id quod apertè declarat definitio cuiusque; materia enim est id ex quo res fit: efficiens, vnde est primum principium motus: finis cuius gratia fit aliquid, vel terminus seu extremum motus naturalis non impediti; forma autem, re idem est quod finis, nec potest constare sine materia. Testimonium Aristotelis & quidem

luculentissimū, ad ostendendum id de quo agimus, depromptum est ex 2. lib. Moralium ad Eudemum cap. 7. vbi ait in rebus Mathematicis, verè ac propriè non inueniri causas vel principia, sed tantum ratione quadam & similitudine; quia sicut ex causa manat affectus, & remota causa necessariò tollitur effectus, sic apud Mathematicos, initio scientiæ ponuntur quædam generales propositiones, ex quibus postea deducuntur demonstrationes, & illis sublati necesse est omnes demonstrationes conuelli & penitus eueri, scribit autem Arist. his verbis; *Immobilia autè ut in Mathematicis, non per se, sed similitudine quadam principia appellatur. hic enim ipso principio labefactato, labefieri omnes quæ ab illo principio fluxere demonstrationes oportet, cum ipse inter se demonstrationes, altera alteram tantisper non evertant, quanti per illa communis suppositio, unde lucem ista suam habent, non evertitur.*

Septem dubitationes.

Verum, quæ à nobis dicta sunt, non vacant dubitationibus, quas hoc loco ponere & diluere oportet. 1. Dubitatio est hæc. Arist. initio 6. lib. Metaphysicæ ait in scientiis Mathematicis esse principia, causas, & elementa, ergo, &c. 2. Arist. in 2. Phy. tex. 68. ait in Mathematicis ipsū propter quid reduci ad quod quid erat esse, hoc est, ad causam formalem, ergo in Mathematicis est causa formalis. 3. Idem in 2. Post. tex. 11. ait Mathematicos demonstrare per causam materialem, quod ostendit exemplo anguli, qui fit in semicirculo, qui demonstratur esse rectus, propterea quod est dimidium duorum rectorum. quæ demonstratio ducta est ex causa materiali; nam partes sunt tantquam materia totius, easque Arist. 2. Physic. tex. 31. reuocat ad causam materialem. 4. Mathematicus demonstrat aliquos duos angulos esse æquales duobus rectis, quia fiunt à linea recta cadente in aliam lineam: similiter ostendit aliquem angulum esse rectum, quia efficitur à linea recta, quæ perpendiculariter incidit in aliam lineam rectam, ergo Mathematicus vtitur genere causæ efficientis. 5. Bonū, & finis conuertuntur, sed in Mathematicis est bonum & pulchrum; etenim in 13. libr. Metaphysicæ cap. 3. ita scriptum est; *Qui dicunt Mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt, dicunt etiam & maximè ostendunt, nam etsi non nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, nonne dicunt de eis? pulchri namque maximè species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maximè ostendunt Mathematicæ scientiæ.* Hæc ibi. Auerr. in 3. Metaphys. comment. 3. inquit hunc locum indigere perscrutatione, videtur enim pugnare cum his quæ sunt apud Arist. in 3. Metaphys. vbi ait in Mathematicis non esse finē, aut bonum; quæ de causa Aristippus Sophista, tales disciplinas contemnebat, easque postponebat cunctis artibus, etiam sordidis & illiberalibus. 6. Simplicius tum initio primi libri Physicorum, tum in

Locus Aristotelis consideratione dignus.

2. Phys.

1. Phys. super tex. 68. contendit ostendere disciplinas Mathematicas habere finem, nimirum vel vsum, & commoditatem quæ ferè penderet ex Mathematicis demonstrationibus, vel exercitationem atque præparationem mentis ad diuinas abstractiones. 7. Demonstrationes & scientiæ Mathematicæ, sunt limatissimæ & exquisitissimæ, ergo procedunt ex causis. nam 1. Post. tex. 5. definitur scire, cognoscere rem per causam propter quam res est; & demonstratio, syllogismus constans ex causis conclusionis, ergo in Mathematicis scientiis debet tractari & considerari aliquod genus causæ. Hæc ferè sunt, quæ dubitationem asferre possint, ad quæ tamen facillimè responderi potest sigillatim hoc modo.

Ad 1. Res mathematicæ, dicuntur habere causas & principia, nō, *Solutio dubitationum.* vt aiunt, essendi, sed cognoscendi, hoc est, habent quædam axiomata quæ similitudinem & convenientiam habent cum veris & naturalibus causis, vt ex verbis Aristotelis paulò antè ostendimus. Ad 2. Demonstrationes Mathematicæ dicuntur reduci ad ipsum quod quid est, quoniam resolvuntur tandem in illas generales dignitates quæ magna ex parte sunt definitiones: definitio autem & partes definitionis pertinet ad quod quid est, & causam formalem, vt traditur 2. Phys. tex. 28. Id ipsum autem, quod nunc dictum est de rebus Mathematicis, non obscure indicat Arist. 2. Phys. 68. hoc pacto scribens; *Auc enim ad ipsum quid est, reducitur ipsum propter quid ultimum in immutabilibus, vt in Mathematicis, ad definitionem enim recti, aut cōmensurabilis, aut cōmensurabilis alterius, reducitur ultimum.* Ad 3. Nomen materiæ dupliciter sumitur. Vno modo propriè, & significat materiam naturalem, ex qua verè fit aliquid per compositionem naturalem, quæ simul cum forma constituit substantiam rei, & talis materia verè facit causam materiale; hæc autem non inuenitur in rebus Mathematicis. Altero modo, nomen materiæ latiùs accipitur, nam & subiectum dicitur materia earum passionum quæ insunt in ipso, & omnis pars componens aliquod totum, qualiscunque fuerit ea compositio, siue sensibilis & Physica, siue tantum intelligibilis & abstracta, dicitur materia respectu totius; atque hoc pacto non est negandum reperiri materiam etiam in rebus Mathematicis, nam quantitas Mathematica vocatur materia intelligibilis ab Arist. in 7. Metaphys. 35. videlicet, quoniam scientiæ Mathematicæ versantur circa illam, & affectiones quas demonstrant, inhaerent in ipsa; pari ratione, quoniam res Mathematicæ sunt divisibiles in partes, quæ, vt diximus, sunt materia totius, mirandum non est, cur demonstrationes quæ sumuntur à partibus, dicantur sumi à causa materiali. Huiusmodi autem materiam etiam in rebus Metaphysicis reperimus; etenim dicimus defini-

nitionem constare ex genere & differentia, tanquam ex materia & forma. Ad 4. Sicut Mathematicus vsurpat multa vocabula, vt lineas produci, secari, concurrere, quæ significat motum, non quidem verum & naturalem, sed tantummodò imaginarium & intelligibilem; sic etiam vtitur verbis significantibus efficientiam quandam, quæ tamen in sola informatione animi cogitationeque consistit, etenim efficientia quæ pertinet ad veram causam efficientem, semper est coniuncta cum motu Physico. Ad 5. Ordo, & commensuratio, prout applicantur rebus, & inhærent in ipsis, reddunt eas bonas & pulchras, verum si ratio ordinis & commensurationis, præcisè & seorsim à rebus atque per se considerentur, non habent rationem boni aut pulchri; bonum enim & pulchrum, cum moueant appetitum & amorē, debent actu inesse in rebus, & non sola intelligentia contineri. Quocirca Mathematicus, qui de ordine & commensuratione agit, abstrahendo ea à rebus, non secus atque intellectu abstrahit quantitatem & affectiones Mathematicas, non potest dici propriè agere de bono & pulchro, nisi quatenus agit de his quæ adiuncta rebus, faciunt eas bonas & pulchras. Ad 6. Aliud est loqui de scientia Mathematica, quæ est habitus quidam inhærens in intellectu, cumque perficiēs, cuius finis internus, sicut cæterarum scientiarum speculatiuarum, est cognitio veritatis, externus autem, vt placet Simplicio, vel vsus artiū mechanicarum, vel præparatio mentis ad Theologicas contemplationes. Aliud verò est loqui de rebus Mathematicis, quæ tales sunt, quæ cum abiunctæ sint à materia, & (vt loquuntur) ab actuali existentia, non potest aut ratio boni, aut vis causæ vllius in eas conuenire. Ad 7. Hæc dubitatio magnam continet difficultatem; valde enim obscurum est, nec satis adhuc diligenter explicatum, an species & forma demonstrationis & scientiæ, quam Arist. describit. 1. Post. reperiatur magis expressa in disciplinis Mathematicis, quàm in reliquis scientiis, ita vt demonstrationes Mathematicæ haberi debeant præstantissimæ omnium. Quocirca, quid videatur nobis hac de re, paulò fusiùs & accuratiùs explanandum est.

An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Poster. vel solum vel maximè reperiatur in disciplinâ Mathematicâ.

C A P. I I I I.

*Opinio eorū
qui censent
demonstrationes
potissimas
principiū re-*

MULTORVM est opinio, illud genus demonstrationis potissimæ, quod traditur in 1. Post. aut nusquam, aut certè in disciplinis Mathematicis potissimum inueniri. Quæ opinio nititur atque corroboratur his rationibus. Prima ratio est hæc. Arist.

in 1.

in 1. Ethic. cap. 3. & 2. Metaphys. text. 15. significat demonstrationes Mathematicas esse omnium limatissimas & exquisitissimas, & cum vult indicare genus aliquod docendi certum & politum, vel aliquam rationem demonstrandi firmam atque robustam, consuevit eam appellare Mathematicam. ergo, &c. 2. Auerroës 2. Metaphys. comm. 15. ait demonstrationes Mathematicas esse in primo ordine certitudinis. 3. Demonstratio potissima, debet procedere ex his, quæ sunt notiora nobis & naturæ, sed talia non reperiuntur nisi in scientiis Mathematicis, ergo, Maiorem & minorem huius syllogismi, non solum Auerr. concedit, sed etiam inculcat multis locis. 4. Arist. 1. Post. tex. 31. volens ostendere primam figuram esse maximè scientialem, id est, accommodatam scientiæ, ostendit eo argumento, quod Mathematicæ demonstrationes atque scientiæ, vtuntur hac figura. 5. Doctrinæ Mathematicæ, appellantur per excellentiam resolutionis & disciplinæ; præcipuus autem finis resolutionis est demonstratio potissima, quæ gignit perfectam disciplinam. 6. Præstantia demonstrationis consistit in certitudine & euidencia ipsius; hæc autem vtrique excellit plurimum in Mathematicis demonstrationibus, cuius signum est, in demonstrationibus Mathematicis, non esse eam varietatem, atque dissensionem opinionum, quæ reperitur in Physicis & Metaphysicis demonstrationibus. Hæc dicta sint in confirmationem huius sententiæ.

Cæterum licet hæc opinio sit peruulgata, & à multis recepta, mihi tamen nullo modo probari potest: Censeo enim demonstrationem potissimam quæ depingitur ab Arist. 1. Post. aut nullo modo, aut vix reperiri in scientiis Mathematicis: quam sententiam confirmo his argumentis. Prima ratio, medium demonstrationis potissimæ, debet esse definitio, siue sit subiecti, siue passionis, vt est apud Arist. in 1. lib. de Anima tex. 11. & 2. lib. Post. compluribus locis, sed in demonstrationibus Mathematicis non assumitur pro medio vel subiecti vel quæsiti, definitio, vt patet consideranti demonstrationes Mathematicas, vt quæ sunt apud Euclidem, vel Theonem, Archimedem, Campanum, & alios. ergo, &c. Quod si in aliquibus demonstrationibus adhibetur definitio, vt videtur significare Arist. 1. li. de Anima. tex. 11. & 1. lib. Post. tex. 29. tamen id fit perraro, & non sumuntur definitiones internæ, hoc est, subiecti, vel passionis, in quibus versatur demonstratio, sed externæ & quæ extrinsecus attingunt id quod demonstratur. Secundum signum huius rei est, quod in Mathematicis scientiis reperiuntur quamplurimæ demonstrationes ducentes ad impossibile, quæ non sunt demonstrationes simpliciter, sed secundum quid, vt ait Arist. 4. Metaph. tex. 9. Sunt item eiusdem theorematis còplures

periri in Mathematicis, probatur sex rationibus.

Opinio illa refellitur, & quinque rationibus probatur, nō inueniri in Mathematicis præstantissimum illud demonstrationis genus.

demonstrationes, quarum una non est melior altera, nisi fortè quatenus est breuior, & paucioribus mediis rem conficit, ut inquit Proclus 1. lib. super Euclidem, at potissima demonstratio una tantum est, sicut etiam definitio, ut scribit Philosophus 6. libro Topicorum, quæ omnibus aliis demonstrationibus, multis partibus antecellit. Tertia, demonstratio debet constare ex propriis, non ex principiis communibus, quæ in alias demonstrationes transferri queant; at Mathematici, idem principium eandemque propositionem usurpant in multis & diuersis demonstrationibus: etenim quam sæpe adhibentur pro medio ad conficiendas demonstrationes, illæ propositiones; totum esse maius sua parte, si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia; lineæ à centro ad circumferentiam sunt æquales, & huius generis aliæ quamplurimæ. Quarta, potissima demonstratio constat ex his, quæ sunt per se, & Mathematici demonstrant multa ex his quæ accidunt, ut patet in prima demonstratione Euclidis, ubi ostendit latera trianguli extructi seu erecti super datam rectam lineam esse æqualia inter se, propterea quod sint lineæ ductæ à centro circuli ad circumferentiam, accidit autem lateribus trianguli æquilateri, esse lineas ductas à centro circuli ad eius circumferentiã. Quinta, demonstratio potissima gignit scientiam perfectam, quæ est cognitio rei per causam propter quam res est, at Mathematicus non demonstrat sua theoremata per huiusmodi causas; nam medium quod assumitur in prima demonstratione Euclidis, non est causa theorematæ quod demonstratur, similiter in illa celebri demonstratione, quæ est 32. primi libri, ostendit Euclides triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, ex eo quia angulus externus qui fit ex latere producto, sit æqualis duobus angulis illi oppositis. Constat autem hoc non esse causam illius passionis, nam tametsi talis angulus non esset, & priusquam efficiatur ille angulus, iam triangulus est triangulus, & habet prædictam passionem. posset idem declarari pluribus exemplis Mathematicis, quæ, ne longior sim, enumerare superfedeo. Si autem quæ suprà primo lib. cap. 12. de disciplinis Mathematicis disputauimus, ostendentes perfectam scientiæ rationem eis nequaquam conuenire, coniungantur cum his quæ hoc loco docuimus, magnam opinioni nostræ fidem astruent.

Solutio rationum priorum opinionum, quæ tota nititur pulchritudine & subtili quadam distinctione.

Argumenta verò quibus contraria nititur sententia, diluuntur hac distinctione. In medio demonstrationis aut consideratur certitudo & euidencia concludendi & demonstrandi secundum nos, & hæc utraque virtus maxima est in demonstrationibus Mathematicis, quomobrem appellantur præstantissimæ & exquisitissimæ ab Auerroë & aliis Philosophis; vel in medio consideramus alias proprietates,

quæ magis attingunt & constituunt naturam demonstrationis potissimæ, nimirum ut sit primum & immediatum, ut sit proprium & per se, & ut sit causa non tantum cognoscendi, sed etiam, ut vocant, essendi, quæ cum non insint neque cernantur in mediis demonstrationum Mathematicarum, ut ostensum fuit, idcirco iudicantur à nobis non esse potissimæ. Quod autem ex sententia Averrois dictum fuit demonstrationem potissimam procedere ex notioribus nobis & naturæ, negandum est, nam demonstratio potissima; ut auctor est Themistius, non quid ipsi possimus attendit, sed rectam tenet ad veritatem viam, naturam rei consideras & explorans, quamvis illa nobis ignota inconspicuaque sit. quæ de re alio loco à nobis disputabitur. Quod si dicas, Themistium 2. Post. cap. 2. suæ Paraphrascos vellem, demonstrationem potissimam declarare & quod res sit & propter quid sit (quod tamen solæ demonstrationes Mathematicæ præstare videntur) respondeo, omnem demonstrationem quæ aperit veram & propriam causam rei, etiam simul declarare esse illius rei; quippe esse cuiusque rei ut pender à sua causa, ita propter illam per se declaratur & cognoscitur. Sed quoniam interdum accidit, ut rem esse, nobis notum sit antequam causam eius cognoscamus, hinc fit per accidens, ut demonstratio, quæ postea procedit ex causa, non dicatur declarare esse rei, ut pote quod antea notum esset, sed tantum propter quid ipsius rei, quod nobis erat ignotum. Appellantur autem mathematicæ scientiæ, per ἀριθμητικὰς disciplinæ, non propter excellentiam demonstrationum, sed ob maximam facilitatem discendi, & ob pulcherrimum ordinem atque mirabilem connexionem demonstrationum inter se. Sunt autem demonstrationes mathematicæ certissimæ, eidentissimæ, & facillimæ ratione subiecti, nempe, quantitatis: quantitas enim est maximè sensata, quippe quæ percipitur omnibus sensibus; & media seu principia demonstrationum Mathematicarum possunt exponi & declarari, ita ut vel sensibus ipsis pateat, quod fieri non potest in rebus naturalibus aut divinis. Præterea, principia Mathematicæ non exigunt longam experientiam & diligentem observationem, quemadmodum principia Physicæ vel Medicinæ. atque hanc causam affert Arist. in 6. Ethicorum, propter quam pueri possunt evadere Mathematici, non autem Physici, aut prudentes. Postremo, res mathematicæ habent facillimam abstractionem à materia, propterea quod quantitas non est alligata & pendens ab aliqua certa & determinata materia, sicut alia accidentia Physica, quocirca facile potest abstrahi & concipi ab intellectu. Hinc quoque fit, ut res Mathematicæ nominentur ab Aristotele, entia ex abstractione, videlicet ob facilitatem abstractionis; quod autem facile abstrahitur à materia, facile etiam intelligitur.

*Cur discipli-
na Mathe-
matica sint
nobis facilli-
ma.*

Relinquitur igitur, vt his de caussis demonstrationes mathematicæ sint certissimæ, euentissimæ & facillimæ nobis, quamobrem vocantur à Philosophis perfectæ, & absolutæ demonstrationes, loquimur autem in præsentia de disciplinis purè mathematicis, qualis est Geometria & Arithmetica, nam in Astrologia, Perspectiua & aliis quæ vocantur mediæ vel mixtæ, secus res habet. Sed de præsentî quæstione hæc satis sint. Deinceps videndum est, an cognitio omnium caussarum quas res habet, ad eius rei scientiam sit necessaria,

*An cognitio omnium caussarum necessaria sit ad perfectam scientiam
verum naturalium, & primò agitur de cognitione substantiæ.*

C A P. V.

SENTENTIA huius primi textus videtur tota contineri hoc syllogismo; omnis doctrina, quæ habet principia, vel quæ agit de rebus habentibus principia, debet primo loco ea declarare, sed talis est scientia naturalis, ergo debet in ea primò explicari principia. Cuius syllogismi Aristoteles hic nō exprimit minorē, sed de probatione ipsius dicā in extremo hoc capite; ponit autem conclusionē & maiorem, cuius etiam cōfirmationem adiungit his verbis; *Tum enim putamus cognoscere vnumquodque cum causas primas cognouerimus, & principia prima vsque ad elementa:* hoc est, cū cognouerimus omnes causas tam externas quàm internas, tam proximas quàm remotas. Quæ verba magnam habent difficultatem, etenim viri docti in dubium vocare solent, an in cognoscendis rebus naturalibus necesse sit tenere omnes causas earum. Quem nodum vt nos facilius dissoluamus, quædam antè declaranda sunt. Primùm, hæc quæstio potest dupliciter intelligi, vel an cuncta genera causarum pernoscenda sint, hoc est, materia, forma, efficiens & finis: vel an in vnoquoque genere omnes causæ ab infima vsque ad supremam tenendæ sint. Deinde res quæ cognoscitur, aut est substantia aut accidens: substantia, vt talis est, per solam definitionem perfectè cognoscitur. Accidēs verò, si per se sumatur, etiam cognoscitur per definitionem, sin autem vt est affectio substantiæ inherens in ea, per demonstrationem. Ad hæc, perfectæ cognitio duobus modis sumitur vel absolutè, & omni ex parte, quæ tunc cōtingit, cū in re posita cognita sunt quæcunque possunt cognosci; & quocunque modo possunt. Vel non simpliciter perfectæ, sed tantummodò secundum materiam subiectam, aut secundum eam rationem, quæ tractatur in aliqua scientia, vt dicatur perfectæ, vel Physicè, vel Mathematicè, vel Metaphysicè, ita vt in tali sciētia perfectior cognitio nec requiri

*Dupliciter
cognitio ali-
cuius rei di-
citur perfe-
cta.*

requiri debeat, nec possit inueniri. Exempli gratia; hominis perfecta cognitio simpliciter erit, si omnia quæ sunt in homine & de eo dicuntur, siue Physica, siue Metaphysica, siue Theologica fuerint, perfectè cognoscatur: at Physicè perfecta hominis cognitio erit, si omnia quæ homini nō quidem omni modo, sed Physico modo conueniunt, perfectè cognoscantur. Postremò, in substantia naturali potest cōsiderari essentia illius, vel præcisè ac sincerè, hoc est, solūm vt est nuda & pura quiditas, vel prout generatur, existit, & corrūpitur. His positis venio ad explicationem quæstionis. Si quiditas rei naturalis præcisè definiatur, potest sciri perfectè sine cognitione aliarū causarum, quàm materiæ & formæ, quippe cū hæ duæ causæ sint tantūm essentielles ac internæ: efficiens autem & finis non attingunt substantiā nisi extrinsecus, nec ab illis pendet, nisi cū fit, aut existit. Ac de efficiēte quidē, hoc apertè sentit, & scriptum reliquit Arist. in 7. Metaphys. tex. 59. dicens; *Quando causa queritur, interdū queri eā quæ est forma, & quod quid erat esse, aliquādo verò eam, quæ est vt efficiēs & primum mouens* & post hæc subdit; *Causa nanque etiam hoc, sed talis quidē causa queritur, dum quippiam fit vel corrumpitur, illa verò etiam dum est.* De fine idē iudicandum est, qui in substantiis naturalibus re idē est quod forma, sed differt ratione; dicitur enim finis prout est terminus generationis, atque motus naturalis non impediti. Sic enim definitur ab Arist. 2. Phys. 23. & 1. de Partibus anim. cap. 1. in his autē quæ sunt instrumēta ad aliquem vsum comparata, siue à natura, vt sunt partes animalium, siue ab arte, vt malleus, securis & serra, videtur finis distinguī à forma, quæ cōstituit huiusmodi res, & inhæret in ipsis, v. g. finis ferræ est secare, forma autem eius, est figura quæ cernitur in serra, vel facultas secandi; quāquam Arist. sæpe cōsuevit in talibus rebus finem appellare formā & rationem vocans definitionēs quæ ducūtur à tali fine; vocans, inquā, eas, à forma & ratione, vt videre quisq; potest apud eum, tum in 1. de Anima 16. tū in extremo libro 4. Meteorologico: Vnde si huiusmodi instrumēta careāt vsum, nec quæat præstare id propter quod instituta fuerūt (vt si serra secare nequeat, aut oculus videre) quanquā retineant eandem naturam & substantiā, tamen solent ab eo dici æquiuocè talia. Vniuersè autē finis ita describitur ab Arist. *Cuius gratia aliquid fit.* ex quo apparet, neq; finē neq; efficiens aliter pertinere ad substantiā rei, nisi prout versatur in generatione motūque naturali. Potest idem confirmari hoc argumento. legimus apud Arist. in libris Posteriorū, definitionem non significare esse aut non esse; & quæstionem quid est res distinguī quæ queritur an res sit, & item, esse cuiuscunque sententiis necessariò cōficitur

rei nudam & abiunctam à motu seu existentia, tantum continere debeat eas causas quæ talem essentiam constituunt: efficiens autem & finis, cum non pertineant ad essentiam, nisi prout sit vel existit, remoueri debeant à definitione.

Sed dicit aliquis, etiam in pura quiditate rei naturalis continetur aliqua prædicata Metaphysica, vt actus vel potentia, substantia vel accidens, quæ si Physicus consideret, transibit fines subiecti sui, sin autem omitat & ignoret, non perfectè definit quiditatem naturalem. Verum soluitur hoc, nam si Physicus in definienda re naturali, exposuerit omnia prædicata essentialia eius quæ sunt Physica, tamen si prætermittat alia quæ non sunt Physica; tamen perfunctus erit munere suo, nec ab eo quicquid præterea iure desiderari poterit, talisque definitio censenda erit perfecta, non quidem simpliciter, sed Physicè; nam absolutè & omni ex parte esse non poterit, nisi cognita & explicata fuerint quæcūque insunt in quiditate, quod fieri non potest sine scientia Metaphysicæ, sine cuius opera nulla res potest in aliis scientiis perfectè cognosci. quamobrem vocatur regina scientiarum, & omnes disciplinæ, pendent ab ipsa, tum quia docet primas causas, hoc est, Intelligentias & Deum, à quibus manant & pendent res omnes, tum etiam quia declarat attributa quædam sua per cunctas res, vt est, ens, substantia, accidens, actus, potentia. Sed de his latius disputatum fuit superiori libro. Atque hæc ego puto causam esse, cur Plato in 7. lib. de Repub. scribat cæteras doctrinas non simpliciter demonstrare, sed procedere ex multis suppositionibus, solam autem Dialecticam, hoc est, Metaphysicam, simpliciter, & sublati cunctis suppositionibus, res ipsas contemplari atque demonstrare. Quas ergo causas requirat cognitio puræ quidditatis, satis ostensum est. Si autem consideretur quidditas rei naturalis vt versatur in generatione, existentia, cæterisque motibus & affectionibus Physicis, quemadmodum ita pendet ab omnibus causis internis iuxta & externis, sic etiam non nisi per omnes perfectè cognosci & explicari potest; generatio enim & interitus, sine materia constare non possunt, vbi autem materia est (quod antè confirmauimus testimonio Auerr.) necesse est alias causas etiam requiri; ac vt de existentia loquar, ea profectò indiget forma, à qua proximè, intimè & continenter fluit; materia, qua nititur & sustentatur; efficiente, à quo primum manauit vel à quo extrinsecus cōseruatur; denique fine, cuius gratia constat, qui finis est perfecta operatio, congruens ei naturæ quæ sic existit; & quia Physicus non contemplatur essentiam rerum naturalium putè ac præcisè (hoc enim videtur potius esse quiddam Metaphysicum quàm Physicum) sed considerat eam mobilem, sensibilem

*Explicatio
sententia
Platonis.*

bilem, existentem in rebus, hinc fit, vt in definiendis rebus naturalibus, inserat etiam causas externas, motum, & affectiones Physicas.

Ad id autem de quo addubitari solet, an in cognoscenda qualibet res sint pernoscendæ causæ primæ, vt prima forma, vltimus finis, & primum efficiens, expedite respondendum est, si loquamur de cognitione perfecta, non simpliciter, sed de ea, quam potest & debet quælibet scientia tradere, non esse id necessarium; nam Mathematici in rebus sibi subiectis explicandis & demonstrandis accuratè ver-
An primas causas cuius-que generis causarum in qualibet re pernoscenda, scire oportet.
 santur, sine vlla prænotione aut etiam mentione primarum causarum, hoc est, Dei, & Intelligentiarum. Quod si Physicus interdum sermonem habet de Deo, id sanè facit, quia Deus, est primum mouens à quo profiscuntur & pendet omnes motus naturales. Sin autem loquamur de cognitione rerum, quæ sit omnibus expleta partibus cunctisque numeris absoluta, proculdubio affirmandum est; sicut quælibet res habet esse à prima causa, ita sine cognitione eius perfectè sciri non posse, quod facillè concedet, qui attendet animum ad definitionem ipsius, scire, quæ traditur ab Arist. hoc modo; *Scire est rem per causam cognoscere, propter quam res est.* non minùs autem, quin etiam magis, quælibet res suum esse acceptum referre debet causis vniuersalibus & primis, quàm particularibus & proximis. Verùm de cognitione substantiæ hæc dicta sint, deinceps agendum est de accidentibus.

Definitio accidentis duplex est, vna essentialis, altera causalis; illa continet genus accidentis & proprium subiectum eius, cuius generis sit hæc definitio, eclipsis, defectus luminis in luna; vel tonitru, sonus qui fit in nube. Hæc autè quæ dicitur causalis, sumitur ex causis externis, vt si priori definitioni adiungas, ob interpositum terræ; posteriori autem ob extinctionem ignis; consequitur autem à Philosophis perfecta definitio accidentis, quæ complectitur essentialem & causalem, hoc est, quæ continet omnes causas per se illius accidentis; nam cum accidens non intrinsecè ac per se subsistat ceu substantia, sed à multis causis extrinsecus pendeat, rectè faciunt, qui tales causas adhibent in definiendis accidentibus. Vnde Arist. 8. Metaphys. text. 13. scribit rationem accidentis, quæ est definitio essentialis, sine causa non esse manifestam. Causæ verò, à quibus pendet accidens, vt minimum sunt tres; materia, quæ est subiectum in quo inest; forma, hoc est, Genus, vel Categoria ad quâ pertinet; efficiens, à quo efficitur & conseruatur. Non desunt etiam quædam accidentia, quæ ab omnibus causis pendunt, quare in perfecta definitione eorum, omnes pariter causæ cognoscendæ & explicandæ sunt; quod videtur Galenus in definiendo pulsu egregiè præstitisse ad hunc modum;

De cognitione accidentis perfecta.

Pulsus est actio peculiaris, primum cordis, deinde arteriarum, quæ distensione & contractione mouentur à facultate vitali, vt caloris innati mediocritas conseruetur, & spiritus animales gignantur in cerebro. De accidentium autem demonstratione, quid sentiendum sit facile est ex his, quæ nunc dicta sunt intelligere. Etenim cum Aristot. in 2. Post. compluribus locis auctor sit, medium perfectæ demonstrætionis, idem esse quid & propter quid passionis quæ demonstratur, ita, vt idem medium mutato tantum situ & formula verborum adhiberi queat, & tanquam definitio, ad declarandum quid sit talis passio, & tanquam medium ad demonstrandum propter quid insit subiecto. Hæc igitur cum ita se habeant, palam est, vt perfecta definitio accidentis ducenda est ab omnibus causis, à quibus per se ac necessario pendet, ita quoque perfectam demonstrationem eius ex cunctis causis petendam esse. Nec verò nos moueat, quod Aristot. definiens scire, ait ipsum esse cognoscere rem non per causas, sed per causam. nam tamen multæ causæ concurrunt ad definiendum, vel demonstrandum accidens, omnes tamen vnus causæ integræ, perfectæ atque absolutæ locum tenent. quanquam non raro accidit vt in definiendis atque demonstrandis rebus quædam causæ taceantur, quod sint per se manifestæ & à quouis facile intelligantur. Atque hoc quidem est iudicium & sententia nostra de præsentî quæstione.

Elegans eorum, quæ in præsentî quæstione disputata sunt, epilogus.

Cæterum, quæ latius hîc disputata sunt, quod facilius vniuersa comprehendî & teneri queant, possunt breuiter ita colligi. Definitio puræ quiditatis, tantum materiæ & formæ; at quiditatis, vt est mobilis & in rebus naturalibus existens, omnium quatuor causarum cognitionem requirit. Accidentis definitio duplex est: vna tantum essentialis, quæ solo genere & proprio subiecto accidentis quod definitur, continetur; altera causalis, quæ præcipue ducitur ex causis externis, efficiente, inquam, & fine, sed perfecta definitio accidentis censetur, essentialem & causalem complectens, solo situ differens à perfecta demonstratione. Demonstratio autem accidentis ex omnibus causis, sumenda est à quibus per se ac necessario pendet accidens. Porro primæ causæ cuiusque generis, si quærat perfectæ simpliciter cognitio rerum, necessario tenendæ sunt; si autem quærat perfectæ cognitio, non absolute, sed aliqua ex parte, vel secundum aliquam scientiam, non est necessarium illas causas cognoscere, vt sit in Mathematicis, aut certè tantum scire oportet quantum pertinet ad illam scientiam, id quod in Physica contingit, quæ agit de Deo, vt est primum mouens. Verum de præsentî quæstione satis sit dictum.

Nunc doceamus cur Aristot. non expresseit aut probauerit minorem

norem illius syllogismi, nimirū, res naturales habere principia, hoc enim à principio promissimus nos esse dicturos ad extremum. Porphyrius, vt hīc refert Simplicius & Auicēna (vt inquit Auerr. 1. Phys. comment. ultimo) putarunt non esse munus Physici, sed potius Metaphysici, demonstrare res naturales compositas esse & habere causas. At hoc non placet Simplicio & Auerroī, nam vt Physicus superse deat demonstrare id, perinde quasi per se notum atque manifestum sit, tamen non potest inueniri alia ratio vel, vt aiunt, medium ad demonstrandum, hoc, quā Physicum, quod quidē medium est transmutatio: quicquid enim transmutatur simplex esse non potest, sed habet materiam, quæ transmutationi subiiciatur, & formam secundū quam transmutatio sit: ab hoc medio Physico cæteræ rationes, quæ ad idem ostendendum afferuntur, siue Physicæ, siue Metaphysicæ fuerint, lucem atque robur accipiunt. Verū Theophrastus, vt ait Simplicius, res naturales habere principia cōfirmabat hoc argumento; omne corpus est compositum, quod autem compositum est, habet partes & principia ex quibus componitur; sed res naturales sunt corpora vt clarum est; ergo sunt compositæ & habent principia ex quibus constant. Hæc ille. Sed hæc demonstratio non caret dubitatione. nam cū triplex sit compositio; vna ex substantiā & accidente; altera ex partibus quas vocant integrales, seu quantitativas; tertia, ex partibus essentialibus, nempe ex materia & forma; primam & secundam compositionem certum est inueniri in omni corpore naturali, tam cœlesti quā sublunari; tertiā autem, vt perspicuū est inesse in cunctis corporibus sublunaribus, ita obscurum & dubium est, an ea insit in cœlo. Auerroës enim faciens substantiam cœli simplicem, non assignat ei talem compositionem, is igitur diceret prædictam rationē Theophrasti, aut esse intelligendā tantū de duabus prioribus cōpositionibus, aut non habere locū in omni corpore naturali. Aristot. igitur hīc nō probauit res Phys. habere principia; vel omittens tāquam cuius notū, vel quia fusē in processu huius 1. libri ab ipso declarandū erat. Verū hæc ad expositionē & intelligētiā primi text. sint satis, deinceps ad explanandū secundū tex. veniamus.

Cur Aristoteles non probauit res naturales habere causas & principia.

Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.

C A P. V I.

 C V N D V S textus primi libri Physicorum sic habet; *Innata est ex notioribus nobis via ad notiora natura.* Similem sententiā per multis locis apud Aristotelem reperire licet; veluti 1. lib. Ethicorum cap. 4. libro 5. Metaphysicæ text. 1. lib. secundo de Anima text. 12. præcipuē autem 7. Metaphysicæ text. 10. Apud Aristotelem

Relinquitur igitur, vt his de caussis demonstrationes mathematicæ sint certissimæ, euentissimæ & facillimæ nobis, quamobrem vocantur à Philosophis perfectæ, & absolutæ demonstrationes, loquimur autem in præsentia de disciplinis purè mathematicis, qualis est Geometria & Arithmetica, nam in Astrologia, Perspectiua & aliis quæ vocantur mediæ vel mixtæ, secus res habet. Sed de præsentia quæstione hæc satis sint. Deinceps videndum est, an cognitio omnium caussarum quas res habet, ad eius rei scientiam sit necessaria.

An cognitio omnium caussarum necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium, & primò agitur de cognitione substantiæ.

C A P. V.

SENTENTIA huius primi textus videtur tota contineri hoc syllogismo; omnis doctrina, quæ habet principia, vel quæ agit de rebus habentibus principia, debet primo loco ea declarare, sed talis est scientia naturalis, ergo debet in ea primò explicari principia. Cuius syllogismi Aristoteles hîc nō exprimit minorē, sed de probatione ipsius dicā in extremo hoc capite; ponit autem conclusionē & maiorem, cuius etiam cōfirmationem adiungit his verbis; *Tum enim putamus cognoscere vnumquodque cum causas primas cognouerimus, & principia prima vsque ad elementa:* hoc est, cū cognouerimus omnes causas tam externas quàm internas, tam proximas quàm remotas. Quæ verba magnam habent difficultatem, etenim viri docti in dubium vocare solent, an in cognoscendis rebus naturalibus necesse sit tenere omnes causas earum. Quem nodum vt nos facilius dissoluamus, quædam antè declaranda sunt. Primùm, hæc quæstio potest dupliciter intelligi, vel an cuncta genera causarum pernoscentia sint, hoc est, materia, forma, efficiens & finis: vel an in vnoquoque genere omnes causæ ab infima vsque ad supremam tenendæ sint. Deinde res quæ cognoscitur, aut est substantia aut accidens: substantia, vt talis est, per solam definitionem perfectè cognoscitur. Accidēs verò, si per se sumatur, etiam cognoscitur per definitionem, sin autem vt est affectio substantiæ inhærens in ea, per demonstrationem. Ad hæc, perfecta cognitio duobus modis sumitur vel absolutè, & omni ex parte, quæ tunc cōtingit, cū in re proposita cognita sunt quæcunque possunt cognosci; & quocunque modo possunt. Vel non simpliciter perfecta, sed tantummodò secundum materiam subiectam, aut secundum eam rationem, quæ tractatur in aliqua scientia, vt dicatur perfecta, vel Physicè, vel Mathematicè, vel Metaphysicè, ita vt in tali sciētia perfectior cognitio nec requiri

*Dupliciter
cognitio ali-
cuius rei di-
citur perfe-
cta.*

requirí debeat, nec possit inueniri. Exempli gratia; hominis perfecta cognitio simpliciter erit, si omnia quæ sunt in homine & de eo dicuntur, siue Physica, siue Metaphysica, siue Theologica fuerint, perfectè cognoscantur: at Physicè perfecta hominis cognitio erit, si omnia quæ homini nõ quidem omni modo, sed Physico modo conueniunt, perfectè cognoscantur. Postremò, in substantia naturali potest cõsiderari essentia illius, vel præcisè ac sincerè, hoc est, solùm vt est nuda & pura quiditas, vel prout generatur, existit, & corrumpitur. His positis venio ad explicationem quæstionis. Si quiditas rei naturalis præcisè definiatur, potest sciri perfectè sine cognitione aliarum causarum, quàm materiæ & formæ, quippe cum hæ duæ causæ sint tantum essentialia ac internæ: efficiens autem & finis non attingunt substantiã nisi extrinsecus, nec ab illis pendet, nisi cum fit, aut existit. Ac de efficiẽte quidẽ, hoc apertè sentit, & scriptum reliquit Arist. in 7. Metaphys. tex. 59. dicens; *Quando causa queritur, interdum queri eam qua est forma, & quod quid erat esse, aliquando verò eam, qua est vt efficiens & primum mouens.* & post hæc subdit; *Causa nanque etiam hoc, sed salus quidõ causa queritur, dum quippiam fit vel corrumpitur, illa verò etiam dum est.* De fine idẽ iudicandum est, qui in substantiis naturalibus re idẽ est quod forma, sed differt ratione; dicitur enim finis prout est terminus generationis, atque motus naturalis non impediti. Sic enim definitur ab Arist. 2. Phys. 13. & 1. de Partibus anim. cap. 1. in his autẽ quæ sunt instrumẽta ad aliquem vsum comparata, siue à natura, vt sunt partes animalium, siue ab arte, vt malleus, securis & serra, videtur finis distinguì à forma, quæ cõstituit huiusmodi res, & inhæret in ipsis, v. g. finis serræ est secare, forma autem eius, est figura quæ cernitur in serra, vel facultas secandi; quãquam Arist. sæpe cõsuevit in talibus rebus finem appellare formã & rationem vocans definitiones quæ ducuntur à tali fine; vocans, inquam, eas, à forma & ratione, vt videre quisq; potest apud eum, tum in 1. de Anima 16. tũ in extremo libro 4. Meteorologico: Vnde si huiusmodi instrumẽta careãt usu, nec queãt præstare id propter quod instituta fuerunt (vt si serra secare nequeat, aut oculus videre) quanquã retineant eandem naturam & substantiã, tamen solent ab eo dici æquiuocè talia. Vniuersè autẽ finis ita describitur ab Arist. *Cuius gratia aliquid fit.* ex quo apparet, neq; finẽ neq; efficiens aliter pertinere ad substantiam rei, nisi prout versatur in generatione motuque naturali. Potest idem confirmari hoc argumento. legimus apud Arist. in libris Posteriorum, definitionem non significare esse aut non esse; & quæstionem quid est res, distinguì ab ea qua queritur an res sit, & item, esse cuiuscunquo rei, differre à substantia eius: ex quibus sententiis necessariò cõficitur, vt quoniã definitio declarat essentiam.

rei nudam & abiunctam à motu seu existentia, tantum continere debeat eas causas quæ talem essentiam constituunt: efficiens autem & finis, cum non pertineant ad essentiam, nisi prout sit vel existit, remoueri debeant à definitione.

Sed dicit aliquis, etiam in pura quidditate rei naturalis continentur aliqua prædicata Metaphysica, ut actus vel potentia, substantia vel accidens, quæ si Physicus consideret, transibit fines subiecti sui, sin autem omittat & ignoret, non perfectè definit quidditatem naturalem. Verum soluitur hoc, nam si Physicus in definienda re naturali, exposuerit omnia prædicata essentialia eius quæ sunt Physica, tamen si prætermittat alia quæ non sunt Physica; tamen perfunctus erit munere suo, nec ab eo quicquid præterea iure desiderari poterit, talisque definitio censenda erit perfectæ, non quidem simpliciter, sed Physicè; nam absolute & omni ex parte esse non poterit, nisi cognita & explicata fuerint quæcunque insunt in quidditate, quod fieri non potest sine scientia Metaphysicæ, sine cuius opera nulla res potest in aliis scientiis perfectè cognosci. quamobrem vocatur regina scientiarum, & omnes disciplinæ, pendent ab ipsa, tum quia docet primas causas, hoc est, Intelligentias & Deum, à quibus manant & pendent res omnes, tum etiam quia declarat attributa quædam fusa per cunctas res, ut est, ens, substantia, accidens, actus, potentia. Sed de his latius disputatum fuit superiori libro. Atque hæc ego puto causam esse, cur Plato in 7. lib. de Repub. scribat cæteras doctrinas non simpliciter demonstrare, sed procedere ex multis suppositionibus, solam autem Dialecticam, hoc est, Metaphysicam, simpliciter, & sublati cunctis suppositionibus, res ipsas contemplari atque demonstrare. Quas ergo causas requirat cognitio puræ quidditatis, satis ostensum est. Si autem consideretur quidditas rei naturalis ut versatur in generatione, existentia, cæterisque moribus & affectionibus Physicis, quemadmodum ita pendet ab omnibus causis internis iuxta & externis, sic etiam non nisi per omnes perfectè cognosci & explicari potest; generatio enim & interitus, sine materia constare non possunt, ubi autem materia est (quod antè confirmauimus testimonio Auerr.) necesse est alias causas etiam requiri; ac ut de existentia loquar, ea profectò indiget forma, à qua proximè, intimè & continenter fluit; materia, qua nititur & sustentatur; efficiente, à quo primum manauit vel à quo extrinsecus cōseruatur; denique fine, cuius gratia constat, qui finis est perfectæ operatio, congruens ei naturæ quæ sic existit; & quia Physicus non contemplatur essentiam rerum naturalium purè ac præcisè (hoc enim videtur potius esse quiddam Metaphysicum quam Physicum) sed considerat eam mobilem, sensibilem

*Explicatio
sententie
Platonis.*

bilem, existentem in rebus, hinc fit, ut in definiendis rebus naturalibus, inserat etiam causas externas, motum, & affectiones Physicas.

Ad id autem de quo addubitari solet, an in cognoscenda qualibet res sint per noscendæ causæ primæ, ut prima forma, ultimus finis, & primum efficiens, expedire respondendum est, si loquamur de cognitione perfecta, non simpliciter, sed de ea, quam potest & debet quælibet scientia tradere, non esse id necessarium; nam Mathematici in rebus sibi subiectis explicandis & demonstrandis accuratè verantur, sine vlla prænotione aut etiam mentione primarum causarum, hoc est, Dei, & Intelligentiarum. Quod si Physicus interdum sermonem habet de Deo, id sanè facit, quia Deus, est primum mouens à quo profiscuntur & pendet omnes motus naturales. Sin autem loquamur de cognitione rerum, quæ sit omnibus expleta partibus cunctisque numeris absoluta, proculdubio affirmandum est; sicut quælibet res habet esse à prima causâ, ita sine cognitione eius perfectè sciri non posse, quod faciliè concedet, qui attendet animum ad definitionem ipsius, scire, quæ traditur ab Arist. hoc modo; *Scire est rem per causam cognoscere, propter quam res est.* non minùs autem, quin etiam magis, quælibet res suum esse acceptum referre debet causis vniuersalibus & primis, quàm particularibus & proximis. Verùm de cognitione substantiæ hæc dicta sint, deinceps agendum est de accidentibus.

An primas causas cuiusque generis causarum in qualibet re per noscenda, scire oportet.

Definitio accidentis duplex est, vna essentialis, altera causalis; illa continet genus accidentis & proprium subiectum eius, cuius generis sit hæc definitio, eclipsis, defectus luminis in luna; vel tonitru, sonus qui fit in nube. Hæc autem quæ dicitur causalis, sumitur ex causis externis, ut si priori definitioni adiungas, ob interpositum terræ; posteriori autem ob extinctionem ignis; censeatur autem à Philosophis perfecta definitio accidentis, quæ complectitur essentialem & causalem, hoc est, quæ continet omnes causas per se illius accidentis; nam cum accidens non intrinsecè ac per se subsistat ceu substantia, sed à multis causis extrinsecus pendeat, rectè faciunt, qui tales causas adhibent in definiendis accidentibus. Vnde Arist. 8. Metaphys. text. 13. scribit rationem accidentis, quæ est definitio essentialis, sine causâ non esse manifestam. Causæ verò, à quibus pendet accidens, ut minimùm sunt tres; materia, quæ est subiectum in quo inest; forma, hoc est, Genus, vel Categoria ad quâ pertinet; efficiens, à quo efficitur & conseruatur. Non desunt etiam quædam accidentia, quæ ab omnibus causis pendunt, quare in perfecta definitione eorum, omnes pariter causæ cognoscendæ & explicandæ sunt; quod videtur Galenus in definiendo pulsu egregiè præstitisse ad hunc modum;

De cognitione accidentis perfecta.

Pulsus est actio peculiaris, primùm cordis, deinde arteriarum, quæ distensione & contractione mouentur à facultate vitali, vt caloris innati mediocritas conseruetur, & spiritus animales gignantur in cerebro. De accidentium autem demonstratione, quid sentiendum sit facile est ex his, quæ nunc dicta sunt intelligere. Etenim cùm Aristot. in 2. Post. compluribus locis auctor sit, medium perfectæ demonstrætionis, idem esse quid & propter quid passionis quæ demonstratur, ita, vt idem medium mutato tantùm situ & formula verborum adhiberi queat, & tanquàm definitio, ad declarandum quid sit talis passio, & tanquàm medium ad demonstrandum propter quid insit subiecto. Hæc igitur cùm ita se habeant, palàm est, vt perfectæ definitio accidentis ducenda est ab omnibus causis, à quibus per se ac necessariò pendet, ita quoque perfectam demonstrationem eius ex cunctis causis petendam esse. Nec verò nos moueat, quòd Aristot. definiens scire, ait ipsum esse cognoscere rem non per causas, sed per causam. nam tametsi multæ causæ concurrunt ad definiendum, vel demonstrandum accidens, omnes tamen vnus causæ integræ, perfectæ atque absolutæ locum tenent. quanquam non rarò accidit vt in definiendis atque demonstrandis rebus quædam causæ taceantur, quòd sint per se manifestæ & à quouis faciliè intelligantur. Atque hoc quidem est iudicium & sententia nostra de præsentī quæstione.

Elegans eorum, quæ in præsentī quæstione disputata sunt, epilogus.

Cæterum, quæ latius hîc disputata sunt, quòd faciliùs vniuersa cõprehendi & teneri queant, possunt breuiter ita colligi. Definitio puræ quiditatis, tantùm materiæ & formæ; at quiditatis, vt est mobilis & in rebus naturalibus existens, omnium quatuor causarum cognitionem requirit. Accidentis definitio duplex est: vna tantùm essentialis, quæ solo genere & proprio subiecto accidentis quod definitur, continetur; altera causalis, quæ præcipuè ducitur ex causis externis, efficiente, inquam, & fine, sed perfectæ definitio accidentis censeretur, essentialem & causalem complectens, solo situ differens à perfectæ demonstratione. Demonstratio autem accidentis ex omnibus causis, sumenda est à quibus per se ac necessariò pendet accidens. Porro primæ causæ cuiusque generis, si quærat perfectæ simpliciter cognitio rerum, necessariò tenendæ sunt; si autem quærat perfectæ cognitio, non absolutè, sed aliqua ex parte, vel secundum aliquam scientiam, non est necessarium illas causas cognoscere, vt sit in Mathematicis, aut certè tantùm scire oportet quantum pertinet ad illam scientiam, id quod in Physica contingit, quæ agit de Deo, vt est primum mouens. Verùm de præsentī quæstione satis sit dictum.

Nunc doceamus cur Aristot. non expresserit aut probauerit minorem

norem illius syllogismi, nimirū, res naturales habere principia, hoc enim à principio promissimus nos esse dicturos ad extremum. Porphyrius, ut hīc refert Simplicius & Auicēna (ut inquit Auerr. 1. Phys. comment. ultimo) putarunt non esse munus Physici, sed potius Metaphysici, demonstrare res naturales compositas esse & habere causas. At hoc non placet Simplicio & Auerroī, nam ut Physicus superse-
Cur Aristoteles non probavit res naturales habere causas & principia.
 deat demonstrare id, perinde quasi per se notum atque manifestum sit, tamen non potest inueniri alia ratio vel, ut aiunt, medium ad demonstrandum, hoc, quā Physicum, quod quidē medium est transmutatio: quicquid enim transmutatur simplex esse non potest, sed habet materiam, quæ transmutationi subiiciatur, & formam secundum quam transmutatio sit: ab hoc medio Physico cæteræ rationes, quæ ad idem ostendendum afferuntur, siue Physicæ, siue Metaphysicæ fuerint, lucem atque robur accipiunt. Verū Theophrastus, ut ait Simplicius, res naturales habere principia cōfirmabat hoc argumento; omne corpus est compositum, quod autem compositum est, habet partes & principia ex quibus componitur; sed res naturales sunt corpora ut clarum est; ergo sunt compositæ & habent principia ex quibus constant. Hæc ille. Sed hæc demonstratio non caret dubitatione. nam cum triplex sit compositio; vna ex substantiā & accidente; altera ex partibus quas vocant integrales, seu quantitativas; tertia, ex partibus essentialibus, nempe ex materia & forma; primam & secundam compositionem certum est inueniri in omni corpore naturali, tam cœlesti quā sublunari; tertiā autem, ut perspicuū est inesse in cunctis corporibus sublunaribus, ita obscurum & dubium est, an ea insit in cœlo. Auerroës enim faciens substantiam cœli simplicem, non assignat ei talem compositionem, is igitur diceret prædictam rationē Theophrasti, aut esse intelligendā tantū de duabus prioribus cōpositionibus, aut non habere locū in omni corpore naturali. Aristot. igitur hīc nō probavit res Phys. habere principia; vel omittens tāquam cuius notū, vel quia fusē in processu huius 1. libri ab ipso declarandū erat. Verū hæc ad expositionē & intelligētiam primi text. sint satis, deinceps ad explanandū secundū tex. veniamus.

Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.

C A P. V I.

ECUNDVS textus primi libri Physicorum sic habet; *Innata est ex notioribus nobis via ad notiora natura.* Similem sententiam permultis locis apud Aristotelem reperire licet; veluti 1. lib. Ethicorum cap. 4. libro 5. Metaphysicæ text. 1. lib. secundo de Anima text. 12. præcipuē autem 7. Metaphysicæ text. 10. Apud Aristotelem

Deo quod
est notum sim-
pliciter vel se-
cundum nos,
aut simpliciter.
pulchra Ari-
stotelis scititia.

autem & Peripateticos, notius secundum naturam, natura vel naturæ, idem planè significant, quod notius simpliciter, vel notius secundum rationem, ut ex supradictis locis colligi potest. Sed quoniam de eo quod est notum secundum nos & secundum naturam multa præclara scribit Aristot. 6. lib. Topicorum, cap. 1. non alienum fore putavi si verba eius hic adscriberem. Primum igitur docet quid sit notius nobis & simpliciter, hoc modo; *Dupliciter contingit accipere notius, aut nobis, aut simpliciter. Simpliciter igitur notius est, quod prius est posterius, ut punctum, linea; & linea, superficies; & superficies, solido; quemadmodum & unitas, numero, prius enim & principium omni numeri; similiter autem & elementum, syllaba. Nobis autem è conuerso quandoque accidit, nam maxime solidum magis sub sensu cadit, quam superficies; & superficies, quam linea; & linea, quam signum; quare multitudo magis huiusmodi cognoscit, nam illa quidem quomodo libet, hæc autem subtili, & secundo intellectu comprehendere oportet.* Deinde vtra docendi ratio sit melior per notiora nobis, an secundum naturam, declarat his verbis; *Simpliciter igitur melius, per priora, posteriora tentare cognoscere, nã magis scientificè tale est; verum ad eos, qui impotentes sunt cognoscere per alia, necessariū fore per ea quæ illis cognitæ sunt, facere orationem.* Postea, ostendit ea quæ sunt nota secundum naturam, esse certa, definita, & immutabilia; quæ autem sunt notiora secundum nos, esse incerta & indeterminata, nam inquit; *Alia aliis, & non omnibus eadè contingit notiora esse, quin etiam eisdem alia interdum & alia magis nota, nam à principio quidem sensibilia, instructioribus autem factis contrà, quare nec eisdè homini semper idem notius est.* Ex quo Arist. colligit perfectas definitiones & orationes scientificas assignandas esse non per ea quæ singulis quibusque sunt notiora, quippe quæ sint varia & indefinita. Postremo, explicat quod est notum simpliciter, quibus hominibus sit etiam notum & quibus non, ita scribès; *Fortasse autem, & quod simpliciter notum, nõ est id quod omnibus notum, sed quod bene dispositis intellectu, quemadmodum & simpliciter salubre, quod est salubre iis, qui bene affectum habet corpus.* Hæc Arist. in 6. Topicorum. Similiter ferè scribit in 1. Post. tex. 9. ad hunc modum; *Priora verò sunt & notiora bisariam, non enim idem prius aut notius natura & ad nos, dico autè ad nos priora & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem quæ longius sunt, sunt autem longissime quidem ipsa maxime uniuersalia, proximè verò ipsa singularia.* Ex omnibus autem locis, quæ nunc commemorauimus, licet nobis elicere certam & generalem regulam Aristotelicam internoscendi ea quæ sunt nobis nota, ab his quæ sunt nota secundum naturam, quæ est hæc. Quæcunque cadunt sub sensum, vel sunt propinqua sensibus, sunt nota nobis: quæ verò à sensibus remota sunt, habentur ignota; & quod magis minusque sensus nostros attingunt vel refugiunt, eò magis minusve nota

Regula inter-
noscedi nota
secundum nos,
ab his quæ
sunt nota se-
cundum na-
turam.

aut

aut ignota iudicari debent. At nota secundum naturam vel simpliciter, censerī debent quæcunque suat priora, & à quibus pendent alia: è contrario verò quæ sunt posteriora, & manant atque pendent ab aliis, sunt ignota secundum naturam. Quamobrem causæ partes, simplicia, magis vniuersalia, sunt priora & notiora secundum naturam; effectus verò, totum, compositum, & singularia, posteriora & minùs nota: & quamuis hæc quoque possint dici aliquo modo notiora secundum naturam, quatenus sunt perfectiora illis & tanquam finis eorum, tamen in præsentia non loquimur de prioritate naturæ, quæ est secundum perfectionem vel intentionem eius, sed de eo, quod dicitur prius esse ordine generationis & temporis. Sed dicitur *Dubitatio.* aliquis Aristotelem in 1. de Anima text. 8. affirmare vniuersalia aut nihil esse aut posteriora esse singularibus; ergo qui facit ea secundum naturam priora singularibus, apertè contradicit Aristot. Verùm soluitur hoc, nam vniuersale actu & (vt dicunt) formaliter sumptum, aut nihil est per se in rebus existens, abiectum à singularibus, vt Platonem sensisse multi opinantur; aut vt est vniuersale vi mentis, abstractum ab indiuiduis, posterius est singularibus, quippe cum nihil aliud sit, quàm notio quædam & similitudo singularium, quam ex eorū comparatione & conueniētia intellectus noster expressit. Vide quæ in hanc sententiam eleganter scribit Themistius, exponens supradictum textū octauum primi. lib de Anima in sua Paraphrasi. At si vniuersale sumitur pro natura (hanc multi appellant fundamētum vniuersalitatis) vt animal pro natura sensitua, viuens pro animata, corpus pro corporea, hoc pacto manifestum est magis vniuersalia priora esse minùs vniuersalibus, nam illa sine his, hæc autē non possunt esse sine illis: quod autem tale est, Arist. vocat prius simpliciter in postprædicamentis; & 8. Physicorū libro. Vide quæ hac de re doctè scribit. D. Tho. prima part. q. 85. ar. 2. in responsione ad primum.

Consutantur qui aliter exponunt notum secundum naturam, & docetur cur via procedendi à notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata vel naturalis.

CAP. VII.

SI igitur notum secundum naturam apud Arist. significat id, quod paulò antè ostēdimus ex multis locis eius; ergo fallitur Auerroës interpretās notius secundum naturā, id quod natura prius cognosceret, si intelligeret ea quæ facit: non quia putet naturā more Stoico esse intelligentē, vt ei falsò exprobrāt quidā recentiores interpretes, sed quia facit Aristot. vti metaphora &

analogia nimis dura & insolenti. Errant etiam, qui notius secundum naturam exponunt id, quod habet naturam per se magis cognoscibilem & intelligibilem: etenim compositum notius esset secundum naturam, quàm materia prima, contra quàm docet Aristot. hoc loco. Compositum enim cum in se cohibeat formam & actum, qui est causa atque ratio intelligendi, ut dicitur 9. Metaphys. text. 20. proculdubio habet naturam magis intelligibilem, quàm materia prima, quippe quæ sit ens in potentia & (ut scriptum est 7. Metaphys. text. 35.) per se ignota: at materia notior est secundum naturam quàm compositum, cum sit prior eo & eius principium & causa. Illi quoque decipiuntur, qui per notius secundum naturam putant significari id, quod est simplicius. Siquidem color & alia sensibilia accidentia sunt simpliciora, quàm substantia composita, cum tamen hæc sit notior secundum naturam & ignotior secundum nos: illa verò est contrario notiora secundum nos, & ignotiora secundum naturam; sed cur hæc via procedendi à notioribus nobis ad notiora secundum naturam vocetur nobis innata vel naturalis, deinceps exponamus. Non dicitur talis via procedendi naturalis, quod similis sit modo, quem natura tenet in procedendis rebus, quin immò ei penitus contraria est. Etenim natura in fingendis operibus suis progreditur à simplicibus ad composita, à causis ad effectus, nos è contrario in iisdem cognoscendis procedimus. Nec vocatur naturalis, quoniam sit conueniens naturæ ipsarum rerum. Nos enim multa prius cognoscimus, quæ, si natura rerum spectetur, posterius cognosci deberent, siquidem ante percipimus accidens, quàm substantiam, at substantia per se ac suapte natura prior est quàm accidens. Nec appellatur naturalis, quod sit congruens atque consentiens naturali appetitui hominis, quo is duce natura vehitur atque ducitur ad sciendum. Homo enim naturaliter expetit scire non quocunque modo, sed per causas, talis enim scientia est perfectio intellectus humani explens atque saturans naturalem appetitum eius. Itaque homo naturaliter expetit res cognoscere, per ea quæ sunt priora & notiora secundum naturam ceu per causas, potius quàm per ea quæ sunt notiora secundum nos, veluti per effectus. Nec denique nuncupatur naturalis, quod ita sit homini insita & infixæ, ut ab ea nunquam diuelli & separari possit. Nam quamuis rudes & indocti, cum primum aggrediuntur ad cognoscendas res, hanc intelligendi rationem sequantur, tamen, qui sunt sæcundo & subeili ingenio & in scientiis exercitati, cognoscunt res conuenienter naturæ ipsarum, & quod secundum naturam prius atque notius est illis quoque prius & magis notum habetur. Cuius rei simile quiddam cernimus in his quæ pertinent ad gustatum; nam ut alia aliis dulcia & iucunda videan-

Cur via procedendi à notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam vocetur, nobis naturalis.

deantur, tamen id, quod verè ac simpliciter est dulce, videtur etiam tale non quidem omnibus, sed his, qui stomachum non habent labefactum & corruptum, sed bene affectum atque constitutum. Talis igitur via procedendi, est atque dicitur nobis naturalis, propterea quod cum primum duce magistræque natura accedimus ad cognoscendas & contemplandas res naturales, excitati aspectu & admirabilitate earum rerum quas hic mundus continet, ita procedimus; vt primo quidem appulsu mentis incurramus in notitiam effectuum compositorum & accidentium; tum magis animo exardescentes ad interiorem & perfectiorem earundem rerum scientiam capessendam, quasi per gradus quosdam progredientes tandem perueniamus ad causarum rerum simplicium & substantiæ comprehensionem. Cuius rei hanc ego quidem certè causam esse arbitror. A principio enim donatur nobis à Deo animus, immortalis ille quidem & capax omnium disciplinarum, sed rudis expersque scientiarum, & vt pulchrè inquit Arist. ceu tabula quædam nuda, in qua nihil omnino pictum est. Quamobrem idem Aristot. scribit illum esse in potentia ad omnia, nec aliam esse naturam eius quàm veluti potestatem & habilitatem quandam ad percipiendas omnes res, cumque locum esse formarum, non actu, vt Plato existimabat, sed tantum potestate. Is autem animus tanta necessitudine & tam naturali connexionione iungitur atque copulatur cum sensibus, vt dum est in hoc corpore, nec sine adminiculo sensuum vitam suam agere & tueri, nec nisi per eosdem sensus, cognitionem & scientiam rerum possit adipisci. Itaque vt in homine vitam hanc mortalem agente, esse intellectuum, non potest separari ab esse sensitiuo, sic etiam functiones partis intelligētis, non possunt ab actionibus facultatum sentientium penitus disiungi atque segregati. Atque hinc extitisse illas nobiles & illustres sentētias, quæ in scriptis Aristot. non secus, ac stellæ in cœlo mirabili splendore collucēt; deficiente sensu, etiam deficere scientiam eorum quæ pertinent ad illum sensum; omnes scientias & artes ex sensibus, memoriis, experimentisque ortum habere; intellectum nostrum nihil vquam speculari sine permixtione phantasmatis. Cogitata & intelligentias animi nostri non esse quidem phantasmata, vel, vt Latine loquar cum Cicerone, visa, veruntamen non posse constare sine illis: si igitur prima humanæ cognitionis acquisitio fit per sensus, necesse est ea prius ab homine cognosci quæ prius atque vehementius mouent sensus, iisque obuia & familiaria sunt, eiusmodi autem sunt singularia, accidens, compositum, effectus, &c.

Ex his autem liquet, falsum esse id quod Plato habuit pro certo & explorato; nostrum scire nihil aliud esse, quàm quoddam reminisci.

*Digressio 18.
tra Platonē,
scientiam no-
stram non esse
reminiscentiā.*

Nam (vt de hoc nomāhil etiam nunc attingamus) si animus noster olim habuit scientiam omnium rerum, quam postea dum est in corpore per disciplinam, institutionem, exercitationemq; reminiscitur, cur ad reminiscendum adeo egenus sensibus, vt his sublati nulla queat scientia comparari? Nos enim experimur, cum quidpiam reminisci volumus quod antea cognouimus, non valde indigere aut vti opera sensuum exteriorum; & sine his nō solum posse, sed interdum etiam fieri solere multarū rerum reminiscētiā sola vi & ope imaginatricis vel cogitatricis facultatis. Deinde, quī sit, vt nemo vel priusquam addiscat scientias, aliquo modo meminerit se quondam illas tenuisse, & per obliuionem amisisse? Vel postquam scientias didicit, eas tanquam antē cognitās & perceptas recognoscat? Ad hæc, quemadmodum animus hominis, quia est immortalis non solum videt res præsentēs, sed prouidet etiam futuras, multāque cogitationem & curam suscipit posteritatis, cur si idem animus fuit ante corpus florens scientia cunctarum rerum maximisque circumfluens bonis, cur inquam, non iidem cernitur in eo aliqua certa cognitio, cogitatio, memoria, aut denique vestigium aliquod præteritatum & antiquarum rerum, quas olim gessisse & tenuisse dicitur? Cur nullus in eo mæror & dolor de tantorū bonorum amissione? Postea, si mēs nostra haberet naturaliter sibi insitas scientias omnium rerum, non posset esse capax errorum & falsarum opinionum. Erenim, quod per se atque naturaliter inest, non potest mutari in contrarium, sic enim Arist. 2. libro Ethicorum docet virtutes non esse natura nobis innatas, quoniā nemo prauus & improbus euadere posset, siquidē quod natura ingeneratū est, nulla consuetudine tolli potest, vt licet millies lapidem sursum iactites, nunquam tamen assuescet per se tendere sursum propter naturale pondus atque grauitatem. Sic etiam in 3. de Cælo 67. ostendit Arist. nullam esse definitam à natura figuram elementorum, vt ad omnes figuras faciliē conformari & accommodari queant. Et iterum, Periparetici disputant primam materiam per se nullam habere formam quam sibi præcipue & sua natura vendiceret, vt possit esse receptaculum omnium formarum etiam contrariarum. Postremo, aut coniunctio animi cum corpore, est naturalis aut præter naturam; si præter naturam, quo pacto efficitur à natura & à Deo? cur semper eodēque modo contingit? Nam quæ præter naturam sunt, & rarō & per accidens eueniunt. Cur dissolutio prædictæ vnionis, quam mors efficit, est adeo præter naturam & violenta, vt nos & metus futuræ mortis sollicitet, & dolor præsentis discruciet? sin autē talis coniunctio animi cum corpore est naturalis, tātum abest vt possit tam insigne animo detrimentum asferre, hoc est, obliuionem.

nionem omnium scientiarum, vt ei debeat magnam adiungere perfectionem maximúmque præbere adiumentum ad suas actiones iis obcundas. Forma enim, quæ est actus naturalis materiæ, sicut per vnionem cum materia perficitur in esse, sic etiam perficitur in operando. Id quod iustranti animo cunctas res naturales in omni coniunctione formæ cum materia perspicuum erit. Hæc autem quæ contra Platonem à nobis explicata sunt, docet etiam D. Thom. in 1. par. q. 84. art. 3. Sed de his rebus quoniam sunt extra materiam propositam, & ab instituto nostro remotæ, plura dicere non conuenit. Quoniam igitur intellectus noster ita cohæret cum sensibus, vt per eos ceu interpretes & nuncios rerum omnium intelligendi materiam accipiat, nihilque sit in illo quod non in his aliquo pacto prius fuerit, hinc fit, vt quæ sensibus nostris magis propinqua nota & familiaria sint, vt effectus, totum, compositum, accidens, ea quoque prius ad intellectum perferantur, eiq; prius innotescant. Quæ verò sensibus posterius cognita, aut penitus ignota sint, vt causa, partes, res simplices & intima cuiusq; rei substantia, eò tardius atq; difficilius ad mentis nostræ intelligentiæ perueniât. Ergo, cur ea quæ ordine naturæ posteriora sunt, plerunque sint nobis notiora iis, quæ sunt priora secundum naturam, & cur via procedendi ab illis ad hæc vocetur nobis innata & naturalis hoc modo explicatū sit. Nunc videamus, an in rebus Physicis sint aliqua, quæ eadem sint nota nobis & secundum naturam.

*In rebus naturalibus permulta reperiri quæ sint nota nobis
simul, & quæ secundum naturam.*

C A P. VIII.

RISTOTELIS hoc 2. tex. ait non eadē esse nota nobis & simpliciter; in primo autē lib. Post. tex. 5. similem ponit sententiā, verū aliis verbis, scribens hæc inuicē opponi, hoc est, quæ sunt nota nobis, esse ignota secundum naturam, & contrā, quæ sunt nota secundum naturam, esse nobis ignota. Quæ sententia quo pacto intelligēda sit, pluribus verbis aperiendū est, ne quis putet fieri nunquam posse vt eadem sint nota secundum nos & secundum naturam. Peruulgata est opinio apud Philosophos, in rebus naturalibus aut nihil aut perpauca reperiri, quæ nobis sint nota pariter ac secundum naturam, propterea quod rerum effecta & accidentia, quæ nobis manifesta sunt, habentur ignota secundum naturam; e contrario autem substantia & causæ, quæ sunt notæ secundum naturam, nobis sunt ignotæ. At verò in disciplinis Mathematicis, aut omnia aut certè pleraque sunt nota nobis iuxta atque secun-

i iij

dum naturam. Etenim demonstrationes Mathematicæ procedunt ex primis principiis, quæ nobis sunt manifestissima, veluti; totum maius esse sua parte; &c, si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia. Eadem quoque sunt nota secundum naturam, quippe cum sint causæ eorum, quæ postea demonstrantur à Mathematicis. Atque hoc ipsum videtur Auerr. sensisse multis locis scriptum & testatum relinquens. Verum opinio hæc (aut ego penitus fallor) multos adhuc fefellit, vel inscitia vel negligentia perscrutandæ veritatis; etenim vtrumque reor esse falsum, sed de Mathematicis posterius differam; nunc tribus rationibus ostendam multa in rebus

In rebus physicis non paucis reperiri, quæ sunt eadem nota nobis & secundum naturam.

Physicis eiusmodi esse, vt simul nobis nota sint, atque secundum naturam. Primum, naturæ magis vniuersales sunt notiores nobis & secundum naturam, quàm minùs vniuersales; vt corpus, quàm viuens; viuens, quàm animal; animal, quàm homo; ergo, &c. antecedens secundum vtramque partem perspicue verum est. Nam quòd magis vniuersalia sint notiora nobis, Arist. testatur hîc tex. 4. & aliis compluribus locis, de quo etiam consentiunt omnes propemodum interpretes eius: idque confirmat experientia, nam aspicientes id quod è longinquo accedit ad nos, priùs agnoscimus esse corpus quoddam quàm animal, & animal priùs quàm hominem. Infantes etiam (vt hoc loco inquit Arist. primum quidem appellant omnes homines vniuersè ac indistinctè patrem, fœminas matrem, postea verò vtrumque speciatim distinguunt. Ratio item hoc docet, nam signa & accidentia rerum vniuersaliorù sunt nobis notiora, cum enim insint in pluribus rebus, frequentius cadunt sub sensus; ex quo fit, vt illis magis obuia, familiaria & manifesta sint: paucioribus quoque signis opus est ad percipiendum magis vniuersale, vt aliquid esse corpus, viuens aut animal, quàm ad cognoscendum minùs vniuersale, vt esse hominem vel Petrum. Quòd autem magis vniuersalia sint notiora secundum naturam, vel ex eo intelligi potest; quia simpliciter priora sunt minùs vniuersalibus, eorùmq; principia; & quoniam minùs perfecta sunt, à quibus natura incipiens procedit ad minùs vniuersalia, tanquam perfectiora. Itaque in procreatione hominis, primum effingitur in fœtu natura viuentis, tum animalis, ad extremum hominis, vt scriptum est ab Arist. in 2. de Gener. animal. cap. 3. Sed considerandum est hoc loco id quod D. Thom. scribit in 1. parte, q. 85. art. 3. Nam cum veller docere magis vniuersalia esse priùs cognita nobis, quàm minùs vniuersalia, præmittit hanc obiectionem; Non sunt eadem (inquit) priùs nota nobis, & secundum naturam, sed magis vniuersalia sunt priùs nota secundum naturam, quàm minùs vniuersalia, quippe cum illa sint priora simpliciter his, ergo non possunt esse nobis quoque priùs cognita:

Quam

Quam obiectionē deinde solvēs in respōsione ad primū argumentū scribit hæc; *Duplex est ordo naturæ. Vnus secundū viā generationis & temporis, secundū quā viā, ea quæ sunt imperfecta & in potentia, sunt priora, & hoc modo magis cōmune est prius secundū naturā; quod apparet manifestē in generatione hominis & animalis, nam prius generatur animal quā homo, ut dicitur in libro de Generatione animalium. Alius est ordo perfectionis siue intectionis naturæ, sicut actus simpliciter est prior secundū naturam quā potentia, & perfectū prius quā imperfectū, & per hunc modum minus commune est prius secundū naturam quā magis commune, ut homo quā animal. Natura enim intentio non sistit in generatione animalis, sed intendit generare hominem.* Hæc Divus Thomas: ex cuius verbis posset quispiam fortasse suspicari cum verba illa Aristotelis; *Non sunt eadem nota nobis, & secundū ordinem naturæ;* interpretari non de ordine naturæ qui est secundū generationem, sed de eo qui est secundū perfectionem, ex quo fieri ut magis vniuersalia non sint simul nota nobis & secundū naturam, quod tamen à principio aggressi sumus ostendere: sed nobis in præsentia quid D. Thom. senserit de intellectu illorum verborum Aristot. non est curæ. Illud quidem pro certo affirmare possumus. Arist. hoc loco non loqui de prioritate perfectionis, sed generationis, & temporis. etenim docere vult primas causas, primæque principia rerum naturalium esse nobis obscura & ignota, tametli secundū ordinem naturæ manifesta sint, & magis certa, quā ea quæ formantur & efficiuntur ex illis: quod si loquatur Aristoteles de ordine generationis, magis vniuersalia, erunt nota nobis & secundū naturam, ut dictum est supra. Sin autem de ordine perfectionis; totum compositum & secundū nos, & secundū naturam erit notius quā partes & principia eius. Quocirca utrouis modo sumatur prius secundū naturam, vel ordine generationis, ut nos sumimus, vel ordine perfectionis, ut sumit D. Thomas, verum est, quod instituimus demonstrare, in rebus Physicis multa reperiri quæ sint nota nobis & secundū naturam. Scio Alexandrum, ut refert Simplicius, ipsumque Simplicium in expositione huius secundi textus, conatos esse hanc nostram rationem solvere: sed qui eorum verba legerit, facilē intelliget infirmā esse eorum solutionem. Deinde, potest hoc ipsum confirmari alia ratione. Ea quæ vocātur obiecta sensuū exteriorū, ut color, sapor, odor, ex se fundūt atque mittunt species quāsdā (ita enim fert communis omnium penē Philosophorum opinio) per quas à sensibus percipiuntur. His igitur formis (quas multi appellant species intentionales) priora sunt obiecta tam secundū naturam, quā secundū nos; secundū naturam, quoniam sunt causæ illarum; secundū nos, propterea quod obiecta vsurpantur sensibus, eorum

autem species intentionales minimè. Illa nemo sanæ mentis negavit vnquam, has verò nec pauci nec indocti viri, de mediò sustulerunt. Constat igitur in hoc exemplo idem esse notius secundum nos, & secundum naturam. Vide D. Thom. 1. parte, quæst. 85. in fine art. 3. Postremò, idem potest probari hoc modo. Multa sunt tam in Physica quàm in Medicina, quæ habent effectus quosdam admirabiles, nobisque abditos & occultos. Etenim complura sunt medicamenta, quæ vel extrinsecus admota corpori humano, vel in ipsum intromissa, operantur intus permulta, quæ per se latent nos, prævidentur autem atque cognoscuntur ex suis causis, quæ palàm adhibita sunt, itaque Medicus certò prænoscit, & prædicat tales effectus euenturos, manifestè cognoscens causas à quibus illi proficiunt. Vbi manifestum est, talia medicamenta & secundum nos & secundum naturam esse notiora quàm ipsorum effecta. Sed quid dicendum est ad illa verba Arist. *Non sunt eadè nota nobis, & simpliciter?* Mihi quidem videntur habere locum non in omnibus rebus Physicis, sed in multis, maximè verò in primis causis primisque principiis rerum naturalium; de quibus ibi sermonem habet Arist. siquidè eiusmodi sunt, ut cum ordine naturæ præcedant cæteras res Physicas, à nobis tamen posterius cognoscantur, & quæ ab ipsis esse habent, prorsusque pendent, uti corpora & accidentia Physica, ad eorum cognitionem nos perducant. Sed de rebus Physicis dictum est satis. Nunc disquirendum est, An in mathematicis disciplinis, idem maxima ex parte, ceu multis visum est, sit notius secundum nos & secundum naturam.

An demonstrationes Mathematicæ maxima ex parte consentent ex his quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.

CAP. IX.

 VERROES in primo Phys. comment. 2. & in primo de Anima comment. 11. in commentariis etiam magnis super libros Post. atque in quæstionibus Logicis, ait demonstrationes Mathematicas constare ex propositionibus quæ sunt notæ nobis & simpliciter, & cum ipse putet demonstrationem simpliciter, quam facit tertiam quandam speciem demonstrationis longè principem omnium, confici debere ex his quæ sunt nota secundum nos & secundum naturam, affirmat talem speciem demonstrationis nusquam reperiri aut crebriorem aut perfectiorem, quàm in disciplinis Mathematicis. Multi quoque expositores Arist. (quod is ait tum hoc locò, tum in primo Post. tex. 5. non esse eadem nota nobis & simpliciter) consent, id maximè locum habere in scientia naturali; in doctrinis

Arinis autem Mathematicis idem planè notum esse nobis & simpliciter. Est itaque multorum Philosophorum opinio demonstrationes Mathematicas procedere ex præmissis, quæ sint tam secundum nos, quàm secundum naturam notiores conclusionem. Quàm sententiam equidem arbitror aut falsam esse, aut certè recta quadam explanatione, vel potius correctione indigere; quare faciendum mihi putavi, ut quid ea in re verum aut falsum esse ducerem, liberè ac sincerè explicarem. Primum igitur opinor, medium quòd adhibetur in demonstrationibus Mathematicis, si propriè & subtiliter rem ipsam expendamus, nec secundum naturam, nec secundum nos esse notius conclusionem; id quod faciliè cognosci poterit ex his paucis, quæ subiiciam. Primum, si medium Mathematicum esset notius secundum naturam conclusionem, hoc idèò accideret, quia tale medium esset propria causa eius, quod demonstratur; at suprà fuit ostensum Mathematicos non demonstrare ex propriis & naturalibus causis, ergo, &c. Deinde, Mathematicus non considerat naturam ac essentiam quantitatis, nec affectiones eius, prout habent esse reale fluens ex natura quantitatis; sed tantummodò prout habent esse intelligibile, & prout possunt evidenter ac certè sciri, quocunque modo id contingat; ergo Mathematicus non curabit, an medium sit prius secundum naturam, nec ne; sed an sit evidens, certum & aptum ad demonstrandam propositam conclusionem. Præterea, apud Mathematicos una demonstratio non habetur potior quàm altera, quoniam habeat medium prius secundum naturam: quinimò id nusquam, & à nullo Mathematico considerari & perpendi solet, sed ea demonstratio melior ducitur, quæ simpliciter ostendit rem, quàm quæ ex suppositione: & quæ directè seu ostensivè, quàm quæ indirectè, vel ducendo ad impossibile: ad extremum, quæ per pauciora media conficit rem propositam, quàm quæ per plura, quocunque modo id fiat, siue per media priora secundum naturam, siue posteriora. Postèa in 32. demonstratione, quæ est in 1. elementorum Euclidis, ostenditur tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis, propterea quòd angulus externus, qui fit ex latere eiusdem trianguli producto, æqualis sit duobus anguli internis sibi oppositis. Hoc medium perspicuè constat non esse prius secundum naturam, eo quod demonstratur; quin etiam mihi quidem videtur esse posterius secundum naturam, nam productio lateris, & ortus illius anguli externi, necessariò consequitur structuram trianguli constituti. Similiter in 1. demonstratione eiusdem libri Euclides docet latera eius trianguli quod super datam lineam constitutum fuit, esse inter se æqualia, propterea quòd sint lineæ ductæ ex centro ad circumferentiam; quis non videt cum hoc medium

Medium demonstrationis Mathematicæ, non esse per se ac simpliciter notius secundum naturam, conclusionem.

omnino per accidens affectum sit ad id quod demonstratur, non posse dici prius secundum naturam conclusionem? Etenim planè accidit triangulo æquilatere, quod super lineam datam constitutum est, includi in circulo, & latera eius sic describi, ut existant lineæ à centro ad circumferentiam illius circuli ductæ. Quod autem à nobis ostensum est in his duabus demonstrationibus Mathematicis, si quis ad reliquas demonstrationes animum aduertat, idem penè in omnibus comperiet. Postremò, quæ sunt verè priora secundum naturam, sunt per se definita, & pauca numero, & habent necessariam atque naturalem cognationem, connexionemque cum his rebus, quibus dicuntur priora; at medium Mathematicum non est definitum secundum naturam, & est multiplex, nam quod ostenditur per unum medium, potest etiam probari per alia multa, & in conuersione demonstrationum, ubi ex medio fit conclusio, & ex conclusione mediū (quod fieri cernimus tum sæpe alibi, tum in primo Euclidis in proposit. 18. & 19.) nullo modo fieri potest ut in utraque demonstratione medium secundum naturam, sit notius conclusione. Amplius, in 27. propositione eiusdem libri, Euclides demonstrat aliquas lineas esse parallelas, quoniam in eas incidens alia linea recta facit angulos coalternos æquales sibi inuicem, quoniam modo tale medium rectè dici potest prius secundum naturam conclusionem, aut esse causa, cur lineæ quidpiam sint parallelæ vel æquidistantes, cum potius id videatur esse tanquam effectus, & quidpiam consequens, & per accidens se habens ad id, quod demonstratur, parūque referat quod lineæ aliquæ sint parallelæ, ut in eas cadat alia linea recta, & tales anguli coalterni existant, nec ne? Itaque reor ordinem, qui est in demonstrationibus Mathematicis non fuisse ductū ex naturali prioritate aut posterioritate earum rerum, quæ demonstrantur; sed ex maiori, minorive facilitate doctrinæ, atque ordine inuentionis. Etenim Euclides eas demonstrationes priores esse voluit, quæ ut demonstrarentur, non egent declaratione aliarum: cæteræ verò demonstrationes, non possunt & facile explicari, & intelligi, nisi prius illæ demonstratæ, cognitæque fuerint. Quarum igitur cognitio adiumentum allatura erat ad explicationem & cognitionem aliarum, eas demonstrationes priori loco ponere & declarare voluit: & quauis eadē propositio per alia quoque media ostēdi potuisset, tamen elegit quædā faciliora, ac eiusmodi, ut in his teneri & conseruari posset perpetua & cōtinuata series atque cōnexio omnium demonstrationum. Hac etiam de causa factū existimo, ut Euclides multas propositiones cōsultò omiserit, utpote quibus opus futurum non erat ad explicationem aliarum demonstrationum, quæ si fuissent interpositæ, admirabilem Mathematici ordinis continuationem interturbassent.

*Ratio ordinis
& dispositionis
propositionum
atque demonstrationum
Euclidis.*

*Cur Euclides
multas alias
propositiones
demonstrare
superfederit.*

tur bassent. Nam cur obsecro putamus Euclidem tantum demonstrare voluisse super datam lineam rectam triangulum æquilaterum constitui posse, cum idem quoque de aliis speciebus trianguli ostendi queat, & quidem ostensum fuerit à Proclo? nisi quia demonstratio quæ fit de triangulo æquilatæro, utilis futura erat ad explicationem demonstrationemque aliarum propositionum; quæ autem fiunt de reliquis triangulis minimè.

Quod autem in demonstrationibus Mathematicis, medium non fit etiam notius secundum nos conclusionem, manifestum est ex eo, quia Arist. docet in 1. Post. tex. 5. id esse prius atque notius secundum nos, quod est propinquius sensibus. at si cui rudi & indocto Geometriæ proponatur quarta, & quinta demonstratio Euclidis, antequam explicata & demonstrata fuerint, vna non erit notior & manifestior quàm altera. non enim vna est propinquior sensibus nostris quàm altera: vtraque igitur per se æquè obscura & ignota nobis erit. Dicitur autem vna propositio Mathematica secundum nos esse notior, quàm altera, non per se ac simpliciter, sed ob dispositionem, ordinemque doctrinæ, quem instituit Euclides: secundum quem ordinem prius debet cognosci à nobis quarta propositio, quàm quinta: quoniam hæc demonstratur per illam, ut necesse sit cum venitur ad quintam, antè cognitâ fuisse quartâ, atque hoc modo vna propositio Mathematica, quàm altera, & medium demonstrationis, quàm conclusio potest appellari prius & notius secundum nos, non per se, sed propter doctrinæ, & demonstrationum ordinem ab Euclide institutum atque descriptum. Ergo ex his, quæ hoc loco disputata sunt à nobis, clarissimum est, medium quod ponitur in demonstrationibus Mathematicis, per se ac simpliciter, nec secundum nos, nec secundum naturam esse notius conclusionem, ac proinde falsam esse peruulgatam illâ opinionem eorum, qui putant demonstrationes Mathematicas procedere ex notionibus secundum nos & simpliciter. Quanquam potest hæc sententia aliquomodo adduci ad bonum sensum; nam licet propria cuiusque demonstrationis principia non sint notiora utroque modo ea conclusione, quam inferunt; tamen prima illa initia, & axiomata Mathematica, quæ in vestibulo Geometriæ exponuntur & postea in plurimis demonstrationibus adhibentur, sunt utroque modo notiora; secundum naturam quidem, quoniam sunt prima, immediata & indemonstrabilia, ex quibus ceteræ propositiones Mathematicæ oriuntur, pendet, atque demonstrantur, secundum nos autem, quia citra demonstrationem ullam nobis manifesta sunt, aut per solam cognitionem terminorum, ex quibus constant; velut illa, totum esse maius sua parte; & si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia; & quæ cūque

*Medium demonstr-
strationis Mathematicæ,
per se non esse
secundum nos
notius conclusi-
one.*

*Quomodo
possit verè di-
ci demonstra-
tiones Mathematicas pro-
cedere ex no-
tionibus secundum nos &
secundum naturam.*

sunt æqualia vni tertio, sunt æqualia inter se; vel per solam descriptionem, aut leuam quampiam expositionem, cuiusmodi sunt definitiones trianguli, circuli, &c. Possunt igitur demonstrationes Mathematicæ dici constare ex notioribus secundum nos & simpliciter, quatenus omnes, vel immediatè vel mediatè oriuntur ex illis primis principiis, & in ea tandem resoluuntur, quæ principia sunt (vt diximus) utroque modo notissima. Itaque si demonstrationes Mathematicæ comparantur cum Physicis, secundum prima & generalia principia, ex quibus ducuntur, quoniam prima & generalia principia Physicæ siue incomplexa; vt prima materia & primum mouens) siue complexa; (vt naturam esse principium motus in eo, in quo est, &c. & motum esse actum entis in potentia, prout in potentia) sunt quidem notiora secundum naturam, verum non secundum nos, quam affectiones Physicæ & sensibiles quæ de rebus naturalibus demonstrantur: idè secundum huiusmodi comparisonem, atque considerationem primorum principiorum, scientiæ Mathematicæ, & Physicæ, rectè dici possunt demonstrationes Physicæ procedere ex notioribus secundum naturam, non autem secundum nos, Mathematicæ autem ex his, quæ sunt utroque notiora. Sed de hoc satis dictum sit.

*Expenditur interpretatio secundi textus & aliorum sequentium,
tradita à D. Thoma & Alexandro Aphrodisæo.*

C A P. X.

ON est hîc tacendum D. Thomam aduersari Auerroï & Græcis expositoribus, qui volunt hoc 1. tex. ab Arist. ostendi viam declarandi & demonstrandi principia rerum naturalium, quæ latent nos, per ipsa composita, quæ sunt quidem secundum naturam illis posteriora, sed nobis notiora. Nam inquit D. Tho. rationem demonstrandi qua vti debet Physicus, explicari in 1. libr. Phys. etenim in 19. tex. libri 2. Physicorum datur via definiendi res Physicas per materiam & formam, in 70. textu eiusdem libri modus demonstrandi, nimirum per omnes causas. Quocirca putat ipse à 2. textu hoc, vsque ad sextum, doceri ordinem seruandum in explicatione principiorum; vt videlicet incipiamus à principiis maximè vniuersalibus, quoniam sunt notiora nobis, idque probari hoc syllogismo. Procedendum est à notioribus, sed confusa, id est, magis vniuersalia, sunt notiora nobis; quapropter incipiendum est à magis vniuersalibus. Huius syllogismi maior tangitur tex. 2. minor 3. conclusio 4. & sequentibus planius explicatur minor. Sed contra D. Thomam illud dici potest, si principia rerum naturalium sunt nobis ignota, indi-

indicanda fuit via & ratio aliqua ea cognoscendi, quam viam Arist. ipse ingredi & insistere velit in huiusmodi principiis manifestandis; eiusmodi autem viam prædocere, maioris erat momenti, quàm declarare ordinem seruandum in principiorum tractatione: in secundo autem libro Physicorum Aristoteles docet rationem definiendi & demonstrandi res naturales, non autem viam cognoscendi principia rerum naturalium, nam cùm horum scientiam 1. libro Physicorum tradidisset, absurdum fuisset tradere postea in 2. libro modum & rationem ea sciendi. Deinde si per *(confusa)* in tex. 3. accipit vniuersalia, necesse erit quod sequitur; *Ex his autem nota sunt principia & elementa, in qui diuiduntur hæc*; intelligere de singularibus, vel de minùs vniuersalibus: at quomodo inferius, & minùs vniuersale est elementũ superioris, cum è contrario res habeat? Amplius, si per viam procedendi à notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam, intelligit ordinẽ & viam demonstrandi, non congruit præceptum cū doctrina. Aristoteles enim procedit à principiis primis & maxime vniuersalibus, quæ sunt priora secundum naturam, quàm principia minùs vniuersalia, nam prima materia prior natura est quàm hominis, vel equi, vel alius cuiusvis rei materia: huiusmodi autem principia vniuersalissima, non sunt notiora secundum nos quàm principia minùs vniuersalia; prima namque materia non est notior, quinimò longè ignotior nobis, quàm materia hominis vel equi; nec primum mouens, quàm secunda & particularia mouentia.

Alexander autem, vt hîc refert Simplicius, voluit Arist. his textibus docere viam & rationem cognoscendi prima principia rerum naturalium: hanc autem viam non aliam esse, quàm vt per quasdam vniuersales quæstiones seu pronuntiata quædam generalia, quæ cū distinctione efferuntur, gradatim veniatur in notitiã principiorũ naturalium, generales autem illæ quæstiones, quæ per disunctionẽ enuntiantur, sunt huiusmodi. Principia rerum naturalium, aut esse vnum, aut multa: aut esse finita, aut infinita: aut mobilia, aut immobilia; & si multa atque finita, aut plura, aut pauciora tribus: aut omnia inter se contraria, aut non omnia; per has enim quæstiones cernimus Arist. in 1. Physicorum processisse ad explicationem primorum principiorum, quæ sunt tria, duo quidem inter se contraria, forma & priuatio, tertium verò subiectum illorum contrariorum, materia prima. Cùm igitur Arist. in 2. tex. ait procedendum esse à notioribus nobis ad ea quæ sunt nota secundum naturam, Alexander interpretatur progrediendum esse à tractatione illarum quæstionum vniuersalium ad demonstrationem seu explicationem principiorum naturalium: prædictas autem quæstiones inquit esse notas secundum nos, tum quia

constât ex terminis vniuersalibus & notis, quales sunt vnum, multa, finitum, infinitum, mobile, immobile, contrarium: tum etiam quia virtute continent illud primum principium; quodlibet est, vel non est; quod nemini hominum sanæ mentis obscurum, aut dubium esse potest. Nam hoc disiunctum principium, aut est vnum, aut multa; reuocatur ad hoc, aut est vnum, aut non est vnum; idémque contingit in aliis disiunctis. Similiter cū in 3. tex. Arist. inquit primum manifesta nobis fieri confusa, posteriùs autem his qui diuidunt hæc elementa & principia, Alexander exponit de illis vniuersalibus disiunctis, quæ appellatur confusa, tum quia sunt vniuersalia (omne autem vniuersale potest vocari confusum, propterea quòd multa continet potentia, hoc est, confusè ac indistinctè) tum etià quia ipsum disiunctum per se dici potest confusum, quonià neutram partem disiunctionis determinatè enuntiat de re subiecta, sed alterutrū indefinitè; ex huiusmodi autè disiunctis diligenter explicatis, euadūt manifesta principia rerum naturalium per diuisionē illorum disiunctorum hoc pacto. Principia rerum naturalium necesse est aut esse vnum, aut multa; sed non vnum; ergo multa: deinde si multa, aut finita, aut infinita; sed non infinita; ergo finita: tum si finita, aut plura, aut pauciora tribus; sed neque plura neque pauciora tribus; ergo tantum tria: postremò, vel omnia inter se contraria, vel nullum; sed neque nullum, neque omnia; ergo quædam contraria, quædā non: ex quibus omnibus tandem efficitur tria esse principia rerum naturalium, duo contraria inter se, tertium autem subiectum illorum contrariorum. Ad extremum, cum Arist. scribit in tex. 4. procedendum esse ab vniuersalibus, Alex. intelligit in explicatione illorum disiunctorum, quæ viam muniunt ad intelligentiam principiorum naturalium, incipiendum esse à disiunctis vniuersalioribus, quale est illud, principia aut esse multa, aut vnum; hoc enim disiunctum latius pater, quàm illa, aut esse finita, aut infinita; aut contraria, aut non. Atque hæc quidè est interpretatio Alex. quam Philoponus in commentariis suis aliquo modo sequutus est. Sed ea solùm non probatur Simplicio, mihi autem videtur & subtilis, & nec absurda, nec inerudita, nec planè aliena verbis Arist. nec denique ab ipsius Simplicij explanatione multum diuersa.

EXPLANATIO TEXTVS QVARTI.

Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet.

C A P. XI.

RISTOTELES in primo textu docuit scientiam rerum naturalium perfectè tradi non posse, nisi antè earum rerum causæ & principia cognoscantur. Sire enim (vt in priori libro Posteriorum Analyticorum scriptum est) est rem per causam cognoscere,

cognoscere, propter quam res est. Quocirca Philosophum naturalē, doctrinam Physicā ab explicatione causarum & principiorum exordiri oportet. Verū, quia principiā rerum naturalium, velut materia prima, forma, & priuatio nec sunt nobis manifesta, quod sensibus nostris minimē subiiciantur, nec tamen, quia sunt prima principia demonstrari possunt eo demonstrationis genere quod ex causis ducitur, Aristoteles in 2. tex. monet nos, hanc vnam nobis reliquā esse viam & rationem cognoscendi & declarandi principia, si ex iis quæ sunt nobis nota & conspicua (licet ea sint principiis posteriora, minūque secundā naturam nota) eorum, quæ ad principia pertinent, cognitionem indigamus. Quænam autē sint hæc nobis nota, quæ nos ad principiorum notitiam perducere queant, indicat tertio textu, affirmans ea esse ipsa corpora & composita Physica, quæ quoniā multis accidentibus & mutationibus sensibilibus affecta sunt, sensus nostros mouent, nobisque perspecta & cognita sunt. Ex horum autem compositorum manifesta in multis rebus transmutatione, Arist. in 1. lib. Phy. doctrinam principiorū peruestigauit, docens eiusmodi principia necessariō esse mobilia, multa, finita, cōtraria: denique esse tria, materiam, formam & priuationem. Sed cur Aristot. tex. 3. non dixit composita, sed confusa? An Aristoteles quidem *συσχευμένα*, vel potius *συρτεθειμένα*, hoc est, composita, errore autem scriptorum vel typographorum, propter vocum similitudinem mendosē suppositū est *συμειχυμένα*, id est, confusa. Quamquam Simplicius, & vetus & Græcus Aristotelis interpres legit confusa & non composita. An igitur confusa dixit, vt vna voce non modō composita naturalia, sed etiam vniuersalia, quæ potestate atque confusē multa continent, denotaret? An potius composita vocauit confusa, quoniam multa in se vnità & confusē cohibent? Homo enim, cū sit vnum corpus vnumque compositum naturale, in se tamen continet materiam primam, elementa, partes similes & dissimiles, varias item potentias animæ alentis, sentientis & intelligentis. Sed ad expositionem quarti textus, quem nunc interpretandum suscepimus, propius veniamus.

Aliud est via doctrinæ, & aliud ordo doctrinæ: via doctrinæ est ratio declarandi & probandi ex iis quæ nobis manifesta, certa, & cognita sunt, ea quæ sunt obscura, dubia & ignota. Est autem via doctrinæ multiplex, quæ enim obscura & incerta sunt, interdum probatur demonstratione vel ex causis vel ex effectis ducta: aliquādo probabilibus modō & Dialecticis rationibus: nonnunquā inductione, exemplis, similitudinibus aliisque argumentationis generibus. Ordo autem doctrinæ, est ratio ordinandi & disponendi ea quæ in scientiis tractantur, vt à partibus ad totum, à simplicibus ad cōposita, à causis

*Aliud est via
doctrinæ, &
aliud ordo do-
ctrinæ.*

ad effecta, à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia progrediamur: atque hunc ordinem doctrinæ, Philosophi partiuntur in compositionem, diuisionem, definitiuum, & resolutionem. Aristoteles igitur cùm in 2. & 3. textu aperuisset viam percipiendi doctrinam principiorum naturalium, docens eiusmodi principia non aliter quàm ex ipsis compositis & effectis naturalibus, quæ nobis perspecta & nota sunt, demonstrari posse, hoc quarto textu tradit ordinem doctrinæ, quem in principiis tractandis seruare oportet. Sed eius sententia potest hoc syllogismo comprehendì; bonus doctrinæ ordo poscit, vt à notioribus procedamus ad ignotiora; sed magis vniuersalia sunt nobis notiora quàm minùs vniuersalia; ergo procedendum est à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia. Huius syllogismi maior propositio, declarata est in secundo textu, minor ab Aristotele probatur in textu quinto. Conclusio autem ponitur hoc textu quarto. Nec verò Aristoteles præcepto suo non ipse paruit, & quod verè docuit, diligenter præstitit. Nam in primo libro Physicorum, primò de principiis disputat ea quæ sunt magis generalia, tum quæ sunt magis propria: primùm enim docet principia esse multa, tum esse finita, postea esse contraria, deinde esse tria, ad extremum quid illorum triù vnumquodque sit, propriè ac subtiliter exponit. Eius autem quod hìc ait Aristoteles, procedendum esse à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia, simillimum est, quod ipse scribit primo libro Physicorum textu 57. his verbis; *Est secundum naturam, communia primùm dicentes, deinde circa vnumquodque propria speculari.* Et in tertio libro Physicorum textu 2. *Posterior (inquit) est de proprijs speculatio ea quæ de communibus est.* In primo autem libro de Partibus animalium, argumentatur communia priùs exponenda esse quàm propria, & magis vniuersalia quàm minùs vniuersalia: nam cùm communia sint in omnibus iis quæ illis subiiciuntur, vt animal in homine, leone, equo, &c. nisi communia priùs explicentur, necesse erit ea sigillatim in cuiuslibet particularis tractatione (vt quæ sunt animalis, in doctrina hominis, equi & leonis) edoceri, & quod absurdissimum est, eadem sæpiissimè repeti. Auerroës in prologo super libros Physicorum, & super libros Posteriorum scribit, nisi communia priùs in scientia tractentur quàm propria, fore, vt doctrina demonstratiua vitietur atque corrumpatur. Etenim quæ sunt magis vniuersalium, cùm non de illis, sed de minùs vniuersalibus, quibus non per se nec primò conueniunt, demonstrantur, efficiuntur demonstrationes vitiosæ, quippe quæ non constant ex prædicatis per se, primis & propriis. Sed dicit aliquis, cùm certum sit singularia excludi à scientiis, quomodò Aristoteles hoc tex. 4. ait in scientia principiorum procedendum esse ab vniuersalibus

Cur magis
vniuersalia
priùs tractanda
sint.

salibus ad singularia? Respondeo Aristotelem & hîc & alibi nomen singularis accipere, pro eo quod est proprium & minus vniuersale, præsertim autem pro specie vltima quâ Logici vocant speciem specialissimam, nam quod est verè singulare, veluti Petrus & Paulus, nõ est, vt inquit Auerroës, pars demonstratiuæ doctrinæ, licet principium sit eam acquirendi, ex singularibus enim sensu cognitis memoria conseruatis, experientia demique exploratis colligitur vniuersale, cuius est scientia: vt multis verbis docet Aristoteles in principio Metaphysicæ, & in fine libri secundi Posteriorum: in quo libro tex. 17. ait facilius definiti singulare quàm vniuersale, proculdubio intelligens per singulare, id quod est minus vniuersale, vel potius ipsam speciem vltimam, nam verè singularium neque definitiones neque demonstrationes esse constat. Verùm non est hoc loco prætereundum id, quod rectè monet Auerroës initio Meteororum, duplicem esse ordinem doctrinæ, vnum necessitatis, alterum ob melius; secundum illi ordinem, priora posterioribus, & magis vniuersalia minus vniuersalibus præponenda sunt: & vocatur (necessitatis) quia nisi quid obficeret & ratio doctrinæ bene constitutæ & ipsa rerum natura necessario deposcit, vt rerum magis vniuersalium tractatio minus vniuersalium rerum tractationem antecèdat, cum illæ sint his priores & notiores nobis, & sint eiusmodi, vt nisi prænoscantur, non possint quæ sunt minus vniuersalia perfecte cognosci. Alter autè ordo doctrinæ, qui vocatur propter melius, tunc seruatur, cum quæ minus vniuersalia & posteriora sunt, præponuntur & prius tractantur, quàm magis vniuersalia & priora: idque duas ob causas fieri solet. Vel quando minus vniuersalia sunt perfectiora & præstantiora magis vniuersalibus, quàm ob causam putant nonnulli Aristotelem in secundo lib. de Anima, prius egisse de visu quàm de tactu, licet tactus, & natura prior sit, & latius pateat quàm visus. Vel quando minus vniuersalia sunt notiora nobis, atque ob hanc causam prius egit Aristoteles de animalibus quàm de plantis, vt supra lib. secundo ostendimus: & Metaph. quæ agit de maximè vniuersalibus, ordine doctrinæ posterior est cæteris scientiis quæ in rebus minus vniuersalibus versantur. Semper enim præclaram illam Aristotelis sententiam, quæ est initio libri quinti Metaphysicæ, in memoria habere oportet, in doctrinis non à primo & rei principio aliquando inchandum esse, sed vnde quis facilius discat. Ergo huius quarti textus hæc erit propria & generatim sententia, in tradenda principiorum doctrina, primò de principiis esse disputanda & docenda ea, quæ vniuersè & generatim de ipsis quærantur, deinde quæ speciatim & propriè eorum naturam attingunt, explicanda.

Duplex ordo doctrinæ, alter necessitatis, alter ob melius.

Pulchra sententia Aristotelis.

*Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hinc
sumatur nomen vniuersalis.*

CAP. XII.

*Ratio &
caussa, cur
magis vni-
uersalia sint
notiora nobis.*

AVSSAM autem, cur magis vniuersalia sint nobis notiora, quàm minùs vniuersalia, vt hoc quarto textu docet Aristoteles, nunc perscrutari volumus. Sed vt rem in pauca contraham, eius rei causam hanc ego esse arbitror, quòd magis vniuersalia, sunt in pluribus singularibus, iisque magis sensibilibus, vtpote quorum accidentia priùs, crebriùs & fortiùs feriunt sensus nostros: etenim quantò agens è longinquiori loco potest agere in ipsum passum, tantò valentius censetur ad agendum: accidentia autem sensibilia corporis & animalis è remotiori loco & citiùs mouët sensum quàm accidentia hominis vel Socratis vt patet in eo, quem è longinquo cernimus aduentantem ad nos, priùs agnoscimus eum esse corpus vel animal quàm hominem, aut Socratem, vt quemadmodù in ipsis sensibilibus, singularia rerum magis vniuersalium, vt corporis & animalis sunt notiora sensui, quàm singularia minùs vniuersalis, vt hominis & Socratis, sic etiam in his quæ sunt intelligibilia, magis vniuersalia sunt intellectui notiora, quàm minùs vniuersalia. Nā quamuis actus videatur esse ratio & causa propter quam aliquid sit intelligibile simpliciter (vt innuit Arist. 9. Met. tex. 20.) tamen, vt aliquid sit nobis intelligibile, præcipua ratio est, vt sit sensatum, ex quo fit vt quæcunque à sensibus nostris valde remota sunt, vti res diuinæ ea nobis sint perdifficilia cognitu de quo vide quæ scribit Arist. primo libro de Partib. animal. cap. 5. & 2. de Cælo tex. 17. atque primo libro Metaphys. cap. 2. è contrario autem faciliora sunt ad intelligendum quæcunque priora vicinioraque sunt sensibus nostris: de quo poteris videre, quæ scribit Arist. 1. Post. tex. 5. & 6. lib. Topicorum. Quod autè paulò suprà diximus magis vniuersalia esse notiora nobis, accipiendum est cum adiunctione, videlicet, ferè & vt plurimùm, interdù enim secus accidit, nam proximum genus equi & asini, vtroque quidem vniuersalius est, verùm innominatum est, & vtroque minùs notum nobis. Lege quæ Arist. scribit 7. Met. tex. 28.

*Quomodo in-
telligendum
sit magis vni-
uersalia esse
notiora nobis,
quàm minùs
vniuersalia.*

Cæterùm cùm dubitatur inter Philosophos, an magis vniuersalia, sint notiora nobis quàm minùs vniuersalia, nō est dubitatio de qualibet cognitione, sed de crassa & confusa, nam de distincta conuenit inter omnes, siquidem minùs vniuersale non potest distinctè & perfecte cognosci, nisi antè cognita fuerint magis vniuersalia, quæ dicuntur de ipso, quippe cùm sint quasi partes & principia eius. Nec quæritur de quacunque cognitione hominis absolutè, sed tantùm de intel-

intellectiua: nam cum in homine multò ante vigeat cognitio sensitiua, quàm intellectiua, non est dubium quin singulare, quod sensibus vltro occurrit & subiicitur notius sit homini quàm vniuersale, quod expressum ex his quæ à sensibus percepta sunt, multò post ab intellectu cognoscitur. Neq; hic sermo est de vniuersalibus, vt vocant in causando; quo nomine appellant Deum, & Intelligétias, quoniã sunt causæ vniuersales & communes omnium rerum, huiusmodi enim rerum notitia magna difficultate, & nõ nisi post multam cognitionem aliarum rerum sensibilibum, mortalibus contingit. Nec quæstio est de vniuersalibus in prædicando sumptis (vt aiunt) formaliter, hoc est, quatenus sunt vniuersalia, sic enim magis vniuersalia aut posterius, aut certe simul cognoscuntur cū minùs vniuersalibus; exẽpli causã, genus ea ratione, vt genus est, nõ potest bene cognosci, nisi vel ante vel simul cognitis speciebus eius, idẽmque contingit in quolibet superiori, & magis vniuersali comparatione eorum quæ subiiciuntur ipsi. Nec loquimur in præsentia de magis vniuersalibus, prout sunt partes & principia minùs vniuersalium, vt de animali quatenus est pars hominis, componens definitionẽ eius, quæ est, animal rationale, sic enim posterius & minùs nota nobis sunt, quàm minùs vniuersalia: nam sicut totum sensibile confusẽ priùs notum est sensui quàm partes eius, ita totum intelligibile priùs manifestum sit intellectui, quàm partes & principia ipsius, atque hoc quidem significat Arist. in *tex. 5.* scribens; nomen, id est, definitum, quia est quoddam totum, notius esse nobis, quàm rationem, hoc est, definitionem, propterea quòd distincte cõtinet partes illius. Licet igitur priùs nos cognoscamus animal simpliciter, quàm equum: priùs tamen cognoscimus equum, quã cognoscamus animal esse partem & principium equi. Postremò, non ambigitur de magis vniuersali, quatenus consideratur secundum totam suam amplitudinem, & vt ita dicam, continentiam potentialem, an sit prius & magis notum nobis, quàm minùs vniuersale, nam quãtò quidpiam est vniuersalius, tantò prædicta continentia & amplitudo maior, magisque varia, & multiplex est; ac proinde etiã obscurior atque difficilior ad intelligendum: nam cum multò plura magisque differentia inter se subiiciantur generi, quàm speciei infimæ, quis nõ videt longè difficiliorẽ esse cognitu continentiam & potestatem generis, quàm speciei? Relinquitur igitur, cum Arist. hoc loco affirmat magis vniuersalia esse notiora nobis, id esse intelligendũ de magis vniuersalibus, quatenus sunt naturæ quædam, quæ actu insunt in pluribus, hisque magis sensatis singularibus, & sunt affectu cõspicui quibusdam atque illustribus accidentibus, quæ, vt antè dixi, prius, vehementius atque frequentius feriunt sensus nostros.

*Explicantur dubitationes duæ circa id quod dictum fuit
(magis vniuersalia esse notiora nobis.)*

C A P. XII.

*Quomodo in-
telligendum
sit illud Ari-
stotelis in 1.
Metaphysica
maximè vni-
uersalia esse
nobis cognitum
difficillima,
optima D.
Thoma in-
terpretatio.*

 E d. existit hoc loco nō parua dubitatio, quo pacto Arist. sibi constet, nam hīc asserit magis vniuersalia esse notiora nobis; in 1. autem Metaph. c. 2. contrā sentit, scribens maximè vniuersalia, quoniam à sensibus remotissima sunt, esse nobis cognitum difficillima: idēque confirmat in 1. libro Posteriorum textu 5. D. Thomas interpretans illum locum ex 1. Metaphy. & respondens ad hanc dubitationem inquit, duplicem esse cognitionem maximè vniuersalium, cuiusmodi est ens & alia transcendētia. Vnā incōplexā & confusam, secundū quam magis vniuersalia dicuntur in 1. Phy. ab Arist. esse prius, & magis nota nobis. Alteram complexam & sciētificam, secundū quam omnes proprietates maximè vniuersalium per demonstrationem distinctè cognoscuntur, atque secundū huiusmodi cognitionem, affirmat D. Thom. magis vniuersalia esse difficiliora minùs vniuersalibus. Sed præstat hīc adscribere verba ipsius vt eius sententia ab omnibus planius intelligatur. Cū igitur supradictam dubitationem in medium produxisset, ad eam respondens ita scribit; *Sed dicendum est, quod magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primò nota, nam primò in intellectum cadit ens, ut Auicenna dicit, & prius in intellectum cadit animal, quàm homo. Sicut enim in esse natura, quod de potentia in actum procedit, prius est animal, quàm homo, ita in generatione scientia prius in intellectu concipitur animal, quàm homo. Sed quantum ad investigationem naturalium propriatum & causarum, prius sunt nata minùs communia, eo quod per causas particulares qua sunt vnius generis vel speciei peruenimus in causas vniuersales. Ea autem qua sunt vniuersalia in causando, sunt posterius nota quoad nos, licet sint prius nata secundum naturam: quāvis vniuersalia per predicationem, sint aliquo modo prius quoad nos nota, quāvis minùs vniuersalia: non prius tamē sunt nobis nota quàm singularia. nam cognitio sensus, qui est cognoscituum singularium, in nobis præcedit cognitionem intellectiua, qua est vniuersalium.* Atque hæc quidē D. Tho. Sed posset quispiam occurrere D. Tho. in eo quod ait distinctā cognitionē magis vniuersaliū esse difficiliorē, quàm minùs vniuersaliū, nam sicut se habet esse rerū, ita se habet distincta & perfectā cognitio earum; sed esse minùs vniuersaliū pendet à magis vniuersalibus, vt esse hominis ab animali; ergo distincta cognitio minùs vniuersalium pendet ex distincta cognitione magis vniuersalium, tamque præsupponit, quare difficilior erit, etenim difficilius est cognoscere plura, quàm pauciora; distincta autē cognitio, verbi

verbi gratia, hominis, continet non modò cognitionem rationalis, sed etiam animalis, ad cognitionem verò animalis, non est necessaria cognitio hominis. Verùm D. Thom. responderet huic obiectioni, bipartitò distinguens cognitionem distinctam alicuius rei, verbi gratia, animalis. Vnam quidem, per quam animal distinctè cognoscitur, non modò secundum proprium & præcipuum gradum animalis, sed etiam secundum omnes gradus superiores, & prædicata, quæ insunt in animali, vt secundum gradum viuentis, corporis, substantiæ, entis, atque hæc quidem cognitio tantò difficilior est in minùs vniuersalibus quàm in magis vniuersalibus, quantò illa continent plura quàm hæc. Alteram verò, per quam animal distinctè quidem cognoscitur secundum proprium & præcisum gradum animalis & passionem, quæ animali, quia tale est, conueniunt, at secundum superiores gradus solùm crassè & confusè cognoscitur, atque hoc quidem modo etiam Physica tradit distinctam cognitionem rerum naturalium secundum gradus Physicos, secundum autem gradus superiores Metaphysicos, qui insunt in rebus naturalibus, minimè: etenim Physicus explicatè docet naturam hominis, animalis, viuentis, denique corporis naturalis; at corporis simpliciter vel substantiæ vel entis nequaquam; huiusmodi autem cognitio distincta longè difficilior est in maximè vniuersalibus, quàm in inferioribus, tum propter maximam amplitudinem eorum, tum etiam quoniam cum non dicantur vniuoce, difficillimum est videre, an significant naturam quampiam communem omnium rerum, nec ne; quomodo ens habeat passionem, quomodo contrahatur & determinetur, & descendat ad inferiora, & alia innumera horum similia, quæ de ente disputari possunt: nam cum nec natura entis, nec affectiones eius per se cadant sub sensus nostros, quemadmodum cõtingit in homine & animali, ideò necesse est scientiam entis cæterorumque transcendentium nobis arduam & difficilem esse, id quod apertè docet nos experientia, nusquàm enim plures aut grauiores difficultates inuenimus, quàm in tractatione transcendentium, quam rectè dicere possumus, sicut est in proverbio, obscuriorem esse numero Platonis. Hinc igitur manifestum est, quomodo diluenda sit obiectio, quæ contra solutionem D. Thom. allata est; quanquam non ignoro alios esse, qui existimēt Aristotlem in supradicto loco Metaphysicæ nō loqui de vniuersalibus in prædicando, sed de vniuersalibus in causando, vti sunt Intelligentiæ, quarum cognitionem mortalibus difficillimam esse, nemini dubium est. Sed D. Tho. vtramque interpretationem amplexus est, docens locum Aristotelis & de vniuersalibus in causando, & de vniuersalibus etiam in prædicando, aliquo modo intelligi posse; præsertim

autem de maximè vniuersalibus velut est substantia, ens, cæteraque transcendentia; quam sententiam ego libenter sequor. Nunc locum alterum huius similem, qui est in 1. lib. Post. textu 5, explicemus.

Porro idem D. Thomas in 1. Post. exponens quantum tex. vbi Arist. ait; quæ longiùs absunt à sensu, vt maximè vniuersalia esse minùs nota nobis: quæ verò propinquiore sunt nostris sensibus velut singularia, notiora esse nobis; affirmat Arist. ibi non comparare inter se ea quæ percipiuntur tantùm ab intellectu, sed ea, quæ simpliciter à nobis percipiuntur siue per sensum, siue per intellectum, & quoniam sensitua cognitio in homine prior, frequentior, & facilior est, quàm intellectiua; hinc necessariò fit, vt singulare, quod sensu percipitur, priùs magisquè notum homini sit, quàm vniuersale, quod sola mētis intelligentia comprehenditur: at si ea sola quæ intellectu percipiuntur, nec sub sensu cadunt, inter se conferamus, in istiusmodi rebus magis vniuersales sunt nobis notiores, vt Arist. docet 1. libro Physicorum. Sed diceret quispiam contra D. Thom. quamuis singulare sit homini notius, quàm vniuersale, cur tamen inter vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia dicuntur magis distare à sensibus, & nobis esse minùs nota? cum contra res habeat, vt scribit Arist. in principio Phys. & ibidem in suis commentariis scriptum reliquit D. Thomas; vel igitur recurrendum est ad superiorem solutionē illius loci Metaphysicæ, quam ex D. Thom. erutam paulò ante explicauimus, vel alia interpretatio huius loci Aristotelis aptior, atque verisimilior querenda est. Auerroës 1. lib. Post. commento 12. ait Aristotel. in illo tex. 5. non comparare intelligibile cum sensibili, vel vniuersale cum singulari, vtrum sit notius aut sensui, aut intellectui, vt exposuit D. Thom. sed comparare inter se ea, quæ sunt intelligibilia, & docere illud intelligibile, quod est rei sensibilis, esse notius nobis secundùm intellectum, quàm intelligibile eius rei, quæ est remota à sensibus; exempli causa, quoniam accidens, effectus, totum, compositum, sunt res quædam sensibiles, at substantia, causæ & principia non cadunt sub sensu, idcirco prædicata intelligibilia & vniuersalia illarum rerum sunt notiora nobis, quàm prædicata harum posteriorum rerum, & inter ipsas causas quò magis procedimus ad vniuersaliores, tantò obscuriores & difficiliore cognitū eas reperimus, donec perueniatur ad vniuersalissimas causas, videlicet primam materiam & primum mouēs, quarum causarum cognitio nobis est longè difficillima. Aristotelem igitur Auerr. putat in 1. Phys. loqui de vniuersalibus in prædicando, in 1. autem Post. de vniuersalibus in causando, etenim causæ & principia rerum magna ex parte latent sensus nostros, quocirca magna etiam difficultate animo & ratione cognoscuntur, atque eò magis

gis, quò magis proceditur ad causas priores atque vniuersaliores. Si quis autem est cui non probentur huiusmodi interpretationes, is, si quidem poterit, meliores afferat, quas fortasse nihil negotij erit eruer ex his quæ dicta sunt paulò suprà vbi docuimus magis vniuersalia partim esse nobis cognitu faciliora, partim difficiliora minùs vniuersalibus. Nam si Aristoteles eo loco de maximè vniuersalibus in causando loquitur, res est manifesta, sin autem de maximè vniuersalibus in prædicando cuiusmodi sunt transcendentia, licet hæc secundum crassam & rudem quandam cognitionem satis sint nobis nota, eorum tamen subtilis & limata cognitio est nobis valde obscura ægrèque parabilis.

Restat nunc difficultatem alterà quæ nascitur ex eo loco Arist. qui est in 2. Post. vbi ait faciliùs definiri singulare quàm vniuersale, breuiter enotare. Intelligit autem Aristoteles eo loco per singulare non id, quod est propriè singulare, huius enim neque definitionē nec demonstrationē esse ipse non semel, nec vno loco ostendit: sed ea voce significat, vt minùs vniuersale, vel propriè, vt ego puto, ipsam speciem infimam, vel vt Græci vocant atomā, hoc est, in alias species indiuisibilem. Tres sunt apud Arist. viæ inuestigandi definitionē, vna per diuisionem, altera per compositionem, seu resolutionem, tertia per demonstrationē. Priores duas ipse dedit in 2. Post. tex. 17. Tertiā autem tradidit in eodem libro, vbi docet quo pacto per demonstrationem ostendi & colligi queat ipsum quod quid est. *Tres via inuestigandi definitiones.* Via quæ est per diuisionem à summis descendendo per media vsque ad infima, adeò manifesta est omnibus, vt explicatione non egeat. Tertia verò quæ est per demonstrationem, maximè conducit ad colligendas definitiones accidentium. Nā in perfectā demonstratione, mediū cōtinet propriā causam eius accidentis, quod demonstratur: quare si medio adiungatur definitio quid nominis, vel definitio essentialis eiusdem accidentis, quæ aut est in promptu cunctis, aut certè nullo negotio cōfici potest per supradictā viā diuisionis, tunc paululū commutata verborum formula, medium cum tali adiunctione euadet in perfectā definitionem causalem illius accidentis, quæ res vel vnus exempli appositione perspicua erit. Quæritur cur eclipsis accidat lunæ? demonstratur eclipsim accidere lunæ propter interpositionem terræ, si quis præterea sumat definitionem quid nominis seu essentialē ipsius eclipsis, quæ est priuatio luminis in luna, ex his omnibus conficiet perfectā definitionem eclipsis, quæ est defectio luminis in luna ob interpositionem terræ, idem potest declarari aliis exemplis, sed quia ex hoc vno quod posui, res planè intelligitur, superuacaneum est vti pluribus. Hoc igitur significare vult Arist. in 2. Post. vbi multis

locis scribit, ipsum quod quid est non propriè demonstrari, verumtamen per demonstrationem aliquo modo ostendi & colligi posse, & idem esse propter quid, atque ipsum quod quid est, eius quod demonstratur. Vide quæ his de rebus scripta sunt in 1. & 8. tex. 2. libri Post. Secunda via, quæ est per compositionem, vel resolutionem hoc modo se habet. Cû definiendû est aliquid superius, iubemur spectare definitiones omniû inferiorû eius, in quibus remotis his quæ sunt propria cuiusq; inferioris, oratio quæ remanet cõmunis omniû, erit propria definitio illius superioris; vel aliter, oportet considerare quid habeat illa inferiora cõmune essentialiter cû aliis rebus, quæ non continentur sub illo superiori, & quid habeant proprium quatenus participant illo superiori, & per quod differunt ab aliis quæcunque non subiiciuntur illi superiori, nam oratio, quæ constabit ex his, quæ sunt communia, & ex eo quod est proprium illorum inferiorum, quatenus participant ipso superiori, erit propria definitio illius superioris. Sed hoc præceptum facilius intelligetur proposito aliquo exemplo. Esto animal, quod per hanc viam resolutionis definiendum sit, primum sumatur definitio hominis, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens, rationalis; & definitio bruti, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens & rationis expertus, è quibus definitionibus postea detraharatur quod est proprium hominis, rationale, & quod est proprium bruti, rationis expertus; oratio, quæ relinquitur est germana definitio animalis, hoc est, substantia corporea, viuens & sensus particeps; vel aliter, considerandum est quid habeant commune species animalis, cum aliis rebus, quæ nõ sunt animalia, quid item habeant proprium, quatenus animalia sunt, per quod differat à non animalibus; & commune quidem est, esse substantiam corpoream viventem, proprium

Quomodo intelligenda sit, illa Aristotelis sententia quæ est in 2. lib. Post. text. 17. facilius est definire singulare quàm vniuersale.

autem habere sensum; oratio quæ constabitur tum ex illis communibus, tum ex hoc proprio erit perfecta definitio animalis. Ex his autè clarum est fore longè difficilius per hanc viam resolutionis definire magis vniuersale quàm minus vniuersale, tum quia per hanc viam definitio superioris colligitur ex definitionibus inferiorum ante cognitis; tum etiam, quia multò plura, & magis diuersa inter se subiiciuntur magis vniuersali, quàm minus vniuersali, propter quam varietatem accidit, vt sub magis vniuersalibus lateant equiuocationes. Ergo sicut per viam diuisionis facilius est definire superiora, quàm inferiora, quoniam illa prius occurrunt ei, qui per diuisionem à summis descendit ad infima, & quoniam definitio superiorum paucioribus rebus absoluitur; sic è cõtrario ascendenti ab imis ad summa per viam resolutionis promptior atq; facilius est definitio minus vniuersalis, quàm magis vniuersalis: ex quo patet, quomodo verum sit illud dictum

Etum Arist. quod vertebatur in dubiū, facilius esse definire singulare, quàm vniuersale, ex quo effici posse videbatur magis vniuersalia non esse nobis cognitu priora & faciliora (vt in proœmio Physicæ Aristoteles ait) quàm minùs vniuersalia. Verùm hoc Arist. præceptum & nostram explanatiōē mirificè illustrabunt atque cōfirmabunt verba Themistij, quæ apud ipsum 2. Post. super tex. 17. ita habent; *Ex iis delucet logè facilius speciem indiuiduam finiri quàm genus, ea enim, quæ singularibus insunt communia, magis quàm quæ speciebus, perspicua sunt. Definitio speciei ex singularibus, definitio generis ex speciebus colligitur. Praterèa euidentior speciei, quàm generis homonymia est, propterea quòd secundum speciem sensibilia dicuntur quæ facile dignoramus homonyma sunt, nec ne, vt hominem pictum à vero, homonymia generum non nisi per collationē ad speciem discernitur; idèò animal pictum homonymus, animal vocatur, quia & homo pictus homonymus homo intelligitur.* Hæc Themistius. Sed de his satis; etenim contradictionem, quæ in variis locis Arist. inesse videbatur, his quæ dicta fuerunt à nobis, omni ex parte sublatam esse arbitramur. Quare absoluta huius proœmij Physici Arist. explanatione nihil amplius requiri, nihilque obitare videretur, quominus huic tertio libro finem imponeremus, nisi hic admoneret nos vetus & communis omnium penè tam scriptorum, quàm professorum consuetudo, vt hoc loco etiam de primo cognito verba faceremus. Cuius quæstionis explicatio, tamen si huic loco planè aliena & intempestiua est, eaque propriè pertinet ad libros de Anima, à nobis tamen in præsentia nullo modo prætermittenda est, tum quia huius controuersie disceptatio est per se grauis, illustris atque imprimis scitu digna, tum etiam ne à veteri & peruulgata consuetudine aliorum temerè discessisse videamur. Cùm enim sit adhuc disputatum, quid sit nobis prius & magis notum, his affine ac proximè consequens viderur, vt quid sit nobis primum omnium cognitum differatur.

Introducitur quæstio de primo cognito & exponitur opinio Scoti.

C A P. XIII.

QUÆSTIO est, quid nam sit homini primò cognitum. Nō explicatur titulum quæstionis, quæ est de primo cognito agitur hic de qualibet cognitione hominis, etenim apud omnes constat, secundum cognitionem sensitiuam primū omnium ab homine cognosci singulare. Nec quæstio est de cognitione distincta, sed de rudi, crassa (vt vocant) confusa, nec de cognitione complexa alicuius propositionis, sed de simplici apprehensione rerum, nec quæritur quid sit primò cognitum primitate dignitatis, aut perfectionis, quis enim nescit hoc modo lon-

gè primam omnium esse cognitionem Dei? Sed quæritur de eo, quod est primò notum homini primitate originis vel durationis, vel temporis. nam cum intellectus hominis non sit æternus sempiternam habens rerum cognitionem, sed aliquando cœperit & esse, & intelligere, meritiò ambigitur: quid nam primum occurrat, & se offerat intellectui ad intelligendū. Postremò nō vocatur in dubium, quid sit primò notum huic, vel illi homini, id enim cum singulare, cōtingens; & per accidens sit, respuit scientia, sed cum multa sint intelligibilia, quæ possunt ab intellectu apprehendi, dubitatur hoc loco; quod inter illa aptum sit per se ac suapte natura primum mouere intellectum & ab eo cognosci. Ergo verus intellectus propositæ quæstionis hîc est, quid sit illud, quod per se aptum est primitate temporis, vel originis, primum cognosci ab homine per cognitionē intellectuam simplicem & confusam. Ego in hac controuersia tā graui & difficili enitar quoad eius fieri poterit, tum commemorādis, refellendisque opinionibus aliorum, tum etiam aperiēdo & confirmando sententiam nostram, quicquid difficultatis est expedire, & huic tam obscuræ quæstioni lucem aliquam afferre. Quicquid ab intellectu nostro cognosci potest, id necesse est esse aut singulare, vt Petrus, aut vniuersale vt animal. rursus si est vniuersale, aut esse maximè vniuersale vt ens, aut minimè vniuersale vt species infima, aut medium inter hæc vt corpus viuens, animal. Ex hac varietate rerum extitit magna varietas opinionum de primo cognito. Sed nemo adhuc, quod ego sciā, opinatus est quidpiam eorum, quæ media interiecta sunt inter ens & speciem vltimam esse primum cognitum. Quare tres tantum relinquuntur opinioniones, vna eorum, qui singulare, altera qui ipsum ens, tertia qui speciem infimam volunt esse primò cognitum, à qua opinione liber mihi nunc ordiri.

Opinio Scoti, speciem specialissimam esse primum cognitum.

Scorus 1. Sent. dist. 3. quæst. 2. ait inter vniuersalia, speciem specialissimam, cuius singulare fortius mouet sensum, esse nostro intellectui primò cognitum, idque confirmat hoc argumento. Agentia quæ naturaliter agunt, nisi quid obstat atque impediatur, producant effectum quàm possunt perfectissimum. Etenim naturale agens ex necessitate agit, quare aget secundum vltimū suæ potentiz, sed agentia quæ producant cōceptum, vel speciem intelligibilem in intellectu possibili, videlicet intellectus agens & phantasma, naturaliter agunt, si quidem intellectus agens non ex cognitione, aut electione, sed per modum naturæ operatur illuminando phantasmata ad modum luminis quod illustrans colores facit eos aliquo modo visibiles: de phantasmate autem, quod naturaliter agat, nemini dubium est, nec potest fingi quidquam, quod huiusmodi agentibus obstat, quominus efficiant quod

vi

vi sua possint efficere, ac si quid impedimēti accideret, id per accidens esset. Ex his concludit Scotus primum omnium in intellectu nostro produci perfectissimum cōceptum, qui non potest esse alius quā conceptus speciei specialissimæ, nam sicut species vltima perfectior est quā ea prædicata, quæ supra ipsam sunt, quippe cū ea contineat tanquā partes sui, & plus habeat actus, min⁹ autem potētix, ita conceptus speciei infimæ perfectior erit, quā cōceptus superiorum, hic igitur ante omnes alios producet in intellectu, ac proinde primò cognitum erit species specialissima.

Hanc sententiam Scoti, eius sequaces comprobant aliis rationibus. Primò cū intellectus noster ex se indifferens sit ad omnia intelligibilia, quippe qui vt in tertio de Anima scriptum est, sit in pura potentia ad omnia, veluti tabula nuda in qua nihil pictum est; illud intelligibile quod est magis intelligibile, magisque aptum mouere intellectum, id magis & pri⁹ ab eo intelligitur, sed species specialissima est huiusmodi, ergo, &c. Minoris probatio patet ex eo quod ait Aristoteles libro nono Metaphysicæ, actum esse rationem & causam intelligendi. Cū igitur species vltima sit magis actus, quā vllum aliud vniuersale superius, erit quoque magis atque pri⁹ intelligibilis. Deinde Metaphysica est posterior aliis scientiis secundū ordinem doctrinæ & secundū nos, ergo termini Metaphysici qui sunt maximè vniuersales, vt ens, substantia & accidens, erunt posteriores secundū nostram cognitionem, ex quo sequitur speciem vltimam, quæ est min⁹ vniuersalis, esse priorem cognitu secundū nos. Postea, cū intellectus intelligat res abstrahendo eas à singularibus, cuius erit facili⁹ abstractio, eius quoque erit facili⁹ & prior cognitio, sed speciei vltimæ, quā generum facili⁹ est abstractio; nam species vltima non debet abstrahi nisi ab indiuiduis, quorum maxima est conuenientia & similitudo, genus autem abstrahendum est ab indiuiduis & speciebus, in quibus inest diuersitas essentialis, ergo, &c. Præterea, illud vniuersale est magis & pri⁹ notum intellectui, cuius singulare fortius mouet sensus, propterea quod intellectiua cognitio oritur ex sensitiua, sed singulare speciei specialissimæ fortius mouet sensus: ergo, &c. Minor probatur ex eo, quia idcirco aliquid est sensibile, quoniam est singulare existens hīc, & nunc; vt docet Aristot. in primo Metaphy. cap. primo, sed indiuiduū speciei specialissimæ est maximè singulare, vt patet, erit igitur etiam maximè sensibile. Amplius totum est notius partibus suis, & definitum his, per quæ definitur; vt est apud Arist. in hoc proœmio Physicorum tex. 5. sed species vltima est veluti totū quodpiam ratione prædicatorū magis vniuersalium, & definitur per ea, ergo erit nobis no-

*Opinio Scoti
est alia
Scotismi
rationi-
bus confir-
matur.*

tior. Ad hæc, Arist. in. 1. Metaphy. ca. 1. & in. 1. Post. tex. 5. inquit maximè vniuersalia esse difficillima cognitu, faciliora autem esse minùs vniuersalia, & quæcunque sunt propinquiore singularibus: sed species vltima est minimè omnium vniuersalis & omnium maximè propinqua singularibus, ergo, &c. Item, si cùm intellectuui, verbi gratia, occurrit homo, primùm omnium in eo cognosceret ens, vt volunt Thomistæ, & non primò cognosceret ipsum esse hominem, ergo antequam deueniret eò, vt cognosceret ipsum esse hominem, oporteret pertransire omnia prædicata, quæ sunt media inter ens & hominè, quamobrem à cognitione entis ad cognitionem hominis multū tēporis intercederet, quod est cōtra experientiā, ergo &c. Postremò, si ens esset primò cognitū, vtrique primū cognosceretur ab intellectu confusè, sed ens non potest cognosci cōfusè, nam id dicitur confusè cognosci quod ita cognoscitur, vt partes & principia eius non penetrantur, & quasi introspectantur ab intellectu, sed ens non habet partes & principia, propter quorum ignorationem, cùm à nobis apprehenditur, dici possit apprehendi confusè, ergo ens non potest confusè cognosci, quare non erit primum cognitum. Atque hæc quidem dicta sint pro expositione & confirmatione opinionis Scotisticæ.

Verùm huic sententiæ non solùm insensè aduersantur Thomistæ quibus perpetuum certamen est cum Scotistis, sed eā quoque grauiter oppugnat Guilielmus Ochmus vir cæteroquin non abhorrens à doctrina Scoti. Is enim in 1. libro Sent. dist. 3. quæst. 5. redarguit prædictam opinionem partim soluens rationes Scoti & quasdam in eum retorquens, partim docens singulare esse primò cognitum; nos igitur quo pacto alij tentent soluere supradictas rationes Scoti, hic breuiter subiiciemus.

Rationes Scoti, & Scotistarum diluuntur.

Ad primam respondent, eam rationē, tripliciter esse contra Scotū. Primò quia eadem ratione posset concludi, primū produci conceptum speciei vltimæ non confusum sed distinctum, nam si agens naturale primū producit perfectissimum effectum, sed distinctus conceptus speciei vltimæ est perfectior, quàm confusus; ergo is primū produceretur in intellectu, quod est contra Scotum & per se falsum. Deinde sensibile multū distans prius cognoscitur ab intellectu (etiam secundum Scotum) sub prædicatis magis communibus vt corporis & animalis, quàm sub minùs communibus vt hominis & Socratis, ergo non semper species vltima est primum cognitum. Sed ipse diceret, id contingere tunc per accidens, nimirum propter nimiam distantiam, nam si sensibile esset in debita distantia, prius moueret intellectum ad cognoscendum prædicatum speciei vltimæ quàm prædi-

prædicata superiora. Contrà, omne agens naturale ex maiori distantia prius agit & fortius, etiam in minori distantia prius & fortius ager; ut si essent duo ignes, unus maior, qui è longiori spatio posset comburere aliquid, alter verò minor, qui ex tali distantia nō posset comburere illud, si ambo ignes poneretur in æquali distantia respectu eiusdem passi, non dubiū est, quin prior & maior ignis fortius & prius combureret quàm minor. Similiter si sensibilia rerum vniuersaliorum, è longinquo prius mouēt intellectum quàm sensibilia speciei ultimæ, ergo etiam cū prope sunt ac in eadem distantia, prius mouebunt: vel aliter, sensibilia rerum magis vniuersalium mouent intellectum in ea distantia, in qua mouent sensibilia speciei ultimæ, nam si mouent in maiori distantia, multo magis mouebunt in minori, veluti si aliquis ignis potest è longinquo comburere quidpiā, multo magis poterit comburere è propinquo: at non è conuerso: nō enim sensibilia speciei ultimæ possunt mouere intellectum ex ea distantia, ex qua possunt mouere ipsum sensibilia rerum magis vniuersalium, ergo hæc apta sunt prius mouere intellectum, quàm illa; nam secundum Arist. prius est, à quo non conuertitur subsistendi consequentia. Præterea inquit Ochmus, si ratio Scoti valet, cōcludet primò cognitum esse singulare, quippe cū sit perfectius quàm vniuersale, etenim singulare continet in se vniuersale, & per se existit in natura, quamobrem etiam Arist. in Categoria substantiæ, primam substantiam longè præfert secundis. Ad hæc, etiā prædicta ratio Scoti ob id reprehendenda est, quia cū ipse ait omne agens naturale primū producere perfectissimū effectū; aut intelligit simpliciter perfectissimum, & hoc falsum est, nam ignis nō statim producit calorem perfectissimum qui est vt octo, sed primū calorem imperfectum, deinde perfectiorem, tandem perfectissimum; aut intelligit perfectissimum non absolutè, sed quem potest in illo principio efficere; at sic non concludit ratio Scoti, nam dicit Thomista perfectissimum conceptū, qui potest primū effici in intellectu nostro esse conceptū entis, non autem speciei ultimæ, vt quemadmodum virtus formatiua hominis in principio nō producit perfectissimum effectum, hoc est, formam hominis, sed primū formam viuētis, tum animalis, tandē hominis, ita se habeat intellectus agens in efficiendo conceptu entis corporis, animalis & hominis. Ad secundam respondent. Cū Scotistæ aiunt intellectum nostrum per se indifferentem esse ad omnia intelligibilia, id posse accipi dupliciter: vno modo, quoniam intellectus noster ex se non habet actum vllum intelligibilem, & hoc verū est: altero modo, quoniam intellectus indifferenter & citra vllum discrimen prioritatis & posterioritatis recipit quodlibet intelligibi-

le, & hoc partim falsum est, nā vt materia prima, licet per se indifferēs sit ad omnes formas naturales, tamen non accipit eas indifferenter & sine ordine, sed prius (auctore Auerr. 1. Metaphysicæ comm. 27.) accipit formas magis vniuersales vt elementorum & mixtorū, deinde magis particulares vt viuientium & animalium, ita quoq; se res habet in nostro intellectu; partim est contra ipsos Scotistas, nam si intellectus indifferenter se habet ad omnia intelligibilia, ergo primum cognitum non magis erit species vltima, quā quodlibet aliud vniuersale. Quod autem ad cōfirmationem huius rationis adiunctū est, nimirum speciem vltimam esse magis intelligibilem, quia est magis actu & perfecta, nihil valet, alioquin Deus, qui est purissimus actus ensque perfectissimum esset primum intelligibile secundū nos. Etenim aliud est loqui de eo, quod est simpliciter intelligibile, & aliud de eo quod est intelligibile secundū nos; nam illud existit tale, propterea quod est actu ens perfectum, hoc autem, quia est sensatum, hoc est, propinquū & familiare nostris sensibus. Ad tertiā ita respondent. Primum, Metaphysica dicitur esse postrema secundū nos, nō propter cognitionem illorum terminorum maximē vniuersalium, sed propter doctrinam Intelligentiarum, quæ est principalis pars eius habēs obscurissimos atque difficillimos explicatus. Deinde Metaphysica non est difficilis secundū incomplexam & rudem notitiam illorum terminorum maximē vniuersalium, sed secundū cōplexam & distinctam scientiam earum veritatum, quæ circa illos existunt: nam fieri potest, vt termini alicuius propositionis per se sint manifesti, veritas autē eius propositionis sit per quā obscura: etenim cœlum, astra, par & impar voces sunt nemini non manifestæ, at sint astra cœli paria, nec ne, quis obsecro mortalium planē cognitū & exploratū habet? Preterea, si termini vniuersaliores sunt posteriores secundū nos, ergo malē præcipit Arist. in hoc proœmio Physicæ, ordiendum esse à magis vniuersalibus, quia sunt notiora secundū nos; huc accedit, quod in tractandis disciplinis prius explicanda esset doctrina speciei quā generis, & libri de cœlo deberēt præcedere octo lib. de Physico auditu: quod qui non videt esse contra omnem ordinem doctrinæ, nihil planē videt. Ad quartam. Negādum est simpliciter difficiliore esse abstractionē magis vniuersaliū, quā minūs vniuersaliū; nam, verbi gratia, animal potest considerari dupliciter, vel vt genus quoddam est, & sic difficilior est abstractio eius quā hominis, si quidē genus, vt genus est, debet abstrahi non solum ab indiuiduis, sed etiā à speciebus, quæ sunt multæ & variæ; homo autem & quæuis species vltima tantum abstrahitur ab indiuiduis: vel considerari potest animal, vt natura quædā, quæ in plurimis indiuiduis existit,

fit, vt in hoc & illo & aliis animalibus, & sic tantum abest, vt sit difficilius abstractio eius ab indiuiduis, vt etiam promptior atque facilius sit; etenim cum indiuidua animalis plura sint quam hominis, & accidentia illius sint magis sensibilia quam huius, palam est phantasmata animalis esse paratiora, vt ab ipsis abstrahatur natura vniuersalis animalis, quam sunt phantasmata hominis: & cum Scotus etiam putet vniuersale fieri ab intellectu agente & phantasmate, intellectus autem agens per se indifferens sit ad fingendum quodlibet vniuersale, determinetur autem per phantasma ad affectionem huius vel illius, hinc necessario fit, vt eius vniuersalis prior atque facilius sit abstractio & effectio, cuius habemus plura, acriora & magis familiaria phantasmata: huiusmodi autem constat esse animal potius quam hominem. Ad quintam. Hæc ratio supponit quidpiam, quod est falsum, etenim falsum est idcirco aliquid esse sensibile, quia est singulare, nam singularitas reperitur in Deo, Intelligentiis, substantiis, aliisque rebus similibus, quæ tamen sunt à sensibus nostris remotissimæ & cognitu difficillimæ. Ad sextam. Animal, vt est pars hominis, & principium per quod definitur homo, est ignotius nobis quam homo, & hoc pacto procedit ratio Scotistarum, sed nullam vim habet contra Thomistas; quippe qui, cum aiunt animal esse notius homine, sumunt animal, non vt est pars hominis, sed prout est natura quædam communis existens in homine & bruto, secundum quam acceptionem tantum abest vt sit pars hominis, vt potius appellari debeat totum; omne enim superius (vt innuit Arist. hoc loco) est veluti totum quoddam comparatione suorum inferiorum. Ad septimam. Arist. in illis locis vel loquitur de maximè vniuersalibus in cauſſando, non autem in prædicando, vt permultis expositoribus visum est; vel intelligit maximè vniuersalia in prædicando esse difficillima secundum cognitionem eorum complexam, scientificam, atque perfectam, non autem secundum notitiam eorum rudem atque confusam, de qua nunc disputatur. Ad octauam. Hæc ratio retorqueri potest in Scotistas, nam pari ratione si primum cognitum est species vltima si occurrat intellectui homo, is prius cognoscet eum esse hominem, deinde animal vel corpus, itaque non nisi multo tempore post animaduertet ipsum esse ens, nam sicut Scotistæ aiunt, Thomistas descendentes ab ente ad hominem oportere diu commorari in prædicatis mediis, ita Thomistæ vicissim dicent Scotistas ascendentes ab homine ad ens, multò tempore commorari debere in prædicatis intermediis: præterea dicent Thomistæ, ens quidem esse primò cognitum in omnibus quæ occurrunt intellectui, quia cum sit obiectum

intellectus, & ipsum esse sit basis atque fundamentum aliarum perfectionum, ideo conceptus entis debet esse fundamentum omnium aliorum conceptuum. Post apprehensionem autem entis, intellectus indifferenter se habet ad apprehensionem aliorum prædicamentorum, præterquam cum adest impedimentum aut distantia, aut ætatis, tunc enim prius cognoscuntur prædicata magis vniuersalia quam minus vniuersalia, ut patet in exemplo rei, quæ è longinquo cernitur, & in infantibus, quorum exemplo etiam hic videtur Arist. quippe qui primū omnes viros appellant patres, omnes item feminas matres, deinde verò hæc distinctis discernant & appellent. Ad nonam. Si hæc ratio valeret, etiam concluderet, ens neque distinctè cognosci posse à nobis, nam cum distinctè cognosci, oppositum sit ei quod est confusè cognosci, si confusè cognosci est apprehendi aliquid ignoratis partibus & principiis eius; ergo distinctè cognosci erit rem intelligi cognitis partibus & principiis eius: quare cum ens careat partibus atque principiis, quemadmodum propter hoc non potest secundum Scotistas confusè cognosci, ita quoque propter idem nec distinctè cognosci poterit. Sed soluitur, nam tametsi in his quæ habent partes & principia ipsum confusè cognosci tale quidpiam sit, quare volunt Scotistæ, tamen simpliciter & vniuersò res ita non habet, sed confusè cognosci rem, est non intelligi eam omni modo quo apta est intelligi, sed tantum ruditer, hoc est, vel secundum simplicem significationem nominis, vel secundum accidentia, vel alio modo, atque hoc pacto, dicitur ens confusè cognosci. Atque hæc quidem, ut diligenter examinaretur opinio Scoti, à nobis in vtranque partem disputata sunt; deinceps ad cæterarum opinionum enarrationem veniendum est.

Discutitur opinio Thomistarum, qui volunt primò cognitum esse ens.

C A P. XV.

Opinio D.
Thomæ, ens
esse primò co-
gnitum.

I V V S Tho. i. parte. q. 85. art. 1. & super præmium Physicæ, & in opusculo de Ente & essentia, atque compluribus locis scriptum reliquit, secundum nos, priora & notiora esse magis vniuersalia quam minus vniuersalia: ex quo Thomistæ colligunt, & tanquam principale dogma doctrinæ Thomisticæ tradunt, ipsum ens, quod est maxime vniuersale, esse nobis primò, & maxime notū. In qua opinione multò ante fuisse videtur Auicenna, quippe qui in sua Metaph. inquit ens primà impressione imprimi in animam nostram. Ratio, quam ferè semper adhibet D. Thomas, vbiunque loquitur

quitur de hac re ad comprobādam opinionem suam, hæc est. Quicquid de pura potentia exit ad actum, prius venit ad actum imperfectum quā ad actum perfectum, exempli causa, quod ex nō calido sit calidum, prius suscipit calorem imperfectum quā perfectum, idēque manifestē conspicitur in generatione hominis, non enim subito sanguis mēstruus accipit vltimam & perfectam formam hominis, sed prius recipit alias formas imperfectas, per quas fit quasi gradus & transitus quidē ad perfectam formā hominis. Cū igitur intellectus noster sit in pura potentia ad intelligēdum & ad omnes cōceptus rerum intelligibilibus; necessariō prius accipiet conceptus imperfectos quā perfectos; sed conceptus rerum magis vniuersalium est imperfectio, quā minū vniuersalium, vt per se clarū est, est enim magis potentialis, ac proinde conceptus entis est imperfectissimus omnium, ergo intellectus prius accipiet conceptum rerum vniuersaliorum, atque omnium primō recipiet cōceptum entis; ens igitur est primū cognitum. Hæc D. Thomas. Thomistæ autem aliter formant prædictam rationem ad hunc modum. In formis subordinatis, semper quæ est imperfectior atque vniuersalior, prius inducitur in materiam, vt patet in vegetatiuo, sensitiuo & intellectiui, quæ hoc ordine producuntur in fœtu; ergo pari ratione conceptus talium formarum seu prædicatorum, erunt inuicē subordinati: quare conceptus rei vniuersalioris prius recipietur in intellectu; & cū ens sit maximē vniuersale, conceptus eius primus omnium gignetur in nobis. Alias item rationes in eiusdem sententiæ confirmationem Thomistæ conferunt. Prima est. Omnis potentia primū fertur in suum obiectum adæquatum, & in aliis omnibus primū apprehendit rationem illius obiecti; sed ens est obiectum adæquatum intellectus; ergo primum apprehendetur ab intellectu. Secūda. Primum cognitum complexū, est illud principium; quodlibet est vel non est; nam cū sit certissimum, euidentissimum & regula cæterorum principiorum, vt est apud Arist. in 4. Metaphysicæ, erit quoque primō notum intellectui; ergo pari ratione primum cognitum incomplezum, erit ens: nam termini ex quibus componitur illud principium sunt ens, & non ens. Tertia. Aristot. 1. Phys. text. 3. inquit confusa esse magis nota nobis, sed quod aliquid est vniuersalius, eō est magis confusum, tum quia plura continet, tum quia continet ea in potentia, quæ est causa confusionis, sicut ē contrario actus est causa distinctionis, vnde species vltima, tametiā multa cōtinet in se, tamen quoniam ea cohibet actū, idcirco minorem habet confusionem. Cū igitur ens sit magis vniuersale, erit quoque maximē confusum, ac proinde maximē primōque notum nobis. Hæc Thomistæ.

Opinio Zimara de primo cognito.

Zimara in illa sua prolixa quæstione de primo cognito, partim suffragatur, partim autem refragatur Thomistis: etenim assentitur illis magis vniuersalia vt plurimum esse prius & magis nota nobis, propterea quod sunt magis sensata, hoc est, quoniam singularia & accidentia sensibilia illorum, magis mouet sensus nostros: verum in tribus dissentit ab illis, primum quia Thomistæ simpliciter & vniuersaliter asserunt magis vniuersalia esse notiora nobis, quod quidem licet maiori ex parte verum sit, tamen semper non est verum; siquidem existit quædam vniuersalia incognita & innominata, quales est proximum genus equi & muli, quod est quidem magis vniuersale, sed minus notum, quam illorum vtrumque, vt innuit Aristot. 7. Metaphysicæ text. 28. Deinde quia Thomistæ dicunt magis vniuersalia simpliciter esse notiora nobis, non declarando cur hoc eis cōueniat, non enim id contingit illis, quatenus sunt magis vniuersalia, sed quatenus sunt magis sensibilia, hoc est, quatenus habet singularia & accidentia magis sensata. Arist. enim in 1. Post. text. 5. ad discernendum & diiudicandum quid sit prius & notius secundum nos, tradidit hanc verissimam & certissimam regulam. Illud esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, qualecunque fuerit, id verò quod à sensibus nostris remotius est, difficilius, atque posterius cognosci à nobis. Atque hæc regula Arist. est valde congruens tum experientiæ, tum naturæ intellectus nostri, & modo intelligendi eius; etenim vnusquisque experitur sibi faciliora & promptiora ad intelligendum esse ea, quæ cadunt sub sensus, quam ea, quæ nullo modo sensibus subiiciuntur, intellectus etiā noster nihil intelligit nisi speculando phantasmata, à quibus accipit materiam intelligendi & omnia semina artium & scientiarum. Postremo Thomistæ volunt ens esse primò cognitum, quod non placeret Zimaræ; quippe qui significat sibi valde probari opinionē Heruæi quodlibeto 3. q. 12. qui cēset concretum accidentis sensibilis esse prius notum secundum nos, quam substantiam. Quare si ex multis verbis Zimaræ, velimus colligere in pauca opinionem eius, dicendum est primū cognitū esse vniuersale, nam fortiter repugnat his qui volunt esse singulare, affirmās huiusmodi opinionem è diametro aduersari doctrinæ omnium Peripateticorum. Sed inter vniuersalia, primum cognitū non erit substantia, sed vt diximus concretū accidentis sensibilis, inter huiusmodi autē accidentia, id quod erit maximè sensatum, quod fortasse diceret esse accidens sensibile corporis vñ est figura, quantitas, color, motus, assereret esse primò cognitum. Atq; hæc commemorata sint secundum opinionē Zimaræ. Nunc ad opinionē D. Thomæ reuertamur.

Opinio Thomistarum, multis, hisque non infimæ classis Philosophis,

phis, minimè probatur. In primis autem Ochamus duobus argumentis oppugnat eam in eo loco, quem paulò suprà commemoravi. Primum enim inquit, si magis vniuersalia sunt notiora nobis; ergo non posset cognosci vllum minùs vniuersale, nisi præuia cognitione eorum, quo sunt magis vniuersalia & superiora illo; sed hoc apertè falsum est; nam multæ species gemmarum & herbarum sunt notæ etiam non doctis, qui tamen proxima genera illarum penitus ignorant, idem quoque patet in mulo & equo, quorum proximum genus, vt antè dictum fuit, nobis ignotum est. Deinde, obiectum terminans primum actum intellectus, vel erit aliquid reale existens extra animam, vel aliquod ens rationis; vel aliquod ens reale adiunctum habens ens rationis; duo posteriora dici non possunt, siquidè talia consequuntur actum intellectus: at obiectum terminans primum actum intellectus præcedit omnem actionem eius, quare primum dicendum est; nimirum obiectum primi actus intellectus esse aliquid reale actu existens extra animam, hoc autem non potest esse vniuersale, vtpote quod habet esse per operationem intellectus. Quare est falsa opinio eorum qui volūt magis vniuersalia esse notiora nobis. Hæc Ochamus. Cuius argumentum non propriè impugnat opinionem Thomistarum, sed communiter tendit contra Thomistas, & Scotistas, & si qui sunt alij, qui volunt primum cognitum nō esse singulare, nec ipsum argumentum est valde firmum. responderi enim potest, vniuersale esse obiectum intellectus possibilis, & præcedere omnē eius actum; vniuersale verò nō fieri ab intellectu possibili, sed ab intellectu agente.

Alij etiam conantur eandem sententiam euertere his argumentis. Primò, aut ens est primum cognitum, prout est quoddam transcendens habēs vnum conceptum diuersum à conceptibus inferiorum, aut prout inest in cunctis inferioribus, sed neutro modo potest esse primum cognitum. Non quidem priori modo, siquidem quod est primò notum, necesse est, vt sit cunctis euidens, certum & indubitatum, at ens habere vnum aliquem conceptum siue formalem (vt vocant) siue obiectiuum, distinctum à conceptibus omnium inferiorum, valde obscurum & dubium est; quin etiam id negant permulti hand vulgares Philosophi. Neque posteriori modo potest esse primum cognitum, etenim ipsum ens, cum dicitur de rebus sibi subiectis, non significat naturam quampiam illarum omnium communem, eisque adiunctam, ceu animal significat naturam quampiam sentientem, communem hominis & bruti, quocirca vnumquodque per quod est aut homo, aut animal, aut aliud quippiam, per idem prorsus & nō per aliū naturæ gradum; & est & dicitur ens, quocirca qui enuntiat hoc totum, homo ens, nihilo plus dicit quàm si tantummodo

Ochamus refellit opinionem D. Thomæ.

Eiusdem opinionis secundum alios refutatio.

enūtiaret hominē; hæc autē quæ de ente dicimus, manifestis & prope cōceptis verbis scripta, testatāque reliquit Arist. pluribus locis vt in 4. Metaphys. text. 3. in 5. Metaphys. text. 14. in 8. Metaphysicæ, tex. 16. in 10. Metaphysicæ, tex. 8. Auerr. itē in 3. Metaphysicæ, comm. 10. & in lib. 10. Metaphysicæ, comm. 8. Cū igitur ens non habeat in rebus propriam aliquam naturam, quā fieri potest, vt aut efficiat in intellectu proprium aliquem conceptum suū, aut certē sit id quod primum omnium mouet intellectum ad intelligendum? Deinde, si cognitio intellectus nostri nascitur ex his quæ calūt sub sensum, ergo quod est maximē sensibile, id necesse est vt sit maximē atq; primum intelligibile; sed ens noque est sensibile per se, siquidem sensus propriē est accidentium, neque vendicat sibi aliqua propria & peculiaris accidentia sensibilia, velut corpus & animal habent quædam accidentia sensibilia, propter quæ faciliē etiam penetrant & perueniunt vsque ad intellectum; ergo non potest ens esse primum intelligibile. Amplius, phantasma vnā cum intellectu agēte efficit rem vniuersalē & intelligibilē, nam intellectus agens determinatur à phātsmate ad effectiōnē huius vel illius vniuersalis; ergo phantasma id primum faciet intelligibilē & vniuersalē, cuius est per se primū phantasma; ergo primū intelligibilē, quod efficietur in intellectu non erit ens: nā cū entis nō sit aliquod per se primū phātsma, ipsum nō erit primū cognitū. Præterea si ens est primū cognitum, ergo in quacūque cognitione cuiuscūque rei semper primum omniū occurreret intellectui. Sed hoc est absurdum; ergo, & c. Maior patet ex eo, quia cū intellectus agens & phantasma naturaliter agant, semper agēt, nisi quid obsteret, eodē modo, quare si in prima cognitione intellectus, primum omniū producūt in eo cōceptum entis, in qualibet etiā alia cognitione eundem conceptum primo loco efficiēt; falsitas autem & absurditas minoris per se clara est, sæpenumero enim cogitantes de homine, equo, vel alia quavis re, nihil planē cogitamus de ente, quinimō conceptus entis & rarō, & nō nisi de cōposito effingitur in nostro intellectu, nec nisi à viris doctis. Postremò, vidētur Thomistæ sine causa opinari, ens quidē necessariò primum omniū cognosci ab intellectu, cætera verò prædicata vniuersalia, nō debere necessariò cognosci cōfusē priusquam minùs vniuersalia. nam quæ causæ mouent eos vt ita sentiant & dicant de ente, eadē planē deberent eos mouere, vt idem sentirent de aliis prædicatis superioribus; primum enim, si ens idē primū debet cognosci, quia est maximē vniuersalē; ergo similiter corpus & animal debent prius cognosci quàm homo, quia sunt magis vniuersalia; deinde si quia conceptus entis confusus, est imperfectissimus omnium, idē prius gignitur

in

in intellectu; ergo cum animalis & corporis conceptus sint imperfectiores, quàm conceptus hominis, propter eandem causam prius etiam inducuntur in intellectum. Postremo, utemur argumento eorum; nam si ita se habent prædicata vniuersalia secundum cognitionem intellectus, quemadmodum se habent formæ naturales à quibus sumuntur illa prædicata, secundum generationem naturæ; ergo sicut non potest in materiam induci forma minus vniuersalis, vt forma hominis, nisi prius (prius in quâ vel tempore vel natura, nam vtimum dixeris parum refert ad id quod nunc agitur) inductæ fuerint formæ magis vniuersales, vt animalis, viuētis, corporis, ita quoque non poterit in nostro intellectu gigni conceptus hominis, nisi antè in eo extiterint conceptus rerum magis vniuersalium.

Hæc contra Thomistas à viris doctis disputatur; à quibus quoque etiam soluantur rationes eorum, deinceps ostendendum est. Ad primam ita respondēt. Hæc ratio valet tantum in actibus & formis, quæ per se inuicē sunt subordinatæ, ita vt posteriores nequeant existere sine prioribus; at licet in prædicatis vniuersalibus, distincti conceptus & perfectæ cognitiones eorum sint inuicem subordinatæ, ita vt minus vniuersale distinctè ac perfectè cognosci nequeat sine præuia cognitione magis vniuersaliū quæ dicuntur de illo; nam sicut se habet esse cuiuslibet rei, ita quoque se habet perfectæ & distinctæ cognitio eius, quare sicut esse minus vniuersalis dependet à magis vniuersali, ita distincta cognitio illius pendet ex cognitione huius, nihilominus tamen confusa cognitio rei minus vniuersalis non necessariò præsupponit in intellectu cognitionē magis vniuersalis, nā cū nihil aliud sit confusè cognosci quā cognosci secundum quid & tantum aliqua ex parte, si, verbi gratia, homo cognoscatur tantum secundum corpus, vt quod sit erecta statura; vel tantum secundum animā vt quod habeat animam immortalē; vel secundum accidentia, vt quod sit risibilis, vel capax disciplinæ; vel secundum aliquam causam extrinsecam, vt quod sit à Deo effectus ad perfruendum bonis sempiternis, dicetur sic cognosci confusè, cum tamen hoc modo non consideretur, prout est animal, viuens, corpus, substantia & ens; ergo potest aliquod inferius cognosci confusè non præuia cognitione, vel consideratione superiorum.

Ad secundam. Si intelligunt ens esse obiectum adæquatum intellectus, prout est quoddam transcendens; falsum est; alioquin cæteræ res, quæ non sunt transcendentes, non cognoscerentur ab intellectu. Quod si intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est omnes res, prout tamen participant rationem entis, quod habet diuersum conceptum ab inferioribus; sic etiam falsum est: etenim

homo non modò est intelligibilis, quatenus in se habet rationem entis, sed etiam quatenus habet rationem substantiæ, corporis, uiuentis, animalis & hominis. Sinautem intelligent ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est; quicquid est ens reale, vel aliquid quomodocunque existens, & secundum quemcunque gradum naturæ, id esse intelligibile, sic verum quidè est, sed nihil facit pro opinione ipsorum: nam ita non significatur ens, vt quid distinctum ab animali, homine, cæterisque rebus. Ad tertiam, Non valet similitudo complexorum, & incomplexorum: nam cognitio horum est simplex apprehensio, illorum autem, est iudicium & assensus continens verum vel falsum. Deinde, licet inter cõplexa quæ sunt principia scientiarum, illud complexum, quodlibet est, vel non est, sit maximè notum, tamen non simpliciter inter quælibet complexa. diceret enim quispiam eas propositiones, quæ constant ex terminis sensibilibus, maximè quorum vnus sit singularis, alter vniuersalis, vt hoc corpus est quantum, figuratum, coloratum, motum, vel quiescens, primum versari in nostro intellectu. Præterea non sequitur vt si quid est maximè notum intellectui iam instructo, & exercitato, illud etiam fuerit primò notum ei ab initio. nam in principio, intellectus per sensus cognoscit, atque idè res sensibiles habet maximè notas, & familiares; deinde verò accessione doctrinæ excitatòque naturali lumine, animaduertens in quibusdã primis principiis, cõtineri immutabiles quasdam veritates, quæ sint veluti regulæ aliarum veritatum, postea habet illa principia pro certissimis, & euidentissimis, nihilque ducit clariùs, manifestiùsque illis, atque hoc quidem apertis verbis docet Aristoteles 6. libro Topicorù. Ad quartam, Aristoteles ibi per confusa (vt placet Auerroï & Græcis expositoribus) intelligit composita, in quibus principia & partes eorum cõfuse & permixte cõtinentur. Atq; hoc quidè modo rationes Thomistarù à viris doctis diluuntur.

Opinio aliorum qui volunt singulare esse primò cognitum.

C A P. XVI.

*Opinio eorù
qui putant sin-
gulare esse pri-
mò cognitum.*

*Quatuor ra-
tiones Du-
randi.*

ST alia opinio valde celebris, Durandi, Ochami, Gregorij Ariminensis, Burlæi, aliorumque grauium, atque sapientum virorum, qui arbitrantur singulare esse primò notum intellectui nostro. Quibus autè rationibus vnusquisque eorum quos commemoravi, hanc opinionem corroborat, eas nunc sigillatim exponam. Durandus 2. Sent. dist. 3. q. 7. probat singulare primò omnium cognosci ab intellectu, his argumētis. Primò, cùm intellectus sit potentia passiuæ, primum obiectum terminas primum actum eius, non po-

potest fieri ab ipso, sed necessariò præcedere debet omnẽ operationem eius, & hoc per se patet; sed nihil est, quod sit ante omnẽ actum intellectus, præter singulare, nam vniuersale fit ab intellectu iuxta illud Auerrois in primo de Anima. comm. 8. *Intellectus est qui facit vniuersalitatem in rebus.* Si quis autem dicat vniuersale fieri quidem ab intellectu agente, & præcedere omnem actum intellectus possibilis, hoc nihil valet; nam Durandus antea demonstrauit, intellectũ agentem esse merum figmentum, cunctaque vniuersalia effici ab intellectu possibili. Quare ex hac ratione licet concludere, id quod primò notum est intellectui, nihil aliud esse posse, quàm singulare. Deinde, in potentiis subordinatis, vbi desinit inferior, inde incipit superior, vt patet in sensibus exterioribus, & interioribus; sed sensus est potentia quædam subordinata intellectui; ergo cùm sensitiua cognitio desinat in singulare, ab eo vtique incipiet cognitio intellectiua. Præterea, in omni motu terminus à quo præcedit tempore terminum ad quem, in eo quod mouetur; sed intellectus abstrahit vniuersale à singularibus, quæ abstractio est veluti motus quidam ipsius intellectus, cuius motus, terminus à quo est singulare, terminus autem ad quem vniuersale; ergo notitia singularis, in nostro intellectu anteire debet cognitionem vniuersalis. Amplius, si intellectus noster non cognoscit primò singulare, hoc fortasse continget, vel quia nihil est, quod intellectui repræsentet singulare, vel quia intellectus non potest cognoscere ipsum, vel quia non vult cognoscere; sed nihil horum consentaneum est rationi, nam existunt phantasmata, quæ verè repræsentant res singulares, & perabsurdum est singularia non cognosci ab intellectu, tollerentur enim omnes actiones humanæ, & morales propter quas dicimur boni, aut improbi, quippe cùm proficiscantur à voluntate, & intellectu: nolle autem intellectum, & quasi fastidire, atque respuere cognitionem singularis, planè ridiculum est: nam, cur non velit cognoscere singulare? Primus item actus mentis non est voluntarius, sed naturalis, nam cùm omnem actum liberum volutatis præcedat aliquis actus intellectus, si primus actus intellectus esset volutarius, ante ipsum esset actus volutatis, quẽ cùm necessariò præcedere debeat aliquis actus intellectus, sequeretur, vt ante primũ actum intellectus esset alius actus eiusdem; nihil igitur obstat quominus singulare queat esse primò notũ intellectui. Hæc Durandus.

Ochamus lib. 1. Sent. dist. 3. quæst. 5. tangit etiam secundam rationẽ Durandi, adfert præterea tres alias. Quarũ prima est hæc. Intellectus noster prius cognoscet res prout sunt in se actu, & naturaliter extra animam, quam prout habent esse in anima; sed singularia sunt actu extra animam, quicquid enim est actu extra animam singulare est,

*Tres rationes
Guilielmi
Ochami.*

at vniuersale, vt tale est, non habet esse nisi obiectiue in anima; ergo illud prius cognoscetur ab intellectu, quàm hoc. Secunda ratio. Non dubium est quia singulare cognoscatur ab intellectu; si autem non primò cognoscitur, hoc erit, quia singulare non posset ab intellectu cognosci per se, & per proprium conceptum, sed per conceptum & speciem vniuersalis quasi indirectè; si igitur ostensum fuerit hoc esse falsum, simul etiam demonstratum erit nihil ob stare quò minùs singulare primùm cognosci queat ab intellectu; non posse autem singulare cognosci distinctè per conceptum, seu speciem vniuersalis; liquidò patet ex eo, quia cùm vniuersale sit indifferens ad omnia singularia, quemadmodum confuse repræsentat omnia, ita distinctè nullum, qua re per conceptum vniuersalis, non potest distinctè, & determinatè cognosci hoc vel illud singulare, quo modo tamen nos ipsi experimur multa singularia cognosci à nobis; absurdum igitur est commentum eorum, qui proinde negant singulare primum omnium cognosci posse, quia putant ipsum non aliter cognosci à nobis, quàm per conceptum vel speciem vniuersalis. Tertia ratio. Tritum est axioma illud, quicquid potest virtus inferior, id totū etiam posse virtutem superiorem & eò ampliùs: quare cùm intellectus sit virtus superior sensu, poterit cognoscere quicquid cognoscit sensus, nimirum singulare, quin etiam prius cognoscet illud. nam sicut anima rationalis prius dat esse sensitiuum quàm intellectiuium, ita quoque prius cognoscet res sensibiles, & singulares, quàm vniuersales.

*Tres rationes
Gregorij Ariminensis.*

Gregorius Ariminensis 1. Sent. dist. 3. quæst. 1. in eiusdem opinionis defensionem atque confirmationem, assert, tum aliquas de supradictis rationibus, tum etiam has. Primùm, vniuersale efficitur ab intellectu per comparisonem atque collationem singularium, considerando similitudinem, & conuenientiam quæ est inter illa; ergo singularia prius cognoscuntur ab intellectu, quàm vniuersalia. Antecedens patet tripliciter, primò, quoniam ita sentit Themistius in 1. de Anima super text. 3. & Aueroës in 12. Metaphys. com. 4. tum quia hoc ipsum vnusquisque experitur, se non aliter venisse in primam cognitionem vniuersalis, quàm ex comparatione singulariū: ad extremum, quoniam idem etiam innuit Arist. in 1. Metaphys. ca. 1. & 2. Post. cap. vltimo; idque apertè quoque indicat 1. Post. tex. 43. scribēs his verbis; *Sensui non est ipsum vniuersale, sed ex eo quod speculamur hoc plerumque contingere, veniamur vniuersale, ex singularibus enim pluribus vniuersale manifestum est.* Consequentia verò per se manifesta est, non enim potest intellectus facere comparisonem inter singularia, nisi cognoscat ea: quare cùm ex tali comparatione eliciatur vniuersale, necesse est singularia prius cognosci ab intellectu, quàm vniuersale, saltem

rem negari non potest, quoniam cum noster intellectus possit per talem comparisonem singularium colligere aliquod vniuersale, quin inquam necesse sit singularia distinctè cognosci ab eo: quod si cōcedāt aduersarij, nulla causa est, cur non etiā fateātur singulare primò cognosci ab intellectu. Deinde, necesse est intelligentem phantasmata speculari, ut est apud Arist. 3. de Anima 39. sed phantasmata sunt imagines rerum singularium, ergo intellectus necessariò prius cognosceret singulare. Postremò, purus cōceptus vniuersalis difficilis est, siquidē non nisi hominibus prouectæ ætatis, perfectæque intelligentiæ contingit separatim comprehendere vniuersalia. Itaque multo tempore, etiam post vsum rationis, maximè nisi accedat informatio doctrinæ, humanus intellectus aut non nisi singularia perscrutatur, aut si considerat vniuersalia, non nisi permixta, & complicata cum singularibus: cum igitur notio, & informatio rerum vniuersalium sit difficilis, id autem, quod est primum cognitum oporteat esse clarissimū, facillimum, & promptissimum ad intelligēdum, relinquitur id quod est primò notum intellectui, non esse vniuersale.

In eadem opinione fuit Burlæus, vir solo nomine ridiculus, cæterò quin autem peracutus, & imprimis doctus. Is 1. Physic. in enarratione text. 4. partim confirmans singulare esse nobis primò notum, partim etiam occurrens argumentis eorum, qui contra sentiunt, multa reliquit subtiliter, & præclare scripta, ex quibus tum nonnulla corū, quæ ante commemorauimus, tum etiam quædam alia depromūtur argumenta. Primū enim, inquit Burlæus, si singulare potest distinctè cognosci ab intellectu, nihil videtur ob stare, quominus queat esse primò notum; sed potest distinctè cognosci; ergo erit primò notū. Minor probatur quadrupliciter. Primò, quia facultas distinctè cognoscens discrimen quod est inter duas aliquas res, debet vtranque distinctè cognoscere, ut docet Arist. lib. 2. de Anima text. 146. sed intellectus distinctè cognoscit discrimen, quod est inter singulare, & vniuersale, hoc est, inter hominem, & hunc hominem; ergo distinctè cognosceret vtranque, non modo vniuersale, sed etiam singulare. Secundo, intellectus format hanc propositionem, Petrus est homo, distinctè cognoscens veritatem eius, sed hoc fieri non posset, nisi etiam distinctè cognosceret terminos ex quibus constat talis propositio, quorū vnus est singularis; ergo distinctè cognosceret singulare. tertio, operationes artis & prudentiæ versantur circa singularia, ut per se clarum est, & apertissimis verbis declaratur ab Arist. in 6. Ethicorū: sed huiusmodi actiones proficiūtur ab intellectu, quippe cum manent ex arte & prudentia, qui sunt habitus intellectuales; ergo intellectus cognoscit singulare. Quarto, constat singulare cognosci ab

*Burlæi &
aliorū ad idē
probandū ra-
tiones sex.*

intellectu, aut igitur per proprium conceptum seu speciem, aut tantummodo per conceptum vniuersalis, hoc posterius dici non potest, nam paulò supra, cum exponeremus rationem ipsius Ochami, ostensum fuit nullum singulare determinatè cognosci posse per solū conceptum, vel speciem vniuersalis; sin autem prius dixeris, necessariò etiam habes concedere, singulare cognosci per se ac distinctè ab intellectu, quare obtinuimus quod volebamus; ex quo etiā cōficitur id quod principaliter intenditur, nimirum singulare primò notū esse nobis. Deinde Arist. 1. Metaph. cap. 2. ait maximè vniuersalia esse difficilia cognitu, quia sūt remota à sensib⁹; si igitur esse remotū à sensu facit aliquid difficile cognitu, & esse propinquū sensui, vt dicitur 1. Post. tex. 5. reddit facile cognitu, cum singulare sit, propinquissimum sensui erit maximè, & primò notū nobis. Postremò, prior est cognitio directā quàm reflexā; sed intellectus non cognoscit se, aut ea quæ obiectiue sunt in ipso, cuiusmodi est vniuersale, nisi reflexè; directè autē ea, quæ sunt extra animam, qualia sunt singularia; ergo cognitio singulariū prior est quàm cognitio vniuersaliū. Alij prædictis rationibus adiungunt quasdā alias. Primū, inquit, imponere nomina rebus esse munus ipsius intellectus, quinimò Socrates apud Platonē in Cratylo, ait imponere nomina rebus esse propriū sapientis, quē ibi designat nomine Dialectici; at nomina prius imponuntur rebus singularibus, quàm vniuersalibus; ergo prius illa, quàm hæc cognoscuntur ab intellectu. Præterea, Arist. in 1. de Anima tex. 8. auctor est, vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse. Cum igitur & ordine naturæ, & secundū nos vniuersale posterius sit, quàm singulare, consequens est, vt posterius etiā cognoscatur ab intellectu nostro. Postremò, intellectus practicus secundū nos prior est quàm speculatiuus, & habitus practici ferè sunt priores quā speculatiui; necessitas enim, aut comoditas, aut etiam voluptas earū rerum, quæ pertinent ad humanæ vitæ, ciuiliſq; societatis conseruationē & administrationē cogunt homines prius animo versari, atque occupari in rebus, quæ sub actionem effectiōnemq; cadunt, quā in his, quæ nuda contēplatione & perspicientia veri continētur. Cum igitur actiones practicæ, priores sint secundū nos, quàm speculatiuæ, illæ autem, & ab intellectu proficiſcantur, & versentur circa singularia, necesse est, vt singularia sint prius nota intellectui. Quibus igitur argumētis innitur, atque corroboretur opinio eorum, qui existimant singulare primò notum esse intellectui nostro, satis diligenter & copiose à nobis declaratum est. Et quia cæteris opinionibus hanc vnā præfero, & verisimiliore iudico, tentabo ego etiam quibusdam aliis rationibus eam commutare, & paulò apertiùs atque distinctiùs explicare.

*Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare posse
distinctè cognosci ab intellectu.*

C A P. XVII.

M H valde probatur singulare esse primò notū intellectu nostro, sed quia hui' rei explicatio atq; cōfirmatio, ferè pendet ex demonstratione illius; an videlicet singulare per se distinctèq; cognosci queat ab intellectu. Age nos etiā huic rei, nouis quibusdā argumentis euidentem, certāque fidē faciamus. Primū, intellectus noster distinctè cognoscit hominē esse quoddam vniuersale, & speciē vltimā; cū igitur vniuersale, & species habeant in se relationē ad singularia, non poterunt illa distinctè cognosci sine his; quare necessarium est singularia distinctè cognosci ab intellectu. Præterea, argumentari est munus proprium intellectus; sed quædam species argumentationis, nempe inductio, versatur circa singularia, siquidem inductio describitur ab Arist. i. li. Topicorum cap. 10. esse quædam progressio à singularibus ad vniuersale; ergo intellectus interdum versatur in cognitione singulariū. Maior huius syllogismi per se manifesta, & certa est. Minor autem dubitationem habet; nam ei posset occurrī dupliciter; primū concedendo singularia quæ numerantur in antecedente inductionis, cognosci quidem ab intellectu, veruntamen non distinctè, sed confusè; deinde etiam dicendo ea non cognosci ab intellectu, sed tantūm à sensu, ita vt inductio sit opus duarum facultatum animæ, & antecedens quidem, habens enumerationem singularium, cognoscatur & formetur à sensu; conclusio autem colligens vniuersale, comprehendatur efficiatūque ab intellectu: cui sententiæ, aptissimis verbis suffragari videtur Themistius in 2. lib. Post. 36. ca. suæ Paraphraseos, scribens; antecedens inductionis pertinere ad sensum, conclusionem autem eius, ad intellectum; quod caput, quia continet multa de inductione pulchrè, & eleganter dicta, dignum est quod legatur ab omnibus. Verū neutra respōsio vim atque robur rationis nostræ, aut penitus tollit, aut etiam aliqua ex parte imminuit; non prior, nam cū in inductione ex antecedente distinctè colligatur & inferatur consequens, id nullo modo fieri posset, nisi antea distinctè cognitum fuisset antecedens; etenim si cognitio antecedentis, vel per se, vel certè secundum nos, est causā efficiens notitiā, consequentis, quā fieri potest, vt si illa fuerit confusa & indistincta, hæc aperta & distincta esse queat? Neque verò posterior respōsio minori reprehensione videtur esse digna, siquidem inductio prout continet antecedens & consequens, est vnā quædam argumentatio, vnus discursus, vnusque

probatur septem rationibus, singulare propriè ac distinctè ab intellectu nostro cognosci.

Nota desuper nam hanc de inductione.

numero motus ipsius intellectus, quamobrem in ea quoque erit unū idēque mobile, quod à termino à quo, id est, ab antecedente & cognitione singulariū, procedet ad terminum ad quem, hoc est, ad consequens, in quo cognitio rei vniuersalis continetur, huiusmodi autē mobile, quodnam aliud esse possit, quā intellectus, ne fingere quidem licet; is igitur antecedens iuxta & consequens inductionis cognoscet. Præterea, argumentari, est ex vno inferre aliud; non potest autem ex vno inferri aliud, nisi vtrunque cognoscatur; quare cū in inductione, intellectus ex singularibus inferat vniuersale (talē enim illationem non potest facere sensus, quippe cū non attingat vniuersale) necessariò debet vtrunque cognoscere. Falsum item est, antecedens inductionis posse cognosci & formari à sensu, tum quia in tali antecedente, licet subiectum sit terminus singularis, tamen prædicatum est terminus vniuersalis, cū sit etiam prædicatum consequentis, exempli causa, in hac inductione; Petrus est risibilis, & Ioānes, &c. ergo omnis homo est risibilis: illi termini Petrus, & Ioānes, quia sunt singulares, possunt cognosci à sensu; at ille terminus, risibilis, quatenus absolutē & simpliciter dicitur de Petro, & Ioanne, non cadit sub sensum; ergo sensus non potest conficere antecedens inductionis. Tum etiam, quia cū in antecedente inductionis dicitur, Petrus est risibilis, distinguitur risibile à Petro, tanquam prædicatum à subiecto, talem autem distinctionem nullo modo sensus facere potest; relinquatur igitur ab eadem facultate, hoc est, ab intellectu cognosci & effici tam antecedens, quā consequens inductionis. Ad illud autem testimonium Themistij, respondemus eum significare voluisse illis verbis, antecedens inductionis cognosci quidem ab intellectu, sed non nisi coniuncto & complicato sensibus; at consequens cū sit vniuersale, ab intellectu tantū percipi, nec sensum vllō pacto admitti ad notitiam eius. Manet igitur summa, & inuicta hæc secunda ratio nostra, qua docuimus singulare distinctē cognosci ab intellectu. Amplius, omnis potentia quæ ponit discrimen inter duas aliquas res, necessariò debet cognoscere vtranque illarum; sed intellectus noster ponit, & cognoscit discrimen quod est inter singulare & vniuersale, vt inter hūc hominem & hominem; ergo is non solum cognoscet vniuersale, sed etiam singulare. Maior non eget probatione, siquidem perspicuē colligitur ex his, quæ de sensu cōmuni Arist. scribit in 2. de Anima tex. 146. Maior autem per se clara est, nam differentia, quæ est inter vniuersale, & singulare, nullo modo cognosci potest à sensu, quare manifestum est singularia distinctē cognosci posse ab intellectu: atque hoc quidem argumentum suprā enumerauimus inter rationes Burlei, sed hoc loco repetere volumus, vt ostēderemus

deremus responsiones eorum, qui prædictæ rationi occurrere conati sunt, imbecillas esse. Quidam igitur nostra memoria magni nominis, egregiæque eruditionis Philosophi, confitentur quidem, hoc nostrum argumentum esse perquam efficax, sed negant ex eo concludi necessarium, id quod intendimus. Non enim si quid ponit discrimen inter duas res, cōtinuò necessarium est, vt cognoscat vtranque illarum per eandem potentiam, sed satis est, si per vnā potentiam cognoscat alteram illarum rerum, & alteram similiter per aliā potentiam: atque hoc pacto homo quidem ponit discrimen inter singulare & vniuersale, nō cognoscendo vtrumque per intellectum, sed vniuersale quidem per intellectum, at verò singulare per sensum: hoc igitur modo putant, & argumento nostro responsum esse, & satisfactum Aristoteli. Verū hoc respōsum valde iāfirmum est, veritati enim & Arist. planè repugnat; etenim quærerem ex illis, an potentia, quæ ponit discrimen inter duo, id est, quæ cognoscit hoc esse aliud ab illo, sit vna, an multæ; multas esse impossibile est, nam discernere vnum ab alio, est vnus actus, vna cognitio, vnūque iudicium; ergo erit vnus potentiz; cū enim illa differentia, seu (vt ita loquar) alictas sit vni quoddam intelligibile, & vno actu, & ab vna potentia cognosci necesse est, quæ potentia proculdubio erit intellectus; sed fieri non potest, quin si intellectus cognoscat hoc esse aliud ab illo, etiam apprehendat vtrumque; nam alictas est relatio, & non potest distinctè cognosci, nisi cognitis simul terminis eius; quo pacto enim intellectus verè ac securè iudicare poterit, hoc esse aliud ab illo, si vel neutrum vel certè non vtrumque cognitum & perspectum habeat; Porro eiusmodi responsionem contrariam esse doctrinæ Aristotelis, luce clari⁹ est his, qui diligenter considerant verba eius posita eo in loco, quem antè nominavi, quæ libuit hic apponere, vt liquidò intelligant omnes rationem nostram firmam esse; *Neque itaque (ait Arist.) separati contingit discernere, discernens quòd aliud sit dulce ab albo, sed oportet aliquo vno vtrique manifesta esse; sic enim, et si hoc quidē ego, illud autem tu sentires, manifestum vtrique esset, quod alia ab invicem, oportet autem vnum dicere quòd aliud, aliud enim dulce ab albo, dicit ergo idem, quare, vt dicit, sic et intelligit, et sentit. Quòd igitur non possibile sit separatis diiudicare separata, palam est.* Hæc Aristoteles. Quibus verbis significat differentiam, seu alictatem aliquarum rerum, non separatis, hoc est, diuersis potentiis, sed vna eadēque cognosci & iudicari; relinquatur igitur, cū prædicta ratio nostra vim atque robur suum retineat, rectè concludi ex ea, singularia distinctè cognosci ab intellectu. Postea, cū voluntas non possit quicquam velle, quod non fuerit antea cognitum ab intellectu, quemadmodum appetitus sensitivus non potest ferri nisi in ea,

Nulla potentia sensitiva in seipsam reflectitur.

quæ sensibus percepta sunt, omnes autem propè dixerim, voluntatis actiones versetur in rebus singularibus, hinc necessario efficitur huiusmodi singularia debere cognosci ab intellectu. Deinde supponimus duo. Quorum vnum est, nullam facultatem sensitivam reflecti in seipsam, hoc est, posse cognoscere se suamque operationem, de quo inter omnes fermè convenit, idque manifestè docet Arist. in 1. de Anima tex. 46. ita scribens; *Primum igitur non bene est dicere animam magnitudinè esse, eam enim quæ uniuersi, talem esse vult, qualis est vocatus intellectus, non enim qualis sensitiva est, nec qualis desiderativa, harum enim motus, non circulatio est.* Hæc Arist. quibus verbis docet solius intellectus esse, moveri circulariter, hoc est, reflecti posse in seipsum, se suamque operationem cognoscendo, idque minimè conuenire in facultates sensitivas. Vide quæ eo in loco Philoponus, & Auerr. in commentariis suis scripta reliquerunt. Alterum autem quod supponimus est, inter facultates sensitivas, principem atque supremum locum tenere, eam quæ vocatur cogitativa, quod quia apud neminem in dubio est, in præsentia probare superfedeo: ex his duabus suppositionibus conficimus hanc rationem. Facultas cogitativa, & operatio eius, sunt res quædam singulares, nec possunt per se cognosci ab ipsamet cogitativa, ut antè diximus, cum sit facultas sensitiva quæ in seipsam non reflectitur; nec ab inferiori aliqua facultate sensitiva, non enim potestas inferior habet vim, & ius in superiorem; reliquum igitur est, ut cognoscantur ab intellectu. Ad hæc, confutatio, electio, liberum arbitrium, artis prudentiæque actiones, laus, & vituperatio operationum humanarum, proficiunt ab intellectu, ad eumque pertinet; cum igitur hæc præcipuè versentur circa singularia, quis sanæ mentis negare auit singularia posse cognosci ab intellectu? Postremò Arist. in 3. de Anima tex. 39. auctor est, intellectum nostrum non posse quidquam intelligere nisi speculando phantasmata, & quemadmodum se habent sensibilia ad sensum, ita etiam habere se phantasma ad intellectum, ex quo loco planè intelligitur, phantasmata quæ sunt singularia, & rerum singularium imagines, cognosci ab intellectu, non secus quàm sensibilia à sensu. Sed aduersarij respondent, singulare cognosci ab intellectu indirectè, reflexè, per accideps, secundum quid, non autem per se, simpliciter, & directè. Verùm hanc responsionem quæ multorum communis est, nihil aliud esse, quàm effugium difficultatis, nos planissimè ostendemus: etenim quærendum est ex illis, quid intelligant, cum aiunt singulare cognosci indirectè, nam hæc oratio illorum, habet triplicem sensum. Vnus est, singulare non esse directum obiectum intellectus, hoc est, principale, & ad quod cognoscendum per se dirigitur, & ordinatur intellectus, &

An verum sit, singulare indirectè cognosci ab intellectu nostro.

in cuius cognitione perficitur, & conquietur. Alter sensus est, singulare, idcirco cognosci indirectè ab intellectu, quia intellectus nō cognoscit ipsum, prout intellectus est, & in se manens, sed prout applicat, & aggregat se ad sensus, & conuertit ad phantasmata. Atque hi duo sensus, veri sunt, nihilque obstant quominus singulare distinctè cognosci queat ab intellectu, nam etiam accidens, non est principale obiectum intellectus, nihilominus tamen distinctè cognoscitur ab eo. Tertius sensus est, singulare indirectè cognosci ab intellectu, hoc est, non determinatè & per se, nec per conceptum, aut speciem propriam, sed per aliud; & hic sensus falsus est, tū quia est contra experientiam, vnusquisque enim experitur se determinatè cognoscere hoc, & illud singulare, tum etiam quia est contra rationē, nam si, verbi gratia, Petrus cognoscitur ab intellectu, non per proprium conceptum eius, sed per conceptum alterius; aut igitur per conceptum alterius singularis, vt Pauli, vel Ioannis; at fieri non potest, vt conceptus Pauli cū sit singularis, & proprius eius, repræsentet Petrum: aut per conceptum vniuersalis, nempe hominis; sed cū vniuersale per se indifferens sit ad omnia singularia, confuse & indistinctè repræsentat ea; quare per conceptum eius, non potest intellectus perducī in determinatam notitiam huius singularis potius quā alterius. Quocirca manifestum est responsionem eorum, qui aiunt singulare cognosci indirectè ab intellectu, aut penitus inanem & absurdam esse, aut certè non ob stare, quominus singulare distinctè determinatèque cognosci queat ab intellectu. In hac sententia fuit etiam Philoponus, id quod manifestè licet cernere in commentariis eius super lib. de Anima, tam in 2. lib. super text. 136. quā in 3. lib. super text. 9. vbi dupliciter probat singulare cognosci ab intellectu, tū quia intellectus ponit discrimen inter vniuersale & singulare; quare debet vtrunque cognoscere: tum etiam, quia rationis est corrigere sensum in his rebus, quibus sensus fallitur, vt patet in eo iudicio, quod visus facit de magnitudine solis, iudicans eum multò minorem esse tota terra. in quo emendatur à ratione, quæ certissimis argumentis docet solem multis partibus maiorem esse terra; non posset autem sensus corrigi à ratione, nisi quod sensibus percipitur, etiam cognosceretur ab intellectu.

*Philoponus
probat dupliciter
singulare
cognosci ab
intellectu.*

Sed his rebus expositis, restat vt explicatiùs ostendamus atque decernamus, quid nam sit primò notum intellectui: ad id autem bene declarandum adhibere oportet eam regulam, quam Aristot. tradidit 1. Post. text. 5. scribens id esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus: id autem quod est remotius ab ipsis, esse posterius & ignotius secundum nos. Adhibita igitur hac regula

*Explicatis sex
propositionibus,
concluditur
atque decernitur,
quod
nam sit primū
cognitum.*

facillimum est secundum eam diiudicare, quid sit prius aut posterius notum secundum nos, & quid etiam sit primò notum, hoc autem quò planius & apertius sit, appositis nonnullis propositionibus explanabimus.

1. Propositio. Intellectus noster prius intelligit alias res quàm seipsum, & ratio est, quia cognitio directa prior est quàm reflexa; sed intellectus directe cognoscit res alias, seipsum autem non nisi reflexè; ergo, &c. Hoc etiam docet Arist. in 1. de Anima tex. 3. scribens; Cum intellectus factus fuerit singula intelligibilia, tunc & ipse potest seipsum intelligere.

11. Propositio. Res materiales sunt prius notæ secundum nos, quàm immateriales, cuiusmodi sunt Intelligentiæ. Hoc experientia declarat, & ratio docet, nam res immateriales sunt remotiores à sensibus, & nobis difficiliore ad intelligendum.

111. Propositio. In rebus materialibus, ipsa composita prius nota sunt, quàm partes & principia eorum: quoniam hæc vel solum, vel præcipuè obijciuntur sensibus, idque confirmat Arist. 1. Phys. tex. 3. affirmans confusa, id est, composita, primum nobis dilucida & manifesta esse, posterius autem ex his nota fieri elementa & principia eorum: cui enim non notus est lapis aut ferrum? propriam autem lapidis & ferri materiam atque formam, quis nisi apprime doctus, cognoscit?

1111. Propositio. Accidens prius notum est secundum nos quàm substantia: hoc egregie probat Heræus in 3. quodlibeto, quæst. 12. & quidem per se clarum est; siquidem accidens est sensibile per se, substantia autem minimè; quin etiam substantia, vel non cognoscitur ab intellectu, nisi per speciem accidentis, ut multis visum est; vel si cognoscitur per propriam speciem, certè posterius cognoscitur.

v. Propositio. Inter accidentia, singulare est prius notum secundum nos quàm vniuersale. Hoc non eget probatione, cum paulò ante plurimis argumentis demonstratum, atque confirmatum fuerit, singulare cognosci distinctè & prius, quàm vniuersale.

vi. Propositio. Inter singularia verò accidentium, illud est magis notum, quod est magis sensatum, huiusmodi ferè sunt accidentia rerum magis vniuersalium, notiora enim secundum nos sunt accidentia hominis, quàm Socratis: & animalis, quàm hominis: & corporis quàm animalis: de qua re, quia suprà latius dictum est, non attinet hic plura verba facere. Itaque probabiliter statui posset, primum cognitum esse accidens, vel accidentia corporis, qualia sunt, quantitas, figura, motus, quies, color & cæteræ, qualitates sensibiles; nam vnum aliquod horum determinatè cõstituere primum cognitum, fortasse impossi-

impossibile est, aut certe perquam difficile. Satis in præsentia sit, ad enodandam quæstionem de primo cognito, quam nunc tractamus, demonstrasse, primum cognitum esse singulare accidentis concreti & maximè sensibilibis, qualia videntur esse accidentia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

Quibus rationibus ostendant aliqui, singulare non cognosci per se ac primò ab intellectu nostro.

CAP. XVIII.

VONIAM ad confirmandam veritatem, non satis est eam firmis rationibus communicare, sed etiam oportet, quæcumque possunt ei obijci atque opponi, funditus demoliri: idcirco, postquàm multis argumentis docuimus primò notum intellectui nostro esse singulare, faciendum nobis est, ut quæ huic opinioni aduersari, & officere videntur, diligenter explicemus, atque diluamus. Quidam conantur probare singulare non priùs cognosci ab intellectu quàm vniuersale, ad hunc modum. Primum, Arist. in 1. Phys. tex. 49. inquit alia esse notiora secundum rationem, & alia secundum sensum: secundum rationem quidem vniuersalia, secundum sensum verò singularia: ergo vniuersale est magis, priùsque notum secundum rationem, & intellectum, quàm singulare. Deinde, in 5. Metaph. cap. de prioribus scribit, vniuersalia esse priora cognitione secundum rationem, singularia autem secundum sensum. Postea, in præcæmio Physicæ, & pluribus aliis locis ait magis vniuersalia esse notiora secundum nos: ex his autem omnibus locis Arist. manifestum est vniuersale notius, & priùs esse secundum intellectum, quàm singulare. Amplius, omnis potentia priùs fertur in suum obiectum, quàm in alienum; sed vniuersale est proprium obiectum intellectus, quemadmodum singulare ipsius sensus; ergo, &c. Præterea, intellectus possibilis eget opera intellectus agentis ad intelligendas res; ergo maximè indigebit eo in prima cognitione, quia tunc maximè intellectus possibilis est in potentia, nudus & expers omnis præsidij: at si prima cognitio eius esset rerum singularium, non esset ei necessarius intellectus agens, si quidem munus eius non est aliud quàm facere res vniuersales & immateriales, & ut ab eo intellectus possibilis intelligendi materiam accipiat. Ad hæc, singulare non cognoscitur distinctè ab intellectu; ergo non est primò notum illi. Antecedens multis modis probatur; etenim Arist. 1. Phys. 49. & aliis locis inquit intellectum esse vniuersalium, sensum autem singularium; at si intellectus & vniuersale & singulare cognosceret, non rectè Arist. illo modo distinxisset intellectum à sensu.

Nonem argumenta, eorum qui conantur probare singulare non esse primum cognitum nec distinctè ab intellectu.

Ex quo loco licet etiam hoc pacto argumentari; sicut se habet intellectus ad vniuersale, ita sensus ad singulare; ergo secundum permutatam proportionem, sicut sensus ad vniuersale, ita intellectus ad singulare; sed sensus nullo modo apprehendit vniuersale; ergo intellectus aut nullo modo, aut saltem non per se cognoscet singulare. Amplius, inter obiectum & potentiam debet esse proportio; at inter singulare & intellectum non videtur esse legitima proportio, cum intellectus sit immaterialis, singulare autem materiale: ex quo etiam fit, ut intellectus non possit moueri à singulari, nec recipere in se propriam speciem eius, quippe cum sit materialis; his accedit, quod Arist. in 3. de Anima tex. 16. ait ea, quæ habent materiam, esse tantum potestate intelligibilia: cum igitur singulare sit penitus materiale, non erit actu & per se intelligibile. Quid? quod ibidem tex. 18. dicitur intellectus agens facere omnia intelligibilia; quod profecto verum non esset, si singulare esset per se intelligibile: nam cum singulare actu tale sit, non fit singulare ab intellectu agente: ac ideo per se & actu esset intelligibile, nec fieret intelligibile ab intellectu agente, quin etiam sine causa Arist. eo in loco tantopere commendaret vim atque præstantiam intellectus agentis, cuiusque necessitatem frustra persuadere nobis contenderet; siquidem is ponitur necessarius esse, propterea quod cum intellectus possibilis sit in pura potentia ad intelligendum, nec possit recipere nisi species rerum immaterialium & vniuersaliū, intellectus agens transfert res (ut verbis utar Auetr.) de ordine singularium, materialium & sensibilibus ad ordinem vniuersalium, immaterialium atque intelligibilium, ut ita percipi queant ab intellectu: at si potest singulare per se cognosci ab intellectu possibili, quorsum opus erit intellectu agente? Hæc afferri possent contra sententiam nostram, quæ sigillatim enodanda & dissoluenda sunt.

Soluntur supradictæ rationes.

C A P. XIX.

ED quædam antè declarada sunt, ex quibus facilis existat solutio argumetorum. Primum igitur sciendum est, animam rationalem dupliciter considerari posse. Vno modo, ut est substantia quædā immaterialis, per se subsistens, similis Intelligentiarū, cuius summa perfectio in rerū vniuersalium & diuinarum cognitione consistit. Altero modo, ut est ἐντελέχεια corporis, actus materiæ, pars hominis, & naturaliter connexa atque copulata cum facultatibus sensitiuis, per se omnis scientiæ & cognitionis experta, omniumque rerum notitiam quasi aucupans & acquirens per sensus. Ex qua distinctione (quam Philoponus etiam tetigit in 2. de Anima

*De duplici
suo & con-
sideratione a-
nima ratio-
nalis, versæ
preclara do-
ctrina.*

ma

ma super tex. 136.) perspicuum est, primùm quidē, animam rationalem nec esse penitus immaterialē, nec prorsus materialem, sed quasi mediam & vtriusque naturæ aliquomodo participem, quocirca interdum posse operari immaterialiter, nonnunquam verò etiam materialiter. Deinde, duplicem esse statum animæ rationalis; vnum in quo adhærescens ad sensus, versatur circa res corporeas, materiales, & sensibiles, & in his rebus, quæ sub sensus cadunt, perscrutandis, discernendis, atque diiudicandis occupatur; alterum verò in quo animus noster seipsum colligens & excitans, vim illam immaterialem & prope diuinam cognoscendi res vniuersales & immateriales, quæ antea veluti sopita erat, intendit & defigit in peruestigationem atque contemplationem rerum vniuersalium & immaterialium; atque hac ratione omnes artes & scientias adipiscitur. Horum statuum, licet posterior hic potior & nobilior sit & dignitati animæ rationalis congruentior: tamen ille prior & ordine temporis antiquior est, in eoque; animus noster multos annos antè versatur, quàm perueniat ad hunc posteriorem. Priorem enim statum tenet, cum incipit intelligere; tunc rerum singularium & sensibilem, quæ primæ omnium sese ad intelligendum offerunt, notitias accipit, quibus excitata & illustrata mens nostra, ad rerum vniuersalium & immaterialium cognitionem deinde prouehitur.

Sed iam his rebus expositis, fidenter aggrediamur solutionem argumentorū. Ad primū. Vniuersale dicitur notius secundū intellectū prout intellectus est, nam intellectui ut intellectus est, magis cōgruit cognitio vniuersalium, quàm singularium, at secundū intellectū, ut est cōiunctus cum sensibus, multò notius est singulare. Vel aliter, vniuersale dicitur notius secundū intellectū, quia cognitio illius est perfectior, distinctior & certior; nam quamuis singulare cognoscatur euidenter ab intellectu, quod sit, tamen hæc cognitio est imperfecta & instabilis, siquidem cum singulare abest à sensu, intellectus non habet euidentem & certam cognitionem eius, sed tantū opinionem quandam & leuem coniecturam: vniuersale autem non modo cognoscitur, quod sit, sed distinctè perfectèque comprehenditur secundū essentiam suam, secundū principia & causas omnes, denique secundū proprias affectiones tam per definitionem, quàm per demonstrationem, & cognitio eius per se constans & immutabilis est; hac igitur de causa vniuersale potest dici notius esse secundū intellectū, cum nihilominus tamen secundū nos, singulare sit notius. Ad secundū. Vniuersale est prius secundū intellectū quàm singulare, prioritatem perfectionis, & quia eius cognitio est prius & principalius intenta secundū naturam, & quatenus singulare non

Quomodo vniuersale dicitur ab Aristotele notius secundū rationem quàm singulare.

potest perfectè cognosci nisi præcognito vniuersali; at prioritate generationis & temporis, prius notum est singulare cognitione crassa & confusa. Ad tertium. Magis vniuersalia dicuntur ab Arist. esse notiora nobis, non quidem comparatione eorum quæ sunt verè singularia, sed ratione eorum quæ sunt minùs vniuersalia; quemadmodum enim nos arbitramur singulare esse prius notum nobis quàm vniuersale, sic etiam existimamus inter ipsa vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia, notiora esse secundum nos, quàm minùs vniuersalia, propterea quòd, vt antè diximus, illorum singularia & accidentia sunt magis sensata quàm horum nobisque notiora. Ad quartum. Falsum est quod assumitur, vniuersale esse proprium obiectum intellectus, nisi per proprium intelligant principale, nam obiectum adæquatum intellectus, est omne ens, siue vniuersale siue singulare. Vel aliter, licet vniuersale sit proprium obiectum intellectus, vt est intellectus, tamè ipsius intellectus prout est coniunctus cum sensibus, & versatur in illo priori statu, quem suprà descripsimus, etiam singulare est obiectum. Ad quintum. Quod in hoc argumento tangitur de intellectu agente, eum etiam tangatur in alia ratione, idcirco vtriusque solutio latius infra explicanda est.

Ad ea verò argumenta, quibus videtur ostendi singulare non cognosci distinctè ab intellectu, respondendum est hoc modo. Ad 1. Dicitur sensus esse singulare, quia tantum cognoscit singulare, intellectus autè vniuersalium, quia licet is, vt est coniunctus cum sensibus etià percipiat singulare, tamen intellectus per se & vt intellectus est, non habet cognoscere nisi vniuersale. Vel aliter, dicitur intellectus esse vniuersalis, non quia non cognoscat singulare, sed quia cum sensus non ascendat altius quàm ad cognitionem singularis, intellectus peruenit vsque ad cognitionem vniuersalis. Quoniam igitur cognitio vniuersalis est propria intellectus, propter quam antecellit facultates sensitivas & ab his differt, idè intellectus per vniuersale, tàmquam per id quod est summum & vltimum, distinguitur à sensu, etenim potentia distinguntur, & æstimantur per summum & vltimum quod præstare possunt. Exempli causâ. Sint duæ potentia mouentes, A, & B; & A, habeat vim mouendi pondus vt octo; B, autem vt quatuor; si quærat, quanta sit vis motiua ipsius A, respondebitur esse vt octo; quia potest mouere pondus vt octo, & hac re differre à B, quod tantum mouere potest pondus vt quatuor, non quin A. mouere queat etiam pondus vt quatuor sicut B, sed quia summum quod potest A, est vt octo; quod autem B, vt quatuor; idcirco per hæc diiudicantur atque distinguntur. Atque hanc rem Arist. in 1. de Cælo tex. 116. pulchrè declarat his verbis; *Si igitur aliquid potest mouere per stadia centum,*

*Potentia vir-
tus æstima-
tur ex summo
& maximo
quod potest.*

ant

aut leuare pondus, semper ad plurimum dicimus, ut talenta leuare centum, aut per stadia ambulare centum, quamuis & partes quæ infra sunt possit, si & excessum, tanquam oporteat definiri potentiam ad finem excessus. Necessè est igitur id quod secundum excessum tot potest, & quæ infra sunt posse, ut si talenta centum leuare, & duo; & si per stadia centum, & per duo posse ambulare. Potentia autem ipsius excessus est. Hæc Arist. Ad eam autem rationem quæ huic argumento subnectitur, ductam ex permutata proportionè respondendum est; talem modum argumentandi non valere in his rebus, quæ sibi inuicem subordinatæ sunt, hoc est, quarum vna ab altera cõ-
*Quando va-
let argumen-
tatio a per-
mutata pro-
porzione.*
 tinetur & includitur, sicut prior à posteriori, & inferior à superiori, id quod dilucidè ostendi potest hoc exemplo. Sicut se habet homo ad non hominem, sic animal ad non animal; ergo secundum permutatam proportionem, sicut homo ad non animal, ita animal ad non hominem; hoc tamen falsum est: nam homo ita se habet ad non animal, ut verum sit nullum hominem esse non animal; non sic autè habet se animal ad non hominè; non enim est verum dicere, nullum animal esse non hominem, siquidem equus est animal, qui est nō homo: non valet autem in huiusmodi terminis modus argumentandi secundum permutatam proportionem, quia sunt sibi inuicem subordinati, homo enim subiicitur animali, & non homo non animali; eum igitur sic etiam se habeant sensus ad intellectum, & obiectum sensus ad obiectum intellectus, non est mirum in his etiam infirmam esse prædictam argumentandi rationem. Sensus enim inferior & angustior in cognoscendò est, quàm intellectus; non ergo si sensus non potest apprehendere vniuersale, ex eo concludi potest intellectum non posse cognoscere vniuersale. Ad secundum. Falsum est inter intellectum & singulare non esse debitam proportionem, nam si non potest singulare cognosci ab intellectu; hoc accidet aut quia est singulare, aut quia est materiale; nō quia singulare; sic enim nullum singulare cognosci posset, quare nec Deus; nec quia materiale, quod patet tripliciter. Primum, quia sic nec vniuersale posse cognosci, quippe cum sit etiam materiale, ut homo, & animal materia prima. Deinde, quia licet intellectus per se, & ut intellectus est, sit immaterialis, tamen ut est forma corporis est quodammodo materialis, & prout coniunctus cum sensibus versatur in illo priori statu, quem antè diximus; est quoque materialis quodammodo in operando, & sic
*Non est contra naturam
& conditio-
nem intelle-
ctus nostri, ut
cognoscat
res singulares.*
 habet similitudinem & proportionem cum singulari. Postremo, cum perspicuum sit, & in confesso apud omnes, singulare aliquo pacto cognosci ab intellectu, & quidem distinctè, ut antè docuimus, eadem planè difficultas urget & premit aduersarios, quo pacto id quod est materiale cognoscatur ab eo quod est immateriale. Nec possum satis

mirari eorum, qui contra sentiunt, opinionem; quippe qui cū velint vnam tantummodò esse animam rationalem in homine (id quod nobis etiam, quia verissimum est, maximè probatur) in cuius substantia quæ est immaterialis & indiuisibilis, vel immediatè vel mediatè fundentur, atque inhæreant omnes potentæ eius: siue immateriales vt intellectus & voluntas; siue materiales, vt omnes potentæ sensitiuæ, ac vegetatiuæ; cū inquam hoc teneant & profiteantur, tamen pro absurdo habeant conceptum seu speciem singularis posse recipi in intellectu. Ad tertium. Quod habet materiam, cuiusmodi est singulare, potest dici partim esse intelligibile, partim non; sumendo enim intelligibile pro eo quod est proprium obiectum intellectus, & nullo modo percipitur à sensu, & refertur ad intellectum, prout intellectus est: sic res materiales, & singulares secundum Aristot. non sunt actu intelligibiles; at sumendo intelligibile pro eo, quod est per se primò quidem sensibile, secundariò autem & aliqua ex parte etiam percipitur ab intellectu, non vt intellectus est, sed prout est coniunctus sensibus, sic & verum est, & à nobis asseritur singulare esse intelligibile. Ad quartum. Intellectus agens dicitur facere omnia intelligibilia, non simpliciter & absolutè, sed ea tantum quæ sunt propriè & verè intelligibilia, quales sunt res vniuersales. Quamquam nonnulli putant (in quibus est Burlæus, eo loco quem ante citavi) intellectum agentem necessarium esse duplici nomine, tum vt efficiat res propriè & perfectè intelligibiles, hoc est, vniuersales, atque hoc est principale munus eius: tum etiam vt ea quæ sunt per se materialia & singularia illuminet, & reddat apta, vt si non perfectè, saltem aliquo pacto sint intelligibilia, & moueât intellectum: negant enim res singulares sine lumine & beneficio intellectus agentis habere posse vllam vim mouendi intellectum possibilem. Sed licet hæc opinio non probetur nobis, tamen eam impune nunc abire sinamus. Sed dicit aliquis, Arist. aduersari nobis, quippe qui in 3. de Anima tex. 9. scribit, res materiales & singulares cognosci ab intellectu reflexè, vniuersales verò & immateriales directè: quid autem aliud est reflexè cognosci, quàm non distinctè; & non per se cognosci? Verùm hoc soluitur, nam reflexè cognosci non est indistinctè cognosci, sed cognosci ab intellectu, non prout intellectus est in se manens, sed prout est conuersus, demissus, & quasi inflexus ad sensum. Nec verò laret me, Gregorium Ariminensem, & Burlæum, in his locis quæ suprà in medium protuli, multò secus interpretari hunc locum Arist. quàm explanare solent cæteri expositores: aiunt enim Arist. eo loco docere velle res singulares directè cognosci ab intellectu, vniuersales autem reflexè; nam cū intellectus possibilis conuertit se ad sensus, vt ab his accipiat ma-

Quomodo intellectus agens secundum Burlæum sit necessarius non modo respectu vniuersalium, sed etiam singularium.

Secundum Gregorium Ariminensem & Burlæum singulare directè, vniuersa-

materiam intelligendi, primò. & directè incurrit in ipsa phantasma-
 ta; quæ sunt singularia, & rerum singularium simulachra, non autem
 in vniuersalia, quippe cum ibi non sint expressa, sed tantum potesta-
 re inuoluta in ipsis singularibus lateant; sed postea reflectens se ad cõ-
 siderationem & cõparationem singulariũ, quæ antè seorsim cognõ-
 uerat per phantasmata, & intuens similitudinem & conuenientiam
 eorum inter se, ex illis elicit notionem vniuersalis, atque hoc pacto
 quasi per quandam reflexionem & facit, & cognoscit vniuersale.

*le autem, non
 nisi reflexè ab
 intellectu mo-
 stro cognosca-
 tur.*

Quomodo autem qui faciunt primò cognitum singulare, tueri
 queant necessitatem intellectus agentis, quem Aristoteles introduxit,
 & deinde omnes fermè Peripatetici admiserunt atque defenderunt,
 paucis est in præsentia à nobis explicandũ. Tamen si ponatur nõ mo-
 dò singulare cognosci à nostro intellectu, sed etiam prius cognosci
 quàm vniuersale, nihilominus tamen intellectum agentem necessa-
 rium esse homini ad intelligendum, hac vna & breui ratione ostendi
 potest. Intellectus humanus eò differt & præstat sensibus, quòd sen-
 sus quicquid percipit, id omne actu est in rebus, nec rem vllam acci-
 pit, quæ non sit actu in rebus, & quum necesse sit fingi & informari
 ab animo. Etenim quicquid sentitur (Aristoteles ait prioris libri Po-
 steriorum Analyt. tex. 43.) id necesse est, hoc aliquid esse & alicubi &
 nunc, quod autem eiusmodi est, id actu esse in rebus, nec ab animo
 nostro fingi, manifestum est: ex quo Aristoteles concludit, vniuersa-
 le, quod est vbique & semper, sentiri non posse. Sed dicit aliquis,
 Aristotelem extremis propè verbis secundi libri Posteriorum & per-
 spicue & affirmatè docere, licet quòd sentitur sit singulare, sensum
 tamen esse ipsius vniuersalis: cum autem vniuersale non sit actu in
 rebus, consequens est, aliquid sub sensus cadere, quod non est actu in
 rebus. Verum hoc facile soluitur. Actio sentiendi ea re differt à po-
 tentia sensitua, quòd sensatio est vnus determinati singularis: cer-
 nitur hoc coloratum, auditur hìc sonus, nec potest indifferenter actu
 sentiri vel cerni quodlibet coloratum. At potentia sensitua, vt visus
 ex se non est determinata ad hoc vel illud coloratum, sed pro obie-
 cto adæquato respicit quodlibet coloratum; quoniam igitur actus
 sentiendi semper est determinatus ad vnum aliquod singulare, po-
 tentia verò sensitua ex se indeterminata est ad quodlibet singulare
 contentum sub obiecto suo adæquato: idcirco Aristoteles dixit, sen-
 tiri quidè singulare, sensum autè esse ipsius vniuersalis: verum igitur
 est quod demonstrandum suscepimus, nihil percipi à sensu quod
 non sit actu in rebus, vel quod necesse sit de nouo ab animo fingi
 & informari. Et quo licet intelligere, quamuis sensus & dici queat,
 & verè sit agens respectu sensationis quã efficit (sensationè nanque,

*Obserua dili-
 genter doctri-
 nam hanc de
 necessitate in-
 tellectus agē-
 tis.*

tum quia est actio vitalis seu viuientis, tùm quia est actio immanens, necesse est produci à sensu, à quo recipitur) non esse tamen necessarium ponere sensum aliquem agentem respectu obiecti sensibilibus, ut nimirum vel species sensibiles effingat, vel de nouo formet aliquid sensibile, quod non est actu in rebus; omne enim sensibile, cùm sit hoc aliquid & alicubi & nunc, actu est in rebus & per se sufficiens est ad mouendum sensum. Non sic est in intellectu. Intellectus enim humanus non modò singulare, sed etiam vniuersale cognoscit; quinimodò vniuersale est præcipuum ac principale intellectus nostri obiectum. Vniuersale autem (vt Arist. air 8. tex. primi libri de Anima) aut nihil est, aut posterius est: reuera enim nihil est ante singularia, vel in singularibus actu existens ante omnem animæ operationem, sed posterius est, vtpotè ex ipsis singularibus, vi & functione animi elicitum & effectum. Cùm igitur præcipuum intelligibile sit vniuersale, nec id actu sit in rebus, sed ab animo nostro formari debeat, quis non videt necessariam esse in animo nostro vim quandam & facultatem effectricem vniuersalium, quæ intellectus agens appellatur? nihil autè ad id quod nunc agimus refert, siue intellectus agens re differat ab intellectu possibili, siue eadem re sit potestas animi, ratione tantum & munere differens. Et siue intellectus agens efficiat vniuersale per abstractionem à singularibus, vel per singulare inter se comparisonem: quibus de rebus in libris quos de Anima iuuante Deo edituri sumus, tempestiuè latèque disputabitur. Manifestum igitur est, eos qui censent singulare cognosci ab intellectu, perbellè tueri necessitatem, vim, & dignitatem intellectus agentis. Atque his expositis, huic tertio libro finis imponatur.

FINIS LIBRI TERTII

DE ANTIQVIS PHI-

LOSOPHIS, EORVMQVE

VARIIS CIRCA RERVM NA-

turalium principia, opinionibus,

LIBER QVARTVS.

VÆ viam munire poterant & aditum patefacere ad faciliorem intelligentiam explanationemque earum rerum quas hoc opere docere volumus, ea ferè superioribus libris complexi sumus. Quamobrem sequitur vt ad id, quod est principalis materia huius operis, tractandum aggredientes, de communibus omnium penè rerum naturalium principijs & affectionibus agamus. Sed quia vis & scientia naturalium affectionum, tota proficiscitur ac pendet ex principijs earum antè cognitjs & perceptis, de his priori loco dicendum erit. Sex igitur, qui proximè sequuntur libri, in explicandis generalibus principijs & causis rerum naturalium consumuntur. In hoc autem quarto libro, arbitrati sumus fore lectoribus iucundissimum atque vtilissimum, si priusquàm veram & Aristotelicam naturalium principiorum doctrinam tradamus, omnes prope modum opiniones, quæ de principijs rerum naturalium apud veteres Philosophos olim floruerunt, commemorantes & velut ante oculos ponentes, diligenter & accuratè pertractemus. Vix enim credi potest, quantas multarum & discrepantium inter se opinionum diligens enarratio atque diiudicatio, vtilitates habeat, quantumque præbeat adiumenti ad peruestigandam, reperiendam, tuendamque veritatem. Quæ res, licet per se manifesta sit, libet tamen eam hoc loco nonnullis testimonijs Aristotelis illustrare.

Septem utilitates, quæ ex diligenti variarum opinionum translatione percipiuntur.

RIMVM igitur docet Arist. 1. lib. Topicorum, habere cognitas & notatas complures sententias & rationes illustrium philosophorum, suppeditare magnam vim & copiam ad disferendum probabiliter de omni re proposta: quidem hoc ducitur probabile, quod videtur aut omnibus sapientibus, aut multis, aut etiam vni, si modò is præcellens fuerit. Deinde, multitudo & varietas opinionem quæ in re quapiam versantur, faciunt nos dubitare & animaduerrere difficultates quæ in ea re latent: nam vt est in 1. de Cælo, text. 100. *Cōtrariorum demonstrationes, dubitationes sunt de contrariis.* Quid autem utilitatis sit scire bene dubitare, & perspectas habere difficultates, quibus id quod disputatur implicatum atque inuolutum est, pulchrè declarat Arist. initio 3. lib. Metaphys. his verbis; *Est autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. Nam posterior facultas, solutio eorum est quæ antè dubitata fuerunt: illi enim qui querunt, nisi primò dubitent, similes illis sunt qui quonam ire oporteat ignorat, & adhuc neque utrum inuenerint quod queritur an nō, cognoscere possunt. Finis etenim his quidem non est manifestus, illi autem qui antea dubitauerit, patescit.* Postea, diligenter enarratis opinionibus aliorum, facile intelligimus quid in illis probandum est, & sequendum: quid item fugiendū & reiiciendum sit: id quod Aristot. indicat in 1. lib. de Anima, text. 19. *Oportet, inquit, percurrere opiniones priorum, qui de anima aliquid enunciauerunt, vt bene quidem dicta accipiamus, si quid autem est non bene, hoc euitemus.* In 13. lib. Metaphysicæ simile quid habet; quæ ab aliis dicuntur, ait. *primò speculandum est, utrum si quid non rectè dicant non sumus eiisdem conscij, tum si quid nobis & illis cōmune decretum est, hoc separatim non cōtra nos grauiter feramus, sufficiens enim erit, si quis quadam melius dicat, quadam non deterius.* Præterea, Philosophi est, veras opiniones à falsis internoscere & secernere, has condemnare, illas approbare: hoc autem rectè facere non potest, nisi vtrasque bene perspectas explicatasque habeat, nam vt est apud Aristotelem 1. lib. Ethicorum, vnusquisque rectè iudicat ea quæ nouit, atque eorum bonus iudex est: si quidem, vt dicitur 3. Metaphys. tex. 1. melius se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquàm aduersariis, omnes vtriusque rationes oppositas audit: quare ne quemquàm absentem, aut indicta causâ videamur condemnare, eorum sententias atque rationes in medium producere ac enarrare oportet. Quod Aristot. elegantissimis verbis ostendit in 1. de Cælo text. 101. ita scribens; *Narratis opinionibus aliorum, magis utique credibilia erunt dicenda, iis, qui antè audierint dubitatorum sermonum iustificaciones,*

nam

nam videri indicta causa cōdemnare, minùs utique nobis inerat, etenim oportet eos arbitros esse non aduersarios, qui veritatem sunt iudicaturi sufficienter. Po-
 stre mò, ex tractatione atque refutatione aliarum opinionum firmior
 atque illustrior sententiæ nostræ veritas existit. Non enim veritas
 satis munita & tuta esse, aut lucem suam ostendere potest; nisi priùs
 dubitationum tenebris discussis & aduersariis opinionibus reiectis
 atque profligatis. Porro, commemorandis aliorum sententiis, non
 solum id cōsequimur vt redarguamus eas quæ falsæ sunt, verum etiã
 vt aperiamus causas cur illæ sint falsæ, & cur si falsæ sunt, veræ tamẽ
 multis magnisque Philosophis visæ fuerint. Quæ res quantum va-
 leat ad confirmationem veritatis præclare ostendit Arist. 7. lib. Ethic-
 orum ca. vltimo, hoc modo scribens; *Non tantum opus est vt verum di-*
camus, sed etiam oportet vt falsi causam explicemus: hoc enim ad fidem facien-
dam conducit; nam cum rationi consentanea visa fuerit causa, cur verum appa-
reat esse quod verum non est, facit vt vero magis fidem adhibeamus. His acce-
 dit, quod ex comparatione nostræ sententiæ cum aliorum opinionibus,
 clariùs apparet quãdò probabilior & verisimilior sit nostra sen-
 tentia; secundum illud quod vulgò dici solet, opposita iuxta se posi-
 ta magis elucescere; hoc est, clariùs discerni ac dignosci. Nos igitur
 propositis tot tantisque vtilitatibus, fidenter aggrediamur (opus sanè
 arduũ, à paucis susceptũ, à nullo elaboratum, desideratũ à plurimis)
 ad pertractandas opiniones antiquorum de principiis rerum natura-
 liũ: easque vel ex illorũ libris qui adhuc extant, vel ex scriptis aliorũ
 qui eas memoriæ prodiderunt, perspicuè ac diligenter exponamus.

De variis sectis Philosophorum.

C A P. 11.

NARRATVRIS opiniones veterum Philosophorum de
 principiis rerum naturalium; paulò altius repetendum est, &
 nonnihil dicendum de variis eorum sectis, quæ olim præci-
 puè floruerunt, tum quò meliùs intelligantur ea quæ hoc loco do-
 cere volumus, tum etiam vt aliquam lucem afferamus quàmpluri-
 mis locis Aristotelis in quibus prisca Philosophorum decreta, nimis
 pressè & obscurè perstringit. Itaque varietatem & progressionem
 omnium ferè sectarum, quasi in tabella quadam adumbratam, om-
 nibus inspicendam proponemus.

Sciendum igitur est duas fuisse principes Philosophorum sectas,
 è quibus reliquæ propagatæ ac profeminatæ sunt; vnã Ionicam; al-
 teram Italicam; vtramque ex locis in quibus floruerunt, nomina-
 tam: id quod faciliè colligi potest ex iis, quæ scribit Arist. 1. Metaphy.

Augustinus 8. de Ciu. Dei, & Laërtius in proœmio sui operis. Tertia verò secta, quæ à Clemente 1. Strom. Eusebio 10. lib. de Præparat. Euangel. & Theodoro 1. lib. de Curatione Græcicarum affectionum dicitur Eleatica, ab aliis subiicitur Italica sub Thelauge filio Pythagoræ. Ionica autem sectæ princeps fuit Thales Milelius, cui successit Anaximander, quem subsequutus est Anaximenes, cuius auditor fuit Anaxagoras; Anaxagoram autem audiuit Archelaus, qui primus memoratur ex Ionia Athenas Philosophiam transtulisse: hic magister fuit Socratis, qui relicto studio Physiologiæ tanquam magis curioso, quàm necessario vel vtili ad priuatam ciuilemque vitam informandam & ad beatitudinem cognoscendam atque comparandam, se totum dedit ad tractandam & explicandam Philosophiam moralem. Socratis porro multi fuerunt auditores, sed in primis nobiles Aristippus auctor sectæ Cyrenaicæ; Antisthenes Cynicæ; Plato Academicæ; & Xenophon magis studiosus vitæ militaris & historicæ ac politicæ facultatis, quàm theoricæ Philosophiæ. Post Platonem autem Philosophia in quatuor celebres disciplinas & sectas diuisa est, Academicam, Peripateticam, Stoicam, Epicuream. Academicæ, quæ à loco nomen accepit, princeps fuit Plato; cui successerunt Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor & Crates. Atque hi ad veterem Academiam pertinent.

An fuerit triplex Academia.

Mediam Academiam (si Laërtio creditur) instituit Arcefilas; Lacydes Nouam inuenit. Eusebius lib. 14. de Præparat. Euang. cap. 2. testimonio Numenij Pythagorici confirmat tertiam quandam Academiam à Carneade fuisse excitatam. Cicero duas Academias, Veterem & Nouam agnoscit: Mediam, ceu tertiam quandam & à Noua diuersam, nusquā, quod ego sciam, nominat. Quamquā, is lib. 2. Academicarum quæstionum, Carneadem nonnihil ab Arcefila discrepasse, non obscure significat. Cum enim hæc quatuor essent Arcefilæ decreta. Vnum; nihil posse comprehendere. Alterū; sapientem nulli rei vnquam assensurum. Tertium; Omnia esse æqualiter incerta, obscura, incognita & improbabilia. Quartum; Sapientem nihil probaturum nihilque opinaturum. Ex his Carneades priora duo probabat, placebat enim ei, nihil posse comprehendere, & sapientem nulli rei tanquam perceptæ atque planè cognitæ assensurum: in duobus autem posterioribus, Arcefilæ dissentiebat: nam inter omninò incertum & omninò comprehensum, medium ponebat ipsum probabile & id quod esset simillimum & proximum vero: atque hoc probaturum & opinaturum & sequuturum sapientem tam in agendo quàm in differendo: ita tamen, vt se non scire, sed opinari, non verum cōprehendere, sed veri similitudinem sequi, & intelligat ipse, & simpliciter

Dissensio inter Arcefilā & Carneadem.

pliciter apertèque profiteatur. Hanc ego doctrinam, cum media sit inter veteris Academiæ disciplinam & Arcefilæ sententiam, veriùs Academiam Mediam, quàm illam Arcefilæ appellari posse censeo. *Carneadū sententia veriùs quàm Arcefilæ ad Mediā Academiā pertinens.* Sed qui disciplinam Arcefilæ Mediam Academiam nuncuparunt, non tam spectarunt rationem doctrinæ, quàm ordinem temporis quo Arcefilas medius fuit inter veteres Academicos & inter Lacydem atque Carneadem: illis posterior, his autem prior. Porro Carneadis sententiam & doctrinam multis locis Cicero tam studiose amplectitur, tamque pugnaciter defendit, ut eam sibi præter ceteras placuisse, satis apertè declaret. Eam tamen & Lucullus apud Ciceronem libro 2. Academicarum quæstionum, & D. Augustinus tribus libris quos contra Academicos scripsit, acerrimè oppugnarunt. Numenius Pythagoricus de horum Academicorum varietate, inconstantia & dissensione librum scripsit elegantissimum, cuius etiam nunc apud Eusebium libro 14. de Præparat. Euangel. nonnulla exstant vestigia. Sed omissis Academicis ad Peripateticos veniamus.

Aristoteles quamvis discipulus fuerit Platonis, tamen sedens in Lyceum, diuersam instituit sectam, quæ, quòd is obambulans, auditores suos docere soleret, Peripatetica dicta est. In hac, post Aristotelem illustres fuerunt, Theophrastus Aristotelis discipulus & in schola successor. Theophrastum audiuit Eudemus, qui (ut Simplicius ait 1. libro Physicorum super textum 30. & libro 6. super textum 51.) in omnibus sequutus est Aristotelem, eiusque decreta & sententiæ, omnium eius interpretum optimè cognitæ & perspectas habuit. Theophrasti auditor fuit Strato Lamplacenus, cognomento, Physicus: quamquam hunc, quòd multa à magistris suis bene constituta, loco mouerit atque deturbauerit, Cicero neget germanum fuisse Peripateticum. His adnumerare oportet Lyconem, Critolaum, Diodorum, Demetrium Phalereum, Dicearchum, Hieronymum, Cratippum. Eusebius quoque lib. 9. cap. 3. de Præparat. Euangel. nominat quendam Clearchum Peripateticum. Hæc disciplina postea iacuit sine cultu & honore, vel iniuria temporum, vel hominum indiligentia, eamque; lōgo post interuallo excitauit & illustrauit Alexāder Aphrodisæus, qui explanandis omnibus penè libris Aristotelis id cōsecutus fuit; ut nemo suo tempore, ac etiam multo post, auctore Auert. 3. de anima com. 14. haberetur Philosophus & Aristotelicus, qui non esset Alexandreus. Nam Porphyrius, Syrianus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Themistius, aut magis fuerunt Platonici, quàm Aristotelici: aut cerè vtriusque sectæ studiosi, vtramque conciliare atque permiscere studuerunt. Auetroës autem inter Arabes, & inter Latinos Albertus & D. Thomas dignissimi sunt, qui in Lyceum ascripti,

in primis Peripateticis numerentur: reliquos autem propemodum infinitos, qui postea Peripatetici videri voluerunt, quia vel minuti & obscuri sunt, si conferantur cum superioribus, vel quia solo nomine Peripatetici sunt, re ipsa autem minimè, hoc loco prætereundos esse duximus. Sed quantum Aristotelis disciplina cæteris omnibus præstet, vel hoc vnum indicio & argumento esse potest, quod posthabitis & penè deletis aliis, hæc vna iamdiu vigeat apud omnes & maximè colatur à Christianis: licet Eusebius in lib. de Præparat. Euangel. & D. August. l. 8. de Ciu. Dei, affirmet doctrinam Platoniam reliquis omnibus disciplinis, & veritati, & religioni Christianæ longè propiorem esse.

Secta Stoica. Stoicæ disciplinæ princeps fuit Zeno Citticus, auditor Cratis Thebani, quanquam is dicitur etiam operam dedisse Xenocrati & Polemoni. Præfuit scholæ duos & viginti annos; post quem numerantur illustres Stoici, Cleantes, Chrysippus, Diogenes Babylonius, Antipater, Panætius, Possidonius. Vide Ciceronem in præmio lib. de Diuinat. in cuius operis l. libro, Boëtrum quendam appellat Stoicum.

Sectæ Epicuræ. His quoque annumerari potest Seneca & Epicætetus, cuius extat pulcherrimum Enchiridion Simplicij commentariis illustratum. Epicurus auctor sectæ Epicuræ, secundum Gellium æqualis fuit Zenonis Cittici; in Physicis quidem ferè Democritum sequutus est; in his autem, quæ ad summum bonum pertinent, ab Aristippo Cyrenaico & Eudoxo (cuius de summo bono sententiâ Arist. commemorat 10. lib. Ethicorum) aliquantulum quidem, sed non multum abhorret. Huius præcipui sectatores fuerunt, Metrodorus, Hermacus & Zeno; quem Philo, vt est apud Ciceronem in 1. de Natura Deorum Coryphæum Epicureorum solebat appellare: ad quorû societatem non video cur non sit aggregandus Lucretius, vir Romano genere clarus, & in hac disciplina valde probatus & nobilis; quippe qui totam Epicuri Physiologiam Latinis versibus diligenter exposuit. Hæc de Philosophia Ionica, nunc de Italica, dicendum est.

Sectæ Pythagoricæ. Pythagoras Samius venit in Italiam regnante Tarquinio Superbo: tantæque cum disciplina & auctoritate tenuit magnam illam Græciam, multæque secula sic vixit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur; cuius sapientiæ præiudicata opinio tantum valuit apud eius auditores, vt cū quid affirmarent, si quæreretur ex ipsis cur ita esset: nihil aliud responderent, quàm ipse dixit; ipse autem erat Pythagoras. Præceptor eius fuit Pherecydes Scyrius; qui & primus Philosophorum, quod literis extet, dixit animos hominū immortales esse, & non fabulose more antiquorum (vt Arist. docet 14. Metaph. c. 6.) sed grauiter & seriò philosophari cæpit; quem apud sapientes sui temporis

tēporis magni nominis & auctoritatis fuisse, perspicuum est ex Thaletis vita, quæ est apud Laërtium. Pythagoras igitur auctor fuit eius Philosophiæ quæ dicta est Italica, propterea quod eā docuit in Italia, maxime verò Crotone, magna frequentia & nobilitate discipulorum. Sectatores eius memorantur, Theano vxor, Thelauges filius, Empedocles, Epicharmus, Archytas Tarentinus, Alcmaeon Crotoniæ (quem Arist. 1. Metaph. c. 3. cōfirmat fuisse tēpore Pythagoræ iam senioris) Hippasus Metapōtinus & Philolaus. In secta autem Eleatica (quā initio diximus à multis subiici & subnecti disciplinæ Italicæ) *Secta Eleatica.* hi ferè numerātur, Xenophanes, Parmenides, Melissus, Zeno Eleates. Leucippus, Democritus, quo tēpore fuit etiā Hippocrates Medicorū princeps, & Heraclitus. De variis igitur sectis Philosophorū pro eo, ac visū est instituto nostro cōsentaneū, est, vt opinor, dictū satis. Sua porro cuiusque sectæ dogmata plenè cognosci possunt, ex iis quæ de sectarū principibus Laërtius, & alij memoriæ prodiderūt. Quanquā Platonis doctrinā breuiter & distinctè vno libello cōplexus est Alcinous: Epicuri autē Physiologiā (quæ tota, etiā penè Democriti est) Lucr. vt sup. diximus, elegātī & copioso poëmate subtiliter explicauit

Neque verò apud Græcos solū Philosophia vixit, sed etiā apud *Philosophiam prius floruisse apud Barbaros quam apud Græcos.* Barbaros, atq; adeò multò prius & purius: quod indicat Plato multis locis, vt initio Timæi, in Cratylo, in Cōuiuio, & in Epimenide: & item Arist. in 1. Metaph. loquens de Ægyptiis. Quamobrem Pythagoras, Democritus, Plato studio ac spe addiscendi, externas & barbaras nationes adierunt, longinquasque terras peragrarunt. Quin etiam Aristotelem multa didicisse à quodā Iudæo & à Theophrasto magnopere laudatam esse Philosophiam Hebræorū, Eusebius confirmat libro 9. de Præparat. Euang. cap. 1. & 3. testimonio Porphyrij, & Elearchi Peripatetici; id quod Eusebius accepisse videtur ex Iosepho, libro primo aduersus Appionem. Illos etiam, quos tanquam sapientes venerata est antiquitas, non Græcos, sed magnam partem Barbaros fuisse cōstat. Etenim Orpheus, Thrax fuit; Thales, Phœnix; Mercurius, Ægyptius; Zoroastes, Persa; Athlas, Lybicus, seu Phryx; Anacharsis, Scythæ; Pherecydes, Syrus. Deinde apud Hispanos, olim magistratus gerebant viri sapientia clari, differentes de natura, Deo & moribus. Apud Gallos sapientes habebantur Druidæ: apud Ægyptos, sacerdotes; apud Babylonios, Chaldæi; apud Persas, Magi, apud Indos, Gymnosophistæ; apud Hebræos, Prophetæ. Quinimò cunctarum penè artium, & scientiarum originem, & inuentionem multi antiquitatis scientissimi, & maximè auctoritatis viri referunt ad Barbaros, & imprimis ad Hebræos: cuius rei nō parua nec obscura extat in sacris literis argumēta. Verū hac de re copiosissimè scripserūt,

Iosephus duobus libris contra Appionem, Iustinus Martyr in sermone Exhortatorio ad Gentes, Clemens 1. lib. Stromatum, Eusebius lib. 9. & 10. de Præparat. Euangel. Cyrillus 1. lib. contra Iulianum, Theodoretus in lib. de Græcicis affectionibus. licet Diodorus Siculus 1. lib. cap. 1. putet Græcis non esse Barbaros antiquiores, & Epicurus, vt in alijs, sic in hoc etiam delirans dixerit neminem nisi Græcum, idoneum esse ad philosophandum. De Latinis autem nihil dicendum est, quippe cum Philosophiam à Græcis acceperint, eorumque sectas alij alias secuti fuerint.

Illud etiam his quæ dicta sunt adiungi potest, Philosophorum sectas nomen sumpsisse vel ab eo qui instituit, vt Pythagorici, dicti sunt à Pythagora; vel à patria illius, vt Cyrenaici à Cyrene quæ fuit patria Aristippi; vel à loco vbi philosophabantur, vt Academici, & Stoici; vel ab actione aliqua, vt deambulatione, vnde Peripatetici nomen inuenerunt; vel à genere vitæ, vt Cynici; vel ab electione & iudicio in philosophando, vt Ephectici vel Sceptici, qui auctore Pyrrhone nullum esse certum iudicium rerum affirmabant. Quoniam verò multi in vna potissimum Philosophiæ parte fuerunt occupati, hinc alij dicti sunt Physici, vt ferè qui ante Socratem; alij Ethici vt ipse Socrates; alij Dialectici, vt Megareses. Ex priscis item Philosophis, quidam nihil in scriptis reliquerunt, vt Socrates: licet D. August. 1. libro de Consensu Euangel. cap. 7. asserat Socratem impulsu demonis, quæ sibi ipse familiarè esse iactabat, scripsisse fabulas Æsopi: alij vnum tantum opus, vt Parmenides, & Anaxagoras; alij multos libros, vt Plato & Aristoteles. Sed quia de sectis philosophorum dictum fuit; de tempore quo quisque eorum vixit ac floruit, etiam dicamus: est enim tractatio hæc, nec instituto nostro aliena, & scitu dignissima, certè studiosis philosophiæ non minùs vtilis quàm iucunda.

Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis: sed prius agitur de ratione Olympiadum, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirifice confert.

C A P. III.

Vo tempore vixerint ac floruerint nonnulli ex iis Philosophis, quos paulò antè memorauimus; nepe qui in singulis sectis sapietiæ nomine ac fama ceteris antecelluerunt, deinceps ostendamus. Verùm quonià in descriptione & expositione horum temporum, non alia vtetur Chronographia, quàm ea quæ notatione Olympiadum nititur, quòd ea sit omnium maximè certa & explorata, & ab antiquis scriptoribus Græcis iuxta & Latinis probata

probata & vsurpata, necessariū esse duximū, quò meliùs intelligātur quę dicere volumus, pauca quędā de ratione Olympiadū prædocere.

Nomē Olympiadis ductum fuit ex ludis Olympicis, qui sacri Ioui Olympico, in Elide, maximo totius Græcæ concursu, quinto quoque anno fiebant: spaciū enim eorū quatuor annorum, qui inter vnā celebrationem ludorum Olympicorum inclusiue, & alteram celebrationem proximē consequentem exclusiue, interiecti sunt, Olympiadem appellarunt. Et quia id temporis spaciū quadriennium cōtinens, erat tum maximē certum, fixum & immutabile, tum etiam notissimum omnibus, non Græcis modò, sed quibusuis etiam Barbaris & externis gentibus, propter famam illorum ludorum ad omnes penē regiones peruagatā, & apud omnes gentes peruulgatam: idcirco Historiographi & Chronographi rationem & vsum Olympiadum ad constitutionem Chronographiæ, & ad notationem distinctionēque temporum, merito adhibuerunt. Sed quamquam nomē Olympiadū ex Olympicis ludis sumptū est, non idem tamen vtriusque rei initium fuit: ludos namque Olympicos multò priores & antiquiores fuisse quàm Olympiades, norunt quicumque memoriam antiquitatis vel leuissimē tenent. Legimus enim ludos Olympicos etiam ante bellum Troianum, magna celebritate fieri solitos: vsum autem Olympiadum, non ante quadringentos annos, post excidium Troiæ transactos, cœpisse constat. Verū quo tempore primū instituti sint ludi Olympici, quisve primus eorum auctor & inuentor fuerit, non idem sentiunt & scribunt omnes.

Velleius Paterculus priore libro suæ Historiæ, certamen Ludicrum Olympiorum ad corporis animique virtutem excitandam efficacissimum, institutum esse ait ab Iphyto Eleo, annis ante consulatum Marci Vinicij (ad quem Velleius illam scribit historiam) octingentis viginti tribus: incidit autem Consulatus Vinicij (vt ipsemet Velleius paulò infra scribit) in annum ab vrbe condita septingentesimū octogesium quintum, quare institutio ludorum Olympicorum facta ab Iphito Eleo, præcessit urbem Romam annis triginta octo. Sed cū eodem in loco Velleius dicat, certamen Olympicum fuisse institutum ab Atreo, cū is Pelopi patri funebres faceret ludos, in quibus omnis generis certaminum Hercules victor extitit, annis ante sua tempora mille ducentis quinquaginta, hoc est, ante Iphitum annis plusquam quadringentis; manifestum est Iphitum non fuisse primum Ludicri Olympici auctorem: sed vocari auctorem à Velleio, fortasse quòd is ludos Olympicos iam pridem intermissos, renouauerit, auxerit & illustrauerit; vel quòd ab illo tempore initium acceperit vsum Olympiadum. Quanquam si descriptionem temporum eo loco po-

*Vnde sumptū
sit nomen O-
lympiadu.*

*Ludi Olym-
pici multo an-
tiquiores O-
lympiadibus.*

*A quo institu-
ti sunt ludi
Olympici va-
rie opiniones.*

fitam à Velleio subtiliter expédere voluerimus, comperiemus ludos Olympicos institutos fuisse ab Iphito annis sexdecim ante initium Olympiadum: quod verum sit, nec ne, postea declarabitur. Per multi alij scriptores in primis nobiles auctorem primum horum ludorum faciunt Herculem, qui socius fuit Iasónis in expeditione Argonautica ad rapiendum vellus aureum. Plutarchus quidem certè in Theseo ait Theseum constituisse ludos Isthmicos æmulatione Herculis, qui Olympicos constituerat: idem scribit Plinius lib. 7. cap. 58. & Solinus cap. 2. Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. & 4. fufidis docet quemadmodum Hercules ludos Olympicos in Eleorum regione iuxta Alpheum fluuiû instituerit: Eusebius idem sentiens in Chronicis, addit ex quo tempore Hercules hos ludos instituit, vsque ad primam Olympiadem, annos fluxisse quadringentos triginta: quamobrem initium certaminis Olympici præcessit, auctore Eusebio, excidium Troiæ, annis viginti quinque; nam ipse in eodem opere, ab excidio Troiæ vsque ad primam Olympiadem numerat annos quadringentos & quinque, vel quadringentos & sex. Clemens quoque Alexandrinus i. lib. Stromatum, auctorem Olympici certaminis facit Herculem. Vide etiam Strabonem lib. 8. Sed cum Pausanias omniû subtilissimè & accuratissimè his de rebus scripserit, libentiùs opinioni eius accesserim. Is igitur in priori Eliacorum libro Herculem Idæum auctorem facit Olympici certaminis; huius autem Herculis fratres quatuor fuere, quibus Hercules natu maximus huiusmodi certamen quasi per ludum proposuit, victorémque oleastri corona donauit, & quia quinque fratres erant, hos ludos quinquennales esse placuit:

Cur ludi Olympici quinquennales fuerint.

licet D. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. ludos Olympicos quolibet quadriennio fieri solitos dicat, propter quadriennem solem cursum, qui singulis annis tres horas adiciens, quarto quoque anno diem integrum addit. Quoniam autem hos ludos, qui postea consequuti sunt, vel intermissos renouarunt, vel imperfectos auxerunt & illustriores atque celebriores fecerunt, idcirco alij hoc inuentum tribuunt Pelopi & Pelix, alij Clymeno, alij Herculi Amphitriónis filio, alij Oxillo, alij Iphito Eleo. Victores huius certaminis oleastro coronabantur, quod ea arbor cariẽ vetustatẽque minimè sentiat, cui rei fidem facit oleaster quo Hercules in hoc certamine victor coronatus fuit, ad Plinij vsque tempora religiosè custoditus. Statuæ etiam victoribus dicabantur; vide Plinium lib. 15. cap. 4. & lib. 26. cap. ultimo. Quæ autem genera certaminum in eo genere ludorum exercerentur, & quo tempore quodque inuentum & exhiberi cœptum fuerit, disertissimè Pausanias eodem in libro exponit.

Cur victores in ludis Olympicis coronabantur oleastro.

Fic-

Fiebant autem ludi Olympici circa æstiuum solstitium, quo tem-
 pore & Olympiades & anni Olympici initium habebant: tunc enim
 apud Athenienses illos veteres, & anni & primi mensis, cui nomen
 Hecatombæon, initium erat, vt testatur Simplicius Philosophus, ex-
 planans textum vigesimum quintum libri quinti Physicorum Arist.
 & copiose demonstrat Theodorus Gaza in eo libro quem de mensi-
 bus Atticis scripsit. His consentaneum est quod Herodotus ait lib.
 octauo, Xerxem qui cum innumerabili propè exercitu ineunte æsta-
 te maria transmisit ad debellandam Græciam, reperisse Græcos in ce-
 lebrandis Olympicis ludis occupatos. Non me fugit Ioannem Luci-
 dum libro primo de Emendatione temporū, cap. 8. & in libro de Ve-
 ro die passionis Domini, Hypothesi septima & octaua; pugnacissi-
 mē contendere, initium ludorū Olympicorum, & Olympiadū, fuisse
 circa æquinoctium autumnale. Sed vir ille frustra & temerē commu-
 ni veterum scriptorum sententiæ repugnat: cui in iis quæ ad fidem
 veteris historiæ, & chronographiæ pertinent, parū est credendum,
 vt homini & antiquitatis minimē docto, & speciosis Ioannis Anni
 figmentis, decepto. Verū quæ de ludis Olympicis adhuc dicta sunt
 satis esse debent: deinceps ad Olympiades, quarum gratia illa tracta-
 uimus veniamus. Ac primū videamus quō tempore initium ha-
 buerint Olympiades. Initium Olympiadum ad tria tempora, quæ
 maximē illustria & memorabilia fuerunt referri potest; ad tempus
 excidij Troiani; ad originē vrbs Romæ; & ad sacrā Chronographiā
 hoc est, ad ea tempora, quæ in sacris literis describuntur: si referatur
 principium Olympiadum ad excidium Troiæ, Eusebius in Chroni-
 cis, ait Olympiades incēpisse, annis post Troiam captam, quadrin-
 gentis quinque, vel quadringentis, sed idem sensit ante ipsum Iulius
 Africanus, & post ipsum idem quoque sensit D. Cyrillus primo lib.
 contra Iulianum. Velleius Paterculus priori libro suæ Historiæ, ini-
 tium Olympiadū facit posterius excidio Troiæ, annis quadringentis
 & quindecim. Eutropius initio primi libri, anno post euerfam Tro-
 iam trecentesimo septuagesimo secundo inchoat Olympiades. Sed
 longè probabilior eorum est sententia, qui ponunt initium Olym-
 piadū anno quadringentesimo septimo vel quadringentesimo octa-
 uo post euersum Ilium. Hoc sentit Diodorus Siculus initio primi li-
 bri, secutus Apollodorum: idem affirmat Clemēs Alexandrinus pri-
 mo libro Stromatum: idem se comperisse, collatis Græcorum & Ro-
 manorum temporibus, testatur Solinus capite secundo: his adnume-
 rare oportet M. Varronem, Dionysium Halicarnasseum, & alios, qui
 ab excidio Troiæ, vsque ad originem Romæ, recensent annos qua-
 dringentos triginta duos, vel quadringentos triginta tres: Romā au-

*Quo tempore
 fiebant ludi
 Olympici, &
 unde inchoa-
 bantur anni
 Olympiadū.*

*Contra Ioan-
 nem Lucidū.*

*Quot annis
 post excidium
 Troia cape-
 rint Olym-
 piades.*

tem conditam esse censent, primo anno septimæ Olympiadis. Ab hac sententia prope nihil discrepat Eusebius, quippe qui in Chronicis (vt suprâ ostendimus) ab eo numero non nisi vno, vel altero anno discedat: quâquam is in decimo libro de Præparatione Euâgelica capite tertio, à Troia capta vsque ad primam Olympiadem, annos quadringentos quinquaginta ex Græcorum historia colligi affirmat, non fortè mendum sit in illo numero, vt pro 405. transposito, 0, post, 5. mendosè scriptum sit 450. licet ratio temporum quam ibi describit & subducit Eusebius, hanc nostrâ suspicionem refellat, nam vt ea cõstet illum numerû annorum, 450. deposcit, vt promptius sit opinari errorem esse in sententia Eusebij, quam mendum in scriptura. Cœpit autem prima Olympias Iphito Eleo certamen Olympicum iam pridem intermissum renouante, in quo certamine victor extitit Cœrebus Eleus: putarunt autem nonnulli, Iphiti in renouando certamine Olympico socium & adiutorem fuisse Lycurgum, qui Lacedæmoniis leges tulit: id quod Plutarchus in Lycurgo confirmat testimonio Aristotelis Philosophi, & eo argumento, quod discus Olympicus Lycurgi præ se ferat inscriptionem. Sed tum eodem in loco Plutarchus multos ex veteribus testes excitat, qui Lycurgum longè antiquiorem faciunt: tum Eusebius in libro decimo de Præparatione Euâgelica cap. 3. scribit Lycurgû leges tulisse Lacedæmoniis annis cētū ante primam Olympiadem: Cyrillus primo libro contra Iulianum, vetustiorẽ eum facit Olympiadibus, annis centum quadraginta: Eusebius in Chronicis, annis paulò pluribus quàm cētum: Solinus capite 53. suæ Historiæ ait Hesiodum mortuum esse in auspiciis primæ Olympiadis, eo autem antiquiorem fuisse Homerum annis centum triginta & octo. Sed tam multæ ac discrepantes inter se veterum de ætate Homeri, & Hesiodi apud Clementem in primo Stromatum, & apud Eusebium in decimo libro de Præparatione Euangelica capite 3. extant sententiæ, vt ea de re nihil certi decerni queat. Ergo si spectemus tempus excidij Troiani, oportet initium Olympiadum, annis post euerfam Troiam quadringentis & septem vel quadringentis & octo collocare.

*De tempore
Lycurgi.*

*De tempore
Hesiodi &
Homeri opi-
nio Solini.*

*Quot annis
Olympiades
præcesserint
Romam con-
ditam, varia
opinionis.*

De initio autè Olympiadum relato ad originẽ vrbis Romæ, variè scripserunt veteres, aliis duodecima, aliis octaua, aliis septima, quibusdã sexta Olympiade Romam conditis. Verùm Solinus cap. 2. vbi hæc opinionũ varietatem memorat, Romã esse conditam primò anno septimæ Olympiadis, probat ea ratione, quod consularui C. Pompeij Galli, & Q. Verannij, qui gestus est anno vrbis conditæ octingentesimo primo, annorata est in publicis actis Olympias ducentesima septima, ex quo manifestum sit, exordium vrbis conditæ in principio se-

pio septimæ Olympiadis esse collocandum. Eandem sententiam alio valde probabili argumento confirmat Dionysius Halicarnassæus, quod nunc consûlto breuitatis causa prætermittor: & certè si ab excidio Troiæ vsque ad initium Olympiadum fluxerunt anni quadringenti & septem, vel quadringenti & octo, vt suprà docuimus, cùm plurimi grauissimique scriptores affirmant, ab euerso Illo vsque ad Romam conditam, præterisse annos quadringentos triginta duos, vel quadringentos triginta tres (hoc enim sensit M. Varro, Messala, Dionysius Halicarnassæus, Strabo, Solinus, & alij complures) necesse est exordium vrbs Romæ ponere in principio septimæ Olympiadis: principium igitur Olympiadum exordia vrbs Romæ annis viginti quatuor antecessit.

Restat vt ad quod tempus eorum quæ in sacra Chronographia recensentur, referendum sit initium Olympiadum breuiter videamus. Equidem arbitror Olympiades cœpisse regnate in tribu Iuda Achaz, octauo nimirum regni eius anno, quod ne longus sim, hac vna ratione demonstro. Cyrus primus Persarum Rex, cœpit regnare anno primo Olympiadis quinquagesimæ quintæ, hoc est, annis post initium Olympiadum, ducentis & sexdecim, id enim probat Eusebius in decimo libro de Præparatione Euangelica, cap. 3. testimonio plurimorū, & nobilissimorum scriptorum; sed ab octauo anno regni Achaz, vsque ad primum annum imperii Cyri, intercedūt anni ducenti & sexdecim; etenim ab octauo anno Achaz, vsque ad vltimum annum Sedechiæ vltimi regis Iuda colliguntur ex scriptura quarto libro Regum, anni centum quadraginta sex: ab vltimo autem anno Sedechiæ, vsque ad primum annum Cyri, intercefferunt septuaginta illi anni captiuitatis, solitudinis & vastitatis Iudæorum prædicti à Hieremia & toties in scriptura memorati: quos incœpisse ab vltimo anno Sedechiæ, & manifestū est ex sacra scriptura, hoc cōfirmant Iosephus Iudæus, Clemens Alexandrinus, Iulius Africanus, Eusebius, D. Hieronymus, D. Augustinus, Seuerus Sulpitius, Isidorus & Beda: defuisse autem eos primo anno Cyri, clarissimis verbis testatum habemus in sacris literis, in fine secundi libri Paralipomenon, in principio primi libri Esdræ, apud Hieremiam ca. 25. & 29. & apud Isaiā cap. 45. septuaginta verò anni prioribus centum quadraginta & sex additi, efficiunt annos ducentos & sexdecim, nèpe tot quot ab initio Olympiadum vsque ad primum annum regni Cyri suprà diximus interfluxisse. Habemus igitur constitutum initium Olympiadum, ostensum enim est cœpisse Olympiades annis post excidium Troiæ quadringentis septem, vel quadringentis octo, antè originem autem Romæ, annis viginti quatuor; denique secundum Chronographiam sacre

*Quo Rege
apud Indeos
regnante cœ-
perint Olym-
piades.*

*Quàm pre-
stans sit sup-
putatio tem-
porum per
Olympiades.*

Scripturæ, anno octauo Regis Achaz: licet Iulius Africanus, & Eusebius in Chronicis, exordium Olympiadum referant ad tempus Ioathan regis Iuda; & in decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. Eusebius inconstanter scribat de Olympiadum initio, primo quidem ipsum ponens in anno quinquagesimo Oziz Regis Iuda, paulò autem infra, ipsum reiiciens ad tempus regni Achaz. Sed nobis, quibus quod supra docuimus, optima ratione conclusum videtur, nihil horum curæ est. Quàm sit autem vera, exacta, expedita, fidèque digna ea Chronographiæ ratio quæ Olympiadum descriptione nititur, magno indicio est, multitudo & præstantia scriptorum, quia hanc vnam numerandi & distinguendi tempora viam, atque rationem maximè probarunt & scriptis suis vsurparunt. Polybius dico, Diodorum Siculum, Dionysium Halicarnassæum, Plinium, Solinum, Pausaniam; Diogenem Laërtium, Iosephum Iudæum, Clementem Alexandrinum, Iulium Africanum, Eusebium, D. Hieronymum, D. Cyrillum & alios quamplurimos. Scitum est illud Iulii Africani, & Iustini Martyris, de Olympiæ Chronographiæ certitudine eulogium; ante Olympiades nihil in Græcorum historia exploratum inueniri, sed esse omnia confusis scripta temporibus: post Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissimè cuncta notabantur, nullam temporum confusionem extitisse, hæc Iulius Africanus in 3. libro Annales, referente Eusebio in decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. idèmq; ante Africanum, Iustinus Martyr in Exhortatorio sermone ad Gentes scriptum reliquit. Eusebius in Chronicis ait, à tempore Olympiadum Græcam de temporibus historiam veram credi; ante Olympiades autem scriptores, ut cuique visum & libitum est, varias protulisse sententias. Quocirca Marcus Varro apud Censorinum, totum illud tempus quod Olympiades antecessit, fabulosum appellat. Sed quæ de ratione Olympiadum prædocere volebamus, ea sunt à nobis quantum putauimus satis fore ad id quod tractandum est, explicata. Sequitur igitur ut ad exponendam Chronographiam eorum Philosophorum de quibus dicere instituimus, aggrediamur.

Exponitur duodecim clarissimorum Philosophorum Chronographia.

C A P. IIII.

HRONOGRAPHIAM duodecim Philosophorum, qui singulis in sectis splendore nominis, & opinione sapientiæ, cæteris eiusdem sectæ Philosophis præstiterunt, enarrandam

dam suscepimus : eo de singulis ordine dicturi , vt qui priores ætate fuerunt , priorem quoque in explanatione huius chronologiæ locum sint habituri . A Thalete igitur qui vetustissimus Philosophorum est habitus , ordiemur .

THALES.

Thaletem , natum esse primo anno trigesimæ quintæ Olympiadis , obiisse autem Olympiade quinquagesima octaua , ita vt ad nonaginta vixerit annos , confirmat Diogenes Laërtius primo lib. in vita Thaletis , testimonio Apollodori & Sosicratis . Idem planè de ortu & obitu Thaleris scribit D. Cyrillus 1. libro contra Iulianum , Tatianus apud Eusebiū libro 10. de Præparatione Euangelica cap. 3. Thaletem vetustissimum facit septem sapientum , quos Græcia coluit , vixisse autè eum circa Olympiadem quinquagesimam ; quod etiā affirmat Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum . Ab his parū discrepat Plinius libro 2. Naturalis historiæ cap. 12. faciens eum sapientiæ fama florentem , Olympiade quadragesima octaua . Herodotus primo libro , & Eudemus , in historiis Astronomicis narrant , quod tēpore Cyaxares penultimus Medorū Rex , cū Alyatte Lydorū Rege prælium volebat committere , repente solem , die in noctem verso , defecisse . Eamque defectionem solis Thaletem Ionibus prædixisse . Clemens autem Alexandrinus primo lib. Stromatum , illam solis eclipsim euenisse dicit Olympiade quinquagesima : sed fallitur , nam Cyaxares obiit circa Olympiadem quadragesimam quintam : ei namque successit Astyages , regnum tenens annis triginta quinque : post quē regnū accepit Cyrus anno primo Olympiadis quinquagesimæ quintæ . Hæc autè nota sunt & manifesta ex his , quæ cū ab aliis tum ab Herodoto memoriæ sunt prodita . Plinius in 2. lib. cap. 12. & Eusebius in Chronicis , eclipsim illam contigisse aiunt quadragesima octaua Olympiade ; sed Plinius refert illam ad quartum annum Olympiadis quadragesimæ octauæ , qui fuit Romæ conditæ annus cētesimus septuagesimus , regnāte Alyatte Lydorum Rege : Eusebius verò eā inquit accidisse regnante apud Medos nō Cyaxare , sed Astyage eius filio , atque ea ratione illud incommodum quo Clementē urgebamus & redarguebamus , euadit : idem scriptum reperimus apud Ciceronē in 1. libro de Diuinatione . Solinus cap. 20. eius belli quod inter Medos , & Lydos gestum est memoriam faciens , ait ipsum inter Alyattem Lydorum , & Astiagem Medorum Reges factum esse , Olympiade nona & quadragesima , anno autem post Ilium captum sexcentesimo quarto . Vtrum insigne mendum , quod est in Chronicis

De eclipsi solis quam prædixit Thales.

*Insigne men-
dam in Chro-
nicis Eusebii.*

Eusebii, non debet à nobis silentio præteriri : ponitur enim ibi Tha-
les Milesius Physicus, iam sapientiæ fama conspicuus & illustris sub
Olympiade octaua, eius autem obitus longissimè post denotatur, in
Olympiade nimirum quinquagesima octaua: vt eum, ducentis & eo
amplius vixisse annis, necesse fuerit: quod præterquàm quod perspi-
cuè falsum, & absurdum est, aduersatur etiam iis, quæ idem Eusebius
ait 10. libro de Præparatione Euangelica cap. 3. scribens Thaletem
Cyri Regis tempore floruisse. D. Augustinus libro decimo octauo de
Ciuitate Dei cap. 37. ait Thaletem vixisse regnante apud Romanos
Romulo, qui à septima Olympiade vsque ad decimam sextam regna-
uit: qua in re eum quem proximè refutauimus Eusebii errorem, secu-
tus est. Thaletis æqualem fuisse Pherecidem Scyriū Pythagoræ ma-
gistrum, satis declarat eorum epistolæ vltro citroque missæ, quæ etiā
nunc extant: apud Laërtium: Pherecydem autem floruisse regnante
Cyro Persarum Rege, auctor est Plinius libro 7. cap. 56. cùm autem
ex epistola Pherecydis ad Thaletem, liceat intelligere, Pherecydem
mortuum esse ante Thaletem, cuius obitum Laërtius ponit in quin-
quagesima octaua Olympiade, nescio cur postea Laërtius describens
vitam Pherecydis, affirmet eum vixisse circa Olympiadem sexagesi-
mam nonam; cùm si vera sunt quæ ipsemet antea scripserat, plusquā
decem Olympiadibus antè, obiisse eum necesse sit. Auditor Thaletis,
& in Philosophia successor, fuit Anaximander, quem ponit Eusebius
in Chronicis, sub finem Olympiadis quinquagesimæ. Laërtius, ait
eum Olympiade quinquagesima octaua, egisse ætatis annum sexage-
simum quartum. Plinius libro 2. cap. 8. Anaximandrum, inquit, pri-
mum omnium aperuisse obliquitatem zodiaci, Olympiade quinquā-
gesima octaua. Post Anaximādrum in eadem Philosophia Ionica flo-
ruit Anaximenes, natus vt scribit Laërtius, Olympiade sexagesima
tertia, cui succedit Anaxagoras, de quo infra suo loco dicemus.

Ex his igitur quæ à nobis adhuc commemorata sunt, licet conclu-
dere Thaletem floruisse circa Olympiadem quinquagesimam: in hoc
enim omnes ferè, quos suprà citauimus scriptores, consentiunt. Hoc
autem tempore Iudæi erāt in captiuitate Babylonica: quæ captiuitas
initium habuit Olympiade trigesima septima, finem verò Olympia-
de quinquagesima quinta. Floruerunt tempore Thaletis apud varias
gentes multi omni genere laudis præstantes viri: apud Iudæos quidē
duo eximij Prophetæ Ezechiel, & Daniel, qui etiam vsque ad tertiū
Cyri Regis annum vixit, vti scriptum est in libro Danielis cap. 10.
Apud Athenienses, eorum legislator Solon: qui leges scripsit anno
trigesimo tertio Tarquinij Prisci Romanorum Regis, vt refert Gel-
lius libro 17. cap. 21. Apud Syros, Pherecydes Pythagoræ magister:
Epime-

*Tempo Tha-
letis qui flo-
ruerunt apud
varias gentes,
præsertim au-
tem apud He-
bræos.*

Epimenides apud Cretenses; denique septem illi Græciæ sapientes. Tunc regnabat apud Lydos Cræsus; tunc Monarchia Medorum euerſa est à Cyro, & ad Persas translata. Postremò, Thales natus est sub initium regni Anci Martij, qui quartus fuit Romanorum Rex; floruit regnantibus Romæ Tarquinio Prisco, & Seruio Tullo, quo Rege è viuis excessit, anno vrbs condita, circiter ducentesimo octauo. Hæc autem tum ex his quæ nos suprâ docuim, tum ex his quæ scribit Solinus cap. 2. facile possunt intelligi.

P Y T H A G O R A S.

FVit quidem Pythagoras, ætate posterior Thalete, sed claritate nominis & doctrinæ, ac sapientiæ fama, discipulorumque multitudine atque nobilitate, non prioribus modò Philosophis longè præstitit, sed posteriorum etiam summis, vel maior vel par fuit, inferior certè nullo. De cuius ætate tam variè scripserunt veteres, vt non decem aut viginti, sed centum & eo amplius annis, inter se differant. Etenim Plinius lib. 2. cap. 8. facit eum iam doctrina florentem Olympiade circiter quadragesima secunda, anno autem vrbs condita centesimo quadragesimo secundo. Eum autem fuisse in Ægypto, regnante ibi Senneseferteo, scribit libro 36. cap. 9. illius autem Regis principium regnandi facit Eusebius in Chronicis; Olympiade quadragesima tertia, finem verò quadragesima quinta. At Diodorus Siculus lib. 12. scribit eum claruisse Olympiade octogesima tertia, nempe posteriorem eum faciens quàm Plinius annis centum viginti. Verùm neutra opinio probabilis. Titus Liuius primæ Decadis libro primo ait Pythagoram regnante Romæ Seruio Tullo floruisse in Italia: cœpit autem regnare Seruius Tullus circa Olympiadem quinquagesimam, Liuius consentit Dionysius Halicarnassensis lib. 2. dicēs eum vixisse in Italia post Olympiadem quinquagesimam. Idem sentit Eusebius decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. quanquam in Chronicis scribit eum floruisse sexagesima quarta, obiisse autem Olympiade septuagesima. Clemens Alexandrinus 1. libro Stromatum, ait eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam secundam. D. Augustinus lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 37. affirmat Pythagoram eo tempore philosophatum, quo soluta est Iudæorum captiuitas, hoc est, Olympiade quinquagesima quinta. Laërtius eum floruisse ait Olympiade sexagesima, & venisse in Ægyptum Amaside apud Ægyptios regnante, qui initium regnandi fecit Olympiade quinquagesima tertia; finem autem sexagesima tertia, vt in Chronicis notat Eusebius. Ergo miror Laërtium, ortum Anaximenis Philosophi ponere in Olympiade se-

De ætate Pythagoræ variè admodum sententia.

*Quo tempore
Pythagoras
venerit in
Italiam.*

*Numam Pō-
pilium secun-
dum Regem
Romanorum
non fuisse Py-
thagoræ au-
ditorem.*

xagesima tertia, quem tamen æqualem fuisse Pythagoræ, eique familiariter notum vtriusque epistolæ quas Laërtius refert apertè declarant. Cicero in prima Tusculana ait Pythagoram venisse in Italiam regnante Romæ Tarquinio Suberbo, qui regnare cœpit circa Olympiadem sexagesimam primam: idemque confirmat Gellius lib. 17. cap. 21. at Solinus cap. 16. ait Pythagoram venisse in Italiam Bruto, qui reges vrbis exegerat, Cōsule. In quarta Tusculana Cicero scribit Pythagoram floruisse in Italia, eo tempore, quo Brutus Romam dominatu regio liberauit, quod tempus Dionysius Halicarnassæus docet incidisse in Olympiadē sexagesimā octauam. Meritò igitur Cicero, Liuius, & Dionysius, locis supradictis, opinionē eorū refellunt, qui Numam Pompilium, secundum Romanorum Regem, Pythagoræ, auditorem & sectatorē fuisse existimarunt: à qua opinione non videtur Clemens 1. lib. Stromatum abhoruisse, nec Plinius, aliique quos ipse memorat lib. 13. cap. 13. sed ex his quæ diximus, cōstat, Numam pluribus quàm centum annis Pythagora fuisse vetustiorē. Quin etiam Dionysius ostendit Crotonem urbem, ad quam multis iam antè annis conditam, Pythagoras venit, regnante ipso Numa fuisse ædificatam Cicero lib. 1. de Oratore, Numam significat duobus ante Pythagoram seculis fuisse. Plutarchus in Numa, scribit eam vulgi opinionē de Numa, quod is Pythagoreus fuerit, inde fortasse ortam, quod tempore Numæ floruerit Pythagoras quidā Spartanus, qui veniens in Italiam Numæ familiarissimus fuit: verum hoc refellit Dionysius Halicarnassæus, affirmans id futile esse, cum à nullo veterum scriptorum fuerit memoriæ proditum. Probabilior illa Ciceronis coniectura, tantā fuisse in tota Italia de Pythagoreorum doctrina & sapientia famam & existimationem, vt qui sapiens haberetur, is continuò Pythagoreus putaretur. Numam igitur, quod eum sapientem virum fuisse à maioribus acceperant, temporum verò, & ætatum differentiam, propter vetustatem ignorarent, quidam Pythagoræ auditorem crediderunt. Hanc Ciceronis coniecturam confirmat ea, quæ scribit Plinius lib. 34. cap. 6. cum enim bello Samnitico, consultus à Romanis Pythius Apollo, iussisset duobus Græcorum gentis, vni sapientissimo, alteri fortissimo, statuas in vrbe, celebri loco dicari, Romanos vnā Pythagoræ, alterā Alcibiadi dicasse: vt mirum sit eos vel sapientia Pythagoram Socrati, eiusdem Dei sententia sapientissimo omnium pronunciato, vel fortitudine, Alcibiadem Themistocli prætulisse.

Omnes igitur veterum scriptorum de Pythagoræ ætate sententiis inter se collatis, illud cœu simillimum & proximum vero, constitui potest, Pythagoram eo tempore floruisse, quod inter sexagesimā &

& septuagesimam Olympiadem interiectum fuit: in hoc enim conueniunt, atque consentiunt plerique nobiles scriptores, Cicero, Lilius, Dionysius Halicarnassensis, Clemens Alexandrinus, Eusebius in Chronicis, & Diogenes Laërtius. Diodorus Siculus lib. 12. Milonem illum Crotoniatem incredibili corporis robore præditum, æqualem facit Pythagoræ, utrunque autem circa Olympiadem octogesimam tertiam floruisse; sed fallitur. Verius Herodotus, qui lib. 3. Milonem eo tempore vixisse significat, quo Darius Hystaspis filius regnum Persarum administrabat: regnavit autem Darius ab Olympiade sexagesima quarta, usque ad septuagesimam tertiam. Solinus cap. 4. ait Milonem enituisse tempore Tarquinii Romanorum Regis, quod in idem tempus recidit. Aulus Gellius lib. 15. cap. 16. mendosa nescio quæ secutus Chronica, falsò putavit, Milonem prima Olympiade floruisse. Eo autem temporis intervallo, quo vixit & floruit Pythagoras, multa, eaque illustria, & memorabilia contigerunt. Romani exactis Regibus, potestatem Consulum instituerunt: Persæ, Rege Cambyse victam armis Ægyptum imperio suo adiecerunt: Hebræi, Darii Persarum Regis qui Cæbysi successit, & cuius in priori libro Esdræ, & apud Zachariam Prophetam fit mentio permissu & liberalitate, templum Hierosolymitanum instaurarunt Zorobabele principatum populi, suum autem Pontificatum Iesu filio Iosedech regente, prophetantibus verò Zacharia, & Aggæo qui cum Malachia ultimi fuerunt Prophetarum; quorum in sacris libris extant scripta. Atque hoc loco velim lectorem considerare (id quod perutilem, atque periucundam habet contemplationem) quemadmodum quo tempore apud Græcos prope infans erat philosophia, & sapientia, eo tempore fuisset eam apud Hebræos vetustissimam, & (si fas est ita loqui) penè decrepitam: nouissimos enim Sapientum, & Prophetarum qui fuerunt apud Hebræos, constat fuisse *συλχερόνους* antiquissimis, atque ad eodè primis Græcorum Sapientibus.

Error Diodori Siculi.

Que memorabilia in orbem contigerint tempore Pythagoræ.

Nota.

HERACLITVS.

EXTANT duæ apud Laërtium epistolæ, una Darij Persarum Regis Heraclitum ad se humanissimè accersentis, eiusque se auditorè & discipulū esse cupientis, multaque ei benignè pollicentis; altera ipsius Heracliti profectionem ad Persas adnuentis, & tanti Regis promissa literarum otio & studio Philosophiæ postponentis. Idem confirmans Clemens primo libro Stromatum ita scribit: *Heraclitus posterior fuit Pythagora, utpote cuius ipse meminit in suis scriptis, hic despectit Darii Regem adhorsantem se; ut ad Persas veniret.* Hæc Clemens.

Ex quo licet intelligere, vixisse Heraclitum, eiusque nomen in Philosophia clarum fuisse, regnante apud Persas Dario Hystaspis filio; regnavit autem Darius ab Olympiade sexagesima quarta vsque ad septuagesimam tertiam: cum quo Laërtius consentit, scribens eum claruisse circa Olympiadem sexagesimam nonam. Eusebius in Chronicis de ætate Heracliti inconstanter scribit: nam cum dixisset eum floruisse Olympiade septuagesima, postea inquit, eum clarum in Philosophia fuisse habitum Olympiade octogesima. Vixit autem Heraclitus annos sexaginta.

ANAXAGORAS.

ANAXAGORAM æqualem Pythagoræ facit Eusebius lib. vltimo de Præparatione Euangelica cap. 4. in Chronicis autem paulo posteriorem eum facit Pythagora, scribens floruisse illum defuncto Pythagora circa Olympiadem septuagesimam. Fuit Anaxagoras magister Archelai Philosophi, Euripidis Poëtæ, & Periclis Atheniensium principis, qui ob incredibilem eloquentiæ vim, dictus fuit tonare, fulminare, totam Græciam permiscere. Hunc Periclem Diodorus Siculus lib. vndecimo affirmat Olympiade octogesima prima floruisse. Plinius lib. 2. cap. 58. ait Anaxagoram Olympiadis septuagesimæ octauæ secundo anno, cœlestium literarum scientia prædixisse, quo die casurus esset de sole lapis, quod ita euenit, vt ab eo prædictum fuerat. Auctor est Diogenes Laërtius, Anaxagoram vigesimum ætatis annum egisse, quo tempore Xerxes in Græciam transiit; eius autem Regis in Græciam transitum Eratosthenes apud Clementem primo lib. Stromatum, & Diodorus Siculus lib. vndecimo, notarunt in primo anno Olympiadis septuagesimæ quintæ. Apollodorus in Chronicis refert, Anaxagoram floruisse Olympiade septuagesima, obiisse autem septuagesimæ octauæ Olympiadis anno primo. De hoc igitur fere conuenit inter omnes, Anaxagoram vixisse, & claruisse, eo tractu temporis, qui inter Olympiadem septuagesimam & octogesimam, interiectus fuit. Hoc temporis spatio, regnarunt apud Persas Xerxes, & filius eius Artaxerxes cognomento Longimanus. Hic Esdræ, & Neëmiam, (vt scriptum est in 1. & 2. lib. Esdræ) misit Hierosolymam, ad corrigendos mores populi Iudaici, ad constituendum & ornandum cultum diuinum, & ad muros eius urbis extruendos atque muniedos: quæ murorum ædificatio cœpit anno regni huius Artaxerxis vigesimo, hoc est, anno quarto Olympiadis octogesimæ tertię; nam regnare cœpit (auctore Diodoro lib. vndecimo) anno primo Olympiadis septuagesimæ nonæ. Ab hoc autem tempore initium sumere oportet

oportet numerandi septuaginta illas Danielis hebdomades: id quod video & ipsum Danielē satis perspicuē indicare cap. 9. & nō paucos cōsque in primis graues atque pręstantes scriptores Ecclesiasticos memorię prodidisse. Hoc etiam tempore Athenienses nobilissimas illas, maximęque memorabiles de Persis victorias, Marathonicam, Salaminiam & Plateensem, ducibus Miltiade, Themistocle, & Aristide retulerunt. Ferūt primos Philosophorum, Pherecydem Scyriū & Anaxagoram; illum quidem, immortalitatem animi nostri; hunc autem, Deum, quem ipse Mentem vel Intellectum vocabat, esse mūdi cunctarūque rerū opificem, Gręcos docuisse: vt permirum sit, priores Philosophos qui hęc ignorarunt, Sapientum nomen, & honorem habuisse; & duas has res, quarum cognitio cunctis mortalibus optatissima est & ad bene pięque viuendum maximē necessaria, serō ad Gręcorum noticiam peruenisse.

Vnde in initio numerandi septuaginta hebdomades Danielis, sumendum sit.

Qui primi Philosophorum, animi nostri immortalitatem & Dei efficientiam Gręcos docuerint.

DEMOCRITVS.

Democritus in eo opere, quod inscripsit paruum Diacosmum, ait se iuuenem eo tempore fuisse, quo iam senex erat Anaxagoras, vt pote minorem natu, quā ille erat, annis quadraginta: addit etiam se opus illud composuisse, anno post excidium Troię quingentesimam Olympiadem; hoc est, multō ante Thaletem & septem Sapientes: quod cū perspicuē falsum sit, necesse est, vel errasse Democritū in Chronographia, vel, quod est credibilius, numerum illum annorum postea fuisse vitiatum, vt legendum sit, itaque à Democrito scriptum fuerit (anno post excidium Troię septuagesimo trigesimo) cum quo consentit id quod scribit in Chronicis Apollodorus, affirmans eum floruisse circa Olympiadem octogesimam, & Plinius lib. 30. cap. 1. dicens eum floruisse circa bellum Pelopōnesiacum, hoc est, ab vrbe condita anno trecentesimo, quod tempus incidit in octogesimam primam Olympiadem. Ab excidio autem Troię vsque ad octogesimam primam Olympiadem fluxerunt anni septingenti triginta. Thrasyllus in eo lib. qui inscribitur de legendis Democriti lib. memorat Democritum annis septuaginta septē maiorem natu fuisse quā Socratem Herodotus inquit (auctore Laërtio) Xerxem Regem hospitatum esse apud patrem Democriti tunc temporis pueri, ei; reliquisse Magos quosdam & Chaldaeos, à quibus Theologiam, & Astrologiā didicit. Hippocratem Medicorum principem æqualē fuisse Democriti, & Plinius lib. 30. cap. 1. testis est, & confirmat apud Laërtium Athenodorus, scribens Hippocratem cū ad curandum percrates.

Tempore Democriti floruit Medicorum princeps Hippocrates.

Democritum morbo laborantem venisset, multis in rebus exploratâ & cognitâ eius sapientiam fuisse demiratum: quare constat falsam fuisse eorum opinionem, quos Cornelius Celsus initio sui operis ait credidisse, Hippocratem fuisse Democriti discipulum. Gloriatur Democritus apud Clementem primo libro Stromatum, & apud Eusebium lib. 10. de Præparatione Euangelica cap. 2. se octoginta annis abfuisse à patria, plurimas, longissimæque diffitas regiones peregrinando atque perlustrando, quò maiores sapientiæ opes vndiq; conquisitas sibi compararet. Obiit ceterisimum nonum ætatis annû agēs. Eusebius in Chronicis facit eum æqualem Anaxagoræ, & florentem circa septuagesimam Olympiadem: sed falsò, nam suprà demonstratum est, Anaxagoram initio septuagesimæ quintæ Olympiadis, fuisse viginti annorum; quare natus fuerat initio septuagesimæ Olympiadis: dictum etiam fuit Democritum annis quadraginta minorem natu fuisse, quàm Anaxagoram. Ergo tantum abest vt pervenerit Olympiade septuagesima, sicut ait Eusebius, vt natus fuerit octogesima: quanquam ne hoc quidem verum esse videtur, nam si natus est Olympiade octogesima, vixit autem centum & novem annis, ergo pervenit vsque ad Aristotelem annos iam circiter triginta natum, quod apertè falsum est, quare vel quod dicitur de tempore ortus eius, vel quod de longitudine vitæ affirmatur, pro vero habendum non est.

De ætate Herodoti Historici.

Equidem cum opiniones veterum de ætate Democriti considero, eas tam varias & discrepantes inter se reperio, vt ea de re nihil certi habeam constituere: probabile tamen est Democritu circa septuagesimam secundam Olympiadem esse natum: siquidem is puer erat Olympiade septuagesima quinta, quo tempore Xerxes Persarum Rex in domo eius est hospitatus, vt memoriæ prodidit Herodotus, qui eodè illo tēpore floruit, vt docet Diodorus Siculus lib. 3. cap. 9. quàmquam Plinius lib. 12. cap. 4. ait Herodotum Thuriis in Italia composuisse Historiam suam anno urbis conditæ trecentesimo decimo, nēpe circa octogessimam tertiam Olympiadem. Verisimile igitur est ætatem Democriti, cuius prope æqualis fuit Herodotus, meliùs ipsi Herodoto, quàm posterioribus historiographis, fuisse cognitâ, illud quoq; quod Plinius, Apollodorus, Thrasyllus, aliq; prodiderūt, eū circa Olympiadem octogessimam, hoc est, ab octogesima, vsque ad nonagesimam floruisse, probabile est. Illud certè video inter multos scriptores constare, Democritum & Hippocratem tempore belli Peloponnesiaci floruisse, quod gestum est circa Olympiadem octogessimam primam, vt suprà ex Plinij sentētia docuimus. Quod autem affirmat Eusebius lib. 10. de Præparatione Euangelica cap. 3. Democritum

tum fuisse Olympiade quinquagesima, annis post Troiæ excidium septingentis, id duplicem continet errorem; nam Olympiade quinquagesima, ne pater quidem Democriti natus erat, & ab excidio Troiæ, vsque ad quinquagesimam Olympiadem, non plures quàm octo & sexcenti anni numerantur.

P A R M E N I D E S.

Videtur fuisse Parmenides paulò antiquior Democrito. Nam Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum; eumq; secutus Eusebius decimo libro de Præparatione Euāgelica cap. 3. & Aristoteles lib. 1. Metaphysicæ, aiunt Parmenidem Xenophanis auditorem fuisse, Parmenidis Zenonem, Zenonis Leucippum, Leucippi Democritum; itaque Parmenidē non paucis annis faciunt Democrito priorem. Deinde Plutarchus in Pericle, scribit Periclem non solum Anaxagoræ, sed etiam Zenonis, qui fuerat discipulus Parmenidis, auditorem fuisse; ergo Zeno æqualis fuit Anaxagoræ, quo Democritum minorem natu fuisse quadraginta annis, suprà ostendimus; si Zeno prior fuit Democrito, Parmenidē Zenonis magistrum, eo antiquiorem fuisse necesse est. Ad hæc siue Parmenides auditor fuit Xenophanis Colophonij, vt tradunt Clemens Alexandrinus, Eusebius, & Aristoteles locis supradictis, & Laërtius in Parmenide; siue vt censeat Theophrastus apud Laërtium Anaximādri discipulus fuit, necesse est eum floruisse circa septuagesimam Olympiadem. Nam & Xenophanem, & Anaximandrum circa sexagesimam Olympiadem clariuisse, manifestum facit Laërtius. Clemens, & Eusebius. Democritum autem septuagesima Olympiade, ne natum quidem fuisse, ex his quæ suprà diximus cū eius Chronographiam exponeremus, perspicuum est. Veruntamen Parmenidem non esse adè antiquum, sed fuisse propemodum æqualem Democriti, & vtrunque post octogesimam Olympiadem floruisse, vel eo argumento probari posset, quòd Plato in eo Dialogo, qui inscribitur Parmenides, indicat Socratem iuuenem colloquētem atque differentem cum Parmenide iam quidem sene, sed non decrepito, quin etiam eo tempore, opinione & fama sapientiæ multum florente. Natus est autem Socrates Olympiade septuagesima septima, vt illum eius sermonem, quem is iuuenis cum Parmenide habuisse dicitur, verisimile sit circa Olympiadem octogesimam tertiam, vel quartam, fuisse habitum. Non me latet quoddam arbitrari totum illum Socratis cum Parmenide sermonem à Platone contra Chronographiæ rationem & veritatem fuisse confictum, Parmenidēque ante Socratis ortum vita fuisse defunctum.

De etate Parmenidis disceptatio.

Sed de his opinetur quisque quod ei magis libuerit. Illud certè non ferendum quod ait Laërtius Parmenidem floruisse circa Olympiadem nonagesimam nonam, cum proximè post, discipulum eius Melissum florentem faciat Olympiadè octogesima quarta. Socrates fanè qui iuuenis erat sene iam Parmenide, obiit septuagenarius Olympiadè nonagesima quinta. Insignior alter eiusdem Laërtij error, Zenonem Eleatem, minorem natu quàm Parmenidem, eiusque discipulum, circa sexagesimam Olympiadem, clarum in Philosophia fuisse affirmantis; cum id temporis Zeno, ne natus quidem esse potuerit. Sed sint hæc non Laërtij, sed scriptorum, vel typographorum errata, à quibus numeros vitiari & corrumpi solere, notissimum est atque xsitatissimum.

EMPEDOCLES.

Empedocles Xenophanis, vel vt placet, Parmenidis æmulus, secta Pythagoreus æqualis Zenonis Eleatis, Magister Gorgiæ insignis admodum tempore Socratis, Sophistæ ac Rhetoris, descripsit transitum Xerxis in Græciam, qui fuit septuagesima quinta Olympiadè. Hæc Laërtius ex antiquis scriptoribus accepta memoriæ prodidit; à quo parum discrepat Eusebius in Chronicis, scribens Empedoclis nomen Olympiadè octogesima prima clarum & illustre fuisse. Aristoteles primo libro Metaphysicæ, ait, Empedoclem ætate quidem inferiore fuisse Anaxagora, operibus verò superiorem. Ex his autem licet intelligere, quatuor proximè memoratos Philosophos, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, & Empedoclem, vel eadem planè ætate, vel certè haud longo temporis interuallo diiunctos, hoc est, ab octogesima, vsque ad nonagesimam Olympiadem, floruisse.

SOCRATES.

Nascitur Socrates anno quarto Olympiadis septuagesimæ septimæ, moritur septuagenarius anno 1. Olympiadis nonagesimæ quintæ, quemadmodum Apollodorus in Chronicis, & Demetrius Phalereus tradiderunt. Eusebius in Chronicis, ortum Socratis ponit in anno secundo Olympiadis septuagesimæ octauæ, quo anno Themistocles interiit: obitum autem refert ad annum tertium Olympiadis nonagesimæ quintæ, annos vitæ duos & sexaginta ei assignans. Paucis aliquot annis ante Socratis obitum, hoc est, circa Olympiadem nonagesimam tertiam, imperium Persarum suscepit Artaxerxes
cogno-

cognomento Memnon, vir lenitate ingenij, beneficentiæ splendore, amplirudine imperij, secundòque rerum successu maximus omnium qui in Perside regnarunt, vel certè maximis par: cuius res gestas Cre-
 tias Cnidius, Dinon, Xenophon, & Plutarchus perscripserunt. Hic est, vt placet Eusebio, & verò mihi sit verisimile, ille maritus Hester
 scemina Hebrææ qui in libro Hester primùm quidè vocatur Assue-
 rus, postea verò, sub finem eiusdem libri nominatur Artaxerxes, sub
 hoc Rege tota prope Iudæorum gens, opera & beneficio Hester at-
 que Mardochei, liberata est à supremo exitio & interitu, quem ei
 Aman primus apud Regem Satrapa, odio Mardochei fuerat machi-
 natus. Non ignoro Iosephū lib. vndecimo Antiquitatū, & D. August. *Reprehenditur*
 lib. 18. de Ciui. Dei c. 36. in ea esse sententia, vt Assuerū illum maritum *Iosephus lau-*
 Hester, Artaxerxem Longimanū filium Xerxis, eius inquā Xerxis qui *dau.*
 Græciæ tanto apparatu bellum intulit, fuisse arbitrentur. Sed ego vt
 id credam, in animum inducere non possum, si enim regnante Lon-
 gimano Hester & Mardocheus floruisent, non est dubitandum quin
 Esdras, qui eodem illo tempore vixit, eiūsq̃ temporis historiam
 pertexuit, & illi Regi in primis charus fuit, aliquam tantæ sceminae,
 tantique viri mentionem fecisset. Nam quod ait Iosephus lib. vnde-
 cimo Antiquitatum, Regem illū à quo Esdras & Neēmias cum am-
 plissimis muneribus Hierosolymam missi sūt, fuisse Xerxem patrem
 Longimani, falsum esse declarat posterior Esdræ liber, cap. 13. in quo
 trigessimus secundus regni Artaxerxis annus memoratur: Xerxem au-
 tem, vel viginti, vel vno & viginti duntaxat annis regnasse, inter om-
 nes ferè historicos constat, certè ad trigessimum annum nemo eius
 regnum produxit. Verū de his quæ ad sacram Chronographiam
 pertinet, alio quodam libro in hoc separatim à nobis elaborato co-
 piose disseruimus. Erat iuuenis Socrates florentibus apud Hebræos
 Esdra & Neēmia. Etenim vigesimo anno Artaxerxis Longimani, quo
 Neēmias à Rege missus est ad erigendos muros Hierosolymitanos,
 Socrates annum vigesimum quintum agebat. Socrates enim natus
 est Olympiadis septuagesimæ septimæ anno quarto, Artaxerxes au-
 tē regnare cœpit, vt ait Diodorus Siculus lib. xj. anno 1. Olympiadis
 septuagesimæ nonæ. Quocirca quod scribit D. August. lib. 18. de Ci-
 uit. Dei cap. 37. Socrate fuisse post Esdras, sic interpretari oportet,
 vt illos eodem quidem tempore vixisse, Socratem tamen ipso Esdra,
 seu iuuenem viro, aut etiam senē, posteriorem fuisse intelligamus.

P L A T O.

Eusebius in 10. lib. de Præparat. Euangelica extremo cap. 3. ait Pla-
 tonem clarum fuisse, eo tempore quo desuit imperiū Persarum, *Error Euseb.*
circa atatem
Platonis.

vel paulò ante Alexandrũ, & quadringentis annis ante Augustũ Cæsarem, vel paulò ampliùs. In quibus verbis eminet adedò manifestus & insignis error, vt cum non vidisse Eusebium, qui alia permulta in Chronographia vidit, non satis mirari queam. Etenim ab Alexandri Magni ortu, qui fuit centesima quinta Olympiade, vsque ad ortum Augusti, qui fuit Cicerone Consule, anno vr̃bis conditæ sexcentesimo nonagesimo, & Olympiade ceteresima septuagesima nona, non interfluxerunt anni trecenti. D. Augustinus lib. 9. de Doctrina Christiana cap. 28. D. Ambrosij testimonio confirmat, eo tempore Platonem venisse in Ægyptũ, quo tempore ibi erat Hieremias Propheta, & ab hoc multa illum de rebus diuinis fuisse edoctum: sed postea cognoscens id esse falsum (Hieremias enim fuit in Ægypto euerſa vr̃be Hierosolymitana, & populo Hebræo in captiuitatem Babyloniam abducto, quod circa Olympiadem trigessimam octauam euenit; Plato autem natus est Olympiade octogesima octaua nempe ducentis annis post Hieremiam) idem Augustinus lib. 2. Retractionum cap. 4. & lib. 8. de Ciuitat. Dei cap. 11. scribit Platonem annis post Hieremiam centum esse natum: sed vera Chronographiæ ratio, ducentos circiter annos inter Hieremiam & Platonis ortum intercessisse docet. In lib. autem 18. de Ciuit. Dei cap. 37. scriptum reliquit, non multò post Esdras, Platonem esse natum: & rectè quidem non multò post, nam Esdras in posteriori libro mentionem facit trigessimi secũdi anni Regis Artaxerxis, qui incidit in Olympiadem octogessimam sextam, vna autem Olympiade post, ortus est Plato.

Ergo Platonem natum esse Olympiade octogesima octaua, tradidit Apollodorus in Chronicis, quo anno Pericles obiit, Isocrate sex annis minor natu: vigesimum annum agens, Socratem audire cœpit, quo defuncto, Cratylo Heracliti & Hermogeni Parmenidis discipulis, operam dedit: nondum triginta annos natus, peregrinari cœpit, & varias regiones discendi cupiditate, peragrauit: obiit octogenarius Olympiade centesima octaua, Plato (inquit Tullius in lib. de Senectute) vno, & octogesimo anno, scribens, mortuus est. Reliquit successorem Speusippũ ex sorore nepotem, qui scholæ præfuit octo annis: post quem Academiã tenuit Xenocrates annis viginti quinque vsque ad Olympiadem centesimam decimam sextam, post Xenocratem Polemon, Crates, & Crantor in Academia floruerunt. His successit Arceſilas Mediæ inuentor Academiæ, florens circa centesimam vigesimam Olympiadem, cuius in eadem schola successor fuit Lacydes circa Olympiadem centesimam trigessimam quartam, hic Nouæ Academiæ auctor fuisse dicitur: post quem Carneades floruit, circa centesimam sexagesimam secundam Olympiadem defunctus;

vir

*Opinio D.
Augustini de
Platonis æ-
tate.*

*Successorum
Platonis æ-
tate.*

virtories, tantumque à Cicerone laudatus. Et quia principatus Machabæorum (de quo scriptum est primo lib. Machabæorum) circa Olympiadem centesimam quinquagesimam quartam initium habuit, videtur hic Philosophus illo eodem tempore floruisse. Multo post hos tempore, Plotinus fuit, imperante Galieno, magister Origenis & Porphyrij, à quo eius vita diligenter perscripta est, quinquaginta quatuor libros scripsit, Platonice sanè, hoc est, obscure, apud eius sectæ amatores, post Platonem, primas Plotinus tenet. Verum ad Platonem reuertamur. Eius tempore Artaxerxes, vel ut alij vocant Darius Ochus, Persarum regnum accepit, vir ingenio ferox, sæuus atque in Iudæos crudelis: id quod ex his quæ Iosephus lib. 11. Antiquitatum, & Euseb. in Chronicis scribunt, manifestum est. Hunc Regem Seuerus Sulpit. lib. 2. Sacræ historiæ, putat esse illum Nabuchodonosor, cuius sacræ literæ initio libri Iudith, mentionem faciunt: ex quo efficeretur, Iudith quæ obruncato Holopherne, & patriâ suam ab arctissima obsidione, & vniuersam Hebræorum gentem ab ultimo exitio liberauit, æqualem fuisse Platonis: sed fallitur Sulpitius, Iudith namque multo antiquiorem fuisse, quinetiam ante Babylonicam Iudæorum captiuitatem extitisse, multis & quidè probabilibus argumentis probari potest; verum his de rebus, alio loco disputandum est.

Refellitur opinio Seueri Sulpitij.

Illud in præsentia ræci non potest, florente Platone, Romam captam, & vastatam esse à Gallis, Capitoliūq; septem mensibus obsessum, sed Camillo Imperatore, non ab vrbe solum pulsū sunt, sed etiam cæsi, atque profligati. Hoc autem euenisse anno vrbis conditæ trecentesimo sexagesimo quarto, testantur Plinius lib. 33. cap. 1. Eutropius lib. 1. Orosius lib. 3. Dionysius Halicarnassensis lib. quinto ait, constare inter omnes scriptores Romam captam esse à Gallis, anno primo Olympiadis nonagesimæ octauæ, quod in idè recidit. Quare miror, Eusebium in Chronicis hoc ad initium Olympiadis nonagesimæ septimæ retulisse: sed quatuor vel quinque annorum erratum dissimulari & condonari potest; *Roma capta est à Gallis anno vrbis conditæ* (inquit Plutarchus in Camillo) *trecentesimo sexagesimo & aliquantò amplius*, atque *id se audisse testatur Aristoteles*. Hæc Plutarchus. Platonis tempore multi in omni genere laudis excelluerunt: in re bellica Agesilaus, Epaminondas, Philippus pater Magni Alexandri: in Historia Xenophon: in Astrologia Eudoxus: in Rhetoricæ arte Isocrates: in Philosophia Pythagorica, Architas Tarétinus: in Cynica Diogenes: tunc vterque Dionysius Siciliam tyrannide oppressam tenuit, quam excussit Dion Syracusanus, victo eiectoque ex insula Dionysio iuniori: quo tempore etiam Thrasibulus Athenas, oppressas à Tyrânibus, in libertatem pristinam restituit.

Tempore Platonis Roma capta est à Gallis.

Qui floruerint tempore Platonis.

N Ascitur Aristoteles primo anno Olympiadis nonagesimæ nonæ, Platone minor natu, paulò ampliùs quadraginta annis: anno primo Olympiadis centesimæ tertię, cùm is esset annorum decem & septem, ad Platonem iam sexagenarium audiendum accessit, apud quem annis circiter viginti, hoc est, ad quartum vsque annum Olympiadis centesimæ septimæ, est commoratus: anno secundo Olympiadis centesimæ nonæ, ad Philippum Macedonum Regem, se contulit, à quo filium eius Alexandrum annos natum quindecim Philosophiæ præceptis imbuendum, annum ipse agens quadragessimum secundum, accepit: in quo munere quinquennio consumpto, postea secundo anno Olympiadis centesimæ vndecimæ, Athenas concessit, & in Lyceo tredecim annis Philosophiam docuit: erat autem annorum circiter quinquaginta cùm ibi docere cœpit: tandem profectus Chalcidem anno tertio Olympiadis centesimæ decimæ quartæ, tres & sexaginta annos natus, bienno post mortem Alexandri Magni, eodem autem anno quo Demosthenes orator interiit. Hæc Apollodorus, Hermippus, Trogus Põpeius, Plutarchus, Eusebius, & Laërtius, tradiderunt. Aulus Gelli, lib. 17. cap. 21. scribit Aristotelem natum, post recuperatam, & à Gallis liberatam Romã anno

*Quomodo
Aristoteles
obierit secun-
dum Iustinũ
Martyrem.*

*Erasistratus
Medicus Ari-
stotelis fuit cu-
jus filius nepos.*

*Memorabilis
historia.*

septimo, qui incidit in annum tertium Olympiadis nonagesimæ nonæ. D. Iustinus Martyr in sermone Exhortatorio, quem scripsit ad Gentes, ait Aristotelem, quòd quæstionem de admiranda vi, & natura Euripi propositam sibi, explicare non posset, pudore simul atque tædio victum ex hac vita migrasse. Plinius lib. 29. cap. 1. ait ex filia Aristotelis, genitum esse insignem illum Medicum Erasistratum, cuius in sanando Antiocho Rege Seleuci Nicanoris filio, multum spectata & nobilitata solertia & prudẽtia est, quique sanati Regis mercedem à Ptolemæo eius filio centum talenta accepit. Hunc Erasistratũ Plinius Chryssippi discipulum facit: sed haud scio, an ei cõster ratio temporum; cum Chrysippus circa Olympiadem centesimã quadragessimã floruerit; probabilius est quod alij prodiderunt, Theophrastum fuisse auditorem, quibus Laërtius in Theophrasto nõ dissentit: quãquam idem Laërtius in Chrysippo, ait, aliũ quendã Chrysippum Cnidiũ Medicum fuisse, à quo Erasistratus testatur se multa didicisse.

Floruit autem ætate Aristotelis apud Hebræos, Iaddus summus Pontifex, qui habitu & ornamentis Põtificiis obuiam processit Alexandro Magno hostiliter Hierosolymam petenti: cuius Pontificis aspectu solo, vsque adeò Regis animus ad beneuolentiã eius gentis & Pontificis reuerentiã flexus est; vt Iudæis amicẽ consalutatis, honoratõque

noratôque Pontifice, nomen Dei, quod is capite gestabat laminæ aureæ insculptum supplex adorauit, affirmans sibi eodem illd habitu Deum, in Dio Macedoniæ apparuisse, pollicetem se illius Dei ductu Persarum imperio potiturum. Alexander igitur veniens Hierosolymam, templumque ingressus, Deo sacrificauit, templum amplissimis muneribus, maximo honore Pontificem, plurimisque beneficiis Iudeos afficiens: ostensioque sibi libro Danielis, in quo prædictum erat fore, ut Persarum imperium à quodam Rege Græcorum funditus euerteretur, cum se Regem esse interpretatus, læto fidentique animo aduersus Darium exercitum mouit, non dubiam habes victoriæ spem, duplici oraculo, Dei, & Vatis, sibi promissæ. Hæc ex Iosephi undecimo Antiquitarum libro descriptum. Aristotele philosophate, regnantēque Alexandro, Græcia clarissima fuit totōque terrarū orbe *Tēpore Aristotelis aracia fuit florētissima.* potētissima, ut ait Plin. lib. 18. c. 7. Tunc enim fuit Aristoteles Philosphorum facile princeps, tunc effloruit Demosthenes eloquentiæ parens, tunc quasi sol exoriens, & sua luce reliquas stellas præstringens, gloria rei bellicæ excelluit Alexander, ob incredibilem rerum, tanta celeritate felicitatēque gestarum, cognomentum Magni apud gentes omnes adeptus, quem nisi temulentia, & ex hac efferuescens in amicos crudelitas, sæpe vicissent, omnes ipse quotquot ante eum, postq; fuere Reges, & Imperatores, proculdubio vicisset. Huius Regis tam subitæ mortis, cōscium fuisse Aristotelem, quin etiam excogitato in id veneno, auctorem, ob Calisthenem Aristotelis consobrinæ filium ab eo ignominiosissimè crudelissimēq; necatum, multa memoriæ prodiderunt. In qua sententia Plinius fuisse videtur, cuius extrema trigēsimi lib. verba, hæc sunt; (*Unquā tantum mularum reperitur, neque aliam illam materiam, qua non perrodetur à veneno stygiæ aquæ, cū id dā dūm Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia, excogitatum.*) Hæc Plinius. Plutarchus etiam in Alexādō, opinionem illam veneni ab Antipatro missi, & ab Aristotele excogitati, Antigoni Regis testimonio confirmat; quamuis ipse suspicionem veneni tollat, vel eo argumento, quod certum sit, neque tunc mortuo Alexādō vllam in exercitu veneni suspicionem fuisse, neque tot diebus, quibus inter Principes de successore Alexandri, præsentē eius corpore, disceptatum est, vllum in cadauere tumorem, aut liuorem aliudve veneni indicium aut vestigium, extitisse.

Moriens autem Aristoteles, & scholam & bibliothecam suam reliquit Theophrasto; sed quā lepidè simul & verecundè, Aristoteles duo & sexaginta annos natus, Theophrastum sibi successorem elegerit, cum Menedemo eius condiscipulo præferens, pulchrè narrat Gellius lib. 13. cap. 5. Quæ verò, & quanta calamitas scriptis Aristoteli

*Calamitas
scriptorum
Aristotelis.*

telicis, post Theophrasti mortem acciderit, adscriptis hoc loco Strabonis verbis, commemorandum est: id enim nosse, studiosis doctrinæ Aristotelis perutile fuerit. Strabo igitur lib. 13. ita scribit; *Aristoteles & scholâ & bibliothecâ suam Theophrasto reliquit, primûsque omnium, quos scimus, & libros congregauit, & Aegypti Reges bibliotheca ordinem docuit. Theophrastus eam Neleo tradidit, Neleus Scepsum detulit, & posteris dedit hominibus sanè imperitis, qui libros inclusos, & negligenter positos habebant, cumque Attallicorum Regum, sub quibus erant, studium sentirent conquirèdorum librorum ad instruendam bibliothecam, quæ Pergami erat, eos in fossa quadam sub terram oculuerunt, quos partim tinea, partim humiditate labefactis, tandè qui ex eo genere erant Apelliconi Teio traderunt, magno emptos precio, Aristotelicos scilicet, atque Theophrasticos. Apellicon, ut qui librorum magis studiosus esset, quàm sapientia, volens corrosiones emendare, eos transcribendos addidit, scriptura non rectè suppleta: quapropter libros edidit erroribus plenos. Peripatetici igitur qui post Theophrastum fuerunt, cum libris omnino carerent, paucidumtaxat exceptis exteriorum sermonum, nihil habebant in quo firmiter philosopharentur, sed positiones quasdam lucubrabant. Posteriores autem, postquam hi libri in lucem editi sunt, Aristotelem imitantes multò melius quàm illi philosophati sunt. Multum ad hoc Romani contulerunt. Nam continuo post Apelliconis obitum, Sylla qui Athenas cepit, allata eius bibliotheca, Romam eam transtulit. Tirannion quoque Grammaticus, cum Aristotelis amantiſſimus esset, eo sibi conciliato qui praefectus erat bibliotheca, incæpit eos describere, is è librarij quidam, scriptoribus tamen utentes non bonis, nec scripta conferentes, quod in iis libris praefortum fieri solet qui vendendi transcribuntur, tum Roma, tum Alexandria.* Hæc Strabo. ex quo licet suspicari, nò pauca scriptis Aristotelis fuisse vitata, quæ cū indocti homines, vel supplere, vel corrigere voluissent, ab his magis esse corrupta. Quid ergo mirum si quosdam in libris Aristotelis, praesertim Logicis, Metaphysicis, atque Physicis, locos offendamus, difficillimos ad intelligendum, & prope inexplicabiles? Quid etiam mirum, si aureum illud (vt Cicero vocat) eloquentiæ flumen, interdum lutulentum, atque sordidum fluere videatur? Verù de his hætenus, & ad successores Aristotelis veniamus.

*Vera causa
cur Aristote-
li scripta
multifariam
sint vitata.*

*Describuntur
ætates infi-
gniorum Pe-
ripateticorū.
Theophras-
tus.*

Defuncto Aristotele proximè successit Theophrastus, tanta auditorum multitudine nobilitatus, vt ad duo millia discipulorum scholam eius frequerarent. vixit ad octoginta quinque annos. Hoc tempore apud Hebræos clarus fuit Simon Oniæ filius summus Pōtifex, qui ob singularem eius erga Deum pietatem, ac religionem, & erga ciues suos beneuolentiam, atque charitatem, cognomentum, Iusti, promeruit. Hic nepos fuit Iaddi Pontificis, de quo paulò suprà diximus, & auus eius Pontificis, qui etiam Simon Oniæ filius appellatus est, cuius eximias laudes prædicat Iesus filius Sirach quinquagesimo

capite eius libri, qui Ecclesiasticus nuncupatur. Vterque autem, hoc est Iesus filius Sirach, & posterior ille Simon, Ptolemæo Euergete in Ægypto regnante floruerunt. Post Theophrastum insignes fuerunt Strato Lampfacenus cognomento Physicus, & Demetrius Phaleræus; ille magister fuit Ptolemæi Philadelphi secundi post Alexandrum Magnum, Ægypti Regis, à quo talentis octoginta donatus est; cœpit autem præesse scholæ Olympiade centesima vigesima tertia, quam annis decem & octo, tenuit. Demetrius autem ob præclarâ eius in Rempublicam Atheniensium merita, decennali vrbis Præfectura, & trecetis sexaginta æreis statuis honoratus est: sed quas mox Athenienses lacerauerunt, nondum anno hunc dierum numerum excedere, ut ait Plin. lib. 34. c. 6. Hic Demetrius, bibliothecam Alexandrinam, cui augendæ ac locupletandæ à Rege præfectus fuerat, quingentis circiter librorum millibus instruxit & ornauit, cuiusque suâsu Rex Philadelphus, duobus & septuaginta viris, sapientia & linguâ Græcâ, ac Hebræâ peritia apud Iudæos præstantissimis, ab Eleazaro tunc Pontifice ad ipsum missis, mandauit, ut sacram scripturam ex Hebræo in Græcū sermonem, quàm fidelissimè verteret, quæ postea Septuaginta translatio appellata est. Demetrii prope æqualis fuit Hieronymus Peripatericus, sæpe à Cicerone nominatus. Multi deinde diuersis temporibus in secta Peripatetica excelluerunt. Circa Olympiadem centesimam quinquagesimam primam, paulò ante Machabæorum principatum, clarus fuit Aristobulus Iudæus cognomento dictus Peripatericus, cuius initio posterioris libri Machabæorum, fit mentio. Hic in libro Moysis scripsit cōmentarios ad Regem Ægypti Ptolemæum Philomitorâ, in quibus docet, scripta Moysis ante Alexandrî, & Persarum imperium, in Græcâ linguam, licet non bene, fuisse traducta, eaque à Pythagora, Platone, aliisque Philosophis esse lecta, ut mirum videri non debeat, si multa tùm in disciplina Pythagorica, tùm verò in Platonis libris, eorum quæ leguntur in sacris literis, simillima reperiatur; affirmat etiam Philosophiam Aristotelis, plerisque rebus, cum Moysis doctrina cōsentire. Hæc de Aristobulo Clemens primo lib. Stromatum, & Eusebius in libris de Præparat. Euangel. tradiderunt. Cicerone iam sene, princeps Peripateticorum illius temporis, erat Cratippus, quo magistro, filius Ciceronis Philosophiæ operam dedit; Boëthus Peripateticus æqualis fuit Strabonis Geographi, qui lib. 13. ait se cum Boëtho Aristotelica dogmata esse philosophatum; vixisse autem Strabonem imperante Tiberio Cæsare, ipse testis est li. 13. sed veniam ad Peripat. nobis notos & familiares.

Alexander Aphrodisæus omnes penè libros Aristotelis diligenter, & accuratè interpretatus est; qua re tantum nomen, tantamque au-

Strato.

*Demetrius
Phaleræus.*

*De septuaginta duobus
sacra scriptura
re interpretibus.*

Hieronymus.

*Aristobulus
Iudæus cognomen-
to Peripateticus.*

*Cratippus.
Boëthus.*

*Alexander
Aphrodisæus.*

etoriam est consecutus, vt nemo oñm Aristoteles haberetur, qui
 non esset Alexandreus. Aequalis fuit Galeni Medici, Prolemæi Ma-
 thematici, & nostri Iustini, nobilis quidem Philosophia, sed Mar-
 tyrij gloria longè nobilioris. Floruisse Alexandrum tempore Anto-
 nini Imperatoris, prodit liber eius de Fato. Sed quia in præfatione
 eius libri, Alexander Imperatorem ad quem scribit, vocat Antoni-
 num Seuerũ, Politianus in Miscellaneis opinatur fuisse Septimium
 Seuerum, qui regnavit circa annum ab ortu Domini ducẽtesimum,
 quo tempore in schola Alexandrina Clemens Alexandrinus & Pan-
 thenus, & paulò post Origenes excelluerunt. Porphyrium, licet qui-
 dam in Peripateticis numerent, cum tamen Platonis magis, quàm
 Aristotelis fuisse studiosum, eius scripta declarant. Ego ne Philoso-
 phum quidem appellandum censeo, hominem vsque aded impiis
 superstitionibus, & magicis fallaciis deditum: fuit certè Christianæ
 religionis nequissimus apostata, & hostis acerrimus; præceptorem
 habuit Plotinum, condiscipulum Origenem, discipulum Iambli-
 chum, vt Eunapius in eius vita scribit. D. Hieronymus in supple-
 mento Chronicon Eusebij ait, eum misso ad Cõstantinum Magnum
 libro, ab exilio fuisse reuocatu; extremã senectutẽ attrigit, quinimodò,
 ampliùs quàm centum annis vixit; nam Origenem, cuius condisci-
 pulum fuisse Porphyrium dixit Eunapius; Eusebius in Chronicis,
 clarum iam & illustrem facit, anno ab ortu Domini nostri, ducente-
 tesimo trigesimo secũdo, reuocationem autem Porphyrij ab exilio,
 notat D. Hieronymus, anno Domini trecentesimo trigesimo secun-
 do, centum annis interlapsis. Themistium Philosophum; qui Para-
 phrastica, eaque perspicua & eleganti multorum librorum Aristoteli-
 telis explanatione, magnam laudem inuenit, tempore Valentis Im-
 peratoris floruisse, æqualem D. Basilij Magni, & Gregorij Nazian-
 zenis, demonstrat Ecclesiastica historia Socratis lib. 4. cap. 27. idẽm-
 que cõfirmat Nicephorus Callistus lib. 18. cap. 50. Nec ab his differt
 Suidas, scribens eum vixisse sub imperio Iouiniani. Etenim Iouinia-
 nus octo duntaxat mensibus imperauit, post quem proximè Valen-
 tinianus & Valens imperium acceperunt. D. Augustinus in eo libro
 quem de Categorijs Aristotelis scripsit, Themistium eximium Phi-
 losophum appellat, eumque & suæ ætatis & Magistrum suum fuisse
 significat. Simplicius in exponendis Aristotelis scriptis, nulli secun-
 dus, Iustiniano Imperatore vixit, vt Suidas inquit, vbi de Damascio
 Philosopho verba facit, quo ferè tẽpore floruit Seuerinus Boëtius,
 vir genere, dignitate, Poëta, Philosophiæ, ac Theologiæ præstãtia
 clarissimus. Ioannem autẽ Philoponũ, haud ignobilẽ Philosophum,
 nec obscurũ Aristotelis interpretem, sub Phoca Imperatore vixisse,

*Simplicium,
 Ioannes Phi-
 loponus, Se-
 verinus Boë-
 tius.*

signi-

significare videtur Nicephorus lib. 18. cap. 46. sed eum antiquiorem esse vel æqualem Simplicij vel etiam aliquanto priorem, magno est argumento, quòd Simplicius non rarò eum acerbè mordet & conuiciis lacerat, eiùsque sententias, decretis Aristotelicis còtrarias, non sine hominis odio, & execratione confutat. Verùm de Peripateticis, hæc tenus.

EPICVRVS.

NEc ingenij magnitudine, nec doctrinæ præstantia, nec splendo- *Detestatio*
re virtutum, nec vilius rei quæ laudem aliquam meretur, excel- *Epicuri.*
lentia, sed sola mortalium ad peiora semper ruentium vanitate quadam, & insania factum est, vt Epicurus in Philosophia clarus & illustris haberetur; eiùsque sectæ princeps & auctor esset, quæ sectatorum multitudine, nobilitate, mutuâque eorum inter se concordia, atque consensione, cæteris omnibus sectis lōgissimè antecelleret; & quem admodum Herostratus ille fectur incédendo Dianæ fano; quod erat templum totius Asiæ celeberrimum, æternam sibi nominis famam comparare voluisse, sic etiam Epicurus, euertendo Dei prouidentiam, tollendo nostrorum animorum immortalitatem, conculcando virtutis & honestatis dignitatem, denique in viâ corporis voluptate summum hominis bonum collocâdo, immortalem doctrinæ ac nominis sui memoriam consequi se posse sperauit. Heu cæcum genus hominum, suis blandientiū cupiditatibus, & quæ iucunda sunt sensibus, vera esse cupientium. Ergone ad felicitatem comparandam, cum ducem sequi lubet, quæ ex homine pecudem faciat, non aliud æstimans bonum, quàm quod pecudum est, voluptatem? Siccine iuuat desipere, vt qui nihil homine, ne dum Deo dignū sapit, eum nobis sapientiæ magistrum atque doctorem eligamus? Sed quandoquidem stultiçia nostra hoc monstrum Philosophiæ, in album illustriū Philosophorum ascripsit, de eius quoque ætate hoc loco nobis dicendum erit. Epicurus igitur otij magister, vt inquit Plinius, hoc est, vt ego interpretor, malorum omnium seminarium (quæ enim mala non parit otium?) nascitur (Apollodoro in Chronicis auctore,) centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio, septem nimirum annis post Platonis obitum; vixit annis duobus & septuaginta, obiitque anno primo Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ. Eusebius in Chronicis, insigni Chronographiæ errore, Epicurum florentem facit Olympiadæ centesima duodecima, quo tempore vix pueritiam exegerat Epicurus, tredecim duntaxat annos natus. Si scriptorum multitudinem æstimari deberet Philosophi præstantia, fuisset proculdubio

- Epicurus omnium Philosophorum præstantissimus, quippe qui infinita propè volumina, vt Laërtius refert, posteris reliquit, certè plura eum, quàm vllum priorum scripsisse, in confesso est. Habuit quamplurimos suæ doctrinæ studiosos & defensores, in quibus primas, meo iudicio, tenuit Lucretius Romanus, qui eleganti poemate totam Epicuri disciplinam quæ ad Physicam pertinet, diligenter exposuit, natus Olympiade centesima septuagesima prima, annos vixit tres & quadraginta, vir omni laude dignus, si ad meliorem Philosophiæ disciplinam, tantum ingenium, tantumque studium ac diligentiam contulisset.

ZENO CITTI CVS.

SToica disciplina, multis rebus Christianæ religionis, vt D. Hieronymus ait, quàm simillima, Epicuræ autem sectæ omninò contraria fuit, vtraque tamen eodem fermè tempore nata est. Nā vtriusque parentes, Epicurum, & Zenonem, eadem propemodùm ætate floruisse constat, etenim Olympiade centesima trigesima, senem fuisse Zenonem, Laërtius veterum testimonio confirmat. Non rectè igitur Eusebius in Chronicis obitū Zenonis signat in Olympiade centesima vigesima nona. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. ait, quo tempore Romani bellum gerebant cum Pyrrho Rege, anno nimirū vrbis cōdita circiter septuagesimo & quadringentesimo, quod tempus incidit in Olympiadem centesimam decimam octauam, Epicurum, & Zenonem Cittiensem, celebres fuisse. Duorum, & viginti annorum erat Zeno cū Athenas concessit, annis octo & quinquaginta scholæ præfuit: cūque annorum esset duorum & septuaginta, vel vt docent alij, nonaginta octo, nullo conflictatus morbo, ex hac vita decessit. Multa scripsit, tanta subtilitate, vt Carneades, quò subtilius eius scripta refelleret, Elleborum antè sumpsisse dicatur, quod ple-rosque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidēda acrius quæ commentabantur, testis est Plinius lib. 25. cap. 5. Plurimi clarissimiq; viri huius sectæ Stoicæ studiosissimi fuerunt. Cleanthem, maiorum gentium Stoicum Cicero appellat; ex Romanis proceribus eminens, Cato Uticensis, & qui Cæsarem occidit, Brutus; inter Philosophos, Coryphæus Stoicorum, eorūque porticum humeris suis fulcire, ac sustentare dictus est Chrysippus; infinitorum prope librorum scriptor, quocirca non inulse Carneades, eum Parasitum librorum vocare solebat; quanquam plerosque libros alienis modò testimoniis, & sententiis referat. Floruit. (vt Apollodorus in Chronicis ait) Olympiade centesima quadragesima tertia. Africani & Lælij æqualis & familia-

Carneades, quo subtilius scripta Zenonis refelleret, Elleborū antè sumpsit.

Insignes Stoici, Cleanthes, Chrysippus, Panætius, Cato Uticensis, Brutus, Epicurius, Seneca.

miliaris fuit Panætius, nobilis in primis Stoicus, quem Cicero sequutus est in libris quos de Officiis scripsit. Nerone imperante, duo præstantissimi Stoici fuerunt, vnus Epictetus, in cuius librum, qui etiã nunc extat, Simplicius Philosophus eruditos edidit commentarios: alter Seneca; non solum doctrina, & præclaris ingenij monumentis, sed etiam familiaritate, quam cum Apostolis habuisse dicitur, illustris. Huius Nero Imperator discipulus fuit, & carnifex. Epictetum Domitiano imperante, Roma Nicopolim decessisse, propter Senatusconsultum id temporis æditum quo Philosophi ciecti, vrbeque, & Italia interdicti sunt, auctor est Gellius lib. 15. cap. 11.

Sed his, de Philosophorum Chronographia explicatis, iam tẽpus est, vt ad enarrandas & discutiendas veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium opiniones, propiùs accedamus.

*Opinio eorum qui dicentes omnia esse vnum ens immobile,
omnem principij rationem de medio tollunt.*

C A P. V.

SENTENTIAS veterum de principiis rerum naturalium, Plato, & Aristoteles multifariam cõmemorât; ille in Theeteto, & Sophista: hic in 1. Phys. & de generat. in 3. de Cælo, & 1. Metaphysicę, Plutarchus 1. lib. de Placitis Philosophorũ, vt omittã Clementẽ Alexandrinũ, Eusebium, Theodoretũ, D. Augustinũ, & alios, tum sacros, tum prophanos scriptores; possunt autẽ omnes de principiis sententię ad hanc breuem, & generalem diuisionem reuocari. Alij enim nullum videntur facere principiũ, nempe ij, qui aiunt omnia esse vnum ens immobile. Alij quidem faciunt, sed vel vnum, vel multa; & vnum, vel finitum magnitudine, vel infinitum: & item, vel vnum ex quatuor elementis, vel quidpiam illis prius, aut medium: similiter qui multa faciunt, aut ea statuũt numero finita, aut infinita; si finita, vel duo, vel tria, vel quatuor, vel decẽ, vel alio quopiam numero circumscripta; si infinita, vel omnia vnus generis, ac naturę, vel speciei diuersa & contraria. Verũ hæc enucleatẽ pertractanda sunt, vnãquãque harum opinionum propriẽ, ac sigillatim explicando. Qui igitur putarunt, id quod est, vnum tantummodò esse, atque immobile, hos necesse est omnem principij Physici rationem funditũs sustulisse. Etenim cùm nihil sit principiũ sui, sed aliorum, nihil item possit effici ab vilo principio Physico sine motu (siquidem natura definitur esse principium motus) hinc fit, vt sublato motu, & rerum multitudine, nihil loci principiis naturalibus relinquatur.

Opinio Xenophan.

Tres autem huius sententiae principes fuisse memorantur, Xenophanes, Parmenides, & Melissus, de quibus eodem ordine dicendum est. Xenophanes Colophonius magister Parmenidis, ipse autem vel nullius secundum aliquos, vel secundum alios Archelai, seu Boronis cuiusdam Atheniensis auditor, existimauit (ut refert Arist. in eo libello qui inscribitur de Xenophane, Zenone, & Gorgia) id quod est, æternum esse, infinitum, vnum, omniquaque sui simile, & immobile. Æternum, quoniam si factum esset, aut ex nihilo, quod est impossibile, nec posset reddi ratio, cur tunc, & non ante factum fuisset: aut ex aliquo, vel igitur simili, vel dissimili, non simili, nam similitum eadem est vis, & ratio; quare non conuenit vni eorum potius quàm alij, aut fieri, aut facere: neque ex dissimili, nam sic fieret ex eo, quod non est. Denique cum quicquid sit de nouo, antea non fuerit, necesse est id fieri ex nihilo, quod cum sit impossibile, rectè se habet arbitrari, id quod est, æternum esse. Si autem æternum, ergo infinitum, nam neq; habet principium vnde extiterit, neque finem in quem possit definire: si infinitum, ergo vnum; nam si multa, ergo inuicem terminata, & vnum extra aliud, quod est contra rationem infiniti. Si vnum, ergo vndique sui simile, nam vbi dissimilitudo, ibi multitudo. His etiam consequens est, ut sit immobile, tum quia, nec à se moueri potest, cum sit omnino simplex, & vndique sibi simile, nec ab alio, si enim id quod est, vnum est, nihil aliud erit, à quo moueri queat: quid? quod vel moueretur in plenum, at non est aliud ens præter ipsum, vel in vacuum, sed vacuum nihil est in rebus. Ex quo fit, ut neque dolori, neque morbo, neque vlli planè commutationi sit obnoxium. Hæc Aristoteles de Xenophane: à quo Theophrastus (referente Simplicio 1. Physicorum supra tex. 6.) in eo dissentit, quod putat Xenophanem illud suum vnum ens, neque finitum, neque infinitum fecisse. Alexander autem Aphrodisæus (ut ibidem memorat Simplicius) inducit Xenophanem facientem id quod est, finitum, & sphericum. Laërtius verò in vita Xenophanis, scribit eum constituisse quatuor principia omnium rerum, mundosque innumerabiles; quæ non videntur congruere cum his quæ dicta sunt. Cicero etiam 2. Academ. Quæst. confirmat eum sensisse habitari in Luna, eamque esse terram multarum urbium, & montium. Vixit annos centum, atque eo amplius; scripsit carmine, acerrimusque fuit insectator Homeri, & Hesiodi.

Parmenidis opinio.

Parmenides Eleates arbitratus est (quamuis secundum fallacem sensum, & vulgi opinionem multæ sint res, earumque duo principia esse videantur, terra loco materiz, & ignis loco efficiencis) tamen secundum rationem & veritatem, id quod est, vnum tantummodò esse,

esse. Hoc autem ita concludebat. Quod est præter id quod verè est, id non est, alioquin non esset diuersum ab eo quod est; at quod non est, nihil est; ergo id quod est, vnum tantummodò est: nam si ea quæ sunt, multa essent, ea profectò differrèt inter se: aut igitur in eo quod non sunt, aut in eo quod sunt; non in eo quod sunt, in hoc enim sunt similia, quæ autem sunt similia, non sunt alia, quæ non sunt alia, sunt vnum & idem; nec in eo quod nō sunt, quod enim non est, nihil est, per id autem, quod nihil est, nulla sit differentia: si igitur quæ sunt, nullo modo differre possunt inter se, necessariò conficitur, id quòd est, vnum esse. Hæc est ratio Parmenidis secundum Porphyrij explanationem, quam refert Simplicius 1. Physico. super tex. 25.

Melissus auditor Parmenidis existimauit id quod est, ingentum, infinitum, vnum, & immobile esse. Ingentum quidem, vnum, & immobile, propter easdem rationes, quas, vt antè diximus, afferebat Xenophanes; esse autem infinitum hoc modo demonstrabat; si quod est genitum habet principium; ergo quod non est genitum carebit principio: similiter, si quod est mortale habet finem; ergo quod est ab interitu liberum, carebit fine; sed id quod est, nec est genitum, nec mortale, si enim interficeret, necessarium esset in nihil recidere; ergo id quod est caret principio, & fine; quamobrem oportet esse infinitum; id enim appellamus & intelligimus esse infinitum, quod principio vacat & fine. Ergo hi tres Philosophi, Xenophanes, Parmenides & Melissus, facientes vnum tantum esse verè ens, nullum faciunt principium rerum naturalium. Sed veniamus ad eos qui faciunt vnum principium rerum omnium naturalium vel vnum ex quatuor elementis, vel quippiam ab illis diuersum.

Opinio eorum qui faciunt vnum principium omnium rerum naturalium.

CAP. VI.

THALES Milesius, vnus de septē sapiētibus, eorūque lōgē sapientissimus, & Philosophiæ naturalis, vt est apud Arist. 1. Metaphysicæ primus apud Græcos auctor & illustrator, sensit principiū omniū rerū esse aquā, vel ipsū humidum, motus fortasse eo argumēto (vt est apud Arist. & Plutarchū) quod cerneret semina, & alimenta rerū, esse humida, ex quo autē res gignuntur & alūtur, id esse principium earum rerum. Calorem item cuius vi omnia tenentur & conseruantur, humore pasci atque sustentari. Verisimile autem est inquit Arist. Priscos viros, Theologos, & Poëtas, vt Orpheum, Homerū & Hesiodum, canentes Oceanum, &

Opinio Thalæi.

Thetyn parentes esse generationis, & aquam, quæ Styx appellatur, ipsiurandum esse Deorum, ceu quippiam vetustissimum, & honorabilissimum in eadem fuisse: sententia Hipponem quoque qui teste Alexandro dictus est Atheos, idem sensisse ferunt, sed cum Arist. cōtemnit propter mentis vilitatem. Thales autem, auctore Simplicio, nihil scripsit præter Astrologiam nauticam, quanquam Laërtius ait, eam referri ad Phocum quendam Samium. Atque hoc innuens Arist. quotiescunque de Thalete verba facit, sic ferè loqui solet; *For-tasse, ut memorant, dicitur*. Quæ verba in hanc sententiam rectè ponderavit Alexander 1. Metaphysicæ.

Opinio Ana-ximenis.

Anaximenes, auditor Anaximandri, & doctrinæ Thaletis perquam studiosus fuit, ut ipse ostēdit, quam (ut Laërtius refert) scripsit ad Pythagoram. Is principium omnium rerum dixit esse aërem, hanc enim opinionem eius fuisse testatur Arist. 1. Metaphysicæ & Theophrastus; Simplicius quoque confirmat idem se in illis scriptis conperisse: Nicolaus autem Damascēnus in opere, quod fecit de Diis, scriptum reliquit, secundum Anaximenem principium rerum esse non aërem, sed quiddam medium inter aërem, & ignem. Verum præponderat superiorum auctoritas, quam Cicero etiam & Laërtius secuti sunt. Putatur autem ratio principij rectè convenire aëri, propterea quod is facile accipit quācunque vim, actionem, & qualitatem aduentitiam, & in omnes formas, atque figuras paruo negotio sese induit, nec habet qualitates naturales, siue quæ ad motum loci, siue quæ ad alterationem pertinent, nimium, ut cætera elementa, insignes, aut ægrè mutabiles. Eiusdem sententiæ fuit Diogenes Apolloniates discipulus Anaximenis & Anaxagoræ æqualis, vir eloquentia & sapientia clarus, cuius decreta, teste Laërtio, sunt, elementum omnium esse aërem, ex quo densato & rarefcente gigni mundos innumerabiles; esse infinitum, inane; terram rotundam, & in medio locatam fixamq; semper hætere. Is scripsit opus quoddam cuius fuit huiusmodi principium; *Qui docere aliquid instituit, eum in primis debere certum aliquid, & indubitatum principium ponere, tum simplici, & pudica oratione uti.*

Heracliti opinio.

Heraclitus Ephesius, vir animi & ingenij magnitudine, humanarumque rerum despicientia valde memorabilis, quod magis soluto & vacuo animo philosophari posset, regnum concessit fratri & à Dario Rege Persarum magnis opum, & honorum promissis accitus, cum suis Ephesiis apud quos obscurus, & contemptus erat, vivere maluit. Hic, cum Hippalo Metapontino sensit initium cunctarum rerum esse ignem, ex quo nascerentur omnia, & in quem cuncta tandē occiderent; cumque omnes res deflatione, & rarefactione fiant, putabat

cas

eas more fluminis continenter labi, & fluere: videtur etiam amicitia, & litem similiter, ut Empenocles, causas efficientes rerum constitutere. Ait porro ignem cum densatur humescere, & aërem fieri: hunc item, cum magis cogitur & concrefcit, aquam effici: quam densatam verti in terram, & vicissim ex terra fusa atque rarefciente aquam, & similiter reliqua deinceps elementa renasci: atque hoc modo mūdum perpetua vicissitudine gigni, & interire. Visum est autem illi, ignem præ cæteris elementis constituendum esse principium omnium, quia est maxime mobilis, & minutissimarum, ac subtilissimarum partium, tum etiam quia multiplex eius vis per omnia permeans, cunctas res gignit, auget, sustentat, perficit, atque moderatur: quæ res latè tractatur apud Ciceronem secundo libro de Natura Deorum, à Balbo Stoico: nam in 3. eiusdè operis libro Cotta disputat, Stoicos in hoc esse germanos Heracliteos. Quanquam id quod ipsi dicunt de igne, potius declarat ei competere rationem causæ efficientis, quàm materiæ, aut elementi. Scripsit autem Heraclitus librum de Natura, incredibili breuitate, & obscuritate, quàm obrem dictus fuit *σκοτεινός*. quem librum cum legisset Socrates sibi datum ab Euripide, ferunt dixisse, quæ in eo intellexisset præclara sibi videri, quæ autem non intellexisset putare se non dissimilia esse, sed omnia Delio quopiam narratore indigere. Arist. verò in lib. Rhetoricis auctor est, obscuritatem, quæ erat in scriptis eius, propter difficultatem interpungendi dictiones accidisse. Habuit multos, nec sanè minutos viros sectatores, & interpretes suæ doctrinæ, quamuis Lucretius paruipendat ipsum, & acerbè mordeat his versibus.

Quapropter qui materiam rerum esse putarunt.

Ignem, atque ex igni summam consistere solo,

Magnopere à vera lapsi ratione videntur.

Heraclitus inquit quorum dux prælia primus:

Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes,

Quàm grauior, Graios inter, qui vera requirunt:

Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque,

Inuensis quæ sub verbis latentia cernunt,

Veræque constituunt quæ bellè tangere possunt

Aureis, & lepido quæ sunt fuscata sonore.

Terram autem Heliöus fortasse principiū fecerit fingens primam omnium ex chao natam extitisse, sed Philosophorum nemo solam posuit initium rerum, ob eius crassitiem, duritiem, atque immobilitatem, coniunctam verò, & consociatam cum aliis corporibus, principium statuerunt Empedocles, ac Parmenides.

Alij faciunt vnum quidem principium, diuersum tamè à prædictis

*Solam terrā,
nemo Philo-
sophorum se-
cit principiu
rerum.*

Anaximandri opinio.

quatuor elementis, hoc est, vel medium inter ignem, & aërem, illo densius, hoc rarius, vel quippiam prius quatuor elementis, quod fortasse idem est. Hanc opinionem Nicolaus Damascenus, falsò, vt supradictum est, attribuit Anaximeni. Simplicius autem 3. Phys. & Philoponus in 2. lib. de Generat. (quibus in locis Arist. mentionem facit huius opinionis) eam adscribunt Anaximandro Milefio, qui, vt narrat Laërtius, elementum oronium dixit esse quippiam infinitum prius quatuor elementis. Hic primus gnomonem inuenit, eumque Lacedæmone in loco vmbrae captandæ idoneo fixit, quò solis conuersiones & æquinoctia notaret; primus etiam maris, & terræ circuitus descripsit, & sphaeram construxit, quin etiam putauit, vt est apud Ciceronem natiuos esse Deos, lōgis interuallis, orientes, occidentesque, eosque innumerabiles esse mundos. Porro Arist. 1. Phys. 54. verisimiliorem inquit esse opinionem eorum, qui faciunt principium omnium quippiam diuersum ab elementis, quàm eorum, qui pro initio cunctarum rerum ponunt vnum aliquod eorum quatuor corporum: propterea quòd principium debet esse vacuum, & nudum iis omnibus rebus, quas in se accipit, at quoduis illorum quatuor elementorum habet suam, sibi que connatam qualitatum viam, qua, sine sui exitio, priuari non potest. Adde, quod illi, per huiusmodi principium videntur esse subodorati materiam primam, eamque adumbrare & posteris innuere voluisse.

Opinio eorum qui faciunt principia multa quidem sed finita, præcipue autem Pythagoreorum.

CAP. VII.

VI multa inuehūt principia, necesse est ea faciāt mobilia, tū quia non possunt multa principia sine motu, aut simul cogi & congregari ad efficiendā generationē, aut inuicem dissolui & disungi ad interitū afferendū: tum etiam, quia multitudini principiorum, semper adiuncta est aliqua repugnantia & contrarietas, quæ nunquàm esse potest absque motu. Qui autem multa principia ponunt, ea statuūt vel finita, vel infinita: qui finita, vel duo, vt Parmenides in his, quæ scripsit secundum iudicium sensuum & opinionem vulgi, nimirum ignem, & terram: vel lucem, & tenebras: vel calidum, & frigidum, vt refert Arist. 1. Metaph. & 1. Phys. tex. 41. Plato etiam, vnum tanquàm formam, & magnum, ac paruum tanquàm materiam, vt ei Arist. multis locis imponit. Stoici quoque secundum Simplicium, Deum, & materiam: vel faciunt tria, vt Arist. materiam, formam, & priuationem: & Plato (secundum Plutarchū) mentem,

mentem, ideam, & materiam: vel quatuor, vt Empedocles quatuor elementa quibus loco efficientis adiunxit litem, & amicitiam. Quamquam Arist. in 1. Metaph. auctor est, cum non vti illis, nisi tanquam duobus; igne quidem per se, reliquis verò tribus tanquam vna natura; id quod apertè cognosci potest ex ipsius carminibus. Alij prodixerunt numerum principiorum vsque ad denarium; quam perhibent fuisse opinionem Pythagoreorum. Etenim cum faciant numeros initia rerum, naturam autem numeri, cernerent denario compleri & absolui, siquidem omnes gentes numerant vsque ad denarium; quàm cum perueniant, redeunt ad vnitatem eam iterantes, idcirco rationem principij denario maximè tribuerunt: cuius numeri vim cum animaduertenter totam quaternario contineri, in eo enim includuntur, 1. 2. 3. 4. quæ simul iuncta faciunt denarium, ob eam causam existimabant, quaternarium esse numerum sanctissimū, quo cum quippiam sanctè confirmare volebant, tanquam iusiurando utebantur, dicentes: (*tyro per omnipotentem, animæ qui tetradæ nostra, perpetuas fuisse naturæ infudit habentem.*) fingebant enim animum nostrum ex quaternario constare, ita vt *μὲν* ας, sit mens; *δίας*, scientia; *τρίας*, opinio; *τέτρας*, sensus: qua de re legi possunt quæ scribit Plutarchus primo lib. de Placit. Philosophorum cap. 3. & D. August. in lib. de Musica. Quoniam igitur denarius est numerus perfectissimus, induxerunt tanquam initia rerum omnium decem coniugationes vel oppositiones, vnā formarum, habituum, & bonorum; alteram priuationum, malorum, ac eorum, quæ habent indefinitam, & indeterminatam naturam.

Denarius

Bonorum	Malorum
Finitum	Infinitum
Impar	Par
Vnum	Multiplex
Dextrum	Sinistrum
Mas	Fœmina
Quies	Motus
Rectum	Curuum
Lumen	Tenebræ
Bonum	Malum
Quadratum	Longius altera parte

Ab his Pythagoreis, nonnulli arbitrantur fluxisse opinionem Manichæorum, qui ponebant duo æquæ prima, immutabilia, & potentia principia: vnum bonum, omnium bonorum; alterum malum, omnium malorum. quam sententiam diligenter pertractat Simpli-

Opinio Manichæorum (sententia aliquos) fluxit ex Py-

*Pythagoreorum
sententiæ.*

cuius in ijs commentariis, quos scripsit in Epictetum & D. Augustinus cum aliis multis libris, tum maximè ijs duobus, quos scripsit de Genesi contra Manichæos.

*Quomodo Py-
thagorei nu-
meros accom-
modabant re-
bus naturali-
bus.*

Cur autem Pythagorici fecerint numeros principia rerum naturalium, Arist. videtur reddere duas causas, vnâ, quia numeri sunt priores omnibus corporibus; quippe cum sint ex abstractione, hoc est, quia numeri sine corporibus Physicis animo concipi, & intelligi possunt, corpora verò sine illis minimè: alteram autem, propter magnâ similitudinem, quam putabant esse inter numeros, & res naturales: omnia enim, vt sacris literis etiam proditum est, condita sunt à Deo in numero, pondere, ac mensura. Et sicut Musicus (vt Syriani vtar similitudine) per numeros Mathematicos, lyram, sic natura per naturales numeros, suos componit & modulatur effectus. Verùm age, quomodo vis & similitudo numerorum in rebus naturalibus & moralibus effecta, & expressa sit, Pythagorica memorâtes dogmata, breuiter ostendamus. Ac cur menti attribuant monada, scientiæ diada, triada opinioni, tetrada sensui explicatur à Plutarcho eo, quem supra posuimus, loco, Quaternarium autem, vel nouenarium assignabant iustitiæ, propterea quod ille est primus numerus quadratus & pariter par; hic autem est primus numerus solidus, ex ternario in se ipsum ducto existens, atque hoc modo parilitatem & æquabilitatem iustitiæ repræsentant. Quinarium vocabant nuptias, quæ constantur ex maris, & fœminæ coniunctione; nam quinarium constat ex pari, cui assimilabant fœminam, & impari, cui marem similem esse dicebant. De præstâtia & mysteriis numeri quinarij, multa reperies apud Plutarchum, in libello de Particula, et, acutè doctèque disputata. Septenarium vocabant tempestiuitatem, quoniam multa tempestiue, cum in aliis rebus, tum in homine fiunt per numerum septenariû. Etenim homo septimo à cœptione mense vitalis editur, septimo anno dentescit, altero septenario pubescit, tertio barbam emittit, & semen maturum generationi. Sol quoque qui est princeps causa rerum sublu-narium, apud ipsos septimum tenet locum, videlicet post orbem stellatum, & quinque planetas. His accedit, quod solus septenarius, neque generat vllum numerum eorum, qui denario continetur, neque ab vlllo eorum generatur. Nam binarius bis sumptus facit 4. ter. 6. quater 8. quinquies x. ternarius bis terve acceptus facit 6. & 9. bis quaternarius 8. bis quinarium 10. At senarius, octonarius, & nouenarius, licet non generent numerum vllum eorum qui sunt intra decem, generantur tamen ab illis, nimirum à binario, vel ternario, vel quaternario: Septenarius verò, neque generat alium numerum, neque ab alio generatur, vt per se patet. Quare Pythagorei appellabant septena-

*De præstâtia
numeri septe-
narij.*

Septenarium, Mineruam, quæ fingitur ex nulla matre nata esse, & virgo perstitisse. Aulus Gellius lib. 3. cap. 10. virtutes potestatisque septenarij, plurimis & disertissimis verbis ex M. Varrone declarat. Sed reuertamur ad denarium, quem quia perfectum numerum iudicabant, nouem autem existimabant esse corpora quæ in orbem mouerentur, nimirum septem planetas, orbem stellatum, & terram, quæ non secus ac cæteros planetas dicebant in orbem volui circa Vestam, hoc est, ignem, quem vt dignitate præstantem alius elementis, in medio mundi, tanquam in loco maximè nobili collocabant; his igitur nouem corporibus ad explendum denarium numerum adiungerunt etiam aliud corpus, singentes, nescio quam antichthona, hoc est, terram huic nostræ aduersam, & quæ motu opposito cieretur, huiusmodi autem corpora putabant distare inter se certis quibusdam harmoniis, & interuallis, vt verbi gratia, Solis interuallum à terra, sit in dupla proportionem, quàm Lunæ; interuallum autem Veneris in tripla; Mercurij in quadrupla; idem simili proportionem contingere in reliquis superioribus cælis. Quin etiam prædicta corpora existimabant moueri certis quibusdam harmonicorum numerorum proportionibus, vt quæ mouentur celerius, acutiorem, quæ tardius grauiorem efficiant sonum: ex quo incredibili suauitate concentum quendam existere, qui à nobis vtpotè iam inde ab ortu assuefactis, non exauditur: quoniam autem omnis concentus ad numerum aliquem constituitur; nam diapason consistit in proportionem dupla, diapente in sexquialtera, diatesseron in sexquiertia, idcirco totum cælum, totumque mundum, qui mirabili tenetur concentu, numerum, & ex numeris esse affirmabant: sed de his vide Arist. lib. 2. de Cælo, tex. 52. & 72. Syrianus in extremo penè commentario suo quo explanauit librum quartumdecimum Metaph. Arist. refert, Pythagoram in quodam sermone de numeris, qui à Pythagoreis propter eius diuinitatem, sacer dicebatur, aperuisse mirabilia quædam mysteria, & occultas proprietates eorum numerorum, qui sunt vsque ad decem. Neque verò Aristoteli displicuisse videntur huiusmodi dogmata; siquidem is, quæ à Pythagoreis de vi, & natura numerorum prædicabantur, interdum sequitur, & vsurpat, vt cernere licet non semel in Problematis & in principio lib. de Cælo vbi agit de ternario. Sunt igitur numeri secundum Pythagoreos, initia omnium rerum. Sed in quo genere causæ? Arist. in 1. Metaph. refert ad materiã, illi enim dicebant omnia confici, & componi ex numeris, constat autem id, ex quo aliquid fit, & componitur, materiam esse. Sed Pythagoreorum alij numeros referunt ad causam exemplarem, & ad rationes opificias, quæ sunt in primo summoque opifice, quæ non re, sed ratione tantum ab

*De præstan-
tia unitatis.*

ideis differunt: alij ad formam, vnde Arist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 10. ait formas esse numerorum similes: unitas porro est principium numerorum, cuius vis nullo vnquam numero exhaustiri, & absumi potest, quin alium semper numerum creare queat, in quo mirificè representat immensam Dei potentiam, quæ nullius rei molitione, ita finitur, & terminatur, vt non semper possit aliud maius, & perfectius moliri. Unitatem autem Pithagorei vocabant parem imparem; quatenus pari addita gignit imparem, huic verò adiuncta creat parem: atque ob hanc causam par, & impar faciebant principia omnium numerorum, & par vocabant infinitum, impar autem finitum, propterea quod numeri impares per seriem dispositi, si addantur quadratis numeris, semper retinent formam quadrati; quocirca Pythagorei appellabant eos gnomones, ad similitudinem gnomonis Geometrici: qui adiectus quadrato non variat formam: at numeri pares si addantur numeris quadratis, semper mutant formam numeri. Hæc tangit Arist. 3. Phy. tex. 26. Latius autè explicant Simplicius & Theophrastus in supradicti textus explanatione. Sed qui de Pythagoricis numerorum mysteriis plura scire auct, legat eos, qui in his enarrandis diligenter, & copiose versati sunt: nam hic omnia propriè & subtiliter persequi velle, magis operosum, atque curiosum est, quàm vel vtile, vel nostro congruens instituto.

*Decreta Py-
thagoræ.]*

De Pythagoræ autem decretis ita scribit Lærtius, *In Pythagoricis commentariis hæc notata sunt: unitatem esse principium omnium. Ex unitate indefinitam dualitatem processisse, & tanquam materiam ei subiectam esse. Ex monade porro, & indeterminata dualitate numeros gigni: ex numeris, puncta: ex punctis, lineas: ex lineis, planas figuras: ex planis, solidas, ex quibus corpora; quorum esse quatuor elementa, terram, ætrem, aquam, ignem, quæ per omnia se mutant, & vertunt. Ex his constare mundum, rotundum, animatum, & intelligentem.* Hæc ille. D. Augustinus in extremo 2. lib. de Ordine multis laudibus effert Pythagoræ disciplinam. Sed is postea 1. lib. Retract. ca. 3. religioni habuit, tantum se honoris detulisse homini ethnico, qui multa, multisque modis peccauit. Verum de his, qui multa & finita posuerunt initia rerum naturalium, hætenus dictum sit: deinceps agendum est, de his qui fecerunt infinita, initium ab Anaxagora sumendo.

Declaratur opinio Anaxagoræ.

C A P. VIII.

NA X A G O R A S Clazomenius Anaximenes discipulus, magister autem Archelai, & Periclis summi apud Græcos Oratoris, & Euripidis Poëtæ, tanto Philosophiam studio complexus

plexus est, vt derelinquens patriam, & patrimonium negligens, se totum Philosophiæ cognitioni deuouisse videretur. Hic pro initio rerum naturalium, statuit infinitatem quandam partium similium; quam Arist. 1. de Generat. tex. 1. vocat *πᾶσι μετέσται* licet in 3. Physic. tex. 17. & 3. de Cælo, tex. 37. hoc nomen referat ad opinionem Democriti. Lucretius autem & alij nominant, *ὁμοιομετείαν*. Vnaquæque igitur res secundum Anaxagoram fit ex partibus similibus atq; eiusdem naturæ, vt caro ex multis carunculis, sanguis & os ex aliis similis naturæ particulis, quarum congregatione res gigni, segregatione auertere interire dicitur: has verò particulas necesse erat infinitas esse, ne videlicet vnquam cessaret segregatio, & aliquando tandem penitus deficeret generatio: ac tamen si in qualibet re permixtæ sint infinitæ cuiuslibet rei particulæ, nominatur tamen aliquid, verbi gratia, aurum, vel caro potius quàm aliud quidpiam, non quia sit purum, & sincerum aurum, vel caro, sine vlla concretionem, & admixtione aliarum rerum; sed quòd in tali re particulæ auri, vel carnis sint maiores, & magis in fronte locatæ appareant: hanc sententiam pulchrè describit Lucretius primo libro his versibus.

*Nunc & Anaxagora scrutemur ὁμοιομετείαν
Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrij sermonis egoſtas.*

Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis.

Et quæ deinceps sequuntur. Et paulò infrà subdit.

*Hoc & Anaxagoras sibi sumit, vt omnibus omnes
Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
Apparete vnum, cuius sint plurima mixta,
Et magis in promptu primaq; in fronte locata.*

Præter hanc infinitatem partium similium, quæ ad materiam pertinet, loco efficientis adiunxit mentem, seu intellectum, qui confusam illam partium similium congeriem segregando distingueret, & ornaret. Quamobrem sola mens non erat mixta, vt dominari possit mixtioni; quam non ab æterno, sed ab aliquo principio digerere & in ordinem cœpit adducere, vt docet Aristoteles lib. 3. de Anima tex. 4. lib. 8. Physicorum, tex. 15. Cum autem priores Philosophi materiam tantum, ex qua omnia conficiuntur, tradidissent; causam autem efficiẽtem aut nullo modo, aut perobscure attigissent, quæ certè non minùs necessaria est, quàm materia; nam vt ex nihilo, sic à nihilo nihil potest effici, nec materia potest ipsa per se sine agentis vi & efficientia quicquam mouere vel agere, non secus quàm lignum fabricari lectum, vel mensam, sine opificis arte. Anaxagoras præ aliis Philosophis sobrius, (vt verbis vtat Arist. lib. 1. Metaphysicæ) visus est, sic

enim de eo scribit; *Quare qui ut in animalibus, ita in natura intellectum esse causam mudi, totiusque ordinis dixerat, quasi sobrium comparatus ad antiquiores vana dicentes apparuit.* Simile quidpiam legimus apud Platonem in Phædone, vbi Socrates narrat se cum iam penè desperasset intelligere posse causas eorum, quæ sunt propterea quòd ex aliorum Philosophorum scriptis nihil certi elicere potuisset, audita sententia Anaxagoræ, qui faceret omnes res, totumque mundum à mente diuina, designari, confici, exornari & regi, magno studio, & spe addiscendi ea, quæ antea non potuerat, erectum ac elatum fuisse. De hoc intellectu Anaxagoræ sic ait Laërtius; primus materiæ, quam ὕλη appellat, mentem adiecit in principio operis sui ita scribens; *Omnia simul erant, deinde accessit mens, eaque composuit*: quamobrem cognominatus fuit mens, siue animus. Apud Ciceronem etiam in primo de Nat. Deorū, ita scriptum est; *Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem & modum, mētis infinita vi, ac ratione, designari & confici voluit.* Quid autem Anaxagoram in prædictam sententiam induxerit, breuiter exponit Arist. primo Phys. 33. & lib. 3. 28. Is enim hoc modo ratiocinabatur; quod sit, necesse est, aut nihil fuisse antea, at ex nihilo nihilo fieri posse communi sapientum decreto ratum, & constitutum est; aut prius quidem fuisse, sed occultum, & cum aliis rebus permixtum latitasse; ita vt nihil aliud sit res generari, quàm eas ex admixtione, & confusione aliarum rerum segregatas manifestari, & in lucem proferri. Et quoniam cernimus omnes res inuicem posse commutari, vel proximè vel interiectis aliquot aliis mutationibus; concludebat necessarium esse, vt in quauis re sint omnes aliæ res, quæ tamen ob paruitatem atq; perimixtionem, à nobis deprehendi nequeat; hoc etiam illustrabat accretionis exemplo: nam cum ex alimento gignatur caro, vena, os, nervus & alia corporis membra, nec ea queant ex nihilo creari, necessariò efficitur, vt ipsa præfuerint quidem in alimento inuicem admixta & confusa, per accretionem autem secreta fuerint, & animantium partibus adiuncta, & adglutinata: ac quemadmodum particularis generatio cuiuslibet rei, fit per secretionem eius ex aliis, similiter etiam putabat Anaxagoras totum mundum non aliter fuisse perfectum, quàm per segregationem omnium rerum ex infinita quadam, & indigesta congerie, vbi prius infinito tempore sine distinctione & ordine iacuerunt: talem autem segregationem partium mundi, nullo modo fieri potuisse, nisi à mente; tum quoniam id quod ex illa mixtione segregare debebat, nullo modo in ea contineri oportebat, vt posset ei præesse, atque dominari, quamobrem necessarium erat, vt esset quidpiam immateriale, impatibile, ac diuinum, cuiusmodi est sola mens: tum

Quid Anaxagoram in suam illam sententiam impulserit.

tum etiam, quia distinguere, exornare, disponere & suos cuique rei fines, & munera præscribere, omniâque ad perfectionem & pulchritudinem vniuersi dirigere, proprium est mentis. Verùm de sententia Anaxagoræ hæcenus: ad Democritum, & Epicurum veniamus.

Opinio Democriti, Leucippi & Epicuri.

C A P. IX.

SENTENTIA horum Philosophorum diligenter explicabitur à nobis, tum ex libris aliorum, tum maximè ex iis, quæ Lucretius huius disciplinæ studiosissimus, primo & secundo libro reliquit scripta. Principiò, censent duo esse prima, & generalia initia rerû naturalium; ex quibus cuncta quæ sunt, fieri, & cõstare necesse est; plenum, & vacuû; illud ens, & atomos; hoc non ens, & inane, appellabant: id quod Arist. innuit in primo Metaphysicæ; & primo Phisicorum. 41. & Lucretius primo libro his versibus.

*Omnis, ut est igitur per se natura duabus
Constitit in rebus, nam corpora sunt, & inane.
Corpus enim per se communis deliquat esse,
Sensus, & c. & paulò infra;
Tum porro locus, & spatium, quod inane vocamus
Si nullum foret, haud vsquam sibi corpora possent
Esse, neque omnino quoquam diuersa meare.*

Vacuum autem multis de causis necessarium esse, his argumentis *Probatur se-* confirmant. Primùm ratione loci: omne enim corpus propter molē *ptem argu-* quam habet, indiget loco, à quo totum contineatur & locetur: talis *mentis vacuū* autem locus non potest esse superficies, quippe quæ tantum extrinsecus contineat, & solas corporum extremitates ambiat; neque corpus ullum siue materiam habeat siue sola constet trina dimensione; sic enim duo corpora simul essent, quod nullo modo fieri potest: relinquitur igitur, locum nihil aliud esse, quàm inane. Deinde ratione motus localis, qui si est (esse autem cunctis planè sensibus perspicuè cognitum, & exploratè perceptum est) non potest effici, nisi per inane: nam per plenum, hoc est, per ipsa corpora solida, quâ fieri potest, cum proprium corporis sit obstare nec loco cedere alij corpori, nisi maiori ab eo vi expulsus? nisi fortè quis velit, vnum corpus penetrare in aliud, & multa corpora simul esse; quod sanè perabsurdum est: quare, vt motus cõstet, opus est inani. Hoc idem argumentū tractat Aristoteles lib. 4 Phisicorum tex. 53. his verbis; *Dicunt enim, quod* *vacuum secundum locum non erit sine vacuo: plenum enim non potest suscipere id*

quod mouetur. Si verò suscipiat sintque duo corpora in eodem, contingeret utique & quotlibet esse simul corpora: si autem contingat hoc, & minimum suscipies maximū: multa namque parua ipsum magnam est: quare si multa æqualia contingit in eodem esse, & multa inæqualia. Sed dicit aliquis motum locale fieri, non quia vllum in rebus sit inane, sed quia proxima corpora cedant ijs, quæ mouentur, vel migrando in alium locum, vel seipsa cōstipando. Verūm hoc ipsi refellunt, demonstrando neutrum illorum posse contingere sine vacuo. Etenim corpus, quod migrat, aut venit in vacuum, & sic erit vacuum, aut in locum proximi corporis, quod ei cedit; de quo similiter quærendum est, quonam abeat, ac sic deinceps de aliis, procedendo in infinitum; quare necesse est, aut esse vacuum in rebus, aut multa corpora simul esse, aut denique quocunque corpore moto, quantumuis minimo, omnia alia corpora commoueri totūque mundum iactari, & fluctuare. Quo argumento Arist. 4. Phy. tex. 79. scribit Xuthum Philosophum vsum esse ad comprobandum vacuum. Similiter qua ratione poterit quidpiam constipari, & condensari, nisi in eo insitæ sint aliquæ inanitates? alioquin partes eiusmodi corporis cū coarctantur, se inuicem penetrarent. Postea, si non esset vacuum in rebus, quī possent, aut ex intimis saxorum, & rupium partibus manare liquidi humores, vberēsque aquarum guttæ, aut cibus ad alendas omnes corporis partes per vniuersum corpus permeare, atque dissipari? Hanc rationem tangit Arist. 4. Physic. tex. 55. his verbis; *Amplius autem, & augmentatio videtur omnibus fieri per vacuum, alimentum enim corpus esse; duo autem corpora impossibile simul esse.* Præterea, nisi vacuum permixtum esset cum rebus, qua ratione fieri posset, ut quod est densum, sine accessione alterius rei rarefscens maius existeret, aut è contrario, quod est rarum citra detractionem cuiusquam rei densatum & constipatum in angustiores molem contraheretur, atque hoc modo minus euaderet? Hanc rationem illustrat Arist. 4. Phy. tex. 55. exemplo vini, & cineris, hæc scribens; *Demonstrat etiam vacuum esse, quia videntur aliqua cogi & constringi; etenim dicunt vinum cum vitribus recipere dolia, tanquam in ea, quæ insunt vacua subeunte, quod cōdensatur corpore. Testimonium etiam illud de cinere faciunt, quæ tantum aquæ recipit, quantum vas vacuum.* Ad hæc, videmus quasdam res habere plus ponderis, quàm alias, tamen si pari sint mole, ut si parem auri, & læ molem capias, aurum sine dubio longè præponderabit: cur? nisi quia in rebus, plus aut minus vacui admixtum, & insitum est: quocirca, quæ res plus inanis habet, ea minoris est ponderis; quæ verò plus vacat inani, maiori eam pondere præditam esse necesse est. Amplius, si duo corpora ampla inter se concurrant, & ex illo concursu, subito defiliant, totū illud spatiū, quod inter

huiusmodi corpora relinquitur, necessariò erit inane: non enim partes aëris, quæ circumstāt tanta celeritate, vndique possunt confluere, vt vno tempore totum illud spatium compleant. Postremò diuisio, multitudo, separatio, & distinctio rerum, non potest fieri sine vacuo. Hoc autem innuit Arist. 4. Phys. text. 52. *Vacuum* (inquit) *diuidit omne corpus, ut sit non continuum, quemadmodum dicunt Democritus, & Leucippus & alij multi Physiologorum.* Significans Pythagoreos, quos paulò post text. 56. ait existimasse vacuum esse id, quod determinat naturas; tanquam vacuum separatio quædam sit, & determinatio eorum, quæ sunt consequenter. Ex his igitur, quæ commemorata sunt, arbitrantur perspicuè, ac necessariò concludi, adeò necessarium esse vacuum; vt eo sublato, neque motus, neque multitudo, neque distinctio rerum vlllo modo coherere possint.

Præter inane autem, statuunt alterum principium rerum naturalium, quod sit omninò plenum, & solidum; alioquin quicquid esset vacuum esset: at si quid est, quod distinguit, aut continet ipsum vacuum, hoc profectò non erit vacuum: nam tangere & tangi, agere & pari, mouere & moueri, non conueniunt vacuo; quippe cum sit id, in quo talia fieri & geri debent. Sicut igitur inane nihil habet pleni & solidi, sic contra plenum, & solidum, omni debet vacare inanitate, Huiusmodi autem corpora plena & solida vocabant atomos, hoc est, corpora indiuidua: de quibus hæc sentiebant. Primùm quidem *Democriti & Epicuri decreta de atomis, quas ponunt alicuius omnium rerum principium.* ea imparibilia & sempiternā esse; tum quia penitus carerent inani, per quod omnis passio penetrat in corpora; tum etiam, quia essent prima principia omnium rerum: oportere autem prima principia, è quibus cætera nascūtur, immutabilia esse, ne omnia penitus concidāt & ad nihilū vniuersitas rerum intereat. Ex quo fit, vt talia corpora, neque frangi, neque diuidi, nec vllis coloribus, aut qualitatibus partibilibus affici possint. Hæc enim eiusmodi sunt, vt nec sine vacuo, nec sine certò interitus periculo, atque indicio, rebus queant accidere. Deinde volunt eiusmodi corpora esse minima, nec ampliùs posse diuidi: non enim assentiuntur iis, qui faciunt corpus infinitè secabile, sed putant in sectione corporum, necessariò tandem deueniendum esse ad quædam corpuscula minima & indiuidua: quod ita docent; etenim corpus, aut componitur ex nihilo, aut ex punctis, aut ex corpusculis minimis atque indiuiduis; sed priora duo esse absurda per se clarum est; tertium igitur tenendum est. Deinde si omne corpus posset infinitè diuidi; ergo quodlibet corpus haberet infinitas partes: quid igitur interesset inter corpus maximum & paruum? vtrumque enim totidem constaret partibus, hoc est, infinitis: cui etiam, necessariò consequēs est, vt quoduis corpus esset infinitum; nam quod

habet infinitas partes, quantumvis paruas, id necesse est infinitum esse. Præterea fingamus, siquidem corpus infinita diuisione diuisibile est, ipsum iam actu penitus diuisum esse: nam si quod est possibile; ponatur actu esse, nihil sequi debet impossibile; diuisione igitur omnino completa, ita ut nihil aliud supersit diuidendum; ecquid tunc erit reliquum? aut enim nihil, aut puncta, aut corpuscula indiuidua; ex punctis, vel ex nihilo corpus effici, neque fert natura corporis, neque ratio concedit: quamobrem necessariò inducenda & admittenda sunt atomi. Hanc rationem fusiùs explicat Arist. 1. lib. de Generat. text. 8. in quo libro valde laudat Democritum, eumque præfert Platoni; tum quia utitur rationibus propriis, hoc est, Physicis, Plato autem Logicis, id est, communibus & alienis: tum etiam, quoniam eiusmodi statuit principia, è quibus possit omnia quæ contingunt in natura, si non verè, saltem propriè, aptè & constanter explicare. Vide Arist. 3. Phys. text. 31. id quod Plato non fecit. Postea censent atomos multitudine quidem esse infinitas, nam, sicut inane in omnes partes immensum & infinitum est, sic atomos conuenienter esse numero infinitas. Esse autem vniuersitatem rerum omni ex parte infinitam breui ratione concludunt, quam Cicero secundo lib. de Diuinat. his verbis exposuit; *Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus: at quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus, quod igitur omne est cum non habeat extremum, infinitum sit necesse est.* Licer autem numerum atomorum infinitum statuunt, tamen species figurarum, per quas atomi differunt, nolunt esse infinitas: ex quo sequitur, ut vnaquæque species figuræ habeat infinitas atomos similes, sintque infinitæ atomi eiusdem figuræ, ut, verbi gratia, rotundæ. Id autem Lucretius comprobatur hoc argumento. Si essent, inquit, secundum speciem, atomorum figuræ infinitæ; ergo distantia contrariorum non essent infinitæ: nec in vllò genere daretur aliquid summum, & infinitum: optimum, & pessimum: neque natura in generando, & corrumpendo vsquàm consisteret, nec faceret reciprocationes, sed rectà procederet semper in infinitum, nouèque semper exorirentur species rerum, quæ omnia sunt contra sensuum, & rationis iudicium; hoc idem assignat Epicuro Plutarchus in primo de Placitis Philosophorum, & Laërtius vitam Epicuri scribens. Sed ab hac opinione clara voce nos reuocat Arist. qui in 3. lib. de Cælo, tex. 37. & 1. de Gene. tex. 5. de atomis Democriti, ac Ieucippi loquens, perspicuis & conceptis verbis affirmat, infinitas esse, secundum illos, species & differentias figurarum. Nisi quis respondere velit sententiam, quam prædictis locis refert Arist. esse quidem Democriti, sed ab ea discrepasse Epicurum; ceu in quibusdam quoque aliis rebus fecit

*Aristoteles
Democritum
præfert Pla-
toni.*

*Dubitatio,
an Democri-
tus figurarum,
quæ sunt in
atomis species
fecerit infinitas.*

fecit. Nam cùm Democritus attribuisset atomis magnitudinem, & figuram, Epicurus adiecit pondus, ratus nihil moueri posse sine pondere; & cùm ille vnum, atque similem omnium atomorum fecisset motum, hic veritus, ne si omnes atomi suo pòdere ad lineam ferrentur deorsum, non possent aliæ alias attingere & apprehédere, ex qua complexione efficitur rerum generatio, & ne si certus, atque vniuf. modi esset motus atomorum, nihil foret in nostra potestate, commentus est motum quendam declinationis, quo facit atomos paulùm declinare de recta via qua feruntur deorsum, quo se commento putat effugere necessitatem fari & alia omnia incommoda: atque hæc quidem solutio verisimilis fit, ob auctoritatem Philoponi qui eam tradit in primo de Generat. super textum quintum & confirmat testimonio Alexandri. Verùm nos redeamus ad narrandas atomorum proprietates. Præterea, quamuis omnes atomi sint eiusdem naturæ, tamen in his aiunt inesse triplicem differentiam & varietatem; vnam posituræ, vt aliæ sint superiores, aliæ inferiores, aliæ anteriores, aliæ posteriores: aliæ dextræ, aliæ sinistræ: alteram ordinis, vt quædam sint priores, quædam posteriores: tertiam figuræ, secundùm diuersas figurarum species & differentias. quamobrem apud Cicero- nem 1. de Nat. Deorum inducitur Democritus faciens atomos quasdam leues, alias asperas, partim rotundas, partim autem angulatas: curuatas quasdam, & quasi aduncas & hamatas. Ex atomis igitur secundùm hanc tertiam varietatem variè coniunctis atque copulatis, creari omnium rerum genera & species arbitrantur. Non secus ac ex vigintiquatuor literis, variis modis inuicè copulatis, existit infinita propemodum varietas dictionum, vt incredibile videatur quicquid loquimur & scribimus, ex illis tantummodo literis cõfici posse. Vide Aristot. 1. Metaphysicæ, & 1. de Generat. text. 5. Hanc sententiam pulchrè declarat Lucretius lib. 2. his versibus.

*Quin etiam refert, nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata:
Namque eadem cælum, mare, terras, flumina, solem
Significant, eadem fruges, arbuta, animalia,
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis, verum positura discrepant res:
Sic ipsis in rebus, item iam materiei
Intervalla, via, connexus, pondera, plaga,
Concursus, motus, ordo, positura, figura,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.*

Ad extremum, opinantur atomos non ab aliquo principio, sed ab omni æternitate moueri perpetuò per inane, atq; ex fortuitis earum

*Ex atomis
innumerabi-*

*les mundos
effici, &
quosdam om-
nino similes
ac partes.*

concurſationibus & coniunctionibus non ſolùm effici hunc vnum mundum in quo nos ſumus, ſed alios innumerabiles, & quidẽ quosdam ſic inter ſe non ſolùm ſimiles, ſed yndique perfectè & abſolutè pares, vt inter eos nihil prorsus interſit. Nam cum inane quoque verſus infinitè pateat, ſumma item materiæ, hoc eſt, atomorum multitudo, ſit innumerabilis, eaque non conſilio & vi alicuius numinis & mentis regatur, & ad procreandas res adducatur, ſed vi ſua ſemper agitur, & fortuitis concuſſibus ad omnium rerum generationem conueniat, nulla proſectò cauſſa ſatis idonea & veriſimilis afferri poteſt, cur in hac parte vacui, quam noſter mundus occupat, & ex his atomis, ex quibus ipſe coagmentatus fuit, vnus hic mundus effectus ſit, & non ſimiliter poſſint in aliis partibus vacui, atque ex aliis atomis complures alij mundi, quin etiam innumerabiles effici. Ergo apud hos Philoſophos, inane & atomi locum tenent materiæ, nec aliam vllam ipſi cauſſam agnoſcunt & admittunt: etenim nolunt atomos vel ab aliqua cauſſa efficiente, vel alicuius finis gratia, ſimul cogi & congregari ad efficiendas res, ſed talem concuſſum eſſe prorsus fortuitum. Itaque licet non ex quibuſlibet atomis quælibet res fiat, ſed ex certis, atque definitis, certæ, ac definitæ rerum ſpecies exiſtât; ex aliis enim atomis conſtant animantes, & ex aliis ſtirpes, atque lapides, alioquin quodlibet eſſet quodlibet, nec vllum foret rerum diſcrimen, & non diſſerret equus ab homine, & lapis à planta; licet, inquã, velint cuiuſcunque rei materiã eſſe certam, ac determinatam: tamen quòd talis materia ſimul cogatur, & præſtò ſit, hoc eſt, vt atomi, quæ ſunt aptæ ad efficiendum hominem, vel equum, ſimul congregentur, id cenſent non ab aliqua cauſſa efficiente proficiſci, ſed caſu & temerè contingere.

Verùm hoc loco non mediocrem afferunt difficultatem verba Ariſtot. quæ ſunt in 2. lib. Phyſ. text. 45. & in primo libro de Partibus animalium, cap. 1. quibus ſignificat Democritum (ſic enim illa verba Simplicius & Themiftius interpretantur) exiſtimaffe, cælum quidem & ſidera, caſu effecta fuiſſe; animalia verò & plantas, à certa quadam cauſſa, nempe vel natura, vel intellectu procreari; quæ verba, me quidem certè valde dubium & perplexum tenent: nam nec auſim ſuſpicari Ariſt. (tantum videlicet virum) quidquam falſò & iniquè Democrito aſcripſiſſe, præſertim non contradicentibus antiquis eius expoſitoribus; nec tamen queo videre, qua ratione, quod Ariſt. ait, cum certiffimis & manifefſiſſimis illius viri decretis conſentiat. Primò, quia neque in iis, quæ de Democrito ſcripſit Laërtius, nec in his, quæ vel Epicurus, vel Lucretius eiufdem doctrinæ propugnatores in ſcriptis reliquerunt, tale quicquam reperio, ſed potiùs contra-
rium;

*Magna di-
ficulterà, an
Democritus
ſtirpium &
animalium
certas aliquas
cauſſas effi-
cientes po-
ſuerit.*

isum: tum quia vix credibile est, Democritum cordatum sanè, & sapientem virum, atque multifariam laudatum ab Arist. res tam perspicue falsas & absurdas, nec occultè modò rationi, sed etiam apertè ipsius sensibus aduersantes, credidisse, ac enuntiasse: quis enim tam hebeti est ingenio, qui si vllus fortunæ locus dandus sit, non eum potius illi tribuat in his, quæ sunt infra lunam, in quibus multa inconstanter & inordinatè fieri cernimus, quàm in rebus cœlestibus, in quibus ne minimum quidem ab omni æternitate vel erroris, vel inconstantiæ ac temeritatis vestigium apparuit? Deinde quoniam Aristot. non satis videtur sibi constare; quippe cum in aliis locis affirmet, nec causam efficientem, nec eam quæ est vt finis, & cuius gratia, fuisse Democrito cognitam; non igitur is potuit cœli coagmentationem fortunæ attribuerè; animantium verò & stirpium, certis causis efficientibus. Si quis autem aliquam sibi ad effugiendam difficultatem latebram quærens, respondeat, id quod Arist. ait, plantarum & animalium esse secundum Democritum certam quandam causam, non ad efficientem, sed ad materiam esse referendum, is profectò valdè infirmum sibi reperit perfugium: primùm quoniam Arist. ibi loquitur de casu & fortuna, quæ non ad materiam, sed ad causam efficientem referuntur, vt ipse paulò infra docet text. 65. deinde Arist. explicans quam causam plantarum & animalium faceret Democritus, subdit causam esse naturam, vel intellectû: quas causas perspicuum est numerari in efficientibus: postremò quod attinet ad materiam, non minùs necesse est, ex certis atomis cœlum constitui, quàm stirpes & animantes, vt suprà dictum est; quin etiam tantò magis id necessarium esse videri debet, quantò cœli structura solidior, firmior, atque diuturnior est, quàm rerum sublunarium.

Sed his omiſſis ſententiã horum Philoſophorum de principiis rerum naturalium pluribus verbis explicatam, paucis nunc, quaſi repetendo complectamur. Faciunt itaque materiam omnium rerum inane & atomos: illud in omnes partes infinite patens; has multitudine innumerabiles, penitus solidas, impatibiles, omniumque paribilium qualitarum expertes. In his inesse magnitudinem, figuram & pondus: motum item earum triplicem esse; vnum, qui directè fit deorsum; alterum elisionis, qui ex mutuis earum plagis, & ictibus contingit; tertium declinationis: congregationem atomorum, ex qua innumerabiles mundi efficiuntur, tribus differentiis variari, positura, ordine & figura. Vnde omnis rerum omnium varietas existit: nullam esse certam vim & causam efficientem, nullumque præfixum naturæ ad agendum finem, cuncta enim casu & fortuito contingere. Hæc igitur de opinione Leucippi, Democriti & Epicuri dicta sunt.

*Summa eorū
quæ de opi-
nionē Demo-
criti dicta
sunt.*

Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere, omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.

C A P. X.

Æ sunt igitur aut omnes, aut certè magis illustres veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium sententiæ, satis, vt opinor, à nobis dilucidè, ac diligenter explicatæ. Nunc consequens est, vt doceamus quid in illis reprehendat Aristoteles, quid item nobis reprehensione, aut defensione, & æqua interpretatione dignum esse videatur. Ac primùm quidem (vt hoc antè dicamus) nullo modo probatur nobis iudicium, & studium Simplicij, qui contendit persuadere, supradictas opiniones, si quis eas rectè intelligat, atque interpretetur, nec absurdas esse, nec inter se discrepantes; grauitèr etiam inuehitur in eos, à quibus prisci Physiologi tanquàm absurdè sentientes, & inter se pugnantes irridentur, atque condemnantur. Etenim super textum 6. primi libri Physicorum, postquàm opiniones antiquorum de principiis rerum, multis verbis exposuit, subiungit hæc verba; *Non perperàm autem fecerimus, si paululum digredientes, studiosis ostendamus, quomodo antiqui, etsi videantur differre in rerum principiis, pulchrè tamen consentiant. Non enim oportet, eos, qui tantam audiunt differentiam, existimare, esse has Philosophorum repugnantias: quod quidem nonnulli, qui in historicas solas descriptiones incidunt, & nihil eorum, quæ dicuntur intelligunt, conantur exprobrare: et si sint ipsi diuisi in sectas innumerabiles, non de naturalibus quidem principiis (hæc enim ne per se inueniunt) sed in delenda diuina excellentia.* Hæc Simplicius. Quibus verbis rectè, ni fallor, pungit veteres Ecclesiæ Doctores, Clementem inquam Alexandrinum, Tertullianum, Origenem, Iustinum Martyrem, Lactantium, Eusebium Cæsariensem, & alios quamplurimos, qui vt Philosophos opinione sapientiæ inflatos & Christianam doctrinam, quæ fide, ac simplicitate nititur, ludibrio habentes, coarguerent, in demonstrandis & refellendis illorum erroribus, & dissensione, quæ inter ipsos semper fuit maxima, declaranda, plurimùm elaborarunt. Sed profectò, quamuis Simplicius contendat omnes neruos, vt Philosophorum, dicta multò aliter, quàm ipsa eorum verba præ se ferunt, allegoricè interpretando, ad verisimilem aliquem sensum traducat: tamen luce clarius est, nonnullas opiniones vsque aded falsas & absurdas esse, vt risum potius mereantur & indignationem, quàm vllam impugnationem; quædam verò, tam pugnantes inter se, vt plumbeus, & planè stultus sit, qui putet eas ad concordiam posse reuocari. Verùm ne de meo sensu videar hæc dicere, vel odio veterum, vel studio contradicenti

-Simplicio,

Simplicio, proferam in medium, quid hac de re senserint duo Philosophiæ principes Aristoteles & Plato, tum præcipuas Philosophiæ quæstiones percensens, quanta in his fuerit veterum discordia, breuiter explicabo.

Principiò Aristot. 1. Phys. text. 71. scribit primos Philosophos veritatem & naturam entium quærendo, depulso ob inexperiencem in le & Platone aliam viam obstrauisse. Idem text. 74. illi, inquit, aberrauerunt & propter hanc ignorantiam, tantum in super ignorauerunt, ut nihil aliorum opinati sint fieri, aut esse sed abstulerint omnem generationem. Et item in lib. 13. Metaphysicæ de Pythagoreis loquens, ait, quod ipsi primi de numeris discordant inter se, signum esse, ipsas res, cum non sint veræ, eis præbere confusionem; & paulò post. At ipsi, inquit, fatentur non eadem, sed contraria dicentes, causa verò est, quod suppositiones, & principia eorum falsa sunt, difficile autem est, ut ait Epicharmus, ex non bene præsuppositis, bene dicere; cū primò enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum esse. Amplius in 1. Metaphys. affirmat quosdam veterum attigisse materiam, & causam efficientem; obscure tamen, inquit, & non clarè; sed quemadmodum in exercitati in prælio faciunt: etenim illi circumeuntes egregias plerunque plagas infligunt: sed nec illi ex scientia, nec isti videntur scire quid dicant. Idem quoque aliis locis confirmat, veteres multa peccasse ob imperitiam Dialecticæ, eosque valdè fabulosè, pueriliter, inconstanter, & quasi balbutiendo, atque somniando philosophatos esse. Deinde apud Platonem in Phædone, Socrates Anaxagoram (qui tamen præ aliis Philosophis antiquis sobrius, & sapiens visus est (miris modis exagitat, seque confitetur ex inspectione naturæ & lectione Philosophorum, magis quàm antea fuisset, ignarum & cæcum extitisse: in Theæteto opiniones veterum de principiis rerum, appellat fabulas pueriles, in quibus ipsi vehemèter inter se pugnant atque digladiantur, & è quibus nihil certi & veri cognosci potest. Porro Heracliteos ait, nihil decernere, nihil docere, sed per dictiunculas quasdam refertas ænigmatibus veluti per sagittas è pharetra eductas, mentes hominum ferire, atque lauciare. Idem in Sophista recensens eorum sententias, qui de essentia differuerunt, inquit eos more Gigantum cū Diis, & inter se pugnare: ita ut ad singulorum opiniones euertendas, non opus sit, nouas argumentorum machinas quærere, sed aliorum armis alios oppugnari posse. Hanc Philosophorum discordiam Eusebius decimoquarto lib. de Præparatione Euangelica, & Theodoretus in opere, quod inscribitur de Curatione Græcarum affectionum libro secundo qui est de principiis, copiosè pertractant. Merito igitur Timon (ut est apud Theodoretum) tragicè Philosophos insectatur his versibus.

Ex Aristotele & Platone ostenditur contra Simplicium quanta sit in opinionibus veterum Philosophorum repugnantia & absurditas.

*Mortales, miseri, prolepti ventris ad instar,
Quis nam vos lires nugis pugnantibus urgens?
O vitres animi sensus quos implet inanes.*

Præterea hoc idem declarat & confirmat varietas innumerabilium penè sectarū, & cuiuslibet sectæ successio, plena mutabilitatis & inconstantiz. Nam vt excipiam Pythagoreos, & Epicureos in quibus aliquantū maior, & diuturnior fuit voluntatum, & sententiarū consensio; in aliis sectis adeo sunt magistrorum discipuli, & posteriores priorum dissimiles, vt nihil præter nomen ab illis accepisse, & tenuisse videantur: quam enim principes sectarū disciplinæ suæ rationem, & formam sequendam, & custodiendam reliqueruat, eam mox illorum posteri, vel detrahendo, vel addendo, vel etiam contradicendo, totam propemodum immutarūt, atque peruerterūt. Itaque dum quisque mauult (illustriorem ea se laudem & gloriam sperans) videri nouæ auctor sententiæ, quàm veteris sectator, & defensor alienæ, quot fuerunt homines, tot penè opiniones extiterunt. Verùm hæc missa faciamus, & discordias eorum in præcipuis Philosophiæ questionibus (quod secundo loco propositum est) aperiāmus.

Difficilis maxima philosophorum in præcipuis Philosophiæ questionibus.

Si cogitatione lustramus principes Philosophiæ questiones, cuiusmodi sunt de iudicio veri & falsi; de finibus bonorum; de mundo; de prouidentia Dei; de animo nostro, & de principiis rerum, quarum rerum certa, explicatæque cognitio, tum ad agnitionem veritatis, tum ad benè beatæque viuendum apprimè necessaria est, & in quibus sapientem fluctuare, ac sola opinione duci, à sapientia abhorret plurimum; planè reperiemus veteres Philosophos tanta esse in varietate, & diffinitione constitutos, vt necesse sit, qui eorum decretis nituntur, eos in summo errore, & in maximarum rerum ignorance versari. Etenim duo sunt, vt hinc ordiamur, prima totius Philosophiæ fundamenta; vnum, veri & falsi iudicium: alterum, finis bonorum. Neque enim sapiens esse potest, qui aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expetendi: & aut vade proficiscatur, aut quod perueniendum sit ignoret. Iudicium autem veri & falsi, Academici, negando vera penitus internosci posse à falsis, omnino sustulerunt: Epicurei totum in sensibus collocarunt: Platonici in sola mente: Aristotelici tum in hac, tum etiam in sensibus: nam euidentem certamque cognitionem rerum singularium, atque sensibiliū, à sensibus petendam esse: primorum autem principiorum & eorum quæ nullam cum sensibus cognitionem habent, à naturali nostræ mentis lumine totam pendere. Itaque Epicurei contendunt, semper esse veros sensus: Academici nunquam, ita vt nihil illis credendum, & fidendum sit: Peripatetici interdum quidem veros, interdum autem falsos. Rursus

Academici

Academici negant vllius rei apud nos scientiam & comprehensionē esse: Platōnici eam quidem concedunt, sed nolūt eam à nobis de nouo parari, verū renouari tantummodò per reminiscentiā: Aristotelici verò & scientiam esse, & nouo studio ac disciplina comparari. De finibus autem bonorum, Varro in libris de Philosophia, vt refert D. Aug. lib. 19. de Ciui. Dei cap. 1. partim cōmemorando opiniones, quæ inter Philosophos fuerunt, partim quæ possent esse, collegit ducētas octo varias sententias; quam rem etiam luculenter tractat Cicero, tum in 2. lib. Acad. quæst. tum in libris de Finibus bonorum. Postea, de mūdo varia senserunt Philosophi: alij enim faciunt vnum, alij infinitos: alij factū esse volunt, & interiturum: alij factum quidem, sed nunquam periturum: alij verò neque factum vnquam, neque interiturum: alij putant eam casu regi, alij prouidentia Dei, alij naturaliū motuū, ponderū, & proprietatum occulta quadam vi, atque cōuenientia. De Deo autem, an sit, quid sit, qualis sit, quid agat, & an vnus sit, nec ne, quis Philosophorum varias, & discrepantes opiniones vel enumerando queat recensere: legi potest Cicero in primo libro de Nat. Deor. & D. August. lib. 5. & 6. de Ciuit. Dei. Themistius Philosophus (veluti commemoratur in Histor. Eccles. Socratis lib. 4. cap. 27.) in oratione quam habuit apud Valētem Imperatorem, affirmavit plusquam trecentas fuisse apud Gentiles Philosophos varias de Deo ac religione opiniones. Deinde, quā parū inter Philosophos conueniat de animi nostri natura, immortalitate, & actionibus, nemo est qui si legat primum librum Arist. de Anima, non perspicue intelligat; nec verò solum in hoc discrepāt, qui sunt in diuersis sectis, sed etiam, qui eandem disciplinam prouidentur: etenim in ipsis Peripateticis, qui propius à vero abesse existimantur, alij censent animū mortalem, & natiuum: alij natiuum, sed immortalem: alij neque natiuum, neque mortalem, sed omni ex parte sempiternum. Rursus alij vnum in omnibus, alij suum cuique, alij certum animorum numerū ab æternitate fuisse constitutum, qui diuersis temporibus diuersa induant, & vicissim exuant corpora. Et item alij veram, atque naturalē formam hominis: alij tantummodò assistentem, vt non secus ad hominem affectus sit, quā nauta ad nauim, vel Intelligentia ad orbem quem mouet. De varietate autem, & dissensione Peripateticorū, qui Aristotelis & Theophrasti posterī fuerunt, sic est apud Ciceronem quinto libro de Finibus; *Horum, inquit, posterī meliores illi quidem, mea sententia, sunt quā reliquarum Philosophi disciplinarum, sed ita degenerant, vt ipsi ex se nati videantur.*

Ad extremum, de principiis rerum (quò spectant cætera quæ hīc à nobis commemorata sunt) quanta sit inter eos non de terminis so-

lūm (vt aiunt) sed de tota possessione dissensio, quanquam perspicuū est ex his, quæ suprà docuimus; tamen potest etiam graui Ciceronis testimonio confirmari. Is enim in 2. lib. Academic. quæst. cū ex aliis rebus, tum maximè ex dissensione Philosophorum, quæ est de primis rerum initiis, acutè, & copiosè disputat, nihil esse à Philosophis exploratè perceptum; nihil firmis, & necessariis rationibus conclusum; sed omnia verisimilibus modò coniecturis, & argumētis explicata. Ex qua Philosophorum discordia recens fluxit Academia, nihil affirmans & approbans, contra omnes, & contra omnia disputans, comprehensionem, & scientiam funditū tollens, clamans fallaces esse sensus, infirma iudicia, res ipsas inexplicabilibus obductas difficultatibus, ira vt, aut nihil sit verum, aut si quid est, id certè à nobis animo cerni, & cōprehendi nequeat. E transuerso autem venit Prothagoras (cuius in hoc vestigia sequitur Epicurus) qui indignum, & iniquum putans, tam multos graues, & doctos viros inter se pugnares condemnari, vociferatur, quod cuique videtur, id verum esse, & tale esse, quale videatur, nec res quæ cognoscuntur nostræ cognitionis, sed nos potiùs rerum ipsarum causam, & mensuram esse: vt docet Arist. 4. 10. & 11. libris Metaphy. Quid si diuersis hominibus diuersa & contraria simul videantur: neque hoc absurdum esse ducit: nihil enim prohibere putat, quin ea quæ pugnant inter se, simul vera, & falsa esse queant; nec minùs habenda esse vera, ea visa, quæ nobis dormientibus, quàm quæ vigilantibus; quæ ægrotantibus, quàm quo bene valentibus; quæ insanis, quàm quæ sanis occurrunt; quis hæc ferat? Et quidem hanc sententiam, vt pestem ingeniorum, & omnium disciplinarum exitium, Arist. & Plato multifariam coarguendo ex hominum animis conantur extrahere; Si enim (vt inquit Arist. lib. 4. Metaphy. tex. 21.) qui maximè putantur verum querere, amare, ac cernere, y tales opiniones habent, & talem de veritate sententiam ferunt, quomodo non discordia in sit, qui philosophari conantur? Nam querere veritatem, non esse aliud, quàm volucres persequi. Prothagoræ tamen, nec patroni, nec discipuli defuerunt. Anaxagoras niuem nigrā esse, nec sibi vnquā videri albam; Xenophanes, habitari in Luna, eamque terram esse multarum vrbiū & montium, dixerunt, vt ait Cicero lib. 2. Academicarum quæst. quis hæc portenta ferat? Isti tamen Philosophi, in primis magni & nobiles extiterunt. Non ero longior, nam si persequar omnia, operosum sanè laborem, & in re cuius aperta minimè necessarium, suscipiam. Illud certè clarissimum est, nihil esse tam euidentis, & certum, de quo non variè discrepent Philosophi; nihil item (vt est apud Ciceronem 2. lib. de Diuinatione) tam ridiculum, & absurdum, quin aliquem Philosophorum auctorem, & defensorem aliquan-

pulchra sententia Aristotelis.

aliquando habuerit. Stoicos perhibent omnium Philosophorum maximè grauem, seriam & constantem Philosophiæ disciplinam condidisse. At Plutarchus vir in omni genere eruditio- *Plutarchus contra Stoicos.* nis maximè probatus & nobilis, opusculum fecit de Contradictionibus Stoicorum, hoc est, de his de quibus Stoici inter se magnopere dissentiant & dissident: & item aliud, in quo docet, magis esse incredibilia, & fabulosa Stoicorum decreta, quàm vel ipsas Poëtarum fabulas. Scripsit etiam quinque libros de Placitis Philosophorū, è quibus planè intelligitur, in omnibus Physiologiæ quæstionibus, varia & discrepantia fuisse eorum dogmata. Ergo siue tanta opinionum varietas orta sit ob ignorantie caliginem communem omnium mortalium, qui cœlestis doctrinæ lumen non acceperunt, siue ob animi prauitatem, non tam cupientis ex disputatione, veritatis lumen aspiceret, quàm ex Sophistica cōtentione inanes gloriæ umbras consectantis, id quod à principio contra Simplicium docere instituiamus verissimum est, veteres Philosophos, cū aliis rebus tum maximè in iis, quæ de principiis rerum differuerunt, multa, & falsa, & inter se pugnantia tradidisse: quanquam non negamus quædam eorum dicta & decreta quæ à multis videntur & improbantur, ad veram sententiā facilè traduci posse, si detractis allegoriis, & aliis verborum integumentis, explanentur: quæ res liquido perspicui poterit ex iis quæ supradictas opiniones excutiendo & diiudicando, mox dicturi sumus.

Refellitur ab Arist. opinio eorum qui dicunt omnia esse vnum ens immobile.

CAP. XI.

NTENTIAM eorum qui dicūt, omnia esse vnum ens immobile, Aristoteles i. Physi. non aliter accipiens, quàm videntur primo aspectu eorum verba significare, tribus modis eam refellit: primū enim docet, non esse Physici contra eam disputare: deinde personam Metaphysici suscipiendo, breuiter eam coarguit: ad extremum rationes soluit, quibus eam communiunt, & tutantur. Sed cur non est Physici contra huiusmodi opinionem differere? Quia tollit omnia principia Physiologiæ, tam quæ sunt veræ causæ rerum naturalium, quàm quæ vocantur principia cognoscendi, vt accidentia, & affecta, quæ nos quasi manu ducunt ad cognitionem causarum, earūque rerum, quæ quia sensus nostros latent, fugiunt etiam intelligentiam. Si enim omnia sunt (vnum) ergo non est multitudo rerum in natura. Si immobile, ergo

Cur Physici non possint disputare contra negantes motum, & multitudinem rerum naturalium.

nullus est mōtus, nihil autem sensibus euidentius atque certius est, quàm esse motum, & multas ac diuersas res, deinde sublato motu, tolluntur omnes causæ; etenim natura est principium motus; materia est ex qua aliquid fit; finis (à quo forma re non differt) est cuius gratia cætera fiunt; efficiens est id vnde primum principium motus. Cùm igitur omnia principia Physica, qualia quælia fuerint, vel sint motus, vel ad eum necessariò affecta sint, conspicuum est prædictam opinionem, quæ tollit motum, vnà quoque omnia principia Physica è medio tollere. Quare cùm nulla scientia probare queat principia sua, quicquid enim afferet ad illa probanda, vel illis posterius erit, ac proinde ignotum & obscurum; ex principiis enim reliqua demonstrari & illustrari necesse est; vel erit prius, at nihil est prius primis principiis, & si quid tale sit, id profectò extra sciētiam erit, & ad alias disciplinas pertinebit: hinc efficitur, vt Physicus nec sua principia confirmare, nec eos à quibus negantur redarguere aut debeat, aut etiam, quæ Physicus est, possit. Nam quamuis principia, quæ sunt causæ rei, possint (vt docet Auerr. 1. Physic. commento. 1. 2.) demonstrari esse in natura, demonstratione signi, quemadmodum demonstratur materia esse in rebus ex transmutatione formarum, & primus motor ex subordinatione & finitate mouentium, & motuum: tamē qui asserit omnia esse vnum ens immobile, nullum Phy. relinquit argumentum, siue ductum à priori, siue à posteriori, quo vti possit ad sua principia tuenda, & comprobanda: quid enim est in rebus naturalibus, quod sit, non dicam magis, sed vel æquè nobis euident atque certū, quàm motus, & rerum multitudo; quare necesse est Physicum omnibus præsidiiis spoliatum obmutescere, eiúsque patrociniū, & defensionem ab aliis suscipi; sic enim res se habet: si ea sciētia, cuius principia negantur, sit subalternata, eorum principiorum probatio petenda est à scientia subalternantē, illius enim principia, sunt conclusiones, quas ab hac demonstrari, vel potius demonstratas esse oportet, vt cernere licet in Perspectiua, & Geometria. Si verò ea scientia non sit subalternata, sed eius principia sint per se immediata, prima & per se indemonstrabilia: talium principiorum nulla esse potest demonstratio ex propriis, nec in eadē scientia, nec in alia: sed si qua est, eam necesse est, vel Dialecticam esse ex probabilibus coniectam; si quidem inter alias Dialecticæ utilitates, quæ commemorantur in 1. lib. Topic. hæc vna in primis est, quòd præbet instrumenta, & præsidia quædam ad tuenda, & defendēda scientiarū principia: vel Metaphy. quæ scientia, cùm agat de ente, vt ens est, de his, quæ pertinent ad omnes disciplinas, suo sibi iure vendicat patrociniū ac defensionem aliarum scientiarum, earūque principia, cū

Enim sit principia particularis scientiarum, si ab aliquo oppugnentur, defendere.

opus

opus est, probat rationibus necessariis quidem, sed communibus & quæ ducunt ad impossibile: quanquam si is, qui negat principia aliquius scientiæ particularis, concederet aliqua, quæ subiecta sunt illi scientiæ, tunc rectè posset particularis scientia ex iis quæ concessa sunt, probationem suorum principiorum conficere; vt si quis negans materiam, vel primum motorem esse, aut naturam agere propter finem, concederet naturales formarum mutationes, nec tolleretur motus, & actiones Physicas, ex his posset Physicus (vt fecit Arist.) illa principia demonstrare.

Sed existit hoc loco non levis dubitatio, quæ (auctore Simplicio) *Dubitatio, si negentur principia ipsius Metaphysicæ, quæ scientia debeat ea probare.* proposita est ab Eudemo, nec ab eo tamen soluta. Si enim negentur principia ipsius Metaphysicæ, quæritur cuius scientiæ sit, ea probare. Nam si Metaphysica sua principia defendat, cur non similiter vnaquæque scientiarum particularium, idem poterit efficere? si-
cut enim Metaphysica se habet ad sua principia, ita quoque videtur se habere scientiæ particulares ad sua. Sin autem principia Metaphysicæ dicat quispiam probari ab alia scientia superiori & vniuersaliori; primum hoc falsum est, nulla enim est, aut esse potest, talis scientia; deinde ne sic quidem difficultas tollitur, nam de tali scientia similiter quæri potest, si eius principia negantur, à quo probari debent? Si enim ab alia scientia, & illius itidem ab alia, & ita semper deinceps, res sanè procedet in infinitum: quare eò tandem necessariò veniendum est, vt vel principia Metaphysicæ remaneant sine vlla probatione, & omni defensione destituta, vel vt probentur ab ipsamet Metaphysica: quod si ei conceditur, nulla videtur esse causa, cur non idem concedendum sit scientiis particularibus. Hæc est dubitatio, quæ soluitur hoc modo. *Solutio dubitationum.* Qui negat principia scientiæ particularis; fieri potest, vt nihil penitus concedat eorum, quæ ipsi scientiæ subiiciuntur; ex quo fit, vt nihil ei reliquum faciat, quo principia sua tueri possit: qui autem negat principia Metaphysicæ, vel is concedit aliquid vel nihil: si nihil, non erit cum eo disputandum: nulla enim de re potest suscipi disputatio, nisi antè quibusdam rebus positis, & concessis: si aliquid, hoc ipsum quale quale fuerit: aliquo modo attinget ius Metaphysicæ, vtpotè quæ agit de ente, vt ens est, cui subiiciuntur omnia, quæcunque sunt in rebus: quare Metaphysicus ex eo, quod aduersarius ponit, & concedit, principia sua confirmare, eumque redarguere poterit. Atque totum hoc, quod nunc à nobis dictum est, diligenter obseruatum esse cernimus ab Arist. in 4. lib. Metaphy. vbi primum illud principium, quod libet est, vel non est, contra nonnullos id Sophisticè negantes, multis modis declarare, ac probare contendit: vide etiam D. Thomam prima part. quæstione pri-

ma art. 8. Sed quemadmodum prædictos Philosophos refellat Aristoteles, videamus.

Licet supradicti Philosophi sic opinando auferant, vt dictum est, principia Physicæ, tamen quoniam profitentur se agere de rebus naturalibus, & naturales dubitationes tractare, Aristoteles contra eos disputationem init, non tanquàm Physicus, vt malè putauit Simplicius, tollentes enim motum, omnia Physico subtrahunt præsidia quibus ab eo repelli, & reici possint; sed tanquàm Metaphysicus, vt rectè sentit Alexander & perspicuè intelligitur ex ipsa disputatione. Refellit autem eorum sententiam duobus argumentis; vno ex multiplici ratione entis sumpto: altero ex varia (vnius) significatione: sed ante omnia Arist. ponit, ens multipliciter dici, non quidem dici de multis rebus: id enim, cum ab illis negetur, accipere pro certo, quid aliud esset quàm, vt aiunt, principium petere: sed, ens significare multa, & varia, vt substantiam, quantitatem, qualitatem & cætera genera accidentium, siue sint ea diuersa inter se, siue non: hoc enim, cum sit omnium sermone tritissimum, à nemine, qui sanæ mentis sit, negari potest. Ex hac hypothesi sic deinde ratiocinatur. Qui dicunt omnia esse vnum ens, aut intelligunt omnia esse vnum, secundum nomen entis, quod dicitur de omnibus, licet re sint multa, & hoc modo nulla est quæstio: aut esse vnum secundum rem, quod multis modis contingere potest: vel vt sint vnum genere, vel specie, vel numero: priora duo, cum genus & species de multis dicantur, non tollunt multitudinem rerum: quod si volunt omnia esse vnū numero secundum rem, vel putant omnia esse vnum numero, quod sit substantia sine accidentibus, vel aliquod accidens sine substantia: si erit substantia sine accidentibus, non poterit esse finita, vel infinita, vt ipsis placet: finitum enim, & infinitum sunt propriæ affectiones quantitatis; quæ nec substantiæ, nec vlli aliarum rerum accidunt, nisi propter quantitatem. Si est accidens sine substantia, multa consequuntur incommoda, quæ necesse est commemorare, cum in aperto sit, nullum accidens seiunctum à substantia per se coherere, & constare posse. Ergo quocunque se vertant, tenentur conuicti, & habent confiteri, illud suum, ens, quod faciunt finitum, vel infinitum, non esse vnum, sed minimùm duas esse res, substantiam nimirum & quantitatem. Alterum argumentum ex varia notione vnius, hanc vim habet. Cum vnum, dicatur multis modis, vt videre licet libro 3. Metaphy. maximè verò (quod ad rem præsentem attinet) tribus. Dicitur enim vnum: vel quod est continuum, vt magnitudo; vel quod est indiuisibile, vt punctum; vel quod est vnum omnino secundum rationem, multis autem & variis nominibus significatur, quæ nomina vo-

can-

cantur, nomina synonyma, vt ens & gladius. Quoniam horum trium modorum existimant omnia esse vnum: si vt continuum, cum id sit multa potestate, siquidem potest infinitè diuidi, non erunt omnia vnum propriè; si vt ea, quorum ratio est vna, ita vt omnia nomina idem penitus significant, sequeretur, idem esse contraria, vt bonū & malum, & idem esse disparata, vt hominem & equum: quin etiam, idem esse contradictoria, vt bonum, & non bonum, hominem & nō hominem. Quare idem erit ens, & non ens, cessabit igitur quæstio, nam idem erit dicere omnia esse vnum ens & omnia non esse vnum ens, immò omnia non esse ens, sed nihil. Si autem vnū accipiat pro eo quod est indiuisibile, ergo tale ens vnum, non erit quantum, ac proinde, nec vt ipsi volunt, finitum aut infinitum, nec item erit quale, aut aliis sensilibus accidentibus affectū. Etenim, vt est apud Arist. 6. Physicorum & in lib. de Sensu & sensili, nec vllum accidens sensile potest esse in eo, quod caret quantitate: quin etiam Arist. nullum accidens, siue materiale siue spirituale agnoscit & ponit in vlla re, quæ aut non sit particeps quantitatis & materiæ, aut cū his naturalē & necessariam connexionem, atque coniunctionem nō habeat: quamobrem nec in Deo, nec in Intelligentiis vllum accidens esse vult; nec sane putaret, habitus & actiones animæ rationalis esse accidentia, nisi videret eam naturaliter quodammodò pendere à corpore, & in eius functionibus varietatem quandam, & mutabilitatem contingere. Etenim quod adest, & abest alicui rei præter eius interitum, id nemo negare potest esse accidens: sed virtus & vitium, scientia & ignorantia, intelligere & velle adsunt animæ rationali sine vilo eius interitu; relinquitur igitur, nemini dubium, ac obscurum esse posse, quin huiusmodi res sint accidentia. Sed quamuis Aristoteles solo naturæ lumine, vel suæ Philosophiæ haud omninò vcræ, principiis nixus, non cognouerit vllam in substantiis incorporeis varietatem & commutationem, aut fuisse vnquàm, aut aliquando esse posse; Theologi tamen, (quia id ex sacris literis quibus longè sublimior doctrina continetur compertum habent) constanter affirmant & docent habitus & affectiones, tam intellectus, quàm voluntatis, nō secus in Angelis, quàm in nobis esse accidentia. Verum, vt eò reuertatur, vndo hæc nostra defluxit oratio, perspicuum sit contra rationem entis & vnus esse, facere omnia vnum ens: atque hæc quidem Aristoteles contra hanc opinionem. Plato autem licet in Parmenide eam probare videatur, interpretans eam Metaphysicè: tamen in Sophista, non multo aliter eam accipiens, quàm hîc Aristoteles, multis verbis exagitat. Verum de hoc, paulò infra.

RISTOTELIS in eo libello, qui de Xenophane inscribitur, multa & varia oratione docet, Xenophanis rationes, quas suprà exposuimus, captiosas, & infirmas esse. Primū, quia non est æquum, ex rebus minis certis & perspicuis, tollere alias res magis euidētes & certas, vt facit Xenophanes; qui ex eo, quod sumit, ex nihilo nihil fieri, vult auferre morū & multitudinē rerum cūm tamen hoc multò clarius & firmitus sit, quàm illud. Nā ex nihilo nihil fieri, non tam sensibus perspicuū est, exploratēque percēptum, quàm res moueri & multas esse: siquidem ex non ente res gigni, quidam existimarunt & hi quidem non è vulgo, sed ex iis, qui sunt habiti sapientes: Hesiodus quidem hæc cecinit.

Primum ante omne aliud, chaos extitit, inde patenti

Pectore cunctarum sedes firmissima tellus,

Atque amoris cunctis specie immortalibus antoit.

Ex his autem dicit cætera fuisse genita, illa verò ex nihilo. Tum quia, vt verum sit id quod sumit, tamen ex eo non conficitur quod vult: non enim si ex nihilo nihil sit, continuò necesse est, nihil gigni posse. An Empedocles, Anaxagoras, Democritus, & alij Physici non in id pariter consenserunt, ex nihilo nihil posse effici, qui tamen, nec generationem, nec motum, nec multitudinem sustulerunt: rectè enim diceret aliquis, in rebus naturalibus quasdam æternas esse sine generatione & interitu, vt cælos & materiam primam: alias verò generari & interire, non ex nihilo, vel in nihilum; sed alias ex aliis, vel directè procedendo in infinitum, vel vicissim retrò comeando, vt aqua ex aëre oriaturs & vicissim aër ex aqua, vel vt omnia ex vno principio nascantur, & in ipsum dissoluantur; quemadmodum qui putant omnia esse aquam, vel aërem, hi censent ex aëre, vel aqua per condensationem & rarefactionem variè affectis, atque commutatis, cunctas res existere. Similiter qui faciunt multa principia, vel finita, vt Empedocles, vel infinita, vt Anaxagoras, & Democritus, volunt ipsa quidem principia esse sempiterna, cæteras autem res ex illis, & in illa per congregationem, & segregationem generari, atque interire. Deinde, cur si id quod est, æternum est, ex eo sit, vt sit infinitum? quia, inquit, si quod est genitum habet principium; ergo quod non est genitum, neque est interiturum, neque principium; neque finem habebit: atqui hoc non ostendit, id quod est, carere terminis suæ magnitudinis & extensionis, sed carere principio & fine durationis, atque eo principio, ex quo creatur, & in quod tandem occidat.

occidat. Nōne Empedocles ait quatuor elementa esse ingenita, & atomos itidem Democritus, quibus tamen non tribuūt infinitatem magnitudinis? Postea, cur oportet esse vnum, quasi verò non possint esse multa ingenita velut de cœlis sentiunt Peripatetici. Vel enim illud, ens, ponitur incorporeum, vel corporeum: si incorporeum, quo pacto dicit esse infinitum? nam finitum & infinitum, tales sunt affectiones, vt cadant nisi in corpus: sin autem est corporeum, habebit multas partes, quare non erit simpliciter vnum. Amplius, quid prohibet esse vnum, non tamen vndique sui simile? Etenim fieri potest, vt ipsum ens sit vnū, ingenitū & infinitum, tamen constitutum, vel ex partibus dissimilis naturæ, cuiusmodi est animal, vel ex partibus simili quidem natura præditis, dissimilibus tamen affectis accidentibus, vt aliæ rara, aliæ densæ, aliæ lucentes, aliæ obscuræ, quam varietatem nos ipsi agnoscimus in cœlo, cuius substantiam vniformem esse, & simplicem arbitramur. Ad extremum, cur necessarium est, si vacuum non sit, id quod non est posse moueri? primū enim vacuum esse quasi locum & sedem corporum, multis veterum placuit, vt Hesiodo: qui ait ante omnia exitisse chaos veluti receptaculum omnium corporum: quin etiam Democritus non modò (vt supra diximus) censet vacuum esse, sed vult ipsum esse principium rerum; multòque verisimiliori & apertiori ratione Democritus ex eo quòd motus est, conficit, necessarium esse vacuum, quàm Xenophanes ex eo, quòd non est vacuum, nititur concludere, non esse motum: magis enim certum & perspicuum est, motuū esse vacuū, vt si alterutrum concedendum, aut negandum fuerit, omnes sine dubio potius admissuri sint vacuum, ne motum tollant, quàm negaturi motum, ne vacuum admittant. His accedit; quòd sine migratione totius in aliū locum, potest & totū ipsum moueri motu alterationis, & partes ipsius, motu locali per quandam veluti coagitationem & fluctuationem partium adinuicem. Atque hoc modo Xenophanis rationes eo, quem antè posui, libro dissoluit Aristoteles.

Solumntur rationes Melissi.

C A P. XIII.

MELISSI autem argumentationem, qua sic ratiocinatur (si quod est genitum, habet principium; ergo quod nō est genitum, caret principio: sed id quod est, non est genitū; ergo caret principio, quare necesse est infinitum esse) Aristoteles duabus de causis vitiosam esse confirmat. i. lib. Physic. tex. 25. primū, propter formam, tum propter materiā. Ac vitium quidem formæ, de-

terius est, quàm materiæ, nam si forma est vitiosa, etiam concessio antecedente, non rectè infertur consequens, sed potest negari, vt in hoc syllogismo: omnis homo est animal; omnis equus est animal; ergo omnis equus est homo: concessis præmissis, rectè negatur consequens ob vitium consequentiæ, quã parit mala syllogismi forma. At si bona fuerit argumētationis forma, positis præmissis siue veris, siue falsis, necessariò colligitur conclusio; vnde bona forma facit ex falsis colligere verum, & retinet nomen syllogismi: eius autem defectu, nec est, nec dicitur syllogismus, nisi secundum quid. Ratio igitur Melissi, primò peccat in forma, siquidem procedit ex opposito antecedentis ad oppositum consequētis: vt si dicas, si homo est, animal est; ergo si non est homo, nō est animal: cū è contrario fieri deberet, quocirca habet in se fallaciã consequentis: quæ dupliciter fit (vt Arist. docet 2. lib. Elenchorum cap. 5. hanc ipsam Melissi orationē ibi exempli loco afferens) vel cum ex opposito antecedentis colligimus oppositum consequentis, vt accidit in hac ratione Melissi: vel cū ex positione consequentis inferimus positionem antecedentis, vt si est homo, est animal; ergo si est animal, est homo: & prior, quidem modus huius fallaciæ, cum ad syllogismum reuocatur argumentatio, facit syllogismum in prima figura, cuius minor propositio est negatiua, qualis est hic: omnis homo est animal; nullus equus est homo; ergo nullus equus est animal. Posterior autem modus facit in secunda figura syllogismum ex duabus affirmatiuis, cuiusmodi est hic: ignis est elementum; aqua est elementum; ergo aqua est ignis. Sed quia posset aliquis pro Melisso respondere, eam ratiocinandi formam, quam vsurpauit Melissus, licet per se vitiosa sit, in terminis cōuertibilibus, quales sunt habere principium & esse genitum, satis valere, & non inusitatam esse in scriptis Aristotelis; idcirco demonstrandum est rationem Melissi (tamen si nullum esset in ea vitium formæ) tamen vel sumere id quod est falsum, vel si vera sumit, certè non concludere & obtinere quod vult. Nam cū principij nomen multis modis dicatur, significat enim (vt alias nunc significationes omittam) initium temporis vel durationis, & initium magnitudinis. Si Melissus priori modo vsurpet nomen principij, vera quidem colligit, nimirum id quod non est genitum non habere initium temporis atque durationis suæ; sed ex eo non licet inferre quod maximè vult, nimirum id quod est secundum quantitatem infinitum esse, sic enim variè acciperet notionem principij, & in æquiocationis vitium incurreret, sumens in antecedente principium, pro initio temporis, in conclusione autem, pro initio magnitudinis: sin autem posteriori significato accipiat vocabulum principij, pro eo quod habet terminos magnitu-

gnitudinis, dupliciter peccat, primùm enim non quicquid gignitur habet principium magnitudinis quæ primò, vel generationem, vel alterationem acceperit, sed (vt Arist. docet 1.7. & 8. lib. Phys. extremo item libello de Sensu & sensili, & Theophrastus in 10. lib. de Motu, vt refert Simplicius 1. lib. Physic. super textum 23.) quædam sunt, quæ non per partes, sed totæ simul & acervatim alterantur, vt patet in cōglaciatione aquæ & coagulatione lactis: quæ licet alteratio simul ratione formæ, aut temporis fieri nequeat, ita vt aliquid q̄silitatis, quæ habet contrarium & per motum propriè dictum inducitur, simul in instanti producat; propterea quòd (vt in libro sexto Physicorū demonstratur,) non potest dari primum mutatum, sed, ante quodlibet mutarū, est mutari; & ante quodlibet mutari, est mutatū esse: tamen ratione subiecti potest alteratio simul fieri; ita vt non ante quamlibet partem magnitudinis subiecti, alia sit pars prius alterata & ante illam alia, & sic deinceps in infinitum, sed possit tota aliqua magnitudo simul alterari. Deinde non est verum quod sumit Melissus, quod non est genitum carere principio & termino magnitudinis. Ecce cælum ingenitum est, & tamen secundum magnitudinem definitum est, atque circumscriptum: atomus Democriti, elementa Empedoclis, cum ingenerita ponantur, non tamen dicuntur esse infinita secundum molem. Hæc de Melisso: veniamus ad Parmenidem.

Refutatur ab Arist. argumentatio Parmenidis.

C A P. XIII.

PARMENIDIS rationem, tripliciter refellit Aristoteles 1. Physicorum tex. 25. Primùm enim docet falsam esse illam propositionem, quam ipse sumit (quod est præter ens, est nō ens) nam licet in vniuocis, quæ significant vnā naturam æqualiter communem multis, talis ratio differendi valeat; vt quod est præter animal, est non animal; & quod est præter hominem, est non homo; tamen in æquiocis, quæ nihil commune, sed immediatè significant ea de quibus dicuntur, non valet, vt quod est præter canē, potest esse canis; cum enim illa vox sit æquioca significans canem marinum, cœlestem & terrestrem; fieri potest vt quod præter canem terrestrem est, sit canis marinus, vel cœlestis: similiter etiam cum ens immediatè significet decem Categorias, hinc fit vt cum dicimus ens, non intelligamus aliam rem, quàm substantiam, vel accidens: quæ obrem quod est præter ens, hoc est, præter substantiam, potest esse ens, nimirum accidens; vel è contrario quod est præter ens, hoc est, accidens, potest esse ens, nimirum substantia. Deinde ostēdit ex iis, quæ

sumit, non confici quod vult: nam, vt demus illud esse verum, quod est præter ens, est non ens; non tamen ex eo rectè concluditur; ergo ens est vnum. Etenim ponamus omne ens esse album: bene sequitur omne ens est album; ergo quod est præter album, non est ens: at non rectè colligeretur illud; ergo album est vnum; quid enim prohibet, vt omne ens sit album? tamen quæ alba sunt multa esse, vt lanam, niuem, cygnum: præterea non esset vnum album continuatione, quam etiam sic, esset multa potestate, quia posset diuidi in multas partes albas: & vtunque sit, necessarium esset, in albo duo cogitare, rationem albedinis, & id cui, tanquàm subiecto inest albedo. Licet enim accidens separari nequeat à subiecto; vtriusque tamen ratio longè diuersa est. Ad extremum, tacitè demonstrat, conclusionem Parmenidis pugnare cum eius sententia: nam si vnum est ens, sequitur nihil esse: vel enim illud vnum ens erit accidens, vel substantia; si accidens, cum nequeat per se constare, necessario accidet & adnitetur alteri, nempe subiecto; at hoc cum diuersum sit ab accidente, quod positum fuit tantummodò esse ens, non erit ens; quod autem est accidens non entis & ab eo sustentatur, qui potest esse ens? quare, si illud vnum ens ponatur esse accidens, planè nihil erit: sin autem dicat esse substantiam, nihilominus idem contingeret incommodum; nam cum sit perspicuum multa substantiæ accidere, vt esse calidam, albam, grauem vel leuem, hæc omnia erunt non entia, quippe quæ non sint substantia, quæ sola ponitur esse ens, at cuius accidentia sunt non entia, ipsum quoque est non ens, quocunque igitur se vertant, nullum habent exitum. His etiam accedit, cum dicunt ens esse finitū & sphericum, quæ in solam cadunt quantitatem, necesse est in tali ente quantitatem esse, & substantiam, sine qua nullum accidens coherere potest in natura, quare non vnum erit ens. Neque verò cuiquam mirandum accidere debet, Parmenidem non vidisse hæc incommoda, quæ tam apertè consequuntur ipsius opinionem; nam Simplicius Eudemii testimonio confirmat, apud priscos illos non dū fuisse in obseruatione regulas distinguendi, demonstrandi, aliàsque Dialecticas præceptiones, quæ postea ex ipsarum rerum consideratione, præsertim autem ex ipso vsu & disputandi exercitatione peruestigatz, atque inuentæ fuerunt: quamuis nonnulli contendant, in quibus est is, quem modò dixi, Simplicius, nihil horum latuisse Parmenidem, vtpotè virum in disputando acutum, & acrem, nec ignarū Dialecticæ; siquidem is apud Platonem in eo dialogo, qui ab ipso nomen accipit, valde laudat, & commendat Socrati studium Dialecticæ. Sed de hoc paulò post.

An Parmenides calluerit Logicam.

Plato autem in Sophista, alio modo Parmenidi occurrit. Nam cum

cum eius ratio contineatur hoc syllogismo; quicquid est præter ens, est non ens; sed non ens est nihil; ergo ens est vnum. Plato, licet in mundo intelligibili, ubi est ineffabilis vnio omnium rerum, concedat omnia esse vnum ens; sicut etiam nos concedimus omnia in Deo esse vnum quidpiam simplicissimum, tamen in mundo sensibili, propter discretionem & diuisionem rerum, quæ antè fuerant vnitæ, putat necessariò ponendam esse multitudinem; nam quæ intelligentia Dei comprehensa, sunt maximè vnita; ea cum descendunt in materiam corpoream, non possunt illā vnionem retinere, sed ratione partium, & multitudinis, per multiplicationē, extēsiōemque sui, variè diuiduntur. Itaque cum huic Parmenidis conclusioni, quæ multitudinem tollit, Plato non assentiretur, præmissarum, ex quibus ipsa cōficitur, alteram, nimirum maiorem cōcedit, alteram, videlicet minorem negat; nam vt faretur quod est præter ens, esse non ens, ita negat quod est non ens, nihil esse; vult enim ipsum non ens esse in rebus, & causam esse multitudinis, diuersitatis, & inæqualitatis quæ in rebus inuenitur: quam responsionem, quoniam Arist. videbat in speciem absurdam esse, & secum pugnare, quippe cum ponat non ens esse: si enim est non ens, ergo non est: & si est; ergo non est non ens: idcirco in primo Phy. tex. 30. ait quosdam (sine dubio Platonem inuens) cum occurrere vellēt rationi Parmenidis, ei potius cessisse, & manus dedisse, vt potè qui affirmando, non ens esse, longè absurdiorē inducant sententiā, quàm est illa Parmenidis. Sed quia nos Platonem hac in re non solum non absurdè, sed etiam sapienter ac diuine philosophatum esse arbitramur, eius sententia paulò apertius, atque enucleatius declaranda est.

Explicatur sententia Platonis de non ente.

C A P. XV.

P V D Platonem, ipsum nō ens, tribus modis vsurpatur; vno modo pro eo, quod penitus est nihil, & absolutè ac simpliciter opponitur enti, quod ambitu suo amplectitur omne ens, quale quale fuerit, hoc est, siue corruptibile, siue incorruptibile; siue sensibile, siue intelligibile: altero modo pro ente sensibili, generabili, & corruptibili, quod appellat non ens, tum quia tempus, quo existit, perexiguū est, si conferatur cum eo tempore, quo non est, quod tam ante ipsius generationem, quàm post interitum, infinitum est: tum etiam quia dum existit, nunquam idem permanet, sed continenter variatur, atque cōmutatur, de quo ita scribit in Timæo; *Quid est, quod semper est, generationē autem non habet? & quid est quod gigni*

*Quomodo
Plato Parme-
nidu rationē
soluat.*

*Tres signifi-
cationes non
entis, apud
Platonem.*

tur quidem, nunquam autem est? Quæ verba Porphyrius diligenter expendens, (vt Simplicius refert primo Physicorum super textum 30.) ait Platonem, id quod est, dicere ideam, id autem quod non est, materiam primam omni specie & forma carentem, quæ in se ipsa considerata, potestate quidem est omnia, actu verò nihil: compositum autem ex forma & materia, quia formæ particeps est, nihil vetat appellari ens, & esse, quia verò materiam continet, atque propter eam est in perpetuo fluxu & mutatione, rectè dicitur non ens, & non esse. Verùm, cùm is modus loquendi frequens & familiaris Platoni, reprehendatur ab Alexandro Aphrodiseo, vt, quanti sit eius reprehensio, verè queat æstimari, nec me pigebit Alexandri verba quæ in primo Phy. super tex. 15. côm memorat Simplicius, hoc loco adscribere, nec lectorem (vt opinor) ea legisse tædebit; *Qui ea, quæ gignuntur, & intereunt* (inquit Alex.) *propterea dicunt non esse, quoniam aliquando quidem sunt, aliquando verò non sunt, solam autem æternam substantiam esse, quia nullo modo participat de eo, quod non est, primum ex ipsa euidencia vsuque loquendi redarguendi sunt. Omnibus enim, quæ talia sunt, videntur esse, & ita sentiunt, & dicunt.* Deinde, *quod gignitur, ex non ente fit ens, & acquirit esse, alioqui non gigneretur; similiter quod interit, ex esse mutatur in non esse, amittens esse quod habebat antea, alioquin non interiret; quare hac ipsa re quòd aliquid gignitur & interit, necessario habet esse, & in eis, quæ sunt, numerari debet. Non enim corruptibilis substantia, si non est similiter atque æterna, propterea non est. nam si id eo non est, quia interit; ergo, quando non interit, & quatenus non interit, eo ipso, tunc quoque, fuerit.* Hæc Alexander, cui Simplicius pro Platone respondens, ait, quemadmodum album id propriè dicitur, quod est purè, & sincerè album, omni permixtione nigroris vacans, quod autem ita est album, vt plùs nigredinis admixtum habeat, quàm ipsum est, nemo sapiens dixerit simpliciter album, sed tantummodò secundùm quid, & potiùs appellauerit non album: sicut etiam aqua vnum habens gradum caloris, septem autem frigoris, non appellatur calida: sic etiam res corruptibiles potiùs dici debent non esse, quàm esse, quando quidem plus habent de non esse, quàm de ipso esse. Etenim ante generationem infinito tempore non sunt, similiter quoque post interitum, dum autem videntur esse, perpetuò commutantur, tendentes ad non esse. Verùm dissensio quidem horum Philosophorum, meo iudicio, non est in rebus, sed in verbis. Nam si de ipso esse, loqui volumus absolutè, nemo inficiari potest, res generabiles esse, alioquin nec generari, nec operari, nec sentiri, nec moueri, nec interire possent. Sin autem loquimur de ipso esse non absolutè, sed facta comparatione ferum generabilium cum rebus æternis, quæ habent esse æternum, & penitus immutabile,

Alexander reprehendit Platonem.

Simplicius defendit Platonem.

An res corruptibiles dici debeant entia, an non entia.

mutabile, hac ratione, κατὰ τὴν ἐξοχὴν, hæ dicuntur esse, illæ autem non esse: quocirca etiã D. August. in 7. lib. Confess. cap. 11. in eandem sententiam hæc scribit; *Inspecti cetera infra te, & vidi nec omninò esse; nec omninò non esse: esse quidem, quoniam abs te sunt; non esse autem, quoniam id quod es non sunt: id enim verè est, quod immutabiliter manet.* Idem D. Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei. cap. 11. hoc vno maxime argumento persuasum sibi esse ait, libros sacræ scripturæ lectos esse à Platone, quòd is res sensibiles & corruptibiles appellet non entia, res autem intelligibiles & in corruptibiles (præsertim verò ipsum Deum) verè ac propriè & solum entia esse censet: sequutus in hoc sacras literas, in quibus non semel legimus omnes creaturas cum Deo collatas esse, quasi non entia; solum Deum & vnum & bonum & ens esse. Præcipuè autem putat Augustinus, Platonem in eam de Deo doctrinam & sententiam venisse, excitatum & quasi admonitum illis Dei verbis, quæ sunt in Exodo cap. 3. Deus enim, quærèti ex eo Moyse, quod esset nomen eius, respondit, *Ego sum qui sum.* Sic dices filiis Israël; *Qui est, misit me.* Pro foribus etiam templi Delphici palàm positum erat verbum hoc Græcum εἰ. nam ingredientibus templum, à Deo moniti illo oraculo, *Cognosce te ipsum;* cum resalutantes respondebant, εἰ, hoc est, *Tu es:* soli Deo, vt æterno & prorsus immutabili, ipsum esse, conuenire fatentes. Ac Plutarchus quidem, verbum illud Græcum exponens in eo libello, quem ea de re scripsit, multa eaque præclara ad hanc eandem sententiam confirmandam & illustrandam affert. Quem Plutarchi locum, magna cum eius laude, commemorat Eusebius lib. 11. de Præparatione Euangelica cap. 7. Verùm de secunda non entis, significatione sit dictum satis. Veniamus ad tertiam non entis acceptionem, quæ omnium maxime id, de quo nunc agitur, attingit.

Plato in Sophista disputat id propriè ac simpliciter posse dici ens & esse, quod in se continet omne esse omnesque gradus, ac perfectiones entis, & cui nihil, quod ab ente contineatur, vllò modo desit. Nam cum ens non significet vnā aliquam naturam generalem & diuersam ab aliis naturis, sed immediatè significet quicquid quoquo modo est, non potest quicquam propriè dici & absolute vocari ens, seu id quod est, nisi còplectatur omne esse: quare hoc modo ens vel id quod est, soli Deo verè conuenit, vtpote in quo omnium rerum perfectiones longè præstantiori modo quàm sunt in rebus ab æterno præexistunt: quamobrè meritò in sacris literis de se ipso dicit; *Ego sum, qui sum.* Quælibet autem aliarum rerum quoniam limitatam, determinatamque naturam nata est, sicut propter eam partem entis, quam est sortita, potest dici ens, ita verè appellari potest non

præclara D.
Augustini de
Platone sen-
tentia.

quomodo omnibus rebus, præter Deum verius (secundum Platone) conueniat esse non ens, quàm esse ens, & ipsum non ens, esse causam multitudinis & diuersitatis rerum.

ens, propterea quod non habeat complures alias partes entis, exempli causa; homo dicitur ens propter naturam hominis, quæ est particula quædam entis, dicitur quoque non ens, quia non est ens, quod est leo, equus, planta, cælum, Angelus: & quia plus est, id quod non est, quàm id quod est, non absurdè potius dicitur nō ens, quàm ens. Atque huiusmodi non ens, causa est omnis multitudinis & diuersitatis, quæ cernitur in rebus. Nam quod in se comprehendit totum esse, non potest esse nisi vnum; si autem est multitudo, necesse est vnū esse non ens quod est alterum: alioquin si quod est vnum, idem prorsus est alterum, non multa, sed vnum erunt. Quoniam igitur vnumquodque ita est, vt etiam aliquid non sit, ex hoc quasi fonte non entis, manat rectum diuersitas atque multitudo. Vnde in Sophista inducuntur hæc quinque idem, diuersum, status, motus, inæquale, quæ sunt diuersa ab ente, & participant non ens.

Itaque cum Plato in Sophista (vt eò reuertamur vnde huc digressi sumus) occurrens Parmenidi affirmanti, id quod est, vnum esse, concedit non ens esse, non loquitur de non ente, primo modo sumpto, sed hoc tertio modo, id quod apertè significat his verbis; *Nequis de nobis dicat, quod id quod est entis contrariū, nempe id, quod nihil est, hoc esse audeamus dicere. Nos enim huiusmodi non ens, iam pridem valere iubemus, quod autem nunc id quod est nō ens (nempe tertio modo acceptum) esse dicimus vel persuadeat aliquis, probans nos non rectè dicere, vel quandiu non potest, dicendum quoque est illi, sicut nos dicimus.* Et quia huiusmodi non ens permixtum, atque confusum est cum ente, hinc putat Plato necessariò existere multitudinem & varietatem rerum. Neque verò hoc tertium non entis significatum displicet Aristoteli; etenim proximè post ea verba, quibus rectè Platonem reprehendit, subdit hæc 1. Phy. tex. 30. *Manifestū quod non verum erit, quod si vnum significat id quod est, nihil erit quod non est, nihil enim prohibet non simpliciter esse, sed nō ens aliquid esse quod non est*: quibus verbis significat id quod est præter verè ens, nempe substantiam, esse quidem non ens, verum non simpliciter, sed non ens aliquid, hoc est, nō ens quod est substantia, posse tamen esse aliud ens, quod sit accidens. Perspicuum autem est hunc modum loquendi planè similem & congruètem esse sententiæ Platonis, quam paulò suprà docuimus, vt vel hac vna ex re perspicere liceat, hos duos Philosophos nonnumquam verbis dissentire, cum rebus & sententiis omninò consentiant. Atque hoc modo Arist. soluit rationes eorum, qui conabantur probare ens esse vnum. Restat vt dicamus quid nos de horum Philosophorum opinione sentiamus.

De

Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.

CAP. XVI.

S I TALIS est Parmenidis opinio, qualem Aristot. depinxit, nō dubium est, quin ea penitus, & falsa, & absurda sit. Sed quia nemo esse potest vsque eō sensibus, & mēte caput, ut cōtra omnē rationis, omniumq; sensuum euidētiā, negare audeat morū, & multitudinē esse in rebus, idcirco multis fit verisimile, Parmenidē illis verbis nō esse locutum de rebus Physicis, quas luce clarius est, & moueri, & multas esse. Ut autem ira de illo sentiant, his coniecturis adducuntur. Primū Plato in Theæteto, & Sophista, vocat Parmenidem magnum, sapientem, acrem, generosum, patrē & magistrum Socratis, vntem pulcherriomis rationibus in disputando, & ait non modō sententiam eius, sed etiā orationem esse valde difficilem ad intelligendum, & profundo naratore indigere. Ac si Parmenides, loquendo de rebus Physicis, pronunciasset cunctas esse vnum ens immobile, fuisset ea quidem opinio, non hominis sapientis, sed vel stulti non intelligētis quid diceret, vel impudentissimi Sophistæ, huiusmodi paradoxis defendendis, inanem sibi laudem, & gloriam aucupantis, non solū ad intelligēdum non difficilis, sed etiā ad redarguendum facillima. Deinde Arist. primo Phys. segregat eum à Physicis, & in 3. de Cælo tex. 2. ait Parmenidem & Melissum affirmantes, omnia esse vnum ens immobile, non esse putandum de rebus naturalibus id dicere, & in primo Metaphys. loquens de Parmenide, significat eum, cū dixit omnia esse vnū, aliud quidpiam inspexisse, quā vulgō putatur, aut ipsius verba præ se ferunt: & cū ibi fateatur Xenophanē dixisse omnia esse vnum, quia respiciens ad totum cælum, ipsum vnum esse dixit Deū; cur non Parmenides simile quidpiā putetur significare voluisse? cū & (auctore ipsomet Arist.) auditor fuerit Xenophanis, & longē politior, atque subtilior, quā Xenophanes & simili vtatur loquendi modo, & Aristoteles in lib. qui est de Xenophane, Zenone, & Gorgia scribat Parmenidem fecisse vniuersum (quod appellat vnum ens) ingentū, immobile, & vndique perfectē globosum. Postea in eo opere, in quo Parmenides hanc sententiam suam versibus exposuit, quos versus citat Simplicius 1. Phys. super text. 31. & Bessarion contra Platonis calumniatorem lib. 2. cap. vltimo, de suo illo vno ente verba faciens, perspicuē ostendit se loqui de eo-ente, quod verē est, quibus verbis apud veteres significabatur, ens tantummodō sempiternum, immutabile, diuinum: ad extremum autem, conuerrens se ad res naturales, quæ in generatione, & interitu versantur, appellat eas fallaces, & non entia, nisi secundū opinionem hominum, qui ea solū

Locus Parmenidis ex Platone.

existere putant, quæ sensibus vsurpant, vocat fallaces, propter earum mutabilitatē & inconstātiā, quæ in causā est, vt sæpe fallant sensus & in errorē inducāt. Quocirca Parmenides, vt auctor est Lærtius) iudiciū veri, non in sensibus, sed in sola mente collocabat: his versibus,

Nec tibi communis sensus persuadeat unquam

Quicquam, vt fallaces oculi, aut vt iudices auris,

Aus lingua: at ratio dirimat discrimina rerum.

Appellabat autem non entia, ob causā, quam suprà memorauimus, cum ageremus de non ente Platonis. Huiusmodi autem rerum sensibilibus duo facit prima principia, vnum ignem, seu id quod est calidum, lucidum, rarum, leue; alterum terram, seu id quod est frigidum, obscurum, densum, graue: id quod de illo etiā Aristoteles scribit 1. Metaphys. & 1. Phys. tex. 41. ex his manifestum est Parmenidem, neque motum, neque multitudinem ē rebus naturalibus sustulisse. Postremō in supradictis versibus, ea pronūtiat de illo vno ente, & talia illi attributa assignat, qualia nullo modo conuenire possunt in res Physicas: quæ attributa (vt quod dicimus clarius sit) hīc breuiter recensebimus: *ingenitū & immortale, totum, vnum, unigenum, irrequietum, habēs esse suum totum simul, indiuisibile, principij & finis expers, nullum indigum, in quo idem est intell. gens & intellectio, simile globo perfectō, in quo omnes partes extrema, aequē distant à medio.* Quis non videt hæc tam aliena & remota esse à rebus Physicis quā quæ maximē? quid igitur dicet aliquis, significat illud vnum ens Parmenidis? certē id ex iis quæ in supradictis versibus posita sunt, dispici & diiudicari debet. Ac primum constat deceptos esse, tam eos, qui putarunt Parmenidem illis verbis, materiam primam indicare voluisse, quā qui existimauerunt eum non seriō & affirmatē illam sententiam pronuntiasse, sed Dialecticē in vtāque partem differendo, probabiliter locutū esse: illos quidem quod eorum, quæ illi enti attribuit, ne vnum quidem ad materiam primam benē accommodari potest: hos autem, quia licet apud Platonem Logicē de vno Parmenides dispuret cum Socrate, qui locus istis fortasse sic opinandī occasionem dedit; tamen in iis versibus, quos antē memorauī, & in quibus hæc sententia expressa est, adēdō asseueraret loquitur Parmenides, vt contrarium, ne suspicari quidem nos, aut etiam cogitare permittat.

Ergo qui verisimiliorem Parmenideæ opinionis interpretationē afferunt, eorum alij censent, vt Eudemus ait, id quod Simplicius refert 1. Phys. Parmenidem illis verbis cōlū, vel vniuersum significasse; quippe cum appellet illud ens totum, rotūdum, cuius extrema æqualiter distant à medio, quæ non Deo, sed cōlo, vel vniuerso competunt. Sed his vehementer aduersatur Simplicius. nam cum illud, in-

Quid Parmenides per illud suū (vniū ens) significauerit, varia opinio-
nes.

quit, suum ens Parmenides vocet immobile, indiuiduum, habens totum esse simul, in quo idem sit intellectio & intelligens, qui possunt hæc in cælum cōuenire, aut in aliud quidpiam, quàm Deum: is enim est omne ens, quia esse, & perfectiones omnium, in se continet, & quod est præter ipsum, est non ens, quatenus est mortale, nec per se constare potest, & cum ex se non sit, eius tantummodò participiatione existit, qui verè est: atque hic immobilis est, nam neque amittete quicquam, nec acquirere potest, quare non est, cur, vel quò moueatur. Oportet autem huiusmodi ens esse vnum, nam si multa, & omnis multitudo pendet ab vno, illa multa penderent ab illo, quare non essent primum, & ex se ens. Deinde si essent duo, vel essent omninò eadem, at sic non essent nisi vnum quidpiam, aut alterutrum superuacaneum esset: vel essent dissimilia, quare vnum, non esset id quod est alterum, ac proinde neutrum esset verè ens, sed vtrunque esset non ens: quæ res facilis est ad intelligendum, si memoria repetantur, quæ suprâ exposuimus, cum de non ente Platonis ageremus. Hæc pro interpretatione Simplicij, ad intelligendam, tuendamque Parmenidis sententiam afferri possunt: quæ nobis ita probantur, vt eos tamen non condemnemus, qui verba Parmenidis referunt ad cælum, vel ad vniuersum: hæc enim non pugnant inter se; potuit enim Parmenides facere mundum, vel cælum animatum, cuius animam putaret esse Deum: quocirca vocans Deum, illud vnum ens, quædam tribuit Deo, quatenus Deus est, videlicet quæ Simplicius enumerat, vt esse intelligens, totum simul, indiuiduum, &c. alia verò ei assignat ratione eius corporis, quod animat, mouet & regit; vt esse totum, & globosum. Atque hoc quidem certè, nemini accidet incredibile, qui perpendet illa, quæ sunt apud Ciceronem 1. de Natura Deorum: cuius sunt hæc verba; *Parmenides, inquit, commentitium quiddam corona similitudine efficit, stephanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit cælum, quem appellat Deum.* Sed de Parmenidis defensione hætenus. De Xenophanis sententiæ intelligentia, nihil dubij est; siquidem ipsomet Arist. 1. lib. Metaphys. auctore & interprete, illis suis verbis, significare voluit cælum, quod putabat esse Deum. Melissi opinionem, eodè ferè modo, quo Parmenidis, Simplic. 1. Phys. super rex. 6. interpretatur, nisi quòd Parmenides spectans ambitum cæli finitum, & q̄ esse infinitum arguat veluti quandam materiæ imperfectionem, & q̄ Deus est principium & finis omniū rerum, omnia vi efficientiæ, conseruationis, & regiminis sui finiens, determinans & intra suos quanq; rem terminos ritè cōtinens, & quod idè est finitum atque perfectum, quia finis est perfectio rei; idcirco dixit Parmenides illud vnum ens finitum esse: Melissus verò cōtemplans illud suum ens,

Cur Parmenides illud suum (vnu ens) fecerit finitum, melissus autem infinitum.

hoc est, Deum, non habere principium, & finem vel durationis, vel efficientiæ, vel à quo esse habeat & cuius gratia sit, vel quod ab aliquo genere ortum & aliquibus differentiis insignitum & circumscriptum fuerit: & quia id vulgò appellari solet finitum, quod magnitudinis particeps ab alio finitur, atque terminatur: ob has inquam causas Melissus, non sententia, sed oratione tantum discrepàs à Parmenide, maluit illud suum ens infinitum dicere, quàm finitum. Ergo, & sententiæ horum Philosophorum veras esse, & rationes, si ad prædictam intelligentiâ accommodentur, minimè pessimas, perspicuum est ex iis quæ dicta sunt. Sed quæret aliquis, si ita res habet, cur Arist. insinuat eos & falsæ, & absurda sensisse? nam vel eum non vidisse, quod Simplicius & alij viderunt; vel si vidit, se tamen cōtradicens studio videre dissimulasse, non caret aut ignorantie, aut improbitatis crimine. Respōdet Simplicius, priscos illos Philosophos solitos esse velare sententiæ suas ænigmaticis & allegoricis obscuritatibus: quocirca Plato & Arist. veriti ne qui rudiores hebetioresque sunt ad eorum abstrusa sensa introspectenda, quod primo quasi aspectu apparet ex ipsorum dictis arripientes, in errorem laberentur, ita illorū opinionēs tractarunt, ut eas vulgò improbare, ac reprehendere videantur; quatenus suppleant, quod ab illis prætermisum est, quod obscurè dictum, declarāt, quod de intelligibili & diuino ente disputatum erat, à rebus Physicis docent esse alienum, ad extremum quatenus, quæ in speciem videtur falsæ & absurda, resellunt, atque redarguunt: quamquàm nō id negotij à nobis susceptum est, ut tam in doctrina, quàm in moribus, ab omni errore & vitio Aristor. vindicemus. Non enim inficiari possumus, eum in aliorum opiniones inquirendo, & in his ipsis diiudicandis, magis quàm æquum erat, durum & acerbum arbitrum, atque iudicem extitisse. Verum de his satis. Deinceps ad eos veniamus qui vnū aliquod corpus faciunt principium rerum omnium.

Cur Aristoteles priscos Philosophos interdum bene sed obscure philosophantes reprehendas, nō tam eorum sententiæ quam verba specias?

Contra eos qui faciunt vnum aliquod corpus principium rerum.

CAP. XVII.

QUos, qui vnum aliquod corpus statuunt initium rerum naturalium, Aristoteles vniuersè quidem resellit 1. Phys. text. 50. propterea quod principia rerum debent esse contraria, ut ipse proximè antè monstrauerat in 3. lib. de Cælo à textu 41. vsque ad 50. idem probat, eo quod motus simplices sint plures vno, alius enim motus simplex secundum locum fit à medio; alius ad medium, & alius circa medium: quare similiter etiam principia eorum erunt plura vno: ad hæc 1. de Generat. tex. 1. eo confirmat, quod istiusmodi Philosophi.

Iosophi funditus tollunt generationem substantialem : etenim illud
 vnum corpus, nullo modo mutari poterit secundum substantiam,
 videlicet ne pereat, utpotè quo extincto, cum sit principium rerum
 omnium, reliqua simul interire & nihil prætereà gigni posse necesse
 sit : quare tantum mutabitur secundum accidentia, cuncta igitur
 vnius erunt substantiæ secundum speciem & formam, quod esse ab-
 surdum & sensus ipsi testificantur, & Aristot. docet 1. Ph. 24. itaque
 solam alterationem reliquam faciunt in rebus naturalibus: immò ne
 hanc quidem, quippe cum si alteratio verè Physica fuerit, via certis-
 sima sit ad generationem & interitum. Vide quæ contra huiusmodi
 Philosophos scribit Aristot. 1. Metaphysicæ text. 10. vsque ad 15. &
 Hippocrates in lib. de Natura humana, & item Galenus in 1. lib. de
 Elementis. Qui autem faciunt pro principio vnum aliquod ex qua-
 tuor elementis, confutantur ab Aristot. 2. lib. de Generat. in princi-
 pio, & ibidem à text. 24. vsque ad 36. eo nimirum argumento, quod
 experientia doceat, omnia elementa citra vllum discrimen inter se
 vicissim commutari, ut non debeat vnum constitui principium cæ-
 terorum: id quod rationi etiam consentaneum est, nam cum quod-
 libet elementum, secundum qualitates sit cuiuslibet quodammodo
 contrarium, necesse est inter ea mutuam pugnam intercedere, cui ne-
 cessariò consequens est, quæ ad generationem & interitum ducit, al-
 teratio: ibidem etiam, & in 3. Phys. text. 41. refelluntur ij, qui corpus
 quoddam diuersum, & prius elementis, volunt esse principium re-
 rum naturalium; nam præterquàm quod experientia demonstrat omne
 corpus naturale, aut esse aliquod ex quatuor elementis, aut ex illis
 conflatum, id etiam ratio confirmat, nam illud corpus, vel esset Ma-
 thematicum, vel Physicum; si Mathematicum, non re vera in natura
 constaret, sed sola animi informatione, & cogitatione cohæreret: si
 Physicum, ergo mobile, & sensibile; at perspicuum est, nec motuias,
 nec sensibiles qualitates in rebus esse alias, quàm quæ assignantur ele-
 mentis, vel ex ipsis oriuntur: quicumque etiam locus illi corpori tri-
 buatur (nam extra locum existere, ne fingi quidem potest) eum sibi
 naturaliter vendicat vnū aliquod elementorum. Quamobrem eius-
 modi corpus necessariò esset, vel aliquod ex prædictis elementis, vel
 aliud quidpiam ex ipsis tamen concretum, atque coagmentatum.
 Denique eos, qui loco principij constituerunt vnum quoddam cor-
 pus infinitum, ne fortè aliquando deficiat generatio, Aristoteles re-
 darguit in 3. Phys. à 31. vsq; ad 55. & primo de Cælo à 33. vsque ad 76.
 Nam cum infinitum impleat, & occupet omnia, & nullis terminis
 definitum sit, neque mouere, neque moueri, neque agere, neque pati,
 neque vllam figuram habere, neque aliud corpus in rerum natura

posset admittere ; caussant verò cum non deficiat generatio , tametsi nullum corpus subsit infinitum, ipse primo de Gen. 14. & 3. Physf. 73. refert in materiam primam , quæ cum sit æterna, & corruptio vnus semper euadat in generationem alterius, & vicissim generatio in corruptionem , potest infinitas formas successiue accipere , & abicere. In secundo autem libro de Generat. 56. id etiam refert in sempiternum motum solis , qui accessu & discessu suo , generationis , & interitus vicissitudinem sempiternam reddit: ibidem quoque text. 59. & 2. de Anima 34. & 35. ait hoc idem accidere quia omnes res naturali appetitu contendunt assimilari Deo , quo fit , vt æternitatem eius , quo ad possunt , æmulari studeant; id autem perpetua indiuiduorum propagatione assequuntur.

Rationes autem quibus suam quisque eorum , qui vnum faciunt principium , opinionem confirmant, paruo negotio soluuntur : etenim non continent proprietates , & condiciones primi principij simpliciter , qualem nos facimus materiam primam, sed tantum principij corporei, cuiusmodi sunt elementa. Itaque quamuis huiusmodi proprietates latissime pateant , tamen non queunt accommodari ad omnia quæ generantur, & intereunt. Deinde licet nonnullæ proprietates primi principij possint , aut elementis , aut alijs coporibus cõuenire , tamen omnes nullo modo possunt: nam esse primum subiectum , ex quo primo omnium cætera efficiantur , & in quod extremum dissoluantur, esse penitus immutabile , & nullam sibi formam atque qualitatem naturaliter vendicans , omnium autem appetens & capax , quemadmodum verissime conueniunt in materiam primam, ita longissime absunt ab omni corpore , qualecunque id fuerit. Porro Simplicius 1. Physf. super text. 6. magnopere laborat in defendendis horum Philosophorum opinionibus , sed quàm sit eius leuis & infirma defensio , quàm inanis conatus , & labor sine ratione susceptus , quia per se quiuis facile potest cernere atque iudicare, hinc silentio prætereundum esse duximus. Sequitur vt cum his qui multa & finita ponunt principia, disputemus.

Contra eos, qui multa, sed finita, faciunt principia.

C A P. X V I I I.

L L I s , qui duo tantum ponunt principia , Arist. 1. Physf. à tex. 51. vsque ad 53. aduersatur , ostendens duo principia non sufficere ad generationem : etenim cum non quiduis ex quo uis gigni queat , vt disertè probatur in primo Physf. sed ex opposito, ita vt omnis mutatio à contrario procedat ad contrarium , non potest autem

tem

tem vnum contrarium commutari in alterum, vt ab eo recipiatur, atque sustētur, neque enim album, quā album est, euadit in nigrum; sed res, quæ erat candore affecta, eumque deponens accipit nigredinem: hinc fit, vt præter duo contraria, necessariò opus sit tertio principio, tanquam illorum duorum subiecto, plura verò tribus principia superuacanea esse demonstratur primo Physic. 56. Iam verò Empedoclis sententiam, qui per uulgata hæc quatuor corpora, prima facit omnium rerum initia, Arist. multis locis, multisq; modis coarguit: id quod videre licet apud eum primo de Generat. text. 2. & 3. in 2. de Generat. à text. 37. vsque ad 46. in primo Metaphy. text. 15. Reprehendit autem eum, primum, quia negat omnia elemēta posse inuicem transmutari, contra experiētiam quæ mutuam illorum generationem, & interitum quotidie clara voce testificatur, & contra rationem, quæ ubi videt inesse qualitatum contrarietatem, ibi docet necessariò existere pugnam & alerationem. Deinde, vel differentiæ elementorum, cuiusmodi secundum Empedoclem sunt primæ qualitates, & quædam ex secundis, mutabiles sunt: & separabiles ab elementis, vel non; si nō, ergo nec alteratio vlla erit, nec generatio: nam nec alteratio esse potest nisi in illiusmodi qualitibus, nec sine alteratione potest esse generatio. Sin autem sunt mutabiles, necesse est, illis mutatis & amissis continuò mutari & interire elementa, ac ob eam causam non esse prima simpliciter principia. Tum quia vult omnia nasci ex mixtione elementorum, quod de affectionibus, habitibus, & actionibus animæ rationalis, cum suprà extræque materiam sint, dici non potest. Postea, quia formam & naturam mixtorum nihil aliud esse putat quàm solam ipsam mixtionem, & eorum quæ miscentur, quasi fœdus quoddam atque conuentionem, ignorans aut omninò tollens formam substantialem, quæ in mixtis, est quidpiam re diuersum, tum ab elementis tum etiam ab ipsa eorum mixtione. Præterea, quia existimat generationem rerum naturalium casu & fortuitò contingere, omnia ex necessitate materiæ provenire: naturam non agere propter aliquem finem: nullum esse in rebus ordinem per se fixum, ratum, atque constitutum. Ad hæc, quia non satis bene distribuit munera amicitiae & contentionis, affirmans illius esse congregare, huius autem disgregare, nam nisi velit ipse sibi repugnare, multarum rerum cōiunctionem liti, diremptionem autem amicitiae cogitur assignare. Ad extremum, ne pueriliter omnia consecretur, ex illius scriptis non est perspectū & exploratum; an velit sphærum esse principium elementorum, cum ait ex sphæro, lite dominante, euocari, & segregari elementa ad conficiendum, & ornandum mūdum, an potius opinetur, elemēta esse principia sphæri, cum

*Refutatio
Empedoclea
opinionis.*

Inquit sphaerum effici ex elementis dominatu & conciliatu amicitia, vnà coeuntibus elementis & confusis omnibus. Hæc Aristot. contra Empedoclem, quem tamen in primo Metaphys. præfert Anaxagoræ dicens, illum quidem ætate fuisse inferiorem, operibus autem superioriorem. In primo autem Phys. 41. & 50. & item in 3. de Cælo 37. ait melius sensisse Empedoclem faciendo principia rerum finita quàm Anaxagoram inducendo infinita; propterea quod natura horret infinitum, amat ordinem, satagit, quàm paucissimis rebus potest, opera sua moliri; & sicut non denegat necessaria, ita nihil permittit superfluum, quamobrem, quæ paucioribus instrumētis potest efficere, ad ea perficienda, plura non adhibet. Quæcunque autem Anaxagoras ex infinitis illis suis principiis conficit, eadem nec sanè minùs aptè ac probabiliter, ex finitis principiis facit Empedocles. Lucretius, quanquam appellat Empedoclem sapiētem, & planè diuinum, cuiusque dogmata & inuenta sanctiora & certiora esse ait, quàm Apollinis responsa.

Pythia, quæ tripode ex Phæbi, lauroque profatur.

Eum tamen, tum in aliis, tum in eo maximè reprehēdit quod cū initia rerum debeant esse immutabilia & sempiterna, ipse constituat quædam corpora natia & mortalia, vt necesse sit, ne summa rerum aliquando tandem in nihilum abeat, alterutrum confiteni: aut huiusmodi corpora in nihilum redigi, & rursus, ex nihilo refici ac reparari, quod est rationi, & sententiæ omnium Philosophorum summè contrarium; aut quidpiam subesse elementis longè prius, atque simplicius ex quo creentur, & in quod dissoluantur, quod si Empedocles concedit, necessario etiam concedere habet, non quatuor elementa, sed illud vnum esse primum initium omnium rerum. Non me latet quid Simplicius primo Phys. quid item Syrianus in iis commentariis, quos in nonnullos Metaphysicæ Arist. libros edidit, pro Empedocle respondeant: sed aliud est germanas scriptorum sententias verè ac propriè interpretari, & aliud allegoricas, & mysticis explanationibus aliorum eas detorquere. Sed nunc id non agimus, si enim Simplicium hac in re velim imitari, cōfirmare ausim, nihil vnam ab illo mortalium tam peruersè, absurdè, ac stultè scriptum, aut dictum esse, quia id possit Metaphysicis quibusdam, vel potius fictitiis interpretationibus, ad veritatem, vel ad aliquam certè probabilitatis speciem reuocari: quare has Simplicij, & aliorum commentationes, quæ maiorem admirationem adferunt quàm fidem faciunt, magisquæ subtiles & acutæ sunt, quàm verisimiles, in præsentia omittamus; nobis enim ad grauiora festinantibus, & vitio, & detrimento esset, in his nugis atque figmentis commorari.

Dein ceps

Deinceps breuiter expendamus Pythagoricam opinionem de numeris; de quibus multa hîc, nec ineleganter, nec ineruditè dici possent, sed ea nunc prætermittenda sunt, ne de re curiosa magis, quàm ad bene philosophandum vtili, & quæ iam pridem è Philosophia sit explosa, latius differere, superuacaneum, & instituto nostro alienum esse videatur. Ac nos quidem, vt magnopere laudamus Ecclesiasticos doctores, qui explanando sacras literas, in quibus, ne vnus apex, aut iota vnum, sine singulari consilio, & instinctu Dei positum esse creditur, arcanas, & mysticotas numerorum significationes, non minus piè, quàm acutè persequuntur: sic eos minimè probamus, qui idem facere student in tractandis humanis disciplinis, & pro veris ac propriis rerum naturalium rationibus, atque causis, nescio quæ numerorum, & magnitudinum mysteria nobis obtrudunt: non animaduertentes (id quod rectè monuit Arist.) in scientiis non esse transeundum de genere in aliud genus, nisi scientias permisceri, & confundi velimus; scire esse cognoscere rem, non per quæcunque principia, sed per causam, propter quam res est, & non contingit aliter se habere. Demonstrationem constare ex propriis, nam quæ communia, & aliena sunt, licet vera, & necessaria sint, non esse tamen demonstratiua, & scientifica, quin etiam demonstrationem ex causis remotis imperfectam esse. Oportere sempiternorum sempiterna, sensibilibus sensibilia, corruptibilibus autem corruptibilia esse principia, atque omninò eiusdem generis cum iis, quæ efficiuntur. Neque verò sum sciscius, quæ res à Deo & natura conditæ sunt, eas certis quibusdam numerorum & proportionum rationibus impressas, insignitas, & modificatas esse: sed aliud est dicere numeros, tanquàm modum & rationem quandam, ad modificationem, & determinationem rerum concurrere: aliud verò affirmare eos principes causas esse omnium rerum: nam qui ternarium, septenarium, denarium, & alios similes numeros, magnis in cælum laudibus efferunt, propterea quòd eos in quibusdam rebus optimis, & præstantissimis inesse comperiunt, ridiculè profectò faciunt, ne dicam absurdè, cum eosdem plerunque cernere liceat in rebus pessimis, atque corruptissimis: vide Aristotelem libro 14. Metaphysicæ cap. vltimo. Etenim ternarius (idèmq; similiter contingit in aliis numeris) qua ratione ternarius est abiunctus à rebus, nihil prorsus ad earum perfectionem aut vitium conferre potest: quà verò in ipsis rebus à natura signatus, & quasi insculptus est, potest quidem aliquo modo conferre, verùm secundū quid & per accidens. Cæterum hanc Pythagoreorum opinionem de numeris, refellit Arist. 1. Metaphys. text. 19. fusiùs autem, atque subtiliùs in 13. & 14. li. Metaphy. quos libros, Syrianus luculenter interpretas,

*Refellitur op
nio Pythago
reorū de nu
meris.*

fulcepit pattocinium Pythagoreorum, eorūque sententias egregiè tutatur: sed quæ in vtrāque partem hac de re disputari possent, consultò vt diximus, omittuntur. Illud hoc loco dixisse satis sit, numeros, qui non sunt substantia, & per se motu materiæque vacant, absurdè constitui principia naturalium substantiarum, motuum item, & affectionum sensibilium. At dicet quispiam, Pythagoreos non loqui de numeris Mathematicis, sed de iis, qui sunt, vel in anima mundi, vel in mente Dei, eorūque dicta *συμβολικῶς* esse interpretanda. Esto, veruntamen numeri, quales quales ponantur, & cogitatione informantur, non possunt esse principes causarū eorum, quæ à natura procreantur, vt antè dictum est: deinde in exponendis causis rerum naturalium, non generales & remotas tantum, sed etiam propinquas, particulares, & maximè proprias commemorare oportet. numeri autem diuini, & opifices rerum, qui sunt in mente diuina, ad rationem primæ & vniuersalissimæ causarū pertinent. Porro turpissimum est, in philosophando ita loqui, vt oratio in errorem potius inducat, quàm patefaciat veritatē. Sed qui hac ætate sunt (inquit Arist. 1. Metaph. tex. 44. de Pythagoricis, & Platonis loquēs) iis Mathematica facta sunt Philosophia, quamuis dicant, aliorum gratia ea oportere tractare, id autem accidit ipsis propter nimiam exercitationem in illiusmodi rebus, nimiumque earum studium & amorem, de quibus idem quoque alio loco, nimirum libro 3. de Cælo tex. 61 ita scribit; *Hi verò propter horū amorem, idem facere videntur, quod & qui positiones in sermonibus seruant: omne enim sustinet, quod accidit tanquàm vera habētes principia, perinde quasi nulla iudicare oporteat ex ijs quæ oueniunt, & maximè ex fine: finis autem effectiua quidem scientia est opus ipsum, Naturalis verò id quod semper propriè in secundum sensum apparet.* Hæc Aristoteles. An verò res Mathematicæ sint priores naturalibus, & vtrum sola cogitatione animi à rebus Physicis abstrahi queant, an potius per se constent extrā materiam & suprā naturam, in eam partē huius operis explicandum differatur, in qua separatim differendum est de quantitate: quare de sententia Pythagoreorum hæc tenēs. Cum iis qui infinita faciunt principia, extremo loco decertandum est. •

*Refellitnr opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primum
Anaxagoræ, deinde Democriti.*

C A P. XIX.

ANAXAGORAM multis modis & sanè vehementer exagitat Arist. Primò, quia facit principia infinita, eaque non solum diuersa numero, sed etiam specie: etenim talis infinitas principiorum repugnat tum naturæ, tum scientiæ: naturæ quidem, dupli-

citer, nam motus naturales simplices finiti sunt; ergo prima principia naturalia, à quibus manant, erūt quoque finita; & vt dicitur 1. de Generat. animal. cap. 1. natura horret infinitum, ac in omnibus rebus amat & quærit finem: scientiæ autem, quoniam id quod est infinitū, est ignotum, nec potest certis vllius scientiæ finibus contineri & cōprehendi. Porro ignoratis principiis rerum naturalium, funditū tollitur earum rerum scientia, quippe quæ ex illis proficiscitur, atque omninō pendet. Postea, quia partium similiarium paruitatem indefinitam esse vult, ita vt eiusmodi paruitatis nullum putet esse fixum modum, atque terminum: quæ res duas ob causas falsa & absurda esse cognoscitur. Primū, quia sicut omnium rerum essentia, esse, perfectio, potentia, operatio, & instrumenta naturalia, vt qualitas, sunt naturaliter definita, sic etiam paruitas & magnitudo quantitatis certis quibusdam terminis definita esse debet: & sicut ars, quæ naturam imitatur, necessariō requirit certum quēdam modum magnitudinis, tam in instrumentis, quibus vtitur, quā in operibus, quæ perficit, citrà quem, & vltrà quem modum, non potest vis artis consistere, neque enim quantacunque naui posses nauigari, nec quantocunque malleo vel serra ars fabrilis vti potest, qua de re in decimo huius operis libro copiose differetur: similiter etiam contingit in natura: tum quia cū totum confletur & coalescat ex partibus, eiusq; paruitas & magnitudo illorum paruitatem & magnitudinem planē consequatur, si partes animalium & plātarum possunt esse in quantauis paruitate & magnitudine, hinc necessariō efficitur, ipsas quoque animantes & plantas, quantalibet paruitate & magnitudine præditas esse posse; ergo posset existere homo procerior cupresso & minor formica, quod qui concedit, non video, cur non itidem concedat, posse ex formica hominem & ex homine formicam existere. Deinde, quod affirmet in quolibet esse quodlibet, ex quo fit, vt in ea re quæ habet magnitudinem finitā, necessariū sit inesse infinities infinitas particulas similes, quo quid absurdius, aut magis secū pugnans? nam si totū est finitum, quī potest actu continere diuersas partes infinitas? & si partes sunt infinitæ, fieri non potest, vt non ex ipsis infinitum quidpiam existat: præterquā quod, si vnum infinitū non potest esse in natura, multa, atque adeo innumera infinita, nec natura recipere, nec ratio potest capere. Præterea, quod existimet omnes res esse inuicem mixtas præter intellectum, nam quæ miscentur eiusmodi sūt, vt rursus & separari, & separata per se cohærere queāt, quod planē abhorret à natura accidentium, siquidem accidens sic hæret in subiecto, vt ab eo nulla vi seiungi, aut seiunctum permanere possit: quare, accidentia, si verē ac propriē loqui volumus,

non possunt dici mixta cum aliis rebus: non igitur omnia cum omnibus mixta sunt. Ad hæc, quoniam opinatur generationem rerum tantummodò fieri per compositionem ex partibus similaribus, cum sit alter modus generationis ex rebus dissimilibus per alterationem, longè potior & naturæ familiarior, ut lutum ex aqua & terra, homo autem ex semine fit, & ex corpore & animo constat, corpus autem humanum ex tam multis tamque variis & multiformibus partibus coagmentatum est. Vide hæc apud Arist. 1. Phys. à 35. vsque ad 41. & 1. Metaph. à tex. 16. ad 19. lege item Lucretium, qui 1. lib. argumentis ex ipsa ductis experientia lepidè confutat hanc sententiam. Ratio Anaxigoræ soluitur ab Arist. sub finem primi libri Physici, ubi docet generationem effici, partim ex ente, partim ex non ente; ex ente potestate, ex non ente actu: siquidem materia prima ex qua, & in qua fit generatio, huiusmodi est, ut potestate cohibeat omnes formas, quæ deinde vi & efficientia ipsius agentis, quasi extenduntur & in actum erumpunt: itaque quod generatur, ante generationem, erat, & non erat: in potentia erat in sinu, & ut ita loquar, in vtero materiæ: non erat actu, sed hoc esse acquirit sibi per generationem. Simplicius autem in 1. & 3. libr. Phys. super text. 6. & 28. & in 3. de Cælo defendit Anaxagoram, eius sententiam allegoricè interpretando, sed aliud est germanam eius sententiam fideliter exponere, & aliud, conari eam allegoricis commentis ad verisimilem aliquem sensum deflectere & traducere.

*Refutatur
Democriti &
Epicuri opi-
nio.*

Democritum autem, tametsi Arist. in lib. 1. de Generat. præter cæteros Philosophos commendat, affirmans eum magis Physicè locutum esse de rebus naturalibus, quam alios, eaque induxisse principia, ex quibus videtur rationes & causas afferre posse eorum omnium quæ cernuntur in natura: attamen in 3. de Cælo à 37. vsque ad 40. & à 65. vsque ad finem libri, & item aliis locis, vehementer eum reprehendit, atque oppugnat: primum, quia vacuum, quod non est ens, facit principium entium, & putat motus naturales indigere vacuo, cum tamen, si vacuum esset, nullus in eo motus fieri posset, ut fusè declaratur in 4. Physico. text. 70. & à nobis infra disputabitur libro undecimo huius operis. Tum quia, statuit corpora indiuidua, repugnans & Mathematicis disciplinis, & naturæ continui, quod suapte natura infinire secari potest, quæ res certissimis, atque evidentissimis demonstrationibus ostenditur 6. Physicorum: quanquam de impartibilitate atomorum non videtur inter Democritum & Epicurum convenire: quam discrepantiam Simplicius in explanatione 6. libr. Physici, statim in principio his verbis commemorat; *Leucippus*, inquit, & *Democritus*, non solum existimant impartibilitatem esse causam primis corporibus,

nibus, eorum non diuisantur, sed etiam paruitatem & quod careant partibus: Epicurus autem postea existimat ea quidem non carere partibus, sed ipsa dicis esse inscabilia, propter incompatibilitatem: & saepe quidem Democriti opinionem confutauit Aristoteles, ac fortasse propter illas confutationes qua contendunt aduersus id quod atomi careant partibus. Epicurus, qui fuit posterior, atomos quidem seruauit incompatibiles, quod autem partibus careant ab eis abstulit, ut quae ab Aristotele propterea refellerentur. Haec tamen Simplicius: quod autem is de Epicuro refert, non obscure significat & docet Lucretius in 1. libro. Praeterea, quo motu atomi mouetur? deorsum inquit, non igitur poterunt esse principia eorum, quae feruntur sursum: nam dicere nullum corpus sua vi tendere ad loca suprema, est nimis manifestè contradicere his, quae appertè apparèt, & sensibus vsurpatur. Postea, unde atomis motus inest, cum sint omnium qualitatum expertes? si autem mouetur, simili motu omnes ferri, aut sursum, aut deorsum necesse est, quippe cum sint eiusdem naturae participes: quomodo igitur poterunt inuicem concurrere, & tam variis modis inter se complicari & cōnecti? Nam quod Epicurus ait, quasdam atomos in motu suo paululū declinare, & quasi de recta via ad dexteram leuamve deflectere, scitè ac lepide ridetur à Cicerone primo libro de Natura Deorum tanquam merum Epicuri figmentum, neque enim cum omnium atomorum, simplex, similis & vnus modi sit natura, ex ea potest tam insignis variatio proficisci, quare oportet vel omnes atomos similiter declinare à recto cursu, vel nullam. Ad haec si atomi sunt indiuiduae, nec habebunt ullam figuram, nec moueri poterunt: siquidem ratio figurae & motus localis, in eo quod est indiuisibile inesse nequit, ut probatur in sexto libro Physicorum ab Aristotele: si etiam vacant omni genere qualitatum, & nullam actionem, vel alterationem accipiunt, nullo modo poterunt ex ipsis effici tam multae & variae formae essentialis stirpium, & animantium, & aliarum rerum: ceu ex lapidibus & lignis vario situ, aut ordine, & figura dispositis, non existit aliqua natura, vel species, re differens ab ipsis. Hoc argumentum luculenter tractat Galenus in 1. lib. de Elementis. Postremo, si est fortuita concursio atomorum, generatio rerum naturalium non deberet esse certa uti est; ubi enim casus & fortuna dominantur, ibi nihil esse potest certum, definitum, constans, ordinatum, denique nihil tale, quale cernimus esse in rebus naturalibus. Quocirca Aristoteles sub finem secundi libri Physicorum disertè docet, naturam non fortuito, sed certa via & ratione procedere, & alicuius gratia operari. Iam verò si (ut aiunt inter quascunque atomos interiacet vacuum, nullum corpus naturale esset continuum, aut contiguum, neque cohaerent inuicem atomi: qua igitur ratione sit earum complexio & copulatio?

aut quomodo manent simul quamdiu res durat, aut quid est, quod atomos continet in officio, vt talem tamdiu posituram & ordinem conseruent? neque enim id referri potest ad vacuum, cum sit non ens. Argumenta verò Democriti & Epicuri de necessitate quidem vacui, dissoluuntur ab Arist. in 4. Phy. de indiuisiōe autem corporū in 1. lib. de Generatione. Atq; in singulis veterum opinionibus quid reprehensione dignum sit, adhuc exposuimus. Reliquum est vt quid in omnibus illis desideretur, doceamus.

Vniuersè indicantur errata veterum Philosophorum, quibus tamen ignoscere, quin etiam gratias agere oportet.

C A P. XX.

RATER ea, quæ in veteribus Philosophis adhuc propriè & sigillatim reprehēdimus, sunt alia quædam ipsorū errata quæ nunc breuiter perstringemus. Primū, nemo (Platonē excipio) agnouit materiā primā, cuius ignoratio fecit, vt antiqui nescientes occurrere quibusdā dubitationibus, de medio auferret generationē, vt significat Arist. 1. Phy. tex. 78. quamuis Auer. lib. 12. Metaphy. com. 8. scribat Democritum fuisse de propinquioribus in aspiciendo primā materiā, quod intelligendum est, cōparatione eorū Philosophorū, qui fuerūt ante Democritū & Platonem. Etenim Plato in Timeo, copiosè & apertè de ipsa loquitur, & secundū Aristotelem, maximè omnium naturam eius vidit, atque cognouit, vt ipsemet Auer. testatur 1. Phy. com. 79. Tū ignorarūt priuationem esse principium generationis & necessarium & diuersū à materia, vt quamuis non sit ens, nec maneat adueniēte formā, magnam tamen vim habeat, magnāque opem afferat ad inchoandam & promouendam generationem. Deinde, pauci attigerunt causam efficientem, sine qua tamen materia non magis sufficit ad procreandas res naturales, quā lignum ad efficiēdum lectum, vel aliud quoduis opus artis, citrà operam artificis. Anaxagoras quidem vim & principatum causæ efficientis defert intellectui, artamen postea (quod exprobat illi Socrates in Phædone & Arist. 1. Metaphys.) in declaranda generatione cuiusque rei naturalis, opera illius non vritur, sed omnem vim agendi totāque efficientiam refert ad qualitates materiæ, rarum, & densum: calidum, & frigidum. Vide Aristot. 2. Phy. 75. & 2. libro de Generat. 52. Empedocles etiam inducit duas causas efficientes, litem, & amicitiam: sed eis tantummodò assignat vim congregandi, & segregandi: cæterorum autem motuū, & actionum, atque effectū naturalium, quæ nam sit potestas & vis efficiens, nusquam

nusquam ostendit. Præterea formam, & quod quid erat esse rei, cuius cognitio ad res definiendas & demonstrandas pernecessaria est, primum omnium subodoratum esse Democritum, non quòd existimaret illam esse principium, sed quòd ipsa re & veritate in id trahe-
retur, auctor est Arist. 1. lib. de Partib. animal. cap. 1. Postea, Socrates in huius peruestigationem studiosè & diligenter incubuit, sed is vim & rationem formæ negat positam esse in substantiis naturalibus, quæ percipiuntur sensibus, totamque attribuit substantiis quibusdam separatis, quas ipse vocat ideas. Auerroës autem libro 2. Phy. com. 9. ait veteres putasse solam materiam, quæ est subiecta omnibus rebus, esse substantiam earum, neque distinxisse formam accidentalem à formis substantialibus; Aristoteles etiam 2. Phy. 22. & 1. Metaphy. & in 2. Phys. 75. de antiquis loquens qui videntur omnia referre in materiam, sic ait; *Etenim etiam si aliam causam quam materiam dicunt, tamen solum tangentes eam, valere sinunt.* Postremo, finem & bonum, cuius gratia natura facit omnia sua opera, & cuius ratio sicut in rebus artificiosis, sic in naturalibus magnam vim habet, vel nemo vidit, vel quasi per nebulam vidit, vel nemo exposuit, aut numeravit in principiis, vel certè nemo nisi valde fabulosè & ænigmaticè huiusmodi causam tradidit: ut veteres illi Theologi & Poëtæ, qui amorem, tanquam Deum quendam & vnam de primis causis inducunt. Veteres igitur, pauca verè, multa falsè, plurima superuacaneè, omnia inordinatè & obscurè, nihil propemodum demonstratiuè & scientificè tradiderunt. Itaque pulchrè scribit Aristoteles in fine primi Metaphysicæ, Philosophiam apud illos veteres fuisse tanquam infantem, & tunc primum quasi balbutiendo loqui cœpisse.

Cæterum idem Arist. in 2. Metaphysicæ tex. 2. auctor est, antiquis Philosophis, non modò si quid errant, esse condonandum, propterea quòd primi omnium ingressi sunt ad philosophandum, sine ijs præfidiis & adiumentis, quibus posteri minimè caruerunt, sed etiam agendas esse gratias, qui nos ad benè philosophandum, & vehementer excitarunt & vtiliter exercuerunt. Verùm præstat Aristotelis verba singularis in veteres Philosophos obseruantia & pietatis plena, hîc adscribere; *Sed non solum* (inquit) *illis agenda sunt gratia, quorum opinionibus quis acquiescet, sed illis etiam qui superficie sensu dixerunt, conferunt enim aliquid etiam isti, habitum namque nostrum exercuerunt: si enim Timotheus non fuisset, multum melodiæ nequaquam habuis-* Præclaræ Aristotelis sensum
semus, si tamen Phrynis non extisset, ne Timotheus quidem fuisset: simili sententia, modo & de illis est qui de veritate asseruerunt, à quibusdam enim aliquos accepimus opiniones, quidam verò, ut hi fierent, causa fuerunt. De veterum igitur opinionibus, quæ pertinent ad principia rerû naturalium

*Cur non sit
hoc libro ex-
posita doctri-
na Platonis
de principiis
rerum natu-
ralium.*

(vt aliquis tandem huic libro terminus & finis imponatur) ita sit à nobis non (vt opinor) indiligenter, nec ineptè disputatum. De Platonis autem opinione mirum nemini videri debet, nihil à nobis hoc in libro dictum esse; nam cum de principiis rerum plurimæ atque grauissimæ quæstiones & controuersæ sint inter Platonem & Aristotelem, nequaquàm satis adhuc explicatæ, aliis quidem hos duos Philosophos non rebus, sed verbis tantùm diffidere affirmâtibus, aliis autem contententibus eos inter se omninò discrepare, non debuit tâta quæstionum moles in hunc libellum intrudi, & opinio Platonis simul cum aliorum Philosophorum sententiis inuolui, & communi iudicio cognosci, sed satius fuit eam destinato in id libro aliquo, separatim explicari, & subtiliter ac propriè diiudicari.

FINIS LIBRI QVARTI

DE MATERIA PRIMA

ET PRIVATIONE,

LIBER QUINTVS.

EXPOSITIS atque diiudicatis opinionibus veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium, sequitur vt deinceps aperiamus sententiam & doctrinam Aristotelis de huiusmodi principiis, quam nos vero proximam esse arbitramur. Primum igitur quid Aristoteles de principiis rerum naturalium vniuersè docuit, exponemus: tum de materia prima copiosissimè disputabimus: ad extremum nonnulla etiam de priuatione breuiter tractabimus. Sed vt omnes intelligant, quantus vir, iudicio ac testimonio totius antiquitatis, in omni genere doctrinæ fuerit Aristoteles, & quòd eum nos meritò, posthabitis cæteris Philosophis, sequi & imitari studeamus, non nihil hoc loco de eius laudibus, dicendum est.

De laudibus Aristotelis.

C A P. I.

ARISTOTELES (quem ego sanè puto non temerè ita vocatum esse, quippe cùm omnes penè disciplinas ad extremū optimūque finem perduxerit) fuit natione Græcus, non modò singulare decus Græciæ, sed eximium orbis terræ ornamentū: patria Stagiritæ, quam urbem cæteroquin per se obscuram & ignobilem & penè dirutam ac euersam, Philippus Macedonum Rex (vt ait Plutarchus in Alexandro) vel vt scribit Plinius libro 7. capite 29. Alexander Magnus Aristoteli gratificaturus, instaurari & ornari iussit: Gentilis eius, Æsculapius Medicinæ apud Ethnicos Deus, memoratur. Platone per viginti annos præceptore vsus est, à quo mēs Gymnasij sui solebat appellari, Disciplinam eius meliorem ampliorémq; reddidit, & tanquam bonus hæres patrimoniū acceptum, non modò conseruauit, sed purgatū, atque perpolitum multò maximè ampli-

ficauit. Ingenij acumine inferior nullo, grauitate iudicij parem habens neminem; varietate scriptorum & præstantia, vberior cunctis atque illustrior. Floruit nobilitate discipulorum, in quibus vnus fuit Alexander Rex Macedonum, quem Philippus pater, gaudere se dixit (vt refert Gellius lib. 9. cap. 3.) non tã quòd eum genuisset, quàm quòd eo tempore eum nasci contigisset, quo posset ab Aristotele imbui optimis præceptis institutisque Philosophiæ. Tantùm verò magistro suo Alexander tribuebat, vt ei diceret, se non minùs debere, quàm parenti, cùm ab hoc viuendi, ab illo benè viuendi rationem accepisset. Alter eius auditor Theophrastus extitit, qui singulari doctrinæ, quam ex illo hauserat, tantam dicendi suauitatem adiunxit, vt cùm antea diceretur Tyrtamus; eum Aristoteles propter diuinitatem quandam orationis, Theophrastum appellauerit. Fuit Aristoteles auctor, & princeps disciplinæ Peripateticæ, quæ longè præferenda est alijs sectis Philosophorum: non solùm quia est propior veritati, & ab errorum sordibus purior atque remotior, sed quia est vberior, ornatior, neruosior, magis que accommodata ad erudiendos homines, vitamque ciuilem instruendam. Verùm de laudibus doctrinæ Peripateticæ multa sunt apud Ciceronem in quinto libro de Finibus eleganter & copiosè conscripta. Hæc doctrina multos annos olim iacuit inculta, & deserta, vel iniuria temporum vel hominum indiligentia: sed statim vt splendor eius mortalibus affulsit, rapuit ad se omnium animos, studiaque conuertit. Etenim ab Alexandro Aphrodisæo, qui primus dicitur adiutus Sosigenis magistri sui opera, lucem attulisse ad intelligendum & interpretandum Aristotelem, vsque ad hunc diem, ita exulta, & illustrata fuit commentariis eorum qui ad explanandum Aristotelem, maxima ingenia, summa studia, acerrima iudicia, multarumque rerum copiam & scientiam attulerunt; vt reiectis alijs Philosophis, vnus iamdiu floreat, & regnet Aristoteles: vnus cunctis penè hominibus sit in honore, & delitijs: vnum denique hunc ceu ducem & auctorem sequantur, quicunque se ad Philosophiæ bonarumque artium studia dediderunt.

Huius igitur viri, quem admirata est antiquitas, posteritas verò etiam venerata, & (vt Lucretij verbis vtar,) *Qui genus humanum ingenio superauit, & omnis*

Præstrinxit stellas, exortus vti aetheris sol.

Huius inquam viri præstantiam, virtutesque laudando consequi velle, simile est, vt si quis vellet aut Oceanum exhaurire, aut stellas cœli dinumerare, & mundi totius magnitudinem manibus suis metiri. Sed ne ingrati animi nobis crimini detur, quòd eius Viri laudes taciti prætereamus, cui tantùm debemus, quicunque Philosophiam coli-

colimus, volui breuiter ascribere hîc ea, quę de Aristôtele, viri auctoritate doctrinąque præstantes, memorię prodiderunt.

Cicero quodam loco ita scribit; *Sed quis omnium doctior? quis acutior? quis in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior Aristotelo fuit?* Et alibi; *Cum omnis, inquit, ratio diligens differendi duas habeat partes, unam inueniendi, alteram iudicandi, utriusque princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit.* Multis item in locis, appellat eum virum diuino ingenio, excellentem subtilitate & copia, longè omnibus, vno excepto Platone, præstantem & scientia, & diligentia, & quem ipse maxime omnium admiretur. Sed quia multi qui non Aristotelem Græcum, sed barbaras, sordidasque Latinorum interpretum versiones eius legunt, solent in eo reprehendere ieiunitatem, asperitatem, obscuritatemque orationis, audiant hi Ciceronem optimum dicendi iudicem atque magistrum, ita de eo scribentem; *Cum tuus iste Stoicus sapiens syllabatim ista dixerit, venies flumen orationis aureum fundēs Aristoteles, qui illum desipere dicat, &c.* Et alio loco; *A libris Aristotelis te obscuritas reiecit: Rhetor autem ille magnus (ut opinor) Aristotelica se ignorare respondit, quod quidem minime sum admiratus, cum Philosophum Rhetori non esse cognitū, qui ab ipsis Philosophis, præter admodum paucos, ignoretur, quibus eo minus ignoscendū est; quod non modo rebus his, quę ab illo dictę, & inuenta sunt, allic debuerunt, sed dicendi quoque incredibili quadam tum copia, tum etiam suauitate.*

Plinius de Aristotele, à quo magnam partem mutuatus est earum rerum, quarum tam locupletem, & nobilem texuit historiam, hoc modo scribit lib. 8. cap. 16. *Aristoteles diuersa tradit, vir, quem in his magna secutus ex parte præfandum reor, Alexandro Magno Rege inflāmato cupidine animalium naturas noscendi, delegatęque hac cōmentatione Aristotelis summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominū in totius Asia Gracięque tractu parere iussit, omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebāt, quibſque vinaria, armēta, aluearia, pisceia, auicaria in cura erant, nequid usquā genitum ignoraretur ab eo, quos percontādo, quinquaginta ferme volumina illa præclara de Animalibus condidit.* Idem alio in loco appellat Aristotelem virum longè minoris ambiguitatis, & magis remotam ab errore & repugnantia, quàm aliorum Philosophorum: quocirca hanc vnā viam esse ingrediendam his, qui ad sapientiam student peruenire,

Themistius (siue is fuerit Simplicius qui conscripsit illud proœmiū in lib. Phy. Aristotelis) magnam sanè laudem tribuit Aristoteli, nam confers eum cum aliis Philosophis sic ait; *Genus philosophandi Aristotelis differt à ceteris, quatenus obscuritates, & scirpos illorum transtulit in perspicuam, & propriam expositionem, & vim præterea probationibus*

Syllogismus adiecit. A Platone autem eò videtur dissensisse, quòd demonstrationes apertius, illustriusque inducit, & quòd earum principia à sensu, & ab euidentibus rationibus sumit. Ab omnibus præterea simul in eo dissidet, quòd partes omnes Philosophiæ naturalis usque ad singularia evolutas ac resolutas reliquit. Non est dissimile quòd ait Simplicius in proœmio suo super Categorias Aristotelis, vbi verba facit de genere commentationis Aristotelicæ, quem locum studio breuitatis non apponam.

Ex Auerro.

*Sed quid ego dicam de Auerroë? Mihi quidem videtur is, non habere Aristotelem tanquam vnum aliquem mortalium, sed veluti Deum quendam Philosophorum colere, atque venerari. Longum effet colligere omnes sententias eius, quæ ad laudationem Aristotelis pertinent: nos paucis in præsentia contenti erimus. In proœmio suo Physico ita scribit; *Aristoteles tres scientias inuenit, Logicam, Naturalem, & Diuinã: & nullus error inuentus est usque ad hoc tẽpus, quòd est mille & quingentorum annorum: & talem esse in vno indiuiduo, potius est miraculosum, quam humanum.* Idem in tertio de Anima commento 14. *Aristoteles (inquit) fuit regula & exemplar, quòd natura inuenit ad demonstrandam ultimam perfectionem humanam in materiã.* Idem in primo de Generatione animalium sic ait; *Laudemus Deum, qui separauit hunc virũ ab aliis in perfectione, & appropriauit ei ultimã dignitatem humanam, quam nullus homo potest in vlla ætate attingere.* Idem in libro Destructionum, disputatione tertia, in solutione dubitationis 13. ita scribit; *Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus, quare bene dicitur de illo quòd ipse fuit creatus & datus nobis diuina providentia, vt non ignoremus possibilia sciri.* Et alio quodam loco inquit; *Aristotelem fuisse principem, per quem perficiuntur omnes sapientes, qui fuerunt post eum, licet differant inter se in intelligendo verba eius, & in eo quòd sequitur ex eis.* Hæc Auerroës. Si cui autem videtur Auerroës in laudando Aristotele nimius fuisse, & transiuisse fines veritatis, is sciat me illi assentiri, nec me posuisse hæc loca, quòd putem tantum esse tribuendum Aristoteli, aut quòd existimem eum nusquam offendisse, & ab omni errore vacasse: scio enim eum & ignorasse multa, & in plurimis grauissimisque Philosophiæ quæstionibus, vel hæsitauisse, vel à verò etiam aberrasse. Sed vt ostenderem, quanta in laude, ac honore nomen & doctrina eius apud clarissimos quosque viros omnibus sæculis extitisset. Hunc igitur tantum virum, quem ego constitui in huius operis molitione sequi & imitari, libet nunc iisdem versibus præfari, quibus Epicurum suum, minùs profectò verè ac dignè, Lucretius libro tertio affatus est,*

*E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vita,*

Te.

*Te sequor, ô Graia gentis decus, inque tuum nunc
 Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
 Non ita certandi cupidus, quam propter amorem
 Quod te imitari aueo. Quid enim contendat hirundo
 Cygnus? aut quid nam tremulis facere artibus hadi
 Consimile in cursu possint, ac fortis equi vir?
 Tu patèr es rerum inuentor, tu patria nobis
 Suppeditas praecepta, tuus ex inscripto chartis
 Floriferus, ut apes, in saltibus, omnia libant:
 Omnia nos istidem depascimur aurea dicta,
 Aurea perpetua semper dignissima vita.*

*Quae Aristoteles de principiis rerum naturalium, & quibus
 locis scripta reliquerit.*

CAP. II.

DE principiis rerum naturalium vniuersè quidem hæc fere docuit Aristoteles. Primò, principia oportet esse contraria, primo Physicorum textu 41. Secundò, quòd non possit esse tantummodò vnum principium. Tertio, quòd non possint esse infinita, tex. 50. Quartò, quòd præter duo principia contraria, opus sit tertio quod illorum duorum sit tanquam subiectum & materia, textu 51. Quintò, principia neque esse plura, neque pauciora quàm tria, hoc est, materiam, formam, & priuationem, textu. 56. Sextò, ex his tribus principiis duo esse per se causas eius quod sit, nimirum materiam & formam, tertium videlicet priuationem, esse per accidens, textu 66. Septimò, principia quodammodò esse duo, quodammodò autem tria: nam principia per se, ac re diuersa, sunt duo, materia, & forma: simpliciter autem, principia sunt tria, materia, forma, & priuatio, textu 67.

De singulis autem principiis speciatim ac propriè, hæc tradidit: ac de materia quidem, primùm hæc. Primò, materiam non esse scibilè, nisi per analogiam ad materiam rerum artificialium, primo Physicorum textu 69. Secundò materiam per se ignotam esse, & cognosci negatione, libro 7. Metaph. tex. 35. & libro decimo textu 24. Tertio, quòd materiam non est ens, sicut hoc aliquid, primo Physicorum textu 69. Quartò, cognita natura materiæ soluit omnem antiquorum ignorantiam & dubitationes, lib. 1. Physicorū textu 78. Quintò, materiam per se esse ens, & prope substantiam 1. 1. hys. tex. 79. Sextò, materiam etiam post generationem manentem vnà cū forma, esse causam eorum quæ fiunt, tanquam matrem 1. Phys. textu 80. Septimò,

f iiij

materia expetit formam sicut turpe pulchrum: & fœmina virum, 1. Phys. textu 81. Octauò, materiam per se, ac secundùm potentiã suam esse ingenerabilem, & incorruptibilem 1. Phys. textu 82. Nonò, materiam esse primum subiectũ ex quo inexistente res fiunt, & in quod vltimum corrumpuntur, ibidem. Decimò, materiam per se, neque quid, neque quantum esse, neque aliquid aliorum quibus ens determinatur, neque etiam negationes horum; septimo libro Metaphysicorum textu 8. Vndecimò, cuncta quæ transmutantur, habere materiam, lib. 12. Metaphysicorum textu 10. Duodecimò, materiam esse causam cur aliquid sit possibile esse, & non esse, libro septimo Metaphysicorum textu 22. & primo de Cœlo textu 136. Decimotertiò, in corporibus æternis & incorruptibilibus esse quidem materiam, sed diuersam à materia rerum sublunarium, lib. octauo Metaphysicorum textu 12. & libro duodecimo textu 10. Decimoquartò, materiam primam per se non esse separabilem, & semper cum contrarietate existere, secundo libro de Generatione textu 6. Decimoquintò, impossibile est materiam habenti non existere aliquammodo contrariũ: in libro de Longitudine, & breuitate vitæ, cap. 2. Decimosextò, ex nõ ente simpliciter impossibile est fieri aliquid; sed ex eo quod partim est non ens, partim ens, posse fieri, cuiusmodi est materia quæ non est id quod generatur actu, sed potestate, & habet adiunctam priuationem propter quam est non ens, primo Physicorum 75. & 78. Decimosseptimò, Intelligentias æternas esse & prorsus immobiles quia sunt sine materia, libro duodecimo Metaphysicorum textu 30. quasi nihil habens materiam, talem nimirum, qualis est in rebus sublunaribus, possit esse æternum.

De forma.

De forma hæc tradit variis locis. Primò, formam esse rationem, exemplar & quod quid erat esse rei, secundo Physicorum textu 28. Secundò, formam præsentia & absentia sua sufficere ad faciendam transmutationem, primo Physicorum 68. Tertiò, formam esse quidpiam diuinum, bonum & appetibile 1. Phys. textu 81. Quartò, vnumquodque est, & denominatur simpliciter tale, non propter materiã, sed propter formam, secundo Physicorum textu 11. Quintò, forma naturalis non est separabilis nisi secundùm rationem tantum, & est magis natura, quàm materia, lib. 2. Phys. textu 12. Sextò, forma & finis in naturalibus idem sunt, 2. Phys. textu 70. Septimò, forma est causa materiæ, sed non contrã; quare magis hæc quàm illa Physico consideranda est, lib. 2. Phys. textu 91. Octauò, formam esse prius & magis ens, quàm materiam, & compositum, libro 7. Metaphysicorũ textu 7. Nonò, substantia, quæ est secundùm formam, est sicut numerus, hoc est, consistit in indiuisibili, nec suscipit magis & minus, lib.

lib.8. Metaphysicorum, textu 10. Decimò, præfente forma, quæ vocatur habitus, & finis, seu terminus, cessat generatio, & motus lib.1. de Generatione textu 55. Vndecimò, Physico agendum esse de formis corruptibilibus & inseparabilibus à materia, de separabilibus autem à materia tractandum esse à Metaphysico, primo libro Physicorum 83. secundo Physic. 26. & 6. Metaphy. 2.

De priuatione docet hæc. Primò, priuatio non manet re facta: primo Physicorum textu 59. & 60. Secundò, priuatio est principium per accidens, & est quasi accidens materiæ 1. Phys. textu 66. Tertiò, priuatio re vel numero, non differt à materia, sed tantum ratione vel secundum esse 1. Phys. tex. 67. & 79. Quartò, priuatio per se est non ens 1. Phys. textu 75. & 79. Quintò, priuatio, ad maleficium ipsius intendenti intellectum, videbitur penitus non esse, & esse causa corruptionis rerum, potius quam generationis: quanquam ipsa vtriusque sanè, diuersa tamen ratione causa est, 1. Phys. textu 80. Sextò, priuatio non expetit formam, quia est illi contraria 1. Phys. textu 81. Septimò, materia est generabilis & corruptibilis non secundum se, sed ob priuationem, quæ in ea est, textu 82. Octauò, priuatio est quodammodò forma; lib. 2. Phys. textu 15. Hæc ferè Aristoteles de principiis rerum naturalium. Deinceps de materia disseramus; ac primò varia eius nomina & appellationes apud Philosophos vſitatas, exponamus,

*De variis significationibus & vocabulis materia apud
Philosophos vſitatis.*

C A P. III.

QUONIAM Aristoteles primo libro de Cælo tex. 110. præcipit, si vox eius rei de qua differendum est, multiplex fuerit, eam primùm distinguendam esse, explicando significationes eius; postea ponendum & constituendum esse, qua significatione vsurpanda sit. Idcirco cum variæ sint acceptiones & vocabula materiæ, de qua hoc libro agendum est, libet ante omnia, huiusmodi significationes & vocabula explanare. Primùm, materia triplex est. Vna alterationis tantum, ex qua mutata nec permanente res efficitur, sic alimentum viuentis, & ligna ignis materiam dicimus. Altera cõpositionis tantum ex qua manente nec alterata res fit, quo modo litteræ sunt materia syllabarum, & lapides domus. Tertia vtriusque, ex qua nimirum & manente, & tamè aliquo modo alterata res fit, sic affecta sunt miscibilia ad mixtū, vt patet in Oximelle: vide hanc distinctionem apud Auerroëm, secundo lib. Phys. com. 31. Deinde materia,

f. iiij

alia est prima, alia secunda: illa per se est simplex, informis, & capax atque receptaculum omnium formarum: hæc habet formam, & est composita; sed dicitur materia, comparatione posterioris, & perfectioris formæ, cui subiicitur, & quam in se recipit: sic elementa sunt materia mixti, & partes similes dissimilium, & corpus organicum animæ. Amplius, materia, alia est ex qua res fit, ut lapides domus, alia in qua res inheret, sic substantia est materia, vel potius subiectum accidentium, ut significat Aristoteles lib. 8. Metaphysicæ tex. 12. alia circa quam, quæ ratione patiens agentis, & mobile mouentis materiam esse dicimus: atque hinc nomen materiæ translatum est ad artes & disciplinas, quarum materiam appellamus, id, circa cuius cōtemplationem, & tractationem versantur: & Aristoteles primo Meteor. cap. 2. hunc mundum inferiorem inquit esse quasi materiam, quæ agitur, formatur, & regitur à corporibus cœlestibus. Postremo, alia est materia proxima, alia remota, lib. 9. Metaphy. tex. 12. proxima est ex qua immediatè, & sine alia mutatione sui potest fieri id, cuius materia dicitur, veluti lignum & æs sunt materia proxima statuæ, quoniam ex illis immediatè potest fieri statua; terra verò vel aqua non sunt materia proxima statuæ, sed remota, quoniam necesse est prius terram cōmutari in lignum vel æs, quàm ut ex ipsa possit confici statua: quambobrem cum quid dicitur esse in potentia tale, propriè id conuenit materiæ proximæ non remotæ: non enim dicimus terram esse potentia hominem, sed semen, vel menstrua. Omittimus hîc diuisionem materiæ in sensibilem, & intelligibilem: secundum quam Mathematici dicuntur considerare non materiam sensibilem, sed intelligibilem, ut docet Aristoteles lib. 7. Metaphy. tex. 35. & item illam diuisionem materiæ in essentialem, & integram, seu quantitatiuam; secundum quam corpus est materia essentialis homini, caput autem brachia, thorax, crura, sunt materia integralis ipsius corporis.

Varia materia vocabula. Apud Peripatericos tria sunt vocabula materiæ: vnum materia; alterum, subiectum; tertium elementum: differentiam inter materiā, & subiectum tradit Themistius & confirmat testimonio Boëthii, primo Phys. super textum 61. materia enim dicitur ratione formæ futuræ ad quam est in potentia, subiectum autem ratione formæ præsentis,

Quid inter materiam & subiectum intersit. quam sustinet: sed præstat ita distinguere, ut materia dicatur ratione formæ substantialis siue futuræ, siue præsentis, subiectum ratione formæ accidentariæ, vel motuum, aut transmutationum; nam neq; accidentia propriè habent materiam, sed subiectum, ut est in 8. Metaph. textu 12. neque forma substantialis est in subiecto, ut præclare docet Alexander primo libro Naturalium quæstionum capite 17. & traditur ab Aristotele in Cathgoria substantiæ, cum ait commune esse omni

omni substantiæ in subiecto non esse. Apud Platonicos, vt videre est in Timæo, appellatur *πανδεχες*, id est, omnia habens, conceptaculum, gremium, sinus, locus formarum, mater, & nutrix. Apud Arabicos scriptores, origo, massa, sylua, seminarium nuncupatur. Vide Albertum Magnum primo Phys. tractatu ultimo capite 12.

An sit necessaria materia in rebus naturalibus.

C A P. IIII.

ME Materia quatuor illæ quæstiones, aut sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit, explicandæ sunt. Ac primum materiam esse, & necessariam esse in rebus naturalibus, facile ostendi potest his rationibus. Primò, quia ex nihilo nihil fieri potest, & omne quod sit, ex aliquo & ab aliquo & aliquid sit, immò non quodlibet potest fieri ex quolibet, sed ex certo & definito subiecto. Deinde, omnis transmutatio per se fit ex opposito ad oppositum, siue illud oppositum sit priuatio, siue contrarium; at vtrunque horum necessariò requirit aliquod subiectum, in quo insit: & cum in transmutatione, verbi gratia, caloris in frigus, ipsum frigus non recipiat in se calorem, neque fiat calidum (non enim vnum contrariū accipit & fouet alterum cōtrarium; sed potius illud à se expellit, & corrumpere conatur) necessarium est aliquod tertium, medium inter calorem, & frigus, vtriusque capax, & vicissim particeps. Hæc rationem potissimū usurpat & inculcat Aristoteles, vt videre licet primo Phys. 51. vsque ad 54. & octauo Metaphys. text. 4. & libro 12. tex. 7. Postea, si ad productiones rerum non esset opus subiectum aliquod, ergo quælibet productio fieri posset in instanti, & sine dispositionibus vllis antegredientibus, quod experientia docet esse falsum; nam generationes Physicæ, vt arborum, & animalium non subitò, sed paulatim certis definitisque temporibus perficiuntur; idque propterea euenit, quod materia paulatim ab agente naturali præparatur & idonea fit ad accipiendam formam substantialem. Ad hæc, facta inductione per omnes transmutationes conspicuum erit, semper esse necessarium aliquod subiectum: vt patet contemplanti transmutationes artificiales, naturales, accidentales, & substantiales tam viuientium, quæ fiunt ex semine; quàm mixtorum, quæ ex elementis; & ipsorum elemètorum, quorum semper vnum sit ex alio; nec vllam mutationem sine subiecto fieri posse, adhuc probauit experientia. Præterea, omnis transmutatio est actio, actio nequit esse sine agente, nec agens sine patiente, cum sint relatiua; ergo in omni transmutatione est necessarium aliquod subiectum patiens; & cum generatio non sit

*Probatur
se-
psem rationi-
bus materiam
esse necessariã.*

actio immanens in generante, alioqui ipsum generans generaretur, quasi simul esset & non esset, nam quatenus generat, iam est, quatenus generatur, non est; oportet eam esse actionem transeuntem in aliquod subiectum. Quid plura? omnis transmutatio, tum quoniam est accidens quoddam, tum quia est motus, qui definitur actus entis in potentia, & non est in mouente, sed in mobili, necessario indiget subiecto. Adhuc, si non est necessaria materia; ergo vel iam pridem cessasset generatio, quippe cum omnes formæ Physicæ sint corruptibiles; vel ex nihilo effici & refici possent, cui positioni consequentia sunt plurima, & grauissima incommoda, quæ plurimis & discretissimis verbis persequitur Lucretius primo lib. nam cur non quodlibet agens æqualiter & indifferenter agit in quamlibet rem, si ad agendum non est opus materia? immò qui tollit materiam vnà quodque tollit omnem actionem, omnemque potentiam actiuam, utpote, quæ sine patiente constare nequeant.

Esse autem necessario ponendam aliquam materiam primam, perspicuum & certum fieri potest ex eo, quod si non daretur prima materia, neque essent aliæ materiæ; nam posteriores materiæ sustentantur à prioribus; & nisi detur prima, essent in re naturali infinitæ materiæ; quare etiam infinitæ formæ; & nullum esset corpus simplex; & cum quælibet forma addat rei aliquem gradum perfectionis, & præbeat aliquam operationem, res naturales haberent infinitas perfectiones & actiones. Immo non est propriè alia materia nisi prima, nam quæ sunt præter materiam primam, sunt formæ, quarum priores & imperfectiores dicuntur materia posteriorum & perfectiorum: aut certè sunt composita quæ formantur & perficiuntur à formis. Itaque nomen & ratio materiæ præcipuè conuenit materiæ primæ: ipsa enim maximè subiicitur contrariis, eaque vicissim reicit & abiicit, ipsa est ex qua omnes res naturales cõstituuntur & constant: manifestum igitur est materiam præsertim primam esse maximè necessariam.

De creatione.

C A P. V.

Ic locus nos admonet, vt prius quàm progrediamur ad enodandas alias quæstiones quæ de materia prima propositæ sunt, non nihil dicamus de creatione. Etenim quæ præcedenti capite posita sunt, ea videtur funditus tollere creationem. Si enim materia necessaria est ad cuiuslibet rei productionem, ergo non potest quicquam ex nihilo effici; cui necessario consequens est, nullam esse creationem. At Theologia Christiana, cui nullus error

nullumque mendacium subesse potest, pro vero & certo docet, non modò possibilem esse creationem, sed ea plerunque vsum esse Deum in rebus procreandis. Quare vt hunc etiam locum in Philosophia illustremus, videamus primùm quid sit creatio; tum an ea concedi & admitti queat secundum Aristotelis doctrinam: ad extremum an creationem esse possibilem, lumine naturæ cognosci possit & manifestis atque necessariis rationibus demonstrari.

Quinque fuerunt opiniones de generatione rerum. Vna, nullam esse generationem; eorum videlicet qui faciebant omnia esse vnum ens immobile, quam sententiam Aristoteles attribuit Parmenidi & Melisso. Altera, nihil de nouo generari, sed generationem nihil aliud esse, quàm segregationem quandam & manifestationem eorum, quæ prius erant permixta & abscondita, quæ sententia fuit Anaxagoræ. Tertia (quam perhibent fuisse Auicennæ) formas naturales ex nihilo creari à quadam Intelligentia, quæ præsidens huic mundo inferiori, producit omnes formas, intelligibiles, sensibiles, & Physicas: itaque agentia particularia tantum disponere materiam ad recipiendas huiusmodi formas. Quarta, Aristotelis qui sensit omnes formas naturales & mortales produci ex materia, ab agentibus particularibus, & eidem esse agens disponens materiam, & inducens formam: vide Auerroem septimo Metaphys. comment. 31. & duodecimo lib. Metaphys. comment. 18. Quinta, nostrorum Theologorum; qui distinguunt res quæ producuntur, in res materiales & immateriales; & rerum materialium productionem, in primam quæ initio simul cum molitione mundi à Deo facta est, & eam quæ post cōsecuta est, quasi per propagationem; & item potentiam Dei, in absolutam & infinitam, atque in ordinariam & quæ ad causas secundas naturales temperata & accommodata est. His positis, conuenienter iis quæ in sacris literis scripta sunt, affirmant, res immateriales creari à Deo, siquidem non possunt ex materia effici; tum aiunt primam rerum materialium productionem fuisse ex nihilo: cum enim simul cum ipsis rebus producta fuerit materia, non præcesserat aliquid ex quo ceu subiecto, tales res fieri possent; at cæteras productiones earum rerum, quæ sunt veluti propagationes illius primæ productionis, docent fieri ex materia, ab agentibus naturalibus secundum legem ordinariam: secundum potentiam autem Dei absolutam, etiam nunc posse creari ex nihilo, propterea quòd Deus sit agens liberum infinitæ virtutis, & potens immediatè, ac per se facere, quicquid fecit per causas secundas. Hæc Theologi de procreatione rerum & necessitate materiarum, grauissimè verissimèque philosophantur. Sed his expositis notionem creationis euoluamus, atque illustremus.

Quinque Philosophorum opiniones de rerum productione.

*Sex res neces-
sariò concur-
rere ad gene-
rationē rerum
naturalium.*

Aperiamus igitur quid sit creatio: cuius vis, & natura facilius perspicui poterit, si eam conferamus cum generatione, in qua sex potissimum res cernuntur. Prima est, subiectum seu materia, è cuius potentia forma naturalis per generationem quasi extenditur, & producit ad actum: neque enim generatio Physica sine subiecto & materia constare potest. Secunda est, terminus à quo, qui est priuatio, hoc est, negatio formæ in subiecto apto; homo enim generatur ex semine, quod non est homo, sed aptum est fieri hominem. Tertia est, terminus ad quē, qui est res corporea, materialis, corruptibilis; nam in generationibus omninò Physicis & rerum naturalium, de quibus in præsentia loquimur, termini ad quos terminantur generationes, sunt formæ substantiales corporum naturalium, corporeæ & mortales. Quarta est, motus qui est veluti genus ipsius generationis, & generatio est quædam actio transiens in subiectum, & successiuè fit propter dispositiones, quas necessariò prærequirit. Quinta, generatio requirit tempus, & locum: tempus, quoniam est motus, cuius mensura est tempus: locum quoniam fit ex alio corpore quod est in loco: & quia id, quod generatur est corporeum, & mobile localiter cū sit res naturalis. Sexta, generatio fit à causâ particulari, & vniuersali, neque enim sufficeret vniuersalis, vti est cælum, vel etiam Intelligentia quæuis præter Deum, cū sit per se indifferens & indeterminata ad productionem huius vel illius effectus particularis, neque sola particularis causa sufficeret, cū hæc non moueat nisi mota ab vniuersali causâ, & id manifestè comprobatur experiētia. Sol enim & homo, vt inquit Aristoteles, generant hominem. Si hoc autem in generatione hominis fieri oportet, quantò magis in procreatione aliarum rerum naturalium idem fieri necesse est: hæc sunt in generatione naturali. At in creatione nihil horum reperitur, cū enim fiat ex nihilo, neque habebit pro subiecto vllam materiam, neque pro termino à quo priuationem quæ supponit subiectum, neque erit motus, cū sit actus alicuius mobilis, neque actio erit transiens, ac proinde non fiet in tempore; neque potest creatio fieri à causis secundis, sed tantum immediatè à causâ primâ; tum quia causæ secundæ non possunt operari nisi per motum, qui subiecto indiget, quod abest creationi; tum etiam quia cū inter nihil & ens sit infinita distantia, vtpote inter quæ nulla sit proportio; creatio quæ procedit ex nihilo ad ens, requirit in agente infinitâ virtutem, quæ infinitas aut nulla est in rebus, aut certè tantum in primo agente esse potest. Iam verò terminus creationis per se, est res immaterialis, & incorruptibilis (loquor de termino creationis qui non potest alia ratione produci, quàm per creationem) quæ res sicut non fit ex materia ita non dependet

*Quæ res ex-
cluduntur à
creatione,*

dependet à materia, ac proinde non habet contrarium : & quoniam omnis mutatio Physica versatur in materia (cuncta enim, quæ transmutantur, materiam habent, vt est in duodecimo Metaphys. tex. 10.) necesse est quæ creantur ex nihilo, ea libera esse ab interitu : qui non cadit in res materia carentes : quamquam possit etiam creari res materialis non tantum ratione formæ, vt fit in generatione, sed ratione totius compositi, hoc est, formæ simul & materiæ, quod tamen Aristoteles non videtur cognouisse. nam licet Aristoteles septimo, & duodecimo libro Metaphys. affirmet in generatione naturali non produci formam solam, sed compositum : non vult tamen illis verbis significare produci simul materiam, & formam, cum ipse asserat in fine primi lib. Physici, materiam esse ingenerabilem & incorruptibilem; neque innuit produci aliquam entitatem tertiam, re diuersam à partibus, vt alio loco disputabitur à nobis. Sed vult indicare formam non produci per se solitariam, & seorsim à materia, & postea copulari cum materia, sed eam produci ex materia, in materia, & cum materia copulatam, & ab ea inseparabilem; & quoniam nihil aliud est compositum, quam copulatum & coniunctum ex forma & materia, idcirco agens naturale producendo formam copulatam cum materia, dicitur producere compositum. Atque hoc perspicuis verbis docet Aristoteles in 7. Metaphys. text. 27.

Quid sit in generatione naturali non produci formam, sed compositum.

Ex his autem, quæ dicta sunt potest confici definito creationis ad hunc modum; *Creatio est productio rei immaterialis & incorruptibilis ex nihilo, que immediate fit à Deo.* In qua definitione illa vox, *productio*, nō significat aliquam actionem, vel mutationem distinctam à creante & à re creata, alioquin indigeret subiecto, in quo reciperetur, & circa quod versaretur, sed est ipsamet res creata, prout de non ente simpliciter transit ad ens; vnde relatio, quæ est inter creantem, & rem creatam, ratione creantis est relatio rationis, quia nihil reale nouum ponit in creante, sed solam denominationem extrinsecam ab eo quod creatur; dicitur enim creans, nō per aliquam nouam actionem, quam nunc exercet, & prius non exercebat, sed quia creatur de nouo aliquid ab eo: ratione autem rei creatæ, est relatio realis: etenim creare, est Deum velle rem ex nihilo tunc esse, cum incipit esse; Deum conseruare, est velle rem permanere in esse accepto; re creari, est de nouo incipere esse non ex subiecto, & dependenter à Deo. An verò relatio quam creatio ponit in creatura ad Deum, sit transcendentalis, non re, sed formaliter tantum differens à substantia creaturæ, vt vult Scotus secundo Sententiarum, distinctione prima: an verò sit realiter distincta, vt volunt Thomistæ, hoc est, Capreolus secundo Sentent. distinct. prima, Caietanus in prima parte quæst. 45. super artic. 3. Fer-

Definitio creationis.

rariensis, secundo lib. contra Gentes super cap. 28. non est huius loc explicare, ne nimis minuta, & superuacanea confectando, longiores simus, quàm par est; satis hoc sit, nobis magis probari Scoti sententiam. Postea illa vox, *Ex nihilo*, nō significat subiectū; quī potest enim quod est nihil, esse subiectum vllius rei: neque significat ordinem tēporis, vt necessarium sit quod creatur, prius fuisse nihil. Sed tantūm indicat negationem subiecti, vt sensus sit, creationem fieri ex nihilo, hoc est, non ex aliquo subiecto vel materia: vide Simpliciu in digressione, quam facit octauo Phys. super text. 9. Sequitur vltima pars definitionis, *Quæ immediatē fit à Deo*, quod, quia magnam habet dubitationem, enucleatē declarandum est.

An vñ creandi in solo Deo insit, ita vt nulli creatura communicari queat.

CAP. VI.

QVONIAM in definitione creationis positū est, eā proximē fieri à Deo, posset in dubiū vocari, an vis creandi ita sit propria Dei, vt cū nulla re alia cōmunicari queat: qua de re, licet multa subtiliter disputetur à Theologis in secūdo lib. Sentent. pos tamē & quod sentimus, & quod satis sit ad id de quo agimus, paucis exponemus. Duæ sunt, inter se pugnātes Theologorum sententiæ: vna est D. Thome, prima part. q. 45. art. 3. & 2. libro cōtra Gētes ca. 21. & in 2. Sentent. dist. 1. q. 1. art. 3. & Ægidij Romani in quodlibeto 5. q. 1. Hērici de Gādauo in quodlibeto quarto, q. vltima, & Scoti in quarto Sent. dist. 1. q. 1. qui aiunt nullā rem aliam à Deo, posse creare quicquam. Scotus eam sententiam probat his rationibus. Aut ea res seu creatura, quæ ponitur creare, est immaterialis, aut materialis; si immaterialis vt Intelligentia, aut creat per actionem quampiam transeuntem, & hoc non, quia talis actio eget subiecto, quod nullum est in creatione: aut per actionem immanentem cuiusmodi est intelligere & velle: sed hoc non potest dici; tum quia solum intelligere & velle Angeli non potest esse tantæ efficacitatis, vt ad voluntatem Angeli, ex nihilo res quæ sunt extra Angelū, ab eo multū differentes, momento existant: nisi fortasse ex diuino aliquo pacto & voluntario Dei concursu, ita vt voluntariē constituerit Deus, cum Angelus quispiam cogitat aut vult creationē alicuius rei, continuo eam rem, vi & potestate sua infinita creare: id quod ab eo per Prophetas & Apostolos edēdo miracula, non semel factum est: tum etiā quia intellectio & volitio Angeli sunt accidentia quæ non possunt separari à subiecto, quamobrem illorum vi & efficiētia non potest vlla substantia creari ex nihilo, hoc est, produci ex non subiecto.

Sin autem

Rationes Scoti.

Sin autem ea res, quæ ponitur creare, sit materialis, duabus rationibus conuincitur, id non posse præstare: primum, quia nulla res materialis potest quicquam efficere nisi per actionem transeuntem, & mutationem physicam, cui exercendæ opus est subiecto; deinde, quia in re materiali, principium productiuum, est forma materialis, in esse & operari dependens à subiecto; quare actio vel productio ab ea proficiens, non erit præstantior, &, vt ita dicam, independentior, quam illa; vt cum forma agens sit in subiecto, eius tamen actio non recipiatur; & insit in aliquo subiecto. Hæc Scotus.

Diuus Thomas idem confirmat duabus rationibus: quarum prior hæc est; creatura neque tanquam principale agens, neque tanquam instrumentale potest quicquā creare; ergo nullo modo potest creare: probatur antecedens, non tanquam principale agens, qui repugnat creaturæ, sicut non dependere à Deo in esse, ita non dependere ab eo in causalitate vt per se solam non mota & directæ à Deo quicquam agere queat: & quia creatio terminatur ad esse simpliciter, vt opponitur nihilo, tale autem, est effectus vniuersalissimæ causæ, qualis est Deus: neque tanquam agens instrumentale, siquidem instrumentum non adhibetur à principali agente, nisi vt per suam propriam actionem aliquo modo disponat ad productionem effectus, quem principale agens intendit; vt patet in securi, serra, malleo, & aliis instrumentis; sed ad productionem eius quod creatur in instanti ex nihilo, nulla dispositio potest præcedere, aut recipi in ipso nihilo; ergo creatura nullā potest Deo ad creandū subministrare operam, vel aliquid præparādo, vel productionē eius quod creatur, vi sua aliquo modo attingēdo. Posterior ratio est hæc: nam sicut inter ens & nihil, nulla est proportio, vt etiā argumentatur Aristoteles de vacuo & pleno in 4. Phys. text. 71. sic inter virtutem actiuam, quæ producit aliquid ex nihilo, & eam, quæ producit ex ente, nulla erit proportio. Sed inter quælibet agētia finitæ potestatis ac virtutis est proportio; ergo agēs ex nihilo oportet esse infinitæ virtutis; hoc autem in nullam creaturam conuenire potest; ergo neque creare cadere potest in creaturam. Et sanè cum ipsum nihil sit infinitum & indeterminatum, continens totum non esse, nulla res potest habere ius, vim, atque efficacitatem in ipsum nihil, nisi ea quoque sit infinita, continens in se excellenter totum esse cuiusmodi solus Deus esse potest. Hæc autē ratio, quamuis à Scoto, Durādo, Guilielmo Ochamo multis calūniis prematur, firma tamē & integra adhuc stat; ac mihi quidē certē valde probatur. Præterea, sicut Deus aliqua attributa sua cōmunicat creaturis, vt sapientiam, iustitiam, &c. aliqua verò minimē, vt esse independents & omnipotens; ita verisimile est præter actiones, quas cōmunicat cum

Rationes D.

Thoma.

creaturis uti sunt, mouere, producere, velle, intelligere, &c. esse aliquam propriam Dei, ut Deus est, incommunicabilem creaturis, ut nimirum ex nihilo aliquid traducat ad ens. Atque hæc sententia mirifice consentit cum iis, quæ scribit D. Augustinus 9. lib. super Genesim ad litteram cap. 15. *Dicens, nullam creaturam posse creare quidpiam, seu magnum, seu paruum, & paulò post; Creare, inquit, ullam creaturam tam nullus potest Angelus, quam nec seipsum.* Vide etiam Damascenum in eadem sententiam lib. 2. de fide Orth. cap. 3. Hanc opinionem etiam sequitur Guilielmus Ochamus 2. Sent. dist. 1. q. 7. & 2. quodlib. q. 9. & Gabriel. 2. Sent. dist. 1. q. 4. Verùm negant eam argumentis demonstratiuis ac sciētificis, ostendi posse; sed tantum probabiliter persuaderi. Posset hic dubitari de gratia, quæ à Deo, & immediatè, & per sacramenta animis nostris infunditur, cuius productio videtur creatio, & tamē instrumentaliter attingitur & producitur à sacramētis; sed quia hoc est nimis Theologicum, alienū esset hinc à nobis eiusmodi quæstionem tractari, cæterum D. Thomas pulchrā huius difficultatis solutionem tangit in 3. quæstione de potentia Dei arg. 8. in resp. ad 3.

Altera sententia est Magistri Sent. lib. 4. dist. 5. asserentis, nihil prohibere quò minus vim creādi Deus impartire queat alicui creaturæ, non tanquam principali agenti, sed tanquam administro & quasi instrumento Dei: quam sententiam Durandus in 2. Sent. conatur defendere non aliter, quàm demonstrando id non concludere cōtradictionem, & soluendo rationes aliorum qui contrā sentiunt. Sed quæ is supradictō loco affert, ea nunc breuitatis causā commemorare superledeō. Ex his duabus opinionibus priorem equidem iudico esse probabiliorem & magis congruentem tum rationi & vetæ Philosophiæ tum dictis sanctorum Patrum, qui propter pietatis, atque sapientiæ laudem, sunt quasi lumina quædā clarissima Christianæ religionis: verùm his omiſſis quæ magis sunt Theologica quàm Physica, videamus, quid Aristoteles senserit de creatione.

*An creatio admittenda sit secundum Aristotelis doctrinam: &
an lumine naturali cognosci possit.*

C A P. VII.

Duodecim
argumentis
probatuꝛ crea-
tionē non fuisse
Aristotelis
cognitam.

ARISTOTELI nunquam venisse in mentem, ut existimaret creationē quæ est noua rei ex nihilo productio, esse possibilem, perspicuum & (ut opinor) certū faciam ex iis paucis quæ subiiciā. Primò, in 1. lib. Phys. tex. 33. & 34. commēdat cōmune illud decretum omniū Physicorū, ex nihilo nihil posse fieri. In eodem libro text. 75. ait esse impossibile, ex simpliciter non ante aliquid

aliquid fieri. Deinde, in primo Physic. tex. 43. inquit, non quodlibet fieri ex quolibet, sed vnum quodque ex suo opposito, quod est contrarium, vel priuario: & in 7. libro Metaphysicæ, textu 22. dicit omne quod fit, ex aliquo, & aliquid fieri. Postea Aristoteles semper definit causam efficientem per se esse principium motus, nec vsquam vel leuiter innuit modum efficiendi per creationem: siquidem in 5. libros Metaphysic. vbi explicat varias significationes nominum, quibus & Metaphysica, & aliæ disciplinæ vtuntur, nullam vel mentionem, vel etiam verbum fecit creationis. Ad hæc, in 5. libro Metaphysic. tex. 17. definit potentiam actiuam per passiuam, dicens illam esse principium transmutandi aliud, in quantum aliud: & apud eum nullum potest esse agens absque patiente: atqui hoc aduersatur creationi, in qua cernimus agens sine patiente, & potentiam actiuam sine passiuam. Præterea, Aristoteles (vt clarum est legenti eius libros) in omni productione requirit subiectum, terminum à quo, videlicet priuationem, vel contrarium, motum, locum, tempus, præterea dispositiones, concursus causarum particularium: quæ res nullo modo cadunt in creationem. Tum, Aristoteles (vt censent veteres Peripatetici, licet multi alij docti & graues viri contra sentiant) non concedit infinitam virtutem (vt vocant) in vigore; neque immediate sine causis secundis quicquam de nouo posse à Deo fieri; nec eum aliter agere actione transeunte, quam per motum, & lumen cæli, nec operari liberè, sed ex necessitate naturæ: quibus de rebus alio loco à nobis disputabitur. His autem rebus non concessis, nullo modo concedi potest creatio. Amplius, Aristoteles, & Peripatetici putant euidenter demonstratam esse æternitatem materiæ primæ in 1. Physic. 82. illo argumento; quia si vnquam fuisset producta, oporteret eam productam esse ex aliquo subiecto, quare ante primam materiam fuisset alia, & sic res procederet in infinitum: similiter etiam in 8. Physic. motus, & temporis æternitas demonstratur ea ratione, quoniam si hæc facta essent, non potuissent fieri aliter quam per motum, & in tempore: quare ante motum & tempus, & motus & tempus fuissent: quas demonstrationes quis non videt posita creatione nullas esse? Et cum æternitatem materiæ, temporis, motus, atque mundi, Aristoteles toties inculcet, tantopere commendet, & tantum in ea roboris, atque præsidij locatum esse putet ad bene philosophandum, vt tota propemodum eius disciplina, maximè quæ est de Intelligentiis, & rebus diuinis, hoc quasi fundamento nitatur, atque sustentetur; quis credat Aristotelem adeo fuisse vecordem & stupidum, vt concederet creationem, quæ tantum doctrinæ suæ fundamentum labeficeret ac funditus euerteret? Quid ratio illa, qua in

1. lib. de Cœlo confutat sententiam Platonis, qui facit cœlum ab aliquo principio natum, sed nunquam interiturū, omne, inquit, quod incipit esse, aliquando desinet esse, nam quod tale est, factum est ex materia, quare corruptibile; quod autem corruptibile est, aliquando corruptetur; hæc, inquam, ratio quam vim habet admissa creatione? nullam sanè: illa item disputatio eius, quæ luculenter tractatur in 7. lib. Metaph. & priore parte lib. 12. formam non posse produci per se nec immediate à substantiis abstractis, nonne admissa creatione labascit? His accedit quod Peripatetici ita secum cogitarent, si Deus potest creare res ex nihilo, aut is agit liberè atque contingenter, aut ex necessitate naturæ; si contingenter, cū sit infinitæ virtutis (non enim minor virtus quàm infinita sufficit ad creandum) non posset Philosophus ullam causam, & rationē reddere de magnitudine, numero, perfectione, & ordine earū rerum quæ sunt in mundo. Etenim hæc omnia penderent ex libera voluntate Dei, qui si voluisset multò plures, maiores & perfectiores res creare potuisset. Sin autem agit ex necessitate naturæ, & habet infinitā virtutem ad creandum ex nihilo, cū in ipso nihilo nullus sit terminus aut modus, deberet sanè semper in infinitū nouas rerū species efficere, nā si agit ex necessitate naturæ, agit quicquid potest, & quantū potest; at potest in infinitū; ergo, &c. Quāobrem cū Peripatetici animaduertērēt admissa creatione omni ex parte consequi grauissima incōmoda contra suam ipsorū disciplinā, nullo modo possent in animum inducere vt eam concederent. His adde quod veteres interpretes Arist. non modò eam non admittunt, sed etiam vehementer oppugnant: vide Auerroem in 8. Physi. comm. 4. Themistium in eodem libro super tex. 6. Simplicium ibidē in digressionibus suis contra Philoponum. Quid plura? Nihil (vt nostra fert sententia) reperiri, aut fingi potest, quod sit magis cōtrarium doctrinæ Aristotelis, & quod omnes eius artus, & neruos vehementius elidat. Arque hæc quidem ex sensu Aristotelis disputata sint.

*Quid Plato
senferit de
creatione, tres
opinionēs.* Sed quid Plato sensit de creatione? Non satis conuenit inter omnes. Etenim sunt tres opinionēs. Vna, Platonem fecisse mundū æternū nō aliter quàm fecit Aristoteles: nam cū apud eum in Timæo sint tres causæ ipsius mundi, vna efficiens, quæ est Deus; altera exemplaris, quæ est idea; tertia tanquam finis, quæ est bonitas ipsius Dei: cū hæ tres causæ omnes sint æternæ, non potuit mundus non esse sempiternus: vocat autem eum genitum & factum, vt indicet eum ex omni æternitate pendere omninò à Deo non secus ac si de nouo factus fuisset: & quemadmodum quod sit, pender ab efficiente, sic mundus omninò pender à Deo. Altera est, eum sensisse mundum ab initio temporis factum esse ex materia, quæ ab omni æternitate præ-

cesserit

cesserit molitionem mundi, sed informis & incerto atque inordinato motu agitata: etenim hoc ipsum eisdem propè verbis docet Plato in Timæo, cui consentit quod scribit Plutarchus in 1. lib. de Placitis Philosophorum cap. 3. ponens secundum Platonem tria principia omnium rerum mentem, ideam, & materiam. Tertia est, Platonem fecisse mundum de nouo, & ex nihilo, alioquin nec materia, nec animæ rationales, nec Intelligentiæ factæ fuissent à Deo, quod est contra Platonem: certè cum Plato in Timæo indicat Deum effectorem mentium cœlestium, & animarum nostrarum; has autem res manifestum sit ex materia fingi non posse, relinquitur eas secundum Platonem ex nihilo fuisse procreatas. Harum trium opinionum quæ sit magis Platonica, ultimo libro huius operis à nobis disquiretur: certè vltima minimè omnium probatur à Platonis. Secundum autem primam & secundam, clarum est nullum planè locum apud Platonem relinqui creationi.

Restat extrema huius disputationis pars in qua declarandum est, an creatio lumine naturali humanæ rationis cognosci queat. Ac possibilem quidem esse creationem, quin etiam necessariò admittendam, videtur satis euidenter ostendi posse his octo rationibus. Prima. Si Deus non potest agere nisi ex subiecto; ergo virtus eius est astricta & definita ad materiam: quicquam definiuit & sic astrinxit? nõ Deus ipse sibi, nec aliquid prius aut superius Deo, neque materia, quoniam hæc natura posterior est Deo; ergo nihil. Secunda. Eò maior est nobilitas agentis, quò paucioribus indiget ad agendum: sed Deus est nobilius agens quàm natura; ergo paucioribus ad agendum indigebit: sed natura eget materia prima; ergo neque hanc requireret Deus: vt sint hæc tria agentia, ars, natura, Deus; primo, ad agendum opus est aliquo corpore; secundo, tantum opus est materia prima; ergo tertio nihil opus erit ad agendum. Tertia. Modus agendi sequitur modum essendi, & quale est esse cuiusque rei, talis est actio; sed Deus in esse, à nullo pendet, nihil prærequirit, aut præsupponit; ergo nec in agendo. Quarta. Hæc omnes habet notionem Dei naturaliter animis insitam & impressam, Deum esse ens primū, perfectū, à nullo pēdens, per se sufficiens, nullius indigens; ergo per se sufficit ad agendum, nec eget subiecto. Quinta. Deus est causa omnium rerum, alioquin præter Deum esset aliquid sine causa, habens esse à se, quod fieri non potest, non enim omnia penderent à Deo; sed multa sunt, vt materia prima, cœli Intelligentiæ, quæ non potuerunt habere esse à Deo ex materia per motum; ergo per creationem: si dicas huiusmodi res habere esse à Deo ab æterno; respondeo id non obstare creationi, in cuius ratione ponitur vt sit ex non subiecto, non autem vt fiat de nouo, vel vt quod

*Probatur octo
rationibus pos-
sibilem esse
creationem.*

creatur priùs duratione fuerit non ens : nec minoris sanè virtutis est ab æterno aliquid creare & conseruare posse , quàm de nouo. Sexta. Vel Deus ad agendum eget materia prima, vel non; si non , ergo potest creare ex nihilo agens; sin eget, ergo materia prima nō est à Deo; ceu quoniam ars eget corpore naturali , & natura eget materia in agendo, neque corpus naturale habet esse ab arte, neque materia prima à natura. Esse autem aliquid quod non processerit à Deo, repugnat primæ & amplissimæ virtuti Dei , qua cuncta complectitur & continet. Contra eos verò qui negant materiam à Deo esse productam, disputat Eusebius lib. 7. de Præparat. Euangelica cap. 8. Septima. Quamuis in productione cuiuslibet indiuidui, videlicet hominis, semen est priùs, quā ille homo; simpliciter tamen homo est prior semine, sicut actus potentia & perfectum imperfecto: quam rem differtissimis verbis docet Aristoteles in 12. Metaph. tex. 40. ita scribēs; *semen ex aliis prioribus perfectis est, neque semen primum est, sed quod perfectum est, veluti hominem dicere quissiam posset priorem semine esse, non illum qui generatur, sed alium ex quo ipsum semen est*; hæc Arist. quare generatio hominis vt homo est, non eget semine, cum sit homo simpliciter prior semine , potest igitur habere alium modum productionis nimirum per creationem. Octaua. Infinitum pertransiri non potest, sed si mundus est æternus, oportet pertransisse infinitos homines generantes ante hunc qui generatur hodie: hoc autem est impossibile; ergo in vnoquoque genere animalium perfectorum quæ non possunt generari nisi à sibi simili, necessariò deueniendum est ad vnum aliquod primum quod non poterit fieri per generationem; ergo per creationem. Quid de animo nostro dicam? quem si imortalem, si veram atque naturalem hominis formam, si suum cuique hominum tributum esse, vti re vera est, concedimus, eum ex nihilo singulis propè momentis creari à Deo negare non possumus. Sed circa hæc quæ dicta sunt nonnullæ dubitationes existunt quas enodare oportet.

Ponuntur quædam obiectiones contra ea quæ dicta sunt de creatione.

C A P. VIII.

Circa dubitationes seu obiectiones quæ aduersari videntur iis quæ de creatione diximus, nunc proferre in medium & explicare volumus. Ac prima quidem obiectio sic habet. Videtur creatio effici ab agente naturali in generatione formæ; nam per generationem, licet dicatur fieri compositum, tamen forma verè producitur, quæ cum ante generationem nec secundum se totam,
nec

nec secundum aliquam partem alicubi extiterit, sed prorsus, nihil fuerit, cur non dicatur creari? neque enim obstat quod praeferat in virtute agentis, neque quod recipiatur & producat in materia: siquidem hoc etiam reperitur in productione animae rationalis & donorum supernaturalium cuiusmodi est gratia; quarum rerum productionem constat esse creationem. Etenim quod vulgo dicitur formam educi ex materia, nimis improprie dicitur; sonat enim illam segregationem formarum Anaxagorae; vel inchoationem quandam formarum ab aliis introductam: quare magis proprie diceretur forma induci & gigni in materia quam ex ipsa educi: videtur igitur in ipsa generatione rerum naturalium complicatam atque conuolutam cum ea reperiri creationem. Secunda. Aristoteles cognouit materiam primam, caelos, & Intelligentias habere esse à Deo, & non per motum ex aliquo subiecto; ergo per creationem ex nihilo; quare creatio cognita est Aristoteli, & secundum eius doctrinam necessario concedenda est. Tertia. Similiter etiam anima rationalis secundum Aristotelem est immortalis, forma hominis, ut ex multis locis eius liquido perspicitur & demonstrari potest; sed nulla forma potest esse ante id cuius est forma, ut Arist. scribit in 12. Metaph. textu 16. ergo anima rationalis incipit esse de nouo, non per generationem, quoniam sic non esset immortalis; ergo per creationem, quare creatio etiam de nouo admittenda est secundum Aristotelem. quarta. Creatio est actio; ergo creans est agens: sed agens non potest esse sine patiente, quoniam sunt relatiua; ergo creatio non erit sine patiente, quare non fiet ex nihilo. Quinta. Aut quod creatur, antè poterat esse, aut non; si non poterat creari; ergo neque creatum est; nam quod impossibile est fieri, etiam impossibile est esse factum: si autem poterat creari & esse, talis potentia ad hoc ipsum creari, vel ad esse creatum cum non possit per se constare, inerat in aliquo subiecto, quare creatio non fit ex nihilo. Sexta. Si creatio fiat ex nihilo, non poterit reddi vlla causa cur potius hoc creatur quam aliud. Nam ipsum nihil per se indeterminatum & indifferens est ut ex eo hoc vel aliud quodlibet creetur. Similiter etiam Deus qui creat, cum sit agens vniuersale, per se indifferens est ad huius vel illius rei productionem; ergo nulla ratio potest reddi cur potius hoc quam aliud quoduis creetur: sed hoc est absurdum; creatio igitur est impossibilis. Septima. Aut Deus creat res per aliquam actionem transeuntem, at hæc indiget subiecto; aut per actionem immanentem, hoc est, per suam essentiam, vel per suum intelligere & velle, quæ sunt idem quod essentia eius; at hæc sunt æterna in Deo; sed non potest effectus nouus immediate produci per actionem antiquam & æternam; ergo nihil de nouo potest à Deo creari. Octaua. Si Deus

potest immediatè creare omnes res ex nihilo, frustra igitur sunt agentia naturalia; nam frustra fit per plura quod potest æquè benè fieri per pauciora: cum igitur Deus sine causis secundis, per se ipsum omnia possit efficere, quid opus erat causis secundis? quare vel nulla est creatio, vel superuacanea est causalitas agentium naturalium. Atque hæc quidem obiici possunt contra ea quæ de creatione docuimus:

Discrimē inter id quod generatur, & id quod creatur.

Ad has autem obiectiones faciliè respondere possumus hoc modo. Ad primam. Habet sanè generatio aliquam similitudinem creationis, propter eam rationem quæ in obiectione posita est, sed hoc interest, quia id quod creatur, vel non requirit vllum subiectum, vel certè, tantum vt recipiens, nec eiusmodi vt per affectiones & dispositiones eius producat id, quod creari debet: at quod generatur exigit necessariò materiam, tanquam id in quo ipsum recipiatur, sustentetur, & per cuius dispositiones & affectiones procreetur. Et forma quæ creatur non est eiusdem ordinis cum materia in qua recipitur, vt patet in anima rationali & gratia; forma verò quæ per generationem fit, eiusdem generis & ordinis est cum materia sua. Sed hac de re lege Scotum 2. Sen. dist. 18. quæst. vnica, acutè doctèque disputantem. Non dicitur autem forma induci in materia, ne quis falsò opinetur formam per se productam extrinsecus adiungi materiæ, sed dicitur educi ex materiæ, vt intelligatur forma produci cohærens immò immersa materiæ, per transmutationem eius, inseparabilis ab ea in fieri, esse, & operari; cuius rei illud est clarissimum argumentum, quod per contrarias affectiones & mutationes materiæ, non solum separatur à materia, vt fit in anima rationali, sed penitus interit vt in aliis omnibus formis Physicis contingit. Nec tamen formæ naturalis interitus, est annihilatio; alioquin eius quoque generatio deberet dici creatio. nam per eandem vim & dispositiones, quibus vna forma deletur ex materia, cōtinuò excitatur altera inherens in eadem materia. Itaque corruptionem naturalem semper immediatè consequitur generatio, annihilationem autem non est necessarium vt alterius rei productio consequatur. An verò in rebus sit aliqua annihilatio vel esse possit docet D. Thomas 1. par. quæst. 104. art. 3. & 4. Ad secundam. Alexander negat secundum Aristotelem, Deum esse causam efficientem rerum æternarum, sed tantummodò esse finem: Simplicius concedit productionem eiusmodi rerum à Deo esse profectam, sed negat eam vocari debere creationem: Auicenna non dubitat eam appellare creationem, nec putat creationem ab æterno, sed eam duntaxat creationem, quæ fit de nouo displicuisse Arist. Vtunque sit, illud manifestum est, argumentum hoc nihil

scia-

sententiæ nostræ officere; quippe qui eam tantum creationem; quæ de nouo fit, Aristoteli cognitam esse negamus. Ad tertiam. Inter Aristotelicos alij putarunt animum nostrum secundum Arist. esse mortalem, ac proinde generabilem, vt Alexander: alij immortalem, sed assistentē, & vnum in omnibus, vt Theophrastus. Themist. Auerroës: alij immortalem & informantem & suum cuique hominum, vt Albertus & D. Thomas; alij Arist. de natura animi nostri dubium fuisse, atque ob eam rem ambiguè locutū esse vt Scotus & Heruazus. Quare cum de opinione Arist. tanta sit dissensio inter Peripateticos, nec possit id quod est dubium, per aliud quod sit vel magis vel æquè dubium ostendi & probari; nec Philosophicè nec prudenter faciunt, qui ex anima rationali; argumentantur creationem esse cognitam Aristoteli. Ad quartam. Creatio non est actio propriè sed tantum æquiuocè. nam nihil aliud est quàm ipsamet res creata cum relatione ad Deum, & ad id, quod cum immediatè antè nihil esset, à Deo facta est aliquod ens. Obiectio igitur valet in actione Physicæ. & propriè dicta qualis non est creatio, vt præclarè docet. D. Tho. 1. par. quæst. 45. art. 1. ad. 2. Ad quintam. Hoc interest inter creabile & generabile quòd hoc includit duplicè potentiā, vnā intrinsecā ex parte materiæ, alteram extrinsecam ex parte agētis; illud autè vnam tantum, nempe extrinsecam ex parte solius creantis, non enim ob aliam causam dicitur quidpiam creabile nisi quia Deus id creare potest. Possè igitur creari, significat eam solam potentiā quæ est in creante: at posse generari, duplicem potentiam denotat, & eam quæ est in generante, & eam quæ est in materia ex qua fit generatio. Ad sextam. Determinatio creationis ad hunc vel illum effectū, neque proficiscitur ex nihilo, neque ex Deo, vt Deus est; sed ex Deo, vt habet in se varias ideas, & suam cuiusque rei definitam & propriam rationem. Nam quòd Deus habet in se ideam hominis, ad eius similitudinem creat cum vult hominem; idemque contingit in aliis quæ ab eo creantur. Adde quòd secundum Aristotelem 9. Metaphysicæ tex. 10. agens per intellectum determinatur ad agendum simpliciter vel ad agendum hoc potius quàm aliud quidpiam à sua voluntate. Ad septimam. Deus creat res per suam voluntatē, quæ licet sit æterna, id tamen non obstat quòd minùs possit ab ea effici aliquid nouum; potest Deus ab æterno velle & constituere, vt quidpiam fiat de nouo, & certo quodam tempore. Sicut ego possum hodie velle & deliberare facere aliquid ad hinc vnum annum vel mensem. Verùm hac de re, extremo huius operis libro subtiliùs agetur. Ad octauā, Deus nullo modo indiget creaturis, nec est aliqua perfectio in creaturis, quæ non infinitis partibus maior atque præstantior in Deo insit; neque tamen

ob eam rem putatur superuacanea fuisse productio creaturarum; quoniam in illis Deus manifestauit bonitatem, potentiam & sapientiam suam, boni enim est esse diffusiuum & communicatiuum sui; similiter etiam, quamuis Deus possit per se omnia efficere, tamè sicut aliis perfectiones impertiuit creaturis, ita rationi consentaneum fuit, ut hanc quoque vim & potestatem producendi simile, eis largiretur: nam si non tribuisset, fecisset sanè illas imperfectas, siquidem perfectum est vnum quodque cum potest sui simile producere. Sin autè tribuisset, non sineret autem eam exerceri, frustra illam dedisset. Atque hæc quidem de creatione, satis ad id quod nunc agere institui-
mus, dicta esse arbitror. De qua multa etiam scribit D. Thomas prima par. quæst. 45. & Theologi Scholastici initio secundi libri Sententiarum. Verum nos ad tractationem materiæ, à qua ad hanc de creatione disputationem defleximus, reuertamur.

De materia calis opinio Agidij.

C A P. IX.

DE MONSTRATVM est materiam esse, & necessariam esse in omni mutatione Physica, qua etiam de causa obiter disputatum est de creatione; nunc consequens est, ut ad secundam quæstionem, hoc est, ad explicandum quid sit materia, veniamus. Sed quia alia est materia in corporibus cœlestibus, & alia in sublunariis, necessarium esse puto, antea discriminè, quod est inter materiam cœlestem & sublunarem, indicare; ut nobis quibus propositum est hoc loco tantum differere de materia rerum sublunarium, de qua sola etiam Aristoteles egit in primo Physicorum, planior & absolutior procedat disputatio. Videndum igitur est, an cœlum habeat materiam eiusdem rationis cuius est materia rerum corruptibilium. Quidam putant cœlum esse compositum ex materia & forma & materiam eius non esse diuersam à materia rerum sublunarium. Quod autem cœlum ex materia & forma sit compositum, cōfirmant primum testimoniis Arist. tum rationibus. Testimonia Aristotelis sunt hæc. Primò Arist. in lib. 2. de Gener. tex. 51. sic ait; *Principia sunt numero equalia, & genere eadem, quæ in æternis & corruptibilibus.* Sed hæc sunt cōposita ex multis principiis, nempe materia & forma; ergo & illa. Prætèrà in 12. Metaphy. tex. 10. ait cuncta quæ mouentur habere materiam, & subdit cœlum habere materiā, quamuis diuersam ab aliis: sed habere materiam est compositorum; ergo cœlum est compositum. Amplius 1. de Cœlo tex. 92. inquit cœlum esse mixtum in materia, & in 94. cōstare ex tota materia; sed hæc verba significant ipsum esse compositum;

positum; ergo, &c. Idem in eodem loco, cum proposuisset dubitationem hanc, cum omnia quæ habent formam in materia, possint numerabiliter multiplicari, cælum autem sit huiusmodi, cur ipsum secundum numerum non multiplicetur? Ipse soluens hanc rationem, ait id accidere, quia cælum in se habet omnem materiam quam habere possit, & ob id non suppetere illi aliquam materiam in quam multiplicari queat: quibus verbis aperte concedit, cælum habere formam in materia; ergo est compositum.

Rationes ad idem comprobandum has afferunt. Prima. Substantia est triplex, materia, forma & compositum, vt dicitur 2. de Anima tex. 2. Sed cælum non est materia, quia hæc per se non mouetur, vt apud Aristotelem scriptum est lib. 5. Phy. tex. 8. & per se non est hoc aliquid 7. Metaph. tex. 8. At cælum per se mouetur & est hoc aliquid. Deinde cælum non est forma, quia hæc per se, nec est quanta, nec mobilis, vt est in 5. Phy. tex. 3. cælum autem vtrunque habet; ergo vel non est substantia vel est compositum. Secunda. Cælum habet materiam, vt multis locis ait Arist. & patet ex eo quia habet quantitatem, raritatem & densitatem quæ accidentia comitantur materiam; deinde habet etiam formam, tum quia actu existit hoc aliquid, quod facit formam; tum quia accidentia eius sunt terminata, talis autem terminatio prouenit à forma, secundum Auerr. in libro de Substantia orbis; ergo cælum est compositum ex materia & forma. Tertia. Moueri est materię, mouere autem formę, vt dicitur 2. de Generat. 53. & 3. Phy. 17. sed cælum mouetur localiter, & mouet, ac regit hunc mundum inferiorem, vt dicitur 1. Meteororum cap. 2. ergo erit compositum ex materia & forma. Quarta. Aut cælum est actus purus, aut pura potentia, aut compositum ex vtroque; nõ actus purus, quia sic esset Intelligentia, & non posset moueri secundum locum; quia omne tale participat potentiam; nec est pura potentia; quia sic non existeret actu hoc aliquid, nec ageret in hæc inferiora; ergo est aliquid compositum ex vtroque. Quinta. Secundum Auerr. 1. Cœli, comment. 91. vnumquodque est sensibile propter materiam & intelligibile propter formam; sed cælum est sensibile, quippe cum percipiatur sensu visus; ergo habet materiam: est quoque ipsum intelligibile, quia de eo est scientia tam Physica, quàm Astrologica; ergo habet etiam formam. Quare ipsum necesse est esse compositum ex materia & forma. Sexta. Cælum est corpus naturale; ergo vel est natura, vel habens naturam; si natura, cum hæc sit causa, vt moueatur id in quo est (sic enim definitur 2. lib. Phy.) necessarium est cælum esse compositum ex ipsa natura, quæ est principium motus & ex eo in quo est talis natura, eo videlicet, quod mouetur. Sin autem sit habens naturam, si-

militer manifestū est debere esse cōpositū ex natura, & habēte naturā. 7. Cū in aliis omnibus corporibus sit cōpositio ex materia & forma, nō est remouenda à cœlo, nisi repugnet ipsi: sed cur ei repugnat? an quia omnis cōpositio est dissolubilis? an quia materia haberet potētia & formā, omnis aut potētia est cōtradictionis, hoc est, ad esse & non esse; vt scriptū est in 9. lib. Metaph. tex. 17. ex quo efficeretur necessariò cœlū aliquādo tādē interiturū esse? Atqui hoc est infirmū; etenim in cœlo est cōpositio ex substantia & quātitate; & cœli natura est in potētia ad quātitatē, ceu quodlibet subiectū ad ea, quę sibi propriē & naturaliter cōueniūt accidētia, nec tamē aut illa cōpositio est dissolubilis; aut illa potētia est cōtradictionis ad esse & non esse: cur igitur idē nō cōtingat in cōpositione substantiali, cū hęc nō minū valēs ac firma sit ad permanendū quā accidētialis? 8. Datur cōpositio substāialis ex forma corruptibili & materia incorruptibili, vt in elementis: & itē ex materia corruptibili & forma corruptibili vt in equo: & ex materia corruptibili & forma incorruptibili vt in homine: restat vltimus gradus ex materia & forma incorruptilibus; qui, ne quis gradus perfectiōis vniuerso desit, tollēdus non est: is autē nulli rei prāter cœlū, assignari potest; ergo cœlum est cōpositū. Minus est naturę ac rationi cōgruēs esse in rebus cōpositionē ex forma immortali & materia mortali, quā ex vtraque immortalī: quia hīc cernitur ordo & proportio inter materiā & formā, illic autē nulla apparet proportio; cū tamē materia & forma, quia sint ad aliquid, vt est in 1. Phy. 26. debeat esse simul; & vna sine altera frustra sit, & prāter naturā se habeat. Si igitur illa cōpositio reperitur in homine multò verisimilius est hāc posse reperiri in cœlo. His igitur testimoniis & rationibus probatū est cœlū esse cōpositū ex materia & forma. Quod autē materia cœli per se nō sit diuersę rationis à materia rerū sublunariū, hoc modo demonstrāt. Primò, si tales materię differrēt, per aliquē actū & formā differrēt: nā vt apud Arist. 7. Metaph. tex. 49. actus est qui separat & distinguit; sed illę materię cū sint primę & simplices nō habēt vllū actū vel formā ex se; ergo nō possūt inter se distingui. Si quis autem dicat eas distingui per diuersos respectus ad diuersas formas, hoc est, cœlestes & sublunares; id nihil valere ostēdūt ex eo, quia illę duę materię, cū sint res absolute, & secūdū naturā priores illis respectib⁹, vtpotē qui fundātur in ipsis materiis, nō possūt per eos distingui. Deinde, in omni genere causę veniēdū est ad aliquā primā causā illius generis, vtpatet in efficiētib⁹ & finib⁹, & traditur ab Arist. in 2. Metaph. tex. 6. ergo in materiis quoq; veniēdū est ad vnā primā; at si materię cœli & horū inferiorū per se diuersę essent, reperirētur duę materię æqualiter primę. Postea, quātitas cœli eiusdē rationis est ac

quan-

quãtitas rerũ sublunariũ, nã q̃ illa sit incorruptibilis, hoc nõ obstat, tũ quia secũdũ Cõmẽtatorẽ etiã quãtitas hui' materiẽ sublunaris suapte natura est incorruptibilis, & tãtũmodò ratione diuersẽ terminationis & figurẽ variatur, atq; cõmutatur: tũ etiã quia esse corruptibile vel incorruptibile accidit quãtitati, vt quãtitas est, videlicet p̃pter subiectũ in quo inhæret; quamobrẽ nõ potest mutare propriã & essentialẽ rationẽ quãtitaris. Si igitur quãtitas cœli, & corporũ sublunariũ sunt eiussdẽ rationis; quãtitas autẽ est accidens per se cõsequens materiã; relinquitur etiã illas materias eiussdẽ rationis esse. Præterea, Arist. in 1. Phy. tradidit principia cõmunia omniũ rerũ naturalium, tũ quia id postulat ordo doctrinẽ vt à maximẽ vniuersalibus, ad minũs vniuersalia fiat progressio; tũ quia id Arist. præmonuit & proposuit velle se facere in præmio illius lib. ergo materia prima quæ ibi tractatur cõmunis est omniũ corporũ naturalium. Nõ igitur materia cœli, & harũ rerũ inferiorũ sunt diuersæ rationis. Sed dubitaret aliquis, quomodò si in cœlo est materia similis materiæ nostratis, cũ hæc sit causa interitus rerũ sublunariũ, nõ similiter illa reddat cœlũ corruptibile? Hæc dubitationẽ ita soluũt. Materiã, quæ est sub vna forma, nõ aliã ob causã esse causã corruptionis eius, nisi quia habet priuationẽ & appetitũ alterius formæ, quã quia simul cũ priori tenere nõ potest, illã abiicit vt hæc accipiat. In materia autẽ cœli nulla hæret priuatio & appetitus alienæ formæ; propterea quod forma cœlestis ob excellẽtẽ nobilitatẽ suã omni ex parte satiat & explet appetitũ materiæ sibi subiectæ: cernitur autẽ illius formæ nobilitas ex eo quod est æterna & generalis causa rerũ sublunariũ, & omnes earũ rerum perfectiones excellẽter in se cohibẽs, vt nulla causa sit cur materia, tam præstanti formæ subiecta, aut eã fastidire debeat, aut alienã expetere. Hæc opinionẽ sequitur Egidi' in tractatu quodã suo de materia cœli & aliis multis locis. D. Bonauẽtura etiã videtur in eam inclinare 2. Sent. dist. 12. & Guilelmus Ochmus super eundẽ lib. quæst. 22. Gabriel Biel, & Scotus locis supradictis hanc sententiã putant esse tenendam Theologis, tanquã magis congruentẽ iis, quæ sunt in sacra scriptura. Attribuitur quoq; hæc sententia Platonĩ, Philopono & Auicennæ.

Refellitur opinio Egiy.

C A P. X.

ANc opinionem falsam esse & testimoniis Arist. & rationibus ostendemus. Arist. 8. Metaphysicæ tex. 4. ait non omnium esse materiam, sed eorum tãtũ quorum est transmutatio adinuicem; quæcũque verò absque eo quod transmutantur sunt, horum non esse materiam: ex quibus verbis conficitur in cœlo non esse materiam aut longẽ diuersam ab hac nostra. In eodem libro tex. 12. & in libro 12. Metaphysicæ tex. 10. & in 9. Metaph. tex. 17. *Multũ testimoniũ Aristotelis præbatur materiam cœli esse diuersam à materia rerũ sublunarium.*

perspicuis & apertis verbis scribit materiam cœli esse diuersæ rationis à materia aliorum corporum. In 2. de Generatione tex. 43. reprehendit Diogenem, quòd diceret vnum & idem esse subiectum atque materiam omnium rerum, affirmans id verum esse in iis, quæ inuicem transmutantur, in aliis autem minimè. In eodem libro tex. 53. & 54. & 87: quæcunque, inquit, communicant in materia possunt inuicem agere & pari, quæ autem non communicant, minimè; sed cœlum agit in res sublunares nullam ab illis perpeffionem accipiens; ergo non habet cum illis materiam communem. Postremò: in primo libro de Cœlo Arist. demonstrat cœlū esse corpus genere diuersum ab aliis corporibus; ergo illius principia in quibus est materia diuersa, erunt ab aliorum principiis, & Themistius vt refert Auerr. 8. Metaphy. comm. 12. ait cœlestia corpora aut esse formas sine materia, aut habere materiam secundum æquiocationem.

*Materia est
caussa cur
quidque sit
corruptibile.*

Idem confirmatur hac ratione. Si cœlum est compositum ex materia & forma vt sentit Ægidius; ergo est corruptibile; quod est contra opinionem Arist. & ipsius Ægidij. Consequentia probatur; primum his testimoniis: Aristoteles in 7. Metaphysicæ tex. 22. sic ait, *Cuncta quæ à natura, aut arte fiunt habent materiam, possibile est enim esse, & non esse eorum unumquodque, hoc autem cuique materia.* In eodem libro tex. 53. *Substantiarum, inquit, sensibilem & singularem, neque definitio, neque demonstratio est eò quod habet materiam, cuius natura talis est, vt esse & non esse contingat, quare corruptibilia sunt omnia quæ illam habent.* In 9. Metaphysicæ tex. 17. ait in æternis non esse potentiam, nisi ad vbi, & ratio est, vt ipse mox subdit, quia omnis potetia est contradictionis ad esse & nō esse. Quare si in cœlo non est potetia nisi secundum quid, similiter etiam non erit materia nisi secundum quid. In 1. de Cœlo tex. 136. scribit materiam habere in se potentiam contradictionis, & causam esse, vt res sint & non sint. In libro de Lōgitudine & breuitate vitæ cap. 2. habet hæc verba; *Impossibile est materiam habēti non existere aliquid contrarium:* sed ipse in 1. de Cœlo tex. 20. probat cœlū careere omni contrario; ergo secundum eum carebit etiam materia. In 12. lib. Metaph. tex. 30. probat Intelligentias esse sine materia, quia sunt sempiternæ; ergo propter eandem rationem, cū cœlum sempiternum sit, erit quoque sine materia. Ad extremum in 1. de Generatione, in fine textus primi scriptum est; quæcunque habent inuicem transmutationem, habere vnā communem materiam; & contrā, quæ vnā habent communem materiam, esse inuicem transmutilia. His adde pulcherrimum illum locum Arist. qui est in 14. lib. Metaphysicæ cap. 3. vbi peracutè probat, res æternas non esse compositas, quia si tales essent, haberent materiam, quæ in causa est cur res in

res in quibus inest, contingat esse & non esse, quocirca ipsæ si materiam haberent non essent æternæ.

Confirmatur etiâ superior cōsequentia hac ratione; si materia cœli per se sumpta nō differt à materiâ horum inferiorū; ergo sicut hæc ex se est in potentia ad formas sublunares, sic etiam illa, alioquin non essent eiusdem rationis; quare materia cœli habet potentiam accipiendi formas sublunares, sed id contingere non potest sine interitu cœli, præsertim cū nulla potentia naturalis omninō frustrari possit; ergo cœlum est corruptibile. Neque firmum est illud præsidium Ægidij, huiusmodi potentiâ penitus expleri & exhaustiri propter excellentiam formæ cœlestis, quæ eminenter continet omnes formas sublunares; hoc, inquam, præsidium nullum est, primū quoniam illa potentia accipiendi omnes formas cū per se ac essentialiter conveniat materiæ, nullo modo potest ab ea removeri. Deinde, falsum est formā cœlestem nobiliore esse cunctis formis sublunaribus, cū illa secundū Ægidium sit inanimata, in his autē quædam sint viuentes & sentientes. Præterea, forma orbis Lunæ, quamvis expleat appetitum suæ materiæ quæ est in orbe Lunæ respectu formarum sublunarium, quibus putatur nobilior, attamen non potest explere illum appetitum, ratione superiorum formarum cœlestium, nimirum Mercurij, Iouis, Martis, & Saturni. Cū enim huiusmodi formæ nobiliores sint, quàm forma Lunæ, non poterit Ægidius dicere illas contineri eminenter ab hac; quare cū materia Lunæ habeat potentiam ad alias formas cœlestes, nulla verò potentia naturalis frustra sit, poterit sine dubio eas accipere; id autem non potest accidere sine commutatione substantiæ orbium cœlestium; ergo quocunque se vertat Ægidius, tenetur constrictus & cogitur fateri cœlum esse corruptibile, aut saltem ratione materiæ esse corruptibile, ratione verò formæ incorruptibile; quod sanè maximè absurdum est in Philosophia, quæ docet inter quamlibet materiam & formam ei respondentem, summam esse cognationem, atque proportionem: verū ad solutionem eorum, quæ pro Ægidij opinione allata sunt veniamus.

Ad testimonia & rationes quæ posite sunt initio proximè antecedentis capitis, nihil necesse est respondere; propterea quod illis rationibus solum conficitur, cœlum esse compositum ex materia & forma, quod non est contra id quod nunc docendum & probandum suscepimus. Etenim hanc disputationem de materia cœli, ob eam maximè rem instituimus, ut doceremus longè diuersam esse rationē materiæ cœlestis atque sublunaris, siue cœlum sit compositum, siue simplex quædam substantia, quemadmodum placet Auerr. cuius opinionem probabiliorem putat secundū Arist. Durandus, Ga-

*Firmissima
ratio contra
Ægidium.*

briel Biel, Scotus, in 1. lib. Sententiarum, dist. 12. & 14. si quas autem sententias Aristotelis supra adduximus quibus significari videtur nullam in cœlo esse materiam, eas sic interpretari oportet, ut non omnem cœlo materiam, sed talem modò, qualis est in rebus sublunariis, adimi intelligamus. Ad rationes autem quibus conatur Ægidius demonstrare materiam cœlestem, & sublunarem eiusdem rationis esse, breuiter respondemus ad hunc modum. Ad primam. Illæ duæ materiæ differunt seipsis, non autem per aliquem actum, sic enim esset processus in infinitum, & id quod ait Aristoteles actum esse qui distinguit, verum est in compositis, de quibus ibi loquitur, quamuis autem respectus materiæ ad formam per se sit posterior natura materiæ, tamen est nobis pro certissimo & manifestissimo signo ad cognoscendam propriam eius rationem. Nam quia materia cœlestis & sublunaris per se referuntur ad formas maximè diuersas, ex eo intelligimus huiusmodi materias esse longè diuersas inter se. Idque multò certius & clarius est secundum opinionem Auertois, quippe qui facit materiam cœli substantiam simplicem actu per se subsistentem, & perfectam; quod nequaquam conuenit in materiam sublunarem. Ad secundam. Sufficit venire ad vnā primam materiam analogicè; neque enim in formis venimus ad vnā primam formam vniocè, sed analogicè, nimirum ad formam abstractam, seu ad formam assistentem & informantem, de quibus nomen formæ dicitur analogicè. Ad tertiam. Accidentia cœli & hatum rerum inferiorum, Physicè, non sunt eiusdem rationis; exempli causa, quantitas cœlestis & sublunaris Mathematicè sumptæ non sunt diuersi generis, Physicè autem, sunt ratione subiecti; siquidem illius subiectum est incorruptibile, huius autem corruptibile, vel per se, vel per accidens: corruptibile autem, & incorruptibile differunt genere, ut est in fine 10. libri Metaphysicæ: & quantitas cœlestis ex se est terminata & immutabilis, sublunaris autem ex se est interminata & variam determinationem accipit à diuersis agentibus propter diuersas formas. Ac quantitas quidem si per se atque Mathematicè sumatur, nullius sensibilis materiæ rationem continet; quare non potest, quā talis est, certò demonstrare diuersam vel eandem esse rationem atque naturam materiæ; cum autem accipitur Physicè, hoc est, prout habet esse in rebus, & prout est coniuncta cum hoc vel alio genere motus & aliorum naturalium accidentium, hac ratione potest indicare vim & naturam materiæ. Si autem hoc modo spectetur quantitas cœli, cum habeat

*Quæritur cœ-
li & rerū su-
blunariū Ma-
thematicè su-
ptæ sunt uni-
rationis &
speciei, Physi-
cè autem mi-
nimè.*

habeat esse incorruptibile, & subiaceat motui circulari perpetuo, apertè declarat materiam cœlestem valde diuersam esse à materia sublunari; id quod luculenter ostendit Alexander Aphrodisæus primo libro Naturalium quæstionum cap. 15. Ad quartam. Aristoteles in primo Physico textu 68. perspicuis verbis docet se non agere nisi de principiis rerum naturalium quæ habent generationem & interitum. Nam vt ait Auerroës primo cap. libri de Substantia orbis, impossibile est esse eadem principia æternorum & corruptibilium nisi æquiuocè; sed hanc solutionem fusiùs tractauimus in secundo libro huius operis, capite 2. Ad illud autem testimonium Aristotelis ex 2. libro de Generatione textu 51. vbi ait in æternis, & corruptibilibus principia esse æqualia numero & genere eadem, respondendum est, nomine generis intelligendum esse genus analogum, hoc est, secundum proportionem; nam est in cœlo materia & aliquo modo forma, atque priuatio, & efficiens, similiter vt in rebus sublunariis: verum sicut forma, efficiens, priuatio sublunarium & cœlestium sunt longè diuersa, sic etiam illorum materiæ. Ergo manifestum est materiam cœlestem diuersam esse à sublunari, quare illa relicta, pergamus quæ de materia rerum sublunarium dicere constituimus, ea diligenter explicare. Et primum quid sit materia peruestigemus.

Quid sit materia.

C A P. XI.

MATERIAMVS quid sit materia, ennumerantes & colligentes omnia quæ possunt ei conuenire. Ac primò quidem materia est ens & substantia vt Arist. scribit 1. Phys. tex. 79. quod in loco addit, *propè*, quod non sit perfecta substantia; & 7. Metaphy. text. 7. & 2. de Anima text. 2. atq; aliis locis substantia diuiditur in materiã, formã & compositum; & 1. Phys. tex. 52. Arist. inquit substantiã non cõponi ex non substantiis; at substantiæ naturales componuntur ex materia & forma; ergo materia est substantia. Quod si materia nõ esset ens, quo pacto esset subiectum generationis? quo modo reciperet formas atque sustentaret? Si autem est ens & nõ substantia; ergo accidens: si accidens, oportet ipsum esse in aliquo subiecto priori; & vnum accidens non potest suscipere aliud accidens: materia autem suscipit formas omnes & est prior illis nec quicquam est ea prius; ergo nõ potest esse accidens. Denique, proprium est sub-

Materia est ens & substantia.

*Materiam re
distingui à
forma.*

stantiæ nõ esse in alio, quod præcipuè conuenit materiæ: certæ enim res sunt in alio, vel simpliciter, vt accidentia; vel aliquo modo, vt formæ substantiales. Sed dicit aliquis, Arist. 5. Phys. tex. 8. & 1. de Generatione, appellare materiam non ens & 7. Metaph. tex. 8. negare eam esse substantiam. Respondemus, materiam primam appellari nõ ens & non substantiam, quia non est ens completum, neque substantia perfecta, hoc est, specificè in aliquo gradu entium determinata & constituta. Deinde, materia est substantia re diuersa à forma; nam cum Arist. 1. Phy. scribat duo esse principia rerum naturalium, quia scilicet priuatio, quæ numeratur tertium principium, idem est cum materia; eadem igitur ratione posset concludi vnum tantum esse principium, siquidem materia re non differret à forma. Præterea, si materia diuersa non esset à forma, nulla esset substantia naturalis verè ac secundum essentiam composita. His accedit, quod materia subiicitur formæ, & eam recipit & per se est ingenerabilis atque incorruptibilis: forma verò recipitur in materia, terminus existens generationis & corruptionis. Scotus & Gregorius Ariminensis 2. Sent. dist.

*Quomodo di-
stinguitur
materia à for-
ma.*

11. q. 1. refellunt opinionem quorundam dicentium materiam & formam re non distingui. Sed quæ ipsi afferunt, ea hîc recensere breuitatis causa superledeo. Sed dubitatet aliquis, si materia differt à forma, ergo per aliquam differentiam, quare materia esset composita ex sua propria natura & ea differentia qua distinguitur à forma. Respondemus; materiam & formam distingui seipsis; sicut etiam seipsis & non per aliquas differentias ipsis additas distinguuntur summa genera Categoriarum, vltimæ differentiæ, Deus & creaturæ; & alia eiusdem rationis. Quamobrem si propriè loqui volumus, non debemus dicere materiam & formam esse inter se differentes, sed diuersas; quid autem discriminis sit inter differens & diuersum, docet Arist. 10. Metaph. text. 12. Neque verò, si materia re differt à forma, propterea potest concludi, eam aut posse existere sine forma, aut definiri. Nam similiter etiam vnum relatiuum re differt ab alio, & accidens à subiecto, quæ tamen neque secundum rem neque secundum definitionem, inuicem separari possunt. Posset etiam hîc quæri; vtrum

*An sit maior
conuenientia
inter formam
& materiam,
quàm inter
formam sub-
stantiã &
accidentalem.*

forma substantialis differat magis à materia, quàm à forma accidentali. Cui dubitationi breuiter ita occurritur secundum quid, maior est conuenientia inter formam substantialem & accidentalem; quoniam ambæ sunt actus, & dant esse, & determinant ad aliquid, quæ non possunt dici de materia prima; simpliciter tamen maior est cognatio inter formam substantialem & materiam primam; quia sunt ambæ vnius Categoriz, & principia per se eiusdè rei, & ita inuicè coherent atq; vniuntur vt conficiat vnū quidpià per se ac propriè ens; quæ

quæ in formâ accidentalē nullo modo conueniunt. Postremò, materia est substantia imperfecta, & ens in potentia; quòd sit substantia imperfecta, ex eo perspicuum est, quia est pars alterius, & vt scriptum est 1. Physic. text. 81. expetit formam tanquam fœmina marem & veduti turpe pulchrum. Adde, quòd per se indefinita & indeterminata est, & determinationem, atque perfectionem suam accipit à forma. Esse autem ens in potentia, affirmat Arist. pluribus locis, vt 7. Metaphysic. text. 7. & 8. & 12. lib. tex. 7. & 1. Physic. tex. 11. & 12. & 2. de Anima tex. 2. Nam cum sit ens imperfectum & recipiens aliud, erit in potentia; neque enim vt Aristot. docet 2. de Anima tex. 7. & 7. lib. Metaphysic. text. 49. & 8. lib. tex. 15. posset vnum ens per se confici ex materia & forma si essent ambæ actus: oportet enim, vt è duobus efficiatur vnum quidpiam per se, alterum eorū esse actum, alterum potentiam: cum autem forma sit actus, necesse est materiam esse ens in potentia. Demonstratum igitur est in materiam esse ens, & substantiam, & in potentia, & imperfectam. Sequitur vt proprias definitiones & descriptiones eius aperiamus.

Prima descriptio materiæ primæ significatur in 1. Physic. t. 69. & ducitur ex similitudine, seu analogia, quæ est inter materiam primam respectu formarum naturalium & materiam artificialem respectu formarum artificialium, potest autem huiusmodi descriptio materiæ ex verbis Aristotelis ita confici; *Materia est substantia, quæ ita se habet ad formas et ad substantias compositas naturales, quemadmodum æs, vel lignum, vel aliud quidvis ad formas artificiatas.* Recte autem materia describitur similitudine & comparatione aliarum rerum artificialium; illa enim nullum habet actum, & quiditatem, vt ibi scribit Commentator, per quam sit per se intelligibilis. Quocirca benè Plato in Timæo inquit, eam rem non nisi adulterina rationatione cognosci, & cum vacuitate sensus contrectabilem esse. Sed in illa analogia est quædam similitudo & item quædam dissimilitudo; similitudo in eo est, quòd sicut lignum vel æs ex se nullam habet speciem aut formam artificiosam, sed tantum potestatem accipiendi eam ab altero; & sicut æs determinatur in genere artis & perficitur à forma artificiali, sic etiâ materia prima in se nullam cohibet formam substantialem, sed tantum habet potestatem accipiendi omnes formas, à quibus in certis, definitisque gradibus rerum determinatur, perficitur & denominatur: dissimilitudo autem in eo cernitur, quòd materia rerum artificialium est corpus per se actu existens & completum, quod non perficitur à forma artificiali nisi secundum quid, nec ad eam habet internam & naturalem potentiam. At materia prima per se non est ens completum, sed perfectionem & completum suum accipit à forma

1. Descriptio
materia.

- ad quam habet naturalem & internam propensionem: Altera de-
2. *Descriptio.* scriptio ponitur in fine primi lib. Phys. his verbis; *Materia est primum subiectum uniuscuiusque ex quo fit aliquid cum insit, non secundum accidens, & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit ultimum. Dicitur subiectum, propter formam; primum, propter materiam secundam, ut sunt elementa; cum insit, propter priuationem quæ non manet in re generata; non secundum accidens, propter nonnullas affectiones, quæ erant in re corrupta & manent etiam in ea quæ generatur, quales sunt qualitates similis speciei in elementis symbolis; denique illud, in quod ultimum abibit, significat eandem esse materiam compositionis & resolutionis, ut sicut nihil potest generari ex nihilo, ita nihil possit dissolui in nihilum. Neque verò his verbis significatur quicquid corrumpitur necessario resolui debere immediate, usque ad materiam primam, sed illud tantum docetur, omnem corruptionem tandem desinere & terminari in materiam primam, ut cum moritur homo, primum fit resolutio in cadauer, tum in mixtum non organicum, postea in mixtum imperfectum, vel elementa, ad extremum in materiam primam. Tertia*
3. *Descriptio.* descriptio traditur in 7. lib. Metaphys. tex. 8. his verbis; *Dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, neque aliquid aliud est eorum, quibus ens determinatur, neque etiam negationes; etenim hæc quoque secundum accidens erunt. Quæ descriptio est Metaphysica, nec conuenit materię prout habet esse in rebus, sed prout secundum se nuda, & spoliata omnibus rebus, quæ sunt extra ipsius essentiam, animo & cogitatione cernitur & consideratur: bene autem negatione declaratur vis materiæ primæ; nam ut est apud Aristot. 10. Metaphys. text. 24. materia per se est ignota, & negatione cognoscitur; quanquam autem in 6. lib. Topic. vituperantur definitiones negatiuæ, attamen hæc tolerantur & propemodum necessariae sunt in duobus rerum generibus, nimirum in rebus imperfectissimis qualis est materia prima, cuius natura aptè declaratur remouendo ab ea omnes perfectiones: & in rebus perfectissimis, cuiusmodi est Deus qui propter excellentiam suæ perfectionis melius à nobis cognoscitur negatione & remotione, quam affirmatione. Dicitur autem materia non esse quid, vel quia ex se nullam habet formam quæ est, quod quid erat esse, & est secundum Arist. tota quiditas rei, vel quia non est hoc aliquid & substantia completa per se subsistens: additur neque quantum, aut quia materia ex se non habet quantitatem determinatam, aut quia materia non est quantitas: subditur postea, neque negationes, nam quemadmodum formæ non sunt de essentia materiæ, ita neque formarum negationes: primus enim conceptus materiæ est hic, materiam esse substantiam, quæ potestatem habet accipiendi omnes formas*

mas:quem conceptum sequitur secundus includens negationem, si enim materia habet potestatem accipiendi forma; ergo ea ex se caret illis: hunc conceptum proximè sequitur tertius continens in se priuationem, etenim si materia apta est accipere formas quas non habet; ergo est priuata illis. Sed qua ratione, priuationes & negationes dicantur de materia prima, vide apud Themistium in quadam digressionem sua de potentia materiæ primæ, quam facit super textum 61. primi Physicorum & apud Alexandrum secundo libro Naturalium quæstionum cap. 7. Quartam descriptionem materiæ primæ conficit Porphyrius libro de occasionibus cap. 11. ex variis proprietatibus, quas ei veteres Philosophi assignabant, hoc modo; *Materia prima ex se est incorporea, neque intellectus, neque anima, neque aliquid secundum se viuens, informis, immutabilis, infinita, impotens. Quapropter neque ens sed verum non ens, imago molis apparens, appetitio subsistentia, & stans non in statu, tum paruum, tum magnum, quod fiat semper, manet vero nunquam, neque tamen aufugere potens; quippe cum totius entis sit defectus. Quamobrem, quicquid promittit, mentitur; ac si magnum appareat, interim euadit paruum; quasi enim ludus quidam est, in non ens aufugiens; fuga eius non sit loco, sed dum ab ente deficit: quocirca quæ in ea sunt imagines, insunt in deteriori rursus imagine; sicut in speculo, id quod alibi situm est, apparet alibi & ipsum speculum plenum esse videtur, nihilque habet dum omnia videtur habere.* Hæc Porphyrius. Quinta descriptio elicitur ex iis quæ scribit D. August. 12. lib. confessionum; *Materia est infima omnium rerum & prope nihil, ex se materia priuata & immutabilis, omnium tamen formarum capax, omniumque mutationum primum subiectum, non tam ex se quàm ex commutatione eorum quæ in ea versantur, apta cognosci à nobis.* Ex his descriptionibus luce meridiana clarius est, materiam primam omnium rerum maximè dissimilem esse Deo, ab eoque longissimè distare. Non defuerunt tamen qui materiam primam Deum esse dicerent; quorum impietatem, vel potius insaniam paucis redarguere libet.

4. Descriptio materia ex Porphyrio lōgē pulcherri-
ma.

5. Descriptio materia ex D. Augustino.

Refellitur insignis quorundam error, qui dixerunt Deum esse materiam primam.

CAP. XII.

ANTA est humani ingenij inscitæ caligo, tâta philosophantiū vanitas, licetia & peruersitas; vt nihil fingi possit tã absurdū, opinabile, & à ratione abhorrens, quin aliquem Philosophorū assertorem ac defēso-rem habuerit: quod vel ex hoc vno quod dicturus sum, perspicuè cognosci potest. Quid enim in rebus est à Deo tam remotum, disiunctum, ac

Pulchra comparatio inter Deum et materiam primam.

diuersum quàm materia prima? Etenim ille est actus purus, hæc impura potentia; ille summum ens & quodammodò ipsum esse; hæc infimum ens, prope nihil & quodammodò non ens; ille simpliciter independens & immutabilis, hæc omninò dependens & omni mutationi subiecta; ille infinitam potentiam actiuam habet, passiuam autem nullam; hæc actiuam nullam, passiuam verò propè infinitam; ille fons omnium perfectionum quæ cernuntur in rebus creatis, hæc quasi radix & origo omnium imperfectionum & defectuum qui sunt in rebus naturalibus; ille per se maximè intelligibilis lumenque impertiens quo cætera possint intelligi, hæc suapte natura ignota obstantque quominus cætera benè ac facilè cognosci queant; ille continens in se omnes res nobiliore modo quàm ipsæ sunt per se & in se ipsis, hæc continens in se omnes res corruptibiles ignobiliore tamen modo quàm sunt in seipsis nimirum secundum potentiam, passiuam; ille formosissimus, pulcherrimus & ornatissimus, hæc maximè informis, inornata, indecora & turpis. Quid plura? cum à nihilo discesseris, nihil planè reperiis magis à Deo separatum, & diffitum, quàm materiam primam. Cum eo igitur interuallo materia prima distet à Deo, quo maius ne cogitatione quidem informari & fingi possit, quis non obstupescat, fuisse vlllo tempore aliquos adedò delipientes, & in clarissima luce cæcurentes, qui Deum esse materiam primam & constanter assuerarent, & pugnaciter defenderet? At qua ratione tam stultam & impiam opinionem confirmabant? Si materia prima & Deus (inquiunt) non sunt idem; ergo differunt inter se: quæcunque autem differunt, ea necesse est aliquo differre,

Argumentatio eorū qui dixerunt Deū esse materiam primam.

quare composita esse oportet ex eo in quo conueniunt & ex eo in quo differunt; cum igitur nec in Deo nec in materia prima vlla sit compositio, nulla quoque differentia inter ea esse poterit; quare necesse est esse vnum & idem. Vide quàm leui argumento in quàm grauem errorem seu potiùs amentiam inducti sunt, non intelligentes discrimen quod est inter differens & diuersum, quod etiam traditur ab Aristotele 10. lib. Metaphysic. text. 12. Differunt enim inter se, quæcunque in aliquo conueniunt & in aliquo distinguuntur; vt homo & leo cōueniunt in genere, quia uterque est animal, & distinguuntur per proprias differentias, alter enim est rationis particeps, alter verò expers. Diuersa autem sunt quæcunque seipsis distinguuntur, quoniam sunt simplicissima; sic distinguuntur inter se decem prima genera, sic vltimæ differentiæ, sic materia & forma, sic Deus & creatura, sic denique Deus & materia prima: quippe cum sint duo extrema in latitudine entis maximè omnium diiuncta, vnum perfectionis & alterum imperfectionis. Deus igitur & materia prima seipsis

seipſis diuerſa ſunt & quidem maximè diuerſa. Verùm quiſpiam fortaliſſe ſcire cupiet, quis inter Philoſophos tam abſurdæ opinionis auctor vel aſſertor fuerit. Dicam equidem quod apud alios legi. Albertus in 1. Phyſic. tract. 3. cap. 13. refert hanc opinionem ad Alexandrum, quendam Epicureum ita ſcribens; *Alexander Epicureus dixit Deum eſſe materiam, vel non eſſe extra ipſam, & omnia eſſentialiter eſſe Deū, & formas eſſe accidentia imaginata, & non habere veram entitatem, & ideo dixit omnia idem eſſe ſubſtancialiter, & hunc Deū appellauit aliquando Iouem aliquando Apollinem, & aliquando Palladē; & formas eſſe pepłum Palladis, & veſtem Iouis; & neminem ſapientum aiebat ad plenū reuelare poſſe ea quæ latebant ſub peplo Palladis & ſub veſte Iouis.* Haſtenùs Albertus. Dignus Thomas tam 1. p. q. 3. artic. 8. quàm 1. lib. contra Gentes cap. 17. ſtultam hanc & inſanā opinionem tribuit cuidam Dauid de Dinanto; qui Dauid de Dinanto fuit hæreticus, eiùſque libri damnati & exuſti ſunt; floruit autem imperante Philippo Barbaroſſæ filio, & ſummo Pontifice Innocent. III. anno Domini (vt ex Alamarici hiſtoria colligere licet) 1204. Poſſem etiam hoc loco commemorare deliramenta Manichæorum circa materiam primam, quæ narrant cùm alijs, tum in primis Nicephorus, hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 6. cap. 31. ſed ne figmentis narrandis operam perdam, & moleſtia lectores afficiam, ea nunc recensere ſuperſedebo. De natura igitur & quiditate materiæ primæ ſatis dictum ſit: quoniam autem exiſtentia conſequitur eſſentiam, poſcit ordo doctrinæ vt de exiſtentia materiæ primæ deinceps dicamus.

*Qui diſcrine
Deū eſſe ma-
teriam primā.*

Materiam ex ſe habere exiſtentiam propter quam eſt in rebus.

CAP. XIII.

TS I non leuiſ eſt cōtrouerſia inter viros doctos, an materia prima ex ſe habeat exiſtentiam ſecundum quam eſt in rebus, an verò eam omniā accipiat à forma; nobis tamen probabilior videtur eorum ſententia, qui aiunt materiam ſua vi exiſtere, nec exiſtentiam per quam eſt in mundo, capere ex formis quas recipit: quam ſententiam, vt ea cæteris etiam perſuaderi queat, his octo rationibus confirmamus. Prima ratio ſit hæc. Vnaquæque res accipit exiſtentiam per generationem, vel productionem ſuam; quare quæ habent diuerſam productionem, non habent eandem exiſtentiam; materia autem prima habet diuerſam productionem à formis: nam hæ per generationem producuntur ab agente naturali: illa verò per creationem immediate procedit à Deo; & formæ ſunt corruptibiles, materia verò incorruptibilis; ergo materia habet diuerſam exi-

*Hanc ſententiam inuentur
Scotus &
Gregorius A-
riminenſis 2.
ſent. diſt. 12.
q. 1. & 2.*

stentiam ab existentia formarum, nec eam potest ab illis accipere. *Secunda.* Tunc res corrumpitur cum amittit suam existentiam; ergo si materia acciperet existentiam suam à formis, oportet eam propter variam formarum generationem & interitum, infinitiès accipere & amittere existentiam suam, ac proinde infinitiès generari ac interire. *Tertia.* Si existentia materiæ est à forma quam sustinet; ergo illius formæ discellu desinet quoque existere materia. Illud autem certum est, cum generatur vna forma, corrumpi aliam; generatur enim forma ignis & corrumpitur forma aquæ; sumo igitur illud instans quo generatur forma ignis: hoc ipso instanti non reperitur forma aquæ, essent enim simul duæ formæ, & illæ quidem inter se pugnant: si ergo ignis tunc non reperit formam aquæ, nec materiam reperiet; siquidem materia habebat existentiam ab illa forma, ut ea pereunte superstes esse non potuerit: qua re forma nunquam generaretur in materia, nunquam enim illam posset reperire; nisi fortè dicamus tunc simul cum forma generari novā materiam, quod dici non potest, cum perspicuè falsum & absurdum sit. *Quarta.* Si quis dicat propterea materiam non corrumpi, quia eodē instanti in quo corrumpitur prima forma, aduenit secunda à qua materia capit existentiam suam; quærendum ex illo est, sit ne vtriusque formæ materia eadem numero, si enim non est, ergo corrupta fuit, sin autē est, ergo retinet eandem numero existentiam; sed ab vtra forma illam habet? non à priori, quippe quæ recessit, nec à posteriori quippe quæ non fuerit antea cum erat materia; habet igitur materia existentiam à seipsa. *Quinta.* Prior est ordine generationis materia quàm forma; nam ut est apud Arist. 1. Phys. text. § 2. subiectum prius est iis quæ in eo insunt, nō potest autem quod prius est existere beneficio eius, quod est posterius ipso; ergo materia non existit beneficio formæ. *Sexta.* Prius est secundum naturam, materiam esse, quàm ut recipiat formas; & similiter prius est secundum naturam, formam recipi in materia, & cum ea vniri, quàm ut possit ei forma aliquam existentiam impertiri: forma enim non potest dare existentiam materiæ, nisi vnita & hærens cum ipsa; ergo si prius est materiam esse quàm formam in ea recipi, & hoc item prius est, quàm formam dare existentiam materiæ; prius igitur erit materiam esse, quàm accipere existentiam à forma. Quare materia non omnino existit vi & beneficio formæ. *Septima.* potentia, quam habet materia ad formam, non est à forma quinimodò potētia materiæ ordine generationis & temporis formā antegreditur: sed talis potentia præsupponit existentiam materiæ; nā quod potest in se recipere aliud, id necesse est actu existere, quod enim nō est, neque potest quicquam, nec aliquid valet recipere; ergo mate-

materiæ existentia non est à forma. Octaua. Philosophi aiunt, in transmutatione, terminum à quo & priuationem corrumpi, subiectum autem & materiam manere eandem numero sub vtroque termino; sed non potest materia eadem numero manere antè & post, si existentiam habere à forma, siquidem nunquam eadem numero forma permanet antè & post, loquor de formis, quarum in transmutatione vna est terminus à quo, altera verò terminus ad quem: ergo materia non accipit à forma suam existentiam.

Alij contrà opinantur materiam ex se nullam habere existentiam sed quam habet, accipere à forma; id autem probant his quatuor rationibus. I. Aristot. sæpe vocat materiam non ens, aut ens in potentia; ergo ex se non est actu. In 5. lib. Metaph. tex. 15. significat formam esse causam existentiae secundum quam res sunt. Themistius 2. lib. de Anima super text. 7. scribit, esse & vnitatē, accedere rebus à forma. Boëtius in opusculo de Vnitate & vno sic ait: *omne esse ex forma, est in rebus creatis, quatenus forma est unita, et coniuncta materia: unde Philosophi illud describētes dicunt, esse est existentia forma in materia.* II. Si materia ex se haberet existentiam; ergo similiter etiam forma & compositum, & in vna re essent tria esse, seu tres existentiae, quod videtur absurdum, siquidem vnius rei vnum est esse vnāque existentia, sicut est vna res. III. Si materia non à forma sed à se haberet existentiam; ergo posset esse sine forma; quod est contra Auerroem qui in 2. Physic. comment. 12. facit hanc consequentiam; si materia esset sine forma, tunc quod non est actu esset actu. Eandemque consequentiam tractat D. Thomas 1. parte q. 66. art. 1. quæ consequentia ex eo tantummodò vim & robur habet, quòd in ea supponitur materiam non à se, sed à forma habere id, vnde actu existit. IIII. In tota latitudine entis sunt duo extrema opposita inter se; nimirum Deus & materia prima; sed Deus est purus actus ex se habens esse suum; ergo materia prima (quoniam oppositorum oppositæ debent esse rationes) est pura potentia, esse suum accipiens aliunde.

Sed his rationibus facillè occurri potest præmissis hisce distinctionibus. Ens aliud est completum & perfectum, aliud imperfectum, & indefinitum, quod illius comparatione potest dici non ens. Et rursus existentia duplex est; vna per quam res simpliciter est in mūdo extra nihil; altera est, per quā res sunt perfectæ, & determinatæ & sub aliquo definito genere, & gradu rerum constitutæ: prior existentia vocatur à quibusdam actus entitativus; posterior autem dicitur formalis, specificus & perfectus. Materia igitur appellatur non ens, quia est ens incompletum & indefinitum; dicitur etiam ex se non habere existentiam & actum vllum; intelligendo id de actu formali

D. Thom. 1. part. q. 7. art. 2. in respons. ad 3. argumentum: et q. 66. art. 1. Paulus Sordinas 7. Metaph. qu. 17. Durandus 2. Scit. dist. 12. qu. 2. ita sentiat.

Solutio supra dictarum rationum.

& specifico & ad vnam aliquā certam rationem entis determinato. Ex his autem in promptu est responsio ad primam rationem. Ad secundam. Non est absurdum in vna re multas reperiri existentias imperfectas, quæ faciunt vnam perfectam; quemadmodū in vno composito naturali sunt duæ substantiæ imperfectæ, quibus conficitur tertia substantia, quæ est ipsius compositi perfecta, & completa. Ad tertiam. Licet materia ex se habeat suam existentiam secundum quam est ingenerabilis & incorruptibilis: tamen non potest omni forma spoliari; primò, quia materia habet naturalem & essentialem ordinē ad formam, sicut perfectibile ad suum perfectiū, sine quo esset indeterminata & indefinita. Deinde, quia nunquam vlla forma corrumpitur, quin continuò alia generetur; immò ex accidēti fit corruptio nempe vt locus detur alij formæ, omne enim agens non idē agit, vt corrumpat alia, sed vt corruptis aliis quæ ipsi obstat, generet aliquid sibi simile, atque hoc principaliter intēdit. Quare nunquam materia posset forma penitus priuari. Ad extremum, quia perpetuus cæli motus, ita continenter versat & commutat materiam, vt ex ea perpetuò nouas formas eliciat & quasi extundat. Ista verò consequentia Auerr. interpretanda est de actu formali & determinari gradus. Ad quartam. Hæc ratio secum ipsa pugnat; qui enim aiunt materiam esse extremum entis eandēque esse puram potentiam, nōne hi pugnantia loquuntur? Si enim materia est vnum extremum entis; ergo est ens; at si est pura potentia, est non ens; sicuti quod est potētia calidum, vel album, non est calidum, neque album, ita quod est simpliciter & absolutē pura potētia, simpliciter non est ens. Præterea, illa pura potentia, aut est nihil aut aliquod ens: si nihil; ergo similiter materia nihil est: si ens; non igitur iam est pura potentia. His accedit, quod potentia non potest per se existere, est enim quiddam relatiuum, & omnis relatio fundatur in aliquo absoluto; & vt ait Auerr. 3. de Anima comm. 5. omnis potentia fundatur in aliquo actu. Respondemus igitur non benè concludi, si in latitudine entis reperitur purus actus, similiter reperiri debere puram potentiam: hoc enim repugnat, vt antè diximus, rationi ipsius entis, illud autem minime: quemadmodū in simili genere, non valet illud, datur summum bonum; ergo dari debet summum malum; repugnat enim aliquid esse, & esse summum malum. Malum enim ex se nihil est, & nō habet esse, nisi fundetur in aliquo bono; ipsum enim esse, sine quo malum constare non potest, bonum est. Dictum igitur est de quiditate materiæ eiusque existentia, quod pertinebat ad secundam quæstionem, quæ quæritur quid sit materia. Sequitur nunc vt tractemus tertiā quæstionē, hoc est, vt doceamus qualis sit materia; & primum omni-

*Tres causas
cur materia
nūquam om-
ni forma pri-
uata esse
queat.*

*Materiam
nō esse puram
potentiam.*

omnium quærendū est, an materia ex se sit formata, & habeat aliquā formam separabilē sibi que coæternam, qualem putarunt quidā esse formā corporeitatis. Deinde disputabimus, an habeat quantitātē sibi coæuā, & illas quas vocant, dimēSIONES interminatas.

Opinio eorum qui inducunt formam corporeitatis materia coæternam.

CAP. XIII.

M VLTIMAM de antiquioribus quàm de recētioribus philosophis, arbitrati sūt esse quandā formā corporeitatis inseparabilē & coæternam materiæ, ex se indeterminatā, quæ postea à formis specificis determinatur atque perficitur. Hæc forma secūdum illos disponit materiam, facitq; vt appetat formam, & apta sit eam recipere, & est tanquam seminarium aliarum formarum; eamque aiunt esse priuationem, quæ ab Aristot. ponitur tertium principium generationis. Hanc autem opinionem affirmāt esse Auerrois, primū quia in 8. Phys. comm. 4. inquit, si materia prima esset nudata omni forma, fore vt non possit recipere aliquam formam; quibus verbis significat materiam primam tamen si priuari queat formis specificis, quadam tamen generali forma, cuiusmodi est forma corporeitatis, nunquam destitui. Deinde in 3. de Cælo com. 61. ait, rerum corruptibilium non esse principia æterna, nisi prima, & remota, videlicet materiam primam & primam formam. Ergo secūdum Auer. sicut est materia prima æterna, ita est forma quædam æterna, quæ non potest esse alia quàm forma corporeitatis. Præterea in 2. Phys. com. 15. ait priuationem esse quandam formam materiæ. Postremo, corpus compositum ex materia & forma est genus corporum simplicium, prædicatur enim vniuocē, & in quid de iis, quæ differunt specie. Ergo cū genus secūdum Auer. 1. Metaph. comm. 17. significet formam quādam vniuersalem diuersam & priorē formis specificis, necesse est nomine corporis, significari formam quandam corporeitatis diuersam à formis elemētorum, & illis priorē; atque hoc ipsum videtur Auerr. indicare in Epitome sua super libros Metaphy. tractatu secundo, cap. ultimo, quærens genus summum Prædicamenti substantiæ, & statuens corpus quod dicitur de corporibus simplicibus. Huc etiam spectare videtur illud Auerr. 1. Phy. comm. 1. *Quæcunque sunt præter ultimam formā & primam materiā, sunt materia, & forma composita.* Nam per ultimam formam, innuit hanc formam corporeitatis, quæ est vltima, via resolutionis. Hanc suam opinionem non solum Auerrois, sed etiam veritati consentaneam esse.

*Quid sit quæ
in sit forma
corporeitatis.*

confirmant, his quinque rationibus. Prima. Materia cùm sit æterna, debet habere existentiam æternam; sed omnis existentia est à forma; ergo debet formam coæternam, qualis est forma corporeitatis, in se habere. Secunda. Formæ, quæ generantur, non possunt induci in materiam nisi sit quanta & extensa; sed quantitas præsupponit in materia formam aliquam substantialem, nimirum formam corporeitatis, cuius quantitas est propria affectio; ergo ante omnes formas generabiles, est in materia forma corporeitatis. Tertia. Cùm materia sit remotissima à forma, quinimmodò sit ei opposita, sicut actus opponitur potentiz, nõ posset materia formam appetere nisi haberet in se formam quampiam imperfectam, per quam illi quodam modo similis esset; simile enim appetit sibi simile. Quarta. Nisi talis forma insit materiæ, difficile est explicare, aut intelligere, quo pacto vel unde gignatur forma. Nam vel generatur ex nihilo, quod est impossibile; non enim esset generatio, sed creatio: vel ex sola materia: at cùm hæc sit ens imperfectissimum & in pura potentia, nõ potest ex ea gigni forma quæ est actus & perfectio. Quare oportet in materia inesse formam corporeitatis, ex qua tanquam è quodam seminario cæteræ formæ oriantur. Quinta. Omne quod mouetur est diuisibile & corporeum, ut probat Aristot. 6. Phy. tex. 32. sed materia in generatione formarum naturalium à generante mouetur & transmutatur; ergo debet esse corporea. Hæc illi afferre possunt ad comprobendam hanc opinionem.

Hanc opinionem esse contra Auerroem & Aristotelem.

CAP. XV.

MULTI ob causas supradicta opinio reprehendenda est, multisq; modis refelli & coargui potest. Primum igitur demonstrabimus eam esse contra Auer. tū contra Arist. postea contra veritatē, ad extremū occurremus quibusdā dubitationibus quæ sententiæ nostræ videntur aduersari. Et ut à primo ordiar, quàm illa repugnet doctrinæ Auer. ex his octo argumentis quæ subiiciā, manifestū erit. I. Auerroës in 1. Phys. com. 63. ait materiam primam nullam formam sibi propriam & peculiarem habere, ut possit omnes formas recipere; & in 69. commento inquit, materiam nõ esse aliquod ens in actu, nec esse aliquod compositum ex materia & forma. II. In 1. cap. libri de Substantia orbis scribit materiam primam ex se nec formam ullam, nec actum habere, sed eam substantiari per ipsum posse; & ibidem reprehendit Auicennam, propterea quod ta-

lem formā corporeitatis poneret in materia ante formas specificas; & docet quā magna & absurda incommoda opinionem eiusmodi consequantur. I I I. In 1. Metaphysicæ comm. 17. affirmat materiam primam ex se nullam formam habere neque vniuersalem, neque particularem, sed omnes recipere; primum quidem vniuersales, deinde verò particulares; & ibidem probat ipsam materiam non esse genus, quia genus per se significat formam quandam generalem; materia verò ex se nullam formam propriè ac peculiariter continet. I I I I. In Epitome super libros Metaphys. tractatu 2. cap. vltimo, his verbis scribit; *Secunda opinio, si intēdit quòd datur forma simplex in actu præter formas corporum simplicium, & quòd coniunctio huius forme cū materia prima, est illa substantia cui accidit corporeitas & cui accidunt tres dimensiones, quæ significantur per nomen corporis siue corporeitatis, est sanè falsa; sequeretur nāque ex hoc quòd generatio elementorum esset alteratio.* Vide etiam Auerr. 1. Metaphys. comm. 11. V. In 1. Phys. commento vltimo, vult cognitionem eius compositionis quæ est ex materia & forma esse Physicā; at compositio ex materia prima & forma corporeitatis, cū nullum accidens. sensibile nullam operationem atque transmutationem propriè habeat, denique cū sempiterna sit, à Physico non potest cognosci. V I. In 12. lib. Metaphys. comm. 39. asserit omne compositum esse nouum; quod verum non esset, si forma corporeitatis esset materiæ cœterna. V I I. Secundum Auer. summum genus Prædicamenti substantiæ, est corpus compositum generabile & corruptibile, vt ipse conceptis verbis dicit in Paraphrasi sua super caput de specie Porphyrij, & in 2. lib. de Cœlo comm. 49. ergo omne compositum corporeum secundum Auer. est corruptibile. Quare non potest esse in materia vlla forma corporeitatis æterna. Alioquin rationes Auerrois quibus conatur demonstrare Cœlum esse substantiam simplicem (quia si esset compositum ex materia & forma, nō posset esse incorruptibile) nihil sanè concluderent & conficerent. V I I I. Si materia haberet istiusmodi formam corporeitatis, elementum per se moueri posset à seipso; quod est contra Auer. in 8. Phys. 29 & 32. in 3. de Cœlo. 28. & in 4. de Cœlo 21. nam quod mouetur à seipso, debet habere duas partes actu diuersas, propter quarum vnā dicatur mouere, propter alteram verò moueri; eiusmodi sunt in animali primum quidem anima & corpus; tum etiam cor & cætera membra. Quamobrem cū tales partes non habeat corpus simplex, habet enim vnā tantum formam substantialem & materiam primam, quæ non est ens in actu determinato, idcirco non potest corpus simplex moueri à se nisi ex accidenti. At si forma corporeitatis esset in materia, in terra, verbi gratia, essent duæ partes secundum actum distinctæ, vnā

tanquam mouens, quæ est forma grauitatis, altera tanquam mota quæ esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis: atque hoc modo nihil obstarat quominus terra seipsam posset mouere non minus quam ipsum animal.

Restat nunc ut rationes, quæ ex variis locis Auerrois commemoratae sunt ad tuendam formam corporeitatis, breuiter dissoluamus. Ad primam. Respondemus Auer. illis verbis significare voluisse, cum alteratio adeò necessaria sit ad generationem, ut quod non est alterabile, nec generabile esse queat: subiectum autem proximum alterationis sit ens in actu; hinc fieri, ut si materia prima expers esset omnis formæ substantialis, existens tantum in potentia, nullo modo alterari posset, ac proinde nullam formam substantialem reciperet. Nam si est impossibilis alteratio, est quoque impossibilis generatio, propter necessariam connexionem harum mutationum inter se. Etenim tribus de causis alteratio confert ad generationem, primò

*Tripliciter
alteratio con-
fert genera-
tioni.*

quia excludit contrarias dispositiones quæ sunt in materia; tum quia potentiam materiæ indifferentem & indeterminatam contrahit & determinat ad receptionem huius vel illius formæ; postremò, quia per eam forma substantialis in materia producit ab agente. Ad secundam. Auer. in 3. de Cælo, per primam formam intellexit Deum, qui simul cum materia prima est remotissimum principium rerum sensibilium, iuxta illud dictum eiusdem Auer. in 12. lib. Metaph. commento 18. *Omnes formæ potentia sunt in prima materia, actu verò in primo motore.* Sic Auer. quamplurimis in locis scribere solet à Physico considerari primam materiam & primum motorem, à Metaphysico autem primam formam & vltimum finem; vide eundem 7. Metaph. com. 9. & 3. Metaph. com. 3. & 4. Metaph. com. 1. Ad tertiam. Auer. vocat priuationem formam materiæ, accipiendo priuationem pro ea potestate & habilitate recipiendi formas, quam priuatio adsignificat in materia. Hæc enim potentia quasi quædam forma materiæ dici potest. Etenim materia Physicè considerata, est materia atque subiectum ob huiusmodi potentiam. Quocirca Auer. in 1. cap. de Substantia orbis, inquit potentiam esse differentiam substantialem materiæ. Ad quartam. Corpus quod prædicatur de corporibus simplicibus, ut habere queat conceptum aliquem formalem & notionem vniuersè communem omnibus corporibus simplicibus, attamen non potest significare naturam quampiam genericam diuersam à natura corporum simplicium, hoc enim includit repugnantiam & contradictionem: corpus namque simplex non esset simplex; si enim ignis, verbi gratia, præter propriam formam suam, haberet aliam formam corporeitatis, non esset corpus simplex, cum non esset vniforme, sed biforme.

Atque

Atque hæc quidem ex sensu Auerrois. Deinceps quid senserit Aristoteles inuestigamus.

Hanc opinionem contrariam esse doctrinæ Arist. perspicue ostendi potest his duodecim rationibus. I. Arist. 1. Phy. tex. 69. inquit materiam ita se habere ad formas naturales, sicut se habet materia artis ad formas artificiales; sed hæc nullam habet ex se formam artificialem; ergo nec illa ullam habebit naturalem. II. Idem in 2. lib. Phys. tex. 7. inquit materiam esse per se informem, & in 7. Metaph. tex. 8. ait materiam ex se non esse quid, neque quantum, &c. quæ vera non essent, si materia haberet formam corporeitatis sibi coæternam. III. In 5. Phy. tex. 8. demonstrat generationem non esse motum, quia subiectum generationis, quod est materia prima, nec sit ens, nec sit in loco; quicquid autem mouetur oportet esse ens, & esse in aliquo loco: at si materia prima esset corporea; utrunque obtrineret, nam & esset ens actu & esset in loco. IIII. In 7. Metaph. 35. & lib. 10. tex. 24. inquit materiam per se ignotam esse, & tantum cognosci posse per negationem; at si haberet formam aliquam, posset ex ea cognosci. V. In 1. de Generat. tex. 1. atque aliis locis, reprehendit veteres Philosophos, propterea quod constituebant subiectum generationis corpus quoddam immutabile secundum substantiam; sic enim, inquit, mutationes quæ fierent circa tale subiectum non essent generationes, sed tantum alterationes; ergo qui ponunt huiusmodi formam corporeitatis, necessario habent de medio tollere generationem. VI. In 3. lib. Phys. in lib. 3. de Cælo & in 2. de Generat. & corruptione coarguit eos, qui ponebant aliquod corpus simplicius & prius quatuor elementis. At tale corpus (secundum hanc opinionem) esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis. VII. In 2. libr. de Partib. animal. cap. 1. facit triplicem tantummodò compositionem in animantibus, unam elementorum; alteram partium similium; tertiam partium dissimilium. Hæc autem forma corporeitatis afferret quartam compositionem cæteris priorem, prætermittam ab Aristotele. VIII. Arist. 2. lib. de Generat. tex. 6. tradens compositionem elementorum, facit eam ex materia prima, quam vocat potentia corpus, & ex contrarietate, nullam faciens mentionem istius formæ corporeitatis, quinimodò apertis verbis eam refellit paulò supra tex. 3. IX. Quinto lib. Metaphysicæ tex. 5. definitur elementum esse id quod est indiuisibile specie in aliam speciem; quæ definitio non conueniret elementis, si præter propriam formam haberent aliam corporeitatis generalem, sic enim elementum posset diuidi in aliam speciem & formam, nimirum in formam corporeitatis quæ est diuersa à propria cuiusque elementi forma. X. Secundum Arist. omnis

Opinionem de forma corporeitatis, doctrinæ Aristotelis effectariam.

forma existens in materia est corruptibilis, ut manifestum est ex iis locis, quæ supra memorauimus, cum refutauimus opinionem Ægidij de materia cœli; ergo ponere formam corporeitatis in materia eamque incorruptibilem, est contra doctrinam Aristotelis. XI. Quid magis contrarium doctrinæ Arist. quàm affirmare huiusmodi formam corporeitatis esse priuationem, quæ numeratur tertium principium generationis? cum Arist. velit priuationem esse principium per accedens, esse per se non ens, nec manere re iam generata, sed adesse, & abesse à materia; quæ sanè nullo modo conueniunt isti formæ corporeitatis. XII. Simplicius 1. Phys. tex. 69. in illa sua digressione de corporeitate materiæ primæ, ait facere materiam primam corpoream, esse antiquam Stoicorum opinionem, quam suo tempore sequutus est Pericles quidam Lydius; eam autem docet penitus aduersari decretis Aristotelicis & Platoniceis. Restat, ut quemadmodum ostendimus hanc opinionem doctrinæ Auerrois, & Aristotelis aduersari, sic etiam rectæ rationi atque veritati contrariam esse doceamus.

Opinionem de forma corporeitatis esse contra veritatem.

CAP. XVI.

ANTVM hæc opinio abhorreat à ratione & veritate, vel ex his paucis quæ mox subiiciemus, cuius perspicuum erit. Primò, vel ista forma corporeitatis est vniuersalis & generica, vel specifica & determinata; nō specifica, quia est cōtra ipsos, neq; generica, quia sic extra animā actu existerent vniuersalia in rebus, & Arist. 1. de Generat. textu 31. his verbis scribit; *Corpus autē cōmune nullum est.* Ergo talis forma corporeitatis nulla est in rebus. Deinde, aut ista forma est Physica, aut mathematica, aut metaphysica; nō Metaphysica, quia formæ metaph. re & ratione separatæ sūt à materia; nō Mathematica, quia est substantia: Mathematici autē de nulla substantia agunt, ut dicitur 12. Metaphysicæ tex. 44. nisi fortè Astrologia, quæ agit de cœlo: si Physica est; ergo est natura, & principium motus; at omnes differentiæ motuum assignatæ sunt aliis corporibus, vel simplicibus, vel animatis; ergo ista forma neque est Physica, neque Mathematica, neque Metaphysica; nihil igitur est. Postea, aut ista forma corporeitatis secundum naturam in materia præit dimensiones quantitatis, aut eas subsequitur: si præit; ergo ipsa est indiuisibilis secundum doctrinam Auer. in lib. de Substantia orbis: si subsequitur; ergo dimensiones immediatè inhaerent materiæ primæ ante omnem formam substantialem, & determinantur per ipsam formam

mam corporeitatis, quod est contra ipsos. Ad hæc, actus est qui separat, & distinguit, ut est apud Arist. 7. Metaphysicæ textu. 49. sed ista forma corporeitatis non facit aliquem gradum distinctum ab aliis. Nam si ab aliquo distingueret, maximè à rebus incorporeis: at huiusmodi discrimen sumitur ex materia quæ separat res incorporeas à corporeis; ergo ista forma nullus est actus; nec igitur erit forma, quia omnis forma est actus. Præterea, ratio qua frequenter vitur Arist. ad demonstrandum materiam primam esse, ducta ex transmutatione formarum nulla esset, propterea quòd ea nō perduceret nos ad materiam primam, sed ad istud compositum ex materia prima & forma corporeitatis.

Postremo, entia, ut tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda sine necessitate; sapiens enim naturam imitari debet quæ nihil frustra facit. At nulla ratio, nullaque causâ satis idonea cogit nos ponere istiusmodi formam corporeitatis, ergo non est ponenda: aut enim poni debet, ut det existentiam materiæ; at materia per se ipsam existentiam habet, ut suprâ ostensum est: aut ut det materiæ quantitatem & extensionem propter quam in diuersis partibus suis simul queat etiam diuersas formas accipere: sed ad hoc præstandum sufficit ponere quantitatem proximè inhærentem materiæ, ut ponit Auerroës, nec ad id opus est ista forma corporeitatis: aut ut materia appetat formam: atqui talis appetitus nihil aliud est, quam ipsa potentia materiæ, per quam naturaliter ordinatur ad suscipiendas formas; immò talem appetitum habet materia etiam respectu istius formæ corporeitatis, alioqui materia nō haberet potentiâ ad istâ formâ, & sic nō posset ex materia & ista forma effici vnū ens per se: aut inducitur huiusmodi forma, ne aliæ formæ specificæ particulares creentur ex nihilo, sed hoc ridiculum est, ut patet ex his quæ diximus, cum de creatione ageremus, & solueremus eâ dubitationē, qua probabatur formas naturales ex nihilo produci. Nec sanè ista forma corporeitatis tollit difficultatem de creatione, si qua est. Nā sicut formæ quæ generantur, neque secundum se totas, neque secundum aliquam partē sui præfuerunt in materia prima, sic etiam non præfuerunt in ista forma corporeitatis. Aut denique ponitur hæc forma ut materia prima moueri queat, cū nihil nisi corporeum moueri possit: at hoc nihil valet, tum quia materia prima propriè non mouetur cum sit proximum subiectum generationis & corruptionis quæ non sunt motus propriè dicti, sed tantum mutationes, ut docet Arist. 5. Phys. tex. 8. tum etiâ, quia in 6. Phys. text. 32. nō demonstratur omne quod mouetur esse corporeum, sed esse quantum & diuisibile: atqui materia prima potest habere extensionem & distinctionem partium ex

*Optima argumentatio qua concluditur nullum esse vsum forme corporeitatis, ex quo solui-
tur rationes propter quas inducebatur.*

quantitate interminata citra ullam formam corporeitatis. Relinquitur igitur cum hæc forma corporeitatis sit contra Auerr. Arist. & veritatem, nec sit ullam ob rem necessaria; eam omnino repudiandam ac reiiciendam esse: atque ex hac ultima ratione in promptu est solutio earum rationum quas supra posuimus ad comprobandam formam corporeitatis.

Explicantur tres dubitationes.

CAP. XVII.

ED antequã ex hac disputatione abeamus, tres dubitationes, quæ nõ nihil negotij facessunt, diluendæ sunt. Primum enim dubitari potest, cū materia & à Porphyrio in cap. de differentia, & ab Arist. 5. & 10. libro Metaphysicorum ponatur esse similis generi, genus autẽ significet formã vniuersalẽ, quo modo materia non habeat ex se formam aliquam generalem propter quam sit similis generi? Altera dubitatio est, cū materia prædicetur vniuersẽ de aliis materiis, omnis autem prædicatio fiat ratione formæ; necesse est materiam, aliquam ex formam habere propter quam prædicetur de aliis. Tertia dubitatio est, necesse est materiam primam aut esse vnam aut multas, omnẽq; vnitatem ac distinctionem prouenire à forma: vt est apud Aristot. 2. de Anima text. 7. & 7. Metaph. tex. 49. ergo materia habet aliquam formam vniuersalem. Cæterum his dubitationibus paruo negotio occurri potest. Ad primam igitur respondemus inter materiam & genus, multas esse conuenientias, multas item differentias, vide Auerr. 1. Metaphysicæ com.

*Conuenientia
atque differen-
tia inter ge-
nus & mate-
riam primã.*

17. & Alex. 2. lib. Naturalium quæstionum cap. vltimo; cōuenientiæ autem inter materiam & genus sunt hæc. 1. Quia vtrunque est in multis. 2. quia vt genus est prius differentiis & speciebus, sic materia est antiquior formis & compositis. 3. Sicut materia est in potentia ad formas & ab iis perficitur, sitque ex materia & forma vnum compositum per se, sic eadem propemodum dicimus de genere & differentiis. 4. Sicut non potest materia esse absque formis, sic nec genus sine differentiis. Discrimina verò inter genus & materiã sunt huiusmodi. 1. Communitas materiæ est in eo, vt multis formis subiiciatur, generis autem in eo vt de multis speciebus dicatur. 2. Communitas materiæ est in rerum natura extra animam, generis autem cōmunitas est in anima tantum per abstractionem mentis. 3. Materia non solum secundum se totam, sed etiam secundum omnes patres singularis est incorruptibilis & ingenerabilis, genus verò, quaquam
totum

totum & vniuersè sumptum est incorruptibile, tamen corrumpitur & generatur in suis singularibus. 4. Materia prima, quæ est sub vna forma potest eadem numero esse sub aliis; at natura generis, quæ est in vno indiuiduo, non potest eadem numero esse in alio. 5. Materia secundùm existentiam est prior quàm forma: at genus est posterius indiuiduis in quibus inest, quia vt genus est non habet esse nisi intelligibile quod est posterius quàm existètia indiuiduorum, secundùm illud Aristotelis; *Animal aut nihil est, aut posterius est.* 6. Genus est quidpiam compositum, & completum: at materia simplicissimum quiddam & imperfectum. Quocirca rectè Auer. 1. Metaph. com. 17. scriptum reliquit, materiam non esse genus, euidenter ac demonstratiuè ostensum fuisse ab Alexandro. Ad secundam respondetur materiam tripliciter prædicari de aliis: primò, de toto composito, quæ prædicatio est denominatiua, vt cum dicimus statuam esse marmoream: tum, de materiis quæ sunt sub diuersis formis, nam materia hominis & equi est materia: postremò, de suis partibus integralibus quarum quælibet est materia: prima & secunda prædicatio conuenit materiæ ratione formæ: tertia verò conuenit materiæ, tum per se, tum ratione quantitatis; propter se quidem, quia quælibet pars materiæ est materia, alioquin materia non esset simplex, sed ex dissimilibus naturis concreta; propter quantitatem autem, quia materia ex se non habet partes distinctas quarum vna sit extra aliam, sed id accipit & habet à quantitate. Hinc autem patet solutio dubitationis. Verùm præterea sciendum est, duabus de causis accidere posse vt totum aliquod prædicetur de partibus, nimirum vel positiuè, quòd eadem forma totius sit in singulis partibus: vt forma aquæ eadem est in omnibus partibus aquæ; vel priuatiuè quòd in toto non sit alia & diuersa forma quàm in partibus; ac hoc modò materia tota est eiusdem rationis cū omnibus suis partibus, quia nulla pars materiæ primæ ex se habet aliquam formam, sed hoc est omnium partium commune quòd per se omnis formæ sunt expertes. Ad tertiam respondemus, duplicem esse vnitatem atque distinctionem; vnā entitatiuā & transcendentalem, propter quam vnumquodque eo ipso quo est ens, est vnū & distinctum ab aliis; alteram formalem specificamque, propter quā res dicuntur conuenire & differre vel numero, vel specie, vel genere; priori modo materia dicitur vna & distincta ab aliis, non autem posteriori modo. Vide B. Thom. 1. par. q. 16. art. 7. in resp. ad 2. Sequitur nunc altera quæstio de dimensionibus interminatis.

MAGNA & perdifficilis cōtrouersia est inter Philosophos; utrum quātitas sit materiæ cōæterna, & sit ingenerabilis & incorruptibilis, & antecedit formas omnes; an subsequatur formā substantialem, & more cæterarum formarū naturalium generetur & intereat. Intelligimus autē hoc loco per quantitatem magnitudinem triplici dimēsiōne completam, hoc est, longitudine, latitudine crassitie. Vocatur autem quantitas hæc proximē inhaerens materiæ primæ ab Auerroë indeterminata; non quod actu nullum terminum habeat, sed quia si ex se spectetur, non sit terminata, hoc enim accidit ei à formis ingrediētibus in materiam. Proprium enim est formæ, vt multis locis Arist. docet, continere & terminare; quæ etiam de causâ forma appellatur terminus & finis; atque hoc etiam modo materia prima dicitur informis, nō quod actu nullā habeat formam, sed quod, si spectetur ex sua ipsius natura, expers sit omnis formæ. Videtur igitur nobis verisimillimum esse, quantitatem ex quo creata fuit à Deo materia inesse in materia, & antegredi formas substantiales, & suaptè natura interminatam esse: variè autem determinari ab agentibus naturalibus pro varietate formarum substantialium, quæ inducuntur in materiam; & per se nunquàm generari aut corrumpi, sed tantum ex accidenti, nimirum ratione determinationis & figuræ; vt si sit globus ceræ, & in eo effingantur variæ figuræ, fiatque vel rotundus, vel longus vel quadratus; quantitas quidem ceræ non mutatur, terminatio autem & figura eius variatur; sic agens naturale additione ac detractiōe formarum naturalium immutat quidem terminos & figuras quantitatis, sed ipsam quantitatis formam quam materia sua vi possidet, intelligimus fixam, stabilem & immutabilem esse. Hanc autem sententiam his rationibus confirmare possumus. Prima. Materia non potest retinere existentiam suam mutata quantitate; ergo si habet existentiam ex se

*Probat de-
cem & septem
argumentis
quantitatem
inhaerere im-
mediate ma-
terie primæ
eisque cœuam
& insepara-
bilem esse.*

& immutabilem & non à formis variabilem, habebit etiam quantitatem ex se immutabilem nec accipiet eam à formis. Quemadmodum enim si materia existentiam acciperet à formis, his mutatis, necesse esset materiam identidem generari & interire, ita etiam si quantitatem acciperet à formis, his variatis oporteret quantitatem variari, quæ sublata tollitur etiam existentia sine qua materia esse non potest, sic igitur cogitandum est, vniuersam materiæ molem simul à Deo productam esse, quæ totum hoc spatiū quod cœli ambitu circumscriptū atque comprehensum est, occuparet, atque cōpleret, nec ea potest

potest aliqua ex parte vel augeri, vel imminui, si enim quidquā augetur, penetraret atque perrumperet cœlū; si minueretur, aliquid inane & vacuum relinqueretur. Ergo sicut sculptor antè sibi comparat eam vel æris, vel marmoris molem, quæ satis sit ad id operis perficiendum quod in animo habet: deinde vi artis illam materiam cudendo, dolando, variè formando opus suū artificiosum fingit & absoluit, sic etiam cōtingit in rebus naturalibus. II. Forma nō dat materiæ vt sit materia, & vt sit subiectum, sed præsupponit illam esse subiectū: quare similiter etiam præsupponet id sine quo materia non posset esse subiectum formæ: hoc autem est quantitas, sicut enim materia non habet partes distinctas citra quantitatem, ita non potest secundū varias partes suas varias formas accipere, nisi propter quātitatem; ergo forma præsupponit quantitatem, neq; eam tribuit materiæ. III. Forma substantialis ex se est indiuisibilis, & sit quāta ac diuisibilis ratione subiecti in quo recipitur; subiectū autē eius est materia; ergo efficitur diuisibilis propter quantitatem materiæ; at si forma tribueret quantitatem materiæ, non esset forma diuisibilis propter materiam, sed potius è cōtrario materia propter formam, vtpotē à qua tribueretur ei quantitas. IIII. Si quantitas immediatē nō inest in materia prima, sed in toto composito, hoc est, in materia & forma (ponatur enim nunc quod posterius ostenderetur, totum compositum nihil esse aliud quàm partes eius simul iunctas) hinc efficitur vt quantitas hominis sit in materia, & anima rationali tanquàm in subiecto. Quamobrem necesse erit animam rationalem esse quantam & diuisibilem. Nam licet fieri possit, vt anima rationalis existens in subiecto quanto non sit quanta & diuisibilis, propterea quod nec per se, nec in fieri nec in esse, nec in operari, dependeat à tali subiecto: illud tamen nullo modo fieri potest, vt in ea subiectiue insit quantitas, & ipsa tamen non sit quanta; sicut fieri non potest vt in aliquo sit albedo, quod nō sit album, non enim potest effectus formalis separari à forma, nec potest vllam ob causam contingere vt forma non tribuat suum esse formale ei subiecto in quo inest. V. Si duo agentia æqualis virtutis simul agere incipiant in duas medietates ligni pedalis, eo instanti quo primum non est forma ligni, formæ quæ tunc ab illis agentibus induendæ sunt, aut reperiunt materiam ligni in duas partes distinctam, aut non; si reperiunt distinctam, cum talis distinctio accadat materiæ propter quantitatem, utique reperient quantitatem in materia; sin autem offendunt illam materiam indistinctam, in vna & eadem parte materiæ indistincte & confuse recipientur illæ formæ; quo modo igitur per quantitatem posterius aduenientē rursus distinguī & separari poterunt? & certē sicut forma præsupponit materiā,

ita multitudo & distinctio formarum præsupponit multitudinē & distinctiōnē materiæ, quæ sine dubio prouenit à quâritate. VI. Omne quod mouetur oportet esse diuisibile, ut est in 6. Phys. tex. 32. sed materia est primum subiectum omnium transmutationū: non enim alia ratione formæ substantiales expromuntur de sinu & potestate materiæ, quàm per eius transmutationē; oportet igitur materiā esse quantam, in eo enim quod est indiuisibile, nulla transmutatio inesse potest. VII. Qualitates primæ inhærent materiæ primæ & præcedunt formas substantiales, & alteratio quæ secundum eas fit, proximè attingit materiā primā; ergo quantitas est in materia prima ante formas substantiales: antecedens probatur ex ijs quæ scripta sunt in 2. lib. de Gener. tex. 6. consequentia autem per se manifesta est: nā nec qualitas sensibilis, nec alteratio quæ est secundum qualitates, potest esse in subiecto non quanto, ut docet Arist. 6. Phy. & in libr. de Sensu & sensili. VIII. Si quantitas non est materiæ cœterna, sed produci- tur de nouo, quærendum est à quo producat; omnis enim effectus habet suā causā propriā. Dices esse aliquod propriū efficiens quâ- titatis. Contrā, quia sic cætera agentia non producerent quâritatem; & cū nulla actio Physica obiri possit sine quantitate, nihil planè age- rent. Dices fortè produci eam ab omnibus agentibus. Contrā, om- nis effectus, si est vnus, referendus est ad vnā causā, & quamuis à multis producat, tamen non produci- tur ab eis ut multa & diuersa sunt, sed ut habent vnum aliquid cōmune. Quod ergo erit hoc com- mune propter quod omnia agentia producerēt quantitatē? non for- ma, nulla enim forma substantialis reperitur cōmunis omnibus rebus naturalibus; nec materia, quod ea non actiua sit, sed tantum passiuā: non igitur quantitas à quoquā produci- tur, sed ingenita est vnā cum ipsa materia; & cū quantitas non sit forma vim habēs agendi, ne fin- gi quidē potest vnā quantitatē ab alia quâritate produci. IX. Si quâ- titas produci- tur, aut ea recipitur in materia quæ habet quantitatē aut non; si prius dicatur, vel erit progressus in infinitū in quantitatibus, vel erit aliqua quantitas quæ non producat; & cū omnium quâ- ritatum eadem sit ratio, quod de vna dicitur, idem similiter pronun- ciandū erit de cæteris; sin autē posterius affirmetur dicaturque quâ- titatem recipi in materia non quanta, sic quod est quantum & diui- sibile recipietur in eo quod est indiuisibile; quod manifestā in se re- pugnantiam & contradictionem continet. X. Omnes Philosophi asserunt quantitatē tenere se ex parte materiæ; multa verò alia acci- dentia ex parte formæ; at si quantitas produceretur ab agente, eamq; forma substantialis secū ferret & tribueret materiæ, potius dicēdum esset quantitatē tenere se ex parte formæ quàm ex parte materiæ.

XI. Si

XI. Si quantitas sequeretur formam substantialem; ergo non posset abstrahi à forma substantiali; quod enim posterius est, non potest perfectè abstrahi à priori. At quãtitas & à Mathematico & à Metaphysico abstrahitur ab omni forma naturali, quin etiam consideratio quantitatis secundùm naturam, prior est quàm cõsideratio Physica formarum naturalium. Ex quo factum est, vt præter Physicam sit alia scientia quæ per se agat de quantitate, id quod in aliis accidentibus Physicis non contingit. XII. Arist. 2. de Gener. 17. & antè in 1. de Gen. tex. 24. docet accidentia quæ sunt cõmunia generato & corrupto eadẽ manere in vtroque; vt cū aër vertitur in ignẽ, humor quidẽ aëris vt qui sit repugnans igni prorsus deletur, calor autẽ aëris cū sit cõgruens naturæ ignis, idẽ manet; sed quãtitas est cõmunis omnibus rebus naturalibus ergo debet eadem manere in omnibus, nec est vlla causa cur à singulis agentibus generari & corrumpi debeat. XIII. Sicut materia in transmutatione non mutatur sed manet eadem, propterea quod est subiectũ transmutationis quod manere debet idẽ antè & post, sic etiã quantitas debet permanere eadẽ. Etenim materia subiicitur transmutationi per quantitatem; & sanè sicut materia est subiectũ vt quod (sic enim loquuntur nunc Philosophi) omnium transmutationũ & formarũ, ita quantitas est subiectũ omniũ vt quo. XIII. Si quantitas producitur de nouo, vel igitur ex nihilo, at sic crearetur; vel ex materia non quanta, at quĩ fieri potest vt ex eo quod est indiuisibile nec vllas prorsus habet partes, prodeat aliquid longum, latum & crassum & habès partes extra partes? XV. In aquæ interitu, si quãtitas eius corrumpitur, quærendum est à quo corrumpatur: non ab aliquo contrario, tum quia nihil est contrarium quantitati; tum etiam quia omnia contraria sicut habent eandem materiã communem, sic etiam quantitatem; si quidem mutua contrariorum actio quæ est alteratio fit in eodẽ subiecto quanto; nec ob interitum formæ aquæ dici potest corrũpi quantitas, quia licet quantitas aquæ ratione talis termini & figuræ quam gerit in aqua, pendeat à forma aquæ, tamẽ vt quantitas est, cū sit communiter in cunctis rebus naturalibus, non potest pendere à forma aquæ. Et quod ostensum est de aqua idem in aliis demonstrari potest. XVI. Vel quantitas producitur à quantitate, veluti calor à calore, atqui quantitas non est actiua: vel à qualitate aliqua actiua, at quantitas secundùm naturã prior est qualitate ei que necessariò præsupponitur tam in fieri, quã in esse, & operari; ergo quantitas est ingenerabilis. XVII. Viderur Aristoteles hoc sentire, is enim multis locis significat quantitatem esse propriam affectionem materiæ; & in 3. Phy. scribit infinitatem quantitatis prouenire ex materia, eius autem determinationem à forma; in

*Aristoteles,
Plato, Simpli-
cius, Ammo-
nius, Auer-
roes, Philopo-
nus auctores
huius senten-
tie.*

4. Phys. ipsam materiam appellat indefinitum & interuallum; in 7. Metaphy. textu 8. innuit quantitatem primò inesse materiæ, eamque diffiniri & determinari à quantitate. Idem Plato etiam declarare voluit, nominans materiam magnum & paruum. Hanc item sententiã Simplicius 1. Phys. super textum 69. quanquam verbis obscuris & Platoniciis, videtur attribuire Platoni & Aristoteli. Eiusdem opinionis grauis interpres & defensor est Auerroës in libro de Substantia orbis; in 1. Phy. com. 63. & in Epitome Metaphy. tract. 2. cap. vltimo. Ammonius in Categoria quantitatis ita scribit; *Quantitas secundum sibi locum in rerum natura vendicat: prima enim materia prius in mole elata, quantitatem habet, quod secundum subiectum Arist. nominat, tum formas suscipit, & fit compositum.* Hæc ille. Philoponus primo libro de Generat. super text. 33. inquit, quantum trifariã dimensum esse subiectum immutabile, & permanere in omni generatione ac mutatione: & ibidem super textum 40. ait materiam propinquam substratam omnibus formis & per se immutabilem esse corpus trifariã dimensum. Sed quia hæc opinio à multis & sanè doctis viris vehementer oppugnatur, nec in se paucas habet dubitationes, volumus quæcunque contra eam afferri possunt, diligenter ac propriè commemorare, atque refellere.

*Opinio & argumenta eorum qui contra sentiunt & oppugnant
dimensiones interminatas.*

C A P. XIX.

*D. Thom. in
opus. 32. quod
est de dimen-
sionibus in-
terminatis.*

*Durandus 1.
Sent. distin. 8.
quest. 4. Her
primis substatiis,
nihil aliorum remanere posset.*

*Paulus Son-
cinas 8. Me-
taphys. q. 17.
& 18 ita sen-
tiunt.*

QVI opinantur quantitatem, nec esse incorruptibilem, nec immediate inhaerere in materia prima, sed in toto composito, has sexdecim pro sua opinione & contra sententiã nostrã, rationes afferre possunt. Prima. Aristot. in Categoria substantiæ ait; *Alia omnia vel dici de substantia prima vel esse in ea; nam secundum substantiã dicuntur de prima, accidentia verò in ea insunt: quoniam sublati primis substantiis, nihil aliorum remanere posset.* Ex quibus verbis licet intelligere accidentia omnia habere pro subiecto suo primã substantiam, quæ est substantia composita. Quare quantitas non est immediate in materia prima, sed in toto composito. Secunda. In 7. metaphy. textu 4. dicitur substantia esse prior accidente, ratione, natura, & tempore; & ibi loquitur Arist. de substantia prædicamentali quæ est composita; si igitur substantia composita secundum naturam præcedit omne accidens; ergo etiam quantitatem; quare non erit quantitas æterna, existens in materia ante formas substantiales. Tertia. In 5. Phys. tex. 8. scriptum est, subiectum generationis, quod est materia prima, non esse

esse in loco, at si materia prima habens quantitatem subiiceretur generationi; proculdubio esset in loco, siquidem locus, debetur rei cui-libet propter quantitatem, quæ in ea inest. Quarta. Secundum Arist. omnis forma materialis est corruptibilis; & materia habet potetiam contradictionis ad esse & non esse; ergo, cum quantitas sit forma materialis, erit corruptibilis, & materia habebit potentiam ad esse & non esse quantitatis; ergo non est quantitas materiæ coætterna. Quinta. Idem est subiectum augmentationis & quantatis, siquidem augmentatio est motus per se tendens ad quantitatem; sed proprium subiectum augmentationis non est sola materia, sed totum compositum, immo augmentatio non fit ratione materiæ, ut Arist. docet in 2. de Anima, & in 1. de Generat. ubi agit de augmentatione; ergo, &c. Sexta. Auer. 2. de Anima com. 4. ait hoc esse discrimen inter formam substantialem, & accidentalem, quod substantialis habet pro subiecto ens in potentia, nempe materiam primam, accidentalis verò ens in actu quod est ipsum compositum; sed quantitas est forma accidentalis; ergo subiectum eius non est materia prima sed totum compositum. Septima. Auerroës in Epitome Metaphy. tract. 2. cap. vlt. ait dimensiones interminatas non actu, sed potentia inesse in materia prima; ergo materia non habet actu quantitatem aliquam prius quam accipiat formam substantialem. Octava. Secundum Auer. lib. 12. Metaph. commento 39. omne compositum est nouum; ergo compositum ex materia prima & quantitate non est æternum. Nona. Idem est subiectum quantitatis interminatæ & terminatæ, quippe cum hæ duæ quantitates non differant secundum rem, sed tantummodo secundum rationem; sed quantitas terminata sequitur formam & habet pro subiecto ipsum compositum; ergo similiter etiam interminata. Decima. Ens per se, est prius, quam ens per accidens; sed ex materia & forma substantiali fit ens per se, ex materia verò & quantitate fit vnum ens per accidens; ergo forma substantialis in materia præcedit quantitatem. Undecima. Si quantitas immediatè & semper inhæret materiæ; ergo maior esset unio materiæ cum quantitate quam cum forma substantiali; illa enim esset immediata & indissolubilis, hæc autem minimè: at hoc falsum est: cum enim materia & forma substantialis pertineat ad idem Prædicamentum, & cum componant vnum ens per se cuius sunt partes essentielles, & cum forma substantialis sit propria perfectio materiæ: maiorem utique habebit materia coniunctionem cum forma substantiali, quam cum accidentali. Duodecima. Si quantitas esset coætterna materiæ; ergo essent quatuor principia generationis, nimirum materia, forma, priuatio, & quantitas. Decimaterria. Prius est esse simpliciter, quàm esse secundum quid, quia esse secundum quid præsupponit esse;

sed forma substantialis, materiæ largitur esse simpliciter, accidentalis autem tantum esse secundum quid; ergo illa præcedit hanc; non potest igitur quantitas esse in materia ante formam substantialem. Decimaquarta. Nulla est quantitas interminata; etiam si secundum se consideretur citra formas substantiales, nam vniuersa materiæ moles per se sumpta, non est infinita, sed finita, quippe cum tota contineatur ambitu orbis Lunæ, & si esset tota simul, haberet figuram rotundam, quoniam vndique perfectè terminaretur à cælo, quemadmodum contingit in elementis. Decimaquinta. Cum ex minori quantitate sit maior, id quod accidit in rarefactione, non manet eadem quantitas, alioquin idem esset maius & minus; ergo acquiritur de nouo aliqua pars quantitatis; sed in quantitate eadem est ratio vnius partis & totius; si igitur vna pars eius de nouo generabilis; similiter etiam tota erit generabilis. Decimasexta. Omne accidens definitur per suum subiectum; sed quantitas non potest definiri per materiam primam, siquidem definitio debet esse ex iis quæ sunt nota, & magis nota, quàm id quod definitur; sed materia prima est res quædam ignota, vt est apud Arist. 7. Metaph. tex. 35. & certè ignotior est quantitate; ergo materia prima non est immediatum subiectum quantitatis, sed potius totum compositum.

Soluantur supradictæ rationes.

C A P. XX.

QUANTUM hanc opinionem, tum propter auctoritatem eorum qui eam sequuntur, tum propter supradictas rationes quibus ea comprobatur, nec damnanda nec contemnenda sit, nos tamen, quod contrariam sententiam, quæ supra explanauimus & multis rationibus comuniuius, probabiliorem esse iudicamus, enitemur soluere rationes supradictas. Ad primam rationem ita respondemus. Omnia accidentia esse in prima substantia, vel inhærent, vt albedo, vel denominariue, vt quantitas & qualitates primæ, quæ inhærent quidè immediatè in materia prima; sed cum ea sit pars compositi, fit vt propter eam ipsum compositum denominetur ab illiusmodi accidentibus: adde quòd, cum nec secundæ substantiæ sine

Quomodo intelligendum sit omnia accidentia esse in prima substantia & ab ea pendere.

primis existere queant, nec materia extra ipsum compositum, rectè profectò dixit Aristoteles omnia accidentia esse in prima substantia. Illam verò sententiam Aristotelis, (sublatis primis substantiis nihil aliorum remanere) tripliciter interpretari possumus. Primo sublata prima substantia, tolli accidentia, quædam simpliciter, nempe quæ consequuntur formam vel compositum, alia verò secundum.

endūm quid, hoc est, vel ratione gradus certi & determinati, vt in primis qualitatibus, vel ratione terminationis, vt in quantitate. Nam cū ex igne fit aēr, corrupto igne licet maneat calor, non tamen talis & tantus calor, qualis & quantus erat in igne, is enim non competit aēri, nec in alio corpore quā in igne esse potest: idem de quantitate dicendum est. Deinde, si prima substantia tollatur penitus & secundū omnes suas partes, hoc est, tam secundū materiam quā formam, nullum accidens manere potest; nam cū nullum accidens per se coherere queat, in quo inerit tanquā in subiecto: Postremo, cū tam materia quā omnia accidentia sint propter formam & compositum, accidens enim est dispositio formæ substantialis, vel ad eam procreandam, vel conseruandam, vel ad eius actiones exercendas, sublata prima substantia, si manerent cætera, sanè frustra essent. Deus autem & natura nihil permittunt frustra esse in rebus; ille igitur locus, & illa sententia Aristot. nequaquam officit sententiæ nostræ. Ad secundā. Substantia composita est prior accidentibus, non eodem modo; sed quibusdam tempore, nimirum iis quæ illi adsunt & absunt præter ipsius interitum; aliis secundū rationem & cognitionem, & sic est prior propria passione: aliis secundū naturam, id est, secundū perfectionem, & sic est prior quantitate interminata: vel dicito, substantiam compositam esse omnibus accidentibus terminatis priorem, interminatis verò, si nō secundū se totam, saltē ratione partis, hoc est, ratione materiæ esse quoque priorem. Ad tertiam. Aristot. in illo 8. textu quinti libri Physicorum, per id quod generatur, non intelligit subiectum generationis quod est materia prima, sed totum compositum, id enim propriè generari dicitur; ita vt vis rationis Aristotelicæ, qua demonstrat generationem non esse motum sit hæc: id quod verè mouetur, existit actu & in aliquo certo loco, vt id quod albescit vel nigrescit & id quod augetur, vel mouetur secundū locum; dicitur enim statua nigrescere, vel planta augeri, vel animal moueri secundū locum; quæ omnia actu existunt. At quod generatur, nondū actu est, sumendo generationem non solum propriè pro illa introductione formæ substantialis, quæ sit in instanti, sed etiam pro tota dispositione præuia quæ ratione finis, ad quem naturaliter tendit, ferè vocatur à Philosophis generatio: generatur enim homo & nondū actu est, non enim sicut in alteratione, antè & post permanet subiectum idem habens nomen & speciem, ita contingit in generatione: statua enim quæ dealbatur, antè & post dealbationem inanet & nominatur statua, at cū ex semine generatur equus; antè generationem est semen & non equus, post generationem est equus & non est semen. Atque hæc est germana sen-

An substantia composita sit prior omnibus accidentibus.

Quo pacto id quod generatur nec sit ens actu, nec sit in loco.

rentia illorum verborum Aristotelis. Sed præterea respondemus, duplicem esse locum, vnum indefinitum, alterum determinatum ad vnam aliquam certam differentiam loci, vti sursum vel deorsum; prior locus conuenit rebus propter quantitatem, posterior autem, ob qualitates motiuas, grauitatem, inquam, & leuitatem. Materia igitur, propter quantitatem quam habet, est in loco indefinitè, hoc est, non magis sursum quàm deorsum, determinatur autem ad hanc vel illam differentiam loci, à qualitatibus motiuis quas accipit ab agentibus naturalibus. Itaque Aristoteles cùm ait quod generatur non esse in loco, id autem quod mouetur esse in loco, loquitur de esse in loco non priori, sed posteriori modo. Ad quartam. Cùm aiunt Peripatetici formas materiales esse corruptibiles, loquuntur de formis substantialibus, non autem accidentalibus qualis est quantitas. Ad quintam. Quoniam augmentatio non tendit ad quantitatem simpliciter, sed ad quantitatem terminatam & perfectam & conuenientem naturæ viuents, ideò subiectum augmentationis non est materia prima, sed totum compositum. Ad sextam. Auerro. in illo 4. commento 2. de Anima loquitur de accidentibus terminatis, non autem de indeterminatis, cuiusmodi est quantitas de qua nunc agimus. Ad septimam. Quia proprium est actus & formæ, terminare & definire, quantitas autem interminata, nec ex se nec ex materia habet vllum certum terminum, ideò dicitur esse potètia & non actu, & sicut materia, quamuis sit actu materia; tamen quia est in potentia ad omnes formas dicitur ens in potentia, sic quantitas interminata licet actu sit quantitas, tamen quia est in potentia ad omnes terminos & figuras quantitatis quas potest accipere ab agentibus naturalibus, vocatur quantitas in potentia: & hic est intellectus atque sententia illorum verborum Auerrois. Ad octauam. Omne cõpositum esse nouum, intelligit Auerroës de eo quod est verè compositum, cuiusmodi est compositum substantiale, non autem accidentale. Ad nonam. Cùm eadem secundum rem sit quantitas terminata, & interminata, idem erit vtriusque subiectum inhæsionis: Verùm terminata dicitur esse in toto composito denominatiuè, quatenus determinatio quantitatis fit ab agente naturali propter formam substantialem & propter opportunitatem ipsius compositi naturalis. Ad decimam. Ens per se, prius est simpliciter quàm ens per accidens, sed in hac vel illa re, nihil prohibet aliquod ens per accidens esse prius quàm aliquod ens per se, præsertim si illud sit naturalis & necessaria præparatio atque dispositio ad productionem huius; id quod contingit in materia & quantitate respectu formæ substantialis & ipsius compositi. Ad vndecimam. Illa est simpliciter maior vno, ex qua fit magis, vnum

vn̄um, & cū ex materia & forma substantiali fiat magis vn̄um, quia fit vn̄um ens per se, quā ex materia & quantitate, ex quibus fit vn̄ū per accidens & secundū quid; ideo simpliciter maior vn̄io est inter materiam & formam substantialem, quā materiæ cum quantitate; secundū quid autem illa vn̄io minor est quā hæc, quatenus hæc est magis immediata, & indissolubilis. Ad duodecimam. Quantitas non est principium generationis diuersum à materia, sed pertinet ad causalitatem eius tanquam dispositio necessaria materiæ vt ea queat subiici transmutationi, neque enim materia posset subiici transmutationibus Physicis nisi ante quantitatem haberet: at priuatio habet diuersam rationem principij, nempe tanquam terminus à quo. Ad decimamtertiam. Si forma daret materiæ esse ens & existere in rebus, sine dubio forma substantialis in materia præcederet quantitatem, prius enim est materiam esse ens, & habere esse quantum, sed quia materia non est ens, nec simpliciter existit propter formam, vt supra ostensum est, idcirco argumentum nihil valet. Dicitur autem forma substantialis dare esse simpliciter, quia simul cū materia facit vn̄um ens per se completum & sub determinato gradu & specie entium constitutum, quod non potest facere vlla forma accidentalis. Ad decimamquartam. Licet vniuersa quantitatis moles terminata sit, vtpotè quæ cœli finibus circumscrip̄ta tota contineatur, tamen dicitur interminata, propter innumerabiles terminos & figuras quas ipsa quidem in se non habet, sed eas potest accipere ab agentibus naturalibus secundū varietatem formarum substantialium quæ inducuntur in materiam; quemadmodū lignum aliquod dici posset informe, ratione formarum artificialium quas accipere potest ab arte. Ad decimamquintam. In rarefactione eadem est ratio quantitatis & materiæ, nam sicut ibi plūs existit quantitatis, ita quoque plūs materiæ: quemadmodū enim per rarefactionem partes quantitatis multiplicantur, sic etiam partes materiæ: quare si nolunt in rarefactione vllam materiæ particulam de nouo acquiri, idem quoque sentire debent de quantitate. Nos igitur respondemus, acquiri nouum terminum & nouam extensionem quantitatis, non autem nouam partem quantitatis; de qua re aliàs plura dicetur: nam quæstio de rarefactione perdifficilis est, & diligentem atque accuratam tractationem deposcit. Ad decimamsextam. Licet materia prima secundū nos sit ignota, & secundū naturam sit etiam ignota comparatione formæ substantialis, tamen est notior simpliciter quātitate. Etenim Arist. 6. lib. Topicorum docet id esse notius simpliciter, quod est prius, & à quo depēdet aliud, constat autē materiam esse secundū naturā priorem

*Cur dicatur
quantitas in-
terminata.*

quantitate, cum sit subiectum eius, quare si quantitas definiatur per materiam, non definiatur per aliquid ignotius; posset autem confici huiusmodi descriptio quantitatis interminatae; *Quantitas interminata est quantitas, quae per se nec rotunda, nec quadrata, nec triangularis est, nec habet ullam figuram earum, quibus species rerum naturalium determinantur, sed est in potentia ad eas omnes. Est item prima dispositio materiae qua materia efficitur idonea ut subiici queat cunctis mutationibus Physicis, & ut in diuersis partibus suis diuersas formas substantiales simul possit accipere.* Sed de interminata quantitate haec tenens. Posset etiam hoc loco disputari contra eos qui faciunt in materia prima nescio quam inchoationem formarum, sed quod haec opinio iam pridem explosa est ab omnibus, cuiusque falsitas & absurditas per se manifesta est, superuacaneum esse duximus ea de re verba facere. Restat vltima questio de materia: nam cum explicatum sit de materia an sit, quid sit, & qualis sit, reliquum est docere propter quid sit.

Propter quid sit materia & de potentia eius duplici.

C A P. XXI.

Triplex relatio materiae, ad agens, ad formam & ad compositum.

MATERIA est propter id ad quod ipsa refertur; triplex autem est relatio materiae primae, una ad agens, altera ad formam, tertia ad compositum. Primum enim materia refertur ad agens sicut potentia passiva ad actiuam, & sicut mobile ad mouens. Etenim potentia actiua est principium transmutandi aliud, in quantum aliud, & potentia passiva est principium, ut transmutetur ab alio, in quantum aliud est. Deinde materia refertur ad formam tanquam potentia materialis ad actum formalem, tanquam perfectibile ad suam perfectionem. Est enim forma, finis materiae, ut est apud Aristotelem 2. Physic. tex. 81. & 91. quam rem pulchre declarat Auerroës in lib. de Beatitudine animae extremis verbis ita scribens; *Materia est ens & in seipsa & in sui natura propter formam, & eius perfectio est, ut recipiat formam; nam si forma non esset, neque materia esset.* Postremo materia refertur ad totum compositum, ut causa ad causatum; causalitas enim materiae est in eo, ut ex ea fiat aliquid ita ut insit: id autem quod fit ex materia, est totum compositum; refertur etiam materia ad compositum ut pars ad totum, cum esse partis sit propter esse totius, praesertim eius partis quae non potest per se cohaerere extra totum; haec autem causalitas, est communis materiae cum forma, siquidem ambae sunt partes essentiales totius compositi. Relatio autem materiae ad ipsam transmutationem, non differt vel ab ea quae est ad agens, vel ab ea quae est ad formam. Inter has tres relationes is ordo cernitur, ut ordine generationis, relatio ad agens, sit prima; ad formam, secunda;

ad

ad compositum, tertia. Primum enim materia mutatur & disponitur ab agente, tum accipit formam, ad extremum ex coniunctione formæ cum materia existit compositum. Relatio ad agens est extrinseca & viget tantum in ipso fieri, hoc est, dum res fit & generatur; materia enim indiget agente; ut ab eo transmutetur & sic in ea producatur forma, qua producta non est amplius opus agente. Relatio ad formam & compositum, est intrinseca, & consistit non modo dum res fit, sed etiam postquam facta est, quandiu res manet; & hæc relatio continet perfectionem materiæ. At si spectetur natura ipsius materiæ, principalis eius relatio est ad formam; hanc enim expetit ut turpe pulchrum, & ut suum actum atque perfectionem; quo fit ut sibi inuicem omni ex parte semper apte respondeant, & sint ad aliquid, ut dicitur 2. Phys. text. 26. forma enim est finis materiæ ut antè diximus. Sin autem consideretur intentio naturæ, principalis eius relatio est ad compositum; natura enim materiā ordinat ad formam, & utrāque ad totū compositum; hoc enim est quod per se subsistit & quod operationes naturales exercet & quod natura tēdit & in quo tandem cōquiescit. Verum quia in hisce relationibus materiæ, includitur potentia, eaq; magnas difficultates habet, de ipsa necessario dicendū est.

Duplex est potentia; vna, quæ conuenit materiæ ex sua ipsius vi & natura; altera, quæ conuenit ei prout est ab agente destinata & determinata ad hanc vel aliam formam; nam cum materia esse nequeat sine potentia; duplex autem sit materia, prima & secunda, necesse est similiter etiam duplicem esse potentiam: vnam, quæ conueniat materiæ primæ; alteram, quæ secundæ. Hæ duæ potentie variis vocabulis distinguuntur; illa dicitur prima, indeterminata, vniuersalis, remota, confusa, essentialis materiæ & inseparabilis ab ea; hæc autem appellatur secunda, determinata, particularis, propinqua, distincta, accidentalis materiæ, & ab ea separabilis. Vtrauis autem potentia tripliciter accipi potest; vel subiectiuè & idem est quod materia potens; vel formaliter pro illo respectu & habitudine potentie ad actum; vel terminatiuè, nimirum pro ipso actu & forma ad quam terminatur potentia: primo modo, potentia est substantia non differens à materia; secundo modo, est relatio, vel de Prædicamento ad aliquid, vel certè transcendentalis; tertio modo, tota spectat formam à qua & unitatem & distinctionē accipit: posset fortasse etiam quarto modo accipi potentia, prout est quædam qualitas secundæ speciei, hoc est, naturalis quædam habilitas ad recipiendas formas. Quid autem intersit inter possibilitatem, & potentiam, vide apud Auerroem in libro de Beatitudine animæ cap. 2. vbi vult nomen possibilitatis esse magis intrinsecum & substantia rei quàm nomen

Hanc distinctionem potentie innuit Auer. 1. de Caelo comm. 120. Et 2. Phys. comm. 120. Præclara doctrina de duplici materia.

potentiæ, & potentiam, inquit, necesse est exire in actum in aliquo indiuiduo speciei, & in aliquo tempore, at possibilitatè minimè. Sed quid inter potentiam primam & secundam intersit, ostendamus.

*Quatuor differ-
entia in-
ter potentiam
primam &
secundam ma-
teria.*

*Potentia est de
essentia mate-
ria.*

Inter has duas materiæ potentias, quatuor sunt differentiæ. Vna differentia est, primam potentiam esse materiæ essentialem, secundam autem esse accidentalem. Quòd autem prima potentia sit essentialis materiæ, ex his ostendi potest. Primò, quia multis locis Arist. describit materiam per esse ens in potentia; quare significat potentiam essentialem esse materiæ. Tum, Auerr. in lib. de Substantia orbis ca. 1. ait potentiam esse differentiam substantialem materiæ. Deinde ita se habet potentia ad materiam, sicut actus ad formam, sed essentialis est formæ, esse actum, ergo similiter essentialis erit materiæ potentia. Postcà Arist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 15. inquit, ideò ex materia & forma fieri vnum, quia materia est in potentia, forma autem est actus. Si igitur potentia non esset materiæ essentialis, non posset vnū quidpiam essentialiter fieri ex materia & forma. Præterea, si potentia non est essentialis materiæ; ergo posset intelligi materia absque potentia ad formam; at id est contra Arist. qui 2. Phys. text. 26. inquit, materiam & formam esse ad aliquid, quare non poterit vnū intelligi sine altero. Et Auer. 4. Phys. comm. 17. ita scribit; *difficile est cognoscere quidditatem primorum principiorum nimirum materiae & formae, intelligere autem materiam sine forma, est impossibile.* Postremò, materia essentialiter est incompleta, alioqui non esset pars essentialis alterius; ergo ordinatur essentialiter ad id à quo perficitur & completur, id autem est forma; ad eam verò dirigi & ordinari nō potest sine potentia, est igitur potentia essentialis materiæ. Quòd autem secunda potentia sit accidentalis materiæ, hoc modo demonstrari potest. Primò, quia secunda potentia est determinata, essentia verò materiæ, per se indeterminata; nullum autem determinatum est de essentia indeterminati. Deinde potentiæ secundæ sunt multæ & variæ; verbi gratia, ad hominē, ad equum & ad alias species & indiuidua rerum naturalium: at essentia materiæ vna est. Denique potentia secunda contrahit & determinat primam, largiendo materiæ dispositiones accidentarias per quas ea fit determinatè habilis ad certam aliquam formam accipiendam; in quibus dispositionibus cum maximè posita sit vis secundæ potentiæ, non potest ea pertinere ad essentiam materiæ. Altera differentia est, primam potentiam re non distingui à materia, si enim ea, vt dictum est, attingit essentiam materiæ, non potest ab ea, re distingui, alioquin essentia materiæ non esset simplex sed composita. At secunda potentia re distinguitur à materia; si quidē in se continet accidentales dispositiones re diuersas à materia. Tertia diffe-

rentia

rentia est, primā potentiam esse vnā, quia est vna essentia materiæ, & quia talis potentia conuenit materiæ per se sumptæ, quæ vno modo indeterminatè & indifferenter se habet ad omnes formas, & quia si talis potentia esset multiplex, non esset indistincta respectu formarum. Etenim vbi est multitudo, ibi est distinctio; at secunda potentia est multiplex, non secus quàm forma ad quam determinatè refertur: si enim sunt variæ dispositiones materiæ pro varietate formarum; & si quælibet forma suam sibi propriam vendicat materiam; denique si numerus & distinctio huiusmodi potentiarum spectari debet ex formis ad quas referuntur, necesse profectò est has secundas potentias multas & varias esse. Quarta differentia est, primam potentiam esse ingenerabilem atque incorruptibilem; nam cùm sit essentialis materiæ, non posset abesse materiæ sine eius interitu; adde quòd si prima potentia interiret, materia nullam formam posset accipere, quare cessaret generatio immò cuncta in nihilum reciderent. Quam ob rem Aristoteles 1. Phys. tex. 82. ait, materiam generari & corrumpi per accidēs ratione priuationis, per se autem & secundum potentiam suam esse ingenerabilem & incorruptibilem; & in 5. Metaphys. text. 5. loquens de materia ita scribit; *item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente & immobili ex sua potentia, aut est aut fit aliquid eorum quæ natura sunt*: secundam autem potentiam necesse est variè mutari, quemadmodum contingit in secundis materiis & in accidentariis dispositionibus ipsius materiæ. Verùm ex iis quæ dicta sunt de prima illa materiæ potentia, nonnullæ existunt difficultates, quas deinceps explicare oportet.

Dubitationes contra ea quæ dicta sunt de potentia materia.

C A P. XXI.

RIMA Dubitatio, quæ primo loco tractari & enodari debet, sic se habet. Aut prima materiæ potentia dicitur esse essentialis materiæ, quia est de ipsius essentia, at hoc est contra Themistium qui 1. Physicorum super tex. 61. in illa sua nobili digressionē de potentia materiæ, ait materiam esse quidpiam absolutum, actu existens, eique accidere potentiam: aut dicitur essentialis, quoniam est proprietas quædā consequens essentiam materiæ per quam natura materiæ nobis innotescit: at sic posset materia intelligi sine potentia, sicut homo intelligi potest, tametsi eum risibilem esse non intelligamus; quod est contra Arist. & Auer. locis in præcedenti capite positis. 2. Dubitatio. Videtur Auer. sibi contradicere, nam in libro de Substantia orbis cap. primo scribit potentiam esse differentiam substantialem materiæ, at in 1. Phys. comm. 70. ait potentiā non

esse substantiam materiæ, quoniam illa est corruptibilis & de Prædicamento relationis, & in 12. Metaph. comm. 11. inquit materiam secundum naturam suam esse vuam, at potentias eius multas esse, & numerum potentialium esse sicut numerum formarum; quod non esset verum si potentia esset materiæ essentialis. 3. Dubitatio. Si potentia materiæ est immutabilis; ergo idem numero quod est corruptum poterit redire; quod est contra Arist. in fine 2. lib. de Generat. probatur consequentia, nam si corrupta forma manet in materia potentia passiva ad illam (quippe cum potentia materiæ ponatur immutabilis) & omni potentiæ passivæ respondet aliqua potentia activa: ubi est autem potentia passiva & activa potest esse effectus; ergo posset quod semel interiit idem numero regenerari. 4. Dubitatio. Quod est in potentia, tandem reducitur ad actum; ergo si materia est in potentia, erit aliquando actu & sic amittet potentiam suam; nam adveniente actu evanescit potentia, at materia sine omni potentia esse nequit. Deinde, si materia est in potentia ad omnes formas, aliquando habebit omnes, quibus habitis cessabit generatio: non enim erunt aliæ formæ quæ generari queant; & tunc illæ formæ quæ suapte natura corruptibiles sunt, aut corrumpentur aut non; si corrumpentur, materia remanebit sine vlla formâ, si non corrumpentur, erit aliquid corruptibile, quod nunquam corrumpetur, quod est contra Aristot. in 1. lib. de Cælo. 5. Dubitatio. An materia sit in potentia ad omnes formas tam individuales quâ specificas æqualiter, nec ne, meritò dubitari & in quæstionem vocari potest. 6. Dubitatio. Cum Philosophi, maximè qui sunt Theologi, dicant aliud esse recipi in materia eamque informare, & aliud educi è potètia materiæ, ut patet in anima rationali, meritò dubitatur quid sit educi è potentia materiæ? Sed ad has dubitationes potest breviter respondere ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, & si utraque opinio probabiliter defendi potest, nimirum primam illam potentiam esse de essentia materiæ, & ipsam non esse de essentia materiæ, sed dici essentialem quia est proprietas quædam naturalis materiæ ex eius manas essentia; & pro prima opinione ad testimoniū Themistij responderi posset, aut eum ibi loqui de secunda potentia materiæ non de prima, aut eum intelligere materiam non esse ipsam puram potentiam, sed quiddam absolute in genere entis, cui quasi differètia quædam accedit potentia; et si, inquam, utraq; hæc sententia defendi potest; attamen probabilius esse existimamus potentiam dici essentialem materiæ, quia intrinsecè consequitur eius essentiam tanquam proprietas quædam naturalis. Sic enim (nisi nos fallimur) de natura materiæ cogitandum est; eam esse ens quoddam, (ut est apud Simplicium 2. de Anima, com. 1.)

An prima potentia sit de essentia materiæ.

comm. 2.) tenuissimum, & imperfectissimum, ens, inquam, absolutum quidem entitatiuè, sed omninò incompletum specificè, cuius eiusmodi est natura, vt ab agentibus naturalibus variè mutari & formari queat, quam consequitur summa & propè infinita quædam habilitas accipiendi omnes formas naturales. Itaque sicut naturam ferri consequitur habilitas quædã vt ex illo gladius effici possit, & naturâ ceræ, mollietis & flexibilitas qua ad omnes figuras accommodari potest, similiter etiam cogitandum est de natura materiæ. Hæc autè habilitas seu potentia, simpliciter est qualitas secundæ speciei, adiunctum habens respectum ad formam, non re, sed ratione tantum differens à materia. Dicitur autem hæc potentia essentialis materiæ, quatuor ob causas: primò, quia immediatè & intrinsecè fluit ex essentia materiæ; tum quòd per eam essentia materiæ ordinatur ad formam; deinde quòd ex materia & forma propter actum huius, & potentiam illius, efficitur per se ac essentialiter vnum quoddam compositum; postremò, quòd cum natura materiæ maximè fugiat intelligentiam nostrâ, ponitur loco differentię substantialis, ipsa potentia, ita vt materia sine notione potentiæ, nec definiri, nec intelligi à nobis possit. Ad 2. Auerroës in libro de Substantia orbis, loquitur de prima potentia, quam vocat differentiam substantialem materiæ, intelligendo eo modo, quo paulò antè exposuimus; in primo autem Phy. & in 12. Metaphysicæ loquitur de secunda potentia vel de prima accepta formaliter aut terminatiuè, hoc est, pro nudo ipso respectu potentialitatis, vel termino respectus, qui est forma. Ad 3. Sicut ad generandum quidpiam non sufficit prima potentia materiæ, sed necessaria est secunda potentia, quippe quæ cohibet in se dispositiones congruentes formæ procreandæ, ita etiam ad regenerandum idem numero quod iam interiit, non satis est eandem manere in materia illam primam potentiam, sed oporteret manere secundam, quæ tamen vna cū forma corrupta prorsus interiit, ex quo fit vt quod semel corruptum est, idem numero redire nequeat. Verum hac de re aliàs subtiliùs differendum est. Ad 4. Duplex potentia cernitur in rebus naturalibus: vna quæ tota simul reducitur ad actum, quomodo æs dicitur potenter reduci ad actum, & aer potentia ignis: altera, quæ nunquam tota simul reducitur ad actum, sed tantum successiue, ita vt simul cum actu semper admixtum sit aliquid potentiæ, talis est potentia continui, motus, temporis, & materiæ primæ, itaque potentia materiæ reducitur ad actum omnium formarum, non simul vt omnes in se habeat, id enim est impossibile, sic enim existeret actu infinitum, & omnia contraria simul actu essent, sed successiue, quòd nunquam cessabit generatio ob insatiabilem appetitum materiæ & sempiternum motum,

Quatuor ob causas potentia dicitur essentialis materiæ.

Potentia dupliciter reducitur ad actum.

atque efficientiam orbium cœlestium. Quemadmodū igitur diuisio continui nunquam potest terminari & absolui, sic appetitus & potentia materiæ nūquam omninō expleri, & vt ita loquar, actuari potest. Hāc potentię distinctionē tradit Arist. 3. Phy. 57. & 9. Meraph. tex. 14. Ad 5. Potentia materiæ nō æqualiter spectat formas indiuiduales & specificas: si quidem inter has multum interest: primò quòd illæ sunt infinitæ, hæ autē determinatæ, tum quòd hæ sunt omnes simul, nulla enim species deesse potest vniuerso, alioquin non esset perfectum: illæ autem minimè; postea quòd potentia materiæ ad formas specificas nunquam frustratur, sicut eam frustrari contingit in formis indiuiduis, non enim omnis generatio formæ singularis completur, sed nonnunquàm impeditur. Ad 6. Apud Christianos Philosophos & Theologos, aliud est aliquid esse formam materiæ, & aliud esse formam omninō materiale; illud enim dicitur esse forma materiæ, quod dat esse materiæ & simul cum ea facit vnum compositum essentialiale, quod sit ens specificè completum & absolutum; id autem vocatur forma materialis quod est eductum è potentia materiæ, ei-
 que immersum, & ab ea inseparabile. Quocirca anima rationalis dicitur forma materiæ, propriè autem non appellatur forma materialis. Vt autem planius intelligatur quid sit educi è potentia materiæ, exponemus quinque proprietates, quas habent formæ omnes eductæ ex potentia materiæ. 1. Est, quòd tales formæ, producuntur ab agentibus materialibus, per actiones materiales, & per dispositiones materiales, hoc est, herentes & infixas in ipsa materia. 2. Est, quòd tales formæ pendent in fieri à materia, hoc est, non possunt gigni nisi intra materiam, ei-que penitus copulatæ, non enim per se producuntur & extrinsecus adueniunt & adiunguntur materiæ. 3. Est, quòd pendent à materia in esse; nam extra eam materiam in qua ab initio productæ sunt, ne puncto quidem temporis, aut per se subsistere, aut in alia materia existere possunt; sed planè idem est eas separari à sua materia, quod ipsas penitus interire. 4. Est, quòd pendent à materia in operationibus suis, ex quo fit, vt operationes huiusmodi formarum, subiectiue non sint in forma, sed in toto composito. 5. Est, quòd pendent à materia quiditatiue, quamobrem sine ea nequeunt, aut definiri, aut perfectè intelligi. Eas igitur formas, materiales & eductas ex potentia materiæ appellare oportet, in quibus incidunt prædictæ quinque proprietates. Porro, si quis quærat, an materia sit in potentia ad animam rationalem, respondendum est, secundum veritatem materiam esse in potentia ad animam rationalem, vt eam recipiat, & vt ab ea accipiat esse humanum, & simul cum ea conficiat hominem; non esse autem in potentia ad eam perinde atque est ad
 car-

Quid sit educi è potentia materiæ.

An materia sit in potentia ad animam rationalem.

cæteras formas materiales, non enim anima rationalis eduçta est ex potentia materiæ, quocirca ex supradictis quinque proprietatibus quæ conueniunt in formas penitus materiales vltimâ tantum habet, quatenus nimirum est forma materiæ, & pars essentialis humanæ naturæ. Vide hac de re D. Thom. in 1. par. quæst. 90. art. 2. ad 2.

De priuatione.

C A P. XXIIL.

ICTA sunt de materia prima, ea, quæ ob obscurâ & abditâ naturâ eius peruestigandam atque cognoscendam conferre videbantur. Nunc dicendum est de priuatione, quæ cum hæreat in materia, nec ab ea re differat, eiusq; causâ vim & rationem principij obtineat, simul cû illa tractari debuit. De hac igitur si pauca dixerimus, finê huic libro imponemus. Priuatio duobus modis sumitur; vel pro absentia eius formæ quæ iam fuit vel esse debuit, quomodò cecitas est priuatio visus; vel pro absentia eius formæ, quæ nec fuit, nec esse debuit, sed quæ futura est, & sic priuatio ponitur principium generationis. Inter has duas priuationes hoc interest, quod in priori, potest fieri mutatio ex habitu ad priuationem, sed non contrâ, vt ex visu ad cæcitatem, non autem ex cæcitatem ad visum; in posteriori autem contrâ accidit, nam fit mutatio ex priuatione ad formam, non autem ex forma ad priuationem. Rursus prior priuatio duplex est, vna quæ non solum ex subiecto aufert formam, sed etiam habilitatem & dispositiones ad eam recuperandam, vt cæcitas in oculo; & ab huiusmodi priuatione non fit regressus ad habitum: altera est quæ ita ex subiecto aufert formam vt in eo potetiam relinquat eam recuperandi, vt tenebræ in aëre, ignorâtia in intellectu; & in huiusmodi priuationibus fit vicissim mutatio inter habitum & priuationem. Ex qua distinctione perspicue cernitur, quomodo intelligendum sit id quod Arist. in postprædicamentis ait, à priuatione ad habitum, nullum esse regressum. Posterior ite priuatio duplex est; vna remota, sic terra dicitur habere priuationem formæ hominis; altera proxima secundum quam semen dicitur habere priuationem hominis, inter quas id est discriminis, quod à remota priuatione ad formam fit transitus interiectis antè multis mutationibus, à proxima verò, vnica tantum interponitur mutatio per quam forma acquiritur. Vnde quemadmodum potentia materiæ, alia est prima, quæ conuenit materiæ vt est indifferens ad omnes formas, altera est secunda per quâ materia certâ aliquam formam præfinitò respicit, sic etiâ priuatio. nam potentia materiæ semper habet adiunctam priuationem. Verum

*De varietate
priuationum
doctrina Pe-
ripatetica.*

priuatio, quæ est principium generationis, de qua Arist. loquitur 1. Physi. non est illa prima, quippe quæ sit vna tantum, & incorruptibilis, & non sufficiens ad inchoandam generationem, sed est secunda, quæ secundum Alexandrum 2. lib. Naturalium questionum cap. 11. definiri potest hoc modo. *Priuatio est absentia formæ naturalis generande, in subiecto apto eam recipere*; Cur autem sit principium generationis, causâ est primò, quia in transmutatione naturali habet se vt terminus à quo. Deinde, quia omne quod fit, ex opposito fit, quod per se quidem est priuatio, ex accidenti verò potest esse, vel contrarium, vel medium. Deniq; quod generatur, necessarium est, vt & apte non fuerit, & vt esse potuerit, hoc autè est priuatio. Sed cur Arist.

*Cur priuatio
dicatur prin-
cipium per ac-
cidents.*

1. Physi. 66. vocat eam principium per accidens? an quia res naturalis fit ex materia, quam accidit esse priuatam ea forma quæ produci-
tur? an quia res naturales non indigent priuatione, nisi dum fiunt, cū
primū autem obtinent esse, dimittunt, ac depellunt priuationem? an potius, quia, vt placet Alberto, priuatio requiritur in generatio-
ne propter materiam, hæc enim non posset moueri ad formam, nisi
adiūctam haberet priuationem? Quoniam igitur priuatio neque re-
manet in re generata, neque re differt à materia; & prope est non ens,
idcirco spreta fuit ab antiquis, nec est numerata in principiis rerum
naturalium.

Sed hoc loco existunt octo dubitationes, quas ad id quod agimus
plurimū interest diligenter explicare. Prima dubitatio est hæc. Cū
priuatio sit absentia formæ, quæ absentia re idem est, quod ipsa for-
ma, cur priuatio dicitur potius esse idem re cum materia, quàm cum
forma? Secunda. Si potentia materiæ in se continet absentiam for-
mæ & habilitatem ad eam, quod enim potest esse, id & non est &
aptum esse, cur magis priuatio ponitur tertium principium ge-
nerationis, quàm potentia materiæ? Tertia. Si priuatio accedit &
decedit materiæ non secus quàm forma, ergo sicut formæ est priua-
tio, sic etiam ipsius priuationis, erit priuatio, & ita res abiret in infini-
tum. Quarta. Aut priuatio est ens reale, aut non; si est ens reale, quo-
modò Aristoteles appellat eam per se non ens, si non est ens reale?
siue sit ens rationis, siue nihil, quomodò potest esse principium en-
tis realis? Quinta. Arist. 1. Physi. tex. 43. & 47. ait omne, quod fit, ex
opposito fieri, hoc est, ex contrario, vel medio; ergo, si propriè lo-
quamur, priuatio per se non est principium generationis. Sexta. Nō
videntur esse tantum tria principia rerum naturalium. Nam si priua-
tio quæ est non ens, & per accidens concurrit ad generationem, cō-
stituitur principium, quantò æquius est causam efficientē & finem,
quātitatē, & dispositiones materiæ, locū item & tempus numera-
ri in

ri in principiis? Septima. Potest etiam dubitari, vtrum nomen principij de his tribus materia, forma, & priuatione dicatur vniuoce, an secundum prius & posterius, & de quo principalius dicatur? Octaua. Cum priuatio sit non ens, dubium est, vnde habeat vnitatem, distinctionem, definitionem, atque cognitionem.

Soluantur. & explicantur supradictæ octo dubitationes.

C A P. XXIIII.

 EXVM hisce dubitationibus facile occurri potest. Ad primam hoc modo respondemus. Duas ob causas non dicitur priuatio esse idem cum forma. Primum, quia priuatio hæret in materia, & cum ea inchoat motum, nec ei aduersatur sicuti formæ, vtpotè qua adueniente, continuò priuatio euanescit. Deinde, quia priuatio præter absentiam formæ, includit vel adsignificat potentiam, quæ est in materia ad formam accipiendam; denique materia est, quæ dicitur priuata quandiu non habet formam. Itaque priuatio est in materia quandiu abest forma, cum primum autem aduenit, priuatio esse desinit; quamobrem meritò priuatio refertur potius ad materiam, quàm ad formam. Ad secundam. Quoniam priuatio propriè, principaliter, & vt nunc loquuntur, formaliter, significat non esse formæ; quam ob causam in transmutatione est terminus à quo; potentia autem propriè quidem tantum significat habilitatem ad formam, ex consequenti verò non esse actu formam in materia, idcirco potètia numeratur idem principium cum materia, priuatio autem diuersam principij rationem obtinuit. Nam in omni mutatione Physica tria sunt veluti principia, terminus à quo, terminus ad quem, & subiectum potens accipere terminum ad quem. Itaque in ratione principij, potentia adnumeratur & adiungitur subiecto seu materiæ, priuatio autem quæ est terminus à quo, seu diuersum à materia principium numeratur. Ad tertiam. Ad hanc dubitationem ita respondet Simplicius, quemadmodum nec absentia est absentia, nec presentia presentia, ita neque priuationis est priuatio; alioquin res procederet in infinitum, priuatio enim est absentia formæ, & vt vocant, entis positiui, cum igitur priuatio non sit habitus, neque forma, neque ens vllum positium, non potest esse priuationis priuatio. Ad quartam. Aliud est querere, an aliquid sit priuatio realis, & aliud, an priuatio sit ens reale. Etenim cæcitas (verbi gratia) priuat oculum aliquo ente reali, nimirum facultate videndi, quam ob causam vocari debet priuatio realis: at cæcitas non est ens reale, immò nullum esse positium habet, & si quod habet, id est ens-ra-

Cur potentia non sit principium.

an priuatio sit ens reale.

tionis, quod fingit mens formando huiusmodi propositiones (cæcitas est priuatio visus, vel cæcitas est tolerabilior, quàm surditas) in quibus, cæcitas concipitur, & apprehenditur à mente, perinde atque haberet aliquod esse. Siquis autem obiiciat priuationem percipi à sensu: nam, ut est apud Arist. in 2. de Anima; visus percipit lumen & tenebras, & similiter alij sensus, habitum & priuationem circa suum obiectum. Respondendum est, si priuatio per se à sensu perciperetur, necessariò fore ens reale; cum autem percipiatur ex accidenti, & ex absentia formæ vel habitus, visus enim percipit tenebras aëris, quatenus animal sentit suum visum non percipere lumen aëris, nec ab eo pati & affici, id manifestè declarat eam non esse ens reale: quo licet intelligere; quamuis priuatio sit principium rerum naturalium, tamen, quia non est principium per se, sed per accidens, nec in esse, sed in fieri tantum, idcirco non posse concludi eam esse ens reale. Ad quintam. Huius dubitationis solutio petenda est ex Alexandro libro 2. quæst. Naturalium, cap. 11. ubi ait res naturales per se fieri ex priuatione, quia oportet id quod fit, antea non esse, & posse esse; id autem nihil aliud est, quàm priuatio; per accidens autem fieri ex contrario, quatenus accidit materiam, quæ est priuata vna forma, esse sub alia contraria; verum res non fit ex contrario, ut contrarium est, sed quatenus vnum contrarium habet adiunctam priuationem alterius. Neque res fieri ex contrario, per se locum habet, nisi in mutatione, quæ est in qualitatibus. Nam in substantia, & quantitate per se nulla est contrarietas. Ad sextam. Tria tantum sunt interna generationis naturalis principia, nam cum generatio sit quædam mutatio, intrinsecè petit terminum à quo & ad quem, & subiectum quod mutetur; cætera verò quæ ad generationem concurrunt, aut sunt principia externa, ut efficiens; aut dispositiones materiæ, quibus præparatur ad accipiendâ formâ, ut quantitas, & qualitas; aut sunt circumstantiæ, quæ generationi extrinsecus necessariò adiunguntur sunt, ut locus, & tempus. Cum autem eadem res sit forma & finis, merito dubitari potest, an ea res sit principium generationis, ut finis, an ut forma; sed huius dubitationis explicatio reiicienda est in sequentem librum sextum, in quo propriè agendum est de forma. Ad septimam. Placet nobis sententia Alberti Magni, quam is accepit ab Auerr. & Auicenna, nomen principij de his tribus dici secundum prius ac posterius; primum enim dicitur de forma, nam in generatione, forma est finis ad quem vniuersa tendit generatio; in esse autem rei naturalis etiam forma est principalis causa, si quidem vel est tota quidditas rei naturalis, ut Peripateticis visum est, vel certè principalis eius pars, de quo nemo adhuc dubitauit. Addè, quod priuatio est propter materiam,

Nota doctrinæ Alexandri.

Nomen principij non dicitur æqualiter de forma, materia & priuatione.

riam, materia autem propter formam. Deinde secundum locum in numero, & dignitate principiorum, vendicat sibi materia; vltimum verò priuatio; hæc enim, cum neque sit ens, neque permaneat in re generata, non est causa nisi per accidens, atque ob eam rem infimum in principiis locum obtinet. Ad octauam. Priuationes sunt eadem, aut diuersæ inter se, non aliter quàm formæ quarum sunt priuationes, vt si formæ aut numero, aut specie, aut genere differant, sic etiam distingui necesse sit earum priuationes; vt duæ cæcitates, numero; cæcitas & surditas, specie; cæcitas verò & priuatio hominis, genere differunt inter se. Quocirca licet priuationes per se non reponantur in Categoriis, tamen reuocantur ad Categorias earum rerum quarum sunt priuationes: atque huius rei causa est, quia priuatio ita habet *Vnde sumatur vnitas & distinctio priuationis.* vnitatem & distinctionem, vt esse, esse autem priuationis nō est aliud quàm esse absentiam formæ: ex quo item efficitur priuationem non posse aliter cognosci, aut definiri quàm per formam. Quamobrem in 6. lib. Topicorum scriptum est, quædam esse genera oppositorum quæ per se inuicem definiuntur, qualia sunt relata; alia verò quorum vnum definitur per alterum, id autem non vicissim per illud, huiusmodi sunt habitus & priuatio: etenim habitus ponitur in definitione priuationis, priuatio verò non adhibetur in definitione habitus, neque id accidit sine causa. Nam vt est apud Arist. 1. de Anima text. 85. rectum est iudex sui & obliqui, obliquum autem neque suipsius, neque alterius; sicut enim res est, ita cognosci debet; cum autem priuatio non sit aliud quàm absentia formæ, non aliter quàm per formam definiri, aut intelligi potest. Atque hæc quidem dicta sunt de materia & priuatione.

FINIS QVINTI LIBRI.

DE FORMA.

LIBER SEXTVS.

*Quanta sit
præstantia
forma.*

ERTIVM generationis principium, vltimum quidem ordine temporis, sed dignitate primū. & summum, est forma. Hæc enim est diuinum illud bonum quod à materia perpetuò expetitur, sine quo ipsa esset rudis, deformis, & quodammodò non ens. Hæc est tanquam domina & regina, cuius obsequiis & vñibus addicta & mancipata sunt accidentia: omnia enim accidentia aut sunt præparationes & affectiones materiæ ad accipendam tuendamque formam, aut velut instrumenta quædam ad eius actiones obeundas. Hæc est finis agentium naturalium, in quo assequendo laborant, quo adepto conquiescunt, & perfecta iudicantur, & speciem quandam æternitatis atque diuinitatis consequuntur. Hæc rebus compositis nobilitatem atque perfectionem tribuit, & in latissima entis regione certā fixamque sedem & gradum præfinit, & suam cuique rei notā atque characterem imprimit, quo à nobis & intelligi & nominari, & à cæteris rebus distingui possit. Hæc est fons omnium actionum & motuum naturalium & admirabiliū operum architectrix, cuius in fingendis formandisque rebus vim, atque solertiā, nulla vel ars, vel industria, vel intelligentia hominū perfecte imitari & cōsequi potest. Hæc vna maximè continet mūdi pulchritudinē & ornatū: ex forma enim manat & pendet multitudo, varietas, & dispositio rerū, earūque naturalis inter se tū conuenientia tū etiam repugnantia, in quo præcipuè consistit vniuersi decor & præstantia. Hæc denique est quasi apex & fastigium humanæ sapientiæ. Etenim perfecta cuiusque rei cognitio ducitur ex causis, in quibus principem locum forma obtinet; nam cum ea sit quod quid esse rei, per eam quid quæque res sit cognosci debet; qua cognitione nulla (iudicio Arist. 3. Metaph. tex. 10. & 7. lib. tex. 4.) melior aut præstabiliior esse potest. Rectè igitur Arist. ait, tamen si vtraque causa, hoc est, materia:

teria & forma studiosè ac diligenter à Physico requirenda & consideranda sit; formam tamen, quæ finis est materiæ, maiori studio & cura cognoscendam & tractandam esse. Quamobrem is nonnumquam reprehendit veteres Philosophos, quòd in vnius materiæ contemplatione & explicatione penitus occupati & defixi, nunquam animum attenderint ad formam, eamque vel omninò prætermiserint, vel certè per quàm leuiter & obscurè attigerint. Quo in vitio (ne nos etiam qui de rebus Physicis agimus, hæere videamur). quemadmodum superiorem quintum librum in declaranda materia consumpsimus, ita hunc sextum librum ad explanandam vim & naturam formæ, conferemus. Sed ut quæ dicturi sumus, perspicuè ac distinctè tractentur, distributa est hæc disceptatio nostra de forma in duas partes, in priori agitur de forma simpliciter & absolūtè: quæ pars explicatur hoc sexto lib. in posteriori verò ea ratione quatenus est natura, quo modo videtur eam tractasse & considerasse Arist. initio 2. lib. Phys. & hæc tractatio in septimo libro proximè sequenti continetur. Atque ita fiet ex hac tractatione nostra, ut quæ Arist. còcisè & inuolutè scripsit de natura, ea tum explanationibus tum etiam disputationibus nostris, apertiora & illustriora existant.

De forma nominibus & varietate.

C A P. I.

DISPVTATIONEM de materia & priuatione, sequitur hæc de forma; quæ quamquam magna ex parte est Metaphysica, tamen quoniam in explicanda Physiologia frequè fit mētio formæ, explicanda nobis sunt ea quæ pertinent ad formas naturales: Metaphysicas verò tū formas, tū etiam quæstiones quæ habentur de formis naturalibus, aut omninò omitemus, aut certè eas nec subtilissimè nec accuratissimè (quoniā esset id instituto nostro minimè consentaneū) persequemur. Ante verò quā aggrediamur ad disputationem, declaranda sunt varia formæ & nomina & genera. Nomina hæc sunt. *Forma*, quòd formet politiarque ruditiæm & informitatem materiæ. *Species*, vel quòd sit pulchritudo atque ornamentum materiæ, hanc enim inquit Arist. expeti à materia ut pulchrum à turpi: vel quia, ut visus ex sua quamque rem specie dignoscit, ita mens naturam cuiusque rei cognoscit ex illius forma ac specie. *Ratio*, hoc est, definitio, hæc enim formam rei declarat, & ut ait Arist. 2. Phys. cap. de causis, definitio & eius partes ad causam, quæ forma est referuntur. *Quod quid erat esse*, quiditas enim atque essentialia cuiusque rei, vel solum vel præcipuè est in forma. *Actus*, ut enim

*Varia nomina
na forma.*

per materiam res est in potentia, ita est per formam in actu: v. id Arist. 2. Phys. tex. 11. & 12. ἐντελέχεια, sic enim vocat Arist. lib. 2. de Anima tex. 2. quod verbū ē verbo exprimentes dicemus Latine perfectū habitum, aut perfectionem habitam, vel vno verbo cum Hermolao perfecti habitam, cum enim res habet formam, tunc perfecta est generatio, quomobrem Arist. lib. 1. de Generatione inquit, presentibus habitibus, id est, formis cessare motum. *Terminus*, sic etiam appellatur ab Arist. 3. & 4. lib. Phys. & 1. de Generat. materiā enim per se indefinitam determinat & contrahit ad certum aliquod genus rerum, & sicut agri terminis, sic res ipsæ distinguuntur formis. *Exemplar*, sic vocatur 2. Phy. cap. de causis, propterea quod ut Simplicius, Themistius & Alexander interpretantur; quemadmodum exemplar est in animo artificis præscriptum, definitumque, sic cuiusque rei natura est definita & determinata per formam; vel quia sicut artifex facit opus ad similitudinem exemplaris quod gerit in animo, sic agens naturale producit effectum ad similitudinem eius formæ quam in se habet. Hæc de nominibus, deinceps formarum genera distinguamus. Plato duo novit formarum genera, vñū expers materiæ & particeps intelligentiæ, quod vocat exemplar, ideam, per se ens: alterum, coniectum cum materia, quod appellat vel imaginem vel similitudinem. Secundum Arist. alia est forma naturalis, alia artificiosa: naturalis, alia substantialis, alia accidentalis: substantialis, alia informās & dans esse, quæ est pars rei ut forma equi & hominis: alia est assistēs quomodo intelligentia dicitur anima & forma cœli; informans, alia separabilis à materia, qualis est anima rationalis; alia inseparabilis, cuius sunt quatuor gradus, forma elementorum, mixtorum, stirpium, animalium: sed de varietate formarum supra lib. 2. cap. 5. nonnulla etiā explicauimus. Nobis autem differendum est de forma Physica, substantiali, informante, & inseparabili. Excludimus igitur ab hac disputatione formas artificiosas, Metaphysicas, Mathematicas, accidentales, & animam rationalem, quæ ut peculiarem habet naturam & excellentiā, ita peculiarem quoque deposcit explanationē, quam in fine huius libri adhibebimus. Porro huius disputationis distributio quadripartita erit: primum enim agetur de forma per se sumpta, differendo an sit, quid sit; tum de forma respectu materiæ; deinde, respectu compositi; post, respectu operationum.

*Varia forma-
rum genera.*

An sit,

SSS **formam substantialem** in rebus naturalibus re diuersam à materia prima & accidentibus, licet (vt multi putant) non omnino firmis & necessariis rationibus euidenter concludi possit, tamen potest argumentis satis profecto verisimilibus & probabilibus ad hunc modum ostendi. Primò, ex compositione, res enim naturales sunt substantiæ compositæ, oportet igitur præter materiam, esse aliã partem componentem quæ sit substantia, hæc autem est forma. Tum ex ipsa existentia, res enim naturales existunt per se determinatæ ad aliquam speciem, quæ quidem existet à substantia proficiscitur; at non à materia; quippe quæ aut nullã ex se habet existentiam, aut ea certè est indefinita: proficiscitur ergo à forma. Deinde, ex distinctione, si enim non esset forma substantialis, cum materia prima sit vna & communis omnium rerum, omnes res naturales eadem essent secundum substantiã & quiditatem, nec differret, aut genere aut specie; quod nõ esse possibile, cõfirmat Arist. 1. Phy. tex. 24. Postea, ex operationibus, singulæ enim res propriũ habet morum & operationem, vt magnes vim trahendi ferrum, quæ vis manat à substantia rei, non quidem à materia, si quidem ea vim tantũ habet patiendi, & huiusmodi vis ac facultas esset in cunctis rebus naturalibus in quibus est materia; nec ab accidentibus: vide Arist. 2. de Gen. tex. 54. & 55. Nam quòd ipsa agant præfinitò & accommodatè ad suam cuiusq; rei speciẽ, non habet ex se, sed à substantia specifica, cuius sunt instrumenta. Præterea, ex generatione. Nã si nulla est forma substantialis, nulla itẽ est generatio. Etenim nec generatur materia, nec productio accidentiũ est generatio; sed alteratio. Postremò, ex propria cuiusque rei natura; si enim nulla est forma substantialis, quæro vnde spectanda sit natura, atq; esse cuiusque rei? non ex materia; hæc enim cõmunis est omniũ; ex accidentibus igitur, at quibus? communibusne? sed quod est cõmune non potest dare proprium esse: an ex propriis? Verũ si tollas formam substantialem, nulla potest reddi causa, cur aliqua sint accidentia aliquorum propria, & cum vnus rei multa sint propria accidentia, vt hominis habilitas ad ridendum, ad ratiocinandum, & ad disciplinas accipiendas, vnum autem sit esse cuiusque rei, à quo illorum accidentiũ id sumẽdum erit? Quòd si dicas esse rei non sumendũ ex vno aut altero accidenti, sed ex omnium cõplexione & coniunctione, quæ quidẽ vniuersa accidentiũ omniũ copulatio ita reperitur in vna re vt non sit in alia. Primũ ista accidentium vnio est per accidens. Nã constatũ ex multis rebus diuersa-

*Multu argu-
mentu proba-
tur esse in re-
bus formam
substantialem.*

rum Categoriarum & diuerſorum accidentium eſt vnum ens per accidens, quare talis vnio non poteſt facere vnum ens per ſe, qualis eſt ſubſtantia compoſita. Deinde, ſi nullum illorum accidentium per ſe facit ſubſtantiam, ergo nec illorum vnio; quippe quæ nil aliud ſit, quàm quædam relatio: vide Ariſt. 2. de Generat. tex. 40. & 41. Poſtremo, quæro vnde ſit hæc tot accidentium vnio? ſi enim facta eſt caſu, non eſt de ſubſtantia rei; ſi per ſe, quæ nam eſt cauſa? Nam materia ipſa vna eſt atque indifferens ad omnia accidentia: horum quodlibet per ſe nõ requirit talem vnionem: quid ergo eſt, quod eam hoc, vel alio modo & gradu requirat, ſi tollatur forma ſubſtantialis? Ex his igitur perſpicuum eſt formam ſubſtantialem eſſe in rebus.

Quid ſit forma.

Quid autem ſit forma ſubſtantialis, breuiter exponamus. Arabes eam definiunt eſſe participationem primi actus, impreſſam rebus; & primum actum vocant, vel Deum, vel ipſum eſſe. Platonici aiunt eſſe Diuini exemplaris imaginem expreſſam in materia. Ariſtoteles inquit eſſe rationem & quod quid erat eſſe rei, quæ definitio ex iis, quæ deinceps tractâda ſunt apertior & explicatior exiſter. Deinceps quæ ſit forma naturalis, oſtendamus.

Qualis ſit forma naturalis.

C A P. III.

Formas Phyſicas eſſe generabiles, corruptibiles & inſeparabiles.

Vo melius intelligatur qualis ſit forma, tria ſunt declaranda. Primò, an omnes formæ Phyſicæ ſint generabiles & corruptibiles. Deinde, an ſint extenſæ & diuiſibiles. Poſtremo, an ſint communicabiles. Omnes formas Phyſicas eſſe generabiles, tum per inductionem & experiētiam maniſeſtū eſt, tum etiā hac ratione demonſtrari poteſt; ſi enim nõ ſunt generabiles; ergo vel ſunt ex nihilo productæ per creationē, at ſic non eſſent formæ Phyſicæ, id eſt, materiales, de quibus nūc agitur, cum nec per motum Phyſicū, neq; ab agēte Phyſico, nec ex ſubiecto Phyſico producerentur: vel omnes ab æterno eſſent in materia, ſed hoc modo nulla eſſet generatio, & ruerent quæ ab Ariſt. in 1. Phyſicorum ſcripta ſunt de principiis rerum naturalium, quæque à nobis ſuperiori libro diſputata ſunt de potentia materiæ ad omnes formas. Neque verò exiſtimandum eſt quædam formas eſſe æternas, nonnullas creabiles, alias generabiles. Nam neque oſtendi poteſt quæ ſint primi & ſecundi aut tertij ordinis, & cum omnes ſint materiales, quarum eadem eſt natura, eandem quoque oportet eſſe conditionem; ſed diceret aliquis, Ariſt. 7. & 12. lib. Metaphyſic. affirmare neque materiam neque formam generari, ſed totum compoſitum; ergo nulla forma eſt

est generabilis. Respondendū est Arist. illis verbis significare voluisse formam non generari per se atq; separatim à materia, sed eam generari in materia? quod nil aliud est quàm generari ipsum compositū, nam compositum non est aliud secundū rem, quàm materia & forma simul & naturaliter iuncta. Similiter etiam demonstrari potest omnem formā Physicam esse corruptibilē. Nam quod habet materiam in qua est potentia contradictionis ad esse & non esse, quod habet contrarium, quod est generabile, quod aliquando cœpit esse, necessariò est corruptibile & aliquando tandem esse desinet. Sed quid dicemus de forma cœli, siquidem cœlum (vt placet multis) compositum est ex materia & forma? Verū neque nos in præsentia de aliis formis agimus quàm de iis quę de nouo producuntur; neque desunt multi cum primis graues ac illustres Peripatetici, qui compositionē ex materia & forma substantiali, in cœlo nullam esse arbitrantur. Ac ex his concludi potest nullam esse formam Physicam quā à materia separata possit existere. Nā si est forma materialis, hoc est, ex materiæ potentia educta (eductū autē esse ex potentia materiæ nihil aliud est) vt præcedenti libro explicatum fuit (quàm dependere à materia in fieri, in esse, in operari & in definitione) sequitur talium formarū separationem à materia, esse ipsum earum interitū. Deinde si extra materiam subsisterent, operarentur ne aliquid? si nihil, essent otiosæ & frustra illum statum essent sortitæ; si aliquid agerēt, vel illa actio esset motus Physicus, at nullus motus Physicus esse potest sine materia: vel non esset, ergo neque illæ formæ essent Physicæ. Porro, sicut postea existere possent sine materia, sic à principio produci potuissent sine materia; ergo non essent formæ generabiles & Physicæ.

An verò formæ naturales sint extensæ & diuisibiles, nec ne; deinceps breuiter exponendum est. Nulla forma est per se diuisibilis: nam diuisibilitas & extensio sunt propriæ quantitatis affectiones, quæ non possunt ad cæteras res pertinere nisi per accidens, & propter ipsam quantitatem. Omnes autem formæ materiales sunt extensæ atque diuisibiles per accidēs, nempe ratione subiecti in quo sunt. Cuius rei hæc est & breuis, & propria, certaque demonstratio. Quicquid recipitur in subiecto quanto, ex illius potentia eductum, in illo diuisibiliter productum, & ab eo penitus dependens, necesse est id esse extensum ac diuisibile, alioquin vel nulla forma siue accidentalis, siue substantialis esset diuisibilis, vel certè nulla posset reddi causa, propter quam forma materialis esset diuisibilis: sed omnes formæ naturales sunt huiusmodi, vt perspicuum est ex iis quæ supradicta sunt de quantitate interminata quæ est materiæ cœua, & præcedit

Omnes formæ materiales esse extensas & diuisibiles.

formas substantiales tanquam necessaria materiæ dispositio ad eas accipiendas: omnes igitur formæ naturales sunt per accidens extēſæ atque diuisibiles. An verò animæ perfectorum animalium, vt equi & leonis, non sint extēſæ ac diuisibiles ſecundum quantitatem materiæ, vt ſentire videtur D. Thomas 1. par. quæſt. 76. art. 8. lib. 2. contra Gentēs, ca. 7. 2. non eſt huius loci diſputare: hīc enim de formis Phyiſicis vniuerſè tantum agimus. Quanquam, ea ratione qua proximè antè uſi ſumus, omnes formas materiales, qualeſcunq; fuerint, extēſas & diuisibiles eſſe neceſſariò concluditur. Ex quo facilè intelligitur, quomodo formæ Phyiſicæ ſint mobiles: non enim ſunt mobiles per ſe, ſiquidem, vt demonſtratur 6. Phyiſ. tex. 32. omne quod mouetur debet eſſe diuiſibile. Quamobrem Ariſt. in 5. Phyiſ. tex. 5. ait formas ad quas fit motus, eſſe immobiles, per accidens autem mouētur motu cōpoſiti cuius ſunt partes; nam vt dicitur in 4. Phyiſ. partes mouentur propter motum totius; & vt in ſecundo Topic. ſcriptum eſt, motis nobis, mouentur omnia quæ ſunt in nobis. Sed videamus quod tertio loco propoſitum fuit, an forma omnis Phyiſica ſit communicabilis multis.

Quomodo forma ſit cōmunicabilis multis.

De communicabilitate autem formæ, multa Metaphyſicè diſputari poſſent: ſed quæ videntur ſatis eſſe huic tractationi Phyiſ. ea ſunt hæc. Formam eſſe triplicem, numericam, ſpecificam, & genericam. Numerica eſt prorſus incōmunicabilis, quamobrem vocatur ſingularis & indiuidua; ſpecifica eſt cōmunicabilis multis indiuiduis; generica verò etiam multis ſpeciebus. Verum hoc intereſt, quòd cōmunicatio formæ genericæ, eſſentialis eſt; fit enim per differētias eſſentiales, indeque exiſtūt ſpecies. At cōmunicatio formæ ſpecificæ, accidētaria eſt; ſpecies enim quia communicatur indiuiduis, non propterea gradum aliquem eſſentialem acquirit. Deinde communicatio generica, in totum expletur & ad actum reducitur: ſpecies enim quæ hinc procedunt, ſunt omnes actus in mundo: at communicatio ſpecifica nunquam tota expletur ita vt omnia indiuidua quibus communicari poteſt, ſimul exiſtant: fit enim hæc communicatio propter materiam, quæ non recipit ſimul omnes formas numericas ad quas eſt in potentia. Sed vnde prouenit communicatio ſpecifica? Multi putant eam accidere formæ non per ſe ſed propter materiā; nam quia in diuerſis materiæ partibus forma inducitur, neceſſe eſt eā numero multiplicari: atque huic rei illud fidem aſtruit, quod Ariſt. multis in locis ait diſtinctionem & differentiam numericam indiuiduorum, eſſe propter materiam. Verum nobis veriſimilius fit huiuſmodi communicationem accidere, tum propter materiam, tum etiam propter formam. Illud enim apud Peripateticos axioma certiffimum & tritiſſimum

mā est, quicquid est possibile ex parte materiæ, esse possibile ex parte formæ, & contrā, alioquin alterutra possibilitas esset otiosa, cum vna sine altera impleri & ad actum perducī nequeat: ergo similiter etiam quod est communicabile propter materiam, erit cōmunicabile propter formam; præsertim cum forma sit finis materiæ. Huc facit, quòd vniuersalitas nascitur ex communicabilitate. Nam vniuersalē est, quod natura sua aptum est esse in multis: sed vniuersalitas conuenit rei propter formam, vt docet Auerroës 1. lib. de Cœlo cōm. 9. 2. ergo &c. Itaque dicendum est hanc communicabilitatem, duas ob causas accidere formæ specificæ, primū intrinsecē, quatenus est in tali gradu, hoc est, in gradu eiusmodi formarum quæ sunt vnibiles materiæ. Cernimus enim omnes formas vnibiles materiæ sublunari, esse multiplicabiles, alias verò quæ sunt extra materiā, cuiusmodi sunt Intellectuæ, minimè. Tum extrinsecē, propter finem: nam cum talis forma per se sit corruptibilis, ne si in vno tantum indiuiduo esset, penitus interiret, natura fecit vt in multa indiuidua variè fundi & propagari possit, vt eam sic ab interitu aliquo modo vindicaret. Vide Arist. lib. 2. de Generat. 59. & lib. 2. de Anima 34. & 35. Atque hoc modo de forma per se sumpta & considerata, dictum sit.

De forma relata ad materiam.

C A P. IIII.

EQVIVR alterum huius disputationis caput de forma relata ad materiam, in quo explicandæ sunt quatuor quæstiones. Prima quæstio est, an forma sit nobilior quàm materia.

Ac videtur quidem materia esse nobilior. Primò, quia materia est ingenerabilis & incorruptibilis, forma autem generatur, & corrumpitur. Deinde quia, vt præcedenti libro demonstratum est, materia habet existentiam ex se, non pendentem ab hac, vel alia qualibet forma: at formæ existentia necessariò pendet à materia in qua inest. Postremò, cuius agens immediatum est nobilius, & item modus productionis est nobilior, id quoque nobilius est; sed materia, cum sit incorruptibilis, à Deo immediatè, siue per emanationem siue per creationem procedit, forma verò per motum Phy. immediatè fit ab agente Physico; ergo materia est nobilior quàm forma. Verum sine dubio sentiendum, & affirmandum est formam præstantiorem esse materiam. Primò, quia secundum Arist. 2. Phy. 81. & 91. & 1. lib. de Partibus animalium cap. 1. forma est finis materiæ propter quem est, & ad quem ordinatur materia, & in 1. Phy. 81. Aristoteles ait, formam esse bonum quiddam & diuinum, eamque expeti à materia; tan-

1. *Quæstio, an forma sit nobilior quàm materia.*

quam pulchrum à turpi, & in 7. Metaph. text. 7. inquit, formam esse magis ens quàm materiam, & in 2. Phy. 11. atque 12. scribit, formam esse magis naturam quàm materiam, quæ duæ sententiæ declarant maiorem esse perfectionem formæ quàm materiæ. Postea, idem rationibus confirmatur. Etenim perfectiū est nobilius perfectibili, & actus formalis nobilior est potentia materiali. Nam, ut scriptum est in 9. Metaph. 19. in bonis semper est melior actus quàm potentia; in malis autem è contrario. Adde, quòd res naturales similitudinem quandam Dei consequuntur propter formam, quæ cum sit actus, est participatio quædam primi actus, & agens nobilius est patiēte, vim autem agendi habet forma, materia patiendi tantum. His accedit, quòd apud Peripateticos certum est & peruulgatū, omnes perfectiones compositi à forma proficisci, imperfectiones autem & defectus omnes ex materiæ necessitate accidere. Quid plura; forma determinat materiam ad certam speciem & gradum entium: forma actuat potentiam materiæ: forma explet eius appetitum: forma deniq; tribuit ei unitatem atque distinctionem siue genericam & specificā, siue etiam numericam. Sed respondendum est ad rationes contrarias, quæ initio positæ sunt. Ad primam dicendum est. Possè aliquid esse ingenerabile dupliciter, vel quia propter suam perfectionem est supra generationem, ut Intelligentia, vel quia ob suam imperfectionem est infra generationem, tanquam prope nihil existens, ut materia prima, quæ non propter se facta est incorruptibilis, sed propter formas ut nimirum sedem, & domicilium certum præberet accidentibus, atque abeuntibus formis. Quod autem dici solet, incorruptibile nobilius esse corruptibili, verum quidem est in iis, quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, ut si ambo sint, vel materiæ, vel formæ, vel substantiæ compositæ, alioquin quantitas cæli, quæ est incorruptibilis, nobilior esset, quàm forma equi, quæ est corruptibilis. Ad secundam. Existencia formæ præstantior est, quàm existencia materiæ, illa enim est specifica, & determinata, hæc autem est entitativa tantum, & indeterminata, & per illam determinabilis & perfectibilis; neque verò existencia formæ pendet à materia, tanquam ab ea proueniens, sed tanquam in ea nitens: non enim potest forma naturalis extra materiam aut operari, aut esse. Ad tertiam. Verum est illud axioma de his quæ sic producuntur, per se, & propter se: at materia, neque talis est, non enim per se, sed cum composito comproducitur & procedit à Deo, neque sic producitur propter se, sed propter maiorem commoditatem, & usum formarum, & cum finis nobilior sit iis quæ referuntur, & ordinantur ad ipsum, necesse est materiam, quæ est propter formam, dignitate minorem atque inferiorem esse forma.

Secunda

Secunda quæstio est, an forma sit prior, quàm materia. Atque ipse quidem Aristot. non videtur sibi satis constare, quippe qui in 1. Phys. text. 2. air subiectum esse prius his, quæ sunt in subiecto, significans materiam esse priorem forma & priuatione; in 7. autem Metaphys. text. 7. scribit formam esse priorem materia. Sed facile tollitur hæc repugnantia. Prius enim dupliciter dicitur; vel ordine generationis & temporis, cum quid antecedit aliud tempore & duratione, atque hac ratione materia prior est quàm quælibet forma, cū illa sit æterna, certè ex quo initio mundi condita est à Deo, eadem numero perseverat: vel ordine perfectionis & secundum intentionem naturæ, qua ratione forma est prior, est enim perfectior, & principaliter intenditur à natura, utpote cuius gratia materia sit instituta, atque hoc etiam modo Arist. 9. Metaphys. decernit actū esse priorem potentia.

2. Quæstio, an forma sit prior materia.

Tertia quæstio est, an vna numero forma substantialis possit esse in diuersis numero materiis. Huius quæstionis duplex est intellectus; vnus, an simul eodémque tempore possit esse in diuersis materiis; alter est, an successiuè & diuersis temporibus: & vtrius modo, impossibile est vnā formā numero esse in multis materiis: simul quidem, quia sic esset vna & non vna. Vna, propter suppositionem, ponitur enim esse vna numero; non vna, quod secundum multitudinem materiarum, & compositorum necesse est multiplicari formas, si enim non potest vnum corpus simul esse in diuersis locis; ergo multò minùs vna forma in multis materiis, quia magis pèdet à materia, esse, vnitas, & distinctio formæ, quàm corporis locati à loco. Deinde, vna forma existens in multis materiis, quarum vna non penderet ab altera, posset simul corrumpi, esse & non esse. Nam si vni materiæ & non alteri admoneatur alteratio corruptiua perseverans vsque ad finem, sine dubio corrumpet formam in tali materia inhaerentem, quæ tamen forma in altera materia permanebit, nihil enim causæ est cur ibi corrumpi debeat, cum illi materiæ nulla alteratio, nihilque contrarij acciderit: atque hinc intelligi potest, animam quæ est in brutis, non esse vnā simpliciter in toto corpore vnus animalis; quod non videbitur mirum ei, cui perspecta & persuasa erunt duo axiomata apud Philosophos & Medicos certissima. Vnum est, om-

3. Quæstio, an possit vna forma numero esse in multis materiis.

Nota hanc doctrinam.

partibus corporis manifestè perspicitur. Continuitas autem (vt Aristot. inquit in 5. Phys. 39. & 40.) non est in iis quæ specie differunt inter se; quis enim dixerit venas cum neruis, vel ossa cum carne, vel hæc omnia, atque alia quæ sunt in corpore animalis, esse vnum quiddam numero & continuum? Dicitur autem corpus ex his conflatum esse vnum, tripliciter. Primum, ob naturalem omnium partium inter se vnionem & compositionem, sicut domus dicitur vna. Tum, ob dependentiam omnium partium ab vno principio, quod secundum Aristot. est cor. Postremò, ob relationem ad vnum finem & ad bene esse vnus suppositi quod sine tāta partium varietate non posset esse perfectum. Quare similiter etiam anima in tam diuersis partibus existens, non erit secundum rem vna numero, sed multæ numero, partialiter, licet ob tres prædictas causas ipsa quoq; vna dici queat. Idem enim iudicari debet de anima quæ est in osse, & carne; quod de calore qui est in carne, & osse, quem calorem constat non esse vnum numero in illis duabus partibus. Sic nec partes animæ quæ sunt in carne, osse, & neruis, sunt vna res numero, sed diuersæ. Forma enim materialis, siue substantialis siue accidentalis fuerit, non potest vna re ac numero esse in multis materiis, re numeroque distinctis. Etenim vnitas & distinctio numerica formarum, pendet ex vnitate & distinctione materialium in quibus inhaerent. Quòd autem nec successiue & diuersis temporibus potest vna numero forma esse in diuersis materiis, hinc perspicuum erit. Primum, quia sic migraret ex vno subiecto in aliud; quis igitur transferret formam? aut quomodo transferret? aut talis migratio & transitio quæ nam esset species motus? ad nullam enim referri posse clarum est perlustranti omnes species motus. Deinde, forma non penderet à materia in qua inest; alioquin non posset ab ea sine interitu separari, si autem non pēderet, non est forma Physica. Postremò, Aristot. multis locis confirmat impossibilem esse transmigrationem formarum. Nam 1. lib. de Anima text. 53. opinionem Pythagoreorum de transmigratione animarum, tanquam fabulosam eludit & contemnit; & 2. de Anima text. 26. aduersus hanc opinionem pronuntiat illā sententiam, vnumquemque actum non in quolibet, sed in propria materia esse aptum fieri; & in 1. Phys. text. 12. formam naturalem, inquit, non posse à materia in qua est secundum rem separari; & in eodem lib. text. 26. materiam & formam docet esse ad aliquid, ad aliam enim formam alia est materia, & contrā, quare necesse est similem & parem esse vnitatem & distinctionem formæ atque materiæ. Non potest igitur vna forma numero esse in multis materiis.

Quarta quæstio est, an omnis forma substantialis immediatè vnatur

tur materiæ primæ, hoc est, an ordine naturæ prius in materia producat & insit forma substantialis, quàm alia quælibet forma accidentalis. Hic existunt duæ opiniones. Vna est Thomistarum, qui censent omnem formam substantialem immediatè vniri materiæ primæ, ita vt præcedentes dispositiones corrumpantur, & materia prius secundùm naturam accipiat formam substantialem, deinde formas accidentales. Etenim putant subiectum inhæsionis omnium accidentium esse totum compositum. Hanc autem sententiã confirmant iisdem propè rationibus quibus probant quãtitatem non esse materiæ coæuam ei que immediatè inhæretem, quas superiore libro commemorauimus eo in loco in quo differuimus de dimensionibus interminatis. D. quidem Thomas 1. part. q. 76. art. 6. hanc opinionem eo potissimũ argumento probat, quòd cum materiæ formã substantialis det esse actu simpliciter, forma autè accidentalis det esse tantum secundùm quid: prius autè sit esse simpliciter & principalius experitum à materia, quàm esse secundùm quid, hinc concludi prius recipi debere à materia formam substantialem quàm vllam formam accidentalem. Altera opinio est & Græcorum, & Arabum, & Philosophorum, & Medicorum, & plurimorum Thologorum, qui aiunt nullã formam substantialem immediatè vniri posse materiæ, ei que non nisi præuiis atq; mediis formis accidentariis coniungi posse. Nam omnis forma requirit determinatam materiam in qua insit & producatur, quæ determinatio fit per accidentia; si igitur forma substantialis eo instanti quo producenda est, non reperit in materia præcedentes dispositiones quæ ipsius gratia inductæ fuerunt ab agente, inueniet profectò materiam indeterminatam; quam ob rem non poterit ei naturaliter vniri. Denique, cum in vnoquoque potentia præcedat actum, vt explicatur lib. 9. Metaphys. necessarium est vt determinata, & specialis potentia materiæ, ordine generationis antecedit actum substantialem; si igitur eo instanti quo producit forma substantialis, non insunt in materia præcedentes dispositiones; ergo materia tunc non habet determinatam potentiam ad illam formam potius quàm ad aliam quamlibet, siquidè determinatio potentie fit ab agente per dispositiones quas præmittit in materia; quæ quidem dispositiones dupliciter inferuiunt formæ generandæ; tum quia expellunt formas contrarias in materia præexistentes, tum etiã, quia potentiã materiæ per se ad oēs formas indifferetem determinat & accommodat ad vnã aliquã formã potius, quàm ad aliã. Quare hisce dispositionibus à materia remotis, tollitur determinatio potentie, qua sublata naturaliter impeditur generatio futuræ formæ. Postea, forma substantialis non potest produci immediatè à substantia, sed per actionem alicuius accidentis:

4. *Questio,*
an forma sub-
stantiali imme-
diatè vnietur
materie pri-
me.

substantia enim, aut nihil agit aut non per se immediatè, sed tantùm per accidentia, loquor autem de substantia & de actione Physica. Quocirca productio substantiæ necessariò consequitur productionem alicuius accidentis in materia, non enim producitur forma substantialis nisi virtute vltimæ, ac perfectissimæ dispositionis ab agente in materiam inductæ, quæ maximè antecedit ordinè generationis, formæ substantialis productionem. Ad extremum, omnes rationes quibus ostenditur primas qualitates inhærere materiæ primæ, & in corruptione non fieri resolutionem vsque ad materiam primam ex parte accidentium, & in elementis symbolis, cum vnum generatur ex alio, qualitates quidem vtriusque contrarias interire, symbolas autem remanere, ad hanc opinionem comprobendam conferri possunt. Sed eas hîc omittimus quòd propiùs attingant disputationem de elementis. Quæ autem conferunt ad soluandas aduersariæ opinionis rationes, sumenda sunt ex disputatione nostra de dimensionibus interminatis, quæ superiori libro fuit explicata.

*De forma relata ad compositum, & primò an forma sit prior,
& nobilior composita.*

C A P. V.

1. *Quæstio, an
forma sit prior
& nobilior
composito.*

TERTIUM huius disputationis caput postulat vt de forma relata ad cōpositum agamus; quæ tractatio quatuor explanatione quæstionū cōtinetur. Vnæ quæstio est, an forma sit prior, atq; nobilior cōposito. Ad quam quæstionē breuiter respondemus, prioritate naturæ, sine dubio formam esse priorem composito: etenim ordine naturæ, causa prior est effectui, simplex composito, pars toto. At prioritate temporis, atque durationis, non potest forma Physica esse prior composito. Hoc enim interesse vult Aristot. 12. Metaphys. 16. inter formam & causam mouentem, quòd causa mouens & efficiens tempore prægreditur effectum suum, vt ædificator domum, forma verò nunquam tempore prior est composito cuius est forma, forma enim domus vnà cum ipsa domo efficitur & existit: & aduertendum est Aristotelem loqui non de quauis causa efficiente, multæ enim simul sunt cum effectis, vt Deus, secundum Arist. neque cælis neque Intelligentiis est antiquior, & umbra terræ, quæ ex ipsius inter solem & lunam interiectu existit, non est ante quàm eclipsis lunæ, loquitur igitur eo in loco Arist. de causis mouentibus, quæ cum per motum successiuè operentur, necessariò antegrediuntur effectus suos qui per motum illarum causarum producuntur. Sed ad rem: Arist. 2. lib. de Generat. Animal. cap. 3. negat vllam.

Nullam animam esse ante corpus, & vni menti, quippe quæ incorporea, separabilis, & diuina est; id singulariter concedit, vt extrinsecus adueniat. Et hoc sanè manifesta, & necessaria ratione concluditur. Nam si forma est ante compositum, quomodo est; an per se subsistens: ergo non est Physica, sed immaterialis, & Metaphysica; an potius erat in aliqua materia ex qua deinde per generationem commigravit in aliam: sed istiusmodi commigratio formarum superiori disputatione confutata, & explosa est.

An verò forma sit nobilior composito, non conuenit inter Philosophos. Etenim quidam opinantur compositum esse nobilius forma. Primum, quia per se generari, per se subsistere, per se operari, esse item completum quiddam, & in specie constitutum, non formæ, sed composito competit. Deinde, compositum habet in se formam & præterea materiam, quare continens totum id quod forma, & eo amplius aliquid, erit præstantius quàm forma. Præterea, anima rationalis à corpore separata naturaliter cupit iterum coniungi cum corpore, & hoc inter Theologos indubitatum est, at cur id? nisi quia nobilius est esse hominis, quod est compositum, quàm animæ rationalis, quæ est forma. Ac si hoc verum est in anima rationali quæ est immaterialis, immortalis, & per se subsistens, quantum verius idem putari & affirmari potest de cæteris formis Physicis, quæ sunt longè ignobiliores, & multò magis à materia, & composito dependent: Ad extremum, Arist. in Categoria substantiæ; ait primam substantiam (quæ est substantia composita) esse maximè substantiā; & in 2. Phy. 31. inquit partes esse rāquam materiā cōparatione totius; ergo sunt ignobiliores toto; & hoc perspicuum est, nam partes ordinantur ad totum, ex quo pendet esse, & perfectio earum. Alij verò Peripatetici arbitrantur formam esse nobiliorem composito, tum quòd compositum est perfectum propter formam; ergo forma est magis perfecta, nam propter quod vnum quodque tale est, & illud magis est tale: quotiescunque enim aliquid dicitur de duobus, de vno tāquam de causa per se, ac essentialiter; de altero autem, vt de causato, cui totum id quod dicitur non conuenit nisi ob illam causam, magis dicitur de causa; sed forma est causa totius perfectionis, quæ inest composito; ergo ipsa est magis perfecta quàm compositum. Tum etiam quoniam Aristot. videtur id perspicuis verbis docere in 7. lib. Metaphys. text. 7. ita scribens; *Si forma prior est materia & magis ens, eo quoque quod ex ambobus est prius quid erit ob eandem rationem.* Sic enim legit Auerroës, & verè sic est in codice Græco, quamuis in alijs translationibus, pro illo, *eo, quod ex ambobus est sit, illud quod ex ambobus est.* Vt his verbis significet Aristot. quemadmodum forma est magis ens

Hac opinio videtur Simplicij 1. Phy. super text. 52. & 2. Phys. super text. 4. & est communis fore opinio Latinorum Philosophorum ac Theologorum.

Opinio Auerroës 2. Physicorum com. 4.

quàm materia nimirum quoniam est actu, ita etiam compositum esse magis ens, quàm materiam ob eandem causam. Qui autem tuentur eam sententiam quam proximè ante declaravi, aiunt ipsum compositum à Philosophis interdum appellari nobilius ac præstantius, non quòd tale sit secundum rationem & veritatem, sed quòd tale iudicatur secundum sensum, & hominum existimationem. Hæc à Philosophis de re proposita in vtrunque partem disputantur. Hæc autem controuersia facile dirimi, & discordia opinionum reuocari potest ad concordiam hoc modo; forma dupliciter considerari potest vel per se ac separatim à materia, vel prout habet esse in materia; priori modo sumpta ignobilior est composito, vt rationibus prioris sententiæ concluditur; posteriori autem modo, nihil aliud est quàm ipsum compositum, quod attinet ad nobilitatem & perfectionem quæ est in composito, quocirca erit æquè nobilis vel etià ob id nobilior, quia compositum in se cohibet materiam tanquàm partem suam essentialem: quæ materia non modo nullam iis rebus quarum pars est, perfectionem adiungit, sed etiam est radix & seminarium cunctarum imperfectionum & defectuum, qui accidunt rebus naturalibus. Quamobrem dicere solent Peripatetici, bona quæ sunt in rebus naturalibus ex forma prouenire, mala verò ex necessitate materiæ. Sed veniamus ad secundam quæstionem quæ grauior est atque difficilior, an forma sit tota quiditas rei naturalis.

Secunda quæstio, an forma sit tota quiditas rei compositæ.

C A P. V I.

QUO melius hæc quæstio explicetur & intelligatur, eā nos positis tribus propositionibus sic explanabimus, vt quid in ea manifestum & certum sit, quid cōtra dubium & cōtrouersum cognoscatur. Prima propositio. Materia est pars substantiæ ac naturæ ipsius cōpositi. Nā Arist. 1. Phys. 52. inquit materiā esse substantiā, quòd ex ea componitur substantia composita; nō potest autem substantia componi ex non substantiis; & multis in locis tripartitò diuidit substantiam in materiam, formam, & quod ex vtrisque est compositum; & in 2. Phys. text. 12. atque in 5. Metaphys. text. 5. ait compositum naturale, vocari naturam vel potiùs à natura, quoniā constat ex materia & forma, quæ sunt naturæ. Ac ratio quidem huius rei est, quia res naturalis, vt homo vel lapis, non est substantia simplex, sed composita ex multis & diuersis partibus, harum autem partium vnā esse materiam, perspicuum est; ergo materia est pars substantiæ, ac naturæ cōpositi Physici. Secunda propositio. Non potest negari materiam aliquo modo pertinere ad quiditatem rerum

rerum naturalium. Etenim Aristot. 2. Phys. text. 19. & 1. de Anima, tex. 16. & 6. libro Metaphys. text. 2. affirmat in definitionibus rerum naturalium necessariò. ponendam esse materiam, atque ea re definitiones Physicas distingui à Mathematicis. In hanc item sententiam Auerroës primo de Anima com. 16. his verbis scribit; *Qui accipit materiã in definitione rerũ naturalium & dimittit formã diminutè accipit, qui accipit formã & dimittit materiã existimatur quòd dimittit aliquid nõ necessarium, sed non est ita, quia forma debet accipi in definitionibus secundum dispositiones in quibus existit.* Hæc ille. Hoc etiam rationi consentaneum est, nam forma per se nõ constituit speciem rei, sed vnà cum materia, quare nec quiditatem, nisi prout cõtinet in se intrinsicè ordinem ad materiam in qua naturaliter habet suum esse. Ac de supradictis duabus propositionibus, nulla est inter Philosophos dissensio. Tertia propositio. An forma, prout habet ordinem ad materiam sit tota quiditas rei naturalis, ita vt materia non sit pars quiditatis, sed eius tantum quasi vehiculum & subiectum naturaliter necessarium. An porius materia sit pars quiditatis sicut forma, licet minùs principalis, obscurum, dubium, & valdè cõtrouersum est inter Philosophos, quare varias eorum sententias explicare oportet. Sed primo loco D. Thomæ opinionem expendamus.

D. Thomas 7. Metaphys. super text. 34. & in 1. part. quæst. 75. art. 4. *Opinio D. Thomæ, & Scotistarum, materia est pars quiditatis.* & in opusculo de Ente, & essentia, censet materiam esse partem intrinsicam quiditatis specificæ rerum naturalium; & hac ratione confirmat. Definitio explicat quiditatem rei; sed materia est pars definitionis; ergo est pars quiditatis. Maior per se nota est. Minor sic probatur. Aristoteles 7. Metaphys. text. 39. inquit auferre materiam à definitionibus quarundam rerum, id est, naturalium, esse superuacaneum, & increpat iuniorem Socratem, qui tentabat definire animal sine materia, non secus quàm circulum sine ære; in lib. etiam 8. Metaphysicæ commendat eas definitiones, quæ materiam pariter atque formam complectuntur. Sed responderet aliquis, materiam poni in definitionibus non vt partem quiditatis, sed vt subiectum & vehiculum eius; hanc responsionem Thomistæ putant absurdam esse, propterea quòd, hoc modo etiam substantia definiretur per additamentum sicut accidens, quod est contra Aristot. in 7. Metaphys. Etenim sicut subiectum ponitur in definitione accidentis vt in definitione similitudinis nasus, non quòd subiectum sit pars quiditatis accidentis, cum accidens sit quidpiam simplex & alterius generis quàm subiectum, sed quia est naturale vehiculum, & fundamentum accidentis, sic etiã materia ponitur (secundum illam responsionem) in definitione substantiæ, non vt pars, sed vt vehiculum quiditatis.

Hanc opinionem Scotistæ item sequuntur, & ita confirmant. Si materia non est pars quiditatis; ergo sola forma est tota & completa quiditas ac species: quare anima separata hominis esse tota species hominis, nec forma cum materia faceret vnum ens per se, nam ens per se vnum & completum, non fit nisi ex entibus incompletis. Præterea, quid esset discriminis inter rem materiale & immateriale? utrobique namque sola forma est tota quiditas rei. Addunt etiam, qui ita sentiunt, Auerroëem quibusdam in locis huic sententiæ suffragari, nam is primo Metaphys. comm. 9. hoc modo scribit; *species qua verè dicuntur, sunt illud quod congregatur ex forma universali & materia (verbi gratia) species hominis non est forma eius tantum secundum quod intendebat Plato, sed congregatum ex materia, & forma.* Quod si quis contra hanc opinionem opponat, Aristotelem ubicunque nominat vel describat formam, semper eam appellare ipsum quod quid erat esse, eiusmodi verbis non obscure indicans formam esse totam quiditatem rei, respondent ipsi ad hoc dupliciter. Primum enim aiunt duplicem esse formam; vnam Physicam, quæ est pars, qualis est anima respectu animalis; alteram Metaphysicam, quæ est tota essentia rei in abstracto concepta vel enuntiata, qualis est humanitas respectu hominis; abstractum enim habet se ut forma respectu concreti, etiam si concretum & abstractum non re, sed ratione tantum differunt. Cum igitur Aristot. inquit formam esse quiditatem rei, accipit formam non priori, sed posteriori modo, quæ est tota rei essentia materiam etiam continens. Deinde, altero etiam modo respondent, denominationem plerunque fieri à principaliori, ita ut dicatur simpliciter tale, quod est magis principaliter tale. Quare cum forma sit principalis pars quiditatis, quid mirum est si nonnunquam vocetur quiditas rei? Sed neutra sanè responsio firma aut verisimilis est; non quidè prior, quia cum Aristot. appellat formam quiditatem, loquitur de forma quæ est causa distincta ab aliis tribus generibus causarum, & est finis materiæ ei que relativè opponitur, & est verè ac propriè forma Physica; talem autem constat esse non eam, quæ dicitur ab ipsis forma totius, sed eam quæ vocatur forma partis. Posterior autem responsio nihilo plus valet, nam licet in appellationibus interdum contingat denominationem sumi à principaliori, non tamen in definitionibus, in quibus ad tenuè veritas elimatur, quale enim quidque definitur, tale est simpliciter, ne si secus fuerit, definitio, quæ enucleatè ac propriè rem ut est, explanare debet, ambiguitatem pariat & in errorem inducat. Sed de hac opinione satis. Ad eos, qui contrà opinantur veniamus.

Altera opinio veterum Peripateticorum, aientium totam quiditatem rei, in forma eius rei contineri.

CAP. VII.

EST igitur altera sententia eorum qui censent totam quiditatem rei naturalis compositam, esse in forma ipsius non quidem solitarie ac precise supra, sed ut includit & in se cohibet naturale quendam atque essentialem ordinem ad materiam, quæ licet non sit pars quiditatis, tamen quia est quasi vehiculum, fundamentum & subiectum naturale ac necessarium ipsi formæ, ideo in definitionibus rerum naturalium necesse est non solam formam sed etiam materiam adhibere; non aliter quam in definitione similitudinis oportet nasum ponere. Est autem apud hos Philosophos magnum discrimen inter substantiam & quiditatem, quod videtur indicasse Arist. in 7. Metaphys. cum enim in tex. 7. posuisset materiam esse substantiam, mox in tex. 8. negat eam esse quiditatem scribens; *Materiam autem dico, quæ secundum se ipsam, neque est quid, &c.* Hanc autem fuisse opinionem veterum Peripateticorum, facile intelligitur ex illorum scriptis. Nos de plurimis, nonnullorum in præsentia, quod res illustrior sit, profereamus testimonia. Alexander Aphrodisæus in 2. lib. Metaph. super textum 12. ita scribit. *Quemadmodum homo, & hominis esse, differunt: sic fit in cunctis rebus compositis. Esse enim cuique rei ex forma adest. Homo enim ex materia & forma constat, esse autem hominis simplex est, quippe cum forma sit eius esse: nam in rebus incorporeis idem est res atque ipsius esse, in habentibus autem esse in materia, differunt.* Themistius in 3. de Anima super text. 9. sic ait; *Aliud est aqua, aliud essentia seu quod quid erat esse aqua; illud enim est quidpiam ex materia & forma concretum, hoc autem est aquæ forma & ratio per quam est aqua. Vnaquaque enim res descriptionem suam non de materia, sed de forma nanciscitur.* Idem in eodem libro super tex. 38. hoc modo inquit; *Res quanta est, forma ipsa est, materia verò non essentia sed generationis potius & ipsius, ut ita dixerim, fieri auctor & causa est. Diffluunt obiter corpora, quod quidem opera & maleficio materia accidit. Si qua stant quiescuntve, totum id debet forma acceptum referri.* Simplicius in 3. de Anima super textum 9. hæc scribit; *Forma differt ab eo quod ex forma constat, caro enim & aqua formis affecta sunt, ipsum verò esse uniuscuiusque eorum, ipsa uniuscuiusque forma est. Forma namque per ipsum quid erat definitur consuevit.* Averroës in 7. libr. Metaphys. com. 21. *Quiditas, inquit, hominis uno modo est homo, & alio modo non est homo; est enim ipsa forma hominis, non est autem homo qui est congregatus ex materia & forma.* Hoc etiam apertioribus verbis declarat in eodem libro com. 34. scribens materiam esse quidem partem sub-

*Alexander
Aphrodisæus.*

Themistius.

Simplicius.

Averroës.

stantiæ si nomen substantiæ significet congregatum ex materia & forma, sin autem significet ipsam quiditatem, non esse partem eius, sed esse tanquam vehiculum deferens ipsam in sua definitione. Albertus in 2. lib. Phy. super tex. 28. hæc scripta reliquit; *Forma proprie loquendo est essentia constituens speciem secundum esse in rebus naturalibus, nam esse compositi fluit ab essentia qua est forma rei, sicut lumen fluit à luce; & paulò infra subdit; Hæc autem forma est rei vera quiditas, quoniam res non habent hoc quod sunt, à materia, quippe cum ipsa sit in potetia ad opposita, sed id habet à forma substantiali, & ideo ipsa est propria rei quiditas; & cum definitur, res ratio definitiva dicens quid est res, sumitur penes formam, siue ipsa concepta sit cum materia sicut est forma naturalis, siue nō, ut est forma Mathematica & Divina. Eandem sententiam tradit in 7. Metaphy. super 1. tex. dicens; Principia substantia sunt materia & forma, & præcipue forma, quā dupliciter determinare oportet, uno modo secundum quod ipsa est totum esse. & tota quiditas substantia, qua significatur per definitionem, & sic consideratur in hoc 7. libro Metaphy. &c.*

*Aristoteles
sensit mate-
riam non esse
partem qui-
ditatis.*

Quis porro ipsum Peripateticorum principem Aristotelem, nesciat aut dubitet in eadem sententia fuisse, cum is totam rei compositæ quiditatem in sola forma positam esse, multifariam clarissimis, grauissimisque verbis testatum confirmatumque reliquerit? An non is in 3. de Anima, tex. 9. affirmat aliud esse carnem, & aliud ipsum esse carnis? nam illa est forma cum materia, hoc autem est ipsa forma simplex. Sic enim hunc locum Aristotelis explanant Themistius & Simplicius, quorum verba supra memorauimus. Deinde, cum in 7. Metaphy. tex. 9. diuississet substantiam in materiam, formam & compositum, subiungit prætermittendam esse materiam & compositum, solam autem formam considerandam & tractandam esse: mox verò tex. 10. proponit sibi agendum esse de ipsa quiditate; ex quo quis nō intelligit Arist. pro eodem habere formam & quiditatem? Præterea in 8. lib. Metaph. tex. 12. si quis, inquit, interroget quæ sit materia hominis: respondendum est esse menstrua: si quod mouens seu efficiens? respondendum est ipsum semen: si quæ sit forma? respondendum est ipsum quod quid erat rei. Postea, Arist. docet in 2. Phys. tex. 28. omnes partes definitionis pertinere ad causam formalem, quod sane verum est, nam, ut est apud Auerr. 1. metaph. com. 17. genus sumitur à forma vniuersali, differentia verò à forma particulari & propria. Amplius, secundum Arist. in 2. Phys. tex. 19. & in 6. Metaphy. tex. 2. & aliis in locis, ita definitur res naturalis per materiam sensibilem ut simitas per nasum: hoc enim exemplo ad id exponendum fertur utitur Aristoteles. ergo sicut nasus non pertinet ad definitionem simitatis tanquam pars eius, sed tanquam subiectum; ita materia non pertinet

pertinet ad quiditatem rei naturalis, vt pars sed vt subiectum ipsius. Ad hæc, quod obstat quò minùs in rebus materialibus quiditas sit idem cum habente quiditatem, id non potest esse pars quiditatis; sed tale est materia secundùm Arist. 3. de Anima text. 9. vt suprà diximus, & in 7. Metaphy. text. 41. præsertim secundùm explanationem huius textus traditam à D. Thoma in commentariis quibus eum locum exponit. Ergo, &c. His accedit, verè dici aliã esse quiditatem hominis, aliam leonis, & lapidis; quæro vnde nascatur hæc diuersitas quiditatum; non ex accidentibus, quippe quæ sunt extra quiditatem rei; nec ex materia prima, quæ vna est omnium sublunarium; ergo ex sola forma substantiali. Postremò, quicquid ponitur in definitione rei, debet eam distinguere ab aliquo alio; quam ob rem Arist. lib. Topicorum ait prædicata transcendentia non esse ponenda in definitionibus; sed distinguere & separare, est proprium actus & formæ, vt docet Arist. 7. Metaphys. text. 49. ergo, &c. Sed quæret aliquis, si materia non pertinet ad quiditatem rei, quamobrem ea sit necessaria rebus naturalibus? Respõdeo materiam esse necessariam quatuor ob causas. Primò, quia est naturale subiectum formæ & quiditatis, sine qua forma & quiditas nec esse nec definiri aut intelligi possunt. Tũ est necessaria substantiæ compositæ, quæ per se generatur & corrumpitur, cùm sit pars eius intrinseca & essentialis. Deinde necessaria est ad existentiam, seu subsistentiam compositi naturalis: quòd enim cõpositũ existat, habet à forma quæ est causa cur res existat, vt dicitur 3. lib. Metaph. cap. de substantia; quòd autẽ per se existat & nõ in alio, causa est materia. Postremò ad eius indiuiduationẽ, causa enim indiuiduationis est materia quanquam nec sola nec principalis.

Quatuor ob causas necessaria est materia rebus naturalibus.

Soluuntur rationes prioris sententiæ, & sententiæ auctoris aperitur.

CAP. VIII.

RESTAT nũc vt breuiter doceamus quo pacto ab iis qui cõtrà sentiũt, rationes quæ cõtra hanc opinionẽ pro confirmatione prioris sententiæ cõmemoratæ sunt: breuiter dissoluãtur. Ad primã. Respondendũ est, materiã poni quidem in definitione rei naturalis, verũ non aliter quàm ponitur natus in definitione similitatis, hoc est, non tanquam partem quiditatis, sed tanquam subiectum; neque ob id dicendum est definitionem substantiæ esse per additamentum sicut est accidentis, quia forma & materia sunt vnus generis & Categoriæ, & simul coniunctæ constituunt vnum ens per se: at subiectum & accidens, & sunt

Brevis solutio rationũ prioris sententiæ.

diuersarum Categoriarum, & ex ipsis non existit vnum aliquod ens nisi per accidens. Ad reliquas rationes dicendum est, formam esse quidem totam rei quiditatem, verum non sumptam præcisè & separatim à materia, sed vt includit ordinem essentialem ad materiam; ex quo apparet, & cur forma solitaria, qualis est anima rationalis à corpore seiuncta, nō dicatur esse tota quiditas, aut completa rei species; & quod sit discriminē inter quiditates rerum materialium & immaterialium. Postremò illud aduerrendum est quod supra monuimus, apud Peripateticos aliud esse substantiam compositam, essentiam & naturam, & aliud quiditatem, quocirca, non si quis illorum interdum dixit materiam esse partem substantiæ vel naturæ compositæ, continuò putandum est eum sensisse materiam esse partem quiditatis. Atque hæc quidem inter Philosophos disputantur de quiditate rerum naturalium. Vtram verò sententiam nos magis probemus paucis exponamus.

*Sententia aristoteli
de præ-
senti quæstio-
ne.*

Nobis quidem posterior sententia videtur esse magis Peripatetica & Aristotelica, quod ex his quæ eam declarando & probando diximus, liquidò cognosci potuit. Vtra autem opinio sit vero similior ac propior, facile est iudicium; nam omnis hæc opinionū varietas atque dissensio, non tam in re ipsa quàm in verbis, & modo loquendi consistit. Etenim, si nomen quiditatis significat totum id quod pertinet ad integritatem substantiæ & naturæ ipsius compositi, (quomodo id nominis est in vsu apud recentiores Philosophos & Theologos) solum excludendo accidentia, non est dubium, quin materia habenda sit pars quiditatis: sin autem vocabulum quiditatis angustius & pressius sumatur, id tantum significans in quolibet composito naturali, quod est eius actuatorium, distinctiuum, denominatiuum, definitiuum, intelligibile, determinatiuum & perfectiuum, quo modo ipsum vsurpant antiquiores Peripatetici, luce solis clarius est, cum hæc omnia à forma proficiantur, materiam non esse partem quiditatis. Cum igitur res ipsa constet, quisque vtro maluerit modo loquatur, non enim Philosophum decet, re iam explorata & constituta, de vocolis & syllabis disputationes producere. Sequitur nunc quæstio illa perquam celebris inter Philosophos, de principio indiuiduationis, sit ne materia, an quidpiam aliud.

*Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam.
provenire à quantitate.*

C A P. IX.

T E R.

TERTIA quæstio de forma relata ad cōpositum à nobis hoc loco tractāda hæc est, an vnitas & distinctio numerica corporū naturalium quæ sunt eiusdē speciei vltimæ, cōueniat ipsis propter formam. Triplex est vnitas & distinctio; vna, generica; altera specifica, tertia numerica eorū quæ sunt eiusdem speciei. Priores duæ, concessu omnium petuntur ex forma substantiali; de tertia magna lis est inter Philosophos, quæ cōtinet peruulgatam illam quæstionem de principio indiuiduationis, quatuor principū opinionum varietate nobilitatam. Prima opinio eorum est qui putant vnitatem & distinctionem numericam prouenire à quantitate, ita vt principium indiuiduationis in rebus naturalibus sit quantitas; quam sententiam his rationibus persuadere conantur. Primò, secundum Auer. 1. Phys. comm. 6. & secundum Arist. in 3. Metaphy. 11. omnis distinctio, aut est secundum formam aut secundum quantitatem; sed inter ea quæ sunt eiusdem speciei, non est distinctio secundum formam, quoniam ea est specifica & quidditatiua, relinquitur igitur vt sit tantum distinctio secundum quantitatem. Deinde, vel indiuidua eiusdem speciei differunt per aliquam differentiam essentialem, vel accidentalem; non per substantialem, nam vltima differentia substantialis est specifica, in qua conueniunt omnia illius speciei indiuidua; ergo per accidentalem, sed primum omnium accidentium est quantitas; ergo quantitas erit princeps causa distinctionis indiuiduorum. Postea, natura specifica idè secundum numerum multiplicatur, quia recipitur in multis & distinctis partibus materiæ; sed multitudo & distinctio partium accidit materiæ propter quantitatem; ergo in quantitate est radix numerice multiplicationis, quæ certatur in natura specifica. Postremò, id confirmant exemplo aquæ, quæ si in tres partes diuidatur, quælibet pars aquæ existit vna numero & à qualibet aqua alia numeraliter distincta; at hæc multitudo & distinctio aquarum, non aliunde orta est quàm ex diuisione primæ aquæ secundum quantitatem; vt vel in hoc exemplo, etiam sensuum iudicio probetur multitudo, & distinctio indiuiduorum à quantitate proficisci.

Verum hæc opinio multas ob causas falsa est. Primò, quia quantitas præsertim terminata, (nā interminata, cum sit indifferens ad omnia indiuidua, non potest eorum esse principium distinctiuum) cum, inquam, quantitas terminata sit posterior substantia composita, non potest esse principium indiuiduationis eius; quinimò cum accidens indiuiduetur per subiectum, qui fieri potest vt subiectum vicissim indiuiduetur per ipsum accidens; nisi non putetur absurdum esse vt idem secundum idem sit prius & posterius, principium atque prin-

Prima opinio, quantitas esse principium indiuiduationis.

ciptum. Deinde, cum indiuidua substantia sit substantia, & quatenus indiuidua est, ad Prædicamentum substantiæ pertineat, siquid est prima substantia: nam substantia prædicamentalis diuiditur in primam & secundam, necesse est principium, propter quod indiuidua est hæc prima substantia, sit quidpiam substantiale, & ad idem Prædicamentum pertinens; at quantitas nullo modo attingit essentiã substanti, nec ad substantiæ Categoriã reduci potest; ergo nõ potest esse principium indiuiduationis eius. Præterea, substantia indiuidua est verum ens per se, quandoquid ponitur in Prædicamento, & species per se prædicantur de ipsa; sed ex substantia & quantitate fit vnũ ens per accidens; ergo quantitas non est principium indiuiduæ substantiæ. Ad extremum, generatio substantialis per se terminatur ad substantiam indiuiduam; si igitur substantia est indiuidua propter quantitatem, generatio substantialis per se terminaretur ad quantitatem, quod nemo non videt quàm sit absurdum. Vide apud Scotũ 2. Sent. distinct. 3. quæst. 4. alias rationes contra hanc opinionem.

Rationes autem huius opinionis facile est soluere. Ad primam, & secundam rationem respondendum est, inter indiuidua eiusdem speciei esse distinctionem formalem. Petrus enim differt à Paulo, quia alia est anima Petri & alia Pauli, si quidem à quo res habet esse, ab eodem habet vnitatem & distinctionem: est autẽ duplex distinctio formalis; vna, quæ sumitur à forma simpliciter & specificè sumpta, quæ dicitur formalis simpliciter, & non est inter ea quæ continentur eadẽ specie; altera quæ ducitur à forma, vt est singularis, & actu existens in rebus, quæ vocatur formalis secundum quid, & secundum hanc differunt indiuidua eiusdem speciei. Sed hoc paulò infra planius intelligetur, vbi tractando sententiam nostram, latius explicabitur. Ad tertiam, & quartam rationem dicendum est, causam intrinsecam, & formalem; cur natura specifica secundum numerũ sit multiplicabilis, intrinsecè quidem non esse aliam, quàm ipsammet naturã formæ, quæ eo ipso quod est materialis, & vniuersalis materiæ, suapte vi est multiplicabilis: effectiue quidem, hoc etiam habet ab agente; finaliter autem vt quia est per se corruptibilis per indiuiduorũ propagationem conseruetur, subiectiue à materia, in cuius diuersis partibus recipiuntur diuersæ numero formæ; tandem dispositiue à quantitate propter quam materia est diuisibilis in partes, itaque exemplũ illud aquæ, nihil planè iuuat opinionem, nam licet quantitas in causa fuerit, cur eũ esset vna aqua, in tres partes diuideretur, tamen quod quælibet pars illius aquæ sit aqua per se subsistens, & à quilibet alia parte numero distincta, causa est ipsa forma substantialis aquæ, quæ cũ sit homogenea, tota est in quolibet parte aquæ; quam ob

*Que sit causa
cur natura
specifica indi-
uidualiter
multiplicetur.*

ob causam cum partes aquæ disjunguntur, necesse est quamlibet earum esse aquam per se subsistentem. Illa igitur diuisio aquæ, ut est totius in partes integrales seu quantitativas, fit propter quantitatem, ut autem est in partes subiectivas, quarum quælibet est aqua singularis, & subsistens, fit propter formam substantialem aquæ. Verum expendamus secundam opinionem, quæ est Scoti.

Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæccitatem.

CAPVT. X.

COTVS in 2. Sæt. d. 3. q. 6. arbitratur infra differentiã specificã ex qua sumitur vnitas & distinctio speciei, esse aliam quandã differentiam indiuidualẽ, per quã natura specifica cõtrahitur ad esse hoc aliquid & singulare, quæ licet reali-

Secunda opinio quæ est Scoti.

Nota doctrinam Scoti de sua Hæccitate.

tes nõ distinguatur à differentia specifica, distinguitur tamen formaliter, & vna est extra conceptum alterius, sicut oportet esse contrahens extra rationem contrahibilis; propter quod etiam hæc differentia indiuidualis habet se ad specificam, ut actus ad potentiam, & est entitas quædam positiua per quam, quia res est hoc aliquid, potest ea ritè nominari Hæccitas. Hanc suam opinionem Scotus his argumentis confirmat. Primò, omnis vnitas sequitur aliquam entitatem; ergo vnitas numeralis, quæ est maxima & simpliciter vnitas, consequitur aliquam entitatem, quæ non potest esse entitas seu natura specifica; tum quoniã ea vindicat sibi suã propriam vnitatem nimirum specificã; tum etiam, quia entitas specifica, cum sit indifferenter communis omnibus indiuiduis, non potest esse principium eorũ determinatiuum, ac distinctiuum. Deinde, omnis differentia eorum, quæ differunt inter se, reducitur ad aliquod primò diuersum; alioquin non esset status in iis quæ differunt inter se; sed indiuidua propriè differunt, quia in aliquo sunt eadem, & in aliquo diuersa; ergo eorũ differentia reducitur ad aliqua primò diuersa; sed hæc non sunt ipsa natura specifica, utpote secundum quam inuicem conueniunt indiuidua; ergo sicut diximus, ponendæ sunt differentiæ indiuiduales. Præterea, cum natura specifica contrahitur ad singulare, vel contrahitur per se ipsam, vel per formam, vel per materiam, vel per quantitatem, vel per Hæccitatem; non per se ipsam, quia cõtrahens diuersũ esse debet à contrahibili sicut actus à potentia; non per formã, quia forma, ut ait Auer, est subiectum vniuersalitatis, quare nõ potest esse principium singularitatis, & quia, ut diximus, contrahens debet esse extra rationem contrahibilis, forma autem est pars essentialis naturæ specificæ, quæ contrahitur ad singularitatem; non per materiam,

tum propter hanc eandem causam proximè dictam, tum etiam quia idem est constitutum & distinctum; at materia nō potest distinguere, cum id proprium sit actus secundum Arist. 7. metaph. text 49. his accedit, quod eadem numero materia est in duobus indiuiduis, nempe cum vnum ex altero generatur, vt aer ex aqua, quare distinctio indiuiduorum non debet peti à materia; non per quantitatem, quoniam secundum Arist. 7. Metaphysicæ tex. 4. substantia composita est prior accidentibus, & Averr. in eodem libro comm. 2. inquit, indiuiduum substantiæ prius esse aliis indiuiduis accidentium; relinquitur igitur, vt talis contractio non per aliud, quàm per Hæccitatem fieri queat.

Sed contra hanc opinionem existunt duæ obiectiones. Vna est, Boëtium in libro de Trinitate, affirmare differentiam numeralem fieri per accidentia. Altera est, Arist. quamplurimis locis quæ in tractatione sequentis opinionis recensimus, clarissimis verbis referre ad materiam, distinctionem & vnitatem indiuiduorum. Ad utrâq; responderet Scotus. Ad priorem quidem, indiuidua distingui per accidentia concomitatiue, hoc est, quia distinctionem indiuiduorum, quæ primò & principaliter sit per Hæccitates naturaliter ac necessariò consequitur distinctio per accidentia; vel illa Boëtij sententia accipienda est notificatiue, hoc est, secundum nos, nam quia latet nos sua cuiusque indiuidui Hæccitas, idè solemus distinctionem indiuiduorum facere per accidentia. Ad posteriorem autem obiectionem respondet, sicut forma duplex est, vna totius, altera partis, quam distinctionem superius declarauimus, sic etiam materiam esse duplicem (nam forma & materia sunt ad aliquid, vt quot modis vnum eorum dicitur, totidem etiam alterum dici necesse sit) vnā quæ opponitur formæ partis, vt corpus animæ, alteram quæ opponitur formæ totius, & quia forma totius est tota quiditas, idè materia quæ illi opponitur, est extra quiditatem, huiusmodi autem materiam Scotus vult esse suam Hæccitatem, quæ vocatur materia, propterea quod constituit rem in ultimo esse subiacibili materiali, nec vllō modo pertinet ad esse formale, & quiditatum rei.

*Hæc opinio
Scoti
opponitur.*

Hæc Scotus pro sua opinione, quam Heruzus quodlibeto 3. q. 9. dupliciter impugnatur. Primò quidem, quia cum Scotus ait principiū indiuiduationis non posse sumi à materia & forma, propterea quod sunt communes omnibus indiuiduis, aut loquitur de communitate materiæ & formæ, quæ est secundum rem extra animam, aut de ea, quæ est tantum secundum rationem; si de priori, ergo extra animam erit actu aliquod vniuersale, quod falsum est; cum Aristot. dicat 1. de Anima tex. 8. Vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse; nā eiusmodi vniuer-

vniversale, vel per se subsisteret seiunctum à singularibus, quod sanè absurdum est, vel esset in ipsis singularibus, at quicquid est in singulari, necessarium est esse singulare. Et quamuis Scotus de vniversaliū existentia aliter sentiat, eius tamen sententiam, & rationi & doctrinæ Arist. aduersari, alio loco demonstrandum est. Sin autem loquatur de posteriori communitate quæ est secundum rationē, quod ipse dicit de materia & forma, idem prorsus dici poterit de Hæcceitate, nam sicut ab hac & ab illa materia, vi montis abstrahitur ratio quædam materiæ quæ est communis omnibus materiis, similiter etiam ab hac & ab illa Hæcceitate potest elici communis quædam ratio Hæcceitatis quæ erit communis singulis Hæcceitatibus: quare si propter huiusmodi communitatem negatur materia vel forma esse principium indiuiduationis, propter eandem negari etiam debet Hæcceitas. Deinde Heruæus quærit quid sit illa Hæcceitas; nam vel est substantia, vel accidens: si substantia, vel materia, vel forma, vel compositum; si accidens, vel absolutum, vel respectiuum; si absolutum, vel quantitas, vel qualitas, at nihil horum potest Scotus dicere, quia Scotus laboretur in eas opiniones, quas ipse in 2. lib. Sent. dist. 3. acerrimè oppugnat; ergo illa Hæcceitas nihil est. Hæc Heruæus contra Scotum. Rationum autem Scoti facilis est solutio, nam quia ipse nō aliam ob causam finxit illam Hæcceitatem, quam quia persuasum habuit indiuiduationem non posse fieri vel per accidens aliquod, vel per materiam & formam, si demonstraretur id esse falsum, vt certè infra demonstrabitur, nullum erit eius fundamentum, quo sublato, tota confestim ipsius ruet atque concider opinio; quare ad tertiam opinionem transceamus.

Principium indiuiduationis non esse materiam signatam quantitate.

CAP. IX.

DI VVS Thomas in opusculo de Ente & essentia, & de principio indiuiduationis, & in lib. 5. Metaph. super tex. 12. & in 3. par. q. 77. art. 2. opinatur principiū indiuiduationis esse materiā cū quātitate; nā duo in primis sunt de ratione indiuidui; vnū est, vt sit incommunicabile non aptum esse in pluribus; alterū est, vt sit distinctum numeraliter ab aliis eiusdem speciei; priorem proprietatem indiuiduum accipit à materia, quæ cum sit vltimum subiectibile, facit vt forma in ea existens, non possit in aliis inesse; posteriorem autem proprietatem habet à quantitate, propter eam enim materia est diuisibilis in multas partes, in quibus cū diuersæ formæ recipiantur, existit numeralis indiuiduorum distinctio. Sed præstat hæc

Secunda opinio quæ est D. Thomæ.

A

adscribere verba D. Thomæ ex 3. par. quæst. 77. art. 2. vt ipsomet dicente, quæ sit eius opinio clariùs atq; certius cognoscatur: sic igitur
Expressa do- ait; Est de ratione indiuidui vt non possit in pluribus esse, quod dupliciter cõin-
strina Dini git, vel quia nõ est natũ in aliquo esse, & sic formæ immateriales sunt per se ip-
Thoma de sas subsistentes & indiuidue, vel quia forma substantialis seu accidentalis est qui-
principio in- dem nata in aliquo esse, nõ tamen in pluribus, vt hæc albedo, quæ est in hoc cor-
diuiduationis. pore non potest esse in alio: quantum igitur ad primum, materia est indiuidua-
tionis principium omnibus formis sibi inheretibus, nam cum tales formæ aptæ
sint esse in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia, quæ nõ est in alio,
tam nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum,
principium indiuiduationis, est quãtitas, ideo enim aliquid natũ est esse in vno
solo, quia illud est in se indiuisum, & diuisum ab omnibus aliis, diuisio autem
accidit substantiæ ratione quantitatũ, & ideo quantitas est quoddam indiui-
duationis principium inquantũ diuersæ formæ numero, sunt in diuersis parti-
bus materiæ. Vnde etiam quãtitas secundũ se habet quãdam indiuiduationem,
possumus enim imaginari plures lineas eiusdem speciei differentes positione, quæ
cadit in ratione quantitatũ. Hæc D. Thomas. Siquis autem plura scire
cupit, quæ conducant ad huius sententiæ explanationem, legat tres
illos principes Thomistarum; Capreolum inquam in 2. Sent. d. 3. &
Paulum Soccinatum in 7. Metaphys. quæst. 33. 34. 35. & Caietanum
in commentariis suis super opusculum de Ente, & essentia. Quod
autem materia sit principium indiuiduationis permultis testimo-
niis Arist. ostendi potest, is enim 5. Metaphys. tex. 12. & lib. 7. tex. 28.
& lib. 12. tex. 49. & 1. lib. de Cælo tex. 92. apertis verbis docet vnita-
tem, ac distinctionem indiuiduorum esse à materia; ipsa autem ma-
teria ex se vna est, indeterminata atque indifferens ad omnia indiui-
dua, quapropter nisi ei accedat quantitas per quam determinetur, di-
stinguatur & in diuersas partes diuidatur, non poterit esse sufficiens
ratio & causa determinandi & distinguendi indiuidua.

*Refutatio se-
cundæ opinio-
nis.*

Sed hæc opinio non videtur nobis vera duas ob causas; primum
quidẽ, quoniam aggregatũ ex materia & quantitate est ens per acci-
dens; non potest igitur esse principiũ constitutiuum indiuidui, quod
est ens per se; & cum quantitas sit accidens, quomodo potest esse
principium indiuidui quod est substantia? Denique rationes, quibus
suprà refutauimus eorum sententiam, qui quantitatem faciebant in-
diuiduationis principium, valent etiam contra hanc opinionem.
Deinde, cum ex aqua generatur ær, quænam quantitas est principiũ
indiuiduans ærem? an ea, quæ in aqua præcedit generationem æris?
at hæc secundũ ipsos corrumpitur, nam in eo instanti, quo gene-
ratur ær, non est præcedens quantitas, siquidem idem instans est
primum esse æris, & primum non esse omnium præcedentium for-
ma-

marum; necessarium autem est principium formaliter constitutivum alicuius, manere in eo, quod constituitur. An forè est ea quantitas, quæ cernitur in aëre generato? at hæc secundum ipsos ordine naturæ posterior est forma substantiali, & ipso composito, namque omnium accidentium volunt subiectum esse totum compositum, ita ut prius secundum naturam sit forma in materia, & ipsum compositum prius sit individuum, quàm habeat quantitatem; ex quo fit, ut quantitas adueniens composito, iam reperiat ipsum individuum & singulare, & potius quantitas indiuiduetur per subiectum, quàm è contrario. Si quis autem per materiam cum quantitate, putet eos significare voluisse materiam prout habet in se respectum quendam ad quantitatem, fallitur: & ut ita sit, id tamen pari facilitate refellitur, nam talis respectus non potest fundari in materia prima, quippe quæ per se indifferenter respiciat quamlibet determinationem quantitatis; nec in quantitate aut præcedente, aut subsequente generationem individui, propter idem, quod paulò antè de quantitate dictum est; ergo hic respectus est nullus. Præterea, respectus non potest attingere, nedum complere, rationem formalem entis absoluti quale est individuum. His accedit, quod secundum Thomistas materia prius respicit formam substantialem quàm accidentalem, quare prius indiuiduatur per substantialem, quàm per accidentalem. Rationum autem, quæ pro hac sententia posita sunt, ex his quæ mox dicemus, petenda est solutio. Cum igitur quid sentiant alij de quæstione proposita dictum sit, restat ut dicamus quid nobis sentiendum esse videatur.

*Vnitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter
esse à forma substantiali.*

CAP. XII.

QUÆ nobis probabilior videtur sententia, ea duabus propositionibus explicabitur. Prima propositio sit hæc. Vnitates & distinctio indiuiduorum est à materia, & à forma. Altera propositio, talis vnitates & distinctio principaliter est à forma. Vtraque propositio faciliè probatur hac brevi ratione. Vnum, & ens cōuertuntur, & ab eodem vnumquodque habet vnitatem & distinctionem, à quo habet esse, sed indiuiduum substantiæ materialis, cum sit compositum ex materia & forma, habet suum esse cōpletum à materia & forma; ergo ab eisdem habet vnitatem & distinctionem; sed principaliter compositum est ens & vnum & ab aliis distinctum propter formam; omnes namque cōcedunt esse cuiuslibet rei, vel solum,

A ij

vel certè principaliter esse à forma; ergo vnitas & distinctio indiuiduorum principaliter est à forma; cui rei etiam illud fidè facit, quòd materia est propter formam, etenim forma est finis materiæ, vt auctor est Arist. 2. Phys. text. 81. & 91. quare vnitas & distinctio materiæ est ob vnitatem & distinctionem formæ, melius enim est, vt inquit Auerr. 2. de Anima comm. 60. existimare diuersitatem materiæ esse propter diuersitatem formarum, quàm è còtrario, si enim vnitas & distinctio generica est à forma, similiter etiam specifica, cur non itidem numeralis erit principaliter à forma? præsertim cùm Arist. in 2. de Anima text. 2. affirmet per formam fieri hoc aliquid, & text. 7. vnitatem & multitudinem rerum principaliter esse ab actu, & in 7. Metaphy. text. 49. separare ac distinguere esse proprium actus. Auer. autem in 2. de Anima com. 2. 7. 8. 9. conceptis verbis docet substantiam fieri & esse indiuiduam propter formam.

Nota has dubitationes, quoniam ex earum solutione pendet huius questionis intelligentia & còstruorum argumentorum solutio.

Sed hoc loco existunt duæ perquam graues dubitationes. Vna est, per quid forma fiat singularis, cùm ex se, vel sit vniuersalis vel certè indifferens ad vniuersalitatem & singularitatem? Altera dubitatio, cur Arist. & Periparetici vnitatem & distinctionem numeralem indiuiduorū ferè assignare soleant materiæ, si ipsæ principaliter sumuntur à forma? Ad priorè respondendū est, formam per se nec vniuersalē nec singularem esse, si enim esset per se vniuersalis, ergo nunquam posset esse singularis, quare nec generari nec corrūpi, nam singulare est quicquid generatur & corrumpitur: sin autem esset per se singularis, non posset effici vniuersalis, nec cadere sub scientiam quæ est tantum rerum vniuersalium. Etenim quod per se alicui conuenit, id necessariò ei conuenit & non potest non conuenire. Sed quemadmodum vniuersalis existit per abstractionem intellectus, per hoc nimirum quòd abstrahitur à materia signata, & à proprietatibus rerum singularium, sic etiam sit singularis per productionem agentis, nam quod producitur ab agente in materia quadam singulari, & per dispositiones quasdam singulares, necesse est ipsum quoque euadere singulare. In rebus enim primis atque simplicibus, non est quærenda causa intrinseca & formæ cur vel sint, vel tales sint, & si qua est illarum causa, ea prouenit extrinsecus vel ab agente, vel à materia, vel ab ipsis dispositionibus. Ad posteriorem dubitationem respondendum est, vnitatem & distinctionem numeralē assignari materiæ, tres ob causas. Primò quidem, quia secundum nos manifestius est talem vnitatem & distinctionem fieri propter materiā, quàm propter formam. Videmus enim vnā sigilli formā variè multiplicari, propterea quòd imprimitur & recipitur in multis & diuersis subiectis. Deinde quòd multiplicari numeraliter, non còuenit formæ vt forma est, sed

sed vt est forma materialis vel vnibilis materiæ, quocirca intelligē-
tiæ, quia sunt immateriales, non multiplicantur secundum numerū:
anima verò rationalis, licet sit per se subsistens & immortalis, tamen
quia est vnibilis materiæ, & pars essentialis compositi materialis, mul-
tiplicatur secundum numerum. Ad extremum, multiplicatio nume-
ralis efficitur à natura, propterea quòd res est corruptibilis, vt per
huiusmodi multiplicationem, si non eadem res numero, saltem eadē
secundum speciem perpetuò conseruetur, vt in 2. de Anima tex. 35.
& 2. de Generat. tex. 59. scriptum reliquit Arist. At radix eiusmodi
corruptibilitatis, est in materia, quare non immeritò ei attribuitur
indiuidualium multiplicatio. Quas igitur ob causas vnitas & distin-
ctio numeralis à Peripateticis interdum materiæ ascribitur cū ea
principaliter sit à forma, hoc modo breuiter explicatum sit. Atque
hinc etiam faciliè potest elici solutio earum rationum, quibus suprà
docuimus Thomistas, Scotistas & alios probare velle non formam
sed vel quantitatem vel materiam signatam, vel aliud quidpiam esse
principium diuisionis, quarum rationum enodationem in hūc
locum distuleramus.

*De forma relata ad suos effectus, ac primum de existentia
quæ est effectus formalis ipsius.*

CAP. XIII.

IC TVM est de forma in se, & respectu tā materiæ quàm
compositi; restat vt de forma differamus respectu suorum
effectuum. Est autē duplex effectus formæ, vnus formæ vt
forma est, quale est ipsum esse seu existentia; alter est for-
mæ, vt est principium efficiens motuum & actionum naturalium. De
vtroque nunc dicendum est, sed prius de existentia; de qua nonnullæ
quæstiones breuiter ac dilucidè tractandæ sunt, his enim explicatis;
quæ ad cognoscendā existentiam pertinet, cognita & perspecta erūt.
Prima quæstio est, an omnis existentia sit à forma, ad quam respon-
dendū est duplicem esse existentiam, vnā quæ simpliciter & absolutè
dicitur per quā quidquid est in natura quocunque modo existit; alte-
rā perfectam & determinatam ad gradum seu speciem aliquam entis.
Alij eandem distinctionem existentia aliijs verbis exponunt, aiunt
enim aliam esse entitatiuam, & aliam formalem. Prior igitur existen-
tia non semper est à forma, nam materia existit, nec existentiam suam
per quam est extra nihilum, & actu est in rebus, accipit à forma, sed
eam sua vi & suapte natura habet, quemadmodum suprà libro 3.

*1. Quæstio, an
omnis existi-
tia sit à for-
ma.*

à nobis demonstratum fuit. Posterior autem existentia, semper est à forma, unde Aristot. 5. Metaphys. tex. 15. *alio*, inquit, *modo substantia dicitur, quodcumque fuerit causa existentia in rebus, ipsi que inexistent, ut anima animali*, & in 2. de Anima tex. 36. *caussa*, inquit, *ipsius esse omnibus, substantia est*, vocat autem ibi substantiam ipsam formam: & in 2. Physic. text. 11. ait res naturales per materiam esse in potentia, per formam autem existere actu: & sanè meritò, nam cum generatio sit mutatio à non esse ad esse, non sit autem mutatio ad materiam, sed ad formam, necesse est, esse quod per generationem acquiritur, à forma proficisci, quare id quod Boëtius in lib. de Vno & unitate ait, quod omne esse est à forma, & quod Philosophi definierunt esse, existentiam formæ in materia, intelligendum est de esse perfecto & formali.

2. *Questio*,
quid sit exi-
stentia.

Secunda quæstio est, quid sit existentia. Ad quam respondendum est. Primò quidem existentiam non esse quiditatem rei, nec de quiditate rei, ac proinde nec esse materiam nec formam nec compositum: quod probatur testimonio Arist. & ratione. Etenim Arist. in 2. lib. Posteriorum distinguit quæstionem an sit, à quæstione quid sit, & in textu 7. eiusdem libri ita scribit; *Quid autem est homo, & esse hominem, aliud est*; & paulò post subiungit; *ipsum verò esse, nulli est substantia*. Atque id sanè rationi valdè congruit, nam definitio quæ declarat substantiam & quiditatem rei, non significat rem esse aut non esse, & quiditas per se indifferens est ad vniuersalitatem & singularitatem; existentia verò semper atque necessariò coniuncta est cum singularitate rei, non enim existentia est vniuersalium, sed singularium. Deinde, existentia non est accidens; nam si est accidens, erit in aliqua Categoria vel quantitatis, vel qualitatis, &c. sed eam nihil horum esse manifestum est. Postquàm, generatio terminatur ad ipsum esse, at generationis terminus non est aliquod accidens. Amplius, si est accidens, aut erit proprium aut commune non proprium, cum existentia communiter inest in omnibus rebus; neque commune, quia posset abesse rei sine eius interitu, quod implicat contradictionem, sic enim res existeret sine existentia. Postremò, accidens capit suam existentiam à subiecto, quare si est accidens, præsupponet aliam existentiam in subiecto, at illa cum etiam sit accidens, rursus aliam præsupponet atque hoc modo numerus existentiarum procederet in infinitum. Existentia igitur cuiuslibet rei, nec est de substantia & quiditate eius, nec vnum aliquod de accidentibus, quæ in ea insunt. Quid igitur est: nobis quidem videtur nihil aliud esse quàm modus quidam rei, quo res dicitur esse extra nihilum & à suis causis producta, & actu esse in mundo; qui enim dicit hominem, significat naturam & quiditatem hominis non declarando an sit actu in rebus, nec ne; qui autem

dicit

dicit hominem *existere*, significat naturam hominis quatenus extra nihilum, & extra suas causas producta existit in rebus. Ac modus quidem *existentiæ* sequitur modum *essentiæ*, nam si *essentia* fuerit completa per se, qualis est *substantiæ* completæ, *existentia* quoque est completa, unde *substantia* dicitur per se *existere*; sin autem *essentia* fuerit incompleta cuiusmodi est *accidentium* & *partium*, *existentia* similiter incompleta erit, quocirca non dicuntur huiusmodi res per se *existere*, sed *inexistere*, *inhærere*, *inesse* in alio. Quamquam hoc non videtur habere locum in anima rationali, quippe quæ cum habeat *essentiam* incompletam, est enim pars, & forma hominis; habet tamen completam *existentiam*; siquidem à corpore seiuncta per se existit. Verùm dici potest animam rationalem quatenus est independens à materia, & composito, per se *existere*, quatenus verò est pars & forma *inexistere* & *inesse* in alio tanquam in toto & subiecto. Licet autem anima separata per se existat, nō tamen (proprie loquendo) per se subsistit, quia id est suppositorum, qualis non est anima. Verùm de hoc aliàs.

Tertia quæstio est, quibus rebus proprie conueniat *existentia*? Respondendum est, *existentiam* primò & per se conuenire singularibus & compositis, secundùm quid autem vniuersalibus, & ipsis partibus. Loquimur autem hîc de *existentia* rerum duntaxat naturalium. Hoc autem ita probatur, ei conuenit *existentia*, quod actu verè existit per se, sed vniuersale nec per se existit, sed in singularibus, nec extra animam existit actu, sed tantùm potentia; ergo non proprie conuenit vniuersali *existere*. Deinde, *existentia* est earum rerum quæ generantur, corrumpuntur, mouentur, operantur, sunt in loco determinato, & sub tempore, quæ quidem non cōueniunt vniuersalibus nisi propter singularia: nam vniuersale, vt dici solet, abstrahit ab hîc & nunc. Præterea, *existētia* accidit rei ex eo quia est producta, vniuersale autē per se non producit sed tantùm singulare; ergo, &c. Quòd autem *existentia* per se sit totius non autem partium, vel ex eo manifestum est, quia vt sapenumero Arist. ait, quod per se generatur non est materia nec forma, sed totum compositum, quare similiter etiam quod per se existit, erit totum compositum. His accedit, quòd nec materia per se existit, saltem *existentia* perfecta & determinata, nec forma, quippe quæ *inexistit* materiæ; ergo quod per se existit est ipsum compositum. Restat quarta quæstio omnium grauissima & difficillima, an *existentia* realiter distinguatur ab *essentia*.

*Quarta questio, an existentia distinguatur realiter ab essentia,
& primum exponitur opinio D. Thomæ.*

C A P. XIII.

MAGNA est disceptatio tā inter Philosophos quàm inter Theologos, an existentia cuiuslibet rei, distinguatur realiter ab eius essentia & quiditate. De qua re duæ sunt opiniones. Vna D. Thomæ qui in omnibus rebus creatis existentia vult distingui realiter ab essentia. Altera aliorū, qui id negant, qui inter essentia & existentiam solā rationis differentiam esse putāt. Nos priori loco D. Thomæ opinionē diligenter explanemus. Sententia D. Thomæ est, in qualibet re creata (solū enim Deum excipit) esse distingui realiter ab essentia. Vide D. Thomam in libro de Ente & essentia & in 2. contra Gentes cap. 52. & in 1. Sent. dist. 8. in 4. Metaph. super tex. 3. vide etiā Egidium Romanū in libro de Ente & Essentia quæst. 9. & 1. quodlibeto, quæst. 7. Hanc opinionem latissimè tractat Capreolus 1. Sent. dist. 8. & Paulus Soncinas super 4. Metaph. quæst. 12. Affirmat igitur D. Thomas duplicem in rebus creatis reperiri compositionem; vnam ex materia & forma, vnde resultat essentia rei; alteram ex ipsa essentia & existentia: respectu prioris compositionis, essentia habet se vt actus; respectu autē posterioris habet se vt potētia, habet enim essentia potētiā recipiēdi existentia, quare existentia est vltima & qualitas rei; in priori cōpositione res acquirit esse quiditatum, specificū, intelligibile, immutabile, indeterminatū secundū tempus & locum, abstractū à singularitate & à respectu ad causas extrinsecas, vt ad efficiētiā & finem. In posteriori autem acquirit esse existentia singulare, sensibile, generabile, & corruptibile, determinatum secundū tempus & locum, dependens non solū à causis internis, sed etiam externis. Ac licet prior compositio non sit nisi in rebus materialibus, posterior tamē in omnibus est etiam in ipsis Intelligentiis.

*Opinio D.
Thomæ.*

*Quinque do-
cumenta se-
cundū D.
Thomā do-
ctrinam, dili-
genter obser-
uanda.*

Ex his, quinque colliguntur quæ sunt secundū hanc opinionem summa animaduersione digna: vnum est, nullam creaturam esse penitus simplicem; alterum, nullam creaturam esse actum purum; tertium, nullius creaturæ operationem esse idem cum eius substantia; quartum, in omni creatura esse aliquod accidens; quintum, de nulla creatura verè dici posse quod ipsa sit suum esse, sed hoc esse propriū Dei, qui dixit, Ego sum qui sum. Quæ omnia vno eodēque nituntur fundamento. Nam si cunctis in rebus esse distinguitur realiter ab essentia; ergo in omnibus est compositio ex esse & essentia; ergo in omnibus est potētia, quia in omni cōpositione implicata est ratio potentia

potentiæ & actus; ergo operatio distinguitur à substantia cuiuslibet rei; nam cum operari sequatur esse, si esse distinguitur realiter ab essentia, multò magis operari; ergo quia in quibuscunque rebus operari distinguitur ab essentia, in his, operatio est accidens; in omnibus autem creaturis operari distinguitur à substantia rei; necesse igitur est in omnibus creaturis esse aliquod accidens. Denique si in creaturis esse extrinsecus aduenit essentiæ eique imprimitur à primo agente, nulla creatura est suum esse. Quomodo autem se habeat illa duplex compositio in rebus, facillè intelligitur hoc exemplo. Est aër & perspicuitas & lumen. Aër est in potentia ad perspicuitatem, perspicuitas est in potentia ad lumen, & perspicuitas est actus aëris, & lumen perspicuitatis. Sic materia est in potentia ad formam; forma vel essentia est in potentia ad existentiam. Sed quæret aliquis, quid sit talis existentia? Respondent, non esse vel substantiam, vel accidens, sed esse vltimum completum cuiuslibet rei, & reduci ad eam Categoriam, in qua est ea res cuius est existentia (verbi gratia) existentia quantitatis ad Categoriam quantitatis, existentia substantiæ, ad Categoriam substantiæ. Describunt autem existentiam hoc modo. Existentia est vltima actualitas impressa rebus à primo agente. Nam esse, quemadmodum dicitur in libro de causis, est primus, vniuersalissimus, proprius atque immediatus effectus primæ causæ.

Hæc opinio sic explanata quod attinet ad id quod nunc quæritur, an existentia realiter distinguatur ab essentia, confirmatur his argumentis. Primum Arist. in 2. Post. iis locis, quæ præcedenti capite in explanatione secundæ quæstionis circumsimus, satis apertè declarat ipsum esse distingui à substantia rei; & Boëtius in libro de Hebdomadibus ponit huiusmodi sententias; *Diversum est esse & id quod est; & id quod est, accepta essendi forma est atque subsistit; & id est, Omne quod est, participat eo quod est esse, ut sit.* Ex quibus colligitur esse distingui realiter ab essentia. Deinde essentia, secundum se est indifferens ad esse & non esse, ab utroque enim abstrahitur: essentia enim rosæ (verbi gratia) in hyeme non habet existentiam, in vere autem habet; ergo existentia distinguitur realiter ab essentia: nam si esset idem realiter cum existentia, nunquam posset reperiri cum opposito eius; quemadmodum si aliquid esset idem realiter cum albedine, nunquam posset reperiri cum nigredine. Adde, quod nihil est in potentia ad seipsum, sed essentia rosæ in hyeme est in potentia ad existentiam quam accipit in vere; ergo existentia rosæ differt realiter ab eius essentia. Postea, si idem est esse & quiditas, sicut quælibet res & sua quiditas, ita esset suum esse, ac proinde haberet esse infinitum, & illimitatum; omnis enim limitatio fit vel per subiectum in quo recipitur, vel per aliquas

Probatur à
Thomistis
quinque ra-
tionibus exi-
stentiam re-
distingui ab
essentia.

differentias quæ contrahunt id quod limitatur : sed ipsum esse non limitatur per receptionem in subiecto , nam cum sit idem cum essentia non potest dici, quod recipiatur in ea tanquam in subiecto ; nec etiam limitatur per differentias, sicut enim ens non habet differentias, ita nec esse, non enim habet essentielles differentias, quoniam hæc pertinent ad essentiam, nec accidentales, alioqui substantia existeret per accidentis. Præterea, in accidente inexistencia differt ab essentia, potest enim vnum ab altero separari, nam in quantitate hostiæ consecratae manet essentia quantitatis, quæ prius erat, non autem manet inexistencia, quia non inexistit alicui subiecto sicut prius inexistebat, ergo similiter in substantia existencia realiter differt ab essentia. Postremo, quiditas non habet causam efficientem (verbi gratia) hominem esse animal rationale, quiditatiuè à nullo fit, tum quia hoc est æternum, quod autem fit à Deo, non est æternum, tum quia, quod fit à Deo, potest non fieri, at nullo modo potest fieri quin homo sit animal rationale, sed existencia habet causam efficientem, omnia enim habent esse à Deo, & tā generatio, quàm creatio terminantur ad esse rei, ergo existencia differt realiter ab essentia. Hæc de opinione D. Th.

*Refellitur supradicta opinio & demonstratur existentiam
re non distinguì ab essentia.*

C A P. XV.

In Intelligentiis secundum Aristotelem, existentiam re diuersam non esse ab essentia.

HÆc sententia nobis non valdè probatur, quibus autem rationibus ea refellitur, eisdem comprobatur altera sententia eorum, qui censent existentiam non re, sed ratione tantum distinguì ab essentia, quam sequitur Henricus, Scotus, Durandus, Guilielmus Ochamus, & alij quamplurimi. Primum autem ostendimus secundum Arist. in Intelligentiis existentiam re non distinguì ab essentia : tum idem simpliciter & vniuersè demonstrabimus in omnibus rebus. Existentiam non distinguì ab essentia in Intelligentiis secundum Aristot. doctrinam, hinc manifestum est: Aristot. in 8. Metaphys. text. 16. ait quæcunque nec sensibilem nec intelligibilem materiam habent, se ipsis sunt ens, & vnum, & non per aliquid sibi additum ; sed Intelligentiæ nec sensibilem nec intelligibilem materiam habet, dicitur enim materia sensibilis ea quæ est in rebus Physicis, & intelligibilis, quæ est in Mathematicis; quemadmodum ipsemet Aristot. declarat in 7. Metaphys. text. 35. ergo Intelligentiæ non sunt nec existunt per existentiam additam essentiæ suæ, & ab ea, re diuersam. Præterea, in abstractis à materia idem est quiditas & habet quiditatem, vt Arist. ait in 3. de Anima tex. 9. sed habens quiditatem, est

est res existens; ergo in rebus abstractis existētia est i dem cū essentia. Amplius, si in Intelligentiis esset compositio ex essentia & existentia, vt volunt Thomistæ, esset in ipsis potentia, nam essentia habet potentiam ad existentiam; sed Aristot. omnem remouet potentiam ab Intelligentiis, nam in lib. 9. Metaph. tex. 17. ait omne æternū carere potentia, & solum ibi excipit cælum, quod habet potentiā ad vbi, ratione cuius est mutabile & variabile; & in 12. Metaph. text. 30. scribit in Intelligentiis nullā esse potentiam siue in substantia siue in operatione. Cuius rei vtroque in loco hanc reddit causam; cū omnis, inquit, potentia sit contradictionis, si Intelligentiæ haberent potentiam, vel in substantia, vel in operatione, possent esse, & non esse, etiam operari, & non operari; quare & motus cœlestis, & Intelligentiarum, atque adeo ipsius mundi æternitas tolleretur. His accedit, quod apud Peripateticos tritissimum est, atque certissimum axioma omni compositionem esse nouam & dissolubilem, quare si in Intelligentiis esset compositio ex essentia & existentia, Intelligentiæ non essent æternæ. Quid? quod Aristot. in 12. Metaphys. text. 51. vult in Intelligentiis idem secundum rem esse intellectiōem, intelligentem & rem intellectam; si autem intellectio idem est cū substantia Intelligentiæ, multo magis erit existentia. Atque hæc quidem pauca de existentia & essentia Intelligentiarum secundum Aristotelicā disciplinæ decreta, dicta sint. Deinceps ad generalem eiusdem rei demonstrationem, quæ omnes in res conueniat, aggrediamur.

Omnes res qualescunque fuerint, habere existentiam re non di- *Septem argu-*
uersam à sua ipsorum essentia, ad hunc modum ostendi potest. Pri- *mentis proba-*
mò Aristot. in 4. Metaphys. text. 3. & in 5. lib. text. 14. & in 10. lib. text. *tur, existentia*
8. scribit, ens & vnum adiūcta rebus, nihil amplius significare, quàm *cuiuslibet rei*
res ipsas; sed idem est existens, quod ens; ergo existere non significat *non distingui*
aliquam rem diuersam ab essentia; probatur minor, tum quia hoc *ab essentia.*
nomen ens impositum est, vt ait D. Thom. in lib. de Ente & essentia,
ad significandam essentiam in ordine ad existentia; tum etiam, quia
cum existere sit transcendens, necesse est vt sit vel idem quod ens, vel
aliqua passio entis; sed constat nō esse aliquam passionem entis; ergo
est idē quod ens: & confirmatur hæc ratio, existere est transcendens;
ergo non significat aliquam rem diuersam ab iis de quibus dicitur:
probatur consequentia, tum, quia cætera transcendētia vt ens, vnum, *Transcenden-*
verum, bonum, non significant aliquid re diuersum ab iis de quibus *tia non signi-*
dicuntur, tum etiam quia hoc requirit ratio transcendentis: nam si *ficiant re quā-*
est transcendens, ergo per omnes res peruadit, si autem existentia *piā diuersam*
est res quædam, ergo ipsa quoque existet, nam transcendens de om- *ab iis de qui-*
nibus dicitur; vel igitur, se ipsa vel per aliam entitatem, si se ipsa, *bis dicuntur.*

cur non itidem essentia existet se ipsa? sin autem per aliam entitatem, & illa similiter per aliam, res abibit in infinitum. Deinde, si existētia est res quādam diuersa ab essentia, necesse est eam esse vel substantiam vel accidens; non est substantia, quia nec est materia, nec forma, nec compositum, hæc enim pertinent ad ipsam essentiam; nec est accidens, tum quia substantia non existit propter accidēs, sed potius è contrario; tum etiam, quia dici non potest ad quam accidentis Categoriā existentia propriè pertineat. Nec firmum est Thomistarum perfugium, qui respondent existentiam, nec esse substantiam, nec accidens, sed vltimam rei actualitatem, atque complementum. Hoc enim est, vt Aristotelico vtat prouerbio, præter fores rationi occurrere; siue enim existentia sit complementum siue actualitas, siue quiduis aliud, id non obstat, quominus necesse sit eam esse vel substantiam, vel accidens; etenim diuisio entis in substantiam & accidens, immediatā est, quippe cū ad cōtradictoria reducarur. Postea, existentia secundū Thomistas est actus, cū igitur Aristot. 2. de Anima text. 2. & 5. distinguat actum in primum & secundum; querendum est, an existentia sit actus primus? sed is est forma secundū Aristotelem, quare si existentia est actus primus, non poterit re distinguī à forma. An secundus? at verò is est operatio: ergo existentia nullus est actus. Præterea, essentia secundū ipsos est in potentia ad existentiam, duplex autem est potentia, vt Arist. innuit 8. Phys. text. 32. & 2. de Anima 55. vna essentialis, altera accidentalis; sed essentia non est in potentia essentiali ad existentiam, alioquin essentia per se non esset completa, & per existentia essentialiter compleretur, quod & falsum est, & decretis ipsorum repugnans; nec in potentia accidentalī, quia existentia non est accidens, ergo, &c. Confirmatur hæc ratio; vel ex essentia & existētia fit vnum ens per se, vel vnum ens per accidens: non vnum ens per se, quia cū essentia sit actus & similiter existentia, est apud ipsos quasi axioma certissimum, ex duobus entibus in actu non posse fieri vnum ens per se, hac enim maximè ratione pugnant ipsi contra eos, qui ponunt multas formas substantiales in vno composito; sin autem ex ipsa existentia & essentia existat vnū ens per accidēs, cū res existens sit terminus generationis, generatio substantialis terminaretur ad ens per accidens. Amplius, si existentia re differt ab essentia, essent duo termini per se primi ipsius generationis, quod nequaquam fieri potest. Vnitas enim numeralis cuiuslibet motus, pendet ex vnitate numerali termini, ad quem; probatur antecedens: nam terminus generationis est forma, vnde Arist. formam sæpè vocat generationis terminum, finem, & cuius gratia; est etiam existentia terminus generationis, nam generatio definitur esse mutatio

mutatio à non esse ad esse; generari est fieri, fieri autem per se terminatur ad esse; quare si esse secundum rem differret à forma, duo essent termini generationis. Verùm Thomistæ respondent, esse quidem duos terminos, non tamen æquè primos; sed vnum primum, alterum secundarium: bene habet, sed quærat ab illis vtrum velint esse primum, formam nē, an existentiam? non existentiam, hæc enim posterior est forma, cū sit effectus formalis eius; nec ipsam formam, nam si generatio per se primò terminatur ad formam, secundariò autem ad existentiam; ergo etiam si remoueretur existētia (quacunque ratione id fieri possit) generatio quantum attinet ad ipsam rationem generationis, completa & absoluta esset in sola forma; quod tamen implicat contradictionem, pugnant enim hæc inter se, aliquid esse generatum & productum, quod tamen non existat; at si existentia esset terminus secundarius generationis, non accideret talis repugnantia; quemadmodum, quia calefactio primò terminatur ad calorem, secundariò ad raritatem, etiam si raritas separaretur à calore, nihilominus calefactio intelligeretur completa & absoluta per solam caloris productionem. Ad hæc, in accidente essentia non distinguitur ab existētia, ergo nec in substantia; par enim est vtriusque ratio. Probatur antecedens. Si existentia accidentis est res diuersa ab essentia, quærendum est, an talis res sit substantia vel accidens, non substantia, vt patet: si est accidens, ergo similiter ipsum inexistit, aut igitur seipso, aut per existētiā à se diuersam; si seipso, cur non idem de primo accidente dictum est? si per aliam existentiam, idem rursus de illa quæri potest, atque hoc pacto res procederet in infinitum. Postremò, ratio Auerr. in 4. Metaphysicæ comm. 3. contra Auicennam affirmantem ens, & vnum significare dispositiones seu naturas quasdam adiunctas rebus de quibus dicuntur; quam rationem ibidem probat D. Thomas. Hæc inquam ratio Auerr. nō minorem vim habet contra hanc Thomistarum opinionem, quàm contra Auicennam. Est autem ratio Auerrois huiusmodi. Si ens, & vnum significant aliquid additū rebus, cū illud etiam sit ens & vnum, alioquin nihil esset, vel est tale seipso, vel per aliquid aliud; si seipso, etiam quælibet res erit ens & vna seipsa; si per aliud, de illo itidem quærat, & sic continget processus in infinitum. Hæc ratio similiter valet contra Thomistas; nam si existētia est res diuersa ab essentia, cū ipsa existat siquidem ipsum existere transcendens est; vel existit seipsa vel per aliam existentiam; & cætera deinceps, similiter vt suprà, connectantur. Quare, ne pluribus argumentis colligendis longiores simus, ex his quæ dicta sunt manifestissimum est, existentiam non posse realiter distingui ab essentia; & sanè nulli viro sapienti placere

*In existentia
accidentis ab
eius essentia
re non differt.*

potest multiplicatio entium sine causa & necessitate, præsertim cum quæ de essentia & existentia dicuntur, sola rationis distinctione posita, facillimè defendi & optimè possint explicari.

Soluntur rationes quibus probabatur existentiam re distingui ab essentia.

C A P. XVI.

R

EST AT, vt rationes Thomistarum dissoluamus. Ad Primam rationem eorum, ita respondemus. Illis testimoniis non concludi distinctionem realem inter essentiam & existentiam, sed tantum rationis. Ad 2. Primum non valet, essentia est indifferens ad esse & non esse; ergo distinguitur realiter ab existentia: nam etiam albedo est indifferens ad fundandam dissimilitudinem cōparatione nigredinis, & similitudinem cōparatione alterius albedinis, & albedo tamen nec à similitudine, nec à dissimilitudine re differt, non enim relatio re differt à suo fundamento. Similiter quātitas indifferens est ad hanc vel aliam quamlibet determinationem & figuram, at inter quantitatem & figuram non est distinctio realis. Deinde, falsum est essentiam posse esse cum existentia & sine existentia, nunquam enim est essentia sine existentia, & oppositum huius, implicat contradictionem; essentia enim nihil est sine existentia. Potest quidem essentia esse in intellectu sine existētia, id est, concipi ab intellectu non concipiendo, an existat, necne: neque existere actu, nec non existere actu, est de conceptu quiditatis vel essentiæ. Veruntamen ex hoc non potest colligi distinctio realis inter essentiam & existentiam, alioquin cum existentia possit concipi quatenus nōdum est actu, sed potest esse, & quatenus iam actu est, & ad utrunque sit indifferens, sequeretur ipsam existentiam realiter distingui à seipsa, prout actu est. Ad 3. Creaturam esse suum esse, dupliciter intelligi potest; vno modo, essentiam creaturæ idem secundum rem esse cum sua existentia, & hoc verum esse contendimus, nec id soli Deo conuenit, sed commune est omnium rerum: altero modo, creaturam habere esse à se non aliunde acceptum aut dependens, & hoc falsum est, nec id est contra nos, nam hac ratione nec creatura est sua quiditas: cum enim talis quiditas non sit Deus, necesse est esse à Deo, cuius proprium est esse à se. Quod autem quærunt, quomodo esse creaturæ limitetur si est idem cum essentia? Respondendum est, existētiā cuiuslibet rei intrinsecè limitari secundum gradum & mensuram suæ quiditatis, nam modus existentia, vt supradictum fuit, est secundum modum essentiæ, extrinsecè autem determinari à primo agente, qui secundum sapientiæ suæ dispositionem, & voluntatis suæ

*An quelibet
res sit suū esse,
& quomodo
limitetur ip-
sum esse in
rebus creatis.*

suæ determinationem, omnia condidit in pondere, numero & mensura, cunctisque rebus præfiniuit modum, speciem & ordinem. Et sanè quod ipsi quærun de existentia, idem planè similiter quæri potest de quiditatibus rerum simplicium. Etenim cum in his vnumquodque sit sua quiditas & omnis quiditas, quæ non est Deus, sit finita, percunctari oportet à Thomistis quomodo huiusmodi quiditates simplices contrahantur ac determinentur? Ad quartam. Negandum est quantitatem hostiæ consecratæ amisisse eam existentiam quam habebat ante consecrationem; nam cum existentia separari nequeat ab eo cuius est, sine eius interitu, quid enim aliud est corrumpi quàm priuari sua existentia? si quantitas in consecratione hostiæ amisisset priorem existentiam, necessariò fuisset corrupta, & rursus denuò generata. Quare eadem prorsus existentia manet in quantitate ante & post consecrationem, sed diuerso modo, nam antè erat in subiecto in ipso inhærens & ab ipso depèdens, post autem est per se absque villo subiecto, quocirca antè verè dicebatur inexistere & ipsius existentia verè dicebatur inexistencia, post autem minimè. Ad quintam. Falsum est quiditatem creaturæ non habere causam efficientem, nam si ipsa non est Deus, necesse est eam à Deo productam esse; quinimò quod producit per generationem substantialem, est forma & quiditas, alioquin non esset generatio substantialis, si ea non per se terminaretur ad substantiam. Falsum etiam est quiditates rerum, prout habent esse diuersum à Deo, & extra Deum, esse æternas; nam cum æternitas sit duratio, quæ est quasi quædam extensio ipsius existentia, haberent profectò existentiam æternam; vel probanda esset opinio Henrici, qui affirmat creaturas ab æterno extra Deum habuisse quoddam esse non existentia, sed essentia, quæ opinio & à Thomistis & ab aliis ferè Theologis reprobatur. Ergo Deus producendo hominem, simul etiam producit quiditatem hominis, &tribuendo ei naturam sensitivam & rationalem, facit, vt de quiditate hominis sit, esse animal rationale. Itaque quiditas creaturæ vel nihil est, vel idem est quod Deus, vel si quid est à Deo diuersum & seiunctum, id necesse est ab eo productum, atque effectum esse, vel est tantum notio ipsius quiditatis quam format intellectus.

An quiditas cuiuslibet rei create habeat causam efficientem, & an sit æterna.

De altero effectū formæ, qui est operatio. CAP. XVII.

E actionibus quæ à forma proficiuntur, ea tantum breuibus explicanda sunt, quæ ad ampliorem certiorémque formæ notitiam conducunt. Ac primum quidem sciendum est, ob quinque causas posse contingere, vt ab vna eadémque forma

Quinque cause cur ab vna forma multe ac varie actiones proficiantur.

multæ ac variæ actiones proficiantur; vel enim una per se prouenit à forma, altera verò per accidens, sicut ab igne per se est calefactio, per accidens est congregare, segregare, rarefacere; vel quòd una est à forma tanquam principali agente, altera est ab ea vt est instrumentum alterius agentis, quemadmodum ignis vt ignis calefacit, vt autem in viuentibus est instrumentum animæ, concoquit, attrahit, generat carnem & ossa; vel quia forma est consociata cum multis accidentibus, quomodo ignis per siccitatem exsiccat, per calorem calefacit, per leuitatem mouetur sursum, & anima per varias potentias; multas & varias explet actiones; vel quia forma est causa vniuersalis, & per agentia particularia determinatur & deducitur ad varias actiones & effectus, quam ob causam sol & homo generant hominem, sol & equus aut planta generant equum aut plantam; vel ob materiam, in qua inest forma, aut densiorem aut rariorem, ob eam rem calor in materia densa acrius vrit quàm in materia rara.

*In actione
quatuor à Philosophis
perpendi: substantiã seu
naturam actionis, durationem
eius, modum, & effectum.*

Deinde considerandum est, in actionibus quæ manant à forma, quatuor imprimis solere à Philosophis perpendi: substantiã seu naturam actionis, durationem eius, modum, & effectum. Natura actionis in eo est, vt videatur, an sit materialis vel immaterialis, corporea vel incorporea. Duratio, an sit æterna, nec ne. Modus an sit dependens vel independens, sit ex nihilo, an ex aliquo subiecto. Effectus, quid sit & quale id quod post actionem relinquitur & per ipsam actionem producitur. Ex his quatuor faciliè cognoscitur & æstimatur cuiusque formæ vis atque præstantia, quorum omnium multa & illustria sunt apud Aristot. exempla. Etenim in 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. demonstrat animam sensitivam & vegetatiuam ante corpus esse nõ potuisse, propterea quòd earum actiones sint penitus corporeæ: mentem autem, quòd eius actio sit incorporea, extrinsecus aduenire, diuinam ac separabilem esse. Et in 1. de Anima tex. 13. docet ex operatione intellectus, cognoscendum atque diiudicandum esse, an is sit à corpore separabilis, nec ne. Idem quoque in 8. Phys. & 12. Metaph. ex æternitate motus cœlestis, cuius effectrices sunt Intelligentiæ, concludit eas esse sempiternas, immateriales, indiuisibiles, & immobiles. Ex modo autem agendi, Theologi ostendunt infinitam esse Dei potentiã; nam quãuis nullus Dei effectus sit infinitus, tamen quia multa creauit & quotidie creat ex nihilo, is modus agendi ex nihilo clarissimè declarat infinitam eius vim atque potestatem. Ad extremum, ex effectibus rectissimè iudicatur de forma quæ est efficiens, nam cum omne agens producat (quoad eius fieri possit) aliud sibi simile, qualis & quanta in rebus effectibus inest atque cernitur nobilitas, talem atque tantam in formis efficientibus eam inesse & æstimari oportet. Atque hoc

hoc quidem interest inter formas cœlestes & sublunares, quòd illæ præclarum
quòd superiores atq; perfectiores sunt, eò pauciores habent actiones: *discrimen in-*
primum enim cœlum quòd omnium est nobilissimū, vnico tantum *ter formas*
simplici motu cietur, & Theologi in primis nobiles, affirmant quòd *cœlestes &*
Angeli superiores & præstantiores sunt, eò minorem habere tum *sublunares.*
intellectionū tum specierum intelligibilium multitudinem ac varia-
tatem; cū enim dignitate & similitudine Deo propiores sint, magis
etiam diuinam vnitatem atque simplicitatem imitantur. E contrario
autē res se habet in rebus sublunaribus, in quibus quæ præstantiores
sunt, eas videmus pluribus actionibus abūdare. Etenim homo prin-
ceps omnium rerum caducarum atq; mortalium, multitudine va-
rietatēque functionum ceteras res longè superat. Cuius rei hāc con-
stat esse causā, quòd in mortalibus, quæ præstantiora sunt, plures
formas seu plures facultates formales nacti sint, è quibus necesse sit
plures etiam actiones dimanare.

Postremò, illud etiam hoc loco intelligendum est, omnem actio- *Nullā actio-*
nem esse à forma nullam autem à materia prima, quatenus materia *nem proficiet*
est, quod Arist. 1. de Generat. tex. 55. confirmat his verbis; *à materia, ve*
cundum quod materia, passivum est, & in 2. lib. tex. 53. *materia est,*
pulchre de-
monstratur.
Materia moueri & pati, mouere autem, & facere alterius potentia: quod sanè hoc modo pro-
bati potest, omne agens producit sibi simile, si igitur materia agit,
quid producet? non formam quippe quæ est illi dissimillima atque
ad eò opposita; ergo producet materiam: at materiam in genera-
bilem & incorruptibilem esse superiori libro ostensum est: postea si
materia ageret, eius actio reciperetur in materia, quare si vna pars
materiæ primæ esset agens, altera patiens, cū omnes partes materiæ
primæ sint eiusdem rationis, hinc efficeretur, idem respectu eiusdem
esse agens & patiens, quod est absurdum: quid multa? actio nō est nisi
inter contraria, materia nulli est contraria, non enim alij materiæ, si-
quidem contraria specie differūt, omnes autem materiæ partes sunt
eiusdem naturæ; nec formæ, ut potè quam in se suscipit & sustentat,
vnum autem contrarium, ut docet Arist. 1. Phy. tex. 51. non suscipit
in se alterum contrarium; ergo materia nullius actionis est causā ef-
ficiens. Forma autem triplicem habet causalitatem, nam quod Arist.
de anima scribit lib. 2. de Anima tex. 36. id vniuersè conuenit in om-
nes formas naturales, Etenim respectu ipsius esse vel existentiae, est
causā formalis; respectu operationum & motuū naturalium, est ef-
ficiens; respectu generationis, per quam ipsa producitur, est finis.

Tripliciter
forma est
causā.

An sit aliqua forma Physica separabilis à materia & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.

C A P. XVIII.

ESTAT extrema pars huius libri, in qua disquirèdum est, an inter formas Physicas si aliqua separabilis à materia & immortalis; quæ quidem quæstio solum inducitur & proponitur tractanda propter animam rationalem quæ est vera & naturalis forma hominis: nam vel nulla est forma Physica separabilis à materia, vel si qua est, talis perfectò sola est anima rationalis. Huius autè disputationis duæ sunt partes, vna complectitur veritatis declarationem atque confirmationem: altera continet solutionem argumentorum quæ contra veritatem adducuntur. Nos in præsentia priorem tantum partem exponemus, posteriorem autem reiciemus in lib. de Anima; nam si hanc quoque pertractandam suscipereimus, & libri magnitudo nimium excreceret, & multa hinc disputari necesse esset, ab instituta huius operis ratione valdè aliena. Quæ veram de anima rationali sententiam, nec ieiunè nec indiligenter (quantum ad id de quo in præsentia agitur, attinet) expositam, nunc lector accipiat: notationem autem explanationemque innumerabilium prope difficultatum quæ contra veritatem & solent & possunt afferri, alio loco à nobis expectet. Primùm igitur indicemus quid de immortalitate animæ rationalis duo Philosophorum principes Plato & Arist. senserint: tum doceamus, an immortalitas animæ nostræ possit etià lumine naturæ cognosci, & Philosophicis rationibus comprobari: ad extremum, quia fortasse aliquis multitudinem ac pòdere argumentorum oppressus, cōcederet quidè animam nostram esse immortalem, sed ambigeret, nū ea sit vera & naturalis forma hominis, hoc est, forma, vt vocant, informans & dans esse homini; idcirco ne quid veritati officere queat, hunc quoque ambiguitatis & dubitationis scrupulum eximamus. Ac de Platone quidem, quid is senserit de animi nostri immortalitate, dicere ordiamur.

Decem argumenta ex doctrina Platonis ad probandam animi nostri immortalitatem.

Certum est animam rationalem secundum Platonem esse immortalem; nam & plurimis in locis id affirmat, vt in Phædro, Phædone, Timæo, Philebo, in Menone, in libris de Republica, in epistolis, præsertim ad Syracusanos: & ea de re cum nemo vnquam dubitauerit, nulla est controuersia. Rationes autem quæ ad id confirmandum ex scriptis & doctrina Platonis eliciuntur, hæc ferè sunt. 1. Vnum cōtrarium non recipit alterum; sed animus noster per se viuit & adfert vitam corpori; ergo non est capax mortis. 2. Animus descendens ad res corporeas & sensibiles, obscuratur, atque se ipso ignobilior, vilior, &

ab-

abiectionis existit; abducens autē & reuocans se à corpore ad res diuinas: & æternas maximè illustratur & perficitur; tantùm igitur abest vt ex separatione eius à corpore timeri debeat eius interitus, vt tum maximè perfectio & felicitas ipsius speranda sit. 3. Animus imperat & dominatur corpori, vt planū est in viris iustis ac sapientibus; ergo nō depēdet à corpore, nec est cū eo mixtus: rectè enim Anaxagoras dixit solū intellectu nō fuisse mixtū cū aliis rebus, vt illis dominari, & imperare posset. 4. Scire nostrum non est aliud, quàm quoddā reminisci corū quæ animus noster antequàm in hoc terrenum & mortale corpus nostrum intraret, cognouit & gessit, vt Plato in Menone ostendit; fuit igitur animus ante corpus; quare est immortalis. 5. Animus à se ipso mouetur, ergo est immortalis, quia quod à se ipso mouetur semper mouetur, nunquā enim seipsum deseret. Alcinoūs in libro de doctrina Platonis cap. 25. ait Platonem vocare animam seipsam mouentem, quia habet vitam innatam, per seipsam semper operantem: quare cū Arist. propter hunc motum animæ Platonem reprehēdit in 1. lib. de Anima, is sanè non sententiam Platonis, sed eius tantūmodo verba & modum loquēdi redarguit: & Albertus de libro de Origine animæ, inquit hanc rationem Platonis, paucis mutabilis eādem penitus esse cum illa Arist. in 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. quæ probat mentem extrinsecūs aduenire diuināque ac separabilem esse, propterea quod cum eius actione nulla communicet actio corporalis: & cum ea regulā, quam idem Arist. tradit in primo de Anima, affirmans, si anim. nostr. habet propriam operationem non communicantem corpori, eam separabilem esse: ita vt apud Platonem idem sit animus moueri à se, quod apud Arist. animus habere propriam operationem non communicabilem corpori. 6. Vnumquodque corrumpitur à suo proprio vitio & malo; sed animæ proprium vitium atque malum est ignorantia, & improbitas, à quibus tamen ipsa non corrumpitur secundum substantiam; ergo simpliciter est immortalis, 7. Animus noster habet eundem vltimum finem, quem Intelligentiæ, nempe cognitionē & amorem Dei; ergo similem quoque naturæ immortalitatem obtinet. 8. Inter animantia, solus homo habet cognitionem Dei, & cultum atque religionē; solus intimo conscientiz angore torquetur, solus tangitur appetitu & cura posteritatis atque immortalitatis, solus studet, & contēdit proximè ad Dei similitudinē accedere; quæ omnia immortalitatem eius declarāt. 9. Sublata immortalitate animorum, vñ quoque tolli prouidentiam Dei necesse est, quare nihil magis impium cogitari potest: hanc autem rationē paulò infra, explicatius trademus. 10. Fides habenda est vaticiniis & responsis optimorum & sapientissimorum hominum, apparitioni-

bus & oraculis Deorum, quibus immortalitas animi nostri confirmatur; & certè, ut quisque iustissimus, & sapientissimus fuit, ita optimè de anima nostra sensit; multos itè homines constat prouidisse & prædixisse ea quæ futura erant, quòd sanè magnum argumentum est ad idem demonstrandum. Hæc igitur secundum Platonem de animi nostri immortalitate breuiter dicta sint. Ex supradictis autem rationibus, quarta, falsa & absurda est; quinta, firma & necessaria, & ut vocant, demonstratiua: cæterarum, non pauca satis probabiles, quædam verò alia leues & infirmæ sunt. Porro Plato nonnumquam ratione confirmat animum hominis esse immortalem, quòd sicut corpus hominis; quia est simile rebus caducis & mortalibus, constat esse mortale; ita cum animus & mens nostra Deo rebusque diuinis quæ sunt immortales, quàm simillima sit, non est dubitandum eam quoque immortalem esse. Quam Platonis argumentatione, Porphyrius in ijs quæ scripsit ad Boethiũ, misericordè cõmendat, & omniũ argumentorũ quæ ad eam sententiam probandam adhiberi possunt, firmissimam & optimam esse affirmat, eamque multis disertisque verbis exponit atque corroborat: ut videre licet apud Eusebium libro vndecimo de Præparatione Euangelica cap. 14. nam ea nos hoc loco, breuitatis studio commemorare superfedemus: sed veniamus ad Aristotelem.

Animum nostrum esse immortalem etiam secundum doctrinam Aristotelis.

CAPVT XIX.

*Plurima ac
luculentissi-
ma Aristote-
lis sententiæ
ad demonstra-
ndũ animi im-
mortalitatem.*

ARISTOTELEM autem existimasse animum nostrum esse immortalem, ex multis locis eius planissimè intelligi potest; nam in 1. libro de Partibus animalium cap. 1. affirmat animam intellectuam esse abstractam à materia. In 2. de Generatione animal. cap. 3. inquit solam mentem extrinsecus aduenire, diuinam, & separabilem esse, & cum eius actione non communicare actionem corporalem. In 2. libro de Generatione & corruptione textu 45. absurdum esse, inquit, animam esse ortam ex elementis, cum eius actiones & operationes non sint corporeæ. In primo de Anima textu 65. & 66. vocat intellectum nostrum incorruptibilem, diuinum & impassibilem; & in textu 82. Rationabilissimum esse, inquit, intellectum antiquissimum esse & dominum; & in textu 92. difficile, inquit, est vel fingere in qua parte corporis sit intellectus. In 2. lib. de Anima textu 11. scribit

scribit nihil prohibere quasdam partes animæ separabiles esse, quia nullius corporis actus sunt: & in text. 21. ait intellectum speculatiuum esse aliud genus animæ & separari posse ab aliis tanquam perpetuum à corruptibili. In 3. lib. de Anima tex. 4. ait intellectum non esse mixtum, & in tex. 6. esse incorporeum & inorganicum, & tex. 7. sensitiuum quidem non esse sine corpore, intellectum autem à corpore esse separabilem. In text. 15. affirmat intellectum, quia est sine materia, esse per se intelligibilem & intelligentem. In 12. Metaphysicæ tex. 17. nihil prohibere ait aliquam animam remanere post interitum compositi, non quidem omnem, sed tantum intellectiuam: & in text. 51. dicit intellectum humanum esse indiuisibilem, & sine materia. In 3. de Anima tex. 18. ait intellectum possibilem esse in potentia ad omnia intelligibilia; talis autem non esset, si non esset immaterialis, & incorruptibilis; & in tex. 19. vocat intellectum agentem separabilem, non mixtum, & impassibilem; in tex. autè 20. etiam immortalem: ergo similiter etiam intellectus possibilis erit separabilis & immortalis, tum quia paulò suprà in tex. 17. dixerat prædictos duos intellectus esse differèntias animæ rationalis; tum etià quia inter agēs, & patiēs debet esse proportio, qualis non esset inter intellectum agentem & possibilem, si ille esset immortalis, hūc autem mortalis: & sanè si agens est immaterialis quia facit omnia intelligibilia, quomodo possibilis nō erit etiam immaterialis & incorruptibilis, cum in se recipiat atque cognoscat omnia intelligibilia? Quid? quòd si intellectus possibilis est materialis, omnia cognosceret materialiter, quid igitur ei opus erit intellectu agente? Multis in locis Aristoteles affirmat sensum quidem esse singularem, intellectum verò vniuersaliū, at si esset virtus materialis, omnia perciperet materialiter atque singulariter. In lib. 3. Ethicorum & in libro Perihermenias, vbi agit de futuris contingentibus, videtur astruere liberum arbitrium, quod sanè, si animus est materialis & mortalis, nullum esset. Scripsit etiam Arist. dialogum ad Eudemum Cyprium familiarem suum, cui etiam dicauit octo libros Moraliū qui nunc extant. In illo autem Arist. collegit multas rationes ad ostendendum immortalitatē animi nostri, vt refert Themistius in Paraphrasi super tertium de Anima cap. 37. Vide etiam Plutarchum in vita Dionis, & in Cōsolatoria ad Appolloniū. Illius quoque Eudemi meminit Cicero in primo de Diuinatione, narrans somnium quoddam eius ad immortalitatem animi pertinēs, disertis verbis ab Arist. confirmatum atque perscriptū. Hæ sunt de plurimis, nō nullæ illustriores Aristotelis sententiæ, è quibus intelligere licet immortalitatem animi nostri cognitā & probatā fuisse Aristoteli. Verūm de sententia Platonis & Aristotelis eorūque testimoniis,

hæc sint satis. Non enim huius loci aut methodi est, omnia quæ ad probandum & illustrandum hanc quæstionem adduci possunt, subtiliter & accuratè persequi. Ad rationes Philosophicas, quibus immortalitas animi nostri cuius sanè mentis persuaderi potest accedamus.

Probatur immortalitas animæ rationalis rationibus Philosophicis.

C A P V T X X.

N I C E T Scotus in 4. Sen. d. 43. q. 2. & Caietanus Cardinalis in expositione sua super 3. cap. Ecclesiast. sub finem, asserant immortalitatem animæ nostræ, nec ab ullo Philosopho demonstratiuè probatam esse, nec posse naturaliter probari, sed fide tantum à nobis credit; tamen potest etiam immortalitas animæ nostræ persuaderi his rationibus. 1. Mens nostra habet infinitam potentiam ad cognoscendas omnes res, etiam immaterialiter, vniuersaliter, & indiuisibiliter: licet enim mens apprehendat materialiter, id est, cum phantasmate, iudicat tamen immaterialiter, discernens res materiales ab immaterialibus: ergo est ipsa immaterialis & incorruptibilis, alioquin id præstare nullo modo posset. 2. Sola mens in se reflectitur, seipsam intelligens, suarum actionum arbitra, iudex & domina, quod virtuti materiali & extensæ nequaquam conuenit, ut innuit Arist. 1. de Anima text. 46. 3. Actiones mentis, quò magis abstrahuntur à corpore, & materia, eò puriores & præstantiores euadunt, ipsæque mentem nobiliorem atque perfectiorè reddunt, ita ut animam discedere à corpore, nō sit eam interire, sed potius perfici. Vide Arist. 1. de Anima text. 49. 4. Operatio intellectus & voluntatis non circumscribitur tempore, sed vsque ad æternitatem aspirat, nec nisi in obiecto sempiterno conquiescit: nam animus noster nō solum cognoscit res æternas, sed etiā ea ratione, ut æternæ sunt, eas cognoscit & amat. 5. Toti speciei humanæ naturaliter est insitus insatiabilis quidam appetitus immortalitatis, qui cum sit à Deo auctore naturæ, non potest esse inanis, aut frustra datus homini. 6. Omnis virtus naturalis & materialis eodem modo operatur, vel semper, vel ut plurimum, & per se ac necessariò pendet à cælo, liberum autem arbitrium hominis, merè contingenter, & ad vtrumlibet operatur, nec per se dependet à Cælo. 7. Si materiam primam quia est in potentia ad omnes formas materiales, oportuit esse ingenerabilem & incorruptibilem, quantò magis intellectum nostrum oportuit esse immortalem, qui diuini quodam modo est in potetia ad omnes formas immateriales

teriales & intelligibiles? 8. In solo homine est Dei cognitio, obseruatia, religio, desiderium imitandi eum, & notitia æternitatis atque diuinitatis, ea ratione, vt æternitas, atque diuinitas est. 9. Nihil, quod est limitatum & non æternum, implet animum hominis, non tempus, non locus, non imperium, non honor, non voluptas, non vita; nullum deniq; bonum: immò quantumuis maximum bonum, cum tanquam mortale & aliquando defiturum apprehenditur, hac de re caussa non satiat, nec in eo animus noster sibi ipse satisfacit aut planè conquiescit. 10. Conscientia scelerum, quæ nemine accusante, hominem accusat, torquet, cruciat; naturalis amor honesti, vt ab vtili & iucundo distinguitur; naturalis quædã admiratio, laus, honor, obseruantia in eos qui corpus negligunt, vitam paruipendunt, vt virtuti & sapientiæ inseruiant; & quod in multis rebus iustum ac laudabile ducitur, vltro mortem oppetere, hæc immortalitatẽ animi non obscure declarant. 11. Præclara & admiranda inuenta & opera, siue quæ spectant ad scientias speculatiuas, siue quæ ad artes mechanicas, siue quæ ad res ciuiles, aperte demonstrant rationem hominis, à qua profecta sunt, diuinam, & immortalem esse. 12. Persuasum habere animum nostrum esse immortalem, naturaliter inducit nos ad cultum Dei, ad parandas scientias, ad resistendum vitiis, ad conseruandã iustitiam, ad obtemperandum legibus, ad inseruiendum Reip. etiam cum certo vitæ discrimine: contraria autem opinio & persuasio, contraria facit: quare cum illa naturaliter inducat hominem ad suam perfectionem, hæc autem ab ea remoueat, illa sine dubio vera, hæc autem falsa iudicanda est. 13. Sicut naturale desiderium generandi sibi simile, arguit æternitatem speciei, ita cum quilibet homo naturaliter velit nomen & famam suam in perpetuum propagari, vt etiã post mortem eius nomẽ cum laude & gloria perpetuò vigeat ac floreat, hoc sanè indicat immortalitatem cuiuslibet animæ rationalis. 14. Anima rationalis repugnat corpori suo, & cõtra quàm ipsum instigat & inclinatur, sæpenumero ipsa operatur, bona eius negligens, & motus, atque propensiones compescens: nulla autem virtus materialis id facere potest circa suũ subiectum, vtpotè à quo in esse penitus dependeat & in operando. 15. Aut nullus est vltimus finis hominis aut si est aliquis, non potest ab eo comparari; quæ duo quàm sint absurda, nemo non videt. Aut si comparari potest, cum in hac vita obrineri nequeat, vtpotè in qua nihil mentem & voluntatem hominis omninò explere & satiare valeat; relinquitur igitur vltimum finem hominis post hanc vitam ei propositum esse; quare animus eius est immortalis.

16. Si animus noster est mortalis; ergo nõ est Dei providentia circa

B iij

res humanas: sed Deus habet prouidentiam circa res humanas; ergo animus noster non est mortalis: maior huius syllogismi sic probatur. In hac vita non videtur agi cum hominibus secundum eorum merita quinimmo cernitur in rebus humanis magna quædā inordinatio & inæqualitas. Nam improbi ferè magis prosperè viuunt quàm boni, illi plerunque abundant & affluunt omnibus bonis, superbè imperant & tyrannicè dominantur viris iustis & innocentibus; hi autem ærumnose, calamitose ac miserè viuunt, ab omnibus sceleratis oppressi & contriti; nisi autem huiusmodi inordinatio & inæqualitas post hanc vitam emendetur atque corrigatur, ita ut diuina prouidentia unicuique hominum pro meritis vel delictis, præmia aut supplicia dispenset; sed vñ cum corpore animus noster penitus intereat & extinguatur, nihilque post hanc vitam amplius aut sperandum aut timendum sit, sanè præstabilior & optabilior videri posset malorum hominum quàm bonorum conditio, & improbis lucro esset improbitas, bonis autem detrimento esset virtus & innocentia: quod animus non omninò ratione captus, non solùm credere, sed etiam cogitare refugit atque perhorrescit. Minor autem eiusdem syllogismi sic etiam confirmatur. Quod Deus habeat prouidentiam rerum humanarum, est notio quædam & opinio naturaliter innata & insita cunctis hominibus, ex qua continuò nascitur in omnibus naturalis quædam obseruantia & religio erga Deum; ex quo fit ut in suis quisque periculis quasi naturæ instinctu & impulsu ad diuinam opem optandam & implorandam confugiat. Ac si res naturales, quæ ratione carent, & dignitate ac præstantia naturæ sunt inferiores homine, tanta ratione reguntur & administrantur, ut rarò à proposito sibi fine debitæque perfectione deficiant; cuius amentię & insanię est, arbitrari res humanas casu & fortuitò contingere, nec eas aliqua diuini numinis ratione, vi, & prouidentia còtineri? quis non videt reterrimam atque miserrimam fore conditionem hominum, nisi tanta rerum humanarum inordinatio, quantam esse cernimus in hac vita, ad aliquam certam legem, ordinem, & rationem aliquando tandem reuocaretur. Verum ne quis putet animū nostrum esse quidem immortalem, non autem esse veram & naturalem formam hominis, hoc etiam veris & necessariis rationibus addicamus.

*Animam rationalem esse veram & naturalem
formam hominis.*

IRIBVS tantūmodò rationibus, sed iis valdè perspicuis & firmis, & ad id quod propositū est docendū atq; cōfirmandum accommodatis, vtemur; cēteras autē rationes magis abstrusas, & à cōmuni hominum sensu atq; intelligētia remotas, vel speciosas magis quàm neruosas, & populares potius quàm Philosophicas, in præsētia omitemus. Prima ratio sit hæc. Homo est verè intelligēs; ergo anima intellectiua est forma essentialis eius. Antecedens sic probatur. Primò. Ex cōmuni hominum consensu, iudicio, sententia, & sermone clarum est, hominem & dici, & esse verè intelligentem; at cū intellectio subiectiue sit in anima intellectiua, si ea non esset naturalis forma hominis, sed tantū assistens, non magis propter talem assistentiam videretur posse dici homo intelligēs, quàm vel naui, vel equus, vel currus, vel aliæ res similes possunt dici intelligentes, propter assistentiam hominis qui in eis secundū intellectum operatur. Secundò. Sicut quilibet hominum experitur, se esse qui videt & audit & denique sentit, & non esse aliud quiddam ab ipso separatum; sic etiam quilibet experitur se esse qui intelligit, & non esse aliquam substantiam secundū esse separatam ab homine, quæ producat & recipiat intellectionem. Terriò. Quilibet homo cū vult, & quotiescunque vult, & prout vult, intelligit atque speculatur; ergo id quod producit intellectionem in homine, vel est ipse homo, vel aliqua pars eius: nam si esset aliqua substantia separata, illa profectò non dependeret in suis actionibus ex voluntate hominis, valdè enim indecorum & inordinatū est, quod est superius atque nobilius, id esse sub voluntate, imperio & potestate inferioris & ignobilioris; quælibet autem substantia separata, secundū naturam nobilior est anima rationali. Quartò. Voluntas rationalis est propria cuiuslibet hominis, nihil enim videtur esse tam proprium hominis, aut tam in eius potestate quàm ipsum velle; sed voluntas & intellectus sunt potentia eiusdem animæ atque eiusdem ordinis; ergo similiter etiam intellectus erit proprius cuiuslibet hominis, & non separatum quidpiam ab homine. Quintò. Liberum arbitrium est in anima intellectiua, sed liberum arbitrium est aliquid hominis, & propriū cuiuslibet; alioquin quilibet homo nō esset dominus suorū actū, & nō esset in potestate cuiuslibet, benè vel malè agere, quare nemo deberet propter benè facta vel malè facta, laudari aut vituperari, præmiis aut suppliciis affici, ergo, &c. 6. Quilibet homo naturaliter appetit immortalitatē, nec appetit immortalitatē alicuius substantiæ separatæ ab ipso homine, sed suam ipsius quisque immortalitatem appetit; cū igitur hæc immortalitas sit animi, erit is naturalis forma hominis. Antecedens igitur primæ rationis his

modis confirmatum est. Consequentia verò eiusdē ita probatur; aut enim homo est intelligens per aliquid ab ipso separatum, & hoc nō, vt ex iis quæ proximè dicta sunt, perspicuum est; aut est intelligēs in ipso toto, & hoc non, tum quia licet in substantiis simplicibus idem substantialiter sit quod operatur, & id quo operatur, tamen in substantiis cōpositis, hæc duo inter se differunt; in his nanque quod operatur, est compositum, id autē quo operatur, est aliqua pars eius: tum etiam quia, vt innuit Arist. 1. de anima tex. 64. & 66. passionēs & operationes animæ sensitiuæ sunt in toto composito, quemadmodum etiam in eodem libro significauerat, tex. 12. & 14. at ipsum intelligere non ita se habet, vt potē quod subiectiuē tantum insit in anima rationali; quocirca benè Arist. in 3. de Anima, negat ipsum cōmixtum esse materiæ & corpori; & in 2. de Generat. animalium ca. 3. ait cū actione mētis nihil communicare actionem corporalem: aut est homo intelligens per aliquam partem sui, nempe per materiam, & hoc non, quia materia nō potest esse principium receptiuum aut productiuū actionis immaterialis, qualis est ipsa intellectio: aut homo intelligit per formam suam; sed intelligit per animam intellectiuam, hæc enim immediatē producit & recipit intellectiōnem; ergo anima intellectiua est vera & naturalis forma hominis. Vnde Arist. in 2. de Anima tex. 24. definit animam esse id quo viuimus, mouemur, sentimus & intelligimus. Atque ita prima ratio sit explicata.

*Exponitur secunda ratio, qua simpliciter probatur animam
rationalem nullo modo esse assistentem.*

C A P. XXII.

SE C V N D A ratio qua probatur animam rationalem esse formam & partem essentialē hominis, est hæc. Si anima rationalis non est essentialis forma & pars hominis, sed tantum ei assistens; ergo est substantia quædam completa habens quiditatem independētem à corpore, & liberam & absolutam ab omni ordine & ratione essentiali ad corpus; denique talis erit secundū substantiam qualis est Intelligentia mouens cælum; sed hoc est falsum; ergo, & c. Maior est per se manifesta, nec vlla eget probatione. Minor autem ita probatur: operari sequitur esse & naturam quæ est principium operandi, nam qualis est modus & conditio naturæ, talis est modus & ratio ipsius operationis, si natura est materialis & depēdens à corpore, operatio quoque erit materialis & dependens à corpore: sin autem natura est penitus independens à materia & à corpore, simili-
ter

ret etiam operatio ab ea proueniens erit prorsus independens à corpore. Quare si anima rationalis est substantia completa, nec in esse, nec in quiditate vlllo modo dependens à corpore, propria eius operatio, quæ est intellectio, deberet esse omni modo independens à corpore; at nos experimur eam semper obiectiue depēdere à corpore, hoc est, à phantasmatibus, necesse enim est intelligētem phantasmata speculari; ergo falsum est animam rationalem esse substantiam cōpletam sine habitudine, quiditatiua ad corpus. Sed dicit aliquis, animam rationalem posse dupliciter considerari; vno modo, vt est intelligentia quædam habens substantiam per se completam, & sic ipsam habere operationem quandā independentē à corpore, indeficientē, inuariabilem, sibi que inseparabilē & cōternā, hoc est, diuinā quādā intellectuonē, qua se & substantias superiores, sine vlllo discursu & cōmixtione phantasmātū, pura, simplici, ac intuitiua cognitione perpetuò contemplatur; alterò modo considerari posse, vt est assistens homini & in eo operans; & hac ratione eam habere operationem variabilē & obiectiue depēdentem à corpore, hoc est, intellectuonem illam quam in nobis experimur fieri per phantasmata: quemadmodum Intelligentia mouens cœlū, vt est Intelligentia, habet propriā operationē non cōmunicatam cœlo, nimirum intellectuonē, vt autem est assistēs cœlo, habet aliam operationē cōmunicantem cœlo, nimirū motū circularē. Verū hoc responsum est admodū fugile & planē fictitiū; ponere enim in anima rationali præter intellectuonē quæ fit per phantasmata, aliam quandam diuinam & cœlestem operationem, per quā & perpetuò, & quiditatiue, & sine discursu, atque phantasmatibus, se, ac superiores Intelligentias cognoscat, est merum figmētum. Nam, vt inquit Cōmentator, experimentum sermonum verorū est, vt consentiant cum rebus sensatis, & Arist. in 3. lib. de Generat. animal. cap. 10. docet, cū ratio aduersatur sensui & experientiæ, magis esse credendum sensui quàm rationi, sic enim scribit; *rationi tunc fides adhibenda est, si quæ demonstratur, conueniunt cum iis quæ sensu percipiuntur rebus*: sed animam rationalem habere in se intellectuonem quandam perpetuam, sine discursu & phantasmatibus, nec ipsi experimur in nobis, nec vllum huius rei aut signum au vestigium tenemus; ergo id sine ratione, ac temerē asseritur. Deinde, si anima rationalis haberet diuinam illam intellectuonem, frustra haberet illam alteram quæ fit per phantasmata. Si dicatur, necessariam ei fuisse huiusmodi intellectuonem, vt per eam cognosceret res sensibiles, & materiales; id sanē friuolum est, nam per illam priorem, excellentiori, & diuiniore modo eiusmodi res intelligit; alioquin si talis cognitio rerum sensibiliū qualis est in homine, perfectior esset quàm earundem rerū co-

gnitio, quàm Deus & Intelligentiæ eminenter in se habent, oportere similem modum cognoscendi res sensibiles, hoc est, per phantasmata, Deo & Intelligentiis attribuire & inesse. Præterea, quorsum anima rationalis exerceret operationem illam per phantasmata? An ut ipsa perficeretur? at ipsa iam est perfecta per priorem illam intellectiōem diuinam & perpetuam, & non conuenit perfectionem substantiæ penitus immaterialis, sumi ac dependere e re materiali, id est, à phantasmatibus. An exercet illam operationem, non ut ipsa perfectionem aliquam in se acquirat, sed ut eam communicet homini? Verùm hoc dici non potest, nam intellectio per phantasmata, cum sit operatio immanens, non transit in hominem, nec illi communicatur, sed subiectiue remanet in anima rationali à qua producitur; quare si anima rationalis non est pars hominis, sed substantia quædam ab eo separata, intellectio illius nullo modo pertinet ad hominem, nec ad eius perfectionem confert, nec potest cum homine communicari. Intellectio enim cum sit actio immanens, non potest ab vna re produci & in alia re suscipi, sed in eo solùm à quo producitur, hære & inesse potest. Sed veniamus ad tertiam rationem qua contra Auerroistas & Platonicos pugnandum est.

Explicatur tertia ratio, qua contra assistentiam animæ rationalis quæ Auerroista sinxerunt, acriter disputatur.

C A P. XXIII.

TERTIA ratio sit hæc. Si anima rationalis non est forma dans esse homini, sed ei tantùm assistens; vel igitur est vna numero in cunctis hominibus, vel singulæ sunt in singulis, ita ut ab initio mundi certus quidam numerus animarum conditus & constitutus fuerit, quæ diuersis temporibus diuersa corpora humana ingrederentur & inhabitarent, quemadmodùm placet Platoniciis: sed vtrunque horum non modò falsum, sed etiam absurdum & fabulosum est; ergo anima rationalis non est assistens homini, sed vera & naturalis forma eius. Maior manifesta est ex eo, quia tot fuerunt opiniones eorum Philosophorum qui existimarunt animam rationalem esse assistentem; prior enim opinio attribuitur Auerroï, Themistio, Theophrasto; posterior autem Platoni: minor probatur refellendo supradictas duas opiniones. Ac primum quidem quòd non sit anima rationalis vna numero in cunctis hominibus ex eo perspicuum est. Primò. Quia, nec credibile est, nec verò intelligibile quo modo vna numero Intelligentia simul & immediatè insit atque operetur in innumeris propemodùm hominibus tantis locorum interuallis

teruallis inter se diffitis, atque disiunctis. Secundò. Cùm defensores huius sententiæ pro certò & manifesto habeant, ex principio æterno vel immutabili, non posse immediatè prouenire actionem aliquam vel effectum nouum ac variabilem; quo pacto docent & affirmant ex intellectu humano, quem aiunt esse Intelligentiam quandam quæ secundùm substantiam & propriam operationem est æterna & immutabilis, immediatè præficisci intellectiones humanas quæ infinitis innouantur atque variantur? Nam motus cœlestis qui efficitur ab Intelligentia, multò aliter se habet: is enim licet secundùm partes varietur, partes enim eius de nouo incipiunt & desinunt, tamen secundùm se totum, propter cōtinuum fluxum ac successionem nullo vnquam tempore interruptā, semper idem numero vniformis & inuariabilis perseuerat. Tertiò. Virtus intellectiua istius Intelligentiæ, aut est infinita secundùm vigorem, aut finita; infinitam esse ipsi non concederent; si finita, ergo nō potest simul producere infinitas operationes, alioquin esset infinita: sicut enim sol quia est finitæ virtutis, & quia est finitæ lucis, nequit simul infinita corpora illuminare, sed est definitū spatiū quod potest sol illuminare, & ultra ipsū nō potest; ita etiā virtus intellectus humani non poterit simul illuminare phantasmata infinitorū hominū, nec poterit exercere intellectiōnē in infinitis hominibus; quare virtus eius determinata est ad certū numerū intellectiōnū & ad certū numerū hominū, in quibus simul operari potest. Hinc autē efficitur, vel homines qui simul in mūdo existere possunt, per se determinari aliquo certo numero, quē pertransiri sit impossibile, nimirū vt talis numerus sit is ad quē virtus intellectus humani se extendit vt simul possit operari. Sed hoc valdè remotū est à ratione; nā quemadmodū species rerū sunt determinatæ, sic specierū indiuidua per se sūt indeterminata, quippe cū illorum multiplicatio proueniat ex indeterminata materiæ potentia; quare quibuscunque positis indiuiduis alicuius speciei, præsertim humanæ, nihil prohibet, aut repugnat, & pauciora illis, & plura existere. Vel si dicunt non esse determinatū numerum hominū qui simul in mundo possunt existere, cū sit determinatus numerus hominū, vt ostendimus, in quibus intellectus humanus simul potest operari, necesse est eos fateri, ultra talem numerū existere posse aliquos homines; quibus tamen intellectus humanus non posset assistere nec in illis operari; quare illi non possent intelligere nec essent vnus rationis cū aliis hominibus, siquidē homo & dicitur, & est homo, maximè propter vim intelligendi; quod quàm sit absurdum; nemo non apertè videt. 4. Aut iste intellectus humanus qui dicitur assistere hominibus, est vbique assistens

omnibus rebus, & hoc non, quia cum non operetur in omnibus rebus, sed tantum in homine, frustra ei attribueretur talis assentia: aut tantum assistit hominibus, & sic vel cum v.g. Petrus ex vno loco mouetur in alium, intellectus ei assistens deserit eum & tunc Petrus non posset intelligere, & saepenumero experirentur homines se priuari facultate intelligendi tantummodo propter motum localem: vel comitatur Petrum quocunque ierit, & numquam ac nusquam ab eo recedit, at si hoc dicatur, necesse est concedere intellectui, moto Petro, vna cum eo moueri: aut igitur mouetur per accidens aut per se, non per accidens, nam quod mouetur per accidens ad motum alterius, habet se ad illud vel ut accidens ad subiectum, vel ut pars ad totum, vel ut locatum ad locum, tot enim modis contingit aliquid moueri per accidens: at nihil horum conuenit intellectui respectu hominis cui assistit. Nec potest moueri per se, nam secundum ipsos, nullum incorporeum & indiuisibile potest per se moueri motu locali, immo Intelligentias quae mouent caelos, aiunt nec per se nec per accidens moueri propter motum suorum orbium. Cum intellectus applicat se alicui homini, qui recens generatur, aut cognoscit id cui se applicat, aut non; si non cognoscit; ergo nescit quid agat, & sicut se applicat homini, posset applicare se vel bruto vel lapidi: sin autem cognoscit, quaerendum est ab illis, per quid cognoscat eum cui de nouo se applicat? an per phantasmatum eius qui de nouo generatur: sed in eo qui nunc generatur, nondum sunt ficta & expressa phantasmatum; an per phantasmatum aliorum hominum: at fieri potest ut alios homines lateat generatio illius hominis, ut si quis in abstruso & remoto loco generetur extra notitiam aliorum. Sexto. Quando primum intellectus aduenit homini? an statim ac formatus est in utero foetus? ac cum tot annos posset non possit exercere operationes intellectus, frustra tunc se ei adiungeret, & toto illo tempore assisteret: an aduenit ei cum primum aptus est habere usum rationis, quod dicitur contingere in fine primi septennij? at toto illo tempore praecedenti, non esset homo, sed brutum, habens in se tantum animum sensitium, siquidem nec esset intelligens, nec haberet in se intellectum. Iam tunc, cum tempus illud in quo incipit usus rationis, non sit idem in omnibus, sed aliis celerius, aliis tardius contingat, quomodo intellectus determinate ac sine errore aduenit et homini? qua enim ratione cognosceret quibus hominibus citius, quibus tardius se deberet adiungere? 7. Si vnus numero intellectus producit & recipit in se intelligentiones omnium hominum; cum diuersorum hominum non solum diuersae, sed etiam plerumque contrariae sint opiniones & electiones, quo pacto vnus numero intellectus simul tam diuersas & contrarias

trarias intellectiones ac volitiones immediatè poterit producere, & in se recipere? vt simul putet idem esse verum & falsum, bonum & malum, eandemque rem simul amet & oderit, nec valet exemplum solis quod Themistius affert in 3. de Anima ad hanc rationem diluendam; (Sol, inquit, cum vnus sit, multa tamè & diuersa corpora simul illuminat & variè illuminat propter variâ eorum corporum præparationem & affectionem; sic intellectus etiam si vnus sit, potest tamè in diuersis hominibus diuersas intellectiones efficere) nam, vt inquit Cômmentator in 3. de Anima com. 5. intellectus nō per se ac immediatè intelligit, sed per species intelligibiles quæ eliciuntur à phantasmatibus, & in intelligēdo semper est cōiunctus cum aliquo phantasmate: ex quo fit, vt quia simul se applicat ad varia phantasmata, & diuersis speciebus intelligibilibus afficitur, idcirco potest simul in diuersis hominibus varias intellectiones habere; neque opinari idem esse verum & falsum, bonum & malum, implicat cōtradictionem; quia intellectus hoc non facit in eodem, nec secūdum idem, sed in diuersis hominibus secūdum diuersa phantasmata atque diuersas species. Hoc inquam exemplum, & perfugium Themistij, atque Cômmentatoris, non est satis idopceum, ac firmum ad tuendam eorū sententiā; longè enim dissimilis ratio est illuminationis quæ à sole efficitur, atque intellectōis quæ producitur ab intellectu; si quidem illuminatio non est actio illuminans in sole, sed transiens in res illuminatas: quocirca licet ea, vna & simplex à sole procedat, tamen necessariò multiplicatur & variatur secūdum multitudinē & varietatem eorum in quibus recipitur: at intellectio non transit in phantasmata, nec in illis recipitur, non enim phantasma, cum sit materiale, potest vel effectiue vel subiectiue concurrere ad intellectiōem quæ est immaterialis; cum igitur intellectio sit actio immanens, quæ ab intellectu, producitur & in eodem recipitur, semper manet difficultas vel potius absurditas, nimirum quomodò idem numero intellectus possit in se habere simul innumerabiles intellectiones ac volitiones, earumque plerasque omninò contrarias & pugnantes inter se. 8. Si est vnus numero intellectus; ergo secūdum ipsos, qui mundū æternum faciunt, contingeret infinities eundem intellectum esse scientem & ignorantem, verum & falsum, stultum & sapientem, bonum & malum, miserum & beatum; qua tam miserabili vicissitudine, quid magis contra rationem? contra dignitatem intellectus? contra ordinem naturæ? denique contra aliarum Intelligentiarū statū & conditionē fingi potest? Non esse igitur vnā animam rationalem assistentem cunctis hominibus, quāuis multis aliis rationibus demonstrari

possit, tamen ex iis quas adduximus, quæ sunt omnium summissimæ & optimæ, satis, ut opinior, declaratum est.

*Refellitur opinio Platoniorum de numero quodam
definito animarum rationalium à principio
mundi constituta.*

CAP. XXIIII.

*Contra defi-
nitum nume-
rum animo-
rum & eorū
assistentiam
à Platone co-
stitutam.*

ON esse autem certum aliquem numerū animarū rationa-
liū à principio cōstitutū, quæ diuersis tēporibus in diuer-
sa corpora seipsas insinuant, sicut opinantur Platonici, fa-
cile est intelligere ex his paucis quæ nunc subiiciemus.
Primò, oporteret hominū, qui simul in mūdo existere possunt, neces-
sariò definitū esse aliquē vnum numerū, vltra quem non esset possi-
bile existere aliquem hominē, non enim possent esse plures homines
quàm sint animæ rationales. Deinde, oporteret magis ac magis in
dies minui numerum hominum, & semper pauciores nasci; nam cū
semper in mundo sint aliqui iusti & sapientes viri, post eorum obitu-
rum, constat animas eorum secundū Platonem, consequi beatitu-
dinem: vel igitur istiusmodi animæ rursum descentes beatū statum,
reuocabuntur ad corpora humana, sed in eo sanè fieret illis iniuria,
idque esset contra rationem beatitudinis, quam oportet esse stabi-
lem, permanentem, ac immutabilem: si autem nunquam reuoca-
buntur, ergo numerus animarum, quæ inhabitant corpora huma-
na, quotidie minuetur? cui etiam consequens est pauciores homi-
nes semper nasci, & existere. Postremò, aut vnio animæ rationalis
cum corpore est secundū naturam, aut contra naturam; aut
neutrū horum affirmari potest secundū hanc opinionem Pla-
tonicam, non enim ipsi dicere possunt eam esse secundū natu-
ram, quippe cū sit ipsi animæ detrimentosa, & noxia, siquidem
anima ex ingressu in corpus obliuiscitur, secundū ipsos, om-
nium rerum, quas antè sciebat; & ipsi vocant corpus sepulchrum
& carcerem animæ, eique melius atque optabilius esse solui atque
liberari, quàm eo inclusam, & vinctam teneri; quam ipsorum
sententiam innuens Aristoteles in 1. de Anima tex. 49. ita scribit,
*laboriosum est intellectum esse commixtum corpori, & non posse ab eo ab-
solui, idque fugiendum est: siquidem melius est intellectui, non cum corpore
esse, sicut consuetum est dici & multis placet.* Neque verò talis vnio di-
ci potest esse contra naturam, nam quod est præter & contra natu-
ram, teste Aristotele multis in locis, non fit semper, nec ut plurimum,
sed ra-

sed raro. Adde, quòd non potest vnio animę cum corpore non esse naturalis & secundum naturam, cum separatio animę à corpore sit violenta & contra naturam, vtpotè quam homo naturaliter refugiat, perhorrescat & maximo cum sensu doloris sustineat; est enim mors vltimum, summum, grauissimum, & acerbissimum omnium terribilium. Verùm de anima rationali, hætenùs dictum sit: plura enim disserere, non est huius loci. Nam vel hæc pauca, quę nunc tractauimus, eo tantum consilio docuimus, vt ostenderemus animam rationalem, licet ea sit pars essentialis hominis, & forma quodammodo Physica dans esse materię; in eo tamen cæteris formis Physicis esse dissimilem, ac longè præstantiorem, quòd per se existat; quòd sit à materia separabilis & immortalis; quòd denique sit æternitatis diuinitatis que particeps.

FINIS LIBRI SEXTI.

C

DE FORMA,

VT EST NATURA.

LIBER SEPTIMVS.

EIMVS de forma vniuersæ, vt forma est, quæ consideratio tota planè Metaphysica est, deinceps agendum est de forma, vt est natura, quæ tractatio est Physica & ab Aristotele in 2. libro Physicorum explicata. Quæcumque autem pertinent ad huiusmodi tractationem, ea putamus explanatum iri commodissimè, si definitionem naturæ, quæ in 2. libro Physic. textu 3. posita est, copiosè ac diligenter explanemus. Etenim, vt auctor est Aristoteles in 1. de Anima textu 11. & in 4. Physic. 31. ea vis est bonæ definitionis, vt non solum eius rei, quæ definitur naturam aperiat, sed etiam aditum præfasciat ad cognoscendas eius affectiones, magnamque opem ferat ad omnes quæstiones & difficultates, quæ cunque circa eam rem contingunt, enodandas. Definitio autem naturæ, hoc modo se habet: *Natura est principium & causa, vt moueatur & quiescat id in quo est, primò, per se, & non secundum accidens.* Nos igitur circa hanc definitionem, primùm, exponemus nomen naturæ quæ hîc definitur; tum, singulas dictiones & particulas quæ sunt in definitione, sigillatim & subtiliter expendemus; ad extremum, graues quasdam & perobscuras quæstiones, quæ ex hac definitione existunt, diligenter explanabimus.

Decla-

*Declaratur nomen natura & quot modis dicatur
esse aliquid naturale.*

C A P. I.

NE natura agit Metaphy. vt videre est apud Arist. 5. metaphy. tex. 5. vbi varias eius significationes distinguit: etenim Metaphysicus agit de substantia, cuius genera, & significationes explicare debet; substantia autem diuiditur in naturalem, & diuinam, in mobilem, & immobilem, vt patet 12. Metaphys. text. 5. Physicus etiā agit de natura propriē & per se, prout est principium motuum naturalium. Natura enim nō est nomen omnino absolutum, sed includit respectum ad aliud, quippe cū supra materiam, formā, & substantiam, addat hoc, quod est esse principium motus. Atque hoc fortē voluit intelligere Simplicius in 2. Phy. super tex. 16. scribēs naturam propriē sumptam, neque esse materiam neque formam, sed habilitatem & aptitudinem quandam ad motus naturales; quæ sententia Simplicij, si præcisē, ac non eo modo quo diximus intelligatur, falsa est; illa enim habilitas per se supra neque est substantia, neque est per se causa motuum naturalium, nec est agens alicuius gratia, neque habet permulta alia quæ Arist. in 2. Phys. attribuit naturæ. Multæ autem sunt naturæ significationes. Boëtius in libro de duabus Naturis & vna persona Christi, tradit quatuor significationes naturæ; primū, inquit, natura capitur pro omni re, siue substantia fuerit siue accidens; & potest sic definiri; *Natura est earum rerum, quæ cū sint quoquomodo intellectu capi possunt*: dicit, *Cū sint*, quia Chymera, & alia figmenta, licet aliquo modo possint intellectu capi, tamen, quia non existunt, non obtinent nomen naturæ; dicit etiam, *Quoquomodo* propter Intelligentias & Deum, quæ res ægrē, & tenuiter ab intellectu nostro percipiuntur. Deinde, pressius accipitur natura tantum pro substantia siue corporea siue incorporea, & sic definitur; *Natura est quod facere, aut pati, aut utrumque potest*. Deus, tantum est agens, materia, tantum patiens. Anima verō & aliæ res his similes, & agunt & patiuntur. Præterea, etiam angustius sumitur pro sola substantia corporea, & definiri debet sic vt definiuit Arist. *Est principium motus & quietis*. Postremō, sumitur natura pro vltima & propria differentia cuiusque rei, vnde dicimus aliam esse naturam auri & aliam argenti, & varias esse naturas animalium; & potest hoc modo definiri; *Natura est vnamquamque rem informans specifica differentia*. Hæc Boëtius. Præter has significationes, sunt etiam aliæ; nam interdum sumitur natura pro notione cuiusvis, siue fuerit ens, siue non ens, dicimus enim hanc esse naturam negationis, priuationis &

*Quatuor si-
gnificationes
natura secun-
dum Boëtium.*

C ij

ipsius nihil: nonnunquam accipitur pro causis secundis, sic dicimus Deum & naturam nihil frustra facere; plerumque etiam sumitur pro vniuersitate rerum ex quibus coagmentatus hic mundus constat, sic dicimus in natura nihil esse otiosum, aut inordinatum; denique tot modis natura capi potest, quot accipitur ipsum Naturale, de quomox dicturi sumus. Vide significationes naturæ, quas ponit Themist. in 2. Phy. super. tex. 7. & Simplicius super tex. 16. Nomen verò naturæ non dicitur vniuocè, sed secūdū prius, & posterius de materia & forma; hoc enim Arist. docet in 2. Phy. tex. 12. & in 5. Metaph. tex. 5, affirmans formam esse magis naturam, quàm materiam, & nōmē naturæ cōuenire materiæ propter ipsam formā, siquidē, vt scriptum est in 2. Phy. tex. 81. & 91. forma est finis materiæ; similiter etiam de natura corporis cœlestis, & rerum sublunariū non dicitur vniuocè, vt auctor est Auer. 2. Metaph. tex. vlt. propterea quòd æterno & corruptibili corpori nihil potest esse commune vniuocum; & quamuis si spectetur dignitas, nomen naturæ magis conueniat cœlo, tamen si consideretur propria significatio, & prima impositio eius nominis, magis conuenit rebus sublunaribus, quod paulò inferiùs explicabitur. Deinceps, quot modis dicatur esse aliquid naturale doceamus.

*Quo modis
dicatur esse
aliquid natu-
rale.*

Porro dicitur aliquid naturale, sex modis. Primo. Quatenus opponitur voluntario, & definitur esse id, quod fit sine consilio & deliberatione, sic dicitur nutriri esse naturale homini, at esse iustum vel sapientē, non est naturale, sed voluntariū. Secundò. Quatenus opponitur ei quod fit ab anima, & definitur id quod est determinatum ad vnum; nā Peripatetici distinguunt naturam ab anima; quoniam anima variis modis, & secūdū varias differentias positionis mouet ipsum viuens. Natura autē vno & determinato modo, vel sursum vel deorsum; quare motus lapidis deorsum dicitur naturalis, motus autē progressiuus animalium, appellatur voluntarius. Tertiò. Quatenus opponitur violento, & definitur id, ad quod res habet naturalem inclinationem atq; propensionem; violentū autem dicitur, quod accidit rei natura ipsius repugnante, v. g. ferri deorsum lapidi naturale est, sursum autem violentum. Quartò. Quatenus opponitur super naturali, & definitur esse id quod fit ab agente naturali, modo naturali, & secundum ordinem naturalem. Vnde Theologi dona & opera Dei diuidunt in naturalia & supernaturalia. Quintò. Quatenus opponitur ei quod fit à casu, & definitur esse id quod vt plurimum & secundum intentionē agentis particularis, efficitur: à casu verò appellatur, quod raro contingit, vt monstra. Sextò. Quatenus opponitur artificiali, quemadmodum sumit Aristotel. in 2. Phys. textu 2. definiens esse id quod

quod in se habet principium motus & quietis; quantum autem inter naturale hoc modo sumptum & artificiale interfit, declarabitur sequenti capite. Dicitur autem esse aliquid naturale, non quia producat effectus naturales, sic enim Deus & Intelligentiæ essent res naturales, quippe cum sint causæ omnium rerum naturalium: nec appellatur aliquid naturale, quia productum sit modo naturali, vel per modum naturalem, etenim primus homo, res fuit naturalis, is tamen non est productus modo naturali, similiter etiam si nunc à Deo crearetur ex nihilo vel homo vel equus, res quidem productæ essent naturales, ac modus productionis non esset naturalis; est igitur atque vocatur aliquid naturale propterea quod habet in se insitum principium, & propensionem ad eum motum, quo ipsum mouetur. Verum quoniam Arist. ex differentia, quæ est inter has res naturales & artificiales, colligit definitionem naturæ, quid inter has res differat, latius atque subtilius exponendum est.

*Cur dicatur
aliquid esse
proprie natu-
rale.*

De differentiis inter res naturales & artificiales.

C A P. II.

MVLTI modis res naturalis differt ab artificiali; sed nobis satis visum est, octo præcipuas differentias hoc loco indicare. Prima est hæc. Res denominatur artificialis extrinsecus, nimirum ab arte. non enim res dicitur artificialis propter materiam aut formam simpliciter, quam habet in se, sed quia talis forma effecta fuit ab arte; naturalis autem dicitur res intrinsecè, quoniam habet in se naturam, quæ est principium motus: hanc differentiam tangit Arist. 6. Metaphysic. text. 1. Secunda. Effectus artificialis conuenit cum agente suo tantum secundum formam, non autem secundum esse; ut forma scani est similis formæ quæ est in mente artificis, sed habet diuersum esse, nam illa est materialis & sensibilis, hæc autem immaterialis & intelligibilis: effectus vero naturalis potest conuenire cum suo agente, & secundum formam, & secundum esse, ut homo genitus cum generante. Tertia. Omnes partes, & principia rei naturalis, sunt à natura. non enim ipsum animal tantum est à natura, sed etiam partes eius, ut brachium, & caput, & principia eius, ut materia, & forma; in rebus vero artificialibus, quamuis res ipsa, ut statua, dicatur esse ab arte, attamen non omnes partes & principia eius sunt ab arte, sed à natura; lignum enim, ex quo fit statua, est natura: & hanc differentiam ponit Alexander, ut refert Simplicius super primum textum libri 2. Physicorum. Quarta. Omnis forma artificialis habet pro materia & subiecto ens aliquod actu completum, quod est corpus naturale, ut forma

*Octo differentiæ
inter res
naturales &
artificiales.*

C iiij

statuæ habet pro materia æs vel lignum : at forma naturalis potest immediatè produci & inesse in materia prima, quod perspicuum est in formis elementorum. Atque hinc fit, vt corpus naturale sit principium corporis artificialis, vt est apud Arist. 2. de Anima tex. 3. Hinc etiam fit, vt res artificialis videatur habere motum naturalem, videlicet propter materiam naturalem quam in se cõinet, quæ est causa alicuius motus naturalis ; sicut lectus fertur deorsum propter pòdus ligni ex quo est; ob hanc etiam causam euenire putatur, vt omnis forma artificialis sit accidentalis, & vt in re naturali, forma sit nobilior quàm materia; in artificiali autè, è contrario materia sit nobilior quàm forma. Quinta. Res artificiales sunt certæ, ac determinatæ secundum formam & speciem: at secundum productionem, sunt contingentes & incertæ; exēpli causa, forma domus vel scamni secundum speciem suam est determinata, sicut etiam habet determinatum vsum, & finem; effectio tamen domus, est contingens, quia proficiscitur ab artifice, qui operatur ex consilio & voluntate. Res autem naturales utroque modo sunt determinatæ, nam & forma hominis, & materia, & generatio, & modus, tempus, locus, atque aliæ circumstantiæ, quæ generationem comitantur, sunt naturaliter definitæ. Sexta. Formæ artificiales hærent extrinsecus tantummodò in superficie, vnde ars dicitur operari tantum superficie tenus, formæ autem naturales intimæ sunt rebus, & intrinsecè vniuntur materiæ; hanc differētiā tradit Auerroës in Paraphrasi sua super libros de generatione animalium. Septima. Materia prima habet potentiam & inclinationem ad formas naturales, nō autem ad formas artificiales; quod duplici ratione probari potest. Primò, quia si materia haberet potentiam ad formas artificiales, eiusmodi formæ essent in potentia passiuæ materiæ, quæ potentia est naturalis: omni autem potentia passiuæ naturali, respondet etiam potentia actiua naturalis, alioquin inter agens & patiens non esset proportio. Si autem formæ artificiales haberent potentiā passiuam naturalem ex qua educerentur, & potentiam actiuam naturalem à qua producerentur, non essent formæ artificiales, sed naturales. Deinde si materia esset in potentia ad huiusmodi formas ; ergo productio illarum esset naturalis; quia principium illius productionis esset in materia quæ est natura ; sicut generatio ignis ex aqua est naturalis propter materiam aquæ, quæ est in potetia ad formā ignis; non igitur benè Arist. diceret, res artificiales nullū in se habere principium suæ mutationis. Atque hoc etiam confirmat D. Thomas in 2. Phy. super tex. 2. scribens effectiones rerum artificialium non esse naturales, quia tamen si habeant pro materia aliquid naturale, tamen illud non est in potentia ad huiusmodi formas. Octaua. Res natura-

Materia prima nō habet potentiam ad formas artificiales.

les habent in se p̄ncipium eius motus quo ipse mouetur, vel actiuū vel passiuum, vel verunq; res autem artificiales, quā tales sunt, nullum habent principium, atque hanc solam differentiā, cæteris omnis, Arist. ponit in 2. Phy. tex. 2.

An forma artificialis sit principium alicuius motus; & an re differat à subiecto in quo efficitur & inhaeret.

CAP. III.

Erūm meritò dubitari potest, an forma artificialis sit principium alicuius motus; nam ars cantandi videtur esse principium cantus in cantore: & ars saltandi, saltationis in eo qui saltat, in horologiis etiam, ars videtur esse principium eorum motuum qui in ipsis cernuntur: nonnunquā etiā per artem fieri solet, vt res melius & commodius moueantur, vt si quod erat quadratum fiat rotundū vel pyramidale, celerius & incitatus mouebitur. Sed hoc facile soluitur, etenim ars non potest efficere motum, potest tamen cum aliquo pacto determinare & modificare, ita vt hoc vel alio modo fiat, sicut patet in exemplis propositis; nam saltatio, vt est motus, fit à facultate naturali motiua, quæ est in membris saltantis, quod autem saltatio fiat hoc, vel illo modo, id est, artificiosè, id proficiscitur ab arte: similiter motus horologii per se proficiscitur à ponderibus quæ sunt in horologio, respectu quorum aliqui motus horologii sunt naturales, aliqui etiam violenti, nam motus ponderum, dum fit deorsum, est illis naturalis, dum autem fit sursum, est violentus; prout autem motus horologii est ordinatus & determinatus ad certam quandam regulam & mensuram temporis, sic est ab arte. Corpus quoque rotundum, mouetur deorsum propter grauitatem naturalem, figura tamen rotunda facit vt velocius moueatur, quoniam per hanc figuram melius discindit & dissipat medium aërem.

An forma artificialis sit principium alicuius motus.

Sed hic exoritur alia quedā grauior difficultas, an forma artificialis re differat à corpore naturali in quo tanquā subiecto efficitur, & inhaeret. Hac de re duæ sunt opiniones. Vna est eorū qui opinantur, formā artificiale esse rem quandā diuersam à corpore naturali quod est eius subiectū, his rationibus adducti. Primò, quæ ponuntur in diuersis Categoriis, re distinguuntur inter se; sed forma artificialis pertinet ad quartam speciem qualitatis, subiectum autem eius siue sit quantitas, siue substantia, ad alias Categorias spectat; ergo inter hæc est distinctio realis. Deinde, quia si re non differrent; ergo artifices nullam rem efficerent, quare ars non esset principium efficiendi aliquid, contra definitionem artis traditam ab Arist. libro 6. Ethicorum: ars enim

An forma artificialis sit res aliqua diuersa à subiecto in quo inhaeret.

C iiii

definitur recta ratio factibilium. Postea, forma artificialis variat operationem, & determinat illam; ergo est aliquod ens reale. Postremo, si duo sunt ita effecta inter se, ut vnum corrumpi possit altero incolumi & saluo, huiusmodi re differunt; sed forma artificialis potest corrumpi, salua penitus re in qua inerat, ut si dissoluatur domus nulla re earum, ex quibus constabat, corrupta; ergo &c. Ceterum nobis non est verisimilis hæc sententia, existimamus enim formam artificialem non re, sed ratione tantum distingui à subiecto in quo est; nam si re differret, quotiescunque aliquis ceram quampiam formaret atque figuraret, posset autè id facere penè infinitis modis, tot res produceret, & corruperet, quod est absurdum. Deinde, cum forma artificialis non producat ex potètia materię, ut antè dictum fuit, si esset res quædã diuersa à corpore naturali, extrinsecus accederet, & ex nihilo produceretur, quare productio eius esset creatio, & potentius atque nobilius agens esset ars, quàm natura. His accedit, quod ut tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda entia sine necessitate; debet enim sapiens imitari naturam, quæ nihil frustra facit. Sed ad ea omnia, quæ de forma artificiali dicuntur & traduntur, declaranda tuendaque, satis est dicere eiusmodi formas non re, sed ratione tantum distingui; ergo frustra ponuntur distingui re: si enim dixerimus formam artificialem esse tantum modum quendam, seu determinationem quantitatis, per quam quantitas aliter & aliter sese habens varias induit figuras, facile occurremus omnibus argumentis, quæ superius exposita sunt contra hanc sententiam. Quod enim primo argumento dicitur, quæcunque pertinent ad diuersas Categorias ea distingui re, falsum est: satis enim est ea distingui ratione, ut manifestum est in actione, & passione. Secundum item argumentum nihil concludit, nam licet artifices non faciant rem aliquam nouam & diuersam, faciunt tamen, ut res alio & diuerso modo se habeat, quod multum iuuat ad operationem & meliorem vsum rei. Tertium autem argumentum pari facilitate soluitur, forma enim artificialis, non est principium motus, sed est determinans, & modificans motum, ut supra declaratum est; quod sanè non ex eo accidit, quia sit res diuersa, sed quia est diuersus modus rei. Postremo, quod in ultimo argumento asseritur, ea re distingui, quorum vnum potest esse sine alio, quamuis sit apud Scotistas certissimum ac celebratissimū axioma, tamen nec aliis viris doctis, nec verò nobis probatur; deprehenditur enim esse falsum in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamento & in relatione, & in aliis multis, in quibus vnū potest esse sine alio, nec tamen inter se differunt secundum rem. In quo, licet Scotistæ repugnent, tamen à nobis stat ratio, & aliorum se-

re

re omnium auctoritas. Loquimur autem nos in hac disputatione, de effectibus artificiosis qui omnino sūt ab arte, vt est domus & statua; non de iis qui ab arte quidem fiunt, tanquam instrumento & administralaturæ, ab ipsa verò natura tanquam principali agente, vt est sanitas, & quæ vel Medicinæ, vel Agriculturæ arte conficiuntur. Sed eiusmodi effectus sunt sanè naturales simpliciter, secundum quid autem, artificiales. Verum quia de natura quam definire volumus satis dictum est, transeamus ad excutiendas particulas definitionis eius. Sic autem habet definitio naturæ; *Principium & causa vt moueatur & quiescat id in quo est, primo, per se, & non secundum accidens.*

Declarantur particula definitionis natura.

C A P. IIII.

PRIMA pars definitionis naturæ est illa; *Principiū, & causa.* Albertus putat nomē naturæ cōuenire materiæ, formæ & priuationi; & propter materiā quidē, ac formā dici causā: ob priuationē autē vocari principiū; quia priuatio est principiū à quo inchoatur motus naturalis. Sed nō videtur definitio naturæ posse cōuenire priuationi, nā mox Arist. subiungit; *Primo per se, & nō secundum accidens.* At primo libro Phy. tex. 66. scriptū est priuationem esse causā per accidens: deinde in 2. Phy. tex. 4. diuiditur natura tantum in materiā & formā. quid multa; priuatio nequit dici esse principium quietis. alij aiunt, nomen principij significare causā efficientem qualis est forma, nomen autem causæ, significare principium passiuum, cuiusmodi est materia. Nonnulli putant nomen principij poni pro aliis causis; nomen autem causæ, pro causā finali: natura enim, quæ est forma, est finis generationis. Verum hæc interpretatio parum firma est, & videtur ab aliis pro ipsorū arbitrio conficta, cum nomen causæ & principij indifferenter pro omni genere causæ apud Arist. vsurpatū reperiatur. Præterea, si forma, prout est finis generationis, nondum actū est, quī fieri potest, vt sit ea ratio naturæ, quæ est principium motus & quietis in eo in quo est? Nō desunt etiam, qui censent his duobus vocabulis tantum significari principium actiuum, quod est forma. existimāt enim nomen naturæ tantum conuenire principio actiuo & formæ. Quod sanè si ita esset, nulla profecto generatio esset naturalis, nihil enim seipsum actiue generat; nec alteratio elementorum naturalis esset: cum enim elementa sint corpora simplicia, nō possunt actiue alterare seipsa. Nos igitur opinamur, quemadmodum primo libro Physicorum illa tria vocabula, principium, causā, & elementum, sæpe & vsurpata fuerunt

*Cur natura
dicatur prin-
cipium &
causa.*

pro eodem, sicut à nobis in 3. libro huius operis declaratum est, sic etiam hoc loco duo hæc vocabula; *Principium & causa* indifferenter sumi pro eodem, & illis significari tam principium actiuum, quàm passiuum; nam quædam res naturales habent in se solum principium passiuum sui motus, vt de generatione & alteratione elementorum manifestum est, quædam verò etiam actiuum, vt apparet in motibus animantium.

Secunda pars definitionis est illa; *Vt moueatur, & quiescat id in quo est.* Non enim natura dicitur, quia id in quo est, moueat aliud, vt v.g. quoddam ignis calefaciat aliud, hoc enim dicitur potètia, quæ definitur 5. Metaphys. principium transmutandi aliud, in quantum aliud; sed natura dicitur quia est causa vt moueatur id in quo ipsa inest, vt quoddam ignis possit moueri sursum, vel ab alio alterari. Differentiam autem inter potentiam & naturam, tangit Arist. 3. de Cælo tex. 28. dicitur autem natura principium motus & quietis, non simul, nam sunt opposita, sed successiue: non in omni re naturali vtrumque, sed alterutrum præstans; omnes enim res naturales, vel tantum mouentur, vel quiescunt tantum, vel partim mouentur, & quiescunt, vt ait Arist. 8. Physic. tex. 21. Et quamuis hoc loco nomen motus sumatur amplè pro omni spacio motus, præcipue tamen conuenit motui locali, quippe qui sit prior, & perfectior aliis, & communis omnibus rebus naturalibus, & certissimus index naturæ cuiusque rei naturalis; vide Arist. 4. Physic. tex. 1. & octauo lib. Physic. tex. 56. vnde ipsemet Arist. 1. lib. de Cælo tex. 5. definitionem naturæ præcipue accommodat motui locali, ex quo etiam cõcludit, cælum habere diuersam naturam à corporibus sublunariis; propterea quod habet diuersum motum localem.

Tertia pars definitionis est illa; *Primò*, id est, vt placet Græcis, immediate, & non propter aliud; nam lectus mouetur quidem deorsum, verum non primò, sed propter aliud, nimirum propter lignum vel ferrum quod in eo est. vel aliter, vt Latinis placet, primò, id est, principaliter, & non instrumentariè, ita vt sic excludantur accidentia, quæ licet sint principia motus, vt grauitas & leuitas motus localis, calor & frigus alterationis, tamen non sunt principia primaria, sed tantum instrumentaria: principale enim principium est forma substantialis, quæ ad operandum vitur accidentibus quasi instrumentis. Quare nomen naturæ non conuenit accidenti: non enim accidens est natura, sed potius res secundum naturam, vt Arist. innuit 2. Physic. tex. 5. Restat vltima illa pars definitionis; *Per se* hinc Græci reperunt discrimen inter primum, & per se, traditum ab Arist. 2. Post. verum quid Arist. intelligat hoc vocabulo, per se, exponit eo

quod proximè subiungit; *& non secundum accidens*; vt per se, nihil aliud sit, nisi quatenus tale est. terra enim deorsum mouetur per se, id est, quatenus terra, lectus autem non per se quia non quatenus lectus, sed quatenus ligneus est. Signum autè eius quod est per se, & eius quod est secundum accidens, est posse separari inuicem, vel non posse, quemadmodum ipsemet Arist. docet exponens hæc vocabula; etenim Medicus per se medetur, quia mederi non potest separari à Medico, nullus enim scienter & ex arte mederi potest, qui non sit Medicus; at Medicus per accidens ædificat, potest enim ipsum ædificare separari à Medico: multi enim ædificant qui non sunt Medici, & multi sunt Medici qui non ædificant. Atque hæc quidem est germana interpretatio & intelligentia eorum dictionum, quæ sunt in definitione naturæ. Sed prius quàm hinc abeamus, diluendæ sunt nonnullæ dubitationes, quæ circa ea, quæ adhuc diximus, occurrunt.

Explicantur quatuor dubitationes.

CAP. V.

P R I M A Dubitatio est, quomodo natura sit per se principium quietis, cū quies sit priuatio & non ens; Respondeo, nomen quietis bifariam sumi, vel pro nuda cessatione motus præcisè, & sic est pura priuatio non habes per se principium, & ita non accipitur hoc loco: vel sumitur pro eo quod est manere in suo loco naturali, nihil enim est aliud ignem quiescere, quàm manere in loco naturali, & hoc modo sumpta quies, est perfectior motu, quoniam est ipsius finis; idcirco enim mouetur corpus simplex, vt perueniat ad suum locum naturalem, & in eo maneat; & sic quies habet principium per se, nam grauitas terræ, quæ facit eam moueri ad suum locum, eadem facit etiam quādo ad eum peruenerit, vt in ipso maneat nec inde, nisi vi depulsa, dimoueri queat. Secunda dubitatio. Non omnis res naturalis videtur moueri & quiescere, nam terra semper quiescit, cælum autem semper mouetur. Verum hoc ita soluitur; terra secundum se totam quiescit, tum quia est centrum, circa quod mouetur cælum; id autè circa quod mouetur aliquid, debet esse firmum & stabile, vt ait Arist. in lib. de Motu animalium, & 2. libro de Cælo tex. 17. tum etiam, quia est sedes & domicilium animantium, quam ob rem eam fixam & immobilem esse, necesse fuit. Mouetur autem terra secundum partes suas, & quia in corporibus simplicibus eadem est natura partium quæ est totius tam secundum motum quàm secundum locum: ideo quod parti cōuenit, potest toti etiam attribui. Cælum autem, quamuis semper moueatur, id tamen non obstat definitioni naturæ; nam illud; *Vt moueatur & quiescat*; legendum est

*An quies sit
pura priuatio.*

non coniunctè, sed disiunctè quemadmodum placet Porphyrio, Simplicio & Auerroï; ita ut natura in aliquibus sit principium motus, in aliquibus quietis, sed hoc infra latius & accuratius explicabitur. Tertia dubitatio. Natura est potentia quædā naturalis rationis expers; ergo nequit facere duo contraria, cuiusmodi sunt motus & quies, hoc enim interest, auctore Arist. 9. Metaphys. tex. 3. inter potentias rationales & irracionales seu naturales, quod illæ possunt duo contraria facere, ut Medicus sanitatem & ægritudinem: hæ verò minime, sicut ignis potest quidē calefacere, non autē frigefacere. Respondet illud Arist. dictum intelligendum esse de contrariis, non autem de iis, quæ opponuntur priuatiuè, cuiusmodi sunt motus & quies: præsertim cum hæc ita se habeant, ut vnum sit propter aliud, nam in animantibus natura principaliter intendit motum & operationem, per accedēs autem quietē; sicut de somno & vigilia animalium docet Arist. in lib. de Somno; in elementis autē principaliter intendit quietem illorum, huius autem gratia motum efficit. Quarta dubitatio. Quomodo ex differentia quæ est inter res naturales & artificiales rectè colligitur ab Arist. definitio nature? Respondendū, secundum Alexandrum & Auerroem colligi hoc syllogismo hypothetico, si res naturales, quæ tales sunt, differunt à non naturalibus, quoniam habent in se principium motus & quietis; ergo natura est principium motus & quietis: id enim propter quod sic differunt, proculdubio non est aliud quàm natura; sed res naturales differunt, à naturalibus, quoniā habēt in se principium motus & quietis; ergo natura est principium motus & quietis. At secundum Simplicium, syllogismo Categorico in prima figura colligitur ad hunc modum; naturalia differunt à non naturalibus; quoniam habent in se principium motus, sed natura est id per quod naturalia differunt à non naturalibus; ergo natura est principium motus & quietis. Secundum autem D. Thomam colligitur hoc syllogismo tertie figuræ; naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent in se principium motus; sed naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent naturam; ergo natura est principium motus & quietis. Quocunque autem horum trium modorum fiat talis deductio, constat eam esse per se certam & manifestam. Nā quamuis dubium sit, an omne quod mouetur habeat in se principium actuum sui motus, sicut de motu locali elementorum ambigitur; & an in omni motu, mouens sit re distinctum à mobili: nemini tamen dubium, aut obscurum esse potest, omne quod mouetur motu naturali, sic moueri propter instā sibi naturā. Restat nunc, ut, quod tertio loco proposuitur fuit, graues quasdam ac perdifficiles quæstiones explicemus.

Prima

Prima questio, an definitio natura conueniat celo.

CAP. VII.

DVæ sunt opiniones eorū qui putāt definitionem nature
 nō cōuenire celo, vna est eorū qui arbitrātur motū cœ- *Motum cœli*
 li nō esse naturalē, ex quo fit necessariò vt cœli substātia *non esse na-*
 nō sit natura, quæ 2. Phy. definitur. huius opinionis asser- *turalem, opi-*
nio multorū.

ores sunt Auicēna, Scotus, Albertus, Durandus. Rationes Auicēnæ
 & Scoti sunt hæ. Prima. Omnis motus naturalis fit ab imperfecto ad
 perfectum, & ab innaturali dispositione ad naturalem; sed motus
 cœli non est talis: cœlum enim semper habet perfectam & naturalē
 dispositionem; ergo motus cœli non est naturalis. Secunda, Motus
 naturalis habet terminum à quo & terminum ad quem; sed hi termi-
 ni non reperiuntur in motu circulari cœli; ergo, &c. Tertia. Motui
 naturali opponitur quies; sed motui cœlesti nō opponitur quies, nū-
 quā enim cœlum quiescit, nec verò aptum est quiescere; ergo, &c.
 Rationes Alberti, quibus idem cōfirmat, sunt hæ. Prima. Motus cœ-
 li fit ab Intelligentia quæ non est natura cœli, quippe cum sit substā-
 tia immaterialis opētās per voluntatem & intellectū, ergo &c. Secū-
 da. Nullus motus naturalis est infinitus, natura enim, vt est apud Arist.
 1. de Gener. animal. cap. 1. horret infinitum; sed motus cœli est infinitus;
 ergo &c. Tertia. Motus naturalis non fit in loco naturali, cum
 enim res est in loco suo naturali, non mouetur sed quiescit; sed cœ-
 lum existens in suo loco naturali, mouetur; ergo eius motus non est
 naturalis. Rationes, quas ad idem probandum Durandus affert, sunt
 hæ. Prima. Vnius corporis simplicis vnus tantum est motus simplex
 naturalis, quemadmodum in 1. de celo scriptum est: nam eum forma
 corporis simplicis sit vna & simplex, nequit esse caussa nisi vnus mo-
 tus naturalis; sed in celo simul sunt multi motus, vt in lupa est mo-
 tus ab ortu ad occasum, & alius ab occasu ad ortum, & alius epicycli;
 ergo tales motus non sunt naturales: nec valet dicere vnum esse tan-
 tummodò motum proprium cuiusque cœli, ceteros autem esse com-
 munes & inesse inferioribus cœlis propter superiores: cum enim
 omnes cœli, sint vnus speciei, non potest in ipsis esse tanta diuersi-
 tas motuum. Secunda. Omnis motus naturalis fit propter absentiam
 alicuius perfectionis quæ per talem motum acquiri debet; sed nulla
 perfectio abest celo quæ per motum ipsius acquiri possit; ergo &c.
 Tertia. Si motus cœli esset naturalis, ergo quies & cessatio à tali mo-
 tu esset violenta; quare, cum in fine mundi debeat cœlum quiescere,
 tunc esset in dispositione violenta & deteriori quā nunc est, quod
 videtur absurdum; tunc enim melior atque præstantior erit mundi:

status: & certè nullum violentum potest esse perpetuum; quies autem illa cœli erit perpetua. Vult igitur Durādus motum cœli, neque esse à natura, neque ab anima, sed esse ab Intelligentia, quæ cùm liberè & contingenter cœlum moueat, facit vt motus eius sit planè voluntarius, nec dici debeat naturalis nisi secundùm quandam conuenientiam & analogiam.

Altera opinio eorū est, qui negant hanc definitionē naturæ conuenire cœlo, non quia cœlum non sit corpus naturale, aut quòd motus eius non sit naturalis; sed quia putant Aristotelis in 2. lib. Phy. vbi definit naturam, consilium & propositum fuisse, non omnem naturam sed eam tantum quæ est in rebus corruptibilibus, definiendo explicare, cui opinioni fidem facere conantur his argumentis. Primò, quia de iisdem principiis agit Arist. in 2. lib. de quibus egit in 1. lib. Phys. sed in primo egit tantum de principiis rerum corruptibilium, sicut ipse declarat 1. Phy. tex. 68. ergo etiā in lib. 2. agit de natura quæ est tantum in rebus corruptibilibus. Deinde, Themistius exponens definitionem naturæ, disertissimis verbis docet cœlum ea definitione minimè contineri, ita scribens; *Diuinum & celeste corpus excipio, quod sempiterno & irrequieto motu cietur, in quo natura est quidem principium motus, non etiam causa quietis.* Postea, Arist. videtur hoc significare in 8. Metaph. tex. 9. his verbis; *naturam etiam solam profectò quis ponet eam, quæ in corruptibilibus est, substantiā.* Præterea, illa particula definitionis, *vt moueatur, & quiescat*, non potest benè accommodari cœlo vtpotè quod semper moueatur, nec vnquam aptum sit quiescere; moueri enim & quiescere, tantum conuenit in res corruptibiles. Postremò, Arist. exposita definitione naturæ, mox diuidit naturam in materiam & formam, & inquit, naturam semper esse aut subiectum aut in subiecto; & in definitione naturæ dicitur, quod est causa, vt moueatur in quo est: quæ omnia indicant eam tantum naturam definiri quæ est in rebus compositis ex materia & forma, quod non comperit cœlo, præsertim secundum opinionem multorum, qui volunt cœlum esse simplicem substantiam. Quamuis igitur naturæ definitio possit aliquo modo accommodari cœlo, tamè neque propriè ei conuenit, neque fuit intentio Arist. ipsum includere in huiusmodi definitionem; cuius rei haud obscurum signum est, quòd Aristoteles in 1. tex. 2. lib. Phy. enumerando genera rerum naturalium, vt inde colligeret definitionem naturæ nullam cœli fecit mentionem.

Explicatur vera sententia, refellendo supradictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.

CAP. VII.

Erùm prima sententia falsa est, secūda verò nō nihil probabilis; sed omniū maximè probabilis est tertia opinio, quā sequūtur Græci; Auerr. item & D. Thomas, qui censent hac definitione naturę, cælū etiā cōprehendi: quod quidē faciliē demonstrari post his argumentis. Primò, Arist. 1. de Cælo tex. 5. probat cælum habere aliquem motū naturalem, quoniā est corpus naturale habens in se naturam; *natura autem*, inquit, *ut diximus est principium motus*; quibus verbis clarissimè significat & cælum esse corpus naturale, & motum eius naturalem esse, & definitionem naturę traditam in 2. Phy. ei conuenire, idque non solū illo loco, sed etiam per alios textus qui sequūtur in eodem libro vsque ad tex. 17. planum facit. Deinde, cælum est corpus naturale, vt patet ex 3. lib. de Cælo tex. 1. ex primò de Partibus animalium cap. 5. ex 8. lib. Metaphy. text. 1. & 12. Ex lib. 12. Metaphy. tex. 5. sed omne corpus naturale habet motum naturalem, impossibile enim est, vt inquit Auerr. 1. de Cælo com. 81. esse corpus aliquod naturale sine motu naturali; tum quia propter hoc vocatur naturale; tum etiam quia alioqui tale corpus esset otiosum; ergo cælum habet motum naturalem, & habet in se naturam quæ est principium talis motus. Postea, motus circularis quo cælum voluitur, aut est ei naturalis, aut violentus: non est autem violentus, tum quia est perpetuus, nullum autem perpetuum est violentum; tum etiam quia motus qui vni corpori est violentus, alij est naturalis, vt docet Arist. 1. libro de Cælo; circularis autem motus neque vlli alij corpori est naturalis quàm cælo, relinquitur igitur vt is motus sit naturalis cælo. Atque hæc tota argumentatio est Aristorelis 1. de Cælo. Præterea, omnis res naturalis habet naturalem propensionem ad suam operationem & perfectionem; sed propria cæli operatio & perfectio est motus circularis; nam si is non est, quid aliud fingi potest; ergo cælum habet naturalem inclinationem ad motum circularem; quare talis motus est ei naturalis. Ad extremum quæ sunt necessaria ad efficiendum motum circularem, ea omnia naturaliter in cælo insunt; ergo & ipse motus circularis est ei naturalis; primū enim cælo inest figura rotunda, abest grauitas & leuitas, est substantia incorruptibilis carēnsque contrario: quæ omnia requiruntur ad efficiendum motum circularem. Atque harum rationum prima quidem, refellitur secunda opinio, cæteris autem confutatur prima sententia,

*Probat
multis argu-
mentis, motū
cæli & esse,
& verè dici
naturalem.*

*Quomodo
motus cœli sit
naturalis.*

Est autem motus circûlaris naturalis cœlo ratione principij passiuï, quia cœlo est quædam habilitas, & propensio vt moueatur motu circulari: ratione autem principij actiuï quod est Intelligentia, potest aliquo modo dici naturalis, & aliquo modo non; etenim Intelligentia, si propriè loqui volumus, non est natura cœli, quia nō dat esse illi, neque est pars ipsius, neque quiditatiua eius consideratio ad Phy. pertinet: post tamen aliquo modo dici Intelligentia natura cœli, tum quia sicut naturam cœli consequitur, vt moueatur circulariter, ita vt si careret illo motu, ipsum esset imperfectum, sic etiam (secundum Peripateticos) naturam Intelligentia consequitur, vt ipsa moueat cœlum, quem motum si non ederet, esset (auctore Arist. 12. Metaph.) otiosa & imperfecta, tum etiam quia intelligentia perinde mouet cœlum ac ipsum est sua natura aptum moueri, nō secus ac si esset eius forma & natura, mouet enim Intelligentia cœlum secundum eas differentias positionis, & tanta celeritate, nec maiori, nec minori quā cōuenit naturali propensioni cœli. His accedit, quod & natura cœli & ratio motus circularis poscunt, vt Intelligentia sit mouens ipsum & non aliud mouens. Nam cum cœlum sit substantia simplex, non potest moueri à se, si quidem mouēs & motum debent esse diuersa nec potest moueri ab alio corpore, quia cœlum est primum omnium corporum, & sic res procederet in infinitum; quare moueri debet ab aliquo mouente incorporeo, cuiusmodi est Intelligentia. Motus item circularis, quia caret principio & fine, & est perpetuus, non potest effici nisi à mouēte per intellectum, quod sit perpetuum. Et quia motus cœli est causa efficiens & conseruans omnium animantium sub-lunarium; & quia ex eo pendet totius mundi corporei ordo, gubernatio & perfectio; & quia eo sublato Intelligentiæ nullam habere viderentur cum hoc mundo sensibili & mobili coniunctionem atque connexionem; denique quia nulla res inanima potest se ipsam in suo loco naturali perfectè mouere: ob has omnes causas, necesse est motum cœli ab Intelligentia effici. Sed hac de re possunt legi ea quæ scribit Auerroës 1. de Cœlo comm. 5. & 2. de Cœlo comm. 3. & in disputationibus contra Algazelem per totam 14. disputationem. Quod autem motus cœli sit naturalis ratione principij passiuï, confirmat Diuus Thomas in 2. Physico. super textum 2. his verbis; *Motus localis corporum cœlestium est naturalis, licet sit à motore separato, in quantum in ipso corpore cœli est potentia naturalis ad talem motum.* Et in 1. par. quæst. 70. art. 3. ad 4. ita scribit; *Motus corporis cœlestis est naturalis, non propter principium actiuum, sed propter principium passiuum; quia scilicet habet in sua natura aptitudinem, vt tali motu ab intellectu moueatur.* Et ibidem in responsione ad quintum docet eiusmodi motum posse dici naturalem

*Motum cœli
non ab alio
quàm ab In-
telligentia
posse effici.*

ruralem, etiā in ordine ad principium actiuum, hoc modo scribēs;
*Cælum dicitur mouere seipsum, in quātum componitur ex motore & mobili, nō
 sicut ex materia & forma, sed secundum consuetudinem virtutis, ut dictum est, &
 hoc etiam modo potest dici, quod eius motor est principium intrinsecum; ut sic
 etiam motus cœli possit dici naturalis ex parte principij actiui, sicut motus vo-
 luntarius dicitur esse motus naturalis animalis, in quantum est animal, ut di-
 citur in 8. Phys.* Hæc D. Thomas.

*Refelluntur qui putant Intelligentiam esse veram for-
 mam & naturam cœli.*

C A P. VIII.

QUIDAM autē memoria nostra Philosophi in primis no- *Antonius M.
 rādulanus in
 opere de Euer-
 sione singula-
 ri certaminū.*
 biles, in scriptis suis reliquerunt, Arist. sensisse Intelligen-
 tiam re vera esse naturā cœli, nempe talē qualis hīc defini-
 tur, quod his argumentis persuadere conatur. 1. Cœlū est
 verē animatū, tum quia id ait Arist. in 2. de Cœlo tex. 13. & 61. tum e-
 tiam quia animatū est nobilius inaninato, cœlum autē multō nobi-
 lius est corporibus sublunaribus, in quibus tamen multa sunt ani-
 mata. Sed cœlum non est animatum anima vegetatiuā aut sensitiuā,
 vt patet; ergo intellectiua quæ est Intelligentia: omnis autem anima,
 est natura eius cuius est anima; relinquitur igitur Intelligentiam esse
 naturam cœli. Deinde, cœlum non est tantū materia, quia non
 ageret in hæc inferiora, nec haberet determinatam existentiam &
 quantitatem, & alia permulta accidentia, præsertim autem lucem;
 non est etiam tantū forma, quia non moueretur per se; ergo est ex
 utraque compositum; forma autem eius non est materialis, alioquin
 esset corruptibile cœlum, si autem est immaterialis, erit Intelligentia.
 Postea, tora definitio naturæ conuenit Intelligentiæ, vt patet expen-
 dendo omnes particulas eius. Amplius, si motus cœli extrinsecus sit
 ab Intelligentia tantū assistente; ergo est violentus; Arist. enim 7.
 Physic. text. 10. ait quod extrinsecus mouetur ab alio, id moueri vio-
 lenter. Præterea, secundum Aristot. in 8. Phys. mobile à se, prius &
 nobilius est quā mobile ab alio; sed cœlum est primum, ac nobilif-
 simum omnium mobilium & mouetur ab Intelligentia; ergo ea non
 est extra cœlum, sed intra ipsum vera eius forma existens. Hæc illi.
 Contra quos pauca quædam nunc dicemus; nam latius, & opinio-
 nem eorum refellere, & rationes soluere, non est huius loci, sed eius
 in quo disputatur, an cœlum sit animatum. Ac primum, si Intelligen-
 tia est natura cœli; ergo quiditatiua eius cōsideratio pertinet ad Phy- *Intelligentiam
 nō esse veram
 formam &
 naturam cœli.*
 sicum, nam omnis forma, quæ est natura, est Physica, & qui confide-

D

rat materiã , idem etiam , vt scriptum est in 2. lib. Physicorum , debet considerare formam eius : Physicus autem considerat materiã cœlestem ; ergo idem quoque quiditatiuè considerabit Intelligentiam : sed hoc est contra Aristot. is enim in 2. Phys. 26. & 71. atque 73. ait formas separabiles à materia , & quæ mouent ac non mouentur ; non esse doctrinæ Physicæ , & in 6. Metaphysicæ ea potissimum re distinguit Metaphysicam à Physica , quòd hæc agit de formis materialibus , illa de abstractis ; & propter Intelligentias , inquit lib. 6. Metaphysicæ , Metaphysicam esse priorem atq; nobiliorem Physica , alioquin si Intelligentiæ non essent , fore vt Physica esset prima Philosophia : & in 12. Metaphysicæ tex. 5. inquit omnem substantiam mobilem esse considerationis Physicæ ; immobilem autem , minimè . Et sanè si Intelligentia est natura cœli , necesse est eam motu cœli etiam moueri per accidēs , quam tamen Aristot. affirmat , nec per se , nec per accidens , mobilem esse . Cùmque materia sit propter formam , cur opus fuit vt Intelligentia informaret cœlum ? an propter esse eius ? at per se subsistit cùm sit immaterialis ; an ob propriam eius actionem ? at ea cùm sit perfecta intellectio , nō indiget corpore nec subiectiuè , quia intellectio præsertim Intelligentiarum est omninò immaterialis ; nec obiectiuè , quia Intelligentia non eget sensibus aut phantasmatibus sicut nos , ad intelligendum ; nec opus est ad efficiendum motum circularem cœli vt Intelligentia sit eius forma , satis enim est vt sit ei assistens & moueat ipsum sicut natura sua moueri aptum est . Rationes autem omnes contrariæ supra positæ , hac vna solutione breuiter & faciliè diluuntur . Cœlum sumptum pro coniuncto & aggregato ex orbe & Intelligentia , potest dici quodammodò animatum ; & est nobilius cūctis rebus sublunaribus ; & est mobile à se , vel mouens seipsum ; & sic , Intelligentia non est externum , sed internum mouēs cœli . Plura his de rebus nō scribimus , ne si in his docēdis longiores & accuratiores simus , quæstiones , ab eo quod nunc agitur longè remotas , alieno loco ineptè tractare videamur .

Soluuntur rationes prima sententia eorum qui negant definitionem naturæ conuenire cœlo .

C A P. IX.

V N c respondendum est ad rationes prioris sententiæ . Argumenta Scoti & Auicēnæ , faciliè soluuntur hac vna distinctione . Duplex est motus naturalis localis , vnus rectus , alter circularis . Rationes ipsorum vim & robur habent in motu recto , non autem in motu circulari . Sic etiam solui debent duæ postero-

riores rationes Alberti; nam prima ratio eius tantum concludit motum cœli non esse naturalem ratione principij actiui, quod vt diximus, nō est propriè natura cœli, & hoc nos sponte cōcedimus. Quòd autem in secunda ratione dicit naturam horrere infinitum, & motum cœli esse infinitū, distinguendum est de infinito, nam motus cœli est finitus ratione spatij quod tali motu pertransitur, ratione autem durationis est infinitus. Vide Arist. 6. Phys. tex. vltimo. Itaque primū cœlum quotidie semel motum suum cōficit, qui tamen infinities repetitur, tum propter globosam cœli formam; non enim cœlum mouetur ad locum, sed circa locū, tum ob perennem & indefessam virtutem motiuam Intelligentiæ. Natura autem refugit infinitum, non quod est infinitum duratione, sed quod est infinitum magnitudine vel multitudine. Prima autem ratio Durandi ita soluitur. Vnius cœli tantum est vnus motus proprius, alij sunt à superioribus cœlis: neque verum est quod ait, omnes cœlos vnus esse speciei, quia sic essent materiales & corruptibiles. Præterea, in indiuiduis eiusdem speciei infimæ, vnū non est per se prius aut perfectius alio, vt dicitur lib. 3. Metaph. text. 11. neque est inter ipsa ordo & depēdētia essentialis, quæ tamē omnia cernimus in cœlis. Neque verò ipsi cœli secundum Arist. differunt specie vniuoca, nam sic essent compositi ex genere & differentia, id est, ex actu & potentia essentiali, quamobrem essent corruptibiles, vt copiosè ostendit Auerroës 3. de Cœlo comm. 49. *An cœli sunt vniue speciei.* Ad hæc, si cœli eorūque motus sunt vnus speciei; ergo similiter etiam motores, id est, Intelligentiæ erunt vnus speciei, talem enim Arist. vult esse proportionem, & ordinationem inter Intelligentias mouentes, qualis cernitur esse inter cœlos qui mouentur, facere autē Intelligentias vnus speciei, manifestè aduersatur iis quæ scribit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ text. 49. Secunda ratio Durandi, concludit quidem de motu recto non autem de circulari; etenim ratio motus circularis in eo consistit, vt fiat circa eundem locum, & vt talis motus non fiat ad acquirendam aliquam perfectionem cœlo, sed principaliter quidem vt cœlum per talem motum assimiletur Deo, cuius intelligibilem motum mirificè æmulatur cœlū motu circulari: secundariò autē, vt per talē motū communicetur rebus sublunariis esse, & viuere, alijs clariùs, alijs obscuriùs, vt est in 1. de Cœlo tex. 100. & vt inde vniuersa virtus inferioris mundi conseruetur atque gubernetur. Tertia ratio Durandi non habet vim in Philosophia, quia docere in fine mūdi planè cessaturum esse motū cœli non attinet id ad Philosophū, cū nec lumine naturæ cognosci, nec rationibus Philosophicis persuaderi possit. Sed nihilominus responderi potest Durando ad hunc modū; Creaturā priuari suo motu naturali ab alia crea-

tura, est illi violentū, à Creatore autem, qui totius auctor naturæ est, minimè : sicut enim in omni creatura est potètia naturalis ad operationem propriam, ita est potètia quædam, quam quidam magni nominis Theologi obedientialem vocant secundum quam apta est obedire Deo in omnibus quæ de ipsa facere Deus constituit. Sunt etiam quidam Theologi, qui putant cælum per se non habere inclinationem naturalem potius ad motum, quàm ad quietem, sed ad alterutrum determinari ratione ordinis qui est in vniuerso; & quia ordo qui nunc est in vniuerso, propter vicissitudinem generationis & corruptionis rerum sublunarium, necessariò exigit vt cælum moueatur, idèò nunc naturaliter mouetur; quoniam verò in fine mundi erit alius ordo vniuersi, sublata mutua sublunarium corporum transmutatione, idcirco tunc sic exigente vniuersi ordine, cælum naturaliter quiescet. Quare concludunt tam motum quàm quietem esse naturalem cælo, non secundum propriam eius naturam, sed secundum communem mundi perfectionem, & propter varium vniuersi ordinem. Verùm hæc, si Philosophiæ perpendantur, facilè intelligentur esse falsa; nam, vt omittamus cætera, quid magis à ratione & Philosophiæ decretis alienum esse potest, quàm quod habet determinatam naturam, id non habere etiam certam, ac determinatam propensionem ad suam perfectionem? quam necesse est, (vt manifestum est ex iis quæ supra diximus) vel in motu esse, vel in quiete. Sed ad rationes secundæ opinionis dissoluendas, veniamus.

Soluantur rationes secundæ opinionis.

C A P. X.

LICET autem secunda opinio probabilis sit, nec magno negotio defendi queat, tamen quia tertiam opinionem tum rationi, tum Arist. doctrinæ magis consentaneam esse ostendimus, rationes eius hic etiam soluendæ sunt. Rationum autem, quibus secunda opinio nititur, potentissima est illa de motu, & quiete: non enim cælum habet in se principium motus & quietis, sicut natura definitur habere. Hanc dubitationem interpretes Aristotelis variè conantur explicare. Etenim Philoponus in 2. Phys. super te xt. 3. & Alexander Aphrodisæus 2. libro Naturalium quæst. in capit. 18. aiunt in cælo non esse propriè quietem quæ est priuatio motus, sed tantum Metaphoricè, quatenus cælum ita cõquiescit in illo perenni motu suo, tanquam in sua perfectione, non secus ac corpora sublunaria quiescunt in suis locis naturalibus, vel quatenus totum cælum nunquã mutat locum aut situm & vno simili quæ motu semper cietur, quæ constantia

& vni-

An illa pars definitionis naturæ, (esse principium motus & quietis) possit cælo conuenire.

& vniformitas eius, potest appellari quies. Neque verò Simplicius ab his discrepat, scribens cælum quiescere ratione centri, polorum & axis, quæ in motu cœli semper manent eadem & immutabilia; hoc etiam videtur innuere Aristot. 8. Phys. text. 76. ita scribens; *Monetur & quiescit quodam modo sphaera, eundem enim occupat locum.* Verum cum Aristot. hic loquatur de quiete propriè ac Physicè sumpta, quæ nimirum est vacatio & priuatio motus Physici, ea verò quàm isti tribuunt cœlo sit metaphorica & Metaphysica, idcirco eorum interpretatio probanda non est, tanquam parum congruens verbis Arist. Porphyrius autem (referente Simplicio) Auerroës item & D. Thomas voluit illa verba legi debere disjunctè, vt illa coniunctio, &, sit posita pro, vel, vt sententiâ illorum verborum sit hæc, naturâ esse principium motus, vel quietis, vel vtriusque. Sed paulò durior est hæc expositio, incredibile enim videtur Aristot. in tam graui definitione abusum fuisse huiusmodi vocibus. Nos autem censemus illa verba legenda esse coniunctè, & habere hunc intellectum, non vt omnis natura sit principium motus & quietis, sed vt omnis motus & quies naturalis, sit à natura; quæcûque enim vel mouentur naturaliter vel quiescunt, id habent propter naturam ipsi insitam. Hoc modo loquendi etiam vritur Arist. 2. de Anima text. 24. dicens; Anima est, qua viuimus, sentimus, mouemur & intelligimus; non quòd omnis anima faciat has omnes operationes, sed quòd omnes huiusmodi operationes, vbicunque reperiuntur, procedunt ab anima. Itaque nomen naturæ, in definitione eius ponitur simpliciter & indeterminatè; nomen autem motus & quietis, ponitur vniuersaliter & distributè; & quemadmodum cum dicitur anima esse principium viuendi, sentiendi, mouendi & intelligendi, ex eo non rectè inferri potest; ergo omnis anima id in quo est facit viuere, sentire, moueri & intelligere; sic etiam cum definitur natura esse principium motus & quietis, non debet ex eo concludi; ergo omnis natura facit moueri & quiescere id in quo est: sed illud potius concludi debet; ergo omnis motus, & quies omnis naturalis, efficitur à natura. Eodem modo posset exponi id quod ait Aristot. 4. Phys. text. 30. scribens, omnem locum naturalem habere sursum & deorsum, hoc est, non quidem omnem locum esse sursum & deorsum, quod fieri non potest: sed, (vt eum locum explanans, inquit Simplicius) naturam loci diuidi per illas differentias sursum & deorsum. Reliquorum autem argumentorum solutio ex iis quæ scribit Auerroës 2. Metaphys. comm. vlt. petenda est; etenim eo in loco affirmat naturam æquiuocè, id est, analogicè dici in corporibus cœlestibus & in sublunaribus, atq; illis quidem secundū se, & secundum perfectionem, his autem secundum

famositatem, id est, secundum nos, & secundum vulgarem existimationem hominum, & primam eius nominis impositionem vsitatamque appellationem hoc nomen naturæ principaliter conuenire: vulgus enim eam tantum appellat naturam, cuius generatio, corruptio, cæteri que motus ante oculos omnium sunt: quo fit vt Arist. etiã definitionem, diuisionem & proprietates naturæ præcipue accommodet ad naturam corruptibilem, vtpote quæ nobis magis cognita & perspecta sit. Itaque ea verba quæ ex 9. textu libri 8. Metaphys. citata sunt, ad hunc modum interpretari conuenit; *Naturam solam profecto quis ponet, quæ in corruptibilibus est, substantiã*; id est, si quis manifestam & vulgatam notionem & rationem naturæ spectet, solam existimabit naturam, eam quæ est mortalis. Quod autem Arist. non putet, cælum excludi nomine & definitione naturæ, ibidem præcipue declarauit appellans cælum in eodem lib. 8. Metaph. text. 12. substantiam naturalem. Themistius autem, illis verbis quæ commemorata sunt, non excipit aut remouet cælum à definitione naturæ, sed ipsum eximit ex numero earum rerum naturalium quæ habet in se principium motus, & quietis. Nec Themistiũ latuit tria genera rerum naturalium poni ab Arist. lib. 8. Phys. vnum earum, quæ semper mouentur, quale est cælum; alterum earum, quæ semper quiescunt, cuiusmodi est terra, si non secundum omnes partes, ac certe secundum totam elementi molem; tertium earum, quæ partim mouentur partim quiescunt, in quo numero sunt plantæ, & animalia.

An definitio natura conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.

C A P. XI.

QUANDO quidem constituitur est definitio naturæ, etiam cælo conuenire, sequitur nunc, vt disquiramus, an ea definitio conueniat animæ. Simplicius quidem in 2. Phys. super text. 1. & 3. & item Albertus in eodẽ libro tracta. 1.

cap. 2. negant hanc definitionem conuenire animæ eamque tantum naturam hinc definiri putant, quæ est in corporibus simplicibus & inanimatis; si autem animantes dicuntur habere naturam vel esse res naturales, ita dici aiunt propterea quod in se habent corpora simplicia: omne enim corpus, aut est elementum aut constans ex elementis, quæ sunt proprie res naturales. Atque hanc sententiã Simplicius ita confirmat, esse naturale conuenit omnibus rebus naturalibus, quia tales sunt; ergo conuenit illis propter aliquod principium, & propter aliquam substantiam communem omnibus: sed hæc substantia non est anima, quippe quæ non est nisi in viuentibus, neque aliud quicquid esse potest quam substantia corporum simplicium, hæc enim sola reperitur in omnibus rebus naturalibus: quare natura, quæ hinc definitur, est tantum substantia corporum

Questio serua, an definitio natura conueniat animæ.

corporis simpliciū. Deinde, Arist. in 2. de Anima definiens animā esse actū corporis naturalis, apertè distinguit animam à natura, si quidem facit naturā subiectū ipsius animæ; & in eodē lib. text. 37. ait corpora naturalia esse instrumenta animæ. Hoc ipsum etiam cōprobat testimonio Eudemi, qui idem sensit. Albertus verò idem confirmat his argumentis. Primò, natura est determinata ad vnum, vel enim movet sursum vel deorsum: anima autē habet multos & varios motus, secundum omnes differentias positionū; quare non est determinata ad vnum; non igitur est natura. Deinde, natura definitur esse principium motus per se, id est, immediatè & sine instrumentis; anima autem non movet nisi per instrumēta corporea, veluti per musculos & nervos, ex his putat Albertus necessariò concludi animam non esse naturam, nec eam supradicta naturæ definitione comprehendi.

Sed hæc sententia multis modis falsa esse cōvincitur. Primò, Arist. in 2. Phys. text. 1. enumerans res naturales cāsque distinguens à non naturalibus, ex quo mox colligit definitionem naturæ, commemorat plantas & animalia, idēque facit semper aliis in locis in quibus recenset res naturales. Tum, definitio naturæ tota sanè congruit animæ, etenim anima est principium motus & quietis, in eo in quo est, primò, per se, & non secundum accidens. Neque verò obstat, quod anima utatur instrumentis ad movendum; ut Albertus obiicit, nam etiam forma substantialis elementi utitur, accidentibus vel motuibus vel actiuis ad efficiendos motus suos: non enim, (ut Arist. ait libro de Sensu, & sensili cap. de odore) ignis calefacit, ut ignis est, sed ut calidus est. Itaque Albertus malè interpretatur illud verbum, *primò*, & sine causā negat ipsum convenire animæ. Postea, Aristot. 1. de Partibus animal. cap. 1. ob eam causam Physico ait esse agendum de anima sensitiva & vegetativa, quod ipsæ sint naturæ, & principia motuum naturalium. Præterea, motus animæ est motus naturalis; ergo anima est natura: consequentia nota est ex eo, quia motus est proprius effectus per quem definitur natura. Antecedens autem ita probatur. Primò, Aristot. in 2. Physic. text. 1. ponit inter motus naturales accretionem, & decretionem, qui sunt motus animæ. Secundò. Quia 3. Physic. text. 6. traditur motus definitio quæ convenit animæ motibus. Tertiò. Quia divisio motus naturalis tradita 5. Phys. text. 9. continet motus animæ. Quartò. Quia principia, quæ traduntur primis duobus libris Physic. communia sunt aut omnibus rebus naturalibus, aut certè cunctis rebus corruptibilibus; non ergo ab his debet removeri anima. Quintò. Quoniam Aristot. in 2. lib. Phys. text. 80. ut demonstret naturam agere ob aliquem finē, sumit argumentum ab animalibus & plantis,

qua re declarat nomē & rationē naturæ, de qua Physicus agit, etiam ad animam pertinere. Atque in illius quidem loci explanatione, non sibi constat Simplicius; is enim in suis commentariis illum locum explanans, ita scribit; *In his autem velim animaduerti, animalia & plantas, ut quæ sint naturalia, sumi ab Aristote. etiam si sint animata, & ab anima regantur.* Et paulò post, hæc subiungit; *Num autem Aristot. vocat naturam etiam quicquid anima versatur in corpore? quam obrem etiam opus de Anima, ut quod multa tractet de huiusmodi anima, esse contemplationis naturalis existimant.* Hæc Simplicius. Ad extremum, Aristot. 8. Phys. text. 27. aper-

Solutio rationis Simplicij.

tissimè scribit, quod à se ipso mouetur, ut est vnumquodque animalium, moueri à natura. Primæ autem rationi Simplicij respondendum est, res naturales esse naturales, non propter vnā aliquam substantiam communem omnibus, sed propter rationem quandam communem, quæ in omnibus inest; hæc autem ratio, est habere in se principium motus & quietis, quæ quidem reperitur in cælo, in viuētibz & in non viuētibz. Secunda ratio facillè soluitur, si animaduertamus Aristotelem in libris de Anima, pressius sumere nomen naturæ, quàm in lib. 2. Physicorū, velur etiam Peripatetici, cū distinguunt tria principia rerum, naturam, animam, & intellectum. Naturam enim ut opponitur animæ, definitur esse agens sine cognitione, & vno ac simplici modo operans; ut autem comprehendit animam, est principium motus & quietis in eo in quo est. Hic nomen naturæ sumitur ampliori quadam significatione, nempe quatenus est principium motus & quietis. Similiter etiam respondendum est ad rationes Alberti, procedunt enim de natura secundum angustiorē eius significationem & ut distinguitur ab anima. De Eudemo autem non est multum laborandum quid senserit: Anima

An motus progressiuius animalis sit eius naturalis, an violentus.

igitur & dicitur natura & anima; natura, prout est principium motus in eo in quo est, anima verò, prout facit id in quo est moueri à se, nec vno tantum & simplici motu, sed multis & variis motibus. At verò restat etiam nunc quidam scrupulus; etenim motus animæ, vel progrediendi, vel saltandi, non videtur esse naturalis corpori animalis; cum enim corpus animalis sit graue, solus is motus ei naturalis erit, quo deorsum fertur, cæteri autem omnes erunt violenti. Respōdeo, huiusmodi motus animalium esse quidem violentos corpori animalis; ut est corpus mixtum, in quo præcellit & dominatur elementum terræ, esse verò naturales ei, prout est instrumentum animæ in id fabricatum à natura, ut inferuiat ei atque obediāt; esse autem huiusmodi motus naturales corpori animalis, ex eo perspicuū est, quod natura dedit corpori animalis instrumenta idonea ad eos motus perficiendos, ut sunt nervi, muscoli, pedes; & manus. Verum adhuc de anima.

anima vniuersè disputatum est: deinceps de anima rationali propriè differamus.

An anima rationalis sit natura.

CAP. XII.

DE anima rationali dubitari solet, an ea sit natura, nec ne. *Quæstio tertia, an anima rationalis sit natura.* Ac Simplicius quidè in 2. Phys. super tex. negat animam rationalem esse naturam, nec eam vult hac definitione naturam contineri; cui rei fidè facit his argumentis. Primò, quia infrà Arist. diuidit naturam in subiectum & in id quod est in subiecto; sed anima rationalis nec est subiectum, id enim est materia, nec est in subiecto, forma enim quæ est in subiecto, est materialis, & inseparabilis, intellectum autem humanum esse immateriale & separabilem docet Arist. in 3. de Anima; ergo anima rationalis non est natura. Deinde, Arist. in 2. Phys. tex. 12. ait naturam quæ est forma, non posse separari à materia secundum existentiam, sed tantummodò secundum rationem, quod non conuenit in animam rationalem, quæ secundum existentiam est à corpore separabilis. Ad hæc, forma naturalis educitur de potentia materię per generationem, & est terminus generationis, anima verò rationalis minimè; nam Arist. 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. ait mentem esse diuinam & extrinsecus aduenire. Postremò, Arist. nullum reliquit locum dubitandi hac de re, is enim in 1. de Partib. animal. cap. 1. negat considerationem animæ intellectiue esse Physicam, tum propter alias causas, tum propter eam maximè quia non est natura quæ sit principium motus naturalis. Atque hæc fuit Simplicij opinio paucis verbis ab eo indicata, sed à nobis, ut quantum in ea esset probabilitatis intelligeretur, latius exposita.

Nobis autem Simplicij opinio, nec planè probatur, nec sanè omnino improbat. Existimamus enim animam rationalem partim esse, & appellari posse naturam, partim verò minimè. Sed, ut quod docere volumus melius intelligatur, sententiam nostram duabus propositionibus breuiter exponemus. Vna propositio est; animam rationalem aliquo modo posse dici naturam. Hæc propositio ita probatur. Primò, anima rationalis re vera est pars essentialis hominis, & forma dans esse homini: sed homo, ea ratione ut est homo, est res naturalis; ergo anima rationalis erit eius natura. Præterea, quamuis intellectus, ut intellectus est, non efficiat in homine motum aliquem Physicum, regit tamen atque moderatur motus Physicos, eorumque usum & exercitium determinat: exempli causa, licet motus loquendi, ingrediendi vel saltandi, efficiatur à virtute naturali motiua quæ est in membris hominis; attamen quantus is motus esse de-

*Explicatio
quæstionum.*

beat, quo item modo fieri, aut cur & ad quem finem referri, præscribitur, definitur, & Imperatur à ratione. Huiusmodi enim operationes subsunt cōsilio & arbitrio hominis; ex quo fit, ut sint dignæ laude vel vituperatione, pœna etiam vel præmio. Postèa, coniunctio animæ rationalis cum corpore, efficitur & conseruatur per motum Physicum: ad proprias etiam actiones intellectus obeundas opus est phantasinate, nunquam enim mens dū est in corpore, auctore Arist. 3. de Anima tex. 30. & 39. intelligit sine phantasmate: phantasma autem est quidpiam materiale coniunctum motui Physico: ob has igitur causas anima rationalis potest appellari natura. Altera propositio est; animam rationalem secūdum aliam quandam considerationem, non esse naturam de qua Physicus agit; quam propositionem verā esse, clarissimè perspicitur ex his paucis quæ sequuntur. Primò, quia anima rationalis non producit per motum Physicum; sed per creationem ex nihilo: tūm, quia non efficitur ab agente naturali, sed immediatè à Deo. Ampliùs, quia inter eam & corpus ipsius, non est proportio Physica qualis esse debet inter formam & materiam naturalem; siquidem anima rationalis per se est immortalis, corpus autem eius suapte natura est mortale. Deinde, quia propria operatio eius quæ est intellectio, per se (& quemadmodum Philosophi loquuntur) secundum substantiam suam, non est motus naturalis. Ad hæc, vltimus finis animæ rationalis, quo adepto ipsa perfecta est, & naturalis appetitus eius planè conquiescit, est supernaturalis, media item ad eum finem consequendum necessaria, sunt supernaturalia. Quid plura? Physici est agere de natura, multa autem sunt in anima rationali quæ longè transcendunt facultatem & considerationem Physici; sed hac de re latissimè disputatum fuit in 1. libro huius operis. Ex his igitur clarum est, animam rationalem partim appellari posse naturam, partim verò minimè. Ex quo item in promptu est solutio eorum argumentorum quibus supra ex Simplicij sentètia, probauimus animam rationalem non esse naturam. Illis enim argumentis non conficitur animam rationalem nullo modo esse naturam, sed tātum secundum aliqua, quæ conueniunt ipsi ea ratione, ut est expers materiæ atque immortalis; quod nos libenter concedimus. Aristoteles etiam verè ait eam non esse omninò naturam, nempe talem quales sunt naturæ corporeæ ac mortales: nec eam considerari à Physico, nimirum omni ex parte, & secundum omnia quæ insunt in anima rationali; quod & verum est, & opinioni nostræ consentaneum.

In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, natura sit principium actuum & passiuum.

CAP. XIII.

QUONIAM in definitione naturæ positum est, naturam esse principium motus, declarandum est, quorum motuum natura sit principium actuum, & quorum passiuum. Certum est, in omni re naturali, & respectu cuiusvis motus naturalis esse naturam, quæ sit principium passiuum; tum quia in omni eo quod mouetur, inest materia quæ est principium passiuum; tum etiam quia quicquid naturaliter mouetur, suapte natura aptum est ita moueri, quare necesse est in eo esse potentiam passiuam ad huiusmodi motum. Sed obscurum est, & in quibus rebus naturalibus, & quorum motuum naturalium sit natura principium actuum. Sunt autem multa genera motuum, est enim motus generationis, corruptionis, alterationis, accretionis, & motus localis; quæ item naturaliter mouentur, alia sunt corpora simplicia, alia mixta sed inanimata, & alia quæ vitam, atque sensum habent. In singulis & mobilium & motuum generibus, videndum est, an natura sit principium actuum, nec ne. Ac primum de generatione & corruptione dicamus.

Nulla res habet in se principium actuum suæ generationis. Etenim aut hoc principium esset materia, aut forma; non materia, quippe quæ nullius est actiuitatis; non forma, tum quia ipsa est quæ generatur, quare non potest esse generans; tum etiam quia generans est ante generationem, forma verò non nisi post generationem existit, cum primùm enim adest forma, generatio cessat. Dicuntur autem quædam habere in se principium suæ generationis sicut viuientia, quatenus vis generans hæret ipsis coniuncta; quemadmodum virtus seminis est coniuncta cum fœtu donec absoluaturs eius generatio. Atque ob hanc causam videtur natiuitas seu viuentiũ generatio, distinguì à generatione eorũ quæ vita carent, vt innuit Arist. 5. Metaph. text. 5.

Sed affert difficultatem locus Auerrois in 7. Metaphy. com. 29. vbi scribit, sicut in motu locali quædam mouentur à seipsis, quædam ab alio, sic in generatione quædam generari à seipsis, quædam ab alio. Verùm hoc facile soluitur si benè ponderentur verba Auerr. non enim eo in loco Auer. agit de generatione substantiali, sed de generatione accidentium, quorum ait quædam tantum posse effici extrinsecus ab arte, vt domus, lectus & alia his similia; quædam verò tantum à natura quæ est in subiecto ipsorum, vt risibile; quædam autè, & intrinsecè à subiecto & extrinsecè ab arte, vt sanitas; sanantur enim quidam à Medico, alij verò à seipsis. Ex his palam est Auerr. loqui

Quarta questio, an in aliquo natura sit principium generationis actiuum.

Dubitatio ex Auerro.

de generatione accidentium, quæ dicuntur à seipsis generari, quatenus non extrinsecus ab arte, sed à causis, quæ sunt intrinseca eorum subiectum, procreantur.

In quibus rebus natura sit principium actionis corruptionis, questio quinta.

De corruptione autem non potest quicquam vniuersè pronuntiarī, sed distinctione opus est. Etenim alia sunt corpora simplicia, ut elementa; alia mixta, ut metalla & viuientia. Nullum autem corpus simplex habet in se principium actiui suæ corruptionis; omnis enim res expetit esse, & quoad eius fieri potest, se suæque conseruat ac resistit corrumpenti; ergo nulla res potest seipsam corrumpere. Deinde, quòdnam erit in corpore simplici principium corrumpens? materia ne, an forma? non materia, quia non est actiua; neque forma, quia forma dat esse, non igitur aufert ipsum esse, præsertim cum esse sit affectus internus & inseparabilis à forma. Præterea, aut forma corrumpet seipsam, aut materiam; non seipsam, id enim inuoluit contradictionem, nam quod corrumpit, existit; quod corrumpitur, non existit; neque materiam, tum quia materia est incorruptibilis, tum quia corrumpens est contrarium ei quod corrumpitur, forma autem non est contraria materiæ.

Omne autem mixtum perfectum, qualecunque fuerit siue animatum siue inanimatum, habet in se principium actiui suæ corruptionis, siquidem omne mixtum in se cohibet quatuor elementa & quatuor qualitates inter se contrarias ac pugnantes, quocirca cum vna earum exuperat plusquam ratio mixti patitur, opprimit reliquas; atque hoc modo dissoluitur certa quædam proportio qualitarum in qua tantummodò cōseruari potest natura mixti. Mixta verò heterogenea, ut sunt animalia, præter hunc modum corruptionis communem omnium mixtorum, habent alium sibi peculiarem, quatenus vna eorum pars potest alias corrumpere, & ita toti mixto interitum afferre: cum enim partes animalium sint dissimiles, ac quædam etiam inter se contrariæ, siquidem cor est calidum, cerebrum frigidum, os siccum, caro humida; quatuor etiã humores, sanguis, pituita & vtriusque bilis habent qualitates & temperamenta quicquid contraria; idè sæpe contingit, ut vna pars læsa, & malè affecta, cæteris perniciem & exitium afferat, vnde totius animalis interitus existat. In mixtis autè homogogeneis, non est hic modus corruptionis; cum enim omnes eorum partes sint vniformes eiusdemque naturæ, non potest vna corrumpere aliam, debet enim corrumpens esse diuersum, atque contrarium ei quod corrumpitur. Quanquam si subtiliter loqui, & ad tenuer rationem elicare voluerimus, comperiemus nullum mixtum habere in se naturam, quæ sit principium eius corruptiui. Natura enim principaliter est forma substantialis, quæ nulli corpori, cuius est propria

est propria forma & naturalis, interitum asferre potest; cùm potiùs ipsa faciat illud existere. Id igitur accidit mixtis, propter accidentia inuicem contraria quæ in ipsis insunt, quæ, ea proportione & temperatione quam in mixtis naturaliter habent, extrinsecùs ab aliquo agente dissoluta & sublata, pugnant inter se, sibi que inuicem exitiù moliuntur. Ex quo euenit, vt mixta quoque, in quibus illa sunt accidentia, necesse sit interire. Atque ita de generatione & corruptione breuiter dictum est; sequitur vt de alteratione & accretione dicamus.

In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis.

CAP. XIII.

DUPLEX est alteratio Physica, vna corruptiua, quæ tandem affert interitum rei quæ alteratur, vt calefactio aquæ; altera quæ dicitur perfectiua, per quam res, tantùm abest, vt corrumpatur, vt magis perficiatur, propulsans quæ sibi contraria & noxia sunt, & augens atque corroboras vires suas; sic aqua feruens remota ab igne, paulatim calorem pellit & recuperat pristinam frigiditatem, sic etiam quædam corpora ob antiperistaltum euadunt vel frigidiora vel calidiora quàm fuerant antea. De alteratione igitur corruptiua, quod attinet ad principium actiuum eius, idem iudicium est, quod suprà esse diximus de corruptione quæ accidit tam mixtis quàm simplicibus; propterea quòd illiusmodi alteratio, est via certissima ad corruptionem: de altero autem genere alterationis, quàm vocant perfectiuam, magna dubitatio est inter Philosophos, à quo aqua calefacta & ab igne remota, actiue reducatur ad pristinam frigiditatem. Quidam enim aiunt aquam reduci ad frigiditatem à generante, quæ admodùm Arist. air grauia & leuia moueri à generante. Alij à qualitate quadam virtuali, quæ in aqua occultè id operetur. Alij à circumstante, vt ab aëre vel ab alio corpore quod ambit aquam. Alij propter exhalationem vaporum qui permisti cùm aqua reddebant eam calidam, his autem ex aqua excedentibus redit aqua ad suam frigiditatem. Alij purant in calefactione aquæ, frigus seipsum collegisse & abdidisse in partes interiores aquæ, exteriores autem partes occupatas esse à calore: cùm autem aqua remouetur ab igne, frigus quod latebat in partibus interioribus, expellere calorem ab exterioribus partibus, & in his gignere frigus sibi simile, atque ita totam aquam frigidam euadere sicut ante erat. Si quis autem obiiciat, cùm calor fermentis aquæ, iudicio sensus sit longè maior quàm frigus aquæ, fieri non posse vt calor ab hoc frigore vincatur & expellatur. Respondet,

Sexta quaestio in quibus corporibus natura sit principium actiuum alterationis.

Quomodo aqua calefacta & remota ab igne redeat ad suam frigiditatem, varia opinionibus.

Semper in aqua, dum est aqua, inesse plùs frigoris, quàm caloris, alioquin non posset conseruari forma substantialis aquæ; iudicari tamen in aqua feruenti esse plùs caloris, quàm frigoris, tum quia calor est qualitas magis actiua, vehemētius mouens & efficiens sensum quàm frigus, tum quia calor insidens in partibus exterioribus aquæ, frigore introrsum compulso, magis occurrit sensui; quin etiam licet minus esset frigus in aqua feruenti quàm calor, tamen esset illo potentius, propterea quòd frigus est natiuū aquæ, proprio & naturali subiecto inhærens, & cum forma substantiali aquæ coniunctum, cui est admodum affine: at calor est desertus à suo agente, id est, ab igne, nec hæret in suo naturali subiecto, & est simul cum forma substantiali aquæ, à qua suapte natura plurimum dissidet. Tot igitur & tales sunt opiniones Philosophorum circa hanc opinionem; quas subtiliter discutere ac diiudicare & quid pro vero certoque habendum sit, cōstituere, non est huius loci: à nobis autem in libris de Elementis, quos confecto & absoluto hoc opere edere (Deo iuuante) cogitamus, hæc questio diligētissimè tractabitur atque profligabitur: fortasse autem ad eiusmodi effectum, hoc est, vt aqua redeat ad priorem frigiditatē, vel omnes supradictæ causæ, vel complures, vel aliquando vna aliquando aliæ concurrunt.

De accretione autem quod sit principium actiuum eius, paucis explicari potest: nam cum ea, quæ propriè dicitur accretio, in solis viuētibz reperiatur, manifestum est principem eius causam efficiētem esse animam, calorem autem naturalem esse quasi administrum & instrumentum animæ, sicut Aristoteles scribit 2. de Anima à tex. 38. vsque ad 41. Diximus autem (propriè) quoniam est quædam accretio quæ fit per solam additionem & aggregationem vnus corporis ad aliud corpus, quæ reperitur etiam in rebus non viuētibz, cuius principium efficiens non est intrà, sed extrà.

*An in mixto
inanimis sit
alio ratio &
(ut vocant)
gradus natu-
ra quàm est
in elementis,
questio 7.*

Sed quia suprà dictum est de corruptione & alteratione tam simplicium, quàm mixtorum corporum meritò dubitari potest, an mixtum inanimatum habeat alium gradum naturæ quàm elementa; nam cum natura sit principium motus videntur motus quibus mouetur mixtum inanimatum, effici ab elementis quæ in eo insunt; motus enim localis mixti vel sursum vel deorsum, fit ab elemento prædominante, vt dicitur primo de Cælo tex. 7. motus autem alterationis, efficitur à primis qualitatibus elementorū, ab his enim tantum prouenit ea quæ propriè est & dicitur alteratio; quare non videtur esse alia ratio naturæ in mixto inanimato quàm in elementis. Verum non ita res habet: nam cum mixtum habeat diuersam formam & naturam ab elementis, cum habeat facultates quasdam & actiones præ-

stantiores & admirabiliores quàm elementa, qualis est in magnere, vis attrahendi ferrum; cùm denique habeat in se principium efficiens suæ alterationis & interitus, quemadmodum supra ostensum est, negari non potest, quin in mixto inanimato sit alia ratio & superior quidam gradus naturæ quàm in elementis. Ergo si amplè utamur nomine & significatione naturæ, fatendū est in mixtis esse naturam quandam diuersam ab elementis. Sin autem nomen & vim naturæ pressè sumamus, ea nimirum ratione, vt definitur esse causa cur naturaliter moueatur id in quo ipsa inest, probabilissimum est, in mixtis inanimis non esse aliam naturæ rationem vel gradum, quàm reperitur in elementis. Restat vt dicamus de motu locali.

*An natura in elementis sit principium actuum motus localis
quo ipsa naturaliter mouentur.*

CAP. XV.

DVPLEX est motus localis, vnus simplex per se primò conueniens elementis, eorūque causa, etiam mixtis; alter mixtus, qualis est animalium; primum de simplici, tum de mixto dicamus. Magna quæstio est, nec satis adhuc explicata, quæ sit causa efficiens motus simplicis in elementis; exempli causa, cùm terra mouetur deorsum, quid sit quod eum motum præcipuè efficiat? Quidā existimant motum naturalem elementi effici à generante, ita vt generans sit princeps causa eius motus, forma autem substantialis & grauitas, sint tanquam eius instrumenta; nec referre, an generans adsit cùm sit talis motus, nec ne, sed satis esse vt vim mouendi à principio tribuerit; quemadmodum sagittæ motus causa efficiens est is qui iacularus fuit, licet postea recesserit vel interierit; & in generatione hominis, princeps causa generans est pater, vis autem seminis est quasi instrumentum illius. Hanc opinionem duo faciunt admodum probabilem. Vnum est, quòd Arist. vbicunq; loquitur de motu corporum simplicium, loquitur autem sæpissime, vt in 8. Phy. tex. 17. 29. 32. & in 4. de Cælo 25. & 1. de Anima 19. & 5. Phy. 18. & 2. de Cælo 9. & in lib. de Motu animalium cap. 3. semper nō solum innuit, sed etiam apertè docet & argumentatur eiusmodi corpora non moueri à se, sed à generante vel à remouente prohibens. Alterum est, quòd cū in eo omni corpore quod mouetur à seipso, necesse sit inesse duas partes, vnā quæ sit tanquam mouens, altera quæ sit tanquam mota, quas in corpore simplici reperire non possumus, nam vt ipsa forma corporis simplicis dicatur esse mouens, quid erit in eo tanquam

Quæstio octaua, an natura sit principium actuum motus localis elementorum.

Opinio Thomistarum.

motum? an eadem forma? at idem mouere & moueri respectu eiusdem motus, nisi per accidens, est impossibile; an materia? at quod mouetur debet esse ens in actu; & materia prima per se non habet maiorem propensionem & habilitatem ad motum qui fit sursum, quàm ad motum qui fit deorsum. Cum igitur ita sit, ut in corpore simplici non possit distingui mouens à moto, necessario concluditur eiusmodi corpus non posse moueri à seipso. Vide D. Thomam 1. par. quæst. 18. art. 1. in respon. ad 2. & in commentariis eius super ea loca Aristotelis quæ proximè supra citauimus.

*Opinio Aucto-
ritatum &
Scotistarum;
quæ est pro-
habilior.*

E contrariò, alij opinantur corpus simplex non à generante, sed à seipso moueri; quod sanè tam multis & firmis rationibus confirmant, ut id cuius facile persuadere posse videantur. Etenim quæritur, quomodò motus lapidis deorsum, efficiatur à generante? tripliciter enim potest generans ad eum concurrere, vel impellendo lapidem; aut ei occultam quandam vim, qua moueatur deorsum, impertiendo; sed hoc non est verisimile, tum quia sæpe cōtingit, ut cum lapis mouetur, generans eius non adsit, quin etià multò ante interierit; oportet autem cum sit actu motus, adesse actu mouens & mobile, quia motus definitur ab Arist. 3. Phy. tex. 23. actus mouētis in mobili; tum etiam quia motus pulsionis, quo vnum corpus mouetur ab alio, numeratur ab Arist. 7. Phy. tex. 10. inter motus violentos. Illa verò occulta vis, quam generans imprimat lapidi, quænam aut qualis sit, ne fingendo quidem dici potest; non enim est alia qualitas vel virtus quæ moueat deorsum, quàm grauitas; & quicquid aliud dicitur, quale quale fuerit id, perspicuè cognoscitur superuacaneum, atque fictitium esse. Vel dicent generans concurrere ad motum lapidis, quatenus lapis eam vim motiuam, quæ in eo inhæret, & propter quam fertur deorsum, accepit à generante, quam ob causam talis motus merito assignatur generanti. Verùm hoc nihil est, nam sic etiam dici posset calefactio, qua ignis calefacit aquam, non effici ab igne, sed ab eo quod generauit ignem; quandoquidem vim calefaciendi, ignis accepit à suo generante. Præterea, si quia lapis vim motiuam deorsum habet à generante, idèò motus eius deorsum, actiue fit à generante; ergo pari ratione, cum potentia passiuæ & habilitas quæ est in lapide, ut moueatur deorsum, sit etiam lapidi tributa à generante, siue ea sit grauitas, siue aliud quiduis, non solum lapis non diceretur moueri à se actiue, sed nec etiam passiuè, quod est contra Arist. in 8. Phy. 32. & est contra rationem, quia si in lapide nec est principium actiuum, nec passiuum eius motus qui fit deorsum, non esset is motus naturalis lapidi. Vel denique possent dicere, propterea talem motum lapidis effici à generante, quia generans produccens formam lapidis, simul etiam

etiam per modum (vt aiunt) sequelæ producit eius motum, secundùm illud quod dici solet; dans formam dat omnia consequentia formæ; atqui hoc longè abest à vero, nam ea dicuntur à generante produci per modum sequelæ, quæ per eandem actionem qua res generatur producantur; sicut homo & risibile, nam quia eadem actione producit homo per se primò, & eadem producit risibile, sed secundariò, idèò dicitur risibile generari per modum sequelæ ab eodem generante à quo generatur homo. At generatio lapidis fit in instanti per primum sui esse, motus autè eius secundùm locum incipit in tempore per vltimum sui non esse. quare eo instanti quo fit generatio, non est motus, & cum fit motus, tunc non est generatio lapidis; quare non verè dicitur motus lapidis effici à generante; atque hoc quod nunc diximus, manifestiùs apparet, cum lapis non statim ac generatus est, mouetur deorsum, nempe cum ob aliquod impedimentum in loco superiori retinetur; si enim postea sublato impedimento, deorsum moueatur, quis dicet hunc motum tunc fieri à generante? Per spicuum igitur est, nullum modum fingi posse secundùm quem dicitur generans concurrere ad motum lapidis. Præterea, si Deus creet lapidem, is proculdubio mouebitur deorsum, nò aliter atque quiuis alius lapis naturaliter productus; quæ rēdum est, à quo efficiatur motus illius lapidis; nam si non sit intrinsicè ab ipsomet lapide, cum nò habuerit generans naturale, necessariò, secundùm istos, dicendum est eum motum fieri à Deo creante, quod qui non ducit absurdum, nescio quid ei absurdum videri possit. Causa enim efficiens motum naturalem lapidis, certa, definita, & vnius modi est, siue lapis creetur ex nihilo, siue ab agente Physico generetur. Hanc sententiam defendit Scotus 2. Sent. distinct. 2. quæst. 10. sed eam subobscurè declarat, & leuiter confirmat.

Secunda sententia quòd nimirum elementa moueantur à se, tanquàm probabilior confirmatur.

C A P. XVI.

QUOD autè Arist. existimauerit elementa moueri à seipsis, multis in locis perspicuè declarat. Etenim 2. Phys. tex. 84. ait naturalia esse quæcunq; ab aliquo in se ipsis principio cōtinuè mota perueniūt ad aliquē finē; in 4. Phys. tex. 86. innuit graue, & leue esse factiua lationis; in 7. Phys. tex. 10. inquit, omnia quæ mouētur extrinsecus ab alio, moueri violētè; in 4. de Cælo tex. 24. ponit hanc differentiam inter graue, & leue, & inter sanabile, quòd hoc extrinsecus mouetur ad sanitatē, illa verò habet in se ipsius

*Aristoteles
sensit elementa
moueri à
seipsis.*

E

principium suorum motuum. Ad hæc, Eudemus & Alexander perspicuis verbis demonstrant (quæ verba refert Simplicius in 2. Phy. super text. 1.) in elementis esse principium actiuum naturalium lationum quibus ad sua loca mouentur: nam aiunt in elementis nullius motus naturalis esse principium, nisi eius motus qui fit secundum lationem; loquuntur autem de principio actiuo, nam principium passiuum est in illis, non solum respectu motus localis, sed etiam alterationis, generationis & corruptionis. Arist. autem his in locis, quibus ait corpora simplicia non moueri à se, sed à generante, nihil aliud significare voluit, quàm eiusmodi corpora non moueri à seipsis eo modo quo mouentur animalia; quæ vndecunque, quocunque, & quodocunque volunt, possunt seipsa mouere, ac simpliciter etiam quiescere;

*Cur elementa
motus Aristoteles
interdum
moueri à se-
ipsis.*

corpus autem simplex non potest moueri, nisi ex certo loco ad certum locum, id est, ex non naturali ad naturalem; & cum cœpit moueri, non potest sistere motum suum & interquiescere, donec perueniat ad suum locum naturalem, vt non sine causa Arist. in 3. Phy. 18. scriptum reliquerit, corpora simplicia non tam mouere se ipsa, quàm ferri; quare corpus simplex comparatione animalium potest merito dici non moueri à seipso. Præterea, sicut sentire dicitur esse quoddam pati, non quod anima non efficiat actionem sentiendi, sed quia necesse est prius quàm anima actionem sentiendi perficiat, eam pati aliquid extrinsecus ab obiecto, accipiendo ab eo vel speciem sensibilem vel aliud quippiam; quoniam igitur sensationem præcurrit passio quædam animæ, sentire dicitur esse quoddam pati. Sic etiam quamuis corpus simplex moueatur à seipso, tamen quia motum eius necessario præcedit aliquid immutans ipsum corpus simplex, siue fuerit generans, siue remouens prohibens, idèd tale corpus dicitur moueri à

*Elementa mo-
uari à seipsis
ratione medijs.
opinio Auer-
rois.*

generante vel à remouente prohibens. Quamuis autem corpus simplex à se, vt diximus, moueatur, tamen non mouetur per se, sed ex accidenti, nempe ratione medijs; quemadmodum enim remex mouendo triremem, seipsum mouet, sic etiam corpus simplex pellendo medium, perducit seipsum vsque ad locum suum naturalem. Atque hæc est opinio Auerrois, quæ in 3. li. de Cælo com. 28. & in 4. de Cælo com. 22. disertissimis verbis exposuit. Quam sententiam etiam Aristoteli placuisse, ipsemet Aristoteles ostendit 3. de Cælo tex. 28. scribens naturam ad efficiendum motum localem corporum simplicium, siue naturalem, siue violentum, vt medio aëre tanquam instrumeto, atque eo sublato neutrum motum effici aut constare posse; & in 4. Phy. tex. 72. affirmat sine medio, vel quod idem est, in vacuo, nullum motum corporum simplicium esse posse, totamque causam successionis, quæ est in eo motu, assignat medio. Quamobrem eorum ratio, qui

qui putant corpus simplex non moueri à seipſo , propterea quòd in eo non ſunt duæ partes, quarum vna ſit mouens, altera mota, facile diluitur. Id enim verè dicitur in eo, quod perfectè, & per ſe mouetur à ſeipſo, cuiuſmodi eſt animal, non autem in eo quod ex accidenti & propter aliud mouetur à ſe, qualis eſt motus corporum ſimplicium; quoniam enim lapis trudit aërem, aërque truſus pulſuſque cedit lapidi, idèò lapis ſeipſum promouet deorſum. Quàquam ſi rem ipſam accuratiùs expendamus, non minùs quàm nos, hæc ratio vrget ac premit eos qui cèſent corpus ſimplex moueri à generante; nam cùm talis motus actû non efficiatur proximè à generâte, quippe cùm plerumque ipſum non adſit, neceſſe eſt eum fieri ab aliquo principio, quod ſit in corpore ſimplici, quare etiam ipſi coguntur demonſtrare in corpore ſimplici aliquid, quod ſit proximè eliciens & efficiens illum motum, & alterum, quod eum motum recipiat. Hæc de principio actiuo motus localis qui eſt in elementis, à Philoſophis in vtrâque partem diſputantur. Ego licet poſtერიore ſententiã probabiliorem eſſe iudicem, in eo tamen quod ait, medium eſſe neceſſarium quaſi inſtrumentum ad efficiendos motus naturales elementorum, multas, magnasque difficultates exiſtere non ignoro, quas in libris de Elementis tractaturi ſumus.

Motus autem localis animalium proculdubiò actiuè ſit ab ipſa anima, tanquam ab agente principali; intercedunt tamen multa inſtrumenta, vt nerui, muſculi, ſpiritus, & pro varietate motuum, vel pedes, vel branchiæ, vel alæ. Quadruplex enim cernitur huiuſmodi motus in animalibus, vnus ingrediendi vt in homine; alius rependi, vel ſerpendi, vt in vermibus & ſerpentibus; alius volâdi, vt in auibus; alius natandi, vt in piſcibus. Poſteſt autem horum motuum cauſſa dici etiam aliquid externum, nempe ipſum obiectum, cuius appetitione vel fuga, animal impellitur ad motum, ſed ea cauſſa non eſt efficiens, ſed potiùs tanquam finis, neque mouet motu Phyſico.

An natura que hic deſinitur ſit non ſolùm forma, ſed etiam materia,

• Et an utrique nomen natura conueniat vniuocè.

C A P. XVII.

VIDAM putant naturã, quæ 2. lib. Phyſ. deſinitur, eſſe ſolã formã, propterea quòd cū dicitur natura eſſe principium motus, interpretantur ipſi principium actiuum, quale nō poſteſt eſſe niſi forma. Sed hi fallũtur, quia Ariſt. in 2. Phyſ. tex. 4. diuidit naturam in eam, quæ eſt ſubiectũ, & in eam quæ eſt in ſubiecto, hoc eſt, in materiam & formam; & tex. 7. cõparat materiam

Queſtio nona, an materia ſit natura.

E ij

cum forma, concludens tex. 12. naturam, licet ea de vtraque dicatur principalius tamē dici de forma; in tex. etiam 21. cum duplex, inquit sit natura vtriusque consideratio pertinet ad Physicum. Deinde, si materia non est natura; ergo nulla generatio est motus naturalis, vtpote cuius non est principium actiuum in eo quod generatur; alteratio item & corruptio elementorum non essent mutationes naturales, neque verò cœlum esset corpus naturale, neque motus circularis esset ei naturalis, si quidem Intelligentia, quæ est effectrix illius motus, non est propriè natura cœli. Quid: quod potentia actiua respondet potentia passiuæ? quare si est aliqua potentia actiua quæ sit natura, similiter etiam erit aliqua alia potentia passiuæ quæ sit natura, qualem constat esse materiam: & in 5. Metaphy. tex. 5. Arist. exponens significata naturæ, tandem concludit naturam dici de materia & forma; eaque fuit sententia omnium Græcorum interpretum, quæ Simplicius confirmat etiam testimonio Syriani. Sunt porro nonnulli, qui in omni re naturali volunt formam esse principium actiuum cuiuslibet motus quo ea res mouetur: & fingunt quasdam inchoationes formarum in materia, quas dicunt esse priuationē, quæ est tertium principium, propter quod generationes & corruptiones corporum simplicium sunt naturales; quam opinionem egregiè confutat D. Thomas in 2. Phy. super tex. secundum; cum enim, inquit, principium agendi sit actus; illa verò inchoatio forma non sit actus, sed tantum aptitudo quadam ad actum, nullo modo potest esse principium actiuum motus; & quamuis illa inchoatio esset forma completa, non ageret tamen in subiectum suū alterando ipsum: quia forma non agit sed compositum, quod non potest seipsum alterare, nisi in eo sint dua partes quarum una sit alterans & alia alterata. Materia igitur quatenus habet naturalem potentiam ad formam & ad motum, est natura, & facit ut motus eius rei in qua est, sit naturalis. Hæc D. Thomas. Verum hanc quæstionem satis copiose & accuratè tractat Scotus 2. Sent. dist. 18. quæst. vnica.

Quæstio decima, an forma magis sit natura quam materia.

Deinceps videamus, an nomen naturæ vniocè ac æqualiter dicatur de materia & forma. Simplicius super tex. 3. 2. Phy. negat definitionem naturæ esse vniocam, idque confirmat testimonio Syriani: idem sentit Auer. super eundem text. & Albertus Magnus in 2. Phys. tract. 1. cap. 3. & sanè meritò, nam non potest ea definitio esse vnioca, cuius & definitum & partes definitionis dicuntur analogicè, id quod accidit huic definitioni; natura enim quæ definitur, dicitur analogicè de materia & forma, vt ait Auer. 2. Phy. côm. 1. atq; id confirmari potest testimonio Arist. qui in 1. libr. Phys. text. 81. & 91. formam inquit, esse finem materiæ, & materiam esse propter formam, quod latius edocet 1. de Partib. animalium, capite 1. in libro autem 5. Me-

3. Metaphy. tex. 5. scribit naturam primò & propriè dictam, esse formam, materiam verò dici naturam quatenus est susceptiua formæ: generationem item siue ipsum nasci, appellari etiam naturam propterea, quòd est via ad formam. Præterea, natura dicitur analogicè in cælo & in rebus sublunaribus, sicut ait Auer. in 1. Phy. com. 1. & in 2. de Cælo com. 3. & in 2. Metaph. com. vlt. & in Disputationibus contra Algozelem, disputatione 14. cuius rei causa, & ratio in promptu est: non enim possunt res corruptibiles & incorruptibiles vno genere Physico comprehendì, neque principia rerum immortalium atque mortaliū vnus rationis esse possunt. Vide Arist. in lib. 10. Metaphys. tex. vlt. & Auer. in lib. de Substantia orbis, cap. 1. Deinde, nomē principij dicitur analogicè de actiuo & passiuo, de illo quidem principaliter, de hoc autem minùs principaliter, quemadmodum Auer. innuit com. 1. 2. Phys. Postea, nomē motus non dicitur pari ratione de omnibus motuum generibus, sed præcipuè de motu locali, quod Arist. luculenter ostendit lib. 8. Phys. à tex. 55. ad 61. Nomen denique ipsius quietis, si expositionem Græcorum sequeremur qui censent etiam ipsum cælum quodam modo quiescere, propriè dicitur in rebus corruptibilibus, in cælo autem non nisi metaphoricè.

An in composito naturali præter materiam & formam sit quedam alia tertia natura re diuersa à partibus.

C A P. XVII.

IN TIMO loco tractanda est illa quæstio, an totum re distinguatur ab omnibus suis partibus simul sumptis; totū, inquit, non vniuersale, non quantitatiuum vel integrale, nō mixtum; sed totū essentiale, quale est animal respectu corporis & anime, & ignis respectu materiæ, & formæ ex quibus constat. Neque verò quisquā putet huius quæstionis tractationem alienā esse huic loco; hinc enim cognosci & iudicari debet, an sit tātum duplex natura, materia nimirū & forma, an verò præter illas sit tertia longè potior, atque præstantior quæ est substantia ipsius compositi naturalis. Quam sit autè difficilis hæc quæstio, vel ex eo animaduerti potest, quòd hac de re non satis constanter loqui videntur Peripatetici. Etenim Arist. in 7. Metaphy. tex. vltimo satis apertè significat totū re distingui à suis partibus, scribens ipsum BA, esse aliud quidpiam, quā B, & A, sicut caro est alia res, quàm ignis & aqua; idemq; insinuat faciens multis in locis tres substantias, nempe materiam, formam, & compositum. At in 1. Phys. text. 17. & in 2. de Anima text. 10. videtur contrà sentire. Deinde Auerroës in 1. Phys. comm. 17. ait totum nihil

Quæstio vnde dicitur, an totum essentiale re distinguatur ab omnibus suis partibus.

E ij

aliud esse quàm suas partes: idémque confirmat in 7. Metaph. com. 20. & 44. At contrarium docet in 7. Metaph. comm. ultimo; in 3. de Anima com. 5. in 5. Metaph. com. 6. in 7. Metaph. com. 27. Quamobrem Auerroístæ distracti sunt in contrarias opiniones: aliis aientibus, aliis autem negantibus totum re distingui à suis partibus. Similiter etiam Thomistarum non est concors sententia, quidam enim distinctionem realem totius à suis partibus probant: alij verò reprobant, propterea quòd D. Thomas in 4. contra Gentes cap. 81. videtur eiusmodi distinctionem refellere: in 3. autem Senten. dist. 2. quæst. 1. art. 3. quæ. 3. & in 3. parte quæst. 6. art. 5. videtur eam approbare. Nos igitur primùm ostendamus quid alij senserint, tum doceamus, quid doctrinæ Arist. congruentius, ac probabilius esse videatur.

prima opinio,
eiusque refu-
tatio.

Quidam existimarúr, vt refert Heruzus, quodlibeto 2. quæst. 14. totum re distingui à suis partibus; quam opinionem probant declarando tria. Vnum est, totum distingui à partibus per modos quosdã intrinsecos quos superaddit partibus & in se simul complectitur, qui modi duo sunt, esse in alio qui est formæ, & esse id in quo est aliud, qui est materiæ. Alterum eorum dictum est, huiusmodi modos re distingui à partibus, nempe ipsum esse in alio, re distingui à forma, & esse id in quo est aliud, à materia. Tertium est, non facere compositionem cum ipsis partibus, id est, cum materia & forma. Hæc sententia falsa est, quam Heruzus quantum ad tria quæ continet, benè confutat. Primùm enim isti modi per quos differt totum à suis partibus, vel sunt partes totius, & sic totum differret ab omnibus partibus per aliquas partes, quod est impossibile; vel sunt passionēs totius, sed cū passio sit posterior subiecto nec essentiam eius attingat, non poterit totum per se primò ac essentialiter distingui à partibus per illos modos: vel isti modi sunt ipsum totum, at id esse nequit, nam totum est vnum, illi modi sunt duo inter se distincti & oppositi; totum, quale est homo & equus, est ens absolutum & ponitur in Categoriis; illi modi sunt respectus quidem nec per se, vt fatentur assertores istius opinionis, vllum in Categoriis locum habet. Deinde qui fieri potest, vt isti modi re distinguantur ab ipsis partibus? hinc enim efficietur vt isti modi habeant alios modos, & ita res eat in infinitum; nam vel sunt accidens vel substantia, si accidens, ergo habent esse in alio; si substantia vel materia, vel forma, quare vel habebunt esse in alio vel erunt id in quo aliud habet esse. Postremò, istos modos, cùm re distinguantur à partibus, non facere cùm eis vllam compositionem, quis sanæ mentis possit credere? Nam esse duo quæ re differant, & vnum sit in alio ei coniunctum citra vllam compositionem, non solum est incredibile, sed neque est intelligibile.

Exponitur

*Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem
inter totum & partes.*

C A P. XIX.

ALTERA opinio est eorum qui arbitrantur totū re distinguī à suis partibus, non per aliquos modos, verū seipso quatenus ex vnione formæ cū materia, resultat tertia quedam entitas, quæ est substantia & quiditas ipsius cōpositi, & propter quā ipsum totū formaliter & completè habet vt sit totū. Hanc opinionē tuentur magni tum Theologi, tum Philosophi; Scotus; Sentent. distin. 2. quæst. 2. Heruzus. quodlibeto 2. quæst. 14. & principes Thomistarum Capreolus, Caietanus, Ferrariensis; & item Auerroistarū, Burleus, landunus. Rationes quibus hæc probatur opinio ex Scoto & Scotistis magna ex parte sumptæ, sunt hæc. Prima ratio. Totum est vnum ens per se, sed omnes partes simul sumptæ non sunt vnum ens, sed multa entia; ergo totum distinguitur re à suis partibus: alioquin nihil interesset inter totum quod est vnum ens per se, & inter totum quod est vnum per aggregationē, vel per accidens; hæc enim tota non sunt aliud, quàm suæ partes simul sumptæ velut domus, acerus, lapidum, exercitus, &c. Secunda. Generatio, tū quia est vna mutatio numero, tum quia est substantialis, debet habere pro primo & proprio termino ad quem, aliquid quod sit verè vnum & substantia; sed hoc non est materia, neque forma, quia secundū Arist. nec materia nec forma per se generatur; neque est materia & forma simul sumptæ, quia ipsæ non sunt verè vnum ens, sed duo entia; cū igitur cōpositum sit id quod generatur, erit ipsum re diuersum à suis partibus. Nec valet quod respondent quidam, materiam & formam, vt sunt simul & inuicem vnitæ, esse ipsum totum, & id quod per se generatur; hoc, inquam, non valet, nam ista simultas seu vnio, est relatio, quare non potest esse terminus generationis, tum quia secundū Aristot. in 5. Phys. non fit per se motus ad relationem, tum etiam quia terminus generationis debet esse substantia. Tertia. Sequeretur id quod corruptum est etiam post corruptionem suam, remanere integrum atque completum secundū essentiam suam sicut erat antea; etenim corrupto homine remanet materia & anima rationalis; sed homo nihil aliud est secundum eos qui nolunt totum re distinguī à suis partibus, quàm materia & forma; ergo post corruptionem hominis, remanet integer homo secundū essentiam; nam vnio corporis & animæ quæ ante corruptionem erat in homine, post corruptionem autem non superest, cū sit relatio quedam, nihil planè attingit essentiam hominis. Quarta. Ea de quibus simul

Secunda opinio satis probabilis.

E iij

verè dicuntur contradictoria, non possunt esse idem secundum rem, sed de toto & partibus enuntiantur contradictoria; siquidem de toto dicitur quòd est vnũ, de partibus quòd sunt multæ; de toto quòd causatur & componitur ex partibus, de partibus quòd causant & componunt totum: ergo totum & partes non sunt idem secundum rem. Quinta. Nihil causat seipsum, & causa realis semper causat aliquid à se diuersum realiter; sed materia & forma sunt causæ reales, & simul iunctæ causant ipsum totum compositum; ergo hoc re distinguitur ab illis. Sexta. Vnius passionis vnum est subiectum, cum ergo multæ sint propriæ passionis ipsius compositi vel totius, partes autem eius simul sumptæ non sint verè vnum aliquid, relinquitur ipsum totum re diuersum esse à suis partibus. Septima. Si in homine præter materiam & formam non est tertia quædam res quæ sit substantia totius, necessariò sequitur animam rationalem esse quantam & diuisibilem; probatur consequentia, nam subiectum quantitatis præsertim terminatæ, est totum compositum: quare si homo non est aliud secundum rem quàm materia & anima rationalis, necesse est quantitatem hominis subiectiue inhærere in materia & in anima rationali; ex quo necessariò efficitur, animam rationalem necessariò esse quantam, non enim fieri potest vt quantitas subiectiue insit in aliquo, & non continuò reddat ipsum quantum. Octaua. Si homo non est res quædam diuersa à materia sua & forma; ergo homo generando hominem nihil producit, quare falsò dicitur generare; quid enim producit? an materiam? sed ea est ingenerabilis & incorruptibilis: an formam? sed anima rationalis, quæ est forma hominis, non producit ab homine, sed ex nihilo creatur à Deo: an vnionem animæ, cum corpore? verum ea cum sit respectus quidam, non potest per se produci, præsertim cum terminus generationis sit substantia. Nona. Aristoteles in 2. de Anima. tex. 2. & in 7. Metaph. tex. 7. & in 12. Metaph. tex. 14. diuidit substantiam tripliciter, in materiam, formam & compositum, & ait esse tres substantias; cum igitur membra diuidentia debeant esse inter se diuisa, est substantia compositi re diuersa à materia & forma; alioquin si compositum est idem quod materia & forma, non erunt tres, sed duæ tantum substantiæ, nisi forte illam simultatem & vnionem materiæ & formæ, libeat appellare substantiam, quod quantum à vero absit, nemo est qui non videat. His igitur rationibus hæc secunda opinio comprobatur. Veniamus ad tertiam opinionem quæ cæteris est probabilior.

Tertia.

Tertia opinio eorum qui negant totum re distingui à suis partibus.

C A P. XX.

VRANDVS lib. 3. Sent. dist. 2. quest. 2. & Gregorius Ariminensis i. Sent. dist. 24. quest. 1. art. 1. & alij graues viri, opinantur totū non re, sed ratione distingui ab omnibus partibus suis simul sumptis; quam opinionē his rationibus conantur persuadere. Prima. Secundū Scotū, omne ens absolutū & realiter distinctū ab alio, potest, saltem per diuinā potentiā, separari ab illo; cū igitur totum sit ens absolutum, & secundū Scotum, re distinctum à partibus, posset ab omnibus suis partibus separatim existere: quod tamen implicat contradictionem, quia de ratione totius est habere in se partes. Secunda. Vel totum distinguitur à partibus secundū se totum, vel secundū aliquid sui; si secundū se totum; ergo secundū omnes partes suas, quare secundū omnes partes suas differt ab omnibus partibus; si secundū aliquid sui, cū id non possit esse passio totius, quippe quæ sit eo posterior, erit pars totius, quare secundū aliquam partem differret ab omnibus partibus; vtrumvis eorum dicatur, implicat contradictionem; ergo, &c. Tertia. Quicquid aduenit enti in actu est accidens; sed ista entitas totius aduenit formæ vnitæ cum materia quæ forma est actus; ergo illa entitas totius, est accidens; atque hæc ratio est D. Thomæ in 4. contra Gentes cap. 81. Quarta. Ternarius esset quaternarius, nam præter tres vnitates partiales, esset quarta vnitas, nimirum entitas totius ternarij, & sic non posset dari binarius. Quinta. Tota aliqua quantitas, esset maior quàm omnes suæ partes simul sumptæ, nam tota quantitas habet omnes quantitates omnium suarum partium, & præterea habet entitatem totius, quæ non potest esse aliud quàm quantitas; ergo habet plures quantitates; quare est maior. Sexta. Essent cuiuslibet generationis duo termini, vnus forma, alter entitas totius; at vnus motus numero, vnus tantum terminus esse potest. Septima. Videtur secunda opinio esse contra Auerroem, & contra Aristotelem, ac veteres Peripateticos. Nam secundū eos tota quiditas compositi naturalis est forma, vt supra ostensum fuit; at si præter materiam & formam est illa tertia entitas totius; necesse est ipsam esse quiditatem rei, non autem formam. Octaua. Ista entitas totius si est à partibus suis distincta; ergo ex tali entitate & partibus fit vnum ens per se, & fit aliud quoddam compositum, & aliud totum: quare erit duplex vnum ens per se; duplex compositum, & duplex totum; quæ omnia non modo sunt manifestè falsa, sed etiam inuoluunt contradictionem. Nona. Separetur cogitatione ista.

entitas totius ab entitatibus omnium partium, & quærat, an in illa entitate totius separatim à partibus considerata, includantur partes, nec ne? non includi eas, est contra rationem totius; includi autem, est contra suppositionem; neque dicat quisquam non posse cogitatione separari entitatem totius ab entitatibus partium: etenim cum entitas totius sit absoluta, & diuersa à partibus, nulla causa est, nec verò fingi potest, cur nequeat animo secerni & seorsum considerari. Decima. Damascenus ait, & id videtur probatum, & receptum ab omnibus Theologis, Verbum Diuinum Christi incarnatione nihil assumpsisse, quod postea dimiserit, at si præter animam & corpus, est tertia quædam entitas hominis, eam Verbum Diuinum assumpsit, quam tamen postea in morte Christus dimisit; non enim sicut post mortem Christi remansit materia & anima, quibuscum semper vnita fuit Diuinitas; sic etiam dicere possumus remansisse humanitatem, quippe cum eam per disunctionem, atque separationem animi à corpore necesse sit definere. Vndecima. Si in composito naturali præter materiam & formam est ista entitas totius, ipsa erit natura, omnis enim substantia Physica est natura, quare non tantum duplex erit natura, nimirum materia & forma, vt vult Aristoteles in secundo Physicor. sed erit triplex; at cuius motus ista natura principium erit? aut qua ratione definitio naturæ ei poterit accommodari? aut quale principium erit, actiuum ne, an passiuum? aut quo pacto erit causa, vt moueatur id in quo est? Duodecima. Aristoteles in septimo Metaphysicæ textu ultimo, quo in loco qui secundam opinionem sequuntur existimant eum ipsis suffragari, satis aperte declarat, quemadmodum velit totum distingui à partibus. Cum enim scribat aliud esse, BA, & aliud, B, &, A; quis non intelligit eum non ponere distinctionem realem inter totum & partes, sed tantum discrimen rationis? non enim, BA, est alia entitas, quàm, B, &, A, simul, sed tantum ab illis differt in sono pronuntiationis, sicut dictiones differunt à syllabis & literis, tum sono, tum significatione. Præterea, nonne Aristoteles alibi, sicut in principio huius quæstionis indicauimus, apertissimis verbis docet totum non esse aliud, quàm omnes partes simul sumptas? His rationibus confirmatur tertia hæc opinio & secunda quæ ei contraria est, refellitur. Nos autem, quia putamus vtramque opinionem probabilem esse, & neutrius rationes vel necessarias, vel etiam admodum firmas esse, ideo quæ pro vtriusque sententiæ confirmatione posita sunt argumenta, breuiter dissoluemus.

Dissoluntur

E Longiores simus singulas rationes cuiusque opinionis subtiliter & explicatè soluendo, idcirco breuem tantummodò cuiusque rationis solutionem attingemus. Ad rationes igitur secundæ opinionis, hoc modo responderi posset. Ad primam. Sicut ternarius dicitur vna species numeri, non propter vnam aliquam entitatem re distinctam à tribus vnitatibus, quomodò enim vna res numero in tribus aliis rebus distinctis & discretis esse queat? sed quia est vna quædam certa ac determinata collectio vnitatum; sicut etiam domus dicitur vna propter vnam compositionem & figuram partium; sic etiam compositum naturale est vnum propter naturalem vnionem, & coniunctionem formæ cùm materia: neque enim vel propriæ affectiones rei naturalis existere, neque motus naturales effici possent, nisi forma esset vnita & coniuncta materiæ. Interest autem multum inter vnum per se, quale est compositum naturale, & vnum per accidens; quia in illo partes habent inuicem essentialiter ordinem atque dependentiam, adeò vt vna pars non possit obtinere perfectionem suam sine altera, in hoc autem non sic est. Ad secundam. Generatio terminatur ad formam substantialem, non quidem separatam à materia, sed ei inhærentè intimèque coniunctam: quamobrem dicitur generari compositum, quia nihil est aliud compositum, quàm forma coniuncta cùm materia; vnde Arist. in 7. Metaph. text. 27. *Non, inquit, generatur hoc vel hoc, sed hoc in hoc*; hoc est, non generatur materia, aut forma separatim, sed forma in materia; & paulò infra sic ait; *non fit forma; sed copulatio forma cùm materia*. Ad tertiam. Essentia hominis integra, non est sola forma separata, sed est forma vnita cùm materia; & quia post mortem hominis, anima non habet esse in materia, nec in ea operatur, idcirco tunc non est integra essentia hominis. Ad quartam. Hæc ratio non concludit, ea de quibus simul verè enuntiantur contradictoria, re distingui inter se, sed tantum probat ea distincta esse debere saltem ratione; alioquin necessarium esset re distingui vniuersale à singularibus, priuationem à materia, totum quantitatum à suis partibus, relationem à fundamento, figuram à quantitate, actionem à passione: de quibus tamen propositiones inuicem contradicentes verè confici & pronunciari possunt. Ad quintam. Hæc ratio vim habet in eo, quod causat effectiue, non autem in eo, quod causat intrinsecè, vel essentialiter, vt sunt materia, & forma: nec valet in eo quod causat quantitatiue, alioquin eadem ratione concludi posset totum

quantitativum re distingui à suis partibus. Nam sicut partes essentielles causant totum essenziale, sic quantitativum totum quantitativum efficiunt. Dicuntur autem materia, & forma causare ipsum compositum, propterea quod sunt sibi inuicem causæ, nam materia est causa formæ, quatenus forma educitur ex potentia materiæ & in ea recipitur, forma verò vicissim est causa materiæ, quatenus eā actuat, determinat, & perficit; ex hac autem mutua earum causalitate efficitur naturalis earum unio, & coniunctio, propter quam est & nominatur compositum naturale. Ob hanc igitur causam materia & forma compositum causare dicuntur. Ad sextam. Proprie passiones dicuntur esse ipsius compositi, quia non oriuntur ex materia, nisi prout est actuada & determinata à forma, nec oriuntur à forma, nisi ea ratione, ut est unita materiæ. Ad septimam. Per multis viris doctis non probatur quantitatem subiectivè esse in toto composito, sed putant eam immediate inherere in materia prima, accipere verò hos vel illos terminos ab agente, secundum varietatem formarum, quas inducit in materiam; quocirca anima rationalis, licet sit actus materiæ quantæ, tamen quia ab ea non pender, sicut in se non recipit ipsius materiæ, ut ita dicam, materialitatem, ita nec ipsius quantitatis in se recipit extensionem ac divisionem. Ad octavam. Non possumus inficari multis in rebus longè diversam esse rationem generationis hominis, quàm cæterarum rerum naturalium, verumtamen dicitur homo generare hominem, tum quia efficit ipsum corpus humanum, tum etiam, quia largitur dispositiones propter quas materia fit capax animæ rationalis, & præbet ea quæ necessaria sunt ad efficiendam unionem animæ cum corpore, qua unione posita, existit homo, eaque sublata corrumpitur & interit. Ad nonam. Propterea vocat Aristoteles compositum, tertiam quandam substantiam, quia forma coniuncta materiæ habet substantialem quandam modum essendi, qui modus consistit in naturali partium unione; qui modus est diversus à modo proprio materiæ, & à modo proprio formæ, ea ratione ut per se considerantur disiunctæ inuicem atque dissociatæ.

Soluntur rationes tertiæ opinionis.

C A P. XXII.

QUONIAM autem breuiter docuimus, quemadmodum rationes secundæ opinionis solui possent, consequens est, ut ad rationes tertiæ opinionis simili breuitate respondeamus. Ad primam. Respondet Antonius Andreas primæ classis Scotista, in 7. Metaphys. quæst. ult. maiorem propositionem illius argumentationis

- rationis esse veram, si illud absolutum est prius, & non dependens essentialiter ab alio: at compositum est posterius, & essentialiter dependens à partibus; si quis autem instet: quòd facit Deus accidens sine subiecto, cum tamen accidens sit posterius, & dependens essentialiter à subiecto: responderet non esse simile, quia accidens non habet subiectum pro causa intrinseca, sicut compositum habet materiam & formam, nullus autem effectus simpliciter; & omnino dependet à causa extrinseca præterquam à prima, quia Deus omnem causalitatem extrinsecam potest supplere sine causa secunda, non sic de causis intrinsecis, quippe quæ includunt imperfectionem, nimirum esse partem causati, id quod in Deum cadere nullo modo potest. Hæc ille. Ad secundam. Entitas totius, dupliciter considerari potest, vel in se formaliter, & præcisè, ut est quædam res distincta à suis partibus, & sic se tota differt ab omnibus suis partibus vel constitutiue, & integratiue, ut dicit relationem ad partes ex quibus componitur, & sic non differt aut se tota aut secundum aliquid sui à suis partibus. Ad tertiam. Ista ratio D. Thomæ supponit non posse esse in vno composito naturali multos actus substantiales, quod non probatur multis, qui putant in aliquibus compositis esse multas formas substantiales. Nam quod aduenit enti in actu completo, nec habenti ulterius potentiam essentialem ad alium actum perfectionem, id est, accidentarium; at quod aduenit enti in actu apto perfici & determinari per alium actum perfectionem, id est, substantiale. Ad quartam & quintam. Alia est ratio totius essentialis, & alia totius quantitatiui: illud dicerent aliqui re distinguere à suis partibus, hoc autem minimè. Præterea, vnitas illa totalis ternarij non est numeralis, sed entitatiua, & transcendentalis, quare cum aliis tribus unitaribus non facit numerum quaternarium. Similiter etiam entitas totius magnitudinis, est entitas formalis & transcendentalis, non habens in se extensionem; quare simul cum suis partibus, non facit quid maius secundum molem, quam omnes eius partes simul sumptæ. Ad sextam. Nihil prohibet esse duos terminos generationis diuersa ratione, vnum ut quo, qui est forma; alterum ut quod qui est substantia composita. Ad septimam. Quia proprium quiditatis est determinare, distinguere, &c. hæc autem magis conueniunt formæ, quam entitati totius, idcirco forma potius appellatur quiditas, quam illa entitas totius. Ad decimam. Hæc ratio Theologica, est, quare eius solutio non est hoc loco à nobis qui Philosophiam tractamus, requirenda. Eam verò infirmam esse & multis modis solui posse, ostendit Capreolus in 3. Sent. distinct. 2. quæst. vnica, art. 3. in responsione ad argumenta contra secundam conclu-

sionem. Satis erit in præsentia lectorem monere, illam Damasceni sententiam, Verbum, quod semel assumpsit nunquam dimisit, intelligendam esse de partibus essentialibus humanæ naturæ, corpore nimirum & anima rationali, à quibus nunquam Verbum Diuinum separatum est, ne illo quidem triduo, quod inter mortem & resurrectionem Christi, interiectum est. Atque hanc esse veram propriamque verborum Damasceni sententiam liquidò cognoscet quicumque locum illum & verba Damasceni tantum non oscitanter legerit. Porro cæteræ rationes, quas hîc insolutas relinquimus, videntur nobis admodum probabiles: quare tum propter eas, tum etiam quia nō sunt multiplicanda entia sine causa & necessitate, tertiam opinionem, probabiliorem esse iudicamus. Atque his expositis, finem habet liber septimus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

DE CAUSSIS

LIBER OCTAVVS.

POST explicationē materiæ, formæ, ac naturæ, proximè differendū est de caussis; tum quia illarum cōmune est, esse caussas, tum quia caussarū mētio persæpe fit in Physiologia, & omnis quæ ratione conficitur doctrina, ex caussis proficiscitur & omninò pender. De caussis autē, & si agit Logicus atq; Metaphysicus, multò aliter tamen quàm Physicus; etenim Logicus agit de caussis ea ratione, vt sunt principia cognoscendi & sciendi res; scire enim est rem per causam cognoscere; & tam demonstratio quàm definitio, quæ sunt duo instrumenta Logica sciendi, ex caussis procedūt: Metaphysicus autē agit de caussis quatenus causa & caussatum diuidunt ens, quod est subiectū Metaphysicæ; siquidem omne ens est aut causa aut caussatum, & quia ratio causæ pertinet ad omnes res tam materiales, quàm immateriales, suas namque Intelligentiæ etiam caussas habent. At Physicus eo modo sermonem habet de caussis, vt eas consideret in ordine ad motū; namq; corpora Physica præsertim sublunaria, omnia quatuor caussarū genera complectuntur. Neque verò nobis animus est minutissima quæque ac leuissima quæ de caussis dici possent consuetari, sed eas tantum res quæ abditiores sunt, & à vulgari notitia remotiores, grauiiores etiam & obscuriores quæstiones enodare.

De numero caussarum.

C A P. I.

ARISTOTELES, vbi agit de caussis, nusquam tradidit generalem definitionem causæ: fortasse quia cū causa non dicatur vniuocè, difficile fuit eiusmodi definitionem conficere quæ in quodlibet genus causæ conueniret. Quidā ita definiunt causam; *qua dat esse rei*, sed non bene, nam nec materia, nec finis dant esse rei, sed id est intrinsecè quidē formæ, extrinsecè autem efficiētis.

Fortasse posset hoc modo definiri; *Causa est qua in suo genere per se & principaliter concurrunt ad constituendum effectum.* Dicitur illud, *in suo genere*, quia licet materia sit infima causarum, ea tamen in genere causarum materialis principaliter ac per se concurrunt ad effectum, nec suam causalitatem accipit ab aliis causis. Dicitur, *per se & principaliter*, ut excludantur causae per accidens, & quae principibus causis tanquam ministræ inseruiunt. Quatuor autem esse causarum genera, nusquam etiam Aristot. demonstravit, sed id tanquam per se clarum sine probatione assumpsit. Posset autem ad id ostendendum adhiberi ea ratio, quam affert Simplicius 2. Physicorum super text. 68. Quod efficitur, inquit, tantum potest habere duas causas internas, materiam ex qua fit, & formam per quam fit hoc aliquid, neque plures causae fingi possunt quae sint intra effectum: extrinsecus autem effectus indiget efficiente. nihil enim fit à seipso, sed quicquid fit ab alio fit. Efficiens autem naturale non agit temerè & inordinatè, sed determinatè ob certum aliquem finem, alioquin non constanter, non ordinatè, non eodem modo plerunque ageret: quare in effectione rerum naturalium omnes supradictae quatuor causae cernuntur, nec opus est pluribus.

Brenis demōstratio, quod sint quatuor genera causarum.

Ideam esse quintum generis causae diversum ab aliis quatuor secundum Platonis probationibus.

Verum Platonici adiungunt quintam causam, quam ipsi vocant ideam & exemplar. Namque Deus molitor effectorque omnium rerum, cum nihil agat nisi sapienter, id est, perfectè, intelligendo quid, & quorsum agat, habere debet ipse Ideas, id est, notiones & formas intelligibiles earum rerum quas agit, nihil enim fit in rebus quod non ante, immò quod non ex omni aeternitate, fuerit in intelligentia & scientia Divina: ac velut artifex animo conceptam habet ideam & formam operis quod efficit, ita Deus omnium suorum operum ideas & rationes habet. Quae Platonis sententia confirmari potest his argumentis. Primò, quot modis fieri potest de rebus quaestio propter quid, totidem causas esse necesse est; nam quaestio propter quid petit causam: sed potest fieri quaestio propter quid de re aliqua, cui non possit bene responderi & satisfieri per quatuor supradictas causas ab Aristotele traditas, sed tantum per causam exemplarem, ergo poni debet causa exemplaris. Maior per se nota est. Minor autem hoc modo probatur. Si de imagine Socratis quae est sima quaeratur propter quid sit illa imago sima, ad id responderi nequit vel propter materiam imaginis, vel propter formam seu figuram, vel propter artificem, aut finem id accidisse, sed tantum propter exemplar quod sibi artifex imitandum proposuit. Idcirco enim imago Socratis est sima, quia idea & exemplar Socratis, quod voluit pictor in illa imagine exprimere, habebat similitudinem; erat enim Socrates simus. Deinde, hoc

hoc idem Simplicius sic argumentatur ; res naturales sunt id quod sunt, quia participant forma quæ est in materia ; in omni autem participatione, tria reperiri debent, id quod participat, & quod participatur & à quo siue ad cuius similitudinem sit participatio : materia est quæ participat ; forma naturalis quæ participatur ; ergo debet esse quiddam tertium à quo manet participatio, & cuius pectus efficiatur forma quæ inducitur in materia ; hoc autem nihil aliud est quam idea & exemplar. Præterea, nisi essent idæ non posset reddi ulla causa, cur in effectione mundi tam multæ ac varæ species rerum fuerint conditæ. Nam ipsum nihilum ex quo mundus creatus fuit, ex se indifferens & indeterminatum est ; potentia item Dei est infinita & indifferens ad omnes effectus, nisi ergo Deus haberet in se varias rerum ideas ad quarum similitudinem effingeret quæcunque molitur, non posset reddi causa cur hominem potius creet, quam equum aut leonem aut aliud quidpiam. Postea, si tollas ideas & rationem exemplarem, quam asseres causam ei qui petet, cur homo vel alia quævis species, si ita definita & determinata, ut semper eandem perfectionem essentialiter immutabiliter obtrineat ? vel cur homo sit animal rationale, & non potius equus vel lapis ? cur etiam natura semper eodem modo producat hominem ? Qui autem amplectuntur causam exemplarem, facile has & alias similes quæstiones explicare & expedire possunt. Modus enim, numerus & mensura omnium rerum naturalium, præscriptus & definitus est à Deo secundum uniuscuiusque speciei ideam & exemplar, quod ipse mente sua continet. Hæc Platonici pro causa exemplari.

Verum Aristoteles huiusmodi causam exemplarem aut nullam esse putat, aut non separat à supradictis aliis quatuor causis, siquidem eam refert ad causam efficiëntem ; nam cum duplex sit efficiens, vnum quod agit sine cognitione, quod vocatur agens naturale : alterum quod agit cognoscendo & intelligendo ut homo : sicut agens naturale habet in se formam naturalem per quam producit effectum, & cuius similem eum facit : sic etiam agens per intellectum habet in se formam intelligibilem eius rei quam effecturus est, & contendit, quoad eius fieri possit, facere opus suum simile eius formæ siue idæ quam animo comprehensam tener. Atque hoc spectans Aristot. ait in 7. lib. Metaph. domum materiale effici à domo quæ est in mente artificis, & sanitatem quæ sit in corpore, proficisci à sanitate, id est, à sanitatis idea, & forma intelligibili, quæ est in mente Medici. Itaque sicut forma, quæ est in agente naturali pertinet ad causalitatem efficiëntis, nec facit diuersum genus causæ, sic idea quæ est in agente per intellectum non facit quintum quoddam genus causæ separa-

*Aristoteles
causam exem-
plarem refert ad
causam quæ
est ut forma,
vel ut efficiens.*

tum ab aliis quatuor, sed pertinet ad completam rationem caussalitat^{is} effectiuæ quæ est in agente per intellectum: sicut igitur calor ignis, est efficiens caloris in aqua, & licet calor respectu ignis sit forma, tamen respectu caloris aquæ, est efficiens; sic etiam domus intelligibilis quæ est in mente architecti, & nihil aliud est quàm idea domus, efficit domum in materia sensibili, & illa idea est forma architecti, ut est artifex, sed est efficiens ipsius domus sensibilis, atque hanc ob causam Arist. 2. Phys. text. 28. definiens causam formalem ipsam appellat rationem & exemplar. Atque ex his quæ diximus, facile erit cuius solvere rationes quæ pro causa exemplari sunt allatæ. Hæc autem de causa exemplari dicta sint, ne, quod ad numerum causarum pertinebat, id omnino prætermissum esse videretur. Causæ autē instrumentariæ, reducuntur ad genus causæ, cuius sunt instrumenta: ut si fuerint instrumenta efficiendi, rediguntur ad causam efficientem; si instrumenta & præparationes materiæ ad accipiendam formam, reuocantur ad causam materiam.

Explicantur definitiones & caussalitates singularum causarum.

CAP. II.

Nunc singularum causarum vim, rationē atque caussalitatē expendamus. Materia in 2. Phys. ita definitur; *id ex quo fit aliquid, ita ut insit*. Quæ definitio differt ab ea quæ traditur in 1. Phys. tex. 82. quia illic definitur tantum materia prima, quod circa ponuntur in definitione illæ particulæ (subiectum primum, & ultimum) hic autem definitur materia tam prima quàm secunda, tam naturalis quàm artificialis; non tamen definitur materia accidentium. quoniam accidens cum sit forma simplex, non habet materiam ex qua fiat, sed tantum materiam in qua fiat & insit, ut est apud Aristot. 8. Metaph. tex. 12. Peripatetici vocant id quod subest accidenti & in quo ipsum accidens inhæret, non quidem materiam, sed subiectum, quare esse in subiecto ita proprium est accidentis, ut nulli conueniat substantiæ. Habet autem materia duplicem caussalitatem, vnam respectu compositi, quæ est esse id ex quo fit & constat ipsum compositum, & ratione cuius habet subsistentiam, ita ut nullo modo insit in alio: alteram respectu formæ, quæ est esse id ex cuius potentia forma educitur, & à quo recipitur & sustentatur. Cætera quæ de materia hic dici possent, copiose tractata sunt in quinto huius operis libro. Forma definitur esse (ratio & quod quid erat esse rei) appellatur etiam exemplar, species, terminus, & aliis nominibus quæ omnia sunt à nobis supra libro 9. subtiliter explicata. Duplex item est caussalitas formæ, vna respectu compositi, quæ est dare ei esse tam quiditativum, quàm

Duplex caussalitas materialis.

Duplex caussalitas formæ.

quàm actualis existētiæ, idque constituere in certo gradu entium, & ab aliis rebus essentialiter distinguere: altera est respectu materiæ, quæ est eam actuare, determinare, eiusque informitatē perficere & ornare. Cum igitur supradictum fuit materiam esse causam formæ, nunc autem dicamus etiam formam esse causam materiæ, palam est has duas sibi inuicem causas esse, vnam subiectiuè, alteram (vt ita loquar) actuatiuè & formatiuè. Quemadmodum etiam se inuicem finiunt atque terminant, materia quidem finitur à forma, quatenus materia habet potentiam indifferentem ad omnes formas, quæ suscipiendo vnā aliquam earū, determinatur: forma verò finitur per materiam, quatenus forma per se sumpta indifferēs est ad multa, & vniuersalis, atq; cōmunicabilis, cū autē recipitur in materia, determinatur, fitq; singularis & incōmunicabilis. Hoc tamen interest, quòd indeterminatio materiæ significat imperfectionem eius, determinatio autem perfectionem: è contrario verò res habet in forma, cuius indeterminatio declarat eius perfectionē, determinatio autē ferè adiunctā habet imperfectionē; sæpè enim forma cū producit in materia, non habet tantam perfectionē quātam habere posset, propter indispositionem materiæ cui vnitur. Vide D. Th. 1. par. q. 7. art. 1.

Materia determinat formam, & forma materiam, sed diuerso modo.

Efficiens definitur (primum principium motus) & vocatur primum, non absolute, nam finis prior est, & ab eo mouetur efficiēs ad agendum, sed dicitur primum Physicè, nam causa quæ primò mouet motu Physico, est efficiens; finis enim non mouet motu Physico, sed Metaphorico, motu nimirū desiderij & amoris. Additur, motus, non quòd efficiens tantum faciat motum, producit enim etiam formam substantialem, sed vel quia quicquid facit, per motum facit, vel quia effectus non dependet necessariò ab agente nisi in fieri, & dum motus durat quo ab agente producit, vel vt distinguatur efficiēs Physicum à non Physico: nam licet Deus sit causa efficiens Intelligentiarum, tamen quia non est efficiens per motum, sed per creationē aut simplicem emanationem, idcirco non est, nec appellatur efficiēs Physicum. Duplex autem est efficientis causalitas; vna, respectu materiæ quam mouet, præparat, & sic afficit vt opus est ad formam substantialem accipiendam, & est causalitas agentis erga patiens & mouentis erga mobile: altera est causalitas respectu formæ substantialis, vel potius respectu ipsius compositi quod producit, & hæc est propria causalitas efficientis, vt est efficiens.

Duplex causalitas efficiētis.

Causalitas finis duplex est. Vna respectu mediorum, quæ est dare illis bonitatem, amabilitatem, mensuram & ordinem; multa enim per se non amarentur, quæ tamen amantur, quia conferunt ad finem, vt potio amara grata est propter sanitatem. Similiter quæ

Duplex causalitas finis.

debeat esse mensura mediorum, vel quis ordo, spectatur ex fine, sicut perspicue cernitur in curatione ægroti: quod enim medicamentum, quantum, quo tempore, quomodo adhiberi debeat, attenditur ex sanitate. hæc enim præscribit & præfinit omnia Medicis prout conducit sanitati ægroti. Illud enim ab Aristotele primo lib. Politicorum cap. 6. recte dictum fuit, in fine non esse modum aut mensuram, media verò habere modum quem ex fine capiunt; ut sanitas sine modo & mensura expetitur, nempe quanta maxima esse potest; medicamenta verò hætenus tantummodò expetuntur & sumuntur, quatenus conducunt sanitati. Altera causalitas finis est respectu agentis, quæ nihil aliud est, quam esse id cuius gratia agens operatur, vel ad quod per se ordinatur actio agentis, vel est mouere agens ad agendum desiderio sui. Cum enim finis dicitur mouere, non intelligitur proprie & Physicè: nam quod mouet Physicè, actu est, finis autem ut finis, nondum actu est; deinde quod mouet Physicè, est efficiens & mouet ob aliquem finem, quare idem esset finis & efficiens, & finis moueret propter finem, sicque res abiret in infinitum. Mouet igitur finis metaphoricè, vel quia iniicit agenti desiderium & amorem sui, qui est motus metaphoricus, id quod accidit iis, quæ cognoscendo & eligendo agunt: vel quia cum finis sit id cuius gratia agens operatur, & ad quod ordinat suam actionem, perinde se habet ac si moueret agens. Etenim sic habet usus loquendi, ut cum quidpiam facimus alicuius gratia, dicamur id fecisse moti ab illo: ut quia mercator lucri faciendi & augendi causa laborat, dicitur is moueri & trahi lucro ut tantos subeat labores.

Explicantur tres dubitationes.

C A P. III.

E D contra ea quæ de fine proximè sunt à nobis explicata, occurrunt tres dubitationes. Vna est, non ens non potest causare, aut mouere quicquam, sed finis, ut finis, nondum est; ergo nequit causare vel mouere. Altera dubitatio est, non videtur finis posse dare bonitatem mediis quæ ad ipsum finem referuntur: tum quia cum finis non sit actu, & ab ipsis mediis efficiatur, non potest eis communicare ullam bonitatem; tum etiam quia talis bonitas aut est in ipsis mediis, & sic erant bona non finaliter, id est, propter finem, sed formaliter, id est, per se: aut est in fine, & sic non media, sed ipse finis diceretur bonus, aut est in quadam relatione mediorum ad finem, at non videtur relatio esse quidpiam per se bonum, & amabile. Tertia dubitatio, dictum fuit finem mouere metaphoricè quatenus

tenus iniicit agēti amorem & desiderium sui, quod non videtur esse verum, nam licet agēs per intellectum vt homo, moueatur desiderio finis ad agendum, quippe cū habeat vim cognoscendi & amandi, atamen agens naturale, quod caret cognitione, quomodo ad finem propter quem agit moueri poterit? an l'hyficē? at hoc suprà refutauimus, finis enim cū nondum sit actu, mouere l'hyficē non potest; an Metaphoricē per amorem & desiderium? atqui hoc cadere non potest in agens naturale, quod est omnino expers cognitionis.

Ad quas dubitationes breuiter hoc modo respondendum est. Ad primam. Non ens non potest causare effectiue, nec mouere Physicē, sed non ens actu, quod tamen & esse & à nobis parari potest, nihil prohibet causare finaliter, quod nihil aliud est quā esse id cuius gratia aliquid fit. Nos enim non solū operamur propter id quod iam actu est, sed etiā propter id quod nondū est, potest tamē esse & à nobis actione nostra comparari. Ad secundā. Bonitas, quæ assignatur medijs, partim est in fine, partim in medijs, partim in relatione mediōrū ad finem; est in fine, quatenus si finis bonus aut malus fuerit, media item habentur bona vel mala; & multa sunt quæ propter se nunquam à nobis expeterentur, ea verò tanquam bona expetuntur à nobis propter finem: est in relatione mediōrū ad finem, quatenus media ob id ducuntur plus minúsve bona, quia plus minúsve conferunt, & conducunt ad finem; est denique in ipsis medijs, quia quod medium conducat ad finem, habet propter aliquam virtutem vel qualitatem vel aliud quidpiam in ipso insitum. Ad tertiam. Apprehensio & amor finis, satis est, vt sit in agente principali & primo, à quo mouentur & reguntur inferiora agentia; in agente autem instrumentario non est necessaria cognitio finis, sed loco eius est inclinatio & propensio ad finem. Itaque cognitio finium naturalium, & directio actionum naturalium ad illos fines, est in Deo & Intelligentiis à quibus mouentur & reguntur agentia naturalia, in ipsis autem agentibus naturalibus non est apprehensio finis, sed eis ab agenti primo insita est virtus aliqua naturalis propter quam inclinantur & propendunt ad suos fines, quemadmodū lapidi data est grauitas propter quam propendet, & fertur deorsum. Potest autem id quod diximus illustrari exemplo Imperatoris, qui cum alijs principibus exercitus, nouit finem belli & rerum in eo gerendarum, quem priuati milites, plerunque ignorant: sed cum regantur ab Imperatore, satis illis est ab eo habere mandata & rationem rerum agendarum. Idem cernitur in Architecto, qui operis quod efficitur causas omnes rationesque cognoscit, at fabri cémentarij, cæteri que administri, quid fiat, aut fieri debeat norunt quidem; cur autem quidque ita

fiat, nec sciunt, nec verò scire eos opus est.

*Præclara ve-
riusque Peripa-
tetica de fine
doctrina dili-
genter obser-
uanda.*

Hæc dicuntur ab iis qui de fine adhuc scripserunt. Quæ nobis quidē videntur nec satis Aristotelicè, nec Philosophicè dici. Etenim fortasse secundum Aristor. (quæ multorum magnorumque Philosophorum est sententia) Intelligentiæ, aut nullo modo cognoscunt species rerum sublunarium, aut certè non propriè ac distinctè, sed tantum eminenter ac vniuersaliter cognoscunt, nec eas mouent atque regunt alio modo quàm per motum ac lumen cœli. Deinde, fingamus mundum esse sine Intelligentiis, num quæ in eo essent grauiæ & leuiæ, aut non mouerentur, aut aliter mouerentur, aut non ad eadem loca mouerentur sicut nunc mouentur? Præterea qualis est ista morio & directio agentium naturalium ab Intelligentiis? aut quorsum est necessaria? immò verò quomodò nō est superuacanea? Cum enim in agentibus naturalibus sint naturaliter insitæ qualitates ac virtutes actiue, per quas eiusmodi agentia naturaliter ac sufficienter determinantur ad suas actiones & fines; quid præterea opus est illis singulari quadam Intelligentiarum rectione, vt ad suos fines moueantur atque perueniant? Quem enim Philosophum, si ex eo queratur, cur ignis calefaciat, aut cur calefaciēdo producat calorem, aut ignem, non pudeat respondere, propterea id euenire quia ignis mouetur & dirigitur ab Intelligentiis? ac non potius is, si sapiat, respondeat id effici quia ignis est calidus, hanc autem esse naturalem vim caloris vt calefaciat; & calefaciendo, calorem & ignem producat? Similiter etiam si queratur cur graue moueatur deorsum, ridiculum fuerit respondere, propterea moueri deorsum, quia dirigitur ab Intelligentiis, cum id proueniat ex gravitate, quæ inhærens lapidi inclinat & necessariò mouet eum deorsum, nec potest vel aliè vel aliter mouere. Neque verò illud rectè habet quod à multis dicitur, ita se habere agentia naturalia comparatione Intelligentiarum, sicut sagittam aliquò iactam, respectu iaculantis, à quo nisi ea moueretur ac dirigeretur, nunquam directò ferretur in scopum. Nam in sagitta nō est naturalis inclinatio aut virtus pertendendi atque perueniendi ad scopum, quocirca indiget morione & directione iaculantis: at in graui & in quolibet agere naturali, est virtus & inclinatio naturalis per quā determinatè & necessariò ad suas actiones & fines producitur. Neque hoc dicimus (id enim diligenter intelligi volo) quia existimamus res naturales non administrari à Deo opera & ministerio Angelorum. quis enim Aristotelica & Christiana doctrina vel medio-criter eruditus, hoc inficiari possit? Sed vt doceamus non propterea agēs naturale agere propter finem, quia eius finis cognitio sit penes Intelligentias, sed quia virtus actiua ipsius ad talem actionem, actio
verò

verò ad talem effectum naturaliter determinatur. Itaque sicut se habet in agente per intellectum apprehensio & desiderium ad ipsum finem propter quem agit, sic in agente secundum naturam, virtus actiua & naturalis inclinatio se habent ad finem naturalem. Maneat igitur quamuis in his quæ per intellectum agunt, finis moueat agens amore & desiderio sui, tamen vniuersè loquendo, causalitatem finis in eo esse, vt sit id ad quod per se & vltimò terminatur agentis operatio.

An in iis qua agunt per intellectum, finis causet prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsi rebus.

CAP. IIII.

IN O loco quaeri potest, & sanè cognitu dignum est, an cum (verbi gratia) sanitas sit finis Medici & ægroti, eaq; duplex esse habeat, vnū intentionale seu intelligibile in mēte Medici, alterū reale cum per curationē efficitur in ægrotō, queri, inquā, potest, secundum vtrum esse, sanitas sit finis, & habeat propriam rationem atq; causalitatem finis. Hanc difficultatem, quemadmodum nos sentimus, breuiter enodabimus. Primò, finis nō est causa, nec habet rationem finis prout iam actu adest agenti ab eo acquisitus. Etenim finis est cuius gratia aliquid fit, at nihil fit eius gratia quod iam actu existit & habetur ab agente. Finis item est prima causa, eiusque causalitas præcedit causalitates aliarum causarum, at prout est iam acquisitus, est vltimum quidpiam & post alias causas. Deinde, finis non est causa secundum esse intentionale quod habet in mente agentis. Nam vna est ratio finis in omni fine, & respectu cuiuslibet agentis, esse autem intentionale non habet finis in omni agente, sed in eo tantum quod agit per intellectum. Præterea, finis & bonū idem sunt, at sanitas non est bonū & perfectio ægroti secundum esse intentionale quod est in animo & cogitatione Medici vel ægroti; sed secundum esse reale & materiale. Præterea, finis est cuius gratia aliquid fit; at neque Medicus neque ægrotus adhibendis sumendisq; potionibus tā opere laborant propter sanitatem intentionalem, sed propter realem. Nam sanitatem intentionalem iam actu habent in animo. Denique, finis est qui explet appetitum agentis, quo præsentē cessat actio, & in cuius possessione agēs cōquiescit; hæc autem nullo modo conueniunt in finem intentionalem. Quare non debet probari sententia Auicennæ, qui in 6. suæ Metaphysicæ, cap. 15. cui etiam subscribit Paulus Soncinas in 5. Metaphysicæ, affirmat finem causare secundum esse intentionale quod habet in anima.

Finis non causas secundum esse intentionale quod habet in anima.

Finis igitur propriè ac per se causet, secundum esse reale extra ani-

Quomodo causet finem.

F IIIIj

nam futurū & possibile acquiri ab agente. Diximus (futurum) nam finis vel nondum existit & per motum efficitur, vel si iam est, saltem debet acquiri & possideri ab agente. Quare semper est futurus, vel secundum effectiōem, vel secundum possessionem. Est enim duplex finis. Vnus qui per motum & actionem acquiritur, quomodo forma naturalis dicitur finis, quia per generationem acquiritur; & Arist. in 2. Phys. tex. 23. definitur finem esse terminum motus continui, & sic nō reperitur finis in rebus diuinis, atque Mathematicis, quod Arist. considerans scripsit in 3. Metaph. text. 3. neque causam efficientem neque finem esse in immobilibus, quo nomine appellat res Mathematicas. Nam cum huiusmodi res abiunctæ sint à motu, non possunt habere eum finem qui motu comparatur. Alter est finis, qui non efficitur motu, sed præexistit operationi agentis, agens autem propter illum operatur, non ut eum efficiat, sed ut ei coniungatur & assimiletur, eoque perfruatur; sic Deus est finis Intelligentiarum, ut Arist. innuit in 12. Metaph. 37. atq; etiam omnium rerum naturalium, ut ipse docet in 12. Metaph. 37. atq; etiam in 1. de Anim. Sed reuertamur ad id quod supra dicebamus. Finem igitur apprehēdi & amari ab agente, non est vera & propria eius causalitas, sed est conditio, sine qua non causeret in agente per intellectum: etenim licet finis esset bonus & possibilis, nisi eum tamen agens per intellectum cognosceret esse talem, nunquam profectò moueretur ab eo ad agendum. Quemadmodum licet ignis habeat vim comburendi, & stuppa sit combustibilis ab igne, tamē nisi vnum sit propinquum alteri, nulla erit combustio: hæc autem appropinquatio ignis & stuppæ non est causalitas ignis, neque est id per quod aut propter quod ignis comburit, sed est conditio seu circumstantia necessaria igni ad comburendū. Itaque sicut se habet appropinquatio ignis & stuppæ ad causalitatem ignis, sic etiā se habet apprehensio & desiderium finis ad eius causalitatem. Quare Auicēna affirmas finē causare secundū esse intētionale, fortasse significare voluit, hoc esse intentionale, conditionē necessariā esse fini ad causandum; vel si secus putauit, deceptus est: cuius erroris causa esse potuit, aut quia non intellexit quo pacto finis posset causare nisi esset præsens actu existens: aut quia non distinxit conditionem sine qua non, à ratione formali causæ. Nos certè auctorem sententiæ nostræ, ut omittamus alios, habemus Auerroem qui 12. Metaph. comm. 36. ita scribit: *forma balnei, prout habet esse extra animam, mouet ut finis; ergo esse cognitum non est propria ratio finis, sed est tantum conditio sine qua non, respectu non cuiuslibet agentis, sed tantum eius quod agit per intellectum. Verum deinceps inuestigemus, an inter causam efficientem & finem sit necessaria connexio.*

At.

An inter causam efficientem & finem sit necessaria connexio.

C A P. V.

 E R T V M & indubitatum est, quicquid habet causam efficientem, etiam habere finem propter quem sit; quod enim efficitur, alicuius gratia semper efficitur. Nam licet quædam respectu agentium particularium temere ac fortuito effici dicantur, ea tamen si causarum vniuersaliū & ordinis vniuersi intentio & ratio spectetur, non carent suo fine; quemadmodum infra de moribus dicturi sumus, sed an quod habet finem, id necessario quoque habeat causam efficientem, non similiter manifestum ac certum est. Nam Eudemus & Alexander, existimauerunt Deum finem quidem esse Intelligentiarum, non autem causam efficientem, idemque sensisse Aristotelem contendit Gregorius Ariminensis, & Alij viri docti. Verum hos redarguit Auerroës in lib. de Substantia orbis cap. 2. scribens finem necessaria significatione inferre agens: nam finis definitur cuius gratia aliquid fit. Quam sententiam Auerroës egregie probat Heruæus 2. quodlibeto quæst. 1. Quod enim, inquit, non habet efficientem, non habet esse ab alio, sed à se; quod habet esse à se, est propter se. & non propter alium; ergo non habet finem; quare illa duo non cohererent, sed maxime pugnant inter se, habere finem & non habere causam efficientem. Deinde, tolle è mundo cogitatione Deum, & quærat, an sic Intelligentia retineat suum esse, an non? si retinet, ergo Intelligentia per se non dependet à Deo tanquam à fine, sed per accidens; si quidem quod alicui rei conuenit per se, non potest ab ea separari sine eius interitu: at siue sit Deus siue non sit, nulla ex parte tollitur esse Intelligentiæ; sin autem remoto Deo Intelligentia amittit esse suum, ergo illud esse non habebat à se sed à Deo: nam quod est à se, quocunque alio remoto ipsum remanet, nihil autem habet esse ab alio quam à suo efficiente, relinquatur igitur, si Deus est finis Intelligentiarum, esse quoque earum causam efficientem. Præterea, operari sequitur esse, & quale est hoc, tale est illud, si est à se, operatur propter se; si non est ab alio, non operatur propter aliud; quare si non habet causam efficientem, nec finem habet. Huic autem quod demonstratum est, illud etiam est necessario consequens atque coherens, eandem omnino rem esse vltimum finem & primam causam efficientem: nam si Deus est primum efficiens, aut agit propter se aut propter aliud, si propter se, habemus quod volumus; si propter aliud, ergo cum finis sit nobilior, & agens dependeat à fine in agendo, idem autem sit in Deo agere & esse, sequeretur & aliquid esse nobilius Deo, & Deum aliunde in suo esse dependere; quod est contra ratio-

An quicquid habet finem, necessario etiam habeat causam efficientem.

nem primi entis & primi efficientis; cum igitur primum efficiens nō possit agere nisi propter se, necessariō efficiatur, quod est primū agēs, esse vltimum finē, & contrā, quod est vltimus finis, esse primū agens.

*Discrimen in
ter quatuor
causarum ge-
nera cum ad
effectum con-
currant.*

Ac de singulis quidem generibus causarum ita dictum sit. Inter eas verō hōc interest, quod finis tantū concurrat ad productionem effectus, quo producto cessat eius causalitas: efficiens, aliquod concurrat ad solam effectiōem rei, vt pater ad solam sibi generationem; aliquod autem etiam ad conseruationem, quomodō lux se habet ad lumen ab ea productum, & causæ vniuersales ad effectus particulares. Materia vtroque modo necessariō cōcurrit ad effectum; effectus enim naturalis dependet à materia & cum sit & quandiu est, nanque materia est subiectum generationis, & pars essentialis rei cōpositæ: forma, vt forma est, concurrat ad effectum non in fieri sed tantū in esse, vnde forma definitur quod quid erat esse rei; & quamuis Arist. 1. Phy. scribat formam esse vnum ex tribus principiis generationis, ibi tamen non accipit formam, vt forma est, sed vt est terminus & finis generationis, siquidem cum forma est, res iam est generata & planē cessat motus. Porro, si quæratui cui harum quatuor causarum præcipuē conueniat nomen & ratio causæ? ita respondendum est, si spectetur origo & initium causandi, prima causa est finis; si ratio motus Physici, prima est efficiens, definitur enim esse primum principium motus: si esse & quiditas rei, prima est forma; si antiquitas & permanentia, prima est materia: simpliciter autem & absolute prima videtur esse forma, nam efficiens per formam & propter formā agit, materia propter formam mutatur, & finis generationis nihil aliud est quā forma: certē ad sciendam rem quamlibet, hæc maximē cōfert, & præstat cæteris; definitio enim, quæ est nobilissimum instrumentum sciendi, constat ex causa formali. Sed videamus, an omnes quatuor causæ sint inter se necessariō connexæ.

*Cui generi
causæ nomen
& ratio causæ
se magis com-
petat.*

An omnes causæ sint inuicem necessariō connexæ.

CAP. VI.

Et quæstio de connexionione causarum inter se, potest dupliciter intelligi, vel an vnum genus causæ sit necessariō connexum cum alio quolibet genere, vt materia cum aliis causis, & aliæ causæ cum materia; vel an causæ quæ sunt eiusdem generis quarum aliæ sunt priores, & vniuersaliores, aliæ autem posteriores & particulares, sint inuicem necessariō coniunctæ; sicut in genere causæ efficientis se habent sol & homo. Secundū igitur priorē quæstionis intellectum, dicendum est finem & efficientem necessariō

inuicem coniungi, nam quod habet efficiētem, etiam necessariò habet finem, & contrà; sicut paulò superiùs declaratum est. Finis autem & efficiens non necessariò dependent à materia & forma, id quod perspicuè cernitur in Intelligentiis, quæ cum finem, & efficientem habeant ipsum Deum, carent tamen materia & forma, quippe cum sint substantiæ simplices: materia verò & forma necessariò pendent à fine & efficiente, quicquid enim est ex materia formæque compositum, id factum atque conditum est; ad omnem autem effectiōnem quæ non casu & fortuitò eueniat, necesse est concurrere causam efficientem & finem. Inter materiam etiam & formam necessaria est coniunctio, nam neque materia sine forma, neque forma Physica sine materia coherere potest. Secundum autem posteriorem intellectum quæstionis, dicendum est causas particulates necessariò pendere ab vniuersalibus, & vicissim vniuersales indigere particularibus ad agendum (loquor de causis vniuersalibus Physicis & de iis quæ agunt secundum ordinariū cursum naturæ, quod addo propter infinitā Dei potestatem, quæ ad agendū quodcunque Deus vult, nec eget causis secundis, nec illis semper est alligata,) quod nos planum faciemus in causis efficientibus: idem tamen transferri, & accommodari poterit ad alia genera causarum. Primum igitur mutuam hanc causarum vniuersalium & particularium inter se connexionem necessariā esse faciliè ostendi & probari potest vel ea tantum ratione, quia bonum & perfectio vniuersi consistit in ordine omnium partium, præsertim autem causarum, quarum decet ordinem esse optimum & perfectissimum, melior autem est ordo per se & immutabilis quam ordo per accidens & quam connexio solubilis; decet igitur causas vniuersales eo ordine cum particularibus collocatas atque connexas esse, ut aliæ aliarum vi & causalitate ad agendū indigeant, & aliæ sine aliarum concursu nihil agere possint. Præterea, causa vniuersalis per se indifferens est ad quemlibet effectum, non potest igitur ab ea immediatè produci vnus aliquis effectus particularis potius quam alius quidlibet, necesse enim est particularium effectuum sensibiliū atque corruptibiliū, ut est in 3. lib. de Cælo tex. 61. causas proximas ac proprias esse particulares, sensibiles, & corruptibiles, namque debet esse naturalis proportio, cōueniētia, & similitudo inter causas proprias, & earū effectus. Quamobrem Arist. in 7. Metaphysicis & aliis locis valdè reprehendit Platonem, qui existimabat ideas, quæ sunt naturæ quædam immobiles, & immateriales, esse proprias causas omnium rerum naturaliū. Quod autem causæ particulares necessariò dependant ab vniuersalibus, manifestè ostendit Arist. scribens in 8. Physicis text. 56. nullū motum sublunarem existere posse sine motu circulari,

& affirmans in 1. Meteororum cap. 2. hunc mūdum inferiorem necessariō coniunctum esse cum cœlestium corporum lationibus, quoniam ab illis omnis eius virtus conseruatur atque gubernatur : quin etiam docet in 2. lib. Metaphy. & 8. Phys. in ordine caussarum efficiē-rium & mouentium, secundas caussas non agere nec mouere, nisi motas à primis; & sanè quamuis in aliis caussis veluti in ordine materiarum & in ordine formarum, priores non dependeant à posterioribus, & sine illis caussalitatē suam exercere possint, vt materia prima non dependet à secunda, nec anima vegetatida à sensitua, & neutra ab intellectiua, in caussis tamen efficientibus priores sine posterioribus & posteriores sine prioribus nihil possunt agere; & ratio est, quia in aliis caussis caussalitas priorum & posteriorum non terminatur ad eundem effectum; diuersæ enim materiæ habent diuersos effectus materiales, & diuersæ formæ diuersos effectus formales, inuicem separabiles, vt anima vegetatiua facit esse viuens, anima sensitua facit esse sentiens, potest autem aliquid esse viuens & non sentiens vt planta; in caussis autem efficientibus, caussalitas vniuersalis caussæ & particularis ad eundem numero effectum terminatur, nec est alius vilis effectus caussæ vniuersalis quàm caussæ particularis.

*An caussali-
sas caussæ vni-
uersalis sit po-
rior, quā par-
ticularis.*

Si autem quærat, vtrius caussæ, vniuersalis hæ, an particularis prior sit ac principalior caussalitas? Respondendum est, vim atq; caussalitatē vniuersalis caussæ multas ob caussas esse præstantiorem. Primò, quia est amplior, & latiùs patens, si quidem vis caussæ vniuersalis ad multos effectus pertinet, particularis autem contracta & determinata est ad vnum effectum, homo enim tantum generat hominem, sol autem & hominem & equum & alia. Tum, quia est efficacior, nā non solū concurrat ad productionē effectus, sed etiā ad cōseruationē eius, ad perfectionē, ordinationē & æternitatem. Deinde, quia est prior, nam vniuersalis caussa non solū cōcurrat ad producendū effectū, sed etiā cōcurrat mouēdo caussā particulare ad agēdū. Itaque vniuersalis, habet se vt agens principale, particularis verò, vt agens instrumentarium. Ad extremum, vniuersalis caussa est magis independens, nam licet ea sit remotior ab effectū, tamen caussalitas eius non est dependens à caussa particulari, mouet enim ipsam, nec tamen ab ea mouetur; caussa autem particularis, licet propinquior sit effectui, tamen dependet à caussa vniuersali, non enim mouet nisi mota ab illa. Quamobrem, tritum illud est in scholis Philosophorū & Theologorum, caussam vniuersalem immediatiùs concurrere ad effectum immédiatione virtutis: caussam autem particularem, immediatiùs concurrere immédiatione suppositi.

An

*An causa vniuersalis, praesertim autem prima qui est Deus, necessario
concurrat actu cum causa particulari ad quiclibet
eius effectum, & operationem.*

CAP. VII.

IN hoc loco disquirendum & explicandum est, an quocumque causa particularis aliquid operatur, indigeat immediato & actuali concursu causae vniuersalis & primae.

Hac de re duae sunt opiniones. Vna est Durandi in 2. Sentent. dist. 1. quæst. 5. qui affirmat cum operatur causa particularis, verbi gratia, cum calor producit calorem, tunc non concurrere causam vniuersalem actu & immediatè, sed tantum mediatè; nimirum quatenus ipsa produxit causam particularem, etque dedit virtutem agendi, & quatenus tam ipsam causam particularem, quam virtutè eius actiuam inesse conseruat. Quam sententiam ita confirmat. Si enim causa vniuersalis quando calor producit calorem, etiam concurrat actu ad productionem illius caloris, aut concurrat eadem actione qua calor produciens aut diuersa, non eadem: quia impossibile est eandem numero actionem esse à duobus immediatis & perfectis agentibus quæ sint numero distincta; quamuis enim eadem actio possit procedere ab vno mediatè & ab alio immediatè, & à duobus partialiter agentibus, tamen ut immediatè & perfectè procedat à duobus, est impossibile; aut concurrat diuersa actione, & hoc non. quia aut per illam actionem produciatur totus effectus causae particularis, & sic actio causae particularis superflua esset, aut tantum pars illius effectus, at sic causa vniuersalis esset causa partialis, & non concurreret cum causa particulari ad producendum idem numero secundum idem, quare aliquid produceret causa particularis, quod nullo modo produceret causa vniuersalis; & cum non possit dici quæ & quanta pars effectus producat à causa vniuersali, & quæ ac quanta à causa particulari, videtur id esse simile figmento. Hæc Durandus. Cuius sententia potest etiam comprobari tripliciter. Primò, talis concursus causae vniuersalis non est necessarius, neque ad producendum, quia calor ut octo sufficiens est per se ad producendum calorem ut sex, vel ut octo, cum effectus non sit supra virtutem causae, sed vel æqualis, vel etiam inferior; quare ad eum producendum non eger adiumento alterius causae: neque ut causa particularis determinetur ad producendum hunc vel illum effectum, nam agens naturale naturaliter & necessario ex sua virtute determinatum est ad effectum, ut calor ad calefaciendum, & graue ut moueatur deorsum; neque propter applicationem causae particularis ad suum effectum, nam talis applicatio vel

*Deum non
concurrere a-
ctu cum cau-
sis secundum o-
pinio Durandi,
sed nec pia,
nec vera, &
valde pericu-
losa.*

fit naturaliter per concursum motuum & agentium naturalium, vel fit liberè ab homine, vt cum ignem quispiam applicat ligno. Nulla igitur causa satis idonea afferri potest cur talis concursus causæ vniuersalis necessarius sit. Deinde, hic concursus videtur impossibilis; nam si causa vniuersalis producit totum effectum, superflue agit particularis; sin autem partem, ergo vniuersalis & particularis non sunt causæ totales subordinatæ, sed partiales, nec concurrunt ad idē, nec particularis per se, sed per accidens & secundum quid dependeret ab vniuersali. Si quis autem respōdeat, effectum produci à prima causa quantum ad esse ipsius, à causa verò particulari quantum ad determinatū esse, verbi gratia; homo, quod sit ens & habeat esse, accipit à Deo; quod autem sit tale ens, id est homo, habet à suo generāte. Hoc responsum infirmū est, tum quia ens & tale ens, non differūt secundū rem sed tantū ratione, siquidem ens non significat aliquā naturam superadditam rebus de quibus dicitur, idem enim est ens homo & homo, vt dicitur 4. Metaphys. text. 3. quare non potest, esse, & esse hominis, separatim produci à diuersis agentibus. Tum etiam, quia sic ignobilior esset effectus Dei quàm causæ particularis; nam nobilior est esse hominem, quàm esse ens tantū, semper enim nobilior est forma posterior quàm prior, & prædicatum inferius, quàm superius.

*Arduum &
perdifficile ar-
gumentum.*

Postremò, videtur talis concursus tollere libertatem nostræ volū-
tatis, etenim si voluntas non vult nisi mota à Deo; ergo non vult li-
berè: probatur consequentia, nam voluntas nō potest mouere se ad
aliquid volendū nisi ad id moueatur & determinetur à Deo, & cum
mouetur à Deo, non potest non moueri, nam implicat contradic-
tionem, vt mouens moueat ipsum mobile, & vt sic mobile non mouea-
tur: nec valet si respōdeatur propterea voluntatē moueri liberè, quia
Deus eam liberè mouet, hoc enim demonstrat libertatem Dei, non
autē voluntatis nostræ. Sicut enim non quia Deus liberè concurrat
ad motum cæli aut ad calefactionem ignis, idcirco verè dici potest
aut cælū liberè moueri, aut ignē liberè calefacere: ita non quia Deus
liberè voluntatem nostram mouet, verè dici posse videtur voluntas
liberè operari. Dices, Deum mouere voluntatem ea ratione vt eius
naturæ conueniens est atque consentaneum; & quoniam voluntas
suapte natura est libera, facit Deus eam moueri liberè; sicut facit vt
cælum moueatur necessariò, & vt res sublunares, quia sunt contingē-
tes, moueantur contingenter; sic enim eiusmodi rerum natura po-
stulat. Sed Durandus, vel aliquis alius pro Durandi opinione pu-
gnans, primò quidem negaret, cælum necessariò moueri, nam cum
motus pendeat ex motore, motor autem cæli, qui est Intelligentia,

liberè & contingentèr ipsum moueat; si non secundùm Peripateticam, certè secundùm Christianam Philosophiam, non potest cœli motus esse omninò necessarius. Deinde, nò pugnat hæc duo inter se; aliquid moueri necessariò, & moueri ab alio: at hæc duo, moueri aliquid liberè, ita vt in potestate eius sit moueri ac non moueri, & tamen semper moueri ab alio, quo mouente non possit non moueri, videntur inter se vel maximè pugnare. Cùm igitur voluntas non possit velle, nisi à Deo mota & determinata ad volendum, mouente autem Deo voluntatem effectiue ad volendum, non potest voluntas non velle; non est autem in potestate voluntatis vt Deus eam vel moueat vel non moueat ad volendum; ergo non est in potestate voluntatis velle aut non velle. Quare si Deus semper actu concurrit affectiue ac determinatiue ad quamlibet operationem nostræ voluntatis, videtur labefactari ac funditus tolli libertas voluntatis. Atque hæc quidem pro opinione Durandi possent disputari.

Exponitur & probatur opinio D. Thomæ quæ est vera.

CAP. VIII.

LITERA est opinio D. Thomæ, qui libro 3. aduersus Gentes cap. 67. & in prima parte quæst. 105. art. 5. ait Deum actu concurrere ad quamlibet actionem secundarum causarum quinque modis; ipse enim vires & facultates agendi dedit causis secundis; ipse illas facultates sustentat & tuetur in esse & vigore; ipse applicat causas secundas ad agendum; ipse dirigit eas in agendo vt ad fines suos ipsis ignotos, ordinate perueniant; ipse denique determinat eas ad agendum & mouet, ceu principale mouens instrumenta mouet & regit in operando. Hanc opinionem ea potissimum ratione probat, quòd in mouentibus per se subordinatis, inferius non mouet nisi motum à superiori; ex quo Aristoteles secundò libro Metaphysicæ concludit, huiusmodi mouentia esse non posse infinita, quia motio priorum mouentium, cùm ipsa sint infinita, nunquam perueniret ad vltimum mouens, quod tamen sine motione priorum mouentium, mouere non potest. Atque hoc perspicuè cernimus in agentibus naturalibus, & iis quæ operantur ex arte: agentia namque sublunaria, atque adeò totus hic mundus inferior omninò pendet ex lationibus corporum cœlestium: sol enim & homo generant hominem, idemque contingit in aliis. Artes quoque inferiores, nò nisi ex præscripto & directione superiorum artium quibus subordinatæ ac subiectæ sunt, operantur. Argumenta verò Durandi, &

Opinio D. Thomæ longe probabilissima.

multò ante Durandum D. Thomas, vt erat acerrimo ingenio per-
uiderat, & locis paulò suprà citatis, omnia singillatim & propriè sol-
uit.

*Sententia au-
stori.*

Hæc doctrina, in eo quod ait D. Thomas Deum actu concurrere
ad quamlibet secundarum causarum operationem, non est opinabi-
lis aut probabilis tantum, sed est omninò vera, certa, & indubitata;
de qua fas non est Christiano Philosopho dubitare. Etenim sæpenu-
merò in diuinis literis scriptum testatumque legimus, nihil fieri vel
magnum vel paruum, vel in cælo vel in terra, vel vsquam alibi, sine
voluntate, rectione & concursu Dei. Hinc sunt illa; *omnia opera nostra
operatus es in nobis Domine, Isaiâ 26. & Ipse operatur in nobis velle, & perfici-
cere, ad Philipenses 2. & sine me nihil potestis facere, Ioannis 15. in ipso viuim-
us, mouemur & sumus, Act. 17. & Isaiâ hominem facit cõparatione
Dei, tanquã securim cõparatione artificis. Solet etiam sacra scriptura
operationes effectiõisque causarum secundarum Deo auctori tri-
buere, vt ostendat eas principalius à Deo quàm à causis secũdis pro-
ficisci. Quocirca Deum inquit, formare corpus hominis, singulãque
membra manibus suis fingere, & suo quæque loco aptè disponere,
solis ac lunæ cæterorũque siderum cursus moderari, fũdere im-
bres, concitare ventos, accendere fulgura, terram tremefacere, ani-
mantibus cibum vitãque largiri. Hanc etiam ob causam, Theolo-
gi aiunt Deum esse in omnibus rebus per præsentiam & potentiam,
quia cognoscit omnia, & vis atque efficacia eius per omnia perti-
net atque peruadit. D. etiam Augustinus libro 9. super Genesim ad
literam cap. 15. Si Deus, inquit, subtrahat operationem suam intimam, quæ
naturam creatam sustinet, continuo tanquã exsimẽta, nulla remanebit. Et pau-
lò pòst; Nisi Deus continenter operatur, nec aliarum rerum, nec ipsarum An-
gelorum natura subsisteret.*

In eo autem quod adiungit D. Thomas, causas secundas, & in his
voluntatem nostram à Deo moueri, applicari, & determinari ad vo-
lendum, licet nonnulli dissentiant Theologi, ego tamen manibus
pedibũque in eam sententiam perquam libèter eo; hoc enim est in-
genium, hæc conditio, hic nexus atque contextus mouentium, &
causarum per se ac essentialiter subordinatarum, vt posterior non
moueat nisi mota à priori. In ordine mouentium inquit Aristoteles
lib. 8. Physicorum textu 41. *quod prius est, magis est causa mouendi quàm
sequens, & mouebit magis.* Et in libello de Causis, propositione prima,
dicitur causa prima plũs, vehementiũs, intimiũs, & inseparabiliũs
concurrere ad effectus causarum secundarum, quàm ipsas causas
secundas, & iuuare causas secundas in operationibus ipsarum, &
magis esse causam effectus quàm causas secũdas. Quemadmodum
igitur

igitur in aliis caussarū generibus per se subordinatis inuicem, posterior causa necessariò præsupponit causalitatem priorum, veluti in formis, esse sensitiuum præsupponit vegetatiuum, & hoc, esse corporeum; & in materiis; secundæ præsupponunt primam, idémque in finibus per se subordinatis euenit; sic etiā in mouētibus & efficiētibus per se inuicē subordinatis, posterius necessariò præsupponit primū; & primæ causæ causalitas prior natura est quàm causalitas secundæ causæ. Quid multa? causæ secundæ cōparatione Dei, sunt tanquā instrumenta artis, cōparatione artificis; à quo nisi moueantur & ex arte regantur; nec mouere quicquam, nec facere artificiosè aliquid possunt.

Soluntur argumenta contraria.

C A P. IX.

ESTAT vt argumenta quæ supra posita sunt pro opinione Durandi, ea nunc breuiter dissoluamus. In illis autem tria præcipuè tanguntur quæ difficultatem habent, & explanationem requirunt. Vnum est, videri superfluum concursum Dei cum causis secundis, cum causa secunda per se sufficiens sit ad producendum effectum suum. Alterum est, concursum illum Dei videri impossibilem, siquidem impossibile videtur eundem numero effectum proficisci ac pendere totum ex Deo & ex causa secunda. Tertium est, illum Dei concursum cum nostra voluntate, auferre ei libertatem, & agendi atq; non agendi necessitatem auferre. Ad hæc igitur tria, eodém ordine respondendum est. Ad primam. Licet ignis (quod autè de igne dicimus, idem quoq; in cæteris causis secundis intelligendum est) vt est causa secunda & particularis, sit per se sufficiens ad producendum ignem, propterea quia non indiget alius causæ secundæ concursu & auxilio ad illum effectum producendum, absolutè tamen ac simpliciter non est per se sufficiens, ita vt primæ causæ concursu non egeat. Ergo sufficientia ignis, excludit quidem indigentiam alterius causæ secundæ ac particularis, non excludit autè, nec verò potest excludere indigentiam diuini concursus, & dependentiam à causalitate Dei. Etenim Deus, tum quia est infinitus, infinitum autem vbique est, in omnibus rebus operatur; tum quia est prima causa & ens per essentiam, cætera verò sunt causæ secundæ illi tanquàm instrumenta diuinæ sapientiæ subiecta, sicut in existentia pendunt ab illo, sic etiam in operando. In eo enim vel maximè consistit ratio creaturæ, vt sicuti ex nihilo creata fuit à Deo, ita nisi perpetuò quasi manu Dei teneatur & inuetur, nihil agere, nihil esse possit. Non igitur supernacaneus & concursus Dei cum causis secundis, sed est quàm maximè

*Solutio trium
difficilium
argumentorum.*

G

necessarius. Ad secundam. Quemadmodū si ego aliquid calamo scribam, vel ferra lignum secem, illa scriptio & sectio tota quidem fit à calamo & ferra instrumentaliter, eadem verò tota etiam fit à me tanquam à principali agente, à quo illa instrumenta, ad operandum mouentur, determinantur, atque diriguntur: sic etiam quilibet effectus causæ secundæ, totus à causâ secunda conficitur, idemque totus proficiscitur à Deo in cuius virtute operatur causâ secunda, quæ nisi ad agendum à Deo determinaretur, atque dirigeretur; nihil planè posset agere.

Nota diligēter doctrinam hanc de libertate nostra voluntatis.

Ad tertiam. Licet voluntas nostra nihil operetur nisi mora & determinata à Deo, quia tamen mouetur à Deo conuenienter naturæ suæ, & vt suapte natura apta est moueri, hoc est, non necessario, sed liberè, ideo verè dicitur verèque est libera. Si enim voluntas ita moueretur à Deo, vt ipsa se nullo modo moueret & ad agendum determinaret, omnis profectò meriti & demeriti & libertatis ratio funditus tolleretur; sed quia Deus eam sic mouet, vt ipsa nihilominus simul etiam se ipsam moueat, & per suam deliberationem se determinet ad agendum hoc vel aliud quidpiam, ob eam causam meritò appellatur libera & verè est libera. Non enim intelligendum est voluntatem esse liberam omnino, ita vt à nullo pendeat, nullique subiiciatur; hac enim libertate solum Deum liberum esse agnoscimus, quippe qui sit omniū liber à nullo dependens, nullius indigens, nulli subiectus, per se sufficiens sibi ad omnia. Hæc autem libertas in nullam creaturam potest conuenire: ratio enim cuiusvis creaturæ necessariam & inseparabilem continet dependentiam eius à creatore tam in existentia quam in omni operatione. Ergo libertas nostræ volūtatis ea est quæ potest competere creaturæ, nempe quæ separat & distinguit voluntatem ab agente naturali. Quadruplex autem discrimen reperio inter voluntatem & agens naturæ. sc. Etenim agens naturale determinatū est ad effectum & operationem vnius modi; quæ enim sunt vnius speciei, ea omnia cernimus eadem ferè eodēque modo semper operari: volūtas hominis indifferēs & indeterminata est ad omne bonū, hoc est, ad omne ens, nā bonū tam latè patet quā ens: habet etiā voluntas triplicem in operando varietatem, aut volendo, aut nolendo, aut suspendendo & cohibendo omnem actum suum. Deinde, omne agens naturale per se pēdet effectiue ex motu & causalitate cæli, voluntas autem effectiue à nulla re præterquam à Deo per se pendet, nisi fortè per accidēs secundum quid, indirectè, & (vt loquuntur nūc Philosophi ac Theologi scholastici) inclinatiue tantum, non autem necessario. Postea, adhibitis positisque omnibus rebus quæ ad agendum ex parte obiecti requiruntur, ita vt nihil desit, nihilve obstat, agens

agens naturale non potest non agere; at voluntas, etiam tunc, potest agere & non agere, & agere illud quod ei proponitur, vel etiam contrarium. Postremò, agens naturale non mouet & determinat se ad agendum, cognoscendo, & deliberando, & eligendo id quod agit; quod tamen facit in omni sua operatione voluntas nostra. Ex quo fit, vt vnus omnium animalium homo verè sit dominus suarum actionum, & vt suis actionibus apud Deum & homines, aut benè aut malè mereri queat. Sæd hæc omittamus; habent enim & benè longam & satis litigiosam, certè valdè remotam ab hoc Physiologiæ instituto, quod nunc persequimur, disputationem. Quoniam autem docuimus, concursum vniuersalis causæ præsertim autem primæ cum causis secundis, ad productionem cuiuslibet effectus esse necessariū, sequitur vt videamus, an effectus debeat plus causæ vniuersali, an particulari: & an omnis causa sit nobilior suo effectū.

Explicantur duæ dubitationes.

C A P. X.

VÆ hoc loco dubitationes existunt; vna est, an effectus, plus debeat causæ vniuersali quàm particulari: altera est an omnis causa sit nobilior effectū. Ad priorem ita respondendum est, effectum partim debere plus causæ vniuersali, partim autem particulari. Debet enim plus vniuersali, quatenus ab ea dependet non solum in fieri veluti à causa particulari, sed etiam in esse & operari; quandiu enim est & quotiescunque operatur, eget concursu & ope vniuersalis causæ: debet autem plus causæ particulari, quatenus accipit & habet ab ea conditionem, speciem, & gradum naturæ, eique assimilatur. Namque effectus naturalis est contingens & corruptibilis, non propter causam vniuersalem quæ est necessaria & incorruptibilis, sed propter causam particularem. Adde, quod cum queritur causa alicuius effectus, non debet asserri vniuersalis, sed particularis & proxima: vt si quæras quæ sit causa efficiens hominis; non benè respondebis eam esse solam, sed hominem. Quocirca definitiones & demonstrationes, huiusmodi causas præcipue complectuntur. Atque hinc dirimi potest nobilis illa controuersia inter Platonicos & Peripateticos, an natura dici debeat agens principale, an verò potius agens tantummodò instrumentarium. Platonici enim censent omnia agentia naturalia & particularia, esse tantum instrumentaria & non principalia agentia, solum autem Deum, & causas vniuersales, esse agentia principalia; quod hoc argumento confirmât. Illud est agens principale, quod efficit & non efficitur, mouet & non mouetur,

An effectus debeat plus causæ vniuersali quàm particulari.

Pulchra disceptatio inter Platonicos & Peripateticos, an agens natura.

*le sit agens
principale, an
tantum sit a-
gens instru-
mentale.*

& quod est finis atque principium motus, qualem manifestum est Deum esse & causas vniuersales: illud autem est agens instrumentarium, quod non mouet nisi quia mouetur ab alio, nec cognoscit finem suum propter quem agit, sed regitur & dirigitur ab alio finem ipsius cognoscere: sed talis est natura & agens naturale, ut cuius perspicuum est; ergo natura magis est, & appellari debet agens instrumentarium quàm principale. Peripatetici verò contrà disputant, quamuis causa vniuersalis sit agens principalius quàm particularis, non ob id tamen negandū esse, quin etiam causa particularis appellari debeat agens principale potius quàm instrumentarium; quandoquidem effectus, ut paulò antè dictum fuit, assimilatur causæ particulari secundum quiditatem, secundum esse, secundum modum operandi, & secundum proprietates, atque accidentia, eiusque perfecta cognitio præcipuè pèdet ex notitia causæ particularis, quod sanè in agens quod est verè & tantummodò instrumentarium, minimè conuenit. Sed hi iudicio nostro, non tam re quàm verbis inter se dissidēt, tota enim dissensio in eo posita est, ut constituatur quid nomine instrumenti intelligendum sit. Platonici enim ampliorem instrumenti significationem amplexi sunt; Peripatetici verò pressiore, & angustiore sequuntur. Platonici enim definiūt instrumentale agens, quod non mouet nisi motum, & quod non cognoscit finem propter quem agit; hæc autem ratio instrumenti omni agenti naturali competit. Peripatetici verò definiunt agens principale, quod in se habet naturalem & perfectam vim producendi effectum sibi similem; quomodo natura & causæ secundæ sunt agentia principalia.

Ad posteriorem dubitationem hoc modo respondendū est; de materia non ambigitur quin ea sit ignobilior tam forma, quàm composito. De forma, an sit nobilior composito disputatum est in 6. libro. Agens vniuersale quod appellatur æqui-uocum sine dubio præstantius est effectui, ut sol & Intelligentiæ dignitate excellūt effectus omnes Physicos: dicitur autem huiusmodi agens vniuersale æqui-uocū, quia non est eiusdē speciei & naturæ cuius est effectus ab ipso productus, & quia non ad vnum aliquem tantummodò effectū, sed ad multos & diuersos effectus producendos cōcurrit. Agens autē particulare vni-uocū, id est, quod eiusdē speciei est cū effectui, partim est nobilius, partim minimè; nam secundum conditionem, seu dispositionem quandā est nobilius: quatenus homo generans iam est actui, qui generatur nondū est; ille iam est perfectus, siquidem perfectum iudicatur esse id quod potest sibi simile generare, hic verò est imperfectus; ille, nullo modo dependet ab hoc, hic autem, saltem cū generatur, ab illo depēdet. At verò secundū essentialē perfectionē, non est nobilius, corum

*An omne ef-
fectus sit no-
bilior suo ef-
fectu.*

eorum enim quæ continentur eadem specie, par est dignitas & perfectio essentialis; nam vt dicitur in Categoria substantiæ, non suscipit substantia magis & minus; & scriptum est in 8. Metaphy. text. 10. substantiam esse sicut numerum, cui nihil addi aut detrahi potest sine commutatione speciei; quin etiam in 3. Metaphysicæ tex. 11. Aristot. affirmat in indiuiduis eiusdem speciei, non esse prius & posterius, neque nobilior & ignobilior secundum essentiam. Finis autem duplex est. Vnus qui efficitur ab agente, sicut forma naturalis per generationem producit ab agente naturali, & hic finis, licet nobilior sit actione agentis, cum eius tamen sit effectus, non potest esse nobilior agente. Alter finis est qui præexistit agenti, propter quem agens principaliter agit, & ad quem præcipue ordinatur à natura, qualis est in agentibus naturalibus, æternitas speciei; & assimilatio Dei; quem finem perspicue constat esse nobiliorem agente. Sed dicit aliquis, si agens non potest esse ignobilior suo effectui, quomodo videmus ab accidente produci substantiam? sæpe enim contingit à calore qui est in ferro ignito, quin etiam à motu & à lumine produci ignem. Respondendum est, an accidens producat substantiam, esse valde dubium & controuersum, quare quantum in præsentia satis erit ad id quod propositum est explicandum, de hoc dicendum est breuiter, exponendo quid alij sentiant, & quid nobis tanquam verisimilius maxime probetur.

An accidens possit producere substantiam.

C A P. XI.

IN A c d e r e sunt tres opiniones. Vna est Scoti 4. Sent. dist. 12. quæst. 3. & Ochami lib. 2. Sent. quæst. 23. & Durandi 1. Sent. distin. 2. quæstione 2. qui censent accidens nullo modo habere vim producendi substantiã, sed eam immediate produci à substantia, quæ opinio ita probatur. Nullũ agens potest agere ultra virtutẽ suam; ergo accidens cum sit imperfectius substantia, non potest eam producere; consequentia per se est manifesta. Antecedens autẽ probatur dupliciter; tum quia illa propositio est per se nota, quæ negata nõ relinquitur vllus modus ostendẽdi Deum, qui est causa omnium, esse ens perfectissimum: nam non valeret, ab ipso producta sunt omnia; ergo ipse est perfectissimus omnium; dicit enim aliquis, posse quod est perfectius produci ab eo quod est imperfectius; quamobrem fieri posset (sicut ait Scotus) vt mundus fuisset cõditus ab aliqua musca: tum etiã quia si effectus posset esse perfectior causa, diuidatur cognitione ille effectus in duo, nimirum in

Nullum accidens habere vim producendi substantiã, opinio Scoti, Durandi & Ochami.

G iij

id, in quo secundum perfectionem æquatur causæ suæ, & in id, in quo secundum perfectionem superat causam; & quærat, unde habeat effectus id in quo superat causam suam: non à se, ut patet, non à causa, quia nihil dat quod non habet, & quicquid à causa esse in effectu, præexistit in causa, vel perfectiori modo, si fuerit causa æquivoca, vel saltem æque perfectio, si fuerit uniuoca. Atque hæc est ratio Scoti. Deinde Ochamus idem confirmat aliis duabus rationibus; si enim inquit, non potest substantia immediate produci à substantia, aut id eveniet propter perfectionem substantiæ, at Deus, qui est perfectissimus, immediate secundum suam substantiam res ipsas producit: vel propter imperfectionem eius, sed cum accidens producat accidens, ut calor calorem; cur non etiam substantia produceret substantiam? quandoquidem accidens est imperfectius substantia. Præterea, in generatione uniuoca simile generatur à simili, cum igitur ignis generat ignem, substantia generatur à substantia non ab accidente, alioquin nunquam reperiri posset generatio uniuoca, nec unquam vera esset illa sententia, simile generari à sibi simili. His accedit, quod quiditas subiecti, est causa propriæ passionis, & non secundum potentiam passiuam, quia omnis potentia passiva est contradictionis ad esse, & non esse, propria autem passio non est eiusmodi ut possit adesse & abesse subiecto, ergo secundum potentiam actiuam quiditas rei est causa propriæ passionis; ergo substantia potest immediate producere aliquid, & si potest producere accidens, cur non etiam substantiam? Hæc sunt pro prima opinione. Contra quam est Arist. & experientia. Etenim Aristot. in libro de Sensu, & sensibili, capite de sopore, ait ignem non agere, ut ignis est, sed ut calidus est; at secundum Scotum, principalis actio ignis quæ est productio substantiæ, non est ab igne, ut calidus est, sed ut ignis est. In primo etiam lib. de Gener. scriptum est, actionem non posse fieri, nisi ubi est contrarietas, debet enim agens esse contrarium patienti: at contrarietas non est proprie in substantia. Auer. etiam in 7. Metaph. com. 22. & 1. & in 12. Metaph. com. 18. ait, idem esse agens disponens materiam, & inducens formam: sed accidens disponit materiam; ergo quoque per ipsum procreatur forma substantialis: ibidem quoque ait nec elementa nec ullas substantiales formas, esse actiuas & passivas nisi propter qualitates; & semen, quod non est actu animatum, facere actu animatum per calorem naturalem qui in eo inest. Experientia item frequens, perspicue declarat substantiam gigni ab accidente, namque videmus calorem qui est in ferro ignito ignem stuppam & à lumine aeris, ob reflexionem radiorum, produci ignem; similiter etiam per motum localem, allisione nimirum & attritione duorum corporum, ignem procreari.

Explicatur

*Explicatur opinio D. Thomæ, accidens in virtute substantiæ
posse producere substantiam.*

C A P. XII.

LITERA est opinio Thomistæ: qui aiunt accidēs, v.g. calorē, habere duplicē modū operandi; vnū in virtute propria quatenus accidēs est, secundū quem tantū potest producere calorē; alterum in virtute substantiæ, cuius est naturalis virtus & instrumentū, secundū quē potest etiam producere substantiā; sicut calor qui est in animali & in semine, quamvis per se non habeat nisi calefacere, tamen quatenus est naturale instrumentum animæ & generantis, potest producere carnem, & ossa, atque ad id ipsum animal. Vide D. Thomam in 3. par. quæst. 77. art. 3. & in 4. Sent. dist. 12. quæst. 1. & 1. part. quæst. 77. artic. 1. Vide etiā eisdem locis Thomistas, vt Capreolum, atque Caietanum super primam partem quæstione 77. artic. 1. Confirmatio huius opinionis pendet ex superioris sententiæ confutatione. Etenim certum & perspicuum est, vt supra ostendebamus, substantiam sæpè produci ab accidente, non autem potest eam accidens producere virtute propria, quemadmodum prima ratio Scoti euidenter & necessario concludit; ergo virtute alterius, hoc est, substantiæ cuius est naturalis virtus atque instrumentum.

Verū hęc opinio licet à multis probetur ac defendatur, plurimis tamen rationibus vehementer oppugnatur ac propemodū eueritur. Primum enim, qualitates actiuæ, quæ sunt quatuor primæ qualitates, immediatè inhærent in materia prima & ordine generationis præcedunt formas substantiales, sicut à nobis supra ostensum est in 5. libro; ergo non agunt in virtute formarum substantialium. Postea, aut ignis producit substantiam ignis per actionem aliquam substantialem distinctam à calefactione; at sic & relabimur in opinionem Scoti, & accidens nullo modo produceret substantiam nec sua nec aliena virtute, sed substantia produceretur per actionē substantiæ propriam & incommunicabilem accidenti: aut ignis producit substantiam per calefactionē; sed calor sua virtute calefacit; ergo si ignis calefaciendo producit substantiam, virtute caloris eam producit. Deinde, quid est illud agere in virtute substantiæ, vel enim est accidens moueri & dirigi à substantia, sicut dicimus securim agere in virtute artificis, quia nō ageret nisi ab eo moueretur & regeretur; at quo pacto accidens moueatur & dirigatur à substantia, ne intelligi quidem aut fingi à quoquam potest: vel est, substantiam influere aliquam virtutem accidenti, per quam fiat potens ad producendam substantiam,

G iij

Secunda opinio D. Thomæ, accidens producere substantiam non sua vi, sed virtute substantiæ.

at talis influxus atque virtus statim videtur esse figmentum; & cum nihil sit in accidēte quod sit ipso nobilius, si accidens nō agit virtute sua, neque aget virtute illius influxus. Præterea, cum ille influxus seu virtus sit accidens, quæretur quomodò habeat vim producendi substantiam? si enim non virtute sua sed substantiæ, existet eadem difficultas, resque procedet in infinitum; sin autem sua, idem à principio de priori accidēte dici debuit. Aut (id quod aiunt acutiores Thomistæ) accidens producit substantiam, quia est naturalis, & propria virtus substantiæ, ab ea dependens eique à natura tributa, tanquam instrumentum ad obeundas eius actiones. Verum hoc nihilo plus valet quàm superiora, tum quia totum id quod sic aiunt, nihil aliud est, quàm relatio quædam accidentis ad substantiam: quæ relatio sicut non potest esse per se primò terminus actionis, ita nec eius principium: tum etiam quia falsum est ignem produci à calore, ut is est naturalis quædam virtus ignis, namque calor qui est in aëre habet etiā vim gignendi ignem, siquidem vera sunt quæ scribit Arist. in 2. lib. de Generat. ex duobus elementis a symbolis tertium utrique symbolum effici posse, ut ignem ex aëre & terra; si enim aër calore suo vincat frigiditatem terræ, relinquendo in ea siccitatem, tunc in materia terræ, cum insit calor & siccitas, necessariò existet forma ignis. Præterea, nō solum ignis gignitur à calore ignis, sed etiā per lumē & motū localem. Illud, utē ridiculū est, quod quidā aiunt, calorem propriam quidē virtute calefacere vsq; ad septimū gradum, octauum autē gradum vel si quis est alius, qui sit immediata dispositio ad introducendum formam ignis, hunc, inquam, non in propria virtute producere, sed in virtute substantiæ; quis hoc non tanquam merum planè figmentum derideat? cum enim ignis naturaliter & necessariò agat, semper agit eodem modo, quomodò igitur priores omnes gradus virtute propria producit, vnum verò illum vltimum non potest eadem virtute producere; id enim tunc de nouo accedit calori producenti quod ante non habuit: nam si nihil aduenit, eodem modo se habebit calor ante, & post, quare etiam eodem modo aget, nam idem manens idem semper natum est facere idem, ut dicit Arist. in 2. lib. de Generatione.

Tertia opinio probabilior ceteris ponitur, & solvuntur rationes contrariæ.

CAP. XIII.

TERTIA

TERTIA opinio est, quæ nobis videtur probabilior, accidens sua virtute posse substantiâ producere, ita vt cū ignis producit ignem, tota ea productio intrinsecè & effectiue procedat à calore, neq; ad eam effectiue concurrat forma substantialis quæ est in igne. Quæ opinio refutatis iam superioribus sententiis, longa non eget probatione; nam si substantia producitur ab accidente, vt demonstratū est contra Scotū, & non in virtute substantiæ, vt ostensum est, cōtra Thomistas, relinquitur igitur vt accidens virtute sua producat substantiâ. Restat nunc, vt soluamus rationes Scoti, & alias quasdā dubitationes quæ videntur esse contra tertiam opinionē explicemus. Ad primam rationē quæ est Scoti responderi potest dupliciter. Primū hoc modo, inter accidens & substantiâ potest fieri cōparatio, vel in ratione entis, & sic clarū est accidens esse ignobilius substantia, vel in ratione producibilis, & sic est proportio inter ea, nam sicut accidens naturaliter est productiuum substantiæ, ita substantia naturaliter est producibilis ab accidente, nec in hoc est inæqualitas; & sanè vtrumq; est eiusdē ordinis cū sit quidpiâ naturale, & materiale, & corruptibile. Altero modo etiam responderi potest, duplicē esse effectū agentis; vnū intrinsecum actui agentis, vtpote qui per eius actionem attingitur; alterum externum actioni agentis, qui quoniam habet naturalem & necessariam connexionem cū primo illo intrinseco effectū, idcirco cū hic internus producitur, ille externus quoque per motum naturalis sequelæ producitur ab agente: exempli causa; calefactionis, intrinsecus & immediatus effectus est calor, mediatu autem, & huic naturaliter consequens est raritas & leuitas. Inter hæc autē duo genera effectuum hoc interest; quod prior non potest esse nobilior agente: posteriorem autem esse vel nobiliorem vel ignobiliorem, nihil prohibet; & ratio est, quia ille, cū per se producat ab agente, necessariò sequitur mensuram & modum virtutis actiue, hic autem, cū non producat per se, minimè cōmensurari & correspondere debet virtuti, & perfectioni agentis; siquidem præstantia agentis & actionis, æstimari debet ex primo & immediato termino atque effectū, non autem ex aliis quæ propter naturalem rerum consequentiam & connexionem producuntur. Cū igitur substantia sit effectus accidentis non priori, sed posteriori modo, nam cū in materia est calor vt octo, necessariò erūpit, & existit forma ignis, non enim possunt hæc duo inuicem separari; ex quo fit, vt calor producendo in materia calorem vt octo, consequenter etiam producat substantiam ignis, ob hanc causam fit, vt quamuis accidens sit ignobilius substantia, tam tamen possit producere. Ad secundam. Repugnat substantiæ immediatè produ-

Nota doctrinam hanc de duplici effectū agentis.

Cur substantia immediata

*sed nihil possit
agere.*

cere aliquid; non ratione perfectionis vel imperfectionis, sed quia productio est actio, actio autem non potest esse nisi ubi est contrarietas, hæc autem non cõpetit substantiæ, nisi propter accidentia, quare nec ager substantia nisi per accidentia. Ad tertiam. In producente & producto duo considerare oportet, vnum est id quod producit, & quod producit; alterũ est id quo producit & quo producitur: exẽpli gratia; ignis ex aqua producit ignem, quod producit & producitur est ignis, similiter etiã quo producit & quo producitur est calor, tum qui est in igne producente, tum qui inducitur in materiã aquæ. Ergo in generatione vniuoca est similitudo; si comparentur inter se, vel quod producit & quod producitur, nam vtrumq; est substantia; vel id quo producit, cum eo quo aliud producitur, vtrumque enim est accidens: non oportet autem comparare id quo producitur, cum eo quod producit, quia nõ fieret comparatio inter ea, quæ sunt eiusdem rationis.

*An subiectũ
sit causa effi-
ciens sue pro-
priae passioni.*

Ad quartã. Subiectũ non est causa efficiẽs propriæ passionis, nam vel produceret eam per eandẽ actionẽ, qua ipsum producitur; at hoc repugnat, quia producere præsupponit esse, quare si subiectum per huiusmodi actionem producit, iam est: si per eandem producitur, nondum est, ergo simul est & nõ est; & esset posterius illa actione, vt pote per quam ipsum producitur, & esset prius illa eadem actione, vt pote per quam producit ipsam propriam passionem: vel per aliam actionem, sed hoc modo propria passio esset tempore posterior subiecto, & non fluere ex quiditate subiecti simpliciter, sed ex quiditate rei existentis, quod falsum est; nam non est necessaria cõnexio quiditatis cũ sua existẽtia, nulla enim res, præsertim earũ quæ sunt generabiles, necessariò existit; at cõnexio propriæ passionis cum subiecto, necessaria est; siue enim triangulũ existat siue non, habet tres angulos æquales duobus rectis. Est igitur eadẽ causa efficiens subiecti & passionis, eadẽ enim actione vtrumq; producitur, sed illud per se primò,

*Quid sit po-
tentia passiuæ
Physicæ, vel
potentia con-
tradictionis.
secundũ Peri-
pateticos.*

hæc autem per modum naturalis & necessariæ consequentiæ. Neque etiã subiectum est in potẽtia passiuæ Phy. ad propriã passionẽ, nam id dicitur Physicè esse in potẽtia passiuæ respectu alicuius, quod nõdum actu habet, aptum tamen est ab agente naturali transmutari ad illud. Arist. enim in 5. & 9. lib. Metaphy. principium rei quo est transmutabilis ab alio, vt aliud est potentia passiuam definit: si igitur subiectum est in potentia passiuæ ad suã propriam passionẽ, necesse est cogitare subiectum prius esse, & tum ab aliquo agente transmutari ad suam passionem, quod falsum est; cum subiectũ & propria passio simul sine & simul producantur. Atque supradicta quidẽ potentia passiuæ est illa quam Arist. tot in locis appellat potentia contradictionis ad esse & non

& non esse. Si quis autem existimat propterea subiectum habere potentiam passiuam & contradictionis respectu passionis, quia propria passio in ipso inhæret, is sanè non rectè sentit, ob eandem enim causam dicere deberet, substantiam cœli habere potentiam passiuam contradictionis respectu quantitatis in ipso cœlo, inhærentis, quam tamen constat ab eo esse inseparabilem.

Enodantur quatuor alie dubitationes.

C A P. XIII.

EXISTUNT præterea quatuor dubitationes quæ videntur officere tertiæ opinionioni, quam ceteris probabiliorē esse iudicauimus. Prima dubitatio est. Cùm communis sit & trita multorū Philosoph. sententia, cū accidēs producit substantiā, agere in virtute substantiæ, idque, secundū tertiā opinionē defendi nequeat, non videtur ea opinio probanda esse, vt quæ communi sententiæ aduersetur. Secunda dubitatio. Si forma substantialis neq; mediātē, neq; immediātē operatur, ergo frustra est & otiosa, & cū melius sit habere vim atq; facultatem agendi quā non habere, nobilior erit conditio accidentis, quā substantiæ, quin etiā facillimè credi poterit nullā esse formā substantialem; namque formam esse, & qualis ea sit, non aliter cognosci potest quā ex operatione. Tertia dubitatio. Forma substantialis nullo modo posset appellari natura, siquidem natura diffinitur esse principium motus; at secundū tertiā opinionem, substantia nullo modo est principium actiuius alicuius motus. Quarta dubitatio. Si substantia producit per solam actionem accidentis, ergo non per se producit, sed per accidēs; quare generatio non erit per se mutatio aliqua: probatur consequentia, nam per actionem accidentis non potest intrinsecè & immediātē produci aliud nisi accidens, sicut per calefactionem primò non aliud quā calor producit, quare si per eandem actionem etiam substantia producit, necesse est eam consequenter, & per accidens produci. Ad has dubitationes breuiter respondendum est hoc modo. Ad primam. Potest dici accidens agere in virtute substantiæ tripliciter. Primū, secundū denominationem, nam licet actio effectiue procedat ab accidente, tamen, quia actiones denominatiue sunt suppositorum vel rerum per se subsistentium, nō denominatur agens, nisi quod est per se subsistens, huiusmodi non est accidens, sed substantia accidente affecta. Deinde; sustentatiue; nam quia operari sequitur esse, accidens autem habet esse in virtute substantiæ quatenus ab ea sustentatur; ob eam quoque causam potest dici agere in virtute substantiæ. Postremo, determinatiue; nam substantia ignis nō

Quatuor dubitationes contra tertiā opinionem.

Quomodo accidens dici possit agere in virtute substantiæ.

producitur per calorem, ut calor est, alioquin per quemlibet gradum caloris produceretur, sed ut est tantus calor, verbi gratia, ut octo; non habet autem calor, ut sit tantus ex eo quod sit accedens, sic enim indifferens est ad omnem gradum, sed ex substantia in qua est, quæ ut secundum naturam suam perfecte se habeat, vendicat sibi tantum calorem: determinatio igitur accidentis, subiectiue quidem provenit ex substantia in qua inhæret; finaliter autem ex substantia quæ per ipsum produci debet. Ad secundam. Non est substantia otiosa etiam si nihil operetur, tum quia otiosum est id cuius potest esse aliqua operatio & non est, quod non convenit substantiæ; tum etiam quia forma substantialis tamen si nihil operetur, ob alias tamen causas necessaria est, quas nos in principio sexti libri exposuimus. Adde quod potest dici operari, si non effectiue, certe illis tribus modis, quos paulo antè memorauimus. Ad tertiam. Forma substantialis est natura & principium motus, non effectiue, sed illis tribus modis quos in solutione primæ rationis posuimus. Ad quartam. Forma substantialis ordine generationis, consequenter & secundario producitur: at si spectetur intentio, dispositio & ordinatio naturæ, quæ per se primò intendit formam substantialem, & propter eam præmittit & producit in materia accidentia, existimandum ac dicendum est, formam substantialem per se primò produci. Atque hæc quidem de præsentī quæstione probabiliter disputata sint; neque enim priores duas opiniones contemnimus, aut damnamus, sed tertiam illis præferimus, ut quæ nobis propensior ad veritatis similitudinem videatur: quam tamen ita probamus, ut ea formam substantialem è medio tolli nullo modo velimus; nec verò tolli oportere iudicemus.

An idem numero effectus à multis causis possit effici.

C A P. XV.

POTEST hoc loco tractari, quod à multis quæri & disputari solet, an idē numero effectus à diuersis causis proficisci queat. De quo nos, quia res neque multæ difficultatis est, neque magni momēti, breuiter dicemus. Primò, potest idē effectus fieri à multis causis diuersi generis, immò necessariò cōcurrunt quatuor causæ ad producendum effectum naturalem. Præterea, idem effectus potest fieri à multis causis eiusdē generis, verum subordinatis, quarū vna est vniuersalis, altera particularis: sol enim & homo generant hominē. Deinde, potest idē effectus effici à multis causis eiusdē generis & proximis atque immediatis, sed quæ sint (ut vocant) partiales non autem totales, velut extrinsecus mouetur à multis remigi-

remigibus: sed is motus non fit à singulis eorū omninò totus, sed ab omnibus illis simul, ea ratione vt vnus causſæ integræ ac perfectæ vim & potestatem explent. At vt idem numero effectus producatur à multis causſis eiſdem generis immediatis & perfectis, ita, vt quælibet earum per ſe ſufficiēs ſit ad totum effectum omninò producendum, videtur eſſe impoſſibile. Primò, quia ſicut non poteſt eſſe niſi vna proxima materia, & vna proxima forma ipſius effectus, ita & efficiens: tum quia ſic non eſſet neceſſaria & determinata connexio effectus cum ſua cauſſa, quamobrem talis effectus ſciri non poſſet: quia ſcire eſt rē per cauſſam cognoscere propter quā res eſt, & quod non contingit aliter ſe habere. Poſtea, quia in natura nihil eſt ſuperfluū & otioſū; at ſi eſſent multæ cauſſæ vnus effectus, eo modo quod diximus, præter vnā illarum, cæteræ otioſæ eſſent. Deinde, vna numero actio non poteſt fieri à duobus agentibus, nam actio dependet ab agente & per ipſum deſinitur; ergo neq; vnus numero effectus; nam actio re non differt ab effectū, qui eſt intrinſecus & immediatus eiſ terminus. Ad extremum, ſit C, effectus, ſint eiſ cauſſæ A, & B, ſequeretur effectum à neutra cauſſa per ſe ac neceſſariò dependere, quod eſt falſum; nam effectus neceſſariò dependet à cauſſis ſuis per ſe: probatur conſequentia, C, non dependet neceſſariò ab A, alioquin eo remoto non poſſet effici ab ipſo B: at ponitur poſſe etiā fieri ab ipſo B; ſimiliter C, non dependet à B, propter eandem cauſſam: ergo à neutro per ſe & neceſſariò dependet. Et quamquam ita ſentiāt Thomiſtæ, vt videre eſt apud D. Thomam in 1. par. quæſt. 52. art. 3. & Paulum Soncinatem in 5. Metaphyſicæ quæſt. 6. tamen cū ipſi affirmant genita ex putrefactione & ſemine eſſe eiſdem ſpeciei, videntur concedere multas cauſſas efficientes eiſdem effectus proximas & perfectas, quarum quælibet per ſe ſufficiens eſt ad producendum effectum: mus enim ſecundū ipſos, æquè generari poteſt ex ſemine; ac ex putri materia. Sed ipſi reſpondere poſſent dupliciter; vel ſe tantū loqui de cauſſis efficiētibus eiſdem rationis, id eſt, vel ambabus vniuocis vel æquiuiocis; at generatio muris ex ſemine eſt vniuoca, ex putri autem materia, eſt æquiuioca; vel ſe loqui tantū de cauſſis efficiētibus, quæ ſimul concurrunt ad vnum numero effectum producendum, nunquam autem contingit eundem numero murem ſimul generari ex ſemine, & ex putri materia.

Solet etiam ab aliis in dubium vocari, an effectus qui ab hac cauſſa efficiēte, & in hoc loco, atque hoc tempore productus eſt, idem numero potuerit produci vel ab alia cauſſa efficiēte, vel in alio loco, vel alio tēpore. Ad quod nos breuiter reſpondemus, videri nobis probabilius, id fieri non poſſe. Primò, quia debet determinata habitudo &

An idem effectus numero potuerit ab alia causa, vel alio loco & a pota effici. 8. Phy. text. 49. & vnitas numeralis temporis, vt dicitur in 5. Phy. tex.

41. si autem actio variatur per quam effectus producitur, fieri non potest, quin etiam effectus varietur. Postremo, quia effectus particularis per se dependet à cælo, quare variato cæli aspectu & siderum, quem omni puncto temporis variari necesse est, non potest idem numero effectus produci. Verùm de his satis.

Nunc declarandum est, an effectus eiusdem speciei, possint produci à causis efficientibus diuersæ speciei, vel etiã generis, quarum quælibet sit proxima & perfecta causa ipsius effectus. Atque hîc locum habet insignis illa quæstio de genitis ex semine & ex putri materia, an sint eiusdẽ speciei; exempli causa. An mus qui sine semine gignitur ex putri materia, sit eiusdem speciei, cuius est is qui gignitur ex semine alterius muris. Circa hanc quæstionem reperimus tres opiniones. Quidam enim putarunt omnia animalia tam imperfecta quàm perfecta, etiam ipsum hominem, posse gigni ex semine & ex putri materia. Alij censent, nullũ animal eiusdem speciei posse vtroque illorum modorum gigni; sed quæcunque gignitur vno modo, specie distingui ab his quæ gignuntur altero modo. Sunt etiam multi, qui arbitrantur animalia quidem perfecta, tantũ posse gigni vno modo; nimirum ex semine, cuiusmodi sunt, leo, equus, homo. Imperfecta verò qualis est mus, vermis, serpens, scorpio, vtroque modo gigni posse: quinetiam sunt quædam imperfectissima, quæ non nisi ex putri materia generantur, ita vt sint tria genera animalium, quorum quædam tantũ ex semine; alia tantũ ex putri materia; nonnulla vtroque modo generantur. Has igitur tres opiniones singillatim discutere, ac diiudicare operæpretium fuerit.

Quæ generantur ex semine & ex putri materia, an sint eiusdem speciei. Ac primò examinatur opinio Auicennæ.

C A P. XVI.

mirabilis opinio Auicennæ, hominem etiã sine humano semine, natũ

R I M A opinio est Auicennæ in libro quem scripsit de Diluio, & à quibusdam etiam tribuitur Alberto, quam innuit Arist. in 2. Politicorum cap. 6. vbi reprehendens priscos legum latores, ait eos vel ex corrupto semine, vel ex terra natos fuisse, & in Sect. 10. Problemate 15. & Plato in Menexeno, & Philoponus in

3. de Generatione animalium nominant Stesicorum qui dicebat post diluuium homines fuisse renatos ex putri materia: potuerunt autem hi fortasse sumere huius opinionis occasionem ex iis quæ continentur in sacris literis, vel de formatione Adam, qui ex limo terræ à Deo factus est, vel de generali diluuiio. Quæ opinio his argumentis probari posset. Primò, eadem est materia generationis & nutritionis, sicut Arist. docet in 2. de Generat. tex. 50. & in 2. de Anima: sed terra suggerit materiam qua possit homo nutriri, vt herbas & fructus; ergo potest ipsa quoque præbere materiam ex qua homo generari queat. Deinde, quicquid potest virtus inferior, potest etiam superior; si igitur virtus quæ est in semine, cum sit particularis causa & ignobilior virtute cœlesti, gignit hominem; cur non idem facere possit cælum cum elementis? Postea, cælum potest asserere interitum homini; ergo etiam eius generationem perficere, siquidem oppositorum eadem est ratio. Præterea, ars imitatur naturam; sed ars quamlibet formam potest exprimere in diuersis materiis; vt formam hominis in ligno, at argento, marmore; ergo similiter natura poterit quamlibet formam naturalem in diuersis materiis producere. Postremò, homo liberè generat hominem, quare potest non generare: & ex ea parte qua homo generatur ex homine, potest deficere species humana: cum autem impossibile sit eam simpliciter deficere, propterea quòd species continent vniuersi perfectionem, præsertim autem humana, quæ est omnium nobilissima, necessarium est dicere generationem humanam, non solum ex semine hominis, sed etiam alio modo & ex alia materia effici posse. Itaque secundum hanc opinionem, fœmina non est per se necessaria ad generationem hominis, sed tantum per accidens, nimirum propter locum matricis, qualis locus extra fœminam, id est tam opportunus, tam commodus & conducens generationi, conseruationi, & accretioni hominis, donec in lucem edatur, non facile reperiri potest.

Verum hæc opinio indigna est Philosopho, quippe qui non debet, vt est apud Arist. 8. Phy. tex. 15. & in 2. de Generat. tex. 42. quidquam asserere, quod non vel experientia, vel ratione aliqua probabili cognitum habeat, & aliis suadere queat. At nulla experientia docet hominem aliter generari posse naturaliter quàm ex semine; neque ab initio mundi vllus hominum (nisi fortè Poëtarum fabulis putemus habendam esse fidem) ex putri materia generatus est; & sanè quod nunquam adhuc factum fuit, Physicè loquendo de iis quæ ad speciem pertinent, plusquam verisimile est, neque deinceps aliquando futurum, neque fieri posse naturaliter. Ratio autem reclamation, hominem ex putri materia generari posse; quomodo enim tam varia, subtilis, delicata

*Refutatio
Auricula.*

& artificiosa, tot membrorum & partium humani corporis compactio, conformatio, distinctio, figuratio ex putri materia efficiatur? aut quis locus præter matricem foeminae, qui sit calidissimus, non igneo, sed vitali quodam calore, & ab omnibus elementorum celsique iniuriis tutissimus, reperitur? Sed esto, generetur homo ex putri materia; at postquam est conceptus & in lucem editus, quo alimento nutrietur & sustentabitur? non etiam quodlibet illi ætati congruit, & cum homo per multos annos non possit per se sine adiumento parentum vitam degere, quis nam ei ex terra nota, hæc necessaria adiumenta & præsidia præstabit? An natura quidem generabit ex terra, eum autem generatum conservare non poterit, sed mox interiturum deseret? quis hæc tam insipienter & impie de natura, vel potius de Deo qui est naturæ conditor & rector, loquentem ferat; Verum plura contra hanc opinionem disputare superuacaneum est; stultum enim est, ut ait Arist. attendere quid quisque dicat, & quidam lepidè ait, sapientes viros ambigere, uter stultior sit, isne qui stultè dicit, an qui stultè dicentem seriò refutare contendit. Nec verò quisquam miretur tam ineruditam, tam absurdam & incredibilem sententiam cuiquæ Philosopho probari potuisse, namque non minus verum, quàm scitum est illud quod Cicerò scribit in 1. lib. de Divinatione; *Nescio, inquit, quomodo nihil tam absurdè dici potest, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum.* Quare breuiter ad rationes huius opinionis respondeamus.

Solutio rationis opinionis Avicennæ.

Ad primam. Duplex est materia nutritionis; vna remota, ut herba, & fructus; altera proxima, ut sanguis; illam terra dare potest; hæc non potest; de qua tamen intelligitur id quod dicitur eandem esse materiam nutritionis & generationis: ac licet eadè sit materia generationis & nutritionis, quæ tamè generationi inseruit, & appellatur materia seminalis, multò purior, efficacior, & perfectior est, quàm alimentalis materia; cui rei signum est illud, quædam membra ex materia seminali à principio formata, si postea corrumpantur, frangantur, ac mutilentur, non posse rursus per nutritionem renasci aut reparari. Ad secundam. Causa vniuersalis, duplex est: vna prima & simpliciter vniuersalis, ut Deus, qui propterea quod liberè agit; & infinitam habet vim ad agendum, potest quicquid ab agentibus particularibus & causis secundis efficitur, proximæ sine illis efficere; altera est causa vniuersalis secunda, quæ est vniuersalis non simpliciter, sed tantum respectu rerum sublunarium, ut cælum, quæ causa, tum quia est finitæ virtutis & naturaliter operans, tum quia per se est indifferens & indeterminata ad productionem, cuiuslibet effectus particularis, nequit sine proximis & propriis causis particularibus, earum effectus producere. Ad tertiam. Non valet consequentia, nam multò plura, & maiora præsidia necessaria

necessaria sunt ad generandum hominem, quàm ad eum corrumpendum. etenim si vnum quodlibet elementorum exuperet cætera, potest homini exitium asserere; at perspicuum est non posse hominem ex vno elemento generari. Ad quartam. Inter naturam & artem multum interest. Primum enim formæ quam efficit ars, non est substantia, vel res quædam diuersa à subiecto, sed est varia quædam determinatio, conformatio, & figuratio quantitatis, in qua ratio figuræ consistit. Deinde, materia quæ accipit formam artificialem, non habet ad eam naturalem potentiam & inclinationem, quemadmodum est in septimo libro explicatum. Propter hanc igitur quæ est inter naturam & artem dissimilitudinem, fit, vt forma artificialis in diuersis materiis effici queat, naturalis autem minimè. Ad quintam. Coniunctio maris & femine per quam semen exhibetur matri, liberè fit; at postquam matrix semen virile complexa est, omnis illa operatio subsequens, per quam generatio hominis absoluitur, per se non liberè, sed naturaliter efficitur. Neque verò, quia initium generandi in nostra est voluntate atque potestate, idèò metuendum est ne ipsa hominis generatio aliquando deficiat. Etenim appetitus generandi, cuiuslibet homini naturaliter insitus & penitus inhxus, acerrimus, & incitissimus est: isque post labefactatam, primi hominis scelere integritatem naturæ nostræ, multò etiam vehementior & effrenatior extitit; vt tam ardens procreandi cupiditas ne quando in cunctis hominibus omninò restringatur, nequaquam sit pertimescendum: & sane quod adhuc nunquam accidit, non est verendum ne in posterum aliquando contingat. Quamuis si Theologicè ac verè loqui volumus, aliquando cessaturam esse generationem hominis minimè dubitandum est; post resurrectionem enim neque nubent, neque vxores ducunt (vt ait Dominus) sed erunt velut Angeli Dei.

An generatio hominis sit naturalis, an potius liberè fiat, & an possit aliquando deficere.

Declaratur secunda opinio qua est Averrois.

C A P. XVII.

L T E R A opinio est Averrois, quam is copiosè tractat in 8. *Opinio Averrois generatæ ex semine & ex putri materia semper inter se distincta.* Phys. comm. 46. & in sua Paraphrasi super primum librum de Generatione animalium cap. 1. affirmans nullam speciem, seu viuentium, seu animalium, posse generari ex putri materia & ex semine, & quæcunque his duobus modis generatur, quamuis in speciem similia sint, specie tamen inter se distingui. Hanc sententiam, cum ipse, tum eius sectatores, confirmant multis rationibus. Prima ratio. Materia & forma sunt ad aliquid, ita vt quemadmodum formæ differunt, sic necesse sit materias, quæ proximè ac propriè illis

H

formis respondent, diuersas esse, sicut Arist. ait in 2. Phys. text. 26. sed putris materia & seminalis, inter se differunt specie; ergo formæ, quæ ex illis educuntur, & in illis recipiuntur, non possunt esse eiusdē speciei. Ad hoc qui contrā sentiunt, fortasse responderent dupliciter. Primò, quamuis materia putris per se & à principio multum differat à seminali, tamē per virtutē caloris cœlestis, vel aliarū influentiarum, sic afficitur & temperatur, vt habeat temperationē quandam & constitutionem qualitatum, valdē similem ei quam materia seminalis habet in matrice, quamobrem non est mirandum si possit etiā similem formam recipere. Deinde, duplex est materia, vna transiens, altera immanens: nihil prohibet eiusdem speciei esse diuersas materias transeuntes, velut sanguis efficitur ex carne, fructibus & pane: similiter etiam ex materia putri & seminali, quæ sunt materiæ transeuntes, poterit eadem species produci. Materia autem immanens (dicerent forsitan illi) non est alia quàm materia prima, si quidem omnis forma substantialis immediatē vnitur materiæ primæ, quare cum materia prima, quæ est in corpore putri, & quæ est in semine, sint eiusdem rationis, relinquitur animalia quæ generantur ex putri materia & ex semine, habere materias immanentes eiusdem speciei. Secunda ratio. Mus æquiuoce dicitur de eo qui generatur ex semine & ex putri materia; ergo illi mures non sunt eiusdem speciei: consequentia satis per se manifesta est. Antecedens autem ita probatur, æquiuoca sunt, quorum nomen est commune & ratio substantiæ diuersa; sed illi mures habent nomen muris commune, definitionem autem substantialem diuersam; ergo, &c. Minor probatur, etenim materia necessario ponitur in definitione rerum naturalium, vt est apud Arist. 1. de Anima tex. 16. & in 6. Metaphy. text. 2. præsertim cum secundum eos qui huic opinioni aduersantur, materia sit pars quiditatis, ergo si est diuersa materia, impossibile est eandem esse quiditatem & definitionem; cum igitur illi mures ex diuersis materiis existant, non possunt eandem habere quiditatem. Ad hoc, quid responderent aduersarij, facile coniici potest ex superiori responsione, dicerent enim, licet materiæ quas vocant transeuntes, in illiusmodi animalibus sint diuersæ speciei, materias tamen manentes, quæ propriè pertinent & adhibentur ad definitiones rerum naturalium, vnus esse speciei. Tertia ratio. Connexio effectus cum suis causis, per se necessaria & immutabilis est; alioquin tolleretur scientia siue quæ demonstratione, siue quæ definitione conficitur; siquidem scire definitur rem cognoscere per causam propter quam res est, & quod non contingit aliter se habere; at illi mures, cū tam ex materia putri, quàm ex seminali, generari queant, cum neutra materia habent connexionem quæ sit necessaria-

cessaria per se. Quarta ratio. Generatio muris ex semine, fit secundum naturam, ut patet; ergo fit vel semper, vel ut plurimum, sic enim Arist. in 2. Phy. & in 1. de Cælo definit id quod est secundum naturam; ergo oppositum huius, est præter naturam, & raro, ac per accidens contingit; sed mures, qui gignuntur ex putri materia, ita frequenter & per se generantur sicut illi qui ex semine; hoc igitur est manifestissimum signum, hos & illos, non esse eiusdem speciei. Quinta ratio. Vnius naturæ vnus est modus generationis; ergo diuersus modus generationis, arguit diuersas naturas. Antecedens innuit Arist. in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. Sexta ratio. Natura nihil frustra & superflue facit, nec facit per plura, quod potest facere per pauciora; ergo si eadem species animalium generari potest ex semine & sine semine, alter istorum duorum modorum erit superfluus, cum vnus illorum sufficiat. Si dicant, id facere naturam propter maximam sollicitudinem, quam habet de conseruatione huiusmodi animalium; id sanè ridiculum est, nam multò æquius esset istiusmodi curam & sollicitudinem habere de animalibus perfectioribus, quæ tamē non nisi vno modo generantur. Si dicant, hoc idcirco fieri, quia perfectorum animalium præstantia, non patitur ea generari aliter quàm ex semine. Nec id profectò satis firmum est, nam si sunt animalia quædam imperfectissima, quæ tantum generantur ex putri materia, & alia quædam perfectissima, quæ non generantur nisi ex semine, & ad horum animalium propagationem & conseruationem vnus tantum generationis modus sufficit, cur non item ad murium speciem propagandam & conseruandam vna generationis ratio sufficiat, sed oportuit naturam ad eorū propagationem atque conseruationem, duplicem generandi modum adhibere? Septima ratio. Mutationes differentes specie, habent terminos ad quos differentes specie, vnitas enim & distinctio specifica motuū, auctore Arist. in 5. Phy. sumitur ex terminis ad quos tendunt; sed generatio ex putri materia, & generatio ex semine, sunt mutationes inter se specie differentes; ergo termini earum different specie, quare animalia quæ illis duobus modis generantur, erunt diuersæ speciei. Minor ita probatur, termini à quibus procedunt illæ duæ generationes specie differunt inter se: nam, ut sæpe dictum est, materia putris & materia seminalis, non possunt esse vnus speciei; ergo similiter etiā termini ad quos tendunt, specie different: probatur consequentia. Primò. Terminus à quo, est contrarius termino ad quem, omnis enim mutatio, ut dicitur in 1. & 5. Phy. fit ex contrario in contrarium. Deinde, sicut Arist. docet in 1. lib. de Cælo, & in 10. libr. Metaphys. vnum vni tantummodò est contrarium, nec vni rei possunt esse duo contraria, quæ specie differant; cum igitur terminus à quo

generationis ex putri materia, & terminus à quo generationis ex semine, inter se specie differant, & vterque illorum sit contrarius suo termino ad quem, si termini ad quos tendunt illæ duæ generationes, essent vnius speciei, iam tunc vni, duo quæ sunt diuersæ speciei, essent contraria. Octaua ratio. Forma cognoscitur ex operatione, nam quæ habent formam, & naturam eiusdem speciei, similes quoque habent operationes; sed animalia quæ nascuntur ex semine & ex putri materia, dissimiles habent operationes; ergo non sunt eiusdem speciei: probatur minor; animal natum ex semine, per se habet vim generandi, & quidem generandi sibi simile, animal autem ex putri materia natum, aut nihil omnino generat, sicut Arist. docet in 2. de Anima text. 34. his verbis; *Generare est naturalissimum operum quæ in viuensibus sunt quæcumque perfecta, & non mutilata sunt, aut generationem spontaneam habeant*; cuius generis esse constat ea quæ oriuntur ex putri materia: aut si generat aliquid, id nec est eiusdem speciei cum generante, nec habet vim aliud quidpiam amplius generandi. Nam quod generatur ab eo quod productum est ex putri materia, si esset eiusdem speciei cum illo, haberet quoque eundem modum generationis, quare sicut illud ex putri materia genitum est, ita hoc gigni debuisset; vel sicut hoc ex semine natum est, sic illud nasci oportuisset: quæ sunt enim, eiusdem speciei, vnum habent, similemque generationis modum. Præterea, si hoc, quod generatum est ab eo quod fuit productum ex putri materia, etiam generaret aliud quidpiam, vel hoc esset eiusdem speciei; at non habet eundem generationis modum cum primo generante; vel esset diuersæ speciei, & sic generatio specierum procederet in infinitum. Atque tota hæc argumentatio, eisdem propemodum verbis tractatur ab Arist. in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. quo in loco ita scribit; *Quæ non ex coitu, sed ex putri materia oriuntur, ea generant quidem, sed genus diuersum, quodque producit, nec mas est, neque femina; quod*

Nota præclarā hanc sententiam Aristotelis.

*iusta euenit ratione, nam si ex coitu eorum, quæ non ex animalibus orta sunt, animalia orirentur, hæc si eiusdem generis essent, primum quoque parentum ortum tale esse oporteret: quod recte ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possent gignerentur, rursus ex his alia quadam natura præcrearetur, & alia ex ea, idque in infinitum procederet. At natura infinitum, vitare solet, infinitum enim sine caret: natura autem semper finem querit. Ac ne putetur Arist. hoc in loco id fortuito dixisse, vel probabiliter tantum, ut quidam nostræ memoriæ scriptor ait, disputare, eandem planè sententiam similibus penè verbis expressam reliquit in 5. lib. de Historia animalium cap. 1. hoc modo scribēs; *Quæ per se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorum ipsorum partibus creantur, eademque mas, ac femina sexu distincta sunt, & iis coeuntibus gigni-**

gignitur quidē aliquid, sed ex quo nihil amplius gigni possit, verbi gratia. Coitum pediculorum, semides dicta procreantur; muscarum, vermiculi; pulicum, genus pediculorum vniū speciem referens; ex quibus nec ea quæ generarint proueniunt, nec aliud vllum animal, sed id quod sunt, sordes tantum existunt. Hæc, & si quæ sunt alia, afferri possunt, quasi firmamenta & præsidia, ad opinionem Auetrois muniendam atque confirmandam.

Explicatur tertia opinio.

C A P. XVIII.

TERTIA opinio est quemadmodum animalia perfectissima *Egregia huius* tantum generantur ex semine, & imperfectissima tantum ex *in opinione* putri materia, ita quæ media sunt, secundum eandem speciem *confirmatio.* propagari posse, tam ex semine, quam ex putri materia. Hæc opinio nem sequitur D. Thomas in 7. Metaphy. super tex. 23. & ferè probatur à Theologis & Latinis Philosophis, præsertim huius temporis; quæ sententia his posset argumentis persuaderi. Prima ratio sit hæc. Arist. in 7. Metaphy. text. 23. docet sanitatem effici posse ab arte & à casu, sicut à natura, fiunt quædam animalia tam ex semine quam sine semine; quæ similitudo vel exemplum, nihil planè valeret, nisi animalia quæ gignuntur ex semine & sine semine, essent eiusdem speciei; namque manifestum est sanitatem quæ ab arte efficitur, non distinguui specie ab ea quæ casu quodam sine arte contingit: idem quoque innuit Arist. paulò infra hunc locum tex. 31. Deinde, in Problem. Sect. 10. Problemas. 64. Arist. ponit hanc quæstionem. Cur animalium alia, non solum coitu, sed etiam spontè naturæ procreantur, alia coitu dumtaxat proueniunt, ut homo & equus; quam soluit, dicens id ob eam causam accidere, quia illorum animalium generatio breui tempore absolui potest, quocirca nihil prohibet ea ex putri materia nasci; horum autem procreatio longissima est atque operosissima; quo fit ut ex putri materia fieri nequeant. Quis non videt, si non sunt eiusdem speciei quæ generantur ex semine & putri materia, & ipsam quæstionis propositionem Sophisticam, & solutionem eius futilem ac friuolam esse? Præterea, Theophrastus in 1. libro de Plantis cap. 1. scribit plantarum & animalium in eo similem esse rationem, quod in utroque genere, quædam tantum generantur ex semine; quædam tantum spontè naturæ sine semine; quædam autem utroque modo. Secunda ratio. Quæcunque iudicare solent unitatem formæ specificæ, ea omnia cernuntur in huiusmodi animalibus, quæ ex semine & sine semine nascuntur, ergo ipsa sunt eiusdem speciei: probatur antecedens; nam est in illis similis color, figura, magnitudo,

H iij

motus, distinctio membrorum, est idem ingenium, sunt idem mores, est eorum inter se congregatio atque consociatio, easdem res expectant ac persequuntur, eisdemque oderunt, atque fugiunt hostes; similiter etiam generant, frequens enim testatur experientia, in navibus recens extructis in quibus nulli erant mures, postea in media navigatione plurimos reperiri, ex his deinceps magnam eorum copiam propagari: constat autem primos illos mures non aliunde, quam ex putri materia generari potuisse. Tertia ratio. Si quid obstarat quo minus animalia, quæ ex semine & sine semine generantur, essent eiusdem speciei, illud profecto in primis esset, quod unius naturæ unus tantum videtur esse debere modus generationis, & quia frustra multas & diuersas generandi rationes natura instituisset, cum ad cuiuslibet speciei propagationem atque conseruationem una sufficiat; verum hæc ratio infirma est: etenim multa sunt in natura, quæ concessu atque confessione omnium, cum unius sint speciei, variè procreantur, sicut igne effici videmus & ab igne, & à lumine propter radiorum reflectione, & per motum, & ex conflictu attrituque duorum corporum. Quarta ratio. Minus probabile est, eandem naturæ rei que speciem & à natura & ab arte effici, quam ab eadem natura diuersis modis procreari; sed potest eadem res effici à natura & ab arte, etenim Alchymistæ pro certo habent, & aliis persuadere conantur, verum aurum opera & arte scientiæ Alchymisticæ posse ab ipsis effici, non secus quam à natura efficitur in aurifodinis, vi agentium particularium, & beneficio virtutum cœlestium; ergo multò probabilius est, idem animal diuersis modis à natura generari posse.

*Responsa Auerroistarum
ad rationes
tertiæ operationis.*

Cæterum ad hæc, Auerroistæ ita respondent; cum Arist. ait eadem animalia generari utroque modo, significare non eadem specie infirmam, sed subalternam; vel appellare eadem, quia propter magnam eorum similitudinem, sic vulgò existimantur; nec debere aiunt sententiam Arist. spectari ex iis locis ubi hac de re perfunctorie & velut exempli causa loquitur, sed ex iis, ubi ex professo agit, qualis est locus ille, de quo supra diximus in 1. libr. de Generat. animal. cap. 1. negant etiam animalia, quæ sunt ex putri materia, habere facultatem generandi sibi simile, quippe cum hoc ipsum neget Arist. in his locis quæ supra commemorauimus; nec contra hoc est vlla experientia, nam quod de muribus in naui genitis atque propagatis dicunt, nullam fidem faciunt; etenim sicut priores illi mures sine semine nati fuerunt, sic etiam posteriores simili generationis modo procreari potuerunt; quam etiam ob causam credendum est tantam illam murium copiam extitisse. Iam verò, quod aiunt ignem multis modis generari posse, non habet magnam vim contra secundam opinionem; siquidem valde dissimilis

diffimilis ratio est imperfectissimarum specierum, cuiusmodi sunt elementa, quorū formæ substantiales immediatè sunt in materia prima & parum distant à qualitatibus primis, earūque productionem in materia, naturali quadam consequentia & connexionē consequuntur, atque earum specierum quæ inter perfectiores mundi formas numerantur, in quibus continentur animalia. His accedit, quòd varia & multiplex generatio ignis maximè necessaria erat, propter eā quòd ignis necessarius est ad generationem, conseruationem, perfectionem, cunctasque omnium mixtorum operationes, præsertim cū ignis ille elementaris qui supra cætera elementa residet cælo proximus, non tam faciliè ad generationes mixtorum descendere, & concurrere possit: quod verò dictum est, verum aurum, sicut à natura efficitur, sic etiam per artem Alchymisticam effici posse, hoc ipsi constanter negant. Hæc igitur de præsentī quæstione tam variè ac subtiliter, in omnes partes à Philosophis disputantur. Nobis autem sicut facile est primam opinionem tanquam falsam, & absurdam cōdemnare, ac repudiare, ita difficillimum est, vtrā duarum posteriorū probabilior sit, propter paria ferè vtriusque opinionis rationum momenta, iudicare: sed nescio quo modo sit, vt nos tertia opinio magis ad se trahat; quanquam non sumus ignari, totam huius controuersię explicationem ex ipsa experientia præcipuè pendere; si enim experiendo compertum fuerit, mures, verbi gratia, qui sunt ex putri materia, generare alios sibi similes, non aliter quàm eos qui nati sunt ex semine, nulla erit caussa, cur negetur illos esse eiusdem speciei cū aliis: sin autem è contratio rem se habere experientia declarauerit, id erit magno argumento inter huiusmodi animalia esse distinctionē specificam. Verum, quoniam in vltima ratione tertię opinionis dictum fuit, verum aurum, quemadmodum efficitur à natura, sic etiam effici posse ab hominibus ea arte, quam vocāt Alchymisticam; de hoc etiā in præsentia dicendum est, non solum vt exploratum sit, an quod in illa ratione positum est, & vulgò iactatur, verum sit aut falsum; sed etiā, vt cognoscatur, an quilibet effectus qui à natura efficitur, similiter etiam possit ab arte confici: quæ res maximè pertinet ad eam quam de causis instituiamus tractationem.

Sententia auctorioris de præsentī quæstione.

An possit verum aurum effici per artem Alchymisticam, ac primò quòd non possit effici, opinio multorum exponitur.

CAP. XIX.

VICENNA in quibusdam suis commentariis in libros *Me-
teorum*, vt refert *Ægidius* in 3. quodlibeto quæst. 8. de Alchymistico auro, ita scripfit; *sciunt artifices Alchymia, species*

H iiii

metallorum transmutari non posse, quamuis familia illis fieri possint; & quāuis Alchymista queant tingere ipsum as colore quo voluit, donec sit multum simile auro, & abstergere immunditias plumbi, ita ut videatur argentum, semper tamen secundum substantiam manebunt as & plumbum.

Auerroes.

Auerroës in Paraphrasi super primum librum de Generat. animalium, explanando primum caput in eandem sententiam hæc scribit; similiter etiam si datur aliquid artificiale valde simile naturali, ita poterit esse similitudo, quod existimabitur esse eadem specie, & si ars Alchymia habet esse, hoc est quod potest fieri in ea: & ibidem Auert. declarat sicut se habent mures ex putri materia ad mures ex semine (inter eos enim est tanta similitudo, ut quamuis reuera inuicem differant specie, tamen vulgè putentur esse eiusdem speciei) ita etiam aurum Alchymisticum se habere ad verum & naturale aurum. Idem sentit Auicenna, cuius verba paulò infrà memorabuntur initio capituli proximè sequentis.

D. Thomas.

D. Thomas in Secunda Secundæ conditionaliter loquens de auro Alchymico quæst. 77. art. 2. ad primum ait; si aurum, quod fit ab Alchymistis, non sit verum & tale, quale fit à natura, eius venditionem pro vero fraudulentam & iniustam esse; sin autem fiat verum aurum ab Alchymistis, id licitè pro vero auro vendi posse: nihil enim prohibere artem vitio causis naturalibus, naturalibus, & veros effectus producere. Sed quid ipse simpliciter, & absolurè sentiret de auro Alchymico, satis perspicuis verbis declarauit in 1. Sent. dist. 7. quæst. 3. art. 1. ad quintum ita scribens; Potest quidem ars virtute naturalium agentium aliquas formas substantiales inducere in materiam; sunt tamen quædam formæ quæ nullo modo ars potest efficere, quod propria actiua, & passiva earum, non potest inuenire atque adhibere, sed bene aliquid simile illis efficere, sicut Alchymista faciunt aliquid simile auro quantum ad accidentia exteriora sed tamen non faciunt verum aurum, quod forma substantialis auri, non est per calorem ignis, quo vitur Alchymista, sed per calorem solis in loco determinato, ubi viget virtus mineralis; & idè tale aurum non habet operationem consequentem speciem; & similiter in aliis quæ eorum operatione fiunt.

Egidius.

Egidius in 3. quodlibeto quæst. 8. affirmat Alchymistas posse quidem facere metallum aliquod quod tantum constet ex permixtione aliorum simplicium metallorum, cuiusmodi est electrum, quod dicitur constare ex tribus partibus auri & vna argenti; & quia sæpe in venis metallicis vnum metallum cõfunditur & permiscetur cum alio, Alchymista per actionem ignis segregando & separando aurum, quod erat permixtum cum alio metallo, videbitur de nouo facere aurum; tantum autem abest, ut possint verum aurum facere, ut ne simile quidem vero auro ita effici queat, ut nõ possit aliquo modo dignosci & discerni.

discerni. Porro existimat Ægidius aurum Alchymisticum non posse sine peccato vendi pro auro naturali; non solum quia incertum pro certo, & falsum pro vero venditur; sed etiam quia in medicinis adhibetur aurum ad confortandum cor, & morbos quosdam profligandos; maximum autem periculum esset, ne aurum Alchymisticum propter diuersam rationem constitutionis, nimium læderet complexionem humani corporis, eique insigne aliquod detrimentum afferret.

Quod autem verum aurum confici nequeat ab Alchymistis, Ægidius ita probat, vel potius declarat. Cernimus in vnoquoque genere entium, quædam illius generis esse perfecta, alia vero imperfecta; perfectorum autem generationem, esse determinatam, tam secundum principium actuum & secundum materiam, quam secundum locum in quo fit: imperfectorum autem, minimè: exempli causa, in genere animalium, quæ sunt perfectiora, ita se habet natura, ut equus non generetur nisi ab equo, & ex sanguine menstruo equæ & intra matricem eius; at mures possunt generari ex semine & sine semine, intra matricem, & extra. Idem perspicitur in plantis; idemque similiter contingit in elementis, nam purus ignis elementaris, nec generari, nec conservari potest, nisi in suo loco naturali, id est, in concavo Lunæ; ergo similiter etiam eveniet in metallis; quare cum aurum sit perfectissimum omnium metallorum, habebit determinatum agens, & materiam, & locum naturalem, id est, propriam venam quæ latet intra sinum & ventrem terræ, extra quem locum, aurum nullo modo confici possit. Neque valet illud quod posset afferri contra hoc quod diximus: nimirum, si mures qui sunt perfectiores auro, possunt generari extra matricem, multò magis aurum effici poterit extra suum locum naturalem: & si serpentes fuerunt arte Magica producti à Magis Pharaonis, ut legimus in Exodo, cur non etiam poterit effici verum aurum industria, & beneficio artis? Hoc, inquam, non valet, nam eadem ratione probari posset, cum mus sit perfectior qualibet planta, & mus generari queat sine semine, quamlibet etiam plantam posse absque semine procreari; quod falsum est; nihil ergo prohibet quod est imperfectius alio simpliciter, esse perfectius illo secundum quid. Quamobrem quod aurum requirat determinatum locum suæ generationis, non arguit ipsum simpliciter esse perfectius aliquo animali, sed tantum secundum quid. Hæc ex Ægidio.

Conciliator in differentia 209. sic ait; Metallum non potest fieri per artem, & in aliud transmutari; cum ars solum faciat permutationem in accidentibus, non autem in substantia; vel fortasse si possibile est, tamen id est homini ignotum, unde Commentator 3. de Anima ait, dicitur de multis artificibus, quod videntur esse possibilia, sed sunt causarum ignotarum. Et (verbi gratia) Al-

Ægidius negat aurum Chymicum licet videri posse pro vero.

chymia, & si talis ars constituatur, fortasse hoc erit per accidēs; & inspiratione diuina potius quàm artis humana sapientia. Non enim (inquit Conciliator) ars eò peruenire potest, ut agentia & materiam, cum tempore, modo & aliis circumstantiis, fiat ita proportionare ut inde nouum constituatur metallum. Quòd si apparēter videatur, id erit, quia ars fallaciā eius humano ingenio nequit detegere. Vnde aurum arte constructum, vim non puto habere confortādi cor, sicut habet aurum à natura productum. Fideles mihi tamen experti, dicunt argētum decoctione per artem fieri verum, non tamen videtur apparenter lucrari, probationibus omnibus quibus utuntur, exploratum.

Quidam rerum metallicarum peritissimi, de quibus etiam subtiliter & accuratè scripserunt, affirmant, primum atque summum fundamentum quo nititur ac sustentatur ars Alchymix, nullum esse: quo licet intelligere, ipsam artem (si tamen ars dicenda est quæ in se nihil veri & certi habet) inanem & fallacem esse. Etenim Alchymistæ putant, materiam omnium metallorum esse sulphur & argentum viuum, quomobrem profitentur se ex varia sulphuris & argenti viui inuicem permixtorum temperatione, posse quodlibet metallum efficere, in quo sanè vehementer falluntur; nam si sulphur & argentum viuum est materia auri & argenti; ergo in venis in quibus generatur aurum & argentum, apparerent aliqua vestigia sulphuris & argenti viui: similiter etiam in venis sulphuris, & argenti viui, reperirentur aliqua indicia auri vel argenti; sed ipsi, qui totam penè vitam curiosissimè lustrandis & considerandis venis, locisque metallorum, consumpserunt, nunquam tale aliquid reperire potuerunt. Quare falsa est opinio Alchymistarum, & aurum quod ab ipsis fit ex sulphure & argento viuo, non est verum aurum; nō enim, ut dictum fuit, talis est materia veri, & naturalis auri. Aurum autem quod fit ab Alchymistis, licet simillimum videatur vero auro, falsum tamen esse multis modis cognosci & iudicari potest, nempe vel ex pondere; vel ex eo, quia nō sustinet vim ignis; vel ex eo, quia iniectum in vrinam, amittit colorem suum; vel, quia non est ductile in tenuissimas laminas; vel denique, quia non habet naturalis auri proprietates, quarum in primis illa commendatur, confortandi cor humanum. Hæc illi.

Cardanus.

Sunt verò Chymica inuēta, vitrum ducere in longissimas lineas, tenax aut prædurum efficere posse. Vidi ego dudum, spheram exiguum ex vitro, quæ omni conatu illisa solo lapideo, non comminuebatur, sed resilliebat ad trabes. Eiusdem faciliatis Chymica est, vitrum

Inuēta & opera artis Chymice.

albis lineis interstinguere, calare in eo imagines, falsas fabricare gemmas, purgare caphuram, metalla miscere, immutare, aut nobiliora imitari. Exempla verò fallacis Alchymix, vide apud eundem in 10. lib. de Varietate rerum,

cap.

cap. si. quo in loco etiam hæc subiungit; *Aurum, & argentum facere, seu ex aliis metallis ea conficere, aut gemmas facitare, aut viliores in nobiliores transmutare, nemo non optare debet ut sciat: at quid horum fieri possit, difficile scitu admodum est; & si hoc etiam sciuerimus, longè difficilior est scire, quomodo fiat. Quæ autem ab Alchymistis fiunt: ea vel ad voluptatem pertinent, vel ad usum; ad voluptatem sunt gemma, & metalla nobiliora; ad usum tinctoria, colores, materia vasorum & alia similia. Circa quodlibet autem horum, tria excogitari possunt, vel ut fiant, quod maximum est; vel ut purgetur; vel ut perficiatur. Horum primum, de metallis, adhuc sub iudice lis est, an fieri possit; secundum & tertium, fermè inuentum est ad summam perfectionem: ac licet ars Chymica non faciat verum aurum, quatuor tamen præstat magnas utilitates. Prima est, quia potest unum metallum facere simillimum alij, ut ferrum auri, vilitates aures auro & argento; idque clariùs apparet in gemmis. Secunda. Cum id, quod in Chymica in aliqua potentia continetur, per vim ignis excitat, extrahit, & ad perfectionem perducit. Tertia. Cum ea quæ superflua sunt, vi sua absumendo detegit, ut cum ex calce alumen excipitur, quod non genitum est vi ignis, sed exceptum; ita sit id quod vocant multiplicationem, cum ex terra ipsa quæ aliquid continet, quod continetur excipiunt. Quarta. Ars Chymica vi ignis multas facere potest compositiones, atque separationes, non minus utiles & lucrosas in, quæ ab Alchymistis tam anxie queruntur & ambitiose promittuntur transmutationibus. Hæc Cardanus, ex quibus verbis perspicitur eum arbitrari Chymisticam illam auri generationem, vel esse impossibilem, vel prope modum impossibilem.*

Declaratur opinio eorum qui defendunt Alchymiam.

C A P. XX.

ALBERTVS in libro suo 3. de Mineralibus cap. 9. hanc de Opinione Auicennæ facultate Alchymicæ quæstionē pertractans primū exponit sententiam Auicennæ, quæ fuit hæc; *Sciant* (inquit Auicenna) *artifices Alchymia species metallorum permutari nō posse, quamuis aliquid illis simile fieri possit; quod enim differētia specifica aliquo solatur ingenio, non credo possibile; sed expoliatio accidentiū, non est impossibilis, vel saltem diminutio eorum: non enim permutantur species metallorum, nisi prius in primam materiam metallicam reducantur, & sic inuamine artis deducantur in speciem metalli, quod volueris. Atque idem quoque sensisse ait Halstem Philosophum præcipuum in Physf. & in Mathem. Deinde Albertus subiungit ea quæ sequuntur; Oportet nos dicere Alchymicos peritos non aliter operari quam peritos Medicos, qui per medicinas purgatiuas purgant materias corruptas & nocentes sanitati, & postea per remedia confortantia naturam reuocant virtutem naturalem, ut digerēdo, sanitatem inducant: quæ sanitas est effectus & natura, & artis; sed illius effectiue & principaliter,*

Sententia Alberti.

bus autem organicè & instrumentaliter : sic Alchymista primò bene purgantes materiam argenti vivi & sulphuris insitâ omnibus metallis, confortât; deinde deducunt virtutes elementares & celestes tali materia inhærentes; ad proportionem mixtionis metalli, quod intendunt inducere, & tunc ipsa natura operatur, & non ars nisi organicè, iuvando & expoliendo, ut diximus; & sic verum aurum & argentum edacere & facere videntur: quod enim virtutes elementares & celestes faciunt in vasis naturalibus, hoc etiam faciunt in vasis artificialibus, si artificialia formantur ad modum vasorum naturalium: & quod facit natura calore solis & stellarum, hoc faciet ars calore ignis; dummodò sic contemperetur ut non excedat virtutem se mouentem, & informantem quæ est in metallo: huic enim celestis inest virtus, quæ primò commisit eam, & hæc inclinatur ad hoc vel ad illud per artis iuvamen. Alchymia igitur per hunc modum procedit, id est, corrumpens unum à sua specie remouendo, & cum iuvamine eorum, quæ in materia insunt, alterius speciem inducendo: quare omnium operationum Alchymicarum melior est illa, quæ procedet ex eisdem ex quibus procedit natura; sicut ex purgatione sulphuris, per decoctionem & sublimationem & expurgationem argenti vivi, horumque bona permutatione cum materia metalli, in his enim & ex virtutibus horum, omnis metalli species inducitur. Qui autem per alba albificant, & per citrina citrinant, manente specie prioris metalli in materia, proculdubio deceptores sunt, & verum aurum atque argentum non faciunt; & hoc modo ferè omnes vel in toto, vel in parte procedunt: propter quod ego experiri feci aurum Alchymicum quod ad me delatum est, & postquàm sex aut septem ignes sustinuit, tandem amplius ignitum consumitur & perditur & quasi ad fecem reuertitur. Hæc Albertus. Ecce supradictis verbis, Albertus, non solum docet verum aurum posse fieri per Alchymiam, sed etiam quis modus eius sic efficiendi sit possibilis & quis impossibilis, manifestè declarat.

Quæque rationes pro Alchymistâ.

Quidam Ianus Lacinius, qui de facultate Chymica in transmutandis metallis multa disputavit, eiusque disputationis summam memorat Cardanus loco supradicto, probat arte Chymica posse confici verum aurum his rationibus. Primò, metalla sunt quædam pura & concocta, ut aurum & argentum; quædam cocta, sed impura, ut æs, ac ferrum; quædã cruda, & impura, ut verumque plumbum: sed impura repurgari, cruda concoqui possunt; igitur ex ære, ferro & plumbo, aurum & argentum fieri potest. Quòd autem talia cõcoqui possint, demonstrat ex sententia Arist. 4. Meteor. ubi de concoctione agit. De purgatione dubium non est, quippe cum proprium sit ignis separando purgare. Deinde, propinquitas, paruumque causarum discrimen, hoc idem suadet, cum ab iisdem omnia fiant. Supponit autem omnia metalla constare sulphure & argento viuo, quæcunque vero similia sunt, faciliè inuicem transmutantur, eoque magis, quòd natura

natura videtur semper perfectissimum intendere in omni genere, velut aurum; quæ igitur imperfecta sunt, artis beneficio perfici posse videtur; tum ut ad finem, tum ut ad motus ipsius imperfectionem perducantur. Postea, si ars auctore Arist. in 2. Phys. & 4. Meteor. est imitatrix naturæ, cum natura concoquendo purgandoque ex sulphure & argento viuo, aurum argentumque perficiat, cur non etiam idem, simili ratione operans, ars possit efficere? Ad hæc, ea dici debent secundum naturæ ordinem copulata, & inuicem transmutabilia, quæ non habent omnino diuersas operationes, sed easdem in eo tantum differentes, quod quædam habent eas imminutas & imperfectas, velut fœtus, infantis comparatione; ouum, pulli; aurelia, papilionis. At plumbum, æs, ferrum, argentum, nullas habent operationes ab auro distinctas, sed quas illud habet, utpote liquefcere, duci, graue esse, nitere, ignibus resistere; easdem habent hæc; sed vitiatas & imminutas, non enim ita splendent, non sunt adeo graua, minus resistunt ignibus, non tota liquefcunt, non tam tenuiter ducuntur; igitur hæc dici debent aurum imperfectum, & beneficio artis perducì queunt ad perfectionem auri. Atque hoc putat Cardanus esse maximum argumentum quod pro Alchymistis afferri possit. Postremo, idem astruit exemplo ranarum, quæ statim ob præparationem materiæ, ex puluere generantur. Sunt autem ranæ perfectiores auro, & ut animalia perfecta, non solum partium similarium compositione, sed etiam instrumentorum conformatione indiguerunt. Auicennam quoque citat dicentem, vitulum in nubibus generatum semiuuium excidisse inter imbres. Generantur etiam ex iuenculo strangulato apes; ex basilisco, scorpiones; ex elixatura anatis sub dio expositæ, bufones; ex asinis, vespæ; ex equis, scarabei; ex mulis, locustæ; aquæ, quibusdam in locis, conuertuntur in lapides: aer concussus inter duriora corpora, repente transit in ignem; fumus, metallorum præcipue, cogit argentum viuum; cortex mali punici ferrum mutat in chalybem. Si igitur hæc tam admiranda & penè incredibilia fieri possunt, atque adeo quotidie fieri videmus, cur incredibile videatur, posse ab Alchymistis verum aurum confici? Hæc ille disputat pro Alchymistis.

Antonius Mirandulanus Philosophus nostræ memoriæ præstans, *Antonius mirandulanus.* & in Aristotelis doctrina excellentèr versatus, in illo suo opere, quod *randulanus.* scripsit de Euerfione singularis certaminis, lib. 19. sect. 7. hanc de Alchymistis sententiam pronuntiat; *Dicimus veram esse Alchymistarum opinionem quod aurum possit fieri & ab arte & à natura, quia transmutare possunt argentum viuum & alia quæ ad id requiruntur, ita ut fiat eadem materia: sicut non solum à natura, sed etiam ab arte animalia, ut scorpiones generari possunt. Verum quia illud aurum sit rarissimè & cum maxima difficultate,*

multa enim quæ ad id concurrunt, facillimè impediri possunt, idcirco non videtur fieri posse; sed rei difficultas nō arguit impossibilitatem. Non est autem damna opera illi arti, non quia non sit vera, sed quia tanta est difficultatis, ut sit utilius eam omittere, quam exercere: & multi quidem dissimili ad magnam inopiam redacti sunt, propterea quod maximè sumptibus impensis, vel nunquam assequuti sunt quod hac ars pollicetur, vel certè rarò & parum, ita ut sumptus longè maior sit lucro, quare satius est aliis artibus certioribus operam dare, quàm maiori ex parte finem suum præstant, quàm huic quæ rarissimè propter res naturæ absconditas, finem suum assequitur. Hæc Mirandulanus.

Explicatur breviter opinio auctoris.

C A P. XXI.

Sententia auctoris de auro Alchymistico.

OBIS autem propositam quæstionem Philosophicè considerantibus atque perpendentibus, tria videntur hac de re valdè probabiliter dici ac affirmari posse. Vnum est, nullam esse rationem Philosophicam, vel necessariam, vel etiam admodum probabilem, qua demonstretur rationem Chymicam efficiendi verum aurum, esse impossibile. Cur enim putetur impossibilis? An quia nihil eorum quæ fiunt à natura potest fieri ab arte: at hæc in generatione multorum animalium, aliarumque rerum quæ opera & ministerio artis non secus generatur quàm à sola natura, falsum esse cognoscitur. An quia (ut volebat Ægidius) nihil eorum quæ sunt in suo genere perfectissima, potest produci nisi vno modo, id est, solum ab agente suo naturali? Verum si Ægidius verisimili aliqua ratione hoc comprobaret, aliquatulum fortasse valeret ad persuadendum: cum autem nullam huius rei probationem afferat, qua facilitate ab eo id dicitur, eadem planè à nobis contemni ac reiici potest. An denique quia aurum naturale generatur virtute caloris cœlestis, aurum verò Chymicum efficitur à calore igneo, qui duo calores cum multum inter se differant, non poterunt eundem effectum præstare? sed hæc ratio dupliciter peccat. Primùm enim falsum est, calorem cœlestem & igneum specie inuicem distingui: cum enim ab eodem contrario, hoc est, à frigore similiter corrumpantur, cum ab eadem causa interdum producantur, nimirum à lumine, cum se inuicem intendunt atque augeant, cum ad productionem ignis & mixtorum simili ratione conducant, fieri non potest ut, ea ratione qua calores sunt, specie distinguantur inter se: differunt igitur ea re solum, quod calor cœlestis propter ordinatum cœli motum, est valdè temperatus & accommodatus ad generationem & conseruationem rerum sublunarium, quam ob causam appellatur salutaris & viuificus: calor autem

Calor cœlestis & elementarius non differunt specie.

autem igneus ex se non est temperatus, sed agit quantum potest agere, & res sibi subiectas tandem destruit atque interiimit, quocirca vocatur à Philosophis destructivus & corruptivus rerum. Verum si hic calor aliunde corrigatur atque temperetur, nimirum vel à facultate animæ, ut in animalibus contingit; vel ab arte, ut fit in multis mixtis & medicamentis, quæ à calore igneo, moderatione artis procreantur; efficietur profectò ut calor igneus talis propemodum evadat, qualis est cœlestis. Deinde, experientia manifestè ostendit quædam animalia similiter generari posse calore igneo atque calore cœlesti. Nam apud Ægyptios, pulli calore igneo ex ovis excluduntur atque procreantur. Quam rem Iulius Scaliger, vir propter excellentem omnium disciplinarum eruditionem admirandus, in iis quæ scripsit cōtra Cardanum exercitatione 23. pulchrè describit his verbis; *In Ægypto ad Cairum furnos construunt alij alio multiplici fornice imposito: in quarum thori supremi medio, foramen est: per quod calor vis, qua immodica possit officere, subit atque exhalat: in imo ignem accendunt temperatum: ovorum multas centurias in fornicum superiore planitie disponunt: statis diebus erumpit pullorum turba, quos illi non numero, sed mensura venales habent, modiolum statuunt sine fundo, quem ut implerunt, tollunt: neque hac fabula est, sed fabula illi ipsi, qui negant.*

Animalia generari posse solo calore igni argumentum Iulij Scaligeri.

Alterum verò, quod eadem de re probabilissimè potest asserti, illud est, Chymicam rationem efficiendi verum aurum, vel impossibilem, vel propemodum impossibilem videri; non propter ullam rationem Philosophicam quæ adhuc ab ullo sit allata sicut ostensum est, sed propter ipsam experientiam, quæ in rebus naturalibus, moralibus, atque artificialibus, summi argumenti firmissimæque rationis vim debet obtinere. Etenim cum plurimi in Chymicæ facultatis tractatione & exercitatione diu multumque laborauerint, & in veri auri effectum accerrimis studiis atque incredibili cupiditate incubuerint, nemo tamen adhuc fuit, quem liquidò constet verum aurum & omni ex parte probatum, ac perfectum effecisse. Quod si effectio auri per artem Chymicam est possibilis, cur ea cum tamdiu & tam multum optata, quæ sita, & procurata fuerit, nondum tamen reperia, & usitata fuit? nam quæ possibilis est generatio animalium, medicamentorum, aliarumque non solum per naturam, sed etiam per solertiā, & industriā humanā, iam pridem inuenta sunt artes quæ eiusmodi res & verè & facillè possunt perficere; cur igitur idem non cōtingit in auro Chymico? nisi quia vel talis modus efficiendi tale aurum simpliciter est impossibilis, vel si est possibilis, nondum tamè is est humano ingenio, & fortasse non potest esse, exploratè perfectèque cognitus. Atque hoc argumentum ab experientia ductum, non solum apud Philosophum naturalem,

Cur non videatur esse vera ars Alchymia.

qui nunquam à rebus sensarís, experientiáq; comprobatis, vel transfuersum(vt aiunt) digitum discedit, sed etiam apud quemcunque hominem sanæ mentis rectique iudicij plurimum valere debet.

*Non esse per-
missum in
Republica v-
sum Alchy-
miae.*

Ad extremum, illud non tantum probabiliter dici, sed etiam pro vero certoque confirmari potest, artem Chymicam, licet ea fortassis sit utilis in distillationibus & aliis rebus quas superius ex sententia Cardani memorauimus, tamen in eo quod spectat ad effectiorem veri auri, quam illa proficitur atque in primis pollicetur, vanam esse, noxiam, ac perniciosam Reipublicæ. Primò, quia, aut nunquam, aut rarissime præstat quod promittit, ex quo non semel factum est, vt multi ad extremam inopiam, atque paupertatem redacti fuerint; vnde rectè quidam ait, Alchymistas non efficere aurum, sed absumere; nō implere crumenas, sed magis deplere, & exhaurire. Deinde, qui facient falsum aurum falsamque monetam, atque gemmas pro veris passim distrabent atque diuident ex quo Respublica hominumque societas magnum caperet detrimentum. Postremò, quia verum aurum non rarò adhibetur in medicinis ad exhilarandú & cōfortandum cor: aurum autem Chymicum, cum vel non sit verum aurum, vel certe imperfectius auro naturali, vel non habebit eiusmodi proprietates, vel non ita vitales & salutare humano corpori; quare non sine discrimine salutis & periculo vitæ, in medicinis adhiberetur. Hæc igitur nobis visa sunt de Chymica facultate efficiendi verum aurum probabiliter posse disputari.

FINIS OCTAVI LIBRI

DE FOR-

DE FORTVNA, CASV ET CONTINGENTIA,

LIBER NONVS.

EQVITVR vt de fortuna & casu, breuiter disputemus; nempe quantum satis sit ad explendā absoluendāque eam, quam de causis libro præcedenti instituiamus, tractationem. tractatio autem fortunæ latissimè patet, & ad plures disciplinas pertinet: agit enim de fortuna, Rhetor, Logicus, Physicus, Metaphysicus, Philosophus moralis, deniq; Theologus. Agit Rhetor qua-

*Consideratio
& explicatio
casus & for-
tuna ad va-
rias scientias
pertinet.*

tenus in laudādo & vituperando, suadendo & dissuadendo, accusando & defendendo, in vtramq; partem magnū momentū habet fortuna; permagni enim refert, an quid fortuitò contingat, an potiùs consultò & scienter dictum factumque fuerit. Vide Arist. in 1. libro Rhetoricæ ad Theodectem, cap. 5. & 10. Agit Logicus, tum vt doceat enuntiationes, quæ sunt de rebus futuris contingentibus, in quibus locū habet fortuna & casus, nō habere certam definitamq; veritatē; tum etiā vt ostendat ea quæ casu & fortuitò contingunt, cum raro indeterminatè, & per accidēs eueniant, excludi à scientiis; vide Arist. in fine primi Perihermenias & in 1. Post. tex. 43. Agit Physicus, vt redarguat illorū Philosophorū sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuitò cōtingere, vt Democritus, & Leucippus; vel è cōtrario opinabantur oēs effectus naturales sempiterna quadā, & immutabili serie nexiq; causarum euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio. Vide Arist. in 2. Phys. Agit Metaphysicus, quia Metaphysici est distinguere omnes gradus entium & causarum, in quibus sunt entia fortuita, & causæ per accidens; atque etiam demonstrare, non omnia fieri ex necessitate. Vide Arist. in 6. Metaph. à tex. 5. vsque ad 8. Agit Philosophus moralis, vt declararet, an fortuna sit causā felicitatis humanæ, & quanti bona fortunæ æstimanda sint, & quomodò res fortuitæ vel pœna vel præmio dignæ habeātur. Vide Arist. 1. Mora-

lium ad Nicomachum cap. 9. & 2. lib. Magnorum moralium cap. 9. & 7. lib. Morali. ad Eudemum cap. 17. & 18. Agit denique Theologus, demonstrans, neque diuinam providentiam obstare quò minùs sit in rebus fortuna & casus, neque tamen quicquam fortuitò aut casu posse contingere respectu diuinæ providentiæ. Vide Magistrum Sententiarù 1. lib. dist. 39. & ibidè Theologos Scholasticos. Primum igitur, agemus de fortuna; tum de casu vel de iis, quæ casu fieri vulgò putantur, cuius generis sunt monstra. Quoniam autem fortuna, & casus locum habent in rebus naturalibus & humanis, quia eiusmodi res sunt contingentes, idèò extrema huius libri parte, de contingètiæ, quæ est fortunæ atq; casus, velut radix & origo, differemus.

*Refellitur opinio eorum qui penitus auferunt de rebus
fortunam & casum.*

C A P. 1.

ALBERTVS in 2. Phys. cap. 10. scribit suo tempore fuisse nōnullos, quos vocat ipse socios suos, qui tollebat de medio fortunā & casum adducti his argumētis. Primò, illud dicitur fieri à fortuna, quod non fit ab aliqua causa: sed sicut ex nihilo nihil fit, sic à nihilo nihil fit; ergo nihil fit à fortuna. Deinde, effectus fortuitus, vt thesaurus inuētus à fodiente terram, est ens per se, & determinatū, vt per se manifestū est; ergo per se habet causam verā & determinatam, quare nō est fortuitus. Postea, sicut omne ens per accidens reducitur ad ens per se, ita omnis causa per accidens reducitur ad causam per se; ergo quod fit à causa per accidens, quæ vocatur fortuna, idem fiet ab aliqua causa per se, quare simpliciter non fiet à fortuna. Præterea, omnis actio est finita, habens certum aliquem finem: ergo omnis actio fit ob aliquem finem; sed nulla actio fortuita fit ob aliquem finem; ergo nulla est actio fortuita. Ad hæc, sicut opinio nostra non facit ad esse vel non esse rei, sic nec intentio nostra quicquam conferre potest ad esse ipsius effectus, vt nimirum sit effectus per se, vel per accidens; quare si quis veniens in forum offendat amicum suum, siue voluerit illum reperire, siue non, non debet talis inuentio amici propterea dici effectus vel per se, vel per accidens, vel fortuitus; nam sicut esse rei non dependet ex opinione hominum, ita neque ratio effectus potest ex eorum intentione dependere. His accedit, quòd agentia hæc inferiora, mouentur & gubernantur à cælo: sed cælum determinatè, ac necessariò semper agit; ergo nō patietur aliquid agi in his rebus inferioribus fortuitò & indeterminatè. Postremò, fortuna & casus repugnant præscientiæ & provi-

prouidentia Dei; ergo non debet poni: antecedens patet, quia illud dicitur fortuito fieri, quod non fuerit præcognitum, & intentum ab agente: sed nihil potest fieri in mundo, quod sit præter cognitionem, & voluntatem Dei; ergo nihil casu & fortuito potest fieri. Nō posse autem res fortuitas vel ab ipso Deo prænosci atque prouideri, confirmat Cicero lib. de Diuin. his verbis; *Mihi ne in Deum quidem cadere videtur, ut sciat quid casu & fortuito futurum sit: si enim scit, certe illud eueniet: sin certe eueniet, nulla fortuna est, nihil enim est tam contrariū rationi & constantia, quàm fortuna.*

Sed hanc opinionem facile est redarguere; nam multa in rebus fortuito accidere, clarius est quàm ut egeat demonstratione: etenim præter communem sententiam omnium hominum, qui perinde ac fuerint à natura edocti, ita de fortuna sentiunt & loquuntur, eiusque nomen & vim crebris sermonibus usurpant: accedit etiam ratio, quæ cogit nos idem credere & asserere. Nam si fortuita dicuntur ea, quæ accidunt præter cognitionem & intentionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis? quis enim mortalium potest animo prouidere omnia quæcunque possunt contingere? timida enim sunt (ut scriptum est libr. Sapientia cap. 9.) cogitationes mortalium, & incertæ prouidentia nostra; & coguntur etiam prudentissimi viri illud crebro dicere (quàm non putaram?) Deinde, aut omne ens est necessarium, & omne agens necessario agit, aut non; sed est aliquod ens cōtingens, & est aliquod agens cuius causalitas nōnūquàm frustrari & deficere potest: si prius dixeris, ex eo sequitur mundum non esse perfectum, quia nō habet omnia genera entium quæ in eo possent esse; & omnia necessario euenire, vel ipsorum sensuum iudicio refellitur: sin autem posterius dicas, ergo agens contingens nonnunquàm deficiet & à suo fine aberrabit, atqui talis error & defectus dicitur fortuitus, & casu accidere. Nec maiori difficultate rationes eorum diluentur, quàm fuit à nobis istorum opinio refutata.

Soluuntur rationes supradictæ opinionis.

C A P. II.

AD PRIMAM igitur rationem ita respondemus. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod nō procedat ab aliqua causa efficiēte, id enim multo magis impossibile est, quàm fieri aliquid ex nihilo: nam effectus, ea ratione quæ est effectus, nō eget materia, sēper tamē necessario eget efficiēte; sed dicitur effectus aliquis esse fortuitus, quia fit à causa per accidēs atq; indeterminata, & quia præter eius intentionē euenit. Ad secundā. Thesaurus, ut est ens, est quidpiam determinatū & ens per se, sed quatenus

I ij

est inuentus à fodiente terram, est quiddam indeterminatum, & per accidens respectu causalitatis & intentionis eius qui fodit terram: non enim fodiens terram vel semper, vel vt plurimum thesaurum reperit; & inuentio thesauri potest habere innumerabiles causas per accidens, propter quas accidere queat. Sed dices, omni effectui respondet propria causa; ergo effectus fortuitus habet propriam causam. Respondemus, effectum fortuitum, sicut ipse est per accidens & indeterminatus, sic habere similes causas, nimirum per accides & indeterminatas. Ad tertiam. Potest responderi dupliciter. Primo enim dici potest omnes effectus fortuitos reduci ad aliquam causam per se, nempe primam, hoc est, Deum, à quo & cognoscuntur, & intenduntur vel effectiue vel permissiue. Deinde potest etiam dici, effectum fortuitum reduci ad causam, quæ sit causa per se, non respectu effectus fortuiti, sed respectu alius effectus per se intenti, quem per accidens consequitur effectus fortuitus: quia cum non possit causa producere effectum, quem per se intendit, quasi deficiens & aberrans producit effectum qui dicitur à casu: quemadmodum natura per se intedit gignere hominem integrum & perfectum, à quo effectum quoniam impedita nonnunquam deficit & aberrat, producit hominem monstruosum. Fodiens quoque terram per se intendit extruere sepulchrum, vel aliud quidpiam, euenit autem vt præter eius opinionem inueniat thesaurum subter terram delitescentem; ergo effectus fortuitus habet causam, quæ respectu alterius effectus est causa per se, respectu autem effectus fortuiti, est causa per accides. Ad quartam. Omnis quidem actio habet aliquem finem, sed finis est duplex: vnus intentus ab agente, propter quem agens agit; alter verò minimè, actio igitur fortuita habet finem, id est, terminum, sed non finem intentum ab agente. Quocirca Arist. in 2. Phy. tex. 23. & in 1. de Partib. animal. c. 1. definiens quid sit finis naturalis, ait eum esse terminum motus continui & non impediti: eiusmodi igitur actio habet finem, hoc est, terminum, quia est finita, sed non habet finem intentum ab agente. Ad quintam. Quamuis intentio nostra non mutet esse rei, tamen variat rationem eius, prout est effectus proficiscens ex hominis consilio ac voluntate: nam ex intentione ageris spectatur, an effectus sit voluntarius vel fortuitus, laude vel vituperatione, pœna vel præmio dignus. Ad sextam. Licet res naturales & corporeæ quæ complexu orbis Lunæ coercentur, per se pendentes ex motu & causalitate cœli, non tamen pendent ex eo per se res humanæ, in quibus fortuna versatur. Vel aliter, etsi cœlum necessarium mouet, & agit, tamē illius motus, & actio, in his rebus inferioribus non recipitur necessarium, sed contingenter, quoniam hæc inferiora propter inordinatam, atque indefiniram materiam potèriam sunt

sunt contingentia, & corruptibilia, & possunt impediri in agendo: nec id mirum videri debet, nam quod in aliquo recipitur, id non recipitur secundum modum agentis, sed secundum modum patientis atque recipientis, ut licet agens sit necessarium, si tamen pateriens fuerit contingens, actio ipsius agentis, recipietur in patiente, non necessario, sed contingenter. Verum, licet sit hoc peruulgatum, atque tritum responsum, magnam tamen habet difficultatem: etenim valde obscurum & ambiguum est, an in rebus sublunaribus possit esse ullus effectus naturalis, qui dici queat à casu respectu corporum celestium; quare hac etiam de re infra post solutionem septimi argumenti breuiter dicemus.

Ad septimam. Casus & fortuna non aduersantur prouidentiae Dei; non enim ponimus casum & fortunam respectu Dei, sed respectu agendum particularium, nam quod à fortuna est respectu hominis, vel quod à casu respectu naturae, id, respectu Dei, nec à fortuna nec à casu existimari debet. Sed quia effectus assimilatur causae particulari & proximae, & ab ea denominationem suam accipit: dicitur enim effectus materialis & corruptibilis, non propter causam primam & vniuersalem, sed propter causas secundas & particulares: idcirco dicitur simpliciter esse in rebus aliquid à casu & à fortuna, id totum referendo non ad causam primam, sed ad causas secundas & particulares: quod autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchre declarat Boëtius libro 5. de Consolatione, prosa prima, his verbis; *Præclare Boëtiij sententia.*
Si quis euentum nulla causarum connectione productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo. Quis enim, coeërente in ordine cuncta Deo, locus ullus temeritati reliquus esse potest? Et paulò post; *Casus (inquit) est inopinatus ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur euentus: concurrere verò causas, facit ordo ille ineffabili connectione procedens, qui de prouidentia fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit.* Et in metro ita canit;

*Et quæ permissis fluere videtur habenis
 Sors patitur frenos, ipsæque lege meant.*

Nihil autem esse tam fortuito & casu contingens, quod latere ac fugere possit Dei scientiam, atque prouidentiam, luculenter exponit his versibus;

<i>Hinc ex alto cuncta tuenti</i>	<i>Pro mentis cernit in istis</i>
<i>Nulla terra mole resistunt</i>	<i>Quæ sint, quæ fuerint, veniantque,</i>
<i>Non nox atris nubibus obstat.</i>	<i>Quæ quia respicit omnia solus,</i>
	<i>Verum posui dicere Solem.</i>

Ciceronis autem sententia, quæ ad huius argumenti confirmationem adiuncta fuit, vel tanquàm falsa omnino reiicienda est, vel bonam

in partem ad hunc modum interpretanda ; vt dicantur res fortuitæ, ea nimirum ratione vt sunt fortuitæ, à nullo posse cognosci ; quod verum est, nam Deo à quo cognoscuntur, non sunt fortuitæ, sed certæ ac definitæ. Sin autem Deo (quod fieri non potest) aliquid esset simpliciter fortuitum, id ab eo non posset certè cognosci. Sed quod paulò supra in solutione sexti argumenti dicere promissimus, an in rebus sublunaribus sit aliquis effectus naturalis casu contingens respectu cœli, deinceps inquiramus.

An in rebus sublunaribus aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cœli.

C A P. III.

Opinio D. Thomæ affirmantis, nō nulla in rebus naturalibus casu, & per accidens respectu cœli euenire posse.

DIVVS Thomas multis in locis affirmat posse in rebus naturalibus aliquid cōtingere, quod sit per accidens, & casu eueniat respectu cœli, nā in prima parte, quæst. 115. artic. 6. ita scribit; [Omne quod est per, se habet causam, quod autem est per accidens, nō habet causam, quia non est verè ens, cūm non sit verè vnū: album enim causam habet, similiter etiam & musicum, sed album musicum, non habet causam, quia non est verè ens, neque verè vnum. Potest autem fieri aliquis concursus vnius rei naturalis cum alia re naturali, qui sit per accidens respectu cœli ; ergo nec talis concursus per accidens, habebit causam per se in cœlo, nec id quod ex tali concursu efficietur poterit reduci per se ad causam aliquam cœlestem: quate vtrunque eueniet casu & per accidens respectu cœli probatur minor hoc exemplo, quod enim aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aëris generetur & deorsum cadat, habet causam, aliquam virtutem cœlestem ; similiter etiam quod in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cœleste principium; sed quod ignis comburens, huic materiæ occurrat, & comburat eam, non habet causam cœleste corpus, sed est per accidens.] Et ibidem in respōsione ad tertium subdit, quod [Licet tam causā producens aliquem effectum, & causā impediens eius productionem, per se reducantur in corpus cœleste, t̃quam in causam, tamen huiusmodi causarum concursus nonnūquam sit per accidens, nec per se reduci potest in aliquam causam cœlestem.] Hæc D. Thomas in illo loco, cuius simile scribit Secunda Secundæ, qu. 95. artic. 5. In 6. autem lib. Metaph. in illa sua pererudita digressionē de fato, & prouidentia, sic ait; [Tripliciter potest aliquid per accidens euenire. Primò, propter cōcursum duarum causarum, quarum vna non continetur sub altera, vt cūm præter intentionem occurrunt mihi

mihi latrones, hic enim concursus caussatur ex duplici virtute motiua, mea scilicet & latronum. Secundo, propter defectum virtutis agentis, cui accidit debilitas vt non possit peruenire ad finem intentum, sicut cum aliquis cadit in via propter lassitudinem. Tertio, propter materię dispositionem, quę non recipit formam intentam ab agente sed alterius modi; sicut accidit in monstruosis partibus animalium. Quoniam igitur virtus corporis cęlestis & incorruptibilis est, & impassibilis, non potest exire aliquis effectus ordinem caussalitatis eius propter defectum & debilitatem ipsius virtutis. Sed quia cęlum agit mouēdo, & omne tale agens requirit materiam determinatam & dispositam, potest contingere, vt in rebus naturalibus virtus cęlestis non consequatur suum effectum propter materię indispositionem, & hoc erit per accidens: & quia agens quod inducit effectum suum, vt in pluribus & non semper, sequitur vt deficiat in paucioribus, & hoc est ei per accidens, cęlũ autem effectus suos inducit in hæc corpora inferiora vt in pluribus, at non semper propter materię indispositionē, ob hoc igitur aliquando contingit, vt virtus cęlestis effectũ suum minimē cōsequatur, quod est ei per accidēs & tanquam à casu.] Hęc D. Thomas in 6. Metaph. In 3. verò libro contra Gentes cap. 86. idem sentit, atque confirmat hoc modo; [Si nihil in rebus naturalibus eueniret à casu & per accidens respectu cęli; ergo respectu cęli omnes effectus naturales ex necessitate euenirent: sed hoc est falsum; ergo, &c.] maior per se manifesta est, minorem autem comprobatur ratione & testimoniis; summa autem rationis in eo est, quod quamuis cęlũ sit mouēs & agens necessarium, tamē quia nō per se, proximē, & immediatē producit effectus sublunares, sed per agētia inferiora quę sunt contingentia & defectibilia, & quia nō agit ex nihilo, sed cum sit finitę virtutis, requirit determinatam atque dispositam materiã; hinc fit vt tum propter defectum agērium particularium, tum propter indispositionem materię, non semper ipsum cęlum consequatur effectũ suum, quē per se intendit. Comprobatur etiã hoc, testimoniis Arist. qui in 1. Perihermenias, in 2. Phys. & in 6. lib. Metaph. docet non omnia ex necessitate euenire, & in lib. de Diuin. per somnũ, cap. 2. ait ea quorũ sunt in cęlo signa & indicia, cuiusmodi sunt pluuię, venti, & horũ similia, interdũ non ita euenire, ob vehemēioris causę impedimētum; idēmq; firmatur auctoritate Ptolemęi qui in opere suo Quadripartito dicit, effectus qui ex superioribus corporibus procedũt, nō euenire ineq̃uitabiliter. In Centiloquio etiã dicit signa cęlestia, quę sunt indicia rerum sublunarium, esse media inter id quod est necessariũ & possibile. Rationem autē, quã suprà posuimus, D. Thomas in 1. Parte q. 113. art. 6. in

responsione ad 1. & 2. his verbis complectitur; [Corpora inquit cœlestia sunt caussa inferiorum effectuum mediantibus caussis particularibus inferioribus, quæ deficere possunt in minori parte, & quia virtus cœli non est infinita, ided requirit determinatam dispositionem, in materia ad inducendum suum effectum, & quantum ad distantiam loci, & quantum ad alias conditiones. Et ided sicut distantia loci impedit effectum cœli, non enim sol eûdem caloris effectum habet in Dacia, quem habet in Æthiopia, ita vel grossities materiæ, vel frigiditas, vel caliditas, vel alia similis dispositio impedire potest effectum corporis cœlestis.] Hæc ibi D. Thomas. Cuius opinionem sequitur Ægidius quodlibeto 4.

Opinio aliorum, qui negant ullum effectum simpliciter naturalem casu euenire posse respectu cœli.

CAP. IIII.

ALII opinatur remoto libero arbitrio; omnia in rebus sub-lunariis ex necessitate euenire, nihilque posse accidere per accidens & à casu respectu cœli, quod ipsi hoc modo declarant; *In iis que omnino naturaliter fiunt, non potest aliquid fieri casu simpliciter, respectu cœli.* Dicitur; *In iis que fiunt naturaliter.* Quia in agētibz liberis, vt est volūtas nostra quæ per se nō subiacer caus-
salitati corporū cœlestium, hoc nō est verum. Nā cū cœlū sit agens corporeū per alterationē, quæ est transmutatio materiæ, non potest per se agere: nisi in res corporeas materiales, quocirca voluntas nostra quæ est incorporea & immaterialis, non potest pati à cœlo, nisi per accidens, quatenus ex actione cœlesti fit immutatio in quibusdam animæ partibus corporeis, cuiusmodi sunt phantasia & appetitus sensituius, à quibus voluntas inclinatur ad agendum hoc vel illud, sed non necessariò, cū enim libera sit, potest passionibus resistere; quin etiam fieri potest, vt quis ex impressione aliqua cœlesti, inclinetur vel ad iram, vel ad tristitiam, qui non solum potest non sequi talem inclinationem eam reprimendo, sed etiam potest animum inducere ad contrariam affectionem; nimirum ad mansuetudinem & lætitiā; quod sanè accidet præter intētionem caussarum cœlestium; præclare enim illud à Ptolemæo dictum est, sapiens dominabitur astris. Deinde positum est illud; *Omnino naturaliter.* Quoniam possunt aliqui effectus naturales produci vel ab homine, vel à Dæmone, applicando actiua passiuis, qui effectus sunt præter intētionem corporum cœlestium, nunquam enim per solum concursus cœli tales effectus extirissent, nec sanè possunt existere. Additum est illud.

*Voluntas nostra per se nō subiacer caus-
salitati cœli.*

illud; *Respectu cœli simpliciter*. Propterea quod licet respectu huius vel illius constellationis, possit aliquid cōtingere casu, vel per accidens, non tamen respectu totius cœli; exempli causa, si sit constellatio cœlestis fauens generationi hominis, & tunc ex semine humano generetur, vel mus vel porcus, aut secundum rem, aut certe secundum figuram, talis effectus respectu talis constellationis erit per accidens, & quasi à casu, verum respectu alterius cōstellationis cœlestis, cuius virtus & influxus illam generationem hominis ita corrumpit & deformauit, non fuit per accidens; certe respectu totius cœli, omniūque virtutum cœlestium non potuit esse per accidens & à casu.

Hæc opinio duabus rationibus comprobatur. Primò enim, cum omnis motus omnisque operatio agentium naturalium per se dependeat à mōtu & causalitate cœli, id quod D. Thomas putat & verum esse & doctrinæ Arist. cōsentaneum; nullus potest esse motus, siue is fuerit causæ producentis effectum per se intentum, siue agentis cōtrarij impediētis illius effectus productionem, siue fuerit istiusmodi, vel aliarum causarum concursus, qui sit extra causalitatem cœli ac proinde respectu ipsius esse queat per accidens, & à casu. Immo, cum multi putent secundum Arist. Deum nō aliter agere in res sublunares, quam per motum & lumē cœli, si posset esse aliquis effectus per accidens, & à casu respectu cœli, is profectò etiam secundum Arist. esset per accidens, & à casu respectu Dei, quod tamen, qui priorem opinionem sequitur nequaquam concederent. Deinde agens naturale, si habet quæcunque ei sunt necessaria ad agendum, non potest non agere; similiter etiam, si quid illorum ei desit, non potest agere; quare cum agit, necessariò agit, & si non agit, hoc ideo est, quia non potest tunc agere; quare si producit effectum, necessariò producit, & si non producit, necessariò tunc impeditum fuit ne produceret. Quāuis igitur res sublunares secundum Arist. non eueniant ex necessitate, sicut res cœlestes, nempe quia non semper eodem modo eueniūt, & quia interdum deficiunt à suo ordine naturali & cursu, tamē quia cum eueniunt, necessariò eueniunt, & cum deficiunt, necessariò deficiunt, possunt dici hoc modo euenire ex necessitate. Atque hanc opinionem tenuit Auicenna in sua Metaphysica, vt refert D. Thomas in 3 cōtra Gentes, cap. 86. eamque sequitur Ochamus 1. Quodlibeto quæst. 17. à qua fanē non videtur inter lum abhorre D. Thomas, quippe qui in 1. part. quæst. 19. art. 6. ita scribit; *Potest aliquid fieri extra ordinem alicuius causæ particularis, nō autem extra ordinem causæ universalis, sub qua omnes causæ particulares comprehenduntur; quia si aliqua causæ particularis deficit à suo effectū, hoc est propter aliquam aliam causam particularem impediētem, quæ continetur sub ordine causæ universalis, unde effectus*

Opinio Auicennæ & Ochami, quæ interdum placuisse videtur etiam D. Th. nullū effectū omnino naturalem casu euenire posse respectu cœli.

ordinem causſa vniuerſalis nullo modo poteſt exire ; & hoc etiã pates in corporalibus, poteſt enim impediri quòd aliqua ſtella non inducas ſuum effectum, ſed tamen quicumque effectus ex cauſſa corporea impediẽte in rebus corporalibus conſequatur, oportet quòd reducatur per aliquas cauſſas medias in vniuerſalem virtutem primi cœlis. Hæc ibi D. Thomas ; & in Prima Secundæ, quæſtione 109. art. 1. ait, quòd ſicut omnes motus corporales reducuntur in motum cœleſtis corporis, tanquam in primum mouens corporale, ita omnes motus, tam corporales, quàm ſpirituales, reducuntur in primum mouens ſimpliciter: quod eſt Deus, ex quo licet inferre omnes effectus corporales per ſe referri ad aliquam cauſſam cœleſtem, quare nullus effectus corporalis erit per accidens, & à caſu, reſpectu cœli. Hæc diſputantur à viris doctis ; & vtraque quidem opinio eſt ſatis probabilis. Verùm ſi ponamus id quod à Thomiſtis omnibus & aliis præterea Philoſophis ponitur atque conceditur, nimirum ad produktionẽ cuiuſlibet effectus corporalis, neceſſarium eſſe actualẽ cœli cõcurſum, ex hac cõceſſione neceſſariò cõſicitur, nihil in rebus Phyſicis & corporeis per accidens & caſu effici poſſe reſpectu cœli, quippe cū ad cuiuſvis effectus Phyſici produktionẽ vis & cauſſalitas cœli neceſſariò & per ſe cõcurrat. Sed pergamus ad alia.

An fortuna ſit diuinum aliquod numen, vt vulgò putatur.

C A P. V.

PINIO exiſtimantium Fortunam eſſe numẽ aliquod occultum & diuinum, peruetus fuit ; eamque Ariſtot. in 2. Phyl. tex. 47. his verbis innuit ; *Sunt quidã, quibus fortuna videtur quidẽ eſſe cauſſa, immanifeſta autem intellectui humano tanquàm diuinũ quidã exiſtens & felicius. Quem locum explanans Simplicius ſcribit ; Nõnulli Fortunã & eſſe, & cauſſam eſſe dicũt, quid ſit autem dicere nequeũt, cū eam humana menti ignotam exiſtẽt, vt quæ ſit res quadam diuina, & propterea humanam exuperet cognitionem ; quemadmodũ videntur Stoici dicere: quòd autem multi in hac fuerint ſententiã ex eo clarum eſt, quòd Fortunã tanquàm Deum adorent, & templa ei adificẽt, & in eam hymnos canant. Videtur autem hac opinio quòd ſit diuinũ quid Fortune etiam ante Ariſt. fuiſſe apud Græcos, & nõ fuiſſe primos in hac ſententiã Stoicos, vt quidam exiſtimãt. Item Plato in Legibus, Dem quidẽ (inquit) omnia, & cum eo fortuna & oc-caſo vniuerſas res humanas gubernãt. Hęc Simplicius. Quinimò Ethnici tantũ tribuebant Fortunæ, vt à Romanis multa ei templa & ſimulachra erecta fuerint variis nominibus conſecrata ; vt videre eſt apud Liuium, & apud Plutarchum in Problematibus: exempli cauſſa Romæ cõſecrata fuit ædes Malæ Fortunæ & Detectatæ in exquilis;*

fuit etiam ædes Fortunæ Fortis in ripa Tyberina iuxta Theatrum: Erat templum Fortunæ Paruæ, & Virginis Fortunæ, & Primigeniæ, & Obsequentiæ ad Capenam: & Priuatæ, & Publicæ, & Viscatæ, & Virilis, & Conuertentiæ, in Palatio: & Benefesperantis, & Auertentiæ, & Blandæ, & Dubiæ, in Auentino: & Mammosæ in duodecima regione: & Barbata & Muliebris. Quibus omnibus principium dedit Seruius Tullius, tum quòd ab ea ex seruo in regnum esset euectus, tum etiam prospiciens eam occasionibus rerum plurimùm habere in vtramque partem momenti, omnique in re humana dominari; sicut Plutarchus inquit in Problematis. Hæc ex Ludouici Viuis, hominis sanè disertis & eruditis, commentariis, in 18. capite lib. 4. de Ciuitate Dei B. Augustini sumpta, hoc loco commemoranda duximus. Verùm de templis, Fortunæ olim dicatis, Simplicius in 2. Phy. super tex. 47. hæc scribit; *Quòd autem quidam etiam Fortuna templa adificauerint, verisimile est id fuisse postea, id est, post Platonem, & Aristotel. constitutum, nō enim habemus apud veteres Fortunarum templa in historiis narrata, vel dies festos descriptos: quanquam Fortuna nomen sciamus in honore fuisse apud veteres. Delphus autem precedebat hoc etiam in scitationibus, O Fortuna, & Apollo, huic ne respondes? quin etiam apud Orpheum eius mētio facta est.* Hæc Simplicius. Qualis autem sit Fortuna, simulachrum eius ab antiquis expressum, pulchrè declarabat; quod secundum Albertum in 2. Phys. super tex. 47. ita se habebat; erat simulachrum quoddam in rota, cæcum, & vna parte album, altera, nigrum. In rota, propter volubilitatē eius, cæcum, propter imprudentiam, partim album & partim nigrū, propter eufortunium & infortunium, quæ sunt partes fortunæ. Cæcitatem autem fortunæ breuiter indicat Arist. in Sect. 29. problemate 8. his verbis; *Cur diuitia magna ex parte ab hominibus prauis potius quàm à bonis habentur? An quia Fortuna caca est, & discernere atque seligere nō potest quòd melius aut deterius est.* Quocirca rectè Aristophanes fingit Plurū, qui est Deus diuitiarum, cū à Ioue mittitur ad homines bonos, incodere claudum, cū verò pergit ad malos, lætissimum, & celerrimum exilire. Quamobrem sapienter D. Augustinus in 4. lib. de Ciuitate Dei cap. 18. redarguit eos qui Fortunā colūt vt Deā; *Quomodo, inquit, bona est fortuna qua sine vllō iudicio venit & ad bonos & ad malos? Vt quid autem colitur, que ita caca est passim in quolibet incurrens vt suos cultores plerumque prætereat, & suis contemptoribus hæreat? aut si aliquid proficiat cultores eius, vt ab illa videatur & amentur, iam merita sequitur, nō fortuita venit. Vbi est ergo definitio illa Fortuna? ubi est quòd à fortuitis etiam nomen accepit? nihil enim prodest illam colere si Fortuna est, si autem suos cultores discernit vt prosit, Fortuna non est.* Audiamus etiā Pliniū, lib. 2. cap. 7. insanam mortalium de numine Fortunæ opinionem.

*Simulachrum
Fortuna.*

*D. Augusti-
nus.*

Elegans Plinij sententia.

elegantissimis & lepidissimis verbis eludentem; Inuenit (ait Plinius) sibi ipsa mortalitas numen, quò minùs etiam plana esses de Deo coniectatio. Toro quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, una nominatur, una accusatur, una agitur res, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur & cū conuiciis colitur; volubili à plerisque, etiam ceca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum faustrix. Huic omnia expensa, omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utranque paginam facit; adeòque obnoxia sumus sorti, ut fors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Hæc Plinius. Est igitur inanis & plenus amentię Fortunę cultus, ut non in scitè Poëta ille cecinerit;

Nullum numen abest si sis prudentia, sed te

Nos facimus Fortuna Deam, cælòque locamus.

Sed, ut vis & natura fortunę, eiusque proprietates atque conditiones intelligantur, & si quę sunt in hac materia graues & obscurę quæstiones illustrentur & explicentur, definitionem fortunę ex Aristotelis doctrina & sententia confectam, exponemus.

Exponitur definitio fortuna.

CAP. VI.

IX iis quę Arist. scribit in 2. Phys. tex. 52. potest colligi hæc definitio seu descriptio fortunę; *Fortuna est causa per accidens, in qua operatur ob aliquem finem, ex electione, neque semper, neque ut plurimum.* In qua definitione continentur quinque particulę, quę sigillatim explanandę sunt. Prima est; *Causa.* Secunda est; *Per accidens.* Tertia est; *Ob aliquem finem.* Quarta est; *Ex electione.* Quinta; *Neque semper, neque ut plurimum.* Et quamuis hanc vltimam particulam Aristoteles supradicto textu non exprimat; ea tamen elicitur ex 48. tex. *Causa* Nomen fortunę vulgò ferè vsurpatur, non pro aliqua causa, sed pro fortuitis euentis, quam opinionem sequens Boëtius 5. lib. de Consolatione prosa prima, ita definiuit fortunam & casum; *Casus est inopinatus aliqui ex fluentibus causis, in iis qua ob aliquid geruntur euentus.* Sed Arist. fortunam facit causam quandam, non quidem ut materiam & formam, nam hæ sunt partes essentielles ipsius effectus necessariò ei coniunctę, at fortuna, verbi gratia, thesauri inuenti à fodiente, neque est pars essentialis eius, neque cum eo necessariò coniuncta: potest enim thesaurus & fortuito & non fortuito reperiri. Neque verò ratio finis conuenit fortunę; finis enim est cuius gratia aliquid fit, & est propositus atque intentus ab agente, quod longè remotum est à nozione ipsius fortunę. Relinquitur igitur fortunam referendam esse

esse ad genus causæ efficientis, sicut Aristot. ait in 2. phy. tex. 63. quod etiam declarant quæ ab antiquis iactantur de fortuna; aiunt enim illam esse dominam omnium rerum, & pro suo arbitrio regere & administrare res humanas, nullam item habere rationem ac discrimen bonorum ac improborum: quæ sanè ostendunt fortunam esse causam efficientem.

Per accidens. Dupliciter aliquid est causa per accidens, aut quia est accidens causæ per se, ut musicus est causa per accidens domus, quoniam esse musicum accedit ædificatori, qui est per se causa domus: aut quia est causa alicuius, quod accedit effectui suo per se intento, ut Medicus per accidens sanat musicum, quia ægroto, qui sanatur per se à Medico, accedit ipsum esse musicum. Ac in priori quidem genere, causa per accidens, est diuersa à causa per se, effectus autem vtriusque est idem: in posteriori autem, causa vtraque est eadem res, effectus verò sunt diuersi. Atque huius posterioris generis fortuna dicitur esse causa per accidens; nam idem homo fodiens agrum, est causa per se illius fossionis, & est causa per accidens, quæ dicitur fortuna thesauri, qui ab eo inuenitur, quatenus talis inuentio thesauri accedit fossioni. Verùm huiusmodi effectus per accidens, tribus modis (ut rectè ait D. Thomas) potest esse coniunctus cum effectui per se alicuius causæ; vel necessariò, ut homo per se generat hominem, per accidens autem risibile, quod tamen est necessariò coniunctum cum homine; vel frequenter seu ut plurimum, ut homo per accidens generat lachrymantem, sed frequenter accedit ut qui nascitur prodeat lachrymans; vel denique rarò & indeterminatè, ut quod cum nascitur homo cælum corruscet, vel terræmotus fiat. Effectus autem fortuitus, neque necessariò, neque ut plurimum connexus est cum effectui per se causæ efficientis; ut patet in thesauro inuento à fodiente terram. Quod autem fortuna sit causa per accidens, sic probatur. Nā omnis causa per se, est determinata, & certò sciri potest, & semper, vel ut plurimum eodem modo operatur, & agit ob aliquem finem determinatum & à se intentum; sed hæc omnia remotissima sunt à fortuna; ergo ipsa non est causa per se, sed per accidens.

Ob aliquem finem. Non quod fortuna intendat aliquem finem, aut quod effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est cōtra rationem fortunæ; sed hoc debet exponi dupliciter: aut quia res fortuita eiusmodi est, ut si præuisa fuisset ab agente, proculdubio fuisset ab eo intenta, vel ad eam expetendam vel ad fugiendam. Et hoc videtur significare Arist. in 2. Phys. text. 51. his verbis; *Causa recipiendi argentum venisset, reportaturus pecuniam si sciisset, venit autem non huius gratia, sed accedit venisse & fecisse hoc reportandi gratia:* aut quia effe-

actus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, ut inuentio thesauri cum plantatione vineæ, cuius gratia terra fodiebatur; quamuis igitur fortuna, ea ratione ut fortuna est, non agat propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem; quare si esset aliquod agens quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum ad quod eius operatio vel naturaliter, vel ex electione referretur, id profectò nūquàm ageret fortuitò. Etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiam violentus, quia violentus præsupponit naturalem, cui est contrarius, ut docet Arist. in 1. & 3. de Cælo. Potest autem dici aliqua actio non fieri propter finem, tribus modis; vel quia ipsa est propter se, & non propter aliud, ut actio in qua est felicitas: vel quia fit ab agente non intèdente ipsam, ut si quis aliud attentè cogitans, vel vngues rodat, vel fricat barbâ, huiusmodi enim actiones non fiunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione: vel quia talis actio est coniuncta & accidit ei actioni, quæ per se intenditur, ut inuentio thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

*Tribus modis
actio non fit,
ob aliquem
finem.*

Ex electione. Fortuna est tantum in iis, quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo; nam in iis est fortuna, quos dicimus fortunatos vel infortunatos, hi autem propriè sunt homines: quamquàm hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed impropriè, & metaphoricè, & sic ille Poëta dixit fortunatos esse eos lapides, qui sunt in aris templorum, nam cum cæteri conculcètur, illi coluntur, & honorantur; vide Arist. in 2. Phy. tex. 58. & 59. ubi scribit fortunam esse in iis quæ agunt; agere autem proprium est hominis, nam is propriè agit in cuius potestate est agere, & non agere, talis est homo, qui est dominus suarum actionum, reliqua verò quæ rationem non habent, potiùs dici debent agi, quàm agere. Nam actio, quæ Græcè dicitur *πρᾶξις* est ea quæ tantum fit ex electione in qua consistit virtus aut vitium. Rectè igitur Arist. in 2. Phy. text. 52. affirmat circa idè versari intellectum & fortunam: quamquàm fortuna accidit ob defectum intellectus, qui non potest providere omnia futura, ne quid accidat præter eius intentionem; quare idem Arist. pulchrè scribit, ubi est multum intellectus ibi esse parum fortunæ, & ubi multum est fortunæ, ibi esse parum intellectus. Quo fit ut respectu Dei, cuius intellectus omnia liquidò cernit, nihil fortuitò possit accidere; benè item dicebat Polus, ut est apud Platonem in Gorgis, & apud Aristot. in 1. Metaphy. fortunam esse inimicam arti, esse autem sociam & comitem imperitiæ.

exponi-

Exponitur vltima pars definitionis fortuna, & expenditur opinio Auicenna aientiu fortunam versari in iis qua sunt ad vtrumlibet.

CAP. VII.

NEQUE semper, neque ut plurimum. Cælum semper eodẽ modo mouetur atq; operatur, & sicut habet incorruptibilem substantiam, ita quoq; habet modum agendi immutabilem: cui rei causa est, quia caret ea materia, quæ habet in se priuatione & potentiâ contradictionis, ex qua oritur indeterminatio & inordinatio, omnisque defectus & error. Agentia verò sublunaria ut plurimum quidem attingunt finem, interdum autem deficiunt ob indeterminatorem materiæ & priuationis quæ in ipsis inest, quæ res obstat quominus regimẽ, directionem & ordinationem causarum cœlestium, ita possint in se ipsis accipere, quin aliquando deficiant. Quod ergo agens sublunare in operando deficiat, cælum autem minime, non euenit tantum (ut dixit Auicenna) quia cœlo nullum obstat externum impedimentum atque contrarium, quemadmodum agentibus sublunaribus; nam hæc causa est externa, remota, & quasi per accidens: sicut non dicitur propriè aliquid esse corruptibile vel incorruptibile, quia vel habet contrarium vel eo caret, sed quia intrinsecè ac secundum naturam suam est tale, ut Arist. docet in 10. Metaphy. text. vltimo.

Verum quia quod non est semper, nec ut plurimum, duplex est, aut enim est contingens, ut vocant, ad vtrumlibet, ut ambulare & nõ ambulare, & omnes actiones quæ proficiscuntur ex libero arbitrio; aut est raro contingens, ut thesaurum inueniri ab eo qui fodit terram, sicut Arist. tradit in 1. Priorum & 1. Perihermenias. dubium est, an fortuna tantum versetur in iis quæ raro contingunt, an etiam in iis quæ ad vtrumlibet eueniunt. Auicenna in 1. lib. Sufficientiæ, cap. 13. opinatur fortunam non solum versari in iis quæ raro contingunt, sed etiam in iis quæ ad vtrumlibet; quod ita probari potest. Arist. in 2. Physic. tex. 48. 51. 55. 56. ait fortunam esse in iis quæ neque semper, neque frequenter eueniunt: sed in his non modò sunt ea quæ raro contingunt, sed etiam quæ ad vtrumlibet, hæc enim neque semper, neq; frequenter eueniunt: ergo fortuna locum habet etiam in iis quæ sunt ad vtrumlibet. Et quia videri poterat absurdum, ipsum ambulare, sedere, & alias similes actiones, dicere fortuitas, cum proueniant à voluntate, idcirco Auicenna inquit, eiusmodi actiones non esse fortuitas respectu voluntatis à qua determinatur & imperantur, sed respectu virtutis motiæ, quæ est in animali; huic enim, quia ipsa indifferens.

Questio, an in iis que sunt ad vtrumlibet, fortuna versetur. Auicenna.

Simplicius.

est ad ambulandum & non ambulandum, casu accidit, vt homo ambulet, vel non ambulet. Hæc est opinio Auicennæ: cui Simplicius in 2. Phy. tex 48. non videtur dissentire, ita scribens; *Quod neque semper, neque frequenter euenit, id vel raro contingit, vel ex æquo est, nam quod est ex æquo; arius est iis quæ ut semper, vel ut plurimum fiunt, & ideo (ut existimo) Aristoteles id quod ex æquo & id quod est rariū præter id quod est ut plurimum communiter & perpetuò vocauit.* Hæc Simplicius. Quamquam dici potest Simplicium illis verbis docere voluisse, in iis quæ neque semper, neque ut plurimum fiunt, duo genera rerum contineri, nimirum quæ ex æquo, & quæ raro accidunt; non autem significare voluisse, in hoc viroque genere rerum, fortunam versari.

Opinio contraria quæ est Themistij, Auarrois, Alberti, D. Thomæ, & est probabilior.

Sed Auicennæ aduersantur Themistius, Auerroës, Albertus & D. Thomas negantes fortunam esse posse in iis rebus quæ fiunt ad vtrumlibet. Vide digressionem Auerrois 2. Phy. commeto. 48. Quorum sententia nobis magis probatur, eaque confirmari potest his rationibus. Primò, effectus iudicari debet qualis sit, an nimirum sit fortuitus, nec ne, ex causâ principali à qua procedit, sed (verbi gratia) ambulatio, principaliter procedit à voluntate secundum determinationem & exercitiū; respectu autem voluntatis, ea non est secundum Auicennam fortuita; ergo ambulatio simpliciter dici debet non esse fortuita. Deinde, Aristoteles ait fortunam esse in eo agente quod agit ex intellectu & electione; ergo si ambulatio esset fortuita, talis profectò esset respectu ambulantis, quatenus agit per intellectum & voluntatem; sed Auicenna vult ambulationem, non esse fortuitam respectu voluntatis; ergo ipsa nullo modo est fortuita. Postea, vel ambulatio procedit à virtute motiua, ea ratione vt ipsa est indifferens ad ambulandum & non ambulandum, & hoc dici non potest, quia virtus motiua, vt est indifferens, nequit efficere ambulationem potius quam eius oppositum; vel procedit à virtute motiua, vt determinatur à voluntate ad ambulandum, sed hoc modo Auicenna negat eam esse fortuitam, ergo nullo modo ambulatio dici potest fortuita. Præterea, aut virtus motiua habet aliquem finem, aut non habet; si habet, cum is non possit esse alius quam eius operatio, non erit talis operatio fortuita respectu illius potentia, vt potè quæ sit eius finis: si autem nullum habet finem, ne sic quidem respectu illius ambulatio erit fortuita, etenim fortuna tantum est in iis quæ agunt ob aliquem finem, vt supra docuimus. Amplius, si ambulatio est fortuita respectu virtutis motiua quæ est in animali; ergo effectus fortuitus, esset certus atque determinatus, & fortuita esset causâ per se ac determinata; consequens est, & contra Arist. & contra ea, quæ à nobis supra confirmata sunt; consequentia verò manifesta est, nam ambulatio non potest effici nisi à virtute motiua

motiua animalis, & talis virtus est determinata & per se causa illius ambulationis, & virtus motiua fuit à natura tributa animali propter motum, qualis est ambulatio. Ad hæc, sequeretur omnia instrumeta tamen naturæ, quàm artis, agere fortuito; cum tamē finis illorum sit eorum actio atque usus: patet consequentia, quia sicut virtus motiua secundum Auicennam est indifferens ad mouendum & non mouendum, nisi determinetur à voluntate, ita quodlibet instrumentum est indifferens ad agendum & non agendum, nisi moueatur & determinetur à principali agente. His accedit, quod ipsum velle & ipsum intelligere, essent actiones fortuitæ, respectu voluntatis & intellectus; quippe cum voluntas sit indifferens ad volendum & non volendum; qua tamen re nihil fingi potest magis absurdum. Postremo, opinio Auicennæ est contra communem sententiam & modum loquendi omnium hominum, nemo enim huiusmodi actiones, quæ sunt ad vtrumlibet, vocat fortuitas. Quamobrem quoniā Arist. in 1. Phy. tex. 48. ex communi modo loquendi & sentiendi, demonstrat fortunam neque semper neque frequenter agere, clarum autem est ex communi modo sentiendi hominum, actiones quæ sunt ad vtrumlibet, non fieri fortuito; quippe cum procedant ex electione & intentione agentis; idcirco Arist. vt bene aduertit Philoponus, non curauit nominatim excludere & remouere fortunam ab huiusmodi rebus quæ sunt contingentes ad vtrumlibet. Atque hoc modò facile diluitur atque euertitur ea ratio qua niti atque fulciri videbatur opinio Auicennæ. Verum contra definitionem fortunæ diligenter adhuc explanatam, existunt nonnullæ dubitationes, quas enucleare oportet, vt quæ ad perfectam fortunæ cognitionem pertinent, omnia perspicua & indubitata maneant.

Ponuntur dubitationes contra definitionem fortunæ.

C A P. VIII.

R I M A dubitatio. Non videretur fortuna esse causa per accidens & indeterminata; cum enim thesaurus reperitur ab eo qui fodit terram, causa illius inuentionis est determinata & nota; etenim non est alia, quàm ipsa fossio terræ. Secunda dubitatio. Pomponatius in primo suo libro de Fato & libero arbitrio, cap. 6. existimat eos omnes effectus qui dicuntur fortuiti & casuales, habere certas ac determinatas causas à quibus proficiantur. Quod ipse confirmat dupliciter. Primo, quia illæ causæ sunt per se ac determinatæ, quibus positis necessario existit effectus; sed inuentio thesauri à fodiente terram, quæ censetur effectus; fortuitus, habet eiusmodi causas, vt illis positis necessario existat; ergo habet causas per se de-

Opinio Pomponatij amentis omnes effectus, qui dicuntur fortuiti, habere certas & determinatas causas.

K

terminatas; quare cùm fortuna censeatur esse causa illius inuentio-
nis, erit ipsa causa per se ac determinata. Probatur minor: causa
propter quas inuenitur thesaurus, sunt duæ; vna est, thesaurum fuisse
in eo loco reconditum; altera est, fodi eum locum, in quo reconditus
est; sed quotiescunque huiusmodi duæ causæ ponuntur, id est, quo-
tiescunque foditur terra in qua repositus fuerat thesaurus, semper ac
necessariò inuenitur, quare talis inuentio, habet causam per se ac de-
terminatà à qua necessariò procedit. Deinde, idem comprobatur etiam
hoc argumento; secundum Albertum in 3. lib. Mineralium cap. 1. ars
magica inter alia multa, eaque præclara & admiranda quæ tradit, do-
cet etiam inuenire thesauros abditos terræque reconditos; sed omnis ars
& sciëntia versatur circa ea quæ sunt per se ac determinata, quod enim
est per accidens & indeterminatum, auctore Arist. 6. lib. Metaphysic.
sub nullam scientiam aut artem cadit; ergo inuentio thesauri non est
fortuita. Tertia dubitatio. Effectus fortuitus, habet pro causa sua per
se ac determinata ipsam fortunam; etenim fortuna est causa per se ef-
fectus fortuiti; ergo non verè dictum fuit fortunam esse causam per
accidens effectus fortuiti. Quarta dubitatio. Si fortuna est in iis, quæ
rarò contingunt, cùm rarò eueniat eclipsis solis, rarò cometæ cauda-
ti, rarissimisque sit aspectus atque coniunctio multorum siderum,
utpote quæ semel tantummodò accidat, denique quid rarius viro sa-
piente & innocente? An hæc omnia casu & fortuito contingere exi-
stimandum est. Quinta dubitatio. Cùm positum sit in definitione
fortunæ, eam esse causam per accidens, superflue deinde additur; *Ne-
que semper, neque ut plurimum*. Nam sicut omne quod est per se vel sem-
per, vel ut plurimum euenit, ut declaratur in 1. Poster. sic è contrario
videtur, id quod est per accidens, neque semper, neque ut plurimum
sed rarò esse debere. Sexta dubitatio. Dictum est, effectum fortuitum &
rarò & præter intentionem agentis accidere; sed hæc duo non sem-
per in effectum fortuito inuicem cõhærent; ergo non est necesse ef-
fectum fortuitum semper habere in se prædictas duas condiciones, id
est, ut rarò accidat, & præter intentionem agentis: probatur minor,
nam si quis ludens aliquo lusu fortuito, id est, cuius euētus sit dubius
& incertus, & intendens lucrari, lucretur, tale lucrum est fortuitum,
utpote quod neque semper, neque ut plurimum ludeti obtingat; ip-
sum tamen non accidit præter intentionem ludentis. Similiter etiam
si quis hyeme nauigans, faciat naufragium, illud naufragium fortui-
tò accidit, id est, præter atque adeò etiam contra intentionem nauig-
antis, ipsum tamen ut plurimum contingit, ferè enim vsu venit, ut
qui nauigant hyeme, multum periclitentur. Septima dubitatio. Si pi-
ctor aliquis, cupiens atque contendens exprimere spumam quidam
in ore

in ore imaginis quam depingit, cū diu, multūque in eo frustra elaborasset, tandem indignatione commotus proiecerit colores in os imaginis, atque eo modo spumā illam effinxerit, expressio huiusmodi spumæ, proculdubio est fortuita, ipsa tamē ab illo pictore erat valde intenta. Octaua dubitatio. Videntur ea quæ in 2. Phy. de fortuna scripta sunt ab Arist. non admodum cohærere, quin etiam pugnare cum iis, quæ idem Arist. scribit de fortuna in 7. lib. Moralium ad Eudemum cap. 18. nam eo in loco affirmat fortunam esse causam quādam diuinam, à qua incitantur homines ad bona, & retrahantur à malis; & ab illa dari homini initium intelligendi, volendi & prosperè agendi. Neque horum dissimilia scribit Plato in lib. de Legibus, asserens Deum vnā cum fortuna & occasione regere & administrare omnes res humanas. Atque hæc quidem dubitari & dici possunt contra definitionem fortunæ, quæ tamen, siquidem fortunæ definitio rectè à nobis tradita & cōstituta fuit, falsa esse perspicuum est. Quocirca qua ratione benè ac facilè dissolui possint ostendamus, ad singulas dubitationes, eodem ordine quo sunt proposiæ respondendo.

Soluntur supradictæ dubitationes.

C A P. IX.

 PRIMAM Dubitationem hoc modo respondemus. Causa propter quam nunc, v.g. repertus fuit thesaurus, est determinata & nota, nimirum fossio terræ ad efficiendum sepulchrum; sed causæ omnes propter quas thesaurus simpliciter potest inueniri, sunt indefinitæ & indeterminatæ; vnde ait Arist. in 2. Phys. tex. 50. causam per accidens esse indefinitā, infinita enim vni possunt accidere; & in text. 65. [Fortuna (inquit) est eorum quæ sunt à natura aut ab intellectu, sed horum multitudo indeterminata est.] Themist. etiam in 2. Phy. super tex. 51. ita scribit.] Est autem indefinitum nihilominus fortuna, immò latius etiam aliquātò quàm cætera, nam thesaurum reperire, multis & infinitis ex causis possumus, gratia, factis & institutis alterius; videlicet serendi gratia, pauimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteū; constituendę condendæque sepulturæ, templi ædificandi, atque similiū infinitorū] quare licet nūc repertus sit thesaurus propter fossionem terræ ad condendum sepulchrum, tamen id est per accidens respectu connexionis huius causæ cum tali effectu, potuit enim eiusmodi effectus ex multis aliis causis proficisci. Ad 2. Licet, si ponamus thesaurum fuisse reconditū in aliquo loco, eūque locum à quopiam fodi, necessariò hinc efficitur illam thesaurum reperiri, tamen illa duo poni, & inuicem concur-

K ij

rere, per accidens & raro contingit. Præterea, in actionibus humanis præcipue spectanda est agentis intentio, cū igitur nec eius qui recondit thesaurū intētio fuerit eum reperiri à fodiente terrā, nec eius qui fodit terrā, intentio fuit inuenire thesaurū, necesse est talē inuētionē thesauri, per accidens esse; nā in agente per intellectū & voluntatem, quod fit secundū intentionē eius, dicitur fieri per se, quod autē præter intentionē fit, per accidens fieri dicitur. Ad id autē quod additur de arte inueniēdi thesauros absconditos, ita respondendum est. Non omnis inuentio thesauri est fortuita: sed ea quæ accidit præter intētionē; quare si qua est ars, quæ doceat inuenire thesauros absconditos, eiusmodi inuentio non est fortuita, quippe cū ea sit non modo secundū intentionē agentis vel quærentis, sed etiā secundū certā definitāque

*Quando in-
uētio thesau-
ri est fortuita
& quādo nō.*

artis rationē, [Planē (inquit Themist. in 2. Phy. super tex. 65.) neq; inuentio thesauri, neq; iactio fundamentorum, & fossio, simpliciter pertinet ad fortunā, posset enim quis fodere ex industria spe inueniendi thesaurum. Sed cū non ad eum finē iacta sunt fundamenta, atq; iacienti obuius factus est thesaurus, & quodammodo fodientis manū offendit, huiusmodi occurus superuentusve fortuitus propriē nuncupatur] Hæc Themist. Quod si qui intendens thesaurū inuenire, fodit terrā atque eū inuenit, non dicitur secundū Themistium fortuitō inuenire, ergo multō minus is qui nō solū intendit inuenire, sed etiā callēt artē inueniendi thesauros absconditos. Ad tertiā. Est quidē fortuna caussa per se effectus fortuiti, sed fortunam esse causā per se est dicere fortunā esse causā indeterminatā, quia sub nomine fortunæ latent infinitæ atq; indeterminatæ causæ. Latet igitur in ipsa dubitatione fallacia, nā quāuis si vniuersē cōferas fortunā cū effectū fortuito videātur habere inuicē cōnexionē certā, ac determinatā, tamē si in particulari cōpares hūc effectū fortuitū, videlicet inuentionem thesauri, cum omnibus causis per quas haberi potuit, reperies illas esse indefinitas, ac indeterminatas. Similiter etiam si illam thesauri inuētionem conferas cū fossione terræ ad efficiendum sepulchrum, videbis inter talem causā, & talem effectū, nullam esse connexionem

*Dupliciter a-
liquid raro
euenit.*

per se, atque coniunctionem. Ad quartam. Dupliciter aliquid est raro eueniens secundū Auicennam: vno modo, respectu temporis, quia raro euenit, vt eclipsis solis: altero modo, respectu causæ, quia ex tali causā posita, raro existit talis effectus, sicut raro accidit, vt quis fodiendo agrum, inueniat thesaurum: quod priori modo fit raro, non contingit fortuitō, immō fieri potest, vt necessariō eueniat, vt patet in eclipsi solis, quin etiam, quæ sunt huius generis, possunt dici semper euenire, non quidem absolute, sed quia cum eorum causā posita est, semper eueniunt: quod autem posteriori modo.

modo fit rarò, id fortuitò contingit. Effectus igitur fortuitus utroque modo est rarus, & quia simpliciter rarò accidit, & quia ex tali causa, rarò & per accidens existit. Ad quintam. Non est superuacanea talis particula, nam neque simpliciter omne rarum est per accidens, ut patet in eclipsi solis, & aliis similibus, quæ rarò quidem, sed non per accidens eueniunt; neque omne per accidens, est rarum, nam homo generans hominem, etiam per accidens generat hominem quantum, & risibilem, quæ tamen homini necessariò sunt adiuncta. Ad sextam. Effectus fortuitus, ut simpliciter sit fortuitus, duo in se habere debet; unum est, ut accidat præter intentionem agentis; alterum est, ut sit in iis quæ rarò eueniunt: si alterutrum horum defuerit, non erit absolute fortuitus, sed tantummodò secundum quid: quare qui intendit ex ludo lucrari, tamen si lucrum incertum sit, tamen ipsum non est simpliciter fortuitum, quippe cum sit intentum & optatum à ludete: veluti si quis terram foderet, ut inueniret thesaurum, tunc inuētiō thesauri (ut Themistius dicere paulò ante commemorauimus) non esset fortuita, tamen si incerta sit, & rarò contingens. Similiter (inquit Alexander) si quis immoderate corpus exerceat usque ad sudorem, & lassitudinem, quam continuò subsequatur febris, huiusmodi febris non est fortuita, licet ea præter illius voluntatem, & opinionem accidat, quia ut plurimum euenit, ut qui immoderate fatigantur & sudant, in febrem incidunt: idem quoque dicendum est de eo qui hyeme nauigās facit naufragiū; non enim (ait Themist. in 1. Phy. super tex. 91.) ea omnia quæ citra consilium, & voluntatem eueniunt statim fieri videntur à fortuna. Euenit hyeme nauiganti naufragium facere, hoc neque ex proposito, consiliove; neque fortuitò euenisse dicimus, quia plurimum solet exitus iste esse nauigantium hyeme. Ad septimam. Quamuis ille pictor intenderet exprimere spumam, tamen non putabat eo modo exprimi posse quo expressa fuit, videlicet proiciendo colores in os imaginis, quare illo modo spumam fieri, & rarò contingit, & præter intentionem agentis. Ad octauam. Arist. in 1. Phy. Physicè ac verè de fortuna loquitur, in illis autem ad Eudemū libris, moraliter, id est, populariter; multa enim Aristoteles in illis libris moralibus tractat, non tam limatè ad veritatem Philosophicam, quam ad vulgarem opinionem, sensumque popularem, atque ad commune hominū iudicium accommodatè. Posset etiam dici, effectus fortuitos appellari posse diuinos, vel à diuina causa perfectos; quia licet ipsi respectu hominis sint per accidens, tamè respectu Dei omnia regentis, & administrantis, sunt per se: cum enim nō sint ab homine prouisi & intēti, sed à Deo tantū definiti & ordinati, merito sanè nō humani, sed diuini appellātur. Verū de fortuna hæc enūta.

De casu vel potius de monstris qua vulgò putantur casu euenire.

C A P. X.

Asvs ea re solùm differt à fortuna quòd fortuna, in iis est quæ agunt ex electione, & in rebus humanis locum habet; casus autem in agentibus naturalibus, & in iis quæ sunt naturaliter, versatur: in quibus si quid rarò & per accidens fit, id casu euenire dicitur. Vide Aristotelem 2. lib. Physicorum, à tex. 60. vsque ad 65. De monstris autem breuiter hoc loco explicandum est; partim quoniam ea vulgò putantur fieri casu, vt indicat Arist. 2. Phys. tex. 64. partim etiam, quia licet natura operetur ob aliquem finem quem vltimum plurimum assequitur, interdum tamen ab eo deficit & aberrat, ex quo monstrum existit; vt est apud Arist. in 2. Phys. tex. 82. Neque verò quæcunque de monstris vel fabulosè, vel historicè, vel etiam Philosophicè commemorari possent, ea hîc subtiliter exponemus, sed tantùm attingemus pauca quædam in quibus Physica & generalis monstrorum cognitio, continetur; declarandum enim est quid sit monstrum, quæ sint monstrorum genera, quæve causæ, in quibus rebus monstra reperiuntur, & an ea casu effici & existere putandum sit.

Quid sit monstrum.

Monstra esse in rebus naturalibus, clarum est. Etenim cernimus, in omni ferè animantium specie, interdum naturam à fine suo deficere & errare, qui defectus & error si est insignis, vocatur monstrum. Quinetiam necesse est huiusmodi monstra aliquando contingere; nam necesse est, id quod defectibile est aliquando deficere: atque hinc ratio & origo monstrorum existit. Quid autem sit monstrum, ad hunc modum videtur Aristoteles explicasse in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. *Monstrum esse oblesionem rei præter eius naturam, in iis qua non semper, sed vt plurimum agunt eodem modo.* Potest etiam in text. 82. lib. 2. Phys. elici alia definitio monstri, vt monstrum sit, *peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, quo tamen frustratur aliquo principio corrupto.* Vel aliter etiam definire possumus, monstrum esse *vitium naturæ deficientis à fine suo ob aliquod impedimentum, raro contingens.*

Septem genera monstrorum.

Sunt autem multa monstrorum genera; potest enim monstrum variis modis effici. Primò. In sexu, vt si fuerit aut incerti sexus, aut habens vtrumque, cuiusmodi est Hermaphroditus. Secundò. Propter aliquam qualitatem, vt si habeat nimiam crassitiem, aut tenuitatem, aut aliam quampiam notabilem & inusitatam qualitatem. Tertiò. In excessu aut defectu magnitudinis, vt si membra fuerint insigniter maiora aut minora, quàm cõmuniter ac naturaliter esse solent. Quartò. In

tò. In situ, vt si membra præter consuetudinem naturæ sint transposita. Quintò. In figura, vt si homo sit figura nõ recta, sed ponatur more quadrupedum, aut si homo habeat faciem, aut aliud membrum, non modo humano, sed ferino. Sextò. In victu & moribus, nam qui humanis carnibus delectantur & ob id vocantur ἀνθρωποφάγοι inter monstra, & portenta humanæ naturæ numerari debent. Septimò. In numero, vt si nascatur homo, biceps vel senos digitos singulis manibus habens, aut tantum monoculus, vel vnipes.

Multas autem ob causas monstra contingunt. Primùm, ob materiam, cuius vel redundantia, vel defectio & penuria, vel confusio ac permixtio seminum, est monstrorum causa. Deinde, propter agens: *Quinque cause monstrorum.* hoc autem duplex est; vnum principale, nempe virtus formatiua existens in semine; alterum instrumentarium, nempe qualitates, præsertim verò calor; huiusmodi autem agentium nimis exuperans aut deficiens virtus, reddit effectus monstrosos: his etiam annumerari debet praua qualitatum inter se proportio. Postea, ob peruersitatem matricis seu loci in quo fœtus continetur. Præterea, ob membranam seu tunicam qua fœtus inuoluuntur atque distinguuntur, nam disruptio tunicæ secundinæ, qua obuoluitur, & obtegitur fœtus humanus, facit vt semen diffuat ac distrahatur, & monstrosum aliquid generetur. Similiter in ouis habentibus gemina vitella, si desit membrana ea determinans, nascitur pullus vel biceps, vel quaternis pedibus. Ad extremum, propter aliquem aspectum & constellationem cœlestē alienam vel contrariam fœtui generando. Astronomi enim arbitrantur generationi cuius animantis, esse propriam aliquam & accommodatam constellationem, quæ si tunc desit cum sit animalis generatio, & adsit alia vel contraria vel aliena, necesse est generari animal imperfectum & monstrosum. Sed doceamus, in quo genere rerum præcipuè monstra contingant.

Monstra non contingunt in elementis; eorum enim natura cum vniformis & simplex sit, non admittit in se rationem monstri, itaque elementum vel generat effectum sibi similem, vel non generat; quare illius error & peccatum aut nullum est, aut non est aliud, quàm non generare: nisi fortè quis statum & dispositionē elementi secundum qualitates vel actiuas vel motiuas, quæ est contra eius naturam, appellare velit monstrosam. In cæteris naturæ operibus, inuenitur quidem ratio monstri, sed in rebus inanimatis est obscurior atque ignotior, & si quod peccatum in illis contingit, id ferè non solet appellari môstrum. In plantis autē manifestiora sunt peccata, sed minus etiam quàm in animalibus, in quæ propriè cadit atque cõuenit ratio & no-

men monstri. Et quamvis in aquatilibus, ob tenebritatem, mollietatem & humiditatem materiz, propter quam eorum generatio atque constitutio, facile ac variè vitari & deformari potest, verisimile sit exoriri plurima mōstrorum genera, ea tamē nobis minùs nota sunt, propterea quòd eorū species, ob abstrusam & à sensibus nostris remotā eorum habitationem, ferè nos lateant. Aristoteles autem in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. affirmat in iis animalibus, quæ multos fortissimul concipiunt atque pariunt, præsertim verò in gallinis, frequentiora monstra contingere, ob multorum seminum, quæ simul continentur, permixtionem atque confusionem. Quo fit, ut dicat in Ægypto, vbi feminae sunt fecundiores, crebrius existere homines monstrosos quàm apud nos.

*An plura mōstra
cuiusmodi
in plantis
quàm in ani-
malibus.*

An verò plura monstra reperiantur in plantis quàm in animalibus controuersum est inter Philosophos, Quidam aiunt plura inueniri in plantis, propter ea quæ scribit Auer. in 1. Phy. com. 35. dicens naturam maiorem habere curā & sollicitudinem de animalibus, quàm de plantis, quare non permittet plura monstra in animalibus quàm in plantis. Idem etiā significare videtur Arist. in tex. 83. illius commēti, ita scribens contra Empedoclem; *utrum igitur & in plantis fiebant, ut benigna, viriprova, sic vitigena oleoprova: an non, inconueniens enim, sed tamen oportebat: siquidem & in animalibus.* Hæc Arist. quibus verbis innuit si in animalibus contingunt monstra, multò magis ea debere contingere in plantis: monstrosas autem plantas nos minimè dignoscimus, vel propter imperfectionem plantarum quæ obstat quominùs benè discernamus monstrosas plantas à non monstrosis; vel quia cum earum species non sint nobis planè cognitæ, fieri potest ut quod in eis monstrosum est, existimemus ad aliquam earum species nobis ignotam pertinere. Albertus autem (cui nos magis assentimur) in explanatione supradicti textus contrà sentit, affirmans crebrius effici monstra in animalibus quàm in plantis: id quæ confirmat dupliciter; tum quia semen animalium est mollius & humidius quàm plantarum, quocirca magis est obnoxium alterationi & corruptioni, & magis aptum ad accipiendas alienas & aduersarias affectiones; tum etiam, quia generatio animalium est quàm plantarum multò difficilior atque operosior, pluribusque rebus indigens, ex quarum cuiuslibet defectu, necesse est imperfectum & monstrosum animal existere. Sed quæret aliquis, si fortè nasceretur homo biceps, is censendus esset unus, an duo homines? Respondemus hanc quæstionem proponi & solui ab Arist. 4. lib. de Generat. animal. capit. 4. ait enim id esse diiudicandum ex corde, quod est principium animalis, & vbi secundum ipsum tam vegetatiua quàm sensitiua anima præcipue residet. Nam
si cor.

*An homo bi-
ceps sit unus,
an duo homi-
nes.*

si cor fuerit vnum, tamen si cætera membra gementur, vnum erit animal: sin autem ipsum fuerit multiplex, non erit vnum. Idem quoque ex aliis externis signis discerni posset, nempe considerare oporteret, an qui videntur esse duo homines, hi sentiendo, expectando, loquendo & aliis similibus actionibus exercendis variè discrepent, an similiter consentiant inter se in omnibus; si discrepent, duos esse homines; sin omnino consensiant, vnum dunq̃axat esse dicendum erit.

Restat vt videamus, an existimari debeant monstra casu gigni, nec- *An monstra*
ne. Themistius paraphrasticè explanans tex. 64. Physicorum redar- *casu fiant.*
guit eos qui opinantur mōstra non fieri casu, propterea quod ea priusquam oriantur, videantur habere certas & proprias causas, nimirum vel aliquam cœli constellationem, vel exuberantiam aut defectum materiæ, pari enim, inquit, ratione, neque lapis deorsum cadens, diceretur casu percutere transeuntem, siquidem etiā intra lapidē est gravitas, quæ est propria causa illius motus: verba Themistij sunt hæc; *Cum aliquid præter naturam sit, vt monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus provenisse; vt manus sexdigita; nisi forte fateri nolis huiusmodi portenta natura fieri casu; sed propria & certam causam habere, eam videlicet quæ intrinsecus fuerit antequam egerentur in lucem, aut siderationem, aut materia exuberantiam & copiam, aut contra defectū. Sed qui ita dicunt, nonne vident idem posse dici de lapide quom casu cecidisse non negarent, habuisse illum utique intra se causam, gravitatem & pondus, sed certè pondus causa efficiens est devolutionis & casus, non etiam percussiois, sed casus percussione fecit:* hæc Themistius. Altera est opinio quæ nobis probabilior videtur, monstra non casu, sed per se fieri; nam causæ monstrorum sunt per se determinatæ, & certæ, ac scientia comprehensæ, quas nos supra commemorauimus. Et quamvis huiusmodi causæ sint raræ, tum respectu temporis, quia raro accidunt, tum respectu naturæ, quæ vt plurimum assequitur suum finem, raroque ab eo deficiens producit monstra; at tamen illis causis positis, vel necessariò, vel vt plurimum efficiuntur monstra. Ac licet natura cum aggreditur operari, non intendat monstrum, tamen postquam impedita finem suum attingere non potest, totam vim suam conuertit atque confert ad productionem huiusmodi monstrorum. Ex quo planum est, errare vehementer eos qui putant animalia quæ generantur ex putri materia, casu fieri; cum omnium operum naturæ sint certæ causæ, tempora, modi aliæque circumstantiæ à natura præfinitò constitutæ; quod est valdè remotum ab iis quæ fiunt casu vel fortuito: quid? quod animalium quæ sunt ex putri materia, generatio talis qualis est, vel semper, vel vt plurimum: ouenit? merito igitur illos reprehendit Auerroës 1. lib. de Generat.

animal. & 8. Phy. com. 46. quodd autem monstra simpliciter non fiant à casu indicat Arist. 2. Phy. tex. 64. ita scribēs; *Cum fit aliquid præter naturam, tum id non à fortuna, sed magis à casu factum esse dicimus. Est autem hoc alterum, huius enim extra est causa, illius verò intra.* Hæc Arist. Quem locum explanans Simplicius, docēnsque ea, quæ præter naturam accidunt, ut sunt mōstra, non fieri casu, cum ex certis definitisque causis procreetur, hæc scribit; *Est aliud, quod per se causa est eius quod est præter naturam, ut tale gignatur, non secus quàm eius quod fit secundum naturam; aut enim compressio, aut mala temperatura, aut materia redundātia vel inopia, aut aliquid eiusmodi causa est per se eius quod fit præter naturam:* hæc Simplicius. Possunt autem monstra dici fieri casu secundum quid, tum quia neque semper, neque ut plurimum, sed raro accidunt; tum etiam quia non sunt per se intenta, sed per accidens; contingunt enim non alicuius rei gratia, sed solum ex necessitate & inordinatione materiæ; natura enim directò tendens ad suum finem, cum ob aliquod impedimentum eum assequi non potest, à suo naturali cursu per accidens deflectit, ac digreditur ad generanda monstra. Quamobrem scitè Arist. in supradicto quarto libro de Generat. animal. cap. 4. huiusmodi mōstra vocat *παρεκβάσεις*, id est, quasdam naturæ excursions atque digressiones. Nam cum natura quod vult & intendit perficere non potest, ne nihil agat, facit id quod potest, si nō tale quale à principio intendebat, certè quàm potest ei simillimum. Possent autem dici monstra fuisse intenta à mundi opifice, quatenus is, quod mūdus esset omni genere entium completus & absolutus, voluit in eo esse tā res necessarias quàm contingentes. Contingentiam autem rerum necessariò interdum sequitur defectus & error, vnde monstra oriuntur. Verum de monstribus hæc satis sint. Ne longius à proposito digredientes, & diutius in tractatione monstrorum commorantes, doctrinā hanc nostram faciamus rerum quæ transeuntur similem, hoc est, monstrorū. Qui autem de mōstris cupit plura scire & subtilius cognoscere, legat Arist. 4. lib. de Gen. animal. cap. 4. & Auer. ibidem, Albert. item in 2. lib. Phy. trac. 3. cap. 3. ex quo mutuatus est Iāndunus quæ de mōstris in quæstionibus suis super secundum Physic. reliquit scripta.

Quomodo
monstra pos-
sunt dici casu
evenire, vel
esse intenta
à natura.

De contingentia.

C A P. XI.

QUONIAM autem casus, fortuna, monstra, omnis denique inordinatio, instabilitas, & inconstantia rerum sublunarium, ex earum rerum contingentia oriuntur: neque enim hæc in rebus necessariis

cessariis, atque immutabilibus, sed tantum in contingentibus, locum habere possunt; idcirco non erit alienum instituto nostro, nonnihil dicere de contingentia: de qua duæ præcipuæ quæstiones explicari debent: vna est, an sit rebus contingentia; altera quæ sit prima radix, origo, & causa contingentia, propter quam res, & sunt, & dicuntur contingentes.

Stoici existimantes non posse constare & coherere contingentiam cum Dei prouidentia, ut hanc retinerent, illam à rebus sustulerunt, hac vtentes ratione: si est prouidentia, non erit contingentia; sed est prouidentia; ergo non est contingentia. Maior (nam de minori non est in præsentia certandum) ita probatur. Prouidentia Dei includit tria, præscientiam, voluntatem, & dispositionem Dei; quæ tria excludunt à rebus contingentiam: nam quod est prouisum à Deo, hoc est, quod Deus præsciuit, voluit, disposuit seu constituit ut aliquando eueniat, id non potest non euenire: neque enim potest, aut præscientia Dei falli, aut voluntas frustrari, aut ordinatio impediri; sed omnes res sunt à Deo prouisæ, ergo omnes necessariò & immutabiliter eueniunt; quare nullus contingentia locus relinquitur.

Opinio Stoicorum tollentium contingentiam.

Auicenna concedit contingentiam in rebus humanis, quæ pendent ex libero arbitrio, sed eam negat esse in rebus naturalibus; hac ratione: posita causa sufficienti ad agendum, necessariò sequitur effectus; ergo nulla causa sufficiens in rebus naturalibus, est contingens: nam si aliquando non producit effectum, id non accidit ob contingentiam, sed ob insufficientiam causæ. Vide hanc rationem apud D. Thomam 1. part. quæst. 115, art. 6. & apud Caietanum ibidem. Hanc sententiam Auicennæ probat etià Ochamus quodlibet 1. quæst. 17. hoc argumento. Agens naturale habens omnes conditiones requisitas ad agendum, non potest non agere, hac enim re distinguitur agens naturale ab agente voluntario & per electionem: vel igitur causa naturalis sufficiens ad producendum effectum, habet tunc aliquod aliud agens naturale impediens ipsam à productione, vel non habet; si non habet, ergo tunc necessariò producit effectum; si autem habet, ergo illud, cum sit agens naturale, necessariò impedit: quare quicquid tunc eueniet, ex necessitate eueniet.

Opinio Auicennæ & Ochami.

Scotus 1. Sæt. dist. 2. quæst. 2. & dist. 8. quæst. 5. & dist. 39. duo asserit: vnum est, secundum veritatem esse contingentiam in rebus naturalibus; cum enim secundum veritatem Deus agat ad extra, contingenter, & libere potuit creaturas producere, ac non producere, potest etiam cōseruare eas & non cōseruare; quamobrem tam productio, quam esse rerum, esse contingens: alterum est, secundum Aristotelem qui putauit Deum agere ex necessitate naturæ, nullam in rebus contingentiam esse posse:

Opinio Scoti.

hoc probat ipse dupliciter. Primò, quia quicquid fit, vel immediatè fit à Deo, qui cùm agat ex necessitate, id etiam ex necessitate fiet, vel fit etiam à causis secundis, & sic etiam necessariò fiet: nam causæ secundæ, cùm sint velut instrumenta primæ causæ, non mouent, nisi prout moueantur à prima; sed à prima mouentur necessariò; ergo ipsæ quoque mouebunt necessariò; quare quicquid ab ipsis fiet, necessariò fiet. Deinde, causa prima prius natura respicit effectum producendum, quàm causa secunda; sed causa prima ex necessitate agens, necessariò respicit effectum, ergo in illo priori effectus habet necessitatem respectu causæ primæ; nec superueniens deinde causa secunda, potest illam necessitatem à prima causa iam inductam, ex ipso effectui auferre. Sed obiiceret aliquis Scoto, Aristotelè ponere in rebus contingentiam 1. lib. Physicorum vbi agit de casu, & fortuna, & lib. 6. Metaph. tex. 5. & in fine primi libri Perihermenias, & multis in locis tradit contingens ad vtrumlibet, pendens ex voluntate hominis, & lib. 3. Ethicorum astruit liberum arbitrium. Ad hæc non aliter responder Scotus, quàm affirmando Aristotelem sibi contradixisse. Is enim sensit Deum agere ex necessitate, is etiam concessit in rebus esse contingentiam, non animaduertens inter hæc duo esse (vt ab ipso demonstratum fuit) manifestam contradictionem. Hæc igitur ab istis Philosophis acutè magis quàm verè disputatur ad tollendam è rebus omnem contingentiam.

Probatur esse in rebus contingentiam.

C A P. XII.

*Probatur esse
in rebus con-
tingentiâ tri-
bus argumen-
tis.*

ED vetus opinio est, eaque omnium penè tam Philosophorum quàm Theologorum firmata consensu, esse in rebus contingentiam: quam ego opinionem non dubito, & verissimam esse, & cuius facile probari ac persuaderi posse. Primùm enim, contingentiam esse, compertum est omnium propè sensuum iudicio. Videmus enim nonnullas res esse; quæ semper eodem modo se habeant, vt cælum, in cuius motu, nulla post hominum memoriam inconstancia, nullus error, & defectus adhuc notari potuit; has res necessarias dicimus; alias autem cernimus, non quidem semper, sed ferè, & vt plurimùm eodem modo euenire, interdum tamen, deficere; vt hominem nasci bipedem, vnum caput, duas manus, & singulis manibus quinos digitos habentem, ferè ita contingit, sed nonnunquam aliter etiam accidit; has res vocamus contingentes. Tantam hanc evidentiam rerum, tam constans, & certum indicium sensuum, qui non percipit, vel admittit, is profectò reiiciendus, & explodendus est à Philo-

Philosophia: rectè enim Aristoteles in 8. Phy. tex. 22. dixit dimittere sensum in iis, quæ sensibus manifesta sunt, & rationes quærere, infirmitatem quandam esse intellectus.

Quid referemus enim (inquit Lucretius) quod nobis certum ipsis sensibus esse queat, quo vera, & falsa notentur?

Ex sensu namque omnia quæ sunt credita pendunt,

Cui nisi prima fides rectè fundata valebit,

Haud eris occultis de rebus quo referentes,

Confirmare animos quicquam ratione queamus.

Et quemadmodum Auicenna in 1. lib. suæ Metaphysicæ scire ait; qui negant primum illud principium, quodlibet est, vel non est, eos non esse fatigandos rationibus, sed igne tandiu torrendos, quoad fateantur, non idem esse veri, & non veri, dolere, & non dolere; ita etiam Scotus in 1. Sent. distin. 39. facere dixit; qui negant contingentiam, & clamant omnia necessariò euenire, eos tormentis exponendos esse, & tandiu cruciandos donec concedant, possibile esse eos non torqueri.

Epidum dictum Auicennæ, & Scoti.

Deinde, contingentiam esse in rebus naturalibus præferimus sub-lunaribus hac ratione concluditur. Quicquid habet materiam & contrarium, est contingens (loquor de materia in qua est priuatio, & potentia contradictionis ad esse & non esse) sed omnes res sublunares habent materiam & contrarium; ergo sunt contingentes. Hæc demonstratio est à priori, & propter quid, & ex propriis causis ducta. Aristoteles enim lib. 7. Metaphysicæ textu 22. & 1. lib. de Cælo textu 136. docet materiam causam esse, cur res possint esse & non esse. Verùm Scotus eo loco, quem paulò suprà posuimus, opinatur hanc propositionem, aliquod ens est contingens, esse indemonstrabile: quod falsum esse, nos perspicuè nunc ostendimus, demonstrando eam à priori, & propter quid. Præterea, esse contingens, cùm necessariò, ac per se dicatur de re quæ est contingens, sicut etiam esse corruptibile, ut ait Aristoteles 10. Metaphysicæ textu 26. aut dicetur in primo modo dicendi per se, hoc est, quiditatiuè, aut in secundo modo. Non in primo modo, quia contingentia non conuenit rei in ordine ad prædicata sua quiditatiua, quæ non contingenter, sed necessariò de ea dicuntur; exempli causâ: homo non est res contingens ratione animalis, corporis & rationalis: hominem enim esse animal & corpus, non est contingens, sed necessarium; sed conuenit rei contingentia, in ordine ad ea quæ sunt extra quiditatem rei, nimirum in ordine ad productionem, existentiam, operationem, accidentia separabilia & alia eiusdem generis; contingens enim est hominem produci & non produci, esse & non

*Breuis et per-
fecta demon-
stratio qua
probatnr esse
in rebus con-
tingentiam.*

*An esse ali-
quid contin-
gens sit demon-
strabile.*

esse, operari & non operari, esse doctum & non esse doctum: adde quod ipsum quod quid est abstrahitur ab esse & non esse, & à posse esse & posse non esse, in quo tamen consistit ratio & definitio contingentis: non igitur esse contingens, est prædicatum primi modi dicendi per se ac quiditativum. Sin autem est prædicatum secundi modi dicendi per se; ergo est demonstrabile, nam erit propria passio. Quamquam esse indemonstrabile dupliciter dicitur: & quod non potest demonstrari, quia est primum & immediatum immediatione (vt dicunt) causæ; quomodo hominem esse animal rationale, est indemonstrabile; vel quia non debet demonstrari, propterea quod nobis est notissimum; & demonstratio, cum sit argumentatio, non debet adhiberi, nisi ad faciendam fidem rebus dubiis, atque hoc modo naturam esse, motum esse, multitudinem & distinctionem rerum esse, dicitur indemonstrabile; esse igitur contingens, non quidem priori modo, sed fortasse posteriori modo dici posset indemonstrabile: nam licet causa contingentia sit obscura & ignota multis, esse tamen in rebus contingentiam, nescio, cui non sit perspicuum & manifestum. Si igitur res sublunares habent materiam & contrarium; ergo, tam intrinsecus quam extrinsecus possunt impediri & deficere, & aliquando impediuntur & deficient. Sunt igitur contingentes.

*Dubitatio, an
mundus possit
verè appellari
vniuersum.*

Tertia eiusdem rei probatio atque confirmatio sumi potest ex perfectione mundi: qui si est (vt appellatur) vniuersum, hoc est, totum quid & perfectum, necesse est in eo contineri omnes gradus & omnia rerum genera; quemadmodum igitur cernimus in mundo esse causas & causata, finitum & infinitum, æternum & temporale, corporeum & spirituale, animatum & inanimatum; itaque quoque in eo esse oportet contingens & necessarium. Sed dicit aliquis, hanc rationem nihil conficere secundum Theologos, quippe qui affirmantes in mundo non esse omnes species rerum quas Deus secundum infinitam virtutem suam producere posset, necesse habent fateri, mundum esse imperfectum, nec posse ritè nominari vniuersum, siquidem multæ species ei desunt, quas tamen is habere posset. Verum ad hoc in promptu est responsum. Etenim perfectio mundi non in eo est, vt is contineat omnes species rerum infinitas possibiles, sic enim nunquam mundus perfectus esse posset, cum Deus semper plures, atque perfectiores species quibuscunque creatis possit efficere; sed perfectio mundi præcipuè spectari debet ex eo quod mundus continet in se, omnes gradus entis primos & generales, omnia prima & summa genera rerum in quæ ens proximè diuiditur; cuiusmodi sunt substantia & accidens, causa & causatum, corporeum & incorporeum

reum & ex vtroque coniunctum, animatum & inanimatum, contingens & necessarium; continet etiam omnia genera prædicatorum quæ sunt per se subordinata: continet denique omnes modos (vt sic loquar) essendi, nempe simpliciter esse, viuere, sentire, & intelligere: hæc igitur ob causam verè dicitur mundus esse vniuersum, & perfectum quid.

Soluantur rationes negantium contingentiam.

C A P. XIII.

RESTAT nunc, vt ad rationes suprà positas aduersus contingentiam, breuiter respondeamus. Ad rationem Stoicorum ita respondeo: cū dicunt ipsi quicquid est à Deo prouisum, ex necessitate euenire, distinguenda est necessitas, in absolutā, & in necessitatē immutabilitatis ex suppositione: necessitatem absolutā, voco eam, quæ simpliciter cōuenit rei ex natura eius & secundum omnes differentias tēporis; quomodo hominē esse animal, est necessariū absoluta necessitate; natura enim hominis ea est, vt cōiunctio animalis cū homine sit omnino necessaria; atque hæc quidem necessitas omnem excludit contingentiam, nec potest cum ea simul esse: necessitas autem ex suppositione dicitur, cū aliquid contingenter conuenit rei si eius natura absolutè consideretur, ex suppositione verò, id est, relatum ad certam aliquam differentiam temporis, dicitur conuenire necessariò necessitate immutabilitatis; quia tunc non potest non conuenire; exempli gratia hominem currere, simpliciter contingens est, neque enim cursus necessariam connexionem habet cum natura hominis, si tamen ponamus hominem currere, tūc dum currit, necessariò currit, hoc est, non potest non currere. Sic igitur res contingens, secundum naturam suam potest esse & non esse, at eadem res dum actu existit, non potest tunc non esse, quia omne quod est, dum est, necesse est esse: & quia omnia futura præsentātur Deo in illa sua æternitate tanquam præsentia, & secundum determinatam & actualement existētiā quam habitura sunt; idè certò ea cognoscir, & hac ratione necessariò erunt; sicut cū actu sunt, necessariò sunt. Quemadmodum igitur, licet dum Petrus sedet, tunc necessariò sedeat, hoc est, non possit non sedere, non idè tamen dicimus Petrum sedere esse necessarium: sed potiùs contingens, quia hoc est considerare sessionem Petri absolutè, illud autem secundum quid, nempe tantum dum sedet: ita etiam, Petrum esse sessurum, absolutè. & tam secundum naturam Petri quàm secundum rationem sessionis, contingens est, relatum tamen ad scientiam Dei, qui in sua æterni-

Duplex necessitas, absoluta, & ex suppositione.

tate videt Petrum, non vt sessurum, & vt indeterminatum ad sedendum, vel non sedendum, sed vt iam determinatum ad sedendum & vt actu sedentem, est necessarium necessitare immutabilitatis, quia non potest non esse. Et sicut cum Petrus sedet, tunc non potest non sedere, & omnes tamen dicimus illum contingenter sedere, sic si Deus præscit Petrum cras sessurum, non poterit non sedere, nihilominus tamen simpliciter & absolutè dicimus Petrum cras sessurum contingenter. Vtar ad hoc declarandum, eo exemplo quo ad eandem rem illustrandam, vsus est Diuus Thomas, prima parte, quæstione 14. articulo 13. ad secundum. Lapis ea ratione vt existit in mundo, per se res quædam est materialis & singularis, sed vt intelligitur ab anima nostra (ponamus enim nunc cum Diuo Thoma tantum res immateriales & vniuersales directè cognosci ab intellectu nostro) est quodammodo immaterialis & vniuersalis; sicut igitur lapis, simpliciter est materialis, relatus autem ad intellectum, est quodammodo immaterialis, neque hæc immaterialitas tollit illam materialitatem, sed simul in eadem re secundum diuersas rationes esse possunt: sic etiam futurum contingens prouisum à Deo, secundum se & simpliciter, contingenter eueniet, & poterit esse ac non esse, relatum tamen ad scientiam Dei, quodammodo eueniet necessariò; neque necessitas hæc excludit illam contingentiam. Sed hæc satis sunt ad soluendam rationem Stoicorum, nam velle subtilius & prescius explicare qua ratione prouidentia Dei non auferat ex rebus contingentiam, non est huius loci.

*Ad rationem
Auicennæ re-
spondetur.*

Ad rationem Auicennæ sit hoc responsum. Potest esse agens naturale per se sufficiens ad agendum, & tamen non ager, extrinsecus impeditum ab alio. Sit, v. g. ignis per se sufficiens ad comburendam stupam ei appositam, sed extéplo ingruat vehemens aliquis ventus aut imber, qui vel extinguens ignem, aut madesaciens stupam, vel dissipans ignem, aut stupam difficiens, impediat combustionem: hinc liquidd cernitur, impeditam fuisse combustionem stupæ, non ob insufficienciam ignis, sed ob impedimentum extrinsecus accedens: ergo etiam in agente naturali sufficenti ad agendum, clarè perspicitur contingencia; quin immò hoc ipsum, quod est agens naturale esse sufficiens ad agendum, & non agere tamen extrinsecus ab alio impeditum, manifestissimè declarat eius contingentiam; cum posita ex parte agentis omni sufficiencia requisita ad agendum, etiam tunc, ipsum agens extrinsecus impediri queat ab agendo.

*Ad rationem
Ochami.*

Ad rationem Ochami sic responderi potest. Agere necessariò, dicitur dupliciter: vel vt opponitur ei, quod est contingenter agere, & signifi-

significat, semper agere eodem modo & nunquam impediri posse ab agendo; vel vt opponitur ei, quod est agere voluntariè & per electionem, & significat non esse in potestate eius non agere, si nihil ei deest eorum quæ requiruntur ad agendum, nullumque adest impedimentum: ratio ipsius Ochami, concludit agens naturale agere necessariò hoc posteriori modo, quod nos libenter concedimus. Sed nos, cum dicimus res sublunares non esse necessarias sed contingentes, loquimur de necessitate priori modo accepta; ergo vt demus ipsi Ochamo hanc esse necessitatem in agentibus naturalibus, vt cum agunt, necessariò agant, hoc est, non possint non agere, & cum impediuntur, necessariò impediuntur, hoc est, non possint non impediri; is tamen debet vicissim nobis concedere velit nolit, esse in rebus naturalibus eiusmodi contingentiam, vt nec semper agant, nec semper impediuntur, sed aliquando agant & aliquando impediuntur; quod nobis satis est ad eam, de qua nunc agimus, contingentiam astruendam.

Dupliciter dici potest agens aliquod agere necessariò.

Ad rationes Scoti hoc modo respondendum est. Licet causa prima moueret necessariò, tamen propter contingentiam secundarum causarum, effectus existeret contingens, quia motio & actio causæ primæ non recipitur in secunda causa secundum conditionem causæ primæ, sed secundum dispositionem causæ secundæ determinatur, & modificatur; quicquid enim recipitur, per modum recipientis recipitur; nec actio recipitur secundum conditionem agentis, sed secundum dispositionem patientis; cuius rei exemplum habemus in syllogismis, in quibus conclusio semper sequitur debiliorem partem, ex maiori enim affirmatiua, vel necessaria, vel vniuersali, & minori negatiua, vel contingenti, vel particulari, sequitur conclusio non maiori, sed minori similis, nimirum, negatiua, contingens, particularis. Ergo causa secunda, non mouet nisi mota à prima, hoc est, nisi concurrente motione primæ, per quam ipsa cietur, dirigitur, determinatur & applicatur ad mouendum; sed nō mouet secundum modum mouendi quem habet prima, sed mouet secundum modum naturæ suæ; quæ quoniam est contingens, hinc necessariò efficitur, vt non solum motio procedens à causa secunda sit contingens, sed etiam motio proficiscens à causa prima, quoniam recipitur in causa secunda contingenti, etiam ipsa contingens esse debeat, & contingenter attingat effectum. Illud verò quod addit Scotus, causam primam prius respicere, vel attingere effectum quàm causas secundas, partim verum est, si (prius) significet intimiùs, & independentiùs (vel vt loquuntur Theologi) immediatiùs immediatione virtutis; sed hoc modo nihil facit ad propositum: partim falsum est, si prius respicere vel attingere effectum, significat prius agere, & imprimere aliquid

Ad rationes Scoti.

in effectum, quomodo sumi debet à Scoto ad concludendū id quod vult concludere, dico id esse falsum: tum quia causa vniuersalis per se indifferens & indeterminata est ad hunc, vel alium effectum particularem producendum, nec attingit effectum, nisi determinata & modificata per causas secundas & particulares; quomodo igitur potest vis, & causalitas eius peruenire ad effectum prius quàm vis causarum secundarum? tum etiam; quia vna numero productio est per quam effectus particularis producit simul à causis secundis & à causa prima; non igitur potest causa prima inducere in effectum necessitatem aliquam, prius quàm causa secunda inducat in eundem contingentiam. Atque hinc palam est, Aristotelem facientem Deum, agere ex necessitate naturæ, & ponentem in rebus contingentiam, non sibi ipsum contradixisse, cum hæc duo non pugnent inter se; quæ rem Heruæus quodlibeto 2. quæst. 4. copiose, acutè, doctèque tractauit. Iam verò quod ait Scotus, secundum veritatem contingentiam esse in rebus propter contingentiam & libertatem Diuinæ voluntatis liberè producentis & conseruantis creaturas, quàm sit remotum à vera ratione, mox ostensuri sumus in eo, quod proximè sequitur, capite, in quo alteram quæstionem de causa & (vt vocant) radice contingentia, explicabimus.

Qua sit causa contingentia secundum alios scriptores.

C A P. XIII.

*Varietas rerū
contingentiæ.*

MULTIPLEX est contingens; etenim aliud est in potètia passiuæ, vt materia prima contingenter & indifferèter se habet ad quolibet formas præsertim singulares & indiuiduas accipiendas; & aliud est in potentia actiuæ, sunt enim quædā agentia necessaria, & alia cōtingentia. Rursus contingēs, aliud naturale, aliud voluntariū; nam & ignis cōtingenter agit, & homo per liberū arbitrium contingenter operatur. Inter hæc duo contingentia est triplex differentia. Primū, quod contingens naturale euenit vel vt plurimū vel rarò, per se quidem, vt plurimū, per accidens autem, rarò; hominem enim nasci bipedem, vt plurimū euenit, contrarium autem, rarò accidit: contingens verò voluntariū, habet se indifferenter, & vt vocant ad vtrumlibet. Deinde, contingens naturale est secundum naturam suam definitum, & determinatum ad modum operandi, & ad effectum vnius rationis, contingens autem voluntarium, minimè. Denique, contingens naturale, cum habet omnia, quæ requiruntur ad agendum, nullūque occurrit impe-

impedimentum, non potest non agere, & semper agit toto conatu, & contentione suæ virtutis, hoc est (vt loquuntur philosophi) secundum ultimum suæ potentie; contingens autem voluntarium non ita est affectum, cum in eius potestate sit agere & non agere, & tantam vim ad agendum conferat, quantam vult, non quantam potest. Adde his quartam differentiam, quod futurum contingens naturale præsciri potest; at futurum contingens voluntarium, solo à Deo certo sciri potest. Nobis in præsentia sermo erit de contingentia, quæ est in rebus naturalibus, cuius causam nunc inuestigare volumus: nam de contingentia quæ est in libero arbitrio, alio loco differendum est. Quæ igitur causa sit cur res naturales, quæ sunt infra orbem Lunæ, & verè sint, & verissimè dicantur contingentes, breuiter disquiramus.

Scotus 1. Sent. dist. 1. quæst. 2. & dist. 8. quæst. 5. & dist. 39. causam *Opinio Scoti.* contingentie, quæ est in rebus, non aliam esse ait, quam contingentiam & libertatem diuinæ voluntatis; propterea enim res sunt contingentes, quod eas Deus liberè produxit, hoc est, potuit producere & non producere; liberè etiam eas conseruat, potest enim conseruare & non conseruare; quare necesse est tum ipsum fieri, tum ipsum esse creaturarum esse contingens. Hæc opinio falsa est. Primum enim, hinc efficeretur omnes res esse æqualiter contingentes, nullumque dari ens in rebus creatis. necessarium & immutabile, siquidē omnia quæcunque sunt in mundo, pari libertate voluntatis producta sunt à Deo. Scotus igitur, vt in rebus creatis seruet contingentiam, aufert necessitatem & immutabilitatem à rebus, cum tamen ens necessarium & immutabile sit multò nobilius atque præstantius, quam ens contingens, magisque pertinet ad perfectionem vniuersi. Deinde, quid prohibet Deum velle quidem contingenter seu liberè, sed tamen velle alias res habere esse contingens, alias autem habere esse necessarium? cur ex contingentia voluntatis diuinæ concludit contingentiam rerum, & non similiter ex æternitate, simplicitate, immaterialitate, immutabilitate voluntatis diuinæ, concludit res omnes esse æternas, simplices, immateriales, & immutabiles?

D. Thomas 1. part. quæst. 19 art. 8. causam contingentie refert ad *Opinio Dini Thomæ.* efficaciam voluntatis diuinæ; quoniam enim voluntas Dei est efficacissima, inde fit vt non solum fiant quæ Deus vult fieri, sed etiam eo modo fiant quo Deus vult ea fieri: vult autē Deus quædā fieri necessariò & quædam contingenter, vt sit ordo in omnibus ad complementum vniuersi. Verum (nisi ego fallor) D. Thomas non reddit veram rationem & causam omnis contingentie: nam, vt demus contingentiam rei quæ est vel in eius productione, vel in actuali existentia, vel

in operations, pendere ex efficacia diuinæ voluntatis, quoniam hæc omnia possunt esse & non esse, attamen quoddam homo (verbi gratia) secundum naturam suam sit res contingens & corruptibilis, siue producatur siue non, siue existat siue non existat, hoc non pendet ex efficacia diuinæ voluntatis. Etenim cum Deus nihil extra se velit aut agat ex necessitate, sed contingenter, ac liberè, eorum tantummodò voluntas Dei causa esse potest, quæ possunt esse & non esse; at hominem esse rem contingentem, est omnino necessarium, nec potest fieri à Deo, ut sit homo, & non sit contingens; nam esse contingens, vel est de essentia rei, vel intrinsecè ac per se consequitur essentiam; quamobrem oppositum eius conuenire rei, quæ secundum naturam suam est contingens, implicat contradictionem; quocirca non potest fieri, nec cadit sub Dei voluntatem: immò cum ex natura rei, vel certè secundum modum nostrum intelligendi, prius sit Deum intelligere in sua essentia omnes res, quàm velle eas producere, in illo priori præsentantur intellectui diuino omnia quæcumque sunt producibilia, quorum alia habent naturam contingentem, alia necessariam: prius igitur est Deum cognoscere esse aliquas naturas contingentes possibiles produci, quàm Deum velle eas producere; immò vult eas producere, quia in latitudine totius entis producibilis à Deo, cognoscit esse aliquas res contingentes, & alias necessarias producibiles: contingentia igitur quæ est propria passio per se consequens essentiam rei, non conuenit ipsi rei propter efficaciam diuinæ voluntatis.

*Opinio A.
lexandri A.
phrodisei.*

Alexander Aphrodiseus lib. 2. de Anima cap. 45. innuit causam contingentia, esse ipsum non ens inspersum & immixtum rebus; ita enim scribit; *Si ensium, quadam sunt sempiterna, alia verò corruptibilia, non ob aliam causam differentia horum esse potest, quàm ob non entis communicationem; propter enim mixtionem eius, & temperamētum, præsentiamque, infirmitas & imbecillitas ipsa quæ sempiterna non sunt adueniens, prohibet ipsa semper esse, atque eodem modo semper habere. Propter non entis igitur mixtionem, corruptibilia talia sunt; & si non ens non esset in rebus, nullum ens esset corruptibile.* Hactenus Alexander. Sed quid significare velit Alexander per hoc suum (non ens) haud facile est intelligere. Si enim significat materiam primam, in qua quoniam est priuatio, & potentia contradictionis ad esse & non esse, solet ea ab Arist. & à Peripateticis appellari non ens, rectè ait (ut non paulò infra docebimus) huiusmodi (nō ens) esse causam contingentia. Sin autem per illud (non ens) non vult aliud significare quàm hoc quod est, res non posse semper esse, & posse deficere ab ipso esse, continenter variari, & mutari tendēdo ad non esse, profectò non reddit causam contingentia, sed tantum expli-

explicat rationem & definitionem contingentis. Est enim contingens, quod non potest semper esse, sed potest esse & non esse; quare in ratione contingentis inuenitur permixtum, esse cum non esse; nõ igitur causa contingentis (quam nunc quærimus) est posse non esse, cum hoc ipsum sit contingens; causam autem diuersam esse oportet ab eo cuius est causa; & cum idem sit quætere quæ sit causa, cur aliquæ res sint contingentes, quod quætere quæ sit causa, cur aliquæ res possint deficere & non esse, assignare hoc causam illius, est assignare idem causam sui ipsius; sicut causa eclipsis lunæ non est defectio luminis in luna, quoniam idem est lunam eclipsari, atque lumen eius deficere, sed est interpositio vmbrae terræ inter solem & lunam.

Alij aiunt, causam contingentia, esse complementum ac perfectionem vniuersi, quod vt omnibus suis partibus expletum omnibusque numeris esset absolutum, necesse fuit contineri in eo non solum res necessarias & incorruptibiles, sed etiam contingentes & corruptibiles. Sed isti non animaduertunt, aliud esse quætere, quare in mundo sint res necessariae & contingentes, & aliud quætere, cur homo, verbi gratia, sit res contingens, Angelus autem sit ens necessarium; illud referri posset ad complementum vniuersi, hoc autem, eò referre velle, ridiculum esset.

Opinio aliorum.

Quæ sint vera propria causa cuiuslibet contingentia quæ in rebus naturalibus reperitur.

CAP. XV.

RELIQVVM est, vt quas nos arbitramur esse veras & proprias causas omnis contingentia quæ cernitur in rebus sublunaribus, eas nunc paucis exponamus. Contingentia rerum sublunarium quatuor modis considerari potest. Vno modo secundum actualem existentiam, hoc est, quatenus res naturalia habet existentiam defectibilem; & huius contingentia, quæ est in actuali existentia, duplex est causa; vna prima est vniuersalis, quæ est voluntas Dei, qui vult aliquas res semper esse, easque semper conseruat; alias autem vult ad tempus existere, & aliquando deficere; & idem ens cõseruat ad aliquod tempus, & aliquando definit eas conseruare: altera est causa proxima & particularis, quæ item duplex est, intrinseca & extrinseca, intrinseca, est materia, quæ quoniã habet priuationem & potentiam contradictionis ad esse & non esse, idcirco causa est, cur res materialis possit esse & non esse; vt disertè docet Aristot. 7. libro

Quæ sit causa cur res sublunares, habeant existentiam contingentem.

Metaphysicæ tex. 2. 2. primo libro de Cælo text. 136. & libro septimo Metaphys. text. 33. & 12. lib. text. 30. & libr. 14. capite 3. extrinseca verò caussa, est contrarium à quo res sublunares impediri possunt; ne secundum naturam suam operentur; & destrui, ne suum esse semper retineant; habere autem contrarium, cum eo quod est habere materiam, aded coheret, vt nulla ratione inuicem disiungi possint; nam vt ait Aristoteles in libro de Longitudine & breuitate vitæ cap. 2. impossibile est habenti materiam, non existere aliquo modo contrarium.

*Cur produ-
ctio & omnis
operatio rerū
sublunarium
sit contingēti.* Altero modo considerari potest contingentia in productione rei; productio enim rei naturalis est contingens, quia potest fieri, & potest impediri. Huius contingentie caussa est, tum agens particulare, quod cum etiam sit contingens in agendo, potest impediri; necnon materia & contrarium de quibus diximus; tum etiam Dei sapientia & voluntas; cum enim Deus vellet quasdam res fieri necessariò; alias contingentes, aptauit illis causas secundas, agentes necessariò; his autem alias agentes contingentem.

*Quæ sit caus-
sa possibilita-
tis rerum con-
tingentium.* Tertio modo consideratur contingentia, secundum possibilitatem rei ad productionem vel existentiam: sunt enim in latitudine rerum producibilium à Deo, quædam res contingentes; quòd autem talis contingentia sit producibilis, non aliam puto esse causam, quàm immensam Dei potentiam, quæ potest efficere quicquid non implicat contradictionem, produci autem ac esse res contingentes, nullam inuoluit contradictionem. Ac potentia Dei, est quidem caussa efficiens

*Quæ sit caus-
sa contingen-
tiæ ea ratione
vt ipsa est
propria passio
fluens ex na-
tura rei natu-
ralis.* possibilitatis contingentium, sed caussa exemplaris, est essentia diuina prout est participabilis à creatura, id enim tantum potest esse, quod potest aliquo modo participare essentiam diuinam: & quoniam inter alios modos participandi diuinam essentiam, sunt hi duo, nimirum participare necessariò, & contingenter, ideò hi modi entis, sunt possibiles.

Quarto modo consideratur contingentia, non in ordine ad productionem & existentiam, siue actualement siue possibilem, sed in ordine ad subiectum cuius est propria passio, necessariò & per se ei conueniens, eiusque naturam consequens: vt si quærat, quare homo secundum naturam suam est res quædam contingens; huius contingentie caussa non est alia, quàm materia, & natura subiecti eiusmodi vt eam necessariò consequatur hæc contingentia. Neque verò huiusmodi contingentia videntur reduci posse ad potentiam vel voluntatem Dei, nam Deus respectu creaturæ, non habet rationem causæ nisi vel finis, vel efficientis, vel conseruantis, harum autem causarum vis & causalitas, per se non attingit nudam quiditatem rei,

rei, sed vel eius productionem, vel existentiam, vel operationem, non enim dicimus Deum esse causam, vt homo sit animal rationale, vel vt sit risibilis: cùm igitur hominem esse naturam contingentem verum sit, siue sit, siue non sit homo, & id abiunctum ratione sit à productione, existentia & operatione; non videtur huius contingentiae ratio & causa, referri posse ad voluntatem per potentiam Dei, sed tantum ad naturam materialem subiecti. Quare hoc, quod est esse contingens, est passio rei naturalis, conueniens ei propter eius principia intrinseca, præcipuè autem propter materiam cui insita est priuatio & potentia contradictionis ad esse & non esse. Verum de contingentia, an sit & cur sit in rebus, quæ duo fuerant ad explicandum proposita, satis est adhuc disputatum.

FINIS NONI LIBRI.

L iij

DE QVANTITATE.

LIBER DECIMVS.

ABSOLVTA est prior pars huius operis, in qua dictū est de communibus omnium rerum caducarum & mortaliū principiis; sequitur altera pars operis, continens doctrinam & explicationem generalium affectionum quæ in cunctis rebus naturalibus cōmuniter insunt. Huiusmodi autem affectiones corporum naturalium, sunt quatuor, quantitas cui semper coniuncta est figura, locus, tempus, & motus: ac prioribus quidem tribus tractandis, singulis singulos libros tribuimus. Motui verò, quia is latissimè pater, plurimisque difficultatibus est implicatus, tres ultimos libros assignauimus. Est autem cæteris affectionibus prior quantitas, non solum quoniam coæua est materiæ primæ, per se nec generabilis nec corruptibilis, sed etiam quod proximè inhæret materiæ, quæ nisi affecta sit quantitate, cæterorum accidentium nullum poterit accipere. Etenim sine quâritate, res Ph. nec ipsæ cōstare, nec operari, nec ullū accidens in se habere, aut aliunde accipere nec mouere aliud quidpiā, nec ab alio moueri possent. His accedit, quod motus est prior tēpore, cū hoc sit passio illius: motus autē posterior est loco, & mobili; locus autem & mobile, quantitate carere non possunt: quare primū omniū agendū est de quâritate. Sed quantitatis triplex est consideratio. Vna Metaphysica, secūdū quam has de quantitate quæstiones tractabimus; an quantitas sit res diuersa à substantia: an linea, superficies, & puncta, sint entia realia positiua, & inter se & ab ipso corpore realiter distincta: an sit actu aliquid infinitum, an infinitum possit effici à Deo: an continuum componatur ex indiuisibilibus: & de infinitate continui secūdū diuisionem & additionē. Altera consideratio quantitatis est Mathematica; secūdū quā disputabimus de abstractione Mathematica quantitatis à substantia; præterea de quadratura circuli, an sit possibilis. Tertia cōsideratio est Physica: secūdū quā explicabimus illā apud Latinos & scholasticos Philosophos vsq; ad eò celebrē quæstionem de maximo & minimo. Alias verò per multas quæstiones hīc consultò prætermittimus, par-

tim

tim quia paruum difficultatem, nec verò magnam vtilitatem habent, partim quia vel tractatæ sunt in Logica, vel tractandæ in Metaphysica vbi agitur de Categoria quantitatis. Verùm primo loco, de distinctione quantitatis à substantia, disputationem instituamus.

An quantitas re distinguatur à substantia.

CAP. I.

RIMVM omnium videndū est, an quantitas sit diuersa quædam res à substantia. Ac communis quidem omnium propè Philosophorum ac Theologorum opinio est, quantitatem re distinguui à substantia: quæ ita probari potest. Primò, Arist. in 1. Phys. text. 15. hæc scribit, *Si igitur & substantia est, & quantum, duo, & non vnum est, quod est:* ex his verbis necessariò conficitur quantitatem esse re diuersam à substantia. Arist. enim contra Parmenidem & Melissum dicentes omnia esse vnum ens, ita argumentatur. Aut istud ens est solum accidens, at solum accidens separatum à substantia per se coherere nequit: aut est tantum substantia, non igitur illud ens erit finitum, aut infinitum, vt ipsis placet; nam huiusmodi affectiones propriæ sunt quantitatis, & propter ipsam dicuntur ac reperiuntur in aliis rebus. Quòd si illud ens habeat in se substantiam & quantitatem, non iam erit vnum ens, sed duo; hæc ibi Arist. Quis non videt hanc ratiocinationem Aristot. futilem & infirmam fore, si quantitas non re, sed ratione tantum differat à substantia? Accedit huc alter locus Arist. ex 7. Metaph. text. 8. qui sic habet; *Longitudo, latitudo & profunditas, quantitates quadam sunt, sed non substantia; quantitas enim non est substantia, sed magis cui hæc primò insunt.* Deinde, aut in composito naturali tantum est vna quantitas nempe ipsius substantiæ, propter quam omnia accidentia quæ tali substantiæ insunt, dicuntur quantitates, ita vt vnumquodque accidens suam habeat quantitatem, exempli causa, in lacte sit propria quantitas materiæ, & alia formæ, & alia albedinis, & alia item dulcedinis atq; humoris: si ponitur vna quantitas omnium quæ sunt in composito, ea necessariò distinguui debet à substantia, siquidem in hostia consecrata remanet quantitas panis non manente substantia eius, quare necesse est eiusmodi quantitatem esse re diuersam à substantia panis: sin autem tot quantitates ponantur quot sunt entitates in composito, sanè perquam multa incommoda, & quæ repugnent doctrinæ Aristot. necessariò consequuntur. Primum enim, si vnumquodque accidens singulariter suam.

Quantitatem re distinguui à substantia probatur credendum.

sibi vendicat quantitatem; ergo accidentia erunt quanta per se non per accidens, id est, propter subiectum in quo sunt; quod planè aduerfatur Arist. fcribenti in 5. Metap. tex. 18. & 2. lib. de Generat. text. 62. & 6. lib. Phyl. text. 39. & 49. accidentia esse quanta per accidens, nimirum ratione subiecti in quo inhærèt. Deinde, cùm in vno composito multa simul insint accidentia, oporteret simul quoque multas inesse quantitates, quæ cùm omnes sint vnus speciei, erunt simul in vno subiecto multa accidentia absoluta & realia eiusdem speciei, quod habetur communiter pro absurdo. Præterea, natura nihil facit frustra nihilve superfluum, sed quod potest facere æquè benè per pauca, non vtiq; facit per multa; cùm igitur per vnam tantùm quantitatem subiecti, possint accidentia omnia esse quanta quippe cùm educantur ex potentia eius, & in eo recipiantur, quæ etiam ob causam debent illius extensionem & figuram induere & accipere, profectò superuacaneum est suam cuique accidenti quantitatem assignare. Postremò, qui possunt multæ quantitates simul esse, citra penetrationem dimensionum? nam duo corpora non posse simul esse, aut se inuicem penetrare, non accidit propter substantiam, nihil enim prohibet multas substantias simul esse, vt in Angelis manifestum est; sed propter quantitatem, quæ per se locum situmque proprium habens, obstat & impedit, quò minus duæ quantitates possint esse simul. Huc pertinet illud Aristotelis 4. Phyl. text. 76. fcribentis, solam quantitatem cubi, tamen si omnia alia quæ sunt in cubo detraherentur; occupaturam tamen tantundem loci, quantum antea obtinebat: ex quo intelligitur locum & situm cuique rei conuenire non propter substantiam, sed propter eius quantitatem: vide quæ in eandem sententiam disertissimè scribit Themistius 4. Phyl. super text. 36. Atque hoc argumentum valentissimum est ad euertendam opinionem Ochami negantis quantitatem re distingui à substantia, quam opinionem capite proximè sequenti sumus pertracturi.

Alij pro eadem sententia afferunt decem alias rationes. Prima ratio est. Inter substantiam & accidens est distinctio realis, quia sunt entia primò diuersa; ergo etiam inter substantiam & quantitatem. Secunda. Inter res diuersorum Prædicamentorum, debet esse distinctio realis, quia secundùm Aristotelem 1. Post. Prædicamèta sunt impermixta & inconfusa; sed quantitas & substantia constituunt diuersa Prædicamenta; ergo, &c. Tertia. Maior est distinctio inter substantiam & quantitatem, quàm inter duas albedines, sed inter has est distinctio realis; ergo multò magis inter illas. Quarta. Quantitas aëris & quantitas aquæ sunt eiusdem speciei vt patet; at substantia aëris & aquæ sunt diuersæ speciei; ergo quantitas non est idem

dem realiter cum substantia. Quinta. Substantia est per se subsistens & non in alio inhærens, quantitas autem est in alio inhærens, & non per se subsistens; ergo non sunt idem realiter. Sexta. Substantia est sensibile per accidens, quantitas autem est sensibile per se, vt docet Arist. in 2. lib. de Anima text. 65. ergo, &c. Septima. Substantia non potest incipere & desinere esse nisi per generationem & corruptionem; at quantitas potest incipere & desinere esse tantummodò per motum localem, quemadmodum cum ex duabus aquis sit vna aqua, duæ superficies illorum corporum corrumpuntur, & cum rursus vna aqua diuiditur in duas, duæ superficies, quæ antea non erant, de nouo existunt. Octaua. Alia species mutationis est ad quantitatem, alia ad substantiam: illa dicitur augmentatio, hæc autem generatio, &c. Nona. Potest fieri mutatio secundum quantitatem, non facta mutatione secundum substantiam; ergo non sunt idem realiter: antecedens patet in rarefactione, & condensatione vbi mutatur quantitas ex maiori in minorem, vel contra minori, in maiorem, non variata substantia. Decima. Aut quantitas est idem realiter cum substantia, quæ est forma, & hoc non, quia formæ naturales sunt diuersarum specierum: omnes autem quantitates vnius rationis, in eadem specie continentur: aut est eadem cum substantia quæ est materia, & sic materia intrinsece ac per se haberet partes remoto ab ea omni accidente: vel igitur illæ partes essent substantiales, vel accidentariæ; non substantiales, quia cum materia sit substantia simplex, non potest esse composita ex diuersis partibus substantialiter; non etiam accidentariæ, nāque remouimus à materia omne accidens; relinquitur igitur fieri non posse vt materia per se ac intrinsece habeat partes. Hæc illi. Verù qui de hac sententia plura cupit cognoscere, legat quæ scribunt Albertus Magnus 1. Phys. tractatu 2. ca. 4. Heruzus 1. quolibeto, quæst. 15. Burlæus in commentariis Physicis, exponens decimum quintum textum primi libri Physici, & Paulus Soncinas in quæstionibus Metaphysicis super librum quintum, quæst. 19.

Ponitur alia opinio, eorum qui negant quantitatem re distingui à substantia.

C A P. II.

QUANTUM supradicta opinio ferè à Philosophis iuxta atque Theologis probata & recepta est, non defuerunt tamen qui contra sentirent; nam & Alexander Aphrodisæus scribit vetus fuisse Stoicorum decretum, quantitatem re non distingui à substantia, & hoc postea Ochamus renouauit atque confirmauit. Ipse enim in cōmentariis suis Logicis exponens Categoriā quantitatis,

*opinio Orha-
mi negantis
inter substan-
tiam & qua-
ntitatem, di-
stinctionem
realem.*

& in 4. quodlibeto multis articulis, & in tractatu suo de venerabili Sacramento, plurimis capitibus, docet quantitatem re non distingui à substantia, sed esse ipsammet substantiam prout habet partes extra se inuicem situ distinctas & locabiles, diuersisq; loci partibus correspondentes. Atque hanc suam opinionem confirmat nec esse contra experientiam, nec contra rationem, nec contra doctrinam Arist. nec contra fidem, nec denique contra dicta Sanctorum. Verum, quia tota propemodum eius argumentatio & probatio est Theologica, sumpta ex absoluta & infinita Dei potentia, nos qui res Philosophicas & Philosophicè tantum in præsentia tractamus, duabus tantum rationibus contenti erimus cæteras autem qui vult cognoscere, requirat apud ipsum in locis citatis. Prior igitur ratio est hæc. Substantia per se habet partes inuicem situ distantes; ergo non habet hoc formaliter propter quantitatem aliquam re diuersam ab ipsa: consequentia per se nota est, antecedens autem ita probatur; si quantitas esset accidens re diuersum à substantia, & inherens in ipsa, cum omne accidens præsupponat substantiam, quippe quæ sit eius subiectum; ergo partes quantitatis, etiam præsupponerent partes substantiæ; nam sicut quantitas præsupponit subiectum in quo est, quia ipsa est accidens, ita quoque partes quantitatis, cum ipsæ sint etiam accidentia præsupponerent partes substantiæ, utpotè in quibus insint tanquam in suis subiectis; quare prius natura est substantiam habere partes, quam habere quantitatem; substantia igitur non propter quantitatem, quæ sit diuersa quædam res ab ipsa, sed per se ac intrinsecè habet partes extra partes. Posterior ratio qua idem probatur ita se habet. Deus potest conseruare substantiam, etiam remouendo ab ea omne accidens absolutum sine mutatione locali ipsius; sit igitur substantia habens partes in aliquo loco, eamque Deus ibidem conseruet remota quantitate, siquidem ipsa est accidens absolutum re distinctum à substantia; tunc aut illa substantia habebit partes ut prius inter se distantes, aut non habebit; si habebit, ergo talis distinctio partium, non conuenit substantiæ propter quantitatem, cum ex suppositione eam non habeat, sed propter se ac intrinsecè: si autem non habet, ergo cum prius partes essent inter se loco distantes, tunc autem non sint, & cum prius occuparent locum, quem tunc non occupant, necesse est in illis factam esse mutationem secundum locum: nam quod non est in eo loco ubi prius erat, nec tamen corruptum fuit, id profectò mutatum est secundum locum: at hoc est contra suppositionem, positum enim fuit illam substantiam conseruari à Deo sine ulla eius mutatione secundum locum. Adde, quod mutari secundum locum non potest id quod est impartibile & indiuisibile, ut demonstrat

monstrat Arist. 6. lib. Phys. si igitur substantia, remota quantitate, remanet indiuisibilis & impartibilis, non poterit mutari secundum locum. Hæc Ochamus. Sed ad priorem rationem ipsius, Hernæus loco suprâ citato, hoc modo respondet; licet partes substantiæ, quantum ad id quod sunt præcedant ipsam quantitatem; non tamen quantum ad id quod est (esse diuisum sic) hoc enim eis non conuenit nisi per quantitatem; sicut etiam, licet substantia quæ est alba, secundum id quod est, sit prior albedine, non tamen secundum id quod est esse album, unde non potest esse alba remota albedine: ergo secundum Hernæum, partes quantitatis præsupponunt partes substantiæ quantum ad esse, sic enim omne accidens præsupponit substantiam, sed non quantum ad id quod est esse extra se inuicem situ distinctas, hoc enim non conuenit substantiæ nisi per quantitatem, at quantitati conuenit per se etiam remota substantia, vel secundum rem, ut in quantitate hostiæ consecratæ, vel secundum rationem, ut in quantitate Mathematica. Ad posteriorem autem rationem Paulus Soncinas loco superius memorato, ita respondet; remota quantitate à substantia, remanere partes substantiæ quantum ad entitatem, non autem quantum ad distantiam earum secundum situm; nec tamen propter hoc sunt motæ localiter, aut per motum appropinquarunt sibi inuicem, sed quia amplius non erunt partes, nam esse sic partes, habebant à quantitate. Illa item substantia non erit amplius in loco circumscriptiue, sed tantum definitiue, nec ob id tamen erit mota secundum locum, non enim deseruit locum ob transmigrationem in alium locum, sed quoniam amisit rationem essendi in loco circumscriptiue quam habebat à quantitate. Atque hæc quidem de distinctione quantitatis, à Philosophis & Theologis disputantur.

Nos autem hac de re ita sentimus; priorem opinionem, quæ facit quantitatem rem quandam à substantia diuersam, Philosophicè loquendo probabiliorē quidem esse; quippe cum sit & omnium ferè Doctorum auctoritate & approbatione subnixa, & firmioribus rationum præsidis munita: eam tamen nulla ratione naturali euidenter ac demonstratiue probari existimamus. Nam si ponatur quantitas re ipsa nihil aliud esse quàm materia prout habet partes situ inuicem distantes, propter quam omnes formæ quæ in ea inhzrent, extensionem quoque atque diuisionem habeant, nihil contra hoc valent rationes, quæ præcedenti capite sunt allatæ; etenim decem illæ rationes quæ posteriori loco positæ sunt, haud magnam vim habent; ad seruandam enim diuersitatem substantiæ & accidentis, vel diuersorum Prædicamentorum distinctionem, non est necessaria distinctio realis, sed sufficit formalis vel secundum rationem, qualis cerni-

*Opinio Au-
storiæ.*

tur inter fundamentū & relationem , inter quantitatem & figuram, denique inter actionem & passionem. Sin autem Theologicè loquamur , positis iis quæ in venerabili sacramento Eucharistiæ credimus & confitemur , aded certa videtur nobis esse prior sententia , vt contraria nullo modo , vel ægrè defendi queat. Nam cū Ochamus dicat quodlibet accidens hostiæ consecratæ suam habere quantitatem, non potest ipse causam reddere , cū quantitates accidentium hostiæ , ante consecrationem simul erant cum quantitate substantiæ panis, post consecrationem autem, cum quantitate vel aliorum accidentium , vel aliarum substantiarum nullo modo simul esse queant. Cui rationi , licet Ochamus in omnem partem se verteret vt occurrat, Sisyphi tamen (vt aiunt) saxum voluit, nec proficit hilum : quem rem facile perspiciet, quisquis, rationem nostram, & solutionem Ochami diligenter perpenderit. Omitto nunc , tot quantitates esse superuacaneas , cū vna subiecti quantitas satis sit, vt ex ea cætera omnia quæ in subiecto insunt, extensa & diuisibilia existant. Omitto, tantā quantitātū eiusdem speciei eiusdémq; rationis simul in eodē subiecto inhærentiū multitudinē, absurdam esse, nec vllō graui Philosopho probabilem. Omitto denique, tot quantitātū simul & inuicem vnitatum coniunctionē, citra dimensionum penetrationem, esse impossibilem.

*De superficie, linea, & puncto, an sint extra animam &
an sint inter se realiter distincta.*

C A P. III.

Multis et testimonis Aristotelis, & rationibus probatur puncta, lineas, superficies esse entia realia.

OMMVNIS & peruulgata opinio est, superficiem , lineam, & punctum , esse in rebus extra animam , quæ multis testimoniis Arist. atque rationibus probatur. Primò. Arist. in 2. Phys. text. 16. ait corpora naturalia habere in se superficies, lineas & puncta : hæc igitur sunt in rebus extra animam. In 4. Phys. text. 25. ait corpus non esse album per se primò, sed quia superficies , quæ in ipso inhæret, est alba; & text. 39. concludit, locum nec esse materiam, nec formam, nec interuallum, nec aliquid corporeum, sed esse superficiem corporis continentis; at locus naturalis, est in rebus extra animam. In text. 91. inquit, omne continuum, ad minimum habere duos terminos, siue sit continuum secundum vnā dimensionem , siue duas, siue tres, & in 5. Phys. ait , contingua esse, quorum extrema sunt simul: talia verò extrema non possunt esse corporea , & quæ profunditatem habeant , sic enim esset penetratio dimensionum. Ex his igitur locis perspicuum est, Aristoteli, superficiem , lineam & punctum esse in rebus extra animam.

Idem

Idem rationibus comprobemus. Ac primùm quidem continua sunt, cuius partes copulâtur ad vnum terminum communem, vt auctor est Arist. in Categoria quantitatis; constat autem multa corpora naturalia esse continua; ergo partes eorum copulabuntur ad vnum terminum communem: qui non potest esse aliquid corporeum, sic enim non fierent vnum inter se illæ partes intercedente aliquo corpore; præterea, Arist. in principio 6. lib. Physicorum ait terminum esse diuersum à re terminata; non igitur erit terminus corporis aliquod corpus, sed superficies sine profunditate: datur igitur in rebus naturalibus superficies. Tum, pono duo fundamenta Aristotelica, deprompta ex 5. Physicorum text. 26. Vnum est, quòd continua sunt quæ copulantur vno termino communi, & quorum extrema sunt vnum. Alterum est, quæcunque sunt continua, etiam esse contigua, & deinceps; vocantur autem deinceps, inter quæ nihil est medium eiusdem generis: his positis sic argumentor, si extremæ partes continui sunt vnum inter se in termino communi, hic terminus nõ erit corpus, non enim fierent vnum inter se; præterea, si ille terminus esset quidpiam corporeum, partes illæ quæ dicuntur continuari ad illum terminum, non essent continuæ: patet consequentia, quoniam non essent deinceps, inter illas enim intercederet ille terminus, qui si foret corporeus, esset eiusdem generis cum re quam terminat quæ est corpus; erit igitur ille terminus communis partium corporis, superficies; quare superficies extra animam est in rebus. Postea, ponamus duo, vnum est, cõtigua esse, quorũ extrema sunt simul: alterũ est, esse aliqua corpora naturalia iuicem contigua, vt elementa & cœli. Ex his, quod volumus sic argumētari possumus; cœli sunt contigui; ergo habent extrema simul: quæro per extrema quid intelligas? an partes corporeas? sed hoc falsum est, tum quia cùm corpus infinitè sit diuisibile, non potest dari extrema pars eius; tum quia si extrema corporis essent corporea, & essent simul, penetratio dimensionum, & corporum existeret: ergo illa extrema sunt superficies. Præterea, Arist. scribit 3. Phys. text. 40. Omne corpus tam sensibile, quàm intelligibile, hoc est, Mathematicum, esse terminatum superficie; & confirmatur, quia nos cernimus ipsa corpora naturalia, & tamen non cernimus nisi superficiem, quia color non reperitur nisi in superficie: definitur enim color extremitas perspicui terminati: & Auerr. quodam loco tradens differentiam inter artem, & naturam, ait naturam operari in toto subiecto, etiam in profunditate, artem verò tantum in superficie; sunt igitur in rebus superficies. Ad extremũ, Mathematici considerat hæc indiuisibilia, nimirũ puncta, lineas & superficies; ergo sunt in rerum natura, & sunt entia realia; alioquin si ea fingeret,

arque cōminisceretur Mathematicus, Mathematicæ disciplinæ non essent scientiæ reales. Considerat ergo Mathematicus huiusmodi entia, quæ sunt in rerum natura, sed non considerat ea, vt sunt in rerum natura, verùm abstrahit, id est, cōsiderat ea, vt sunt dimensiones quædam, & vt habent proprietates conuenientes dimensionibus non considerando, an sint in materia sensibili, nec ne. Ex his igitur manifestum fit, huiusmodi dimensiones, esse in rebus. An autem sint entia positiua & inter se realiter distincta, deinceps videamus.

Quod puncta, linea, superficies, sint entia positiua & inter se realiter distincta.

C A P. IIII.

An puncta, linea, superficies, sint entia positiua.

QUOD autē linea, & superficies sunt entia positiua, manifestum est: si quidē ponuntur in Categoria quantitatis tantā eius veræ, ac germanæ species. De puncto, quāuis dubitari possit, quippe cū definiatur per priuationē, punctū enim dicitur, cuius nulla pars est, idem tamen sentiendū est, tum quia Aristor. definiens punctum, ait esse vniratem quæ habet positionem in continuo; tum etiam quia linea definitur per puncta, nam in 1. Post. Aristoteles exponens modos dicendi per se, refert punctum ad primum modum, scribens ipsum punctum esse de substantia lineæ, non quòd linea componatur ex punctis, sed quia substantialiter definitur per puncta; atqui auctore Aristor. in 6. libro Topicorum ens positiuum substantialiter definiri nō debet per aliquid priuariuum. Quare cum linea, quæ est ens positiuum, substantialiter definiatur per puncta, necesse est ipsum punctum esse quoque positiuum ens.

Sed hoc loco quæret aliquis, quomodò punctum dicatur habere positionem in continuo? itēque quomodò punctum dicatur esse in linea? non enim in ea est, vt pars in toto, neque vt totum in partibus; quia nec linea ex punctis, nec punctum ex linea componitur: nec est tanquam inferius in superiori, aut contrā; quia nec linea de puncto, nec punctum de linea dicitur: non enim vel punctum dicitur esse linea, vel linea punctum, neque est tanquam in loco, quia locus est æqualis locato; neque tanquam effectus in causa, quia punctum non efficitur à linea: nec tanquam accidens in subiecto, quia subiectum est prius accidente, & non definitur per ipsum, sed potius ipsum per subiectum, contrarium autem cernimus in puncto comparatione lineæ. Ad priorem quæstionem responderetur, nomen positionis tripliciter sumi, primò enim significat ordinem partium permanentium in toto continuo, & sic Aristor. in Categoria quantitatis,

Quomodo punctum habet positionem in continuo.

titatis, dicit quantitatem aliam habere positionem, aliam non habere; linea enim, & superficies, habent dispositionem, motus autem & tempus minimè: & sic punctum non habet positionem, cum omnino vacet partibus. Secundò, nomen positionis significat habitudinem partium locati ad partes loci, quomodo constituit Categoriā situs, vel positionis, & ita punctum non habet positionem, quia nec est in loco, nec partes habet. Tertio, significat non per se constare seiunctum ab aliis, sed hæere alijs, & in alio positum esse; quoniam igitur punctum semper hæret iunctumque est continuo, si quidem vel terminat, vel continuat lineam, id circo dicitur habere positionem in continuo. Ad posteriorem quæstionem responderetur, clarum esse, punctum esse in linea; nam Arist. in 1. Post. air, & lineam esse in triangulo, & punctum in linea; neque verò potest esse extra lineam, cum semper eam continuat, vel determinet. Verum, quomodo punctum sit in linea, Albertus ita declarat; Punctus (inquit) & linea bifariam considerari possunt, nimirum Physicè, vel Mathematicè; si Physicè considerantur, non est punctum in linea tanquam in subiecto, sed est in ipsa materia; materia enim ex se non est diuisibilis, sed habet diuisionem à quantitate, & idè quatenus materia est diuisibilis potentia secundum longitudinem, fit subiectum lineæ; secundum latitudinem, superficiei; secundum crassitiem, corporeitatis. Si autem hæc considerentur Mathematicè, sic in linea est punctum, ut pars definitiua in eo quod definitur. Tripliciter autem potest linea definiri per punctum. Primò, secundum imaginariam sui generationem, ut cum Mathematici dicunt lineam esse, quæ fit ex fluxu puncti. Tum, secundum continuationem, ut cum dicitur linea esse cuius partes copulantur ad vnum terminum communem, qui est punctum. Postremò, secundum terminationem, ut cum dicitur linea esse quæ duobus utrinque punctis terminatur. Quòd autem punctum definiatur per priuationem, id non concludit ipsum esse ens priuatiuum, nam, & Deus & materia prima definiuntur per priuationem, & similiter alia multa, propterea quòd eorum positiuæ differentiae, ac proprietates nos latent. Adde, quòd punctum etiam definitur positiuè, nimirum cum dicitur punctum est vnitas habens positionem in continuo; & punctum est terminus communis ad quem copulantur, & continuantur partes lineæ.

Quòd autem huiusmodi res, punctum dico lineam, & superficiem, inter se distinguantur secundum rem; ita probatur; ac de superficie & linea clarum esse videtur, tum quia superficies, & linea sunt duæ species quantitatis quas re diuersas esse oportet: tum etiam, quia linea est indiuisibilis secundum latitudinem, superficies autem est diuisibilis.

Quomodo punctum sit in linea.

Punctum, linea, & superficies, distinguuntur realiter inter se, secundum quod.

M

bilis: adde, quòd Mathematicus obstrahit lineam à superficie, multa considerans, & demonstrans de linea per se, nulla ratione habita vel mentione facta superficiei, quod fieri non posset, nisi linea esset res diuersa à superficie. Quid, quòd non implicat contradictionem, vt Deus faciat, vel possit facere lineam sine superficie, cum linea sit prior superficie, & ab ea independens; sicut etiam posset facere superficiem sine corporeitate; nam quemadmodum in sacramento Eucharistiæ, Deus abstrahit qualitates panis cum quantitate, à substantia ipsius panis, ita posset abstrahere solum colorem, & figuram cum subiecta ipsis quantitate; at quantitas, quæ per se primo subiicitur colori & figuræ, non est alia quàm superficies; ergo &c. De Puncto autem, quòd etiam ipsum re distinguatur à linea, ex eo manifestum est; quia linea est res diuisibilis secundum longitudinem, punctum autè est res quædam extra animam, vt suprà est ostensum, & est indiuisibile secundum longitudinem, non potest autem eadem res esse diuisibilis & indiuisibilis secundum longitudinem. Præterea, si punctum est idem secundum rem quod linea, vel erit pars lineæ, vel accidens lineæ; sed non est pars, quia linea non componitur ex punctis, nec accidens, partim quia punctum secundum naturam prius est linea, accidens autem est posterius subiecto, partim autem quia linea est diuisibilis, punctum verò indiuisibile, nullum autem indiuisibile potest esse accidens subiecti indiuisibilis. Arque hæc quidem de superficie, linea, & puncto secundum communiorē sententiam Philosophorum ac Theologorum dicuntur, atq; traduntur.

Declaratur opinio aliorum qui contrā sentiunt. CAP. V.

VILIELMVS Ochamus in cōmentariis suis Logicis, explanādo Categoriā quātitatis, & in tractatu suo de venerabili sacramento Eucharistiæ cap. 1. & 2. existimat punctū nihil esse positiuū extra animam; & lineam, superficiē, ac punctum, nec inter se, nec ab ipsa corporeitate realiter distinguī: id quod probat, primū Philosophicè, deinde Theologicè, Philosophicè quidem hoc modo. Primò, punctum aut est substantia, aut accidens; non substantia, vt pater, ergo accidens; rursus omne accidens habet subiectū sibi adæquatum; punctū igitur pro subiecto sibi adæquato, vel habebit aliquid diuisibile, vel indiuisibile: non diuisibile, quia accidens est in toto subiecto sibi adæquato; punctū autè cum sit indiuisibile non potest esse in toto aliquo diuisibili; neque indiuisibile, quia vel subiectum puncti est substantia, vel est linea; sed linea, est per se diuisibilis, substantia quoque nempe materia, est extensa & diuisi-

*Opinio
argumenta
Ochami.*

diuisibilis, præsertim cum scribat Commentator in libro de Substantia orbis, primam omnium affectionum materiam esse corporeitatem. Postea, si punctum est aliquod ens absolutum extra animam, realiter distinctum ab aliis, nec existens pars alterius; ergo per se erit in aliquo prædicamento: cum igitur non sit aut substantia, aut qualitas, aut relatio, aut aliud aliquod aliorum, oporteret ipsum esse quantitatem, quod tamen implicat contradictionem: nam si est quantitas, habet partes, cum hæc sit propria ratio quantitatis; si est punctum, ergo non habet partes, punctum enim definitur id cuius nulla pars est. Deinde, impossibile est, ens aliquod reale absolutum de nouo generari & corrumpi, per solum motum localem diuisionis vel unionis; at si continuum diuidatur in duas partes, ex hoc ipso existunt de nouo lineæ; puncta & superficies, si rursus quæ diuisa sunt vniantur, illa eadem corrumpuntur; ergo, &c. Theologicè autem idem confirmat hoc pacto. Punctum ponitur in linea, ut eam terminet, & ut partes eius inuicem continuet; sed ob utrumque horum conuenit punctum non distingui realiter à linea; ergo, &c. minor probatur, nam si linea finitur per punctum, tanquam per entitatem quandam extrinsecam à linea, eique adiunctam; ergo si ponatur punctum remoueri à linea, ipsa linea euaderet interminata & infinita, quod est absurdum; nam cum punctum sit penitus indiuisibile, & intrinsecè non attingat atque componat lineam, neque additum neque detractum potest eius longitudinem variare vel augendo eam, vel minuendo: quod si remoto puncto à linea, nihilominus ipsa remanet finita & terminata, ergo superflue ponitur punctum ad eam terminandum, cum eo remoto eodem modo sit finita quo antea erat; neque verò quisquam putet non esse concedendum quod hic ponitur, nempe punctum remoueri posse à linea, namque cum punctum sit ens absolutum, realiter diuersum à linea, non existens pars, vel effectus lineæ, non est impossibile ipsum remoueri à linea, vel secundum cogitationem, vel secundum absolutam & omnipotentem Dei virtutem. Hactenus Ochamus.

Gregorius Ariminensis in 2. Sent. dist. 2. q. 2. art. 1. in explicatione tertie conclusionis, eandem opinionem sequitur & probat his argumentis. Primum, cum ex duabus aquis sit vna aqua continua, similiter etiam tunc ex duobus punctis terminalibus vel determinantibus illas aquas, sit vnum; hoc autem punctum si est ens posituum realiter distinctum à linea, cum sit accidens, & indiuisibile quiddam, habebit pro subiecto aliquid materie indiuisibile: quærat, an ista materia sit in aliqua præexistentium aquarum; at non est maior ratio, cur sit in vna potius quam in altera, cum illud punctum sit terminus communis vtriusque: vel erit in vtraque aqua, et non potest vnum

*Rationes
Gregorij A-
riminensis.*

accidens indiuisibile, esse in duobus subiectis situ disiunctis; quare oportet materiam illius puncti de nouo geniti, etiam ipsam de nouo generari. Tum, cum continuum diuiditur, punctum prius continuans, vel remanet; vel corrumpitur; non remanet, quia non in vtraque parte, nec in vna potius quam in altera, ergo corrumpitur; sed quid fiet illi indiuisibili materię quod erat subiectum illius puncti? non enim remanet, quia nec seorsum ab vtraque parte continui diuisi, nec simul in vtraque, nec in vna potius quam in altera, ut per se patet, ergo corrumpitur. Quare iis duabus rationibus concluditur, si punctum esset aliquid posituum realiter distinctum ab aliis, fore ut materia prima esset generabilis & corruptibilis. Adhęc, Arist. in 6. Phys. probat nullum indiuisibile posse moueri; nam cum omne quod mouetur, priusquam transeat spatium maius se, necessariò pertranseat spatium sibi æquale, si indiuisibile moueretur semper, transiret indiuisibilia spatia, quare magnitudo constaret ex indiuisibilibus, & omnia eius indiuisibilia, quę sunt infinita, actu numerarentur. Hęc autem demonstratio Aristotelis æquę benè valer, siue punctum per se moueatur, siue existens in continuo vnà cum ipso moueatur per accidens, vtouis enim modo ponatur punctum moueri, idem necessariò infertur atque concluditur: non igitur punctum est ponendum in continuo. His adde, quod Arist. in libro de Motu animalũ cap. 1. refellit sententiam eorum qui putabant polos, qui sunt puncta quędam cœli indiuisibilia, habere vim quandam mouendi cœlum; refellit, inquam, eo, quod nulla est, ut ipse ait, huiusmodi indiuisibilium substantia. Hęc Gregorius. Ergo secundum hos doctores, extra animam non est alia res quę sit magnitudo, nisi corporeitas, quę habet in se rationem lōgitudinis, latitudinis, & profunditatis. Et quoniam hęc tres rationes dimensionum sic se habent, ut cōceptus vnus non includat conceptum alterius, quemadmodum ratio longitudinis non includit rationem latitudinis, nec ratio latitudinis includit rationem profunditatis; & quia nonnullę passionēs demonstrantur de corpore ratione longitudinis tantum, & alię ratione latitudinis ac profunditatis, ob has causas, intellectus has tres dimensiones vel rationes corporeę magnitudinis, distinxit in tres species, easque nominauit lineā, superficiē, & corpus. Nihil igitur aliud est superficies, quam ipsummet corpus quatenus secundum profunditatem non est vltra protensum: nec lineā est aliud, quam corpus non vltra extensum secundum latitudinem: ipsum autē punctum est ipsa lineā & longitudo corporis, quatenus non vltius aliquo modo extenditur. Hęc igitur pro secunda opinione dicta sint. Quęadmodū autē supradictas rationes soluant, prioris sententię defensores, breuiter ostendamus.

Solutio.

Soluntur supra dicta rationes secunda opinionis, & aperitur auctoris sententia.

CAP. VI.

BRIEVS in cōmentariis Physicis exponēs decimū quintū textū primi libri Physicorum, & Paulus Soncinnas in quæstionib' Metaph. super quintū libr. metaph. q. 20. moralicus defendentes priorē sententiā, respōdent ad rationes præcedenti capite allatas pro secunda opinione, ad hunc modum. Ad primam. Falsum est omne accidens habere subiectum sibi adæquatum vel diuisibile vel indiuisibile; immò nullū accidens, quod est terminus alterius accidentis, habet subiectum proprium sibi adæquatum, sed est in eodem subiecto in quo est id cuius est terminus; & quia terminus nō adæquatur ei cuius est terminus, idē terminus non adæquatur subiecto. Ad secundam. Punctum est accidens, nec tamen sequitur vt sit quantitas; sed satis est, vt sit aliquid quantitatis, nempe terminus eius intrinsecus, & sic reducitur ad Categoriā quantitatis; quemadmodū materia non est substantia Prædicamentalis, est tamē aliquid, hoc est, pars & principiū eius; quamobrem in Categoria substantiæ numeratur. Ad tertiam. Hæc est natura indiuisibilium, vt per solam diuisionem & copulationem quantitatis, de nouo generentur atque corrumpantur; nam cū illorum esse, in eo consistat, vt sint termini quātītatis, necesse est cū quantitas secundū terminationem variatur (variatur autem semper quotiescunque fit diuisio & vnio partium) ipsa quoque secundū esse variari. Ad quartam. Nullo modo potest separari punctum secundū rem à linea, ita vt per se subsistat separatū à linea. Primò, quia est terminus intrinsecus lineæ. Tum quia ponitur in definitione lineæ & prædicatur de ea in primo modo dicendi per se, vt suprā dictum est; quæ autem sunt huiusmodi, nullo modo possunt inuicem separari. Denique cū punctum definiatur vnitas habens positionem in continuo, est contra rationem eius essentialē, vt possit esse extra lineam. Ad primam & secundam rationem Gregorij. In his duabus rationibus Gregorius supponit, punctū habere materiam & subiectum propriū & adæquatū sibi, quod in solutione primæ rationis ipsius Ochami, falsum esse declaratū est. Ad tertiam. Dum mobile mouetur, punctum existens in eo non numerat puncta magnitudinis, vt dicit Philosophus 6. Phys. text. 86. cuius rationes ibi ponit Commentator & in 4. Phys. com. 9. quia punctū non mouetur per se, nec actu, nec potentia; nec habet per se locū, aut actu, aut potentia; pars autem mobilis, licet actu nō moueatur nisi per accidens, potentia tamen mouetur per se, quia si à mobili separaretur,

M iij

Soluntur ab alio supradicta rationes Ochami, & Gregorij.

tunc posset moueri per se; & ideo per partes mobilis possunt numerari partes magnitudinis, non autem per puncta. Ad quartam. Arist. in eo loco, reprobatur opinio dicentium cœlum moueri super polos, propter virtutem quandam eis insitam: & quia putabant huiusmodi indiuisibilia esse substantias, quod ei non placet; non igitur ait nullam esse existentiam indiuisibilem, sed nullam esse ipsorum substantiam. Hæc illi. Vide quæ circa hanc quæstionem scribit Scotus 2. Sent. dist. quæst. 9.

Sententia A-
etoris circa
presens qua-
stionem.

Restat nunc, ut hac de re, quod sentimus, quàm breuissimè doceamus. Nos quanquàm putamus utramque opinionem probabiliter defendi posse, arbitramur tamen verisimilius esse, Primò quidem, punctum re non distingui à linea: tum, ipsum punctum, lineam item, atque superficiem, prout sunt termini magnitudinis, non positiuam aliquam rationem, sed priuatiuam tantum significare: deinde, lineam & superficiem, ut sunt dimensiones quædam, hoc est, longitudo & latitudo, esse rationes quasdam reales extra animam existentes & re vera corpori conuenientes: postremò, has ipsas res non esse realiter diuersas à corporeitate. Hæc omnia parèt ex iis quæ supradicta sunt, partim pro prima, partim pro secunda opinione; cū enim ad illa quatuor probanda, paulò superius in cōfirmatione tã prioris quàm posterioris sententiæ, satis multas & probabiles rationes exposuerimus, nihil attinet nunc ad idem demonstrandum, nouas alias rationes conferre. Et sanè, quemadmodum calor ut quatuor, est terminatus non per aliud aliquid ab ipso realiter diuersum, sed seipso, quatenus non vltius est intensus, vel in quatum continet tot gradus & non amplius: ita quoque de huiusmodi rebus sentiendum putamus, quæ non alia re ab ipsis, terminantur, sed tantummodò seipsis, nimirum quatenus tantæ sunt & non vltius prorenduntur. Loquimur tamen hîc de terminatione formali, nam ea quæ effectiue & extrinsecus fit, tota prouenit ab agente; ac ne longiores simus, satis sit hæc strictim attigisse; plura enim ex his quæ supra, primam & secundam sententiam comprobando, dicta sunt, facile poterunt ad eorum quatuor quæ hîc posuimus, cōfirmationem accommodari.

De infinitate
quantitatis.

Sequitur, ut deinceps de infinitate quantitatis differamus. Quæ tractatio duplex erit, vna de quantitatis infinitate secundum actum; altera secundum potentiam. Rursus prior tripartita erit: nam primo loco quæretur, an sit actu in rebus aliqua quantitas infinita: deinde, disputabimur, an infinitum possit effici à Deo. Postremò, an cōtinuū sit diuisibile in infinitum: vel (quod idem est) an continuum componatur ex indiuisibilibus. Primùm igitur videamus, an sit in rebus aliquid siue multitudine, siue magnitudine actu infinitum.

Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.

CAP. VII.

ON esse in rebus aliquid infinitum, siue magnitudine, siue *Non esse in-*
multitudine, latissime ostendit Arist. tū in 3. Phy. à tex. 40. finitas species
vsq; ad 56. tum in 1. de Cælo à text. 33. vsque ad 76. Præci-
verum natu-
valium.
 puę autē rationes, quę vel ab ipso, vel ab aliis afferuntur, hoc
 loco breuiter adscribentur. Prima ratio. Si ostensum fuerit corpus sim-
 plex non esse infinitum aut multitudine, aut magnitudine, etiam de-
 monstratum erit nullum compositum esse infinitum; non enim po-
 test compositum esse infinitum, nisi ea ex quibus constat, infinita
 fuerint, aut omnia, aut aliqua, aut certē vnū aliquod ipsorum. Quod
 autem corpora simplicia non sint infinita specie hinc patet. Primò.
 Quia essent infiniti motus simplices, cum tamen experientia doceat
 non esse nisi duos, videlicet rectum & circulem. Secundò. Quia
 essent infinitæ locorum differentiæ, quodlibet enim corpus simplex
 suapte natura peculiarem sibi loci differentiam asciscit; at differentiæ
 locorum, sunt tantum sex. Tertiò. Indiuidua plura sunt quàm spe-
 cies, vnaquæque enim species ferè continet multa indiuidua; si igitur
 species sunt infinitæ, & indiuidua plura sunt speciebus; ergo erit
 aliquid maius infinito. Quartò. Species sunt sicut numeri, non
 enim reperiuntur duæ species, quæ sint æqualis perfectionis, sed om-
 nis species collata alię speciei, habet diuersum gradum perfectionis,
 vel superiorem, vel inferiorem; si autem infinitæ essent species cor-
 porum simplicium in mundo, mundus infinitos perfectionis gradus
 in se continens, esset infinitè perfectus, quod est impossibile: tum
 quoniam Aristot. fortassis infinitatem perfectionis simpliciter pu-
 tauit esse impossibile; tum quia vt hæc infinitas tribuatur Deo (id
 quod nos verè credimus) attamē ea nequit tribui mundo; nam cum
 mundus sit ab alio productus, & dependens, ac proinde participa-
 tam habeat perfectionem, necessariò eam habet finitam atque limi-
 tatam; & cum mundus necessariò superetur secundum perfectio-
 nem à Deo, vtpotē à quo, vt diximus, sit & productus, & dependens,
 infinitum autem, ea ratione vt infinitum est, non possit ab alio supe-
 rari & excedi, relinquitur, nec mundum esse infinitè perfectum, nec
 in eo esse infinitas species corporum simplicium. Quintò. Si essent
 infinita corpora simplicia, non possent cognosci; ergo nec ea quæ
 componuntur ex ipsis sciri possent; quare nulla esset scientia rerum
 naturalium.

Quod autē nullum corpus simplex sit infinitum secundum magni-

M. iiii

*Nullam cor-
pus simplex
mole infinita
esse posse.*

tudinē hinc patet; nam aut erit corpus circulare, & movebitur motu circulari, aut erit corpus quod movebitur motu recto; primū ostēdamus corpus circulare non posse esse infinitum: id quod facile est demonstrare ad hunc modum. Primò, quia motus circularis est qui fit circa medium, & qui ab eodem redit ad idem, infinitum autem, neque habet medium, neque potest pertransiri. Deinde, id manifestum est ex definitione circuli: circulus enim est figura, in cuius medio centrum est, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam, sunt æquales: quæ definitio non potest accommodari infinito, quippe quod caret medio & extremis. Tum, sumatur diameter circuli infiniti, & diuidatur in duas semidiametros; quæro vel ambæ semidiametri sunt finitæ, & sic tota etiam diameter esset finita, quare circulus quoque finitus esset: vel ambæ sunt infinitæ, & cum tota diameter sit dupla ad semidiametrum, erit aliquid duplo maius infinito: vel vna est finita, altera infinita, quod est impossibile, nam sic non essent semidiametri. Postea, si posset dari circulus infinitus, ruerent multæ demōstrationes Mathematicæ; primū euerteretur demōstratio prima Euclidis tertij libri, quæ sic habet; *Cuiuslibet circuli centrum inuenire*: nam in circulo infinito non posset inueniri centrum: deinde rueret 25. demōstratio eiusdem libri; *Dato quolibet segmento circumulum eius describere*; nam posset dari segmentum aliquod circuli infiniti, cuius tamen circulus non posset describi. Præterea propositio 30. eiusdem libri, nulla esset; *Quamlibet peripheriam bisariam secare*: nam peripheria circuli infiniti non posset secari in duas partes æquales. Adhæc, rueret etiam totus quartus liber, nam ibi demonstratur quamlibet figurā rectilineam posse inscribi, & circumscribi circulo; & contra circumulum posse inscribi & circumscribi figuræ rectilinæ; quod fieri non posset in circulo infinito. Postremò, linea circularis non procedit recta, sed incuruata, quæ curuitas non patitur eam esse infinitam.

Sed quòd non sit corpus aliquod simplex, quod motu recto mouetur, actu infinitum; hinc manifestum erit. Primo, quod mouetur motu recto, ex vno loco trāsferitur in alium: nam si moueatur motu naturali, ex loco non naturali transit ad naturalem locum: sin autem ciatur motu violento, transit ex loco naturali ad non naturalem; sed infinitū, cum occupet omnē locum, nullo modo trāsferri potest ex vno loco in alium; ergo nihil, quod recto motu mouetur, potest esse infinitum secundū magnitudinem. Ampliùs, si sit corpus infinitum secundū magnitudinem, aut locus eius erit finitus aut infinitus: non finitus, quia locus æqualis debet esse locato; nec infinitus, quia in infinito non est differētia locorum, omne autem corpus simplex
motu

motu recto fertur sursum aut deorsum; ergo, & c. His adde, quòd in corporibus simplicibus, idem secundum speciem est locus totius & partis; fingamus ergo ex illo corpore infinito, auferri particulam aliquam, de qua quærimus, an ea possit moueri vel non, si nò posset, ergo nec ipsa, nec suum totum esset corpus naturale; si posset, proculdubio moueretur ad locum sui totius, qui esset infinitus, nullamque certam loci differentiam obtinens; quare non magis moueretur in vnam partem quàm in aliam, sed vel non moueretur, vel infinitas partes distracta quoquouersus moueretur. Postea, quod mouetur motu recto, aut est graue, aut leue; illud deorsum, hoc sursum fertur: corpus autem infinitum, cum impleat omnem locum, non magis sursum moueretur quàm deorsum, quare nec esset corpus graue nec leue. His accedit, quòd in quo maior est virtus motiua, id celerius mouetur; sed in corpore infinito esset virtus motiua infinita; ergo moueretur in instans, quod est impossibile. Postremo, si existeret corpus infinitum secundum omnes dimensiones, illud sanè solitariū esset; nam cum omnem locum occuparet, nò posset existere aliud vllum corpus, quare illud corpus infinitum, neque posset moueri neque quiescere, neque agere, neque pati, neque esset principiū aliorum, neque ipsum esset ab alio tanquam à principio; frustra igitur esset in natura tanta moles. Perspicuum igitur est nò esse in rebus infinitum aliquid siue multitudinem, siue magnitudinem. Sed quia contra hoc multæ sunt difficultates, has deinceps exponere & diluere oportet.

Ponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.

CAP. VIII.

ID EST esse in rebus infinitum actu. Primò. Quia finitum & infinitum sunt passionum quantitatis; ergo sicut reperitur finita quantitas, ita reperietur infinita. Secundò. Omnes species rerum sunt in actu; ergo etiam species figurarum & numerorum erunt in actu; sed hæ sunt infinitæ; ergo, & c. Tertiò. Nichil diuiditur nisi in ea quæ actu habet; sed continuum potest diuidi in infinitas partes; ergo actu habet infinitas partes. Quartò. Omnis magnitudo per additionem alterius magnitudinis fit maior; sed additio alicuius magnitudinis potest fieri in infinitum, quia diuisio fit in infinitum, & quod vni magnitudini aufertur per diuisionem, potest alteri adiungi per additionem. Quintò. Secundum Aristotelem, mundus, & generatio hominis est æterna, ergo fuerunt infiniti homines; sed vnusquisque homo habet animam immortalem; ergo

nunc actu sunt infinitæ animæ: quare etiam si cundum Arist. datur infinitum in actu. Sextò. Si non posset esse infinitum, hoc esset quia infinitum non potest pertransiri, & est ignotum; sed contrà, quia secundum Arist. cum tempus sit æternum, vsque ad hunc diem transacti sunt infiniti dies, & vsque ad hominem qui nunc generatur, fuerunt generati infiniti homines; ergo infinitum fuit actu transactum. Præterea, motus cœli est æternus, & quotidie fit vna circulatio primi mobilis, ergo fuerunt infinitæ circulationes: quæro, Intelligētia quæ mouet orbem, & facit huiusmodi circulationes, aut cognoscit eas, aut non: non cognoscere, absurdū est, quia ignoraret opus quod ipsa facit: si cognoscit, aut omnes, aut aliquas tantum; sed cum omnes sint vnius ac eiusdem rationis, nulla causa est, cur has potius quàm alias quasilibet cognoscat: si autem cognoscit omnes, cum illæ fuerint infinitæ, necessariò conficitur eam cognoscere infinitum. Si dicas Intelligentiam cognoscere omnes circulationes, non simul actu, sed successiuè, id sanè contrarium est iis, quæ scribit Arist. in 12. Metaph. de Intelligentiis, asserens eas non esse in potentia ad cognoscendum, nec mutari in cognoscendo. Septimò. Deus secundum Aristotelem agit ex necessitate naturæ, vt plerique Peripatetici arbitrantur; ergo facit quantum potest facere: sed potest facere infinitum, quippe qui secundum Aristotelem (vt quidam Philosophi existimant) sit infinitæ virtutis; ergo fecit infinitum; quare infinitum actu erit in rebus. Adde, quod nemo negare potest esse in rebus infinitum actu, saltem secundum durationem, cuiusmodi sunt Intelligētia, cœli, animi nostri, & materia prima. Octauò. Argumentum Archytræ & Epicuri non videtur contemnendum; nam extra cœlum est locus infinitus; vel ergo est plenus corpore infinito, & sic obtinuimus quod contēdimus, aut non, & sic datur vacuum: posset igitur in illo vacuo esse corpus aliquod infinitum; ergo iam actu est; nam vt ait Aristoteles 3. Phy. tex. 32. Posse ab ipso esse, nihil differt in perpetuis. Quod autem spatium quod est extra cœlum sit locus, patet. Primò, quia vltimum cœlum cum sit corpus, est in loco, & non est in alio loco, quā in parte quadam illius spatij quod est extra cœlum; ergo sicut illa pars est locus, sic etiam reliquum spatium. Deinde, quia si quis in vltimis cœli oris constitutus, vel brachium extēderet extra cœlum, vel telum iaceret, aut posset id facere aut non; si nō, ergo esset aliquid, quod prohiberet vel resisteret, & ita extra cœlum esset corpus, vel locus: si autem posset, brachium igitur vel telum esset in illo spatio tanquā in loco. Huc accedit, quia vt ait Lucretius 1. lib. Omnia corpora quæ percipimus sensibus, ita reperimus esse affecta inter se, vt vnum contineatur ab alio, nec reperitur aliquod corpus solitarium & seiunctū ab alio

ab alio corpore, quare necesse est in connexione corporum, procedi in infinitum. Et Epicurus (auctore Cicerone libr. 2. de Diuinatione) mundum seu vniuersum esse infinitum, hoc modo argumentabatur. Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus; at quod omne seu vniuersum est, id non cernitur ex alio extrinsecus, vniuersum igitur non esse finitum necesse est. Hæc sunt argumenta, quibus ostenditur infinitum esse in natura.

Soluuntur supradictæ dubitationes.

CAP. IX.

RELIQUVM est, vt soluamus supradictas rationes, quibus ostendi posse videbatur, esse in rebus infinitū. Ad primā rationem, ita est respondendū. Infinitū dicitur passio quantitatis, nō quia per se cōueniat quātitati; sed quia nō repugnat ei, prout quantitas est, sed prout est quantitas naturalis vel actu existēs: vel quia si esset infinitū, nō posset esse aliud quā quantitas. Itaque infinitū potest dici passio quantitatis, non ex parte quantitatis; non enim quantitas exigit infinitum, sed ex parte sui quoniam infinitum non potest esse, neque intelligi sine quantitate, & si esset proculdubio esset affectum quantitate. Ad secundam. Species, quæ habent esse reale, & sunt de perfectione vniuersi, debēt omnes actu existere: species autē numeri, quæ procedunt in infinitum, habent tantum esse intelligibile, neq; sunt de perfectione mūdi; quāobrem non oportet illas omnes actu esse. Ad tertiam. Continuum habet infinitas partes, verum non actu distinctas, sed potentia; partes enim continui actu, finitæ sunt, nam sicut actu non habēt aliud esse, quā esse totius in quo sunt, ita finiuntur & terminātur actu terminis totius: verbi gratia, vel punctis, vel lineis, vel superficiebus; nam eadem quæ terminant totum, simul etiam terminant omnes partes eius. Illa autem massa totius continui, in qua confusē & indistinctē continentur omnes partes eius, dicitur esse infinita in potentia, quatenus ex ea potest in infinitum fieri secretio & diuisio partium proportionalium. Sed dicet aliquis, si finitum est, quod habet partes finitas; ergo infinitum erit, quod habebit partes infinitas; sed cōtinuum habet partes infinitas; ergo est infinitū. Neq; valet, dicere cōtinuum habere partes infinitas in potentia, nam omnes partes qualescunque fuerint, sunt in potentia; cum enim sunt actu, iam non sunt partes. Respondeo, omne totum debere æstimari, & mensurari ex partibus, quæ habent aliquā certam & determinatam magnitudinē; tales autē partes in omni continuo sunt finitæ, & si huiusmodi essent infinitæ,

Quomodo cōtinuum habeat in se infinitas partes.

continuum etiam esset infinitum actu. At partes infinitæ, quas dicitur habere continuum, non sunt alicuius determinatæ quantitatis & mensuræ, quamvis secundum proportionem possent esse determinatæ. Diuisio enim quæ fit in infinitum, potest fieri semper eadem proportionem seruata, ut vel fiat per partes medias, vel per tertias, vel per quartas; nunquam tamen huiusmodi partes seruant aliquam determinatam magnitudinem: sed sicut diuisio procedit in infinitum, ita partim magnitudo semper euadet minor; ergo, quantum sit continuum aliquod, an finitum, an verò infinitum; & si finitum, quanta sit eius magnitudo, hoc, inquam, nõ debet æstimari secundum quolibet partes eius, sed tantum secundum partes alicuius certæ magnitudinis, & determinatæ mensuræ; vnde ad cognoscendam molem alicuius magnitudinis, adhibemus mensuram certam, quæ vel per se, totam illam magnitudinem exæquet, vel aliquoties sumpta, & iterata illam metiatur. Ad quartam. Sicut non omnis subtractio partium exhaurit continuum, sed tantum remotio partium alicuius certæ magnitudinis, ita non omnis additio quantitatis, etiam si fiat in infinitum, reddit infinitum in quo est: sed hoc contingeret, si fieret infinita additio alicuius quantitatis determinatæ, quamvis esset per exigua. Si enim alicui corpori adderes quantitatem vnius digiti in infinitum, illud corpus necessario cresceret in infinitum. Cæterum additio quæ fit vni corpori ex sectione alterius, non fit per partes determinatæ magnitudinis, sed tantum per partes proportionales, quarum posteriores sunt semper minores prioribus, & sic deinceps in infinitum, vnde corpus cui fit talis additio, fit quidem maius seipso in infinitum, sed non fit simpliciter in infinitum maius, immò verò ex tali diuisione non potest fieri maius, quam esset, si alterum corpus, ex quo dissecantur partes, illi adiungeretur.

Quando additio quantitatis in infinitum, faciat corpus infinitum, quando nõ.

An Aristoteles facies mundum æternum, cogatur concedere infinitum esse numerum animarum rationum.

Circa quintum argumentum, variæ sunt responsiones secundum doctrinam Aristotelis. Alexander faciens animam hominis mortalem, facile euadit difficultatem, negans post obitum hominis, animam remanere: similiter etiam Auerroës: nam quamvis statuit intellectum hominis immortalem, tamen vult cum esse vnicum in omnibus. Auicenna concedit esse infinitas animas actu, nam infinitum actu esse non potest in rebus materialibus; in abstractis autem à materia & loco, nihil prohibet esse infinitam quandam multitudinem. Quam opinionem acerbè insectatur Auerroës in opere quod appellatur *Destructio destructionum*, disputatione prima, in solutione septimæ dubitationis, his verbis; *Ponere animas infinitas remanere post corpus, est opinio in concessa ab omnibus Philosophis*. Ex paulò post; *Impossibile est apud omnes Philosophos dare actu infinitum siue corpus, siue incorporeum, &*

scilicet

nemo sapientum potuit hoc intelligere, nisi Avicenna. D. Thomas, qui opinatur etiam secundum Aristotelem, intellectum hominis esse immortalem, & vnum in vnoquoque hominum, vehementer hæret in solutione huius difficultatis. Nam in 1. part. quæst. 7. art. 4. negat posse dari vlllo modo actu infinitam multitudinem siue in rebus corporeis, siue incorporeis. Quem locum exponens Caietanus, ait D. Thomam præcidisse sibi facultatem amplius defendendi immortalitatem & multiplicationem animarum rationalium secundum Aristotelem. In Summa autem contra Gentes lib. 2. cap. 81. recenset varias responsiones ad hoc argumentum, sed ipse nihil respondet secundum viam Aristot. Quamobrem nonnulli ausi sunt dicere Arist. sibi contradixisse in duobus decretis suis. Nā facere intellectum hominis immortalem, vnumque in singulis hominibus, & rursus statuere mundum æternum, non cohærent inter se, sicut linum cum lino ut est in proverbio: sed quia hæc quæstio pertinet ad libros de Anima, prætermittatur hoc loco: hoc tantum in præsentia dici potest, prædicto argumento cogi quemlibet Peripateticum confiteri vnum aliquod horum trium, vel Aristotelem non sensit animos nostros & esse immortales, & sigillatim multiplicari secundum multiplicationem hominum; vel non existimasse absurdum, esse infinitam aliquam multitudinem rerum materia motuque carentium, nec vllum locum occupantium; vel denique ipsum sibi imprudenter inscienterque contradixisse. Quod autem horum, de Aristotele sentiendum & pronuntiandum sit, non est huius loci decernere. Quanquam non dubitanter dicere auserim, infinitam multitudinem rerum, siue habentium, siue non habentium materiam, doctrinæ Arist. omnino aduersari. Illud autem vehementer miror in quibusdam Theologis, qui cum negent Deum etiam secundum totam suam potentiam infinitam, quam fides nostra & agnoscit & illi tribuit, posse facere vllum infinitum actu, velint tamen Arist. qui non tantum tribuit diuinæ potentia, posuisse infinitum in actu. Ad sextam. Hæc ratio habet magnam vim ad tollendam æternitatem mundi; quocirca nos ea utemur cum in ultimo libro huius operis disputabimus aduersus Arist. & alios Philosophos qui fecerant mundum æternum. Quod autem subiungitur, Intelligentiam debere cognoscere conuersiones cæli, quas facit quotidie, futile est. Quia conuersio cæli vnus est tantum motus continuus, conuersiones itaque quæ quotidie enumerantur, non sunt per se actu diuisæ, sed tantum secundum nos, qui motum cæli dinumeramus, & distinguimus in multas partes, hisque utimur veluti mensura ad dimetiendas actiones nostras, & motus earum rerum quæ sunt infra lunam. Deinde, Intelligentia secundum Aristotelis doctrinam, non cognoscit motum per ipsum.

motum vel per partes eius, sed per suam essentiam, quæ est fons & causa illius motus, vnde inspiciens in suam essentiam; simul etiã cognosci motũ, vt qui fluat ab illa, veluti effectus à causa. Ad septimã. Neque hæc duo inter se cohærent, esse agens aliquod infinitæ virtutis, & ipsum tamẽ agere ex necessitate naturæ: quare alterutrum negandum est sensisse Aristotelem. Ac prius illud quidem, nemo veterũ Peripateticorum assignat Aristoteli; hoc autem posterius, permulti tam Philosophi, quàm Theologi attribuũt Aristoteli; Ergo doctrinæ Aristotelis, illud, licet verissimum sit, dissentaneum, hoc autem, licet falsissimum sit, esse tamen consentaneum, existimandum est. Quanquã fortasse diceret aliquis, licet ponatur, Deum agere ex necessitate naturæ, & habere virtutem infinitã, non tamen ex eo cõcludi, fieri actu aliquid infinitum; quia hoc repugnat ex parte rei; fortasse enim infinitum actu esse in rebus, implicat contradictionem. Ad id autẽ quod additur de infinitate durationis, respondendum est, eiusmodi infinitatẽ, nec Aristotelis disciplinæ, nec rationi repugnare, nec modò possibilem esse, sed etiam necessariam: nos autem non omnem tollimus infinitudinem, sed eam tantummodò quæ est, vel in multitudine, vel in magnitudine. Ad vltimam rationem, potest dupliciter responderi. Primo, negando vllum corpus extra cõlum, aut operari quicquam, aut etiam existere posse; quoniam corpora quæ sunt partes vniuersi, ita cum ipso sunt connexa, vt citra perniciem, & exitium suum non possint ab eo penitus abiungi: sicut manus decisa à corpore non solum actionibus suis, sed etiam vita priuatur. Vel aliter, admissa suppositione dicendum est, tale corpus fore quidem extra cõlum, sed non alicubi tanquam in loco. Quod si clament, id esse impossibile, quoniam omne corpus indiget loco in quo sit, fatendum est id esse impossibile, verũ sequi ex impossibili suppositione eorum; non enim mirum, si ex vno impossibili sequatur aliud impossibile; quare culpa non in rebus, nec in nobis est, sed penes ipsos qui vtũtur ea suppositione, quæ omninò repugnat naturæ rerum. Quod autem non sit aliquod infinitum actu, non modò consentaneum est decretis Philosophicis, sed etiam sacris literis, in quibus legitur Deum fecisse omnia in pondere, numero, & mensura.

An infinitum possit effici à Deo.

CAP. X.

Ed nunc videamus, an Deus, quem, & liberè agere, & habere infinitam potentiam, licet non omnes Peripatetici concedãt, omnes tamen Christiani Philosophi verissimè credunt atq; confitètur, an, inquam, si veller, posset facere aliquid infinitum actu,

vel secundum magnitudinem, vel secundum multitudinem: quæ res quanquam non sit Physica, sed potius Theologica, tamen ut præsens disputatio de infinito perfectior existat, ea quoque strictim attingenda est.

Gregorius Ariminensis & Nominales in 1. Sent. super dist. vel 45. vel 44. contédunt probare infinitum actu posse fieri à Deo. Primò. Deus potest facere, quicquid potest facere; contrarium enim implicat contradictionem; faciat ergo totum, quod potest facere: quæro, aut hoc erit infinitum, & sic habeo quod volo; aut erit finitum, ergo Deus non poterit facere aliquid maius quocunque finito, quod est falsum & absurdum apud omnes Theologos. Secundò. Deus habet infinitam potentiam productiuam; ergo potest producere infinitum: nam potentia actiua definitur per actum, seu per effectum, & per illum mensuratur; si enim effectus non potest esse infinitus; ergo neq; potentia effectiua est infinita. Tertiò. Deus potest in quocunque instanti creare vnum Angelum, ponamus igitur, cum incipit aliqua hora, Deum, in quocunque instanti illius horæ creare vnum Angelum; ergo hora transacta erunt producti infiniti Angeli, quoniam hora, cum sit quiddam continuum, habet infinita instantia. Quartò. In continuo sunt infinitæ partes in potentia, & quælibet pars potest separari ab alia; ergo Deus potest omnes partes continui ab inuicem separare, quæ sic separatz, erunt infinitæ; quare Deus potest facere infinitum. Hæc illi.

Opinio Nominaliū posse fieri à Deo infinitum.

Sed contrà sentiunt alij: nam D. Thomas 1. part. quæstio. 7. art. 3. & 4. probat nō posse dari infinitam multitudinem actu, his duobus argumentis. Primò. Quia omne quod est in genere, necessariò est in aliqua specie determinata, neque enim potest genus seorsim produci à speciebus; ergo omnis multitudo producta, necessariò est sub aliqua specie multitudinis, seu numeri: sed omnis species numeri est finita, quia constituitur per certam aliquam collectionem vnitatum; ergo non potest produci infinita multitudo. Deinde. Omne quod producitur à Deo, sub aliqua certa intentione producitur; alioquin temerè, & inaniter produceretur; sed omne quod producitur sub aliqua certa intentione agentis, certo numero comprehenditur; ergo infinitum non potest produci: productio enim infiniti, neque habet vllum vsum, neque ad vllam intentionem agentis referri potest. Quòd autem corpus infinitum non possit esse, sic ostendit; omne corpus productum, sicut etiam omnis creatura, habet naturam, & essentiam determinatam & definitam; ergo habebit quoque accidentia definita, & limitata; nam modus, & mensura accidentium, sequitur naturam subiecti in quo sunt; quantitas

Opinio D. Thomæ, & Durandi.

igitur infinita non potest ulli corpori accidere. Addit etiam demonstrationes de motu recto & circulari, quas nos paulò suprà exposuimus. In primo autem Sent. loco suprà citato, idem sentit, & ita probat. Si infinitum produceretur, esset finitum; nam infinitum est, quod finiri, & pertransiri nequit; si autem est productum, fuit ab agēte cōprehensum, & transactum. Idem scribit in Quodlibetis, quodlibeto 9. art. 1. ubi ait, sicut est impossibile facere equum rationalem, ita facere corpus infinitum: & sicut non potest produci natura generica, quin sit determinata per aliquas differētiās específicas, ita non potest produci quantitas, quin ea sit definita, & determinata per aliquam speciem, & mensuram quantitatis; & quodlib. 12. art. 2. ait, idē non posse infinitum produci à Deo, quia Deus agit per intellectū, & per verbum, quod est formativum, & determinativū rerum quas producit. Quocirca nihil potest produci à Deo, quod non sit formatum, & determinatum: infinitum autem per se informe, & indeterminatum est, unde non potest fieri à Deo.

Rationes Durandi contra infinitū actū.

Licet autem hæc opinio D. Thomæ probeatur Durando, rationes tamen ipsius non placent. Quare ipse ponit alias, duas quidem ad refellendam infinitam multitudinem; quarum prior est hæc. Producta infinita multitudine, verbi gratia, lapidū, vel Angelorum, posset ne Deum producere alios Angelos; si non; ergo potentia Dei est diminuta & exhausta: si posset, ergo Angeli prius producti non erant infiniti. Nam infinitum est, extra quod nihil est, alioquin cū priores Angeli cū posterioribus coniuncti, efficiant quiddam maius, quàm priores per se sumpti, daretur aliquid maius infinito. Posterior ratio hæc est; si esset infinita multitudo, sequeretur partē æquale esse toti; nam in tali multitudine essent infiniti binarij, & infiniti quaternarij, vnum autē infinitum non est maius altero; ergo binarij essent æquales quaternariis. Quod autem non possit dari infinita magnitudo, ita demonstrat. Non potest dari minima magnitudo, quia quæcunque fuerit data, si magnitudo est, poterit etiam ampliùs dividi; ergo neq; potest dari maxima, par enim videtur esse ratio utriusque tam maximæ, quàm minimæ; sed si esset infinita magnitudo, utique illa esset maxima; ergo non potest dari infinita magnitudo. Hæc Durandus.

Ponitur propria opinio, & solvuntur argumenta Gregorij.

CAP. XI.

ORVM ego Theologorum sequens opinionem, idem sentio; idēque cōfirmo hac ratione. Deus non potest simul & actū facere, quicquid potest simpliciter facere; ergo non potest

potest facere infinitū: patet consequentia, quia si Deus faceret quicquid potest facere, illud non esset maius quā infinitum, videtur itaque infinitum reciprocari cum eo quod potest Deus facere simpliciter. Antecedens probatur, nam si ita non est, ponamus iam esse factū à Deo quicquid simpliciter potest ab eo fieri; tunc quæro, aut Deus potest aliquid deinceps facere, aut non: si potest, ergo non recte supposuimus antea, fecisse quicquid poterat; si non potest, ergo minor est potentia Dei nunc, quā fuit antea, immò verò nulla esset Dei potentia cum nihil amplius possit facere, quod est absurdum, cū ea, nec imminuatur, nec augeatur, nec possit exhausti per ea quæ operatur extra se. Præterea, si potentia Dei est infinita; ergo per nullum opus suum potest finire; ergo impossibile est fieri à Deo opus aliquod tantum, quin possit aliud fieri maius ipso. Alioquin potentia Dei limitata fuisset per illius productionem.

Verum soluamus argumenta Nominalium. Ad primū argumētum hoc modo respondendum est. Huic argumento subest fallacia, cum enim aiunt, potest Deus facere quicquid potest facere, aut illud (potest) sumunt utrobique eodē modo, hoc sensu. Quicquid Deus successiue potest facere, id successiue potest fieri à Deo; & sic verum est, sed nihil concludit; vel sumunt diuerso modo hoc intellectu, quicquid Deus potest facere simpliciter, id est, vel simul, vel successiue, id potest fieri à Deo totum simul in actu, & sic falsum est, & à nobis negatur. Nā quod est in Deo simul propter eius perfectionem, non potest simul conferri in vnam aliquam creaturam propter imperfectam eius naturam. Quod si tale argumentum valeret, eodem concluderetur posse fieri à Deo aliquam creaturam infinite perfectam, quod omnes Theologi habent pro absurdo; nam si quicquid Deus potest facere successiue potest etiā simul facere; ergo cum quacunque creatura finitæ perfectionis possit creare aliam perfectiorem, poterit etiam infinitas perfectiones simul tribuere vni creaturæ, quas successiue largiri poterit. Ad secundum. Infinitati quæ est in virtute actiua Dei, non potest in effectu eius respondere similis infinitas propter inferiorem conditionem creaturæ: respondet tamen aliqua infinitas dupliciter. Primò, in modo productionis, ut patet in creatione alicuius ex nihilo; nam quamuis id quod creatur natura sua sit finitum, tamen ipsum produci ex nihilo, declarat infinitam virtutem producētis. Deinde, cernitur etiam infinitas in effectibus Dei successiue secundum potētiā; etenim quocunq; effectu producto, potest Deus producere alium præstantiorem, & alium, & sic deinceps in infinitū, cuius exemplum videmus in diuisione continui. Theologi autem cū hæc docent, sic loquuntur; Deus non potest facere infinitum catea-

N

gorematicè, id est, totū simul actū, sed syncategorematicè, id est, successiue vnum post aliud sine fine producendo. Ad tertium. Ratio captriosa est, procedens à sensu diuiso ad cōpositum; nam, vt cōcedimus Deū in quocunq; instanti seorsim, posse creare vnū aliquem Angelū, ita negamus in omnibus horæ instatibus sigillatim & ordine numeratis, posse creare totidem Angelos; quia huiusmodi instantia cū sint infinita & in potentia tantū, nō possunt actu omnia dinumerari ac pertransiri: alioquin tota hora resolveretur in instantia.

*An possent
omnes partes
continui re-
moueri à con-
tinuo.*

Ad quartum. Licet vna pars continui possit remoueri ab alia, tamen impossibile est, vt omnes partes sint ab inuicem actu separatæ, quia tunc neque essent continuæ, neque quantæ, neque partes, sed vel pūcta, vel nihil: nam omnis pars continui est continua, quare potest diuidi in alias partes; ergo pugnant hæc duo inter se, ipsas esse penitus indiuisibiles, & esse partes continui, ac proinde continuas & quantas, & tamen ipsas esse omninō diuersas. Planum igitur est infinitum actu effici non posse à Deo, neque id euenit ob impotentiam Dei, sed ob repugnantiam & contradictionem quæ contingit posito infinito. Quare Theologi malunt dicere infinitum non posse effici vilo modo; quā dicere Deum non posse facere infinitum, vt sic intelligatur impossibilitas infiniti, non prouenire ex parte Dei, sed ex parte ipsarum rerum.

Atque hæc est sententia nostra: quæ nobis ita probatur vt contraria tamen nequaquā omninō improbabilis esse videatur. Neque enim tam est absurdum, si res ipsa benè consideretur, quā videretur in speciē, esse aliquod infinitum actu, præsertim secūdum multitudinem & in rebus quæ materia & mole carent. Nam cū in multitudine infinita, sint aliquæ partes finitæ, non enim quælibet pars infiniti est infinita; respectu, non quidem totius infiniti, ea ratione vt est infinitum, sed partiū eius quæ sunt finitæ, potest augeri infinitum, & dari aliquid maius infinito, & eo producto poterit Deus præterea aliud quidpiam producere; sicut linea quæ esset ex vna parte infinita & ex altera finita, ex parte finita, posset multū augeri & maior euadere quā erat antea, non vt infinita, sed vt aliquo modo finita. Potest igitur esse aliquid maius infinito secundum partes eius finitas, non autem vt est infinitum: nam quod est maius alio, excedit & transfit finem & terminum magnitudinis eius, infinitum autem, cū multum habeat terminum magnitudinis, excedi non potest.

An con-

ICET à Philosophicis, Theologis, & Mathematicis pro certo habeatur, continuum nullo modo componi ex indiuisibilibus sed esse diuisibile in infinitum; tamen quia hoc multas & graues difficultates habet, diligenter à nobis explanandum est. Primum quidem ponendo rationes quæ videntur excludere infinitam continui diuisibilitatem. Deinde, multis argumentis eam comprobando. Ad extremum soluendo rationes contrarias.

Primum igitur posset ostendi continuum componi ex indiuisibilibus, nec diuidi posse in infinitum; his decem rationibus. Primò. Aut linea componitur ex punctis, aut ex alio, non ex alio, quia tunc in illo non essent puncta, at nihil est in linea vbi nō sit punctū; ergo linea componitur ex punctis. Secundò. Si linea non componeretur ex punctis; ergo puncta non essent vbique in linea; sed sunt vbique in linea; nam linea, vbique est diuisibilis, diuiditur autē in puncto; ergo, &c. Tertiò. Ex 3. lib. Elem. Euclidis manifestum est corpus sphericum nō posse tāgere planum nisi in vno puncto; moueatur igitur vnum corpus sphericum super alterum planum, & quia sphericum non tāgit planum nisi in vno puncto, semper mouebitur per puncta; tota igitur illa lōgitudine plani, quam transiit corpus sphericum suo motu, constabat ex punctis. Quartò. Deus potest creare Angelum in quocūque instanti: creet igitur eū in vno aliquo instanti: quæro, aut potest immediate post creare alterum, aut non; impossibile est dicere eum non posse creare; quod si potest, aut ergo in instanti, aut in tempore; non in tempore, quia creatio Angeli est instantanea, cū fiat sine vlla resistantia ab agente infinitæ virtutis, quare creabitur in instāti; ergo duo instantia sunt sibi immediata; & sicut ostendi de his duobus, poterit etiā monstrari de aliis multis; quare tempus cōponetur ex instantibus; nam nō est alia caussa cut Arist. neget continuum nō posse componi ex indiuisibilibus, nisi quia non sunt sibi inuicem immediata & cohærentia. Quintò. Sicut se habet vnitas ad numerum, ita punctum ad continuum: cur igitur, si ex vnitatibus cōponitur numerus, non etiā ex punctis continuū cōponi poterit? Sextò. Si omne continuū est diuisibile in infinitum; ergo habet infinitas partes, & cū quælibet pars habeat aliquam quantitatem, ex infinitis autē quātitatibus resultat infinita moles, sequeretur continuum finitum, habere infinitam molē. Septimò. Nō daretur magnū & paruum in quantitate, nec maius & minus, nam magnum dicitur, quod habet multas partes, paruum, quod paucas; at si omne continuum habet infinitas

Decem rationes contra infinitam continui diuisibilitatem.

partes, vnum nō habebit plures partes quā alterum. Octauo. Nulla magnitudo posset transiri per motum localem, nam antequam mobile transeat totam, debet transire dimidiam, & ante illam, dimidiam illius, & sic in infinitum, infinitum autem non potest pertransiri. Nō. Aut omnes lineæ sunt commensurabiles, aut aliquæ; si aliquæ sunt commensurabiles, necesse est dari lineam minimam & indiuisibilem, quæ sit mensura aliarum linearum, nam mensura debet esse aliquid minimum in eodem genere; si autem datur vna pars lineæ minima & indiuisibilis: necessariò concluditur lineam componi ex indiuisibilibus. Decimo. Si quodlibet continuum habet infinitas partes, sequitur necessariò alterum ex his duobus absurdis; aut vnum infinitum esse maius altero, aut partem esse æqualem toti. Nam sumatur linea bipedalis, hæc vel est maior linea pedali, & cū vtraque habeat infinitas partes, vnum infinitum erit maius altero; vel erit æqualis, & sic linea bipedalis, quæ est totum, erit æqualis lineæ pedali, quæ est dimidiata pars illius. Hæc contra infinitam continui diuisibilitatem.

Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indiuisibilibus & esse in infinitum diuisibile.

C A P. XIII.

ED quā sit verum, continuū non cōponi ex indiuisibilibus, & posse diuidi semper in infinitū, licet ex eo cognosci possit, quod probatū fuerit à duobus Philosophiæ principibus, Aristotele, & Platone, & à Mathematicis non modò receptum, sed positum quasi fundamentum totius suæ disciplinæ; tamen potest etiam euidenter colligi ex his viginti rationibus, quas subiungam. Prima. Si indiuisibilia componunt continuū, necesse est, vt sint vel inter se continua, vel contigua; sed cū indiuisibile careat partibus, contigua verò & continua sint ea quorum extrema sunt simul, vel vnum, relinquitur, indiuisibilia nec continua, nec contigua inuicem esse posse; quare neque ex ipsis posse fieri continuum. Secunda. Supponantur duo. Vnum est, non posse idem moueri, & motum esse iā, respectu eiusdē; nā si motum est, iā est in ipso, si mouetur, nondum est in ipso. Alterum est, non posse aliquid moueri super totam magnitudinem, quin moueatur etiam super partes eius. His constitutis, ponamus moueri aliquid super magnitudinem constantem ex indiuisibilibus, necesse est id moueri per ipsa indiuisibilia; quærat, cū illud mobile transit vnumquodque indiuisibile, an moueatur super illo simul & motum est: sed hoc esse impossibile ostendit prima sup-

Viginti rationibus probatur continuum non componi ex indiuisibilibus.

suppositio: an motum est, & non mouebatur? quod sanè non minùs est impossibile, tum quia non potest aliquid motum esse in eo ad quod priùs non mouebatur, tum etiam, quia si super vnumquodque indiuisibile motum est, & non mouetur; ergo etiam super totam magnitudinem motum erit, & non mouebitur; non igitur fiet motus super talem magnitudinem. Restat igitur, vt in quoque indiuisibili priùs moueatur quàm sit motum, quare indiuisibile diuidetur, cum motus omnis sit diuisibilis secundum diuisionem magnitudinis super quam res mouetur. Tertia. Sint duo mobilia, vnum velocius altero in sexquialtero proportionè; quod igitur velocius est, moueatur super magnitudinem trium indiuisibilium in tribus instantibus temporis; alterum verò super magnitudinem duorum indiuisibilium, eodem tempore: necesse igitur erit vt hoc mobile minùs velox, si in tribus instantibus transsit duo indiuisibilia, in transeundo vnoquoque indiuisibili, consumat vnum instans cum dimidio, & sic instans diuidetur. Quarta. Super magnitudinem trium indiuisibilium moueantur duo mobilia, vnum duplò velocius altero; eo tempore quo mobile velocius transierit tria illa indiuisibilia; alterum mobile, quod est duplò minùs velox, tantùm transibit dimidium illorum trium; quare vnum indiuisibile eorum diuidetur; & has rationes tangit Arist. in 6. Phys. Ex libro autem eius, qui inscribitur de Lineis insecabilibus, possunt colligi aliæ rationes; esse autem illius libri auctorem Aristotelem, confirmat Simplicius 3. Phy. super text. 56. & Albertus Magnus in fine 6. Phys. illum libellum paraphrastice exponit tanquam qui esset Arist. Quinta ratio. Si linea componeretur ex punctis, non esset bona illa definitio lineæ; *Linea est, cuius terminus sunt duo puncta*. Talis enim definitio non conueniret ei lineæ quæ componeretur tantùm ex duobus punctis; immò neque ei quæ ex tribus, nam si in ipsa duo puncta sunt termini; ergo linea quæ ab illis terminatur, nihil aliud erit, quàm reliquum vnum punctum tertium. Sexta. Rueret definitio lineæ, rectæ, linea enim recta est cuius medium non discrepat à suis extremis; at in linea quæ componitur ex duobus punctis, neque sunt extrema, neque media. Septima. Aut omnis linea habet infinita puncta, aut finita; si infinita, sequetur duo absurda. Vnū est quòd linea esset actu infinita nam si ex tot punctis fit tāta linea & ex pluribus maior; ergo ex infinitis infinita. Alterum est, omnes lineas esse inuicem æquales: nam quæ constant ex partibus numero & magnitudine æqualibus, sunt etiam æqualia: sed puncta vnus lineæ, sunt æqualia numero & magnitudine punctis alterius lineæ cuiusuis, numero quidem quoniam sunt infinita; magnitudine autem, quoniam vnum punctum non est maius alio; ergo omnes lineæ in-

ter se æquales essent. Sin autem omnes lineæ habent puncta finita; ergo puncta cuiuslibet lineæ erunt numero compræhensa; quare quælibet linea erit cõmensurabilis cuilibet alij lineæ; nam inter puncta vnius lineæ & alterius, semper inuenietur talis proportio qualis est inter duos numeros, ex quo fieret, vt nulla esset linea irrationalis, ceu est diameter respectu costæ: quo posito necesse est rueredecimũ lib. Elementorũ Euclidis, cuius plurimæ demõstrationes versantur in lineis irrationalibus. Octaua. Ex non quãtis non potest fieri quantũ; sed puncta non sunt quanta, linea autem est quanta; ergo nequit hæc componi ex illis: sicut enim se habet compositio substantialis ad substantiam cõpositam, ita compositio quantitatiua ad quantitatem cõpositam; sed substantia nequit componi ex partibus, quæ non sunt substantiæ, sed necessariò componitur ex substantiis, cuiusmodi sunt materia & forma; ergo nec quantitas poterit cõponi ex punctis, quæ non sunt quanta. Nona. Si linea fieret ex punctis; ergo linea quatuor punctorũ esset longior, quam triũ, sed non esset longior nisi propter vnũ pũctum; ergo illud punctũ deberet habere in se aliquã longitudinẽ; nam propter id quod neq; est longitudo, nec habet in se longitudinem, non potest aliquid dici esse longius alio, sicut vnum corpus non dicitur albius alio, propter id quod nec est albedo, nec habet in se albedinẽ. Decima. In Mathematicis demonstratũ est, quãlibet lineã secari posse in duas partes æquales, & in duas inæquales, quod falsum esset, si linea cõponeretur ex punctis, nã linea quæ constaret ex tribus punctis nõ posset diuidi in duas partes æquales: linea autẽ quæ cõstaret ex duobus tantũ, nõ posset diuidi in duas partes inæquales. Vndecima. Si linea cõponeretur ex pũctis, etiã corpus cõponeretur ex pũctis; nã corpus cõponitur ex superficiebus, superficies ex lineis, linea autẽ ex punctis; quid autẽ fingi potest absurdius quã existimare corpus, quod habet longitudinẽ, latitudinẽ & profunditatẽ, componi ex pũctis quæ his omnibus carẽt? Duodecima. Sit triangulũ æquilaterũ, cuius vnũ quodq; latus sit triũ punctorũ, non poterit bifariam diuidi nisi punctũ secetur: atq; hæ sunt rationes Arist. in lib. de Lineis insecabilibus. Decimatertia. Si magnitudo cõponeretur ex indiuisibilibus, sequeretur omnia mobilia, æquẽ velociter moueri, nec vnũ moueri tardius quã alterũ: sit enim magnitudo triũ indiuisibiliũ, eodẽ tẽpore quo mobile velox trãsibit vnumquodque indiuisibile, etiam quodcunque aliud mobile, quamuis tardissimũ, idem transire poterit. Nam si velox mobile transit vnum indiuisibile in vno instanti, alterum quod est tardissimũ, illud idem trãsibit etiam in instanti, quare æquẽ velociter: nam si trãsibit in tempore; ergo cũ omne tẽpus habeat partes, in vna parte tẽporis trãsibit vnã partẽ indiuisibilis, non

lis, non enim tantum transibit parte temporis, quantum toto tempore: sic igitur indiuisibile diuidetur. Vide Alexandrum Aphrodisicum lib. 2. Naturalium quæstionum ca. 1. Decimaquarta. Licet secundum Mathematicos, quæcumque lineam in eadem proportionem secare sicut aliam sectam; quod non posset fieri si linea componeretur ex punctis; si enim linea quæ componitur ex quinque punctis diuidatur in quinque partes, non poterit in tot diuidi alia linea, quæ componetur ex quatuor: quare talis propositio supponit lineam esse diuisibilem in infinitas partes: vide Simplicium 3. phy. super tex. 56. Sed in illo loco Simplicij est mendum, nam ibi dicitur illam demonstrationem tradi in 10. lib. Euclidis, cum tradatur in 6. lib. propositione decima. Scotus ad idem probandum utitur duabus rationibus sequentibus, 2. Sentent. dist. 2. quæst. 9. Decimaquinta. Sint duo circuli cõcentrici, quorum vnus necessarìo debet esse maior altero; sed maior ex pluribus cõstabit punctis, minor ex paucioribus. A cõtro ducantur lineæ ad omnia puncta circuli maioris, quæ omnes lineæ necessarìo transibunt per puncta circuli minoris, nec poterunt duæ transire per vnum punctum, alioquin vel fieret vna, vel non recta & æqualiter duceretur ad circumferentiam circuli maioris: quare totidem erunt puncta in circulo maiori quot in minori; erunt igitur circuli æquales. Sextadecima. Sequeretur costam esse æqualem diametro; nam cum ad omnia puncta diametri, possint à costa duci lineæ, tot erunt puncta in diametro quot in costa, quare erunt æquales. Decima septima. Si continuū cõponeretur ex punctis; ergo nõ daretur vlla linea finita; nã termini lineæ, aut sunt puncta; aut nihil sunt, puncta autem non possunt esse, si sunt partes lineæ; nam terminus aliud quid est à toto terminato & partibus eius; si enim terminus esset pars rei, nõ esset terminus totius rei, sed tantum aliquarum partium, quare si puncta sunt partes lineæ; ergo non sunt eius termini, si non sunt termini lineæ; ergo linea carens terminis infinita esset. Decima octaua. Totum continuum nõ est aliud secundum rem quam suæ partes; si ergo partes illius essent indiuisibiles, etiam totum esset indiuisibile. Neque valet dicere, quamuis puncta per se sint indiuisibilia, tamen cum simul concurrunt & conueniunt, facere diuisibile. Nam neque possunt puncta simul concurrere, ita ut sint continua, vel contigua, vel deinceps, ut supra demonstratum est; nec si concurrerent, possent facere aliquid diuisibile. In nulla enim compositione quantitatis, videmus totum habere aliquid, quod non aliquo modo reperitur in partibus eius. Decimanona. Non esset vera prima propositio Euclidis; *Super datam rectam lineam triangulum æquilaterum constituere*; nam sit data recta linea duorum punctorum super quam fiat triangulum æquilaterum; data recta linea debet coniungi cum

lateribus triánguli, cōiungeretur autē per duo pūcta quæ habet, & cū nō habeat plura, inter latera nulla interciperetur area, quare nō erit figura.

20. Sit triangulum æquilaterum, cuius vnumquodque laterum sit duorum indiuisibilem, & ab angulo ad basim ducatur linea recta; illa necessariò debet esse minor vtrius latere cui opponitur: nam eum faciat vtrinque angulos maiores quàm sint anguli super basim, latera triánguli quæ opponuntur illis angulis maioribus, erunt maiora quàm illa linea: sed vnumquodque latus erat duorum indiuisibilem; ergo linea illa cū sit minor, constabit tantum ex vno indiuisibili, quod est impossibile: pendet autem huius demonstratio-
nis vis & intelligentia, ex 16. & 19. primi libri Euclidis. Complures alias rationes huc congerere possemus; sed non est opus: etenim, iis, quas commemorauimus, quod docere volumus, conclusum & confectum esse arbitramur.

*Soluntur rationes contraria quibus tollebat in-
finita continui diuisibilitas.*

C A P. XIII.

RESTAT vt contrarias rationes suprà positas diluamus. Ad primam igitur rationē respondendum est. Lineam compo-
ni ex alio, quàm ex punctis, nimirum ex lineis minoribus, quas continet tanquā partes, in quibus etiam reperiuntur puncta: non enim est absurdū in linea reperiri vbique lineas & vbique puncta, diuerso tamen modo; lineas quidem, tanquā partes eius, quæ si separentur, existent actu lineæ; puncta verò, ceu ea quæ terminant & continent lineam, eo modo quo suprà declaratum est, cū de hac re ageremus. Quamquam illud quod vulgò dicitur, puncta esse vbique in linea, partim est verum, quatenus in omni parte lineæ possunt signari puncta; partim autem est falsum, quia si in linea aliqua signetur punctum, non potest immediatē post signari aliud punctum; siquidem est impossibile puncta sibi inuicem esse immediata: atque hinc etiam patet solutio secundi argumenti.

*De motu cor-
poris sphericis
super planū.* Ad tertiam. Falsa existimatio quam vulgò habent quidam de ta-
ctu illius corporis sphericis quod mouetur super planum, fecit eos
putare hoc argumentū esse indissolubile, cū tamen nec sit valde fir-
mum, & in promptu sit eius solutio. Nam verum est, corpus sphericum, cū tangit planum, tangere in puncto; & ita si discretē & dis-
iunctē tangeret planum cū mouetur super ipsum, semper tangeret
in punctis; sed quia mouetur continuē, tactus illius est vnus numero
& continuus, idem planē cū motu ipsius; quare tali tactui & mo-
tui,

tui, qui fit in longum debet respondere in plano aliquid etiam longum & continuum & indiuisibile secundum latitudinem: hoc autem non est punctum, quia non est longum; neque puncta, quia hæc & sunt multa & non sunt continua; respondet igitur linea, quare tale sphericum non mouetur per puncta, sed per lineam. Solutio verò huius argumenti quam dat Auerr. in 1. de Cælo com. 32. dicens tactum sphericum & plani in puncto non posse fieri Physicè, sed tantum Mathematicè, non tollit difficultatē; nam opinio, quæ facit continuū ex indiuisibilibus, non minùs aduersatur quātitati Mathematicæ quàm Physicæ. Vide quo pacto Ochamus in 1. quodli. quæst. 9. soluat hanc dubitationem & Gregorius in 2. Sent. dist. 2. quæst. 2. art. 1. sub finem: & Egidius 1. de Generat. quæstione 8. in responsione ad tertium. Ad quartam. Tempus duplex est secundum Theologos, vnum discretum, alterum continuum; in discreto possunt duo instantia esse immediata, in continuo verò minimè. Posset igitur Deus immediatè creare duos Angelos, vnum post alium respectu temporis discreti, sed non continui; repugnat enim vt vnum instans immediatè continueretur. Ad quintam. Inter punctum & vnitatem hoc conuenit, quodd ambo sunt principia, illud magnitudinis, hæc numeri: sed quia numerus est quantitas discreta, potest componi ex rebus indiuisibilibus, id est, ex vnitatibus; at quia magnitudo est quantitas continua, & duo indiuisibilia non possunt inuicè immediatè continuari, ideo non potest linea componi ex punctis. Ad sextam. Si continuum haberet infinitas partes alicuius certæ determinatæ quæ quantitatē, proculdubio esset infinitum actu secundum molem; sed infinitæ partes continui, habent quantitatem indeterminatam, quæ per diuisionem semper minor existit, ex quo fit, vt non faciant molem totius infinitam. Ad septimam. Dicitur vna quantitas magna vel parua, & maior vel minor respectu alterius, quoniam habet partes determinatæ quantitatē vel maiores vel minores; & quia habet vel totidem numero partes, sed maioris quantitatē, vel æqualis quidem quātitatē, sed plures numero (verbi gratia) quantitas bipedalis dicitur maior quàm pedalis, vel quia in bipedali possunt signari partes determinatæ quantitatē plures quàm in pedali, vt plures palmi aut digiti; vel quia licet ambæ diuidantur in partes infinitas, tamen diuisio lineæ bipedalis fit semper per partes maiores, ipsius autem pedalis, per minores. Ad octauam. Hæc ratio disertis verbis explicatur & soluitur ab Arist. 6. Phy. tex. 77. quare ne hanc longiores simus, illinc petatur solutio. Ad nonam. Apud Mathematicos dicuntur aliquæ lineæ cōmensurabiles non quia mensurentur ab aliqua linea minima & indiuisibili, sed quia inter illas est vna aliqua proportio talis qualis repe-

riri potest inter duos aliquos numeros (verbi gratia) linea bipedalis & pedalis sunt cōmensurabiles, quia illius ad hanc est proportio dupla, qualis est inter quaternarium, & binarium. Ad decimam. Totum continuum est maius sua parte, nam quamuis ambo possint diuidi in partes infinitas, tamen diuisio totius procedet per partes duplo maiores, quàm diuisio partium, si fiat diuisio eadem proportionē. Itaq; sunt partes vtrōque pares numero, sed non magnitudine; quamquam magnitudo continui solet mensurari per aliquam mensuram determinatæ quantitatis, totum autem habet plures huiusmodi mēsuras quàm aliqua pars eius.

De infinitate continui secundum diuisionem & additionem.

C A P. XV.

R I S T. in 3. Phys. præsertim à tex. 59. vsq; ad 70. multa scribit scitu digna de cōtinui diuisione & additione in infinitum; quæ breuiter nos exponemus, nōnullas dubitationes, quæ circa supradictos textus occurrunt, explicando.

Arist. in 3. Phys. tex. 59. ait diuisionē cōtinui, vt cōsumat totum; fieri debere per partes æqualis magnitudinis, vt autem procedat in infinitū, per partes inæquales eiusdem proportionis. Sed vtrumq; hoc videtur falsum; nā potest fieri diuisio per partes inæqualis magnitudinis, quæ tamen exhauriet totū quod diuidetur: v. g. sit magnitudo sex digitorū, primū detrahatur pars vnius digiti; deinde, altera duorum digitorū; postea tertia triū; totum erit consumptū; diuisio tamē facta est per partes inæqualis magnitudinis. Similiter etiam potest fieri diuisio continui per partes diuersæ proportionis, quæ procedat in infinitū; vt si primū diuidatur continuū in duas partes; tum altera medietas in tres; postea vna tertia in quatuor, & sic deinceps; sectio quidem nunquā finietur, cū tamen ea nō fiat secundum eandē proportionē partiu. Altera dubitatio est circa tex. 60. vbi scribitur posse fieri additionem in continuo in infinitum; verū non sicut per diuisionem continui quacūq; eius parte data potest dari minor, ita per additionem quacūq; magnitudine posita, maior dari potest. De quo duplex dubitatio existit. Primò enim, si additio fit in infinitū; ergo corpus in quo sit talis additio augebitur in infinitū. Deinde, aut loquitur Arist. de magnitudine Phy. aut de Mathe. si de Phy. falsum est eam posse diuidi in infinitū, nam rerum naturalium datur maximū & minimum, sicut docet Arist. in 1. Phys. tex. 36. & in 2. de Anima tex. 41. si de Mathe. quæ habet esse in imaginatione, & per abstractionē à materia sensibili, falsum est eam non posse augeri in infinitū; nam sicut data quacunque

cunque magnitudine parua, possumus imaginari minorem, ita quæcunque magna, maiorem cogitare & animo fingere licet.

Ad priorem dubitationem respondendum est; Arist. eo in loco voluisse dare certam & generalem regulam, non eam quæ aliquâdo vera sit, aliquando falsa; etenim si diuisio fiat per partes æqualis magnitudinis, semper eueniet vt consumatur totum; sin autem fiat per partes inæqualis magnitudinis, nō semper id eueniet, vt patet in diuisione infinita cōtinui per partes proportionales, quæ sunt inæqualis magnitudinis, nam posteriores semper sunt minores prioribus: similiter quāquā fieri possit diuisio cōtinui infinita per partes diuersæ proportionis, vt ostenditur in argumento, tamen non hoc semper contingit. Nam diuisio cōtinui quæ fit per partes æqualis magnitudinis, fit secundum diuersam proportionem, nam primū secamus sextam partem, deinde quintam, postea quartam, & sic de cæteris: quæ tamen diuisio non procedit in infinitum, sed absoluit cōtinuum. Ad posteriorem dubitationem hoc modo respondendum est; corpus cui fit additio in infinitum, euadit in infinitum maius secundum quid, idest, seipso, sed non fit in infinitum maius simpliciter, idest, quocunque alio corpore. Nam quod additur vni corpori, detrahatur ex altero, sicut ex illis duobus corporibus quæ sunt finita non euaderet corpus infinitum, ita neque si partes quæ in infinitū auferuntur ex vno corpore, addantur alteri, propterea illud fiet infinitum, v. g. sit vna magnitudo bipedalis & altera pedalis, si tota bipedalis adderetur pedali, non fieret maior in infinitum, sed tantum fieret tripedalis: & cum partes non sint maiores toto, etiam si infinitum addatur lineæ pedali, nunquam tamen illa euadet infinita. Aliud est igitur fieri maius in infinitum secundum quid, idest, respectu sui, & aliud fieri maius simpliciter, idest respectu cuiuscunque alterius corporis. Altera verò dubitatio quæ circa eundem textum facta est, ita soluitur. Arist. neque loquitur de magnitudine Physica, neque Mathematica, sed de magnitudine per se & intrinsecè sumpta. Nam cum magnitudo sit continua secundum rem, intrinsecè & per se est diuisibilis in infinitum, nec vt talis fiat diuisio, extrinsecus requiritur aliquid aliud: per se autem non potest augeri, quia id per quod augetur assumitur extrinsecus: ex quo fit, vt nisi sit alia magnitudo infinita, cui detrahi possint partes certæ magnitudinis infinitæ, nunquam alia magnitudo poterit augeri in infinitum.

*Que diuisio
cōtinui ipsū
tandem
absumat, quæ
verò nunquā.*

*Cur cōtinuum
ex se sit diui-
sibile in infi-
nitum nō au-
tem augmen-
tabile.*

*Cur accretio
continui dica-
tur fieri secū
dum formam,
diuisio autem
eius secūdum
materiam.*

IN tex. 67. lib. 3. Phis. Arist. ait; Propter ea nihil posse in in-
finitum augeri, posse autē in infinitum diuidi, quoniā ac-
cretio tendit ad formam cui repugnat infinitas, diuisio au-
tem tēdit ad materiam cui non repugnat infinitas; in qui-
bus verbis vnum est clarum, nempe infinitatē repugnare formæ, pro-
ptum enim est formæ terminare, quamobrem appellatur terminus
vel finis, materia verò per se infinita ac indeterminata est quocirca re-
ctē ipsi materiæ attribuitur infinitas. alterum autē obscurum est, quo
pacto accretio dicatur pertinere ad formam, diuisio ad materiam.
Auer. 3. Phis. comm. 60. ita declarat hanc sententiam Arist. per diui-
sionem res tendit ad imperfectionem & ad non esse, quorū radix est
materia; accretio autem tendit ad perfectionem & ad esse, quorum
origo & causa est forma; ob hanc igitur causam diuisio dicitur fieri
propter materiam; accretio autem propter formam. Verū D. Tho-
mas. 3. Phis. super tex. 67. & 1. par. quæst. 7. art. 3. in responsione ad 3.
argumentum, longē secū hoc interpretatur; Accretio, inquit, tendit
ad totum, diuisio ad partes. Totum autem, vt est apud Arist. in 2. Phis.
cap. de causis habet se vt forma, partes autem vt materia, quocirca
accretio dicitur fieri ad formam, diuisio autem ad materiam. Vtraque
interpretatio satis bona, & probabilis est. Sed remanet etiam nunc
vnus scrupulus, etenim numerus potest in infinitū augeri, quæ accre-
tio tendit ad formam, nam propter additionem cuiuslibet vnitatis
existit noua forma, & species numeri; ergo infinitas etiam accidit ra-
tione formæ. Sed facile est excutere hunc scrupulum, nam additio in-
finita, quæ accidit numero, non procedit ex forma numeri, sed ex di-
uisione continui; quare tota infinitas, quæ est in accretione tam nu-
meri quā magnitudinis, tandem ad extremum, referenda est ad di-
uisionem continui, quæ, vt dictum, est fit propter materiam.

*An numerus
possit augeri
in infinitum.*

Dubitur etiam de eo, quod scribit Arist. tex. 68. nimirum posse nu-
merum augeri in infinitum; nam si ita est, ergo possent existere infi-
nitæ species numeri; cum igitur species sint æternæ (hoc enim inter-
est inter species & indiuidua, quoniam illæ pertinent ad integra-
tem & perfectionem vniuersi, hæc autem nequaquam, idē illas qui-
dem vniuerso cōuās esse oportet, hæc autem minimē) & in æternis
idem sit esse, & posse esse, vt enim Arist. inquit 3. Phis. tex. 32. posse ab
ipso esse, nihil differt in perpetuis, necesse erit actu esse infinitas spe-
cies numerorum. Sed hoc ita soluitur, species esse æternas, verū est
in iis

in iis speciebus, quæ habent esse reale extra animam in rebus, & sunt propriè, ac simpliciter species, & pertinent ad perfectionem vniuersi, quorum nihil conuenit in species numerorum quatenus possunt in infinitum procedere; sic enim habent tantummodò esse imaginabile vel intelligibile, non autem esse reale in vniuerso.

Circa eundem textum dubitari potest, quo pacto accretio numeri in infinitum, procedat ex diuisione continui in infinitum. Numerus enim secundum naturam prior est quàm magnitudo, sicut vnitas, quæ est principium numeri, est simplicior, & prior quàm punctum, quod est principium lineæ, vt Arist. indicat 1. Post. 4 2. quocirca infinitas numeri non debet prouenire ex infinitate continui. Ad hoc ita respondendum est. Numerus sumptus Mathematicè, ac secundum esse intelligibile, potest in infinitum augeri sine auxilio magnitudinis, semper addendo nouas unitates per imaginationem formatas: at sumptus Physicè, hoc est, secundum esse reale extra animam, non potest augeri in infinitum, nisi propter magnitudinè, vel proximè, vel remotè; quod additur propter motum & tempus, ex quorum partibus (sunt enim cõtinua) etiam numerus augeri posset in infinitum, sed infinitas motus atque temporis prouenit ex infinitate magnitudinis, vt docet Arist. in 3. Phy. text. 70. quoniam igitur numero non possunt in infinitum addi unitates reales, nisi propter partes continui, quæ ab eo per diuisionem in infinitum separari possunt, ob id dicitur infinitas numeri prouenire ex diuisione continui.

*An accretio
numeri in in-
finitum pro-
cedat ex diui-
sione cõtinuæ.*

In text. 69. ponitur hæc propositio, quantamcunque contingit esse magnitudinem in potentia, tantam oportet iam esse actu. Quæ propositio non videtur vera, nam non valet, magnitudo potest esse in infinitum minor; ergo iam actu est infinitè minor: similiter non valet, numerus est in potètia infinitè magnus; ergo numerus actu est infinitè magnus. Respõdeo, Arist. hîc loqui non de diuisione magnitudinis, sed de accretione eius in infinitum, in qua vera est propositio: nam vt ex his, quæ antè diximus perspicuum est; vna magnitudo, tanta potest fieri per additionem; quanta est altera magnitudo, ex qua fit additio: si ergo magnitudo posset euadere infinita per additionè, oporteret illam alteram magnitudinem ex qua fit additio, actu esse infinitam. Non igitur hoc intelligendum est de diuisione magnitudinis, nec de accretione numeri, sed de accretione magnitudinis, quæ fit ex diuisione alterius magnitudinis. Sed quæst. quas de quantitate adhuc tractauimus, ferè sunt Metaphysicæ. Deinceps igitur de quantitate, ea ratione vt consideratur & tractatur à Mathematico, disputemus.

VNC differendum est de abstractione Mathematicæ quantitatis declarandumque, an quantitas, ea ratione ut consideratur à Mathematico, sit abstracta, non solum à materia & substantia sensibili, sed etiam simpliciter & absolute ab omni substantia, & materia: vel potius quantitas Mathematica sit quidem abiuncta à materia sensibili, non autem simpliciter à materia & substantia. Etenim hac de re non satis conuenit inter Philosophos; namque Albertus, D. Thomas, Egidius, & alij, existimant quantitatem Mathematicam non posse abstrahi ab omni substantia, sed tantum à sensibili: è contrario autem Themistius, Simplicius, Philoponus & Auerroës opinantur quantitatem Mathematicam absolute, & simpliciter abiunctam esse ab omni materia & substantia. Horum igitur opinionem expendentes, quid verò similis sit videamus. Neque hoc loco refellenda est Pythagoreorum sententia, qui huiusmodi quantitates putabant non solum ratione, sed etiam re ipsa seiunctas esse ab omni materia. Quomodo enim quantitas Mathematica, si est accidens, potest secundum rem à substantia separata existere? nisi dicant quantitatem, quæ extensionem habet & partes, inherere in aliquo subiecto immateriali & indiuisibili; sin autem quantitas Mathematica est substantia, expers materiæ, per se subsistens, quomodo ea non fuerit substantia quædam intelligens, & diuina? Sed hanc opinionem, ut diximus; omittamus, quæ, vel ipsa vetustate iam pridem euauit; eorumque sententiam, qui negant quantitatem Mathematicam ratione abiunctam esse ab omni substantia, diligenter expendamus.

*Opinio eorū
qui censent
quantitatem
Mathematicam
non esse
ab omni sub-
stantia, sed
tantum à sen-
sibili abstra-
ctam.*

D. Thomas in prima parte q. 85. art. 1. in responsione ad 2. ita scribit, *Materia sensibilis dicitur materia corporalis, ut subiaceret qualitatibus sensibilibus, materia verò intelligibilis dicitur substantia secundum quod subiaceret tantum quantitati: manifestum est autem, quod quantitas prius inest substantiæ, quam qualitas sensibilis, unde quantitas potest considerari absque qualitate sensibili: quo nihil aliud est, quam eam abstrahi à materia sensibili; non tamen potest considerari sine intellectu substantiæ in communi, quæ subiaceret quantitati, quod est eam non abstrahi à materia intelligibili, potest tamē considerari sine hac, vel illa substantia, & abstrahi à materia intelligibili indiuiduali.* Eandem sententiam ponit, eisdemque verbis declarat in suo commentario super Boëtium de Trinitate, quod est opusculum 70. in quæst. 5. de Diuisione scientiæ speculatiuæ art. 3. Albertus idem sentit. 5. Meta. tract. 3. cap. 2. Antonius Andreas secundum disciplinam Scotisticam idem docet in 6. Metaph. quæst. 3. probatur hæc opinio duabus rationibus.

Primò

Primò quidem, quia nullum posterius potest abstrahi à priori cui per se subordinatur; sed quantitas per se est posterior substantia; ergo non potest abstrahi ab ipsa. Deinde quantitas cum sit accidens, tam secundum esse, quàm secundum essentiam, dependet à subiecto suo, quod est substantia; siquidem vt Arist. docet in 7. Metaph. accidentis esse est inesse, & definitio accidentis fit per additamentum, id est, per appositionem subiecti: quocirca nullum accidens vel esse, vel definitiue ac scientificè cognosci potest sine suo subiecto.

Cæterum hæ rationes non sunt admodum firmæ, quare paruo negotio refelli possunt; nam posterius non potest abstrahi à priori, tunc videlicet cum consideratur secundum id in quo est posterius, &

dependens à priori; velut quantitas si consideretur vt est accidens, vel etiam quoddam genus accidentis, hoc est, secundum inhærentiam suam vel secundum certam quandam habitudinem essentialem, quam dicit ad substantiam, alia enim est ad substantiam habitudo quantitatis & alia qualitatis, & alia cæterorum accidentium: sic quantitas non potest abstrahi à substantia; verum non hoc modo considerat eam Mathematicus, non enim agit de quantitate considerans eius existentiam vel essentiam vel causas eius naturales, quod non semel à nobis in hoc opere fuit declaratum: sanè id manifestum est perlustranti omnes demonstrationes Geometricas & Arithmeticas quæ in huiusmodi scientiis reperiuntur: quòd autem Mathematicus

Quando verum sit posterius non posse abstrahi à priori.

non perscrutetur causas quantitatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, auctores sunt multi tam Platonici quàm Peripatetici. Considerat igitur Mathematicus certas quasdam affectiones quæ conueniunt quantitati non in ordine ad substantiam; sed per se, vel simpliciter & absolute, vel in comparatione ad aliam quantitatem: atque hinc etiam patet solutio posterioris rationis. Illud autem mirandum est, quomodo D. Thomas locis suprà memoratis affirmat materiam intelligibilem à qua non abstrahit Mathematicus esse substantiam, cum ipsemet in 1. Post. super tex. 42. & in 7. Metaphysicæ super tex. 35. scribat materiam intelligibilem esse ipsum continuum, hoc est, vel superficiem vel corpus: & sanè idem confirmat Alexàder in eodem loco, nec Aristoteles id abnuitt, tum in illo loco, tum in 8. Metaphysicæ tex. 15. sed veniamus ad alteram opinionem.

Quomodo Mathematicus considerat quantitatem.

Explicatur altera sententia eorum qui aiunt quantitatem Mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia, & praefertur priori sententia.

CAP. XVII.

Praclara sententia Themistii de Mathematica abstractione quantitatis ab omni substantia.

ALTERA sententia est Græcorum, qui celsent à Mathematico considerari nudam quantitatem segregatam ab omni materia & substantia. Themistius in 3. Phy. super tex. 7. ita scribit; Idem *Mathematica dicuntur ex abstractione, quoniam ab eis quae cernuntur in corporibus naturalibus, abjunguntur, & ipse per se dimensionibus ipsarumque continuum affirmatur atque spectatur.* Idem in 1. de Anima super tex. 17. sic ait; *In omnibus quae Mathematici contemplantur, naturales affectiones à conspectu sua reiiciunt, solas merasque magnitudines & nuda atque imania spatia considerant; finiendus huius neque materiae neque naturalis qualitas adiungunt.* Idem in 3. de Anima super tex. 35. haec habet; *Mathematici ad solam quantitatem spectant, & in contemplationem suam spatia ipsa mera imaniaque & confinia corporum tantum adhibent. Ex eo fit ut inter Mathematicas disciplinas Geometria & Arithmetica abesse à materia naturali longissime videantur, utpote in quibus demonstrationes sine aliqua materia mentione procedant, quamobrem neque suppetias à sensu desiderant quia neque materiam ullam requirunt. At Musica, Perspectiva, Astronomia, quaequam & haec conantur removere materiam atque sensum, non tamè aequè id possunt, sed à sensu proficiunt & in sensum desinunt.* Hoc idem docet & pulcherrimè tractat Simplicius super 3. de Anima explanando tex. 35. Vide etiam Philoponum in 2. Phy. super tex. 18. ubi ait nudam quantitatem, perinde ac si per se subsisteret, à Mathematico considerari sine omni substantia. Omnes denique Græci, interpretantes vel tex. 18. 2. Phy. vel 17. 1. de Anima vel 35. 3. de Anima vel 35. 7. Metaph. idem planè affirmant.

Idem sententiæ Simplicii & Philoponi, qui etiā ipsos Aristoteles.

Ac nobis quidem Aristoteles videtur idem sensisse: is enim in 12. Metaphysicæ, tex. 44. ait; *Inter disciplinas Mathematicas Astrologiam quidem speculari de substantia sensibili ac sempiterna, Geometriam autem & Arithmeticam nullam substantiam considerare.* Et in 11. libro Metaphysicæ, summa 2. capite. 1. hoc idem perspicuis verbis declarat ita scribens; *Mathematicus circa abstracta speculatur, solvendo namque omnia sensibilia ita speculatur, solum autem dimittit quantitates & continuum, hoc est, vel lineam, vel superficiem, vel corpus & passiones eorum, prout quanta & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur.* Hactenus Græci & ipse Aristoteles. Quæ sententia nobis quidem fit verisimilior, atque probabilior. Primum enim, talis est modus ab-
stra-

strahendi in scientiis, qualis est modus definiendi, vt innuit Arist. in 6. Metaphy. tex. 2. sed in definitionibus Mathematicis nulla fit mentio nullaque ratio habetur vllius materiæ vel substantiæ, vt per se clarum est consideranti omnes definitiones Mathematicas; ergo Mathematicus abstrahit quantitatem ab omni materia & substantia: quid enim aliud est abstrahere vnum ab alio, quàm cōsiderare vnum non considerando aliud? Deinde, Arist. in 2. Phy. tex. 19. ostendit Mathematicum abstrahere à materia sensibili, propterea quòd definit par, impar, triangulum & alia eiusdem generis, absque materia sensibili; sed in definitionibus eiusmodi rerum, sicut non apparet materia sensibilis, ita nulla prorsus materia vel substantia cernitur; ergo Mathematicus sicut à materia sensibili, ita ab omni substantia quantitatem abstrahit. Postea, affectiones quæ à Mathematico demonstrantur de quantitate, non ei conueniunt in ordine ad substantiam, sed per se; vt esse diuisibilem, commensurabilem, proportionabilem, æqualem, vel inæqualem: similiter triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, sphæricum non posse tangere planum nisi in puncto, & alia eiusdem generis, quæ sine vllius substantiæ respectu per se spectantur in quantitate. Quare Mathematicus ad eas res demonstrandas non indigebit consideratione vllius substantiæ; non enim quantitas est diuisibilis ex eo quia est in substantia, neque triangulum habet tres angulos æquales duobus rectis, nec linea recta tangit circulum in puncto, quia iacent in aliqua substantia; similiter etiam non conuenit quantitati tantum locum occupare, in ordine ad substantiam, sed per se, vt in cubo demonstrat Arist. 4. Physicorum tex. 76. Immo, quædam non videntur posse cōuenire quantitati in ordine ad substantiam, quemadmodum continuum esse diuisibile in infinitum; nam si subiectum quantitatis, vt prioris sententiæ principes existimant, est substantia composita, perspicuum est repugnare quantitati, prout est in substantia composita, diuidi in infinitum: forma enim substantialis neque diuisionem neque accretionem in infinitum fieri in quantitate sibi coniuncta vllò modo patitur. Ad extremum, si Mathematicus vt sæpe à nobis dictum est, neque essentiam, neque existentiam neque proprias & reales causas tū quantitatis tum affectionum eius considerat, quid ei opus erit ad contemplationem tractationemque suarum demonstrationum, vllam substantiæ considerationem adhibere? Verùm de his satis. Deinceps, an quadratura circuli sit possibilis, disquiramus.

Quinque rationibus probatur quantitatem Mathematicam ab omni substantia esse abstractam.

ICET hoc loco, quasi à recto doctrinæ cursu deflecentes, ad amœnam quandam contemplationem paululùm diuertere, hoc est, de quadratura circuli, sit possibilis, necne, disputare. Cuius rei iucunda est inquisitio, difficilis explicatio, cognitio autem cùm ad alia, tum ad multorum locorum Arist. intelligentiam perquàm utilis. Circulum autem quadrare conati sunt apud veteres, Antiphon, Bryso, & Hippocrates Chius, quorum meminit Arist. 1. Phy. tex. 11. 1. Post. tex. 24. & 1. Elenchorum cap. 10. Apud recentiores autem Orontius Finæus, qui, si quàm multa docere atque demonstrare aggressus, atque pollicitus est, tam multa præstare ac perficere potuisset, immortalē sanè gloriam fuisset consequutus. Horum omnium de quadratura circuli demonstrationes, Ioannes Buteon vno libello diligenter collegit, earumque demonstrationum vitia & errata, subtiliter & accuratè patefecit. Nos primùm, videamus quid alij senserint de quadratura circuli: tum, doceamus quadraturam circuli possibilem atque scibilem esse; postremò, rationes contrarias, quæ videntur nobis aduersari, dissoluamus.

Opinio est argumenta eorum qui negant quadraturam circuli esse possibilē.

Nonnulli putant non posse quadrari circulum, propterea quòd Arist. 7. Phy. tex. 21. & 30. videtur ponere pro absurdo ut recta & circularis linea sint inter se æquales: Auer. in 7. Phys. commento 29. ait impossibile esse ut quantitates sint inter se æquales, nisi aut rectæ inter se, aut circulares inter se: & 10. Metaphy. comm. 10. ait lineam arcualem non posse æquari lineæ rectæ, aut rectam alij non rectæ: & apud Euclidem est communis animi conceptio (quæ sibi mutuò congruunt ea inter se fore æqualia) sed constat nullum quadratum posse omninò congruere cum circulo aut ei penitus adaptari. nam si rectū congrueret cum obliquo seu curuo, non esset rectum sed obliquum, aut hoc non esset obliquum, sed indueret formam recti. Ad extremū, cùm in huius rei peruestigationem, omnibus propè seculis, plurimi atque clarissimi Mathematici summo studio & diligentia incubuerint, nec quicquam adhuc compertum fuerit, desperandum est, hoc in posterum inueniri posse: idque maximo argumento esse debet; huius rei demonstrationem non posse comprehendere. Quamobrem Arist. in Categoria ad aliquid, ubi de quadratura circuli sermonem habet, loquitur de ea non absolutè, sed ex suppositione; *si (inquit) est scibilis*. Ab hac opinione non abhorruisse Ammonium Simplicij magistrum, affirmat ipsemet Simplicius 1. Phy. super tex. 11.

E cōtrario autē Iamblichus (auctore Simpl. in 1. Phy. super text. 11.) affir-

affirmat quadraturam circuli non modò posse inueniri, sed post Aristotelem, compertam & traditam fuisse à Sexto Pythagorico, Archimede, Apollonio, Nicomede & Carto. Verùm Simplicius ait à supradictis viris non certam huius theorematis demonstrationem, sed instrumentariam tantùm quandam eius rationem & constitutionem adinuentam fuisse; non enim id latuisset tandiu omnes Mathematicos. Archimedes certè non perfectè quadrauit circulum, nisi fortè dicatur quadrasse; vel quia dedit cortissimam viam quadrandi, & docuit ea quibus cognitis & compertis necessariò conficitur quadratura circuli; vel quia in quadrandi circulo proximè omnium accessit ad veram eius rei demonstracionem, ita vt quod deest, per exiguum sit & cum demonstratio traducitur ad materiam sensibilem, pro nihilo ducatur, & non secus vsurpetur à mechanicis, ac si esset demonstratio perfectà & omnibus suis numeris absoluta.

*Iamblichus
dixit quadraturam
circuli
à multis iam
esse inuentam.*

Zimara in suis concordantijs super decimum librum Metaphysicæ, exponens ea verba, quibus Auerroës ait lineam arcualē non posse æquari lineæ rectæ, dupliciter inquit quadraturam circuli posse accipi, vno modo Mathematicè & secundum imaginationem, altero modo Physicè & secundum rem; permagni autè referre vtro modo sumpta fuerit, etenim Mathematicè possibilis est, vt videtur Mathematicis, & Boëtio, qui in Categoria ad aliquid, inquit eius demonstracionem esse inuentam, seque eam fuisse explicaturum nisi breuiatari studere voluisset. Imaginatur enim (ait Zimara) Mathematicus lineam rectam incuruari, & fieri circularem, & contrà, ipsam circularem rectificari, vt omni ex parte coæquetur lineæ rectæ. At verò Physicè, & secundum rem, hoc impossibile est; nūquàm enim linea recta potest re ipsa perfectè adaptari & congruere circulari, nisi desinat esse recta; & cum æqualia dicatur esse ea quæ sibi inuicem congruunt, nunquam profectò secundum rem quod est circulare poterit æquari recto, quare sic impossibile est quadrari circulum. Hac autem distinctione posita, putat Zimara omnes opiniones inter se conciliari posse; nam qui aiunt circulum posse quadrari, intelligunt Mathematicè; qui autem negant, intelligunt Physicè; porro hanc distinctionem videtur probare & confirmare Auerroës in 7. Phys. comm. 29. ita scribens; *Impossibile est lineas rectas circularibus, aut contra circulares rectis, denique quacunque non sunt eiusdem speciei, sibi inuicem æquari. Quod autem dicunt Geometra, quod linea recta est breuissima linea omnium quæ duci possunt ab vno puncto ad aliud punctum, dicitur large, & equalitas dicitur de eis ferè æquiuocè, & similiter hoc quod dicitur quod circumferentia alicuius circuli est æqualis figura polygonia: et Geometer decipitur in hoc; quia possibile est existimare lineam rectam quæ incuruetur & fiat circularis, & quia hoc accidit in mente, attribuit*

*Opinio Zimara
aiens
quadraturam
circuli esse
possibilem
Mathematicè
sed non
Physicè.*

hoc propriè ipsi Geometer. Hzc Auerroës. Neque verò inquit Zimara, incredibile videri debet idem esse possibile Mathematicè quod non est possibile Physicè; cùm possit hoc permultis exemplis confirmari, nam motus circulares inter se contrarios esse, & quantitatem augeri & diuidi posse in infinitum, & velocitatem motus infinitè intendi & remitti posse (de quo vide apud Auer. 3. Phys. 60. & 4. Phys. 72. & 1. de Cœlo 32.) verum est secundum abstractionem quandam Mathematicam, falsum autem & impossibile, secundum rationem & considerationem Physicam. Hactenus Zimara.

Refellitur opinio Zimara, & eorum qui negant quadraturam circuli possibilem esse.

C A P. XX.

V P R A D I C T A opinio Zimaræ multis de causis nobis non probatur. Primò, quia putat quadraturam circuli, eo fieri, quòd imaginemur, aut lineam rectam flecti in curuam, aut hanc dirigi in rectam, cùm hoc longissimè absit cùm à vero, tū à doctrina Mathematicorum; etenim quadrare circulum nō est aliud, quàm reperire aream alicuius quadrati, parem, & æqualem areæ cuiuspiam circuli; nō vt inter se congruant & planè coaptentur inuicem, hoc enim nō solum impossibile est in quadrato & in circulo, sed etiam in ipsis figuris rectilineis quæ diuersa specie continētur; nunquam enim triangulum quadrabit, & congruet cum quadrangulo, aut quauis figura alius speciei; quippe cùm species & ratio figuræ consistat in indiuisibili: certum tamen est omnes figuras rectilineas quadrari posse, vt ex 14. propositione 1. libr. Elem. Euclidis, perspicuum est. Æqualitas ergo quadrati & circuli in eo est, vt areæ utriusque figuræ sint æquæ capaces; sed isti, vt opinor, falluntur, quia idem iudicium faciunt de lineis secundum actum sumptis, atque si accipiuntur secundum potentiam, cùm tamen permultum intersit; in triangulo enim rectangulo, latus subtendens angulum rectum, per se, ac secundum actum, minus est reliquis duobus lateribus simul sumptis, vt patet, ex 10. propositione primi Elementorum Euclidis: at secundum potentiam est par, ac æquale illis, quia quadratum quod fit ex tali latere, æquale est duobus quadratis, quæ ex duobus reliquis lateribus existunt, vt docet Euclides eodem libro propositione 47. & in amblygoniis triangulis latus subtendens angulum obtusum minus est reliquis duobus, facit tamen quadratum maius duobus quadratis aliorum laterum, vt est in secundo Elementorum propositione 12. Theon item Mathematicus in primis nobilis, scribens in primum

primum librum Almagesti, vbi sermo est de capacitate figuræ circularis, pulchrè demonstrat positis duabus lineis æqualibus, vna recta, altera circulari, amplio rem arcum effici à circulari, quàm à recta; sed commorari in his, superuacaneum ducent, qui rationibus Mathematicis, vel mediocriter fuerint eruditi. Illud quoque non vacat errore, quod inquit Zimara quadraturam circuli Physicè impossibilem esse, nequaquam verò Mathematicè; cùm tamen contra planè res se habeat, nam & verisimile est in corporibus naturalibus, vel artificiosis, esse aliquod quadratum per æquè capax, atque aliud corpus amplitudine totunda: & quadratura Archimedis (vt suprà exposui) in materia sensibili, & in corporibus mechanicis habetur, atq; vsurpatur pro perfectà, & absoluta, quæ tamen ad regulam Mathematicorum, non est exacta. Adde, quòd illa definitio æqualitatis, propter quam Zimara negat quadraturam circuli Physicè possibilem esse, non est Physica, sed Mathematica; quippe quæ in communibus animi conceptionibus numeratur ab Euclide. Verùm germanam illius definitionis intelligentiam, nec Zimara, nec quidem alij aduersarij quadraturæ (vt ostendemus infrà) videntur assècuti. Hæc contra Zimaram.

Sed nos possibilem esse quadraturam circuli, aggrediamur demonstrare. Primò, ea, ex quibus Archimedes concludit quadraturam circuli, in libro de Dimensione, propositione 1. non sunt impossibilia: nam quamuis ibi ponit trigonum orthogonium, cuius vnum latus sit æquale peripheriæ circuli, & neque ab ipso neque à quoquam alio demonstratum fuerit, dari lineam rectam æqualem peripheriæ circuli, tamen Eudoxus Ascalonita illam propositionem Archimedis exponens, ait eiusmodi rectam possibilem esse, quin etiam talem aliquam reperiri in natura, à nullo planè dubitari. Lineas item helicas, per quas Archimedes pulchrè quadrat circulum, quis sanæ mentis neget, aut posse reperiri, aut certè effici posse à Deo? nam cùm huiusmodi lineas cogitatione depingimus, nihil mens reperit in his, aut rationi repugnans, aut quod obstat aliquo modo, vt esse nequeant. Deinde, si Archimedes quadravit parabolam, quæ est area quam linea recta & curva circumscribunt, cur non circulus etiam quadrari possit? Præterea, si angulo curuilineo (vt est apud Proclum 2. lib. super Euclidem) inuenitur rectilineus maior, & minor, atq; etiam par, cur non idem contingere possit in ipsis figuris rectilineis, & curuilineis? Adhuc si Hippocrates quadrasset omnes lunulas, quas adhibet in sua demonstratione, proculdubio (vt etiam confitètur Mathematici, qui eiusmodi demonstrationem redarguunt) quadrasset circulum. Atqui si is vnâ aliquam lunulam quadravit (vt verè quadravit)

O ii)

hoc est certissimo argumento, omnes quoque posse quadrari, quippe quum omnium lunularum par ratio, par item facilitas, & difficultas ad quadrandum, esse videatur. His accedit, quod non minùs difficile videtur quadrare lunulam, quàm semicirculum, aut aliam quampià sectionem circuli; propterea quod lunula habens vtramque lineam curuam, magis est dissimilis figuræ rectilineæ, quàm semicirculus, vtpotè qui saltem alteram lineam rectam habeat. Cùm igitur lunula quadrata fuerit ab Hippocrate, quid prohibet etiam semicirculum quadrari posse? eo autem quadrato, totius quoque circuli quadratura in promptu est. Postremò (vt quo argumento oppugnant aduersarij tetragonismum, eodem nos ipsam tueamur) si esset impossibile quadratura circuli, id sanè vidissent clarissimi quique Mathematici, qui ea in re multùm elaborarunt: & non solum à quærendo destitissent, sed etiam docuissent huiusmodi problema esse impossibile, ceu est ab ipsis de diametro, quod sit incommensurabilis costæ, luculenter explicatum atque demonstratum. Sed ad dissoluen- das rationes quibus oppugnatur tetragonismus, veniamus.

Soluantur rationes contraria.

C A P. XXI.

RATIONES autem, quibus tetragonismus labefactari existimatur, parui negotij est dissolvere; nam sicubi Aristoteles & Auerroës aut etiam alij, docent rectum, & curuum inter se comparari, & æquari non posse, loquuntur sanè de perfecta cõparatione, quæ secundùm Aristot. 7. Physic. tantùm versatur in iis, quæ specie atoma continentur. Quocirca eam remouet etiam à genere, vtpote in quo propter magnâ differentiarum atque specierum varietatē, asserat complures æquiuationes delitescere. Vel alio etiã modo hæc possunt expediri: posito nimirum duplici genere comparisonis, vno secundùm similitudinem, quod fit in iis tantùm, quæ sunt eiusdem speciei: altero autem secundùm proportionem, quod latissimè pater, pertinens etiam ad ea, quæ sunt diuersorum generum; hanc duplicem rationem comparisonis, colligere licet ex iis, quæ scribit Arist. 2. de Generatione tex. 37. Perfecta igitur æqualitas in iis tantùm est, quæ sunt eiusdem speciei; quæ enim ita sunt æqualia, sibi inuicem apposita, perbellè congruunt inter se id quod minimè conuenit in quantitates rectas & curuas, quinimmò nec in vllas quãtitates differentium specierum, quales quales fuerint conuenire potest; nunquam enim trigonum cum tetragono, aut pentagono hac ratione congruet, aut planè conformabitur; ergo vt perfectam æqualitatē in recto,

in recto, & curuo non ponimus, ita aliquam vim, & rationem æqualitatis, in ipsis reperiri posse affirmamus: vt spatium quod circulus continet, par & æquè capax spatium à quadrato effici valeat. Non enim hoc loco verba facimus de parilitate lineæ rectæ & curuæ perfectæ secundum actum, sed secundum potentias huiusmodi linearum. Potentia verò lineæ quænam sit, nouimus ex 2. lib. Elem. Euclidis. Porro, illa definitio æqualitatis; *Equalia esse quæ sibi mutuo congruunt*. Non sic traditur ab Euclide, sed potius è conuerso; *Quæ sibi mutuo congruunt, ea sunt inter se equalia*. Quo modo sumpta hæc seu definitio, seu potius communis animi conceptio, vniuersè, & absolurè vera est, neque aduersatur quicquam nostræ sententiæ; sin autem enuntietur, quemadmodum aduersarij volunt, accipi debet de perfectæ æqualitate, quæ est in his tantum, quæ subiecta sunt eidem speciei. Quod si contendant in hac definitione æqualitatis, magnam vim esse ad tollendum tetragonismum, profectò ex ipsa pari ratione ego concludam, neque trigonum neque pentagonum, neque vllam aliam figuram rectilineam, quæ specie modò differat à tetragono, quadrari posse; neque enim huiusmodi figuris accommodari potest illa definitio æqualitatis, quod qui non videt quàm sit absurdum, is planè rudis, & ignarus est disciplinæ Mathematicæ. Argumentum petitur ex auctoritate eorum, qui cum diu multumque laborauerint in demonstrando hoc problemate, tamen adhuc perfectam demonstrationem non compererint, non modò nobis non aduersari, sed retorqueri posse in aduersarios paulò suprà explicauimus. Verùm hæc sit satis de tetragonismo: in quo declarando aliquantò longius prouecti sumus, vt aperiremus iis, qui dant operam Philosophiæ, quid ea de re sentiendum sit, ne forè quisquam à vero abducatur, captiosis quorundam deceptus argumentis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, rectè Alexandrum dabitare (vt Simplicius refert) num tetragonismus per sectiones, quæ Arist. nominat 1. Phy. tex. 11. sit Hippocratis; is enim non per sectiones, sed per lunulas quadrabat circulum, vt ipsemet Arist. auctor est in 1. Elench. cap. 10. quantum verò inter lunulam, & sectionem interfit, notū est non modò imbutis, sed etiā tinctis modò Geometria; quare vel ad aliū referendus est hic tetragonismus, cuius demonstratio non peruenit ad nos, vel nomen sectionis *κατακλισικῶς*, positum fuit ab Arist. pro vocabulo lunulæ, fortasse, quod Hippocrates nō solum lunulis sed multis quoq; circuli sectionibus vtatur in sua demonstratione. Verùm illius demonstrationis vis, atque robur, non in sectionibus circuli, sed in lunulis collocatum est. Circunfertur etiam quidam libellus nomine Campani, in quo auctor illius, per sectiones

circuli conatur ostendere quadraturam eius. Primùm, diuidit peripheriam circuli in quatuor partes æquales, tum assumens proportionem circumferentiæ ad diametrum traditam ab Archimede, perinde ac fuisset certa, & comperta, ponit quatuor lineas rectas parvas illis quatuor peripheriæ partibus, ex quibus constat quadratum putat fore par illi circulo, cuius peripheria quadripartitò diuisa fuerat. Quæ demonstratio tot erroribus scatet, vt rectè opinetur Buteon eam non esse Campani, qui fuit clarissimus Mathematicus, sed ab aliquo Geometriæ indocto, quo sibi maiorem legentium gratiam promereretur emissam, atque euulgatam fuisse nomine Campani. Alexander autem scribit, existimasse quosdam, propterea quòd compertissent eundem numerum esse circularem, & quadratum, vt vigintiquinque est numerus circularis, quia ab eodem in idem procedens terminatur: est item quadratus, quoniam fit ex ductu quinarij in se, in circuli quoque magnitudinibus se inuenisse quadratum. Sed hæc demonstratio (inquit Alexander) non ducitur ex principiis Geometricis, sed Arithmeticis, neque necessarium est quicquid reperitur in numeris etiam reperiri in magnitudinibus. Etenim inter quoscūque numeros reperitur rationalis proportio, quæ tamen inter quascūque magnitudines, vt, verbi gratia, inter diametrum, & costam, non inuenitur. Verùm Simplicio incredibile videtur fuisse aliquos, qui tam pingui, & rudi demonstratione vterentur ad quadrandum circulum; sed fortè verisimilius esse, nonnullis, cum vidissent in numeris eundem simul esse quadratum, atque circularem, venisse in mentem vt quærerent etiam in magnitudinibus, quadraturam circuli. Atque hæc dicta sunt de quãtitate secūdum Mathematicam eius considerationem. Restat vltima quãtitaris consideratio, quæ est Physica, secundum quam explicanda est illa apud Philosophos percelebris quæstio de maximo & minimo.

De maximo, & minimo.

C A P. XXII.

QUONIAM suprà demonstratum fuit, quantitati, ea ratione vt quãtitas est, non repugnare eam vel augeri vel diuidi in infinitū; nunc videndum est, an idem quoque cōueniat in quantitatē naturālē; an potius quantitas rerū naturālīū habeat certos præfinitosque magnitudinis & paruitatis fines, quos natura transire nequeat. Hanc quæstionem ferè in scholis nuncupant de maximo & minimo, & disputant an detur maximum & minimum in rebus naturalibus. Quo autem dilucidius explanentur, & facilius

& facilius percipiantur ea quæ sunt à nobis tractanda, diuidemus hanc quæstionem in duas partes, in priori, quædam prædocebimus ad intelligentiam quæstionis perutilia; in posteriori, exponemus nonnullas propositiones, in quibus proposita quæstionis explicatio continetur.

Primò, sciendum est olim apud Philosophos Latinos in tractatione huius quæstionis, fuisse admodum vsitata hæc quatuor vocabula, *Quid sit maximum quod sic, minimum quod sic, maximum quod non, minimum quod non.* Appellabant maximū quod sic, terminum quantitatis sub qua res naturalis esse potest, & non sub maiori, ita ut attingere quidem possit illum terminum, transire autem non possit. *Maximum quod non, vocabatur terminus quantitatis sub qua res non potest esse sed bene sub quacunque maiori, modò nō transeat modum magnitudinis, quem suprà diximus maximum quod sic, & hoc modo dicebatur, quoniam versùs paruitatem, erat maximum eius quantitatis sub qua non potest esse res. Minimum quod non, erat terminus quantitatis sub qua res non potest esse, sed bene sub minori, modò non excedat terminum paruitatis, quem suprà vocauimus minimum quod sic; & dicitur hoc nomine, quia est minimum eius quantitatis, sub qua non potest esse res versùs magnitudinis excessum. Hæc olim ut dixi à Philosophis Latinis, sicut alia multa, nimis horridè & obscurè dicebantur. Quocirca dicendi obscuritas rerum difficultati adiuncta, mirum in modum augebat discendi laborem. Verùm quia hæc iam exoleuerunt, negligi possunt sine vllò Philosophiæ detrimento.*

Deinde, maximum & minimum licèt propriè sint in quantitate, hoc est, in magnitudine & multitudine, tamen etiam transferuntur ad alia multa, quæ induunt rationem aliquam quantitatis, cuiusmodi sunt pondera, mensuræ, & in potentiis magna vel parua virtus, in motu velocitas & tarditas, in tempore longum & breue, in qualitate intensum & remissum, deinde in perfectione magnum & paruum metaphoricè sumpta.

Postea, maximum & minimum dupliciter accipi possunt, vel positiuè vel negatiuè; dicitur positiuè maximum, quod est maius omnibus aliis, & minimum positiuè, quod est minus omnibus aliis. Dicitur autem negatiuè maximum, id quo non est aliud maius, potest tamen esse aliud ei æquale; minimum etiam negatiuè dicitur id quo non est aliud minus, potest tamen aliud esse ei æquale secūdum paruitatem. Itaque maximum positiuè excludit maius & æquale, maximum autem negatiuè, excludit quidem maius, sed non æquale.

Idemque contingit in minimo.

Præterea, maximum & minimum possunt considerari dupliciter, vel absolutè, vt quæatur, an in mundo sit aliquid maximū omnium aut minimum, vel definitè secundum vnamquamque speciem rerum, vt an in specie humana sit maximus homo & minimus homo; atq; hoc modo potest quæstio tractari tripliciter, primum in viuentibus, tum in elementis, deinde in mixtis inanimatis.

Adhæc, dupliciter aliquid potest terminari secundū magnitudinē. Vno modo, intrinsecè, quia secundum naturā suā poscit talem terminum magnitudinis, quem naturaliter non potest excedere. Altero modo extrinsecè, quia nō ex se, sed extrinsecus terminatur, & prohibetur maius effici: velut si doliū sit plenū vino, illud vinum quatenus existit in dolio, non potest ampliū augeri, prohibente ipso dolio, à quo determinatur & continetur, quamuis per se possit esse maius.

Dupliciter etiam considerari potest maximum & minimum, vel in re quæ per se existit, vel in re quæ inexistit in alia; quæri enim potest, an possit dari minima aqua per se existens, & an possit dari minima aqua inexistens alij, hoc est, an possit dari minima pars aquæ.

*Quot modis
fiat accretio.*

Postremò, duplex est accretio. Vna viuentium propria, quæ efficitur ab anima, ex alimento, vi caloris naturalis. Altera, quæ reperitur etiā in non viuentibus, quæ fit tripliciter. Vno modo intrinsecè per rarefactionem, quo modo aqua & aër & alia corpora calefacta atque rarefacta euadunt ampliora. Altero modo extrinsecè per solam appositionem, vt si terræ adiungas terram & aquæ aquam. Tercio modo per generationē, vt ignis augetur suppositis ei lignis: ex ipsīs enim gignitur nouus ignis qui priori coniunctus videtur cum amplificasse. Atque hæc quidem nunc prædocere volumus, quibus expositis, ad explanandam quæstionem propositam commodiūs ingrediemur. Cuius quæstionis explanatio, in decem propositionum proximè sequentium explicatione, tota continetur.

*Ponuntur nonnullæ propositiones, quibus explicatur
quæstio de maximo & minimo.*

C A P. XXIIII.

R I M A propositio. Est actu in mundo aliquid maximum secundum magnitudinem, vt primum cælum omnia alia continens, & nullum aliud corpus extra se habens. Est etiam actu aliquid minimum secundum paruitatem, vel positiuè vel negatiuè: nam si non esset aliquid minimum saltem negatiuè, sed quocunque paruo dato semper aliud minus existeret, oporteret infinitā esse actu multitu-

multitudinem rerum, quam non posse actu reperiri, suprà fuit demonstratum.

Secunda propositio. In qualibet specie rerum naturalium datur ^{In qualibet specie rerum naturalium, esse maximum & minimum.} maximum & minimum. Hæc probatur tripliciter. Primò, quia natura & forma cuiuslibet rei naturalis, virtus item & potentia, denique actiones & motus, omnia inquam hæc, sunt naturaliter definita & determinata, quamobrem necesse est etiam quãtítatem quæ propter illa tria datur rebus naturalibus, definitam & determinatam esse, quod declarans B. Thomas in 1. part. q. 7. art. 3. ita scribit; *Omne corpus naturale aliquam formam habet determinatam: cum igitur ad formam substantiale consequantur accidentia, necesse est ut ad determinatam formam consequatur etiam determinata quantitas; unde omne corpus naturale habet determinatam quantitatem in maius & minus.* Deinde, videmus esse rei naturalis admodum variari secundum variationem quantitatis in maius & in minus, cum igitur esse cuiuslibet rei sit determinatum, non poterit quãtítas rei naturalis indeterminatè variari, sed erunt certi termini magnitudinis & paruitatis, intra quos tãtùm potest conseruari esse rei naturalis. Postea, idem perspicuum fit si consideremus omnes species rerum naturalium; in qualibet enim specie reperiemus præfinitam magnitudinem & paruitatem, quam nunquam excedunt indiuidua illius speciei (verbi gratia) homo nunquàm attingit magnitudinem cupressi, nec diminuitur ad paruitatem formicæ; & mus nunquàm peruenit ad magnitudinem elephanti, nec ad paruitatem pulicis. Postremò, *Natura* (ut inquit Arist. 1. de Gener. animal. cap. 1.) *vitare solet infinitum, infinitum autem sine caret, natura autem in omnibus finem querit;* & in 8. Phys. text. 15. ait, nihil eorum quæ natura fiunt esse indeterminatum & inordinatum: & vulgata est Philosophorum sententia, naturam esse determinatam ad vnum. Vide quæ in hanc sententiam scribit Commentator 6. Phys. comm. 91. & in 8. Phys. comm. 62. cuius verba hic non ascribimus, ne ubi non maximè opus est, longiores simus. Quis autem sit præcisè terminus magnitudinis & paruitatis in qualibet specie rerum naturalium, propriè cognoscere, difficillimum est, ne dicam impossibile; nam quemadmodum facile est assignare magnitudinem vel paruitatem ad quam non potest peruenire homo, ita difficile est assignare certam aliquam magnitudinem & paruitatem, ad quam præcisè peruenire potest, & nõ vltra progredi.

Tertia propositio. In viuientibus est certa & definita magnitudinis ^{Clarissima testimonia Aristotelis de maximo & minimo quod est in viuientibus.} ratio versùs vtrumque extremum, ut neque ad quantamcunque molem crescere, neque sub quantauis paruitate constare queant. Hoc probari potest tum multis & illustribus testimoniis Aristotelis, tum etiam rationibus. Aristoteles 1. Physicorum tex. 36. ait; *impossibile est*

animal, vel plantam, quantamcumque esse secundum magnitudinem & paruitatem, neque eorum partes. In libro 2. de Anima textu 41. ita scribit; *Omnium natura constantium, terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti.* In 4. libro de Generatione animalium cap. 4. hæc habet; *Perficiendi cuiusque animalis, certa est magnitudo, tum ad maius, tum ad minus, quem terminum non supergrediuntur ut vel maiora vel minora euadant, sed in medio magnitudinis spatio excessum defectumue inter se capiunt.* Denique apud eundem Aristotelem in 7. libro Politicorum capite 4. sic est scriptum; *Sed ut ceterarum rerum, animalium, stirpium & instrumentorum, sic ciuitatis mensura, quadam est & modus: horum unumquodque nec si valde exiguum sit, nec si excedat magnitudine, vim suam retinebit, sed modo prorsus naturam amittet, modo in statum incommodum delabatur.* Et enim nauigium prorsus non erit, nec si unius palmi sit, nec si pateat stadiis duobus, sed ad quandam magnitudinem progressum, modo propter exiguitatem, modo propter exuperantiam, incommodam nauigationem efficiet. Hæc Aristoteles. Potest etiã idem probari his argumentis. Primò, quia ipsa augmentatio per quam acquiritur quantitas viuentium, est determinata; tum quia est motus naturalis habens in rebus corruptibilibus determinatum terminum ad quem; tum etiam quia est operatio proficiscens à virtute augmentatiua, quam sicut aliam quamlibet virtutem naturalem, necesse est determinatam esse. Deinde, omnium instrumentorum est definita magnitudo & paruitas, ut ait Arist. in 1. & 7. lib. Politicorum, idque demonstrat experientia, non enim quantalibet secundum magnitudinem & paruitatem, aut serra, aut naui, ut possumus ad secandum vel nauigandum: idemque euenit in aliis instrumentis; sed corpora animata sunt instrumenta ipsius animæ, sicut ait Arist. in 2. de Anima tex. 37. & id sanè declarat definitio animæ. est enim anima actus corporis organici: oportet igitur determinatam esse omnium corporum animatorum magnitudinem atque paruitatem.

Quarta propositio. In elementis est determinata magnitudo extrinsecus; namque magnitudo eorum circumscribitur ac determinatur & à cælo, à quo continentur omnia, & à mixtis, quorum sunt partes, & ratione materiæ primæ; cum enim materia totius vniuersi finita sit & habeat determinatam molem, nequaquam permittit magnitudinem elementorum indefinitam esse.

Quinta propositio. Elementa possent ex se nisi aliud obstarer, indefinitè augeri, vel per additionem, vel per generationem; hoc per se clarum est, & docetur ab Arist. in 2. de Anima text. 41. etenim si aquæ apponeretur aqua in infinitum, quis non videt fore, ut moles aquæ cresceret in infinitum? aqua enim quæ adiungitur, quantauis fuerit, nihil planè officit præexistenti aquæ; quinetiam quo maior est aquæ moles,

Omnium viuentium certa & definita est magnitudo.

Accretio elementorum que fit per additionem, vel per generationem potest fieri in infinitum.

moles, eo fortior & potētiōr existit ad agendum, & ad seipsam conscuandam: similiter tandiu ignis augeri potest, dum ei apponuntur ligna, nec ignis augeri desinet nisi defuerit combustibile. Nam quod quidam dicunt, dari posse maximum aliquem ignem, cui si stuppa subiiceretur, aut eam nō combustum iri, ne videlicet equaderet ignis maior maximo, aut si combureretur, necessarium fore ut quantus est ille ignis nouus qui ē stuppa gignitur, tanta pars præexistentis ignis alibi corrumpatur: hoc inquam adeo non dico falsum, sed etiam ridiculum & fatuum est, ut planē indignum sit refutatione.

Sexta propositio. Variatio quantitatis secundum magnum & paruum, quæ fit per condensationem & rarefactionem in elementis, est intrinsecè determinata. Hoc manifestum est. Primò, ex eo quia rarefactio & condensatio elementi non fit sine alteratione eius corruptiua; sicut igitur alteratio & corruptio elementi determinata est, ita rarefactionem & densationem oportet esse determinatam. Turn, experientia clarè demonstrat aërem seu vaporem, cum nimium densatur, verti in aquam, si autem nimium rareseat mutari in ignem, similiter aquam dēfatione terrefcere ac lapidescere, rarefactione autē verti in vaporem & aërē. Postea, si talis variatio quantitatis esset indeterminata, nihil prohiberet ignē effici tam densum quàm est terra, & hāc tam rarā, quàm est ignis, quod sanè remotū est à vera ratione, • tū ob alia, rum ob id quod raritatis comes est leuitas & calor, dēfationis autem, grauitas & frigus; non potest autem in terra tanta esse leuitas & caliditas quanta est in igne, nisi terram appellemus ignem.

Septima propositio. Elementa intrinsecè determinant sibi certam paruitatem. Hoc ferè omnes communiter sentiunt, & dicunt & probari ac persuaderi potest iisdem planē rationibus, quibus suprà fuit confirmata secunda propositio. Verum ego non video, cur probari non possit opinio Scottistarum affirmantium, elementum, licet extrinsecè, hoc est, propter ambientis, & aliorum corporum repugnantiam, subsistere nequeat sub quacunque paruitate, tamen intrinsecè, & ex natura sua, non exigere determinatam paruitatem, sed posse sub quantumuis parua quantitate existere? Cur enim determinata paruitas requiritur in elemento? an propter materiam? sed quantitatis determinatio est à formas & cum materia sit incorruptibilis, nō est timendum, ne ob quantamlibet paruitatem aliquid mali ei accidat. An ob ipsam quantitatem? at quantitatis cum sit infinitè diuisibilis, ex se non habet minimum. An propter formam substantialem elementi? Sed hæc cum immediatè sit in materia prima comes quantitatis, & primarum qualitarum, induit in hoc conditionem materiæ ac quantitatis. Er si calor ex se non habet minimum ratione inten-

Per rarefactionem & condensationem non possunt elementa infinitum augeri.

An elementa ex se & intrinsecè, exigant certam & definitam paruitatem.

sionis, vel remissionis, cùm enim generetur per motum, non potest assignari in eo prima vel minima pars, sicut nec in motu, cur intrinsecè & ex se habere debet minimũ ratione extensionis? quod si hoc verè concluditur de calore & qualibet prima qualitate, verè itidem concluditur (nisi fallor ego) de forma substantiali elementi, præsertim si ea sit intensibilis & remissibilis (vt quidam putant) secundum intensiõnem, & remissionem primarum qualitatum. Deinde, cogitur portio aliqua materiæ minor ea paruitate, quam elementum dicitur intrinsecè sibi determinare, & applicetur ei ignis, aut producet in ea calorem & formam ignis, aut non; si producet, ergo ignis non determinat sibi certam paruitatem, ostensum enim est infrà paruitatem quæ ponebatur minimum ignis, reperiri posse formã ignis: si non producet, cur? namque cùm tota materia prima sit vnus rationis, quælibet pars eius sicut per se est materia prima, ita per se est in potentia proxima ad qualitates & formas elementares, ex qualibet igitur particula materiæ primæ quantumuis parua, si applicetur ei agens, potest produci qualitas & natura elementi, non aliter quàm ex quauis alia parte materiæ. Adhæc, non datur (de quo sanè conuenit inter omnes) minimum aquæ inexistens. Homogenea enim (vt Aristot. innuit in lib. de Sensu & sensili cap. 3.) non diuiduntur ad minimum. Etenim cùm forma aquæ vnus rationis sit in omnibus suis partibus, & ipsa sit extensa secundum extensionem quantitatis, sicut non potest assignari minimum quantitatis inexistens, quia illud erit continuum diuisibile in partes, quarum quælibet erit minor illo minimo, ita non potest assignari minimum aquæ, quia quodcunque ponetur, erit continuum habens partes, quarum quælibet est aqua; natura igitur aquæ non requirit certam paruitatem, sed in qualibet potest esse, siue per se existendo siue inexistendo alij: nam quòd in qualibet paruitate non possit per se existere, hoc non accidit propter ipsius aquæ naturam, alioquin semper accideret, siue aqua per se, siue in alio existat; sed accidit ob repugnantiam ambientis, & aliorum quæ non permittunt aquam sub qualibet paruitate posse conseruari. Potest igitur satis probabiliter dici ac defendi, elementa intrinsecè non habere vel exigere determinatam paruitatem, sed tantum extrinsecè, quia nimirum nisi sub certa quadam quantitate non possunt conseruari, corrumpentibus ipsa externis contrariis. Et quoniam hæc sententia placet Scoto, perpendi etiam possunt rationes quas ad eam probandam ponit in 2. Sent. dist. 2. quæst. 9.

Octaua propositio, de mixtis inanimatis idem dicendum quod de elementis & viucentibus dictum est. Si enim mixtum inanimatum fuerit penitus homogeneum, vt aurum, eadem planè ratio erit eius quæ

quæ elementis. Sin autem fuerit heterogeneum, vt magnes vel aliud quidpiam, non erit in hoc abſimile rerum viuientium.

Nona propositio. De partibus quæ inſiſtunt ſuis totis, ita dicendum eſt: ſi ſunt diſſimilares vt manus & pes, habent determinatum maximum & minimum; alioquin nec ipſa animalia haberent, quippe quæ ex illis proximè conſtent; & cùm eiſmodi partes ſint inſtrumenta operationum animalis, oportet eas habere determinatam magnitudinem: ſin autem fuerint partes ſimilares vt caro, non poteſt in eis dari minimum inſiſtens, nec ſic habent determinatam paruitatem, velut paulò antè oſtenſum eſt ſub finē ſeptimæ propoſitionis.

Decima propoſitio. Tribus viis cognouerunt Philoſophi maximum & minimum in qualibet ſpecie rerum naturalium. Primùm experientia, nam in qualibet ſpecie cernebant ſtatuī poſſe certam paruitatem & magnitudinem, ad quam nunquàm pertingunt indiuidua illius ſpeciei. Deinde, ex operatione, namque videbant operationem & eſſe cuiuſlibet rei, inſigniter admodum variari, variata eius quantitate. Poſtremò, exemplo & ſimilitudine rerum artificialium. Etenim ars vtitur inſtrumentis determinatæ quantitatis, nec quantumvis aut magnum aut paruum inſtrumentum, poteſt opus ſuum perficere. Porro, aut nunquàm aut perquàm raro contingit, vt res naturales attingant ſuum maximum & minimum. Sic enim, facta minima mutatione, ad interitum laberentur. Hoc igitur periculum deuitans natura, non permittit res naturales peruenire ad maximum & minimum, ne in certum diſcrimen adducantur. Verùm huius, & quæſtionis, & libri, hic finis eſto.

*Quibus viis
Philoſophi
cognouerint
eſſe maximum
& minimum
in cunctis re-
bus naturalibus.*

FINIS DECIMI LIBRI.

DE LOCO,

LIBER VNDECIMVS.

RATIO & ordo doctrinæ poscit, ut post quātitatem, agamus de loco. Etenim res naturales, præsertim caducæ ac mortales, statim atque habent quantitatem, necessariò locum aliquem occupant. Sicut enim esse diuisibile, est passio quantitatis ei contentiens absolutè; sic etiam occupare locum, & habere situm est passio quantitatis contentiens ei in ordine ad aliud. Licet autem corpus naturale propter quantitatem sit in loco, in hoc autem vel illo loco, est propter qualitates motiuas. Terra enim & ignis sunt in loco, quoniam habent quantitatem; est autem ignis in loco sursum, propter leuitatem, terra autem in loco deorsum, propter grauitatem. Verùm, de loco hæc tractanda sunt hoc libro. Primùm enim, explicabimus proprietates loci, non quidem omnes quas tradit Aristot. 4. lib. I. phys. text. 30. Sed præcipuas tantùm, quæ sunt quinque; continere locatum: trahere ipsum ad se: conseruare ipsum: dare motui locali vnitatem, distinctionem & specificationem: denique esse immobilem. Deinde, inuestigamus quomodò locus sit immobilis. Postea, refellemus sententiam Galeni & Philoponi, qui sequuti veteres Philosophos, existimarunt locum esse intervallum quoddam longum, latum, & crassum. Adhæc, agemus de loco cæli. Ad extremum disputabimus, an si esset vacuû, posset per ipsum fieri motus localis in tempore; nam si posset fieri, vel locus non esset superficies corporis continetis, vel certè motus localis posset fieri sine loco. Illud autem lectorem præmonere volumus, quotiescunque viderit in hoc libro citari textus Aristotelis non citando librum unde illi deprompti sint, intelligendum esse, eiusmodi textus omnes esse ex quarto libro I. physicorum, in quo Aristoteles à principio libri vsque ad textum quinquagesimum agit de loco. Sed iam ad exponendas loci proprietates, aggrediamur.

Explicatur

Explicantur quinque proprietates loci, quæ sunt continere locatum, trahere ad se, conseruare, dare unitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.

CAP. I.

P R I M A proprietas loci est continere locatū. Quatuor ab-
*Quatuor ob
causas vnum
corpus conti-
netur ab alio
veluti elemē-
ta à cælo.*

tē ob causas potest vnum corpus indigere alio à quo cō-
 tineatur. Primò, vt ab eo figuretur & formetur, sicut aqua
 figuratur à vase. Tū, vt cōseruetur ab eo, sunt enim quædā
 loca salubria, alia verò insalubria. Deinde, ob dispositionem & ordi-
 nem secundū quem corpora minora & ignobiliora debent conti-
 neri à corporibus maioribus, superioribus, & perfectioribus. Postre-
 mò, ob dependentiam quæ est inter patiens & agens, motū & mo-
 uens; nam patiens & mobile continentur ab agente & mouente. Ob
 has omnes causas elementa continentur à cælo. Nam cū per se
 nullam habeant certam & definitam figuram, vt dicitur 3. de Cælo
 67. extrinsecus accipiunt figuram rotundam, nempe à cælo; similiter
 cū sint caduca & mortalia, reguntur & conseruantur à cælo: præ-
 terea quoniam sunt minora & dignitate inferiora, merito subiiciun-
 tur illi: postremò, quoniam cælum habet se vt mouens & agens, ele-
 menta verò tāquā materia quæ mouetur & patitur, rectē se habet,
 vt cælum contineat, & elementa contineantur. Quanquam autem
 in cælis, alij continentur ab aliis, tamen id non accidit propter duas
 priores causas. Vnusquisque enim orbis per se habet propriam fi-
 guram, & cū sit incorruptibilis, non indiget alterius conseruatio-
 ne; sed id contingit ob duas posteriores causas. Quoniam enim or-
 bes alij sunt maiores, alij minores, & alij mouent, alij verò mouētur,
 hinc fit vt alij contineantur ab aliis. Primum autem cælum à nullo
 continetur, quia nulla subest causa earum quas commemorauimus,
 cur debeat contineri ab alio. Dicitur autem improprie locus, vt lo-
 cus est, continere; nam cū superficies locati, & superficies quæ est
 locus, simul (vt dicitur text. 35.) & omnino pares inter se sint, non po-
 test vna continere aliam; vnde Aristoteles quamuis recensens pro-
 prietates loci, dixit locum continere, tamen id postea quasi corri-
 gens, definiens locum, non dixit eum continere, sed esse terminum
 corporis continētis. Superficies enim potest considerari tripliciter;
 vel per se scorsū à corpore, quomodo plerūque consideratur à Ma-
 thematico, & definitur magnitudo habēs longitudinē & latitudinē
 inc profunditate; vel vt est extremitas corporis, & terminus ipsius;
 iam sicut linea punctis, & superficies lineis, ita corpus terminatur
 superficie; vel vt est terminus corporis non cuiuslibet, neq; absolutē,
*Cur cæli alij
contineantur,
ab aliis.*
*An locus cō-
tineat.*
*Triplex con-
sideratio su-
perficiis.*

sed prout est terminus eius corporis, quod continet aliud corpus, ita ut per ipsam corpus cuius est, tangat & contineat aliud; & sic dicitur superficies esse locus. Non ergo locus per se continet, sed prout est terminus corporis continentis, dicitur etiam ipse aliquo modo continere. Atque hinc soluitur dubitatio quædam. Videntur enim prima & secunda proprietates loci traditæ ab Aristotele pugnare inter se: si enim locus continet locatum, quomodo est æqualis illi? nam omne continens, maius est contento. Cui facile occurritur. Nam locus per se non continet, sed ratione eius corporis cuius est superficies, quod proculdubio maius est quam corpus locatum. Nam licet concava superficies orbis Lunæ, & convexa superficies ignis, sint æquales inter se, nec una possit dici continere aliam, tamen cælum lunæ, & continet ignem, & maius est igne.

Secunda proprietates loci, est trahere locatum ad se. Hanc proprietatem nusquam expressè ponit Aristoteles, sed videtur innuere eam text. 4. scribens, quia corpora naturalia sua sponte feruntur ad locum, hinc ostendi non modò locum esse aliquid, sed etiam habere quandam potentiam, supple trahendi ad se corpora. Nam sicut quia videmus ferrum cum appropinquat magneti, ei adiungi & adhærescere, dicimus magnetem habere vim attrahendi ferrum: similiter hoc potest dici de loco, ad quem corpus naturale sua sponte tendit, ei adhærescit, in eoque conquiescit. Præterea, omnes ferè Philosophi hanc proprietatem assignant loco, & Auerr. tangit eam 7. Phys. comm. 10. ubi pulchrè facit triplicem attractionem. Vnam qua attrahens trahendo, etiam ipsum movetur; ut si unus homo trahat alium hominè: & talis attractio est motus violentus. Altera, qua attrahens non movetur, verum transmittit vim & qualitatem quædam qua facit aliam rem ferri & moveri ad se: & sic vnumquodque membrum corporis trahit ad se alimentum; sic magnes trahit ferrum, & ambra paleas: communicari autem aliquam virtutem ab his quæ sic trahunt cum iis rebus quæ trahuntur, indicio est, quod si magnes illinatur alio, non trahet ferrum, quasi virtutem amiserit; & ambra ut trahat paleas debet antea calefieri; neque potest trahere nisi certo quodam intervallo per quod possit virtus quæ emittitur, peruenire usque ad id quod attrahitur. Tertiam verò attractionis speciem, ponit Averroës eam, qua dicitur una res attrahere aliam ad se, non quia compellat ad se, neque quod ei qualitatem aliquam largiatur, qua faciat eam moveri ad se, sed quia est finis & perfectio illius rei, & idè ea res naturali appetitu tendit ad ipsam, unde meraphoricè dicitur trahi ad illam; sic finis dicitur trahere agens, & bonum trahit ad se appetitum, & (ut est in proverbio) trahit sua quemque voluptas. Atque hoc postremo modo

*Triplex species attractio-
nis secundum
Averroem.*

modo locus dicitur trahere locatum. Non enim trahit primo modo, quia tunc locus deberet moueri; ponitur autem immobilis: deinde quia cùm talis tractio sit violenta, sequeretur motus corporum naturalium ad sua loca, esse violentos: neque secundo modo, quia non est verisimile locum diffundere virtutem vsque ad corpus quod mouetur ad ipsum: si enim sic fieret motus corporum naturalium, oportet, vt si (verbi gratia) lapis ex orbe Lunæ moueretur ad centrum, vt centrum virtutem attrahendi illuc usque transmitteret, & longius etiam, si à longiori loco posset moueri, quod est penitus incredibile. Restat ergo, vt locus dicatur trahere locatum tanquam finis, & perfectio eius. Notat autem Auerroës nomē attractionis æquiucocè dici de his tribus modis, nam primo modo conuenit propriè, secundo minus propriè, tertio autem metaphoricè.

Tertia proprietas loci, est habere vim generandi, conseruandi, & perficiendi id cuius est locus. Primò, hoc docet experientia: videmus enim non omnia omnibus locis generari, conseruari & perfici; sed alia aliis. Tum, id testatum reliquerunt Philosophi. Hæc est illa potentia, quam Aristot. ait inesse loco textu 4. & in text. 47. & 49. ait enim locum esse similem locato, illum esse tanquam actum, & formam; hoc verò tanquam potentiam, & materiam, clarum autem est, & simile à simili, & partem à toto, & materiam à forma conseruari, atque perfici & 4. de Cælo text. 23. & 24. inquit non esse quæredum, cur leue moueatur sursum, aut graue deorsum, sicut non est quærendum cur sanabile, prout sanabile est, cùm mouetur, moueatur ad sanitatem; quia sanitas est actus & perfectio sanabilis, quatenus sanabile; sic leue mouetur sursum, quia ille locus est perfectio leuis in quantum leue. Sed nihil illustrius ad huius rei probationem adduci potest, quàm quod ait Aristoteles 8. lib. de Historia animalium cap. 28. & 29. scribens pro varietate locorum, variari animantium generationes, operationes, magnitudinem, figuram & mores; quod ipse multis exemplis illustrat. Porphyrius etiam in capite de genere, scribit parrem, & parriam, seu locum, esse principia generationis. Auerroës 4. Phys. comm. 36. & 4. de Cælo, comm. 34. ait locum esse formam, & perfectionem locati, & alibi dicit ignem esse imperfectum, & quasi æquiucocè ignem extra suum locum. Hoc etiam demonstrat naturalis inclinatio, & propensio corporum; cur enim graue magis appeteret ferri deorsum, quàm sursum, nisi in loco inferiori esset aliqua vis consonans, & perficiens ipsum? è cōtrario autem, quia locus superior est alienus, & contrarius naturæ lapidis, idè non fertur illuc, nisi violenter. Postremò, ratio ostendit ita esse, sicut enim in paruo mundo, hoc est, in humano corpore, membra non conser-

*Quomodo
locus conser-
uet & perficiat
locatum.*

nantur & perficiuntur, nisi vnumquodque suum locum obtineat, si enim membrum aliquod ex suo loco transmoueatur aliò; continuò peribit; sic in magno mundo, cuius partes sunt omnia corpora, præsertim sublunaria, nisi quodlibet corpus suum locum possideat, nunquàm benè habebit, quia conseruatio, & perfectio partis est vt cohærens toti locum suum sibi conuenientem obtineat. Deinde, si oportet hunc mundum inferiorem connexum esse diuinis corporibus, vt ab illis regatur & conseruetur, sicut dicitur in 1. lib. Meteororum, talis autem connexio non fit nisi per loca, idcirco enim terra est coniuncta cælo, quia terra proximè est sub aqua, hæc sub aëre, hic sub igni, hic sub cælo: ergo generatio, & conseruatio corporum, fit cum sunt in suis locis. Adhæc, vnumquodque maximè conseruatur ibi, vbi longiùs abest à rebus sibi contrariis: sed cum corpus existit in suo loco, longiùs abest à rebus sibi contrariis, vbicunque enim posueris aërem extra locum suum, pluribus contrariis infestabitur. Hinc autem intelligi potest quod Aristoteles text. 11. vertit in dubium, an locus sit causa locati; potest enim appellari causa dupliciter; quatenùs enim trahit ad se locatum, vt supradiximus, & vt est terminus motus localis, in quo consistit perfectio corporum naturalium, dicitur causa, vt finis; quatenùs verò habet vim generandi, perficiendi & conseruandi locatum, potest referri ad causam efficientem. Conseruatur autem locatum à loco, duplici nomine; tum quia locus est multis modis locato similis, vt declarat Arist. text. 48. & 4. de Cælo text. 13. tum etiam, quia virtus cælestis, quæ transmittitur ad regenda, & conseruanda corpora sublunaria, per locum transfunditur ad locatum. Hæc autem conseruatio non est intelligenda perpetuò, neque citra ullam transmutationem, sed tantum aliquantulo tempore, nimirum secundum durationem eiusmodi corporum, & cum aliqua contrarietate, minori tamen, quàm esset alibi. Quocirca licet aër in suo loco maximè conseruetur, non ita tamen quin etià alteretur; nam sicut est per calorem similis igni, qui est eius locus, ita est ipsi dissimilis propter humiditatem, quæ aduersatur siccitati ignis. Quanquam autè aër sit ignis similis per calorem vtrique communem, præcipuè tamen vtriusque elementi partes inuicem proximæ & finitimæ, sunt inter se similes. Nam infima pars ignis, quæ tangitur aër, propter aëris vicinitatem est aërea; & contrà, suprema pars aëris est aliquo modo ignea, idèmq; contingit in aliis elementis.

Quarta proprietas loci est hæc: locus dat vnitatem & distinctionem motui locali. Hoc patet ex duobus; primò, quia vt dicitur 5. Phy. vnitatis, & distinctio cuiuslibet motus ducitur à termino ad què; sed locus est terminus ad què motus localis; ergo, &c. deinde, quia in definitione

definitione, non solum motus localis, sed etiam corporis grauis & leuis, ponitur locus, graue enim definitur, quod mouetur deorsum, leue autē, quod sursum, vt videre est apud Arist. 1. & 4. lib. de Caelo. Sed hic attendendum est, motum localem diuidi posse tribus modis; Primò, ratione spatij, per quod fit talis motus, & sic Aristotel. 1. de Caelo text. 5. diuidit motum localem in rectum, & circularem. Spatium enim per quod elementa mouentur, est rectum & continetur semidiametro mundi, quæ est linea à centro mundi, vsque ad concatum lunæ: motus autem circularis cæli, fit per spatium rotundum. Deinde, diuiditur ratione terminorum, ad quos fit motus localis, ex quo dicitur alius esse sursum, alius verò deorsum. Postremò diuiditur ratione principij à quo proficiscitur motus; quo pacto diuiditur in motum naturalem, & violentum; nam motus ignis sursum, & motus lapidis proiecti sursum, non differunt ratione termini ad quem, sed tantum ratione principij, ex quo manat huiusmodi motus, nam ignis mouetur sursum à natura sua, lapis verò minimè, sed tantum extrinsecus.

*Triplex diu-
sio motus, ra-
tione spatij,
ratione termi-
norum ad quos
Et ratione
principiorum
efficientium.*

Quinta proprietas loci est, esse immobilem. Hanc proprietatem ponit Arist. 41. text. & per eam distinguit locum naturalem ab aliis locis, vt à vase. Nam vas est veluti locus quidam mobilis, locus autem naturalis est tanquā vas quoddam immobile. Sed dicit aliquis, esse immobilem ponitur in definitione loci; ergo non est proprietas eius, sed est de essentia loci: & Auerroës ibidem dicit locum esse immobilem essentialiter. Respondeo, locum bifariam posse sumi, vel vniuersè & simpliciter, & sic accedit illi esse immobilem vel mobilem; vas enim est locus mobilis, centrum verò est locus immobilis: vel accipitur locus, vt est naturalis, & sic propria passio illius est, vt sit immobilis. Nam essentia loci naturalis in eo consistit, vt contineat, conseruet, & perficiat locatum, & sit terminus motuum localium, ex quo necessario sequitur, vt debeat esse immobilis. Quòd autem immobilitas sit proprietas loci, probat Simplicius super tex. 30. & 41. lib. 4. Phys. testimonio Theophrasti, & Eudemi; qui immobilitatem numerant inter alias proprietates loci: quorum opinioni etiam ipse assentitur. Dicitur autē immobilitas de essentia loci, quia est proprietas essentialis, sicut risibile hominis; & quia in definitione loci adhibetur immobilitas vice differentie essentialis, vt sic locus naturalis distingueretur ab aliis locis, quibus cæteræ proprietates videntur conuenire præter hanc vnam. Quòd autem locus debeat esse immobilis, ostenditur his rationibus. Primò, quia si esset mutabilis, motus corporum simplicium, vt inquit Auerroës, esset otiosus. Nam finis huiusmodi motus est, vt perueniat ad suum locum, & ibi

*An immobi-
litas sit pro-
prietas loci.*

*Probat per
argumētū lo-
cum debere
esse immobi-
lem.*

quiescat corpus; si autē locus mutaretur, interdum accideret, vt corpus quod mouetur ad locum, non reperiret locum suum; quare frustraretur suo fine, & motus ipsius otiosus esset. Deinde, quia hæc tria, natura, quæ est principium motus, & motus localis, & ipse locus sibi inuicem respondent: si ergo natura, & motus localis corporum simplicium est certus, & determinatus, locus quoq; ipsorum erit certus, & immutabilis. Postea, si locus est mutabilis, finge locū ignis transferri aliò, & moueatur aliqua pars ignis ad suum locum; vel mouebitur ad locum vbi erat prius, at cum non reperiat ibi illum, quæro quid faciet illa particula ignis? aut quiescet ibi, at nihil quiescit extra suum locum; aut mouebitur ad querendum locum vbicunque fuerit, verum hoc potest dici de animalibus, quæ cognitione vtuntur: de igne autem, qui secundum naturam vno modo tantum operatur, citra vllam cognitionem, ridiculum esset affirmare. Præterea, locus, vt ante diximus, dat vnitatem, & distinctionem motui locali; ergo debet esse immobilis. Nam sicut essentia rei est immobilis, ita vnde sumitur vnitatis & distinctio essentialis, id debet esse immobile. Adhæc, ordo vniuersi est immobilis, cum sit bonū & perfectio eius, vt dicitur sub finem libri 12. Metaphysicæ: sed hic ordo consistit in eo, vt corpora, quæ sunt partes vniuersi, teneant certum, & definitum locum; ergo locus debet esse immobilis. Postremo, locus naturalis habet vim generandi, conseruandi, & perficiendi; sed talis virtus non reperitur indifferenter in quibuscumque locis, alioquin esset magna confusio, & locorū, & locatorum; ergo locus est immobilis.

Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.

CAP. II.

SE de quomodo locus sit immobilis, cognitu captūq; difficile est; quare hoc etiā à nobis diligēter explicetur. Difficultas autē hinc noscitur. Nam sit (verbi gratia) turris aliqua quæ manēs immota contineatur ab aëre; turris quidē nūquam mutatur ex vno loco in alium locum, aër autem, qui continet turrim, subinde variatur; vnde ergo perenda est immobilitas loci turris? si enim dicitur turris semper esse in eodem loco; non est autem semper sub eadem superficie aëris continentis; ergo immutabilitas loci illius non ex superficie aëris continentis, sed aliunde perenda est.

Nonnulli Auerroistæ, moti quibusdam verbi Auerrois comment. 20. lib. 4. Phys. aiunt locum appellari immobilem ab Aristot. tribus de causis. Primò, quia cum sit superficies & accidens, est immobilis

bilis per se, & si quando mouetur, id fit per accidens. Deinde, est immobilis quia non necesse est ipsum moueri, quotiescunque mouetur locatum. Postea, dicitur immobilis, quia non oportet ipsum moueri eodem motu, quo mouetur locatum. Sed hæc friuola sunt. Primum enim, non satisfaciunt difficultati propositæ, nempe cur turris dicatur manere in eodem loco immobili, cum superficies continentis ipsam, subinde varietur. Deinde, hoc non est facere locum immobilem per se & simpliciter, sed tantum secundum quid. Præterea, non esse immobile per se, sed tantum per accidens, non est aliquid proprium & peculiare loco, sed est commune omnibus accidentibus, nullum enim accidens est mobile per se; si autem hoc est commune, cur Aristot. esse immobile præcipue posuit in definitione loci? Postremo, secundum expositionem istorum, etiam vas posset dici locus immobilis, nam superficies vasis non potest moueri per se, neque vas necesse est moueri ad motum eius quod est in vase, aut eodem genere motus affici; cum tamen Aristot. text. 41. scernat locum verum à vase, dicens hoc esse mobile, illum autem debere esse immobilem.

*Opinio quorundam Aucto-
rissimum.*

Scotistæ excogitarunt alium modum immobilitatis. Aiunt enim locum esse immobilem non simpliciter, sed per æquiualeñtiam. Nam quamuis superficies ambiens turrim varietur, tamen quoniam alia quæ succedit æquiualeat priori, hoc est, ita continet turrim, ita coaptatur, & est æqualis illi sicut prior, ideo propter hanc æquiualentiam, dicitur locus immobilis: vide Scotum 2. Sent. dist. 2. quæst. 6. Sed hæc opinio abhorret à veritate, & doctrina Aristot. Primò, cur Aristot. text. 41. negat nauim quæ est in aqua, quæ continenter labitur, esse in loco? quia videlicet locus debet esse immobilis, aqua verò mutatur. At si locus est immobilis ea duntaxat ratione, vt volunt Scotistæ, facile occurri posse Aristoteli, dicendo aquam fluminis in quo est nauis, mutari quidem per se, ramen manere eandem secundum æquiualentiam, pars enim posterior æquiualeat priori, hoc autem satis esse ad tuendam loci immobilitatem. Deinde, superficies diuersæ diuersorum numero corporum continentium aliquod locatum, non possunt æquiualeare in idem numero, sed tantum in idem specie; hic autem quæritur immobilitas loci numeralis, illa enim turris dicitur esse in eodem loco numero, cum tamen superficies ambiens eam, non sit perpetuò eadē numero. Postremo, si quis transcat ex vna parte aëris ad aliam, secundum Scotistas, diceretur esse in eodem loco, quia licet mutauerit varias superficies aëris, ramen, cum illæ sibi inuicem sint æquiuales, & eadem penitus ratione contineant, deberet dici esse in eodem loco.

*Opinio Sco-
tistarum.*

*Opinio D.
Thomæ.*

D. Thomas lib. 4. Phys. super text. 41. & in opusculo 52. paulò subtilius exponens huiusmodi immobilitatem loci, vult nos duo considerare in loco. Vnum quasi materiale, quod est esse superficiem corporis continentis. Alterum formale, quod est, ordo & distantia, quam habet talis superficies à cœlo, vel à centro, & polis mundi; & quoniam vnitas & distinctio cuiusque rei sumitur non ex materiali, sed ex formali; immobilitas loci non debet attendi penes superficiem continentem, sed penes illum ordinem, & distantiam à cœlo. Vnde quamuis superficies aëris cōtinens turrin, sæpe varietur, tamen quia & turris & quæcunque superficies ambiens ipsam, seruat eundem situm, ordinem & distantiam à cœlo & à centro atque polis mundi, dicitur turris esse in eodem loco, non quia sit sub eadem numero superficie aëris, sed quia semper est in eadem distantia à cœlo. Hinc autem summendam esse immobilitatem loci, manifestum est. Tum, quia Aristoteles text. 42. volens probare locum esse immobilem, ait sursum, quod est in cōcauo lunæ, & deorsum, quod est centrum, esse penitus immobilia, significans immobilitatem loci sumendam esse ex ordine, & distantia quam habet locus ad cœlum, & centrum mundi. Tum etiam, quia cœlum cum sit primarius locus, non est alia ratione immobile, nisi quia polos, & centrum habet immobilia, & semper æquidistat ab illis; sicut ergo cætera corpora habent rationem loci propter cœlum, sic habebunt immobilitatem, propter immobilitatem eius. Quare immobilitas loci, simpliciter sumenda est ex ordine ad cœlum, & polos cœli. Adde, quod nisi ita dicamus, impossibile est explicare, & rueri immobilitatem loci.

Hæc D. Thomas & qui sequuntur illum. Cuius opinio, ob tanti viri auctoritatem probabilis est: videtur tamen his argumentis validissime oppugnari posse. Primò, si formale loci consistit in tali distantia, cum hæc sit ens. priuatiuum & respectiuum, locus pertinebit formaliter ad relationem, cum tamen sit ens absolutum. Et ad relationem quidem & priuationem non fit per se motus, ad locum autem fit. Deinde, secundum opinionem D. Thomæ, sequitur superficiem non esse de essentia loci, sed esse tantum accidens separabile; quod est absurdum, tum quia superficies ponitur in definitione loci tanquam genus eius: tum quia locus ponitur in aliquo genere, neque potest reduci ad aliud quam ad quantitatem, & cum non possit esse, vel linea vel corpus, necessarium erit superficies. Adde, quod Arist. tex. 43. ad cognoscendum quæ corpora sint in loco, quæ verò non, dat hæc regulam, quæcunque habet extra se superficiem corporis continentis, ea sunt in loco, quæ verò non habet, minimè; perspicuum igitur est, superficiem esse de essentia loci: at ex opinione D. Thomæ sequitur, cam

eam esse accidens quoddam loci. Nam accidens est quod potest adesse & abesse rei præter corruptionem eius; sed potest manere idem locus numero secundum D. Thomam, quamuis accedat & recedat superficies, ut patet in turri, quæ est in eodem loco numero propter eandem numero distantiam, quam semper habet ad cælum; ergo superficies non est de essentia loci: impossibile enim est, ut eo quod est ex essentia rei, secundum numerum variato, possit eadem res numero manere; siue enim in Petro varietur animalitas, siue rationalitas, necesse esset quoque variari Petrum. Præterea, locus est inseparabilis à motu locali, quia ponitur in definitione eius; sed auctore D. Thoma, posset fieri motus localis sine superficie vllius corporis continētis; nam secundum ipsum, si esset vacuum, posset in eo fieri motus localis, cum tamen in vacuo neque corpus, neque superficies vlla sit; ergo superficies non est de essentia loci. Postea, aut iste ordo seu distantia à cælo, subiectiue est in aëre continente turrim, aut est in cælo; sed ex parte cæli non potest sumi vnitas & distinctio locorum, cum cælum idem numero sit respectu omnium locorum; nam respectu centri & polorum, eadem omnino est distantia Romæ & Neapolis & quorumlibet locorum; si autem vnitas & distinctio loci sumatur ex distantia, prout subiectiue est in superficie continentis corporis, sic necesse est talem distantiam variari variata superficie: necesse enim est accidens moueri motu subiecti sui nisi velint dicere idem numero accidens transire ex vno subiecto in aliud. Postremo, Aristoteles nunquam meminit huius distantia; oportebat autem potius explicare hanc, quam superficiem. Deinde, proprietates loci non conueniunt loco ratione istius distantia, sed potius ratione superficie continentis; ut continere, esse æquale, conseruare, perficere. Postremo, cum talis distantia accommodari possit omni loco, posset esse omnis locus immobilis ratione eiusmodi distantia, cum talis distantia non solum reperiatur in loco naturali, sed etiam artificiali & quocunque alio. Quid enim obstat cur vas non dicatur locus immobilis eius, quod in se continet ratione eiusmodi distantia? cum tamen Aristoteles text. 41. distinguat locum naturalem à vase, quod ille sit immobilis, hoc autem mobile; & vas inquit esse locum mobilem, eum autem qui proprie est locus, esse veluti vas quoddam immobile. In hoc igitur videntur labi omnes suprascripti Philosophi, quod voluerint querere eam immobilitatem, quæ possit accommodari omni loco; cum tamen aperte clamer Aristoteles, aliquando esse locum immobilem, aliquando verò mobilem. Præterea, immobilitas, quam inducit D. Thomas, non conuenit loco simpliciter, sed secundum quid. Res enim dicitur esse in loco immobili dum seruat talem distantiam,

potest tamen transire ad alium locum, & ad aliam distantiam; ergo locus nō esset immobilis & definitus respectu locati simpliciter, sed tantum dum locatum est in ipso; & quilibet locus esset immobilis respectu cuiuslibet locati.

*Exponitur & confirmatur alia sententia de immobilitate loci,
qua videtur ceteris probabilior.*

C A P. III.

RESTAT nūc vt aperiāmus sententiam nostrā; quæ facillè percipitur, si quædā antè declaremus. Ac primū quidem existimamus Aristotelē in 4. lib. Phys. non egisse de omni loco, sed de loco tantum naturali. Etenim Philosophus naturalis nō debet tractare de alio loco, quā de naturali. Tum, quia de loco agitur propter motū locale; locus autē qui est terminus motus localis, est locus naturalis. Deinde, locus qui habet potentiam illam, vt dicitur tex. 4. trahendi ad se corpora, qui expetitur à corporibus, qui conseruat & perficit, qui dat vnitatem & distinctionē motui locali, nō est alius quā naturalis: ex quo planum est, non rectè facere eos, qui perinde atque Arist. ageret de omni loco, quæ hīc dicuntur de immobilitate loci, conantur accomodare omni loco. Ex quo fit, vt cū in eo vehementer torqueant se, frustra que defudent, non solum non aperiant naturā loci, sed etiam plurimis eam inuoluant & obscurent difficultatibus.

Postea, sciendum est locum cognosci ex eo corpore quod est in loco; corpus autem triplex est, Mathematicum, artificiale, & naturale. Naturale rursus duplex: aliud quod mouetur recto motu vel sursum vel deorsum, aliud verò motu circulari. Rursus quod mouetur motu recto, diuiditur in corpus simplex, in mixtum inanimatum, & in animalia; qualis autem locus vnicuique horum corporum debeatur, paucis declarare necessarium est, ad id de quo agimus, planius intelligendum. Corpus Mathematicum propriè non est in loco, vt dicitur tex. 5. quia licet rebus debeatur locus propter quantitatem, nō tamen propter quantitatem separatam, sed prout inhæret materiæ & existit in rebus: quo modo iam non est quantitas Mathematica, sed Physica. Quod si Arist. 1. de Gener. text. 44. ait in mathematicis reperiri tactum, & locum: vel id accipiendum est de tactu & loco tantum secundum imaginationem; vel sic interpretandum est, vt quia locus debetur rei ob quantitatem, quantitas autem tractatur à Mathematico, idcirco dicat locum reperiri in rebus Mathematicis. Vide Simplicium 4. Phys. super tex. 4. Artificiale autem corpus, sicut nullo genere

*An quantitas
mathematica
sit in loco.*

genere motus, ea ratione vt tale est, per se mouetur, sic neque vllum habet locum nisi fortè etiam artificialem: veluti dicimus in domo locum tecti esse vt sit supra, fundamenti autem vt sit infra; parietum vt medio in loco cōsistant; sicut igitur corpus artificiale non habet motū vllū nisi quia etiam est corpus quoddam naturale, sic nec locū.

At corporibus quæ circulari motu cientur, licet per se conueniat genus quoddam loci; nam sicut habent motū localem per se, ita necessariò habere debent locum aliquem, propter quem fit localis motus ipsorum; Arist. tamen in 4. Phisicorum libro non loquitur, nisi de motu eorum corporum quæ habent motum rectū; vt ex his quæ dicam, planum erit. Primò, tex. 3. dicit locum cognosci ex translatione corporum, quæ fit circa eūdem locum: sicut materia cognoscitur ex transmutatione formarum circa idem subiectum, constat autem eiusmodi translationem corporum nō posse fieri, nisi in corporibus quæ motum rectum habent. Tum, text. 32. ait locum nō quæri nisi propter motum qui fit secundū locum, qui duplex est; vnus latio, id est, motus localis rectus: alter augmentatio & decretio; neutrum autem genus motus localis reperitur in corpore circulari. Postea, in tex. 30. inquit omnem locum habere sursum & deorsum, & ad illum corpora ferri naturaliter, & in ipso manere; quæ nō conueniunt nisi in corpora recta. Deinde, in tex. 39. cū dixisset locum esse terminum corporis continētis, subdit; *Voco autem contentum corpus, quod est mobile secundū lationem*, id est, vt omnes Græci exponant, secundū motū rectum, nam Aristoteles distinguit lationē à circumlatione. Adhæc, si Arist. loqueretur de loco communi corporibus rectis & circularibus, quomodò dixisset tex. 45. cælum esse in loco per accidens; nam si cælum habet motū localem per se, oportebat ei locum per se etiam assignare; tamen quoniam Arist. de loco rectorum corporum sermonem habet, qui est superficies corporis cōtinentis, talem autem locū nō habet cælum nisi per accidens, quatenus nimirum mouetur circa centrum terræ, quæ est in loco per se, nimirum sub aqua vel aëris superficie, hac igitur de causa cælum dicitur esse in loco per accidens. Prætereà, hoc indicare voluit Arist. tex. 46. cū ait terrā esse in aqua, aquam in aëre, aërem in æthere, id est, igne, æthera in cælo, cælū autem non aliūdiū esse in loco, quia non habet locum qualem habent corpora recta, de quo ipse ibi agit. Postremò, indigere loco à quo res cōtineatur, vbi generetur, conseruetur, perficiatur, qui sit terminus motus localis, quas supra docuimus esse proprietates loci, proprium est corporum quæ habent motum rectum.

Sed quæramus locum viuentium, stirpium, inquam, & animalium. Animalia, sicut nou habent vnum aliquem motum simplicem, ita

*Arist. libr. 4.
Phy. non agere de loco corporum
cælum, qui per se & propriè illis conueniat.*

De loco animalium, plantarum & mixtorum inanimatorum.

neque vno tantum loco circumscribuntur, sed in multis & variis locis versantur; nisi forte, quamquam unicuique individuo animalium, non sit determinatus locus vnus aliquis numero, tamen unicuique speciei, vel generi animalium, est definitus locus à natura, in quo vel generentur vel consequentur vel operentur. Alius enim est locus piscium, alius auium, alius aliorum animalium.

Verumtamen plantæ duplici nomine existimari possunt habere vnum locum definitum: tum quia imis defixæ radicibus immobiles hærent terræ, vnde trahunt alimentum: tum etiam quia habent locum conuenientem elemento quod dominatur in ipsis, nimirum terræ; sicut etiam mixta inanimata; hæc enim quemadmodum mouentur motu locali, propter elementum quod præcellit in illis, ita locum ei congruentem obtinent. Cæterum plantæ, vt sunt viuentes & habent accretionem & decretionem, non mouentur secundum vnum tantum locum, sed per omnes differentias locorum, quod Arist. in 2. de Anima tex. 1. 4. pulchrè ostendit his verbis; *Vegabilia augmentum & decrementum suscipiunt secundum contraria loca, non enim sursum quidem augentur, deorsum autem non; sed similiter in utraque & in omnem partem aluntur & viuunt semper quousque possunt percipere alimentum.* Mixta verò perfecta, sed inanima, vti sunt lapides & metalla, sicut in motu locali sequuntur viam eius elementi quod excedit alia elementa quæ in eiusmodi mixtis insunt, sic etiam in loco. Quare omnia sunt vel in terra vel intra terram. Quamquam secundum varias eorum species, varia etiam sunt eorum loca naturalia, in quibus ipsa generantur & conseruantur.

Locus qui explicatur ab Aristotele 4. lib. Phys. per se, primò ac propriè solu elementis conuenit.

Restat igitur, vt solis elementis, propriè conueniat locus naturalis de quo agitur 4. libro Physicorum. Itaque Aristot. loquitur de loco corporum simplicium. Nam illud, omnem locum habere sursum & deorsum: ad ipsum ferri corpora & in eo conuiescere: terram esse in aqua, aquam in aëre, aëtem in æthere, hunc autem in cælo: idcirco locatum ferri ad locum quia locus est similis & affinis locato, vt ignis aëri; locum esse tanquam totum & formam, locatum autem sicut partem & materiam: postremo, quæ scribuntur ab Aristot. tex. 4. 8. & 49. propriè non conueniunt nisi locis corporum simplicium. Hoc etiam confirmat Simplicius super text. 4. dicens corpus artificiale esse in loco propter corpus naturale, naturale autem mixtum, propter simplex, hoc verò per se primò esse in loco. Non omnis igitur locus est immobilis; neque tentandum est omni loco accommodare immobilitatem. Aristoteles enim text. 41. distinguens verum locum à vase, ait vas esse locum mobilem, at verum locum debere esse immobilem: significans his verbis, se non in omni loco ponere immobilitatem

ratem, sed tantum in eo loco de quo agitur: is autem est, ut supra ostendimus, locus naturalis corporum quæ mouentur motu recto, præcipue autem simplicium. Quo modo autem talis locus sit immobilis facile est & intelligere & declarare. Nam, verbi gratia, concava superficies lunæ, est immobilis locus ignis, duplici nomine: tum ex parte ignis, quoniam ignis nunquam fertur naturaliter ad alium locum: quam ad concavum lunæ, neque in alio loco quiescit naturaliter: tum ex parte ipsius orbis lunæ, qui tamen si perpetuo mouetur: semper tamen eodem modo sese habet, neque propius accedens ad centrum, neque longius ab eo vel in alium locum recedens, ut Arist. ait tex. 42. semper terminat motum localem ignis, semper conseruat ipsum: denique semper largitur ei quietem & perfectionem. In animalibus autem non reperitur talis immobilitas, nisi forte secundum species aut genera eorum: non enim vnumquodque animal habet vnum tantum locum numero, ad quem mouetur & in quo quiescit. Quoniam igitur differentiarum locorum in quibus versantur corpora naturalia, præcipue simplicia, sunt ita determinata à natura ut nunquam varientur, sicut dicitur tex. 5. his verbis; *In natura autem determinatum est scorsim vnumquodque: non enim quodcumque contingit sursum est, sed quò fertur ignis, & leue; similiter verò & deorsum non quodcumque contingit, sed quò habentia gravitate & terrea, tanquam non solum positione differentia, sed & potentia.* Idcirco loca eiusmodi corporum rectè dicuntur immobilia.

Dubitationi igitur quæ proposita fuit de turri & aliis similibus, *Soluitur dubitatio de turri.* facile occurri potest, si prænoscantur duo. Vnum est, vocabulum loci frequenter vsurpari, maxime in communi & vulgari vsu loquendi, pro situ seu positione, & rem habere locum hunc vel illum, pro eo quod est habere hunc vel illum situm, crebro dici. Alterum est, vnam rem posse mutare locum dupliciter; vel actiue vel passiuè. Actiue mutat locum, cum ex vno loco ipsa transit in alium locum, priorem deferens & alium nouum occupans: passiuè autem mutat locum, eo quod, licet ipsa maneat immobilis, tamen locus mutatur circa ipsam, sicut aer qui ambit turrim, subinde circa ipsam variatur. His positis, dicendum est, turrim circa quam subinde variatur superficies aeris continentis, propriè non esse in eodem loco, cum de essentia loci sit, ut diximus, superficies corporis continentis, quæ non manet eadem numero perpetuo circa illam turrim: dicitur tamen turris manere in eodem loco, vel vsurpando nomen loci pro situ, quia manet in eodem situ respectu cæli aut aliorum corporum: ita ut illa distantia D. Thomæ si quidquam valet, potius referri debeat ad constituendam immobilitatem situs, quam loci: vel dicitur turris manere in eodem loco actiue, quoniam ipsa non transit ex vno loco ad alium; nõ autem

manet turris in eodem loco passiuè, quia superficies aëris ipsam ambientis, qui est eius locus, non manet eadem numero, sed subinde variatur circa ipsam. Quantum verò discrimen sit inter situm & locum, & inter mutare locum actiuè vel passiuè, cuius per se manifestum est. Ergo generalis ratio loci omni loco conueniens, erit esse superficiem corporis continentis primi: ratio autem loci naturalis, erit esse superficiem corporis continentis, connaturalis locato, eiusque conseruatiui & perfectiui: illa verò ratio loci, quæ præter vim continendi & conseruandi, adiunctam habet naturalem quãdam immobilitatem, solis corporum simplicium & elementorum locis perfectè (velut supra ostendimus) accommodari potest. Non itaque omnis locus debet esse immobilis, sed satis est ut contineat locatum: locus autem naturalis corporum simplicium & elementorum, is demum est præfinitus, stabilis, fixus & immobilis. De qua ergo immobilitate loci Arist. loquatur, & quo pacto turris manens immobilis, dici possit partim mutare locum, partim verò non, satis, ut opinor, explicatum est. Veniendum nunc est ad secundam partem huius disputationis; ut ostendamus & confirmemus, Aristotelicam definitionem loci bonam esse, & ab eo verè perfectèque constitutam.

Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.

C A P. I I I I.

Nos est Aristotelis ostendere definitiones à se traditas esse bonas, eo, quod quicumque aliter easdem res definire aggressi sunt, vehementer errarunt: sicut fecit in 3. Phy. probando definitionem motus, & 4. Phys. 35. demonstrat locum esse superficiem corporis continentis, refutando & remouendo eas res in quibus videbatur secundum antiquorum sententiam locus consistere: sic argumentans, locus aut est materia, aut forma, aut interuallum, aut terminus continentis; sed nihil est priorum trium; ergo est hoc vltimum. Nos igitur simili genere probationis vtentes, ostendamus rectè definiri locum ab Aristotele, *terminum corporis continentis, immobilem, primum*; eo quod quicumque aliam opinionem habuerunt de loco, longè aberrarunt à veritate. Et quoniam ea opinio quæ locum facit esse interuallum quoddam, non solum vulgò placet, sed etiam doctis viris, primo aspectu videtur probabilis; & ut refert Simplicius, habuit auctores & defensores multos ex Philosophis, ut Stoicos, complures etiam Platonicos, Galenum, item Stratonem Lampfacenum, Syria-

Syrīanum & Philoponum, qui in commentariis quos scripsit in 4. librum Physicā digressionem facit hac de re.

Quoniam igitur hæc opinio quòd interuallum sit locus corporū naturalium, tam multis visa est probabilis, in ea declarāda & confutanda nobis præcipuè elaborandum est. Philoponus in illa sua digressionē, quatuor tractat. Primò, docet nos venire in cognitionem istius interualli: tum, enarrat proprietates illius: postea, probat locū esse eiusmodi interuallum: ad extremum, opponit & obicit multas rationes contra locum Aristotelis. Primū igitur ita docet nos cogitare interuallū. Remoueamus, inquit, à vase in quo est aqua, ipsam aquam, & fingamus animo nullum aliud corpus ingredi in vas, tunc cernimus inter latera vasis, spatium quoddam longum, latum & profundum, & hoc vocatur à nobis interuallum, in quo dicimus prius fuisse aquam tanquā in loco. Atque hunc modum declarādi interuallum, tenuit Galenus, ut refert Themistius & Simplicius super tex.

36. lib. 4. Phy. à quo deinde accepit Philoponus. Proprietates autem interualli sunt sex. Primò, est longum, latum & profundum; quia locus debet esse æqualis locato, locatum autem cū sit corpus, habet trinam dimensionem. Tum, est diuersum & separātum à corporibus quæ locantur in ipso. Postea, caret materia & forma, alioquin esset corpus mobile, & egeret loco. Adhæc, est indiuisibile, immobile & impatibile: nam hæc non conueniunt quantitati nisi ratione materiæ, interuallum autem ponitur expers materiæ. Præterea, est vnum interuallum cōtinuatū æquale ipsi vniuerso, quod in diuersis partibus suis recipit diuersa corpora vniuersi, neque cū mouetur corpus aliquod ex vno loco ad alium, trāsportat secum interuallū suum, sed transmigrat ex vna parte interualli ad alteram, manente ipso interuallo immobili. Postremò, interuallum quamuis accipiat corpus penetrando per omnes partes eius, tamen non diuidit aut dissecat ipsum; sicut dulcedo vel humor penetrat per omnes partes lactis, nō diuidendo ipsum corpus: corpus item locatur in interuallo, non diuidendo ipsum, sed implendo; nam penetratio dimensionum, quæ ducitur impossibilis, est tantū in dimensionibus materialibus, quales non habet interuallum. Atque hæc quidem sunt proprietates huius interualli quas quoniam Aristoteles ignorauit, idcirco tres illæ rationes quibus in tex. 37. oppugnat interuallum, nihil valent nihilque faciunt. Nam prima ratio procedit ex eo, quòd putat corpus recipi in interuallo per diuisionē vtriusque in suas partes; at qui ponitur interuallum indiuisibile: secunda, quòd locus mouebitur de loco ad locum, & tertia, quòd erunt multa loca simul, procedunt ex eo, quòd ponitur interuallum esse mobile, & vnà transferri cum corporibus,

Sex proprietates interualli.

*Probatur lo-
cum esse in-
teruallum.*

quæ collocantur in ipso, quod tamen falsum est. Huiusmodi autem interuallum, esse verum locum corporû, quod tercio loco fuerat propositum, sic probant. Vacuû & locus re idem sunt; sed hoc differunt, quòd vacuum est locus, carens corpore, locus autem semper habet corpus; itaque si vacuum impleretur corpore, esset locus, & si locus destitueretur omni corpore, esset vacuum, sed vacuum nihil est aliud quàm spatium quoddam longum, latum & profundum; ergo hoc ipsum est locus. Nam, vt dixi, idem quod dicitur locus prout habet corpus, dicitur etiã vacuû, si careat corpore. Quòd autem vacuû nō sit aliud quàm interuallum, patet, primùm ex communi existimatione omnium qui ita sentiunt de vacuo. Nam si in vase nullum esset corpus, diceremus ibi esse vacuû; nihil aliud intelligētes eo nomine, quàm spatium illud longum, latum & profundum, quod inter latera vasis comprehensum est. Deinde, si vacuum non est hoc interuallum; ergo erit superficies corporis quatenus non tangit, aut continet aliud corpus; sed non potest esse hoc; primò, quia vacuo opponitur plenum: superficies autem non dicitur plena, nec impleri, sed potiùs interuallum seu spatium: deinde, necesse est secundùm Aristotelem non esse vacuum, & tamen non est necessarium vnum corpus semper tangi ab alio, vt docet Arist. 3. Phy. 7 4. Postremò si vacuum esset superficies non tangens corpus; ergo extra cœlum esset vacuû, quod est cōtra Arist. 1. de Cœlo tex. 100. nam vltima superficies primi cœli non tangit aliquod corpus: ergo ibi est vacuum; relinquitur igitur vacuum nihil aliud esse quàm interuallum: & quia vacuum re idem est atque locus, hinc fit vt interuallum sit locus corporû. Postremò, proponit Philoponus multa argumenta contra sententiam Arist. putat enim ex illius ruina & euerfione, suam firmari & stabiliri opinionem, quæ argumenta nos deinde commemorabimus.

Refellitur opinio eorum, qui existimauerunt locum esse interuallum.

C A P. V.

*Contra inuē-
tionem inter-
ualli.*

DE hoc interuallum esse merum signum, hinc planum erit. Et primùm contra intentionē interualli sic argumentor. Sicut vis nos à vase, cogitatione remouere omnia corpora quæ sunt in ipso, ita vicissim volo vt ab eodē vase remoueamus istud interuallū. Nam cū sit res diuersa à vase, neque sit substantia, neq; accidēs illius, cogitatione potest separari: remoto igitur interuallo, an non etiam nunc remanet spatium quoddam inter latera vasis? rogo, tale spatium, aut est interuallum aut nihil; si est interuallum, primùm erunt multa interualla simul, nam nō possunt dicere

dicere remoto vno, alterum confluere ad locum alterius; volunt enim interuallum esse immobile: deinde remoueaturn etiam hoc secundum, si semper remoto vno subit aliud, erunt infinita interualla simul; sin autem dicant remoto primo, spatium quod superest nihil esse, pari ratione nos dicemus, remotis corporibus, à vase, spatium quod videtur superesse in vase, nihil esse: quod si hoc volunt esse interuallum, certè interuallum nihil erit. Quod si fortè affirmant subtracto interuallo, nullum spatium remanere in vase, sanè iniquè faciunt. Nam aut ex remotione interualli vas destruitur, quod est contra suppositionem, aut manet idem secundum omnes partes, atque erat prius, cum ergo habeat superficiem concavam, & partes inter se distantes, alias quidem superiores, alias verò inferiores, necesse est in illis, contineri istud spatium; quare quocunque se vertant, non habent exitum

Deinde, argumentor contra proprietates interualli; & quidem contra primam hoc modo. Tantum sunt tres magnitudines, linea, superficies, corpus: linea tantum habet longitudinem, superficies latitudinem & longitudinem, corpus autem præter has etiam profunditatem. Rursum, corpus vel est Mathematicum, vel Physicum: cum igitur interuallum sit magnitudo, & habeat trinam dimensionem, non erit linea neque superficies, sed corpus; at vtrum; erit ne Mathematicum, an Physicum? si Mathematicum; ergo nõ existit secundum rem, sed tantum secundum imaginationem, & non pertinet ad Physicum, & non erit naturalis locus corporum: si Physicum; ergo mobile & in loco: at ipsi volunt interuallum nec esse mobile, nec esse in loco. Contra tertiã proprietatem sic insto. Si hoc interuallũ caret materia & forma; ergo non habebit vim generandi, trahendi, conservandi & perficiendi corpora quæ in ipso locantur: nec erit locus similis locato: nec erunt differentię locorum secundum naturam? neque erit causa cur græue potius moueatur deorsum quàm aliò, cū omnes partes interualli sint eiusdem rationis. Contra quartam proprietatem, hoc potest obijci. Si interuallum est quantum; ergo est diuisibile; falsum enim est diuisionem conuenire quantitati ratione materie, cū contra materia sit diuisibilis propter quantitatem; & Mathematicus quantitati, quam abstrahit à materia frequenter tribuat diuisionem. Præterea, quantitati debetur per se locus, non enim res occupat locum ob materiam aut formam, sed ob quantitatem, vt declarat Arist. tex. 76. exemplo cubi. Quare si interuallũ habet magnitudinem, necessariò erit in loco. Præterea, cū vas plenum aqua, ex vno loco transfertur ad alium, aut interuallum contentũ intra vas in quo est aqua; mouetur simul, aut non: si mouetur, non erit interuallũ

Contra proprietates interualli.

Q

immobile, vt ipsis placet: si non mouetur, sed aqua subinde variat interuallum; ergo nō solūm vas per se mouetur, sed etiam aqua, quæ est in vase, quod est absurdum. Quinta proprietas, ita potest confutari: Si est vnum interuallū respectu vniuersi, aut est vnus aut diuersæ naturæ: si est vnus naturæ, quomodo potest esse idē locus corporū cœlestiū & sublunariū; nam locus est similis locato; cœlestia autē & sublunaria sunt valde dissimilia inter se. Nec minū facile est sextam proprietatem refellere. Penetratio enim dimensionum, non est impossibilis propter substantiam, aut qualitates, sed propter quantitatem. Quare si interuallum habet quantitatem, non poterit penetrare ac permeare per omnes partes & dimensiones eorū corporum quæ in ipso locantur; quod tamē illi maximē volunt; deinde si interuallum penetrat per corpus, erunt simul interuallum & corpus locatum. Quomodo ergo interuallum continebit locatum, aut cur magis interuallum sic locus corporis, quā corpus interualli?

Sed præstat ipsam per se opinionem quæ interuallum inducit aggredi, oppugnare, demoliri. Locus est nobilior locato; at quomodo istud interuallum, si est mera quantitas omnis expertis substantiæ, diceretur nobilior tam corporibus sublunaribus quā cœlestibus? Deinde, locus est prior locato; at quomodo interuallum cū sit accidens, erit prior omnibus substantiis? Postea, aut istud interuallū, est substantia, aut accidens: si substantia, aut incorporea, aut corporea; si incorporea, ergo non haberet magnitudinē, nec posset esse locus corporum, denique non esset interuallum: si corporea, esset profectō naturalis, & mobilis, quod tamē rationē interualli à Philopono & aliis traditam funditus tollit. Si accidens, aut per se existens, aut inhærens alij corpori; non per se existens, quia nullum accidens est separabile: neque inhærens corpori, quia sic interuallum non esset diuersum à corpore locato, & moueretur ad motum illius corporis. Quid ergo est illud interuallum? Postremò, argumentum istorum ad confirmandum huiusmodi interuallum, nihil valet. Nam vacuum non est istud interuallum: sed si esset, nihil aliud esset, quā superficies corporis, quæ apta esset tangere, & continere aliud corpus. Et cū instant, vacuum opponi plenō, superficies autem non dicitur impleri: respondendum est, superficiem per se non dici impleri, sed quatenus est superficies concaua alicuius corporis, quod aptum est continere aliud, sic dicitur impleri. Quod autem subdunt, non esset necessarium, vt vnum corpus tangatur ab altero, verum est ea ratione vt sunt corpora, sed non vt sunt partes vniuersi, & corpora naturalia, inter quæ debet esse vnio, & connexio. Denique quod aiunt, si vacuum esset superficies non tangens corpus, fore, vt extra cælum sit

fit vacuum, quia conuexa superficies vltimi cœli nullum corpus tangit; hoc, inquam, nihil est, nam vacuum dicitur superficies non tangens corpus, quod secundum naturam suam apta est tangere: conuexa autem superficies primi cœli neque tangit, neque apta est tangere aliquod corpus quare ibi nullum est vacuum. Sed de intervallo quæ hæc enûs dicta sunt, satis esse debent.

*Ponuntur multa obiectiones, contra id quod dicit Aristoteles,
nimirum locum esse superficiem.*

C A P. VI.

RESTAT nunc, vt dissoluamus quindecim argumēta, quibus oppugnatur sententia Arist. faciētis locum esse superficiem. Argumēta verò sunt hæc 1. In Prædicamento quantitatis, locus, & superficies ponūtur tanquam duæ species distinctæ; ergo malè hic dicitur locus esse superficies, quia vna species nō dicitur de alia specie eiusdem generis proximi. 2. Motus localis fit ad locum, sed motus localis fit ad vbi, vt patet ex 5. Phys. ergo locus & vbi sunt idem; sed vbi non est superficies, quia est Categoria diuersa à Categoria quantitatis; ergo neque locus erit superficies. 3. Locus debet continere; sed superficies non continet locatum. Nam aut continet intrinsecè, at hoc non potest facere superficies, aut extrinsecè, tangendo locatum, at sic etiam vestis, quæ tangit, & tegit corpus, esset locus; & cum locatum solum tangatur per superficiem, erit tantum in loco ratione superficie; non ergo erit in loco secundum omnes partes suas, neque vt corpus est ratione profunditatis. 4. Locus debet esse æqualis locato; sed superficies habens tantum duas dimensiones, non est æqualis locato, quod est corpus habens tres dimensiones; ergo superficies non est locus eius. 5. Locus est ad quem naturaliter fertur vnumquodque corpus; sed terra naturaliter fertur non ad aliquam superficiem, sed ad centrum; ergo locus non est superficies. 6. Locus quæritur propter motum localem, vt dicitur text. 32. & illud corpus continetur in loco, quod est mobile secundum lationem, vt dicitur text. 39. & 45. sed totum elementum, vel terræ, vel aquæ non mouetur, sed tantum partes illius; ergo totum elementum non erit in loco, sed tantum partes eius. 7. Quando aliquid est in aliquo quod mouetur, non est in illo tanquam in loco, vt dicitur 41. tex. & declaratur exemplo nauis; sed ignis est sub concauo lunæ, quod perpetuò mouetur; ergo non est in illo tanquam in loco. 8. Locus est in quo manet, & quiescit corpus; sed in concauo lunæ non quiescit ignis, quia mo-

*Quindecim
argumenta
contra id quod
ait Aristote-
les locum esse
superficiem.*

uetur vnà motu cœli vt declarat motus cometarum; ergo ignis non est sub concauo lunæ tanquam in loco. 9. Locus est is cuius differentię sunt sursum, & deorsum; sed hæ sunt differentię situs, vel positionis, non autem superficiei; ergo locus non ad superficiem, sed ad situm, vel positionem, referri debet. 10. Superficies, cùm sit quantitas, nullam, habet vim actiuam, vt dicit Auerr. 4. Phy. commento 84. at locus debet habere vim actiuam, nempe trahendi, generandi, conseruandi, & perficiendi; ergo locus non est superficies. 11. Locus debet esse immobilis; sed omnis superficies est mobilis, nam ista superficies, aut est Mathematica, & sic non erit locus naturalis, neque existet in natura, neque attrinebit ad Physicum; aut est naturalis existens in corpore naturali, & cùm omne corpus naturale sit mobile; eiusmodi superficies mouebitur etiam cum corpore in quo est.

12. Circa turrin subinde variatur superficies aëris continentis ipsam, ea tamen manente immobili in eodem loco; ergo locus non est superficies. 13. Si locus est superficies, idem corpus numero posset esse simul in duobus locis. Nam v. g. elementum terræ secundum vnā partem, continetur à superficie aquæ; secundum alteram, à superficie aëris: si aliquis baculus secundum medietatem demergatur in aquam, ita vt altera medietas extet contenta ab aëre, is baculus continebitur à duabus superficiebus, aquæ & aëris. Quare si locus est superficies, idem simul erit in duobus locis. 14. Primum cœlum habet locum; sed non continetur à superficie vlla; ergo locus non est superficies. Minor per se notā est, maior sic probatur. Locus debetur corpori, duplici nomine; tum ob dimensiones eius, vt significat Arist. tex. 76. exemplo cubi; tum etiam ob morum localem, vt significatur text. 32. Sed primum cœlum & maximas habet dimensiones amplissimamque molem, & præstantissimo motu locali perpetuò mouetur; ergo maximè omnium corporum debet habere locum non habet autem superficiem vllam à qua extrinsecus contineatur; ergo locus non est superficies. 15. Motus localis non potest fieri sine loco; sed motus localis potest fieri sine superficie alicuius corporis continentis; ergo locus non est superficies. Maior patet, quoniam in definitione motus localis ponitur locus; ergo non potest esse motus localis sine loco Minor autem sic probatur. Si vacuum esset, in eo nulla posset esse superficies corporis continentis, vt clarum est, sed in eo posset fieri motus localis: nam si ponamus totum hoc spatium, quod est intra orbem lunæ, vacuum esse, & ex concauo lunæ demittatur aliquis lapis, proculdubio moueretur deorsum. Impossibile enim est graue extra suum locum existens, nullo prohibente, non ferri ad locum.

locum suum, quare in vacuo, vbi nulla est superficies, posset fieri motus localis, ac proinde ibi esset locus; non igitur locus est superficies. Sed nihil negotij est huiusmodi obiectionibus occurrere. Ad eas igitur sigillatim, eodem quo positæ sunt ordine, respondebimus.

Soluantur supradictæ obiectiones.

C A P. VII.

AD primam respondet D. Thomas in opusculo 52. locum esse idem re seu materialiter cum superficie, & sic superficiem dici de loco; sed distingui ab eo ratione & formaliter. Nam superficies, vt superficies, significat tantum magnitudinem quæ habet longitudinem & latitudinem præcisè; locus autem dicit huiusmodi magnitudinem prout includit habitudinem ad locatum, tanquam mensura extrinseca illius, & sic ponuntur diuersæ species quantitatis. Auerroës (cui magis assentior) in 5. Metaphysicæ comm. 18. ait locum non esse quantitatem per se; nam prout est quæritus, non differt à superficie; prout autem differt ab illa, quatenus nimirum dicitur habitudinem ad locatum, sic per se non pertinet ad Categoriā quantitatis. Cur ergo in Logica posuit Arist. locum inter species quantitatis? quia ibi intendit colligere (inquit Auer.) species famosas, & quia suo tempore famosum erat locum, esse quoddam spatium longum, latum & profundum, diuersum à linea, superficie & corpore; idcirco locum collocauit in Prædicamento quantitatis; nam tale spatium proculdubio esset species quantitatis, diuersa ab aliis. Vtrūque responsum probabile est, & difficultatem obiectionis tollit. Ad secundam. Motus localis, formaliter, & intrinsecè fit ad vbi, non enim corpus mouetur propter locum, sed propter esse in loco, quod nihil aliud est quam ipsum vbi, extrinsecè autem, & veluti causaliter, fit ad locum: nam vbi causatur ex loco, & corpore, quod est in loco. Hinc ergo patet quomodo locus non sit idem cum vbi, & cur motus localis dicatur fieri ad locum, & cur per omnem motum acquiratur aliquid, quod sit in mobili; per motum enim localem acquiritur vbi, quod est in ipso mobili: sed quia hoc vbi non potest acquiri, nisi cum attingitur locus, idè motus localis dicitur fieri ad locum. Ad tertiam. Locus continet tantum extrinsecè, nec proinde tamen vestis erit locus. Nam neque vestis continet omni ex parte corpus, neque continet naturaliter, neque conseruat aut perficit, neque ad ipsam fit motus naturalis, neque fit in ipsa naturalis quies. Quamuis autem locatum tantum secundum superficiem tangatur à loco, tamè dicitur totum contineri à loco; tum quia totum locatum est intra concauitatem locantis, tum quia per talem contactum,

An locum sit in Categoria quantitatis.

An motus localis fiat ad motum, an ad vbi.

Q iiij

*An locus ter-
ra sit superfi-
cies aqua vel
aëris, an ip-
sum centrum.*

virtus conseruatiua & perfectiua loci diffunditur ad omnes partes interiores locati & permeat per totum corpus locatum, propter hoc dicitur totum esse in loco. Ad quartā. Locus est æqualis locato, quia superficies conuexa locati, & concava locantis sunt æquales: & quāuis corpus locans secundum dimensiones sit maius quàm locatum, tamen secundum continentiam & capacitatem, vt ait Auerroës 4. Physicæ est æquale ipsi, locatum enim sic implet & occupat totam continentiam, & capacitatem loci vt locus nullum aliud corpus simul continere possit. Ad quintam. Centrum est locus terminans motum localem terræ: superficies autem aquæ vel aëris, est locus terminans & conseruans magnitudinem terræ. Vtrumque ergo pertinet ad locum diuersa ratione; quod aptè significauit Arist. text. 4 2. his verbis; *Qui versus medium continet terminus, deorsum est, & ipsum medium*; neque mirum hoc videri debet. Nam, vt inquit Albertus, virtus conseruatiua terræ, incipit in superficie cōcaua aquæ vel aëris, & terminatur in centro mundi; si igitur cōsideretur terra simpliciter secundum quamlibet suam partem, vt est corpus graue quod suapte vi & pondere fertur deorsum, sic locus se primò terminans motum naturalem terræ, ei que largiens quietem, centrum est, non autem superficies aquæ: sin autem consideretur totum elementum terræ, vt est pars vniuersi, & secundum ordinem & dispositionem mundi, secundum quam, elementum ignobilius continetur à nobiliori, sic locus continens elementum terræ, est partim superficies aquæ partim aëris. Quomodo igitur tam superficies aquæ, quàm ipsum centrum dici possit locus terræ, ex his fit manifestum. Ad sextam. Quamuis totum elementum non moueatur, tamen satis est moueri partes eius. Nam in corporibus simplicibus, eadem est ratio totius, & partium, tam secundum locum, quàm secundum motum localem. Deinde, quamuis totum elementum non moueatur, totum tamen naturaliter quiescit. Vnde quamuis non haberet locum ratione motus; tamē deberet habere ratione quietis naturalis. Ad septimam. Quamuis orbis Lunæ moueatur, tamen non mouetur mutando locum, neque fit vnquam aut propinquior aut remotior, sed eodem modo semper se habet, vt significat Arist. text. 4 2. Quare ignis semper æquali motu attingit suum locum, neque debet aliquando vel minùs vel magis moueri vt offendat suum locum. Ad octauam. Corpus perueniens ad locum suum, desistit moueri eo motu quo priùs ferebatur ad suum locum; & sic ignis sub concavo Lunæ, non mouetur sursum sicut mouebatur priùs cū tendebat ad suum locū, sed tātum mouetur motu circulari, raptus vel circumactus à cælo, hoc autē nō est absurdum. Ad nonam. Sursum & deorsum conueniūt loco adiuē, positi-
ni autem

ni autem & situi passiuè, & illi priùs, huic autem posteriùs. Nam cùm situs præsupponat locū, huiusmodi differentias accipit ab ipso, quia enim locus est sursum vel deorsum, ideò corpus existens in tali loco, dicitur esse positum sursum vel deorsum. Ad decimam. Licet superficies per se & Mathe. sumpta, non habeat vim actiuā, tamen quatenus est terminus corporis naturalis, per quem vnum corpus tangēs alterum communicat ei virtutem conseruatiuam, & perfectiuam eius, sic inquam superficies dicitur esse actiua. Ad vndecimam. Quamuis superficies, vt est accidens corporis, moueatur ad motum eius, tamen vt est locus naturalis, nunquā mouetur respectu locati, sed eodem modo semper se habet ad ipsum. Ad duodecimam. Hoc argumentum de turri, suprā fuit solum. Ad decimam tertiam. Non est absurdum idem corpus esse simul in duobus locis partialibus secundum diuersas partes: & confirmatur testimonio Simplicij qui idem ait. Sequitur, vt ad 14. de loco cæli, respondeamus.

Sursum & deorsum quomodo conueniant loco & situi.

Quis sit locus primi & supremi cæli, varia Philosophorum opiniones ponuntur & refutantur.

C A P. VIII.

D decimumquartum argumētum, quod magnam habet dubitationem, nec simpliciter nec breuiter responderi potest.

1. Opinio Philoponi.

De loco enim primi cæli multæ sunt opiniones. Primo enim qui volunt locum esse interuallum, aiunt primum cælum habere suum locum, veluti cætera corpora, videlicet partem quandam illius interualli sibi congruentem: sed quia huiusmodi interuallum nihil est, vt ante ostendimus, præter merum figmentum hominum magis delirantium quàm Philosophantium, idcirco relegetur & exterminetur à Philosophia.

Alexander autem Aprodiseus ait primum cælum nullo modo esse in loco; nam aut est per se, aut per accidens, aut actu, aut potentia; non per se, neque actu, vt Arist. ait tex. 45. nam quod sic est in loco continetur ab aliquo; non per accidens, illud enim dicitur esse in loco per accidēs, quod est aut pars aut accidens alterius, quod per se est in loco; sed primum cælum nullius corporis est vel pars, vel accidens; ergo, &c. Non potentia, nam quod sic est in loco, aliquando potest actu esse in loco; cælum autē nunquā aliter se habebit, quā nunc est; non per aliud, nempe per suas partes, nam partes non sunt in loco nisi ratione rotius: sed totum primum cælum non est in loco; ergo neque partes eius; relinquitur igitur nullo modo esse id loco; sed Alexandro, Simplicio & Auerr. acriter resistunt. Primum, quia Ari-

2. Opinio Alexandri.

Q iiij

stoteles tex. 45. aperte inquit cælum esse in loco per accidēs. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco: sed motus cœli est localis; ergo non potest fieri sine loco. Maior patet, minor probatur, tum quia Arist. 1. lib. de Cœlo diuidit motum localem in rectū & circularem; tum etiam quia 8. Phy. ait motum localem esse primum omnium, & inter locales ipsum circularem. Adde, quod si motus cœli non est localis, qualis ergo est? An erit alterationis, vel generationis vel augmentationis? Hæc contra Alexandrum; cuius opinionem non procul abesse à vero, posterius dicemus.

3. *Opinio
Themistij.*

Themistius verò super tex. 45. ait primum cælum esse in loco ratione proximi orbis quàm secundum concuam superficiem suā tangit & ambit, ita enim scribit; *Circulus ultimus, qui mirabilis dicitur utpotè arcens & continēs ceteros, simpliciter in loco nō est, sed penes interna que ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur: penes externa autem omnino expers est loci.* Sed Themistio ita occurrit Simplicius, nam locus debet contigere, sed orbis Saturni non continet ultimum orbem, sed potius cōtinetur ab illo. Deinde, orbis Saturni est in loco ratione ultimæ spheræ à qua continetur, sed Themistio ultima sphaera est in loco ratione septimæ; ergo ultima est in loco ratione sui ipsius. Postremo, primum cælum ita debet habere locum, vt habet motum localem: non habet motum localem propter septimam sphaeram, sed per se; ergo, &c. His accedit, quod non oportet locum moueri ad motum locati; sed orbis Saturni necessario mouetur motu primi orbis; ergo non potest esse locus illius Quid igitur sentit Simplicius?

4. *Opinio
Simplicij.*

Videtur Simplicius velle cælum tribus modis capi posse; quod etiā docet Arist. 1. de Cœlo tex. 96. vel pro toto mundo, vel pro aggregato ex omnibus cœlis, vel pro ultimo cœlo: si capiatur pro toto mundo, sic est in loco ratione partium, quarum aliæ mouentur motu recto aut sursum aut deorsum, vt elementa, aliæ circulari, vt cœli: si pro aggregato ex omnibus cœlis, sic est in loco ratione orbium quorum alij continentur ab aliis: si pro ultimo cœlo, de hoc nihil Simplicius; aliquando enim videtur dicere nullo modo esse in loco, & sic relabitur in sententiam Alexandri; aliquando verò esse in loco quatenus orbis quos ambitu suo continet sunt in loco; & sic recidit in opinionem Themistij: hæretque Simplicius in eadem difficultate, nempe quo pacto primum cælum, cum habeat per se motum localem, non habeat etiam per se locum.

5. *Opinio
Auicennæ.*

Sed expendamus opinionem Auicennæ. Auicenna ait primum cælum non habere locum & motum ipsius non fieri ad locum, sed ad situm, non enim cælum motu suo variat locum, sed situm. Sed hic vir videretur aliquid dicere, cum nihil dicat. Nam cum triplex sit motus propriè

proprie dictus, augmentationis, alterationis, & localis; motus cœli non potest esse alius quàm localis; ergo fit ratione loci: aut ergo dicendum est idem esse locum & situm, quod absurdum est, aut motum cœli non fieri ad situm, quod verum est. Deinde, situs præsupponit locum; nam definitur situs dispositio partium locati in ordine ad locum: quare si cœlum mouetur ad situm, necessariò etiam mouebitur ad locum. Adde, quod ratio situs consistit in indiuisibili: etenim vel minima facta mutatione rei, continuò variatur situs eius: at id, ad quod fit motus, debet esse diuisibile & successiuè acquiri; ergo, &c.

Gilbertus Porretanus, vt refert Albertus, ait cœlum primum habere locum, nempe superficiem extremam & conuexam sui orbis à qua regitur totum illud cœlum atque continetur. Sed huic opinioni adedò indignatur Albertus, vt dicat illum apertè mentiri; & quidem merito. Nam Arist. multis locis clamat, locum esse diuersum ab eo cuius est locus, & non esse mobilem; & in tex. 35. inquit aliud esse formam, aliud locum: nam quamuis ambo terminent, tamen illa terminat intrinsecè subiectum in quo est; hic autem extrinsecus tangens locatum.

6. *Opinio Porretani.*

Postremò, D. Thomas super tex. 43. ait primum cœlum esse in loco secundum partes internas & continuas quas continet, & ex quibus componitur. Fundamentum illius est hoc, quia locus quaeritur propter motum localem, vt est in tex. 31. quod ergo secundum se totum mutat locum, etiam secundum se totum est in loco, vt corpora recta quæ transeunt ex vno loco ad alium: quæ autem non mutant locum secundum se tota sed tantum secundum partes, sunt in loco non secundum totum, sed tantum secundum partes suas: huiusmodi est cœlum. Quod si obijcias, partes cœli non esse in loco per se, sicut non habent esse per se. Respondet, quamuis non sint in loco actu, tamen esse in potètia; quia si diuiderètur & separarètur à cœlo, essent in loco per se. Vnde quia partes cœli non sunt in loco actu, sed potentia, idedò dicitur ab Aristotele cœlum esse in loco per accidens: neque hoc detrahit quicquam de dignitate cœli, quin etiam arguit præstantiam illius. Nā per se indigere loco, & ex vno loco transire ad alium signum est imperfectionis. Hæc D. Thomas. Nos quanquàm D. Thomæ multum honorem debemus & libenter tribuimus, tamen quia veritas nobis carior est quàm cuiusquam viri auctoritas, sententiam eius tribus de causis non valdè probamus. Primum, quia referre videtur opiniones aliorum interpretum secus quàm nunc in eorum scriptis leguntur: nam sententiam suam assignat Themistio, quem multò secus sentire antea ostendimus. Deinde, ait, Auempace dixisse cœlum

7. *Opinio D. Thomæ.*

esse in loco propter cœlū Saturni, circa quod voluitur, quæ fuit opinio Themistij non Auempace; is enim, vt refert Auerr. putauit cœlū habere pro loco centrum circa quod voluitur. Præterea cum hac D. Thomæ sententia, non videntur ea consentire quæ ipse scribit in opusculo 52. vbi opinionem quam defendit in 4. Phy. attribuit Themistio, eamque damnat, & sequitur opinionē Auerr. dicentis cœlum esse in loco per accidens propter cœtrum circa quod mouetur. Quod autem hoc loco ait D. Thomas, cœlum esse in loco ratione partium integralium ex quibus componitur, mihi quidem non fit verisimile. Primum, quia cœlum per se mouetur motu circulari qui est localis, non autem propter partes, cū partibus conueniat motus ratione totius. Nam, vt ait Arist. tex. 32. & 34. partes & accidentia, neque mouentur neque sunt in loco per se; moueri enim & esse in loco, est illius quod habet esse per se actu existens, cuiusmodi non sunt partes; si ergo motus localis non conuenit cœlo ratione partium, sed potius è contrario is conuenit partibus ratione totius, similiter etiā cœlum non erit in loco ratione suarum partiū. Deinde, si partes non sunt in loco, nisi potētia; ergo cœlū non erit in loco nisi potētia; at mouetur actu motu locali; ergo est in loco actu. Quid? quod ista potentia non est Phy. neque secundū rem, quinimodò re vera impossibile est partes cœli ab eo separari, & per se existere in loco, sed tantū est potentia quædam secundū imaginationem; ergo cœlum non erit Physicè & secundū rem in loco, sed tantū secundū imaginationem, quod & absurdum est & extra præsentem quæst. quinetiam, partes cœli, tametsi fingamus eas seiunctas esse, quod tamen non possint cogitari per se esse in aliquo loco, hinc planum est. Nam pars cœli remota à toto, nullo genere motus localis moueri posset; aut enim moueretur sursum aut deorsum; atqui non est corpus graue vel leue; neque moueretur circulariter, nam motus circularis proprius est corporis circularis, & fit circa aliquod centrum æquidistans ab omni parte corporis quod mouetur, at pars cœli non est circularis, non enim sicut pars lineæ rectæ est recta, ita pars lineæ circularis est perfectè circularis; neque parti cœli posset assignari aliquod centrum circa quod æqualiter volueretur. Postremò, partes primi cœli integrales, licet aliæ alias contineāt, non sunt tamen in loco. Nā cū vna pars sit continua alijs parti, non potest vna dici locus alterius, vt enim ait Arist. tex. 34. quando aliquid continetur ab alio, ita vt non sit diuisum ab illo, sed ei continuum, non est in eo tanquā in loco, sed tanquā pars in toto.

Exponitur

RESTAT, vt exponamus sententiam, quâ nos cæteris probabiliorem existimamus: eam autem tradiderunt nobis Alpharabius & Auempace, viri omnium Arabum, vno excepto Auerroë, longè doctissimi: qui aiunt cælum non habere locum sicut corpora quæ mouentur motu recto, videlicet eum à quo contineatur, sed per se habere locum congruentem corpori sphærico & motui circulari, hic autem locus est centrum. Centrum enim & in definitione circuli, & motus circularis ponitur; sicut locus sursum & deorsum ponitur in definitione grauis & leuis & motuum qui fiunt ad ipsa. Quæ sententia, vt facilius intelligatur, latius explicanda est, declarando & probando aliquot propositiones.

Prima propositio. Arist. in hoc 4. lib. Phys. non agit de omni loco, sed tantum de loco naturali corporum quæ habent motum rectum: hæc propositio manifesta est ex his quæ suprà dicta sunt cap. 3. cum ageremus de immobilitate loci.

2. Propositio. Corpus, vt corpus, non indiget loco, à quo contineatur: alioquin omne corpus indigeret loco. Nam quod alicui conuenit per se & ea ratione vt tale est, omni quod est tale conuenit, at si omne corpus contineretur à loco, esset progressus in infinitum in locis & corporibus locatis.

3. Propositio. Cælum, vt cælum, non indiget loco à quo contineatur, tum quia omne cælum indigeret, primum autem cælum non indiget cum non habeat, nam si indigeret iam haberet; alioquin deesset ei aliquid necessarium, & in æternis non esset secundum Aristotelem 3. Physicæ textu. 32. idem posse, & esse. Tum, si omne cælum indigeret loco continente, aut hoc esset propter quantitatem suam aut propter substantiam, aut propter motum localem; sed quantitas cæli cum sit rotunda, est perfecta, neque opus habet alio à quo figeretur & perficiatur: substantia eius est incorruptibilis, neque indiget alio à quo conseruetur: motus cæli non fit ad acquirendum aliquem locum, vel vt cælum quiescat in eo, sed tantum fit circa aliquem locum nempe centrum; ergo cælum, vt cælum non indiget loco à quo contineatur.

*Cælum vt
cælum nō in-
diget loco in
quo sit.*

4. Propositio. Rectè dictum fuit ab Arist. tex. 32. locum quæri propter motum localem; ergo qualis est motus localis, talis quærendus est locus. Cum igitur, motus localis diuidatur in rectum & circularem, isque plurimum inter se differant necesse est loca propter quæ fiunt huiusmodi motus, etiâ discrepare multum inter se; alius ergo lo-

cus debet assignari cœlo quod mouetur motu circulari, quàm elementis quæ habent motum rectum.

5. Propositio. Ille putandus est locus alicuius corporis, qui conuenit motui locali ipsius, & à quo motus localis accipit denominationem, speciem & distinctionem, sicut motus: sursum differt à motu deorsum propter loca, ad quæ tendunt huiusmodi motus; sic motus circularis cœli differt à motu recto elementorum; quoniam elementa mouentur vel à medio vel ad medium, cœlum autem mouetur circa medium, ut ait Arist. 1. de Cœlo text. 6.

6. Propositio. Per se locus cœli non est alius quàm centrum, circa quod mouetur. Hoc patet ex iis quæ paulò suprà docuimus. Nā cœlo, quia mouetur motu locali, debetur aliquis locus respondens illi motui determinans, specificans & distinguens ipsum ab aliis, circularis autem motus denominatur talis, & differt ab aliis, non quia fit ad locum, sed quia fit circa locum, hoc est, circa centrum. Præterea locus naturalis est, ratione cuius corpus dicitur quiescere: sed cœlum dicitur secundum se totum quiescere & nunquam mutare locum, propter centrum, à quo semper æquidistat. Atque hoc perspicuis disertisque verbis docet Aristoteles 8. lib. Physi. text. 76. lege locum, quem nos, quò breuiores simus, taciti præterimus. Quoniam igitur alij quæsierunt cœlo locum aliquem continentem, similem locis corporum rectorem, idè in tot difficultates, ac errores inciderunt. Hoc fortasse significare voluit Alexander, dicens cœlum nullo modo esse in loco, intelligens de eo loco, qui cōuenit corporibus rectis: quamuis illud desideretur in Alexandro, quod non declarauerit qualis locus per se conueniat cœlo. Nam nullum omninò locum ei assignare, planè absurdum est. Auerroës item, qui ait cœlum esse in loco per accidens ratione centri, sic intelligendus est, non quòd cœlum non per se habeat pro loco centrum, sed quòd cœlum non habeat talē locum qualem habēt corpora recta, nisi per accidens; quatenus cœlum mouetur circa centrum quod est terra, quæ per se est in loco continente, nimirum sub superficie aquæ & aëris.

Quatuor obiectiones quòd centrum non sit locus cœli. Obiectiones quæ huic sententiæ videntur aduersari, paruo negotio diluuntur. Prima est. Locus debet esse æqualis, debet cōtinere, debet contingere & esse proximus locato; centrū autem non est æquale cœlo, neque cōtinet ipsum, immò cōtinetur, & est extra ipsum; ergo, &c. Secunda. Centrum est punctum indivisibile, quomodò igitur erit locus cœli? Tertia. Arist. ait cœlum esse in loco per accidens; non ergo est in loco per se ratione centri. Quarta. Si ita esset, non modò primum cœlum esset in loco ratione centri, sed etiam alij orbes, par enim ratio est omnium; atqui alij sunt in loco continente, inferior enim

enim continetur à superiore; ergo, &c.

Ad has obiectiones sic est respondendum. Ad primam. Illæ proprietates sunt loci qui conuenit corporibus rectis, de quo tantum agit Arist. in hoc 4. lib. nihil igitur mirum est, si illæ non conueniant loco cœli. Ad secundam. Centrum potest cōsiderari bifariam, vel Mathematicè, & sic est punctum indiuisibile, vel Physicè, & sic est elementum terræ, circa quam cœlum voluitur veluti circa suum centrum; qua etiam de causâ natura fecit terrâ immobilem, vt Aristoteles ait 2. de Cœlo text. 17. quoniam centrum circuli est immobile. Ad tertiam. Aristoteles volēs cœlo inuenire locum qualis reperitur in corporibus quæ mouëtur motu recto, idcirco ait huiusmodi locum non conuenire cœlo nisi per accidens nimirum ratione terræ, circa quam velut centrum suum voluitur: quæ terra per se est in loco, & sic ratione ipsius, cœlum dicitur esse in loco per accidens. Ad vltimam. Etiam in reliquis orbibus vnus non est sub alio tanquam in loco, sed propter eorum ordinem & dispositionem; maior enim & perfectior debet continere; minor contrà contineri, quem ordinem perfectionis, attendentes in Intelligentiis, dicimus in ipsis alias esse sub aliis. Ad extremum, illud perpetuò in memoria habendum est, quoniam cœlum est diuersi generis & ordinis ab his rebus sublunariis idēdō pauca esse illi cum huiusmodi rebus vniuersè communia: ex quo fit, vt quæcunque octo libris Physicis tractat Arist. ea præcipuè accommodet ad res sublunares, vt quæ de materia, natura, motu & loco scripta sunt. Nam quomodò vnumquodque horum reperiatur in cœlo, seorsim in opere huic rei propriè dicato, diligenter ab eo explicandum est. Verum de loco cœli hætenus. Reliquum est vltimum argumentū de motu locali in vacuo, ad quod nunc respondere volumus.

An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.

C A P. X.

DECIMO quinto argumento tangitur grauis quæstio de vacuo; an si esset, posset in eo fieri motus localis in tempore. De qua re non conuenit inter Philosophos. Nos primum aperiemus sententiam Aristotelis; tum eorum qui aduersantur Aristoteli rationes exponemus; postremò, sententiam Aristotelis defendere conabimur.

Antiqui putabant adēdō necessarium esse vacuum motui locali, vt is sine illo non posset effici; quos redarguēs Arist. in 4. Phy. vult ostendere vacuum non esse adiumento ad efficiendum motū localem, sed potius tanto impedimento, vt si vacuum esset, nullus planè motus in eo fieri posset. Cuius rei pulcherrimam demonstrationem affert tex.

71. càmque latiùs explicat vsque ad text. 75. quæ potest syllogisticè confici ad hunc modum. Omnis motus debet fieri in tempore; sed in vacuo non posset fieri motus in tépore; ergo in vacuo non posset fieri ullus motus. Maior per se nota est, tum quia motus est continuus, vt Arist. ait 3. Phys. tex. 1. & multis verbis ostendit in 6. l. hyl. quare est diuisibilis ac proinde successiuè fit & in tempore, tum etiam quia, si motus est actus entis in potentia, prout in potentia, necesse est quod mouetur, moueri successiuè atque in tempore.

*Quinque fir-
missima fun-
damenta con-
tra motum
temporalē in
vacuo prae-
stuntur.*

In minoris autem explicationem & confirmationem præcipuè incumbit Arist. cuius gratià iacit aliquot fundaméta. Primum est, inter quælibet duo tempora finita esse aliquam proportionem, nam vel erunt æqualia, vel si vnum sit maius altero, cùm excessus ille sit finitus, proportio etiam, secundum quam excedit, erit finita.

Alterum fundamentum est, temporis ad instans nullam esse proportionem. Nam tempus est diuisibile, instans autem indiuisibile. Vnde quamuis infinities iteretur, & repetatur instans, nunquam poterit æquari vlli tempori quantumuis exiguo: deinde, si esset aliqua certa proportio inter tempus & instans, sequeretur instans esse æquale tempori, immò maius tempore; nam cùm tempus sit diuisibile in infinitum, proportio quæ reperitur inter tempus & instans, cùm sit finita, reperietur etiam inter tempus & aliquam partem ipsius: illi ergo parti erit æquale ipsum instans, & cùm illa pars rursus possit diuidi in duas alias, erit maior illis, quælibet autem pars temporis est tempus; quare, nunc vel instans, esset æquale & maius tempore.

Tertium fundamentum est hoc, inæqualitas motuum localium secundum velocitatem & tarditatem, accidit propter medium per quod fit motus localis: sint enim duo mobilia, A, & B: si A, celerius mouetur quàm B, id continget ob medium. Nam vel A, mouetur per medium breuius & subtilius, vt per aërem; B, verò per medium aut longius aut crassius, vt per aquam; aut si ambo mouentur per idem prorsus medium, habebit A, vel maiorem virtutem motiuam; vt plus grauitatis, qua melius diuidit medium, vel si vtrumque habet parem virtutem motiuam, habebit A, figuram magis idoneam ad dissecandum medium, cuiusmodi est rotunda, aut pyramidalis potius quàm quadrata. Omnis igitur inæqualitas motus localis tandem reducitur ad medium; vel quia ipsum est diuersum, vel quia diuerso modo diuiditur à mobili.

Quantum fundamentum est hoc, qualis est differentia inter media, talis item est inter motus qui fiunt per ea, & inter tempora in quibus fiunt tales motus: vt si medium sit duplò subtilius & minus resistens, & ad diuidendum facilius; motus etiam qui fit per tale medium, erit

erit duplò celerior & tempus in quo fit talis motus erit duplò minus; hoc ex præcedenti tertio fundamento manifestum est.

Quintum fundamentum est hoc, vacui ad plenum nulla est proportio; quia vacuū est nō ens, & infinitè exceditur à pleno, & quamuis infinities duplicetur vacuum, nunquam assimilabitur pleno, & quodlibet plenum quantumuis fingatur tenue, tamen resistet aliquo modo; vacuum autem nihil prorsus potest resistere.

His positis, demonstratio Arist. sic conficitur. Si motus per vacuum fieret in aliquo tempore finito, & motus etiam per plenum fit tempore finito, & inter quælibet duo tempora finita est proportio, vt diximus in primo fundamento; erit etiam proportio inter hæc duo tēpora; sed qualis est proportio inter tēpora, talis est inter motus & media; si igitur est proportio inter tempus, quo mouetur aliquid in vacuo & quo mouetur aliquid in pleno, erit proportio inter vacuum & plenum; quod est contra vltimum fundamentum; non potest igitur motus in vacuo fieri in tēpore; sed debet fieri in instanti: nam vacuum in infinitum est minùs resistens & impediens quàm plenum, atqui impossibile est motū fieri in non tempore, seu in instanti; ergo impossibile est motum fieri in vacuo. Hoc etiam ita confirmatur: si motus in vacuo fit in tempore, sit illud tempus vt vnum, tempus autem quo fit motus in pleno, sit vt decem; ponatur aliud plenum decuplò subtilius, & minùs resistens quàm illud prius: nam id posset Deus facere, tunc æquali tempore fieret motus in vacuo & in pleno quod si adhuc ponatur aliud plenum subtilius, in illo fieret motus minori tempore & velocius quàm in vacuo; at hæc absurda esse nemo est qui non intelligit. Demonstratio autem Aristot. non procedit ex opinione tantū antiquorum, vt videtur quibusdam, sed procedit simpliciter ex sententia Arist. & habet vim demonstratiuam, cui non possit benè resisti. Hoc enim declarat apertè contextus verborum Arist. idēque sentiunt interpretes Græci.

Sed Philoponus, Auempace, Auicenna, D. Thomas, Scotus & alij, aduersantur huic demonstrationi, & censent in vacuo, si esset, factum iri motum in tempore & non in instanti, non enim admittunt illud tertium fundamentum, quinimmodò negant totam moram & successionem quæ est in motu locali, prouenire tantū ex medio: faciunt enim duplicem causam, cur motus sit tardior aut velocior: vnā externam & accidentariam: & hanc dicunt sumi ex medio, secundum vel magnitudinem, vel subtilitatem, aut crassitiem eius: alteram verò internam & quasi essentialem, quæ prouenit ex maiori aut minori virtute motiua; virtus enim maior per se facit motum celeriorē, minor autem tardiorē. Quodd autem inæqualitas motus loca-

*Præclara demonstratio
Aristot. quod
motus localis
non possit fieri
in vacuo.*

lis secundum velocitatem & tarditatem, non proveniat solum ex medio; probatur tum exemplo, tum ratione: exemplo quidem corporum celestium, quæ cum non moveantur per medium, tamen moventur quædam celerius, & alia tardiùs: ratione verò, quoniam à quo provenit motus naturalis, ab eodem provenit continuatio & successio eius, continuatio enim per se convenit motui, ut motus est: sed motus naturalis non provenit extrinsecus à medio, sed intrinsecè à natura quæ definitur principium & causa ut moveatur id in quo est, ergo

Quatuor argumenta quibus nonnulli probant si vacuum esset, factum iri in eo motum localem in tempore.

continuatio motus per se non proveniet ex medio, sed ex maiori vel minori virtute ipsius naturæ. Ad idem confirmandum has quoque rationes adiungunt. Primum, quia licet successio motus proveniret tantum ex medio, non tamen ex medio, ut plenum est, sed prout dicit quædam distantiam extremorum; sed talis distantia extremorum reperietur etiam in medio vacuo, si enim spatium quod est inter terram & cælum vacuum esset, non minùs distaret cælum à terra, quàm nunc distat: in vacuo igitur successivè fieret motus ob talem distantiam extremorum. Deinde, ponatur lapis in concavo Lunæ, ita ut reliquum spatium usque ad centrum sit vacuum; non dubium est, quin ille lapis movebitur deorsum, nam est gravis, & extra suum locum, & nihil obstat: vel igitur movebitur successivè, & sic habeo quod volo; vel in instanti, & sic simul erit in supremo, in medio & in infimo loco, quod est impossibile. Nam, ut Aristoteles demonstrat in 6. Phy. omne mobile quod movetur per aliquod spatium, priùs pertransit partes priores, quàm posteriores illius spatij, & priùs pertransit medium quàm veniat ad ultimum. Hæc ille.

Exponuntur octo hypotheses, quæ ad defensionem & confirmationem sententia Aristotelis de vacuo plurimum conferunt.

C A P. XI.

ED quia horum Philosophorum opinio non solum nobis videtur contraria esse doctrinæ Arist. & Peripateticorum, sed etiam adversari rationi; Albertus quidem certè ait huiusmodi sententiam esse intelligibilem; idèò enitendum est ut dilucidè ostendamus & demonstrationem Arist. esse firmam atque robustam, & infirmam ac minimè probabilè horum sententiam. Quod ut commodius fiat, præmittamus nonnullas hypotheses ex quibus pendente demonstrationes quas afferre volumus.

Prima hypothesis est. Omnem motum localem esse continuum & successivum: & de hac convenit inter omnes.

Successio & mora motus localis, non provenit ex mouente.

Secunda. Successio & mora quæ cernitur in motu, non potest provenire ex mouente: hoc patet, quia mouens quantum in ipso est, velle quamprimum movere, & efficere quod intendit. Deinde, quia mora in

in mouendo accidit ei ob aliquam resistantiam quam reperit, mouēs autem sibi non resistit. Adde, quòd videmus eādem virtutem actiuam nunc celerius, nunc tardius agere, ob variam resistantiam materiæ in quam agit. Postremò, si mora & successio contingeret ob virtutem moriuam, æquē celeriter deberet moueri exiguus lapis atque maximus, nam virtus motiua, quæ est grauitas, æqualis est in lapide paruo atque magno: quamuis sit magis extēsa in magno quàm in paruo; secundum intensiōem tamen par est. Agens etiam naturale principio paulatim & successiue agit ob qualitates sibi repugnantes, quas reperit in eo in quod agit, sed vbi eas expulit, agit in instanti, tunc enim puncto temporis producit formam substantialem. Non igitur ex agente vel mouente proficiscitur mora & successio quæ est in motu.

Tertia. Resistentia ob quam fit mora & successio in motu locali, duplex est: vna intrinseca mobili; altera extrinseca. Rursum intrinseca duplex est. Vna enim oritur ex eo quòd motus habet inclinationem contrariam ei motui secundum quem mouetur à mouente, sic corpus resistit animæ mouenti ipsum aut sursum aut in transuersum, quoniam tantum habet propensionem ad motum qui fit deorsum. Altera nascitur non ex cōtraria inclinatione mobilis; sed ex eo quòd mobile habet naturalem potentiam vt moueatur tanta celeritate, & non minori aut maiori; quod ei contingit ob determinatam perfectionem, aut magnitudinem, quam habet; sic mouetur cælum ab Intelligentiā. Resistentia verò extrinseca, prouenit ex eo quod est extēsa mouens & mobile, verbi gratia, ex medio, quod, quia est plenum & corpulentum, habens maiorem minoremve crassitiem, sicut suprà diximus, resistit mobili, quod fertur per ipsum.

*Duplex causa
successionis
& mora que
est in motu
locali.*

Quarta. Effectus realis, causā debet esse realis: neq; enim potest aut effectus imaginarius procedere à causā reali, aut effectus realis à causā imaginaria. Semper enim effectus assimilatur causæ, cuiusque naturam æmularur.

Quinta. Neque motus localis potest esse sine loco, neq; locus sine superficie corporis cōtinentis: sicut enim locus ponitur in definitione motus localis, ita superficies in definitione loci. Quòd autē motus localis sine loco esse non possit, patet tū ex eo, quòd Arist. ait tex. 32. locū nō quæri nisi propter motū locale; at si posset motus localis esse sine loco, non semper indigeret illo. Adde, quòd motus non potest separari à termino ad quē, qui in motu locali est locus, sicut in alteratione qualitas: & in 3. Phy. tex. 4. dicitur motū non esse præter ea in quibus fit motus. Denique, hoc nomine suo præ se fert motus localis, idē enim vocatur localis, quia fit in loco & ad locū, vel circa locum.

Sexta. Natura refugit vacuū tribus de causis. Primò, ad cōseruandā

R

*Tres caussa
propter quas
natura respo-
dit vacuum.*

vnitatem mundi; mundus enim est vnus non ob cōtinuationem, sed propter contiguitatem corporū, quæ tollitur inducto vacuo. Deinde, ob dependentiam & connexionem quæ debet esse inter corpora superiora & inferiora. Vnde Arist. in principio Meteor. ait hūc mundum inferiorem debere esse continuum, id est, contiguum supernis lationibus, vt inde omnis virtus eius regatur & conseruetur. Quia ergo caussæ particulares & secundæ neque possunt agere, neque conseruari, sine virtute & concursu causæ primæ, hæc autē virtus & concursus non potest ad illas peruenire si intercedat vacuum, idē natura horret vacuum. Ad extremū, quia Deus & natura nihil frustra faciunt. Quicquid enim est in mundo, & ab aliquo est & ad aliquid; vacuum autem si esset in mundo, neque ab aliquo esset: cū sit nō ens, non ens autem non potest ab aliquo esse: neque esset ob aliquem finem & vsum: præterquā quodd deformitatem insignem afferret vniuerso interrumpens connexionem & ordinem corporum.

Septima. Hæc quæstio, an si vacuū esset, in eo motus localis fieret in tēpore, nec ne, potest accipi, tū vniuersē de omni motu locali corporū simpliciu, mixtorū, animatorū, inanimatorū: tū speciatim & propriē de motu locali corporū simpliciu. A nobis tractabitur vtroq; modo.

*In corpore
simplici resis-
tentia & suc-
cessio motus
localis eius nō
provenit in-
trinsecus ex
ipso corpore
simplici, sed
extrinsecus à
medio.*

Octaua. Corpus simplex in suo motu locali non potest habere intrinsecam resistentiam: nam aut illa proueniret à materia aut à forma; non à materia, nam cū sit prima, indifferens est ad quenlibet motum; non à forma, nam cū sit principium motus, non resistet ipsamet sibi in eo motu quem ipsa facit. Tota igitur resistentia extrinsecus petenda est, nempe à medio.

Probatum motum localem non posse fieri in vacuo.

C A P. XII.

Is positis, nullum motū localem, cuiuscunque corporis fuerit, posse fieri in vacuo, ostēdo dupliciter. Primò, quia omnes alij motus dependent à motu cœli & concursu primæ causæ, vt docet Arist. 8. Phy. tex. 56. & 12. Metaphy. tex. 38. quo sublato non possent fieri; tollitur autem per vacuum; ergo in vacuo nullus motus fieri potest. Idem confirmat D. Thomas in 1. 2. quæst. 109. art. 1. & prima parte quæst. 115. art. 3. Et patet ex iis quæ scribit Arist. 8. Phy. tex. 56. dicens sine motu circulari nullum aliorum motuum esse posse; ergo tantū abest vt in vacuo moueatur aliquid secundū locum, vt ne existere quidem possit. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco, neque locus potest esse sine superficie corporis continentis, vt patet ex 3. hypothesi; sed in vacuo nulla est superficies corporis continentis; ergo non posset in eo fieri motus localis.

Quodd autem corpus simplex non possit moueri in tempore, si per vacuum moueretur, probō tripliciter. Primò, quia omnis successio
motus

motus prouenit ex resistētia, vel intrinseca ipsi mobili vel extrinseca; vt patet ex 2. & 3. hypothesi: sed in vacuo corpus simplex nullam haberet resistantiam, non intrinsecam vt dictum est in vltima hypothesi; neque extrinsecam, quia ponitur moueri in vacuo: vacuum autem, cum nihil sit, non potest resistere. Si dicatur, vacuum resistere ob distantiam extremorum; contrā, quia talis distantia aut est in ipso medio vacuo, aut est tantum in extremis: si est tantum in extremis; ergo in illo medio, vacuo, mobile non reperiet aliquam resistantiam, quare non pertransibit illud successiue: si autem illa distantia est subiectiue in medio vacuo, aut erit huiusmodi distantia realis, aut imaginaria: realis non potest esse, quia vacuū nihil est, & non potest accidens reale esse in non ente tāquā in subiecto: si est imaginaria; ergo non potest facere resistantiā realem, neq; poterit esse causā successionis realis quæ est in motu locali, vt patet ex 4. hypothesi. Postea, si corpus simplex nō habet successionē sui motus à medio sed à seipso, & medium tantum affert successionem quandam accidentariam, vt inquit Auēpace; ergo si non esset mediū plenum, corpus simplex moueretur magis naturaliter & magis velociter, & sine vllō impedimēto, quia careret resistantia medi; hoc autē absurdū est, quia Arist. 3. de Cælo tex. 28. ait naturā vti medio tanquā instrumēto ad faciendū motum naturalem & violentum; & motum naturalem iuuari atque promoueri à medio: at secundum istorum opinionem, medium tardaret & impediret motum localem. Præterea, cum vacuū sit impossibile; ergo nūquā corpus simplex moueretur purē naturaliter, neq; tanta velocitate quanta aptum est moueri, quia naturalis eius velocitas semper impediretur & tardaretur à medio. Postremo, demonstratio Arist. non soluitur ab ipsis, si enim corpus simplex posset moueri in vacuo tempore aliquo finito, sicut per plenum mouetur tempore finito, sicut inter illa duo tempora finita esset proportio; sic etiam inter vacuum & plenum esset proportio, & posset fingi aliquod corpus moueri per plenum æquali tempore, atque illud quod ponitur moueri per vacuum. Quæ demonstratio fuit à nobis suprā declarata.

Restat, vt rationes aduersarias dissoluamus. Ad quas ita respōdemus.

Ad 1. Cælū mouetur successiue & nō propter mediū, cōcedo, quia in cælo est intrinseca resistētia, & in motu cœlesti datur mobile distinctū à mouēte: in corpore autē simplici nō inuenitur intrinseca resistētia, nec distinctio mouētis à mobili; quare petēda est extrinsec' à medio. Atq; hæc manifesta sunt ex iis quæ suprā docuimus cū tertiā & octauā hypothesim explicaremus. Ad 2. Natura est principiū mor', distinguo, secūdū specificationē, verū est, nā quod ignis calefaciat vel moueatur sursum, habet à natura sua, similiter quod aqua frigefaciat &

R ij

mouetur deorsum, secundū successionē autē, falsum est. Mora enim quæ est in motu, non prouenit à mouēte, sed ex resistētia mobilis aut aliūde, non enim mora quæ facit ignis calefaciendo aquā prouenit ex calore ignis, sed ob resistētiā aquæ, vt suprà ostēdimus exponēdo secundam hypothesim. Ad 3. Si in vacuo poneretur graue, nō moueretur, quia deesset illi instrumentū per quod fieret motus, quod secundū Arist. est mediū plenum; sicut si stuppa admoueretur igni, sic tamē, vt inter stuppam & ignē esset aliquod exiguū interuallū vacuū, tūc ignis quamuis naturaliter agar, tamē propter vacuū nō ageret, sic dicendū est de graui. Arist. igitur non ait corpus motū iri in vacuo in instanti, vt quidā putāt, sed dicit nō motū iri vllō modo, quia inquit, si moueretur deberet moueri in instanti; sed hoc est impossibile; ergo non mouebitur. Quod autē adducitur ex 6. Phy. quod omne mobile prius pertrāsīt priorē partem spatij quā posteriorē, verū est de spatio naturali & pleno, & Arist. ibi loquitur de magnitudine suprà quā fit motus. Illud autē in hac de vacuo disputatione, diligenter intelligi & memoria teneri volumus; nec Aristotelem, neque nos sentire si esset vacuum, in eo factum iri motum in instāti. Quis enim est tam hebes & tardus ingenio, qui non intelligat, in eo quod dicitur, motū localem fieri in instanti, manifestam repugnantiam & cōtradictionem contineri? Nos igitur cum Arist. dicimus, si vacuū esset in eo motum nullo modo fieri posse. Atque hoc probamus, cum aliis argumentis, tum ea ratione ducente ad impossibile, quia si fieret motus, is fieri deberet in instanti, vt suprà docuimus; sed hoc est impossibile; ergo illud, motum fieri in vacuo, ex quo sequitur hoc, iudicandum est impossibile. Tantū igitur abest vt opinemur, in vacuo motum fore in instanti, vt, quia hoc iudicamus perspicuē falsum & impossibile, ex eo tanquam certo & manifesto, id quod fortē obscurum & dubium esse poterat, nempe, in vacuo nullum omninō motum fieri posse, cōficiamus atque concludamus.

Denique, illud etiam hoc loco adijciam, velut libri huius clausulam; me pro certo habere, eam opinioem, quam de motu qui fit in vacuo, defendi, esse Aristotelis, contrariam verō, ab Aristotelis sententia & doctrina, discrepare; eandem quoque veram esse, mihi quidem ita videri, vt contrariam, nec absurdē nec improbabilit̃er defendi posse existimem. Eam nanque cum alij viri docti tuendam suscepunt, tum in primis Scorus in 2. Sent. dist. 2. quæst. 9. sub finem eius, quæstionis, acutē probabiliterque defendit. Sed his de loco expositis, tempus est, vt ad eam, quæ de tempore traditur, doctrinam explicandam, veniamus.

FINIS VNDECIMI LIBRĪ.

DE TEM.

DE TEMPORE, ÆTERNITATE ET ÆVO.

LIBER DVODECIMVS.

EQVITVR vt agamus de tempore, quod est mē-
fura durationis motus, omniumque rerum quæ
motu subiijciuntur. Tres autem sunt durationis
mensuræ, tempus, æternitas, æuum, de quibus hoc
libro sigillatim differemus. Sed primum dicamus
de tempore: de quo tractanda sunt hæc. An tempus
sit ens aliquod reale: an sit res diuersa à motu: an

sit essenziale tempori esse actiue numerum & mensuram omnium
motuum, vel potiùs esse numerum passiue, id est, motum numerat-
um & distinctum secundum prius & posterius: an propria &, vt
vocant, formalis ratio temporis pendeat ab operatione animæ: an
tempus sit tantum subiectiue in motu cœli: an sit tantum vnum nu-
mero tempus: an sit vnum nunc in toto tempore. Hæc igitur de tem-
pore Physico, de quo agit Aristoteles in 4. libr. Phys. à text. 87. vsque
ad finem libri, à nobis in priori parte huius libri explicabuntur. In
posteriori autem parte libri, naturam ipsius durationis, quæ valde
obscura & occulta est aperiemus: post, de æternitate, æuo, & tempo-
re discreto, disputabimus. Sed primum omnium, an tempus sit ens
reale, & è motu realiter distinctum perquiramus.

*Disputatur contra eos qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos
qui censent esse ens reale realiter distinctum à motu.*

C A P. I.

QVIDA M existimant tempus non esse aliquid reale, sed tantum
habere esse propter imaginationem & cogitationem animi
nostri, ducti illo communi argumento, quod Aristoteles exponit 4.
Physic. text. 88. & 89. idque sic habet. Illud non videtur esse, cuius

R iij

*Argumentum
quo probant
quidam tem-
pus non esse
in rebus.*

pars nulla est : temporis autem nulla pars existit : præteritum enim non est sed fuit , futurum autem non est sed erit , præsens autem non est aliud quàm nunc indiuisibile , quod non potest esse pars temporis ; nam cum sit indiuisibile , & infinito intervallo superetur , à tempore , non potest , aut metiri , aut componere tempus , quod est propriū partis . Atque hoc illi argumento , putant se tempus è rebus sustulisse . Sed hi contradicunt communi , & quasi naturali existimationi omnium hominum . Omnes enim de tempore , tanquam de re aliqua , &

*Quinque ra-
tionibus pro-
batur tempus
esse ens reale.*

sentiunt & loquuntur . Vsurpant enim & dies & annos , & alias differentias temporis , veluti aliquid , quod in ipsis rebus inueniatur . Deinde , subuertunt Philosophiam naturalem , quæ cum sit realis scientia , tamen agit de tempore , non solum vniuersè & generatim , sed etiam speciatim de tempore , quod est mensura durationis in omnibus generibus , tam plantarum , quàm animalium . Præterea , discrepant à sacris literis , in quibus legimus Deum fecisse luminaria in firmamento cœli , vt diuiderent dies & noctes , & essent in signa & tempora , & alibi ; Tuus est dies & tua est nox : & item , non est vestrum scire tempora vel momenta , quæ Pater posuit in sua potestate . Postremo , aduersantur rationi . Nam tempus est mensura motus ; sed motus est ens reale ; ergo etiam tempus . Non enim conuenit , vt entis realis sit mensura imaginaria . Deinde , si nil aliud est tempus , quàm motus numeratus secundum prius & posterius ; habet autem motus in se prius & posterius quæ possunt distinguui ; ergo est ens reale . Postremo , aut tempus est ens fictitium ; quomodo igitur tractatur in scientia ? aut ens rationis , quomodo ergo tractatur in Physica ? aut ens reale , quod nos volumus . Adde , quodd sublata operatione animæ , vna res est diuturnior , & alia habet breuiorem durationem : vna est ante vel prior , altera est post vel posterior , quæ sunt differentia temporis .

*Soluitur ar-
gumentum quo
tempus è re-
bus tollebat.*

Ratio autem quam afferunt , si quicquam valeret , debuisset etiam mouere eos , vt tollerent motum ; nam in motu etiam nulla pars eius existit actu simul , sed alia præcessit , alia verò subsequitur . Soluitur autem ratio hoc modo . Aliud est ens permanens , aliud successiuum : illud vt sit , habere debet aut omnes partes suas , aut aliquas actu existentes , vt patet in homine & statua ; hoc autem vt sit , non debet habere aliquam partem permanentem actu , sic enim non esset iam ens successiuum , sed ens permanens . Sed ens successiuum dicitur esse , cum habet partes in continua quadam successione , ita vt prior copuletur cum posteriori per nunc præsens ; sicut dicitur generatio perpetua , non quod aliquod generatum sit perpetuum , sed quia successio generatorum vnus post alterum , est perpetua & nunquam interrupta .

Dubi-

Dubitare igitur de tēpore an sit, accidit his hominibus, qui aut ignorant, aut non animaduertunt tempus esse ens successiuum, non autem permanens: & alio modo ponendam esse existentiam in successiuis quàm in permanentibus.

Alij autem è contrario censent, non modò tempus esse aliquid in rebus, sed esse rem quādam diuersam à motu. Nam in motu duo sunt consideranda. Vnum est forma illa imperfecta fluens à potentia ad actum, secūdum quam definitur motus actus entis in potentia, prout in potentia. Alterum est duratio seu mora quam habet illa forma dū acquiritur, secūdum quam distinctam per prius & posterius constituitur tempus. Quoniam igitur talis duratio seu mora, re distinguitur à forma quæ acquiritur, idèd necesse est tempus rem diuersam esse à motu. Præterea, motus mensuratur tempore; ergo tempus re differt à motu: nam si non differret, tempus mensuraretur tempore, oportet autem mensuram esse quid diuersum ab his quæ mensurantur. Postremò, Aristoteles reprehendit eos qui aiebant motum cœli esse tempus, vel quemlibet alium motum: & inquit, non esse motum, sed aliquid ipsius motus, hoc est, vt ipse planius dicit in duodecimo Metaphysicæ esse passionem motus. Quare tempus res diuersa est à motu.

Sed hæc sententia nobis non probatur. Primò, quia tempus nihil aliud est quàm motus numeratus secūdum prius & posterius; esse autem numeratum, non adiūgit aliquam rem ipsi motui. Vnde Arist. 4. Phys. text. 99. inquit, prius & posterius ipsius motus re esse idem cum motu, distingui autem secūdum esse, hoc est, secūdum rationem. Deinde, sumatur vlna qua metimur pannum, quæ vlna est lignum & mensura panni; sed esse mensuram, non est res diuersa à ligno. Vlna enim per se quidem est lignum, vt autem est signatè diuisa per palmos, est vlna seu mensura: sicut igitur se habet mensura ad lignum vlnæ, ita tempus ad motum. Denique, si tempus res est diuersa à motu, aut erit res permanens; aut successiua, non permanens, vt patet; si successiua, nullo modo erit aliud quàm motus. Conuenit enim ei definitio morus, quæ est esse actum entis in potentia, &c. Adde, quòd si est ens successiuum, habebit suam durationem, & partes priores & posteriores, quocirca mensurabitur à tempore; & sic tempus mensurabitur à tempore.

Argumenta autem illorum, ita soluuntur. Primum quidem hoc modo: motus non est forma imperfecta sola, sed etiam fluxus illius, vel talis forma prout est fluens; intrinseca autem duratio illius fluxus non differt re à fluxu, sed tantum ratione. Ad secundum, ita respondemus. Aristoteles vult tempus distingui à motu, non re.

R iij

*Opinio eorū
qui cēsent tē-
pus re distin-
gui à motu.*

*Quatuor ar-
gumentis pro-
batur tempus
re non distin-
gui à motu.*

632 DE TEMPORE, ÆTERNITATE ET ÆVO
 sed ratione : addit enim tempus motui , esse numeratum secundum
 prius & posterius. Ad tertium. Potest tempus comparari, vel cum
 motu cuius est accidens & passio; & sic non differt re ab illo, sed tan-
 tum ratione ; vel cum aliis motibus, quorum est externa mensura, &
 ab illis differt re : sicut vna respectu ligni in quo est, non differt ab
 eo re : respectu autem panni vel aliorum quæ metitur , differt re
 ab illis.

*Explicatur definitio illa temporis; Numerus motus secundum prius,
 & posterius, & primo loco exponitur illa prima
 particula, Numerus.*

C A P. II.

Is igitur opinionibus refutatis, aggrediamur ad explican-
 dam definitionem temporis, quæ traditur 4. Phys. tex. 101.
 his verbis; *Numerus motus secundum prius, & posterius.* Et pri-
 mum doceamus qualis numerus sit; deinde cuiusmodi mo-
 tus; ad extremum, quid sit illud *prius, & posterius.*

Quidam Latini interpretes faciunt triplicem numerum. Vnum
 quo numeramus, vt ternarium, vel binarium ; alterum, qui est res nu-
 merata vt duo oculi, vel quinque digiti; tertium, qui numerat, & huc
 aiunt esse intellectum. Sed hic postremus numerus olet nescio quid
 Platonicum potius, quàm Aristotelicum. Nam Arist. 1. lib. de Anima.
 reprehendit Xenocratem, qui definiebat animam esse numerum. In-
 ter duos autem priores numeros, multum differt. Prior est abstractus
 à rebus, sola cogitatione cohærens : posterior autem est coniunctus
 cum rebus: ille percipitur tanquam intelligentia, hic potest etiam sub-
 sensum cadere: ille est Mathematicus, hic Physicus : ille pertinet ad

*Discrimē in-
 ter numerum
 coniunctū cū
 rebus, & ab
 eis abinsectū.*

Categoriam quantitatis, hic autem ad diuersas Categorias pro varie-
 tate rerum, quæ numerantur: ille est accidens, & vnum ens per se, hic
 autem non est ens per se, & nonnunquam est substantia: ille non mul-
 tiplicatur secundum multitudinem eorum, quæ numerantur, hic se-
 cundum varietatem rerum quæ mensurantur, multiplicatur. Tempus
 igitur dicitur numerus, nō ille prior, sed hic posterior. Tempus enim
 est quidpiam continuum, coniunctum cum motu, & ens naturale; ex
 quo fit, vt tempus non debeat reponi in quantitate discreta, ubi est
 numerus, sed in quantitate continua. Tempus enim secundum rem
 est motus, qui est continuus; participat tamen aliqua ratione discre-
 tæ quantitatis, quatenus numeratur secundum prius & posterius.
 Causa verò propter quam tempus dicitur numerus, est quia tempus
 est mensura, ratio autem mēsuræ primum conuenit numero seu vni-
 tati, &

tati, & propter hanc accommodatur etiam aliis rebus, vt ait Aristor.
10. Metaphysicæ text. 2. & 3.

Verùm, quia cùm dicitur tempus esse numerus motus, potest id *An tempus sit numerus quo numeramus, an qui numeratur.* bifariam intelligi; vel actiue, vt sensus sit, tempus esse numerum quo numeramus motum; vel passiuè, videlicet tempus esse motum numeratum; idè dissensio est inter Auerroëm quem sequuntur Latini, & inter Alexandrum, quem sequuntur Themistius, & Simplicius. *Opinio Auerroës enim Phys. comm. 102. & 103. vult illud, Numerus motus, legendum esse actiue, est enim tempori essentiale mensurare motum.* Nam si debuisset legi passiuè, non fuisset positum, tempus est numerus motus, sed est motus numeratus. Præterea, Arist. postquàm tradidit definitionem temporis, probat tempus esse numerum motus, sic; id quo metimur plus & minus, est numerus; sed tempore metimur plurem, & minorem motum; ergo tempus est numerus. Hæc probatio vim & robur habet, si numerus sumatur actiue.

Sed ego magis assentior Grecis: quoniam Aristoteles apertè ait text. 102. & 110. tempus esse numerum, non quo numeramus, sed qui numeratur. Præterea, tempus non cognoscitur ex eo, quòd numerat alia, sed percipitur ex eo, quòd motus numeratur & distinguitur secundum prius & posterius. Amplius, esse mensuram, est quidpiam respectuum; tempus autem est ens absolutum; ergo mensurare non est essentiale tempori. Adhæc, tempus est passio motus, vt docet Arist. 12. Metaphysicæ text. 29. ergo definiri debet per motum, tanquàm per subiectum in quo est; at mensura non est passio rerum quæ mensurantur, nec res mensuratæ sunt subiectum mēsuræ. Postremò, cùm omnis respectus fundetur in aliquo absoluto, & esse mensuram sit quidam respectus, præsupponet vtiq; aliquid absolutum: mensurare igitur non primò, ac essentialiter conuenit tempori; & sicut vlna non habet quòd sit vlna ex eo, quòd mensurat pannum; sed mensurare posterius est & consequitur rationem iam constitutam ipsius vlnæ, vlnæ enim esse constituitur ex eo quòd est lignum quoddam numeratum & distinctum in aliquot partes certæ & definitæ quantitatis; sic etiam mensurare non est essentiale tempori, sed passio consequens rationem temporis, ex eo quòd est motus numeratus secundum prius & posterius.

Quòd autem aiunt quidam, tempus & esse numerum motus actiue, & passiuè; nam si comparetur cum motu circulari, est numerus passiuè, quoniam est passio illius intrinsicè inhærens ipsi: si autem comparetur cum aliis motibus, est numerus actiue, quia mensurat illos: vt verum sit, tamen neque satisfacit præsentī dubitationi; non enim quæritur, an tempus sit numerus motus actiue, id enim certum

Opinio Grecorum probabilior.

est, sed an hoc sit essenziale tempori, & an sic debeat intelligi definitio temporis, neque consentit cum Aristotelis doctrina, qui vbiunque declarat, quomodo tempus sit numerus motus, semper exponit passiuè, vt supra ostendimus: & isti faciunt definitionem temporis vitiosam, nam illud, *numerus motus*, cum sumi debeat secundum illos actiuè & passiuè respectu diuerforum, ambiguum esset: motus item cum debeat referri partim ad motus circulares, partim ad alios motus, esset nomen æquiuocum & perobscurum.

Argumentis autem Auerrois, facile est occurrere. Nam cum ait, si deberet intelligi passiuè, non debuisse dici (numerus motus) sed (motus numeratus) futile est; hoc enim vocabulum (numerus) seu mensura, tam pro eo, quo numeramus, quam pro re numerata vulgò vsurpamus; dicimus enim quempiam comedisse modium tritici, aut libram carnis, aut bibisse dolium vini, hoc est, comedisse triticum numeratum modio, & vinum mensuratum dolio; sic tempus est numerus motus, id est, motus discretus & numeratus secundum prius & posterius. Probatio autem Aristot. non est à priori, sed à posteriori: quod indicat illud verbum (signum) demonstratio enim à signo, est à posteriori; atque vis probationis Aristotelis est in hoc: si enim per tempus metimur alios motus, hoc est signum, ipsum tempus esse aliquid definitum & mensuratum; velut si per vnam metimur pannum, signum est, vnam esse lignum aliquod diuisum & distinctum in certas partes. Est igitur tempus numerus motus, nam mensura debet esse eiusdem generis cum his quæ mesurantur; si ergo motus mensuratur tempore, oportet tempus esse quoque motum numeratum, vt est apud Arist. 4. Phys. tex. 113. & 10. Metaph. loco supradicto.

*Non esse addendum in definitione temporis, ipsum esse
numerus motus & quietis.*

C A P. III.

*Quies nō debet
adiungi
in definitione
temporis.*

INC apparet, eos qui putarunt in definitione temporis addendum esse, *numerus motus, & quietis*, fuit autem vetus hæc opinio, vtpotè quam Alexandr (referente Simplicio) commemorat, atq; refellit, dupliciter fuisse deceptos. Primum, quia illud, *numerus motus*, sumebant actiuè, quasi tempori essenziale esset mensurare, & quia non solum motus, sed etiam quies mensuratur à tempore, idè putabant nomen etiam quietis exprimendum esse in definitione temporis. Sed, vt Alexander inquit, & nos supra ostendimus, mensurare accidit tempori, substantia autem eius consistit in eo quod est habere prius & posterius mensuratum cum successione, quod

quod propriè non conuenit quieti: alioquin quies esset motus; idèd tempus non est in quiete sicut est in motu. Deinde, quamuis esset tempori essenziale mensurare, tamen quia quies non per se primò, sed, vt inquit Aristoteles, tantùm per accidès mensuratur à tempore, hoc etiam nomine non debuisset poni in definitione eius. Quod enim est per accidens, non ingreditur definitionem rei. Vnde, neque in definitione visus ponuntur tenebræ, sed definitur visus facultas percipiendi lumen, & colores.

Quomodò autem tempus mensuret quietem sic dèbet intelligi. *Quo pacto tē-
pus per acci-
dès mensuret
quietem.*
Primò, tempus mensurat quietem, vel quia sicut rectum per se quidem est mensura recti, quod est illi congruens, per accidens autem obliqui, quatenùs obliquum non est rectum, sed discrepās ab eo: sic tempus cùm sit ens successiuum, per se quidem est mensura motus qui habet successionem; per accidens autem quietis quatenùs est priuatio motus, dicitur enim aliquid tanto tempore quieuisse, quia tanto tempore non est motum, & quia tanto tempore moueri poterat: vel quia quies vnius corporis, semper est cū motu alterius qui per se mensuratur à tempore, per accidens autem quies coexistens illi. Vel quies dicitur mensurari per accidens, quia id quod per se mensuratur, debet habere has conditiones, vt sit eiusdem generis cum mensura, id est, qualem habet mensura quantitatem, talem habeat mensuratum: deinde, vt possit cōtineri vel circumscribi à mensura, & sic motus per se mensuratur à tempore, nam omnis motus circūscribitur terminis ipsius tēporis; quocūque enim motu potest sumi tempus maius: deinde, motus habet quantitatem successiuam sicut tempus, quare est homogeneous illi, quies autem per se non mēsuratur à tempore, quia deest illi secūda conditio; non enim habet quātitatem successiuam sicut tempus, sed tantùm per accidens, quoniam habet priorem conditionem, nimirum quia continetur finibus temporis.

Pari ratione existimandum est, esse substantiale rerum generabilium & corruptibilium mensurari à tempore. Nam quamuis sit indiuisibile, & totum simul carens omni successione, tamen quia incipit & definit, & continetur à tempore, estque perpetuò coniunctū cū accidentariis mutationibus per quas & producit & corrumpitur, mensurari debet à tempore. Non igitur assentior Scoto qui vult tale esse rerum corruptibilium mensurari æuo; neque Heruzo qui in 2. quodlibeto, quæst. 12. inquit huiusmodi esse non mensurari tempore, quia est indiuisibile carens successione, quam habet tempus, mensuratum autem debet esse homogeneous mensuræ suæ; nec mensurari æuo quia habet principium & finem; sed mensuratur, inquit, nunc temporis discreti quod est mensura operationum Angelorum;

*AN esse rerum
generabilium
mensuratur
tempore.*

quid sit autem hoc tempus discretum infra explicatur. Sed ratio Heruzi tantum concludit hoc (esse) non mensurari tempore per se primò sicut motum, quod nos etiam sponte concedimus. Rectius igitur D. Thomas 1. part. q. 10. art. 4. in responsione ad 3. & Durandus 2. Sent. dist. 2. q. 6. volunt tempus esse mensuram communem motui, quieti & esse rerum generabilium; quod valde congruit cum his quæ scribit Aristoteles 4. Phys. text. 120. dictus quæcunque terminantur à tempore, & aliquando sunt, & aliquando non sunt, mensurari ab eo. Itaque solum res æternas & impossibiles excludit à tempore: res autem omnes generabiles subiicit tempori. Verum his de rebus plura dicturi sumus infra cum de ævo disputabimus.

*An ratio tē-
poru pendeat
ex operatione
animæ.*

Sed dicit quispiam, si tempus est numerus, numerus autem non existit sine actione animæ, quoniam numerare proprium munus est animæ rationalis; tempus igitur existit in anima: quare vel erit res fictitia, vel ens rationis. Respondeo, duo considerata esse in tempore. Vnum materiale, quod est motus. Alterum formale quod est esse numeratum secundum prius & posterius. Motus quidem secundum partium successionem actu est extra animam; dupliciter autem dependet ab anima. Primò effectivè, quatenus omnes alij motus dependent à motu cœli, hic autem ab Intelligentia quæ à Petipareticis vocatur anima cœli. Platonici etiam animam mundi, aiunt esse fontem omnium motuum. Deinde, dependet etiam ab anima quatenus de ipso motu nihil est actu præter indivisibile quoddam. Nam alia pars præterit, alia futura est, simul autem totus motus actu existere non potest nisi per actionem animæ quæ totum motum simul actu apprehendit, considerans priores partes atque posteriores easque conferens inter se. Tempus igitur cum sit re idem atque motus, materialiter quidem, sumptum, eodem modo pendebit & non pendebit ab anima atque motus: & quemadmodum nemo dicit motum esse ens rationis, propter aliquam eius dependentiam ab anima; ita neque de tempore id censei & affirmari debet. Formale autem ipsius temporis, necessariò eget opera intellectus; nam siue quiditas temporis sit esse numeratum secundum prius & posterius, cum nihil sit vel actu numeratum, vel potentia numerabile, nisi in ordine ad numerantem, qui est animus hominis, necessariò tempus includet respectum ad animam; siue etiam ratio temporis in eo consistat ut sit mensura motu, idem quoque eveniet. Nam ratio mensuræ, actu non convenit alicui nisi ex operatione animæ; ergo quamvis extra animam vnaquæque res habeat suam durationem, alia quidem longiorem, alia brevior (quomodo potest dici etiam esse in tempore) tamen eiusmodi duratio non potest esse numerata & distincta secundum

cundum prius & posterius, neque potest adhiberi tanquam mensura ad metiendos motus) in quo tamen propria temporis ratio formaliter consistit) sine operatione animæ.

Atque hoc quidem, exemplo vel similitudine vlnæ lignæ illustrari potest. Lignum enim vlnæ per se habet quantitatem (verbi gratia) quatuor palmorum; sed designatio & distinctio illorum palmorum, adhibitio item illius ligni ad metiendum pannum vel aliud quidpiam, fit opera, & industria hominis: similiter de tempore sentiendum est. Talis autem dependentia temporis ab anima, non arguit ipsum esse vel segmentum, vel ens rationis. Nam quod anima numerat in motu, non fingit ipsa sibi, sed in ipso motu reperit: quemadmodum videre est in exemplo vlnæ. Similis autem dependentia ab anima reperitur in relatione, in numero, & in cunctis rebus vniuersalibus, in quibus scientiæ versantur. Hoc enim discrimen est, auctore Auerroë 88. comm. 4. Phys. inter ens incompletum, cuiusmodi est tempus, & ens completum, vti est homo & lapis, quod illud accipit suum complementum per operationem animæ, hoc autem minimè. Quàm sit vera & consentiens doctrinæ Aristotelis hæc solutio, videre licet tum apud Aristot. 4. Phys. text. 131. tum apud Græcos interpretes in expositione illius text. vti Themistium, Simplicium & quos ibi refert Simplicius, & apud D. Thomam ibidem: apud Auerroem autem 4. Phys. 88. comm. & 109. & 131. Sed quomodo tempus sit numerus, satis explicatum sit: sequitur vt duas alias definitionis particulas, breuiter exponamus.

Declarantur duæ aliz particulæ definitionis, nimirum,

motus, & secundum prius & posterius.

C A P. I I I I.

DE I N C E P S videndum est, cuiusnam motus sit tempus numerus. Tempus præcipuè est in motu cæli, quoniam is est primus, & causa aliorum omnium; & minimus, id est, velocissimus, præsertim primi mobilis; & certissimus, & ma-

*An tēpus sit
numerus so-
lus motus cæ-
lestis, an cu-
in suis motus.*

ximè vniformis, & notissimus omnibus, & vniuersalis apud omnes. In triplici autè motu cælesti præcipuè consistit tēpus. Primū in motu primi mobilis, per quem sol facit dies & noctes. Deinde, in motu proprio solis, per quem cōstituit annos. Postea in motu lunæ, ex quo numeratur mensis: cæterorū autem planetarū motibus, quoniam nō sunt omnes manifesti vulgò, non assignatur ratio temporis. Atque hoc tēpore, quod est in motu cæli, vtuntur omnes gentes, & continentur durationes rerum sublunarium, & de eo præcipuè loquuntur:

Philosophi; in aliis autem motibus, qualescunque fuerint, licet minus principaliter, tamen etiam repetitur ratio temporis. Nam tempus est motus numeratus secundum prius & posterius; omnis autem motus habet prius & posterius; quare in omni motu inest ratio temporis. Deinde, Arist. inquit etiam si fuerimus in tenebris, neque moueamur corpore extrinsecus ullo motu Physico, sed tantum animo, agitemus aliquid, ex sola cogitationum duratione, & successione secundum prius & posterius, sentiri, & deprehendi à nobis tempus. Experientia item hoc docet. Adhibemus enim varia genera horologiorum, ut motibus eorum utamur pro tempore ad metiendas actiones nostras. Præterea, si fingamus tolli motum cæli, & remanere motus aliquorum corporum, nihilominus tunc motus vnius corporis comparatus aliis, erit aut velocior aut minus velox aut æquæ velox. Omnis autem velocitas mensuratur tempore. Quare tunc etiam tempus esset. Tempus igitur definitur esse numerus motus, non modo cælestis, sed cuiusvis motus.

*An sit vnum
tempus apud
omnes.*

Verum dicit aliquis, si tempus reperitur in quolibet motu; ergo erunt multa tempora simul, quod videtur Aristoteles habere pro absurdo, affirmans vnum tantummodo tempus esse apud omnes. Respondedo, tempus materialiter quidem multiplicari, sicut multiplicatur morus, formaliter autem minimè. Nam si simul fiat augmentatio, & alteratio, quamuis isti motus per se differant genere, tamen dicuntur esse in eodem tempore, quatenus non differunt secundum differentias temporis. Quod Aristoteles declarat exemplo numeri; denarius enim hominum & equorum, per se quidem formaliter idem est, non enim differunt decem equi à decem hominibus, ut decem sunt; materialiter autem secundum res numeratas differunt: sic tempus dicitur esse vnum apud omnes, quia ratio & præteriti & futuri & præsentis, eadem est in motu, quanquam morus, qui subsunt his differentiis, non sint iidem, sicut ternarius per se quidem idem est ubique & apud omnes gentes, res autem, quæ numerantur, non sunt eadem. Ergo formales differentię temporis, sunt præteritum, præsens, futurum, & quæ his differentiis distinguuntur, ea differunt tempore formaliter: quæcunque autem sunt sub vna ratione temporis illarum trium, ea licet inter se plurimum differunt, non tamen distinguuntur tempore, nisi materialiter. Tempus igitur vnum est formaliter & specificè, at materialiter & numericè est multiplex.

Quod autem aiunt quidam Latini Philosophi, tempus vnum numero esse, quoniam aiunt tempus subiectiuè tantum consistere in motu primi mobilis, qui est vnus apud omnes; multis de causis falsum est. Primò, quia ratio temporis non tantum est in motu vnius cæli

cœli, sed est in motu primi mobilis, & in motu proprio solis, & in motu lunæ, quare tamen si demus tempus subiectiuè non esse nisi in motu cœli, non tamen ex eo confici potest, esse tantummodò vnum numero tempus. Deinde, tempus subiectiuè est in omni motu, ut antea diximus. Præterea, ipsi volunt tempus esse vnum numero simpliciter, & omni modo. Aristoteles autem vult esse vnum tantum formaliter; variari autem materialiter, sicut patet in numero ternario, sic enim vult Arist. tempus esse vnum, sicut ternarius est vnus: neque Arist. ad ostendendam vnitatem temporis vnquam confugit ad motum primi cœli, sed semper ait vnitatem temporis esse similem vnitati numeri: constat autem ternarium formaliter esse vnum, materialiter autem multiplicari ratione rerum numeratarum; sic etiam ratio temporis vna est formaliter apud omnes: sunt autem multa tempora materialiter, quoniam sunt multi motus, in quorū vnoquoque inest ratio temporis. Si autem tempus ponitur in motu cœli, hoc non est, quia in eo tantum sit tempus, sed quia in eo principaliter, propter causas initio huius capituli expositas. Hæc indigent magna consideratione. Etenim, hoc quod diximus, à paucis Latinorum interpretum, animaduersum fuit. Græci autem in hac quæstione declaranda vehementer laborant. Themistius quidem reliquit insolutam: Simplicius verò & Iamblichus ad eam dissoluendam vtuntur decretis Platonis de idea temporis. Nobis ad eam dissoluendam facultatem & quasi lucem præbuit text. 132. & 134. quarti libri Phys. Arist. qui si considerentur attentè, continent apertè hanc eandem solutionem.

Nota hoc.

Sed videamus, quid sit illud, prius & posterius, quod ponitur in definitione temporis. Prius & posterius, vel sumuntur abstractè pro nudo respectu prioritatis, & posterioritatis, vel concretè pro partibus motus habentibus talem respectum, & sic sumuntur hîc. Habet autem motus prius & posterius, & à magnitudine, & à tempore; à magnitudine quidem, secundum ordinem & situm; à tempore autem secundum durationem, motus enim mensuratur & à magnitudine & à tempore, à magnitudine quidem secundum longitudinem & extensionem, à tempore verò secundum suam durationem. Quod autem, non possit omnis motus secundum durationem suam mensurari à magnitudine, sed à tempore, hinc patet. Primum, quia duratio alterationis, cum talis motus non fiat super magnitudinem, non potest mensurari ab ea. Deinde, sint duæ magnitudines æquales, super quas fiant duo motus locales, vnus in duabus horis, alter in vna: inæqualis duratio istorum motuū, non potest attendi penes magnitudines super quas fiunt, cum sint æquales inter se, sed necessariò referri debet ad tempus. Similiter sint duæ magnitudines inæquales; minorè transeat mobile in vna hora.

*Motus localis
diuersa ratione
mēsuratur
à magnitudine
& à tempore.*

māiorem autem pari tempore transeat alterum mobile. Iſti duo motus habent æqualem durationem, cū tamen ſiant ſuper inæquales magnitudines; meſura igitur durationis horum motuum, non eſt magnitudo, ſed tempus: prius igitur & poſterius, quæ in motu conſtituunt rationem temporis, non attenduntur penes extensionem mobilis vel ſpatij, ſed penes durationem ſucceſſionis.

*An ſit unum
& idē, nunc,
in toto tem-
pore.*

Quod autem Ariſtoteles videtur dicere, & à multis affirmari ſolet, idem eſſe (nunc) in toto tempore, ſimpliciter quidē falſum eſt; nam cū tempus ſic ſucceſſiuum, nihil illius poteſt diu eſſe permanens, & cū ipſum nunc non ſit niſi in partibus temporis vel terminando, vel continuando, vel diuidendo ipſas, ſicut partes temporis, neque ſunt eadē, neque permanentes, ita ipſum nunc. Si igitur dicitur eſſe idē (nunc) dupliciter debet intelligi; vel quia ratio ipſius (nunc) quæ eſt eſſe præſens, ſemper eſt eadē, quanquam varietur prout eſt in diuerſis partibus temporis. Nam aliud eſt nunc in præſenti, aliud in futuro. Atque hæc videtur eſſe Ariſt. ſententia, vt patet conſideranti text. 103. & 104. & quæ ſcribunt Græci explanātes illos textus: vel ſicut Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, in qua generatione lineæ, idem punctum manet continenter fluens, ſic imaginamur, nunc fluens facere tempus; ſecundū quam imaginationem, videtur manere idē nunc; id quod Ariſtoteles declarat exemplo mobilis; nam ſicut ſe habet tempus ad motum, ſic nunc ad mobile; ergo à cōmutata proportionē, ſicut mobile ad motum, ita nūc ad tempus; quare ſicut manet idē mobile in toto motu, tamen aliter, atq; aliter ſe habens, ita cogitandum eſt manere idē nunc in toto tempore aliter & aliter ſe habens: hoc etiam modo præſentem difficultatem ſoluit Diuus Thomas prima parte quæſt. 10. artic. 4. in reſponſione ad ſecundum.

Atque hæc ferè ſunt quæ de tempore à Phyſico doceri & cognofci debent. Verūm, libet hoc loco, anguſtos Phyſiologiæ fines tranſire, & in ampliffimis Metaphyſicæ ac Theologiæ ſpatiis aliquantulum excurrere, trẽſque tractare quæſtiones in primis nobiles & graues. Vnam, de duratione. Alteram, de æternitate. Tertiam, de æuo; quarum eſt difficilis quidem explicatio, ſed vtilis & iucunda cognitio. Etenim tres ſunt meſuræ durationis, tempus, æternitas, æuum. Vel enim duratio habet principium & finem, qualem durationem cernimus in rebus ſublunariis: eius autē durationis meſura tempus eſt: nam licet tempus dicatur eſſe meſura motus, intelligendum tamen eſt, id quod in motu metitur tempus, non eſſe aliud, quàm moram & durationem motus. Vel duratio caret principio & fine, quam durationem metitur æternitas. Vel denique habet initium, ſed caret

caret sine, quod genus durationis, Deus tribuit Angelis, coelis, animis nostris, & materiæ primæ, arque huiusmodi durationis mensuram Theologi appellât ævum. Cum igitur de tempore iam dictum sit, deinceps de æternitate & ævo dicendum est. Sed ante hæc agendum est de duratione, sine cuius cognitione, reliqua duo, nec commode tractari, nec plenè planèque possent intelligi.

Quid sit duratio.

CAP. V.

DE duratione explicandum est, quid, & quotuplex sit: ut & natura durationis, & varietas eius cognoscatur. Quid autem sit duratio, præmissis ac declaratis nonnullis propositionibus, facilius intelligetur.

Prima propositio. Duratio habet in se certam aliquam rationem quantitatis: hoc ita probatur. Duratio est mensurabilis vel tempore, vel ævo, vel æternitate; sed esse mensuram & mensurabile, est affectio quantitatis, ipsi quidem per se conueniens, propter ipsam autè aliis omnibus in quibus illa affectio reperitur; ergo in duratione necesse est reperiri rationem aliquam quantitatis. De minori non est dubitandum, cum Arist. in 10. lib. Metaphys. text. 2. scribat rationem mensuræ propriè conuenire quantitati, eamque à quantitate transferri ad alia, quibuscunque accommodatur; mensuram enim id esse, quo quantum quidque sit, cognoscitur. Sed quantitas quintuplex est; vna magnitudinis, altera multitudinis, tertia pōderis, quarta perfectionis, quinta durationis; quibus sextam addunt aliqui, nimirum quantitatem intensiōis, quam cernimus in qualitate suscipiente magis & minus; quæritur enim quātus sit calor vel candor, & responderi solet, esse ut quatuor, vel ut sex, vel ut octo; & quamuis ad exponēdam intentionem qualitatis; consueuerint Philosophi usurpare vocabula magnitudinis & numeri, cuiusmodi sunt magna vel parua intensio, & dicitur qualitas intensa ut duo, vel ut quatuor: nemo tamen est, qui non videat longè diuersam esse rationem quantitatis in qualitatis intensiōe, quam vel in extēsiōe magnitudinis, vel in multiplicatione numeri. Alij reducunt quantitatem intensiōis (nec medio iudicio ineptè) ad quantitatem perfectionis, facientes duplicem perfectionem rei, vnā secundum essentiam, quæ in eadem specie non augetur aut minuitur: alteram secundum esse & secundum vim agendi, quæ in nonnullis rebus suscipit magis & minus: ergo ad quantitatem perfectionis huius posterioris modī, reducatur nunc quantitas intensiōis & quantitas (ut ita loquar) actiuitatis. Si quis autem contendat hæc inuicem disungere ac separare, cum hoc ego non magnopere pugnabo.

*Quintuplex
vel septuplex
quantitas.*

Secunda propositio. Duratio rei est diuersum aliquid ab essentia rei. Tria sunt, quæ in qualibet re, magna inter se cognatione atque connexionione iuncta inueniuntur; essentia rei, existentia eius, & duratio: prima secundum rationem & ordinem naturæ, est essentia; secundum hanc proximum locum tenet existentia; vltimum duratio; nam sicut essentiam præsupponit existentia, sic hanc præsupponit duratio; ex cuius cum aliis duabus comparatione, quid ipsa duratio sit, clariùs dispici poterit. Ac id quidem quod in hac secunda propositione dicitur, duratione rei distingui ab eius essentia, facile est ostendere veram esse. Etenim, duratio non potest intelligi sine existentia, sine qua tamen essentia potest animo concipi & definiri: ipsum namque quod quid est, abstractum est ab esse & non esse, cum ipsum per se sit necessarium atque immutabile, qualis non est existentia. Deinde, essentia non suscipit magis & minus, non enim est in eadem specie maior aut minor: duratio autem suscipit magis & minus, & non mutata essentia potest res maiorem vel minorem accipere durationem. Ad hæc, possunt esse duæ res eiusdem essentia, diuersæ tamen durationis, ut homines qui sunt eiusdem essentia, propter varietatem tamen climatum, temperamentorum, aliarumque rerum, variam habent durationem; nonnunquam etiam contrà accidit, quæ diuersam essentiam habent, ea simili duratione teneri, ut omnes Angeli pari duratione sunt præditi, qui tamen aut omnes, aut certè multi, diuersam habent naturam. Non est alia duratio cæli quam Angeli, essentia verò lōge diuersa est.

Probatur durationem esse aliud quidpiam quam essentiam rei.

Duratio rei non distinguitur ab existentia rei.

Tertia propositio. Duratio rei non differt ab existentia. Hoc probatur. Primò, quia idem est querere quandiu duret res aliqua, quod querere quandiu res illa existat; & idem est dicere rem aliquam esse brevis aut longæ durationis, quod esse longæ aut brevis existentia. Postea, quemadmodum se habet extensio quantitatis ad quantitatem, & intensio qualitaris ad qualitatem, ita se habet duratio existentia rei ad ipsam existentiam; cum duratio sit quasi extensio quædam (quod paulò infra docebimus) ipsius existentia; sed nec extensio quantitatis rei differt à quantitate, nec intensio qualitaris à qualitate; ergo pari ratione duratio rei non differt ab existentia. Præterea, si duratio (verbi gratia) equi res diuersa est ab existentia equi; ergo duratio & existentia sunt duæ res: vocetur igitur existentia A, & duratio vocetur B, quæ cum B, sit res quædam; ergo existit & durat, neque enim hæc duo ab vlla se separari possunt; vel igitur duratio ipsius B, est res diuersa ab eius existentia, vel non est diuersa; si non est res diuersa; ergo similiter à principio dicere oportuit ipsum B, quæ erat duratio equi, re non distingui ab ipso A, quæ erat existentia equi, & ita obtinebimus quod volumus: si autem est res diuersa, quod de ipso B, quæ situm est,

est, & idē quæri potest duratione ipsius B, & de aliis deinceps, quare necesse esset nusquam consistere, sed procedere in infinitum. Postremo, si existentia & duratio sunt duæ res inter se diuersæ; ergo nullam video causam cur non posset Deus si veller, eas inuicem disiunctas & separatas scorsum vel producere, vel iam simul productas separatim conseruare; ponamus igitur hoc factum esse à Deo, ex qua positione nullum sequi debet impossibile, quia possibili posito in actu nullum sequi debet impossibile; sed huiusmodi positio manifestam inuoluit contradictionem, hinc enim efficeretur, rem aliquam durare in mundo, & tamen eam non existere: & contra rem aliquam existere, carentem omni duratione, quod fieri non potest: quam ob rem illud perspicuè falsum est, nimirum durationem re distingui ab existentia, ex quo tanquam fonte, hæc manant incommoda.

Quarta propositio. Duratio secundum rationem distinguitur ab existentia. Etenim ratio existentia in eo tantum est vt res sit extra causas suas, & vt actu sit in mundo; hoc enim significat existere, extra causas esse, & actu esse; quanto autem tempore sit res, hoc est, vel longo, vel breui tempore, non includitur in ratione existentia. Duratio autem significat quantitatem seu extensionem ipsius existentia, ac velut quandam eius moram; vt sicut se habet extensio ad quantitatem & intensio ad qualitatem, ita se habere videatur duratio ad existentiam. Videtur enim duratio habere in se ordinem ad tempus vel alias mensuras durationis; ex quo fit vt propriè in duratione dicatur lōgum & breue, finitū vel infinitum. Deinde, cū existere idem sit quod actu esse in rebus; hoc autem æqualiter sit in omnibus quæ actu sunt, non potest existentia suscipere magis & minus, neque enim existentia substantialis vnius hominis magis est vel maior est existentia, quàm alius cuiusuis hominis existentia. Duratio verò suscipit magis & minus, augetur & minuitur; non enim si quilibet homo æqualiter perdurat, sed est aliorum longior & aliorum breuior duratio. Postremo, causa existentia sola est forma; Aristoteles enim tā in 2. lib. de Anima tex. 36. quā in 5. lib. Metaph. tex. 15. docet formam esse causam eius existentia ac eius esse quod habet res quælibet, quod enim res actu sit soli formæ tāquam principio intrinseco acceptum ferri debet, vt ostendit Arist. lib. Phys. tex. 11. Duratio autem rei, vel non prouenit ex forma, vel multò magis ex bona dispositione materia, ex remotione item contrariorum, & ex adiunctione rerum conuenientium quæ rem tuentur atque conseruant. Perspicuum igitur est durationem, saltem ratione, distingui ab existentia. Posset igitur duratio (vt ex iis quæ dicta sunt aliquā eius definitionē conficiamus)

S ij

*Descriptio
durationu.*

ad hunc modum describi; *Duratio est quantitas seu extensio seu mora quædam ipsius existentie.* Sed quid, si res aliqua vno tantum instanti existeret? nunquid eiusmodi res non haberet durationem? haberet sane aliquo modo durationem; sed non proprie, quippe cum duratio videatur esse productio quædam & continuatio & permanentia eius, esse quod per productionem acceptum est, in esse autem, quod vno tantum momento manet, nec potest intelligi productio siue prolongatio eius, nec continuatio; nec etiam conseruatio. Ex hac autem descriptione vel potius notione durationis, duo licet colligere. Vnum est, etsi quiditati rei, ut est quiditas, conueniat mensura perfectionis, siquidem vnaquæque quiditas habet definitam perfectionem essentialem, alia quidem maiorem & alia minorem; duæ enim quiditates quæ parem perfectionem essentialem habeant, esse non possunt; sicut nec duæ species numeri habentes æquales unitates. Mensura tamen durationis non potest conuenire quiditati, ut quiditas est: non enim duratio vlla cõuenit quiditati, nisi propter eius existentiam; si igitur à quiditate separet existentiam, nulla prorsus durationis ratio conueniet quiditati. Quare inconsideratè faciunt nonnulli: qui etiam ipsis quiditatibus accommodant nescio quas mensuras durationis, nempe vel æternitatem, vel æuum, vel tempus discretum, vel aliud quidpiam. Alterum est, durationem non distingui secundum rem ab essentia rei; nam si duratio re non differt ab existentia (ut paulò antè ostendimus) existentiam autem re non distingui ab essentia demonstratum est à nobis in sexto libro huius operis, relinquitur durationem etiam re non distingui ab essentia. Verùm Thomistæ qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, realiter etiam distinguere durationem ab essentia. Sed quid est duratio, hætenus dictu sit.

De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentie;

C A P. VI.

*Varietas du-
rationu.*

QUOT P L E X sit duratio; paucis nunc exponendū est. Ac cum duratio sit quãtitas, seu extensio ipsius existentie, varietas durationis spectari potest, tum ex parte existentie, tum ex parte quãtitalis & extensionis, quæ est in existentia. Ex parte existentie, multiplex oritur varietas. Primùm enim, existentia alia est per se, ut substantiæ, alia in alio, ut accidentis absoluti, alia in alio & ad aliud, ut accidentis relatiui: addunt nonnulli existentiam cum alio, ut materiæ & formæ, nam materia non existit nisi cum forma, nec forma nisi cū materia; neutra enim, aut existit per se, quia nõ est substantia cõpleta, aut in alio tãquàm in subiecto, quia non est accides. adiungi

adiungi posset alius modus existendi, nimirū per se existere simul & in alio, siue cū alio existere, qui soli animæ rationali cōuenit, quippe quæ per se dicitur existere quatenus est immaterialis & secunduū esse independēs à corpore, potēsq; corrupto corpore per se existere; dicitur etiā existere in alio siue cū alio, quatenus est actus corporis & pars hominis; animus enī vñ cum corpore, hominis naturam cōstituit & compler. Deinde existentia alia est à se extrinsecè, & intrinsecè, quæ est propria Dei; qui quoniam est simplex, non habet intrinsecè esse à partibus, quoniam autem est primum ens, non habet esse ab alio extrinsecè: alia est à se intrinsecè, sed extrinsecè ab alio, vt esse Angeli; alia est tam extrinsecè, quàm intrinsecè ab alio, vt hominis & cuiusvis substantiæ compositæ. Harum autem, prima est indefectibilis omnino; secunda est indefectibilis intrinsecè, sed est defectibilis extrinsecè; tertia est defectibilis tam intrinsecè quàm extrinsecè. Præterea, existentia alia est permanens, & alia successiua; quædam enim res habent esse permanens vt homo & lapis; aliæ verò habent esse successiuum, & in fluxu vt motus & tempus.

Si fuerunt nonnulli (quorum opinionem refert, atque confutat Héricus quodli. 5. quæst. 11.) qui arbitrabantur nullam creaturam habere esse permāens, & totam simul; id enim esse propriū Dei, commune autem esse omnis creaturæ, habere suam existentiam quasi in perpetuo quodam fieri, & in continuo fluxu Hoc autem confirmabant testimonio D. Augustini, qui declarare volens quomodo creatura in esse pendeat à Deo, ponit exemplum aëris illuminati lib. 8. super Genesim cap. 12. aër (inquit) *præsente lumine non est factus lucidus, sed fit lucidus, si enim non fieret, (sed factus esset lucidus, etiam absente lumine lucidus maneret; ex quo licet colligere, creaturam (secūdum Augustini sententiam) semper fieri, nunquam factam esse à Deo; si enim facta esset, etiam si Deus eam non conseruaret, nihilominus tamen esse suum tueri, ac retinere posset; at si creatura haberet esse permāens & totum simul, nō posset ritè dici eam fieri, sed potius iam factam esse: nam in quibus fieri distinguitur à facto esse, ea cū sunt, partim sunt, partim non sunt, quare quæ sunt eiusmodi, ea non queunt habere simul totum suum esse. Huc etiam pertinet, id quod Iob de homine ait, quod nūquam in eodem statu permanet. Deinde, esse cuiuslibet creaturæ conseruatur à Deo, sed conseruatio non videtur aliud esse, quàm continuata productio ipsius esse; & conseruare rem, dicitur esse cōtinuare productionē eius, quocirca D. Th. 1. par. q. 9. art. 2. ait Deū non aliter cōseruare omnes res in esse, quàm semper dando illis esse; relinquitur igitur effectus cuiuslibet creaturæ semper dum creatura manet, fieri ac fluere à Deo, ac proinde non esse totū simul.* Hæc illi

Opinio quorundam negantium nullam rem præter Deum habere esse permāens & totū simul.

*Refutatur il-
la sententia.*

Horum sententia, non est dissimilis opinioni Heracliti, & aliorum quorundam Philosophorum aientium res omnes continenter labi & fluere, nihilque vel puncto temporis, in eodem statu manere; contra quos disputat Arist. in 4. lib. Metaphys. Sed illos redarguere, non est difficile: nullam enim rem esse permanentem, est contra euidenciam rerum sensibus per se notam, secundum quos percipimus quasdam res esse permanentes, & alias fluentes: est contra iudicium & sententiam omnium ferè Philosophorum, qui probant, & tradunt diuisionem rerum in permanentes & successiuas. Verum, ut etiam ratione aliqua opinionem illam labefactemus, eam falsam esse ad hunc modum argumentari possumus. Si esse equi, non est perennans & totum simul, sed fluens, & per partes accedens, vel igitur priores partes istiusmodi esse, abeunt aduentu posteriorum partium, vel manet: si abeunt ac pereunt, ergo equus similiter etiam perpetuo interit & gignitur; variata enim existentia, necesse est unà variari naturam rei secundum generationem & corruptionem; tum quia res, non est nisi propter existentiam; tum quia existentia re non differt ab essentia; atque hinc efficereetur nullius creaturæ esse conservari à Deo; si quidem id conservari dicitur, quod idem manet aliquādiu; sed nulla pars ipsius esse maneret eadem aliquandiu propter perpetuum fluxum ipsius esse; ergo nulla pars conservaretur. Sin autem omnes partes ipsius esse, licet acquirantur successivè, simul tamen manet, sicut contingit in calore qui per partes, & gradus producitur in aqua, hinc primum fieret, ipsum esse, augeri & suscipere magis & minùs, & cum esse sit effectus formæ substantialis, nec sit res diversa ab essentia, omnis etiam forma substantialis omnisque substantia susciperet magis & minùs. Deinde, si priores partes manent, ergo iam illæ habent esse permanentis; & cum illæ sint iam productæ, nec ampliùs producantur, conserventur tamen à Deo, necesse est fieri conservationem rei non esse (si verè ac propriè loqui volumus) perpetuam & continuatam productionem rei, vel continuatam influxum ipsius esse à Deo in rem quæ conservatur. Quod si accessionem illam & adiunctionem posteriorum partium ipsius esse ad priores partes, appellare volunt conservationem, id sanè est abuti vocabulis; id enim non est conservare ipsum esse rei, sed id potiùs augere & ampliare; sicut in productione caloris, adiunctio posteriorum graduum eius ad priores (ponamus enim nunc, exempli gratia, intensiorem caloris fieri per additionem gradus ad gradum) non vocatur, nec verò est, conservatio caloris, sed eius accretio, vel intensio.

*Solutio cō-
trariorum ar-
gumentorum.*

Diuisus autem Augustinus, illis verbis illòq; exemplo, quod paulò superiùs adduximns, nihil aliud, (quod planè manifestum sit locum illam

illum consideranti) significare voluit, quàm creaturas non solum indigere virtute & ope Dei dum producuntur, sed tandiu etiam quando sunt. Verum, quia quæ apud nos fiunt, ea videmus pendere ab agente & artifice dum fiunt, postquam autem facta sunt, non amplius opificis opera indigere; arca dum fit, adesse oportet fabrum lignarium, opus est eius arte & opera, ubi perfecta est, non amplius ab eo pender: ne nos simile quidpiam cogitarem de creaturis respectu Dei, idè dixit creaturas non factas, sed perpetuò fieri à Deo, nec minùs dum sunt, quàm cum fiunt pendere à Deo: his verbis perpetuam creaturarum à Deo dependèntiam significare volens. Iam verò, quod ait Iob, hominem nunquam in eodem statu permanere intelligendum est, non de essentia vel esse hominis, sed de adiunctis eius, hoc est de accidentibus, affectionibus & operationibus, præsertim autem de iis, quæ attingunt hominis intellectum & affectum. Porro conseruatio, non est aliud, quàm permanentia ipsius esse rei dependenter à Deo; dicitur autem continuata productio rei, vt significetur rem non minùs pendere à Deo, dum conseruatur, quàm cum producebatur; sicut enim creatura, non potest accipere esse nisi Deo producente ac ei largiente, ita non potest esse acceptum tueri ac tenere, nisi Deo conseruante. Porro D. Thomas sententiam suam breuiter quidem, sed disertè exposuit 1. part. quæst. 104. art. 1. ad quartum, scribens conseruationem, non esse nouam actionem, sed còtinationem illius primæ qua dedit esse, quæ continuatio fit sine motu & tempore. Hactenùs D. Thomas. si igitur illa continuatio fit sine motu & tempore, non erit in ea priùs ac posteriùs, nec habebit partes successiue fluentes. Sed reuertamur ad ostendendam varietatem durationis. Quæ dicta sunt de varietate existentiz, quoniam ab ipsa non differt secundum rem duratio, ea possunt ad ipsam durationem transferri & accommodari. Verum aperiamus nunc varietatem durationis propriam, nimirum eam quæ ducitur ex quantitate, vel extensione ipsius existentiz.

De varietate durationis qua oritur ex quantitate ipsius existentiz.

CAP. VII.

QUANTITAS tribus modis considerari potest, vel vt omninò infinita carens principio & fine; vel vt omninò finita, habens principium & finem; vel vt partim finita, & partim infinita, habens principium & carens fine. Sic etiam duratio, alia est omninò infinita, qualis est Dei; alia omninò finita, qualis est rerum caducarum & mortalium; alia partim finita, & partim infinita, nimirum habes initiu & carens fine, qualis est Angeli, & animi nostri duratio.

Triplex species durationis.

Posset præterea fingi quarta species durationis, ea videlicet, quæ careret principio, & haberet finem, ut si Deus equum ab æterno creasset, quem exacta æternitate tandem interire sineret. Verùm huiusmodi duratio, nec est in rebus, nec iam nunc esse posset; an verò esse potuerit, in dubio est; quæ res tractabitur à nobis in extremo libro huius operis, cum disputabitur an creatura aliqua corruptibilis potuerit esse ab æterno. Hac igitur specie durationis omissa, de illa triplici est agendum: cuius ultimam speciem, eam dico durationem, quæ habet initium & caret fine, fortasse Peripatetici non admitterent: siquidem verissimum existimatur ab ipsis illud axioma; Quicquid incipit esse, necessàriò desinet esse; & quicquid æternum est in posterum, id etiam antè, æternum fuisse necesse est; adiunxi, fortasse, propter animum nostrum, quem an de nouo creari, an ab æterno esse sicut cælos & Intelligentias, Aristoteles senserit, olim inter ipsos Aristotelicos controuersum fuit, & adhuc sub iudice lis est. Certè Arist. 1. lib. de Cælo text. 100. & 12. lib. Metaph. text. 39. non distinguit æuum ab æternitate, & in 1. lib. de Cælo acerrimè oppugnat eiusmodi durationem, quæ carens principio, finem habeat, aut sine careat, initium habens. Verùm de Aristotelis sententia nihil in præsentia decernimus, secundùm veritatem autem quam nos fides & Theologia docet, certum & indubitatum esse debet, supradictas tres durationis species in rebus inueniri, quibus accommodatur triplex ratio mensuræ. Etenim durationis omninò infinitæ, mensura est æternitas: durationis omninò finitæ, mēsurā est tempus: eius autem quæ partim est finita, & partim infinita, mensura est æuum.

Magis est de ratione durationis, ut est mensurabilis, quantitas & extensio eius, quàm perma- nentia vel successio.

Verùm illud hoc loco admonere, operæpretium fuerit; cum duobus spectari possint in duratione, quantitas nimirum & modus durationis, secundùm quem modum alia duratio est permanens & tota simul, & alia est fluens; quantitatem per se conuenire durationi ea ratione, ut est mensurabilis, modum autem, per accidens attingere ad durationem quā talis est. Cui rei fidē facit, quòd in definitione durationis ponitur quantitas, non autem modus: & duratio, non est mensurabilis ea ratione, ut est fluens vel permanens, sed ea tantum ratione, ut est quanta: & affectiones durationis sunt finitum & infinitum, longū & breue, quæ manant ex quantitate. His accedit, quòd si duæ res habeant eundem modum durationis; ut si ambæ vel sint permanentes vel successiue, habeant autem diuersam quantitatem durationis, ut si vna sit diuturnior quàm altera, omnes dicent eiusmodi res esse diuersæ durationis, & habere diuersas mēsuras; sin autē diuersarum rerum, quarum vna est permanens & altera fluens, sit par & æqualis duratio, eas res oēs appellāt eiusdē durationis esse, eadēmq; mensura

mensura contineri; vt vel hac re planum fiat, ad efficiendam varietatem vel similitudinem durationis, plus valere quantitatem, quàm modum durationis.

Sed quæret aliquis, an maior vel minor duratio, arguat maiorem & minorem rei perfectionem. Respondeo; cùm tres ordines durationis à nobis fuerint constituti, vnus æternitatis, alter æui, tertius temporis; si excessus durationis pertineat ad superiorem ordinem, quemadmodum duratio æternitatis maior est, quàm duratio æui, & hæc, quàm duratio temporis, proculdubio ex maiori duratione ferè colligitur maior perfectio rei; cõstat enim rem æternam perfectiorè esse rebus æuiternis; & has, rebus temporalibus. Atq; huius rei causam esse reor, quòd talis varietas durationis nascitur ex varietate naturæ, ac perfectionis essentialis; addidi illud (ferè) propter materiam primam, cœlos, & animum nostrum, quæ res mensurantur æuo: materia tamen imperfectior est composito naturali; & animus noster imperfectior est homine, vtpotè cuius est pars; & cœlos multi putat (quòd per se non sint animati) ignobiliore esse rebus animatis temporalibus & mortalibus, nisi fortè, quod supradictum est, contendat aliquis verissimum esse, adiunctis duabus cõditionibus, vt nimirum sint substantiæ completæ, & sint cætera paria, & vt in eodem, & secundum idem comparatio fiat. Maior autem & minor duratio, in ijs, quæ sunt eiusdem ordinis, non variant perfectionem rei secundum magis & minùs; alioquin metalla quæ diuturnioris sunt durationis, nobiliora essent homine; & cùm omnes Angeli sint pares duratione, pares itidem essent perfectione.

*Dubitatio,
an maior vel
minor duratio
arguat maiorem
& minorem rei perfectionem.*

*De æternitate, & primùm de variis significationibus huius
voci (æternum.)*

CAP. VIII.

QUONIAM de duratione diximus, cõsequens est, vt de mēsuris durationis agamus. Voco autē mensuras durationis, æternitatē, æuū, & tēpus: in quibus quia æternitas principē locū tener, de ea primo loco differendū est. Ac primū quidem videamus quàm varia, & multiplex sit huius vocis, (*æternitas*) vel (*æternum*) significatio: deinde, quid sit æternitas: ad extremū, an ratio mensuræ conueniat æternitati.

Septem reperio apud scriptores præsertim sacros, huius vocis, *Septē significationes* & acceptiones huius vocis (*æternum*). Primò enim, *æternum*, significat, id quod initio & fine durationis caret, & habet esse omnino immutabile, & hæc est princeps, propria, & germana huius vocabuli acceptio scli

num.)

Deo conueniens. Secundò. *Æternum* significat, id quod est inseparabile ab aliqua re, siue ea res sit æterna, siue non, ei necessariò ac semper conueniens; sic hominem esse participem rationis, capacem disciplinæ, aptum ad ridendum, dicitur æternum esse: & huiusmodi propositiones, Philosophi vocant propositiones æternæ veritatis; sic Horatius dixit: *Seruiet æternum, qui paruo nesciet vii*; his verbis significare volens, ab eo qui nescit vti mediocritate vel paruitate suæ fortunæ, inseparabilem fore seruitutem. Tertiò. *Æternum* dicitur in sacris literis, non solum id quod semper duraturum est, sed etiam id cuius certus aliquis finis non constituitur, aut non ita fit, vt deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam vel potestatem facietis. Sic D. Augustinus libro quæstionum in Genesim, cap. 31. exponit promissum Dei datum Abraham Gen. 17. de terra Chanaan possidenda à seminè ac posteris Abraham in æternum. Quartò. *Æternum* dicitur, aliquid non in se, sed ratione eius rei quam significat, & præfigurat, atque hoc modo secundum expositionem multorum Doctorum, in sacra scriptura legimus fœdus circumcisionis fore æternum, & legalia veteris fore sempiterna; non in se, quippe quæ (non secus atque nubes accessu solis dissipantur) aduentu nouæ legis abroganda & abolenda erant, sed ea ratione, vt erant vmbra, & figuræ rerum cœlestium, & æternarum. Quintò. *Æternum* dicitur, quod licet initium habeat, sine tamen durationis caret, sic ait scriptura, terram stare in æternum, & ignem inferni æternum esse. Sextò. *Æternum* etiam dicitur, quod licet nō in perpetuum duret, ita vt sit incorruptibile, habet tamen valde longam & diuturnam durationem, nec eius interitus à nobis percipi, & notari potest, quippe cum non totum simul vno interitu pereat, sed per partes paulatim, ac lentissimè desinat esse; qua significatione diuinæ literæ montes & colles appellant æternos; eadēque & mare & omnia elementa vocari possent æterna. Septimò. *Æternum* dicitur, aliquid propter singularem, eximiam, & supernaturalem participationem æternitatis Dei, atque hac ratione visio essentia diuinæ, quæ vna continet vniuersam sanctorum gloriam & beatitudinem, in scriptura dicitur vita æterna.

An visio Dei
beatifica quā
habēt sancti
in cœlis men-
surari debeat
æternitate.

Verum de hac vltima significatione æternitatis magna lis est inter Thomistas & Scotistas. Etenim D. Thomas tū in 1. par. q. 10. art. 5. in responsione ad primum, tum latius contra Gentes lib. 3. cap. 61. & 4. Sent. dist. 49. asserit visionem beatificam diuinæ essentia, in qua omnis sanctorum gloria consistit, nec tempore, nec æuo, sed æternitate mensurari, quod ipse probat dupliciter. Primò testimoniis scripturæ in qua legitur, *Gratia Dei vita æterna*; &: *hæc est vita æterna, ut cognoscās te verum Deum, &c.* &: *qui bona egerunt ibunt in vitam æternam*, appellatur igitur

igitur visio gloriæ in sacris literis æterna. Deinde, hoc etiam ex eo manifestum est, quoniam actiones determinantur per obiecta; sed obiectum visionis beatificæ est æternitas, & infinitas diuinæ essentia; ergo ipsa quoque visio est æterna: adde quod per huiusmodi visionem, intellectus creatus eleuatur sicut ad consortium diuinæ naturæ, ita ad singularem quandam diuinæ æternitatis participationem: sicut enim quodammodo deificatur; ita etiam quodammodo diuinitus (vt ita loquar) æternificatur.

Verum neutra probatio magnam vim affert ad persuadendum; non prior, siquidem reperimus in sacris literis vocari æternum, & supplicium damnatorum, & ignem inferni: sumitur enim æternum pro perpetuo, & quod nunquam esse desinet. Non posterior, etenim actiones determinantur per obiecta quantum ad earum specificationem, non autem quantum ad durationem, alioquin visio vel intellectio cœli, posset dici æterna, quia cœlum quod est eius obiectum, est æternum.

Scotus autem in 4. Sent. dist. 49. q. 6. in responsione ad secundum dubium, opinatur visionem beatificam Angeli mēsurari æuo, perinde atque ipsum esse Angeli; neque enim vlla operatio Angeli potest esse vel diuturnior vel immutabilior quàm esse Angeli, quare nulla subest causa cur visioni beatificæ altior mensura tribui debeat quàm ipsi esse Angeli. Potest idem confirmari hac ratione. Visio beatifica non est mensurabilis nisi ratione suæ durationis, cætera enim quæ ei sunt adiuncta, vt esse supernaturalem, & diuinam, per accidens se habent ad ipsam, vt est mensurabilis, alioquin ambulatio, locutio, manducatio & aliz actiones corporales Christi, quas ipse exercebat cum in terris vitam mortalem ageret cum hominibus, mensurari debuissent æternitate; nam cum essent actiones suppositi diuini, magis proculdubio diuinæ erant, quàm visio beatifica Angelorum; atqui clarum est illas actiones non aliter quàm similes actiones cæterorum hominum, tempore fuisse mensurabiles; atque hæc est maior huius nostri syllogismi. Minor autem sit hæc. sed duratio visionis beatificæ & duratio, quam habet esse Angeli, sunt omnino similes tam secundum quantitatem, cum vtrique habeat initiū, sed careat fine, quàm secundum modum, cum vtrique per se sit permanens, inuariabilis, & tota simul; ergo vtrique habere debet similem mensuram, quare si æuum mensurat esse Angeli, etiam mensurabit visionem eius beatificā: hæc pro Scoto; cuius opinionem non dubito probatū iri quamplurimis.

Mihi quidem opinio Scoti ita probatur, vt D. Thomæ sententia non videatur esse improbabilis; nam licet duratio visionis beatificæ, si per se considerentur indefectibilitas & simultas eius, non

exigat aliam mensuram quàm æuum: tamen si consideretur causa ex qua illa duo manant ac pendent, quæ non est alia, quàm æternitas & infinitas diuinæ essentia, atque bonitatis, qua beatus fruitur, & circa quam versatur visio beatifica; ea profectò videtur exigere altiorē mensuram quàm est æuum; eam autem Thomistæ vocant æternitatem participatam. Etenim quòd beatus contemplando diuinam essentiam nunquam satietur, fatigetur, atque deficiat, quòd nūquam possit variare illam visionem beatificam, nunc augendo, nunc minuendo eius vim, sicut facere potest in aliis suis actionibus; id non prouenit ex natura ipsius beati, vel ex aliqua naturali proprietate intellectus creationis creatæ, sed totum procedit ex illo obiecto beatifico, cuius bonitas, æternitas, & infinitas, eiusmodi est, vt beatum perpetuò teneat, ad actum illum videndi & fruendi beatificum, summè intentum. Itaque poterit eo discrimine distingui æuum ab æternitate participata, quòd æuum mensurat esse indefectibile, & inuariabile, quod naturaliter cōuenit rei; æternitas autem participata mensurat esse inuariabile & indefectibile, quod nō potest naturaliter conuenire ulli creaturæ, sed tantum ei conuenit supernaturaliter, nimirum ob eximiam quandam diuinæ æternitatis participationem. Verum tam de hac quæstione, quàm de varia significatione huius vocis, *æternū*, satis dictum sit: deinceps quid sit æternitas exponamus.

Declaratur quid sit æternitas.

CAP. IX.

Definitio
æternitatis.

BŒTIVS lib. 5. de cōsolatione, prosa 6. definit æternitatē hoc modo; *Æternitas est interminabilis vita tota simul & perfecta possessio*, quā definitionē explanat D. Thomas 1. per. q. 10. art. 1. Dicitur, *interminabilis*, quia quod est verè æternū, caret terminis durationis, qui duo sunt, vnus initiū durationis, alter finis; vtroq; autē caret æternū; quā rē vel ipsū nomē prę se ferre videtur, dicitur enim æternum, quasi extra terminos existens: in quo licet intelligere discrimen æternitatis ab æuo, & tempore; tempus enim habet vtrumque terminum durationis, estque ante ac post terminabile: æuum autem habet tantummodò alterum terminum durationis, nam vt careat fine, habuit tamen initium; quare ante quidem terminabile est, quamuis pōst sit interminabile; æternum verò est vtrinque interminabile Vitæ quia quod est verè ac propriè æternum, est etiam viuens. Deinde, quia viuere, tam significat ipsum esse viuentiū, cū viuere viuētibz sit esse, & ipsā durationem, dicitur enim ali- quid vitæ breuioris aut longioris, quàm ipsas operationes viuētis,

cas

eas,inquam,quas vocant immanentes, intelligere namque & velle, Philosophi appellant viuere;cùm igitur nomen vitæ simul significet ipsum esse durationemque viuents,& ipsius actiones,vt significaretur quod est verè æternum,id non modò secundùm esse, sed etiam secundùm actiones eius immanentes,æternum esse,ided in definitione æternitatis positum est,*vita*, potius quàm esse aut durationis.*Tota simul*;tempus,nulla in parte quantumuis parua,est totum simul; instans solum est totum simul cùm sit indiuisibile, verùm hoc nec est tempus,aut pars temporis,nec manet nisi vno momento: æternitas autem est tota simul,qua in re distinguitur à tempore; & semper eadem manet,qua ratione differt ab instanti temporis. Quamobrem rectè solet vocari æternitas,vnum nunc stans;nunc, quia indiuisibile ac totum simul;stans,quia manens,& durans;tribuimus autem æternitati,dies,& annos,præteritum,præsens & futurum,propter modum nostrum intelligendi: nos enim non apprehendimus simplicia, nisi per composita,nec intelligibilia & spiritualia,nisi per sensibilia, & corporalia,nec denique æterna,nisi per temporalia. Sicut autem intelligimus, ita nominamus. Non igitur mirum est, si æternitatē exprimamus vocabulis sumptis ex tempore, eisque assignemus differentias temporis. Æternitas enim eminenter continet omnem durationem temporis,& coexistit omnibus differentiis temporum.Sed quid est(nam & hoc quæret aliquis)eminenter continere durationē temporis?nempe durationem, quam habet tempus imperfecto modo, hoc est,sine vlla permanentia,& cum perpetua successione præteriti, præsentis & futuri, eam durationem habet æternitas perfectissimo modo, hoc est, tota simul sine vlla inuolutione eius aut variatione: *Perfecta*;hoc additur,vel ad differentiam ipsius nunc, temporis, quod quidem est totum simul, sed cum puncto tantum temporis maneat, habet imperfectam admodum durationem; vel ad differentiam eorum quæ sunt in æuo;cuiusmodi sunt Angeli,qui habent imperfectam immutabilitatem & permanentiam,nimirum tantummodò secundum esse,non autem secundum naturales operationes;vel ad differentiam participare æternitatis, quæ potest dici imperfecta, tum quoniam creatura non habet illam ex se, sed ab alio perpetuo pendentem, tum quia non conuenit ei naturaliter ex virtute suæ naturæ, sed supernaturaliter ex gratuito Dei dono: *Possessio*; ad significandam immutabilitatem & indeficientiam æternitatis,positum est vocabulum possessionis;quia quod possideretur, firmiter ac quietè tenetur. Quid igitur sit æternitas,ad hunc modum breuiter dictum sit.Ex quo faciliè conici potest,quæ sit radix & fundamentum æternitatis: Si enim perfecta æternitas duas potissimum habet proprietates, oportet enim eam

esse ante ac post interminabilem, & esse totam simul, atque omnino inuariabilem, quis non videt huiusmodi æternitatis fundamentum & quasi radicem, nullam aliam esse posse quàm absolutam & perfectam immutabilitatē; quòd enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere esse nec desinere esse; quicquid enim incipit esse, mutatur de non esse ad esse; quicquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad non esse. Præterea, esse aliquid totum simul, & inuariabile, nascitur ex ipsius immutabilitate. Quare qui vellet demonstrare à priori Deum esse æternum, posset id argumentari hoc modo; omne quod est omnino immutabile, est æternum; Deus est omnino immutabilis (hoc autem rursus demonstrari posset ex eo quòd Deus sit actus purus (ergo Deus est æternus. Quanquam (vt bene ait Boëtius s. libr. de Consol. profa 6.) Deum æternum esse, cunctorum ratione degentiū, commune iudicium est. Omnes enim appellatione Dei, naturaliter intelligunt id quod est primum omnium, & à quo cætera omnia pendent, quod autem huiusmodi est, non potest non esse æternum. Quoniam autem in Deo non differt esse & scire, sed sunt penitus idem; sicut esse Dei æternum est, ita scire Dei oportet esse æternum; si autem scire Dei æternum est; ergo est penitus inuariabile; nulla igitur scientiæ Diuinæ accessio, nulla decessio, nulla innouatio, nulla denique variatio potest accidere. Et quia æternitas est vnum nunc stans semper sibi præsens, scire etiam Dei est semper præsens, non habens præteritum & futurum, cognoscentis omnia illo intuitu æternitatis, tanquam sibi præsentia, & talia qualia futura sunt in se ipsis, cum actu existent in rebus. Ex quo fit, vt scientia Dei sit infallibilis, nec ob eam causam tamen, vllam necessitatem rebus futuris contingentibus imponat. Verum hoc alio loco est vberius, atque subtilius differendum,

An æternitati conueniat ratio mensura.

C A P. X.

EST A T nunc vt doceamus, quentadmodum ratio mensuræ accommodari queat æternitati; ponamus ad hoc explicandū tres propositiones.

*Æternitas
proprie ac per
se nō esse men-
surabilem.*

Prima propositio. In æternitate Dei per se non est aliquid propriè mensurabile. Etenim omne quod est propriè mensurabile, debet habere duas cōditiones. Vnam, vt sit quantum habens partes, & sit diuisibile; ratio enim mensuræ (vt suprā ostendimus) non potest accommodari rei nō quantæ & indiuisibili, idē enim vnum quodq; mensuratur, vt id, quantum sit, per mensuram cognoscatur; æternitas

autem est veluti vnum nunc stans, impartibile, ac indiuisibile. Alterā verò proprietatem habere debet id quod est mensurabile vt sit finitum: nam quod infinitum est, ea ratione vt est infinitum, non potest mensurari: siquidem mensurari, est per mensuram determinari, & definitè manifestari, præcisèque cognosci quantum sit; id autem repugnat infinito, quia infinitum est: sed æternitas Dei est omninò interminabilis & infinita; ergo non est mensurabilis.

Secunda propositio. *Non potest esse per se aliqua mensura æternitatis.* Primum, quia mensura debet esse quid diuersum à re quæ mensuratur, non enim potest idem se ipsum mensurare; nam cum mensura adhibeatur ad declarandam quantitatem rei mensurabilis, oportet mensuram esse notam, & rem mensurabilem esse ignotam: si igitur idem mensuraret seipsum, esset idem notum, & ignotum; notum vt mensurans, ignotum, vt mensuratum. Quare necesse est mensuram esse quidpiam diuersum à re mensurabili: sed nulla potest esse mensura æternitatis ab ea diuersa; vel enim talis mensura esset in Deo, at quæ sunt in Deo, ea sunt omninò idem cum æternitate & aliis attributis diuinis: vel esset extra Deum in creaturis; at quicquid est in creaturis vnà cum ipsis creatum, initium habet durationis ab æternitate Dei infinitè deficiens: quamobrem non potest esse mensura æternitatis. Præterquam, quòd mensura debet esse (auctore Arist. 10. Metaph. tex. 4.) eiusdem ordinis, atque rationis cuius est res mensurabilis. Relinquitur ergo, nullam esse posse secundum se mensuram æternitatis. Deinde, mensura est, quæ ignorantes quantitatem rei mensurabilis, facit eam determinatè ac præcisè scire: sed nihil est, quod intellectui creato nescienti æternitatem Dei, eam perfectè manifestare possit, quippe cum æternitas sit infinitas durationis, infinitum autem, quia infinitum est, ab intellectu creato comprehendere nō potest: ergo nulla potest esse mensura æternitatis.

Tertia propositio. *Secundum nos, & secundum modum nostrum intelligendi, potest designari in æternitate aliquid tanquam mensurabile, & aliquid tanquam mensurans.* Ipsa enim duratio Dei præcisè sumpta, est mensurabilis, ipsamet vt induit rationem interminabilis & vniformis, est nobis mensura ipsiusmet: quærenti enim quanta sit duratio Dei? respondemus eam esse æternam; rursus percontanti cur sit æterna? respondemus propterea, quòd est interminabilis & vniformis. Itaque nos propter rationem interminabilitatis & vniformitatis, durationi Dei non assignamus tempus aut æuum, sed æternitatem. Duratio autem Dei, & ipsius interminabilitas, atque vniformitas, in Deo nō differunt, differunt tamen secundum modum nostrum intelligendi; ac proinde, vnū potest à nobis assumi & adhiberi pro mēsurā alteri.

*Nullam esse
æternitatis
per se mensuram.*

præsertim cùm duratio Dei per se nobis ignota sit, ratio autem interminabilitatis & vniuniformitatis facillimè innotescat nobis ex negatione terminationis & successionis, quæ manifesta est omnibus in tempore. Ac licet duratio Dei sit indiuisibilis, tamen eminenter, hoc est sine successione, continet vniuersam extensionem temporis, eique secundùm omnes differèntias temporis coexistit, & à nobis apprehenditur & concipitur vt coextensa nostro tempore & omnibus eius differentis: qua etiam de causa attribuiamus ei præteritum, præsens ac futurum. Porro licet ratio interminabilitatis & vniuniformitatis, non propriè determinet nobis quanta sit duratio Dei in se, declarat tamè nobis quanta sit ea ratione, vt distinguitur à duratione xui, & temporis; per eam namque cognoscimus durationem Dei longè diuersam esse à duratione omnium creaturarum. Maneat igitur, æternitatis per se, & (vt Philosophi dicere solent) ex parte rei, nullam esse mēsuram; secundum nos autem, & secundum modum nostrum intelligendi, nihil prohibere, quin aliqua eius mensura esse possit, rudis tamen, & imperfecta. Sed non faciam longiùs, cùm enim de æternitate satis explicatum sit, ratio doctrinæ poscit, vt nos ad tractationem xui maioribus inuolutam difficultatibus, conferamus.

De æu. CAP. XI.

*Varia signif.
cationes.
Æui.*

Res reperio significationes qui apud scriptores satis vītas & tritas. Vnam, pro quacuncq; duratione cuiusvis rei (vt Arist. docet 1. libr. de Cælo text. 100.) siue ea res sit æterna, seu æuiterna, siue tēporalis. Vnde manarūt illa vocabula, æquæuus, coæuus, longæuus. Alteram, pro ipsa æternitate, sic vsurpat nomen xui Arist. 1. libr. de Cælo text. 100. & 11. libr. Metaphys. text. 39. & Beatus Dionysius in lib. de diuinis nominibus cap. 10. & certè id ipsum præ se fert nomen xui, dicitur enim Græcè τὸ αἰὼν, ἀπὸ τοῦ αἰεῖν quasi semper existens. Quamobrem D. Thomas quodlibeto 5. art. 7. ait ob ignorantiam linguæ Græcæ factum esse, vt æuum apud multos distinguatur ab æternitate, similiter, vt si ἀνθρώπος distingueretur ab homine, quod enim Græcis est æuum, hoc idem Latinis est æternitas. Tertiam inuenio, significationem xui pro duratione, cuius est initium, sed nullus finis; qualem durationem habent Angeli, vt æuum sit species quædam durationis media inter æternitatem; & tempus; quæ significatio, vt frequens est apud Theologos, ita est apud veteres Peripateticos inusitata, & ignota. Secundum hanc tertiam significationem, in præsentia nobis agendum est de æuo. De quo duo quæ magnam obscuritatem, & difficultatem habent

habent, explicare volumus; vnum est, quæ sit propria ratio æui, qua propriè differt ab æternitate, & tēpore: alterum est, æuum sit vnum, an multa: & an ratio mensuræ conueniat æuo.

Diuis Bonauentura 1. Sent. dist. 2. quæst. 3. asserit propriam rationem æui, qua distinguitur à tempore, & æternitate, in eo verè positam esse, quòd æuum est duratio habens priùs & posteriùs sine innouatione, aut inueteratione rei, hoc est, sine vlla variatione rei. Putat enim, esse (verbi gratia) Angeli, quod mensuratur æuo in se quidem totum simul esse, nec vnquam minui, vel augeri, vel alio quouis modo variari: at quoniam Angelus, non habet esse à se, verum habet esse à Deo pendens, à quo perpetuò conseruatur, indiget Angelus continuatione huius conseruationis? si enim hodie conseruetur à Deo, & cras desinat conseruari, erit hodie Angelus, sed cras esse non poterit. Quare viuut in singulos dies, horas, & momenta, pendens ex continuatione diuinæ conseruationis: & hodie expectat continuationem sui esse in crastinum, & ita deinceps in futurum. Quamuis igitur esse Angeli sit totum simul, nullam in se admittens variationem, nullamque habens extensionem, tamen continuatio istiusmodi esse ac durationis, habet extensionem, ac proinde priùs & posteriùs; ex quo perspicuum sit, æuum distingui, tum ab æternitate, in qua nec est vlla variatio, nec priùs ac posteriùs, cum æternitas Dei sua vi constet atque cohareat, nec suæ durationis continuationem extrinsecus pendens ab alio accipiat: tum à tempore, cum duratio earum rerum, quæ subiiciuntur tempori, non modò habeat priùs & posteriùs, sed etiam vnà cum tempore variè commutetur, & sicut fluius manat à fonte, semper cum innouatione aquæ, hoc est, cum perpetua scaturigine, ac effluxu variæ aquæ, radius autem prodit à sole, & ab eo conseruatur, sine emissionem noui luminis, sed per continuationem eiusdem, sic res temporalis non solum habet continuationem, sed etiam variationem sui esse; res autem æuiterna habet continuationem sui esse, citra omnem variationem.

Esse autem in duratione æuiterna priùs & posteriùs, (nā non esse in ea variationem secundum innouationem vel inueterationem, ponitur quasi concessu omnium manifestum) probat dupliciter. Primum testimoniis D. Hieronymi ad Marcellam, & D. Anselmi in suo Prologo, qui affirmant hoc esse proprium Dei, & hac re æternitatem Dei præcellere æternitatem cuiuslibet creaturæ, quòd Deus habet totum statum suæ perfectionis simul, omnino expertem præteriti & futuri, prioris atque posterioris. Quare in qualibet duratione creaturæ, reperitur præteritum, & futurum, priùs, ac posteriùs. Deim-

T

*Opinio D.
Bonauentura
de ratione
æui.*

de, hoc ipsum confirmat hac ratione. Si in duratione, Angeli non est præteritum & futurum; ergo in Angelo idem sunt esse, fuisse, ac fore: ex quo efficeretur, ut quia impossibile nunc est, Angelum, qui fuit initio mundi creatus, & adhuc duravit, non fuisse, nec potest fieri à Deo quin fuerit, pari ratione impossibile esset Angelum deinceps non fore, nec Deus facere posset, quin Angelus in posterum haberet esse: siquidem idem est in Angelo fuisse ac fore; quod non modò absurdum est dicere, sed etiam impium. Hactenus ex D. Bonaventura pro eius opinione dictum est.

Refellitur opinio D. Bonaventura.

C A P. XII.

N A N c opinionem D. Bonaventure refellit Henricus quodlib. 5. q. 13. Aegidius in tractatu de mensura Angelorum, & omnes penè Scholastici in 2. Sent. dist. 2. ad eò ut omnes Doctores ad huius sententiæ refutationem atque euersionem conspirasse videantur.

D. Thomas Quodlib. 10. art. 4. negat eam esse intelligibilem: idem in 1. par. q. 10. art. 5. affirmat eam implicare cōtradictionem; tum quia ubi est prius & posterius, ibi necesse est esse aliquam variationem & innouationem rei: non enim prior pars æui simul esse potest cum posteriori parte, repugnat enim prius & posterius simul esse; quare aduentu posterioris partis æui, aliquid de nouo accedit æuo; fit igitur innouatio in æuo: tum etiam quia si esse Angeli, quod mensuratur æuo, est totum simul non habens prius & posterius; ergo ipsum æuum erit quoque totum simul non habens prius & posterius; oportet enim mensuram esse similem rei mensurabili; nec post æuum esse aliquid re diuersum ab ipsa duratione æuiterna: durationem enim superius demonstratum est, re non distingui ab esse & existentia. Nobis etiam non probatur hæc sententia. Nam quod ait D. Bonaventura; in esse Angeli non inueniri prius ac posterius, quippe cum sit totum simul & penitus inuariabile, reperiri autem prius & posterius in continuatione ipsius esse, durationis Angelicæ, ne in speciem quidem est probabile. Tria enim considerari possunt in continuatione ipsius esse Angelici: vnum, ipsum esse quod continuatur: alterum actio Dei, qua is continuatur esse Angeli: tertium, relatio continuationis, cuius extrema sunt actio Dei continuantis, & ipsum esse quod continuatur; sed in nullo horum trium potest esse prius ac posterius; ergo in continuatione ipsius esse Angelici, non est prius ac posterius. Minor probatur. Esse Angeli in se (quod etiam concedit D. Bonaventura) non
habet

habet priùs & posteriùs, cùm sit totum simul & inuariabile: similiter etiam ipsa continuatio ea ratione, vt est actio Dei cõseruantis, & cõtinuantis esse, non habet priùs & posteriùs, quippe cùm nihil aliud sit quã volũtas Dei efficaciter volentis permanentiã ac perpetuitatẽ esse Angelici, quã volitio est tota simul. Iam verò relatio continuationis, non potest habere variationem secundũ priùs & posteriùs: non enim relatio per se variatur, sed tãtũ ob variationẽ vel vtriũque vel alterius extremi; hĩc autẽ extrema huius relationis, quã sunt esse Angeli & actio Dei, nõ variãtur secũdũ priùs atq; posteriùs; ergo neque ipsa relatio cõtinationis habere potest priùs & posteriùs.

Confirmatio etiam opinionis D. Bonauenturæ infirma est, nã quod aiunt Sancti propriũ esse Dei, quod æternitas eius est tota simul, nesciens præteritum & futurum, intelligi debet id soli Deo conuenire tripliciter: primũ, quia solus Deus id habet ex se, alia verò si habet, non habent nisi per participationem; deinde, quia solus Deus id habet necessariò & omninò indefectibiliter, alia verò minimẽ; postremò, quia solus Deus est totus simul secundũ omnia quã in ipso sunt, hoc est, tam secundũ esse, & durationem, quã secundũ attributa, & actiones, omnẽque perfectionem. Angelus autem licet sit totus simul secundũ esse, & durationem, attamen secundũ affectiones & operationes, habet successionem, & variationem secundũ priùs ac posteriùs; quocirca D. Augustinus dicere solet, corpora moueri in loco & per tempus; spiritus moueri per tempus, sed non per loca; Deus autem & corporum & spirituum Creatorem, neque per locum, neque per tempus moueri.

Ratio autem, qua D. Bonauentura idem probare vult, paruo negotio soluitur. Nam esse Angeli in se non habet priùs ac posteriùs, præteritum & futurum; cùm enim ex quo creatum fuit à Deo, totum simul inuariabiliter perseueret, nihil ipsius in præterito præteriens, nihil eius in futuro de nouo accedens, hinc fit, vt in eo idem sit præteritum, & futurum; vel vt veriùs loquar, nullum sit in eo præteritum, nullũque futurum; sed quia non possumus nos apprehendere durationem Angeli eo modo vt per se est, nimirũ totã simul & indiuisibilem, apprehendimus eam cum quadam extensione, prout videlicet coexistit tempori, vel reali, vel imaginario. Itaque esse Angeli quod coexistit tempori præterito, apprehendimus vt præteritum, & vocamus præteritum; quod coexistit præsentì tempori, dicimus præsens, quod autem coexistit futuro tempori, appellamus futurũ: quoniam autem Deus non potest facere vt præteritum non fuerit, potest autem facere vt quod futurũ est nunquam sit actũ, idẽ non potest nũc facere quin Angelus fuerit, hoc est, coexistit tempori præterito,

*Solutio argu-
mentorum D.
Bonauentura*

poreft autem nunc facere vt effe Angeli non fit futurum, hoc eft, vt non coexiftat tempori futuro. Variatio igitur præteriti ac futuri, quæ attribuitur effe Angelico, non prouenit ex natura ipfius effe, fed ex coexiftentia & relatione eius ad varias differentias temporis vel realis, vel imaginarij. Alioquin illa ratione D. Bonauenturæ, poffemus etiam concludere actionem Dei qua conferuat effe Angeli, habere in fe prius & pofterius; nimirum dicet aliquis, non idem eft Deum conseruaffe adhuc Angelum, & conseruaturum effe illum in pofterum, cum non poffit nunc facere quin conseruauerit, poffit autem facere vt futuro tempore non conseruet; ergo in actione Dei erit prius & pofterius, præteritum & futurum. Atque hæc quidem contra opinionem D. Bonauenturæ.

In quo fit ratio aui fecundum D. Thomam, & fecundum Scotum.

CAP. XIII.

DIVVS Thomas 1. par. q. 10. art. 5. inuestigat propriam æuirationem hoc modo; æternitas eft mefura rei omnino & fecundum omnia immutabilis; tempus eft mefura rerum omnino mutabilium; quare necesse eft ratione æui quod eft medium inter æternitatem & tempus, etiam confiftere in medio; ita vt ratio æui fit effe mefuram rei partim immutabilis, nimirum fecundum effe, & partim mutabilis nimirum fecundum affectiones & operationes. Res igitur æuiterne funt infra æternitatem, quia immutabilitati fecundum effe adiunctam habent mutabilitatem fecundum affectiones. Sunt autem fuprà tempus in quo nulla eft immutabilitas. Sub æuo autem funt Intelligentiæ cœli, animæ rationales, & materia prima. Hæc D. Thomas.

Refellitur superior opinio.

Verum non ineptè (nifi ego fallor) poffet aliquis dicere contrà D. Thomam. Cum æuum fit mefura durationis, duratio autem non fit mefurabilis, ea ratione vt eft permanēs aut fluēs; nec vt eft mutabilis aut immutabilis, fed tantum ea ratione vt eft quanta & quodammodo extēfa; iam enim fuperius oftēfum eft, effe permanens vel fucceffiuū, mutabile vel immutabile non nifi per accidens, effe autem quantum, finitum vel infinitum, per fe conuenire durationi qua ratione mefurabilis eft. Cum hæc igitur ita fe habeant, oportet rationem æui attēdere non penes immutabilitatem atque permanentiam rei, fed penes quantitatem; vt quoniam duratio æuiterna partim eft finita, partim verò infinita, incēpit enim aliquando, fed nunquā definet effe, non fit alia ratio æui quàm effe mefuram durationis habentis initium, fed carentis fine. Deinde, effe & duratio Angeli prior eft fecundum naturam

ram affectionibus & operationibus Angeli; quæratur an in illo priore, duratio præcisè sumpta sine ordine & habitudine ad affectiones Angeli, sit mensurabilis, nec ne; non potest negari quin sit mensurabilis, durationi enim per se cōuenit esse mensurabile; cūa igitur duratio Angeli præcisè sumpta non sit mensurabilis æternitate aut tēpore, sed tantum æuo, conficitur rationem æui non respicere per se immutabilitatem quæ est in affectionibus, & operationibus Angeli, sed tantum durationem Angeli. Præterea, cū operationes Angeli habeant aliam mēsuram quàm esse Angeli, hoc enim mensuratur æuo, illæ autem secundum D. Thomam mensurantur tempore discreto, non est rationi cōsentaneum, rationem æui quo mensuratur esse Angeli, sumi ex ordine ad affectiones Angeli, quarum est diuersa mensura.

Sed D. Thomas loco superius citato duo contra eos obiicit, qui definiunt æuū mensuram durationis habentis initium, sed carens fine. Vnum est, potuisse Angelum creari à Deo ab æterno, & tunc duratio Angeli non haberet initium, nihilominus tamen mensuraretur æuo. Alterum est; posse Deum facere vt duratio Angeli habeat finem, annihilando eum, neque tamen ob eam causam desineret mensurari æuo; ex quibus argumētatur D. Thomas, per accidens esse vt duratio quæ mensuratur æuo, habeat initium vel careat fine: & aliunde spectandam & petendā esse rationem æui. Verū ad hæc tripliciter respondere possumus. Primum enim, in constituendis durationum mensuris, non est considerandum quid in rebus possit Deus facere secundum potētiā suā absolutam, sed quid ab eo factū sit; neque curandū est qualis, & quanta fieri potuerit à Deo duratio Angeli, sed qualis & quanta facta sit; alioquin cū possit Deus per suā omnipotētem atque infinitam potestatem rem aliquā corruptibilem, & ab æterno creasse, & in æternum cōseruare (secundū D. Thomæ doctrinam) non rectè Philosophi dicerent, tempus esse mensuram omnium rerum corruptibiliū, propterea quod aliquando sunt, & aliquando non sunt; nec rectè facerent statuendo definitam durationem cuiuslibet rei corruptibilis: non igitur in re aliqua spectandū est qualis à Deo potuerit vel possit fieri, sed qualis facta sit, qualisque secundum ordinem naturalem, & rationem suæ naturæ esse debeat. Deinde, si, quia duratio Angeli posset esse infinita ex parte anteriori, & finita ex parte posteriori, non est spectanda ratio æui ex quantitate durationis; cū possit etiam Deus per absolutam potentiam suā facere vt Angelus nec secundum esse, nec secundum affectiones & operationes suas variationem vllam accipiat; ergo eandem ob causam ratio æui non erit sumenda ex immutabilitate durationis habē-

tis sibi adiunctam mutabilitatem affectionum. Postremò, si Angelus esset coæternus Deo, duratio eius non mensuraretur ævo, sed æternitate participata, sin autem duratio Angeli, sicut habet initium ita ponatur habere finem, dicerem eam non mensurari ævo, sed eadem planè mensura, qua eius operationes secundum D. Thomam mensurantur, nimirum tempore discreto.

Opinio Scoti. Scotus 2. Sent. 2. dist. 2. docet rationē ævi non cōsistere in eo quod sit mensura durationis ex altera parte infinitæ; quia finitum, & infinitum variant quantitatem secundum magis & minùs, vel secundum maiùs & minùs: variatio autem secundum magis & minùs, sicut non variat speciem, ita neque rationem mensuræ variare debet. Quare ratio ævi à Scoto constituitur in eo ut sit mensura durationis permanentis, & quæ sit tota simul. Ex quo fit, septem esse genera rerū quæ mensurantur (secundum Scotum) ævo. Primum visio diuinæ essentia, quam habent Beati. Secundum. Operationes immanentes Angelo naturales ut velle, & intelligere. Tertium. Existentia Angeli, Quartum. Esse cœli. Quintum. Esse animi nostri. Sextum esse materiæ primæ. Septimum. Esse substantiæ corruptibilis, nam etiam hoc est permanens & totum simul.

Refutatur opinio Scoti. Verùm Scotus dupliciter refellitur. Primò, quia superiùs ostendimus cap. 7. durationem per se non esse mensurabilem, quatenùs est permanens & tota simul, vel fluens & successiva, sed quatenùs induit rationem aliquam quantitatis & extensionis; alioquin cum omnis duratio sit permanens aut successiva, non essent nisi duæ mensuræ durationis, una rei permanentis, & altera successivæ: & sic in ratione mensuræ & mensurabilis, ævum non differret ab æternitate. Deinde quod ait Scotus, esse rerum corruptibilium mensurari ævo, quàm sit à vera ratione & doctrina Arist. remotum, & abhorrens, ex iis quæ supra disputauimus cap. 3. huius libri cum ageremus de tempore, perspicuum esse potest. Sed de ratione ævi satis disputatum sit.

Quæ sit propria ratio ævi. Illud autem constituatur tanquam vero propius, & rationi congruentius: propriam ævi rationem in eo per se consistere, ut sit ævum mensura durationis habentis initium, sed carentis fine. Duratio enim æterna est per se mensurabilis propter quantitatem & extensionem existentia quam habet: extensio autem eius ea est, ut retro quidem sit finita habens initium, in posterum autem sit infinita, carens fine. Deinceps videamus, an sit vnum aliquod ævum mensura omnium rerum æternarum.

An sit

*Ad sit vnum æuum omnium æuiterorum, an multa,
recensetur opinio D. Thomæ.*

CAP. XIII.

IVS Thomas 1. par. quæst. 10. art. 6. & quodlibeto 5. art. 7. censet vnū esse æuum quod sit mensura omniū æuiterorum: hoc autem æuum vult esse in primo & supremo omnium Angelorū. Id autem probat dupliciter. Primum quidē, quia si est vnum tempus omnium temporalium mensura, multo verisimilius est vnum esse æuum omnium æuiterorum: cū enim æuum sit simplicius tempore, & propinquius æternitati, oportet ipsum esse magis vnum quā tempus. Quod autem tempus sit vnum, consistens in motu cœli, disertē Arist. docet tum 4. Phy. tex. 133. & 8. Phy. tex. 76. tum lib. 10. Metaphy. tex. 4. Deinde, quod est primum, & simplicissimum in aliquo genere, id sumitur pro mensura cæterorum quæ sunt in eo genere; sic albedo est mensura omnium colorum, & homo omnium animalium; cū igitur primum & supremum æuiternum sit perfectius & simplicius cæteris, quod enim Angelus est superior, eò simplicius operatur; relinquitur æuum locandum esse in primo & supremo æuiterno.

Sed quodnam sit hoc supremum æuiternum, subiectum æui, non satis conuenit inter Thomistas; quidam enim aiunt esse animam Christi, vt quæ sit omnium creaturarum perfectissima; sed hoc non dicitur conuenienter doctrinæ D. Thomæ. Aut enim anima Christi est subiectum æui, propter existentiam eius, aut propter visionem beatificam, aut propter alias operationes eius; non primum, quia secundum D. Thomam 3. par. quæst. 17. art. 2. & quodl. 9. art. 3. humanitas Christi non habet aliam existentiam nec aliud esse, quā esse Verbi Diuini; Christus namque licet habeat duas naturas, non habet tamen duo esse, sed tantum vnum, esse autem Verbi Diuini non pertinet ad æuum, sed ad æternitatem; non secundum, visio enim beatifica cuiuslibet beati ne dum Christi, transcendit æuū, attingens æternitatē, quocirca D. Thomas putat eam mensurari non æuo, sed æternitate participata; non tertium, nā sicut natura animæ Christi per se est minus simplex, quā natura cuiuslibet Angeli, hæc enim essentialiter, nec est composita, nec componens, illa autem, vt non sit cōposita, est tamen componēs & pars cōpositi; ita intellectio animæ Christi tam quæ procedit ex scientia eius acquisita, quā quæ ex scientia infusa, est minus simplex & vnita, & in plures habitus distincta & multiplicata, quā scientia & intellectio cuiuslibet Angeli: quā rem disertis

T iij

& perspicuis verbis tradit D. Thom. 3. p. q. 11. art. 6. Non igitur potest anima Christi esse (secundum D. Thomam) subiectum ævi. Alij Thomistæ fecerunt Luciferum subiectum ævi; ea ratione adducti, quod Lucifer secundum B. Gregorium fuit supremus omnium Angelorum, ac proinde simplicissimus omnium, neque ob peccatum (Dionysio auctore) perdidit dona naturalia, cum igitur simplicitas ævi non sit attendenda in Angelis, penes operationem beatificam, quippe cum secundum D. Tho. mensuretur æternitate participata, sed penes simplicitatem quæ est in operatione naturali Angelorû, alioquin ævum non in vlllo Angelorum, sed in anima Christi, vel B. Virginis Mariæ ponendum esset, vt pote in quibus visio beatifica sit multo perfectior quàm in Angelis, necessario conficitur Luciferum, cuius naturalia sunt omnium simplicissima atque perfectissima, cõstituendum esse subiectum ævi. Verum opinionem horum, conceptis verbis explodit D. Thomas quodlibeto 5. art. 7. non dubitans affirmare Luciferû auersum à Deo, decidisse à simplicitate, & conuersum ad multitudinem rerum quatum primatum appetit, vim eius variè distractam fuisse: quamobrem B. Dionysium in libris de Diuinis nominibus cap. 4. dixisse, Dæmones infirmari circa operationes suas naturales. Verum, quid attinet longius facere, inquirendo sententiam D. Thomæ de subiecto ævi: cum eo in loco quem proximè antè memorauimus, explicatissimis verbis ipse demonstrat, primum æternum quod est subiectum ævi; & mensura aliorum omnium ævitermorum esse supremum Angelum beatum.

Cæterum, rationes, quibus D. Th. opinionem suam de vnitæte ævi probare conatur, possit quis ad hunc modum refellere. Quod enim ait, si tempus est vnum numero, etiam ævum vnum esse debere, dupliciter vitiosa est argumentatio; tum, quod vnum esse tempus, in motu cæli positum, quo vno mensurentur omnes res temporales, & à veritate & doctrina Aristotelis abhorre; superius ostendimus in hoc libro, cùm ageremus de vnitæte temporis: tum etiam, quia vt deus vnum numero esse tempus, non ideo tamen consequens est, vnum etiam ævum esse debere. Etenim, cùm motus cæli, vsque adeo præcellat reliquos motus, vt sit primus, antiquissimus, perpetuus, minimus, æqualissimus, certissimus, communissimus, apud omnes notissimas, & causa omnium aliorum motuum, vt pote sine quo nullus aliorum esse queat, vt docet Arist. 3. Physi. tex. 56. nõ temerè, nec absque ratione facere videntur, qui faciunt vnæ tempus, idque collocant in motu cæli, quo vno mensurentur cæteri motus, qui ab eo pendent. At non ita se habet res in ævo, duratio enim rerum ævitermorum, vniuersæ rationis est in omnibus ævitermis, neq; enim vnus Angelus

gens secundum durationem est vel antiquior, vel simplicior, vel perfectior, vel nobis notior, quàm alius quilibet Angelus; nec duratio vnius, est causa durationis aliorum. Deinde, quod ad eiusdem scitentie confirmationem addit, in vnoquoque genere id esse mensuram equam quæ sunt eiusdem generis, quod in eo genere est primum, simplicissimum & perfectissimum: si intelligatur de mensura perfectionis, concedi potest; sin autem de mensura durationis, negari debet: albedinem enim aliorum colorum, & hominem aliorum animalium mensuram esse constat, non secundum durationem, sed tantum secundum perfectionem.

Explicentur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ochami, Durandi.

C A P. XV.

L T E R T I A opinio est Henrici quodlibeto 1. quæst. 13. & Aegidij in tractatu de Mensura Angelorum; qui opinantur quod sunt æterna, totidem æua esse constituenda: vnumquodque enim æternum habet suum æuum, à quo intrinsecè mensuratur. Huius opinionis duplex est fundamentum quo ea nititur & fulcitur. Vtrum, quod cum omnia æterna sint paria secundum durationem, quæ sola per se est mensurabilis æuo, aut in nullo æterno est ponendum æuum, quod nihil aliud esset quàm destruere æuum: aut cum nulla causa sit cur magis locandus sit in vno, quàm in alio quolibet, seu cuique æterno assignandum est æuum. Alterum fundamentum est, vel primum, quod D. Tho. facit subiectum æui, mensuratur æuo, vel non mensuratur; non mensurari æuo, præter rationem est, quippe cum habeat durationem æquè mensurabilem, æque cetera æterna: sin autem mensuratur æuo: vel mensuratur æuo, quod est extra ipsum in aliquo alio æterno, at neque est vllum æuum superius superius, ac prius primo, neque conuenit primum æternum mensurari per æterna, quæ sunt illo inferiora: vel mensuratur intrinsecè æuo, quod in ipso est hæret, ac paritate vnumquodque aliorum æternaorum suo æuo mensurari potest. Quare tot sunt æua, quot æterna. Sed hanc opinionem quidam refutant ea ratione, quod mensura debet esse extrinseca rei mensurabili, & ab ea diuersa, eaque notior, quod non haberet locum in æternis, si eorum vnumquodque esset sui ipsius mensura.

Tertia opinio, est Scoti 2. Sent. dist. 2. q. 3. cui non placet, vel vnum tantummodo esse æuum, vel tot esse æua, quot æterna. Sed illud magis probati viderur, quolibet superius æternum esse mensuratum eius æterni, quod est illo inferius: ita vt primum sit mensura secun-

Opinio Henrici vnumquodque æternum habere suum æuum à quo mensuratur.

Opinio Scoti, quodlibet superius æternum esse mensuratum inferius.

di; & secundum, tertij; & ita deinceps in aliis. Verùm, illud Scoto maximè aduersatur, quòd necesse est secundùm ipsum, primum æiternum, aut nullam habere mensuram, cùm tamen habeat durationem non minùs, quàm reliqua æiterna, mensurabilem; aut seipso mensurari, quòd & paulò ante refutatù est, & Scoto videtur improbabile.

Opinio Ochami & Durandi, nullum esse æuum.

Quarta opinio est Guilielmi Ochami, Durandi, & Gabrielis Biel 2. Sent. dist. 2. qui aiunt nullum esse æuum: quod, argumento ducto ex refutatione superiorum opinionum, ad hunc modum ostendi potest, si est æuum, aut est vnum omnium æiternorum; aut est suum cuique æiterno, aut quodlibet superius æiternum est æuum inferioris; sed nihil horum dici posse, satis perspicuè demonstratum est, refutando opiniones D. Thomæ, Henrici, & Scoti; ergo nullum est æuum. Hæc sententiam, assertores ac defensores æui, oppugnant ea ratione, quòd omnis duratio est per se mensurabilis, & oportet mensurâ congruentem esse rei mensurabili; cùm igitur æiterna habeant durationem mensurabilem, & non tempore nostro; nec æiternitate Dei: neutra enim mensura propriè congruit æiternis, necessariò efficitur præter tempus & æternitatem, aliam quandam mensuram constituentem esse propriam rerum æiternarum, quæ vocatur æuum.

Exponitur sententia Auctoris.

C A P. XVI.

HÆc disputatur ab aliis de vnitæte æui. Nobis autè, quid in tanta opinionum varietate propius, atque similis verò esse videatur, explicatis duabus propositionibus aperiemus: illud præmonendo, nomen æui dupliciter posse accipi. Vno modo pro ipsamet duratione æiterna, quæ habet initiũ, & caret fine; quomodò nemo potest negare æuũ esse in rebus, nisi quis negare audeat Angelos, cœlos, animos nostros & materiã primã, habere esse incorruptibile vel habuisse durationis initiũ. Altero modo pro re aliqua quæ extra animam existens, verè sit mensura huiusmodi durationis æiternæ: atque hæc significatione sumitur æuum; cùm de eo disceptatur sitne in rebus, & an sit vnum; an multa. Hæc distinctione æui declarata, subiiciamus duas illas propositiones, quæ nostram de æuo sententiam continent, paucis comprehensam.

Prima propositio. Non est in rebus aliquid distinctum à tempore, nuncupatum æuum, quod sit verè ac propriè mensura durationis æiternæ. Hæc propositio probari potest eadem ratione, qua superius probata fuit quarta opinio, nimirum refutando sententias eorũ qui introducentes æuum, variè ipsum constituunt. Verùm, præterea confirmat-

confirmatur etiam hoc firmissimo argumento. Non debet poni æuū propter durationem æuiternam, hæc enim, cum non sit quanta, & extensa, & habes partes, utpotè quæ est tota simul & indiuisibilis, & cum sit infinita, per se non est mensurabilis; non enim esse potest per se mensurabile, nisi quod est quantum, & finitum, id quod supra in hoc libro, & perspicue ostensum est, & sæpe inculcatum. Non est etiam opus æuo, propter intellectum Angelicū, is enim cum intrinsecè, ac per se cognoscat perfectè suam durationem, sicut perfectè cognoscit suam substantiam, esse potentias, operationes, & omnia quæ naturaliter de ipso Angelo sunt cognoscibilia, ita non eget mē-
*Probatnr autē
 propriè non
 esse mēsuram
 durationis æ-
 uiternæ.*

sura aliqua extrinseca ad cognoscendam suam durationem. Etenim cum quantitas alicuius rei per se est ignota, tunc ad eam cognoscendam adhibetur extrinsecus alia quantitas notior, quæ illi tanquam mensura applicata, eam manifestat; quod si prior illa quantitas, per se notissima esset, frustra quæreretur mensura aliqua ad eam manifestandam. Cum igitur sua cuilibet Angelo duratio sit notissima, & tam nota quàm duratio alius cuiuslibet Angeli, nihil attinet ex parte Angeli, quærare mensuram aliquam ad metiendam atque declarandam eius durationem. Denique, non est necessarium æuum, propter intellectum nostrum; tum quia ipsum æuum qualecunque fingatur, aut magis aut æquè ignotum nobis est atque ipsa duratio Angeli; quocirca non potest illud esse nobis huius mensura; tum quia nos durationem Angeli, non metimur per æuum, sed per coëxistentiam & relationem eius ad tempus nostrum, quare cum æuum non debeat poni vel propter ipsam durationem æuiternam, vel propter intellectum Angeli, vel propter intellectum nostrum, relinquitur ipsum frustra poni. Verum igitur est quod probandum suscepimus, per se & ex parte rei, nullum esse æuum quod verè ac propriè mensura sit durationis æuiternæ.

Secunda propositio. Est aliqua secundum nos, mensura durationis æuiternæ. Dupliciter nos metiri solemus res æuiternas; vno modo generaliter & confuse; altero modo particulariter, & distinctè; priorem modum conficit mens nostra effingendo quandam generalem durationem dignoscendi quanta sit duratio rerum æuiternarum ex ne-
*Obserua dili-
 genter doctri-
 nam hanc de
 mensura du-
 rationis æui-
 ternæ.*

gatione temporis, & æternitatis; cum enim res æuiterna nec sit temporanea, quippe cum sit incorruptibilis, nec ynquā desinat esse, neq; sit æterna, propterea quòd habet initium durationis; mēs nostra (qua est solertia) animaduertit huiusmodi res æuiternas habere tertiā quādam durationis speciem, interiectam & mediam inter tempus: & æternitatem, inferiorem quidem æternitate, quia initium habens aliquando esse cœpit, superiorem autem tempore, quia sine carens nū-

quam esse desinet: quam durationem appellamus ævum, nomine vñ Theologorum, iam pridem recepto & trito: & quæ habent eĩusmodi durationem, eas res æuiternas appellatione inde ducta, nominamus. Quare nomen æui, si quis attendat animum ad rei naturam & vñ loquentium, comperiet significare potius ipsammet durationem æuiternam quàm aliquam eius mensuram. Porro, ratio illa qua declaramus quanta sit duratio æuiterna, dicentes eam habere initium, sed carere fine, vel esse ante quidem finitam, post autem infinitam; est generalis & rudis atque crassa, nec tam est mensura æuiternitatis, quàm explicata eius notio & quæsi descriptio. Posterior autem modus dimetiendi durationem æuiternam particulariter, & distinctè, qui est nobis manifestissimus atque familiarissimus, fit per coexistentiam, & relationem durationis æuiternæ ad tempus nostrum. Etenim nos durationem æuiternam Angelorum apprehendimus quæsi coextensam tempori nostro, eĩusque differentis omnibus coexistentè quo fit, vt illi nos & prius & posterius, & fuisse, esse & fore (quæuis ipsa indiuisibilis existens tota simul sit) tribuamus: illamque distinguamus in dies & annos, non secus quàm durationem rerum temporalium: dicimus enim Angelos nondum vixisse & durasse sex mille annos, non enim tantum spatium temporis interfluxit, postquam ipsi vnà cum mundo, & ipso tempore creati sunt. His igitur duobus modis metiri consuevimus durationem rerum æuiternarum; illud autè ævum; quod ab aliis inducitur tanquàm propria mensura eĩusmodi rerum, & vacat, & verò nullum esse videtur in rebus, nec id cū do illarum rerum agitur mensura, per se venit atque cadit in sermonem, atque apprehensionem seu cogitationem hominum.

Verùm de æuo hactenus: sequitur, vt de tempore discreto, quod à quibusdam ponitur quarta mensura ab aliis tribus supradictis differens, verba faciamus, de quo cū pauca dixerimus, finem huic disputationi, quæ est de mensuris durationum, imponemus.

De tempore discreto, opinio Thomistarum.

C A P. XVII.

R. I A sunt genera operationū Angelī. Est enim operatio eius beatifica; quæ est visio diuinæ essentiz, quā D. Thomas ait mensurari æternitate participata: est etiā operatio eius trāiens in res corporeas, vt cū Angelus mouet secundū locū corpora, vel ipse etiā secundū locū mouetur; quod genus operationis, cū sit res quædā mutabilis, successiua & temporalis est enim motus localis, non videtur requirere aliam mensuram, quàm tem-

tempus nostrum. Nam quòd talis motus efficiatur ab Angelo, qui est suprà tempus, & qui operando non pender à tempore, id non obstat, quominus is mensuretur à nostro tempore; alioquin pari ratione concludi posset motum primi mobilis, quoniam is efficitur ab Intelligentia, nec pender ab alio motu, non mensurari tempore nostro. Quanquàm non me latet D. Thomam 1. part. quæst. 53. artic. 3. affirmare motum localem Angeli, qui fit propter aliquam operationem Angeli transcurrentem in res corporeas, si continuus sit, mensurari tempore continuo; non hoc nostro quo mensurantur res sublunares, sed quodam alio diuerso, & superiori; ita vt secundum D. Tho. sint tria tempora inter se diuersa; vnum, hoc nostrum, quo metimur sublunares motus Physicos pendentes à motu cœli; alterum tempus quoddam continuum superius priori, non pèdens à motu cœli, quo mensuratur motus localis Angeli; tertium est tempus discretum, de quo tunc disputationem instituimus. Sed hæc quàm vera sint, & rationi consentanea, alij iudicent, neque enim omnia sunt huius disputationis ac loci. Mihi certe tempus illud continuum ab hoc nostro diuersum, nec videtur vllà ob causam necessariū, cum ad omnē durationem cōtinuè successiuam, metiendam, hoc nostrum tempus satis sit, nec facile expediri possit in quo, quemadmodum, & quorsum sit illud alterum tempus. Etenim vna est ratio temporis, quæ est esse numerum motus secundum prius & posterius, qualiscunque & cuiuscunque & in quocunque sit ille motus. Non enim propter motus varietatem quæ oritur vel ex subiecto, vel ex termino ad quem, vel ex mouente, variatur tempus, nisi tantum per accidens & materialiter.

Sed ad varietatem operationum Angeli reuertamur. Præter illa superiora duo operationum genera, tertium est continens naturales operationes Angeli immanentes, & spirituales; cuiusmodi sunt intelligere & velle, loquor de intellectione & volitione naturali, vt hinc excludamus beatificam. Huiusmodi autē operationū, quatuor secundū Thomistas sunt proprietates. Prima, quod habet durationē vtrinque finitam, incipiūt enim & desinunt esse, potest namque Angelus de nouo suscipere intellectiōnem alicuius rei, & paulò post eā deponere. Secunda. Potest intellectio Angeli esse instantanea, ita vt Angelus vno tantum instanti rem aliquam intelligat, & consideret; potest etiā diuturnior esse, si Angelus intellectiōnem diu continuat; ex quo fit, vt possint huiusmodi operationes secundū suam durationē proportionē quadā respondere vel tempori nostro; vel vnitātū eius instanti. Tertia in naturalibus intellectiōnibus Angeli est successio non continua: nam vna intellectio non est continua alij intel-

lectioni, non enim sibi inuicem continenter cohærent, sed est successio discreta, vna enim intellectio succedit post aliam; potest enim Angelus intelligens hominem, deponere intellectiorem eius & suscipere intellectiorem cæli, vel immediatè, vel mediatè. 4. Huiusmodi operationes, non sunt ens aliquod fluens & successiuum, sed permanens, & totum simul; non quod volitio Angeli sit indiuisibilis, non suscipiens magis, & minus: potest enim intendi & remitti; neque enim necesse est voluntatem Angeli quamcunque rem velit, in eam ferri omni sua vi, & conatu, sed quia volitio Angeli; non est sicut motus, cuius esse consistit in fluxu, & successione; & cui repugnat, vt is habeat partes aliquas simul permanentes.

Nota sententiam Thomistarum de tempore discreto.

Harum igitur operationum Angeli mensuram, Thomistæ appellat tempus discretum: tempus quidem, propterea quod videtur esse proprium temporis metiri durationem finitam in qua est successio secundum prius ac posterius; tempus enim definitur numerus motus secundum prius ac posterius; supradictæ autem operationes Angeli, habent durationem finitam, estque in illis successio secundum prius & posterius, ea ratione vt paulò ante declaratum est à nobis. Discretum verò tempus appellant, quia illæ operationes Angelicæ non succedunt sibi inuicem continuè sed discretè ac distinctè vna consequitur aliam, siue mediatè siue immediatè; at hoc nostrum tempus cum sit mensura motus qui est continuus habens continuam suarum partium successionem, ritè nominatur tempus continuum. Porro quælibet operatio Angeli vocatur instans, siue duratio eius sit instantanea siue non, & ex huiusmodi instantibus componitur tempus discretum: itaque vnaquæque illarum operationum mensuratur vno instanti temporis discreti, ipsa verò huiusmodi operationum successio & variatio secundum prius & posterius, mensuratur ipso tempore discreto; quemadmodum in mensura multitudinis, quælibet res siue magna sit siue parua mensuratur vnitatem, multitudo autem rerum mensuratur numero.

Quadruplex discrimin inter tempus continuum & discretum secundum Thomistam.

Atque hinc licet colligere quadruplex discrimin inter nostrum tempus & hoc tempus discretum. Primò, illud est mensura successionis continuæ, hoc successionis discretæ. Deinde, illud non componitur ex suis instantibus, hoc ex suis instantibus componitur non secus quam numerus ex vnitatibus. Postea, instans illius temporis, semper est indiuisibile, nec potest vlli parti temporis coexistere: instans huius discreti temporis, licet in se sit indiuisibile aliquando tamen secundum durationem suam coexistit tantum instanti nostri temporis, aliquando etiam alicui parti nostri temporis. Postremo, in illo non possunt instantia esse sibi inuicem immediata neque continuè, neque contiguè, neque deinceps;

deinceps; vt probat Arist. 6. Phy. in hoc autem possunt instantia esse sibi inuicem immediata, ceu vnitates in numero.

Hæc est opinio Thomistarum de tempore discreto: quam innuit D. Thomas 1. par. quæst. 10. art. 5. ad primū & quæst. 53. art. 3. & quodl. 10. art. 4. D. Bonauetura 1. Sent. dist. 37. eandem sequitur Hêricus quodlib. 1. quæst. 13. & Aegidius in tractatu de mensura Angelorum, & Durandus 2. Sent. distinct. 2. quæ sententia probatur primū hac ratione. Duratio huiusmodi operationum Angeli, est mensurabilis; sed non æternitate, nec æuo, nec tempore nostro, ergo hoc tempore discreto: illa enim duratio non est mensurabilis æternitate, nec æuo, tum quia est vtrinque finita habens initium & finem, tum quia recipit successionem secundum prius & posterius, quæ duo sunt contra rationem æternitatis, & æui. Nec est mensurabilis hoc nostro tempore, partim quoniam illiusmodi operationes cum sint spirituales & non pendentes ab vllō motu corporeo, sunt suprā tempus nostrum, & altiore mensuram requirunt: partim quia potest Angelus habere duas intellectiones instantaneas sibi immediatè succedentes, quæ non possunt mensurari tempore nostro, cum sint totæ simul, & indiuisibiles, nec instantibus nostri temporis, cum sint inter se immediatè coniunctæ, quod repugnat instantibus nostri temporis.

Deinde, conantur idem persuadere multis testimoniis D. Augustini: is enim tum in 8. lib. super Genesim cap. 21. & lib. 12. de Ciuit. Dei cap. 15. cum aliis quamplurimis locis, ait in operationibus Angelorū esse implicatum tempus; & creaturam spiritualement tametsi non per loca, per tempora tamen moueri à Deo. Sed quidam vehementer vrgent Thomistas illo argumento. Si Angelus potest habere duas intellectiones instantaneas sibi immediatè succedentes, quarum vnaquæque per se respondeat instanti nostri temporis, quod ipsi concedunt & sumunt ad probandam suam opinionem, ex eo necessariò conficitur etiam in nostro tempore posse dari duo instantia sibi immediata: nam prior intellectio Angeli respondet vni instanti nostro, & posterior intellectio respondet etiam vni instati nostro; sed posterior intellectio ponitur immediatè succedere priori; ergo pari ratione vnum instans nostrum immediatè succedit alij instanti.

Scotus 2. Sent. dist. 2. quæst. 4. quoniam opinatur rationem æui in eo esse vt metiatur durationem permanentem, & quæ est tota simul cuiuslibet, rei qualiscunque ea fuerit, hoc est, siue incorruptibilis siue corruptibilis; siue durationis infinitæ, siue finitæ, ideo ait operationes Angeli, de quibus nunc agimus, mensurari æuo, cum singulæ habeant durationem permanentem, & totam simul: neque referre quanta sit earum duratio finita ne, an infinita, magna, an parua. Ve-

ram quia opinionem Scoti suprà refutauimus, cùm ageremus de ratione æui, non erit in præsentia opus eam refellere.

*Sententia au-
ctoris de tem-
pore discreto
breuiter ex-
posita.*

Quod igitur est iudicium, quæ sententia nostra de hoc tempore discreto? Equidem tria hîc statuo. Primum enim arbitror, triplicem tantum esse speciem durationis, spectâdo rationem quantitatis, propter quam solam duratio est per se mensurabilis; vnam æternam, vtrinque infinitam; alteram æuiternam, ex altera parte infinitam; tertiam temporalem ex utrâque parte finitam, quæ nimirum, & initium habet & finem; nec præter has alia vlla fingi potest. Deinde, aio tempus dupliciter posse accipi; vel Physicè, quod tantum est in iis, quæ subiiciuntur motui Physico, quo tempore certum est non mensurari operationes Angeli: vel Metaphysicè, quod reperitur vbicunque est aliqua successio vnius post aliud, & variatio secundum prius & posterius; atq; hoc modo sumit tempus D. Augustinus, cùm inquit Angelos moueri in tempore, & in eorum actionibus esse tempus. Postremò, quod in fine præcedentis capitis diximus de æuo, idem quoque de duratione operationum Angeli sentiendum, dicendumque arbitramur: nempe, huiusmodi durationem per se mensurabilem non esse, cùm sit indiuisibilis, expers quantitatis & extensionis, omne autem mensurabile necesse sit esse quantum & aliqua prædictum extensione; neque verò ad eam durationem manifestandam opus esse Angelo aliqua extrinseca mensura, cū illam durationem Angelus intrinsecè, & per se cognoscat perfectissimè; neque nostra causâ introducendam esse mensuram aliquam illius durationis diuersam à nostro tempore, quæcunque enim fingatur, erit nobis quàm illa duratio, vel æquè ignota vel etiam ignotior: neque nos aliter illam durationem operationum Angeli metiri possumus, quàm durationem existentiz ipsorum, per coexistentiam nimirum, & relationem ad nostrum tempus; denique quæcunque paulò antè diximus de æuo; ea possunt (ne sæpius eadem repetantur) ad hunc locum transferri, & accommodari. Sed vereor, ne dum quæ ad mensuras durationum pertinent, ea nimis subtiliter ac diligenter persequor, longius prouectus & euagatus sim, quàm patitur ratio mei instituti, quare finem huic disceptationi, & duodecimo libro imponens, referam me ad ea quæ reliqua sunt huius operis, pertractanda.

FINIS DVODECIMI LIBRI.

DE NA-

DE NATVRA MOTVS

LIBER DECIMVSTERTIVS.

QUAM EST motus communis omnium rerum quæ natura constant, tam est cognitio eius non modò vniuersæ Philosophiæ naturali, sed aliis etiam permultis disciplinis, necessaria. Quot autem, & quantas utilitates scientia motus ad omnes Philosophiæ partes percipiendas adferat, hinc perspicuum esse poterit. Primò, natura, in

Cognitio motus ad omnes Philosophiæ naturalis partem simulatque alias disciplinas plurimū conducit.

qua explicanda tota Physica occupatur, ignorato motu nequit bene cognosci; cum natura definiatur esse principium motus, & motus sit quippiam proprium naturæ, omni soli & semper conueniens; vide Arist., *Phy. tex. 1.* Deinde, res subiectæ Philosophiæ naturali, eius definitiones, demonstrationes, termini denique ac limites Physiologiæ definiuntur motu: & ab Aristotele scientiæ speculatiuæ ita distinguuntur, vt Physica res motui omninò coniunctas tractet, Mathematicæ disciplinæ ratione à motu seiunctas, Metaphysica, re & ratione separatas. Postea, pleraque ac præcipua fundamenta Philosophiæ, motu deprehensa & cognita fuerunt: motu enim reperta sunt quatuor genera causarum, quod indicat vniuscuiusque causæ definitio; motu locali & alteratione, inuenta sunt quatuor elementa; materiam primam esse, atque ingenerabilem, & incorruptibilem esse, motus patefecit: mundum æternum esse, & generationem rerum æternam Aristoteles, falsò quidem, sed ex motu tamen argumetur: priuatio motus Physici monstrauit Aristoteli humanum intellectum ingenerabilem, & incorruptibilem esse, dissimilem formis materialibus, & vt intellectus est, extra considerationem Physici. Quod natura propter finem agat, motus rerum naturalium, qui ordine ac vt plurimum eodè modo sunt, manifestè ostendit. Præterea, omnium rerum perfectio, motu declaratur & acquiritur; nam quæ non sunt, per motum existunt; quæ iam sunt, perfectionem suam, vel in motu habent, vt animata; vel per motum acquirunt, vt res inanimata; vel motu perfectionem suam aliis communicant, vt cæli & Intelligentiæ. Adhæc, sublaro

motu gradus, species, & perfectiones rerum naturalium discerni non possent. His accedit, quod ex motu natura cœli differens ab his sublunaribus, numerus, ordo, & dignitas orbium cœlestium, & ordo vniuersi cognoscitur. Postremò, si tollis motum: nec Metaphysica, nec Perspectiua, nec Musica, nec Astronomia, nec Medicina, nec alię multę disciplinę, speculatiuę, actiuę, & factiuę stare poterūt. Vide Arist. 8. Phys. text. 22. Cùm igitur tam multiplex sit vtilitas, quam parit cognitio motus, visum nobis est separatim de motu generalem tractationem conscribere, tres ob causas. Primò, quoniam contemplatio & cognitio rerum vniuersalium, præcedit cognitionem rerum particularium: quamobrem generalis motus præcognitio, necessaria est ad intelligendas species eius. Deinde, quoniam de motu Aristoteles & pauca vniuersè scripsit, eaque non vno in loco, sed sparsim in variis. Postremò, quia si omnia, quę ad motum vniuersè pertinent seorsim explicata fuerint, cū ad tractationem specierum eius accedemus, breuior erit, facilior, & ordini naturali congruens earum explicatio: sic enim, & quę omnis motus communia sunt, & quę vniuscuiusque motus propria, dispiciemus; & in omnibus rebus demonstrationibus vniuersalibus, ac propriis vtentes, propriam, atque perfectā cuiusque rei scientiā consequemur. Tripartita autē erit tractatio motus, in tres libros diuisa. Primum enim explicabuntur, ea quę attingunt essentiā motus. Tū, agetur de variis & præcipuis quibuscūq; diuisionibus motus. Postremò, differemus de motu æternitate. In hoc autē, qui proximè sequitur, libro, tria explicanda sunt, quę pertinet ad declarandam motus naturā. Vnum est, in quo Genere, vel Categoria poni debeat motus. Alterū est, subtiliter ac diligenter explanare definitionem motus traditam ab Arist. 3. Phys. Tertium est, agere de terminis motus, ex quibus, vnitās, distinctio, cōtrarietas, & præstantia motus, æstimatur.

In quo Genere, seu Categoria sit motus.

C A P. I.

H A NC quæstionem tractat Alexander 1. lib. Naturalium quæst. ca. 21. Simplicius in Prædicamentis, & obiter super 4. text. lib. 3. Phys. Auerroës 1. Phys. comm. 4. & 5. lib. Phys. comm. 9. Albertus in 3. Phys. tractatu 1. cap. 3. A nobis sic declarabitur, vt primò exponamus sententiam, quam arbitramur magis probabilem; deinde, si quę remanet dubitatio propter eos, qui cōtra sentiunt, eam tollamus.

Sententia autem nostra duas partes habet; priori asserimus motū in nullo certō Prædicamento per se reponi: posteriori autē affirmamus, motum

motum poni in Prædicamento reductiuè, id est, reduci ad Prædicamentū eius rei, ad quā fit motus; vt generatio, quia fit ad substantiam, reducitur ad Prædicamentū substantiæ; augmentatio ad Prædicamentum quantitatis; & similiter alij motus. Prior pars nostræ sententiæ, ita probatur. Primò, neq; motus est aliquod Prædicamentū diuersum ab aliis decē, vt putauit Plotinus referente Simplicio, quia decē tantum esse Prædicamenta, & omniū terè Philosophorū consensu receptū est; & hoc demonstratur tū in Logica, tū in Metaphy. neq; motus ponitur in aliquo Prædicamento illorū decē, quia Arist. in nullo eorū reposuit motū, immo reposuit in Postprædicamentis, significans motū non contineri in aliquo certo Prædicamento, sed vagari per multa Prædicamenta. Deinde, omnes interpretes exponentes textū 4. lib. 3. Phy. aiunt motum, non dici vniocè, vt videre licet apud Simpliciu, Auerroè, Albertū; ergo motus non reponitur in aliquo Prædicamento; nā tā æquiuoca, quā analogā remouentur à Prædicamentis. Et confirmatur hoc, quia sicut Arist. in 7. Metaphy. text. 4. ait substantiam esse priorem accidente, tempore, natura & perfectione, ita idem scribit 8. Phys. 56. motum localem esse priorem alijs motibus, tempore, natura, & perfectione; ergo sicut substantiæ & accidenti, non datur vnum commune genus, ita neque dabitur genus cōmune motui locali, atque alijs motibus. Præterea, motus idem est secundum rem cum termino ad quem, vt posterius ostendetur, & quamuis hoc apud aliquos dubium sit, tamen illud certum est apud omnes, motum nō posse existere, aut definiri sine termino ad quem, quoniam ab ipso accipit vnitatem & distinctionem, vt dicitur 5. Phys. si ergo motus esset genus commune generationi, augmentationi & alterationi; ergo daretur terminus ad quem respondens illi motui generico, communis genericè, & substantiæ, ad quam fit generatio, & qualitati ad quam fit alteratio, & quantitati ad quam fit augmentatio, quod & Arist. negat 3. Phy. tex. 4. & per se absurdū est, quoniā substantia, quantitas, qualitas, cum sint genera summa, non habent aliquod genus superius, neque quidpiam quod de illis vniocè dicatur. Postea, si motus esset vnum aliquod genus; ergo augmentatio, alteratio & alij motus, essent vnius generis, quod est falsum; quoniā Arist. 5. Phys. text. 31. tradit tres modos, secundum quos motus dicitur esse vnus, nam inquit, vel motus est vnus genere, cuiusmodi sunt omnes motus, qui pertinet ad eandem Categoriam, vt omnes generationes inter se, vel alterationes inter se: vel est vnus specie, quoniam terminus ad quem est vnus speciei, vt omnes calefactiones sunt vnus speciei, quia fiunt ad calorem, qui est vna species qualitatis: vel est vnus motus numero, quando & subiectum, & terminus ad quem, & tempus est vnum.

numero. Si autem motus in communi, esset genus, Arist. prætermisisset alium modum unitatis, secundum quem omnes motus possent dici esse vnius generis; quatenus conueniunt in motu, qui ponitur esse genus illorum, & ea ratione, generatio, alteratio, & latio essent vnius generis.

Posterior autem nostræ sententiæ pars, quod motus reducatur ad Categoriā eius rei, ad quam tendit motus, sic ostēditur. Primò, quia via, & principium, reducitur ad Prædicamentum eius rei, ad quam est via, & cuius est principium; sed motus (verbi gratia) generationis, est via ad substantiam, & idem iudicium est de aliis; ergo, &c. Postea, imperfectum & perfectum non variant speciem: sed motus nihil aliud est quàm res ad quam est motus, prout est imperfecta, & in fieri; vt calefactio nihil aliud est quàm calor prout est imperfectus & tendit ad perfectionem, quare ambo ad idem Prædicamentum pertinebunt. Tum, actus, & potentia pertinent ad idem Prædicamentum; vt calor in potentia & calor in actu, non pertinent ad diuersa Prædicamenta, sed reducuntur ad idem; ergo quod est in potentia non differt genere, ab eo quod est actu; ergo multo minus quod partim est actu partim potentia, differet genere ab eo, quod est actu; sed motus nihil aliud est quàm res quæ producitur, prout partim est actu partim potentia; ergo non differet genere ab ipsa re; nam si calor in potentia est eiusdem Categoriæ, atque calor in actu; ergo calor (vt ita dicā) siens, qui partim est actu partim potentia, erit quoque eiusdem Categoriæ, atque calor in actu: & hanc rationem tangit Auerr. 5. Phys. comm. 9.

Quomodo dixerit Alexāder motū referri posse ad varias Categoriā.

Nunc respondendum est cuidam obiectioni quæ contra supradictam sententiā existit ex his quæ scribit Alex. 1. lib. Naturaliū quæst. cap. 21. illic enim ait motum pertinere ad varias Categoriā, nimirum ad Categoriā quantitatis, ad aliquid, passionis, qualitatis, & ad Categoriā eius formæ ad quam dirigitur motus. Sed respondendum est, motum, per se ac directè, ad nullam Categoriā pertinere (vt supra ostensum est) secundum quid autem, pro vt variis modis consideratur, etiam posse referri ad varias Categoriā. Potest enim reduci ad Categoriā quantitatis, quatenus est de genere continuorum, vt hinc inquit Arist. principio lib. 3. Phys. nam continuum & discretum, species sunt quantitatis: ad Categoriā verò ad aliquid, quia motus est actus mouentis in mobili, vt definit Aristot. 3. Phys. text. 23. mouens autē, & mobile sunt relatiua: reuocatur quoque ad Categoriā passionis, quia sicuti passio est in patiente, ita motus in mobili, & sicuti per passionē res transmutatur & afficitur, ita quoque per motum; & quia tertia species qualitatis appellatur passio, & paribilis qualitas, hoc

hoc etiam nomine motus redigi posset ad Categoriā qualitatis: potest enim, quia motus est via ad aliquam formam, & non differt ab ea, nisi tanquam imperfectum à perfecto, merito reducitur ad Prædicamentum illius: hæc igitur considerans Alexander, scripsit motum referri posse ad varias Categorias. Quod autem hæc vere & propriè dici nequeant de motu, hinc planum est: motus enim per se non est in Prædicamento quantitatis, quoniam Arist. & in Logica in Categoria quantitatis, & in Metaphys. lib. 4. tex. 18. ait motum esse quantum per accidentis: nam omnis duplex sit ratio quantitatis, una esse diuisibile in partes, altera esse mensuram; neutra per se conuenit motui, motus enim diuisibilis est vel propter mobile, vel propter id in quo sit motus: ratio autem mensuræ non conuenit motui per se, sed propter tempus, quod est numerus motus. Deinde, neque est in Categoria ad aliquid, nam si motus est relatiuum, necessario habebit suū correlatiuum: hoc autem, vel erit mobile, vel mouens, nam quid sit aliud, ne fingi quidem potest: at respectus motus ad mobile, cum sit respectus accidentis ad suū subiectum, non pertinet ad Categoriā ad aliquid, alioquin omnia accidentia includerentur in Prædicamento ad aliquid; respectus autem motus ad mouens, est respectus effectus ad causam, qui licet secundario & ut vocant, secundum dici, habeat vim aliquam relationis, tamen principaliter & secundum esse, minime habet; alioquin omnes res quæ productæ sunt à Deo, coniungi deberent in Categoriā ad aliquid. Quod non sit in Categoria actionis, vel passionis, ex eo perspicuum est: quia motus indifferens est ad actionem, vel passionem: & idem motus, prout habet respectum ad agens, dicitur actio, prout autem habet respectum ad patiens, dicitur passio; quare si quia per motum patiens mouetur, debet motus poni in Categoria passionis; ergo pari ratione, quia per motum agens mouet, æque deberet collocari in Categoria actionis. Deinde, si motus est in Categoria passionis; ergo hæc est bona prædicatio, motus est passio; similiter hæc quoque est bona, actio est motus; ergo à primo ad vltimum, erit quoque bona prædicatio hæc, actio est passio, per illam regulam priorificam, Dicitur de omni, &c. quod absurdū est, quippe cum actio, & passio sint Categoriæ diuersæ inter se. Quod autem ait Alexander, motum pertinere ad tertiam speciem qualitatis, quatenus est quedam passio, non est absolute verum; nam passio, quæ est tertia species qualitatis, non est quilibet motus, sed tantum est alteratio, neque est quilibet alteratio, sed quæ breui, & celeriter transiit, nec afficit, atque denominat subiectum. Verum ad quam Categoriā pertineat motus, satis dictum sit.

Explicatur definitio motus tradita ab Arist. 3. Phys. text. 6.

C A P. II.

ARISTOTELES in 3. libr. Phys. magna diligentia vsus est in explicanda natura motus: nam à text. 3. vsque ad 6. præmisit quatuor hypotheses valde utiles, ad definiendū motum. Deinde, dedit tres definitiones motus; vnā text. 6. alterā text. 16. tertiam text. 23. Postea multis modis declarauit & confirmauit primam definitionem, à text. 7. vsque ad 12. explanando particulas definitionis, à text. 12. vsque ad 16. demonstrādo eos, qui secus de motu senserunt, vel aliter ipsum definierunt propriam naturam eius ignorantes, multū errasse. Postremo, quoniam vt dicitur libro 4. Phys. text. 31. signum bonæ definitionis est, ex illa solui posse dubitationes, quæ circa rem definitam existunt, idcirco Arist. à text. 18. vsque ad 24. diligenter exponit duas dubitationes quæ de motu afferri solent, nimirum an motus sit in mobili, an potius in mouente; & an idem sit actus mouentis, & mobilis: quæ dubitationes ex secunda & tertia definitione motus facile dissoluuntur. Sed de viis quibus institit Arist. ad inuestigandam definitionem motus, vide Auer. 3. Phys. comm. 12. Cū igitur cognitio motus per necessaria sit, difficilis tamen (vt dicitur 3. Phys. text. 15.) cū sit motus actus imperfectus & mixtus cū potentia; enitendum nobis est, vt eam planā, & facilem reddamus. Quod speramus nos assequi posse, si primum omnes particulas primæ definitionis subtiliter, & diligenter explanemus: deinde dissoluamus difficultates quæ circa hanc definitionem occurrūt. Definitio autem motus à nobis explicanda hæc est; *Motus est actus entis in potētia, prout in potentia.* In qua sunt quatuor particulæ. Prima est, *Actus.* Secunda, *Entis.* Tertia, *In potentia.* Quarta, *Prout in potentia,* quas sigillatim discutere oportet.

An motus dici queat endelechia.

Actus Græcè est ἐντελέχεια, & sic legit Alexander, Porphyrius, & Themistius. Sed hæc lectio non probatur Simplicio, quoniam nomen endelechiæ, vt declarat ethymologia eius, significat perfectionem, quæ duplex est (vt dicitur 2. de Anima text. 2.) vna est forma perfecta, altera est operatio à tali forma proficiscens: motus autem est actus imperfectus, vt dicitur 3. Phys. text. 15. quare Simplicius mauult legi, energiam, quod nomen dicitur de omni actu, tam perfecto, quā imperfecto. Verū pro Alexandro & aliis dici posset, vocabulum endelechiæ propriè quidem sumi pro actu perfecto, interdum tamen amplè vsurpari pro omni actu; vt idem valeat, atq; energia: nam Aristoteles paulo infra loquens de motu an sit motus vnus actus

mouen-

mouentis, & mobilis, indifferenter vocat nunc endelechiam, nunc energiam. Et sicuti generatio, quæ est via ad naturam, vocatur natura, vt 2. libr. Phys. text. 14. dictum est, ita quoque motus, quoniam est via ad formam quæ propriè dicitur endelechia, poterit etiam appellari endelechia.

Sciendum est autem, in omni re naturali, quæ accipit esse per generationem, inueniri triplicem actum: vnum per quem res fit, & hic est motus; alterum, per quem res habet esse, & hic est forma; tertium, per quem agit, & hic est ipsa operatio: quamuis igitur forma dicatur actus primus respectu operationis suæ, tamen potest dici actus secundus, respectu motus per quem acquiritur. Actus verò primus & vltimus, semper in idem numero incidunt respectu diuersorum; nam motus respectu mobilis, est actus primus & imperfectus, respectu autem mouentis, est actus vltimus, & perfectus; quia proficiscitur à forma quæ est in mouente. Nam vt dicitur 3. Phys. text. 17. semper mouens affert aliquam formam, quæ est principium motus. Hinc igitur facile intelligitur definitio motus quam Themistius tradit 3. Phys. super tex. 7. dicens (motum esse primum actum eius, quod est in potentia). Nam secundus, inquit, actus, est forma, per quam res iam quiescit: cur enim vocet motum actum primum, ex his quæ diximus palàm est. Similiter planum est quod hoc loco scribit D. Thomas, asserens res antequam moueantur esse in duplici potentia, vna ad fieri, altera ad esse: prior potentia reducitur ad actum per motum, nam cum res mouetur, tunc fit, & non est ampliùs in potentia ad fieri, vel moueri; altera verò reducitur ad actum per formam, quæ completo motu, dat esse rei. Dicitur autem motus actus, quia necesse est, cum mouetur res, habere aliquid formæ, quæ est actus: nihil enim aliud est motus vt, verbi gratia, calefactio, quàm calor qui producitur ab igne, & continuè perducitur ad ampliorem perfectionem.

Sed hîc existunt quatuor dubitationes. Prima est, cum motus sit actus mixtus cum potentia, cur potius definitur per actum, quàm per potentiam. Secunda est, Arist. 2. de Anima text. 2. facit duplicem actum, vnum primum quem ait esse formam, alterum secundum, quem dicit esse operationem prouenientem à forma; neuter autem conuenit motui, nam neque motus est forma perfecta, neque est operatio proueniens à forma, sed potius tendens ad formam; ergo malè dictum est motum esse actum primum. Tertia est, dictum fuit rem cum mouetur, non esse ampliùs in potentia ad motum, sed esse in potentia ad formam; contrà, quia motus, cum sit continuus & diuisibilis, habet partes alias priores, alias verò posteriores, cum igitur res est in priori parte motus, erit etiam in potentia ad posteriores.

partes eiusdem motus, verbi gratia, sit calefactio quæ duret vt octo, res quæ calefit, cum habet calefactionem vt duo, adhuc est in potentia ad calefactionem vt quatuor, vt sex, vt octo. Præterea, motus re idem est cum forma quæ acquiritur per motum; ergo si quod mouetur est in potentia ad formam, erit quoque in potentia ad motum; quia quantum restat formæ, tantum restat motus. Quarta est. Simplicius super text. 7. libr. 3. Phyl. refert Alexandrum definiuissè motum hoc pacto; *Motus est prima mutatio eius, quod est in potentia pro vt tale est*; quam definitionem Simplicius duplici nomine reprehendit, primò, quia cum motus, & mutatio idem valeant (nam licet Arist. in 5. libr. Phyl. distinguat motum à mutatione, tamen in 3. Phyl. vbi definit motum vtrunque vocabulum indifferenter sumit) definire motum per mutationem, est idem per idem definire, & ignotum per æquè ignotum; deinde, quid sibi vult motum esse primam mutationem? nam si motus est prima mutatio; ergo post motum erit alia secunda mutatio; at post motum non est nisi forma, quæ tantum abest, vt sit motus, vt ea præsentè omnis motus cesset, & per ipsam res quæ antea mouebatur, quiescat. Hæc Simplicius contra Alexandrum. Dubitatur igitur, an definitio Alexandri defendi, & in bonâ partem accipi possit.

Soluntur supradictæ quatuor dubitationes.

C A P. III.

*Cur motus
dicatur po-
tius actus
quàm poten-
tia.*

ED ad has dubitationes, difficile non est respondere. Ad primam igitur, ita respondeo. Motus definitur per actum, & nō per potentiam, multis de causis. Primò, quia motus re idem est cum forma quæ producitur, at forma non est potentia, sed actus, tum, quia motus est quædam operatio, omnis autem operatio est actus. Postea, quia idem motus est mouentis & mobilis, non potest autem esse eadem potentia mouentis & mobilis; quia potentia mouentis, est actiua, & est in ipso mouente, potentia autem mobilis, est passiuæ, & in ipso mobili: si ergo motus debet esse vnus mouentis & mobilis, non poterit esse potentia, sed erit actus, qui transiit à mouente in mobile; quia per motum semper acquiritur & augetur actus, potentia autem perpetuò minuitur ac deperditur. Postremò, motus nō solum definitur per actum, sed etiam per potentiam, sed actus ponitur loco generis, potentia autem loco differentię in obliquo; & quoniam cum accidens definitur in abstracto, genus eius ponitur in recto, differentia autem in obliquo quæ differentia sumitur ex habitudine ad subiectum; ideo in hac definitione motus, actus, qui tenet locum generis ponitur in recto, potentia verò, quæ gerit vicem differentię, ponitur in obliquo.

Ad

Ad secundam. Aristoteles 1. de Anima, tantum loquitur de actu perfecto; qui tantum est duplex, forma, & operatio formæ: nos autem hic loquimur de omni actu. Forma igitur, quamvis inter actus perfectos est primus actus, tamen inter actus simpliciter sumptos, est secundus; quia forma sequitur motum per quem acquiritur.

Ad tertiam. Est duplex genus rerum: quædam res sunt permanentes, ut homo, & statua; aliæ sunt successivæ, ut motus & tempus, quarum esse consistit in fieri, & in fluxu quodam. Inter quas res hoc interest; quod permanentes, tunc dicuntur esse actu, cum perfectè habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; tunc enim dicitur actu esse homo, cum obtinet perfectè esse hominis, & possidet omnes suas partes: res autem successivæ, quoniam non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel una pars, vel aliquid ipsarum actu est fluens ad reliqua, (verbi gratia) nunc dicitur esse dies Martis, non quod, totus hic dies simul sit nunc, sed quia est aliquid huius diei cohærens cum eo, quod præcessit, & continuum, atque fluens ad ea quæ sequuntur. Hinc faciliè soluitur dubitatio proposita, motus enim cum sit ens successivum, tunc dicitur actu esse, cum actu est aliquid ipsius continuum cum reliquis partibus motus, unde res quæ movetur, dicitur iam actu habere motum, etiam si non habeat actu omnes partes motus, nec dicitur amplius in potentia ad motum. Forma autem dupliciter considerari potest, vel ut est in fieri, quo modo re non distinguitur à motu, & sic quod movetur, non est in potentia ad formam, sicuti neque ad motum; vel consideratur ut forma est perfecta dans esse perfectum rei, & sic differt à motu, & quod movetur dicitur esse in potentia ad illam. Ergo, ut uno verbo dicam, quod movetur, non est in potentia ad formam imperfectam, & in fieri, sed ad formam perfectam, & in esse completo.

Ad quartam. Pro Alexandro dupliciter responderi potest. Primum, ut dicamus nomen mutationis valde amplè sumi ab Alexandro, & multò latius, quàm hoc loco vsurpetur nomen motus ab Aristotele: est enim duplex mutatio, una per quam res mutatur à non esse ad esse formæ, siue forma fuerit substantialis siue accidentalis: altera per quam res mutatur ab esse formæ ad operationem eius (verbi gratia) duplex est calefactio aquæ, una passiva per quam aqua calefit, & acquirit calorem, altera activa, cum aqua per calorem acquisitum calefacit alias res, hanc distinctionem mutationis, colliges ex Aristot. 8. Phys. 32. & 2. de Anima 57. motus est mutatio illa prima, per quam res à non esse formæ mutatur ad esse illius. Alexander igitur fortassis respiciens hanc duplicem mutationem, definit motum per primam mutationem, distinguens illum à secunda; nam prima est mutatio ad

formam, secunda est mutatio à forma ad operationem. Deinde, posset etiam dici, Alexandrum non dixisse motum esse primam mutationem, sed primum actum: quod ut credam; duplici ducor coniectura, tum quia Themistius qui in explanatione Aristor. omnes sententias Alexandri breuitate sua paraphrastica expressit, definiuit (ut supra diximus) motum per actum primum, non per mutationem. Tum etiam, quia quod subiungit Alexander, idcirco motum esse primam mutationem, quia forma, per quam res quiescit, est secunda, non sibi constaret, nam si forma est mutatio secunda, quomodo per eam res quiescit? Deinde, absurdum est formam, quæ est terminus motus appellare mutationem. Verisimile igitur est, Alexandrū, non scripserisse mutationem, sed actum: si enim sic legamus, oratio ipsius habebit verā & Philosophicam sententiam; motus enim est actus primus, quoniam per illum res, quæ ante erat in pura potentia, incipit attingere esse, & actum; forma verò est secundus actus, quoniam ademptione illius, res deponit omnem potentiam, & perfectè acquirit suum esse.

Exponuntur reliquæ particula definitionis motus.

C A P. IIII.

SECUNDA particula definitionis motus est illa; *Ens*. Ens bifariam sumitur, vel ut est nomen transcendens, & sic non ponitur hic, quia Arist. & in 6. Topicorum verat huiusmodi transcendētia ponere in definitionibus. Vel accipitur ens, ut est participiū verbi substantiui, sum, & tūc significat id quod est, vel existit, & hoc modo sumitur hic: ut sit sensus, motus est actus entis in potentia, id est, eius quod existit in potentia. Sed dices, cur Arist. in hac definitione non posuit proprium subiectum motus, quod est corpus? Respondeo, Aristotelem subiectum motus insinuassee in secunda definitione eius, cum dixit 3. Physicorum text. 16. motum esse actum mobilis in quantum mobile, sed quia nondum certum erat, an omne quod mouetur sit corpus, sed hoc 6. Phys. demonstrabitur, ideo Arist. hic non posuit corpus in definitione motus.

Tertia pars definitionis est; *In potentia*. Sed dicet aliquis, si motus est actus, quomodo, id quod mouetur dicitur esse in potentia? Respondeo, duplicem esse actum, vnum perfectum, qui aufert omnem potentiam, & hic est forma perfecta; alterum imperfectum, qui semper habet adiunctum aliquid potentiæ dum est, & cum potentia penitus tollitur, deficit ille actus; & talis est motus. Vnde rectè Arist. 9. Metaph. text. 11. & 3. Phys. text. 57. ait duplicem esse potētiā: vnam, quæ tota simul reducitur ad actum, ita ut nihil remaneat ipsius: alteram,

teram, quæ reducitur ad actum imperfectè, ita vt neque omninò pereat, neque omninò maneat integra: & Auerroës 9. Metaph. comment. 11. air quendam esse actum, qui expellit omnem potentiam, alium verò, qui non potest omninò separari à potentia, & talis inquit reperitur in materia, in diuisione cōtinui & in motu. Vide etiam de hoc Themistium 3. Phys. super text. 6.

Nec mirum videri debet, quod mouetur simul esse actu & poten- *Quot modis*
tia, nam hoc potest contingere tribus modis: primò, vt simul sit actu *contingat idē*
& potentia respectu diuersorum, veluti aqua actu est frigida, & po- *esse actu &*
tētia calida: tum respectu eiusdem, sed diuersis temporibus: vt aqua, *potentia.*
quæ nunc est potētia calida, paulò post si fuerit admota igni, euadet actu calida: postremò, vt idem respectu eiusdem, & simul, sit actu & potentia, sed non eodem modo, verum est actu imperfectum, & potentia ad perfectionem tendens: vt aqua, quæ calefit est actu & potentia calida; est actu calida, respectu caloris imperfecti, quem iam habet, est potentia calida, respectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod mouetur dicitur simul esse actu, & potentia; ex quo manifestum est in quibus rebus motus reperiatur, videlicet in his, quæ participant actu, & potentia, quocirca Intelligentiæ apud Peripateticos (licet id falsum sit) non subiiciuntur motui, quoniam secundum Arist. carent omni potentia: cælum autem sicuti tantum habet potentiam ad vbi, & ad locum, sic etiam tantum habet motum localem; cæteræ autem res sublunares, quoniam propter imperfectionem earum, multiplici constant potentia, idè multis etiam, & variis motibus cientur.

Porro, cum res naturales quæ mouentur, consent actu & potentia, hinc fit vt simul moueant, & moueantur, agant, & patiātur; prout enim actu sunt, mouent & agunt, prout autem potentia, mouentur & patiuntur: quod Aristot. confirmat 3. Phys. text. 8. & 16 & in libris de Generatione multis locis; ex quibus locis apertè colligitur dari reactionem, de qua re grauis controuersia est inter Philosophos: verum aliena huic loco, & à nobis explicanda in libris de Elementis. Sed (vt hoc obiter dicamus) sex conditiones requiruntur vt fiat reactio, id est, vt agens in agēdo patiatur ab eo in quod agit. Prima est. *Sex. necessa-*
Vt sit agens corporeum, nam Intelligentiæ mouent cælum, & non *ria sunt vt*
mouentur ab ipso, quoniam sunt incorporeæ, non potest autem in- *fiat reactio.*
corporeum Physicè moueri ab eo, quod est corporeum. Secunda.
Vt agens habeat eandem materiam atque patiens, nam cælum agens in hæc inferiora, nihil patitur ab ipsis, propterea quod habet materiam longè diuersam. Tertia. Vt agens agat actione Physica & reali, non autem intentionali, & spirituali; siquidem color mouet visum,

& tamen non mouetur ab ipso, similiter quodlibet sensibile & intelligibile, & appetibile mouent suas potentias, & non mouentur ab ipsis. Quarta. Intelligitur hoc præcipuè in motu locali & alterationis, maxime verò in motu alterationis, nam non necesse est quod generat generari ab eo, quod generatur. Quinta. Vt patiens non sit nimis debile, sed habeat tantam vim, vt possit aliquantulum agere in id à quo patitur: vnde si calor valde exiguus admoueaturn summo frigori, patietur, & non aget. Sexta. Vt agens sit intra sphæram actiuitatis ipsius patientis, hoc est, vt sit in ea distantia, vt possit virtus patientis pertingere vsque ad agens, nam si esset tale intervalum, vt agens quidem posset attingere ipsum passum, patiens verò non posset virtutem suam transfundere vsque ad agens, tunc fieret actio sine reactione.

An potentia sit magis de essentia motus quam actus.

Sequitur quarta & vltima pars definitionis motus; *Prout in potentia.* Ex hoc patet potentiam esse magis de ratione & natura motus, quam actum; quoniam actus ponitur loco generis, potentia verò loco differentie: differentia autem magis attingit quiditatem rei quam genus. Tum, quia motus accipit unitatem, & distinctionem à termino ad quem, respectu cuius est in potentia. Deinde, quia res quæ mouetur non mouetur respectu forme, quam iam habet, quia iam quiescit in illa, & cū iam possideat ipsam, frustra moueretur ad ipsam; ergo mouetur propter formam, quam nondum habet, sed potest habere; quare motus præcipuè fit propter potentiam. Postea, sit aqua, quæ ad motum igni calefiat, & ferueat, hæc simul & calefit ab igne, & calefacit aliud, nempe manum vel aliud quiddam sibi adiunctum, non potest autem respectu eiusdem principij & calefacere, & caleficere. Impossibile enim est idem esse principium agendi & patiendi; ergo respectu diuersorum principiorum; sed calefacit respectu actus, id est, respectu caloris, quem actu habet; ergo calefit non respectu illius, sed respectu caloris, quem nondum habet, sed pergit, & tendit ad illam habendum. Itaque in omni motu tria insunt, primò est actu aliquid forme ad quam fit motus; tum est potentia ad ampliorem participationem illius forme; denique est quidam fluxus, & (vt sic loquar) quædam tendètia ad illam formam. Nam si hæc tertium desit, quamuis duo priora adsint, tamen non erit motus: vt (verbi gratia) si aqua, quæ calefit remoueaturn ab igne, habet quidem actu aliquid caloris, habet item potentiam ad ampliorem calorem, tamen quia non habet illum fluxum, & tendentiam ad calorem, quam antea ex præsentia ignis habebat, ideo non dicitur moueri, vel caleficere.

Tria in omni motu reperiuntur.

Explicatur

*Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa
definitionem motus existunt.*

C A P. V.

V N c explicandæ sunt aliquæ dubitationes, quarum solutio magnam lucem afferet ad percipiendam melius naturam motus.

Prima dubitatio. An hæc definitio motus sit vniuoca æqualiter conueniens omni motui? Respondendum est, hanc definitionem motus non esse vniuocam. Ita enim sentit Alexander, Simplicius, Themistus, Auerroës, & Albertus 3. Phys. super text. 4. & ratio est. Primò, quia motus qui definitur, non est aliquod genus vniuocum, vt suprà ostensum est, quare nec definitio potest esse vniuoca. Deinde, quia principaliter dicitur de motu locali & præcipuè de motu circulari, ab hoc enim necessario cæteri motus dependent, & hic est natura, tempore, & perfectione prior cæteris. Ad hæc generatio, & corruptio, cum subito & in instanti fiant, non continentur in hac definitione per se, sed ratione præcedentium dispositionum. Præterea, vocabula illa definitionis, *Entis, Actus, Potentia*, non dicuntur vniuocè de suis inferioribus. Amplius, signum huius est, quod cum motus essentialiter pendeat à termino ad quem, vt à quo accipiat unitatem & distinctionem, tamen hîo non exprimitur in hac definitione: terminus autem ad quem respondens motui vniuersè sumpto, non est aliquid vniuocum, quod de qualitate, quantitate, & vbi, ad quas res terminantur species motus, vniuocè dicatur. Postremò, cum cælum semper actu sit in suo loco, neque varietur nisi secundum quid, hoc est ratione partium, hæc definitio non conueniet motui cæli, nisi secundum quid, non enim cælum dicitur esse in potentia, nisi secundum quid, ad vbi, non quidem secundum se totum, sed tantum secundum partes. Atque hoc loco intelligendum est, motum; si in eo consideretur id quod habet aliquid perfectionis, vel secundum durationem, vt esse æternum, vel secundum vniiformitatem, vt esse inuariabilem, vel secundum causalitatem vt esse, causam rerum sublunarium, vel secundum principium eius effectuum, vt fieri ab anima vel ab Intelligentia, si, inquam, hæc ratione consideretur, principaliter dici de motu circulari orbium cælestium: sin autem consideretur secundum id quod habet imperfectionis, vt esse in potentia, & inter terminos oppositos, qua ratione consideratur & definitur ab Aristotele in 3. & 5. lib. Physicorum, nō dubium est quin hæc ratio motus principaliter conueniet motui rerum sublunariū & minùs principaliter motui cæli. Non igitur pugnant inter se duo illa quæ suprà.

*An definitio
motus sit vni-
uoca.*

diximus, nimirum, motum principaliter dici de motu locali ac circulari, definitionem autem motus ab Aristotele traditam minus principaliter ac secundum quid conuenire motui cæli.

Secunda dubitatio, quid intelligitur per illud, *Entis in potentia*? Nam videtur posse intelligi, & mobile, & ipsum mouens; nam ante motum & mobile erat in potentia ut moueretur, & mouens ut moueret; & cum fit motus, sicut mobile partim iam est actu motum, partim debet amplius moueri, sic mouens partim iam actu mouit, partim debet etiam ulterius mouere. Respondeo, præcudubio Aristotelem illud, *Entis in potentia*, intelligere, ipsum mobile, & non mouens, quod patet ex duobus; primo, quia omnia exempla quibus definitionem motus declarat, pertinent ad mobile; deinde, quia in reliquis duabus definitionibus, loco illius, *Entis in potentia*, ponit, *mobile*; dicens, motus est actus mobilis in quantum mobile. Verum & Simplicio & mihi placet, huiusmodi definitionem posse accommodari etiam mouenti; & causa est, quia vnus idemque motus est actus mouētis & mobilis. Itaque per illum & mobile deducitur ex potentia passiuā ad actum, & mouens ex potentia actiuā ad effectum suum; & sicut mobile successiue mouetur, & cum perfecte accepit formam desinit moueri, sic mouens successiue mouet, & cum perfecte formam produxerit, desinet mouere. Sed etiam in hoc, multiplex est discrimen. Primo. Quia motus respectu mouentis est actus perfectus, respectu mobilis est imperfectus. Secundo. Quia respectu mobilis respicit potentiam passiuā, respectu mouētis potentiam actiuā. Tertiò. Quia respectu mouentis, producitur à forma, respectu mobilis tendit ad formam. Quarto. Quia per motum mouens dat aliquid, & ideo motus indicat perfectionem mouentis: at mobile per motum accipit, & acquirit aliquid, quod arguit ipsum esse imperfectum. Quintò. Quia talis mutatio mouentis ab habitu ad vsum eius, non est propriè motus eius, quamobrem Aristot. in 1. de Anima 57. mutationem, quæ in agente fit ex forma seu habitu ad operationem, negat esse alterationem.

Tertia dubitatio, cum Aristoteles tradat in 3. Phys. text. 6. 16. & 23. tres definitiones motus. Vna est; *Actus entis in potentia, prout in potentia*. Altera est; *Actus mobilis prout mobile*. Tertia est; *Actus mouētis in mobili: vel eius quod potentia actiuum est, & eius quod potentia passiuum quatenus huiusmodi ac simpliciter*. Videndum est quid inter has definitiones intersit. Respondeo, primam definitionem esse magis Metaphysicam quam Physicam, quoniam illa vocabula, *Entis, Actus, Potentia*, sunt Metaphysica: tamen ea videtur maximè declarare, & aperire, propriam naturam motus ignotam antiquis; motus enim neque est pura po-

tentia

tentia, neque est purus actus, sed est quasi medium quiddam, hoc est, actus mixtus cum potentia. Veteres autem cum viderent motum neque esse puram potentiam tantum, neque actum, & non animadvertenter hunc actum medium, valde hallucinati sunt in explicanda natura motus. Hoc igitur nomine commendanda est prima definitio. Secunda verò definitio, est magis Physica, constat enim terminis Physicis, & exprimit proprium subiectum motus, quod est mobile. Sed Alexander dubitat, quomodo definitur motus per mobile, cum ambo sint æquè ignota? & respondet, hæc esse relatiua, in quibus non est vitium vnum definiri per alterum; vt docet Arist. 6. Topicorum. Sed ego arbitror neque motum & mobile esse propriè relatiua, mobile enim non refertur ad motum, sed ad mouentem, & falsum est; motum & mobile esse æquè ignota: mobile enim notius est quam motus; quod apertè scribit Arist. 4. Phys. text. 104. aiens motum esse notum propter id quod mouetur. Idem scribit 3. Phys. Themistius super text. 16. Tertia autem definitio, duplici nomine laudanda est, tum quia complectitur omnia, à quibus dependet esse ipsius motus: motus enim, quia est accidens, necessario pendet à subiecto mobili: quoniam verò esse ipsius consistit in quodam fieri & fluxu, necessario etiam dependet à mouente; tum etiam quia, vt ait Auerroës, ex hac definitione tollitur illa grauis dubitatio, an sit idem actus mouentis, & mobilis: nam si motus est actus mouentis in mobili, præfectò idem numero motus diuerso modo sumptus, erit actus mouentis, & mobilis, vt latius dicetur infra

Quarta dubitatio, cum motus essentialiter pendeat à termino ad quem, à quo (vt sæpe diximus, & in hoc libro paulò infra latius edocebimus) accipit vnitatem, & distinctionem, cur in hac definitione motus non exprimitur terminus ad quem? Respondeo, hic definiri motum in communi; non datur autem aliquis terminus ad quem communis omni motui, sicuti non datur aliqua natura communis substantiæ, & accidenti: ob hanc igitur causam in definitione motus non explicatur terminus ad quem, tamen tacitè significatur, & continetur illis verbis, *in potentia, prout in potentia*: nam quod mouetur est in potentia; ad quid? proculdubio ad terminum ad quem, cuius gratia fit motus, & quo adepto cessat motus.

Quinta dubitatio, an motor sit de quiditate ipsius motus; ratio dubitandi duplex est, tum quia Arist. in tertia definitione motus ponit motorem, dicens motus est actus mouētis in mobili, vel actiui in passiuo: quicquid autè ponitur in definitione alicuius, videtur pertinere ad essentiam eius: tum etiam, quoniam à quo pendet vnitatis rei, ab eo quoque pendet entitas, & quiditas ipsius, si quidē ens & vnum,

*Comparatio
inter tres de-
finitiones mo-
tus traditas
ab Aristotele.*

*Cur in defi-
nitione mo-
tus non ex-
primatur ter-
minus ad
quem.*

*An motor
sit de essentia
motus.*

formam, secunda est mutatio à forma ad operationem. Deinde, posset etiam dici, Alexandrum non dixisse motum esse primam mutationem, sed primum actum: quod ut credam, duplici ducor coniectura, tum quia Themistius qui in explanatione Aristot. omnes sententias Alexandri breuitate sua paraphrastica expressit, definiuit (ut suprà diximus) motum per actum primum, nō per mutationem. Tum etiam, quia quod subiungit Alexander, idcirco motum esse primam mutationem, quia forma, per quam res quiescit, est secunda, non sibi constaret, nam si forma est mutatio secunda, quomodo per eam res quiescit? Deinde, absurdum est formam, quæ est terminus motus appellare mutationē. Verisimile igitur est, Alexandrū, non scripsisse mutationem, sed actum: si enim sic legamus, oratio ipsius habebit verā & Philosophicam sententiam; motus enim est actus primus, quoniam per illum res, quæ ante erat in pura potentia, incipit attingere esse, & actum; forma verò est secundus actus, quoniam adeptione illius, res deponit omnem potentiam, & perfectè acquirit suum esse.

Exponuntur reliquæ particula definitionis motus.

C A P. IIII.

SECUNDA particula definitionis motus est illa: *Entis*. Ens bifariam sumitur, vel ut est nomen transcendens, & sic nō ponitur hic, quia Arist. & in 6. Topicorū verat huiusmodi transcendētia ponere in definitionibus. Vel accipitur ens, ut est participiū verbi substantiui, sum, & tūc significat id quod est, vel existit, & hoc modo sumitur hic: ut sit sensus, motus est actus entis in potentia, id est, eius quod existit in potentia. Sed dices, cur Arist. in hac definitione, non posuit proprium subiectum motus, quod est corpus? Respondeo, Aristotelem subiectum motus insinualle in secunda definitione eius, cū dixit 3. Physicorum text. 16. motum esse actum mobilis in quantum mobile, sed quia nondum certum erat, an omne quod mouetur sit corpus, sed hoc 6. Phys. demonstrabitur, ideo Arist. hic non posuit corpus in definitione motus.

Tertia pars definitionis est: *In potentia*. Sed dicet aliquis, si motus est actus, quomodo, id quod mouetur dicitur esse in potentia? Respondeo, duplicem esse actum, vnum perfectum, qui aufert omnem potentiam, & hic est forma perfecta: alterum imperfectum, qui semper habet adiunctum aliquid potentiae dum est, & cum potentia penitus tollitur, deficit ille actus; & talis est motus. Vnde rectè Arist. 9. Metaph. text. 11. & 3. Phys. text. 57. ait duplicem esse potētiam: vnam, quæ tota simul reducitur ad actum, ita ut nihil remaneat ipsius: alteram,

reram, quæ reducitur ad actum imperfectè, ita vt neque omninò pereat, neque omninò maneat integra: & Auerroës 9. Metaph. comment. 11. ait quendam esse actum, qui expellit omnem potentiam, alium verò, qui non potest omninò separari à potentia, & talis inquit reperitur in materia, in diuisione cōtinui & in motu. Vide etiam de hoc Themistium 3. Phys. super text. 6.

Nec mirum videri debet, quod mouetur simul esse actu & potentia, nam hoc potest contingere tribus modis: primò, vt simul sit actu & potentia respectu diuersorum, veluti aqua actu est frigida, & potentia calida: tum respectu eiusdem, sed diuersis temporibus: vt aqua, quæ nunc est potètia calida, paulò post si fuerit admota igni, euadet actu calida: postremò, vt idem respectu eiusdem, & simul, sit actu & potentia, sed non eodem modo, verùm est actu imperfectum, & potentia ad perfectionem tendens: vt aqua, quæ calefit est actu & potentia calida; est actu calida, respectu caloris imperfecti, quem iam habet, est potentia calida, respectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod mouetur dicitur simul esse actu, & potentia; ex quo manifestum est in quibus rebus motus reperiatur, videlicet in his, quæ participant actu, & potentia; quocirca Intelligentiæ apud Peripateticos (licet id falsum sit) non subiiciuntur motui, quoniam secundum Arist. carent omni potentia: cælum autem sicuti tantum habet potentiam ad vbi, & ad locum, sic etiam tantum habet motum localem; cæteræ autem res sublunares, quoniam propter imperfectionem earum, multiplici constant potentia, idèd multis etiam, & variis motibus ciuntur.

Porro, cum res naturales quæ mouentur, consent actu & potentia, hinc fit vt simul moueant, & moueantur, agant, & patiàtur; prout enim actu sunt, mouent & agunt, prout autem potentia, mouentur & patiuntur: quod Aristor. confirmat 3. Phys. text. 8. & 16 & in libris de Generatione multis locis; ex quibus locis apertè colligitur dari reactionem, de qua re grauis controuersia est inter Philosophos: verùm aliena huic loco, & à nobis explicanda in libris de Elementis. Sed (vt hoc obiter dicamus) sex conditiones requiruntur vt fiat reactio, id est, vt agens in agèdo patiatur ab eo in quod agit. Prima est. Vt sit agens corporeum, nam Intelligentiæ mouent cælum, & non mouentur ab ipso, quoniam sunt incorporeæ, non potest autem incorporeum Physicè moueri ab eo, quod est corporeum. Secunda. Vt agens habeat eandem materiam atque patiens, nam cælum agens in hæc inferiora, nihil patitur ab ipsis, propterea quòd habet materiam longè diuersam. Tertia. Vt agens agat actione Physica & reali, non autem intentionali, & spiritali; siquidem color mouet visum,

*Quot modis
contingat idèd
esse actu &
potentia.*

*Sex· necessa-
ria sunt vt
fiat reactio.*

& tamen non mouetur ab ipso, similiter quodlibet sensibilis & intelligibile, & appetibile mouent suas potentias, & non mouentur ab ipsis. Quarta. Intelligitur hoc præcipuè in motu locali & alterationis, maxime verò in motu alterationis, nam non necesse est quod generat generati ab eo, quod generatur. Quinta. Ut patiens non sit nimis debile, sed habeat tantam vim, ut possit aliquantulum agere in id à quo patitur: unde si calor valde exiguus admoueatur summo frigori, patietur, & non aget. Sexta. Ut agens sit intra sphaeram actiuitatis ipsius patientis, hoc est, ut sit in ea distantia, ut possit virtus patientis pertingere vsque ad agens, nam si esset tale intervalum, ut a gens quidem posset attingere ipsam passum, patiens verò non posset virtutem suam transfundere vsque ad agens, tunc fieret actio sine reactione.

An potentia sit magis de essentia motus quam actus.

Sequitur quarta & vltima pars definitionis motus, *Prout in potentia.* Ex hoc patet potentiam esse magis de ratione & natura motus, quam actum; quoniam actus ponitur loco generis, potentia verò loco differentie: differentia autem magis attingit quidditatem rei quam genus. Tum, quia motus accipit unitatem, & distinctionem à termino ad quem, respectu cuius est in potentia. Deinde, quia res quæ mouetur non mouetur respectu forme, quam iam habet, quia iam quiescit in illa, & cū iam possideat ipsam, frustra mouetur ad ipsam; ergo mouetur propter formam, quam nondum habet, sed potest habere; quare motus præcipuè fit propter potentiam. Postea, sit aqua, quæ ad motum igni calefiat, & ferueat, hæc simul & calefit ab igne, & calefacit aliud, nempe manum vel aliud quiddam sibi adiunctum, non potest autem respectu eiusdem principij & calefacere, & calefieri. Impossibile enim est idem esse principium agendi & patiendi; ergo respectu diuersorum principiorum; sed calefacit respectu actus, id est, respectu caloris, quem actu habet; ergo calefit non respectu illius, sed respectu caloris, quem nondum habet, sed pergit, & tendit ad illum habendum. Itaque in omni motu tria insunt, primum est actu aliquid forme ad quam fit motus; tum est potentia ad ampliorem participationem illius forme; denique est quidam fluxus, & (ut sic loquar) quædam tendētia ad illam formam. Nam si hoc tertium desit, quamuis duo priora adsint, tamen non erit motus: ut (verbi gratia) si aqua, quæ calefit remoueat ab igne, habet quidem actu aliquid caloris, habet item potentiam ad ampliorem calorem, tamen quia non habet illum fluxum, & tendentiam ad calorem, quam antea ex præsentia ignis habebat, idè non dicitur moueri, vel calefieri.

Tria in omni motu reperi.

Explicatur

*Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa
definitionem motus existunt.*

C A P. V.

V N e explicandæ sunt aliquæ dubitationes, quarum solutio magnam lucem afferet ad percipiendam melius naturam motus.

Prima dubitatio. An hæc definitio motus sit vniuoca æqualiter conueniens omni motui? Respondendum est, hanc definitionem motus non esse vniuocam. Ita enim sentit Alexander, Simplicius, Themistus, Auerroës, & Albertus 3. Phys. super text. 4. & ratio est. Primò, quia motus qui definitur, non est aliquod genus vniuocum, vt suprà ostensum est, quare nec definitio potest esse vniuoca. Deinde, quia principaliter dicitur de motu locali & præcipuè de motu circulari, ab hoc enim necessario cæteri motus dependent, & hic est natura, tempore, & perfectione prior cæteris. Ad hæc generatio, & corruptio, cum subito & in instanti fiant, non continentur in hac definitione per se, sed ratione præcedentium dispositionum. Præterea, vocabula illa definitionis, *Entis*, *Actus*, *Potentia*, non dicuntur vniuocè de suis inferioribus. Amplius, signum huius est, quod cum motus essentialiter pendeat à termino ad quem, vt à quo accipiat unitatem & distinctionem, tamen hîc non exprimitur in hac definitione: terminus autem ad quem respondens motui vniuersè sumpto, non est aliquid vniuocum, quod de qualitate, quantitate, & vbi, ad quas res terminantur species motus, vniuocè dicatur. Postremò, cum cælum semper actu sit in suo loco, neque varietur nisi secundum quid, hoc est ratione partium, hæc definitio non conueniet motui cæli, nisi secundum quid, non enim cælum dicitur esse in potentia, nisi secundum quid, ad vbi, non quidem secundum se totum, sed tantum secundum partes. Atque hoc loco intelligendum est, motum; si in eo consideretur id quod habet aliquid perfectionis, vel secundum durationem, vt esse æternum, vel secundum vniiformitatem, vt esse inuariabilem, vel secundum causalitatem vt esse, causam rerum sublunarium, vel secundum principium eius effectiuium, vt fieri ab anima vel ab Intelligentia, si, inquam, hæc ratione consideretur, principaliter dici de motu circulari orbium cælestium: sin autem consideretur secundum id quod habet imperfectionis, vt esse in potentia, & inter terminos oppositos, qua ratione consideratur & definitur ab Aristotele in 3. & 5. lib. Physicorum, nō dubium est quin hæc ratio motus principaliter conueniet motui rerum sublunariū & minùs principaliter motui cæli. Non igitur pugnant inter se duo illa quæ suprà.

*An definitio
motus sit vni-
uoca.*

diximus, nimirum, motum principaliter dici de motu locali ac circulari, definitionem autem motus ab Aristotele traditam minus principaliter ac secundum quid conuenire motui cæli.

Secunda dubitatio, quid intelligitur per illud, *Entis in potentia*? Nam videtur posse intelligi, & mobile, & ipsum mouens, nam ante motum & mobile erat in potentia ut moueretur, & mouens ut moueret; & cum fit motus, sicut mobile partim iam est actu motum, partim debet amplius moueri, sic mouens partim iam actu mouit, partim debet etiam ulterius mouere. Respondeo, præcudubio Aristotelem illud, *Entis in potentia*, intelligere, ipsum mobile, & non mouens, quod patet ex duobus; primo, quia omnia exempla quibus definitionem motus declarat, pertinent ad mobile; deinde, quia in reliquis duabus definitionibus, loco illius, *Entis in potentia*, ponit, *mobile*; dicens, motus est actus mobilis in quantum mobile. Verum & Simplicio & mihi placet, huiusmodi definitionem posse accommodari etiam mouenti; & causa est, quia vnus idemque motus est actus mouētis & mobilis. Itaque per illum & mobile deducitur ex potentia passiuā ad actum, & mouens ex potentia actiuā ad effectum suum: & sicuti mobile successiue mouetur, & cum perfecte accepit formam desinit moueri, sic mouens successiue mouet, & cum perfecte formam produxerit, desinet mouere. Sed etiam in hoc, multiplex est discrimen. Primo. Quia motus respectu mouentis est actus perfectus, respectu mobilis est imperfectus. Secundo. Quia respectu mobilis respicit potentiam passiuā, respectu mouētis potentiam actiuā. Terrio. Quia respectu mouentis, producitur à forma, respectu mobilis tendit ad formam. Quarto. Quia per motum mouens dat aliquid, & ideo motus indicat perfectionem mouentis: at mobile per motum accipit, & acquirit aliquid, quod arguit ipsum esse imperfectum. Quinto. Quia talis mutatio mouentis ab habitu ad vsum eius, non est propriè motus eius, quamobrem Aristot. in 1. de Anima 57. mutationem, quæ in agente fit ex forma seu habitu ad operationem, negat esse alterationem.

Tertia dubitatio, cum Aristoteles tradat in 3. Phys. text. 6. 16. & 23. tres definitiones motus. Vna est; *Actus entis in potentia, prout in potentia*. Altera est; *Actus mobilis prout mobile*. Tertia est; *Actus mouētis in mobili: vel eius quod potentia actiuum est, & eius quod potentia passiuum quatenus huiusmodi ac simpliciter*. Videndum est quid inter has definitiones interfit. Respondeo, primam definitionem esse magis Metaphysicam quàm Physicam, quoniam illa vocabula, *Entis, Actus, Potentia*, sunt Metaphysica: tamen ea videtur maximè declarare, & aperire, propriam naturam motus ignotam antiquis; motus enim neque est pura po-

tentia

tentia, neque est purus actus, sed est quasi medium quiddam, hoc est, actus mixtus cum potentia. Veteres autem cum viderent motum neque esse puram potentiam tantum, neque actum, & non animad-
Comparatio inter tres definitiones motus traditas ab Aristotele.
 uerterent hunc actum medium, valde hallucinati sunt in explicanda natura motus. Hoc igitur nomine commendanda est prima definitio. Secunda verò definitio, est magis Physica, constat enim terminis Physicis, & exprimit proprium subiectum motus, quod est mobile. Sed Alexander dubitat, quomodo definitur motus per mobile, cum ambo sint æquè ignota? & respondet, hæc esse relatiua, in quibus non est vitium vnum definiri per alterum; vt docet Arist. 6. Topicorum. Sed ego arbitror neque motum & mobile esse propriè relatiua, mobile enim non refertur ad motum, sed ad mouentem, & falsum est; motum & mobile esse æquè ignota: mobile enim notius est quàm motus; quod apertè scribit Arist. 4. Phys. text. 104. a. iens motum esse notum propter id quod mouetur. Idem scribit 3. Phys. Themistius super text. 16. Tertia autem definitio, duplici nomine laudanda est, tum quia complectitur omnia, à quibus dependet esse ipsius motus: motus enim, quia est accidens, necessariò pendet à subiecto mobili: quoniam verò esse ipsius consistit in quodam fieri & fluxu, necessariò etiam dependet à mouente; tum etiam quia, vt ait Auerroës, ex hac definitione tollitur illa grauis dubitatio, an sit idem actus mouentis, & mobilis: nam si motus est actus mouentis in mobili, perfectò idem numero motus diuerso modo sumptus, erit actus mouentis, & mobilis, vt latius dicetur infra

Quarta dubitatio, cum motus essentialiter pendeat à termino ad quem, à quo (vt sæpe diximus, & in hoc libro paulò infra latius edocebimus) accipit vnitatem, & distinctionem, cur in hac definitione motus non exprimitur terminus ad quem? Respondeo, hîc definiri motum in communi; non datur autem aliquis terminus ad quem communis omni motui, sicuti non datur aliqua natura communis substantiæ, & accidenti: ob hanc igitur causam in definitione motus non explicatur terminus ad quem, tamen tacitè significatur, & continetur illis verbis, *in potentia, prout in potentia*: nam quod mouetur est in potentia; ad quid? præcudubio ad terminum ad quem, cuius gratia fit motus, & quo adepto cessat motus.

Quinta dubitatio, an motor sit de quiditate ipsius motus; ratio dubitandi duplex est, tum quia Arist. in tertia definitione motus ponit motorem, dicens motus est actus mouētis in mobili, vel actiui in passiuo: quicquid autè ponitur in definitione alicuius, videtur pertinere ad essentiam eius: tum etiam, quoniam à quo pendet vnitatis rei, ab eo quoque pendet entitas, & quiditas ipsius, si quidē ens & vnum,

An motor sit de essentia motus.

conuertuntur inuicem atque reciprocantur, & idem est principium vtriusque, at vnitatis motus necessarîo pendet ab vnitatis motoris, vt apertè docet Arist. 8. Phys. text. 49. definiens vnum motum numero qui fit ab vno mouente & est vnus mobilis: & in eodem libro text. 82. negat motû projectorum esse vnum numero & continuum, quia non fit ab vno mouente. Respondeo, motorem non esse de quiditate motus. Primò, quoniam Auerr. 5. Phys. com. 3. ait substantiam motus ex tribus tantum constitui, ex termino à quo, termino ad quem, & subiecto, tempus autem esse de accidentibus, quæ consequuntur motum; motorem autè esse de causis extrinsecis ipsius motus. Deinde, quoniam Aristot. malè fecisset in 1. Phys. tradens tantum tria principia generationis, nempe materiam, formam, & priuationem, nam si motor est de quiditate motus, non debuit prætermitti. Postea, in 5. Phys. vbi copiosè tractatur de quiditate, vnitatis, & distinctione motus, nunquam mentionem fecit motoris. Postremò, motorem non esse de essentia motus, illud est maximo argumento, quod motus vnus speciei, potest fieri à mouentibus differentibus specie, atque etiam genere, vt calefactio potest fieri ab igne, à motu, à sole, seu lumine. Ad priorem autem rationem dubitandi, dicimus, Aristot. in tertia definitione motus posuisse motorem, non quia sit de quiditate motus, sed vt ostenderet, vel esse & existentiam motus dependere à mouente, & mobili, vel vt doceret quo pacto vnus & idem numero motus, est actus mouētis, & mobilis, de quo ante dubitatum fuerat. Adde, quod definitiones Physicæ, non solum complectuntur causas internas, quæ essentiam attingunt, sed etiam externas, vt efficientem & finem, qua de re supra in 3. lib. huius operis fusi à nobis est disputatum. Ad posteriorem autem respondemus, motorem non esse de vnitatis specifica motus, sic enim rectè concluderetur cum esse de quiditate ipsius motus, ab eodem enim sumitur vnitatis specifica, & quiditas rei, sed tamen motoris vnitatis requiritur ad vnitatem numeralem motus, de qua illis locis loquitur Aristot. non autem sequitur, vt si quid necessarium sit ad vnitatem numeralem motus, continuo id sit de quiditate ipsius; nam certum est, tempus non esse de quiditate motus, quod tamen necessarîo requiritur ad vnitatem numeralem eius, vt scribit Aristot. 5. Phys. text. 34. & 35.

*An discursus
nostri intellectus
sit motus,
cui conueniat
definitio mo-
tus.*

Sexta dubitatio, an tertia operatio intellectus quæ vocatur ratio-
cinatio, sit motus, eique conueniat definitio motus. Nam videtur
esse motus, appellatur enim à Latinis discursus, quod nomen signifi-
cat motum. Deinde, intellectus est in potentia ad intelligendum, &
per discursum mouetur successiue ab vno in aliud. Postremò, vide-
tur id dicere D. Thomas 1. lib. Post. super text. 43. his verbis; *Processus
scientie*

scientia est quasi motus quidam rationis, cuiuslibet autem motus unitas ex termino ad quem precipue consideratur, ut patet ex 5. Phys. quare etiam unitas scientie sumi debet ex termino ipsius, qui est subiectum circa quod versatur; nam scientia, aut est speculativa, aut practica; finis speculativa, est cognitio subiecti sui, ut finis Geometriae est cognitio magnitudinis: finis autem practica, est constructio subiecti, ut finis artis edificatiuae est constructio domus. Unde relinquatur quod cuiuslibet subiecti unitas secundum unitatem subiecti est attendenda.

Hæc D. Thomas. Ad hoc ita respondendum est. Tertia operatio intellectus, etsi habet aliquam speciem & similitudinem motus Physici, per quam potest ei quodammodo accommodari definitio motus, tamen proprie non est motus Physicus, de quo hic loquimur; quod sic probatur. 1. Aristot. 1. lib. de Partibus animalium cap. 1. idem negat intellectum pertinere ad considerationem Physicam, quia non est natura, neque principium motus Physici. 2. In lib. 7. Phys. text. 20. probat in anima intellectiva non esse motum, dicens animam potius quiescendo, quam motu fieri prudentem, & sapientem; *secundum nullam* (inquit) *potentiam motus fit in nobis scientia.* Et paulo post; *Quia quieta est residetque anima, sciens fit et prudens.* 3. In 1. lib. de Anima text. 48. reprehendit Platonem, qui dixerat intellectum mouere seipsum, subditque operationem intellectus etiam syllogisticam, quæ est discursiva, magis assimilari quieti, quam motui. 4. Si operatio intellectus est motus; ergo pertinet ad aliquam speciem motus; non videtur autem referri posse ad aliam speciem motus, quam ad alterationem, sed quod non sit alteratio, hinc patet. Primum, quoniam Arist. 2. de Anima text. 57. ait mutationem, quæ fit in intellectu ad speculandum vel intelligendum, aut non esse alterationem, aut esse aliud genus alterationis. Deinde, quoniam 7. Phys. text. 12. inquit alterationem fieri in qualitatibus sensibilibus. 3. In libr. 9. de Generat. text. 1. docet omne quod alteratur posse corrumpi; sed intellectus non corrumpitur; ergo non alteratur. Postea, in lib. 2. de Generat. text. 24. inquit alterationem versari in qualitatibus quæ pertinent ad tactum. Hinc igitur planum est, quamuis discursus intellectus sit aliquo modo similis motui Physico, tamen verè ac propriè non esse motum Physicum, nec ipsi conuenire definitionem motus nisi per quandam similitudinem & accommodationem. Vide quæ affert Simplicius super text. 32. lib. 6. Phys. disputans, an actiones animæ sint motus: citansque pulcherrimas Theophrasti, & Stratonis sententias. Hæc autem licet cognitu dignissima sint, nos tamè hoc loco, studio breuitatis, ea taciti præterimus.

Septima dubitatio, an hæc definitio conueniat motui cœlesti & circulari? Respondeo. Aliquo modo ei conuenire, tum quia 3. Phys. super text. 6. ita sentit Simplicius, Auerroës, & Albertus; & Simplicius

*An definitio
motus conue-
niat motui
cœli.*

etiam 8. Phys. super text. 9. tum etiam, quia Arist. 8. Phys. text. 4. volēs probare motum in communi nunquā incēpisse, vtitur quasi fundamento & firmamento suæ probationis definitione motus 3. Phys. tradita; quasi illa sit communis omni motui. Præterea, definitur motus, cuius principium est natura quæ fuit definita 2. Phys. sed definitio naturæ conuenit cælo, vt suprà libro 7. docuimus; ergo etiam motus qui definitur 3. Phys. conueniet motui cæli, Potest igitur definitio hæc accommodari motui cæli, non quidem simpliciter, sed tantummodò secundum quid; nam cælum dum mouetur, est in potentia, non secundum se totum, sed secundum partes (verbi gratia) sol qui nūc est in Ariete, est in potentia, vt sit in Tauro. Verumtamē simpliciter & absolutè, non videtur hæc definitio cōuenire motui cælesti; nam quod mouetur, est in potētia ad aliquid acquirēdū, nihil autem potest acquirere quod iam habeat, vel antea habuerit: motus autem cæli est localis, cælum verò semper habet eundem locum, neque per motum, aut nouum locū acquirit, aut perdit antiquum, aut loco suo propiūs accedit aut lōgiūs abscedit. Deinde, motus est actus imperfectus, & quod mouetur est imperfectum, vt dicitur 3. Phys. text. 15. & 8. phys. text. 40. at neq; motus cæli est imperfectus, neque cælū, quod mouetur est imperfectū: ex quo fit vt motus cæli habeat minimum potētiæ, varietatis, & imperfectionis inter oēs motus Physicos.

*An definitio
motus conueniat
motui
violento &
artificiali,*

Octaua dubitatio, an hæc definitio conueniat motui violento, & artificiali? Respondendum est. Non esse dubium quin definitio motus possit secundū quid, & aliquo modo accommodari motui violento, & artificiali. Ad quod probandum satis argumenti est, quod Aristot. explicans definitionem motus, vtitur exemplis tam motus violenti, quā artificialis. Nam 3. Phys. text. 7. ponit exemplum ædificationis & medicationis, qui sunt motus artificiales, & volutationis, qui est motus violentus. Sed, verè ac propriè si loqui volumus, & rem ipsam subtilius considerare, definitio motus, non conuenit huiusmodi motibus, vt rectè Simplicius ait lib. 3. Phys. super text. 9. & ratio est. Primò, quia is definitur motus cuius principiū est natura; motus autem violentus, & artificialis non sunt à natura. Deinde, si motus est actus entis in potentia; ergo quod mouetur est in potētia; sed res non est in potentia ad motum violentum, alioquin non esset motus violentus; nam si lapis esset in potentia ad motum sursum, qui est ei violentus, cum sit etiam in potentia ad motum deorsum, simul esset in potentia ad duos motus locales contrarios. Et sicuti res non est in potentia ad formam artificialem, vt ostensum fuit suprà lib. 7. huius operis, sic non est in potentia ad motum artificialem.

An definitio

Nona dubitatio, an hæc definitio motus conueniat generationi, &

cor-

corruptioni; ratio dubitandi est, tum quia, quod generatur non est ^{motus conne-} partim actu, partim potentia, quippe cum generatio fiat in instanti, ^{niat genera-} unde tota forma simul introducit in materiā; tum etiā quia Arist. in 5. lib. Phys. text. 8. negat generationem esse motum. Ad hoc, ita respondendum est. Generatio bifariā sumi potest, ut pulchrè scribit Auerroës 6. Phys. cōm. 59. Vno modo pro sola introductione formæ substantialis; & sic nō est motus propriè dictus, sed potius terminus motus, ut eodem libro demonstrat Auerroës comm. 32. & ita negat Aristoteles in 5. Phys. generationem esse motum. Altero modo sumitur generatio pro aggregato ex productione formæ substantialis, & tota præcedente alteratione, seu dispositione, quæ dispositio quoniā est via ad generationem, & propter ipsam instituitur, & ordinatur à natura, non immeritò etiam vocatur generatio: hoc igitur modo sumpta generatio, est motus, & fit in tempore, & comprehenditur hac definitione. Vnde Aristoteles text. 6. libri 3. Phys. declarans definitionem motus per omnes species eius, connumerat etiam generationem, & corruptionem. Idem affirmat Simplicius in 8. Phys. in digressionem super text. 9. Verum hac de re alio loco plura differemus.

Decima dubitatio. Cum ea definitio sit vana & Dialectica (ut dicitur 1. de Anima text. 11.) ex qua non facile cognoscuntur, & percipiuntur proprietates definiti, quærendum est ex definitione motus, quænam proprietates eius innotescant? Respondeo, multas proprietates motus ex eius definitione cognosci & colligi. Prima proprietas est, quod motus est continuus & successivus: nam si quod mouetur, partim est actu, partim potentia, & partim iam fuit motū, partim debet etiam moveri post; ergo mouetur successivè. Verum hæc cōtinuatio motus, ut ait Auerroës, cōm. 6. lib. 3. Phys. nō equè reperitur in omni motu ab initio vsq; ad finem; sed in motu locali perfectè inuenitur, nisi quid impediatur; graue enim extra suum locū naturalem positum continuè mouetur ad ipsum, nisi quid obstat. Perfectè autem continuatio motus cernitur in motu circulari cœli qui est perpetuus, continuus, vniformis: quod ei euenit tum ob incorruptibilem & infatigabilem vim inelligentiæ mouentis, tum ob perfectè globosam cœli formam principio & fine carentem. In alteratione autem plerumque interpellatur continuatio, propter multa cōtraria & impedimenta, quæ extrinsecus occurrunt. In motu autem argumentationis, sæpe interrumpitur, non enim viuēs ab initio vsq; ad finē, cōtinuè augetur, sed aliqua ætate plūs, aliqua verò minūs, aliqua verò nihil. Vnde Auerroës inquit augmentationem componi ex multis motibus & ex multis quietibus. Secunda proprietas est, motū non fieri in instanti, sed in répore; nā si mot⁹ fit successivè, ergo habet partes prio-

*Sex proprie-
tates motus
quæ ex eius
definitione
colliguntur.*

res & posteriores; ergo mensuratur tempore, nam tempus definitur ab Aristot. 4. Physic. numerus motus secundum prius & posterius. Tertia proprietas est, quod forma quæ per motum acquiritur, non consistit in indiuisibili; alioquin tota simul in instanti acquireretur: ex quo efficeretur vt motus non esset continuus, nec successiuus, nec fieret in tempore. Est igitur forma quæ per motum acquiritur, diuisibilis & habet partes seu vt vocant Latini, gradus, quorum vnus post alium acquiritur successiuè per motum. Vnde Auerroës comment. 4. lib. 3. Physic. ait motum nihil aliud esse quàm generationem vnus partis post aliam, partem eius formæ ad quam tendit motus, donec perficiatur & fiat in actu. Quarta proprietas est, si motus est actus mobilis; ergo mobile est prius motu, nam definiens prius est definito. Hanc proprietatem, nimirum mobile esse prius motu, tetigit Arist. 8. Physic. text. 4. eliciens ipsam ex secunda definitione motus. Ex eo autem quod mobile est posterior motu, Aristot. 8. Physic. text. 4. argumentatur motum nunquàm incœpisse. Quinta proprietas est, motus neque habet primam partem neque vltimam, & omne quod mouetur & prius mouebatur, & posterius mouebitur; quæ proprietas oritur ex eo quod motus est continuus & diuisibilis in infinitum; quam proprietatem Arist. lib. 6. Physic. latè tractat. Sexta proprietas motus est, quod motus est actus imperfectus, vt ait Aristoteles 3. Physic. text. 15. & 8. Physic. text. 40. Nam si quod calefit non est perfectè calidum, alioquin non esset potentia calidum, nec moueretur vltius ad calorem; ergo calefactio est actus imperfectus: si etiam omnis motus est mixtus ex actu & potètia; ergo non est actus perfectus, is enim omnem excludit potètiā. Et quia per generationem forma substantialis tota simul perfectè acquiritur, idèò generatio est actus perfectus ac proinde non est motus. Arque hæc de proprietatib⁹ motus, quæ ex definitione motus cuius facile innotescunt.

Actus & passio re differant inter se, an ratione tantum.

C A P. VI.

QVONIAM Aristoteles in 3. Physic. à text. 18. vsq; ad 23. ex eo quod motus est actus mouentis in mobili, argumentatur actionē & passionem esse eundem motum, ratione tamen differentem; relatum enim ad mouens ex quo procedit, vocari actionem, relatum verò ad mobile in quo recipitur & inhaeret, passionem appellari; videndum est, an hoc ita sit. Nam in eo dubitationem & difficultatem haud leuem esse, ipsemet Aristoteles eodem in loco testificatur. Scotus quidem certè 4. Sent. dist. 13. quæst. 1. censet:

reñset actionē re distingui à passionē : quod probat hoc argumento; actio subiectiue est in agente; passio autē in patiente; ergo non sunt vna res. Impossibile enim est vnum accidens numero simul esse in diuersis subiectis. Quod autem actio subiectiue sit in agente, à Scottis probatur multis rationibus. Primò, vnum quodque denominatur formaliter tale ab eo, quod subiectiue & intrinsece est in ipso, vt corpus denominatur album ab albedine, non quæ est extra ipsum sed quæ subiectiue est in ipso; sed agens formaliter denominatur agens ab actione; ergo actio subiectiue est in agente. Secundò. Actio & passio differunt genere, quia sunt duo Prædicamenta diuersa; ergo distinguuntur re. Nam si tantum differunt ratione; ergo citra operationem intellectus non differret actio à passionē, & ita idem erit docere, & discere, verberare, & verberari. Tertiò. Cuius est potentia, eius est actus, vt inquit Philosophus in libro de Sôno & vigilia; sed potētia actiua subiectiue est in agente; ergo etiam actio. Quartò. Si actio non est in agente; ergo erit in patiente; ergo patiens, vt patiens, aget. Quintò. Auerroës 3. Physic. comment. 15. volens probare motum esse æternum, & non fuisse de nouo factum à Deo, sic argumentatur: si Deus ageret aliquid de nouo; ergo mutaretur: quæ consequentia nō valeret, nisi actio esset in agente; nam idēd, si Deus ageret quidpiam de nouo, mutaretur, quia reciperet in se nouam actionem quam antea non habebat. Sextò. Sit vnus ignis calefaciens duo ligna; non est dubium, quin cū ignis sit vnus numero, etiam per vnā numero actionem calefaciet illa duo ligna: quæro igitur, aut illa actio est in igne, aut in lignis: si in igne, habeo quod volo; si in lignis, ergo vnum numero accidens subiectiue est in duobus numero distinctis subiectis. Septimò. Idē est subiectū relationis & fundamenti, nā relatio non inest alicui nisi propter fundamentum quod reperitur in ipso, vt æqualitas non inest alicui, nisi in ipso insit quantitas; sed relatio agentis ad patiens est in ipso agente; ergo fundamentum ipsius erit quoque in illo agente, hoc autem fundamentum est actio, nam per actionem agens refertur ad patiens; ergo actio subiectiue est in agente. Hæc pro sententia Scotti.

Opinio Scotti, actionē subiectiue esse in agente, atque idēd re distingui à passionē qua est in patiente, probatur septem argumentis.

Actionem non esse in agente, nec re distingui à passionē.

CAP. VII.

OBIS autem multò aliter hac de re videtur esse sentiendum:

quare sententiam nostram breuiter exponamus. Actio tripliciter sumitur nobis actionis.

Vno modo amplissimè pro omni actione sue immanente, sue transcurrente, sue Physica, siue non; & sic nō

X iij

men actionis assignatur naturæ, animæ, menti, Intelligentiis, & Deo. Deinde, accipitur angustissimè, pro actione tantum quæ fit secundum qualitates, quæ dicitur alteratio; nam inter accidentia, sola qualitas propriè, ac per se est actiua, & ita sumit nomen actionis Aristoteles primo de Generatione text. 45. scribens motum latius patere quam actionem, quoniam actio tantum dicitur de alteratione quæ fit in qualitatibus, motus autem, & de hac & de aliis motibus. Præterea, sumitur actio ea ratione vt recipiatur cum motu Physico, quemadmodum sumitur ab Aristotele 3. Phys. à text. 18. vsque ad 23. & nobis in præsentī dubitatione.

Demonstratio huius ad probandū actionem non esse in agente.
His positis, statuo actionem subiectiuè non esse in agente, ex quo patebit etiam re non distingui à passione. Sed primum, exponam demonstrationem, quam ad id ostendendū affert Heruzus 4. quodlibeto quæst. 4. post adiungam etiam rationes meas. Heruzus igitur sic argumentatur; si actio est in agente, vel est principium actiuum agentis, vel respectus agentis ad patiens, vel aliqua entitas absoluta de nouo producta in agente dum agit; nam quid aliud sit actio ab his tribus, ne fingi quidem potest; sed actio nihil horum esse potest; ergo falsum est actionem subiectiuè esse in agente. Minor probatur secundum omnes partes; & primum quod actio non sit principium actiuū agētis, probatur dupliciter. Primò, quia principium actiuum est principium actionis; ergo si actio est principium actiuum, actio est principium actionis, & idem sui ipsius. Tum quia quotiescunque est actio, agens semper actu agit; at non semper, quotiescunque est principium actiuum, semper actu agit, nam in igne dum est, semper est principium calefactiuum, cum tamen non semper ignis actu calefaciat; ergo actio non est principium actiuum. Deinde, probatur secunda pars, quod actio non sit respectus agentis ad patiens; nam talis respectus est relatio pertinens ad Categoriā ad aliquid; actio verò facit Categoriā diuersam; ergo non est respectus. Neque valet perfugium Scoti dicēti duplicem esse respectum; vnū intrinsecum quo Prædicamentum ad aliquid constituitur: alterum extrinsecum, ad quem pertinent alia sex Prædicamenta. Hoc, inquam, non valet. Primū, quia talis distinctio ficta est ab ipso. Deinde, quia ratio formalis relationis quæ traditur ab Aristotele, est esse ad aliud: quicquid igitur per se habebit talem relationem siue extrinsecè, siue intrinsecè, pertinebit ad Categoriā ad aliquid. Postremò, probatur tertia pars, quod actio non sit entitas de nouo producta in agente, & dupliciter probatur. Primò, quia si actio est entitas quæ produciatur; ergo produciatur per aliam actionem, & sic erit progressus in infinitum; nam si dices illā actionem produci per actionem, quæ sit idem

cum

cum ipsa, pari ratione ego dicam formam quæ producitur ab agēte, produci per actionem quæ sit idem cum ipsa forma: quare cum talis forma quæ producitur non sit in agente, sed impatiēte, actio per quam producitur non erit etiam in agente. Deinde, si actio est entitas de nouo adueniens agenti; ergo agens de nouo accipiens, quod antè non habebat patitur & mouetur; quare agens in agendo per se à seipso pateretur & moueretur. Hæc Heræus.

Nostræ autem rationes hæc sunt. Primò, Hæc opinio repugnat Arist. & Peripateticis. Nam Arist. 3. Phys. text. 20. ait non esse inconueniens ut idem actus sit communis duobus, agenti & patienti, nam agentis est tanquam à quo, patientis tanquam in quo: sicut doctio est actus, docentis; verum non est, inquit, decisus, sed est in ipso discēte; atqui doctio est actio; ergo secundum Arist. actio est quidem agentis, ut à quo, non ut in quo, sed sic est in patiente. Deinde, Aristoteles 3. Phys. in text. 22. volēs declarare quomodò idem motus sit actio & passio diuersa ratione, inquit motus esse actionem, prout est actus huius in hoc. Nota illud (in hoc) quia indicat actionem subiectiuè esse in patiente; passionem verò esse huius ab hoc. Præterea, lib. 9. Metaph. text. 16. his verbis scribit; *Quorūcumque prater actionem est aliud quod sit, horum actio in eo quod sit est, ut edificatio in eo quod edificatur & cōtextio in eo quod contextitur, similiter etiam de aliis & omnino motus in moto.* Sed nihil apertius, nihil explicatius, pro huius sententiæ confirmatione dici potest, quàm quod ab Aristotele lib. 2. de Anima text. 139. ita scriptum est; *Si igitur motus est actio & passio, & est in eo quod mouetur & patitur, actui enim & motui actus in patiente fit.* Vnde non necesse est mouens moueri. Et sequenti textu; *Sicut enim (inquit) actio & passio in patiente est non in agēte, sic & ipsius sensibilis actus in ipso sensitiuo existit.* Omnes item Peripatetici, ut Alexāder, Themistius, Philoponus, Simplicius, Auerroës, albertus, & D. Thomas idem sentiunt, ut patet ex his quæ scribunt cum in 3. libr. Physic. in expositione 20. & 23. text. tum in 2. de Anima in explanatione textus 139. Postea, si omnis actio est in agente; ergo nulla actio est transiens, sed omnis actio est immanens, contra Aristotelem qui lib. 9. Metaphysic. text. 16. facit duplicem actionem, vnā transeuntem, alterā immanentem: & contra omnes Philosophos, qui talem distinctionem admittunt. Ad hæc, pono hoc fundamentum, actionem esse motum, quod patet. Primum ex Aristot. qui lib. 3. Phys. text. 19. ait tam actionem, quàm passionem esse motus, his verbis; *Cum igitur utraque sint motus, si diuersi quidem, in quo sunt? & text. 22. ait; neque actio cum passione idem proprie est, sed cui insunt sunt motus.* Deinde, ratione quoq; hoc manifestū est, nam agere est mouere, & esse agens, est esse mouens, ergo actio est motus;

nam agēs non mouet nisi per actionem. Præterea, actio est ens successiuum, & quia per actionem agēs successiuè agit: quòd si actio est ens successiuum; ergo est motus. Hoc iacob & supposito fundamēto, sic argumentor. Actio est motus: ergo non est in agente; probo consequentiam tripliciter. Primò, quia omnis motus subiectiuè est in mobili, vt Aristoteles ait 3. Phys. text. 18. & patet ex definitione motus: nam si motus est actus mobilis prout mobile; ergo est in mobili. Tum, si actio cum sit motus, esset in agente; ergo mouens moueretur eo motu quo mouet; probatur consequentia, nam si calefactio est in igne: ergo ignis calefit: nam sicut impossibile est calorem esse in aliquo quod nō sit calidum, ita est impossibile calefactionem esse in aliquo, quod nō calefiat; ergo ignis per eandē actionē & calefacit, & calefit. Præterea, si actio est motus; passio etiā est motus; ergo vnū numero mouēs simul producit duos motus: & cū motus distinguatur per terminos, cū in actione & passione sit idē terminus numero, nēpe forma quæ producitur, quo pacto actio & passio poterunt esse diuersi motus? His accedit, quòd si actio est in agente; ergo est aliqua entitas de nouo producta in ipso: quæro à quo producitur talis entitas; non à patiente; ergo à forma, quæ est in agente (verbi gratia) calefactio à calore qui est in igne; aut igitur calefactio est idē cum calore qui producitur, & sic non erit in agente, sed in patiente, sicut etiam calor qui producitur, recipitur in eo quod calefit: vel est res diuersa à calore, & sic nō poterit produci à calore, qui est in igne nam calor nō potest producere aliud quàm calorem. Ad extremum, sequeretur, agens esse prius & posterius actione; prius, quia producit actionem; posterius quia secundum Scotum agens est formaliter agens per actionem inhaerentem in ipso. Sicut ergo albedo natura prior est albo, sic actio prior debet esse agente, quare idem respectu eiusdem & posterius erit & prius.

Soluantur rationes Scotistarum.

CAP. VIII.

VNC respōdendū est ad rationes Scoti. Ad primā. Denominatio potest fieri, vel ab intrinseco, vt albu ab albedine, vel ab extrinseco, vt esse vestitū à veste quæ est extra, sic agens denominatur ab actione, non quia sit in ipso, sed quia sit ab ipso. Ad secundam. Non necesse est Prædicamenta distinguere sed tantum ratione, per rationem autem non intelligimus operationem intellectus, sed definitionem, & vt Aristoteles dicere solet, ipsum esse rei. Nam quamuis actio re non differat à passione, tamen etiam.

etiam extra operationem cuiusvis intellectus, aliud est motū exire à mouente in quo est ratio actionis, & aliud recipi in patiēte, per quod constituitur passio. Ad tertiam. Illius propositionis; Cuius est actus, eius est potentia, non est is sensus, vt in quo est potentia, in eodem subiectiue sit actus; sed potius is, cui conuenit posse agere, eidem cōuenit agere, non enim est alia res, quæ potest agere & alia quæ agit, sed eadem. Ad quartam. Actio realiter est in patiente, sed non formaliter, hoc est, res quæ est actio, nempe motus, est in patiente, sed illud quod est exire ab agente in quo cōsistit ratio actionis, non est in patiente: & hanc solutionem tetigit hīc Arist. 3. Phy. tex. 21. Ad quintā. Illa consequentia Auerrois non habet vim ex eo quod actio sit in agente, sed quia si Deus immediatè ageret aliquid de nouo, non posset reddi causa cur nunc egit & non antè, cum ipse sit æternus, nisi quia antè noluit agere, nūc autem voluit: ex quo putauit Auer. sequi. Deum mutari secundum voluntatem: verū argumentationem hāc Auerrois infirmam esse, in extremo huius operis libro demonstrabimus. Ad sextam. In illo exemplo, secundum rem sunt duæ actiones, sicut sunt duo calores qui producuntur in duobus lignis, respectu tamen principij actiui à quo. procedunt huiusmodi actiones, quod est vnum, dicuntur esse vna. Ad septimam. Relatio agentis ad patiētem est in agente, similiter fundamentum illius relationis est in ipso agente, verū tale fundamentum non est actio, sed potentia actiua, quæ est in agente; nam potentia actiua prout ei ex parte passi respondet subiectum aptum moueri, fundat relationem, quæ est inter motiū & mobile; prout verò ex parte passi respondet ei aliquis actus productus, vel qui producitur, fundat relationem, quæ est inter mouens & motum, siue inter agens & patiētem. Itaque eadem potentia actiua fundat duplicem relationem diuersa ratione.

*Relationes
quæ sunt inter
motum
& mobile, &
inter mouens
& motū quod
nā habemus
fundamentū.*

De terminis motus tractantur decem celebres quaestiones..

C A P. IX.

EXPOSITA est definitio motus, qua eius natura declaratur. Deinceps agendum est de terminis motus, qui etiam in eius ratione continentur. Etenim, cum motus sit transmutatio quædam, hanc autem (vt nomen ipsum auctore Arist. 5. Phys. tex. 7. significat) necesse est fieri ex aliquo in aliquid, oportet sanè motum etiam inter duos terminos esse, quorum alterum quidem vocant terminum à quo, alterum autem terminū ad quem. Verū, vt quæ de huiusmodi terminis docere volumus, ea & tradantur breuius, & dilucidius explicentur; ponemus nonnullas breues quaestiones, in

quarum explicationem, eorum ferè omnium quæ ad hanc doctrinam pertinent cognitionem, includemus.

An omnis motus requirat terminos?

QVÆSTIO I.

N omni motu inesse debere terminos aliquos, confirmat Arist. 6. Phys. text. 91. & 1. libr. de Cælo text. 86. Deinde, idè perspicuum fit inductione facta per omnes species motus: nam in generatione & corruptione, termini sunt ens, & nō ens; in augmenta- & decreta- & diminutione magnū, & parū; in alteratione, qualitates contrariæ; in motu locali, differentiæ positionum contrariæ, vt sursum & deorsum. Postremò, id etiam ratione probatur; nam si quis motus careret termino, is esset infinitus; sed natura horret infinitum, vt quod careat ordine & certa agentis intentione, & frustra sit cū nunquam ad finem peruenire valeat: nam si mouetur mouetur mobile, vt reducat illud de potentia ad actum, si motus infinitus fuerit, nunquam poterit reduci mobile ad actum, quare frustra mouebitur. Adde, quòd si motus localis esset infinitus; ergo spaciū, per quod sit, deberet esse infinitum: si augmentatio esset infinita, quantitas deberet esse infinita; non dari autem quantitatem infinitam in 3. Phys. demonstratum est. Sed dubitatio existit de motu circulari, qui communiter dicitur infinitus, & carere principio & fine. Sed hoc non obstat, quia in motu circulari duo consideranda sunt: vnum, duratio eius quæ est infinita sine principio & fine, quia secundum Arist. nunquam incipit aut desinet, & est perpetuus atque continuus: alterum est, ratio formalis ipsius motus circularis, cui repugnat infinitum: nō enim esset circulus, neque motus circularis, si esset infinitus, ratio enim circularis motus in eo est vt vnde incipit, ibi terminetur. Adde, quòd in circulo oportet esse centrum medium circuli locum obtinens, & ab extrema circumferentia æqualiter vndique distans; at in infinito neque medium neque extrema possunt designari. Sed quia circulus non habet principium re distinctum à fine, & in eo non est aliqua certa pars quæ præter cæteras possit dici principium aut finis, idè dicitur carere principio & fine. Dicitur igitur motus circularis infinitus, vel ratione durationis, vel quòd non habet principium re diuersum à fine, eiusque termini sunt re idem, & ratione tantum principij ac finis differentes: hoc enim poscit natura motus circularis: vide Arist. lib. 6. Phys. textu ultimo.

An

An omnis motus requirat duos terminos?

QVÆSTIO II.

M NEM motū egere duobus terminis, vno à quo, altero ad quē, docet Arist. 5. Phys. tex. 7. probans omnē motū necessariō fieri ex vno in aliud, ex ipso Græco vocabulo μεταβολή quod sonat vnū post aliud. Hoc etiā manifestum est facta inductione per omnes species motus, quarū vnamquamque duobus semper terminis circūscriptā & definitā esse reperiemus. Idē quoque ratione probari potest. Nam omnis motus continet accessū & recessū, abiectionem & acquisitionem: quod non potest fieri circa vnū & idem simpliciter. Præterea, hoc indicat definitio motus, quæ significat mobile moueri à potentia ad actum; & Arist. 4. Phys. 91. ait in omni continuo finito non posse esse tantum vnum terminum; sed omnis motus est continuus, & est finitus, vt patet ex præcedentis quæstionis explicatione; ergo non potest habere tantum vnū terminum. Plures autem vno terminos ad quos, motus habere potest, sed non vel vltimos, vel per se primō intentos, vel intrinsecos motui: exempli causa, calefactionis proprius & intrinsecus terminus est calor, at raritas vel leuitas, non est terminus per se primō intētus; forma substantialis quæ per calefactionē producitur, licet sit terminus per se intentus, non est tamen terminus immediatus & intrinsecus calefactioni. Sed hoc loco duo notanda sunt. Vnum est, in aliquibus motibus ambos terminos esse posituios, vt in omni augmentatione & motu locali, & in multis alterationibus; in aliis verō, alterū terminum esse priuatium, vt in generatione & corruptione & illuminatione. Alterum est, aliquando hos duos terminos esse distinctos actu, & secundum rem, & determinatos, vt patet in omni motu, vno tantum excepto circulari: aliquando verō non esse definitos, sed tantum diuersos secundum potentiam & rationem, vt in motu circulari, cuius quodlibet punctum circuli indifferenter est principium & finis, quod exigit ratio motus circularis, alioquin nō esset circularis.

An in vno motu possint esse plures termini, quàm duo.

QVÆSTIO III.

N ON possunt in vno motu esse plures termini per se quàm duo, vnus à quo, alter ad quem. Etenim in vno motu, terminus ad quem simpliciter, non potest esse nisi vnus; quia si vnitas, distinctio, & denominatio motus sumitur à termino ad quem, non potest hic esse multiplex, si motus est vnus.

Tum, si motus et idem est cum termino ad quem, ut infra docebi-
mus, erit quoque vnus, vel multiplex motus, sicut est terminus ad
quem. Deinde, ostensum est supra, octauo huius operis libro, eiusdem
rei non posse esse plures causas perfectas, & in eodem genere causas;
sed terminus ad quem est causa motus tanquam finis eius; ergo vnus
motus non potest esse nisi vnus terminus ad quem.

*Quot modis
vnus motus
possit habere
coplares ter-
minos ad
quos.*

Contingit autem (ut paulò antè diximus) esse plures vno, sed vel
non vltimos & totales, ut in calefactione calor ut quatuor est finis
calefactionis quæ præcedit, & per quam acquiritur, sed non vltimus
neque totalis. Vel non primò; sed consequenter, ut in accretione
primò acquiritur quantitas, consequitur autem figura, locus, relatio
& qualitaris vel inæqualitatis. Vel non intrinseco motui, ut in altera-
tione quæ præcedit generationem, finis intrinsecus est qualitas, ex-
trinsecus autem productio formæ substantialis. Vel per accidens, ut
quod mutatur in album, potest simul mutari in dulce, vel musicum,
sed per accidens.

De termino autem à quo, sic dicendum est: cum triplex sit vnitas
motus, generica, specifica, & numeralis; in vnitare generica, terminus
à quo debet esse eiusdem generis atque terminus ad quem, quia con-
traria continentur sub eodem genere; sed terminus à quo est contra-
rius termino ad quem; ergo, &c. In motu autem vno secundum spe-
ciem, terminus à quo potest esse multiplex, & differens secundum
speciem; ut patet in mutationibus quæ fiunt, vel ab extremis ad vnu
medium, vel à diuersis medijs ad vnum extremum; nam cum omnis
de albario sit vnus speciei, ut dicit Arist. 3. lib. Phys. text. alia tamen
potest fieri à nigro, alia à viridi, vel rubro, quæ specie differunt inter
se: & causa est, quia medium cum participet vtroque extremo, ad
vtrumvis refertur tanquam contrarium eius. Quod si quis diceret,
cum terminus à quo sit contrarius termino ad quem, si terminus à
quo possit esse multiplex respectu vnus termini ad quæ, fore ut vni
sint multa contraria; quod est contra Arist. & in primo lib. de Cælo

*Quomodo
vni possint
esse duo con-
traria.*

& 10. Metaphy. Respondendum esset, vni non esse duo contraria
simpliciter; secundum quid autem, non esse absurdum: sicut vni ex-
tremo opponitur, & alterum extremum, & medium; medium enim
non opponitur vni extremo simpliciter, sed ob participationem al-
terius extremi. Denique, in vnitare numerali, impossibile est terminu
à quo esse nisi vnum numero; nam si non est, vel igitur erunt plures
numero, vel plures specie; non plures numero, nam duo accidentia
Physica, quæ habent contrarium, & acquiruntur per motum, si tan-
tùm differant numero, non possunt simul esse in eodem numero sub-
iecto; quia talium accidentiũ vnitas numeralis, vel omninò, vel certè
necesse

necessariò pendet à numerali vnitate subiecti: si autem fuerint termini à quibus differentes specie, cùm illi opponantur termino ad quẽ fieret, vt vni essent duo contraria; nam extremum & medium quæ videntur contraria alteri extremo, vel nunquam sunt simul, vel si quando sunt, tunc vicem gerunt vnius contrarij comparatione alterius. Vide Arist. lib. 5. Phys. tex. 6. Atque hoc quod diximus clariùs cernitur in motu locali. Sicut enim vnum corpus non potest simul esse in duobus locis numero réque diuersis, sic motu locali à duobus locis diuersis simul recedere non potest. Verùm sicut terminus ad quem, potest esse multiplex modo supradictò, sic etiam terminus à quo. Ceterùm non sicut ad vnitatem motus requiritur vnitas termini à quo, ita opus est, vt si motus fuerit diuersus, terminus à quo sit diuersus. Nam à nigro potest fieri mutatio in album & viride, quæ differunt specie; & ab eodem numero loco, id est, centro, possunt moueri ignis & aer ad sua loca, quæ specie differunt. Ex quo intelligitur terminum à quo non esse ita præcisè de substantia motus, sicut est terminus ad quem.

An termini motus debeant esse indiuisibiles.

QVÆSTIO IIII.

I V I S I O duplex est; vel secundum partes quantitatis, vel secundum gradus perfectionis; prior diuisio tantum reperitur in terminis motus localis & augmentationis; posterior verò, tantum in qualitate. Oporteret autem terminos motus esse diuisibiles vel priori, vel posteriori modo; ita vt non toti simul acquirantur, vel deperdantur, vel successiue per partem post partē. Quod sic probatur. Aristor. 3. Phys. tex. 15. & 8. Phys. tex. 40. ait motum esse actum imperfectum, videlicet, quia in motu forma non habetur perfecta, sed imperfecta; ergo forma est diuisibilis; nam si esset indiuisibilis, tota simul perfectè acquireretur: quare non esset vlla causa, propter quam motus ad talem formam, deberet vocari actus imperfectus. Inductione quoque hoc manifestum fit per omnes species motus; in omnibus enim cernuntur termini diuisibiles & partibiliter parabiles. Hoc etiam probatur ratione, nam si motus est actus entis in potentia; ergo quod mouetur, partem habet formæ iam actu acquisitam, partem habet potètia acquirendam; ergo illa forma est diuisibilis. Deinde, in motu, aut mobile est perfectè in termino à quo, aut perfectè in termino ad quem, aut partim in vtroque: si primum dixeris; ergo nondum mouetur: si secundum; ergo iam est motus,

*Pulchra
bitatio.*

& cessauit motus: si tertium, ergo ambo termini sunt partibiles. Præterea, motus per se est successiuus, & fit in tempore; ergo cum motus re fit idem atque terminus ad quem, is acquireretur successiuè. Ob eandem etiam causam terminus à quo successiuè perditur, nam si terminus à quo simul è subiecto abiiceretur, etiam subito & simul induceretur terminus ad quem: quia sublato termino à quo, non reperiret aliquid sibi resistens & remorans productionem sui. Sed dicit aliquis Aristotelem in 6. Phy. tex. 44. & 45. significare terminum ad quem esse indiuisibilem, & non acquiri in tempore. Respondeo, bifariam accipi terminum ad quem, vel ut is opponitur termino à quo, continens totam formam quæ acquiritur per motum, & sic sumit Arist. 6. Phy. 32. & 40. vsque ad 44. & hac ratione terminus ad quem diuisibilis est: vel pro ultimo formæ quæ acquiritur, quo acquisito cessat motus, & sic est indiuisibilis, nam si esset diuisibilis, non esset simpliciter ultimum formæ, quoniam haberet partes alias priores, & alias posteriores. Quid autem sit huiusmodi ultimum, an gradus & pars aliqua formæ, an aliud quidpiam, posterius considerabimus. Nos loquimur hîc de termino ad quem priori modo, Aristot. autem in 6. Phy. posteriori modo; quocirca non est contradictio. Cæterum hæc nostra sententia habet locum tantummodò in motu propriè dicto, non autem in mutatione quæ distinguitur à motu, qualis est generatio, & corruptio; nam cum talis mutatio fiat in instanti, forma indiuisibiliter & tota simul acquiritur.

An termini motus debeant esse oppositi inter se?

QVÆSTIO V.

ECCESSARIUM est terminos à quo, & ad quem, esse inuicè oppositos. Primò, quia Arist. 8. Phy. tex. 62. & in 5. Phys. non semel ait omnem mutationem esse in oppositis. Tum, idem fit manifestum, facta inductione per omnes species motus. Hoc etià confirmatur ratione, quia aut ambo termini sunt eiusdem speciei, aut differunt specie, verum non sunt oppositi, sed (sicut vocant) disparati, ut lignum & lapis: non possunt esse vnus speciei, nam sic in motu locali ambo essent vel naturales, vel violenti; quare non esset vlla causa, cur ab vno fieret mutatio ad alterum. Deinde, quia in motu vnus abiicitur, alter acquiritur, quod non posset fieri si ambo essent similes; nam terminus ad quem qui introducitur ab agente, est similis agenti; ergo terminus à quo, qui eiicitur ab agente, erit ei contrarius; si enim ipse quoque agenti esset similis, nequaquàm ab eo eiiceretur & corrumpetur. Neque verò possunt esse termini disparati,

si c enim quodlibet fieret ex quolibet, neque essent termini cuiuslibet et mutationis definiti: & verò non omne agens potest quemlibet terminum à quo corrumpere, sicut nec quemlibet terminum ad quē producere; relinquitur igitur, ut debeant esse oppositi. Sed cū oppositio sit quadruplex, videndum est, quānam insit in motu. Ac primum quidem, oppositio relatiua non pertinet ad motum, quia in relatione per se non fit motus, ut postea dicemus; neque contradictoria, nam motus exigit mobile cum aptitudine recipiendi terminum ad quem ipsius motus, contradictio autem, cū sit oppositio inter puram negationem & affirmationem, id non deposcit. Quocirca 1. Phy. tex. 43. dicitur album fieri ex non albo, non quolibet, sed quod sit nigrum; & quia contradictio est inter ens simpliciter, & non ens simpliciter, ex non ente autem simpliciter nihil fit Physicè, idēd motus respuit oppositionem contradictoriam. De priuatiua autem oppositione, distinguendum est; nam vel est pura priuatio, & sic non pertinet ad motum, sed ad mutationem: pura enim priuatio licet sit in aliquo subiecto, tamen quia per se, non est aliquid posituum, non potest resistere agenti, quare in instanti abiicitur, nec circa ipsam fit motus, sed mutatio instantanea, ut patet in illuminatione: vel est contrarium, quod respectu alterius contrarij dicitur priuatio, vel quia est imperfectius illo, vel quia includit absentiam contrarij cum aptitudine subiecti, per quā duo constituitur ratio priuationis: & quia talis oppositio priuatiua non differt à contrarietate, potest circa ipsam fieri motus; de qua loquens Arist. 5. Phy. tex. 9. Priuatio, inquit, ponatur contrarium. Propriè igitur sola oppositio, quæ est in contrarietate, pertinet ad motum propriè dictum.

Sed hoc loco tres existunt dubitationes. Prima est, in creatione est oppositio contradictoria, nam est mutatio à non ente simpliciter ad ens. Altera est, Aristotelem 5. Phys. text. 7. & 9. & lib. 6. tex. 91. scribere generationem esse in contradictoriis. Tertia est, ut fiat mutatio, tantum requiritur ut subiectum non habeat formā, ad quam debeat fieri mutatio, possit tamen eam habere, quare ad efficiendum motum sufficit oppositio priuatiua. Ad has dubitationes breuiter, ita respondendum est. Ad primam, conceditur antecedens, sed negatur consequentia, quia nos loquimur hīc de mutatione Physica, qualis non est creatio, immò est æquiuocè mutatio. Ad secundam, Aristoteles vel sumit ibi contradictionem pro oppositione priuatiua, vel appellat contradictionem eam oppositionem, quæ est in generatione & corruptione, propterea quod fit quodammodò inter non ens simpliciter, & ens simpliciter, sumendo non ens simpliciter; non quidem ipsum nihil, sed quod non est ens in actu, & opponitur enti

*Explicatur
tres dubita-
tiones.*

substantiali, sicut Arist. tradit 5. Phy. tex. 8. Ad tertiam, vt fiat mutatio simpliciter, quæ dicitur de mutatione instantanea & successiua, sufficit oppositio priuatiua, non tamen, vt fiat motus propriè dictus: nam cum is debeat esse continuus & successiuus, exigit aliquam resistantiam in subiecto, quocirca debet fieri inter contraria.

An terminus à quo, debeat specie differre à termino ad quem?

QVÆSTIO VI.

EST sēper terminus à quo distingui specie à termino ad quē; nam si debent esse contrarij, vt proximè antè docuimus, oportet eos differre specie. Et hoc apertè confirmat Arist. 1. de Cælo tex. 86. dicens, omnē mutationē fieri semper inter ea, quæ differunt specie. Verū hęc differentia specifica in motu circulari nō est secundū rem, sed secundū rationē; nam idē punctū est terminus à quo & ad quem, prout habet rationem principij & finis. In augmentatione quoque, non tam insigniter apparet talis differentia, sicut in alijs motibus. Nam minor & maior quantitas (inter hos enim terminos versatur accretio) Mathematicè sumptæ, non differunt specie; Physicè autem, & in ordine ad esse & operationes viuētis, & vt inchoant, atque terminant accretionis motū, specie quodammodò differunt, sicque de ipsis 1. lib. de Cælo tex. 86. sentit & scribit Aristoteles. Mutatio autem quæ fit ex minū albo ad magis album, dicitur fieri in eadem specie, quod tamen intelligendū est materialiter, non formaliter; talis enim mutatio per se non fit ex minū albo, vt album est, sed prout habet admixtum nigrum, nam, vt auctor est Aristoteles, remissio formæ fit ob admixtionem contrarij. Vide ipsum lib. 5. Phy. tex. 19.

An abiectio termini à quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero?

QVÆSTIO VII.

VM in omni motu sint duo termini, vnus à quo, qui abiicitur, alter ad quem qui acquiritur; meritò dubitatur, an abiectio illius & acquisitio huius, sint vnus motus numero, an duo. Nam cum sint duo accidentia, quorum vnum remittitur & corrumpitur, alterum intenditur & perficitur, videtur id non posse fieri per vnum motum. Veruntamen dicendum est, vtumque comprehendī vno motu. Etenim omnium motuū est eadem ratio, sed in motu locali & augmentationis, palām est quod decedere à termino à quo, &

& ire ad terminum ad quem, fit per eundem numero motum; ergo similiter continget in aliis. Et Arist. in 5. Phy. tex. 7. ait omnem motum necessariò fieri ex vno in aliud, & tex. 49. ait motum propriè dictum, fieri ex vno contrario in aliud còtrarium: & tex. 54. scribit omnem motum còsistere in duobus subiectis, hoc est, terminis positiuis & contrariis. At si, v. g. in calefactione aquæ, acquisitio caloris esset vnus motus, & abiectio frigoris alter, neuter fieret inter duos terminos contrarios, neque esset mutatio ex vno in aliud. Postea, Aristoteles 5. Phys. text. 4. & 48. inquit motum magis denominari à termino ad quem quàm à termino à quo, quia terminus à quo abiicitur per motum, terminus autem ad quem acquiritur; ergo supponit. Aristot. abiectiōnem termini à quo & acquisitionem termini ad quem fieri per eundem motum. Præterea in 4. Phys. tex. 117. & 128. ait omnem motum esse remotiū & corruptiū alicuius à subiecto; quod verum non esset, si acquisitio termini ad quem esset alius motus ab expulsione termini à quo: ille enim nihil remoueret à subiecto, sed tantum acquireret. Deinde, in aqua remissio frigoris & acquisitio caloris, fit ab eodem numero agente, hoc est, igne, per eandem calefactionē, per quam simul producit calor & corrumpitur frigus; ergo est vnus motus numero. Adhæc, si remissio frigoris differt in ratione motus ab acquisitione caloris; ergo vel talis remissio erit mutatio, vel erit motus propriè dictus; non mutatio, quia talis fit in instanti, & est in non habentibus contrarium, & si remissio frigoris esset mutatio, etiam acquisitio caloris esset mutatio & nō motus; oppositorum enim eadem ratio est, sic enim probat Arist. tex. 8. libro 5. Phy. corruptionē non esse motum, quia opponitur generationi quæ non est motus. Neque etiam expulsio termini à quo potest appellari motus, nam omnis motus fit inter duos terminos positiuè contrarios, quod in remissione frigoris præcisè sumpta, non reperitur; nam ex tendit ab esse formæ, ad eiusdem non esse. Quid pluribus opus est? Aristoteles hoc apertè docet 5. Phy. tex. 47. scribens his verbis; *Est autem qui ex còtrario, ei qui est in contrarium non contrarium, ut qui est ex sanitate ei qui est in aegritudinem; idem enim, & vnus est, esse tamē non idem est ipfis sicut non idem est ex sanitate mutari, & in aegritudinem.* Argumentum autem in initio propositū, nihil valet; nā licet duo sint accidētia terminus à quo & terminus ad quē, non ideo tamē fit, vt sint duo motus illius abiectio & huius inductio. Tūc enim duo accidētia còstituunt duos motus, cū ambo se habent, vt termini ad quos: secus est hic, nam vnū habet se vt terminus à quo, alterum vt terminus ad quē; & acquisitio vnus, per se primò fit, & intenditur principaliter ab agente, corruptio autem alterius, secundariò & quasi ex accidenti.

Y

Aliū argumētū probatur, ejectionē termini à quo & inductionem termini ad quem non esse duos motus.

M triplex sit vnitas, generica, specifica, & numeralis, de generica constat eam sumi à termino ad quē, dicente Aristotele lib. 5. Phy. tex. 31. eos motus esse vnus generis qui versantur in eadē Categoria, qui autē pertinent ad diuersas Categorias distingui genere, & text. 35. perspicue docet vnitatē genericā motus ab eo sumi ad quod fit motus. Vnitas autē specifica, non potest sumi à termino à quo; contingit enim motus vnus speciei procedere à terminis differentibus specie, vt dealbatio quæ fit ex nigro & quæ ex viridi: similiter aër moueri potest ad suum locum ex centro terræ & ex concauo Lunæ. Deinde, potest esse terminus à quo vnus & idem, cū tamen motus qui ab eo fiunt, differant specie, vt motus aëris ad suum locum & item ignis ad suum, specie differunt, possunt tamen ambo fieri à centro mundi tanquam à termino à quo. Ergo vnitas specifica sumenda erit à termino ad quem. Cuius signum est, quod omnes motus habent denominationem suam à termino ad quem, & ratio est, quia motus re idem est cū termino ad quem, & per se ordinatur ad illum: & hoc idem aperte docet nos Arist. lib. 5. Phy. tex. 31. & 35.

*Ponuntur
quinque ob-
iectiones.*

Sed occurrunt aliæ dubitationes. Prima, terminus ad quem nondum est; ergo motus non potest accipere ab eo vnitatem suam specificam. Secunda. Ad eundem terminum potest moueri aliquid per lineam rectam vt per chordā, aliud verò per circularē, vt per arcū, qui motus tamen differūt specie. Tertia. Ad eundem terminum per idem spatium potest moueri vnum animal reptando; aliud ingrediendo, aliud volando, cū tamen hi motus differant specie. Quarta. A concauo Lunæ ad centrum moueatur terra, moueatur item ignis; hi motus specie differunt; quia vnus est violentus, alter naturalis, moueri namque deorsum sicut est naturale terræ, ita igni est violentum; spatium tamen idem est, & ambo termini à quo, & ad quem sunt idem. Quinta. Mutatio ex albo in viridem colorem, & mutatio in rubrum etiam ex albo, communiter existimantur differre specie, cū tamen termini ad quos non differant; nam mutatio ex albo ad viride fit tanquam ad nigrum, quo participat viride aliquo modo, similiter mutatio ex albo ad rubrum, ad ipsum fit tanquam ad nigrum, vt docet Arist. 5. Phy. tex. 6. & 52. ergo ambæ mutationes fiunt respectu eiusdem termini ad quem.

*Soluntur
obiectiones.*

Verum ad hæc facile respondēri potest hoc modo. Ad primam. Cū est motus, terminus ad quem partim est, partim non est; quia partim

tim est acquisitus, partim est acquirendus. Quin etiam totus quodammodo est, non in actu perfectio & completo, sed in fieri. Adde quod id quod non est, potest esse & habere se ut finis, potest dare nomen, & rationem specificam iis, quæ per se ordinantur ad illum; ut patet in omnibus potentiis & instrumentis quæ specificantur per actus ad quos ordinantur: atque hoc manifestum est ex iis quæ supra libro octavo de causalitate finis disputauimus. Ad secundam. Quamuis extremum utriusque motus, videatur esse idem, tamen id in quo fit motus, & quod per motum acquiritur, non est idem; nam siue quod acquiritur per motum localem sit spatium, siue sit ubi, constat hæc diuersa esse in motu per circulum & per spatium rectum. Adde, quod per accidens est ut quod mouetur per circulum insistat & quiescat in aliquo puncto illius circuli; nam secundum rationem circuli, suapte natura aptum esset moueri ab eodem puncto ad idem punctum. Ad tertiã, & 4. Motus considerari potest, vel ut motus est; vel ut est naturalis, aut violentus; vel secundum modum quo fit; si priori modo consideretur, omnes motus, qui sunt inter eosdem terminos, sunt eiusdem speciei; sin autem posteriori modo, motus ignis & terræ ad centrum, specie differunt, quia vnus fit naturaliter ad centrum, alter violentus. Similiter motus rependi, ambulandi, & volitandi, non differunt, ut motus sunt sed secundum modum quo fiunt, proprium, & naturalem unicuique generi animantium. Aliud igitur est considerare motus aliquos vniuersè ac simpliciter, ut motus sunt, & aliud ut sunt tales motus, nimirum vel ratione principij effectiui, vel ratione modi quo fiunt.

Ad quintã. De mediis qualitatibus specie differant ab extremis, nec ne, non satis liquet. Etenim Auerr. 5. Phy. cõm. 6. & 52. videtur sentire extrema esse in mediis actu, non quidem perfectio, sed remisso & imperfecto: non aliter quàm sunt in eo quod est tepidum, frigus & calor. *Pulchra disputatio, an colores medijs specie differant ab extremis.* Opinatur etiam ad album fieri mutationem ex rubro aut viridi, similiter ut fit ex minus albo, cum quo est permixtum nigrum. His consequens est, rubrum & viride non distingui specie ab albo, veluti nec minus album specie differt ab eo quod est perfecte album. In libro autem 4. de Caelo cõm. 26. statuit duplex medium. Vnum quod dicitur medium per comparisonem, quia nimirum comparatum utrique extremo habet cum utroque similitudinem quanquam atque conuenientiam: hoc modo aër dicitur medius inter ignem & terram, quippe qui grauis sit comparatione ignis, levis autem terræ comparatus. Atque huiusmodi medium est quidpiam simplex & specie diuersum ab extremis. Alterum medium vocatur per compositionem, quod est mixtum & temperatum ex ipsis extremis quæ in eo actu, sed imperfecte, insunt. Et medium huius generis non est forma simplex, sed ex ipsis extremis

conflatum quidpiam atque cōcretum, nec ab vtroque extremo specie, sed tantummodò secundum magis & minùs differēs. Atque hoc modo viride est mediū inter album & nigrum. Ne quis autem de opinione Auerrois dubitandi locus cuiquam reliquus esset, is libro 10. Metaphysicæ comm. 23. explicatissimis verbis sententiam suam aperuit, scribens medias qualitates non distingui specie ab extremis, sed tantum differre ab illis secundum magis & minùs. Nec id modò ait, sed etiam probat eo argumento, quòd cum ab vno extremo non fiat mutatio ad alterum extremum, vt ab albo ad nigrum, nisi per media quæ inter vtrumque extremum interiacent, si media specie differrent ab extremis, nunquàm posset fieri motus vnius speciei, nec continuus ab vno extremo ad alterum extremum; frequenter enim, propter varias mediarum qualitatum species, interrumperetur. Nec in motu continuo qui fit inter duo extrema contraria, esset ipsum (inter) ad quod necesse est prius perueniri quàm ad extremum, vt docet Aristoteles lib. 5. Phys. text. 21.

Videtur Aristoteles idem sentire quod Auerrois.

Atque hæc quidem ex sensu Auerrois dicta sūt. Cuius sententiæ suffragari videtur Arist. scribens 1. Phys. text. 47. & lib. 10. Metaph. text. 23. media componi ex ipsis extremis: & affirmans 5. Phys. text. 6. & 51. mutationes quæ fiunt à mediis ad extrema, fieri tanquam ab extremo ad extremum, quoniam medium est quodammodò vtrumque extremum. In libro autem Physicorum sexto, text. 31. apertè docet, quod mutatur ex albo in nigrum, id non cum primùm discedit ab albo, iam esse in nigro, prius enim esse in fusco & per hoc postea ad nigrum peruenire. Ex quo licet concludere, fuscum specie non distingui ab albo & nigro: alioquin, si specie differret, nunquàm ex albo in nigrum fieri posset motus vnius speciei & continuus, sed propter mediorum colorum varias species quas necessariò petransiret, semper esset interruptus. Ergo secundum hanc opinionem, mutatio ex albo in nigrum; non differt specie ab ea quæ fit ex albo in viride vel rubrum, vel alium quemuis colorem medium; quod tamen in quinta dubitatione, tanquam certum & concessum ab omnibus, sumptum & positum fuit.

Opinio communis.

Altera opinio est, quam plerique omnes Philosophi ac Theologi sequuntur, medias qualitates specie distingui ab extremis; nec has esse in illis actu & formaliter sed tantum virtute; & propter similitudinem atque conuenientiam quam mediæ habent cum extremis, dicuntur illæ ex his componi. Cum igitur ex nigro fit mutatio in viride, dicitur fieri quodammodò in album, quia viride habet conuenientiam quandam cum albo, propter quam viride quodammodò est contrarium nigro; & quia mutatio non fit nisi vbi est contrarietas, idcirco

idcirco Aristoteles ait ex nigro mutationē fieri in viride, ea ratione ut est quodāmodo albū, quoniā hac ratione est quodāmodo contrariū nigro; per se autē, & ut loquūtur, formaliter, seu actu, viride nihil habet in se nigredinis & albedinis, & ab utroque colore differt specie.

Atque hæc quidem à magnis Philosophis, de præsentī quæstione in utramque partem, satis acutē ac probabiliter disputantur. Ego priorem sententiam, si falsam & improbabilem dixerō, planē mētiar. Præsertim cum in ea quoque, Themistium, & Simplicium fuisse sciā: quippe qui explanando textum 6. libri quinti Physicorum, haud obscuris verbis docent medios colores, mixtos & cōpositos esse ex coloribus extremis, qui in ipsis insunt: non aliter, quā id quod est tepidū (hoc enim ipsi utuntur exemplo) mixtū & concretū est ex calore & frigore. Constat autem, tepidum non differre specie à frigido & calido, cum nihil aliud sit tepidum, quā frigidum & calidum simul & remissē. Addunt præterea illi, ex nigro fieri mutationem in viride, nō ea ratione, ut est viride, sed propter albedinē, quæ aliqua ex parte in eo, quod est viride, continetur. Videmus etiam pictores, partim extremorū, partim mediorum colorum certa quadā permixtione & temperatione, alios colores medios efficere. Quis autē credat, novas colorum species, tanta facilitate sic ab illis confici? Ergo, licet (ut dixi) priorem sententiam non reprobā, ad posteriorem tamen, quæ inter qualitates medias & extremas differentiam ponit specificam, sum equidem aliquantō propensior. Fit enim mihi vero simillimū qualitates medias esse formas & qualitates simplices, easque habere proprias ac peculiarias causas, proprietates, & effectus: quamobrem necessariō distingui specie ab extremis. Si enim constant ex sola mixtione extremarum qualitarum, nec ab illis differunt nisi secundū magis & minū, ergo viride non magis differret à nigro & albo, quā ab his differunt minū album & minū nigrum: at quis ita sentiat, cum id vel oculorum iudicio apertē redarguatur? Iam verō si colores medij non specie, sed tantummodō secundū magis & minū differunt ab extremis, & ex illorū mixtione conficiuntur; ergo quotiescūque ex nigro perfecta fit mutatio in albū, oporteret omnes intermedias colorum species procreari & apparere; quod falsum esse, mutationes quas in eiusmodi coloribus, cum ab arte, tum à natura quotidie fieri videmus, manifestē declarant.

Sed cur (nam & hoc quæret aliquis) Aristoteles & Peripatetici aiunt colores medios componi ex coloribus extremis? An id non est intelligendum de compositione Physica: sed de Metaphysica; quæ in eo consistit, quod colores medij habēt affinitatem, similitudinem & cōnvenientiam cum extremis. Nā animam rationalē, quæ est simplex

*Themistius
& Simplicius
sequuntur prio-
rem sententiā.*

*Sententiā an-
tiorē.*

*Cur colores
medij dicun-
tur cōponi ex
coloribus ex-
tremis.*

substantia, Philosophi aiunt esse formam quandam inter naturam materialem & immaterialem quodammodo mediam, & ex utraque compositam, quoniam est vtriusque similis & particeps. An potius compositio mediorum colorum referenda est, non ad colores extremos, sed ad eorum causas. Causæ autem colorum sunt (vt innuit Alexáder 1. libro Naturalium quæstionum cap. 2.) lux, perspicuitas, & opacitas: perspicuitas in mixtione, cum priuatione opacitatis, est causa albedinis; opacitas cum priuatione, vel certè cum perexigua perspicuitatis & lucis admixtione, ex causa nigredinis. Ex illis tribus variè mixtis inuicem, atque certa quadam ratione temperatis medij colores existunt. An potius id referri debet ad colorum effectus? Albū omnino disgregat visum, nigrum omnino eum congregat, vtrumque nimis ac præter modum oculorum sensum afficit, quamobrem eum offendit ac lædit; omni namque sensui, quoniam is in mediocritate & temperata quadam ratione consistit omnis rerū quæ sentiuntur exuperantia, molesta & noxia est. At viride, purpureum, cæruleum, aliique colores medij, partim congregant, partim disgregant visum, & modicè ac temperatè sensum afficiunt. Ex quo fit, vt non modò non offendant, sed etià iuuèt atque oblectèt aspectū. Verùm de hac quæstione, quæ nunc à nobis raptim cursimque dicta sunt, ea lectori hoc loco, satis esse debent: quæ nos licet, obiter, & quasi per transennam, explicare tamen volumus, vt rem per se obscuram, nec satis adhuc explicatam, & sanè scitu admodum dignam, aliquatulum tractatione nostra illustraremus. Nunc nemini (quod libet hic adiungere (idem quod nos de mediis coloribus sentimus, ipsum etiam Auer. in 6. Phy. com. 32. & 3. Meteor. com. vlt sentire.

Tria concurrunt ad vnitatem numeralem motus.

Deinceps sequitur, vt de vnitatem numerali motus, vnde ea petenda sit doceamus. Ad constituendā vnitatem numeralē motus, tria (vt ait Aristoteles 5. Phys. tex. 35.) necessè est concurrere: vnum numero mobile: vnum numero terminum ad quem: tempus item vnum numero atque continuum. Etenim motus est accidēs, est via ad terminum ad quem à quo re non differt, est denique ens successiuum. Quia motus est accidens, non potest is esse vnus numero nisi subiectum etiam in quo inhaeret, hoc est, ipsum mobile, fuerit vnum numero. Si autem motus est via ad terminum ad quem, nec re differt ab ipso, qui potest esse vnus numero, si terminus ad quē vnus numero nō fuerit? Quod si motus est ens successiuum; ergo non potest esse vnus numero nisi etiam fuerit continuus; continuatio autem motus cognoscitur & iudicatur ex tempore; cum namque motum iudicamus esse continuum, quem cognoscimus toto tempore quo durat, nunquam fuisse interruptum.

Verùm

Verum hoc loco nonnullæ dubitationes existunt. Prima. Præter tria supradicta quæ concurrunt ad unitatem numeralem motus, etiam necesse est terminum à quo esse unum numero. non enim potest unus numero motus, ex diuersis numero terminis simul procedere. Secunda. Arist. 8. Phys. text. 49. & 82. perspicue & affirmatè docet, motum unum numero atque continuum esse non posse, nisi mouens etiam fuerit unum numero; ergo præter illa tria opus quoque est unitate numerali motoris. Tertia. Si canis ex turri cadens, medio in lapsu moriatur, erit unus numero motus canis viuientis & mortui à turri usque ad terram, quia est continuus: ridiculum enim esset dicere canem in medio aëre, posteaquam occidit, aliquanto tempore quieuisse, quia hoc est contra naturam grauis: nec potest reddi causa, quare si potuit aliquanto tempore quiescere, deinde moueri cœperit, ac non potius toto reliquo tempore quieuerit. Hic igitur est unus motus numero, tamen subiectum non est idem numero, canis enim viuus & mortuus non est idem numero. Quarta. Si in alteratione acquiritur semper alia & alia pars formæ; ergo non potest esse idem numero terminus ad quem totius alterationis. Quinta. Motus est prior tempore, quippe cum tempus sit passio motus, ut dicitur 12. Metaphy. text. 29. ergo unitas motus, non pendet à tempore, prius enim non pendet à posteriori.

Quæque dubitationes.

Sed ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad primum, Arist. prætermisit terminum à quo, vel quia certum est, si motus sit unus, & terminus ad quem unus, terminum etiam à quo necessario fore unum, cum sit oppositus illi; vel quia cum terminus à quo abiiciatur per motum, Arist. in declaranda unitate, & contrarietate motus, videtur eum despicisse. Ad secundum. Verum est unitatem motus etiam pendere à motore; tum quia motus dependet in esse & fieri à mouente; tum quia definitur esse actus mouentis in mobili: sed quia nondum Aristoteles ostenderat omne quod mouetur necessario moueri ab alio, & omnem motum egere mouente, quod demonstrabit ipse, tum in 7. tum in 8. Phys. ideo in 5. lib. Phys. non fecit mentionem motoris, ne videretur uti rebus obscuris, & necdum demonstratis. Nec ignoro quosdam dissentire Aristoteli, negantes unitatem motus pendere à mouente; ut patet, cum eadem naui trahitur à multis hominibus, & idem calefit à multis ignibus: alios verò arbitrari, dictum Arist. tantum esse verum in motu circulari, qui non solum est unus numero & continuus, sed etiam uniformis & semper sui similis, in aliis autem minime. Sed prior solutio satisfacit præsentī dubitationi, tota autē hæc controuersia alio loco discutienda est. Ad tertium. Secundum opinionem eorum qui ponunt tantum unam formam in uno composito, respondendum est; motum illius canis viuientis & mortui non esse unum

Solutio dubitationum.

*an si canis
ex turri cadēs
in die in lap-
su moriatur,
sit motus eius
vniens &
mortui idem
numero &
continuu.*

motum continuu, sed duos motus qui se habent deinceps seu consequenter, qui copulantur illo instāti, in quo corrumpitur forma canis & inducitur forma cadaueris: nam in illo instanti non est amplius canis & incipit esse cadauer; & immediatē ante illud instans fuit motus canis, immediatē autem post idem instans, erit motus cadaueris: quare inter illos duos motus non intercipitur vllum tempus, sed tantū intercedit vnum instans, nec potest dici illud corpus aliquo tempore quiescere. Secundū autem opinionem Auerrois, cui nos in hac parte assentimur, cū motus deorsum illius canis non fiat ratione animæ, sed terræ, quæ est in ipso (sunt enim elemēta actu in mixto) quia eadem terra manet in cane & cadauere: idcirco idem numero motus continuatur manente eodem subiecto, quod non est canis, sed materia terrea quæ erat in ipso. Ad quartā. Quamuis per alterationē acquiratur diuersæ partes formæ, tamen tū quoniam acquiruntur vno continuo fluxu, tū quia ex illis multis partibus seu gradibus fit vna numero forma perfectā, idē terminus alterationis censetur esse vnus numero. Ad quintum. Verum est vnitatem motus per se non pendere à tempore, tamen quia motum fuisse continuu, & non interruptum non potest cognosci à nobis, nisi ex relatione ad tempus, idē tempus adhibetur ad constituendam vnitatem numeralem motus.

Vnde petenda sit contrarietas motuum?

QVÆSTIO. VIII.

MOTVS aduersantur & motus & quies: ille vt quiddā contrarium, hæc autē vt priuatio eius. Vnde autem sumēda sit contrarietas motuū, manifestū est ex præcedēti quæstione. Nā si ratio, & vnitās motus sumitur à termino ad quē, ab eodem quoque sumetur distinctio, & contrarietas. Quoniam igitur motus fit ex vno in aliud, perfectā contrarietas existet cū ambo termini vnus motus erunt contrarij ambobus alterius vterque vtrique: vt patet in calefactione, & frigefactione. Et ratio est, quia tunc in vno motu, vnus terminus abiicitur, in altero verō idem acquiritur, & contrā vnus acquiritur & idem in alio motu perditur. Præterea, si frigus est contrarium calori; ergo frigefactio calefactioni, nam illa re idem est cū frigore, hæc autem cum calore. Quies autem opponitur motui, non quolibet cuiuslibet, sed quies in aliquo, opponitur motui ex illo; nam aliquid habere, & perdere illud, opponitur inter se, per quietē autē in aliquo, habetur illud, per motū verō abiicitur, quies autē in aliquo, non opponitur motui qui sit ad illud, quia talis quies est
finis

finis illius motus, & perfectio, propter quam fit motus. Rursum quies in terminis contrariis opponuntur inter se, ut quies in frigore, & quies in calore; tum quia sunt priuationes motuum contrariorum, tum quia termini nempe calefactionis, & frigectionis; tum quia re idem sunt cum ipsis terminis, idem enim est quies in calore, atque acquisitus & perfectus.

Sed circa hæc occurrunt nonnullæ dubitationes. Prima. Motus ignis & terræ deorsum sunt contrarij, quia vnus est violentus, alter naturalis, tamen vtriusque terminus, tam à quo quàm ad quem est idem, singamus enim vtrumque corpus moueri à concavo Lunæ vsque ad cætrum. Secunda. Motus aëris à centro ad suum locum, & ex concavo Lunæ ad eundem locum, partim videntur esse contrarij, quia vnus est ascensus alter descensus, vnus fit sursum alter deorsum; partim verò minimè, quoniam ambo sunt naturales aëri. Tertia. Motui circulari, neque opponitur motus, ut dicitur in 1. de Cælo tex. 24. neque opponitur quies, quia est perpetuus; ergo non omni motui opponitur vel motus vel quies. Quarta. Priuatio in termino à quo inchoat motum, priuatio autem in termino ad quem priuat motum; ergo magis hæc aduersatur motui quàm illa.

Sed ad hæc ita respondemus. Ad primam. Illi motus, in ratione cōmuni motus non sunt contrarij, sed opponuntur quatenus vnus est naturalis, alter violentus. Itaque contrarietas motus simpliciter, attenditur penes terminum ad quem quatenus verò est naturalis, aut violentus, ex principio effectiuo sumitur: nam motus qui fit à principio intrinseco rei, est naturalis, qui verò fit omnino ab extrinseco contra inclinationem mobilis, est violentus. Ad secundam. Illi duo motus aëris, nullo modo sunt contrarij secundum rationem motus naturalis & violenti; tam naturale enim est aëri ferri ad suum locum ex alio loco inferiori, quàm ex alio superiori; in ratione autem communi motus, non sunt contrarij simpliciter; nam ascensus & descensus opponuntur cum fiunt per idem numero spatium, quod hic non fit; similiter motus qui fit sursum, simpliciter opponitur motui qui fit deorsum simpliciter; at locus aëris, cum sit medius, neque est simpliciter sursum, neque simpliciter deorsum, sed tantum secundum quid, & respectiue; nam respectu concavi Lunæ, est deorsum; respectu autem cætri, est sursum. Sicuti mutatio ex albo in viride & mutatio ex nigro in viride non sunt inter se contrarie simpliciter, quauis viride sit album secundum quid respectu nigri, & sit nigrum respectu albi. Ad 3. Aliud, est loqui de motu in cōmuni, ut motus est, aliud autem de motu, ut est circularis & ut est motus cæli: motus enim, ut motus est, potest habere contrarium motum, & potest habere oppositum quietem, quauis hoc repugnet motui circulari, quatenus est motus

Quatuor dubitationes.

Solutio dubitationum.

naturalis cœli, cui repugnat quiescere. Quocirca Auerroës 1. libro de Cœlo comm. 3. ait motum circularem, secundum naturam, nō habere contrarium, secundum autem imaginationem, habere posse: nam imaginari possumus duos motus circulares super eisdem polos idēque centrum ad partes contrarias, qui essent contrarij, quoniam impedirent se ac destruerent, quamobrem natura eos non facit, quoniam vel vterque, vel certē alteruter, esset ociosus: nam si viribus pares essent, se inuicem impedirent & neuter perfici posset: si alter esset potentior, is impediret alterum, nec sineret eum confici & absolui. Hæc secundum Auerroēm. Vel aliter responderi potest, Arist. hic præcipuē loqui de motu recto, nam circulari, quæcunque traduntur his libris, vix conueniunt nisi forte secundum quid & per quandam accommodationem. Ad quartam. Duplex est priuatio, vna quæ continet absentiam formæ futuræ, altera quæ habet absentiam formæ præsentis quatenus erat fluēs, in motu & in fieri: priori modo, quies in termino à quo, est priuatio motus qui fit ex illo; posteriori autem modo, quies in termino ad quem, est priuatio motus, qui fit ad ipsum; dicitur autem motui magis opponi illa quàm hæc, tum quoniam illa abiicitur per motum, hæc autem acquiritur; tum quia quies in termino à quo, re idem est cū ipso; similiter motus cū termino ad quem, & quia hi termini opponuntur, idēd talis quies & motus etiam opponuntur. Motus autem ad terminum ad quem, & quies in ipso termino, re sunt idem inter se & cum ipso termino ad quem: nam prout forma est in fieri, dicitur motus, prout est iam facta & acquisita, dicitur quiescens & ipsa quies. Sed quia in hac disputatione, quam de terminis motus adhæc tractauimus, sæpe diximus, & quasi certum sumpsimus motum re non distinguī à termino ad quem, an ita sit, disputandum atque diiudicandum est.

An motus re differat à termino ad quem.

QVÆSTIO X.

*Opinio
argumēta
eorum qui
censent
motū esse
rem quam-
piā diuersam
à termino ad
quem.*

PINIO est Aureoli, Pauli Veneri, & multorū motū esse re diuersum à termino ad quē qui acquiritur per motū; vt calefactionē à calore: quæ cōfirmatur his rationibus. Primò. Illa differūt re, quorum vnū potest esse sine altero, & multò magis quando cū vnum est, alterū non est nec esse potest; sed ita se habet motus & terminus ad quem, nam cū est motus, nondū est terminus ad quē, & quādo est terminus ad quē, iam non est ampliū motus; ergo differunt secundum rem. Secundò. De ca-
dem

dem re non possunt verificari prædicta contradictoria; sed motui & termino ad quem conueniunt prædicata contradictoria; ergo differunt re. Probatur minor, nam motus est ens successiuum, non habens partes simul, vt calefactio, calor autem est ens permanens: illa non est per se in Prædicamento, hic autem est per se; per illam acquiritur calor; at per calorem non acquiritur calor; illa terminatur ad calorem, at calor non terminatur ad calorem. Tertiò. Proprietates motus non conueniunt termino ad quem; nam motus est continuus & velox vel tardus, distinguitur per mutata esse, cuius nulla pars est præsens præter quiddam indiuisibile; hæc autem omnia non possunt cōuenire termino ad quem, vt per se clarum est. Quartò. In motu locali, non est idem motus, & terminus ad quem; nam motus est in mobili, quod autem acquiritur per motum localem est spatium seu locus qui non est in mobili; quare similiter sentiendum est de aliis motibus.

Altera sententia probabilior est motum re idem esse atque id quod per motum acquiritur, ratione tamen differre ab eo. Forma enim, v. g. calor, dupliciter considerari potest, vel per se, vt est qualitas quædam permanens, & sic differt à motu; vel vt est forma quædam fluens (& vt ita loquar) fiens, de nouo exiens ab agente in passum, vel potius ex potentia materiæ in actum, non simul obtinens esse, sed accipiens illud continuè atque successiuè; huiusmodi formam dicimus nihil aliud esse quàm motum. Itaque in motu duo consideranda sunt, vnum tãquàm materiale, quod est forma, alterum quasi formale, quod est continuè fieri, seu fluere, & continenter tendere ab imperfecto ad perfectum.

Atque hac posita distinctione, funditùs corruūt argumenta contraria. Primum enim argumentum nihil valet, tum quia illud axioma (ea re distingui, quorū vnum potest esse sine alio) falsum est, vt patet in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamento & relatione: tum etiam, quia forma, vt est fiens & per motum fluens, non potest esse sine motu, nec motus sine ipsa. Secundum autē, pari facilitate dissoluitur; nam de motu & forma enunciantur prædicata contradictoria ea ratione, vt differunt secundū rationem; quæ enim conueniunt motui non conueniunt formæ, vt forma est: tamen illa omnia conueniunt formæ, vt est in fieri. Idem respondendum est ad tertium argumentū, nam esse continuū, & velox, vel tardū, licet non cōueniat formæ, vt res quædam permanens est, tamen conueniunt illi, vt est fiens. Ad quartum dicendum est, id quod intrinsecè, & formaliter acquiritur per motum localem non esse spatium, aut locum, sed vbi, quod subiectiuè est in mobili; quare motus localis secundum rem,

Altera sententia probabilior, motum non re, sed ratione tantum distinguere à termino ad quem.

Solutio argumentorū prioris sententia.

neque differt à mobili, neque ab vbi; nihil enim aliud est, quàm mobile habens continuè aliud, & aliud vbi.

*Motus non di-
stinguit à ter-
mino ad què
probatúr se-
ptem argu-
mentis.*

Sed refutatis contrariis argumentis, adducenda sunt ea, quæ valent ad corroborandam sententiam nostram. Primò, hanc sententiam tenet Commentator 3. *Phy. comm.* 4. & quinto *Phy. comm.* 9. & D. Thomas 11. *Metaphys. summa* 4. cap. primo, eamque innuit. Arist. in tertio *Phy. tex.* 4. his verbis; *Motus non est præter res ad quas est motus.* Deinde, Arist. inquit 3. & 8. libro *Phy.* motum esse quiddam mixtum ex potentia & actu, & esse actum imperfectum, qui continuè perficitur: & in quinto *Phy.* ait motum ad aliquem terminum perfici per quietam, quæ est in illo, hæc inquam dicta Arist. non possunt rectè intelligi, aut exponi, nisi ponatur motus idem esse ac terminus. Præterea, si calefactio est res differens à calore qui producitur, cum ipsa habeat esse post non esse, ipsa quoque producta erit, quare vel per se ipsam, quod est impossibile, vel per alium motum, & sic progressus fiet in infinitum. Tum, si calefactio producat, debet autem produci, cum sit res quædam transiens à non esse ad esse, vtiq; produceretur per calefactionem, nam produceretur ab igne: ignis autem, ut calidus est, non agit nisi per calefactionem; erunt igitur duæ calefactiones, vnâ, per quam producit calor in aqua, altera, per quâ producit ista calefactio, quare erunt etiâ duo calores, non potest enim calefactio separari à calore, quæ quàm sint absurda nemo est qui non videat. Postea, si motus localis producit, ergo vel per aliû motum localem, quod est impossibile; tum quia incurritur in infinitatem, tum quia motus localis per se non habet vim producendi quicquâ: aut per aliû motû, vel generationis, vel alterationis, ex quo fieret, ut motus localis per se posterior esset generatione, vel alteratione; quod est, contra Arist. in 8. *Phy.* vbi multis argumentis probat motum localem omni modo esse priorem cæteris motibus. Adhæc, si calefactio re differt à calore, aut illa duo differunt numero, aut specie; non numero tantum, tum quia duo accidentia solo numero differentia non possunt simul esse in eodem subiecto, & tam calefactio aquæ quàm calor qui per calefactionem aquæ producit, subiectiuè sunt in aqua; tum quia vnum est ens permanens, alterum verò successiuum: neque specie, nam qui possunt specie distingui, cum ambo producantur ab eodem numero igne, & per idem numero principium, nempe calorem qui est in igne. Postremò, ita se habet potentia calefactiua quæ est in igne ad calefactionem, sicut calor qui est in igne ad calorem productum; ergo secundum permutatam proportionem, sicut se habet potentia calefactiua ad calorem, qui est in igne, ita calefactio ad calorem, qui producit; sed potentia calefactiua ignis nõ differt secundum

secundum rem à calore eius; ergo neque calefactio differet secundum rem à calore qui producitur, quod autem potentia calefactiva non differat secundum rem à calore qui est in igne, sic ostenditur; nam id per quod ignis calefacit, vel potest calefacere, est calor; sed id, per quod ignis calefacit, aut potest calefacere, est potètia calefactiva; ergo potentia calefactiva, & calor sunt idem. Deinde, si hæc differunt secundum rem; ergo cogitemus vnum remoueri ab altero; sit ergo calor sine potentia calefactiva, tum ignis, & poterit calefacere, & non poterit; poterit, quia habebit calorem, non poterit, quia non habebit potentiam calefactiuam; idem accidet, si remoueamus calorem ab igne, & relinquamus potentiam calefactiuam.

Ex his igitur perspicuum est, motum non re, sed tantum ratione distinguì à termino ad quem. Intellego autem hìc per terminum ad quem, non extremum formæ, sed totam ipsam formam, quæ acquiritur ab initio motus usque ad finem; neque formam, prout est acquisita, vel acquirenda, sed prout est in fieri continuè tendens ab eo quod est acquisitum ad id quod restat acquirendum. Sed de natura motus, eiusque terminis, hætenus sit in hoc decimotertio libro disputatum.

FINIS DECIMITERTII LIBRI.

DE VARIETATE ET DIVISIONIBVS MOTVS.

LIBER DECIMVSQVARTVS.

VID sit motus, & quicquid ad propriã eius rationem atque naturam constituendam pertinet, præcedenti libro fuit explicatum. Deinceps, agendum est de varietate & diuisionibus motus. Tres autẽ sunt principes diuisiones motus. Vna qua motus diuiditur in suas velut species, hoc est in generationem & corruptionem, in accretionem & decretionem, in alterationem, & in motum locale. Altera qua motus diuiditur in naturalem motum atque violentum. Tertia qua motus, ea ratione, vt continuus, diuiditur in partes suas quas vocant quantitatuas. Has diuisiones motus hoc libro contemplari & pertractare volumus. Sed à prima diuisione motus in suas species exorsi, quænam sint veræ species motus propriè dicti, diligenter inuestigamus.

Generationem & corruptionem, non esse motus propriè dictos.

C A P. I.

QU T colligamus veras species motus, quoniã is necessariò fit in aliqua Categoria, perlustrade et excutienda sunt omnes Categorie, & de vnaquaque querendũ singillatim, an possit in ea fieri motus, nec ne. Et quia substantia est prima omnium, generatio autem & corruptio mutationes sunt ad hanc, videndũ est an hæ mutationes sint motus. Arist. 5. Phy. tex. 8. 10. 51. Auerr. 4. Phy. com. 129. 5. Phy. com. 8. & 21. & 6. Phy. com. 32. & 59. negant generationem esse verũ motũ. Idem sentiunt omnes expositores Arist. vt videre licet 5. Phys. sup. text. 8. Rationes Arist. sunt tres. Prima. Omne quod mouetur

tur

tur est ens in actu, sed quod generatur non est ens in actu, tum quia quod generatur nondum est, tum etiam quod materia, quæ est subiectum generationis est ens in potentia; ergo quod generatur non mouetur, nec generatio est motus. Secunda. Quod mouetur est in loco; sed quod generatur cum sit non ens, non potest esse in loco; ergo &c. Tertia. Omnis motus est inter contraria; sed substantiæ nihil est contrarium; ergo in ipsa non potest fieri motus propriè dictus.

Possent addi duæ aliæ rationes. Vna est, quia omnis motus est continuus, & fit successiuè: vt patet ex definitione motus: & quia quod est in tempore, est successiuum, omnis autè motus est in tempore: & in 6. Phy. demonstratur omnem motum esse continuum, & diuisibilem; at generatio non fit successiuè, sed in instanti, vt docet Simplicius 5. Phy. super tex. 8. & Auerr. 4. 5. & 6. Phy. locis supradictis; & patet, quia generatio fit inter terminos cōtradictorios, vt in 5. Phy. docet Arist. in quibus non est medium. Deinde, cum substantia sit indiuisibilis, quippe quæ non suscipit magis & minùs, acquiri non potest diuisibiliter; ergo neque successiuè. Et cum subiectum generationis sit materia prima, quæ cum per se nullam habeat resistantiam ad formam substantialem, in instanti recipiet eam; causa enim successionis quam habet motus, est resistentia existens in subiecto. Altera ratio qua idem probari potest, ita se habet. Corruptio desinit per primum sui non esse, v.g. in corruptione ignis, datur instans, in quo verum est dicere nunc non est ignis, sed immediatè antea erat, quæro, an in hoc instanti, in quo facta est corruptio ignis, incipiat generatio alterius rei: si incipit, ergo generatio non est motus, quia motus non potest incipere in instanti, cum sit successiuus, & declarabitur hoc in 6. Phy. libro: si non incipit, ergo in illo instanti, materia erit sine vlla forma, & non erit verum illud celebre axioma, corruptio vnius est generatio alterius, & Auerr. 8. Phy. & 3. de Cælo pulchrè demonstrat, si materia prima per vnum instans spoliatur omni forma, fore vt nūquam deinceps posset aliquam formam recipere. Denique, generationem non esse motum propriè dictum, sententia est scholæ Peripateticæ; nullus enim inuentus est, qui contrà sentiret.

Sed hoc quo clariùs, & certius sit, dissoluenda sunt quædam argumenta, quæ contrà afferri possunt. Primò. Secundum Auerr. 3. de Cælo commento 67. elementa manent actu in mixto; ergo subiectum generationis mixti nō est materia prima aut ens in pura potentia, sed est massa quatuor elementorum existens actu & in loco; falsum igitur est, quodcunque generatur esse non ens, & non existere in loco. Secundò. Etiā quantitas non habet cōtrarium & tamen fit motus gumentū. in ea; ergo carere contrario, nō obstat, quominus mutatio secundum

*Quod genera-
tio nō sit mo-
tus propriè di-
ctus, & quod
nō fiat in in-
stanti proba-
tur multis ar-
gumentis.*

substantiam possit esse motus. Tertiò. Generatio fit successiue; ergo est motus; antecedens probatur. Primò, definitio motus comprehendit generationem, vt indicant exempla Aristot. quibus 3. *Phyl. tex. 6.* explanat definitionem motus; sed ex definitione motus elicitur continuatio; ergo talis inest in generatione. Tum, in 4. *Phyl. tex. 129.* ait omnem motum, & mutationem esse in tempore, non distinguendo motum à mutatione, & tempus esse causam potius corruptionis, quàm generationis. Et in 6. *Phyl. tex. 59.* demonstrat omnem motum esse continuũ, ponens exempla generationis, & corruptionis: & in 7. *Phy. tex. 34.* inquit vnã generationem comparatã alteri, esse magis, aut minùs, aut æquẽ velocem vel tardam quàm alteram; velox autem & tardum cùm mensurentur tempore, habet esse in successione. Deinde, si generatio fieret in instanti, & tota simul; ergo generari, & genitum esse idem esset, & fieri & factum esse, quod Arist. 6. *Phy. text. 55.* & 59. ducit absurdum; aliud enim est mutari, aliud mutatum esse; quod si aliud est generari, & genitum esse, cùm genitum esse fiat in instanti; ergo in eodem non poterit fieri generari. Vel ergo fiet in alio instanti immediatè, vel in tempore: non in instanti, quia duo instantia non possunt esse inuicem immediata; ergo in tempore, quare generatio erit in tempore. Postea, Aristot. 5. *Phy. tex. 7.* loquens de mutatione quæ comprehendit etiam generationẽ, inquit eam signare vnum post aliud, & vnum priùs, alterum verò posterius; at vbi talia sunt, ibi necessariò est successio; ergo in generatione est successio. Adhæc formæ elementorum secundum Auerroẽm 3. lib. de Cœlo comm. 67. intenduntur & remittuntur; ergo partibiliter acquiruntur; quare saltem generatio elementi fiet successiue. Postremò, Auerroës primo. *Phy. comm. 62.* ait in generatione hominis successiue deperdi partes seminis, acquiri partes formæ humanæ; ergo talis generatio fit successiue.

Solutio superiorum argumentorum.

Verũ ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad primũ. Auerroistæ variè respondent. Quidam aiunt discrimen; quod ponitur 5. *Phy. tex. 8.* inter generationem & motum, nõ esse in eo, vt omnis generatio est, habere pro subiecto non ens simpliciter, sed quia non repugnat generationi, vt generatio est, habere pro subiecto non ens; aliqua enim generatio qualis est corporũ simpliciu, habet subiectum ipsum non ens actu, hoc est, ipsam materiam primam. Omnis autem motus, vt morus est, habet pro subiecto ens simpliciter actu, & non habere tale subiectum repugnat illi. Alij dicunt, Arist. per id quod generatur, non intelligere materiam primam, quippe quæ sit ingenerabilis; sed compositum quod de nouo fit, cuius priuatio dicitur non ens simpliciter, quia ipsum compositum substantiale, est ens simpli-

Simpliciter, ergo quamvis subiectū generationis mixti corporis, sit aliquod ens in actu, nempe massa quatuor elementorum, tamen quia in ipso est priuatio mixti, quod est ens simpliciter, ideo talis generatio dicitur fieri ex non ente simpliciter, ad ens simpliciter. Alij dicunt, sicut sunt varij modi generationis, nempe vel per simplicem productionem, cum vnum mutatur in aliud, ut in elementis: vel per mixturem ut ex elementis inuicem mixtis conflatatur mixtum: vel per procreationem ex semine, ut stirpes & animalia: sic Arist. dedisse varias rationes ad distinguendam generationem à motu. Eam igitur quam ponit tex. 8. valere tantum in generatione corporum simplicium, quæ dicitur simplex generatio: alteram verò traditam tex. 10. qua probat generationem non esse motum, quia omnis motus fit inter contraria, substantiæ autem in qua fit generatio nihil est contrarium, valere in omni generatione. Verum de hac opinione Auerroës secundum quam procedit dubitatio, alibi agendum est. Ad secundam. Licet quantitas non habeat contrarietatem maximè propriè dictam, qualis inuenitur in alteratione, habet tamen eam quæ sufficit ad motum; nimirum oppositionem inter duas quantitates, perfectam scilicet & imperfectam, quæ non possunt esse simul, & acquiruntur partibiliter: quæ ratio contrarietatis non inuenitur in substantia.

Ad alia argumenta, quibus ostenditur generationem esse motum successiuum, cum duplici distinctione, respondendum est. Vna est, generationem posse accipi bifariam, vel pro sola introductione forme substantialis, & sic fit in instanti, nec est motus. Atque hac significatione nos in præsentia nomen generationis accipimus, cum docemus generationem non esse motum: vel pro aggregato ex hac & præcedente alteratione, quæ quoniam ab agente inducitur, & ordinatur ad generationem propriè dictam, etià ipsa apud Philosophos inuenit nomen generationis; propter hanc igitur generatio dicitur fieri successiuè, & sic exponenda sunt omnia loca Arist. quibus significat generationem fieri successiuè. Hanc distinctionem, innuit Simplicius 5. Phy. super tex. 8. Auerroës autem apertis conceptisque verbis tradit eam 6. Phy. comm. 59. de qua nos antè loquuti sumus cum definitionem motus explanaremus. Altera distinctio est, successionem motus dupliciter posse considerari, vel secundum formam, quæ cum suscipiat magis & minus, & habeat partes & gradus secundum quos intenditur & remittitur, etiam necessario acquiritur successiuè; vel secundum subiectum, nam cum omne mobile sit diuisibile, & habeat partes, alias priores & propinquiores mouenti, alias verò posteriores atque remotiores à mouente; mouens primum mouet partes sibi propinquiores, deinde alias successiuè: generatio igitur non est motus

successiuus priori modo, quia forma substantialis non habet gradus, sed consistit in indiuisibili tanquam numerus: posteriori verò modo, nihil prohibet generationem fieri successiuè. Cum enim ex aliquo magno ligno sit ignis, non simul totum lignum cōuertitur in ignē, sed prius vna pars propinquior igni comburēti, deinceps alia secundum ordinem, & sic tandem totum: & quamuis in motu propriè dicto reperitur vtraq; successio, prior tamen attingit naturam motus. Hæc autem distinctio valdè notanda est, vtpotè per quam soluuntur magnæ difficultates in Philosophia. Cum igitur apud Philosophos legimus generationē fieri successiuè, quemadmodum intelligendū sit, ex hac gemina distinctione cognouimus. Ad illud autem quod obiicitur, quod idem esset mutari, & mutatum esse; respōdeo, in omnibus mutationibus instantaneis qualis est generatio, id necessariò concedendum esse, vt in illuminatione quæ fit in instanti, simul est illuminari, & esse illuminatū. Ad illud, quod in omni mutatione est prius & posterius, respōdeo non esse hoc intelligendum intrinsecè vt omnis mutatio habeat partes priores & posteriores; sed intelligendū de terminis à quo & ad quē; etenim quod mutatur, prius est sub termino à quo, deinde transit ad terminum ad quem. Vnde cum in instanti generatur ignis ex ligno, verum est dicere, nunc materia est sub forma ignis; & prius erat sub forma ligni. Ad illud, quod formæ elementorum suscipiant magis & minus; dico id esse in opinione, & aliàs discutiendum; tamen cui libet sentētiā Auerrois sequi, posset is respōdere, formas elementorum nō acquiri successiuè per se primò, sed per modum sequelæ, nempe propter qualitates, à quibus non possunt separari; quoniam enim calor successiuè acquiritur, & perditur, idèò forma ignis, quæ naturaliter coniuncta est cum calore, etiam successiuè acquiritur vel perditur: in motu autem vero requiritur successio per se. Ad vltimum responderi potest, vel secundū duplicem distinctionem supradictam, dicendo generationem fieri successiuè ratione subiecti, nō autem formæ; primò enim generatur cor, tum, ordine suo cætera finguntur membra. Vel ex verbis ipsiusmet Auerrois, quæ ibidem paulò pōst subiungit, dicēs; *si quidem talis forma habet partes*. Ex his igitur palàm est in substantia non esse motum. In relatione autem, actione, & passione, quando, & habere, non esse motum propriè dictum, partim probatur ab Arist. partim etiam per se manifestum est. Simplicius autem, qui 3. Phys. tex. 5. & 5. Phys. tex. 9. contendit motū esse in omnibus Categoriis, quia in omnibus est actus & potentia, & quia in omnibus Categoriis fit trāsitus à non esse ad esse, qui nihil aliud est quàm motus; tantū cōcludit, absolutè motum posse fieri in omnibus Categoriis, sed nō motum propriè

proprie dictum, aut motum per se, & non secundum accidens; supra dictæ enim Categoriae non acquiruntur per se primò, sed consequenter, quatenus sunt coniunctæ cum his ad quæ fit motus per se, nimirum cum qualitate, quantitate, & vbi.

De tribus speciebus motus proprie dicti, hoc est, de augmentatione, motu locali, & alteratione.

CAP. II.

EST ANT igitur tres Categoriae in quibus versatur motus proprie dictus, quantitas, qualitas, & vbi. Circa quarum vnamquamque, cum nonnullæ sint dubitationes, has nunc oportet explicare, incipiendo à quantitate.

Quod augmentatio non sit motus proprie dictus, septem obiectio- nes ponuntur.

De augmentatione igitur, quæ est motus ad quantitatem, prima dubitatio est. Omnis motus fit inter contrarios terminos, vt in hoc s. lib. sæpe est dictum; sed termini augmentationis sunt magnum & paruum, vt tradit Arist. 1. de Cælo 86. magnum autem, & paruum non sunt inter se contraria, vt habetur in Categoria quantitatis; ergo, &c. Secunda. Contraria sunt, quæ maximè distant sub eodem genere; sed in quantitate non potest assignari maxima distantia, cum in ea non reperiatur maximum & minimum, siquidem ea est in infinitum diuisibilis; ergo, &c. Tertia. Contraria differunt specie; sed magnum & paruum non differunt specie, sicut nec magis album & minus album; ergo, &c. Quarta. In motu terminus à quo abiicitur; sed in augmentatione, prior quantitas non abiicitur, aut deperditur; ergo, &c. Quinta. Forma ad quam est motus, quia partibiliter debet acquiri, suscipit magis & minus, sed quantitas non suscipit magis & minus, vt docet Arist. in Categoria quantitatis; ergo, &c. Sexta. Augmentatio est species motus localis; ergo non differt genere ab illo, quare motus non debet diuidi in localem, & augmentationem, quia vnum membrum diuidens non debet contineri sub altero; antecedens probatur ab Arist. 4. Phys. 32. faciente tres species motus localis, latationem, accretionem, & decretionem. Septima. Omnis motus proprie dictus debet esse continuus; sed augmentatio non est motus continuus, quemadmodum tradunt Arist. & Auer. 8. Phy. tex. 23. & Auer. 3. Phy. comm. 6. ergo, &c.

Ad hæc, ita respondendum est. Ad priora tria responderi potest, magnum & paruum, inter quæ fit augmentatio, bifariam sumi; vel Mathematicè, vt sonant nudam quantitatem, & sic procedunt argumenta; vel Physicè, vt significant quantitatem naturalem imperfectam,

vel perfectam, & non idoneam nec accommodatam ad exercendas operationes naturales viventis; termini igitur augmentationis, non sunt præcisè magnum & paruum, sed magnitudo naturalis imperfecta & perfecta, ut docet Aristoteles lib. 6. Phys. text. 91. & lib. 8. Phys. textu 62. & Alex. 1. Naturalium quæst. cap. 7. ubi sanè eandem dubitationem explicat. In quantitate ergo Physica secundum vnamquamque speciem reperitur maxima distantia, hoc est, maximum & minimum; quia omnium rerum naturalium magnitudinis & paruitatis terminus præscriptus est à natura, ut dicitur 1. Phys. text. 36. & lib. de Anima text. 41. Aliud igitur est considerare quantitatem per se ac præcisè, aliud verò ut est quantitas naturalis, & ut est cuique rerum speciei conueniens. Inter quantitatem autem imperfectam, & perfectam, quamuis non sit tanta contrarietas, & differentia specifica, quanta maxima esse potest, & quæ cernitur in alteratione, tamen eiusmodi est, quæ Aristoteli sufficit ad constituendum motum. Ad quartam. In augmentatione, terminus à quo materialiter quidem manet, sed non formaliter, hoc est, prior quantitas manet, sed non, ut parua & imperfecta, per augmentationem enim euadit magna, & perfecta. Ad quintam. Suscipere magis & minus, hic sumitur amplè; siue fiat secundum intensiorem, ut in alteratione, siue secundum extensiorem, ut in augmentatione, siue secundum maiorem, vel minorem appropinquationem ad locum, ut in motu locali. Ad sextam. Augmentatio per se primò fit ad quantitatem, consequenter autem ad locum; nam cum omni quantitati debeat locus, necesse est maiori maiorem, minori minorem assignari: quomobrem in augmentatone sicut acquiritur maior quantitas, ita necesse est acquiri etiam ampliorem locum; contra verò in decrectione. Ergo si augmentatio consideretur per se primò, per se differt à motu locali, si autem secundariò, potest aliquo modo statui species motus localis, & sic loquitur Arist. loco supradicto. Ad septimam. Tribus modis potest intelligi augmentationem esse motum continuum; vel ut sit perpetuus, & sic solus circularis vocatur continuus ab Arist. 8. Phys. textu 73. vel ut augmentatio cōtinuetur cum decrectione, ut inter has mutationes nihil temporis, aut quietis intercedat, & hac ratione augmentatio non est motus cōtinuus, quia inter duos motus contrarios necessariò intercedere aliquid quietis, probatum est ab Aristot. in 8. Phys. vel ut augmentatio cōtinuè fiat à principio quo incipit homo augeri usque ad finem, & hoc duplici modo Aristot. 9. Phys. text. 23. negat augmentationem esse motum continuum; sed quòd augmentatio dum fit & durat, non fiat continuè, hoc nec Aristot. affirmat, & repugnat experientiæ. Vnde Auer. 3. Phys. comm. 6. ait augmentationem, videlicet totalem, compo-

*Quomodo
augmentatio
sit motus con-
tinuus et quo-
modo non.*

componi ex multis motibus, & quietibus. Licet igitur tota accretio ab initio vsque ad finem auctoris viuentium, non sit vnus numero motus atque continuus, partiales tamen accretiones nihil prohibet eo tempore quo durant, esse motus continuos.

De motu autem locali sunt hæc dubitationes. Prima. Cum motus localis fiat ad locum, qui ponitur in Prædicamento quantitatis, videtur non distingui genere ab augmentatione. Secunda. In motu locali non est contrarietas; quia contraria sunt inuicem actiua & corruptiua, & apta fieri circa idem subiectum; at sursum & deorsum, in quibus ponitur contrarietas motus localis, non sunt apta fieri circa idem subiectum, aliud enim est corpus, quod mouetur sursum, aliud verò deorsum, neque potest idem naturaliter moueri sursum & deorsum, vel ibi quiescere; præterea, sursum & deorsum non agunt inuicem & corrumpunt. Tertia. Quod mouetur partim est in termino à quo, partim est in termino ad quem; at nihil videtur esse posse partim sursum & partim deorsum, immò verò non potest dici sursum esse, nisi cum attigerit vltimum terminum, qui est sub concauo Lunæ; ergo, &c. Quarta. Quod acquiritur per motum est in ipso mobili, vt patet in augmentatione, & alteratione; sed locus, qui acquiritur per motum localem, non est in mobili, quin immò mobile est in loco. Quinta. Præcipua species motus localis, est circularis, cui tamen nec definitio motus, nec ea, quæ s. Physicorum de vnitatem, & oppositionem motus traduntur, videntur conuenire.

De motu locali quinque obiectiones.

Verum ad hæc, ita respondendum est. Ad primam. Motus localis per se primò fit ad vbi, sed quia vbi non acquiritur, nisi in acquisitione loci, & quia videtur prouenire ex circumscriptione loci ad locum, idè motus localis (vt loquamur cum Philosophis) intrinsecè, & formaliter fit ad vbi, extrinsecè autè, & effectiue fit ad locum: constat autem ipsum vbi diuersum genus esse à quantitate. Ad secundam. Rectè ait Auerr. contrarietatem non dici vniuocè de omni motu, sed secundum prius & posterius; nam maximè cernitur in alteratione, minùs in motu locali, minimè cernitur in augmentatione. Et quia duplex traditur definitio contrariorum: vna, contraria esse, quæ sub eodem genere maximè distant; altera, contraria esse quæ sunt inuicè corruptiua & apta fieri circa idem subiectum; secundum priorem definitionem, propriè inuenitur contrarietas in loco, quia distare propriè dicitur in loco, in aliis verò metaphoricè: secundum autem posteriorem, contrarietas maximè viget in alteratione, in aliis autè motibus non itidem. Vide Aristotelem in Categoria quantitatis: & 10. Metaphy. tex. 15. & lib. 2. Meteororum summa 2. cap. 3. Contrarietas igitur in motu locali solum attenditur penes maximam distantiam,

quæ sumitur secundum lineam rectam, quæ est semidiameter mundi; hæc enim est maxima distantia, per quam possit fieri motus rectus. Possunt autem dici sursum, & deorsum contraria, eo quod locus sursum, est cōseruatiuus corporum leuium, corruptiuus autem graniū; è contrario verò deorsum. Sed hoc interest, quod (vt ait Auctrocs) contrarietas in alteratione, existit inter duas formas, & circa vnum subiectum; in motu autem locali, inter duas formas, & duo subiecta. Etenim idem subiectum in alteratione est naturaliter capax vtriusq; contrarij, nimirum materia prima; at in motu locali, non est idem corpus naturaliter locabile sursum atque deorsum. Ad tertiam. Mobile dicitur esse partim sursum, partim deorsum per appropinquationem & distantiam; nam quatenus est propinquius ipsi sursum, quàm cum erat in termino à quo, dicitur secundum hoc esse sursum, quatenus verò distat ab illo, dicitur esse deorsum. Adde, quod quælibet pars eius spatij, quod est inter sursum & deorsum, respectu vnius, dicitur deorsum, respectu alterius, dicitur sursum. Ad quartā. Quod acquiritur intrinsecè per motū localem, non est locus, sed vbi, quod subiectiuè est in ipso mobili. Ad quintam. Motus circularis secundum rem & secundum nobilitatem, est principale analogatū motus, quatenus est perfectus, infinitus, causa cæterorum, in nobilissimo subiecto inhærens, & à nobilissimo agente effectus: secundum autem rationem formalem motus, quæ dicit potentiam & actum imperfectū, est infimum analogatum, habet enim minimum potentiæ, & imperfectionis, neque fit inter duos terminos propriè distinctos, nec opponitur ei motus, aut quies; quare non sine causa quæcunque Arist. tradit de motu, præcipuè accommodat ad locum localem rectum, & corporum sublunarium.

*De alteratio-
ne.*

Alteratio autem duplex est, vna quæ fit in qualitatibus Physicis, vt calefactio; altera in nō Physicis, quales sunt qualitates spirituales, vt scientiæ, & virtutes; Rursus Physica, alia est perfectiua subiecti quod alteratur, alia corruptiua, vt illuminatio aëris perfectiua est, calefactio aq̃e corruptiua. Corruptiua alia fit per se primò ad aliquid, vt calefactio ad calorem; alia secundariò, & consequenter, vt calefactio ad sanitatem, vel ægritudinem. Itaque alteratio simpliciter sumpta, versatur in qualitate Physica, in qualitate sensibili, & quæ per motum Physicum acquiritur, perfectiua alteratio, in qualitate, quæ confert ad conseruationem, & perfectionē rei: corruptiua per se primò tantum est in quatuor primis qualitatibus frigore, calore, humore, & siccitate. Et propter alterationem quæ fit in hisce primis qualitatibus, existit, quoque alteratio in secundis qualitatibus quæ ex primarum qualitarum mixtione oriuntur, velut in coloribus, odoribus, saporibus.

saporibus, sanitate, ægritudine, & huius generis aliis. Ceterum alteratio, quæ est propriè motus, censei debet ea esse tantum, quæ sit secundum primas tantum qualitates; nam in his est propriè actio & passio, & contrarietas, & de tali alteratione loquens Arist. ait in 1. de Cœlo; Cœlum esse inalterabile; & in 1. de Gener. quicquid alteratur esse corruptibile, & contrà. Hæc est alteratio, quæ communiter induit sibi nomen generationis, & corruptionis, nam est via ad generationem, & corruptionem. Sed de speciebus motus satis sit dictum.

*Comparatio
inter species
motus.*

Est autem inter has species motus, varia & differens cõparationis ratio. Nam si cõparentur inter se secundum dignitatẽ, motus localis antecedit alios, quia est cõmunis omnibus rebus naturalibus; quia non pendet ab aliis, alij verò ab ipso: quia non ponit; vel detrahitis aliquam formam subiecto; quia cõtinet veluti speciem motum circularem cœli, qui est fons omnium motuum. Generatio præstat reliquis motibus propter terminum ad quem, videlicet formam substantialem, nam reliquis motibus tantum acquiritur forma accidentalit. Augmentatio autem excellit, ratione subiecti quia est motus rei viuentis. Denique in alteratione nonnullæ proprietates motus, ut distinctio terminorum, & cõtrarietas, propriè & illustrius quàm in cæteris, elucescunt. Aristoteles tamen videtur præcipuam rationem habere motus localis. Ex quo fit, ut pleraque demonstraciones quas in 6. Phys. & alibi tradit de motu, ferè, applicet atque accommodet morui locali. Quæ sint igitur veræ ac germanæ species motus propriè dicti, breuiter declaratum est. Nam de earum vnaquaque propriè copiosèque alio loco disputandum est. Nos de alteratione, in libris nostris de Elementis: de augmentatione verò, in libris de Anima (fauente Deo) subtiliter accuratèque disseremus.

Tractatur secunda diuisio motus in naturalem & violentum.

C A P. III.

SEQVITVR altera diuisio motus in naturalem & violentum: quæ oritur ex principiis ipsius motus efficientibus. Etenim, qui motus proficiscitur ex principio aliquo, quod est in ipsa re quæ mouetur, is dicitur naturalis; qui autem solum extrinsecus accedit rei mobili contra naturalem eius propensionem, eum appellat omnes violentum: motus lapidis deorsum ex grauitate quæ est in lapide proficiscens, naturalis est lapidi; motus eiusdem sursum proiecti, à solo proiciente vim habens, violentus est. Est tertius quidam motus medius, & mixtus ex naturali & violento, ut motus progressus animalis, violentus est ratione corporis, naturalis autè ratione

Z iij

animæ: motus item lapidis magna vi deorsum deiecti, naturalis est ratione loci quem petit lapis, violentus autem ratione modi, hoc est, ratione celeritatis, maiori enim celeritate fertur, quàm sua vi & pōdere aptus est lapis naturaliter ferri. Sed hoc loco tantum de motu naturali & violento dicendum est, primò quidem de naturali, postea verò de violento. De naturali autem motu, explicare volumus illud crebris Philosophorum sermonibus vsurpatum trisumque problema, cur nimirum motus naturalis propè finem sit velocior, quàm in principio. Cuius problematis, veram, & propriam rationem & causam attingere, quàm sit difficile, tanta opinionum inter se discrepantium varietas, quantam in huius quæstionis explicatione apud Philosophos reperimus, non obscure declarat. Sed nobis propositum est, expositis aliorum sententiis, quod in singulis improbabile est, id refellere; quod autem erit vero magis simile, & rationi cōsentaneum, id astruere, atque confirmare.

*Cur motus
naturalis quo
propior est fi-
ni, eo celerior
evadat.*

*Prima opinio
Simplicij du-
bitanti an
verum sit motum
naturalem ce-
lariorem fieri
propè finem.*

Simplicius extremo illo suo commentario, quo explanat textum 88. primi libri de Cælo, in dubium vertit, an quod dicitur ab omnibus, motum naturalem propè finem velociorem esse quàm in principio. id pro vero & certo habendum sit: negat enim se scire, vel à quo vel quomodo id compertum, & exploratum fuerit: addit præterea, videri hoc esse contra experientiam. Etenim si saxum, quod è sublimi ad imum fertur, celerius mouetur, quo propius accedit ad imum locum, ergo fiet tunc grauius atque ponderosius: at si quis periculum faciat, nihilo plus ponderis deprehendet esse in illo saxo cum est propè finem motus, quàm erat in eo cum moueri cœpit.

*Consultatio
Simplicij.*

Verum, nec auctoritas, nec ratio Simplicij debet nos abducere ab ea sententia, quæ probatur omnibus, & ab Arist. traditur multis in locis. Etenim is ait hoc verum esse 5. lib. Phy. tex. 61. & libro 8. tex. 76. 1. lib. de Cælo tex. 88. & 2. lib. tex. 35. Quin etiam ipsemet Simplicius exponens textum 61. 5. libri Physicorum, idem approbans refert Stratonem Lampfacenum discipulum Theophrasti, & ob excellentiam

*Stratonis, qui
fuit discipu-
lus Theophra-
sti, duo argu-
menta, qui-
bus probatur
motum natu-
ralem esse ve-
lociorem pro-
pè finem.*

doctrinæ præsertim Physicæ, cognominatum Physicum, habitumque in primis ac summis Peripateticis, hoc probare solitum duobus manifestis signis. Vnum est aquæ defluentis ex tegulis, quam si quis ab alto cadentem contemplatus fuerit, videbit à principio quidem eam fluere continuam, ad terram autem peruenire magis diuisam, atque disiectam: diuellitur autem à sua continuitate, propter impetum celeritatis maiorem, quo fertur prope finem motus. Alterum signum est, si lapis è sublimi aliquo loco deiciatur in terram, grauiorem ictum facit, acriusque ferit in fine illius spacij per quod mouetur, quàm in medio, vel propè principium; ergo in fine.

fine motus, & spatij, maiore celeritatem habet, quam in principio. Hæc Strato in libro quodam suo de Motu, referente Simplicio. Non igitur dubitare licet, an hoc ita sit, sed cum id verissimum esse constet, quænam sit causa cur hoc ita eueniat, inuestigare oportet.

Hipparchus dixit causam huiusmodi euentus eam esse, quod motum naturalem antecedit motus violentus; quod enim mouetur naturaliter deorsum, prius fuerat motus, & proiectum sursum; quare cum reuertitur deorsum, vis illa qua sursum proiectum fuerat, debilitatur, atque minuitur; & quia propè finem, vis illa est maxime fracta & remissa, idcirco tunc motus existit celerior. Sed Hipparchus merito reprehenditur ab Alexandro; ut enim, quod is ait, verè diceat in eo motu naturali, quem motus aliquis violentus proximè antecuit; non potest tamen locum habere in aliis motibus naturalibus, quos non est proximè antegressus motus aliquis violentus eiusdem mobilis; veluti si lapis generatus in nubibus continuò feratur deorsum, aut si saxum multos annos in loco aliquo sublimi detentum, postea remoto impedimento moueatur deorsum: huiusmodi autem motuum naturalium, quos non proximè præcessit motus aliquis violentus, finis velocior erit quam principium. Quare aliam eius rei causam indagare oportet.

Alij opinantur causam huius rei, non esse aliam, quam ipsum medium per quod fit motus, quod resistit rei, quæ per ipsum mouetur, eiusque motum retardat, quare cum in fine motus, minus supersit medium superandum, & diuidendum à mobili, quam erat in principio, idè tunc celerior fit motus. Atq; horum opinionem commemorat Alexander, ut refert Simplicius super textum 88. primi lib. de Cælo. Verùm hi non animaduertunt, si id fiat propter mediū, quod accidit motui naturali, ut nimirum sit velocior prope finem, idem quoque euenire debuisse motui violento, quippe cum semper in fine vtriusque motus, minus supersit mediij. Deinde, per idem spatium aëris, quod sit terræ proximum, idem pondus cadens ex loco sublimiori maiori celeritate atq; impetu fertur, quam si caderet ex loco aliquo humiliori; non igitur ipsum medium causa esse potest huiusmodi celeritatis.

Alexander Aphrodisæus ait, quod mouetur ad locum naturalem, id moueri ex loco non naturali, & sibi contrario; in quo, propterea quod ipsum mobile, vel generatum fuit, vel aliquandiu mansit, necesse fuit ipsum affici qualitatibus sibi contrariis, & naturales eius facultates impuras, & imbecillas effici; quātò magis autem per motum suum naturalem recedit ab illo loco non naturali, tātò purius, & liberius euadit ab illis qualitatibus contrariis; & virtus eius mo-

2. *Opinio Hipparchi, eiusque con-
futatio.*

3. *Opinio, quam refert Alexander & Simplicius, refellitur.*

4. *Opinio Alexandri.*

tua potentior redditur. Atque hanc putat Alexander causam esse cur motus naturalis in principio sit tardior, propè finē autem celerior. Et hanc quidem Alexandri opinionem, eo, quem proximè diximus, loco Simplicius exponit. Sed Alexandro illud potest obii-ci, si quis lapidem è terra tollens ferat secum ad altissimam aliquam turrim, atque inde statim deiiciat in terram, non est dubium, quin motus illius lapidis celerior futurus sit in fine, quàm in principio; at quis ausit dicere, nisi ab omnibus rideri velit, lapidē illum dum fuit suprà turrim (fuit autem perquam exiguo tempore) partem suæ grauitatis propter vim superi loci sibi repugnantis amisisse, eamque postea per motum naturalem paulatim recuperasse? Cùm & lapis sua natura valentissimus sit ad patiendum, atque resistendum, & si quis periclitari vellet pondus illius lapidis cùm is erat suprà turrim, & postquàm ad terram peruenit, idem planè pondus, eandemque grauitatem utrobique reperiret. Ac supradictas tres opiniones refert Simplicius 1. de Cælo text. 88.

5. *Opinio
multorum
communis.*

Themistius 8. lib. Phys. suprà text. 76. Albertus 4. lib. Phys. tractatu 1. cap. 11. D. Thomas 1. lib. de Cælo super text. 88. in fine lectionis 17. asserunt extremum motum naturalem fieri celerio-rem, atq; vehementiorem, propterea, quòd virtus motiua ex appropinquatione mobilis ad locum suum naturalem, magis confortari, & corroborari solet. Sic enim scribit Themistius; *Naturales, & spontanei motus quanto plus ab initio separantur eo citatiores, perniciosioresque sunt, quia que secundum naturam mouentur quo propius accedunt ad calcem, eo inuictiora sunt cognatis, & sibi salutaribus locis*; hæc tènus Themistius. Intelligere autem oportet, cõfortationem illam, atque corroborationem virtutis motiua, nihil aliud esse secundum Arist. & Peripateticos (interprete Simplicio super tex. 88. primi lib. de Cælo) quàm additionem quandam, & accretionem virtutis motiua, hoc est, vel grauitatis vel leuitatis; huiusmodi autem additionis princeps causa efficiens est locus naturalis; utpotè in quo vim esse aiunt, attractatiuam, generatiuam, conseruatiuam, & perfectiuam locati. Hæc illi.

Simplicius affirmat hanc etiam esse Aristotelis sententiam: quod facillè credet, quisquis attentè legerit, & considerauerit Aristotelis verba in 1. de Cælo tex. 88. Ibi enim argumentatur, graue quo propius accedit ad suum locū naturalem, eo maiorem velocitatem acquirere, ac proinde etiam maiorem grauitatem; nam si corpus graue velociter mouetur deorsum propter grauitatem, necesse est si augeatur eius velocitas, augeri etiam grauitatem. Quanquàm Aristoteles in libro de quæstionibus Mechanicis, quæstione 19. ait omnia corpora acrius, & vehementius operari mota, quàm quiescentia: quare (inquit)

(inquit) ipsum graue ipsa sui motione vim acquirit, & quo plus mouetur, eo plùs grauitatis assumit. Ex his verbis licet intelligere, Aristotelem causam maioris velocitatis, quæ est in fine motus naturalis, hoc loco non referre ad maiorem appropinquationem ad locum naturalem, sed ad maiorem ipsius grauis agitationem, atque motionem; adeò vt hîc non ineptè dici queat, quod Poëta dixit eleganter de fama; *Mobilitate viget virêsque acquirit eundo.*

Verùm opinionem eorum, qui aiunt in fine motus naturalis augeri virtutem motiuam ob propinquitatem loci naturalis; siue ea sit Aristotelis, siue non sit, tria mihi quidem faciunt improbabilem. Vnum est, si tunc augetur grauitas lapidis; ergo etiam pondus; quare lapis pôderosior esset in fine motus, quàm erat in principio; hoc autem est contra experientiam. Neque dicat quispiam, adeò insensibilem esse eiusmodi differentiam, vt ea discerni nequeat; nam cùm differentia velocitatis in principio & fine motus, sit admodùm insignis & notabilis, necesse est differentiam grauitatis, ex qua illa profiscitur, esse insignem & notabilem. Alterum est, quomodò augetur grauitas lapidis sine vlla eius alteratione? aut quomodò cùm lapis ob suam duritiem & siccitatem sit maximè inalterabilis, tam citò alterari potest? aut quomodò locus potest imprimere illam grauitatem lapidi? Etenim si lapis cadat ex alto in aquam, celerius mouebitur propè finē motus; at ridiculum est grauitatem lapidis augeri, vel ab aëre, vel ab aqua: tum quia hæc elementa non sunt loca naturalia ipsius lapidis; tum etiam, quia sunt minùs grauia, quàm lapis. Tertium & vltimum est; idem lapis proiectus in terram ex loco sublimiore, maiori impetu terram feriet, grauiorēque ictum imprimeret, quàm si ex loco inferiori, & proximo terræ proiiceretur; cùm tamen vtroque modo lapis æqualiter appropinquet loco suo naturali. Præterea, si ex altissima turri demittatur in terrā lapis ligatus fune, cùmque propè terram fuerit, fune rupto cadat in terram: & idem rursus lapis ex eadem turri per idem spatium aëris in eundem terræ locum sine fune deorsum proiciatur; non est dubium quin ille lapis hoc posteriori modo, maiori impetu & ictu, terrā percutiet, quàm priori modo; neque tamen eius rei causa ex propinquitate loci naturalis peti potest, quippe cum vtroque modo sit idem terminus à quo, idē spatium, idēque terminus ad quem: quare huius euentus causa aliunde eruenda, & petenda est.

Simplicius autem 8. lib. Phys. super text. 76. exponēs rationem eius euentus, quòd nimirum motus naturalis in fine est velocior; omnes superiores causas simul complectitur, hoc modo scribens; *Quod motus secundum naturam, quo propius fuerit suo loco naturali, fertur celerius.* *Alia opinio Simplij.*

Vel ut ad id, quod est sibi cognatum & eiusdem generis. Vel quod appropinquanti minus sit quod impedimentum afferat, & ipsum diuidat, quod autem minus est, potest facilius diuidi. Vel quod est ei similis, id quod proprio propinquum & non aequè contrarium, atque id unde cœpit moueri. Vel quod nuper mutatum est ex contrario, & nondum perfectè liberatum est ab illius qualitatibus, procedens autem sit purius & cum in id quod est secundum naturam suam perfectius atque sincerius mutatu fuerit (quod accidit ei propè finem motum) tunc mouebitur celerius, tunc enim habet perfectiorem etiam eam qua mouetur inclinationem. Hactenus Simplicius. Sed, quia opinio Simplicij completur omnes superiores sententias, neque addit quicquam ab illis diuersum, idè quæ contra illas superius sigillatim allata & dicta sunt, ea nunc simul omnia valent aduersum Simplicium.

6. *Opinio
Burlæi &
Contareni.*

Burlæus in 8. Phyl. super text. 76. & Contarenius 1. lib. de Elementis, causam maioris velocitatis, quæ accidit motui naturali propè finem eius attribuunt aëri. Hoc autem ita declarant: causa cur in fine motus naturalis augeatur velocitas, est aër, tū is qui terga lapidis subsequitur retro impellens, & promoueus lapidem, sicut ventus à puppi impellens nauim: tum etiam is qui à lapide descendente truditur & ad anteriora pellitur. Hic quidem, quia per motum lapidis etiam ipse mouetur, & quia tenuis est, dissipatur, & tantò magis, quantò magis durat motus lapidis: aër autem motus & dissipatus minùs resistit, quàm vnitus, præsertim motus versus eum locum, ad quem mobile tendit naturaliter. Ex quo fit, vt quia in fine motus naturalis, aër est maximè commotus & dissipatus, ac proinde minùs valens ad resistendum, tunc motus naturalis celerior & vehementior euadat. Ille autem aër qui subsequitur lapidem magis etiam confert ad eius promotionem. Etenim descendente lapide, partes aëris proximæ priùs à lapide pulsæ ac diuisæ, vt locum ab illo relictum subeant & occupent, concurrunt magno impetu ad terga lapidis, ipsumque propellunt, atq; vterius promouent: & quo plures fuerint, maiorique nixu pulsæ, eo maiori vi confluentes lapidem retro vehementius protrudunt; & quoniam graue quo longius abest ab eo vnde cœpit moueri, & propius abest à suo loco naturali, eo plus aëris post se habet ipsum impellentis, idè tunc mouetur velocius.

Duo igitur hîc animaduertere oportet, è quibus pender huius opinionis intelligentia, & propositæ quæstionis explicatio. Vnum est, aërem (idem autem de aqua intelligendum est) eo ingenio, eaque conditione naturæ præditum esse, vt paululùm extrinsecus motus, deinceps etiam per se vehementius aliquandiu quasi fluctuet, atque agitetur, & alias res mouere queat: quod manifestè cernitur in fluctuatione & agitatione aquæ facta ob iactum vnus lapilli; idem autem

terh tanto magis fit in aëre (licet non ita sensibus conspicuum sit) quanto is est tenuior, mobilior, & ad omnem agitationem habilior. Non igitur mirum videri debet, si lapis motus deorsum, moueat circumsusum sibi aërem, à quo moto vicissim ipse moueatur. Alterum est, aëre, & lapidem, vicissim & mutuis operis suos motus iuuare; nam primum lapis mouet aërem, qui motus promouet lapidem, & quia ad vim motiuam lapidis accedit impulsus aëris, iam tunc incipit augeri celeritas descensus ipsius lapidis; rursus lapidis magis hoc modo concitatus, magis etiam pellit aërem; hic magis pulsus, vehementius etiam promouet lapidem, atque itidem fit deinceps, vsque ad finem motus. Hæc duo, qui secum reputauerit, is facile intelliget quomodo celeritas motus naturalis, propter aërem, magis magisque à principio vsque ad finem augeatur.

Hæc sententia, mihi quidem videtur cæteris probabilior: tum quod aliæ manifestis necessariisque rationibus refelluntur, atque conuincuntur; contra hanc verò ne probabile quidem argumentum fingi potest: tum quod hæc nihil ponit, quod non sit congruens rationi, & experientiæ, & quod non ex ipsa natura rerum depromptum esse videatur. In hac opinione magis quàm in cæteris, animus meus sibi ipsi satisfacit, in hac vna maximè conquiescit. Hoc etiam, videtur sensisse Aristoteles in lib. de quæst. Mechanicis, quæst. 19. (quem locum paulò antè posui) affirmans motum corporis, ipsa motione & agitatione augeri & celeriolem effici.

Cæterum, vnus ille locus Arist. in 1. lib. de Cælo text. 88. toties in hac disputatione à nobis citatus, dupliciter huic sententiæ aduersari videtur. Primum, quia ibi Arist. docet celeritatem motus naturalis propè finem augeri, propter augmentum virtutis motiæ & ob maiorem appropinquationem mobilis ad locum suum naturalem; at secundum hanc opinionem, non propter has causas crescit celeritas in motu, sed propter maiorem ipsius mobilis impulsu & promotionem facta ab aëre; neque enim augetur in mobili virtus motiua, & per accidens (vt supra ostendimus) se habet ad hunc euentum seu effectum, appropinquatio ad locum naturalem. Deinde, Aristot. ex eo, quod corpus naturale quo magis procedit in motu naturali, celerius mouetur, argumetur esse determinata loca ad quæ mouentur corpora naturalia; alioquin si in infinitum mouerentur, aut non semper celerius mouerentur, aut oporteret virtutem illorum motiuam in infinitum augeri: neutrum autem horum necessario concluditur secundum hanc opinionem, quæ facit aërem causam celeritatis; nam tamen si graue deorsum moueretur in infinitum, semper tamen celerius moueretur citra vllam ipsius grauitatis additionem,

Sententia auctorum sextam & ultimam opinionem cæteris præferentis.

Locum Aristotelis, qui videtur auctoris sententia valde obtritus.

propter maiorem impulsu grauis proficiscentem ab aëre. *Quare* locus ille Aristotelis videtur e diametro pugnare cum hac opinione. Verum, siue Aristot. illa ex suo sensu scripserit, siue ex suppositionibus antiquorum eos oppugnare volens, siue illa seridè dixerit demonstratiuè docens, siue obiter tantum attigerit Dialecticè modò disputans; ego certè hanc vltimam opinionem tantisper amplecti, & tueri volo, quoad melius aliquid aliud atque probabilius cognouero. Nec dubitanter dixerim, si spatium aëris per quod saxum fertur deorsum, esset infinitum, eius saxi motum semper celeriozem, atque vehementiorem fore; nec vllam tamen eius grauitati & ponderi factum iri accessionem. Quinetiam ipsemet Aristoteles 3. lib. de Cælo, text. 28. apertè docet, motum naturalem ab aëre iuuari, atque promoueri. Et sanè parum firma videtur argumētatio illa Aristotelis, quæ est 1. lib. de Cælo text. 88. Non enim ex eo, quia in motu naturali crescit velocitas, rectè concluditur etiam in eo quod mouetur, crescere debere grauitatē & pondus. Nam si lapis moueatur per spatium aliquod priori parte dēsius atque crassius, posteriori autem, tenuius, rarius, & quod facilius diuidatur; proculdubio motus eius lapidis celerior erit in fine illius spatij, vbi minor est resistentia, quàm in principio; idque accidet, non propter incrementum grauitatis, sed propter inæqualitatem spatij, per quod factus est motus. Verum de motu naturali, ita dictum sit. Deinceps de motu violento disputemus.

De causa motus violenti eorum que proiciuntur.

C A P. IIII.

RISTOTELES 7. lib. Physic. text. 10. facit quatuor genera motus violenti, pulsionem, tractionem, vctionem, vertiginem seu circunuolutionem: ad hæc reuocantur omnes alij motus violenti. Pulsio autem duplex est; vna impulsio, cum mouens ita pellit mobile, vt ipsum tamen non deferat; altera expulsio, cum mouens pellit mobile, non tamen ei adest vrgens ipsum, sed vbi pepulit, ipsum derelinquit. Ad expulsionem pertinent motus eorum quæ proiciuntur, vt motus globi bombarda explosi, sagittæ arcu emissæ, lapidis vel manu, vel funda iacti. In quibus motibus, illud magnam difficultatem habet; cum id quod proicitur recessit à proiciente, & fertur per aëra, à quo tunc proximè moueatur? hanc dubitationem ponit Arist. 8. Phys. tex. 82. cum enim ipse, tum in 7. tum in 8. lib. Phys. tres propositiones diligenter, & accuratè tractasset, & verissimas esse multis rationibus cōfirmasset: vnam, omne quod mouetur ab alio moueri; alteram, mouens debere simul esse cum mobili,

Cur Aristoteles quæstionem de causa efficiente motus proiectorum, exponendam suscepit.

bili, & ipsum tangere: tertiam, moueri à se ipso, proprium esse animatorum, nec id posse in rem vllam inanimatam conuenire; idemque vereretur ne quis de veritate harum trium propositionum dubitaret, propter motum proiectorum qui videtur illis aduersari: idcirco voluit in fine 8. lib. Phys. quæstionem ponere de motu proiectorum, & causam eiusmodi motus explicare. Sed cur motus proiectorum dubitare facit de veritate illarum propositionum? An quia lapis proiectus, dum fertur per aëra disiectus & remotus à proiiciente, aut mouetur à seipso, & ita non erit proprium viuētium moueri à seipsis: aut etiam tunc proximè mouetur à proiiciente, & sic non erit necessarium, vt omne mouens proximum, simul sit cum mobili, ipsumque tangat: aut à nullo mouetur, at hoc concessio stare non potest illud tam nobile pronunciatum, omne quod mouetur ab alio moueri. Ac licet Aristoteles, tum 8. Phys. tum aliis permultis locis disertè, ac perspicuè causam proximam eiusmodi motus exposuerit; nonnulli tamen, vel quòd hæc Aristoteles loca non viderunt, vel quòd non intellexerunt, vel quòd non animaduertunt, vel denique, quòd sententiam Aristotelis non probauerunt, longè diuersam causam huiusmodi motus proiectorum excogitarunt. Quorum opinio prius confutanda est, quam sententiam Arist. quæ vera est, & rationi atque experientiæ maximè congruens, explicemus.

Sunt igitur nec pauci, nec minuti, sed nobiles in primis Philosophi, qui censent, cū lapis iacitur, illa vi & impulsu projectionis, imprimi in eo à proiiciente virtutem quandam motiuam, quæ inhærens in lapide, mouet ipsum cū est disiectus à proiiciente: mouet autem per tantum spatium, quanta est ipsa virtus motiua; hæc autem tanta est, quāta fuit contentio, vis, & impulsus proiicientis, cū primū lapidem proiecit, ei que virtutem hanc impressit. Volunt etiam hanc virtutem esse qualitatem motiuam realem, cū sit principium motus localis realis; & esse realiter distinctam à lapide; quippe cū sit principium motus localis, qui repugnat naturæ lapidis. Aiunt præterea, huiusmodi virtutem intēdi & remitti; à principio namque est potentior, facitque motum celeriores, atq; vehementiores, propè finem autem est remissior atq; imbecillior; quam ob causam enadit tunc motus tardior, atque debilior.

Fundamentum & firmamentum huius opinionis, est hoc. Cū lapis separatus à proiiciente fertur per aërem, aut à nullo mouetur, aut à proiiciente, aut à seipso, aut ab aëre, aut à virtute quadam ei impressa; sed quatuor priora dici non possunt; ergo lapis tūc mouetur à virtute impressa. Minor ita probatur, tria illa priora, sunt contra illas tres propositiones tantopere cōmendatas ab Aristotele, de

*Opinio aliena
tunc proiecta
moueri ab vir-
tute quan-
dam ipsi à
proiiciente im-
pressam.*

*Confirmatio
opinionis.*

quibus diximus initio huius quæstionis; quantum autem, quod nimirum proiecta moueantur ab aëre, non est verisimile. Primò. Quia sic non soluitur quæstio, sed transfertur à lapide proiecto ad aërem; de quo similiter vt de lapide quæri potest, à quo is moueatur, cum est separatus, & lōgè remotus à proiiciente: nam si dixeris eum moueri per vim acceptam à proiiciente, cur non itidē lapis per vim sibi impressam à proiiciente moueri queat? Secundò. Si talis motus sit ab aëre; ergo cū flante vehementissimò Borea, aër sit maximè motus & cōcitatus, si tūc lapis in subliue proiiceretur, is ab aëre multò celerius & longius ferri deberet, quàm cū manu hominis proiicitur, quod est tamen contra experientiam. Terriò. Vt possit aër promouere lapidem iactum, vel sursum, vel deorsum, quatenus partim est leuis, & partim grauis, vt docet Aristoteles 3. lib. de Cælo tex. 28. attamē quomodo mouere poterit lapidem, cū is proiicitur in transversum, vel ad dextram, vel ad sinistram, vel ante, vel retro, vel cū torquetur in gyrum vti fit in trocho? Quartò. Cur si iaciatur pluma, non fertur ab aëre, nec tam vehementer, nec tam lōgè, quàm magnus lapis, cū tamen pluma vt minùs resistens aëri, magis ab eo moueri deberet? Quintò. Lapis, vel iaculum in scopum aliquem iactum, directò tēdens, scopū attingit; at quis hoc tribuat aëri? cū is ex se non habeat, vt directò tendat aliquid præterquā ad suum locum naturalē: nam licet extrinsecus ab aliquo motus, per se aliquantulum moueatur, mouetur tamen vagē, quasi fluctuans, nec præfinitum aliquem locum petens. Adhæc, Iulius Scaliger in opere suo aduersus Cardanum, exercitatione 28. alia quædam argumenta affert, vt ostendat causam motus proiectorum, non esse assignandam aëri. Cū igitur motus proiectorum non fiat ab aëre, nec ab aliis causis superius commemoratis, relinquitur ipsum effici à virtute impressa corpori, cū id proiectum fuit ab ipso proiiciente. Concedunt quidem isti aërem præbere aliquantulum adiumenti motui violento proiectorum, ipsumque quodammodò promouere, negant tamen aërem, aut esse principem causam eiusmodi motus, aut etiam ei cōficiendo esse necessariam. Addunt illud, motum proiectorum esse vnum numero, & cōtinuum propter vnitatem numeralem virtutis impressæ: quod si is ab aëre fieret, cū multæ, ac variæ sint partes aëris quæ successiue propellūt lapidem, non esset motus continuus, quod est contra rationem & experientiam; quis enim dicat motum sagittæ, quæ tanta vi & celeritate fertur per aërem, aut globi, qui displota bombarda, tanto impetu iacitur, non esse vnum numero, & continuum; sed esse millies interruptum, tories nimirum quot sunt partes aëris mouentes vna post aliam? Hæc isti.

Refellitur

Refellitur opinio faciens causam motus proiectorum, virtutem quandam impressam proiectis.

C A P. V.

ANE opinione falsam esse perspicuū fiet, si primū doceamus, secundū Aristot. & Peripateticos, causā motus proiectorum, esse aërem, nō autem virtutem aliquam impressam. deinde, si demonstremus vim istam impressam, vix, ac ne vix quidē defendi posse. Quā fuerit certa, & cōstans sententia Aristotelis, aërem esse causā motus proiectorum, ex multis locis, quę nūc indicabimus, manifestissimū erit. primō, in lib. 4. Phys. text. 68. sic ait; *Mouentur proiecta, eo quo impulsis non tangente, aut propter contrarij circum obfistentiam, sicut quidam dicunt.* (Hanc opinionem quam Alexander tribuit Platoni, Aristot. refellit 8. Phys. text. 82.) *Aut ex eo quod pellis pulsus aër, (& hæc est sententia ipsius Aristot. ut patet ex 8. Phys. text. 82. & 3. lib. de Cœlo text. 28.) motu velociori, quā sit pulsus latius qua fertur in propriū locum; in vacuo autem nihil horum erit.* Ex hoc loco duo colligimus. Vnum est, Aristotelem memorando causas motus proiectorum, duas tantū ponere, vtramque autem in aëre, virtutis autem impressæ nullam prorsus mentionem facere. Alterum est, Aristotelem asserere in vacuo non posse fieri motum proiectorum, at si is motus sit à virtute impressa, & non ab aëre, posset etiam fieri in vacuo. Secundō. Aristoteles, ponens hanc quæstionem de motu proiectorū in 8. Phys. text. 82. eam soluit causā huiusmodi motus non assignans virtuti impressæ, sed aëri vel aquæ, hoc est, medio in quō fit motus: & ibidem subdit, motum proiectorum, non esse vnum numero, & continuum, sed esse multos motus sibi inuicem consequentes, vel contiguos; propterea quod sunt multæ, ac diuersæ partes medij, quæ successiuē mouent corpus proiectum: at si talis motus fieret à virtute impressa, nulla reddi posset causa cur is non esset cōtinuus; quod benè intelligentes defensores virtutis impressæ, conuenienter dogmati, quod susceperunt defendendum, affirmant motum proiectorum esse vnum numero & continuum. Tertiō. Aristot. 2. lib. de Cœlo text. 35. ait proiectis inesse maiorem celeritatem in medio motu, quā vel in principio, vel in fine. Si autem proiecta mouerentur à virtute ipsis impressa, oporteret eorum motum maximè velocem esse in principio, tunc enim virtus impressa, cum tunc recens producta fuerit à proiiciente, deberet esse maior: sicut aqua calefacta ab igne, magis calida est cum primū separatur ab igne, quā reliquo tēpore quo manet ab igne separata. Quartō. In lib. 3. de Cœlo text. 28. facit Aristoteles duas species motus proiectorū. Vnum mo-

Luculentissima Aristotelis testimonia.

A a

tum omninò violētum, vt cū lapis sursum proicitur, quem ait solum effici à potentia, id est, à principio motiuo, quod est extra lapidem. Alterum partim naturalem, partim violentum, vt cū lapis magna vi ab aliquo proicitur deorsum: nam ferri deorsum naturale est lapidi, & fit à natura eius, quæ est principiū eiusmodi motus, tanto autem impetu ferri, non est ei naturale, sed violentum, & fit à principio extrinseco: vtrumque autem hunc motum violētum proiettorum vult Arist. fieri à potentia, tanquam à causâ principali, ab aëre autē, ceu ab instrumento, cū enim is partim sit grauis, & partim leuis, commodè potest inservire vtrique motui. Postea, subiungit Aristoteles hæc verba; *Quapropter, & non sequente eo quod mouet, fertur, quod vi motum est: si enim nō esset tale aliquod corpus (intelligit autem medium, hoc est, vel aërem, vel aquam) non vtrique esset qui vi fit motus: & cum quoque quis secundum naturam vniuscuiusque sit, motum promouet eodē modo.* En totam causam motus proiettorum, siue is sit omninò violentus, siue sit partim naturalis, & partim violentus, Aristot. attribuit aëri: de virtute impressa nullum verbum. Quinto. In libello de Somniis cap. 2. ita scribit Arist; *Cum quis mouet aquam, vel aërem, hoc aliud mouet, & hoc item aliud, & quiescente illo, accidit huiusmodi motum procedere usque ad aliquid illo qui mouet non presente:* quæ verba explanans Themistius in sua Paraphrasi cap. 9 hæc scribit; *Simul atque telum de manu iaculantis recessit, longius quasi suo motu fertur, propterea, quod ille qui mittit, primo rem aërem commouet, qui collisus subinde, alium aërem propellit, atque hic deinceps alium continenti serie, donec vires senescant, atque ita telum quiescat.* Simile quoque est quod ab Aristotele scribitur in lib. de Diuinat. per somnum cap. 2. Arist. etiam Sectione 11. problemate 6. mentionem faciens eorum, quæ proiecta feruntur per aërem, huiusmodi motus causam attribuit aëri. Sexto. Aristot. in lib. de quæstionibus Mechanicis, quæst. 33. ad hunc modum scribit; *Cur quippiam, non secundum peculiarem sibi fertur lationem, impulsore alioquin non consequente? An videlicet, quoniam primū id efficit vt alterum impellat, illudque rursus vt alterum: cessat autem quando non potest amplius facere primū impellens, id quod fertur: vt impellat, & quando ipsius lati grauitas natu suo declinat, magis quam impellentis in ante sit potentia.* hæc enī Aristot. ex cuius tam multis locis, liquidò cernimus, eum causam motus proiettorum semper referre ad aërem, vel aquam, vel medium, per quod fit eiusmodi motus; de virtute autem impressa nullum vsquam verbum facere.

Testimonia,
Simplicij,
Themistij, &
Auerrois.

Hanc Aristotelis sententiam luculenter exponit, & doctè, copioseque tractat Simplicius 8. Phys. super text. 82. & Themistius in sua Paraphrasi: Auerroës etiam ibidem eruditam facit digressionem de motu proiettorum, enarrans singulare ingenium & naturam aëris, & aquæ

& aquæ, & admirabiles horum corporum proprietates.

Verum, omiſſis (breuitatis ſtudo) aliorum Peripateticorum teſtimoniis, vnum modò D. Thomam, ad id de quo nunc agitur confirmandum, teſtè excitabimus, quòd eius auctoritas magnù (& quidem meritò) pòdus habeat, plurimùmq; valeat apud eos quibus cum nobis eſt de hac quæſtione diſceptatio. Iſ igitur in 3. lib. de Cælo ſub finem lectionis ſeptimæ exponens text. 28. hæc ſcribit; *Non eſt intelligendum, quòd virtus violenti motoris imprimat lapidi, qui violentè mouetur, aliquam virtutem per quam moueatur; ſicut virtus generantis imprimat genito formam, quam conſequitur motus naturalis. Nā ſic motus violentus eſſet a principio intrinſeco, quòd eſt contra rationem motus violenti. Sequeretur etiam, quòd lapis eo ipſo, quòd per violentiā moueretur localiter, alteraretur; quòd eſt contra ſenſum. Motor igitur violentus ſolum imprimat lapidi motum, quòd quidem ſi dum tangit ipſum: ſed quia aër eſt ſuſceptibilior talis impreſſionis, tum quia eſt ſubtilior, tum quia eſt quodammodo leuius, violentius mouetur per impreſſionē violenti motoris, quàm lapis: & ſic deſinente violento motore, aër ab eo motus, vltèrius propellit lapidem, & etiam aërem cōiunctum, qui etiam mouet lapidē vltèrius, & hoc fit quouſque durat impreſſio primi motoris violenti, vt in 8. Phy. demonſtratum eſt. Et inde eſt, quòd quamuis motor violentus non ſequatur ipſū mobile, ita vt præſentialiter ipſum moueat, tamē mouet per impreſſionem aëris. Si enim non eſſet tale corpus, quale eſt aër, non eſſet motus violentus. Ex hoc patet, quòd eſt inſtrumentū motus violenti neceſſarium, & nō ſolum propter bonū eſſe.* Hæc D. Thomas, qui his verbis oſtendit perſpicuè cauſſam motus projectorū eſſe aërem, & quemadmodū is fiat ab aëre, diligenter & accuratè declarat, & opinionē illā de virtute impreſſa, funditus euertit.

Verum quia motum projectorum non à virtute impreſſa, ſed ab aëre, ſecundum Ariſtot. & Peripateticos, proficiſci, ſatis eſt adhuc (vt mihi quidem videtur) explicatum, his conſequens eſt, vt illam virtutem impreſſam, inanem vel potiùs nullam eſſe doceamus. Primum igitur, videamus quid ſit; tum, quomodò generetur; poſtremò, qua ratione recipiatur in corpore projecto. Aiunt iſti virtutē impreſſam eſſe qualitatem motiuam. Ergo cum mouet ſurſum, erit leuitas: cum mouet deorſum, erit grauitas: at cū mouet lapidem dextrorſum, ſiniftrorſum, antrorſum, retrorſum, cum mouet rotam, vel trochū vertit in orbem, qualis erit virtus motiua? poſteà, ſi virtus mouens lapidem ſurſum eſt leuitas, aut iſta leuitas differt ſpecie à leuitate aëris, vel nō differt ſpecie: ſi differt ſpecie, quo pacto igitur petit eundem locum, & mouet lapidem ad eūdem locum ad quem moueret leuitas aëris? diſtinctio enim tam motuum localium, quàm virtutum motiuarum ſpectari debet ex terminis, & locis ad quæ terminantur motus. His accedit, quòd ſi leuitas virtutis impreſſæ ſpecie differt à

Aa ij

leuitate aëris, vel ignis, vni erunt duo contraria; nam grauitati terræ erit contraria leuitas ignis, & leuitas virtutis impressæ. Sin autem leuitas virtutis impressæ non differt speciei à leuitate aëris, vel ignis, quomodo habent tam diuersas causas efficientes, tam diuersum modum productionis, & tam diuersas alias multas condiciones? Deinde, vnum contrarium non inducitur in subiectum, in quo est alterum contrarium, nisi cum remissione illius, quemadmodum calor non inducitur in aquam, nisi cum remissione frigoris; quantum enim caloris acquirit aqua dum subditis ignibus calefit, tantum amittit frigoris; & quo magis fit calida, eo minus frigida euadit: ergo cum lapis proicitur sursum, si producit in eo virtus motiua, quæ est leuitas contraria grauitati lapidis, necesse erit illius inductione minui grauitatem lapidis, & quo maior est illa leuitas, eo minorem reddi grauitatem lapidis; quare cum lapis mouetur sursum, minoris esset grauitatis, atque ponderis, quam cum reuertitur deorsum. Quinetiam, si quis esset tantis lacertis, ac viribus, ut posset lapidem proicere usque ad concauum Lunæ, imprimeret in eo summam leuitatem, quæ esse posset, quamobrem expelleret à lapide omnem grauitatem: hoc autem, quam sit contra rationem & experientiam, nemo est qui non intelligat. Præterea, cum lapis mouetur deorsum à proiciente maiore vi & celeritate, quam ei cōueniat secundum naturam suam, imprimeretur ei virtus motiua quæ est grauitas, non differens specie à grauitate naturali lapidis, cum vtraque moueat lapidem ad eundem locum, verum vna magis, altera minus velociter, magis autem & minus non variant speciem: sed hoc fieri non potest; nam hoc posito, essent duo accidentia tantum differentia numero in eodem subiecto, hoc est, duæ grauitates in lapide, vna ei naturalis, altera in eo violenter impressa. Si dicas fieri ex vtraque vnum accidens, vnâque grauitatem intensiorem; falleris, cum enim grauitas lapidis sit ei naturalis, grauitas autem impressa sit ei violenta, non potest illa per hanc augeri, nec vtraque potest esse vnius rationis. Quid? quod grauitas terræ est summa, nec potest amplius intendi? Adde, quod si augetur grauitas, augeri deberet etiam pondus; quare lapis sic proiectus deorsum, ponderosior fieret, quam antea erat, & quam erit postea. Ad hæc, grauitas soleret mouere magis deorsum dupliciter; vel ratione intentionis, magis enim mouebit deorsum grauitas vt octo, quam grauitas vt quatuor; vel ratione extensionis, si ea sit in ampliore materia, habeatque maiorem molem: saxum enim ingens ex sublimi cadens, maiori celeritate fertur deorsum, quam exiguus aliquis lapis. Atque hic locum habet permulgata illa apud Philosophos sententia, in maiori corpore est maior virtus. Cum igitur, quando lapis proicitur deorsum,

nec

nec grauitas eius augeatur intensiue, quippe cū ea sit summa quæ amplius intendi nequit; nec augeatur extēsiue, non enim lapis tunc secundū molem euadit maior; relinquitur cum nullam grauitatem extrinsecūs accipere à proiiciente, nec qualitatem motiuam, nec virtutem aliquam impressā.

Sed nunc videamus, qualis sit productio istius virtutis impressæ. Et primū, quæro à quo producatur; dicunt eam produci à proiiciente: sed quī fieri potest, vt eadem numero manus nunc producat leuitatem in lapide, cū mouet eum sursum, nunc grauitatem, cū mouet deorsum, nunc alias qualitates motiuas, cū mouet antrosum, dextrorsum, sinistrorsum, retrorsum, & in orbem? Et vt quiuia, quotiescunque ei collibitum fuerit, tanta facilitate producere queat quaslibet qualitates motiuas? qua ratione cū lapis iacitur funda, vel arcu sagitta, vel bombarda globus, ista virtus motiua imprimitur, & producit in eiusmodi corporibus proiectis? Deinde, quæro, per quam speciē motus producatur ista virtus impressa? respondunt eam produci per motū localem; neque enim alius nunc concurrat motus: atqui motus localis secundū Aristot. 8. Phys. 59. per se nullam formam de nouo generat; aut corrumpit in mobili; & virtus motiua, cū sit qualitas realis, nō potest aliter produci, quā per generationem, vel alterationem. Ad extremum, quæro an ista qualitas, & virtus impressa, educatur ex potentia materiæ quæ est in lapide: at hoc non potest fieri sine præuia alteratione subiecti; vel extrinsecūs adueniens adiungitur lapidi, at sic crearetur ex nihilo. Et nulla forma extrinsecūs aduenit materiæ (auctore Arist. 2. lib. de Generation. animal. cap. 3.) præter humanam mentem.

Restat, vt discatiamus vbi recipiatur ista virtus impressa in lapide, an in superficie sola, vel tantū in vna aliqua parte lapidis? quomodo igitur lapis mouetur secundū omnes partes æqualiter & æquē citō? si recipitur in cunctis partibus lapidis, qui potuit ista virtus, tam citō peruadere, & permeare per omnes partes lapidis citra vllam alterationem lapidis? Deinde, cū lapis magna vi sursum iacitur, secundū istos imprimitur in eo magna vis motiua, quæ est leuitas: at quo pacto tanta leuitas, tam citō produci potuit in lapide, in quo est summa grauitas illi contraria; nulla enim qualitas habens contrarium in subiecto sibi resistens, statim producit perfectā, sed primū generatur imperfecta, post perficitur paulatim, idq; accidit ob resistantiam qualitatis contrariæ, quæ est in illo subiecto. Valeat igitur ista virtus impressa, quæ nihil habet solidū & firmū, nihil rationi, nihil experientiæ, nihil deniq; Peripateticæ doctrinæ, cōsentaneum.

Reliquum est, vt rationes soluamus quibus astruebatur & confir-

mabatur hæc virtus impressa; vel potiùs quibus probabatur causam motus projectorum, ad aërem referri non posse. Ad primam rationem respondemus hoc modo. Faciliùs aër mouetur & mouet, motum etiam quem ab impellente accepit, illo cessante, & ipse duriùs retinet, & aliis citiùs impertitur, quàm lapis, & aliud quoduis corpus durum: idque euenit ob magnam tenuitatem aëris, eiùsque quoque versus mobilitatem; quocirca, cum proiicitur lapis, vis & impressio proiicientis, magis recipitur, & seruat in aëre, & ab vna parte aëris transfunditur ad alias, quàm in lapide. Perpende verba D. Thomæ, quæ superiùs ex 3. lib. de Cælo adduximus; & doctam illam digressionem Auerrois, de motu projectorum, quæ est in 8. lib. Phys. comment. 82. hanc enim solutionem valde illustrant. Ad secundam. Licet flante vento torus aër commoueatur, tamen pars aëris quæ tangit lapidem, magis vnità & coniunctè mouetur à proiiciente; ideòq; maiorem ab eo vim accipit ad promouendum lapidem eiùsque motum aliquandiu continuandum, quàm ab vilo vento. Ad tertiam. Aër licet faciliùs moueatur deorsum & sursum quàm alio modo, tamen sicut ob humiditatem & tenuitatem suam facillè terminabilis est extrinsecus quocunque termino alieno, & figurabilis quacunque figura: sic etiam est mobilis quouis genere motus, & secundum quaslibet partes; & multò faciliùs, quàm lapis, vel aliud corpus solidum, & durum. Ad quartam rationem respondere possumus, id quod Arist. respondet ad similem quæstionem in libro de Quæstionibus Me-

Cur neque magna longè proiici queunt? an quia necesse est, quod proiicitur, & impellitur, & nimis magna cedere & simul contrà nitri ei unde impellitur? quod autem ob magnitudinem parua longè proiici possit. nihil cedit, aut propter imbecillitatem nō contrà nititur, nō efficit projectionem, aut impulsionem. An quia tantum fertur, id quod fertur, quantum aëris mouerit ad profundum, quod autem non mouetur, neque mouebit quidpiam; accidit autem illis, ambo ista habere; valde enim magnum, & valde paruum, cum nō mota existunt; alterum namque nihil mouet, alterum autem nihil mouetur. Oportet igitur, id quod proiicitur commensurationem quandam habere ad id quod proiicit; hætenus Aristot. Ad quintam. Quemadmodum cum nos loquimur, nostra voce ac sermone formamus proximum aërem, & ille similiter alium, atque ita deinceps; sicque vox, & sermo perfertur per aërem vsque ad aliquod spatium, ita etiam proiciens proximum aërem mouet, & dirigit aliquod, hic simili directione mouet alium, & hic similiter alium, sicque procedit directò impulsus proiicientis in lapide per aërem, vsque ad terminum intentum. Verum, tam de hac quæstione, quàm de vniuersa diuisione motus in naturalem & violentum, satis dictum sit.

Exponitur

*Exponitur tertia diuifio motus in partes eius quantitativas,
& agitur de continuitate motus.*

CAP. VI.

TERTIA diuifio motus, est in partes eius, vt vocât, quantitativas, est enim motus quantus, & continuus, ac proinde non solum diuifibilis in partes eiusdem rationis, sed etiam infinire diuifibilis. Diuiditur autê motus, in ea quæ dicuntur, moueri, & ea quæ vocâtur mutata esse: illa sunt partes motus, hæc sunt termini motus; & habent se in motu, sicut puncta in linea, & instantia in tempore. De his mutatis esse, & de ipsis moueri, quæ sunt partes motus, multa præclara theoremata explicat Aristoteles in 6. lib. Phys. Verum, quia diuifio motus in suas partes quâtitativas, oritur ex continuatione eius, de hac prius agendum est. Videamus igitur, primùm quidem, an motus sit continuus: tum verò quæ sit causa eius continuationis, quam habet in se motus.

Motum esse continuum, affirmat Aristot. 3. Phys. tex. 1. scribens motum esse de genere continuorum: & in 4. Phys. text. 99. ait hæc tria, magnitudinem, motum & tempus, esse continua; tempus quidem propter motum, hunc autem propter magnitudinem: & quæcunque Aristot. in 6. lib. Phys. de motu demonstrat, ea non conuenirent motui, nisi is esset continuus: cùmquæ motus mensureretur tempore, est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius, quemadmodum ipsum tempus est continuû, ita etiâ oportet motum esse cõtinuum. Adde, quod motus est eps successiuû; ergo continuû: nam si esset discretum, componeretur ex ipsis mutatis esse, & mutata esse, essent inuicem immediata, quod tam est hîc impossibile, quàm est in punctis & linea, in tempore item atq; instantibus. Esse autem motum ens successiuum, per se clarum est; nam si esset permanens, non esset motus, quod enim manet non mouetur, & quod mouetur, non manet, si enim manet, quiescit, quid enim est rem manere, nisi eam similiter se habere nunc vt prius? at hoc ipsum est quiescere secundum Arist. 6. Phys. text. 73. Verum cõtinuitas, & successio motus euidenter concluditur ex definitione motus; si enim motus est actus entis in potetia prout in potentia, necesse est, id quod mouetur dum mouetur partim esse actu, partim potentia; ergo successiuè mouetur; si enim simul fieret motus & in instanti, totus esset actus, & tunc non diceretur moueri, sed iam mutatum esse. Rectè igitur dixit Auerr. ex definitione motus apparere statim eius continuitatem. Sed dices; Aristotelem lib. 8. Phys. solum motû circularem facere continuum: respõdeo ibi Aristotele sumere cõtinuû pro perpetuo & sempiterno.

cuius nec sit initium aliquod nec vllus finis. Cùm etiam Peripatetici aiunt augmentationem non esse motum continuum, significare volunt vniuersam augmentationem viuientis, quæ sit ab ortu eius vsque ad ætatem consistentiæ, non vnũ esse numero motum, qui fiat æquabiliter & continuè, sed eam sæpe interrumpi, & inæquabilem esse, & vt Commentator dixit 3. Phys. comm. 6. constare ex multis motibus & multis quietibus. Tota igitur accretio viuientis, non est vnus motus continuus; singulæ autem augmentationes, quas vocant partiales, dum fiunt, sunt motus continui. Motum igitur (loquimur autem nunc de motu propriè dicto) excludendo omnes mutationes instantaneas, cuiusmodi est generatio, corruptio, illuminatio & aliz similes) continuum esse manifestum est.

*Quæ sit causa
sa continua-
tionis motus.*

Deinceps aperiendum est, quæ sit causa huius continuitatis. Aristoteles variè loquitur de causa continuitatis motus; nam in Categoria quantitatis, ait motum esse quantum propter tempus; cùm idem scripserit 4. Phys. text. 99. è contrario tempus esse continuum propter motum. In 2. autem lib. de Generat. & corrupt. text. 62. ait motum esse continuum, propter id quod mouetur; hoc est, ratione subiecti in quo est motus; nõ autem propter id in quo fit motus, nisi fortè in motu locali. Huic autem sententiæ contrariam omninò sententiam pronuntiat in 5. lib. Metaphys. text. 18. affirmans motum esse quantum, non propter id quod mouetur, sed propter id in quo fit motus, quod in motu locali est spatium, in aliis motibus est forma quæ per motum acquiritur.

Verùm, si rem ipsam diligenter expendamus, atque consideremus, proculdubio cognoscemus quæ ab Aristot. de continuitate motus scripta sunt, ea non solum non pugnare inter se, sed etiam verissimè in motum omnia conuenire. Etenim, motus dicitur continuus propter tempus, non secundum se, nec secundum naturam, cùm enim motus sit natura prior tempore quippe cū hoc sit quasi passio quædam illius, potius tempus est continuum propter motum, quàm è contrario: sed motus dicitur continuus propter tempus, secundum nos, & in ratione mensurabilis, & mensuræ; nos enim quæ sit motus, & an is sit continuus, an interruptus, metimur & cognoscimus ex tempore; dicitur enim aliquis deambulasse per vnã horam cōtinuè, quia nulla fuit pars horæ, in qua non deambulauerit. Porro sciendum est, duplicem esse quantitatem motus, vnã secundum extensionem, quam accipit à subiecto in quo est; nam sicut albedo, calor, & aliud quoduis accidens extenditur secundum extensionem subiecti, sic etiam motus. Quis enim non intelligit, motum brachij maiorem & ampliorẽ esse ratione subiecti in quo est, quàm motum solius.

solius digiti, & motum totius corporis, quàm motum solius brachij; & hoc modo Arist. 6. Phy. text. 33. ait motum diuidi secundum diuisionem mobilis, & demonstrat sicut totus motus est totus mobilis, ita partes motus esse partium mobilis. Altera est quantitas & continuïtas motus secundum successionem, & durationem, quæ aduenit ei propter id in quo, vel ad quod fit motus, id dico, quod per motum acquiritur; nam quia terminus ad quem successiue acquiritur, & nō totus simul in instanti, idēd motus existit successiuus, indēque capit suam durationem. Exempli causa, motus localis est successiuus, quia partes magnitudinis, & spatij per quod fit motus localis successiue transeunt vna post aliam; calefactio item est motus successiuus, quia calor non totus simul acquiritur, sed gradus post gradū, & pars post partem successiue producitur.

Verūm, hoc interest inter motum localem, & alterationem, quod *Ad continuï-* motus localis potest esse continuus, etiam si spatium per quod fit, nō *tatem motus-* sit totum continuū, si enim ē concauo Lunæ lapis moueretur vsq; *localis, non* ad terram, motus eius esset continuus, nihil enim esset, quod eum in- *est necessaria* terrumperet, spatium tamen quod transiit, non esset continuū, *continuitas* ignis enim & aēr non sunt elementa continua, sed tantū contigua, *spatij per* atque hoc etiam videtur innuere Arist. 5. Phy. text. 23. secundum expo- *quod fit mo-* sitionem Themistij. Alteratio autem, vnus & continuus motus esse nequit, nisi sit vna numero qualitas, quæ successiue sine vlla eius intermissione acquiritur. Causa verò huius differentię inter motum localem & alterationem, est in eo, quod motus localis, non est idem re quod spatium, sed est idem, quod ipsum mobile aliter & aliter se habens super spatium; & quia satis est vt spatium sit contiguū, quo mobile possit continuē aliter & aliter se habere super ipsum, idcirco ad continuïtatem motus localis, non est necessaria continuitas spatij. At verò, quia alteratio est idem re quod qualitas, quæ acquiritur per alterationem, idēd ad continuïtatem alterationis necessaria est vnitas numeralis, atque continuitas qualitatis.

*De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem,
altero autem secundum successionem.*

CAP. VII.

CONSTAT igitur duplicē esse continuïtatem motus, vnā secundum extensionem, alteram secundum successionē & durationem: & illam quidem motū accipere à subiecto in quo est, hāc verò ab eo in quo fit motus, & quod per motū acquiritur. Ex quo necessariō etiam efficitur, esse duplices partes quan-

*Quinque differ-
entiae inter
partes motus
secundum ex-
tensionem, &
secundum suc-
cessionem.*

titatiuas motus, altera secundum extensionem, & alteras secundum successionem, ac durationem. Inter has autem partes plurimum interest. Primum enim, illas motus habet propter subiectum in quo est, non secus, atque cætera accidentia; quæ sunt extēsa & diuisibilia propter subiectum in quo inhæret: has autem habet motus propter terminos à quo, & ad quem; qui cum sint inuicem oppositi, & habeant gradus secundum quos intenduntur, ac remittuntur, partibiliter, ac successiuè acquiruntur & perduntur. Deinde illas metimur per quantitatem subiecti, quo enim subiectum est maius, eo necesse est eas partes motus, quæ sunt secundum extēsiōem, plures & ampliores esse: has autem partes, quæ sunt secundum successionem ac durationem, metimur tempore; est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius, motus autem habet prius & posterius, non propter extensionem, quam habet in subiecto, sed propter successionem, quam habet in amissione & acquisitione terminorum. Præterea, partes motus secundum extensionem, sunt simul. si enim mouetur totum aliquod mobile, necesse est vnà etiam omnes partes eius moueri: partes autem secundum successionem, impossibile est, vel quantumuis paruo temporis spatio, simul esse: est enim contra rationem, & naturam rei successiuæ, vt partes eius simul sint. Adhæc, habere partes secundum extensionem, per accidens conuenit motui, sicut etiam ipse per accidens extensus est, nimirum propter subiectum: habere autem partes secundum successionem, per se conuenit motui; tum quia motus per se est ens successiuum; tum quia est idē re, quod res ipsa quæ per motum acquiritur, à qua ipse accipit successionem: quemadmodum quod calor sit extensus, extrinsecus, & per accidens ei conuenit, quod autē habeat gradus secundum quos intendatur & remittatur, intrinsecè, ac per se ei conuenit. His accedit, quod motus localis & partes eius, secundum extensionem non possunt esse continuæ, nisi ipsum mobile sit omninò continuum, si enim mobile esset corpus aliquod coagmentatum ex variis partibus, non quidem inter se continuus, sed tantum contiguus, motus eius secundum omnes partes non esset continuus, nam sicut totus motus habet continuitatem extensionis à toto mobili, ita partes motus à partibus mobilis: quare si partes mobilis non sunt inuicem continuæ, nec partes motus inter se continuæ esse poterunt: at motus localis potest habere partes secundum successionem continuas, etiam si id in quo fit motus, ipsum dico spatium, quod motu locali pertransitur, non sit omninò continuum; quemadmodum paulò supra ostendimus.

Quod autem necesse sit motum habere in se vtrunque continuitatem, extensionis nimirum & successionis, perspicuum est. Etenim subiectum

subiectum motus propriè dicti, cuiusmodi est alteratio, augmētatio, & motus localis, non est sola forma nec materia, sed totum compositum, quod est corpus habens extensionem, & distantiam partium; ergo necesse est motum qui recipitur & inhæret in eiusmodi subiecto, effici quoque corporeum, eiusdem continuitatis & extensionis participem. Si quis autem contendat, proprium subiectum alterationis, quæ versatur in primis qualitatibus, non esse compositum, sed materiam primam, putans in ea tanquàm in subiecto (vt vocant) inhætionis, recipi, & hære primas qualitates; is nihilominus fateri debet, alterationem habere pro subiecto rem quandam. Siue enim quantitas sit materiæ primæ coæua & inseparabilis, siue non sit, semper tamen cætera accidentia præsupponunt quantitatem in materia, quippe cum ea prima omnium accidentium adueniat materiæ, nec materia accipit reliqua accidentia, nisi priùs affecta fuerit quantitatem, priùs dico, vel ordine temporis, vel certè (de quo inter omnes conuenit) ordine naturæ. Quòd etiam motus habere debeat quantitatem successionis, satis explicatum est paulò superiùs, cum motum esse debere ens successiuum, & continuum ostenderemus.

*An continuatio & successio sint de essentia motus, an
potius sint eius accidentia.*

CAP. VIII.

SED quæri potest hoc loco, an cōtinuitas sit de essētia motus, an potius sit accidens eius? Equidem respōdeo, hac de re duo esse certa, & vnum esse dubium atque incertū. Primò enim certum est, continuitatē extensionis esse accidētariā motui, nimirū, propter subiectum eius; sicut enim calor, albedo, & alia accidentia dicuntur quanta, & diuisibilia per accidens, ratione subiecti, sic etiam motus. Deinde, illud etiam certum est atque indubitatum, continuitatem successionis per se conuenire motui, & ab eo esse inseparabilem; conuenit enim omni, & per se ac primò soli motui, & semper. Illud autem dubium est, an continuitas successionis sit de essentia motus, an sit tantum propria passio consequens eius essentiam.

Ac videtur quidem eiusmodi continuitas, non esse de essentia motus; tum quia Aristoteles 5. Metaphy. tex. 18. excludit motum à Categoria quantitatis, affirmans eum esse quantum propter id in quo fit motus: & Auerr. 4. Phys. comm. 119. ait tempus mensurare quantitatem accidentem motui, significans his verbis quantitatem esse accidēs motus: & 3. Phys. com. 6. inquit ex prima definitione motus apparere

continuitatem eius; quasi continuitas non quidem ingreditur, sed tantum consequatur definitionem & essentiam motus: tum etiam, quia cum tradantur in 3. Phy. tres definitiones motus, in earum nulla ponitur continuitas.

E contrario autem, illud vehementer vrget, quod motum esse ens successuum, videatur esse prædicatio essentialis, & non videatur posse abstrahi motus à successionem, id est, perfecte secundum essentiam suam intelligi, non simul intelligendo successionem; & nulla re alia videtur motus proprie dictus, distingui posse à mutatione, quam quod ille est successuum, hæc autem minime. Denique, si eiusmodi continuitas est propria passio motus, non careret Aristoteles reprehensione, qui eam nusquam de motu demonstrauerit: & cum motus alterationis non sit aliud, quam ipsamet qualitas, ut fluens, & (ut ita loquar) fiens, qui potest eiusmodi fluxus sine aliqua successionem cogitari? Ego tamen video utramque partem huius questionis probabilem esse, verisimilius tamen puto continuitatem non esse de essentia motus, sed esse veluti quandam propriam passionem motus, ex natura eius manentem.

Obserua diligenter hanc distinctionem & differentiam, inter continuitatem & successuum motus.

Sed fortasse his hæc posset melius dirimi hac distinctione. Aliud est in motu successio, & aliud continuitas; successio motus oritur ex eo, quod terminus ad quem non totus simul, sed per partes, una post aliam, acquiritur; ex quo fit, ut necesse sit eiusmodi acquisitionem esse successuam. Potest tamen hæc successio esse continua, & non continua; partes enim termini ad quem, possunt acquiri successuè dupliciter, vel continenter, & sine ulla interruptione; & sic acquisitio earum est successiva & continua; vel successuè quidem, sed interruptè, ita ut in uno instanti producat aliquid formæ, tum interposito aliquanto tempore, in alio instanti producat aliquid aliud formæ, & sic deinceps productio formæ procedat usque ad finem; successuè quidem, sed non continuè. Atque hoc modo, censent nonnulli augmentationem esse motum successuum, existimantes in augmentatione produci quantitatem per minimas partes, successuè quidem, sed non continuè. Cum igitur aliud sit in motu successio, & aliud continuitas; diceret aliquis, nec sanè, meo iudicio, ineruditè; successionem quidem esse de essentia motus proprie dicti, cum is sine hac cogitari nequeat; continuitatem autem esse passionem fluentem ex natura motus. Ergo, prima definitio motus, manifestè ostendit successionem motus, ut quæ sit de eius essentia: continuitatem autem eius, non tam manifestè declarat; ea tamen ex illa definitione necessariò concluditur tanquam passio & affectio motui necessariò conueniens, & omninò inseparabilis. Nam successio quæ fit per instantia

i nui-

in vicem discreta, non est vnus motus numero, sed variz mutationes, in quarum singulis, mobile dici quidem verè potest mutatu esse, sed non moueri; at in motu mobile ita mutatum est, vt etiam dum est motus, actu moueatur. Nec mutatio instantanea est actus entis in potentia, prout in potentia, sicut habet definitio motus; sed est actus mobilis, prout iam est actu mutatum, vel ad totam formam, vel ad aliquam eius partem, quæ in instanti producta fuit. Sed dices, si continuitas nō est de essentia motus, quia igitur re motus propriè dictus essentialiter differt à mutatione? An quia motus est actus entis in potentia prout in potentia, non autem mutatio, vt proximè antea ostendimus? An propter terminos à quo & ad quem, qui in motu propriè dicto ambo sunt (vt vocant) positiui, contrarij, partibiles, & partibiliter acquisibiles? An in motu propriè dicto per se, ac necessariò inest successio; in mutatione autem, aut nulla vnquam est successio? quia forma semper tota simul in instanti producitur, vt fit in generatione substanciali; vel si quando est in mutatione successio, quod forma per partes interruptè producitur, id per accidens euenit, nempe nō propter ipsam formam, quæ cū non habeat vllum in subiecto contrarium eius productioni resistens, tota simul (quod ad ipsam attinet) produci potest: sed cū ob alias causas, tum ob agētis imperfectiōnem, quod cū in se formam perfectè non habeat, non potest eam perfectè totam producere; id quod in illuminatione potest contingere. Continuitas igitur, vel est de essentia motus, vel ex ea necessariò fluit tanquam eius propria passio. Quæ quidem continuitas, nō æqualiter est in omni motu: etenim continuitas, vt docet Auerroës 3. Phys. comm. 6. in motu augmentationis minimum apparet, in alteratione autem magis elucet, in motu verò locali, est maximè conspicua.

Verum existit hoc loco gravis quæstio, quæ oritur ex iis quæ dicta sunt de continuitate motus. Si enim motus est continuus; ergo est infinitè diuisibilis, & nec primam, nec vltimam partem habebit: id quod Arist. 6. Phys. necessaria, & manifesta ratione demonstrat; quomodo igitur motus poterit, aut incipere esse, aut desinere, cū ipse, nec primum habeat, nec extremum? Nos capta hinc occasione, non solum docere volumus (quod tamen satis erat ad enodandam propositam difficultatem) quemadmodum motus esse incipiat, & desinat; sed etiam (quod vberior & absolutior sit doctrina) varios modos, quibus omnes res generabiles atque corruptibiles incipiunt & desinant esse, breuiter exponemus.

PHILOSOPHI quo breuius, distinctius, & clarius exponerēt varios modos quibus res naturales incipiūt, & desinūt esse, excogitarunt hæc quatuor vocabula; primum sui esse, vltimū sui esse, vltimum sui non esse, & primū sui nō esse; quæ vsu Philosophorū facta sunt in scholis tritissima. Primū, & tertiu, designant varium modum incipiendi; secundum, & quartum, varium modum desinendi. Primum sui esse, est instans temporis intrinsecum durationi rei, in quo res est, cūm immediatē antē non fuisset: incipere igitur per primum sui esse, ita describitur, nunc res est, & immediatē antē non fuit. Vltimum sui esse, est instans intrinsecum durationi rei, in quo res est, sed immediatē pōst non erit; vt desinere per vltimum sui esse sit, nunc esse, & immediatē post non esse futurū. Vltimum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediatē post erit; vt verē dicatur de re quæ incipit per vltimum sui non esse, nunc ea res non est, sed immediatē post erit: & vocatur vltimum sui non esse, quia illud instans est vltimum totius illius temporis, in quo res habuit non esse. Primum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediatē antē fuit: & sic appellatur, quoniam cūm res fuisset tempore immediatē præcedente, illud instans est, in quo primum habet nō esse: vt verē dicatur de eo, quod desinit per primum sui non esse, nūc non est, sed immediatē antē fuit.

His etiam illud adiungendum est, varia esse genera rerum: quædā enim res sunt penmanentes vt homo: alia successiuæ, vt motus, & tempus. Quædam producuntur per motum propriè dictum, vt calor, & frigus: alia nō, vt forma equi, & quælibet forma substantialis. Quædā habent contrariū in subiecto resistens productioni ipsarum, vt calor habet in aqua frigus sibi contrarium; alia non habent, vt lumen in aëre. Quædam habent esse suū in puncto quodam indiuisibili, sicut bicubitum, tricubitum, species figuratum, & omnia superlatina, quæ talia sunt; alia non habent esse in indiuisibili, vt albedo. His positis, subiiciemus nonnullas propositiones, e quibus faciliè intelligetur quemadmodum res naturales incipiant & desinant esse.

Et motus, & quæcumque motu producuntur, atque corrumpuntur, incipiunt per

Prima propositio. Ens successiuum vt motus, non incipit per primum sui esse, sed per vltimum sui non esse; nec desinit per vltimum sui esse, sed per primum sui non esse. Prior pars huius propositionis ita probatur: motus non potest esse in instanti, cūm indiuisibilis, & instans sit indiuisibile; si autem motus

rerum consistat in indiuisibili, si inciperet per vltimum sui non esse; acquireretur in tempore; cum autem quoduis tempus sit diuisibile, & non totum simul, acquireretur diuisibiliter; quare eiusmodi esse non iam esset indiuisibile, sed diuisibile. Similiter etiam, si desineret per primum sui non esse, corrumpere in tempore, & corrumpere diuisibiliter; non igitur consistere in indiuisibili. Hinc elicitur, si quæ res sint habentes esse tantum per vnum instans, exempli causa, vt mutatum esse in motu, eas res necessario incipere per primum sui esse, & desinere per vltimum sui esse: verè enim de illiusmodi rebus diceretur, quò in illo instanti sunt, & antè non fuerunt: & quò in illo instanti sunt, & immediatè post non erunt.

Forma substantialis incipit per primum sui esse.

Quarta propositio. Forma substantialis incipiet per primum sui esse. Hoc manifestum est, tum ex eo, quòd producit per generationem, quæ est mutatio instantanea, & sine vlla resistantia: omnis enim contrarietas, quæ in subiecto efficere poterat resistantiam, per dispositionem præcedentem eiecta fuit; quòd autem sine resistantia in instanti producit, incipit per primum sui esse, vt ostensum est in secunda propositione: tum etiam ex eo, quòd forma substantialis consistit in indiuisibili, non suscipiens magis & minus, quare non potest produci in tempore; sic enim produceretur diuisibiliter, constat autem ex tertia propositione, quæ habent esse indiuisibile, ea incipere per primum sui esse. His accedit, quòd alteratio Physica ordinatur ad generationem & productionem formæ substantialis, desinit autem alteratio cum sit motus, per primum sui non esse, quare in illo vltimo instanti, in quo est verum dicere, nunc non est alteratio, sed immediatè antè fuit, vel producit forma substantialis, vel non; si producit, habemus quòd volumus, quia incipit esse in illo instanti cù immediatè antè non fuisset: si non producit, ergo alteratio non est consequuta finem suum ad quem naturaliter ordinabatur. Est enim generatio terminus alterationis. Nec verò mihi obiiciat quispiam formas elementorum, quas Auerroës ait intendi & remitti, nec aliter produci & corrumpi quàm primas qualitates: nam de hoc adhuc sub iudice lis est. Nos autem hîc non nisi certa, & concessu omnium probata, tradimus.

Forma substantialis desinit per primum sui non esse.

Quinta propositio. Forma substantialis desinit, per primum sui non esse. Forma enim substantialis necessario desinit vna cum accidentibus, quorum ope & adminiculo sustentatur in materia; huiusmodi autem accidentia cum tollantur ex materia per alterationem, simul cum ea desinunt esse per primum sui non esse; quare etiam forma substantialis desinet per primum sui non esse. Deinde, si forma substantialis non desineret per primum sui non esse; ergo desineret per vltimum sui

sui esse, quare in ultimo instanti esset, & immediatè post non esset; cum igitur in illo instanti nondum sit generata forma contraria, quia duæ formæ substantiales oppositæ non possunt esse simul, generabitur immediatè post illud instans; quæro, vel illud immediatè sequens ultimum instans esse formæ præcedentis, est etiam instans, vel tempus; si instans, ergo duo instantia essent sibi immediata; si tempus, ergo forma substantialis sequens, generaretur in tempore; contra id quod demonstratum est in quarta propositione. Relinquitur igitur, formam substantialem non posse desinere per ultimum sui esse, quare necessariò desinet per primum sui non esse.

Verùm, contra quartam, & quintam propositionem, duæ se nobis offerunt perquam arduæ dubitationes. Dubitatur enim contra quartam propositionem, quomodò forma substantialis possit incipere per primum sui esse, & produci in instanti: nam si in illo instanti sit productio formæ substantialis, fiet in illo instanti actio; non enim productio potest esse sine actione; si tunc est actio, ergo tunc est alteratio, omnis enim actio Physica productiua alicuius formæ fit per qualitates, neque enim substantia immediatè agit, sed per qualitates, ut Arist. docet in lib. de Sensu, & sensili, cap. de sapore. Omnis autem actio; quæ fit per qualitates Physicas, est alteratio; at in illo instanti non potest esse alteratio, tum quia alteratio est motus, qui non est in instanti; tum quia ponitur desinere per primum sui non esse, quare in illo instanti non est alteratio, sed immediatè antè fuit, alioquin si in illo instanti esset alteratio, ipsa desineret per ultimum sui esse.

Dubitatur etiam contra quintam propositionem. Forma substantialis habet esse indivisibile, & consistens in diuisibili; ergo desinere debet per ultimum sui esse; tum quia hoc probatum fuit suprà in tertia propositione; tum quia si desineret per primum sui non esse, desineret in tempore, quare desineret diuisibiliter. Deinde, corruptio attingens esse formæ substantialis, non fuit in tempore præcedente illud ultimum instans; alioquin forma substantialis, quæ secundum suum esse est indivisibilis, diuisibiliter corrumperetur: si autem fuit in ultimo instanti, cum illa corruptio sit actio Physica, erit alteratio, ut patet ex iis quæ circa primam dubitationem probata sunt; si est alteratio, ergo cum ipsa sit motus, in instanti esset motus, & motus desineret per ultimum sui esse.

Ad priorem dubitationem, responderi posset dupliciter. Vel negando in illo instanti, quo producitur forma substantialis, esse actu aliquam actionem Physicam; sed tunc produci formam substantialem virtute dispositionis & actionis Physicæ, quæ immediatè antè fuit; quæ actio non in tempore præcedenti, sed in illo ultimo instanti

sortita est suum effectum producendi formam substantialem. Vel aliter, sicut nonnulli volunt in alteratione dari primum mutatum esse, in quo producatur minimū quidpiam qualitatis, & deinde sequitur alteratio & productio qualitatis successiue, ita fingi posset in alteratione dari vltimum mutatum esse, per quod producatur in vltimo instanti aliud minimum, & vltimum qualitatis, cum quo simul etiam producatur forma substantialis; talis autē productio qualitatis, est quidem alteratio, sed non motus propriē dictus, est enim mutatio quædam instantanea, talis nimirum, qualis est illuminatio aëris.

Ad posteriorem dubitationem; dupliciter etiam responderi posset. Vel aiendo formam substantialem desinere in illo instanti, non positiue per aliquam actionem, quæ tunc eam corrumpat, sed negatiue, quia tunc nō est, cum immediatē antē fuisset; quod autem tunc non sit, id quidem factum esse virtute præcedentis alterationis corruptiue, quæ vltimum suum effectum sortita est in illo vltimo instanti. Vel aliter, in illo vltimo instanti, inducitur vltimum qualitatis pro forma generāda, (vt paulō antē diximus) cuius inductione, vltimum qualitatis contrariæ, qua sustentabatur forma corrumpenda, etiam tunc expellitur, & simul cum eo prior forma substantialis: nec ista expulsio, quamuis sit alteratio, est motus propriē dictus, vt antē diximus, sed mutatio.

An hæc responsa sint vera, & an omninō tollant difficultates propositas, doctis viris considerandum, atque iudicandum relinquo. Mihi certē non penitus eximunt scrupulū, nec animo meo omninō satisfaciunt; quædam enim inuoluunt quæ videntur, vel perspicuē falsa, vel magis dubia quā id sit de quo nunc dubitatur; cuiusmodi est illud dari vltimum qualitatis, quod in instanti inducatur; & item illud, cum actu producitur forma substantialis, non esse tunc necessarium actu aliquam actionem, sed ad id sufficere prægressam alterationem. Sed quī fieri potest, vt illo instanti producatur forma substantialis ignis, & tunc non sit actu productio eius? Aut, sit tunc quidē productio, sed nulla tunc sit actio; quæ autem actio ignis esse potest nisi calefactio? calefactio autem, cum sit motus, in instanti esse nullo modo potest: quomodo igitur forma substantialis producatur in instanti, per obsecrum est, nec satis adhuc explicatum. Verūm hæc discutere, ac refellere superfedeo, ne nimis diligenter ac subtiliter in huiusmodi res videar inquirere.

FINIS DECIMIQUARTI LIBRI.

DE MO-

DE MOTVS ET MVNDI

ÆTERNITATE.

LIBER DECIMVS QVINTVS.

DVOBVS proximè superioribus libris dictum est de natura motus, & de multiplici eius varietate, ac diuisione: hoc libro, qui extremus erit huius operis, agendum est de duratione motus. De qua duas quæstiones explicare volumus; vnā, an motus sit æternus; alterā, vt motus non fuerit æternus, an tamen æternus esse potuerit. Idem autem est de motus, atque de mundi æternitate. Nam vtrumuis ponatur æternum, aut non æternum, alterum quoque æternum, aut non æternum esse necesse est. Prioris autem quæst. difficultas omnis, posita est in explicandis, refellendisque eorum rationibus, qui æternitatem mundi astringere ac persuadere conati sunt: quorum principes fuerunt Arist. Proclus in eo libro quem de Æternitate mundi scripsit, & Auerr. *Tres sententia eorum qui negant mundum esse æternum.* Horum nos hoc loco argumēta fideliter commemorabimus, ac diligenter expendemus. In quibus dissoluendis, illud obseruabimus; vt quoniam eorum, qui nouam mundi creationem defendunt, tres sunt sententiæ. Etenim aliqui putant mundum non potuisse fieri ab æterno, quoniam rationi creaturæ atque creationis repugnat æternitas durationis. Alij tamen si talem repugnantiam non ponunt in creaturis incorruptibilibus, eam tamen inesse affirmant in creaturis, quæ ortum & interitum habent; quibus si tribuatur æternitas, necesse sit aliquid esse actu infinitum, infinitum item transactum esse, infinito maius aliquid dari, & alia multa incredibilia, absurda. Tertium genus eorum est, qui negant æternitatem repugnare mundo, siue ratione rerum incorruptibilium, siue corruptibilium; Deum tamen voluisse eum de nouo condere, tum ob alias causas mortalibus occultas; tum fortasse, quoniam ex noua mundi creatione, clariùs, atq; illustriùs ab homine perspicitur & cognoscitur Dei perfe-

Bb ij

PHILOSOPHI quo breuius, distinctius, & clarius exponeret varios modos quibus res naturales incipiunt, & desinunt esse, excogitarunt hæc quatuor vocabula; primum sui esse, vltimū sui esse, vltimum sui non esse, & primū sui nō esse; quæ vſu Philoſophorū facta ſunt in ſcholis tritiſſima. Primū, & teritiū, designant variū modum incipiendi; ſecundum, & quartum, variū modum deſinendi. Primum ſui eſſe, eſt inſtans temporis intrinſecum durationi rei, in quo res eſt, cūm immediatè antè non fuiſſet: incipere igitur per primum ſui eſſe, ita deſcribitur, nunc res eſt, & immediatè antè non fuit. Vltimum ſui eſſe, eſt inſtans intrinſecum durationi rei, in quo res eſt, ſed immediatè poſt non erit; vt deſinere per vltimum ſui eſſe ſit, nunc eſſe, & immediatè poſt non eſſe futurū. Vltimum ſui non eſſe, eſt inſtans extrinſecum durationi rei, in quo res non eſt, ſed immediatè poſt erit; vt verè dicatur de re quæ incipit per vltimum ſui non eſſe, nunc ea res non eſt, ſed immediatè poſt erit: & vocatur vltimum ſui non eſſe, quia illud inſtans eſt vltimum totius illius temporis, in quo res habuit non eſſe. Primum ſui non eſſe, eſt inſtans extrinſecum durationi rei, in quo res non eſt, ſed immediatè antè fuit: & ſic appellatur, quoniam cūm res fuiſſet tempore immediatè præcedente, illud inſtans eſt, in quo primum habet nō eſſe: vt verè dicatur de eo, quod deſinit per primum ſui non eſſe, nūc non eſt, ſed immediatè antè fuit.

His etiam illud adiungendum eſt, varia eſſe genera rerum: quædā enim res ſunt permanentes vt homo: aliæ ſucceſſiuæ, vt motus, & tempus. Quædam producantur per motum propriè dictum, vt calor, & frigus: aliæ nō, vt forma equi, & quælibet forma ſubſtācialis. Quædā habent contrariū in ſubiecto, reſiſtens productioni ipſarum, vt calor habet in aqua frigus ſibi contrarium; aliæ non habent, vt lumen in aëre. Quædam habent eſſe ſuum in puncto quodam indiuiſibili, ſicut bicubitum, tricubitum, ſpecies figurarum, & omnia ſuperlatiua, quæ talia ſunt; aliæ non habent eſſe in indiuiſibili, vt albedo. His poſitis, ſubſtituemus nonnullas propoſitiones, è quibus facilè intelligetur quemadmodum res naturales incipiant & deſinant eſſe.

Et motus, & quæcunque motu producantur, atque corrumpuntur, incipiunt per

Primā propoſitio. Ens ſucceſſiuum vt motus, non incipit per primum ſui eſſe, ſed per vltimum ſui non eſſe, nec deſinit per vltimum ſui eſſe, ſed per primum ſui non eſſe. Reior pars huius propoſitionis, ita probatur: motus non poteſt eſſe in inſtanti, cūm motus ſit diuiſibilis, & inſtans ſit indiuiſibile; ſi autem motus inciperet per primum ſui

fui esse, motus esset in instanti; quia de motu verum esse dicere, nunc est motus, & immediatè antea non fuit. Adde, quòd motus non potest incipere positiuè per aliquid sui determinatum & illi intrinsecù, cum nec detur prima pars motus, nec primum mutatum esse, vt probatur in 6. Phy. Incipit igitur motus per vltimum sui non esse; nam

ultimum sui non esse, desinunt autè per primum sui non esse.

verum est dicere, nunc nò est motus, sed immediatè pòst erit motus, immediatè autem pòst instans, sequitur tempus in quo motus & incipere & esse potest. Quare, cum dicitur calefactio durasse per vnam integram horam, excludenda sunt primum, & vltimum instans horæ, in quibus non potuit esse calefactio, sed in primo cœpit negatiuè & in vltimo desinit negatiuè. Posterior pars propositionis, ex prioris confirmatione fit manifesta. Si enim motus desineret per vltimū sui esse, in vltimo instanti esset motus, & daretur & vltima pars motus, vtrumque autem esse impossibile demonstratur lib. 6. Phy. Et quamuis detur vltimū mutatum esse in motu, hoc tamen, neq; est motus, neque pas motus. Desinit igitur motus per primum sui non esse; vt de calefactione, quæ durauit vnam horam integram, verum est dicere in vltimo instanti illius horæ, nunc non est calefactio, sed immediatè per totam horam præcedentem fuit calefactio. Hinc colligitur, omnem formam, quæ producitur, & corrumpitur per motum propriè dictum, incipere per vltimum sui non esse, & desinere per primū sui non esse: quippe cum eadem planè ratio sit huiusmodi formæ, quæ est ipsius motus; eodem enim modo incipit calefactio, & calor, qui producitur per calefactionem; eodémque modo desinit calor, quo desinit frigefactio, per quam calor corrumpitur.

Secūda propositio. Formæ quæ non habent cōtrarium in subiecto, incipiunt per primū sui esse, vt lumen in aëre. Ratio huius in propriū est. Etenim, vbi non est contrarietas, ibi nò est resistētia; vbi autè hæc non est, nec erit ibi vlla mora, & successio in productione: productio enim fit successiuè ob resistētiā subiecti, vbi autè nò est successio in productione, ibi productio fit in instanti, & res incipit esse in illo instanti; quare incipit per primum sui esse. Hinc colligimus duo. Vnum est, quæcunque creantur à Deo, ea quoniam fiunt ex nihilo sine vlla resistētia & successione in instanti, incipere per primū sui esse. Alterum est, omnia quæ producuntur per mutationes instantaneas, ea propter eandem causam, incipere esse per primum sui esse; vt lumen quod producitur in aëre per subitam illuminationem.

Forma quæ nullum habet cōtrarium in subiecto, producantur in eo per primū sui esse.

Tertia propositio. Quæ habent esse suum in indiuisibili, velut species figurarum, & omnia superlatiua, ea ratione vt talia sunt, vt esse calidissimum, & frigidissimum, ea omnia incipiunt per primum sui esse, & desinunt per vltimum sui esse. Cum enim esse illarum

Quæ habent esse indiuisibile, ea incipiunt per primum sui esse.

rerum consistat in indiuisibili, si inciperet per vltimum sui non esse; acquireretur in tempore; cum autem quoduis tempus sit diuisibile, & non totum simul, acquireretur diuisibiliter; quare eiusmodi esse non iam esset indiuisibile, sed diuisibile. Similiter etiam, si desineret per primum sui non esse, corrumpere in tempore, & corrumpere diuisibiliter; non igitur consistere in indiuisibili. Hinc elicitur, si quæ res sunt habentes esse tantum per vnum instans, exempli causa, vt mutatum esse in motu, eas res necessario incipere per primum sui esse, & desinere per vltimum sui esse: verè enim de illiusmodi rebus diceretur, quòd in illo instanti sunt, & antè non fuerunt: & quòd in illo instanti sunt, & immediatè post non erunt.

Forma substantialis incipit per primum sui esse.

Quarta propositio. Forma substantialis incipit per primum sui esse. Hoc manifestum est, tum ex eo, quòd producit per generationem, quæ est mutatio instantanea, & sine vlla resistantia: omnis enim contrarietas, quæ in subiecto efficere poterat resistantiam, per dispositionem præcedentem eiecta fuit; quòd autem sine resistantia in instanti producit, incipit per primum sui esse, vt ostensum est in secunda propositione: tum etiam ex eo, quòd forma substantialis consistit in indiuisibili, non suscipiens magis & minus, quare non potest produci in tempore; sic enim produceretur diuisibiliter, constat autem ex tertia propositione, quæ habent esse indiuisibile, ea incipere per primum sui esse. His accedit, quòd alteratio Physica ordinatur ad generationem & productionem formæ substantialis, desinit autem alteratio cum sit motus, per primum sui non esse, quare in illo vltimo instanti, in quo est verum dicere, nunc non est alteratio, sed immediatè antè fuit, vel producit forma substantialis, vel non; si producit, habemus quod volumus, quia incipit esse in illo instanti cum immediatè antè non fuisset: si non producit, ergo alteratio non est consequuta finem suum ad quem naturaliter ordinabatur. Est enim generatio terminus alterationis. Nec verò mihi obiciat quispiam formas elementorum, quas Auerroës ait intendi & remitti, nec aliter produci & corrumpi quam primas qualitates: nam de hoc adhuc sub iudice lis est. Nos autem hîc non nisi certa, & concessu omnium probata, tradimus.

Forma substantialis desinit per primum sui non esse.

Quinta propositio. Forma substantialis desinit, per primum sui non esse. Forma enim substantialis necessario desinit vna cum accidentibus, quorum ope & adminiculo sustentatur in materia; huiusmodi autem accidentia cum tollantur ex materia per alterationem, simul cum ea desinunt esse per primum sui non esse, quare etiam forma substantialis desinet per primum sui non esse. Deinde, si forma substantialis non desineret per primum sui non esse, ergo desineret per vltimum sui

sui esse, quare in vltimo instanti esset, & immediatè post non esset; cum igitur in illo instanti nondum sit generata forma contraria, quia duæ formæ substantiales oppositæ non possunt esse simul, generabitur immediatè post illud instans; quæro, vel illud immediatè sequens vltimum instans esse formæ præcedentis, est etiam instans, vel tempus; si instans, ergo duo instantia essent sibi immediata; si tempus, ergo forma substantialis sequens, generaretur in tempore; contra id quod demonstratum est in quarta propositione. Relinquitur igitur, formam substantialem non posse desinere per vltimum sui esse, quare necessariò desinet per primum sui non esse.

Verum, contra quartam, & quintam propositionem, duæ se nobis offerunt perquam arduæ dubitationes. Dubitatur enim contra quartam propositionem, quomodo forma substantialis possit incipere per primum sui esse, & produci in instanti: nam si in illo instanti sit productio formæ substantialis, fiet in illo instanti actio; non enim productio potest esse sine actione; si tunc est actio, ergo tunc est alteratio, omnis enim actio Physica productiua alicuius formæ fit per qualitates, neque enim substantia immediatè agit, sed per qualitates, vt Arist. docet in lib. de Sensu, & sensili, cap. de sapore. Omnis autem actio; quæ fit per qualitates Physicas, est alteratio; at in illo instanti non potest esse alteratio, tum quia alteratio est motus, qui non est in instanti; tum quia ponitur desinere per primum sui non esse, quare in illo instanti non est alteratio, sed immediatè antè fuit, alioquin si in illo instanti esset alteratio, ipsa desineret per vltimum sui esse.

Dubitatur etiam contra quintam propositionem. Forma substantialis habet esse indiuisibile, & consistens in diuisibili; ergo desinere debet per vltimum sui esse; tum quia hoc probatum fuit suprâ in tertia propositione; tum quia si desineret per primum sui non esse, desineret in tempore, quare desineret diuisibiliter. Deinde, corruptio attingens esse formæ substantialis, non fuit in tempore præcedente illud vltimum instans; alioquin forma substantialis, quæ secundum suum esse est indiuisibilis, diuisibiliter corrumperetur: si autem fuit in vltimo instanti, cum illa corruptio sit actio Physica, erit alteratio, vt patet ex iis quæ circa primam dubitationem probata sunt; si est alteratio, ergo cum ipsa sit motus, in instanti esset motus, & motus desineret per vltimum sui esse.

Ad priorem dubitationem, responderi posset dupliciter. Vel negando in illo instanti, quo producitur forma substantialis, esse actu aliquam actionem Physicam; sed tunc produci formam substantialem virtute dispositionis & actionis Physicæ, quæ immediatè antè fuit; quæ actio non in tempore præcedenti, sed in illo vltimo instanti

Bb

sortita est suum effectum producendi formam substantialem. Vel aliter, sicut nonnulli volunt in alteratione dari primum mutatum esse, in quo producatur minimū quidpiam qualitatis, & deinde sequitur alteratio & productio qualitatis successiue, ita fingi posset in alteratione dari vltimum mutatum esse, per quod producatur in vltimo instanti aliud minimum, & vltimum qualitatis, cum quo simul etiam producatur forma substantialis; talis autē productio qualitatis, est quidem alteratio, sed non motus propriē dictus, est enim mutatio quædam instantanea, talis nimirum, qualis est illuminatio aëris.

Ad posteriorem dubitationem; dupliciter etiam responderi posset. Vel aiendo formam substantialem desinere in illo instanti, non positiue per aliquam actionem, quæ tunc eam corrumpat, sed negatiue, quia tunc nō est, cum immediatē antē fuisset; quod autem tunc non sit, id quidem factum esse virtute præcedentis alterationis corruptiue, quæ vltimum suum effectum sortita est in illo vltimo instanti. Vel aliter, in illo vltimo instanti, inducitur vltimum qualitatis pro forma generāda, (vt paulō antē diximus) cuius inductione, vltimum qualitatis contrariæ, qua sustentabatur forma corrumpenda, etiam tunc expellitur, & simul cum eo prior forma substantialis: nec ista expulsio, quamuis sit alteratio, est motus propriē dictus, vt antē diximus, sed mutatio.

An hæc responsa sint vera, & an omninō tollant difficultates propositas, doctis viris considerandum, atque iudicandum relinquo. Mihi certē non penitus eximunt scrupulū, nec animo meo omninō satisfaciunt; quædam enim inuoluunt quæ videntur, vel perspicuē falsa, vel magis dubia quā id sit de quo nunc dubitatur; cuiusmodi est illud dari vltimum qualitatis, quod in instanti inducatur; & item illud, cum actu producitur forma substantialis, non esse tunc necessarium actu aliquam actionem, sed ad id sufficere prægressam alterationem. Sed quī fieri potest, vt illo instanti producatur forma substantialis ignis, & tunc non sit actu productio eius? Aut, sit tunc quidē productio, sed nulla tunc sit actio; quæ autem actio ignis esse potest nisi calefactio? calefactio autem, cum sit motus, in instanti esse nullo modo potest: quomodo igitur forma substantialis producatur in instanti, per obsecrum est, nec satis adhuc explicatum. Verū hæc discutere, ac refellere superfedeo, ne nimis diligenter ac subtiliter in huiusmodi res videar inquirere.

FINIS DECIMIQUARTI LIBRI.

DE MO-

DE MOTVS ET MVNDI

ÆTERNITATE.

LIBER DECIMVS QVINTVS.

DVOBVS proximè superioribus libris dictum est de natura motus, & de multiplici eius varietate, ac diuisione: hoc libro, qui extimemus erit huius operis, agendum est de duratione motus. De qua duas quæstiones explicare volumus; vnā, an motus sit æternus; alterā, vt motus non fuerit æternus, an tamen æternus esse potuerit. Idem autem est de motus, atque de mundi æternitate. Nam vtrumuis ponatur æternum, aut non æternum, alterum quoque æternum, aut non æternum esse necesse est. Prioris autem quæst. difficultas omnis, posita est in explicandis, refellendisque eorum rationibus, qui æternitatem mundi astruere ac persuadere conati sunt: quorum principes fuerunt Arist. Proclus in eo libro quem de Æternitate mundi scripsit, & Auerr. Horum nos hoc loco argumēta fideliter commemorabimus, ac diligenter expendemus. In quibus dissoluendis, illud obseruabimus; vt quoniam eorum, qui nouam mundi creationem defendunt, tres sunt sententiæ. Etenim aliqui putant mundum non potuisse fieri ab æterno, quoniam rationi creaturæ atque creationis repugnat æternitas durationis. Alij tamen si talem repugnantiam non ponunt in creaturis incorruptibilibus, eam tamen inesse affirmant in creaturis, quæ ortum & interitum habent; quibus si tribuatur æternitas, necesse sit aliquid esse actu infinitum, infinitum item transactum esse, infinito maius aliquid dari, & alia multa incredibilia, absurda. Tertium genus eorum est, qui negant æternitatem repugnare mundo, siue ratione rerum incorruptibilium, siue corruptibilium; Deum tamen voluisse eum de nouo condere, tum ob alias causas mortali- bus occultas; tum fortasse, quoniam ex noua mundi creatione, clari- us, atq; illustrius ab homine perspicitur & cognoscitur Dei perse-

*Tres senten-
tiæ eorum qui
negant mun-
dum esse æter-
num.*

Bb ij

ctio ac maiestas. Noua enim molitio mundi, clarissimè demonstrat Deum esse, & esse efficientem, intelligentem, ac prouidentem omnium rerum; eumque esse infinitæ virtutis; habere peculiarem modum producendi sine motu & materia, quem nos creationem vocamus; non agere ex necessitate nature; posse quicquid voluerit de nouo etiam immediatè, ac sine causis secundis efficere; quæ omnia ad illustrandam religionem, ad amplificandam Dei cultum, ad pietatem hominum animis inserendam, & augendam, ad iustitiam inter homines conseruandam, ad eas denique quas naturaliter inditas de prouidentia, clementia, & iustitia Dei notiones habemus corroborandas, quantam vim habeant, nemo est, qui si quid intelligit, non perspicuè intelligat. In hac igitur opinionum varietate nos aduersariorum rationes dissoluentes, illud obseruauimus, vt secundum supradictas tres opiniones, argumentis occurreremus. Quænam autem illarum trium sit verisimilior, in explicatione posterioris questionis, diiudicabitur.

An Aristoteles putauerit aternitatem mundi demonstratiuè probari posse, aut à se probatam esse.

Verum, quia putant nonnulli Aristotelem, vel non sensisse mundum esse æternum; vel ipsum certè non existimasse æternitatem motus & mundi, firmis ac necessariis rationibus à se fuisse conclusam, atque demonstratam: sed cum contradicere tantum voluisse opinionibus antiquorum, qui aiebant mundum ex materia per motum Physicum esse procreatum: hos falli, & doctrinæ Arist. perspicuè aduersari, obiter ostendamus. Equidem non ignoro, multis videri posse D. Thomam, non multum ab illorum sententia abhorrere; is enim 1. par. quæst. 46. art. 1. ita scribit; *Rationes Arist. pro aternitate mundi, non fuerunt demonstratiua simpliciter, sed tantum secundum quid, nempe contra antiquos generantes mundum per modos quosdam secundum veritatē impossibiles: & hoc apparet ex tribus. Primò, quia tam in 8. Phys. quàm in primo libro de Cælo differens de aternitate mundi, præmittit opiniones antiquorum, vt Empedoclis, Anaxagoræ, & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Deinde, quia ubicunque de hac materia loquitur, inducit testimonia antiquorum, quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. Postremò, quia expressè dicit in primo libro Topicorum, capite nono, esse quadam problemata Dialectica, de quibus rationes certas non habemus; cuius rei exemplum ponit hoc problema, utrum mundus sit æternus.* Hæc D. Thomas.

Sed, siue hoc D. Thomas illis verbis significare, siue aliud quidpiam innuere voluerit; mihi sanè nunquam verisimile fieri potuit, quod illi aiunt. Quis enim, tantum non omnino rudis, & ignarus scriptorum, & doctrinæ Arist. legens octauum librum Physic. primum librum de Cælo, extremam partem secundi libri de Generat.

& cor-

& corruptione, posteriorem item partē duodecimi libri Metaphysicæ, non apertè videat, si quod est dogma apud Arist. & Peripateticos, certum, & exploratum, firmum, ratum, & constitutum, hoc de æternitate mundi, esse quàm quod maximè? An non hoc vno maximè fundamēto nititur doctrina, quam is de cœlo, de Intelligētis, & Deo tradidit? Quis veterum Peripateticorum, quis etiā aliorum (his vnīs paucis exceptis) mundū æternum esse secundū Arist. vnquam dubitauit? Tolle æternitatem motus, neq; Intelligentias esse, neq; æternas esse, nec immateriales, nec indiuisibiles, nec omnis expertes potentia, nec intelligentes, nec optimam dispositionem, ac statum habere, probauit Arist. cū hæc omnia ex motus æternitate concluderit. Tolle æternitatem motus, necesse est admittere creationem; quam ne cognitam quidem fuisse Aristoteli, nedum ei probatam, quinto libro huius operis ostendimus. Sed cur inquires, ipse vocauit hanc quæstionem, an mundus sit æternus, problema Dialecticum, ad cuius neutram partem contradictionis tractandam, certæ suppetant rationes? Primum respondeo, ineptum, & iniquum esse, quod vno & alieno loco, quod obiter, quod exempli tantum causa dicitur ab Arist. velle id ceu magnum aliquod argumentum valere cōtra ea, quæ idē Arist. aliis permultis locis, ex professo, propriè, distinctè, affirmatè, asseueranter, & copiosè docuit. Deinde, ego arbitror vocari ab Arist. illo loco problema Dialecticū (vtrum mundus sit æternus) non quod ea ipse de re ambigeret, vel quod nō ipse putaret id à se necessariis rationibus fuisse demonstratum; sed propter varias ea de re Philosophorum sententias, aliis aientibus, aliis autem negantibus, mundum esse æternum. Qui enim cōsideraret varietatē opinionum, & dissensionem Philosophorum circa illā quæstionem, existimaret eam esse problema Dialecticum; nō enim potest eadem res in contrarias partes veris & necessariis rationibus tractari, sed tantum Dialecticis, & probabilibus. Ergo, an mūdus sit æternus, problema Dialecticum vocatur ab Arist. non quia, nō posset æternitas mundi demonstratiuè probari, sed propter varietatem & discordiam Philosophorum de illa quæstione in vtrāque partem disputantium. Non igitur in eo desudandum nobis est, vt ostēdamus Arist. de mūdī æternitate aliter sēsisse, quàm re vera sensit, sed in id toto pectore nobis incumbendū erit, orania vt cū Arist. tum aliorū Philosophorum argumenta, quibus ipsi æternitatem mundi omnibus probatā, & persuasam fore arbitrantur, infirma esse, paruoque negotio solui posse, doceamus.

Ponuntur duo fundamenta, quibus maximè nititur solutio argumentorum, quæ sunt pro æternitate mundi.

C A P. I.

DE FENSORES æternitatis mundi, duobus maximè fundamentis nituntur. Vnum est creationem esse impossibilē. Alterum est, Deum agere ex necessitate naturæ: quare, vt eorū rationes benè ac facilè soluantur; oportet nos ex aduerso hîc supponere duo alia fundamenta illis omninò contraria; nempe, & creationem, hoc est, productionem rei ex nihilo, esse Deo possibilem: & Deum nō agere ex necessitate naturæ, sed liberè, hoc est, quod facit Deus potuisse eum facere, & nō facere; nec solūm quando facit posse facere, sed etiam alio quouis tempore, nec tantūm quo modo facit posse facere, sed aliis etiam multis modis. Ac prius quidem illud fundamentum, quoniam quinto libro huius operis, vbi de creatione disputauimus, satis fuit à nobis firmatum atque stabilitum, noua nunc confirmatione non eget; hoc autem posterius, breuiter nunc confirmandum est.

Deum non agere ex necessitate naturæ probatur septem argumentis.

Deum igitur non agere ex necessitate naturæ, probare possumus his argumentis. Primò. Voluntas necessariò vult vltimum suum finem, cætera verò ea ratione tantūm vult, vt habet ordinem ad finē; si habet ordinem necessarium, vt sine quibus finis haberi nequeat, necessariò vult ea, si nō habent ordinem necessarium ad finē non vult ea necessariò; sed diuinæ voluntatis, non est aliud primum obiectum neque alius finis, quàm propria ipsius bonitas & essentia, quæ sine creaturis nihilominus sibi ipsa sufficiens, & perfecta est, quàm illis productis, neque ad bonitatem Dei vel constituendam, vel cōseruandam, vel augendam, & ornandam, quicquam conferunt creaturæ; ergo nō est necessarium Deum velle producere creaturas. Pulchrè enim regius vates Dauid illud cecinit; *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egēs*. Secundò. In essentia diuina eminenter continetur omnis ratio boni; ergo volūtas Dei satiatur, & expletur in volitione suæ bonitatis, nec ea quæ extra illā sunt, necesse est eū velle. Antecedēs ea ratione probatur, quòd Deus est prima causa omnium rerum efficiens, & quidem causa æquiua, quare quicquid boni & perfectionis est in rebus creatis, id totū in Deo excellentius esse necesse est. Terriò. Volūtas hominis, idèò necessariò vult suā felicitàtem (omnes enim naturaliter expetūt beatitudinē, & nemo velle potest se miserū esse) quia nomine beatitudinis apprehēdit id in quo omnis ratio boni, & appetibilis cōtinetur, & omnis ratio mali excluditur; quod autē tale est non potest voluntas nolle, cū eius obiectum sit

sit bonum, vt bonum est; alia verò non vult necessariò, quoniam, vel in illis reperit aliquam mali rationem, vel certè non inuenit omnem rationem boni, & appetibilis; cùm igitur Dei voluntas in sua essentia inueniat omnem rationem boni, quineriam infinitam quandam bonitati exuberantiam, hãc solam necessariò vult; creaturas autem, in quibus non inest omnis ratio boni, sed tantũ libatio, & participatio quædã bonitatis diuinæ, nulla causã est, cur necessariò velle debeat. Quartò. Si omnis perfectio creaturæ excellenter est in Deo; hominem autem habere liberum arbitrium respectu eorũ quæ nõ sunt vltimus finis hominis, existimatur in primis pertinere ad perfectionem, & excellentiam humanæ naturæ; cur similẽ voluntatis libertatẽ, non tribuamus Deo respectu creaturarũ? Quintò. Deus est ens simpliciter, & ex se necessarium; hæc enim est notio Dei omnium animis innata; ergo remoto quocunque alio quod non sit Deus, ipse nihilominus obtineret suũ esse, nec quicquã ob id perdere posset; alioquin Deus non esset ens simpliciter, & omninò necessarium, siquidẽ posset non esse alio sublato? At, si Deus necessariò vellet creaturas, non posset non velle eas, & quia in Deo esse & velle sunt idem, remota volitione creaturarum, remoueretur etiam esse Dei: ex quo sequeretur Deum non esse (quod tamẽ positum fuerat, & sanè concessu omnium est quàm certissimum) ens simpliciter, omninò, & perfectè necessarium ex se. Atque hanc quidem rationem Scotus in 1. Sent. dist. 8. quæst. 5. existimant esse valentissimam ad eos cõuincendos, qui aiunt omnia effici à Deo ex necessitate naturæ. Sextò. Si Deus potest ex nihilo aliquid creare; ergo Deus non agit ex necessitate naturæ; sed quod potest creari ex nihilo, est indefinitum atque indeterminatum proptereã quòd ipsum nihil est indefinitum atque indeterminatum, quare quod produceretur à Deo ex nihilo esset indefinitum atque indeterminatum, quod falsum est, si tamen falsum appellari cõuenit, quod est impossibile. Minor syllogismi cõfirmata est in quinto libro huius operis, vbi de creatione disputantes, docuimus Deum habere vim, & potestatem creandi res ex nihilo.

Septima & vltima ratio, qua idem probari potest, sit hæc; Deus est infinitæ virtutis; ergo non agit ex necessitate nature; patet consequentia, quoniam cum agens ex necessitate naturæ, agat quantum potest agere, si Deus habens infinitam vim ad agendum, ageret ex necessitate, infinitè ageret, & infinita produceret, quod tamen falsum est. Et si agens infinitum, sine dubio multò plura potuisset facere, quàm adhuc fecit, & multò plura posset nunc facere, quàm facit: si idem quodque est agens ex necessitate; ergo necessariò plura fecisset quã facit, & faceret plura quã facit. Quinimò, apud me implicat cõtradictionẽ

esse agens ex necessitate naturæ, & esse agens infinitæ virtutis; deberet enim ab illo produci quantum potest produci, hoc est, effectus infinitus respondens potentia eius infinitæ. Vel igitur nihil à tali agente produceretur, vel produceretur actu infinitum, vel certe nihil definitum, atque determinatum assignari posset, quod verè diceretur ab eo produci; nam quacunque re finita producta, posset produci maior ab illo agente infinito, quinetiam fuisset maior necessariò producta ab eo, cum sit agens ex necessitate, & agat secundum ultimum suæ potentia.

Probatur multis argumentis Deum esse infinitæ virtutis. Antecedens superioris argumentationis, hoc est, Deum esse infinitæ virtutis, probatur tripliciter. Primò, quia Deus potest ex nihilo creare (ut alio loco ostensum est) & verè creat animas rationales, & creauit Intelligentias, atque cælos; ad creandum autem siue de nouo, siue ab æterno, infinita opus est virtute. Tum, quia Deus conseruat omnia, eiusdem autem virtutis est creare res, & creatas conseruare, cum conseruatio nihil aliud sit, quàm continuata quodammodò quædam creatio. Deinde, quia si Deus habet virtutem finitam, quæro, quis eam ipsi finiuit, ac determinauit? non ipse sibi; sicut enim nihil à se producit, ita nihil à se definiri, & determinari potest, cum hoc ipsum finire ac determinare, præsupponat naturam esse, ac virtutem rei. Nec alius præfiniuit Deo vim agendi; Deus enim est primum ens, à nullo alio dependens. Præterea, quicquid finitur, aut finitur intrinsecè ratione principiorum essentialium, quæ sunt materia & forma, vel extrinsecè ab agente: priori modo finiuntur substantiæ composita; posteriori modo substantiæ simplices, ut Intelligentiæ: Deus neutro modo finiri potest; cum sit, & summè simplex, & primum omnium efficiens; ergo Deus habet virtutem infinitam. Dices, Deum habere virtutem finitam, quia ratio, & natura entis non admittit infinitatem. Sed istud ineruditè dicitur, cum istud ipsum sit in quæstione, an in natura entis possit esse infinitas virtutis; nos enim id asserimus, & meritò asserimus, qui contra sentit, probet sententiam suam, nostrasque rationes refellat. Deinde, esto, rationem entis non admittere infinitatem virtutis; certè finitas virtutis quantacunque illa sit, non repugnat rationi entis, quod autem non repugnat rationi entis, non est denegandum Deo, & si hoc ei demittitur, sine causâ demittitur. Si igitur Deus habet virtutem finitam v. g. ut decem, quæro, cur non habeat, ut viginti, ut triginta, ut centum, & sic deinceps in infinitum? Nam si solum infinitas virtutis ei repugnat, quantacunque finitas poterit ei conuenire: cum autem quod est citra infinitum, sit indefinitè finitum, & indeterminatè determinatum & in æternis idem sit esse & posse; hinc necessariò consequens esset, virtutem

virtutem Dei esse indefinitam atque indeterminatam, quod est absurdum; nam actui, præsertim primo & purissimo, qualis est Deus, repugnat esse indefinitum, atque indeterminatum, quippe cum hæc indeterminatio ex radice potentialitatis proficiscatur. Verum, hæc satis sint ad probandum quod proposueramus, nimirum Deum non agere ex necessitate naturæ.

Neque verò me quisquā urgeat ac premat, obliiciens mihi, id quod Commentator scribit in opere, quod inscribitur *Destructio destructionum*, disputatione 3. in solutione primæ & secundæ dubitationis; & disputatione 11. in solutione primæ dubitationis. Quibus locis affirmat, Deum apud Peripateticos, neque agere ex necessitate naturæ, neque ex electione; sed eminentiori quodam alio modo mortalibus incognito, & ipsi soli noto. Theologi etiam aiunt Deum non agere ad extra contingenter, cum hoc sonet mutabilitatem, sed liberè. Nos enim de voculis, & modo loquendi non contendimus: illud tantum docere, ac persuadere volumus, creaturas non ita effici à Deo, ut non potuerint non effici ab eo: neque ita necesse fuisse mundum condi à Deo, ut impossibile fuerit eum non fuisse conditum: hoc quo modo appelletur, quibus verbis explicetur vel à Philosophis, vel à Theologis, neque nos curamus, nec sanè, vel ad contemplationem veritatis, vel ad rei à nobis propositæ demonstrationem, multum refert.

Sed volo hîc adscribere pulcherrimum quendam locum Simplicii, qui clarissimis verbis expressam continet sententiam eius, & Alexandri Aphrodisæi de libertate, & necessitate Dei in agendo. Cum enim Arist. 6. Phy. tex. 15. dixisset omne, quod mouetur posse moueri tardius & velocius, & dubitari posset de cælo, quod neque tardius, neque velocius moueri potest, quàm mouetur, id quod ipsemet Arist. demonstrat 2. de Cælo tex. 35. Simplicius in expositione illius textus decimiquinti, qui est in 6. lib. Phys. tractans hanc dubitationem ita scribit; *Pulchrè autem dubitat Alexander, quomodo in corpore quod fertur motu circulari, quod quidem mouetur æquabiliter, verum sit moueri celerius & tardius. Et primum quidem in firmè soluit, ut existimo, dicens non dixisse Aristotelem idem mouere celerius, & tardius, sed posse moueri: quod dicit inesse etiam ei corpori quod fertur motu circulari, propterea quòd à se motu proprio moueatur, & nō vlla adductum necessitate, nec prohibeatur ab aliquo quominus aliter quoque moueatur. Nam nec boni bona faciunt adducti necessitate, etiam si ea semper faciant, sed est in eorum potestate facere ea, quæ sunt contraria. Oportebat autem, ut existimo, mēte reputare, primum quidem, quod boni dicuntur habere potestatem contrarij, quia etiam aliquando ex eo operantur: cælestia autem, & quæ sunt æterna, quomodo habuerint potestatem quæ nunquam*

Sententia veterum Peripateticorum de libertate vel necessitate Dei in agendo.

Nota sententiam hæc Alexandri & Simplicij.

existit in actum? Deinde, quòd duplex est necessitas, una quidem diuiniòr, ex qua
 necesse est, vt Deus sit bonus, & vt quæ pollui nò possunt anima, nunquam ma-
 la fiant; violentia autem altera, per quam coguntur etiam improbi à legibus non
 peccare. Atque etiam potestas similiter est duplex: una quidem perfectà, altera
 vero imperfecta, & magis potestate. Cœlestia ergo & necessitatem habent diui-
 niorem, vt semper simpliciter, & eodem modo moueantur, & voluntatem in
 bono definitam, & perfectissimam, & à potestate dubia planè mundam. Non
 enim diuina anima bonum habent similiter ac humana. Sed hæc quidem finitū,
 & quod aliquando mutantur in contrarium: illa verò bonum infinita potesta-
 tis, & quod in eo quod est idem, est semper collocatū. Ex his Simplicij verbis
 liquidò cernimus, Simplicium propemodùm sensisse de necessitate
 Dei in agendo, quod Auerroës scriptum reliquit iis locis, quæ paulò
 superius citauimus: Alexandrum autem videri tribuere Deo liber-
 tatem quandam non dissimilem eius quam Theologi ei assignant.
 Veteres sanè Peripatetici aiunt Deum liberè agere, quoniam agit
 cognoscendo, & volendo quod agit; non agere autem liberè, sicut
 nos, qui agimus ex electione & consultatione, & possumus agere in-
 differenter vtrumuis contrariorum, siue quod est melius, siue quod
 est minus bonum: Dei autem voluntatem affirmant necessariò de-
 terminatam esse ad alterum tantummodò oppositorum, quod est
 melius. Negant item Deum agere ex necessitate naturæ, quia non est
 sicut agens naturale, quod est determinatum ad vnum tantummo-
 dò effectum particularem: & quia non agit Deus sine cognitione &
 appetitu; nec agit vllius coactionis, aut violentiæ necessitate addu-
 ctus. Eundem tamen docent agere ex necessitate naturæ, ea ratio-
 ne vt non agit liberè & contingenter sicut nos; & quia voluntas eius
 est necessariò determinata ad vnum oppositorum; semper enim &
 necessariò agit ad alterum oppositorum quod est melius; & quia sic
 agit, vt non possit non agere; quia causare & agere est perfectio,
 qua putant Deum carere non posse; alioquin posset esse agens non
 actū, sed potentia; in Deo autem & Intelligentiis, nullam huius-
 modi potentiæ admixtionem esse probat Aristoteles libro 12. Meta-
 physicæ textu 30. Denique; talem isti videntur in Deo ponere ne-
 cessitatem agendi ad extra (vt vocant) hoc est erga creaturas, qualem
 Theologi attribuunt Deo in operationibus ad intra, hoc est in pro-
 ductionibus Diuinarum Personarum. Verùm hæc, quæ de libertate
 & necessitate Dei in agendo secundùm Peripateticos, breuiter, di-
 ximus, ea latius tractantur ab Auerroë, & Simplicio locis suprà me-
 moratis, præsertim autè in commentariis eorum super librū octauū
 Physicorum, & à Proclo in libro suo de Æternitate mundi: quæ nos
 in hoc libro, suo quodque loco diligenter explicabimus. Sed tem-
 pus

pus est, vt ad certamen disputationis descendentes, manus cum aduersariis conferamus: & primo quidem loco ponemus argumenta Arist. tum Procli, deinde Auerrois: postremò quorundam aliorum Philosophorum.

*Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles
vritur ad aeternitatem mundi & motus comprobendam,
ex variis locis eius deprompta.*

CAP. II.

PRIMUM argumentum, sumptum est ex 1. lib. Phy. tex. 82. Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cùm necessarium sit aliquid subiectum omni generationi præexistere, & omni corruptioni superesse, aut daretur alia materia prior, quàm prima, aut eadē, quæ prima est, antequam generaretur existeret, & post interitum superstes esset; oportet igitur materiam primam æternam esse. Nō potest autem sine forma materia vnquam existere; quare procreatio formarum sempiterna est. Ex quo fit, vt motum & mundum sempiternum esse necesse sit.

Secundum argumentum, ex lib. 8. Phy. tex. 4. Ipsum mobile, prius est motu, cuius est subiectum. Quare, si aliquādo motus cœpit esse, subiectum illius primi motus; quod ipso motu prius esse diximus, aut generatum fuit, aut sempiternum; sed cùm generatio sine motu fieri nequeat, alius motus prior præcessisset primum motum: sin autem mobile sempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto est, aliquid impedimentum fuisse, vel in ipso mobili, vel in mouente, propter quod in tota illa æternitate, motus esse non potuerit, illo autem sublato, deinde motus esse cœperit; at talis impedimenti remotio, sine motu fieri non potuit: quare antè primum motum fuisset motus, quod est absurdum. Nunquam igitur motus cœpit esse.

Tertium argumentum, ex eodem libro tex. 10. Tempus sempiternum est: nam si cœpit esse, verum erit dicere, aliquando tempus non fuisse, & nō esse tēporis prius fuisse, quàm esse illius; at prius, & aliquando, sunt differētiæ ipsius temporis; ergo antè generationē temporis, fuisset tempus. Quod si tempus sempiternum esse necessariū est, motum item oportet æternum esse. Vt enim in 4. Phy. ostensum fuit, tempus, vel est motus, vel non est sine motu.

Quartum argumentum, ex eodem libro tex. 11. Absque ipso, nunc, nullum tempus esse potest; omne autem nunc, cùm sit præsens, est intermedium, nempe finis præteriti, & principium futuri;

nullū igitur tēpus aut esse, aut cogitari potest, ante quod aliud tēpus non fuerit, & post quod aliud tempus futurum non sit: ob quam etiam causā, motum, sine quo tempus esse nequit, principio & fine carere necesse est.

Quintum argumētum, ex eodem libro tex. 15. Nihil inordinatum est eorum, quæ secundum naturam fiunt. Natura enim causā est ordinis in omnibus; ordo autem omnis in quadam proportionē cōstitit: infinito autem quasi tempore Deum quicuisse, postea verò aliquando mundum fecisse, huius autem nullam esse differentiam, quare nunc potius, quā prius, neque rursus aliquem ordinem habere, non ampliùs naturæ est opus. Nam quod secundum naturam fit, simpliciter ac semper ita fit, ut ignem naturaliter ferri sursum: aut si aliquando non ita fit, subest naturalis causā, & probabilis ratio potest reddi, cur non ita fiat, ut in monstris euenit. Non igitur Deus ab aliquo initio mundum condidit.

Sextum argumentum, ex eodem libro tex. 33. & ex libro 1. de Generatione tex. 36. Idem manēs idem, semper est natum facere idem; cum igitur Deus semper idem sit, & immutabilis, ac semper eodem modo permanens, vel semper mundum fecit, & faciet, vel nūquam fecit, nec vnquam faciet; aliquādo enim non facere, & aliquando facere, varietatem quandam arguit in opifice inesse.

Septimum argumentum, ex eodem libro tex. 76. Motus circularis, non habet actu terminos, à quorum altero dicatur incipere, ad alterū verò terminari; sed semper est in principio, medio & fine, vel potius nunquam est in principio, medio, & fine; ex quo fit, ut morum circularum principio, & fine carere necesse sit.

Octauū argumentū, ex 1. de Cælo tex. 20. Cælū est ingenerabile, & incorruptibile; nā quicquid gignitur, ex cōtrario, & subiecto gigni oportet, contrariorum autem corporum contrarij sunt motus; porro morui circulari nullus alius motus contrarij esse potest: quo fit ut cælum contrario careat, ac proinde ortus & interitus ex pers sit. Non igitur mundus esse cœpit.

Nonum argumentum, ex eodem libro tex. 22. Omnes gentes faciunt cælum, locum, sedem, atque domicilium Deorum; quod si locus congruēs esse debet iis quæ in ipso sunt; oportet cælum sempiternum esse, quemadmodum Dij æterni sunt. Præterea, ex omni tēporum memoria, quod quidem monumētis præditum sit, nulla vnquam aut in vniuerso ipso cælo, aut in aliqua parte eius facta mutatio dicitur quæ ipsum corruptioni subiectū esse significet. Quintam etiam ipsum nomē cæli ab antiquis impositum, hoc quod diximus non obscure indicat: æthera enim nominare voluerūt, quod ipsum æterno

æterno, atque irrequieto ambitu circumagi viderent.

Decimum argumentum, ex 12. lib. Metaph. text. 30. Opifex mundi eiusmodi est, vt substantia eius sit actus omni carens potentia; at si non semper operaretur, sed aliquando quidem ageret, aliquando autem ab actione vacaret, interdum esset opifex potentia, interdum actu; quare non esset omninò expers potentia. Ab æterno igitur mundum condidit.

Vndecimum argumentum, ex eodem libro text. 48. Optima, ac perfectissima dispositio Intelligentiarum, est mouere orbes, & quæ sub ipsis sunt; sic enim suam bonitatem, & perfectionem aliis rebus communicat, quod est maximè proprium boni, & perfecti: hac etiã ratione euadūt causæ aliarum omnium rerum in genere causæ efficientis, & finis. Quare si mundus non est æternus, Intelligentiæ ab æternitate ociosæ, ac imperfectæ fuissent.

Duodecimum argumentum, ex 3. libro Phy. tex. 48. & 56. Deus & natura semper faciunt ex possibilibus, quod melius est; melius autè est mundum esse, ac semper esse, quàm non semper esse; est autem hoc possibile, qui enim de nouo factus est, potuit antè fieri, & ab æterno fieri; nisi fortè potentia Dei varietur suscipiens magis & minus. Porro, sicut melius est esse, quàm non esse, ita melius proculdubio est semper esse, quàm non semper esse; mundum igitur semper fuisse, & semper fore melius est, quàm non semper fuisse. Ergo Deus ab æterno mundum fecit.

Respondetur ad argumenta Aristotelis.

C A P. III.

IN Prima, & octaua ratione, ponitur ac sumitur, quasi certū & indubitatum, creationem esse omninò impossibilē, hoc est, nullam rem ex nihilo fieri posse, omnemque productionē cuiuslibet rei, vel esse motum, vel cū motu necessariò coniūctam: quod fundamentū, quàm sit vitiosum & fragile, perspicuum est ex iis quæ docuimus quinto libro huius operis, vbi de creatione disseruimus & multis argumētis probauimus, creationem non esse impossibilē; quare supradictas tres rationes Aristotelis, quæ tali fundamento nituntur atque fulciuntur, infirmas esse necesse est. Nam & primam materiam, & primum mobile, & omnes ocelos de nouo productos esse dicimus, non per motum Physicum & ex aliquo subiecto, vt Aristoteles argumentatur, sed per creationem ex nihilo.

Ad tertiam. Illa vocabula (priùs) & (aliquando) hinc non designant

vllas differentias téporis veri & realis ; sed vel imaginarij, vel tâtum significant motum nō semper fuisse: non secus ac illa (extrà) vel (suprà) mundū nihil esse; quo modo loquēdi vtitur Arist. i. lib. de Cælo tex. 99. non significant differentias loci, cū extra & suprà primum cælum nulla sit differentia veri loci. Ad quartā. Eiusdem sententiæ est, negare motū & tempus æternū esse, ac omne, nunc, esse medium inter præteritū & futurū: qui enim diceret aliquam lineā, cuius extrema non cernuntur, finitam esse, negaret vtique omne punctū illius lineæ medium esse, id est, principium, & finem lineæ. Quare sumitur in argumento, id quod est in quæstione. Ad quintā. Ratio cōcluderet, si Deus ex necessitate mūdum fecisset; oporteret enim, aut mūdum æternum esse, sicut est Deus, vel Deum non semper fuisse idoneū ad efficiendum mūdū: cū autem nulla necessitate adductus Deus, sed liberè quæ extra ipsum sunt producat, quemadmodū in iis quæ fiunt à libero arbitrio, nō eadem ratio quærēda est, atque in rebus naturalibus quæ fiunt ex necessitate quadam naturæ, atque eodē ferè modo: sic etiam in Dei operibus non est idem requirendum, quod in aliis rebus; nec ea sunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturæ astringenda. Neque verò si voluntatis diuinæ nulla ratio certa, & manifesta assignari potest, cur tunc & non antè fecerit, idē quod dicimus negandū est, quàm enim multa sunt, quæ non propterea negamus, quod eorum causæ nos lateant? Ad sextam. Ab agente per intellectum cuiusmodi est Deus, prodit effectus, nō secundum esse illius; alioquin omnia haberent esse diuinum, nec posset distinctio rerum corporearum, & incorporearum ab ipso immediatè proficisci; sed tantum secundum præscriptionem atque definitionē intellectus & determinationem voluntatis Dei: vnde licet Deus æternus sit, tamen quoniā ab æterno voluit mūdum facere non quidem æternum, sed nouum, idē non æternus, sed nouus extitit. Fuit igitur in Deo æterna voluntas, vt esset mūdus nouus. Quare, nec in esse, nec in intellectu, nec in voluntate artificis, ob nouam molitionē mundi, mutatio vlla contigit. Ad septimam. Principium & finis motus circularis, non penes mobile tantum attrēdi debet, alioquin nullius corporis rotundi motus, vt pilæ vel globi, aut initiū, aut finem habere posset: sed penes motorem, qui ab æterno decreuerat vt aliquādo motus cæli inciperet: fuit autē motus circularis cū cælo productus à Deo: vel effectus est ab Intelligentia, quæ cū primum orbis cælestis est à Deo cōditus, vim suam ad eum mouendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat ex parte circuli certum aliquod initium vnde inciperit, habet tamen ex parte mouētis Intelligentiæ (pendet autem ex mouente

mouente duratio motus) quæ non semper mouit, sed ab aliquo principio moueri. Ad nonam. Vt verum sit, cælum ab omnibus putari locum Dei, non tamen ex eo efficitur, ut sempiternum, sit quemadmodum Arist. placuit: non enim cælum sedes, ac domicilium Dei esse dicitur, quasi Deus illo indigeat ad cõseruationem, vel ad habitationem; sed quia in eo suprâ cæteras res creatas, vim, magnificentiam, atq; gloriam suam clarissimè ostendit. Vide enim, quàm multos ipse ex antiquis Philosophis cõmemoret, & in 2. tex. lib. 8. Phys. & in vltima parte 1. lib. de Cælo, qui longè aliter senserint, quàm Arist. non facientes mundum æternum sicut ipse facit. Quod autem, nec in cælo, nec in aliqua parte eius vlla vnquam mutatio visa fuerit; id quidem arguit cælum esse incorruptibile, & ingenerabile motu Physico, non autem non esse productum à Deo per creationem. Ad decimam. Esse opificem, vel creatorem, est respectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter existens, in Deo autem non, sed secundum rationem, & terminatiuè. Quare, aliquid de nouo facere, nullam nouitatem, aut varietatem ponit in Creatore, sed tantum in creaturis; ideo enim dicitur de nouo Creator, quia aliquid de nouo creatur ab ipso, propter nouitatem creaturæ, non ipsius Creatoris: sed hoc infrâ exponetur accuratiùs. Ad vndecimam. Otiosum, & imperfectum est, quod non obtinet finem suum, aut caret dispositione necessaria ad consequendam perfectionem suam. Dei autem, qui per se & absolute est beatus, ac sibi sufficiens, finem aut perfectam aliquam dispositionem ponere in relatione aliqua ad creaturas, quarum ipse est auctor, absurdum est. Sicut igitur Deus ex se habet esse, & non in ordine vel ex relatione ad creaturas: ita ex se habet omnem suam perfectionem. Itaque, licet nulla esset res creata, nihilominus tamen Deus, æquè atq; nunc est, beatus & perfectus esset. Ad duodecimam. Non potest mundus æternus esse, aut certe melius est eum non fuisse æternum: non quidem, quia opifex non fuerit semper æquè potes, & idoneus ad efficiendum mundum; sed quia vel repugnat creaturæ, ut Creatori suo cõternæ sit: vel quia posita æternitate mundi, permulta videntur inde absurda sequi, ut infrâ monstrabimus; vel quia cum mundus ad demonstrandam Dei gloriam conditus sit (omnia enim, ut est in sacris literis, propter semetipsum operatus est Dominus) eius infinita potentia, libertas voluntatis, prouidentia omnium rerum, denique perfecta independentia à rebus creatis clariùs elucet in noua effectiōe mundi, quàm in eius æternitate.

Verum de argumentis Aristotelis, hæc sunt dicta; deinceps ad expositionem & confutationem eorum argumentorum, quibus æternitatem mundi Proclus pugnaciter præfracteq; defendit, veniamus. Hæc autem argumenta, ex eo opere quod Philoponus eadē de re cõ-

tra Proclum scripsit (nam Procli pro æternitate mundi scripta, inter-
ciderunt) depromemus. Et quæ Philoponus refellens Proclum, co-
gnitu digna prodidit, ea nos in hanc nostram disputationem, suo
quodque loco inferemus.

Viginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & solutiones eorum.

CAP. IIII.

PRIMUM ARGVMENTVM PROCLI.

I mundus ortum habet, cur non antè factus fuit,
quàm nos asserimus esse conditum? Præsertim
cùm Deo tribuamus infinitam facultatem, & af-
firmemus mundum multò ante potuissè condi.

RESPONSVM AD PRIMUM PROCLI ARGVMENT.

SIcur, quia infinitù, aut in magnitudine, aut in numero, actu in na-
tura constare non potest, (vt plurimis, firmissimisque rationibus
demonstrauit Arist. tum in 3. lib. Phy. tum in 3. libro de Cælo) sed ne-
cesse est rerum omnium & molem, & numerum finitum esse: ridicu-
lum est quærere, cur non plura, & maiora, in mundo procreata sint à
Deo; quandoquidè sine dubio poterat id facere; etenim cū illa quan-
tacunque, & quocunque forent, oporteret esse finita, semper eadem
inaneret dubitatio; cur non plura, & maiora facta fuissent. Eadem
ratione dicendum est de mundo; cū enim res mundi, sicuti nec ma-
gnitudine, atque numero, sic nec duratione infinitæ creari potue-
rint (vt mox docebimus) sed necesse est omnia aliquando primùm
cœpisse, ridiculum est quærere, cur nō antè mūdus factus fuerit, sem-
per enim eadem hæreret quæstio. Adde, quòd tunc, & non antè fa-
ctū esse mundum, pendet ex voluntate sola opificis, cui tunc libuit
facere, & non antea; ea enim agentia, quæ voluntariè, ac liberè ope-
rantur, plerunque ita agunt, tantum quia sic volunt, vt pictor pingit
nunc & non pōst, tantū, & non plūs, interdum nō aliam ob causam,
nisi quia ita vult. Quocirca in his verum est illud, quod vulgò iacta-
ri solet, sit pro ratione voluntas. Et licet Deus nihil agat sine summa
ratione mundumque tunc, & non antè vel pōst factum esse, non ca-
su acciderit; rationē tamē huius rei quærere, ac perscrutari velle stul-
tum est; cū plurimarum rerum, etiam vilissimarum, quas ante ocu-
los habemus, & sensibus vsurpamus, causas penitus ignoremus.

Satis

Satis igitur sit, mundum vel non potuisse, vel non deuisse fieri ab æterno: cur autem non antè, aut post sit factus, quàm est factus, cum id ex libera Dei voluntate pendeat & occulto nobis eius consilio, præstat pie ignorare, quàm curiose ac superbè perferutari.

SECUNDVM ARGVMENTVM PROCLII.

DE natura boni est, seipsum cum aliis communicare, suamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maximè conuenit summo bono, qui Deus est. At si mundus non sit ab æterno, per æternum (vt ita dicam) tempus, Deus nihil egit, & suam bonitatem non communicauit. Quæro, aut. potuit ab æterno mundum creare, aut non, si potuit, aut voluit etiam, quare fecit, quid enim ei obstat potuit? si noluit, ergo non est summe bonus, & inuidia tangitur: id quod impium est cogitare, ne dum loqui, aut sentire. Sin autem voluit sed non potuit, ergo est finita vi, & circumscripta facultate præditus, & inæquabilis, & non simplicissimus, quando in eo non est eadem, ac par voluntas & virtus, atque potentia.

AD SECUNDVM ARGVMENTVM PROCLII.

CUm dicimus mundum ab æterno non fuisse factum; nec de bonitate, nec de potentia opificis quicquam detrahimus: sed asserimus æternitatem aduersari, ac repugnare conditioni eius quod sit. Si enim mundus à Deo factus est, ab eo suum esse, ac durationem accepit; at si coæternus ipsi fuit, non potuit accipere. Nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? omnis enim productio aliquid nouum necessariò significat, loquor de productione creature, quæ sit ad extra. Præterea, si mundus superatur ab opifice in essentia, in viribus, in actione atq; perfectione; superabitur etiam in esse, ac duratione; quare mûdus erit posterior ipso & non coæternus. Nullam enim, neque naturæ, neque artis procreationem cernimus, in qua causa non antecedit effectû. Præterea, si spûdus est ab æterno, sequentur hæc absurda; infinitum esse transactum, erût enim vsque ad hûc diem infiniti anni transacti: & dari maius infinito, nam numerus annorum transactus infinitus, augetur per additionem

*Cur Deus nō
fecerit mūdū
ab æterno.*

annorum, qui sequuntur: & multiplicari infinita, nam si species cum mundo sunt æternæ, secundum vnamquamque speciem erunt transacta infinita individua, immò erūt præterita infinites infinita, nā vsque huc præterierunt infinitæ horæ, & infinitæ dies, similiter hebdomadæ, menses, anni, lustra, sæcula, & alia huiusmodi infinita: infinitū autem, neque à finito, neque ab infinito pertransiri posse, demonstrat Arist. 6. lib. Phys. Præterea, essent actu infinitæ animæ rationales; siquidem illæ sunt immortales, & in vnoquoque homine vna. Nec valet dicere, infinitum in actu non repugnare iis, quæ materia, sitūque carent. Nam Arist. in 3. Phys. 41. de omni numero vniuersè loquens asserit eum infinitum esse nullo modo posse. Neque etiam valet dicere, mundum secundum partes æternas, vt Angelos, & orbes cælestes ab æterno existere potuisse, non autem secundum partes corruptibiles & quæ per successionem multiplicantur; hoc enim est dicere mūdum non nisi imperfectum, ac mutilū existere potuisse. Neque rationi consentaneum est dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab æterno fieri potuisse, ignobiliora verò, atque imperfectiora non potuisse; si enim quod maius est potuit fieri, ergo etiam, quod minus est: & si corpora cælestia fuissent ab æterno, æterno tempore fuissent priuata suo motu naturali, quorsum enim ab æterno mouerentur, si nihil potuit ab æterno per motum produci? & sic ab æterno Intelligentiæ motrices fuissent otiosæ, & sanè hoc non dicitur conuenienter congruentèrque sententiæ Aristot. qui & motum cæli, & species omnes, & generationem æternam esse pluribus in locis manifestè asserit. Præterea, hinc necessariò fieret, vt infinitum, quā infinitū est, cognitum esset, Intelligentiæ enim, cum æternæ fuerint, infinitum, quod iam transactum est, cognoscerent: nam si cognitionem horum inferiorum ipsis adiment, atramen conuersionem cælestis globi quā quæque conficit necessariò cognoscit: conuersiones autem eiuscemodi quemadmodum & dies innumerabiles iam extiterūt. Quocirca infinitum percipitur ab ipsis. Nisi quis (quod tamen absurdissimū est) fingeret obliuionem præteritarum rerum in eas cadere: quod si infinita cognoscunt, vnaquæque erit infinitæ virtutis, ac essentia; nā plura simul perfectè cognoscere, est maioris perfectionis; ergo simul infinita, erit perfectionis infinitæ; erunt igitur non vnum infinitum actu, verū complura.

Si quis autem putet, mundum, & si non est æternus, potuisse tamen fieri ab æterno, posset aliter ad hoc argumentum ita respondere. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamē facere noluisse, quoniam ita melius erat; vel quia ex noua molitione mundi, manifestius, certiusque cognoscitur perfectio, & gloria Dei (cuius

(cuius caussa mundus est cōditus) quàm ex æternitate eius: vel alias ob causas, quæ nos mortales humanæ inscitiz caligine circumfusus, ceu alia pleraque, latent.

TERTIVM ARGVMENTVM PROCLII.

Aliqui effectus sunt simul cum suis caussis efficiētibus, neque priores, neque posteriores ipsis: exēpli gratia, corpora opaca quæ sunt in lumine, sunt simul cum ea vmbra, cuius caussa sunt. Sol etiam efficit lumen, cum quo tamen simul est, neque antecedens ipsum, neque subsequēs. Ergo mundus, etsi à Deo sit conditus, nihilominus tamen potest esse coæternus ei. Neque pugnant hæc inter se, vt effectus sit tempore simul cum sua caussa efficiente.

AD TERTIVM ARGVMENTVM PROCLII.

Exemplū vmbra, vitiosum est duabus de caussis. Primùm quidē, quoniam vmbra nō est per se res aliqua, sed tantum mera negatio, seu priuatio luminis; at mundus est res quædam habens consistentiam. Sed dicit quispiam, vmbra non esse meram negationem luminis, alioquin esset tenebræ; atqui in vmbra colores cernimus, qui sine lumine videri nequeunt; est itaque vmbra lumen quoddam imperfectum. Verum hoc soluitur ad hunc modum. Vmbra lumen quidem habet, at non à corpore cuius est, sed ab illuminante, quod tamen lumen illud sit imperfectum & maiori perfectione carens (id quod priuationem quandam esse constat) caussa est ipsum corpus opacum, impedit enim obstatque ne illa pars aëris possit perfectè illustrari à sole. Rectè igitur in principio dictum fuit, vmbra, quatenus efficitur à corpore opaco, solum esse priuationem luminis: nam vmbra, vt est lumen, est ab illuminante; vt est subobscurū & imperfectum lumen, est ex corpore opaco. Deinde, alio quoque vitio exemplum vmbra laborat; neque enim omninò verum est, corpus quod est in lumine, vmbra necessariò emittere. Nam si sol in eo puncto sit, quod corpori respondet ad verticem, quemadmodum apud eos accidere solet, qui incolunt loca subiecta Æquatori, vel quæ vsque ad tropicos extenduntur, palàm est sine vmbra esse ibi corpora subiecta, ea certè, quæ cum terra ita continuata sunt, vt nihil aëris interiectum sit. Vmbra igitur, tum quod nihil est, tum

Quid sit vmbra, an ens positum, an tantummodò priuatiuum.

quia non necessariò producitur à corpore quod est in lumine, non potest esse imago, & exemplum idoneum eius, quod, in præsentia inquirimus.

Pulchra consideratio luminis solaris.

Alterum exemplum, nihilo plus valet ad propositum concludendum, quam prius. Etenim lumē solis est duplex. Vnum, quod in ipsius solis globo hæret, quod solis, vt astrum quoddam est, essentiam proculdubio cōstituit, ab eo enim sol obtinet, & vt sit sol, & vt sol nominetur: quocirca effectus eius esse nullo modo potest. Mūdos igitur, qui effectus à Deo esse, & ad naturā eius nulla ratione pertinere ponitur, non rectè comparatur cum tali lumine. Alterum lumē est, quod à sole diffunditur per aëra, ipsum collustrans; hoc autem subinde gigni, atque interire, cōstat ex eo, quod ipsum excipiunt tenebræ, & sole nubibus obducto, intercitur: tale autem lumē dependet à sole, habēs esse suum in fieri, perinde atque motus, & tempus. Vnde, cū primū corpus quod illuminat disiungitur, statim, quod erat in aëre lumen, ita deficit, vt ampliùs non sit. Existimamus igitur semper in aëre nouum lumen gigni. Nam non aliter per continuationem quandam à corpore lucido, lumē in aëra defluit, quàm aqua de fonte scaturire solet: vel certè moto sole non idem lumen manet in aëre, sed aliud atque aliud gignitur; non enim lumen est corpus, quod moto sole ipsum quoque ex vno loco in alium locum secundum solis motum moueri queat, sed est accidens in subiecto sic inherens, ex eoque sic pendens, vt sine interitu sui, ab eo nō possit abungi. Neque verò lumen quod est in aëre tantummodò interit; verum etiam illud, quod cœlestibus globis impertitur à sole. Cui rei fidem faciunt eclipses lunæ, cuius lumē in defectionibus quidem, totum confertim deficit, sensim autem in reliquo toto tēpore. Cætera autem astra idem lumē perpetuò retinere videntur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurrere potest, quod ea obscure queat. Tale autem lumen obnoxium esse interitui, etiam ipse Proclus affirmat in eo libro, quem scripsit de Lumine. Quare lumē quod est à sole profectum, non erit simul perpetuò cum ipso sole. Non igitur referet similitudinem mundi, qui ponitur vnà esse ab æternitate cum ipso opifice. Ex hisce igitur quæ diximus, perspicuum factum est, neutrum Procli exemplum ad ostendendum mundum cœternum opifici esse potuisse, accommodatum esse.

Possent etiam argumento Procli aliter occurrere. Etenim si ponatur umbra & lumen esse suis causis efficientibus cœterna, nihil videtur sequi manifestè absurdum & impossibile. At opinioni quæ ponit mundum Deo cœternum, necessariò & apertè consequentia sunt quamplurima grauissimaque incommoda, quæ supra in confutatione

ratione secundi argumenti indicata sunt, & infra subtilius exponitur. Qui autem opinatur mundum potuisse fieri ab æterno, responderent; Proclum quidem suo illo argumento probare mundum potuisse fieri coæternum Deo, quod ipsi non negant; non tamen fuisse factum æternum; id quod hunc in questione versatur.

QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI

Est æterna idea mundi, ad quā Deus respiciens, mundū fabricatus est; ideæ autē essentia in eo cōsistit, quod est, exemplar esse alterius, quod est imago eius. Exēplar autē & imago, cū sint ex numero corū, quæ cum alio conferuntur, simul sunt, neque vnum sine altero constare potest. Ex his necessariò consequēs est, vt quandoquidē idea & exēplar mundi, æternū est, mundus itidem, qui est imago eius, sit æternus. Aliàs necessarium est, aut exemplar non esse æternū, si imago eius nō sit; aut esse exēplar sine imagine; aut mundi exemplar nullum esse; quorum omnium nihil est quod cum veritate, ac recta ratione non pugnet.

AD QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI

Prima hypothesis, esse ideas omnium rerum, quales Plato ponebat, Platonis quidem illa est sentētia. Verūm difficilis creditu, & ab Aristot. plurimis locis acerrimè oppugnata & penè labefactata. *An ex æternitate idea mundi, rectè concludatur eternitas mundi.* Cæterum disputationis gratia, concedamus eam Proclo. Altera tamen, quam ei subiungit, est manifestè falsa: nempe, quod essentia ideæ sit referri ad aliud, hoc est, esse exēplar alterius. Etenim, aut idea mundi est substantia; aut non est; & sanè Plato ideas substantias primas & nobilissimas esse censet; & cū mundum animal quoddam perfectum, & substantiam eodem statu permāentem appelleret, multo magis ipsum eius archetypum substantiam esse oportet. Si idea mundi substantia est, essentia eius non cōsistit in relatione ad aliud, est enim substantia ens absolutum, nullius vel subiecti vel termini adiniculo, vt consistat, indigens. Ea verò quæ referuntur ad aliud, accidentia sunt, & non per se coherent, sed fundantur in alio, & opponuntur inter se, quæ substantiæ nullo modo cōueniunt. Non erit igitur essentia ideæ, exemplar esse alterius, & referri ad aliud. Quod si idea mundi non in eo, quod sit exemplar mundi, suam essentia ob-
tinet, non est necesse, si idea mundi æterna fuerit, continuò mundum

- quoque æternum fuisse. Sicuti, quia essentia Sophronisci nō est posita in eo, quod est esse patrem Socratis, non sequitur, vt statim atq; fuerit Sophroniscus, fuerit etiam Socrates, sed benè cū primum Sophroniscus cōpit esse pater, tum quoq; necessariō fuit Socrates. Sicuti etiam Rex est exemplar eius imaginis, quæ ad similitudinem illius effingitur, & tamen, quia essentia Regis non consistit in eo, quod est exemplar esse alterius, non sequitur, vt statim atque Rex fuit, etiam fuerit imago eius. De idea mundi eodem planè modo & sentiendum, & loquendum est. Si autem idæ substantiæ non sunt per se subsistētes, erunt notiones, ac rationes quædam, secundū quas opifex, quī eas animo comprehensas tenet, operatur. At ne sic quidē necesse erit vt vna cum rationibus artificialibus, sint opera, quæ secundū ipsas fiunt. Etenim domorum, & nauium fabricatorem esse licet, qui domus, vel naus ideam in mente habeat, nondum tamen secundū eam fabricetur. Quare, ne sic quidem necessariō sequitur, vt si mundi idea sempiterna sit, mundū quoque sempiternum fuisse necesse sit. Quinimodō, si Deus qui summa prouidētia omnia gubernat, res antequam sint, præuidet atque prænoscit, vt est communis omnium animis insita sentētia, & hoc testatur Proclus in opere,
- quod de decem contra prouidētiā Dubitationibus composuit, & Plotinus in libro, quem de his quæ mente percipiuntur, & de Bono conscripsit; patet est, omnibus rebus quæ oriuntur, ideas, & rationes architectrices antecedere. Denique, si Deus ageret ex necessitate naturæ, fortasse Procli argumentum probabile esset, cū autem nō sic, sed liberè agat, nec eius naturalis perfectio ex molitione mundi pendeat, vt suprà ostendimus, nulla ratio est, ex æternitate idearum quæ naturaliter sunt in Deo, quinetiam resunt idem quod Deus, æternitatem rerum, quæ liberè à Deo ad earū quæ in ipso sunt idearum similitudinē effectæ sunt, velle concludere. Nam nec homines qui ex arte operantur liberè, necesse est simul atque alicuius operis formam, & ideam animo expressam tenent, opus ipsum perficere: sed plerunque euenit ideam operis, esse ipso opere antiquiorem.

QVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Causa efficiens, aut semper est actu, aut aliquando est potestate tantū; & si quidem actu semper sit, effectus etiam semper erit; causa enim si actu fuerit, effectus actu erit, & si illa potentia, hic quoque potentia. Prætercā, id quod est potētia, reducitur ad actum, ab eo quod est actu,

vt

vt calidum potentia, à calido actu similiter opifex potentia, euadet artifex actu; ab eo qui est iam actu opifex. Opifex igitur mundi, vel semper fuit actu efficiens mundum, & sic mundum item semper fuisse necesse est; vel aliquando fuit in potentia efficiens; ergo ab alio efficiente qui actu fuit, reductus est ad actum. Sed quæro de hoc, an semper reducebat illum ad actum, & sic ille semper actu fuisset opifex, id quod repugnat positioni: vel non semper reducebat, sed poterat tantum reducere; ergo erat aliud, à quo ex tali potentia ad talem actum traheretur; & similis questio de hoc fiet, & de alio item atque alio; aut igitur erit progressus in infinitum in efficientibus, quod manifestè falsum, atque adco impossibile est; aut necessario fatendum erit opificem mundi, semper actu efficientem fuisse, & proinde mundum semper extitisse. Quare mundus æternus est.

AD QVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Duplici significatione nomen potentia: usurpatur apud Philosophos. Primò, pro naturali quadam habilitate, vti puerum adhuc rudem, dicimus potetia Grammaticum esse, propterea quod sit aptus ad eam discendam. Deinde, pro habitu, quæ præditus, potest bene promptèque operari, sed fortasse vel aliis rebus occupatus, vel qui non vult, nequaquam operatur: vt qui iam artem Grammaticæ didicit, potest quidem, at non semper Grammaticè agit. Et hic quidem habitus, respectu prioris potetia: potest appellari actus, sed respectu earum actionum, quæ proficiuntur ex ipso, dicitur potentia: potest igitur hic habitus, si comparetur cum præcedente potentia, nominari actus primus, ad differentiam secundi, qui oritur ex ipso: si verò conferatur cum actu quem ipse gignit ac parit, potest ritè nuncupari potentia secunda, ad differentiam primæ, quæ præcedit talem habitum. Est igitur duplex potentia: prima & secunda, duplex item actus, primus, & secundus. Sed potentia secunda, & actus primus, re non differunt, sed ratione tantum: atque hanc quidem distinctionem potetia:, tradit Arist. in 8. lib. Phy. tex. 32. & lib. 2. de Anima, tex. 54. & 55.

Ex his perspicuum est illud primū pronuntiatū Procli, si causa est actu, effectus quoque erit actu; intelligendum esse de actu secundo, non primo: exempli gratia, si præceptor actu docet Grammaticam,

Cc. iiij

neceſſe eſt aliquem eſſe, qui actu doceatur Grammaticam; & ſi ædificator iam ædificet, erit quoque aliquid, quod ædificatur. At de primo actu non eſt verum. Fit enim, vt ædificator partum habeat ædificandi habitum, ipſe tamen actu non ædificet, neque quicquam ædificetur.

Secundum autem pronunciatum, nempe id quod eſt in potentia tale, reducitur ad actum ab eo, quod eſt actu tale; intelligendum eſt de eo, quod eſt in prima potentia: puer qui poteſt eſſe Grammaticus actu, eruditus, doctusque ab eo, qui actu tenet Grammaticam. Non eſt autem verum in ſecunda potentia: is enim, qui iam comparauit ſibi habitum Grammatices, ſi quando non operatur, eſt tunc in potentia, ſed ex tali potentia non excitatur, vel traducitur ad actum ab alio, ſed à ſeipſo cum vult; aut ſi agens fuerit naturale, vt ignis, cum amotum fuerit impedimentum obſtans eius actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non neceſſario eſſe ſimul cum effectu: tum etiam, eum, qui ſit opifex habitu, qui, vt diximus, appellatur potentia ſecunda, non ab alio, ſed à ſeipſo traduci ad actum.

Hinc elici poteſt ſolurio argumenti, quod eſt fallax, & captioſum ob homonymiam vocabuli potentia, & actus. Affirmamus Deum eſſe opificem habitu, vel ſecunda potentia, non quod in eo ſit aliquis habitus, vel aliqua potentia, ſed ob ſimilitudinem quandam, & quo planius res intelligatur; virtutem diuinam, ſecundum quam non ſemper operatur, quando vult tamē, optimē, facillimē, promptiſſimēque operatur, nomine habitus & potentie ſecundæ nominamus. Cum ergo Deus, non fuerit ab æterno opifex mundi actu, ſed, vt ita loquar, habitu; quoniam ab æterno habuit perfectiſſimam vim atque poteſtatem condendi mundum: ſed quia voluit ab æterno, vt mundus de nouo conderetur, & initium aliquod ſue durationis haberet, ideo ſine vlla ſui mutatione, tunc, quando decreuerat, mundum de nouo condidit: cum igitur ita res habeat, non oportet mundum ſimul eſſe cum ipſo Deo, neque Deus reduceretur ad actum condendum mundum ab alio, ſed à ſeipſo: ſicut pictor callens ſcientiam pingendi, iam non indiget alio cuius ope adiutus pingat, ſed quando libet ei, pingere poteſt. Alia etiam, quæ aſſumuntur in argumento, non ſunt omnino vera: vt illud, omne quod in potentia eſt, reduci ab alio ad actum. Duæ ſunt enim viæ ſciendi, ex ſententia omnium Philoſophorū; via diſciplinæ, & via inuentionis: qui enim indoctus abundantia quadam, & naturali felicitate ingenij, per ſe aliquam ſcientiam inuenit, is ex potentia ſciente fit actu ſciens, à ſe non ab alio. Neque illud alterum verum eſt, quicquid eſt potentia tale ab eo, quod eſt actu tale, reduci ad actum: ſerpentes enim ſunt actu dulces, alba, vel alio colore affecta, non ab eo, quod eſt actu dulce, vel album,

bum, sed beneficio aquæ, qua irrigantur, & solis; & hoc perspicui potest in omnibus generationibus, quas naturales Philosophi æquiuocas vocant. Nisi propositio intelligatur, non de eo, quod est actuale formaliter tantum, sed vel virtualiter, vel formaliter.

SEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

DEus auctor est mundi omninò immutabilis; ergo vel ab æterno mundum fecit, vel nunquam fecit: nam si aliquando, non fuit factus mundus, & aliquando fuit factus; ergo Deus ex non faciente ad faciendum mutatus est, quare Deus mutabilis est. Et cum omnis mutatio sit imperfecta quædam actio tempore indigens, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens: tempore inquam indigens, utpote, sine quo nullus motus perfici queat, erit Deus imperfectus aliquo indigens. Quamobrem, quia æternitatem mundi negant, etsi cupiunt esse pii erga Deum, sunt tamen, (ut ex his, quæ iam diximus perspicuè est) erga ipsum valdè impij. Possumus igitur breuiter concludere totam rationem ad hunc modum. Si Deus prius non faciebat mundum, & postea fecit; ergo mutatur: si mutatur; ergo mouetur, quoniam omnis mutatio, vel est motus, vel non fit sine motu: si mouetur, ergo est imperfectus: quod enim dealbatur non est perfectè album: si etiam mouetur, indiget tempore, quoniam motus necessariò fit in tempore. Quæ si absurda sunt, & omnia tamen pendent ex illo, quòd Deus ex non faciendo ad faciendum migrauerit, certè illud falsum erit; quare ab æterno Deus mundum fecit.

AD SEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Verum est, motum esse actionem imperfectam: & omnem mutationem, vel esse motum, vel non esse sine motu. Sed quòd omne transiens à non faciendo ad faciendum, necessariò motum subeat, falsum est: nam non faciens, habitu tamen & potestate faciendi præditus postea, quum ei liber, ex tali habitu actiones promittat absque villo motu. Si enim ex habitu faciente euadit actus agens per aliquem motum, is vel erit diuersus ab effectione, vel erit ipsa effe-

Actio : si erit diuersus , vel erit habitus , & hoc non , quoniam habitus rationem quieris potius , quàm motus habet , quod enim habitu est tantummodò agens , quiescere potius , quàm moueri dicendum est ; vel erit aliquid medium inter habitum & effectiōem ; & hoc non , quia in eodem instanti finem facit non agendi , nullo tempore intercedente , in quo talis motus fieri queat ; alioquin in illo medio tempore , neque faceret , neque non faceret , & sic inter contradictoria esset medium . Erit igitur ipsamet effectio , motus ; at si ita sit , cū iuxta sententiam eorum , Deus semper mundum efficiat , etiam semper mouebitur ; quare semper imperfectus , ac temporis indigens erit . Quare in eorum caput solers ipsorum inuentum relabitur . Non est autem omnis actio , motus , neque imperfecta , neque temporis egens ; vt sensus , & mentis actiones , quæ neque motus , neque imperfectæ sunt , neque interuallo temporis fiunt . Præterea , si effectio esset motus quo moueretur ipsum agens , tunc motus esset in mouête ; at non est in mouente , sed in mobili ; est enim actus mobilis , prout est mobile , quemadmodum Arist. definit in 3. Phys. & Aristot. 2. de Anima text. 57. & 58. ait ex habitu ad actum quempiam transire sine vlllo motu : sic enim ibi scribit ; *Quocirca non rectè se habet dicere ipsum sciens cū scit , alterari sicut neque adificatorem cū adificat* : hoc est , is qui habet scientiæ habitum , deinde actu scit , & contemplatur , transit ab habitu ad actum sine vlla alteratione ; quod si talis non alteratur , neque simpliciter mouebitur , non enim augebitur , vel minuetur , vel loco mouebitur . Non est autem magis perfectus Deus , quando aliquid actu procreat , quàm erat antea cū potentia tantum procreans erat : est enim per se , ac sine a alterius rei adminiculo omni ex parte perfectus ; alioquin opera quæ facit Deus , Deo perfectionem tribuerent , & pertinerent ad essentiam Dei ; quæ enim naturam cuius perficiunt , partes sunt eius , vt rationale hominis , vt manus rotius corporis . Mundus igitur pars erit diuinæ essentiae ; erit igitur corpus Deus , corporeisque affectibus obnoxius . Quod si Deus perfectus non sit , nisi mundus ab æternitate consistat , Deus perfectionem suam accipit à mundo ; quare plura accipiet à suis operibus , quàm illis ipse impertiatur . Cū enim illis det , vt sint , ipse ab illis accipiet , vt perfectus sit : pluris autem est perfectio Dei , quàm natura cuiusvis rei creatæ . At quī potest hoc fieri ? si enim perfectio ab essentia eius non differt , sicut Deus esse non accipit à mundo , ita neque perfectionem ; & sicut esse Dei non pendet à mundo , ita neque perfectio eius . Adde , quod perfectio est in eo quod perficitur ; at creatio & productio mundi , & aliarum rerum effectio , transeunt in res quæ fiunt . Et cū Proclus tribuat Deo prouidentiam , & effici-

cientiam

cientiam rerum etiam extremarum atque minutissimarum, quarum tamen quædam extinctæ sunt, quædam nunc constant, aliæ verò futuræ sunt, necesse est dicat Deum potestate opificem nunc esse, respectu rerum futurarum; nam si actu opifex sit, res futuræ actu iam præsentibus essent ex ipsius sententia; si igitur potestate opificem esse, imperfectionem esse Proclus existimat, semper autem in mundo aliqua à Deo procreanda sunt, respectu quorum dum futura sunt, est opifex potentia, necessarium habet omnino dicere Deum semper imperfectum esse.

Porro, sciendum est actionem posse duobus modis considerari; vno modo, secundum id quod ponit actio, ut actio in agente: deinde, quatenus infert ex se passionem vel effectum: primo modo actio Dei est in actu ab æterno, non autem secundo modo: priori modo Deus non est causa in potentia, sed in actu ab æterno: posteriori modo Deus non fuit ab æterno actu efficiens causa mundi, quia non creauit mundum ab æterno. Et aduerte, mundum, & alios effectus esse in Deo antequam fiant in potentia actiua; neque hoc est absurdum, solum enim de iis quæ formaliter sunt in Deo, inconueniens est ponere aliquid in potentia in ipso Deo. Quocirca, oportet actionem secundum id totum quod ponit in agente, formaliter esse actu in Deo ab æterno, hæc autem actio Dei & vis atque potestas omnium effectrix nihil aliud est quam efficax Dei voluntas, quæ in se semper est actu & inuariabilis; tunc autem ab ea procedit effectus, quando ut procedat, & à sapientia Dei præscriptum, & à voluntate eius determinatum fuit.

SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

SI mundus conditus est, & peribit, necesse est tempus, quod vnà cum mundo necessariò cohæret, ortum quoque, interitumque habere: quare aliquando non fuit tempus, & aliquando non erit tempus; sed (aliquando) certum quoddam tempus significat; ergo fuit tempus, quado non erat tempus, & erit aliquod tempus, quando nullum tempus erit: quæ cum sint inter se pugnantia, necessarium est, mundum ab æterno fuisse.

AD SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Et captiosum argumentum. Etenim verbum illud (aliquando) non significat propria, & naturali vi sua tempus aliquod certum,

sed tantùm significat aliquid, vel non fuisse semper, vel nō fore nunquam. Cū enim dico crastinus dies aliquando erit, illud (aliquando) non sonat aliquod certum tempus, in quo crastinus dies futurus sit, alioquin illud tempus etiam esset aliquando, & rursum illud, ac ita deinceps in infinitum: sed tantùm significat crastinam diem, neque semper, neque nunquam, sed medio quodam modo futurum. Cū igitur dicimus aliquando mundus est factus, intelligimus mundum non semper fuisse, sed habuisse ortum, & principium, similiter cū dicimus aliquādo mundus non erit, intelligimus mundum, vel motum, non semper futurum: sicuti verbum, erat, vel fuit, non semper tempus aliquod significat, quoniā hæc tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori. Plato enim in Timæo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam invidus, mundum condidit: & sicuti quando dicimus extra, vel supra cælū nihil est, in hac oratione (supra) & (extra) non significant aliquam differentiam loci, nisi imaginariā, sic (aliquando) cū dicimus, mundus aliquando cæpit, non significat tempus, nisi imaginarium.

OCTAVVM ARGVMENTVM PAOCLI.

Mundus dissolui non potest; ergo neque vnquam factus est: patet consequentia; nam si quod generatum est, aliquando interibit; ergo ex opposito consequentis, quod interire nequit, vt est apud Platonem in Phædro, nunquam generatū fuit. Antecedens probatur; nam mundus à solo Deo, qui fecit ipsum, dissolui potest: is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus nunquam dissoluet, nam quod benè & cum ratione colligatum, & copulatū est, velle dissoluere, improbi est: vel igitur mundus non fuit benè compactus à Deo, quare in eo faciendō bonus artifex non extitit; vel si benè factus est, improbi erit ipsum velle dissoluere. Quare cum sit opinari Deum vel in faciendō mundo non fuisse artificem, vel in eo dissoluendō improbi, manifestum est mundum dissolui non posse.

AD OCTAVVM ARGVMENTVM PAOCLI.

AN non corpora nostra
chrè cōpacta sunt?

vult, si non vult, quomodo contrā voluntatem eius dissoluuntur? si vult, quomodo improbus nō est, qui quod benē compactū est vult dissolvere? Quid si dicat, hæc corpora mortalia nō à Deo proximè effici, sed à Dns secundis, vel à causis naturalibus procreari: hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui causis secundis vim agendi tribuit, & cū ipsis ad efficiendum concurrat, malus sit, & Dij secundj, seu causæ naturales, improbæ sint quæ res pulchrè compactas dissolvant. Sanè quæ bonitate ductus initio mundum fecit, eadem si voluerit, dissolvat, etsi dissolutionis ratio nos lateat: neque enim ea, quorū causas ignoramus, temerè, aut malè fieri arbitrari debemus. Postea, facultas quæ ad actum nunquam deducitur, imperfecta & otiosa est, ut solent ipsi dicere, cum igitur Deus habeat facultatem dissolvendi mundum, quomodo enim, qui nodum fecit & vinculum colligavit, nesciat aut non possit ipsum dissolvere? vel igitur hæc facultas promovebuntur ad actum, quare mundus aliquando dissolvatur, vel nunquam reducitur ad actum, quare talis facultas imperfecta, & otiosa erit. Adde, quod nec Aristoteli placeat, in æternis aliquid esse, quod potentia æternum sit, vnde est illa eius sententia 9. lib. Metaphysicæ. 17. Nihil potentia æternum est. Et illa etiam in 3. Physicæ. 1. in perpetuum non differre posse ab ipso esse. Deinde si solvere mundum malum est, cum igitur Deus possit mundum solvere, habebit utique Deus facultatem mali agendi, & ut aliquando malus eruat. Quare, vel in Deo non est facultas dissolvendi mundum, & sic nec in ipso sunt facultas condendi, ut supra diximus, vel si est, aut solvere mundum non est malum, aut in Deo inest facultas mali.

Possumus etiam aliter ad hoc argumentum, inuenire responsum
ad hunc modum. Quicquid oritur ex per motum Physicum, & ab
agente Physico, ponit etiam similiter autem per motum Physicum
& ab agente Physico, & conuenit, quod ponit autem per motum
Physicum, sunt etiam similiter generantur, & hoc intelligi potum
est illud Placuit, & Aristoteles actionem, quodcumque est generabile
est corruptibile, & quodcumque est corruptibile est generabile, &
item quicquid capit esse aliquam determinat esse, & quod aliquando
deficit esse, quando triplex est determinatio. At quod capit esse per
motum & per motum, quod dicitur, per quidem non tam determinat esse
per motum, & per motum, & per motum, & per motum, sed per motum
non determinat esse per motum, & per motum, & per motum, & per motum,
dicitur, & per motum, & per motum, & per motum, & per motum,
dicitur, & per motum, & per motum, & per motum, & per motum,

VNiuerſi anima ortu caret & interitu; ergo mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Conſequentia patet, quia nō poſeſt animal interire, aut non eſſe, cui anima eius ſemper adſit. Antecedens probatur, quoniam anima mundi à ſeiſſa mouetur. Quare Plato in Phædro ait, animam nunquam natam aut caducam eſſe.

AN non etiam iuxta Platonē, anima noſtra à ſe mouetur & immortalis eſt, corpus autem quod ab ipſa mouetur, & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio eſt, quæ nititur decreto Platonis non valdè certo, neque à multis recepto, nimirum, quodd eſſentia animæ in eo ſit, vt moueatur à ſeiſſa, & ſit principium mouendi? Neque placet Ariſtoteſi, vnā eſſe mundi animā à Deo diuerſam, à qua cuncta regantur corpora; ſed ſolis orbibus cæleſtibus immortales animas ſuam cuiq; attribuit, quarum motionibus omnia quæ inſtrā Lunæ orbem ſunt, regi, foueri, & moderari cēſet. Quare quod hīc à Proclo de anima mundi dicitur, à nobis non cōceditur. Adde, quodd qui negant mundum æternum eſſe, hos conſequens eſt, vel negare animā mundi cæterāſque Intelligentias æternas eſſe, ſed fuiſſe eas ſimul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adedō neceſſariam cum mundo connexionem, vt ſine ipſo & antē ipſum eſſe non potuerint. Quare ſumere æternitatem animæ, tanquam rem certā & indubitātā, & ex ea concludere æternitatem mundi, quaſi abſque mundo anima eſſe non potuerit, eſt duplici nomine vitioſam facere augmentationem; tum quia ſumit pro certo, quod eſt dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo non cōcluditur neceſſariō. Deinde, vel eſſentia animæ in eo eſt, vt ſit principium mouendi aliud, & ſic anima habebit eſſentiam ſuā dependentem à corpore, nec vllam actionem ſine illius opera exercere poterit: vel non in hoc cōſiſtit eſſentia eius, & ſic non erit neceſſarium ſi anima æterna ſit, id quoque quod ab ipſa mouetur æternum eſſe. Poſteā, functiones animæ, ſeparabiles ſunt à corpore, ac eo puriores euadunt, quo à commercio corporis liberioreſ ſunt; quare, vt rectē Plotinus ait, ſubſtantia quoque animæ ſeparabilis erit à corpore. Quare ſubſtantia eius, non in eo conſiſtit, vt ſit principium mouendi corpus. Ipſe quoque Proclus in comment. ſuis ſuper Timæum, ait eſſentiam animæ in eo eſſe, quod eſt à ſeiſſa moueri, mouere autem corpora,

corpora, ipsiusque vitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non esse substantiam animæ, sed vim, atque facultatē, ac functionem eius. Præterea, Plato in Phædro, sic ait; *Anima hominis immortalis est: nam quod semper mouetur æternum est, quod autem agitur, & mouetur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse est: solum igitur quod se mouet quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinet, quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi.* Hæc Plato. Cum igitur id solum quod se mouet sempiternum sit, nullumque corpus, ut corpus est inanimatum, à seipso moueri queat, ut Platonis, & Aristot. visum est; mundus autem corpus quoddam est, relinquitur, ut mundus & moriendi, & viuendi finem habeat. Cum his autem consentiunt, quæ in Timæo scripta sunt; *quoniam, inquit, orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis:* quod si mundus interire, & dissolui potest, ortum fuisse necesse est; neque enim ortum effugit, quod aliquando suapte vi interire potest.

DECIMUM ARGUMENTVM PROCLI.

MVndus non potest interire; ergo nunquam fuit ortus. Probatur consequentia; nam si quod ingenitum est, non potest interire; ergo quod potest interire, non est ingenitum, & quod est genitum, potest interire. Nam quod non fuit, & potuit esse, cum est, poterit etiam non esse. Præterea, quicquid fit, ex contrario fit, in quod rursus interire potest. Quod si ex priuatione interdum fit commigratio in habitum, ut è tenebris in lucem & ex quiete ad motum, multò magis ex habitu poterit fieri commigratio in priuationem. Quare si mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus; quæ est commigratio ex priuatione in habitum, multò magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ est commigratio ex habitu in priuationem. Quod si hoc absurdum est, absurdum idem erit, facere mundum aliquando ortum fuisse. Antecedens autem probatur. Quicquid interit, ab aliquo intrinsecus occurrente interit, & in aliquid alienum à se; cum igitur extra vniuersum nihil sit, nec quicquam ab eo alienum existat, sed (ut est apud Platonem) omnia complexu suo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis constet; mundus igitur interire non potest: quare necque vnquam ortus est.

*Nota senten-
tiam hanc
Procli.*

PROCLUS in opere, quod inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles, volens tueri Platonem, qui in Timæo dixit, quicquid sentitur generari & interire posse, aduersus Aristotelem qui huic opinioni opposuit cælum, quod cum sentitur visu, generari tamen & interire nequit, sic ait; *nihil enim corpus finitum prædictum est viribus infinitis, ut ipse Arist. 3. Phys. sed modus finitus est, ut Aristot. ostendit in 1. lib. de Cælo; ergo non habet vires infinitas. Atqui, quod æternum est, vim infinitam, ut semper sit, habet, unde ipsum cælum, hoc est, ænum ab eo quod semper sit, Græcis appellatum esse certum est; quare mundus æternus esse nequit. Superius igitur mutuo, & nasci, & interire potest. Verum, quia coniunctus est cum eo quod verè est, & vires habet infinitas, inde suppeditatur illi immortalitas, & æternitas. Quare si cogitatione mundum ab ipso Deo seimixtris, & motu atque ipsi esse priuari necesse est. Hæc Proclus. Si igitur mundus per se finitas vires habet, quod autem huiusmodi est, per se interire potest, quomodo Proclus ait, mundum interire non posse, quia extrinsecus nihil ipsi contrarium occurrere possit? Præterea, si mundus per se caret contrario extrinseco, quod autem tale est, per se interire nequit; mundus igitur per se non potest interire. Proclus igitur pugnantia loquitur, cum in supradicto opere dicit, mundum sapientie nature interire posse, quoniam habet vires finitas, hic autem inquit mundum interire non posse, quia non habet contrarium extrinsecus occurrans illi.*

Deinde, non valet, quicquid oritur, ex aliquo gignitur quod prius erat alienum, & extra ipsum; sed nihil est à mundo alienum, aut extra ipsum, ut vult Plato; ergo mundus non est generatus. Hoc inquit non valet, nam si id ex quo generatus fuit mundus, fuit aliquid formatum, & aliquam speciem habens, siue fuit aliquid, tunc ac informe, non necesse est nunc aliquid esse extra mundum alienum ab ipso. Nam si id ex quo factus est mundus, aliquam speciem habebat, ipsam deserens, mundi formam suscepit. Quid enim hic remanet alienum à mundo? nam species illa iam interit: subiectum autem illius, est sub forma mundi. Si verò fuit aliquid rude & informe, id ipsum, cum in generatione mundi transierit in aeterna, elementum, & pars ipsius mundi, non potest dici esse alienum à mundo; non igitur necessarium, si mundus ortus fuit, aliquid nunc esse extra mundum. Neque illud, si præcisè dicatur, verum est, quicquid gignitur, ex contrario gigni: nam substantia gignitur, cui nihil est contrarium; in solis autem contrariis est mutua reciprocatio, & commutatio: in priuatione autem & habitu, non ita euenit; non enim est necessaria commu-

commutatio ex habitu in priuationem. Vnde Plato ait mundum ex priuatione vel ex inordinato fuisse factum ordinatum, nusquam tamen dixisse legitur, mundum rediturum ad illam priuationem in-formitatis, & inordinationis. Adhæc, concedimus mundum quantum in ipso est, posse ad inordinationem, & priuationē redire: omne enim quod ligatum est, vult Plato posse dissolui; *et quoniam orti estis, inquit in Timæo, immortales esse non potestis: neutiquam tamē dissoluimini, nec vos ulla mortis fata periment, nec frans violentior, quàm consilium meum, quod maius est vinculū ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus estis tum cūm gignebamini, colligati.* Plato igitur sensit mundum suaptè natura dissolui posse, à Deo tamen immortalitatem ipsi suppeditari. Non ergo pugnant hæc, mūdum Dei munere nunquam esse interiturum, eum tamen ab aliquo initio fuisse conditum. Denique, quod ex materia per motum habuit ortum, id suaptè natura mortale & aliquando interiturum est: & quod per motum Physticum est interiturum, id quoque ortum fuit. Sed quod sua natura est immortale & incorruptibile, id potuit de nouo fieri, non ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem, sic est mundus.

VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Q Vicquid interit, id suo ipsius vitio interire solet; at Mundus nullius vitij capax est; ergo non potest interire. Maior patet; nam quod interit, neq; bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neq; malū sit, sed medium, quod enim est huiusmodi, id neque lædere, neque iuvare potest. Vnde fit, vt neque perimere, neque seruare valeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait mundum beatum esse Deum, sicut & Deos omnes: & propterea Deorum genus vniuersum, cū vitij nō sit capax, nullam sentire posse immutationem. Non igitur vnquam interibit vniuersum, cū in eo nihil insit vitij. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset, nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est.

AD VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Non decet loco demonstrationis, omnibus rebus vt i testimonio Platonis, vt potè quem in multis errasse constet: vt in Astro-
Dd

sed tantum significat aliquid, vel non fuisse semper, vel non fore nunquam. Cum enim dico crastinus dies aliquando erit, illud (aliquando) non sonat aliquod certum tempus, in quo crastinus dies futurus sit, alioquin illud tempus etiam esset aliquando, & rursum illud, ac ita deinceps in infinitum: sed tantum significat crastinum diem, neque semper, neque nunquam, sed medio quodam modo futurum. Cum igitur dicimus aliquando mundus est factus, intelligimus mundum non semper fuisse, sed habuisse ortum, & principium, similiter cum dicimus aliquando mundus non erit, intelligimus mundum, vel mortuum, non semper futurum: sicuti verbum, erat, vel fuit, non semper tempus aliquod significat, quoniam hæc tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori. Plato enim in Timæo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam invidus, mundum condidit: & sicuti quando dicimus extra, vel supra cælum nihil est, in hac oratione (supra) & (extra) non significant aliquam differentiam loci, nisi imaginariam, sic (aliquando) cum dicimus, mundus aliquando coepit, non significat tempus, nisi imaginarium.

OCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

Mundus dissolui non potest; ergo neque vnquam factus est: patet consequentia; nam si quod generatum est, aliquando interibit; ergo ex opposito consequentis, quod interire nequit, ut est apud Platonem in Phædro, nunquam generatum fuit. Antecedens probatur; nam mundus à solo Deo, qui fecit ipsum, dissolui potest: is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus nunquam dissoluet, nam quod benè & cum ratione colligatum, & copulatum est, velle dissolvere, improbi est: vel igitur mundus non fuit benè compactus à Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non extitit; vel si benè factus est, improbi erit ipsum velle dissolvere. Quare cum nescias sit opinari Deum vel in faciendo mundo non optimum fuisse artificem, vel in eo dissolucendo improbum cuadere, planum est mundum dissolui non posse.

AD OCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

An non corpora nostra, & animantium item, atque stirpium pulchre compacta sunt: vel igitur hæc Deus vult dissolvere, vel non vult,

vult, si non vult, quomodo contra voluntatem eius dissoluuntur? si vult, quomodo improbus nō est, qui quod benè compactū est vult dissolvere? Quod si dicas, hæc corpora mortalia nō à Deo proximè effici, sed à Diis secundis, vel à causis naturalibus procreari: hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui causis secundis vim agendi tribuit, & cū ipsis ad efficiendum concurrir, malus sit, & Dij secundj, seu causæ naturales, improbæ sint quæ res pulchrè compactas dissoluant. Sanè qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadem si voluerit, dissoluet, etsi dissolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorū causas ignoramus, temerè, aut malè fieri arbitrari debemus. Postea, facultas quæ ad actum nunquam deducitur, imperfecta & otiosa est, ut solent ipsi dicere; cū igitur Deus habeat facultatem dissoluendi mundum, quomodo enim, qui nodum fecit & vinculum colligauit, nesciat aut non possit ipsum dissolvere? vel igitur hæc facultas promouebitur ad actum, quare mundus aliquando dissoluetur; vel nunquam reducetur ad actum, quare talis facultas imperfecta, & otiosa erit. Adde, quod nec Aristoteli placeat, in æternis aliquid esse, quod potestate tantum sit, vnde est illa eius sententia 9. lib. Metaphys. text. 17. Nihil potentia æternum est. Et illa etiam in 3. Physic. text. 32. in perpetuis non differt posse ab ipso esse. Deinde, si soluere mundum malum est, cū igitur Deus possit mundum soluere, habebit utique Deus facultatem malè agendi, & ut aliquando malus euadat. Quare, vel in Deo non est facultas dissoluendi mundum, & sic nec in ipso fuit facultas condendi, ut suprà diximus; vel si est, aut soluere mundum non est malum, aut in Deo inest facultas mali.

Possumus etiam aliter ad hoc argumentum, breuiter respondere ad hunc modum. Quicquid ortum est per motum Physicum, & ab agente Physico, potest etiam similiter interire per motum Physicū & ab agente Physico; & è contrario, quod potest interire per motum Physicum, fuit etiam similiter generatum; & hoc intellectu verum est illud Platonis & Aristotelis axioma, quodcunque est generabile est corruptibile, & quodcunque est corruptibile est generabile: & item, quicquid cœpit esse, aliquando desinet esse, & quod aliquādo desinet esse, aliquando etiam cœpit esse. At quod cœpit esse per creationem à Deo productum, potest quidem nunquam desinere esse per motum Physicum & potestatem agentis Physici, sed potest tamen desinere esse per potentiam Dei qui ipsum creauit; & hoc quidem perspicue cernitur in anima rationali, idem autem de mundo sentiendum est.

VNiuerſi anima ortu caret & interitu; ergo mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Conſequentia patet, quia nō poſteſt animal interire, aut non eſſe, cui anima eius ſemper adſit. Antecedens probatur, quoniam anima mundi à ſeiſſa mouetur. Quare Plato in Phædro ait, animam nunquam natam aut caducam eſſe.

AN non etiam iuxta Platonē, anima noſtra à ſe mouetur & immortalis eſt, corpus autem quod ab ipſa mouetur, & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio eſt, quæ nitiſur decreto Platonis non valdē certo, neque à multis recepto, nimirum, quod eſſentia animæ in eo ſit, vt moueatur à ſeiſſa, & ſit principium mouendi? Neque placet Ariſtoteſi, vnam eſſe mundi animam à Deo diuerſam, à qua cuncta regantur corpora; ſed ſolis orbibus cæleſtibus immortales animas ſuam cuiq; attribuit, quarum motionibus omnia quæ infra Lunæ orbem ſunt, regi, foueri, & moderari cēſet. Quare quod hīc à Proclo de anima mundi dicitur, à nobis non cōceditur. Adde, quod qui negant mundum æternum eſſe, hos conſequens eſt, vel negare animam mundi cæterasque Intelligentias æternas eſſe, ſed fuiſſe eas ſimul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere aded neceſſariam cum mundo connexionem, vt ſine ipſo & antē ipſum eſſe non potuerint. Quare ſumere æternitatem animæ, tanquam rem certam & indubitatam, & ex ea concludere æternitatem mundi, quaſi abſque mundo anima eſſe non poterit, eſt duplici nomine vitioſam facere augmentationem; tum quia ſumit pro certo, quod eſt dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo non cōcluditur neceſſariō. Deinde, vel eſſentia animæ in eo eſt, vt ſit principium mouendi aliud, & ſic anima habebit eſſentiam ſuam dependentem à corpore, nec vllam actionem ſine illius opera exercere poterit: vel non in hoc cōſiſtit eſſentia eius, & ſic non erit neceſſarium ſi anima æterna ſit, id quoque quod ab ipſa mouetur æternum eſſe. Poſtea, functiones animæ, ſeparabiles ſunt à corpore, ac eo puriores euadunt, quo à commercio corporis liberiores ſunt; quare, vt rectē Plotinus ait, ſubſtantia quoque animæ ſeparabilis erit à corpore. Quare ſubſtātia eius, non in eo conſiſtit, vt ſit principium mouendi corpus. Ipſe quoque Proclus in comment. ſuis ſuper Timæum, ait eſſentiam animæ in eo eſſe, quod eſt à ſeiſſa moueri, mouere autem corpora,

corpora, ipſiſque vitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non eſſe ſubſtantiam animæ, ſed vim, atque facultatē, ac functionem eius. Præterea, Plato in Phædro, ſic ait; *Anima hominis immortalis eſt: nam quod ſemper mouetur æternum eſt, quod autem agitur, & mouetur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse eſt: ſolum igitur quod ſe mouet quia nunquam deſeritur à ſeſe, nunquam ne moueri quidem deſinet, quin etiam cæteris quæ mouentur, hic ſans, hoc principium eſt mouendi.* Hæc Plato. Cum igitur id ſolum quod ſe mouet ſempiternum ſit, nullūque corpus, vt corpus eſt inanimatum, à ſeipſo moueri queat, vt Platon; & Ariſtot. viſum eſt; mundus autem corpus quoddam eſt, relinquitur, vt mundus & moriendi, & viuendi finem habeat. Cum hiſ autem conſentiunt, quæ in Timæo ſcripta ſunt; quoniam, inquit, *ortu eſti, immortales vos quidē eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis:* quod ſi mundus interire, & diſſolui poteſt, ortum fuiſſe necesse eſt; neque enim ortum effugit, quod aliquādo ſuapte vi interire poteſt.

DECIMUM ARGVMENTVM PROCLI.

MVndus non poteſt interire; ergo nunquam fuit ortus. Probatuſ conſequentia; nam ſi quod ingenuum eſt, non poteſt interire; ergo quod poteſt interire, non eſt ingenuum, & quod eſt genitum, poteſt interire. Nam quod non fuit, & potuit eſſe, cum eſt, poterit etiam non eſſe. Præterea, quicquid ſit, ex contrario ſit, in quod rurfus interire poteſt. Quod ſi ex priuatione interdum ſit commigratio in habitum, vt è tenebris in lucem & ex quiete ad motum, multò magis ex habitu poterit fieri commigratio in priuationem. Quare ſi mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quæ eſt commigratio ex priuatione in habitum, multò magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ eſt commigratio ex habitu in priuationem. Quod ſi hoc abſurdum eſt, abſurdum idem erit, facere mundum aliquando ortum fuiſſe. Antecedens autem probatur. Quicquid interit, ab aliquo intrinſecus occuſante interit, & in aliquid alienum à ſe; cum igitur extra vniuerſum nihil ſit, nec quicquam ab eo alienum exiſtat, ſed (vt eſt apud Platonem) omnia complexu ſuo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis conſtet; mundus igitur interire non poteſt: quare neque vnquam ortus eſt.

*Nota senten-
tiam hanc
Procli.*

Proclus in opere, quod inscribitur *Observationes eorum*, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles, volens tueri Platonem, qui in Timæo dixit, quicquid sentitur generari & interire posse, aduersus Aristotelem qui huic opinioni opposuit cælum, quod cū sentitur visu, generari tamen & interire nequit, sic ait; *nihil enim corpus finitum prædictum est viribus infinitis, ut ipse Arist. 8. Phys. sed mundus finitus est, ut Aristot. ostendit in 1. lib. de Cælo; ergo non habet vires infinitas.* Atqui, quod æternū est, vim infinitam, ut semper sit, habet, unde ipsum cūcūq; hoc est, ætū ab eo quod semper sit, Græcis appellatum esse certum est; quare mundus æternus esse nequit. Inipræ igitur natura, & nasci, & interire potest. Verum, quia coniunctus est cum eo quod verè est, & vires habet infinitas, inde suppeditatur illi immortalitas, & æternitas, Quare si cogitatione mundum ab ipso Deo seimxeris, & motu atque ipso esse priuari necesse est. Hæc Proclus. Si igitur mundus per se finitas vires habet, quod autem huiusmodi est, per se interire potest, quomodo Proclus ait, mundum interire non posse, quia extrinsecus nihil ipsi contrarium occurrere possit? Præterea, si mundus per se caret contrario extrinseco, quod autem tale est, per se interire nequit; mundus igitur per se non potest interire. Proclus igitur pugnanti loquitur, cum in supradicto opere dicit, mundum inipræ natura interire posse, quoniam habet vires finitas, hic autem inquit mundum interire non posse, quia non habet contrarium extrinsecus occurrentem illi.

Deinde, non valet, quicquid oritur, ex aliquo gignitur quod prius erat alienum, & extra ipsum; sed nihil est à mundo alienum, ut extra ipsum, ut vult Plato; ergo mundus non est generatus. Hoc inquit non valet, nam si id ex quo generatus fuit mundus, fuit aliquid formatum, & aliquam speciem habens, siue fuit aliquid, tūc ac in forme, non necesse est nunc aliquid esse extra mundum alienum ab ipso. Nam si id ex quo factus est mundus, aliquam speciem habebat, ipsam deferens, mundi formam suscepit. Quid enim hic remanet alienum à mundo? nam species illa iam interit: subiectum autem illius, est sub forma mundi. Si verò fuit aliquid rædo & informe, id ipsum, cum in generatione mundi cūcūq; materia, elementum, & pars ipsius mundi, non potest dici esse alienum à mundo; non igitur necessarium, si mundus ortus fuit, aliquid nunc esse extra mundum. Neque illud, si præcisè dicatur, verum est, quicquid gignitur, ex contrario gigni: nam substantia gignitur, cui nihil est cōtrarium; in solis autem contrariis est mutua reciprocatio, & commutatio: in priuatione autem & habitu, non ita evenit, dōcūm est necessaria commu-

commutatio ex habitu in priuationem. Vnde Plato ait mundum ex priuatione vel ex inordinato fuisse factum ordinatum, nusquam tamen dixisse legitur, mundum rediturum ad illam priuationem in-formitatis, & inordinationis. Adhæc, concedimus mundum quan-tum in ipso est, posse ad inordinationem, & priuationē redire: omne enim quod ligatum est, vult Plato posse dissolui; *ex quoniam orti estis, inquit in Timæo, immortales esse non potestis: neutiquam tamē dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment, nec frans violentior, quàm consilium meum, quod maxime est vinculū ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus estis tum cūm gignebamini, colligati.* Plato igitur sensit mundum suaptè natura dissolui posse, à Deo tamen immortalitatem ipsi suppeditari. Non ergo pugnant hæc, mūdum Dei munere nunquam esse interiturum, cum tamen ab aliquo initio fuisse conditum. Denique, quod ex ma-teria per motum habuit ortum, id suaptè natura mortale & aliquan-do interiturum est: & quod per motum Phylūm est interiturum, id quoque ortum fuit. Sed quod sua natura est immortale & incor-ruptibile, id potuit de nouo fieri, non ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem, sic est mundus.

VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Q Vicquid interit, id suo ipsius vitio interire solet; at Mundus nullius vitij capax est; ergo non potest inter-ire. Maior patet; nam quod interit, neq; bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neq; malū sit, sed medium, quod enim est huiusmodi, id neque lædere, neque iuvare potest. Vnde fit, vt neque perimere, neque seruire valeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait mun-dum beatum esse Deum, sicut & Deos omnes: & propterea Deorum genus vniuersum, cū vitij nō sit capax, nullam sentire posse imutationem. Non igitur vnquam interi-bit vniuersum, cū in eo nihil insit vitij. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset, nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est.

AD VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Non decet loco demonstrationis, omnibus rebus vti testimonio Platonis, vt potè quem in multis errasse constat: vt in Astro-Dd

nomina, cùm solem, quem Astronomi inter stellas errantes medium collocant, secundum à luna locum tenere dixit. In Philosophia naturali, cùm animarum transmigrationem etiam in corpora ratione carentium, fabulas Pythagoricas sequutus, amplexus est, vt ipse Proclus fateretur in libro, quem pro Timæo contra Aristotelem scripsit. In Medicina, cùm in corporibus viuentium trahendi facultatem negat esse. Præterea, vterum animantem esse voluit, quod rebrobatum est à Galeno. Adhæc, censet stirpes sensus participes esse, quod nec Aristoteli, nec Medicis, nec ipsis Platonicijs probatur. In Philosophia morali, quis nõ de nuditate mulierum, de communione vxorum, de liberorum procreatione, & abortu eius, in libris de Republica decreta reprehendit? Verùm, si quis plura & grauiora Platonis errata subtiliùs vult cognoscere, legat is Eusebium libro 13. de Præparatione Euangelica à cap. 8. ad finem vsque eius libri. Deinde, non sequitur, Plato dixit mūdum esse Deum; ergo non sensit illum esse ortum: vtrumque enim dixisse potuit, & sibi contradixisse. Interdum enim Plato sincerus de Deo sentētijs sequutus est; interdum patrium morem reueritus, & iudicium Socratis reformidans, ad fabulas demolutus est. Genus Deorum expers (inquit Plato) vitij est; atqui mundus Deus est, quis hoc concedat? nam si mundus, qui omnia continet, Deus est, quid erit, quod non sit Deus? rebus itaque inanimatis, & belluis, diuinitatem tribuere oportebit. Quomodo mūdus Deus est, cuius partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur, superiores verò, perpetua conuersione immutantur? Postea, sicut naturalis facultas est causa conseruationis, & vt res sit; sic imbecillitas causa erit, cur non sit: omnis autem facultas finita, necesse est vt deficiat; quare si mundus, vt corpus est, finitæ est facultatis, vt fateretur Proclus, finitam antè facultatem deficere est necesse, & cùm deficit, in id rem ipsam labi oportet, quod contra naturam eius sit, quod autem est cōtra naturā, id cuiusvis rei est vitium, ei que affert interitum; mundus igitur & vitij & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axioma; *Ex nihilo nihil fit*, conatur ostendere mundum non potuisse generari, quippe cùm nihil ante mundum fuerit, ex quo ipse generari potuerit, agendum, huic quoque rationi occurramus. Ars tantum efficit formas accidentarias, non autem substantiam. Natura etiam formas substantiales gignit, nõ autem materiam. Cùm igitur Deus, & artem, & naturam longè antecellat, & formas accidentales, & substantiales, & ipsam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & potestate sua minùs superat naturam, quàm hæc artem excellit. Quare non est illi impossibile ex nihilo aliquid facere. Præterea, aliud est loqui de genera-

neratione vniuscuiusque rei particularis, aliud verò de procreatione vniuersi & omnium entium, quæ ex aliquo subiecto antecedente non potuerunt existere. Et aliud est loqui de prima procreatione rerum, aliud verò de propagatione & successione earundem; illam enim nullum subiectum antecedere oportet, huic autem semper aliquod subiectum subesse debet. Quinimmo, in ipsa communi rerum particularium generatione, cernimus quodammodò aliquid ex nihilo fieri: non enim materia generatur, ac proinde nec totum compositum secundum utramque ipsius partem essentialem de nouo produciitur; sola igitur forma, quæ ante generationem nulla erat (nisi fortasse formas materiæ inhærentes sempiternas esse quispiam existimer) per generationem produciitur. Quæ forma, cum subiectum eius interit, in nihilum videtur recidere. Aut enim in ipsum subiectum commutatur; aut ad alias materias transit: aut ad aliquod proprium totum reduciitur; aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri potest. Quod autem à quibusdam dici solet materiam esse causam procreationum formarum, absurdum est: quomodò enim deterius causa erit melioris, & posterius prioris? forma enim finis est materiæ: dicitur autè materia potentia esse omnes species, non quòd ipsas procreet, sed quòd habilis sit ad naturas formarum recipiendas; veluti tabella scriptoria, potestate est, quæ in ipsa describuntur literæ: non quòd literæ ex tabula nascantur, sed quòd potuissent se literarum characteres recipere. Neque verò potest vna forma eadem numero ex vno subiecto transire in aliud, nam nec forma per se moueri: nec vna numero nisi in vno tantum subiecto singulari esse potest. Nec forma dissoluitur in alia simpliciora, alioquin esset composita. Nec redit ad suum totum, seu ad propriam integritatem, tum quoniam formæ partes non habet, & quantitate caret; tum quoniam difficile est fingere, quæ sit tota forma earum animarum vegetantium, quæ in singulis viuentibus inest, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet. Neq; vna forma in aliam interit, vt seruetur mutua commutatio; talis enim commutatio nõ fit propter formam, sed propter commune subiectum, quod potestatem habet utramvis formam recipiendi. Ad hæc, quod verè generatur, id est, per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo subiecto fieri necesse est; at procreatio mundi non est motus, nec in tempore fit; immediate enim fit à Deo, qui in tempore non operatur. Sed dicet, nec materiam propriè gigni, neq; formam, sed ipsum compositum, idemq; interire: Esto; sed compositum, vt multis placet, re nõ differt à partibus, quare per generationem nulla res noua procreabitur, sed terminus generationis erit tantum vnio & cõcretio simplicium: erit autè generatio nihil aliud; q̃ cõcretio: interitus autè nihil aliud,

quàm secretio, vel placebat antiquis; eueniétque, vt vera sit Empedoclis sententia, affirmáti nullius naturam esse, sed permixtionem tantum, atque mixtorum segregationem. Præterea, ante generationem forma non erat, Aristoteles enim 12. lib. *Metaphy.* text. 16. non vult formam esse priorem composito; nec post interitum forma superstes est; hoc enim si alicui formæ tribuendum est, tantum intellectui cõcedendum erit: in generatione igitur & corruptione compositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur præter formam; sed quoniam tales formæ à composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecutione efficitur, vt cum forma gignitur, & interit, simul eadem ratione compositum gigni, & interire necesse sit.

Verum quid opus est multis? breuibus namque occurri potest argumento: concedendo vniuersum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquam esse coepisse: nam, vt non esse coeperit per motum, ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo, per creationem, proximè à Deo fuisse procreatum. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri; clamet sanè quantum libet; nunquam certè creationem probabit Deo esse impossibilem. Ac nos quidem suprà libro quinto, possibilem esse creationem, multis firmisque rationibus confirmauimus; & quæ contra creationem obiici poterant, omnia repulimus.

DVODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

VNiuerſi elementa, vel manent in ſuis locis naturalibus, quod ipsis est ſecundum naturam: vel circulo mouentur, & neque principium, neque finem habent mouendi. Si igitur vniuerſi elementa in ſuis ſunt locis, neque vllum in alienum locum totum contendit, necesse est vniuerſum expers eſſe mutationis: cum omnia, eaque tota id obtineant, quod ipsis eſt ſecundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quæ mouentur.

AD DVODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

HOc Procli argumentum, duobus ſyllogiſmis nititur. Vnus eſt hic, quæ ſunt in loco naturali, ea ſunt incommutabilia; at vnæquæque mundi pars, tota eſt in loco naturali; partes igitur mundi ſunt incommutabiles; quare qui ex ipsis cõſtat mūdus, mutationis eſt

corpore, in quo inest, sed à virtute motoris pendet; quare si motor liberè, & secundùm voluntatem moueat, tandiù motus durabit, quamdiu ei libuerit; & incipiet tunc, cùm motor incipere voluerit: figura igitur mobilis, non necessariò æternitatem motus concludit.

DECIMVM TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Materia prima, est procreationis & interitus expers; Malioquin alterius materiæ indigeret. Illud autem, cuius gratia materia est, est ipsa procreatio; & materia refertur ad formam, relativa autem simul sunt; relinquitur igitur, vt si materia æterna est, procreatio quoque, cuius gratia illa est; æterna sit, & sint formæ in ipsa, ex æternitate.

AD DECIMVM TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

*Nota opinio-
nem veterum
de intermina-
tis dimensio-
nibus.*

Pythagorici, Platotonici, & Stoici, materiam fecerunt sempiternam; & quamvis nunquam omnis formæ, & qualitatis expers sit per se, tamen informem, & incorpoream esse voluerunt. Huic dixerunt primum omnium, inesse trinam dimensionem, ex qua efficitur corpus quoddâ, quod sua natura solis dimensionibus tribus definitur, & est quasi tumor quidam indefinitus, & solum parui & magni differentia definitur. Hanc item posuerunt commune subiectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile; in omni enim commutatione debet esse aliquod subiectum, quod ab ea forma quæ interit, transeat ad eam, quæ procreatur. Hanc igitur materiam, si producatur, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci. Formæ enim, quia per se non subsistunt, nec seipsas sustentant, ideo materia indigent cùm generantur. Materia verò, quia est receptaculum omnium formarum, easque sustentat, si producit, non indigebit alia natura, ex qua fiat. Præterea, quamvis in procreatione partium vniuersi, materiam præexistere cernimus, in productione tamen totius mundi, non oportet existimare eam præcessisse, sed vnâ cum Mundo, à Deo productam fuisse. Sed dicet, Plato voluit materiam sempiternam esse. Esto; at idem in Timæo, terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuò commutari. Cùm tamen, ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elementis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Eius igitur viri, qui in re tam manifesta sibi contradicit, velle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum sequi, stultum est, cùm ipsemet moneat, vt Socratis paruum, veritatis autem permagnam, curam habeamus.

Adde

Adde, quod nusquam legitur Platonē dixisse, materiā sempiternam esse. Mundum autem ortum esse, clara voce pronuntiat. Vter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult mundum æternum esse; (quod apertè negat Plato) eoque sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam vnà cum mundo cœpisse volumus, quorum alterum Plato manifestè scribit, alterum nusquam apertè negat? Denique, materiam non posse procreari, ab agente naturali, & motu Physico, verum est: à Deo autem, & per creationem, falsum est.

AD DECIMVM QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quicquid gignitur, materia eget, & efficiente: quòd si id non semper est, id fit aut propter efficiens: quòd non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiā, quæ non est semper habilis; aut certè propter vtrumque; quare si mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter materiam, vel propter ipsius mundi effectorem; at Deus mundi opifex, semper ad efficiendum mundum est satis idoneus: cum ipse idem semper permaneat, nec vllò modo immutetur; nam si nunc est idoneus, & ex æternitate fuit; & si ex ipsa æternitate non fuit, nec nunc quidem est idoneus. Materia verò, similiter semper fuit habilis, ad procreationem mundi; cum sit incommutabilis, & semper eadem permanens. Cum igitur, quòd mundus aliquando non fuerit, nec materiæ, nec efficienti, ascribi possit, pro falso habendum est.

AD DECIMVM QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

In hoc argumento, multa sunt vitia: primum est illud, quicquid sit, indigere materia; multa enim solum requirunt efficiens, vt anima rationis compos, quæ & à Deo condita est, & quoniam est immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima, vel non est à Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, sed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichæorum; vel si est producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitum abeat. Neque verò ad ostendendū, non quicquid sit, materia egere, multum interest, siue id ab æterno, siue de nouo factum fuerit. Quemadmodum igitur, qui faciunt mundum sempiternū, & materiā, tamen dicant mundū à Deo fabricatū esse, nolunt

tamen materiam præcessisse constitutionem mundi, sed vnà cum mundo ab æterno producta fuisse: sic etiam nos qui volumus hunc mundum aliquando cœpisse, dicimus materiam simul cum mundo cœpisse. Alterum vitium est, quod sumitur tanquam certum, materiam esse immutabilem & sempiternam, quod falsum est, & à nobis suprâ improbatum fuit. Tertium vitium est, quod duplex tantum causa assignatur, propter quàm mundus non semper esse potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum sit causa, sed alia, quæ prætermissa fuerit, nimirum, quod repugnet naturæ ipsius operis; æquale esse suo opifici, & repugnet mundo ipsum cœternum esse Deo, à quo fuit conditus; vel quia Deus ad manifestationē suæ gloriæ & perfectionis, melius esse iudicauit mundū fieri de nouo, quàm illum esse ab æterno; vel quia ex parte mundi repugnat ipsum esse æternum; cum huic positioni, multa, quæ sunt perspicue falsa, absurda, & impossibilia, sint necessariò consequentia; id quod suprâ breuiter ostendimus, & accuratiùs, ac diligentius infrâ docebimus.

DECIMUMQVINTVM ARGVMENTVM PROCLII.

PArtes mundi, nempe cœlum, & quatuor elementa, sunt æterna; ergo etiam mundus; neque enim totum ignobilius est suis partibus, cum sit id cuius gratia partes sunt, & non è contrario. Cœlum autem Platoni sempiternum esse placuit; quod vel motus eius, qui fit in orbem, apertè declarat: nam ortus, & interitus inest iis quæ habent contrarium. Præterea, vnum vni tantum propriè est contrarium, vt à Platone explicatum est in Protagora; cum igitur cœlum contrario careat: nam si cœlo aliquid contrarium esset, motui quoque eius, alius motus contrarius inueniretur, at quis is esse potest? Cū enim tres sint motus simplices, circularis, & rectus, qui duplex est, vnus qui sursum fit, alter qui deorsum: quis erit horum, circulari contrarius? nō is qui sursum fit, nam opponitur ei, qui fit deorsum; nec is qui fit deorsum, aduersatur enim ei qui fit sursum; & iam positum est vni vnum tantum contrarium esse; relinquatur igitur, neque motui cœlesti, neque ipsi cœlo quidpiam esse contrarium. Quare corpus erit diuersum ab iis, quæ ortum habent & interitum, vt
sunt.

sunt quatuor elementa, & quæ ex ipsis fiunt. Porro, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, & intereant, nihilominus tamen semper suum statum naturalem retinent in suis locis remanentia. Mixta verò, non partes mundi sed potius effecta dici debent; ad quæ procreanda, Dij, ut est apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutuuntur, quas iterum restituant illis: quod dictum est propter resolutionem mixti in elementa, ex quibus conflatum erat. Ex iis igitur, & verè & conuenienter Platonicis decretis, atque principiis, demonstratum est, mundum sempiternum esse.

AD DECIMVM QVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmandam æternitatem mundi, testimoniis eius abutitur, velut etiam nunc, affirmans cælum secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublu-
narium corporum longè dissimilem, hoc dicens conuenienter magis doctrinæ Aristotelis quàm Platonis; videndum est, an Plato ita senserit; an potius, ut nos ostendemus, contrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit cælo motum circularem, qui diuersus est à motibus omnium elementorum; ergo voluit illud esse diuersum ab illis. Procederet sanè argumentum, si Plato fecisset cælum, vel corpus simplex, vel compositum, sed inanimum; tale enim argumentum ex motu naturali ductum, in simplicibus corporibus, & compositis inanimatis robur habet, ut videre licet apud Arist. in 1. de Cælo. At cum Plato dicat cælum ex quatuor elementis, maiori tamen ignis portione, constare; ipsumque animatum & ab anima motu cieri velit, planum est Platonem attribuisse rotundam conuersionem cælo, non quatenus corpus est seiunctum ab anima, sed quatenus est animal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progressionis, qui fit ad anteriora, naturalis est ipsi, non ratione corporis, fortasse enim illi aduersatur, sed ratione animæ. Præterea, quid dicemus de stirpibus, quæ vnà cum solis conuersione circumferuntur, quamobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Procli, cuiusnam simplicis corporis naturalis est eiusmodi motus? Anima igitur cæli circularem motum illi tribuit, ut adducat ipsum, quoad eius fieri potest, ad imitationem mentis & Intelli-

*An motus cæ-
li circulari ar-
guat ipsū se-
cundū Platonis
doctrinā, non
esse cōpositum
ex elementis.*

quàm secretio, vel placebat antiquis; eueniétque, vt vera sit Empedoclis sententia, affirmáti nullius naturam esse, sed permixtionem tantum, atque mixtorum segregationem. Præterea, ante generationem forma non erat, Aristoteles enim 12. lib. Metaphys. text. 16. non vult formam esse priorem composito; nec post interitum forma superstes est; hoc enim si alicui formæ tribuendum est, tantum intellectui cōcedendum erit: in generatione igitur & corruptione compositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur præter formam; sed quoniam tales formæ à composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecutione efficitur, vt cum forma gignitur, & interit, simul eadem ratione compositū gigni, & interire necesse sit.

Verum quid opus est multis? breuibus namque occurri potest argumento: concedendo vniuersum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquam esse cœpisse: nam, vt non esse cœperit per motum, ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo, per creationem, proximè à Deo, fuisse procreatum. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri; clamat sanè quantum libet; nunquam certè creationem probabit Deo esse impossibilem. Ac nos quidem suprà libro quinto, possibilem esse creationem, multis firmisque rationibus confirmauimus; & quæ contra creationem obiici poterant, omnia repulimus.

DUODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Vniuersi elementa, vel manent in suis locis naturalibus, quod ipsis est secundum naturam: vel circulo mouentur, & neque principium, neque finem habent mouendi. Si igitur vniuersi elementa in suis sunt locis, neque vllum in alienum locum totum contendit, necesse est vniuersum expers esse mutationis: cum omnia, eaque tota id obtineant, quod ipsis est secundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quæ mouentur.

AD DUODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Hoc Procli argumentum, duobus syllogismis nititur. Vnus est: Hic, quæ sunt in loco naturali, ea sunt incommutabiles; at vnaquæque mundi pars, tota est in loco naturali; partes igitur mundi, sunt incommutabiles; quare qui ex ipsis constat mundus, mutationis erit expers.

expers. Alter syllogismus, hic est: quæ in orbem mouentur, neque principium, neque finem habent sui motus; cælum autem versatur in orbem, neque principium igitur habuit vnquam motus, neque finem est habituturum. Sed in priori, illud falsum est, quicquid manet in suo loco naturali, esse immutabile. Elementa enim contigua, vt aër, & ignis, aqua, & aër, terra, & aqua, in suis locis naturalibus posita, tametsi cognata, & vt aiunt, symbola sint, tamen quoniam semper altera qualitate sibi inuicem aduersantur, mutuè alterari, & commutari necesse est.

Deinde, cùm ait elementum manens in suo loco, esse immutabile vel intelligit de mutatione, quæ est secundum locum, vel de alia: vtrumuis falsum est; nam multas partes cuiuslibet elementi, sæpenu- merò à suis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoueri cernimus: aqua item in sua manens integritate, sæpe incælescit, frigescit, discutitur in halitum, vertitur in aërem, & in se computrescens, sex- centas procreat animalium formas. Terram etiam in loco suo im- mutari, declarant tam multæ stirpium, & metallorum species, quæ ex ipsa procreantur. At dicet, partes elementi possunt immutari, in- tegrum autem, & totum elementum, nequaquam. Verùm, hoc est petitio principij; nam qui negat mundum æternum esse, partes eius omnino immutabiles esse, itidem negabit: de vtroque enim par du- bitatio est. Præterea, si nulla pars elemēti est immutabilis, quomodo Proclus absque demonstratione sumit, totum elementum esse im- mutabile? cùm partium commutatio, contrarium sentire suadeat? Eadem enim est natura partium elementi, & totius elementi; quare si partes sunt corruptibiles, totum item suapte natura est corrupti- bile. Vel igitur aliquando interibit, id quod nos asserimus, vel nun- quam; & sic fiet, vt, quod corruptibile, nunquā corrūpatur: quod & repugnat naturæ, & aduersatur iis quæ traduntur ab Arist. in 1. de Cælo: quinimò Aristot. ex motu, & quiete partium terræ in centro (neque enim contingit totum elementum terræ simul moueri ad centrum) argumentatur, totius terræ naturalem locum esse cētrum.

Neque verò Proclus, illud rectè concludit, cùm ait, motus circula- ris caret principio, & fine; ergo est æternus. Nam in antecedente, vel loquitur de principio & fine durationis, & ita petit principium, vt per se manifestum est: vel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non valet consequentia. Etenim, idem posset de motu cuiuslibet globi dici: in tali enim motu non licet cer- tum principium sumere, aut finem, ex parte globi; non proinde tamen quispiam dicet, aut nunquam cœpisse motum globi, aut nun- quam esse desiturū. His accedit, quòd duratio motus, non à subiecto

Dd iij

corpore, in quo inest, sed à virtute motoris pendet; quare si motor liberè, & secundùm voluntatem moueat, tandiu motus durabit, quamdiu ei libuerit; & incipiet tunc, cùm motor incipere voluerit: figura igitur mobilis, non necessariò æternitatem morus concludit.

DECIMVMTERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Materia prima, est procreationis & interitus expers; Malioquin alterius materiæ indigeret. Illud autem, cuius gratia materia est, est ipsa procreatio; & materia refertur ad formam, relatiua autem simul sunt; relinquatur igitur, vt si materia æterna est, procreatio quoque, cuius gratia illa est; æterna sit, & sint formæ in ipsa, ex æternitate.

AD DECIMVMTERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Nota opinionem veterum de interminatione dimensionibus.

Pythagorici, Platotonici, & Stoici, materiam fecerunt sempiternam; & quamuis nunquam omnis formæ, & qualitatis expers sit per se, tamen informem, & incorpoream esse voluerunt. Huic dixerunt primum omnium, inesse trinam dimensionem, ex qua efficitur corpus quoddâ, quod sua natura solis dimensionibus tribus definitur, & est quasi tumor quidam indefinitus, & solum parui & magni differentia definitur. Hanc item posuerunt commune subiectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile, in omni enim commutatione debet esse aliquod subiectum, quod ab ea forma quæ interit, transeat ad eam, quæ procreatur. Hanc igitur materiam, si producatur, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci. Formæ enim, quia per se non subsistunt, nec seipsas sustentant, idè materia indigent cùm generantur? Materia verò, quia est receptaculum omnium formarum, easque sustentat, si producitur, non indigebit alia natura, ex qua fiat. Prætereà, quamuis in procreatione partium vniuersi, materiam præexistere cernimus, in productione tamen totius mundi, non oportet existimare eam præcessisse, sed vnâ cum Mundo, à Deo productam fuisse. Sed dicet, Plato voluit materiam sempiternam esse. Esto; at idem in Timæo, terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuò commutari. Cùm tamen, ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elementis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Eius igitur viri, qui in re tam manifesta sibi contradicunt, velle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum sequi, stultum est, cùm ipsemet moneat, vt Socratis paruum, veritatis autem permagnam, curam habeamus.

Adde

Adde, quod nusquam legitur Platonē dixisse, materiā sempiternam esse. Mundum autem ortum esse, clara voce pronuntiat. Vter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult mundum æternum esse; (quod apertè negat Plato) eoque sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam vnā eum mundo cœpisse volumus, quorum alterum Plato manifestè scribit, alterum nusquam apertè negat? Denique, materiam non posse procreari, ab agente naturali, & motu Physico, verum est: à Deo autem, & per creationem, falsum est.

AD DECIMVM QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quicquid gignitur, materia eget, & efficiente: quòd si id non semper est, id fit aut propter efficiens: quòd non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiā, quæ non est semper habilis; aut certè propter vtrumque; quare si mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter materiam, vel propter ipsius mundi effectorem; at Deus mundi opifex, semper ad efficiendum mundum est satis idoneus: cùm ipse idem semper permaneat, nec vllò modo immutetur; nam si nunc est idoneus, & ex æternitate fuit; & si ex ipsa æternitate non fuit, nec nunc quidem est idoneus. Materia verò, similiter semper fuit habilis, ad procreationem mundi; cùm sit incommutabilis, & semper eadem permanens. Cùm igitur, quòd mundus aliquando non fuerit, nec materiæ, nec efficienti, ascribi possit, pro falso habendum est.

AD DECIMVM QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

In hoc argumento, multa sunt vitia: primum est illud, quicquid fit, indigere materia; multa enim solum requirunt efficiens, vt anima rationis compos, quæ & à Deo condita est, & quoniam est immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima, vel non est à Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, sed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichæorū; vel si est producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitum abeat. Neque verò ad ostendendū, non quicquid fit, materia egere, multum interest, siue id ab æterno, siue de nouo factum fuerit. Quemadmodum igitur, qui faciunt mundum sempiternū, & materiā, tametsi dicant mundū à Deo fabricatū esse, nolunt

tamen materiam præcessisse constitutionem mundi, sed vnà cum mundo ab æterno productā fuisse: sic etiam nos qui volumus hunc mundum aliquando cœpisse, dicimus materiam simul cum mundo cœpisse. Alterum vitium est, quod sumitur tanquam certum, materiam esse immutabilem & sempiternam, quod falsum est, & à nobis suprâ improbatum fuit. Tertium vitium est, quod duplex tantum causa assignatur, propter quā mundus non semper esse potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum sit causa, sed alia, quæ prætermittenda fuerit, nimirum, quod repugnet naturæ ipsius operis; æquale esse suo opifici, & repugnet mundo ipsum cœternum esse Deo, à quo fuit conditus; vel quia Deus ad manifestationē suæ gloriæ & perfectionis, melius esse iudicauit mundū fieri de nouo, quā illum esse ab æterno; vel quia ex parte mundi repugnat ipsum esse æternum; cum huic positioni, multa, quæ sunt perspicue falsa, absurda, & impossibilia, sint necessariò consequentia; id quod suprâ breuiter ostendimus, & accuratiùs, ac diligentius infrâ docebimus.

DECIMUMQVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Partes mundi, nempe cœlum, & quatuor elementa, sunt æterna; ergo etiam mundus; neque enim totum ignobilius est suis partibus, cum sit id cuius gratia partes sunt, & non è contrario. Cœlum autem Platoni sempiternum esse placuit; quod vel motus eius, qui fit in orbem, apertè declarat: nam ortus, & interitus inest iis quæ habent contrarium. Præterea, vnum vni tantum propriè est contrarium, vt à Platone explicatum est in Protagora; cum igitur cœlum contrario careat: nam si cœlo aliquid contrarium esset, motui quoque eius, alius motus contrarius inueniretur, at quis is esse potest? Cū enim tres sint motus simplices, circularis, & rectus, qui duplex est, vnus qui sursum fit, alter qui deorsum: quis erit horum, circulari contrarius? nō is qui sursum fit, nam opponitur ei, qui fit deorsum; nec is qui fit deorsum, aduersatur enim ei qui fit sursum; & iam positum est vni vnum tantum contrarium esse; relinquitur igitur, neque motui cœlesti, neque ipsi cœlo quidpiam esse contrarium. Quare corpus erit diuersum ab iis, quæ ortum habent & interitum, vt sunt.

sunt quatuor elementa, & quæ ex ipsis fiunt. Porro, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, & intereant, nihilominus tamen semper suum statum naturalem retinent in suis locis remanentia. Mixta verò, non partes mundi sed potius effecta dici debent; ad quæ procreanda, Dij, ut est apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutantur, quas iterum restituant illis: quod dictum est propter resolutionem mixti in elementa, ex quibus conflatum erat. Ex iis igitur, & verè & conuenienter Platonici decretis, atque principiis, demonstratum est, mundum sempiternum esse.

AD DECIMUM QUINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

QVoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmandam æternitatem mundi, testimoniis eius abutitur, velut etiam nunc, affirmans cælum secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublu-narium corporum longè dissimilem, hoc dicens conuenienter magis doctrinæ Aristotelis quàm Platonis; videndum est, an Plato ita senserit; an potius, ut nos ostendemus, contrarium. Plato (inquit Pro-*An motus cæ-
li circulari ar-
guat ipsū se-
cundū Platonis
doctrinā, non
esse cōpositum
ex elementis.*clus) tribuit cælo motum circularem, qui diuersus est à motibus om-nium elementorum; ergo voluit illud esse diuersum ab illis. Procederet sanè argumentum, si Plato fecisset cælum, vel corpus simplex, vel compositum, sed inanimum; tale enim argumentum ex motu natu-rali ductum, in simplicibus corporibus, & compositis inanimatis ro-bur habet, ut videre licet apud Arist. in 1. de Cælo. At cum Plato di-cat cælum ex quatuor elementis, maiori tamen ignis portione, con-stare; ipsumque animatum & ab anima motu cieri velit, planum est Platonem attribuisse rotundam conuersionem cælo, non quatenus corpus est seiunctum ab anima, sed quatenus est animal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progressionis, qui fit ad anteriora, naturalis est ipsi, non ratione cor-poris, fortasse enim illi aduersatur, sed ratione animæ. Præterea, quid dicemus de stirpibus, quæ vnà cum solis conuersione circumferuntur, quamobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? di-cat nobis Procli, cuiusnam simplicis corporis naturalis est eiusmodi motus? Anima igitur cæli circularem motum illi tribuit, ut addu-cat ipsum, quoad eius fieri potest, ad imitationem mentis & Intelli-

gentiæ, in cuius actione, vt Platoni placet, perfectè inest conuersio, & motus circularis. Quemadmodum igitur, vt sunt diuersa genera animantium, volatiliū, terrestriū & aquatiliū, sic anima, quæ in ipsis est, diuersos motus exercet, & ad tales motus exequendos, natura diuersas figuras eorum corporibus accommodauit, cum tamen omnia corpora ipsorum ex elementis pariter composita sint: sic etiā cælum, quamuis ex elementis conflatum fuerit, ob diuersitatem tamen animæ à qua cietur, & figuram, & motum diuersum à moribus omnium elementorum sortitum est. Adde, quod si proprium est animantis mouere seipsum, vt est apud Platonem 10. libr. de Leg. & aliis in locis; cum cælum Plato animatum faciat, aliquem motū habebit ab anima sua, qui præter circularem, alius esse nequit. Hæc igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter se, vt & cælum conflatum sit ex elementis, quatenus corpus est, & nihilominus tamen, quoniam animatum est animam habens diuinam, longè diuersam multoque præstantiorem iis, quæ sunt in caducis & mortalibus animantibus, morum accipiat ab anima sua diuersum à motibus elementorum.

Quid si dicamus cælum, quoniam ex purissimo igne ferè conflatum sit, supernum locum occupasse, ibique constituisse, motum autem circularem, quo circumfertur, ab alio principio, ab anima nimirum accepisse? quemadmodum in elementis, quæ in suis locis naturalibus manent, idem affirmamus: nam ignis qui est sub concauo Lunæ, nec sursum nec deorsum, mouetur sed motu orbis cui cohæret, circumagitur. Quod igitur cælū, siquidem simile est elementis, neque deorsum feratur, neque sursum, causa est, quoniam in suo loco naturali existit, nullum enim elementum in suo loco naturali manens, potest ab eo vlllo genere motus naturaliter dimoueri, sed tantummodò vi; quod autē in suo loco manens cælum in orbem feratur, facit id quidem anima cælestis, cuius ipsum est proximum instrumentum: quæ anima, cum vt intelligibilem conuersionem, & perfectissimum illum motum circularem, qui menti & Intelligentiis inest, in mundo sensibili, & in omniū corpore nobilissimo exprimat; tum vt res, quæ sub luna sunt, temperato siderū motu regnat, conseruet, atque moderetur, motum circularem cælo impartitur.

Sed pergamus ad alia, quæ Proclus in suo argumēto sumit, expendenda. Ac primò quidem Proclus sibi contradicit; nam ait ea quæ oriuntur & intereunt, non esse partes mūdi, sed potius effecta: idem quoque dicit, partes elementorum oriri & interire: cum igitur quicquid est pars partis, sit pars totius, vt quia manus est pars corporis, & digitus est pars manus, erit etiam digitus pars corporis: si partes elementorum non sunt partes mundi, neque ipsa elementa erunt; quod

est

est absurdum: quòd si sunt partes mundi, cùm oriantur & intereant, falsa erit opinio ipsius affirmantis partes mundi ab ortu, & interitu alienas esse. Præterea, si causa ortus, & interitus est contrarietas, ut ipse Proclus dixit; talis autem contrarietas, non modò in partibus elementorum, sed etiam in ipsis totis elementis primò, & per se inuenitur, totum elementum ab ortu, & interitu alienum non erit. His adde, quod suprà dictū fuit, cùm totum nihil aliud sit, quàm suæ partes coniunctim sumptæ, & cùm in corporibus simplicibus & homogeneis, cuiusmodi sunt elementa, eadē sit ratio cuiuslibet partis atq; totius, si omnes partes elementi sunt caducæ, totum item caducum, & mortale esse necesse est. Quid? quòd non potest aliquid manere idem numero totum, variatis omnibus partibus eius? Cùm igitur nullum elementum, idem numero semper maneat, ut potè cuius omnes partes varientur, sanè videtur simile figmento, totum elemētum ab ortu, & interitu vindicare. Illud autem, neq; verum, nec Platoni cōsentiens videtur, corpora mixta non esse partes mundi, sed potius esse *An mixta sint partes mundi.* id enim, cuius detractiōe, vel abientia, aliquid imperfectum, & diminutum est, suamque perdit integritatem, sine dubio, vel pars eius, vel ad substantiam ipsius pertinens censerī debet; hæc enim duo, totum & perfectum reciprocantur, ut docet Aristoteles 3. Phys. tex. 64. quod igitur facit ad perfectionē alicuius, id quoque ad eius integritatem pertinet, ac proinde pars illius est; sed Plato vult in Timæo, nisi adsint mortalia animantium genera, mundum non fore perfectum; hæc igitur in ipsis mundi partibus numerari debet. Verba Platonis in Timæo hæc sunt: inducit enim Deum opificem Vniuersi præscribentem Diis, ea quæ facturi erant, ad hunc modum; *Tria genera nobis reliqua sunt, eaque mortalia, quibus prætermisiss, cæli absolutio perfecta non erit; omnia enim genera animantium complexu suo non tenebit, teneat autem oportet, ut ei ne quid absit: quæ si à me effecta sint, Deorum vitam possunt adæquare; ut igitur mortali conditione generentur, et uniuersum verè sit uniuersum, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminiq; vim meā, qua me in vestro ortu usum esse meministis.* Si genera igitur animantium mundo desint, mundus Platoni non erit perfectus; censeat igitur is, animantia in mundi partibus esse numeranda. Et rectè sanè, nam mixta perfectiora sunt elementis; & hæc illorum causa sunt constituta. Denique, siue hoc quòd omnia continet, mundum appelles ab ornatu; siue uniuersum, omne, ac totum, ut potè cuius amplexu omnia coarctantur; negare non potes, eius partes esse & quidem potiores, corpora mixta, quippe quæ, cum varietate, tum perfectione naturæ, multum præstent elementis.

Platonē autē sensisse, ex quatuor elemētis, tum cælum, tū mūdum

Pulchra dis- totum esse coagmentatum, ex iis quæ subiungam, perspicuum erit.
putatio, an In Timæo sic ait; *Plato sensu* *cælū esse com-* *positū ex ele-* *mentis.* In Timæo sic ait; *Et hic mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc ipso quod ipse solus, atque unus esset, idcirco singularem Deus hunc mundum, atque unigenitum procreauit. Corporeum autem, atque aspectabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porro igni vacuum videri potest; nec verò tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terra sit expers. Quamobrem mundum efficere moliens Deus, terram primum ignemque iungebat. Et quæ sequuntur usque ad illa verba; Earum autem quatuor rerum, quas supradixi, sic in omni mundo, partes omnes collocatae sunt, ut nulla pars cuiusvis generis excederet extra, atque in hoc universo inessent genera illa uniuersa. Ex quibus verbis apertum est, Platonem, & cælum, & totum mūdum ex quatuor elementis constituuisse. In cælo autem, plurimum ignis substantiæ inesse dixit. Nam cum quatuor sint animantium genera; vnum cæleste, atque diuinum; alterum pennigerum, & aëreum; tertium aquatile; terrenum quartum; diuinæ animationis (inquit Plato) speciem, Deus maximè faciebat ex igni } ut & splendidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. Cumque eum similem vniuersi naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundauit, comitantēque eum sapientia, optimæ mētis effecit, circumque omne cælum æqualiter distribuit, ut hunc varietate distinctum benè Græci, Κόσμον, nos lucentem & ornatum mundum nominaremus. Hæc ex Platone. Quæ verò aduersus hanc Platonis sententiam in 1. Meteororum Arist. scribit, parui momenti sunt apud Platonicos. Si enim, inquit Aristoteles, cælum igneum esset, cum incredibili propemodum excessu hunc mundum inferiorem superet, iam pridem, omnia, quæ continentur in ipso, incendio consumpta fuissent. Sed ipsi respondent, cum elementum ignis contineat cætera elementa, ac proinde multis partibus maior sit illis, qui sit, ut quæ ab eo continentur, non similiter conflagrauerint? Deinde Aristoteles lib. 2. de Generat. rex. 20. & 21. ait ignem elementarem, nostrati igni diuersum esse: hūc enim non esse simplicem, sed mixtū, & habere caloris excessum, vimque vrendi & absumendi corrupēdīq; corpora: illum autem minimè: quemadmodum nix, seu glacies, seu gelu, frigidi est excessus; naturalis enim ignis vitam potius impartendi, quàm vrendi viribus præditus est, ceu in nobis insitus calor. Prætercà, quo ignis est in tenuiori materia, eo minorem vim habet vrendi, ut ferrum candens magis vrit, quàm carbo, & flamma, quàm elementaris ignis; cum igitur cælum ex purissimo tenuissimōq; igni constet, mirandum non est, si quamuis magnitudine multū excedat, ea tamen quæ sub ipso sunt, nequaquam incendat.*

Platonis autem præcipui interpretes, idem quod nos supra docuimus sensisse Platonem, asseuerant. Taurus (ut refert Philoponus) in 1.

in i. comm. in Timæum, postquam locum Platonis à nobis suprà citatū exposuit inquit, *Theophrastus inquit quod si aspestabile & tractabile ex terra sunt & igni, ex his cælum, & astra constabunt; non sunt autem hac ex illis, quantum corpus introducens, quod versatur in orbem. Verum, ubi quintum corpus illud esse docueris, tunc hisce contradicatur.* Hæc Taurus. Qui non modò vult cælum, & mundum ex quatuor elementis cōcretum esse, sed etiam aduersatur Theophrasto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Aristotelis sententia introducenti. Porphyrius in expositione eorundem verborum, idem sentit: & post multa, subiūgit hæc; *Mundum ex quatuor constitutum esse elementis, disertè dicit Plato, quasi quintū illud corpus, quod ab Arist. & Archyta inducitur, non esse passauerit.* Proclus quoque, tum in expositione Timæi, tum in eo libro, qui inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo cōtradixit Aristoteles, postquā multis verbis explicuit, quomodò vniuersum ex quatuor elementis constet, & cælum ex igne, itēque astra: postremò subiungit hæc; *non igitur, quasi peregrinam in vniuerso cælorum naturam inducere oportet, sed illic summam perfectionem naturæ eorum, quæ hic visuntur constituentes, per illā, eamque quæ illis sit cognata, his corporibus ortum tribuere.* Plotinus in lib. de Mundo, eandem quam nos, Platoni sententiam tribuit, eamque multis verbis, & explicat, & tuetur, aduersus Arist. cuius verba, ne sim prolixus, hic non ascribo. Postremò, Aristoteles Platonis discipulus, sententiam, quam Platoni adscripsimus, reprehēdens, fecit cælum quintum quoddam corpus ab elementis diuersum. His accedit, quod Plato, non agnouit corpus aliud simplex præter quatuor elementa; sic enim in Timæo scribit; *dicens est igitur cuiusmodi potissimum quatuor corpora fiant; nam si hoc semel erimus consecuti, procreationis terræ & ignis, & eorum, quæ pro rata portione in medio eorum interiecta sunt, veritatem facile consequemur: tum enim nemini concedemus, pulchriora iis, quæ sub aspectum cadant, corpora usquam inueniri, quorum quodque ad suum genus referatur.* Si igitur Plato negat vllū corpus esse pulchrius his quatuor elementis, aut his quæ fiunt ex ipsis, proculdubio non putauit cælum esse omninò diuersum ab illis. At dicet aliquis, Platonem, quinque solidarū figurarum, quæ rectis constituantur lineis, & planis similibus, ac naturæ eiusdem, cuiusmodi sunt cubus, pyramis, octaedrum, icosaedron, dodecaedrum, quatuor priores, quatuor elementis attribuire; nimirum terræ cubum, pyramidem igni, icosaedrum aquæ, octaedrum aëri, postremam autem, dodecaedrum, sine dubio cælo adscribere: quæ re is nō obscurè indicauit, sicut figuram, sic etiam naturam cæli, diuersam esse ab elementis. Sed hi errant, non enim Plato, illa figura dodecaedri Deum vsum esse ait ad compositionem cæli, sed ad vniuersitatis constitu-

*Testimonia
Platonis
quod cælum
secundū Pla-
tonem sit com-
positum ex
elementis.*

tionem: vt ex iis verbis quæ sunt in Timæo, perspicuum est; *cum præterea*, inquit, *quintæ quædã sit compositio, ea Dem ad vniuersi constitutionẽ est vsus, eãque figurauit, & descripsit vniuersum.* Hæc pluribus differuimus, vt demonstraremus, Platonem cælum nõ esse talem quãdam naturam diuersam ab elementis, qualem induxit Aristoteles, sed esse ex elementis compositum.

DECIMUMSEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Materia sempiterna est, & per se habilis ad suscipiendas formas; vel igitur formæ in ea semper extiterunt, & semper erunt, & sic mundus principio, & fine carebit: vel non semper fuerunt, aut erunt; quod est absurdũ: quomodò enim materia ex æternitate formis caruit, ad quas suscipiendas semper fuit habilis? Sed fortè dices, ab æterno materiam habuisse formas vagas, imperfectas, & inordinatas; postea verò, productas fuisse formas perfectas. Verùm id dici nequit, cum enim materia per se, ac semper habilis sit ad suscipiendas formas perfectas, nulla potest reddi causa, cur non ab æterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit priùs habere formas imperfectas, vt deinde perfectas habere posset? quod autem Plato, materiam priùs immoderatè, ac inordinatè motam fuisse dicit, id non ita accipiendum est, vt priùs fuerit inordinata, deinde ordinata; sed cogitare debemus, cum illis verbis exprimere voluisse, qualisnam materia ex se, & suapte natura esset, nisi ab opifice mundi distincta, & exornata fuisset.

AD DECIMUMSEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quid sit illud, quod dixit Plato, ante mundi esse etionẽ, vago & inordinato motu, agitatũ fuisse?

A Eternitas materiæ, qua fulcitur argumentum, iam suprà improbata fuit: quare necessarium non esset pluribus verbis hoc argumentum refellere. Sed illud falsum est, Platonem, per id, quod inordinatè mouebatur, intellexisse materiam primam; Porphyrius enim ait intelligenda esse corpora naturalia, ex quibus mundus coagmentatus est; quæ quoniam naturalia sunt, mouentur illa quidem, verùm nisi ab opifice mundi in ordinem digesta essent, & suum quodque situm, & locum ab architecto mundi accepissent, turbato & vago motu

motu agitata fuissent; vt naus dum gubernatore, & currus cùm auriga destituitur. Id autem Platonem sensisse, illa verba indicant; *Quicquid enim erat quod sub cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, nō tranquillum, & quietum, sed immediatē agitatū & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.* Quænam, inquit Porphyrius, sunt, quæ sub sensum cadunt, nisi corpora? materia enim, cùm secundum Platonem vix aut ne vix quidem spuria cogitatione comprehendatur, in iis quæ sub sensum cadunt, numerari non debet.

DECIMVM SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Exemplar mundi, Plato dicit esse vnigenum, sempiternum, & numeris omnibus absolutum; cùm igitur Deus mundum fecerit huic exemplo simillimum, quemadmodum fecit mundum vnum & absolutum, sic etiam sempiternum fecisse credendum est. Imago enim, vt perfecta sit, debet omninò similis esse exemplari. Si igitur mundus ortum, & interitum habet, nulla ex parte similis erit exemplari; sin autem, vel careat interitu habens ortum, vel careat ortu, habens interitum, non vtraque ex parte, sed ex altera tantum exemplari similis erit.

AD DECIMVM SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Hoc argumentum, idem est propemodum, cum quarto superius posito, ac refutato; quocirca eandem habere debet solutionem. Plato autem vult mundum ita similem esse exemplari, vt quemadmodum exemplar ex omni constat æternitate, sic mundus per omne tempus perpetuò, & procreatus, & instans, & futurus sit. Lege Timæum ibi; *vbi autem moueri, & viuere, sempiternorum Deorum factū a se simulachrum, intellexit Pater qui procreauit, opere delectatus est, &c.* Cùm igitur Plato velit mundum, ita similem esse exemplari, vt sicut illud per omne æuū, sic mundus duret per omne tempus, debuit sanè Proclus ostendere, Platonem fecisse tempus ex vtraque parte infinitum; vt inde concludere posset, mūdum ex sententia illius, sempiternum esse; sed id Proclus callidè tacitus prætermisit, quia probare non poterat. In Timæo enim Plato sic ait; *Tempus, inquit, vnā cum cælo factum est, vt simul generata, simul etiam dissoluantur, si quando illa eorum futura erat dissolutio: & iterum, nam dies, noctes, menses, & annos, cū ante natū cælū in*

natura non essent, demum voluit procreari, cum cælum productū est in natura. Huic rei fidem facit Arist. lib. 3. Phy. tex. 10. ita scribens; *Plato tempus generat solus, cum cælo enim ipsum simul esse factū, cælū autem factum esse ait.* Quod si Proclus contendat, mundum exemplari suo esse oportere omnino similem, cum exemplar mundi sit, immutabile, indiuisibile, totum esse simul in se habens, non sensibile, sed tantum intelligibile, cur mundus etiam, (siquidem cum omnibus rebus exemplari necesse est esse quàm simillimum) non est immobilis, indiuisibilis, incorporeus, denique talis, qualis non est, nec esse potest.

DECIMOCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

SI in Deo duæ sunt voluntates, vna vt non sit aliquid inordinatum, quod Plato indicat illis verbis. [cum enim constituisset Deus nihil mali admiscere, ex inordinato ipsum adduxit in ordinem.] Altera, vt vniuersum benè colligatum, & ordinatum conseruetur, quam innuit Plato illa oratione, [nam cum voluntatem, & consilium meum nacti sitis, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa quibus estis, tum cū gignebamini colligati, &c.] necesse igitur est, has voluntates, aut semper esse in Deo, aut interdum vtramque, vnam prius, alteram posterius; at interdum esse, interdum autem non esse, non conuenit ei, qui semper est, & immutabilis semper perseuerat: & prius, ac posterius in iis tantum insunt, quæ tempori subiecta sunt: quod si vtraque voluntas semper quod vult efficit, semper igitur, & inordinatum obliteratur propter perpetuam voluntatem, vt ipsum non sit, & ordinatum conseruatur propter voluntatem, vt ipsum sit perpetuum, cum vtraque voluntas sit semper. Quare si sit vtrumque semper, non prius erit inordinatum, quàm ordinatum, nec ordinatum, quàm inordinatum: quod si id quod ordinatum est, principio & fine caret; mundus autem nihil aliud est, quàm ordo, & id quod adductum est in ordinem; mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

A D

AD DECIMVM OCTAVVM ARGVMENTVM PROCLII.

Deus semper vult, vt non sit aliquid inordinatum; inordinatum enim, Deus, & natura refugit; non tamen idè sequitur, vt si semper vult non esse inordinatum, aut semper vult esse ordinatum, ipsum ordinatum semper sit: semper enim Deus, vt ait Plato, vult bonis omnibus mundum explere, non tamen omnibus bonis semper mundus expletus est. Semper vult Deus, non esse malum, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quàm ad Deum causa est referenda; malorum autem, alia quæpiam est requirenda causa, mali enim causa, non est dicendus Deus; non tamen idè sequitur, vt malum semper non sit in mundo. Postremò, semper vult Deus ea quæ sunt in mundo, non tamen necessarium est ea semper fieri, aut esse. Quamvis igitur Deus semper velit aliquid, vult tamen illud esse, sicut natura eius patitur. Et ipse quidem semper voluit mundum esse talem qualis nunc est, sed non voluit, vt mundus semper talis esset. Est igitur æternitas in volitione Dei, sed non in effectione mundi.

Deinde, non si quod Deus vult, aliquando est, aliquando non est, idè dicere oportet Deum interdum hoc, interdum illud velle. Vna est enim, & simplex Dei voluntas, cuius vnaquæque res particeps est, quoad natura ipsius patitur. Vult Deus omnia esse similia sibi, vult esse bona, & conseruari: similitudinis tamen, bonitatis, & conseruationis ratio, non eadem est in omnibus. Semper igitur volebat mundum esse conditum & verum, vt potest esse mundus & suapte natura est capax durationis, ita esse volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, æternitati, atque indiuisibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extensio rerum quas producit: non item absurdum erit, Deum voluisse semper mundum fuisse ordinatum, ipsum autem non semper fuisse: non enim voluit, vt mundus semper esset ordinatus, sed ipse semper, & ab æterno voluit, vt mundus tunc & talia esset, quando, & qualem esse, vel possibile, vel melius erat.

DECIMVM NONVM ARGVMENTVM PROCLII.

Quicquid natum est, aliquando interibit; omne quod caret ortu, caret etiam interitu: quæ duo pronuntianta, non modò sunt Aristotelis in primo de Cælo, verum etiam Platonis, qui horum alterum, in libris de Republica, alterum in Phædro pronuntiat. Verum, id omne,

Ec

quod natum est, manet interitus, inquit Socrates Musarum personam referens; & quod generatum non est, interitu carere est necesse. Ex quibus pronuntiatis, alia duo deducuntur. Vnum est, quicquid interire potest, id generatum esse: nam si non esset generatum, careret interitu, per secundum pronuntiatum. Alterum est, quicquid non potest interire, id non esse generatum: nam si generatum esset, vt in primo dictum est pronuntiato, aliquando interirer; cum igitur mundus interire nequeat, bonus enim fuit opifex ipsius: improbi autem videtur esse, quod bene compactum fuit, velle dissoluere, & immortalium, inquit Plato, ipse est opifex: quod autem immortale est, hoc non agnoscit casum, seu interitum, vt in Phædone dicitur, haud enim temerè quicquam aliud esset expers interitus, si quod immortale esset, non esset huiusmodi. Cum igitur mundus interitu careat, carebit etiam ortu, per secundum pronuntiatum.

AD DECIMUMNONVM ARGVMENTVM PROCLII.

CVm hoc argumentum parùm discrepet ab octauo, solutio illius ad hoc idem refellendum accommodari possit.

An Plato sc-
fit mundum
esse incorru-
pibilem.
Sed potest etiam, hoc modo responderi; dupliciter aliquid dicitur esse tale, vel, intrinsecè & per se, sic ignis est calidus; vel extrinsecùs, & ab alio, vt calor in aqua & ferro candente. Præterea, dicitur etiam aliquid perpetuum, vel quod etiam idem numero semper maneat; vel quod partes eius deperditæ cōtinenter instaurētur. Mundus igitur in dissolubilis dicitur, & immortalis, non per se, ac intrinsecè, nā in Timæo sic ait opifex mundi; *Quoniam, inquit, orti estis, haud quamquam estis indissolubiles*, sed tantum extrinsecùs, nimirum ob propositum & voluntatem opificis, qui quod suapte natura solubile est, conseruat, & partes eius continenter instaurat, ne aliquando omninò totum collabatur. Rectè igitur apud Platonem mundi opifex ait; *nam cum voluntatem & consilium meum nacti sitis, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis tunc cum gignebamini, colligati, neutiquam dissoluemini.* Deinde, Plato simpliciter ait mundum esse ortum, & suapte natura pronuntiat esse dissolubilem, consilio tamen Dei nunquam dissolutum iri. Stultum igitur est; ex eo quod
Plato

Plato secundum quid ait mundum esse indissolubilem, negare mundum, secundum Platonem, ortum esse, cum tamen hoc ille aperte, & simpliciter pronuntiet. Quando igitur ait, quod natum est esse dissolubile, intelligit per se, ac suapte natura. Cum vero inquit mundum indissolubilem esse, intelligit extrinsecus, ac ex diuina voluntate.

Huic rei fidē facit Galenus, qui in quarto libro eius operis, quod *Scientia Galeni* descripsit de Demonstratione, referente Philopono in eo libro, quem contra Proclum scripsit, quatuor pronuntiata supraposita, diligēter expendit: & ad extremū ait, illud pronuntiarum (quicquid est incorruptibile, non esse generatum) dupliciter accipi posse: vno modo, vt per incorruptibile, intelligamus, id quod per se, ac suapte natura expers est interitus, quia est simplex, & perpeffionis expers; & sic verū est pronūtiatum: altero modo, vt per incorruptibile intelligatur id, quod per se est mortale, sed extrinsecus, & ab alio ascititiam obtinet immortalitatem: quemadmodum de Diis Plato in Timæo dicere videtur. Verba Galeni hæc sunt. [Cōposita est notio sempiterni, quoniam ortus, & interitus est expers: vtrique autem alterum est consequens, nimirum hoc quoque in loco demonstrans vtrumuis horum sit, alterum protinūs esse consequens: illo assumpto, demonstrauit, cuiusmodi esset propositum. Si igitur probē ab omnibus, vt confessum recipitur (& quod procreationis est expers, id esse consequens, vt non intereat) id expedientes, partim intelligemus, pronūtiatum esse, quod demonstratione non indigeat, sed primum, & quod per se fidem mereatur: partim verò à quodam alio euidente pronuntiato cōfirmari, quod paulò antè huiusmodi esse dictum est (si quid procreationis rationem nullo modo continet, illud neq; interitus rationē subibit) Quod igitur, quicquid ortu caret, protinūs & interitu careat, promptē, & sine vlla hæsitazione recipit intelligētia; & si quid est aliud eorum, quæ ad notionem sunt euidentia, tale est hoc pronuntiatū. Tamen (quicquid est expers interitus, id necessariò ortu carere) hoc indiget quadam determinatione, vt promptē ipsum accipiamus. Quæ est igitur determinatio? certē, vt distinguamus quomodo hoc (interitus expers) concedēdum sit, vtrum quod neque omninò rationem interitus accipiat, vt quod omninò simplex est, & perpeffionis expers; an verò, vt quod instauratoriam immortalitatē obtinuit: Quemadmodum de Diis Plato in Timæo dicere videtur, vbi Deum primum cum iis instituit differentem, est autem hæc eius dictio: *Quoniam generati estis, haudquaquam estis indissolubiles prorsus, & immortales, nunquam tamen dissoluemini, neque mortis vlla fata vos periment; maius est enim ad perpetuitatem vestram vinculum,*

Ec ij

meum consilium, quàm illa, quibus estis, tunc cum gignebamini, colligati: hoc ipsum autem, & in Polirico, de toto cœlo persequitur. Concipitur enim quidpiam, quod etsi natum sit; nunquam tamē sit interituum, ut Lacedæmoniorum ciuitas (liceat hoc uti exemplo) fiet enim, ut ea nunquam intereat, quanquam singulas domos, & partem vnā-quamque, eam naturam ut perimantur, habere, cōcedamus. Verūm, quia fieri potest, ut paulatim fiat instauratio, fieri etiā potest, ut vniuersum simul, nunquam dissolutum intereat. Neque verò ciuitatem tantūm ad hunc modum permanere incorruptam possumus cogitatione concipere, sed vnicam quoque domum, si quod in ea fatiscit, instauratiōem subinde consequatur. Secundū hanc igitur rationē, si quid ortu careat, id omnino expers est interitus, sin verò careat interitu, non necessariō procreationis est expers.] Hæc Galenus.

VIGESIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Plato in Politico ait, res diuinissimas, semper in eodem statu permanere similiter affectas & prorsus immutabiles. Cū igitur opifex mundi sit quidpiam omnium diuinissimum, semper idem & similiter affectus erit. Quare alienum est ab ipso; interdum facere & interdum non facere, sed conuenit illi, vel semper facere, vel nunquam facere. At nunquam facere in eum qui est opifex omnium rerum, cadere nequaquam potest; relinquitur igitur, ut Deus semper mundum faciat, ac proinde mundus sempiternus sit. Præterea, Deus ut in Timæo legitur, mundum condidit diuini exemplaris perfectissimam imaginē; cū igitur exemplar omnino sempiternum sit, necesse est mundum, siquidem est imago ipsius, ambifariam sempiternum esse. Adhuc, Plato mundum Deum vocat, Deorum autem genus, & mutationis, & vitij expers est; quare mundus ortu, & interitu carebit.

AD VIGESIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

In hoc argumento, nihil noui ferè Proclus affert; nam prima pars argumenti, suprà in sexto argumento, secunda in decimo septimo, tertia

tertia in vndecimo, & ab ipso tractata, & nobis refutata fuit.

Si autem Plato aliquando mundum vocauit Deum, id fecit, fabulosam Poëtarū cōsuetudinem sequutus, ex O'pheicis versibus id accipiens: qui Poëta, nihil est in natura rerum, cui non diuinitatis cultum attribuerint. Cūque Poëtarum mos sit Deorum ortus tradere, mortes autem ipsorum tericere, mirum non est, si cū Plato mundum ortum esse, neque interitū esse dixerit, Deum ipsum, Poëtarum consuetudine appelleret. Et quamuis Plato in lib. de Republica Poëtas multis criminibus incessat, eosque de sua ciuitate depellar, nonnunquam tamen, ne vel receptos Deos improbare, & noua inducere Dæmonia videatur, quod nouerat Socrati mortem atulisse, ad Poëtarum consuetudinem delapsus, fabulis ipsorum interdum utitur. Oportebat autem Proclum animaduertere, cū Plato in Timæo Deum ait esse mundum, & stellas omnes quæ conspiciuntur, solem inquam & reliquas, quænam mox subiungat appellat enim Deum Oceanum, Salatiāque cœli satū, terræque cœceptu generatos, ex his Phorcyn, Saturnum, & Opem, deinceps Iouem, atque Iannōnem, ac reliquorum Deorum prosapiam. Quare, si quod Plato hīc mundum Deū esse inquit, Proclus inde vult efficere mundum perpetuum esse: pari item ratione concludam ego, Saturnum Iouem, reliquosque suprà commemoratos, quod à Platone ibidem nominentur Dij, sempiternos; & sine ortu, & interitu fuisse; cū tamen eos natos esse, ac progenitores habuisse, Plato testetur. Vocat etiam Plato cælum Deum, antiquorum hominum existimationem sequutus, qui cū nihil præter res corporeas intelligerent, in iis autem cælum principem locum obtineret, ipsum à sempiterno cursu τὸν θεὸν appellarunt. Sic enim apud Platonem cum Hermogene loquens Socrates in Cratylo ait; qui in Græcia primi homines extiterūt, videatur auihi solos hos, Deos existimauisse (ut hodie etiam barbarorū plerique) solem nempe, Lunam, cælum, ut cū videret eos sempiterno cursu incedere, ab hac τοῦ θεοῦ, id est, currendi natura, θεοῦς, id est, Deos appellauerint. Postea autem, cū alios Deos obseruauissent, eos nomine eodem nuncupauerint. Ac Plato quidem, rectè de Deo sensisse videtur. Nam in Timæo, vnum esse mundum ostendit, quod vnum sit eius exemplar, vñsque eius opifex Deus. Et in epistola ad Dionysium ait, se epistolas, quas ex animi sui sententiā scribit, ex vnius Dei præfatione & nuncupatione ordiri; quas verò ex aliorum sensu, & in aliorum gratiam exarare cogitur, eas à Deorum appellatione inchoare. Et cū Plato, omnes alias res, ab vno Deo, vel proximè, vel per Deos secundos, conditas; & suapte natura mortales, ac dissolubiles esse; Deique munere res cœlestes immortalitatem adipisci censet; qui potuit, vllam earum

Ec iij

An Plato vere sensit, mundum, cælum & astra esse Deos.

rerum, Deum esse arbitrari? Interdum tamé multos Deos nominat, & colendos esse asserit: veram, quam de Deo ipse sententiam habebat, in vulgus non enuntians: ne patriis legibus aduersari, & à communi hominum sensu, & opinione abhorrere videretur; sicque populi inueteratis erroribus assueti, & veritatis, quæ de vno Deo est, minimè capacis, odium & furorem, qui in necem Socratis tã opere scruerat, aduersum se concitaret. Sed illud Platoni condonari non potest, quod Intelligētiis, Dæmonibus, astris, etiam Diis Poëtarum cultum adhibere, preces fundere, vota nuncupare, sacrificia facere iubeat. Indignum enim est, tãtum Philosophum, in re tanti momenti, quanti est agnitio veri Dei, metu mortis, nō modò celasse veritatem; sed etiã tam falsas, & impias de Deo vulgi opiniones, auctoritate sua fouisse, atque confirmasse. Sed ad Procli argumentationem redeamus.

Plato mundum ait esse Deum; ergo mundus, inquit Proclus, non est ortus. Atqui oportebat Proclum audire Platonem vtrumque dicentem, & mūdum Deum, & ipsum nihilominus ortum esse. Oportebat meminisse, Platonem nomen Dei, etiam iis rebus, quas generatas esse constat, tribuisse. Oportebat considerare, nomen Dei, cū mundo tribuitur, non propriè sumi à Platone, sed eo modo, quo suprà declarauimus. Quod autem Plato mundum, nec propriè Deum esse, nec mutationis expertem censuerit, ex iis, quæ scribit in Politico, manifestū erit; *in iisdem enim*, inquit, *& eodē modo se habere, & idem esse iis demum, & solis conuenit, quæ maximè sunt diuina: corporis autem natura in hoc numero haberi non potest. Vnde, quoniam cælū, & mundus corpus participauerunt, mutationis experta semper esse non possunt: & rursus in Timæo; quid est, quod semper est, neque ullū habet ortum? & quid quod gignitur quidē semper, nunquam est tamen? quorum alterum intelligentia cū ratione comprehenditur, quod vnum semper, & idem est: alterū, quod affert opinionem per sensus rationis expertes, quod totum est opinabile, id gignitur, & interit, nec vnquam verè esse potest.* Verūm de his satis.

Et argumentis quidem omnibus Procli, pro æternitate mundi ab eo allatis subtiliter, vt opinor, atque diligenter, adhuc responsum & satisfactum fuit. Sed quoniam in hac disputatione, de Platonis sententia sæpenuerò vtrinque disputatum est, operæpretium esse duximus, quid Plato de mundo senserit, ortus sit, nec ne, seorsum explicare.

En Plat

An Plato senserit mundum ortum esse, & aliquando cœpisse, an potius sempiternum esse, atque ortu, interitūque carere.

C A P. V.

QUONIAM sententia Platonis, ex iis quæ scripsit, tum alibi, tum præcipuè in Timæo, elici debet, & quia verba eius, ab iis, qui in contrariâ sententiâ discesserunt, variè explanantur; idcirco operæ pretiū esse duxi, locum Platonis in Timæo, vbi de molitione mundi loquitur, integrum hic ascribere; ut quoniâ ab iis, qui Platonem sequuntur, multæ, & discrepantes interpretationes illius loci excogitatæ sunt, nos, quænam sit germana interpretatio, & verbis Platonis maximè congruens, iudicare possimus. Verba Platonis in Timæo, vbi de procreatione mundi loquitur, hæc sunt; *De quo primum cōsideremus, quod in quæstione de vniuerso ante omnia inuestigari debet, utrum ne semper fuerit sine ullo generationis principio, an genitum sit, ab aliquo principio sumens exordium. Id profectò cernitur tangiturque, & corpus habet; omnia verò huiusmodi, sensus mouent; qua sensus mouent, opinione per sensum percipiuntur, hæc verò talia esse constat, ut gignantur, & genita sint; quicquid autè gignitur, necessariò ab aliqua causa gigni asseruimus.* Hæc Platonis: quibus verbis, cum apertè significaret mundum ortum esse: Platonici tamen, ut Crantor Platonis interpres, Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Taurus Plonicus, Proclus, Apuleius in lib. de Platonis dogmate, Alcinoüs, & Simplicius, hunc mundum sempiternum esse ex sententia Platonis pugnaciter defendere cum in animum induxissent, excogitarunt multas acceptiones illius vocabuli (ortum) seu (generatū) præter illam communem, qua dicitur aliquid generatum esse, quod prius non erat, & aliquando cœpit esse; in qua significatione, contendunt Platonis verba accipiendâ non esse. Nos igitur expositiones illius vocabuli, quas ipsi commenti sunt, commemoremus, & an verbis Platonis conueniant expendamus.

Taurus Plonicus, in commentariis, quos scripsit in Timæum, *Taurus Plonicus.* quatuor acceptiones illius vocabuli (oriri) præter communem eius significationem, adfert. Primo modo, inquit, oriri dicitur, quod nunquam quidem ortum sit, in eodè tamen genere sit cum iis, quæ oriuntur; sic videri dicimus, quod non visum sit, nec videbitur, sed in eodè sit genere cum iis, quæ videntur, ut sit quod sit in centro terræ corpus. Tum, dicitur oriri aliquid, quoniam compositum est, quod tametsi nunquam generatum sit, nos tamen, ut compositionem eius, & meliùs intelligamus, & commodiùs explicemus, cogitatione id generamus, suâque in partes resoluiamus: ut syllabas ex elementis, & figuras ex lineis generari dicimus. Deinde dicitur etiam aliquid oriri,

Ec iiiij

quia in eo semper est, vt gignatur, & non habet totum suum esse simul, sed est in perpetua commutatione; elementa enim continuò commutantur, & in se mutuò conuertuntur; orbes autem cœlestes licet iidem substantia permaneant, tamen ob perpetuam conuersionem, situs, aspectus, atque vultus, cōtinenter euariant. Postremò, ortus etiam dici posset mundus, quoniam aliunde ipsi est tributa essentia, nempe à Deo, à quo exornatus est, & quo remoto, in nihilum recideret; vt idem sit mundum generatum esse, quod non sua vi extitisse, sed à Deo factum fuisse, ab eoque & regi, & conseruari: sic secundum eos, quibus cœlum apertè sempiternum est, lunà ortum, atque generatum à sole lumen nata est, nunquam fuit tamen, cum nō ab ipso illustrata fuerit. Hic inquit Taurus significationibus, qui verba Platonis interpretatus fuerit, sententiam eius assequetur, qui autem communem significationem generationis, qua, id quod non fuit aliquando, in natura, extitit, verbis Platonis attribuerit, toto, vt aiunt, cœlo, à mente Platonis aberrabit. Hæc ex Tauro Philosopho. Ex illis autem quatuor significationibus, Crātor, postremam amplexus est; Porphyrius secundæ significationi assentitur; Proclus, Iamblichus & Simplicius, duabus postremis adhæserunt; Apuleius, & Alcinous, tertiam significationem præcipuè sequuti sunt. Nos autem, quantum earum vnaquæque verbis Platonis, quæ suprà posita sunt, vel congruat, vel discreper, accuratè discutiamus.

Prima significatio absurda est, & non solum à Platonis, verum: etiam à communi sensu aliena. Nam qui fieri potest, vt quod non est corpus vel substantia, sit in genere corporum, vel substantiarum; genera enim, de iis, quæ subiecta sunt ipsis, nomine, & definitione, dicuntur; qui potest inquam fieri, vt mundus, qui secundum ipsos ortus capax non est, sit tamen ex genere eorum, quæ oriuntur? quod si id, quod non est ortum, tamen est ex genere eorum, quæ possunt oriri; ergo per oppositionem conuersionis, aliquid, erit ortum, quod sit ex genere eorum, quæ non possunt oriri; ortum est igitur aliquid, quod oriri non potest. Quid? quòd generabile, & ingenerabile sicut corruptibile & incorruptibile, vnius & eiusdem generis esse non possunt. Deinde, absurdus est verborum Platonis sensus, si hoc modo explanentur, vt per se manifestum est. Præterea, id quod est visibile, tamen si in centro terræ iaceat, aptum tamen est suapte natura videri: quare si ita mundus dicitur esse ortus, suapte natura capax erit ortus, ex quo fiet, vt necessariò aliquando sit ortus; nam quod per se generabile est, non per aliam viam, quàm per generationem venit ad esse. Postremò, Plato, quæstionem proponens de molitione Mundi, dixit ipsum ortum esse, non autem ex genere eorum quæ

quæ oriuntur: & quid per ortum intelligeret, explicans ait; *Primum semper fuerit, ita ut ortus sine initium nullum habuerit, an vero ortum sit, ita ut ab aliquo temporis principio esse cæperit: & iterum; Tempus igitur una cum cælo ortum est, ut simul nata, simul etiam dissoluantur.*

Altera significatio, quare aliquid (auctore Tauro) dicitur esse ortum, est, quoniam est compositum, & cogitatione in ea ex quibus est compositum, possit dissolui, qua significatione vsum fuisse Platonem, cum dicit mundum ortum esse, indicat, inquit Porphyrius, probatio, quam subiicit; *Ortus est, inquit, quandoquidem cernitur, & tangitur, & est undique corporatus*: quibus verbis nil aliud significatur, quàm mundum esse compositum. Nam quod corporatum est, materiâ habet, & trinâ dimensionem, quod aut cernitur, & tangitur, forma nequaquâ carere potest; quare compositum erit. Sed primò, absurdum est eam significationem Platoni affingere, quæ neq; apud Platonem neq; apud ullum veterum Oratorum, neq; apud Arist. in 1. lib. de Cælo tex. 110. ubi eius, quod oritur, significationes, tam subtiliter persequitur, neque in communi usu loquendi, reperitur. Præterea, vitio dandum esset Platoni, quod tam inusitata illius vocabuli significatione uti voluerit; nec antè tradita multiplici acceptione eius vocabuli, hoc indicauit, ut obscuritas, & ambiguitas tolleretur. Deinde, secundum hanc significationem, sensus quæstionis à Platone propositæ, hic erit; Mundus ne, simplex sit nullum principium compositionis habens, an compositus fuerit; quare illud (semper nec fuerit) pro (simplex ne sit) usurpatum erit: & illud (ortus est) pro (compositus est) scriptum erit. Sed, quæ necessitas eò Platonem adegit, ut in re tanti momenti declaranda, tam ineptè verbis abuteretur? Adhæc si per (nō esse ortum) simplex, per (esse ortum) intelligit Plato (compositum) certè quæstio, quæ à Platone proponitur, non esset ad eò difficilis, ut ad eam explicandam oportuerit Platonem, Deos, Deasque omnes inuocare, ut sibi ad huiusce quæstionis enodationem, essent auxilio. Quis enim vnquam in dubium reuocauit, an mundus sit quædam res simplex, an composita? Neq; verò, quæstio esset propria vniuersi, ut vniuersum est, sed cōmunis cuiusuis corporis. Postremò, non aliter credendū est Platonē usurpasse supradicta vocabula in Timæo quā in 6. lib. de Legibus, & in Epinomide, illic enim scribit hæc; *Rectè siquidem hoc saltem omni homini persuasum esse debet, quod hominum ortus, aut principium nullum accepit, neque finem vnquam est habiturus, sed & semper erat, & omnino est, & futurus est; aut si esse cæpit, principij quadam longitudo, à quo esse cæpit, immenso iam ante nos tempore præcessit.* Hic autem sic ait; *Arbitrari autem decet, omnia quæ in cælo sunt animantium genera, hæc esse. Quod sanè in primis astrorum genus ortum fuisse dicere debemus, corpus quidem natum pul-*

cherrimum, animam autem beatissimam simul, & præstâtissimam. Ex duobus autem sortibus, alteram his tribuendam esse propensum ducere debemus; nam aut ab interitu alienum & liberum à mortalitate, unumquodque ipsorum esse, & diuinum prorsus, atque necessarium; aut certe diuturnam aliquam vitam habere, qua cuique horum ad viuendum satis sit, & qua longiore non indigeat.

Contra Pro- Terciam verò significationem Proclus mirificè amplectitur; nam
clum. Timæo contradixit Aristoteles, accusat Aristotelem, quod dicat Platonem sensisse, mundum ortum esse, id est, à principio esse cœpisse. Ortum enim esse apud Platonem (inquit Proclus) non significat à principio esse cœpisse, sed semper gigni; nam quæ supra tempus collocata, æterna sunt, ea vniuersam simul naturam suam, vim, & actionis perfectionem, præsentem obtinere: quæ autem sunt in tempore, ea non conferam simul vitam suam, præsentem habere. Si quid enim, inquit, in tempore est, etiam si in immensum tempus producat, interdum quidem est; nam quicquid ipsius est, id in aliquo est tempore, non enim simul constat tempus, sed gignitur in infinitum. Ad hunc igitur modum, vniuersum esse dicit, non quasi sit ut id quod semper est, sed ut id, quod omne tempus gignitur, semper tamen aliquando in naturam profertur secundum eam temporis partem, quæ instat. Sed ut verum sit, quod Proclus ait mundum naturam suam obtinere in eo, ut semper gignatur, nos tamen contendimus, quæ eiusmodi sunt, principium ortus sui habere, quod autem suapte natura generabile est, aliquando generatum fuisse necesse est, ut pulchrè ostendit Arist. in 1. lib. de Cælo, quod autem hæc interpretatio Procli, Platoni non congruat, patet consideranti verba eius; *Semper ne fuerit* (inquit) *nullo generatus ortus principio, an ortus ita sit, ut ab aliquo principio esse cœperit.* Præterea, si Plato ibi quærebat, an in eo, quod est perpetuò gigni, mundus habeat, ut sit, cur dixit, ortus est, non autem oritur, & gignitur? Item, cur non dixit, ut à principio aliquo incipiat, sed cœperit, nam quod gignitur semper gignendi principia continet præsentia, & quod est eiusmodi, semper incipit gigni, nunquam cœperat.

Supereſt quarta significatio, qua mundus dicitur esse ortus, quoniam ab alio naturam suam, & essentiam habet; de qua Proclus, loco supra citato, sic ait; *Vniuersum ortum esse dicit Plato, tanquam quod non sibi sit causa cur sit, sed quod ab alio in naturam educatur.* Porphyrius item; Cui inquit, Plato querit utrum mundus ortus sit, nec ne, sic intelligere oportet, quasi dubitet, utrum fortuitò esse confiteretur, ut sui effectorem non habeat, an ab alio sit ortus & aliunde principium habeat, quod esse cœperit. Sed primum, quod isti tam faciliè ab alia in aliam significationem tranſeant, maximum

argu-

argumentum est, Platonis verbis vim eos afferre, & ea ad alienum sensum detorquere. Deinde, cur Plato ambiguitatem vocis effugiens, non aperte quaestionem proposuit dicens, vtrum mundus ab alio factus sit, nec ne? Postea verisimile non est, Platonem in dubiū reuocare voluisse, an Deus sit effector mundi, nec ne: cum ante ingreſſum quaestionis, Dei opem implorauerit, vt sine cuius praesidio, recte quippiam fieri non possit. Plato etiam ante propositionem quaestionis, ponit diuisionem eorum quae sunt, dicens alia semper esse & intelligentia comprehendendi: alia verò gigni, nec vnquam esse, & sensu, ac opinione percipi. Opponit igitur Plato, ei quod est semper esse & intelligentia percipi, id quod est gigni, & sensu apprehendi; si igitur oriri, & gigni, significat ab aliqua causa pendere, id quod est semper esse, & nunquam gigni, & intelligentia comprehendendi, significabit à nulla causa pendere; quare efficitur, vt eorum tantum, quae sentiuntur, auctor sit Deus: nec sit principium omnium rerum; quod Plato non sentit, is enim ad Dionysium scribens sic ait: *In omnium Rege, omnia sunt posita; atque illius gratia stant omnia: atque is auctor est omnium, quae cum honestate, & pulchritudine coniuncta sunt.* Arist. item in libro de Mundo, scribit omnia à Deo, & per Deum, orta nobis atque coagmentata esse, nullamque naturam esse, quae ipsa sibi ad sese tuendam satis esse possit, nisi à Deo salus ipsi accedat, & custodia. Et in fine Metaphysicae, versus Homeri pronuncians, inquit (Non multos regnare bonum, Rex vnicus esto.) Quid plura? anima mundi, animi quoque rationis compotes, intelligentia solum comprehenduntur, horum tamen Plato in Timaeo Deum Procreatorem facit. Praeterea, postquam Plato ostendit mundum esse genitum, ex eo infert, ipsum necessario habere causam efficientem. Antè igitur, cum probauit mundum genitum esse, non significabat ipsum habere causam efficientem; alioqui eadem esset propositio, & conclusio, & idè bis diceret; superuacaneum enim id erat, quod subiicit; Omne quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est. Secundum enim expositionem istorum, Plato tali argumentatione usus esset; Omne, quod gignitur, idest, habet causam efficientem, ipsum ab aliqua causa efficiente gigni necesse est; sed mundus ortus est, idest, habet causam efficientem; ergo mundus habet causam efficientem: qua conclusione, quid magis ridiculum, & absurdum fingi potest? Sed inquit Porphyrius, si apud Platonem gigni & ortum esse, significat aliquando coepisse; ergo non valet illa consequentia, qua vtitur, (Mundus ceratur, tangitur & est corporatus, & sensu percipitur; ergo est ortus, idest, aliquando coepit.) Immo verò consequentia valet apud Platonem: nam cum Plato mundum vniuersum ex quatuor elementis coagmentatum,

esse existimauerit; vt suprâ docuimus, nullumque corpus putauerit nostris sensibus subiectum, quod non esset elementum, vel ex ipsis elementis conflatum, omnia autem elementa per omnes suas partes oriri, & interire perspicuum est, hinc fit, vt rectè Plato concluderet, mundum ortum esse.

Verùm postquam eorum, qui contrâ sentiunt; interpretationes fuitiles, & à sensu Platonis alienas esse ostendimus, testimoniis aliorum Philosophorum, id ipsum Platonem sensisse demonstramus: & in præsentia quidem Plutarchum, Atticum, Seuerum, Diogenem Laërtium, Phlëronem Platicum, & ex Latinis Ciceronem, atque alios nostræ Religionis clarissimos Philosophos, vt Iustinum Martyrem, Eusebium Cæsariensem, D. Augustinum, Clementem Alexandrinum, Theodoretum, atque alios missos faciamus; Aristotele qui totos viginti annos Platonem audiuit, à quo, ob ingenij eius præstantiam, mens suæ scholæ appellatur, in hanc rem testem adhibeamus, & verborum ipsius, Alexandrum Aphrodisæum antiquissimum, & fidissimum interpretem afferamus, ea quæ refert Philoponus, nam Alexandri scripta interciderunt, memorantes, vt vtriusque testimonio, sententia nostra confirmetur. Aristoteles 1. lib. de Cælo tex. 10. 2. *genitum*, inquit, *omnes dicunt mundum, sed genitum hi quidē sempiternum*: hos Alexander interpretes inquit fuisse Orphenem, & Hesiodum, & complures Theologos. Post hos autem, Platonem idem quoque sensisse, in eodem textu subiungit Aristoteles: *genitum igitur esse, sempiternum tamē fore, impossibile est*: quæ verba exponens Alexander, inquit sententiam Platonis ab Arist. reprehendi. Et quoniā aliqui Platonici, cupientes Platonem tueri ab argumentis Aristotelis, dixerant Platonem non id sensisse, quod ei Arist. imponit, sed illas verbis (ortum esse, & generatum) significare voluisse mundum habere suam essentiam in eo, quod gignitur semper ab aliquo; eiusmodi expositionem Alexander multis verbis reprehendit, tanquam dissentientem à verbis Platonis; quæ quoniam à nobis suprâ allata sunt, cū aduersus talem significationem disputaremus, consultò nunc prætermittuntur. Idē Arist. 1. de Cælo tex. 10. 4. sic ait, *Auxiliū autem, quod quidē conantur asserere sibi ipsis, qui dicunt incorruptibilem quidem esse, sed factū, non est verum. Similiter enim dicunt iis qui designationes describunt, & seipsos dixisse de generatione, non tanquam generato aliquādo, sed doctrinæ gratia tāquam qui magis cognoscant, si velut designationē, viderint factum*: & quæ deinceps sequuntur. Quibus verbis Aristoteles indicat refugium, quo, vt Alexander inquit, nonnulli Platonici vsi fuerunt, interpretantes illa verba Platonis, mundum esse genitum, vel procreatum, non quasi dicta simpliciter, sed ex hypothese, nimirum docen-

docendi gratia, ut iis qui discunt, natura mundi clarius ostendatur, quos Alex. multis verbis redarguit. Itē Arist. tex. 109. sic ait; *Sunt nonnulli, qui fieri posse putāt, ut & quod natū non est, intereat, & quod natū est incorruptū permaneat; quemadmodū habetur in Timæo, illic enim dicitur natum quidem esse cælum, in posterum tamen tempus perpetuum esse futurum: non hæc dicit Aristoteles, inquit Alexander, quod illa ambo senserit Plato, posterius enim tantū in Timæo scriptum est, sed quoniam illa ambo necessariō inter se connexa sunt, ut qui posterius concedit, ipsum quoque prius admittere necesse sit. Quod autem, eandem sententiam Platoni ascripserit Theophrastus in libro de Physicorum opinionibus, optimus testis est Taurus Platonicus in commentariis suis super Timæum. Sed Proclus contendit, Platonem fecisse mundum æternum, tum quoniā ait exemplar mundi sempiternum esse, tum quoniam facit causā mundi bonitatem Dei, & vacuitatem inuidiæ. Cū igitur Deus semper sit bonus, semper inuidiā vacet, semper mundum procreat. His adde, quod si non fecit ab æterno; ergo ab æterno fuit tantū potentia opifex, & non actū; quare fuit imperfectus: verū his, atque aliis horum similibus, cū argumenta ipsius solueremus, cumulātē satisfecimus. Præter illa testimonia Aristotelis, quæ suprà citauimus, est aliud luculentissimū in octauo libro Phy. tex. 10. *Omnes, inquit, tempus natum esse negant: solus autem Plato ipsum ortum esse asseuerat: unā enim cum cælo ortum esse, cælum verò natum fuisse affirmat.* Hæc testimonia Aristotelis & Alexandri quæ adduximus, si quis latius videre cupit, legat Philoponum in solutione sexti argumenti Procli. Sed dicet aliquis, quicquid natum est, Plato vult interire posse; at mundum negat ipse aliquando interiturum; ergo non sensit ipsum ortum fuisse. Respōdeo, est quidem mundus snapte natura interitui subiectus, sed consilio, & voluntatē diuina semper conseruatur; quod perspicuum est ex illis verbis Platonis; *Quoniam, inquit, orti estis immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis; neuisquam tamen dissoluemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus violentior quā consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quā illa, quibus estis, cū gignebamini, colligati.* Quod si Plato, ait mundum nullius rei indigere, nullo morbo affligi posse, non ideo dixit, quod mundum sibi ipsum tantū sufficere putaret, neque ab ullo extrinsecus pendere, aut quod snapte natura immortalem, ac perpetuum esse existimaret, sed quoniā nihil sit extra mundum, quod extrinsecus incurtēs, possit perniciem, & interitum ipsi afferre. Quamobrem Plato in Timæo sic ait; *Itaque & ob eam causam & ab his rebus numero quatuor, mundi est corpus affectum ea cōstructione proportionē, quā dixi; ex quo ipse se concordi quadā amicitia, & charita-**

te completitur, atque ita aprè cohaeret, ut dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni mundo partes collocatae sunt, ut nulla pars, aut facultas huiusce generis excederet extra; atque in hoc universo inessent genera illa universa, idque ob eas causas, primò, ut mundus animas possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde, ut unus esset, nulla parte unde alter gigneretur, relicta: postremo, ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. Omnis enim coagmētatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorque Deus, ut unum opus tantum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolueret. Cùm autem ait Plato mundum nullius indigere, intelligit nullius externi, sic enim de ipso ait in Timæo; Omni autem leuitate mundi figuram totam circumdedit, multis de causis; neque enim oculis egebat, quia nihil, quod extra terni posset relictum erat, nec auribus, quia nec quod audiretur quidem, neque erant anima circumfusa externa mundi, ut respirationem, requireret; nec verò desiderabat, aut alimenta corporis, aut detractione confecti, & consumpti cibi, neque enim vlla accessio fieri poterat, neque decessio, neque verò erat unde, ita se ipse consumptione, & senio alebat sui, cùm ipse per se, & à se, & pateretur, & faceret omnia; sic enim ratus est ille, qui ista iunxit & condidit, ipsum se contentum esse mundum, neque egere altero, melius esse futurum, ac praestantius. Quod autem mundus instauratitiam, ac rediuiam immortalitatem à Deo habebat, audi Platonem in Politico hæc dicentem; Mundus, inquit, in contrarias partes vtrò circumducitur, ut qui vitam, & intelligentiā natum sit ab eo qui ipsum confluxit. Porro ipsi retrorsum ire, ob id necessarii insitum sunt, quod tali quidē semper in iisdem esse, & eodem modo se habere, atque idem permanere, omnium maxime Diuinis naturis solis cōuenit. Corporis autem natura non huius est ordinis. Quod igitur cælū, seu mundum nūcupauimus, permulta, ac praeclara munera à Creatore suscepit. Corporis tamē factum est mundus particeps unde fieri non potest, ut ipse in omne tempus sit mutationis expertus. Quod autem iis, quæ diximus, Proclus itē consentiat, perspicuum est ex eo opere, quod inscribitur Observationes eorū, in quibus Platonis Timæo contradixit Arist. ibi enim, primū quidem ostendit, mūdum suapte natura sempiternum esse non posse, nullum enim inquit finitum, ut est apud Arist. in 8. lib. Phy. habet vires infinitas; sed mundus est corpus finitum; ergo non est præditus viribus infinitis; atqui æuum, siue æternitas est infinita quædam facultas semper (ut ita dicam) existendi; mūdus igitur per se æternus esse non potest. Deinde subiūgit, semper esse, extrinsecus mundo aduenire, ab opifice ipsius sic dicens; acquirit sibi mundus, ut semper sit, propter illud, quod semper verè est, cū hoc quantum in sua ipsius natura est positum, id non habeat, ut sit

fit semper; unde fit, ut eius quod gignitur definitio, mundo adaptari possit: & haud ita multò post inquit; Quemadmodum is qua visuntur in terris conuenit, ut partim intereant, propter virium infirmitatem; partim conseruantur, propter vires, easque infinitas; multò magis is qua non intereunt, conueniet perpetuitas, atque immortalitas, propter vires, easque infinitas, occidit enim vis omnis finita. Hæc Proclus. Planum igitur est ac luce clarius, Platonem non obscure, vel ambiguè, sed apertè, & indubitato sensisse, mundum ita ortum esse, ut aliquando cœperit: & per se mortalem, & caducum esse, consilio tamen, voluntate, & potentia opificis sui, in perpetuum conseruari. Sed quidam Platonici, vel quod maxime cuperent Aristotelem conciliare cum Platone, vel quod Peripateticorum aduersus Platoniam mundi creationem argumenta nescirent soluere, vel quod productionem rerum ex nihilo & infinitatem diuinæ virtutis, Deique in agendo libertatem, nollent admittere, quibus rebus non antè concessis, mundum sempiternum esse negari non potest; vel denique, odio Christianæ religionis, cui ferre non poterant videri Platonem, cum in permultis aliis decretis, tum in hoc de noua mundi effectione, tam perspicuè suffragari; ob has inquam causas nonnulli Platonici, opinionem de mundi æternitate, Platoni vel reluctanti conati sunt imponere, verba eius, quibus mundum ab aliquo principio esse factum apertissimè pronuntiatur, commentitiis interpretationibus, à vera eorum verborum notione, ad significationes quasdam inusitatas & absurdas detorquentes. Verùm de Platonis sententia, & de vniuersa disputatione, quam aduersus Proclum æternitatis mundi assertorem, susceperamus, satis hætenùs dictum sit. Nunc argumenta, quæ in eandem sententiam, Peripatetici, ut Aueroës, & alij excogitarunt, expendamus.

Duodecim argumenta Aueroëis pro mundi æternitate.

CAP. VI.

RIMVM argumentum Aueroëis, ex 4. libro Phy. comm. 6. & 1. lib. de Cælo comm. 9. 2. depromptum, sic habet; Qui de nouo mundum generant, debent necessariò vacuum admittere; nam vbi nunc est mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationem mundi, poterat tamen esse, quandoquidem postea mundus generatus fuit; ergo illud erat vacuum, namque vacuum non est aliud, quàm receptaculum corporis vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Cælo, comment. 2. 2. Qui

ponunt mundum de nouo generatum esse, non possunt demonstra-
re, esse Deum, & æternitatem eius: sicut qui ponunt ipsum æternum
esse; & coguntur dicere ante generationem mundi, fuisse aliquod
corpus, & ratio est, quoniam, quod de nouo fit, non potest immédia-
tè fieri à Deo, tum quoniam de nouo fit, quod autem tale est, ab eo
quod semper eodem se habet modo proximè effici non potest; tum
quoniam quod generatur, debet prius ab alio alterari; Deus autem,
& quoniam idem, ac immutabilis est, & quia est incorporeus, non
potest immédiate aliquid noui facere, vel aliquid alterare; illud igitur,
à quo mundus proximè factus est, debuit esse corporeum, vt &
alterare posset subiectum, ex quo mundus generari debebat, & vt va-
rietate, ac nouitate sui motus, aliquid noui producere posset, quod
antè non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Physic. comm. 4. Si quicquid fit,
ex subiecto, & opposito determinato fit; idque & ex vi demonstra-
tionis, & ex euidencia sensuum certum est; contrarium autem ha-
uius, nec ratione, nec testimonio sensuum ostendi potest; planè
impossibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec
subiectum, nec oppositum vllum determinatum esse potest. His ad-
de, quod omnis actio necessariò coniuncta est cum motu, subie-
ctum autem est inseparabile à motu, cum ponatur in definitione
eius. Quare, qui aiunt primum agens posse ex nihilo aliquid fa-
cere, non prædicant excellentiam eius, sed potiùs pugnantia inter
se loquuntur; quomodo enim, vel circa nihilo recipi vlla actio po-
test. Velle esse agens sine patiente, cum hæc sint relatiua, quo-
rum ea est natura, vt vnum sine altero intelligi, nedum esse ne-
queat.

Quartum argumentum ex eodem libro, comm. 15. Qui faciunt
mundum de nouo, coguntur fateri aliquam mutationem factam
esse in Deo. Aut enim Deus eodem prorsus modo se habuit erga mo-
litionem mundi ab æterno, vt nunc cum fecit mundum, & sic neces-
sarium est, vt vel ab æterno mundum fecerit, vel vt nunquam fece-
rit; aut diuerso modo se habuit Deus, tunc cum fecit, quàm sese ha-
buerat ab æterno; hæc autem diuersitas cum non potuerit oriri ex ip-
so mundo, vt potè qui nihil planè esset, necessariò profecta est ex ipso
opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & comm. Vt se habet
voluntas noua ad actionem nouam, sic voluntas antiqua ad actio-
nem antiquam; ergo à commutata proportionè, sic se habebit vo-
luntas noua ad actionem antiquam, sicut voluntas antiqua ad actio-
nem nouam & contrà; ergo sicut est impossibile à voluntate noua
pre-

prodire actionem antiquam, sic est impossibile à voluntate antiqua prodire actionem nouam.

Sextum argumentum, ex eodem libro & commento. Si voluntas æterna, dicitur producere suum effectum de nouo, & non ab æterno, hoc sine dubio contingit, vel ob aliquod impedimentum, vel ob defectum alicuius rei necessariz ad illum effectum producendum; necesse est igitur ante generationem mundi, vel impedimentum illud remoueri, vel illam rem necessariam adesse; quorum neutrum potest fieri sine motu. Saltem negari nō potest, quin qui differt facere quod vult, expectet præsentiam illius temporis, & velit præterire totum illum tractum durationis, qui præcedit illud tunc, in quo vult effectum producere; non possunt igitur effugere quin admittant, ante generationem mundi aliquam durationem temporis extitisse.

Septimum argumentum, ex eodem libro & commento. Aut tempus factum est cum mundo, aut fuit ante generationem mundi; sed cum nec tempus sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile vllū extra mundum esse possit, quomodo potuit esse tempus ante generationem mundi; Sin autem tempus factum est, cum omne quod fit, vel in tempore, vel in instanti fieri necesse sit, cumque ibi tempus esse oporteat, vbi mens nostra distinguit prius, & posterius, fiet profecto, vt ante generationem temporis, ipsum tempus fuerit.

Octauum argumentum, ex eo opere cui nomen est, Destructio destructionum, ex disputatione prima, in solutione secundi dubij. Nul- lum agens differt agere bonum quod vult, & intendit, nisi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod maius bonum; cum ergo ante generationem mundi nihil planè esset, vel quod resisteret diuinæ potentiz, eamque retardaret, vel quod melius esset mundo; nulla causa assignari potest, propter quam Deus, non ab æterno mundum fecerit. Incredibile item est, Deum elegisse priuationem mundi, quasi tempore infinito; nunquam enim priuatio, aut est prior habitu, aut diuturnior eo, nisi per accidens.

Nonum argumentum, ex eadem disputatione, in solutione terrij dubij. Causa, & causatum sunt relativa; sicuti ergo accidit mundo de nouo esse causatum, sic accidet Deo de nouo esse causam mundi; cum ergo ab æterno non fuerit causa, postea verò de nouo esse cœperit causa mundi, idque non extrinsecus euenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem mundi, necesse est confiteri id accidisse ob aliquam mutationem factam in ipso Deo. Si igitur Deus ab æterno omnes conditiones habuit, quæ requiruntur ad efficiendū mundum, quid causæ reddi potest, cur maluerit ab æterno non esse mundum, quàm esse? quis enim, non inquam sapientissimus &

FF

optimus, cuiusmodi est Deus, sed qualiscunque artifex, cum possit facere aliquod opus optimum, malit dici, & esse opifex eius potentia, quàm actu, cum tamen actus sit perfectior potentia?

Decimum argumentum, ex eadem disputatione, in solutione decimi septimi dubij. Qui aiunt mundum de nouo creatum esse à Deo, consentent ante hunc mundum, alium potuisse creari, & ante illum, alium; ex quo fit ut dilatio primi mundi longior esset; quàm secundi, & secundi, quàm tertij; & tertius antiquior esset quàm secundus, & hic quàm primus: dico autem primum hunc nostrum mundum qui factus est. Et inter tertium, & secundum, & inter hunc primum, intercederet aliqua duratio, quæ cum non esset æterna, deberet esse temporalis; quare tempus esset sine mundo. Confirmatur hoc, quoniam ubi intellectus noster inuenit prius, & posterius, longius, & brevius secundum durationem, ibidem tempus esse oportet.

Vndecimum argumentum, ex eadem disputatione, in solutione decimi noni dubij. Quod est non generatum, necesse est esse incorruptibile; cum ergo ante generationem mundi possibile fuerit mundum generari, alioquin non fuisset generatus, & talis, possibilis sit æterna à parte antè, erit quoque æterna in posterum; quare nūquam cessare poterit: non cessante autem possibilitate, impossibile est actu mundum esse: cum enim primum mundus actu esset, corrumpere-
retur illa possibilitas, at posuimus illam sempiternam: possibilitas enim alicuius rei definit esse, cum primum illa res actu incipit esse.

Duodecimum argumentum, ex eadem disputatione, in solutione vigesimi primi dubij. Ante generationem mundi, possibile fuit mundum generari; omnis autem possibilitas fundatur in aliquo subiecto, quod dicitur esse possibile: omni enim agenti respondet patiens, cum sint relatiua. Quare sicut possibilitas actiua, non potest esse nisi in aliquo agente, sic nec possibilitas passiuæ potest esse nisi in aliquo patiente; & sic necesse est cōcedere ante generationem mundi, aliquod subiectum fuisse. Confirmatur hoc, quoniam Physicus ex iis, quæ sunt nota sibi iudicare debet de iis, quæ sunt ignota; cum igitur in cuiuslibet rei generatione, videamus non vnum oppositum recipere alterum, vel transmutari in alterum; sed aliud, quod est subiectum utrique; præter rationem est, & contrà disciplinā Physicam, dicere in generatione mundi, non præfuisse aliquod subiectum, sed ipsum nō ens transmutatum esse in ipsum ens.

Solutio

AD supradictas Auerrois rationes, hoc modo breuiter respondemus. Ad primā. Si mūdo per se deberetur aliquis locus, & si mūdus factus fuisset per generationē naturālē, valeret utiq; argumētum; at nec mūdo, vt totū quoddam est, debetur per se aliquis locus, sed tantū ratione partium, & mundus productus est per creationem ex nihilo, nec ante productionem mundi præcessit aliquis locus aptus mundum recipere; possibilitas enim, quæ præcessit creationem mundi, non fuit passiuā ex parte subiecti, sed tantū actiuā ex parte Dei.

Ad secundam. Argumentum concluderet, si nos diceremus mundum factum esse per generationem, & motum Physicum; at nos dicimus mundum fuisse creatum ex nihilo, tunc quando vt crearetur præscriptum, & determinatum fuerat à Deo ab æterno: talis autem creatio mundi, proximè monstrat Deum esse. Nam creare mundum ex nihilo, non potest nisi is qui habeat infinitam vim & potestatem, quique sit summè bonus & sapiens, hunc autem Deum esse, manifestum est apud omnes.

Ad tertiam. Tale iudicium nostrorum sensuum, ex duplici causā profectum est; tum quoniam sensibus nostris tantū notæ sunt generationes particularium rerum, productio autem totius entis, & ipsius vniuersi, non potest sub sensus nostros cadere: tum etiā, quoniam sensus humani tantū iudicare possunt de generatione rerum corporearum, & sensibilibium, productio autem rerum immaterialiū, sensu comprehendi nequit. Quamobrem oportet, vt intellectus se supra sensus erigens, & generalem totius entis productionem, & specialem rerum immaterialium procreationem considerans, agnoscat in iis modum quendam productionis necessarium esse, lōgē diuersum ab eo, quem in generatione rerū particularium, & materialium, sensu percipimus. Neque verò creatio, est actio coniuncta cū motu, vt subiecto aliquo & patiente, & tempore indigeat. Et indigere subiecto ad agendum, excusari non potest, quin multū derrahat omnipotentia Dei, & generali efficientia, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem diuinæ virtutis, nec patitur Deum esse propriè causā efficientem rerum incorruptibilium.

Ad quartam, Ab æterno Deus decreuerat facere mundum, tunc cū factus est; nunquam igitur voluntas mutata est in Deo.

Ad quintam. Effectus intelligibilis, & voluntarius, prodit ab intellectu, secūdum præscriptionē & definitionem eius; & à volūtate,

Ff ij

secundùm eius determinationem. Vnde licet voluntas sit antiqua & intellectus, tamen si determinauerint facere aliquid multo tempore post, ille effectus nouus erit, & proficietur à voluntate antiqua, secundùm suum propositum, propter quod illa voluntas ab antiquo decreuerat, vt nouus ille effectus aliquo certo tempore existeret. Exempli gratia, si ego nunc apud me statuerem, abhinc duos annos Lauretum ad sacram illam Deiparæ Virginis ædem religionis ergo proficisci, illa peregrinatio cum à me post duos annos suscipietur, procedet à voluntate antiqua, quæ id duobus annis antè deliberauerat. Sic etiam Deus ab æterno decreuit facere mûdum, qui de nouo inciperet, & haberet suæ durationis initium; nihil igitur absurdi est, à voluntate antiqua, & æterna, effectum nouum (ea ratione qua expositum est) proficisci.

Ad sextam. Valet argumentum de agente, quod operatur ex necessitate nature, non autem de eo, quod agit liberè, qualem esse Deum suprà capite primo multis argumentis ostendimus.

Ad septimam. Omne quod fit in tempore, vel in instanti temporis fieri, locum habet, tantummodò in iis, quæ fiunt per motum Phisicum, & motui circulari, cuius passio tempus est, subiecta sunt. Tèpus igitur, vnà cû cælo productum est per creationem. Creatio autem est actio quædam diuina, quæ non mensuratur tempore, vel instanti temporis nostri.

Ad octauam. Verum est id quod argumentatur Auerroës, de agente, cuius, vel aliqua perfectio, vel aliquod bonû, & vtilitas, in actione eius aliquo modo consistit; vel quod naturaliter ex necessitate operatur: tale autè agens, nō est Deus. Non esse verò mundi, ab æternitate præcessit, non quòd potius Deus illud elegerit, quàm esse mûdi, sed quoniam mundus ab æterno esse non poterat, ac idèò necessarium fuit, non esse mundi, ab æterno præcessisse; vel quòd si poterat esse, melius erat, vt de nouo fieret, quàm ab æterno, propter eam causam quam suprà, non semel exposuimus.

Ad nonā. Deus sine vlla mutatione sui produxit res nouas; denominatur autem Creator, vel Cōseruator actu, & de nouo, nō formaliter & intrinsecè, sed propter ipsas creaturas, quæ antè erant potentia, postea sunt actu; antea non erāt, postea de nouo sunt productæ: tales enim relationes non sunt mutæ, vel secundùm æquiparantiā, sed in creatura sunt realiter, & subiectiuè, in Deo autem secundū rationē & terminatiuè. Quāuis autè Deus ab æterno habuerit omnes conditiones, quæ requiruntur ad efficiendum mundum, non tamen oportuit mundum ab æterno factum esse, tum quia Deus est agens liberum, non ex necessitate; agens autem liberum, etiam cū omnia requisita

requisita ad agendum adsunt, potest non agere; tum etiam, quia fortasse mundus non potuit fieri ab æterno.

Ad decimam. Si ante hunc mundum fuisset creatus alius, ille diceretur antiquior, ratione temporis, quod fuisset vnà cum ipso productum; plures enim circulationes in illo mundo cōfectę essent, quàm in hoc, & plus temporis ibi fluxisset, quàm hīc: denique, secundus mundus, licet propriè non fiat in tempore, cū tempus ipsius, vnà cum ipso producat, & ipsum sit extra tempus prioris mundi, potest tamen dici esse tempore posterior priori mundo, quatenus, cū secundus mundus factus est, iam aliquot anni, menses, & hore, denique aliquid temporis præcesserat in priori mundo.

Ad vndecimam. Possibilitas, vt mundus generaretur, non erat aliqua potentia Physica fundata in subiecto, cū ante generationem mundi, nihil planè existeret: sed erat tantū possibilitas ex parte agentis, qui propter virtutem suam infinitam, & à nulla re dependentem, potest ex nihilo res producere.

Ad duodecimam. Argumentum procedit de agente naturali, & finitę virtutis, & de modo generationis rerū Physicarum qui nobis familiaris est; Deum autem, cū sit infinita vi præditus, & omnium rerum auctor, non cōuenit existimare ad agendum egere adminiculo subiecti, seu materię; præsertim, cū sit quædam actio ipsius propria, quam creationem vocamus, seiuncta ab omni motu Physico, & nullius indiga subiecti. Quod si omni agēti aliquod patiens subesse necesse est, erit igitur aliquod patiens, quod à nullo factum erit, ac proinde Deus non erit causa efficiens omnium rerum. Atque hæc quidem de argumentis Auctrois.

Duodecim alia argumenta pro æternitate mundi.

C A P. VIII.

EX P O N A M V S deinceps alia duodecim argumenta pro mundi æternitate, non minùs quàm omnia superiùs allata, in speciem probabilia: quæ libuit hīc adiungere, tum, ne quicquam, quod veritati aduersari & officere posse putaretur, nos quasi dissimulantes, consuleto taciti præteritis videremur: tum, quò discussis omnium difficultatum tenebris, illustrior atque iucundior omnibus veritatis esset aspectus.

Primum autem argumentum, hoc est. Quod de nouo creatur, aut antè potuit fieri, aut non; si non potuit fieri, non poterit igitur creari; si potuit esse, vbinam illa potentia erat? in nihilo non potest esse, nec in subiecto, quia creatio non præsupponit subiectum aliquod.

Ff iij

Et confirmatur, quoniam creatio non est ipsa res quæ creatur, neque est Deus qui creat, sed est actio quædam proficiens à creatæ, & quæ terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo subiecto recipi oportet, at hoc repugnat creationi, quæ dicitur esse productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si mundus creatus est ex nihilo, cum ipsum nihil, sit quoddam indefinitum, & indeterminatum, præterea, ipse Deus sit indifferens ad producendum quodlibet, non potest assignari vlla verisimilis ratio, cur à Deo potius hoc ens determinatum factum fuerit, quàm aliud, & tunc quàm aliàs, verbi gratia, si producit cælum ex nihilo, cum Deus indifferens sit ad producendum cælum, & quoduis aliud, similiter & ipsum nihil non sit magis determinatum ad productionem cæli, quàm alterius entis, cur potius nunc produciatur cælum, quàm aliud quodlibet ens? vel à quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipsum cælum, potius quàm ad aliud ens?

Tertium argumentum. Si cælum verbi gratia, de nouo productum est, quæro, antequam produceretur, vel poterat produci, & non produci, vel ex necessitate productum est: si prius dicas, sequitur, ut cælum sit corruptibile; nam quod ante productionem sui poterat esse, & non esse, postquam productum est, adhuc poterit esse, & non esse: sin autem posterius dixeris, cum talis necessitas non possit esse, nisi ex parte agentis, extra ipsum enim, nihil prorsus erat ante generationem mundi, oportebit Deum ex necessitate mundum produxisse; quod si ex necessitate produxit, cur non ante, seu ab æterno produxit: nisi fortè aliquod fuit impedimentum, quod retardauit ipsum.

Quartum argumentum. Aut Deus potuit facere mundum ab æterno, aut non: si potuit, cum Deus & natura ex possibilibus faciant quod melius est, melius autem sit mundum esse, quàm non esse, proculdubio si potuisset illum facere ab æterno, ab æterno fecisset: si non potuit facere ab æterno; ergo oportuit, ut æterna quædam duratio præcederet molitionem mundi, at videtur, & absurdum, & incredibile, quod Deus per totam æternitatem expectare debuerit, donec potuerit mundum facere; nam si Deus non potest facere mundum ab æterno, faciat igitur tunc cum primum potest facere, & cum illud, tunc, præcesserit æternitas, aut ante illud, tunc, poterat facere mundum, aut non; si non potuit, hoc est incredibile, cur tunc potuerit, & non ante; si potuit, ergo potuit facere mundum antequam potuit.

Quintum argumentum. Si mundus, cuius aliæ partes sunt corruptibiles, aliæ incorruptibiles, de nouo factus est, omnes partes eius inceperunt esse; quod autem incipit esse, desinit etiam esse; non igitur

igitur erunt aliquæ partes mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere esse incorruptibiles; nam quod non est factum ex subiecto, & contrario, id non est corruptibile; sed tales sunt omnes partes mundi, utpote quæ à Deo productæ sunt per creationem; ergo omnes oportere esse incorruptibiles.

Sextum argumentum. Motus mensuratur tempore; si ergo incœpit esse, vel incœpit in instanti, vel in tempore; fuit igitur tempus ante motum; at tempus non est sine motu. Adde, quod cum tempus sit passio, & numerus motus, sicut non datur prima pars, vel primum mutatum esse ipsius motus, ita non dabitur prima pars, nec primum instans temporis; quare tempus erit infinitum. Quod si dicas, tempus, & motum concreatum fuisse cum ipso mundo; hoc non potest dici, nam quæ concreantur, eadem productione terminantur & efficiuntur; at mundus, vel cœlum cœpit esse per primum sui esse, cum sit res permanens, & substantia completa per creationem producta; motus autem non potuit sic incipere, cum sit ens successivum, nō enim potest dari vel prima pars, vel primum mutatum esse motus; ergo terminata creatione cœli, nondum erat motus. Quærendum igitur est, quomodo postea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit tempus, cum cœlū non modò natura, sed etiam duratione quadam instantanea, motum præcesserit.

Septimum argumentum. Præstantius est non posse non facere bonum, quàm posse non facere bonum: sicuti melius est facere bonum, quàm non facere bonum; & melius est non posse facere malum, quàm posse facere; sed communicare se aliis est bonum, ac diuinum quidpiam, immò videtur esse proprium summi boni, & inseparabile ab ipso: cum igitur hæc communicatio in molitione mundi consistat, non potuit Deus non facere mundum; quare, vel ab æterno fecit, vel aliquod impedimentum fuit propter quod non ab æterno fecerit; atqui nullum impedimentum fingi potest, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit mundum ab æterno.

Octauum argumentum. Deus semper ac necessariò facit, quod melius est; si enim ex duobus oppositis non semper eligeret ac faceret quod melius est, sed interdum quod deterius est, profectò nec esset summè sapiens, nec summè bonus: vel ergo simpliciter melius est mundum esse, quàm non esse, vel è contrario, non esse, quàm esse; si melius est mundum non esse, quàm esse, nunquam ergo mundus potuit, vel debuit fieri à Deo; sin autem melius est mundum esse, quàm non esse; ergo Deus necessariò (non quidem necessitate coactionis, sed necessitate opposita contingentiz) fecit mundum: sicuti ergo nō est contingens mundum fieri, vel non fieri, ita non erit contingens

mundum de nouo fieri, vel ab æterno fieri. Oportet igitur alterutrū horum esse necessarium; sed non fuit necessarium de nouo fieri; ergo fuit necessarium ab æterno fieri.

Nonum argumentum. Si Deus necessariò facit quod melius est, & bonum, quò est diuturnius, eò melius; cùm igitur mundum esse, bonū sit, melius vtique fuerit ipsum æternum facere, quàm nouum. Quare sic à Deo factus est.

Decimum argumentum. Si melius est mundum esse, quàm non esse, & Deus necessariò facit quod melius est, quomodò non est absurdum, dicere mundum de nouo factum fuisse? sic enim Deus præposuisset priuationem mundi, generationi eius, id est, fecisset non esse mundi æternum, esse autem eius nouum.

Vndecimum argumentum. Si mundus de nouo factus est; quæro, in tota illa æternitate, quæ præcessit generationem mundi, vel Deus erat imperfectus, & oriosus, quia nihil faciebat; vel æquè perfectus, ac modò est; & tunc, vel erat necessarium, vtile, & decens mundum esse, vel non; si igitur in illa æternitate fuit, vel necessarium, vel vtile, vel decens, vt mundus esset, oportebat mundum, à Deo, qui summè bonus est, in illa æternitate factum esse: si autem tunc non erat necessarium, aut conueniens, aut decens, vel fuit hoc tunc cùm conditus est, vel nihil horum fuit; si fuit, quærenda est ratio huius diuersitatis, cur fuerit tunc, & non prius, vel ab æternitate: si nihil horum fuit; ergo frustrà mundus factus est; quod enim neque necessarium est fieri, neque vtile, neque decens, frustrà fit.

Duodecimum argumentum. Cùm Deus sit summè bonus, & velit omnia sibi esse quàm simillima, præsertim ea quæ immediatè procedunt ab ipso; sicuti alias perfectiones communicauit creaturis; credendum est etiam communicasse æternitatem, quæ est vna ex perfectionibus diuinis: & quemadmodum fecit Intelligentias in aliis omnibus rebus ipsi similes, ita etiam fecisse in æternitate. Adde, quòd magis apparet excellentia Dei, & infinita virtus eius, si credatur, & prædicetur, non modò auctor esse rerum caducarum, & mortalium, sed etiam opifex esse immortalium, & sempiternarum; vt non solum possit creaturæ tribuere æternitatem à parte pòst (vt dicunt scholastici) sed etiam à parte antè.

Supradictæ rationes dissoluntur.

C A P. IX.

ERVM ad hæc argumenta, non ægrius quàm ad alia quæ supra refutauimus, responderi potest: ad primum quidem hoc modo. Quod creatur, antèa poterat creari; non ob potèriam passiua

passiua alicuius subiecti, nulla enim materia tempore præcessit creationem mundi, quin etiam tota ipsa materia prima creata fuit; sed solum ob potentiam actiuam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creatiua mundi, ex omni æternitate fuit in Deo perfectissima.

Ad secundum. Multitudo, & distinctio earum rerum, quæ à Deo creantur, & determinatio vniuscuiusque rei in gradu suo, non fuit orta ex ipso nihilo, nec ex ipso Deo simpliciter; sed ex Deo, prout habet in se ideas, & notiones omnium rerum, secundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis distribuit rebus. Sic est in sacris literis, Deum omnia fecisse in numero, pondere, & mensura.

Ad tertium. Mundus poterat produci, & non produci, quia liberè *An quia Deus liberè agit, omnes res sine corruptibiles.* productus est à Deo; non tamen idcirco continuò sequitur, ut mundus sit corruptibilis: illud enim axioma (quicquid potest fieri, & non fieri, est corruptibile) verum est de eo, cui conuenit talis potentia contradictionis, intrinsecè, & propter aliquod essentiale principium ipsius, quod est materia; non valet autem in eo, cui talis potentia non conuenit intrinsecè, sed extrinsecè, nimirum, ex parte agentis, à quo propterea quòd liberè, & non necessariò productum fuit, antequam produceretur, potuit produci, & non produci. Quamuis igitur Deus liberè impertiuerit esse omnibus rebus, quibusdam tamen largitus est esse perpetuum, ut per se, ac suapte natura à nullo corrumpi possint; aliis autem dedit esse caducum, ac mortale, quo aliquando tandem deficiente, eiusmodi res interire oportet. Ergo intrinsecè & secundum naturam suam, aliæ res sunt corruptibiles & aliæ incorruptibiles: quædam contingentes & quædam aliæ necessariz: quoniam aliæ materiam & contrarium habent, aliæ verò minimè. At res omnes ad Deum relatæ, à quo liberè productæ sunt, ita ut potuerint non produci, & liberè conseruantur, ita ut possint non conseruari: nulla est res omninò necessaria & incorruptibilis. Diuisio autem rerum in corruptibiles & incorruptibiles, sumitur ex natura ipsarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum.

Ad quartum. Non potuit mundus esse ab æterno: quod non arguit impotentiam Dei, sed repugnantiam ex parte creaturæ; posita enim mundi æternitate, permulta consequuntur absurda, quæ partim tetigimus in solutione primi argumenti Procli, partim infra adducemus. Quamuis autem mūdus non potuerit fieri ab æterno simpliciter, & ut quidā aiunt categorematicè, potuit tamen fieri ab æterno syncategorematicè, id est, quocūque puncto æternitatis vel temporis imaginarij, quod animo fingamus omni æternitati coexistis-

*an citra æter-
nitatem pos-
sit assignari
primum in-
stans creatio-
ni mundi.*

se, ponatur mundus fieri, potuit ante & ante fieri, & in infinitum. Quemadmodum, licet Deus non possit (vt multi putant) producere aliquod infinitum actu, potest tamen producere infinitum, hoc modo, quoniam quocunque dato finito, seu in magnitudine, seu in numero, potest Deus facere maius, & maius in infinitum; nec potest dari vllum finitum, quo non possit Deus maius facere. Potentia ergo ad creandum mundum, non debet terminari per aliquid citra æternitatem absolutè, eo modo vt tunc potuerit, & non antè, sed debet determinari per æternitatem negatiuè, hoc sensu, mundus non potest creari ab æterno simpliciter, sed potest creari ab æterno hoc sensu, quia nihil potest assignari determinatè citra æternitatem, ante quod Deus non potuerit mundum creare. Potentia ergo Dei ad creandum mundum, nec determinatur per æternitatem, nec per aliquid determinatum citra æternitatem, sed per id quod est citra æternitatem, confusè, ac indeterminatè.

Ad quintum. Necesse fuit vt in prima productione rerum, omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen, ex iis, quæ tunc producta sunt, alia nacta fuerunt materiam, & cōtrarium, ex quibus, & per quæ generari, & corrumpi possent: alia verò ab omni materia segregata, & à contrariis libera, immortalem, atque immutabilem naturam sortita sunt: hinc igitur factum est, vt quamuis in procreatione mundi omnes res similis productionis modo extiterint, tamen propter diuersas naturas, quas in illa creatione acceperunt, aliæ res fuerint corruptibiles, aliæ verò incorruptibiles.

Ad sextum. Non datur primum instans temporis, sicut non datur primum mutatum esse motus circularis. De motu autem, cum non sit res permanens, nec à mobili vel termino ad quem distincta, non rectè quæritur quomodo producat, per creationem, ne, an per generationem; non enim motus per motum producit, nec est motus ad motum, vt in 3. Phyl. Aristoteles demonstrat. Cælum autem, cum secundum substantiam mansureretur æternitate vel æuo, non potest rectè dici esse prius motu circulari, vel tempore, vel instanti temporis, sed quadam duratione indiuisibili ipsius æui, cui responderet instans in tempore, si ponamus cælum immediatè postquam fuit creatum, moueri cœpisse.

Ad septimum. Deus necessariò facit bonum, hoc sensu, quòd quicquid Deus facit, necessariò bonum est; nulla tamè necessitate astringitur Deus, vt hoc, vel illud bonum faciat. Cum enim liberè agere, sit perfectio quædam in homine, non ea est remouenda à Deo, præsertim in iis operationibus, quæ sunt extra ipsum, in quorum effectione non consistit perfectio Dei. Deus igitur necessariò facit bonum,

num, quoniam quod ab eo fit, necessariò bonum est, non tamen, necessariò facit bonũ, vt necessariũ sit ipsum facere hoc vel illud: si enim fit à Deo, hoc ipsum bonũ est, & hoc ipso est melius esse, quàm non esse, præcipuè tunc quãdo fit: sin autem à Deo non fit, hoc ipso melius est non fieri; tunc præcipuè. Atque hinc patet etiam octauæ argumenti solutio.

Ad nonum. Melius est æternum esse quàm non æternum, simpliciter loquendo; sed non est melius mundo, quia repugnat naturæ ipsius, vt coæternus sit Deo. Sicut esse incorporeum simpliciter melius est quàm esse corporeũ, sed non est id melius homini, cuius naturæ repugnat ipsum esse incorporeum. Vel aliter responderi potest, non esse melius mundo vt is sit æternus, ratione finis propter quem à Deo fuit conditus, nimirum vt ex eo Dei infinita potestas, atque maiestas ab hominibus cognosceretur, quæ facilius, clariùs, certiusque ex noua mundi molitione, quàm ex eius æternitate cognoscuntur.

Ad decimum. Quamuis ipsi mundo melius sit esse, quàm non esse, tamen Deo neque melius est, neque deterius est mundum facere, vel nõn facere: quia mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad vndecimum. Vt mundus in æternitate coexisteret Deo, impossibile fuit, vel certè non decuit; vt autem aliquando fieret, existimare decet fuisse quidem conueniens, quando quidem à Deo factus est, non tamen fuisse necessarium, vt non potuerit non fieri.

Ad duodecimum. Communicauit quidẽ Deus creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturæ ferebat, eas verò, quæ superat statum & conditionem creaturæ, nec debuit, nec potuit cõmunicare: neque enim fieri potest, vt creatura sit, vel infinita virtute prædita, vel incaussata, & independens, ac (vt quidam putant) vel Deo coæterna. Non est autem Deus auctor tantummodò rerum caducarum, sed etiam immortalium, & perpetuarum: quòd autem nõ possit facere sibi res coæternas, hoc manifestissimè indicat summam excellentiam Dei, cui nulla creatura, aut in essentia, & perfectione, aut in virtute, & actione, aut in vita & duratione, par & equalis esse potest.

Atque hæc quidem sint contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro æternitate mundi, quasi pro aris & focis ipsòque capite, acerrimè dimicant, eamque pugnaciter & mordicùs defendũt, disputata. Nos enim eorum tela, quibus veritatem perebant, hebrauimus, fregimus, fecimusque, vt ea nihil planè veritari possent offecere.

An mundus potuerit esse ab æterno; varia Theologorum opiniones. Ac prima omnium Henrici & Philoponi æternitatem creaturae repugnare aientium, opinio explicatur.

CAP. X.

ON esse necessarium vt mūdus sit ab æterno, satis explicatum est refutatis argumentis Philosophorū, qui æternitatem mundi obnixè defendunt. Mundum non esse æternum, sed de nouo factum, fide cognitum, & perceptum habemus. An is tamen secundum potentiam Dei, quam vocat absolutam, ab æterno effici potuerit, Theologi adducunt in quæstionem, quam nos hoc loco velut clausulam huius libri, atque aded totius operis, quanta maxima fieri possit breuitate, & perspicuitate, pertractare volumus. Quatuor hac de re inter se discrepantes apud Theologos (nam à Theologis potius quàm à Philosophis, hæc controuersia tractari solet) opiniones reperio.

Septem argumentis probatur æternitatem omni creaturae repugnare.

Prima opinio est Henrici de Gandauo, quodl. 1. quæst. 7. & Philoponi in eo libro quo respondet argumentis Procli pro æternitate mundi, asserentium, esse omnino impossibile vllam creaturam esse ab æterno. Quod probat his rationibus. 1. Creatio est productio ex nihilo; cū igitur terminus à quo creationis sit nihil, & non ens, necesse est in creatione non ens & nihil, præcedere ipsum esse rei quæ creatur, sicut terminus à quo præcedit terminum ad quem; quare quod creatur, æternum esse non potest. 2. De omni producto verum est dicere ipsum produci, vel ita vt aliquando verum fuerit dicere ipsum tunc produci, vel ita vt verum sit dicere ipsum semper produci; sed de creatura non est verum dicere ipsam semper produci; alioquin nulla creatura haberet esse permanens, sed tantum esse successiuum; ergo verum est dicere eam aliquo instanti produci; sed cū producit, incipit habere esse, ergo si in aliquo instanti producit, non semper, nec ab æterno habet esse. Tertia. Creatura habet esse acquisitum à Deo; ergo habet esse post non esse, nam quod acquirit aliquid, id non semper habuit. Quarta. Si creatura esset ab æterno, non differret in ea creatio & conseruatio; hæc autem differre inter se, manifestum est, tum ex definitione creationis, & conseruationis, tum ex eo, quod agens particulare est causa efficiens eius quod producit, non tamen est causa conseruans; quare etiam vbi hæc duo in vnum concurrunt, habent saltem diuersas rationes. Quinta. Si aliqua creatura esset ab æterno, illa per æternam durationem haberet esse necessarium & penitus indefectibile, etiam per absolutam Dei potentiam; nam ponatur talis creatura annihilari à

Deo,

Deo. Vel annihilari potest ab æterno, & sic quia ponitur esse ab æterno, habebit esse ab æterno; & quia dicitur annihilari ab æterno; quod autem annihilatur non est, non erit ab æterno; quare, & erit, & non erit ab æterno. Vel talis creatura non potest annihilari ab æterno, quare cum ipsa habeat esse ab æterno, quodcumque citra æternitatem annihilabitur, necessarium est iam ipsam habuisse esse ab æterno, & per totam illam æternitatem, esse omnino indefectibilem; & quia omne æternum est necessarium, quippe cum careat potentia contradictionis ad esse & non esse, ut docet Ariston 9. Metaphys. tex. 17. ab æterno quoque ipsa habuisset esse necessarium. Hoc autem videtur repugnare omnipotentia Dei, & dependentia, quam omnis creatura perpetuo habet à Deo in esse. Sexta. Si creatura, nec essentiam, nec virtutem potest habere infinitam; ergo neque durationem: ne ponatur creatura, in aliquo par, & æqualis Deo. Et sicut Deus in essentia habet aliquid proprium, quod est esse actû purum, & in virtute, quod est esse infinitum, & in actione ad extra, quod est habere vim creandi; ita in duratione, habere debet aliquid proprium, & incommunicabile aliis, nempe æternitatem.

Pro hac sententia facere videtur permulta testimonia sanctorum Patrum, negantium ullam creaturam coæternam Deo esse posse. Athanasius in secunda oratione contra Arrianos, ait non posse creaturam, quippe quæ ex non esse ad esse traducitur, coæternam esse opifici suo. Ambrosius primo Exameron, quid tam absurdum est, inquit, quam ut æternitas operis, æternitati iungatur auctoris? Augustinus lib. contra Felicianum Arrianum, ita definit creaturam; *Creatura est ex eo quod nondum est, vel aliquando non fuit, corruptibilis rei quantum in se est, omnipotentis Dei voluntate, facta substantia.* Damascenus lib. 1. de Fide orthodoxa cap. 8. *Quoniam, inquit, creatio, diuina voluntatis opus est, non est coæterna Deo; neque enim quod ex non esse ad esse traducitur, capax est, ut coæternum sit suo principio.* Denique Basilus, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Hilarius, Augustinus, aliique multi, pugnantes contra Arrium asserentem Verbum diuinum esse creaturam, hac præcipue argumentatione utebantur. Nulla creatura est coæterna suo creatori; sed ex sacris literis euidenter colligitur Verbum esse coæternum Deo; ergo non est creatura: quæ argumentatio parum firma esset ad conuincendos Arrianos, si creatura Deo coæterna esse posset.

*Testimonia
sanctorum
Patrum.*

Secunda opinio Durandi, æternitatem repugnare rebus corruptibilibus, non autem incorruptibilibus.

C A P. XI.

ALTERA opinio est Durādi in 2. Sent. dist. 1. qui cēset æternitatē non repugnare substantiis incorruptibilibus, vt cælis, & intelligētis: at rebus corruptibilibus, quarū natura specifica in vno indiuiduo perpetuari nō potest, sed conseruatur per successionē indiuiduorū, quæ generantur & intereunt, eam omninō repugnare. Rationes quidem quibus ostēdi posset res incorruptibiles, æternas esse posse, cognosci poterūt ex tractationē, & confirmatione tertiæ opinionis quā sequenti capite subiungam. Hac enim re non discrepat tertia opinio ab hac secunda.

*Æternitatē
repugnare re-
bus corrupti-
bilibus proba-
tur quatuor
argumentis.*

Quod autē æternitas repugnet rebus corruptibilibus, ea maximē ratione persuaderi solet, quod ex hac positione, permulta, eaq; grauissima, & absurdissima incommoda existunt. Primō enim, infinitum actu transactum, & pertransitum fuisset; nam posita æternitate mundi, vsque ad hodiernum diem exactæ, & transactæ fuissent infinitæ conuersiones solis, aliorūque siderum, infiniti dies, infinita cuiuslibet speciei indiuidua: infinitum autem nullo modo pertransiri posse, & Aristoteles docet, & nullo docente ratio ipsa suadet.

Deinde, aliquid esset maius infinito: nam conuersiones lunæ plures sunt quàm solis, cū vna conuersio solis contineat duodecim lunæ. Dies item multo plures sunt quàm anni, cū annus comprehendat trecētos sexaginta quinque dies. At posita æternitate mundi, conuersiones solis fuissent infinitæ, similiter etiam anni fuissent infiniti; ergo daretur aliquid multo maius infinito. Quin etiā esset aliquid quod infinitē excederet aliud infinitum, excessus enim dierum super annos, non potest esse finitus, quippe cū successio dierum sit æterna & infinita; quare necessariō erit infinitus. His quoq; consequens est, aliquid simul esse maius alio, & eidē æquale. Etenim dies, & anni, qua ratione sunt ambo infiniti, inæquales esse non possunt: qua ratione autem vnus annus continet in se multos dies, necesse est annos pauciores esse diebus. Quod autem duo infinita inæqualia esse nequeant, declaratur simul, & probatur hoc exemplo. Sint duæ lineæ, seu aliæ magnitudines, ex vna parte infinitæ secundum longitudinem, ex altera parte finitæ; & ex ea parte, qua finitæ sunt, sint inter se æquales: addatur vni earum ex qua parte est finita, pedalis magnitudo, secundum quam excedat alteram lineam qua parte ipsa est finita: deinde ex qua parte sunt finitæ, coæquantur inuicem illæ duæ lineæ trahendo minorem, id est, cui non fuit facta additio, ad æqualitatem maioris, hoc est, eius cui facta est additio; tunc quæretur, an hæ duæ lineæ sicut sunt iam factæ æquales ex ea parte, qua sunt finitæ, an sint etiam æquales ex ea parte, qua sunt infinitæ, an inæquales: si sunt inæquales; ergo illa, quæ est minor, & exceditur,

exceditur, non est infinita; infinitum enim quā infinitum, non potest excedi: sin autem etiam illo modo sunt æquales; ergo falsum est illud primum principium Mathematicum, si æqualibus addas inæqualia, necesse est ea fieri inæqualia. Sed huic exemplo posset occurri, negādo lineam illam, versū eam partem secundum quam est infinita, posse vltius promoueri & protēdi. Nam, extra, vel vltra infinitum, vt est infinitum, nihil esse potest quo ipsum porrigatur atque extendatur, alioqui non esset infinitum. Verū hoc obiter sit dictum. Manifestum igitur est, id cuius gratia hæc à nobis dicta sunt, nimirum duo infinita qua ratione infinita sunt, inter se inæqualia esse non posse.

Postea, posita æternitate mundi in rebus corruptibilibus, necessario sequitur esse actu infinitam aliquam multitudinem rerum: nam generatio hominum esset æterna, sicut generatio equorum, & leonum; caussam enim aliquam probabilem, cur generatio aliorum animalium potuerit esse æterna, hominis autem non potuerit, vel fingere difficile est; ne dicam impossibile. Cū autem suum quisque hominum habeat animum immortalem, & post cuiusque interitum perpetuò superstitem, necesse est actu esse infinitas animas infinitorum hominum, qui ab æternitate vsque ad hunc diem, per successionem fuerunt.

Ad extremum, hinc efficeretur esse aliquas creaturas infinitæ virtutis in vigore. Etenim non est dubium quin quilibet Angelus cognoscat omnes cōuersiones eius orbis cœlestis, quem mouet; tritum enim est Philosophorum sermone, Intelligentiam mouere cœlum per intellectum, & appetitum. Sed quilibet Angelus, si ab æternitate mouisset cœlum, effecisset infinitas conuersiones sui orbis; ergo illas omnes cognosceret; nisi quis fingat cadere in Angelos obliuionem rerum cognitarum: infinitum autem, ea ratione vt est infinitum, non potest comprehendi nisi ab intellectu infinito; oporteret igitur in vnoquoque Angelo inesse vim intelligendi infinitam, hoc est, in eo esse infinitam perfectionem. His igitur argumentis secunda hæc opinio suaderi, & probari posset.

Tertia opinio D. Thoma & Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri ab æterno.

C A P. XII.

TERTIA opinio est eorum, qui affirmant æternitatem, nec ratione rerum incorruptibilium, nec ratione rerum corruptibilium repugnare mundo, hoc est, tam substantias incorruptibiles, quā corruptibiles potuisse fieri ab æterno.

Hanc sententiam amplectitur Gregorius Arimin. 2. Sentent. d. 1. & Gabriel ibidem, & Ochamus, licet is nō tam pugnaciter eam defendat. Etenim in 2. quodl. quæst. 5. tamen si hanc opinionem iudicat probabiliorem, non inficiatur tamen contrariam etiam defendi posse, neutramque partem huius controuersie affirmat posse demonstratiuè probari. D. Tom. in 1. part. quæst. 46. art. 2. eandem sententiam probat, dupliciter. Primò, mundum incēpisse, est articulus fidei, Moyses enim dicens (In principio creauit Deus cœlum, & terram) secundum D. Gregorium homil. prima in Ezechielem, prophetauit de præterito: & in principio Symboli, profitemur nos credere Deum esse Creatorem cœli; articulus autem fidei non potest demonstratione probari, quia fides, secundum D. Paulum ad Hebræos 11. est argumentum non apparentium. Deinde, nouitas mundi non potest recipere demonstrationem ex parte mundi: principium enim demonstrationis, est quod quid est, hoc autem abstrahit ab omni differentia temporis, & ab esse, vel non esse; quare hunc mundum, semper, vel non semper fuisse, in demonstrationem cadere non potest. Neque verò id demonstrari potest ex parte Dei creatantis mundum: cum enim Deus agat per voluntatem, voluntas autem eius in iis quæ pertinent ad creaturarum productionem, libera sit, nullaque necessitate teneatur, non potest talis voluntas ratione comprehendere; nec ratione naturali certò sciri potest à nobis, an Deus voluerit creare mundum ab æterno, an de nouo. Ex his igitur manifestè perspicitur, D. Thomæ non videri impossibilem æternitatem mundi secundum omnes eius partes. In fine tamen illius articuli, videtur excipere hominem, cuius generationem non audet dicere possibilem fuisse ab æterno, ne cogatur admittere infinitam multitudinem animarum, quam infinitatem, ut rem valde absurdam, & rationi contrariam, atque adeò impossibilem, ipse refutauerat atque reiecerat in 1. part. quæst. 7. art. 4.

*Pulcherrima
argumentatio,
qua concludi-
tur mundum
ab æterno ef-
fici potuisse.*

Sed reuertamur ad explicationem, & confirmationem tertie opinionis, quæ hac vna ratione clarissimè firmissimèq; probatur. Quicquid non implicat contradictionem, est possibile Deo; sed creaturam esse ab æterno, non implicat contradictionem, hoc ergo est possibile. Maior, confessione omnium Theologorum, apud omnes est certissima, & notissima. Minor ita probatur. Si est impossibile creaturam esse productam ab æterno, vel hæc impossibilitas provenit ex parte Dei creatantis, vel ex parte ipsius creationis, vel ex parte creaturæ. Ex parte Dei producentis, tripliciter pronenire potest; vel quia putatur nullum productum coæuum esse posse suo producenti; vel quia produciens liberum cum agat ex electione, existimatur præcedere debere aliqua duratione suum effectum; vel quia sit creatura coæterna esset Creatori,

Creatori videretur Creator in aliquo, nimirum in duratione nō esse superior, maior, atque præstantior, quàm creatura: sed nullum horum trium tollit æternitatem creaturæ; ergo, &c. Non primum; tum quia in diuina Trinitate Pater, verè producit Filium, cum tamē credamus Filiū esse coæternum Patri; tum etiam, quia Philosophi concedunt in rebus naturalibus inueniri aliquas causas efficiētes, quæ simul sunt cum effectis; & D. Augustinus ostendere volens hæc duo non pugnare inter se, vt nimirum Filius Dei sit productus à Patre, & tamen sit ei coæternus, id in 6. lib. de Trinitate cap. 1. declarat hoc exemplo, splendor, inquit, qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coæuus est igni, & esset ei coæternus, si ignis esset æternus. Sed dicit aliquis, Aristotelem in 12. lib. Metaph. text. 16. id discriminis ponere inter formam, & causam efficiētem: quod forma simul est cum eo cuius est forma, efficiens autem est ante suum effectum. Ad hoc responderi potest tripliciter. Primò, repugnare formæ ea ratione qua forma est, ipsam esse ante compositum, cuius forma est; ac efficiēti, vt efficiēs est, non repugnare vt sit ante suum effectum, nam etsi reperiuntur nonnullæ causæ efficientes, quæ simul tempore sint cum suis effectis, plurimæ tamen aliæ passim reperiuntur, quæ tempore antegrediuntur effecta; atque hoc quidem satis est Aristoteli ad distinguendam formam à causâ efficiēti. Deinde, Arist. eo loco non ait causas efficientes esse antiquiores effectis, sed causas mouētes, hoc est, causas efficiētes quæ per motum efficiunt, has enim priores esse necesse est. Nam mouēs præsupponitur motui, motus etiam effectui, qui producitur per motum, omnis autem motus fit in tempore, quare necesse est causam mouentem tempore priorem esse effectui, qui per motum ab ea producitur. Postremò, Aristot. illo loco tantum vult significare (quod statim perspicuum fit consideranti eius verba) formam simul esse cum composito, hoc est, eadem productione produci, qua producitur compositum; causas verò mouentes ante ortas existere, hoc est, non produci ea productione, qua compositum ab ipsis producitur, alioquin producerent seipsas, quod est impossibile. Nec verò dici potest, quoniam est Deus agens liberum, idèò necessariū esse vt creatura sit Deo posterior duratione. Etenim, quia Deus agit liberè, cum sit infinitæ virtutis, non est minoris potentia, quàm si esset agens ex necessitate naturæ; sed si ageret ex necessitate naturæ, produxisset mūdum ab æterno; ergo quod agat liberè, id non obstat quominus potuerit mūdum producere ab æterno. Præterea, agēs ex electione, runc successiue agit, & tempore anteit effectum, cum electio non est actus voluntatis simplex, & totus simul, sed prærequirit deliberationē, quæ propter discursum ratio-

nis ei adiunctum, sit successiue, sicut cernimus in homine; at electio Dei non secus ac eius intellectio, est actus volûntatis Diuinæ simplicissimus, totus simul, Deoq; coæternus; non igitur, quòd Deus liberè, atq; ex electione agat, id obstat quominus potuerit ab eo produci mundus ab æternò. Adde, quòd Deus agit per suam voluntatem, in Deo autem non est maius ipsum velle, quàm posse, secùdum illud quod scriptum est in lib. Sapientiæ, *cui subest posse cum vult*. Potuit autem Deus velle producere mundum ab æterno, ergo potuit etiam producere. Nec illud etiam verè dici potest, si creatura sit æterna, eam fore aliqua re parem Deo; nam quamuis ponatur creatura coæterna Deo, non continuò tamen ponitur ei æqualis in duratione, sed multò inferior. Æternitas enim dei est omninò necessaria, quia Deus non potest non esse æternus, creatura verò potest esse, & non esse æterna. Deinde, æternitas creaturæ est ab alio per participationem, æternitas dei est à se per essentiam. Hoc fusè docet Boëtius lib. 5. de Consolatione, Prosa 6.

Ex parte creationis existimari posset eternitatem repugnare creaturæ duas ob causas; tum quia creatio significare videtur actionem aliquam, quæ cum nò fiat in æternitate, fieri debet in aliquo instàti, at in duratione eterna non potest assignari vnum aliquod instans primum; tum etiam, quoniam creatio dicitur ex nihilo productio, quare oportet creaturâ priùs fuisse nihil, deinde accepisse per creationem ipsum esse. Sed neutra harum causarum tollit possibilitatē æternitatis in creatura. Non quidem prior, cum enim mûdus creari ab æterno ponitur, hîc nomen creationis non significat actionem aliquam à deo proficiscentem ad creaturas, sed tantùm significat habitudinem mundi ad Deum, tanquã ad suum principiũ, à quo ipsius esse dependet, quemadmodum in Deo cum dicitur Filius produci à patre, nomine productionis, nò significatur actio aliquamedia inter Patrem, & Filium, sed illud tantùm significatur, Filium non habere esse à se, sed à Patre: sicut etiã, cum dicitur esse risibile procedere, & manare ab homine, non significatur media quæpiã actio, per quam risibile producat ab homine, sed tantùm dependentia risibilis ab homine, tanquã ab intrinseco eius principio. Vide D. Tho. 1. Part. quæst. 41. art. 1. ad secundum. Neque verò posterior causa probabilior est. Etenim cum dicitur creatio fieri ex nihilo, non significatur ordo aliquis ipsius esse post non esse, vel transitus à non esse ad esse, sed tantùm significatur negatio materiæ, vel subiecti: vt fieri ex nihilo non sit aliud, quàm non fieri ex aliquo subiecto, vel materia, & hoc quadrat in quamlibet creaturam etiam æternam.

Ex parte creaturæ videri posset repugnare ei æternitas; vel quia
commu-

cōmuntier dicitur creaturæ ex se cōuenire non esse, aut igitur creaturæ conuenit non esse, post esse ipsius, at multæ creaturæ sunt incorruptibiles, quæ nunquam amittent esse; aut non esse conuenit ei simul cum esse, at hoc implicat contradictionem; aut denique, conuenit ei non esse, priusquam adueniat ei ipsum esse; ergo non potest semper, & ab æterno fuisse, sed oportet aliquādo non habuisse esse. Vel repugnat æternitas creaturæ, quia creatura dicitur habere esse participatū, & acquisitū à deo; at si creatura fuisset ab æterno, sepe habuisset esse, neq; assignari posset in illa eternitate, quādo illud esse acquisiuerit, & acceperit à Deo. Sed neutrum horū multum valet ad euertendam eternitatem creaturæ; nam cum dicitur, quod creaturæ conuenit ex se non esse, non significatur quod ea prius debuerit nō esse, sed quod ex se non habet esse, & sibi soli à Deo derelicta, confestim in nihilum recideret, quare illud non esse conuenit ei, tunc etiam cum habet esse, quia tunc verum est dicere creaturam nō esse à se, sed à deo, in quo uiuim⁹, mouemur, & sumus. Hoc etiā significatur, cum dicitur creaturā habere esse acquisitū, & acceptum à deo, hoc est, dependens à deo. Quanquam & hæc, & alię similes sententiæ pronuntiātur à doctōribus de creatura, ea ratione, vt verē facta est à Deo, nō autē vt poterat ab eo fieri secundū absolutā eius potētiā.

Exponitur Auctoris sententia.

CAP. XIII.

QUARTA est opinio Scoti, qui in 2. Sent. dist. 1. quest. 3. problematicè tractat hanc quæstionem, affirmās vtrāque partem contradictionis æqualiter esse probabilē, & pro vtrāque rationes afferēs easque solūes. Quam ego Scoti opinionem probo aliqua ex parte; sed vt quod sentio planius intelligatur, subiiciam hinc nonnullas propositiones, quibus sententiam meam breuiter explicabo.

Prima propositio. Creatura secundum naturam suam incorruptibilis, vt Angelus, potuit esse ab æterno. Hoc non alia ratione probari debet, quā ea quæ copiose à nobis exposita est proximè antecedenti capite in tractatione tertię opinionis. Nempe, hoc nō implicat cōtradictionem, neque ex parte Dei creantis, neque ex parte creationis, nec ex parte creaturæ; ergo est deo possibile. Sed quia rationes, quibus prima opinio Henrici suprā est cōfirmata, huic propositioni aduersantur, eatum hoc loco solutionem perstringamus. Ad primam respōdemus, creaturā produci ex nihilo, non quia prius fuerit nihil; sed quia nō producitur ex aliquo subiecto; vt idē valeat

Gg ij

*Solutio ratio-
num Henrici
ascentis æter-
nitatem repu-
gnare omni
rei creatæ.*

*Discrimen
inter produ-
ctionem &
conseruationẽ
reperiretur in
creatura, ta-
meti ea fuis-
set, ab æterno.*

produci ex nihilo, quod produci non ex aliquo tãquam subiecto; si autem Angelus esset ab æterno, verè dici posset illum productũ esse ex nihilo, id est, non ex aliquo subiecto. Ad secundam. Cũ æternũ aliquod dicitur productum, hæc vox productũ, nõ significat actionem aliquam, seu mutationem inter mediã inter producents, & productum: sed tantũ significatur illud æternum non habere esse à se, sed habere esse dependens à Deo. Sed quia in rebus nobis notis, quæ res habet esse ab alio, eam ab illo produci cernimus, ideò his etiam vocibus vtimur in rebus æternis; quin etiam in diuinis; tantũ, vt significemus habitudinem vnus rei ad aliã tãquam ad principium, à quo est esse illius. Ad tertiam. Creatura dicitur habere esse acquisitũ à Deo, hoc est, habere esse fluens, & dependens à Deo, quod etiam potest esse in æternitate: sicut si sol æternus esset, splendor ei coæternus esset, fluens, & depẽdens ab ipso. Ad quartam. Licet in rebus de nouo productis clariũ appareat discrimen inter creationem, & conseruationem; dicitur enim creatio, quatenus res incipit esse, quod antea nõ erat; dicitur cõseruatio, quatenus res in esse per productionem accepto, aliquandiu permanet dependenter à Deo: aliquo tamẽ modo etiam in æternitate creaturæ, huiusmodi discrimen cogitatione designari, & notari potest. Nam si Angelus (verbi gratia) esset æternus, diceretur productus à Deo, quatenus ab ipso habet suum esse; diceretur idem quoque conseruatus à Deo, quatenus illud esse habuit permanens, & continuatum per æternitatem. produci enim præcisẽ sumptum, non significat aliud, quàm habere esse ab alio; cõseruari autẽ ab aliquo, est in esse, quod habet ab alio, permanere aliquãdiu, hoc est, siue per infinitã, aliquam durationem, siue per finitam, & temporalem. Ad quintam. Sicut creatura cũ est, non potest nõ esse, nec tunc potest annihilari, ita vt cũ est, non sit, quia hoc implicat cõtradictionem: sic etiam, si ponatur creatura esse ab æterno, necesse est illam habere æternam durationem, & impossibile est illam ab æterno annihilari. Neq; hoc arguit esse ipsam ens simpliciter necessarium, & penitus indefectibile, nisi tantũ ex suppositione; quemadmodũ res dum est, habet esse necessariũ & indefectibile. Quod autem ex Aristor. adducitur, (omne æternum esse necessarium) verum est, sed intelligi debet eo modo esse necessarium, quo est æternum; si est æternũ à se, ac simpliciter, erit quoque simpliciter, & à se necessariũ. Sin autem est æternũ ex suppositione, & ex libera voluntate alterius, simili etiã ratione necessarium haberi debet, & sic fuisset Angelus res quædã necessaria si is fuisset ab æterno. Ad sextam. Quamuis ponatur creatura coæterna Deo. nihilominus tamen Deus est ea superior, atque præstantior secundũ durationem.

derationem; & quia Deus essentialiter est sua æternitas; & quia est æternus ex se; & quia est necessariò æternus, & quia est in omnibus & omninò æternus. Proprium igitur Dei secundùm durationem est, essentialiter, necessariò & ex se, in omnibus, & omni modo esse æternum; quorum nullus modus æternitatis in vllam planè creaturâ conuenire potest.

Ad illa testimonia sanctorum Patrum, tripliciter respondere possumus. Primò, Sanctos Patres considerasse creationem eo modo, vt verè facta est à Deo, nò autem vt ab eo fieri absolutè potuit: & quia constat ex sacris literis, omnes creaturas esse de nouo factas, idè tradiderunt eam creationis definitionem, quæ soli creationi nouæ, & creaturæ de nouo factæ, accommodari potest. Deinde, hæc vox (non posse) frequenter in scripturis sumitur, non pro eo, quod est simpliciter impossibile, sed pro eo, quod est non esse conueniēs, decens, rationi congruum. Sic sumitur Matthæi 9. *Non possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsum;* & Marci 6. *Christum non poterat in patria sua virtutem vllam facere;* & Actuum 4. *Non possumus non loqui, quæ vidimus, & audimus.* Hoc etiam modo Sancti Patres sumunt (non posse) cum aiunt creaturam, coæternam Deo esse non posse, hoc est, non esse conueniens, aut decens. Postremò, Sancti Patres, ex suppositione concessa, & usurpata ab Arrio, rectissimè concludunt creaturam esse non posse ab æterno. Arrius enim ponebat creaturam esse id quod priùs non erat, & per voluntatem Dei ex non esse traducitur ad esse. Quocirca, aiebat Filium Dei (quem creaturam vocabat) esse ex non exantibus, vel ex non existentibus. Aduersus quem, posita tali notione creaturæ, euidenter argumentabantur Patres, Filiū Dei non esse creaturam, vtpotè quem clarissimis scripturæ testimoniis ostendebant esse coæternum Patri.

Secunda propositio. Creatura corruptibilis in particulari, vt aliquis equus, vel aliquis leo, partim ab æterno produci potuit, partim non potuit. Huius propositionis facile & promptum est rationem explicare. Nam si equus (verbi gratia) relinquatur suæ naturæ, & talis producat, qualis est secundùm naturam suam, nò potest produci ab æterno. Si enim producat ab æterno, necesse est illum viuere infinito quodam tempore; si enim finito tantùm tempore viueret, ab eius productione, vsque ad interitum eiusdem, non nisi finitum, tempus intercessisset: quare non fuisset ab æterno. Si autem ita producat, vt relinquatur naturæ suæ, cum sit natura corruptibilis, impossibile erit eum infinito tēpore durare: omne enim corruptibile, necesse est aliquando tandem post certum & definitum tempus corrumpi: hoc autem, quod est nò durare infinito tempore, pugnat cū

eo, quod est fuisse ab æterno. Quod si Deus miraculosè cōseruaret equū infinito tempore, nihil prohiberet eum ab æterno produci: hinc igitur perspicuū fit, quomodò possibile, & impossibile sit secundum diuerfas rationes, equum produci ab æterno.

Tertia propositio. Generatio hominis, secundum aliquos Doctores, non potuit esse ab æterno, secundum alios autem potuit esse æterno. Etenim D. Thomas & Durandus negantes infinitum actū, siue secundum magnitudinem, siue secundum multitudinem, aut esse, aut etiam à Deo produci posse, non possunt facere æternam generationem hominis, ne infinitatem animarum admittere cogantur. Nominales autem, quibus non videtur impossibile infinitum actū, tam in magnitudine, quàm in numero produci à Deo, nō habēt negare possibilem fuisse æternitatem generationis humanæ. Et sanè, qui concedunt generationem aliorum animalium potuisse fieri ab æterno, nō video, cur æternitatem generationis hominum possibilem esse negent. Nam quod metuunt de infinitate animarum, id posterius quiddā est, & per accidens, & in dubio positum. Si enim res ipsa à priori, & per se consideretur, nulla profectò causa probabilis, & idonea reperiatur, cur generatio leonum potuit esse ab æterno, non autem hominum. Nam qua ratione vnus leo post aliū ab æterno produci potest, eadem potest, & homo post hominem. Ego, si alterutrum mihi, aut negandum, aut concedendum esset, facilius adduceret vt concluderem infinitum actū posse à Deo produci, quàm vt concedens æternitatem possibilem fuisse in generatione aliorum animalium, eam solū in generatione hominis impossibilem esse affirmarem. Non enim queo intelligere, posse Deum immediate creare vnum leonem post alium ab æterno, non posse autem idem ab eo fieri in generatione hominis.

Quarta propositio. Videtur possibile fuisse æternitas tēporis, motus, & generationis rerum sublunarium. Dixi, videtur, quia nolo id affirmare, tanquam certum, indubitatum, & quod euidentī aliqua & necessaria ratione teneatur, sed pono id tanquam probabile, & rationi satis consentaneum. Si enim id esset impossibile, certè id eueniret propter illa incommoda & absurda, quæ nos suprà exposuimus cum tractaremus secundam opinionem, quam sequitur Durandus; sed omnes illas obiectiones haud magno negotio repelli ac profligari posse, facile intelliget, quicumque leget D. Thomam de potentia, quæst. 3. art. 14. & in opusculo de æternitate mundi, in secundo lib. contra Gentes cap. 38. in prima part. quæst. 46. & art. secundo, & Scotum, Gregor. Ariminensem 2. Sent. Dist. 1. & Ochamum quodli. 2. articul. quinto. Satis igitur sit indicasse loca, è quibus peti possunt

possunt solutiones illorum argumentorum, ne nos eas hñc recēsendo, superuacaneè longiores simus.

Quinta propositio. Posita æternitate temporis & motus, satis probabile est posse dari infinitum actum secundum multitudinē; tum quia generatio hominis non secus quàm aliorum animalium (vt suprà dicebamus) potuit esse ab æterno; ex quo efficeretur esse actum infinitas animas rationales: tum etiā, quia potuisset Deus quolibet die illius æterni temporis creare vnum Angelum; ergo sicut vsque ad hñc diem fuissent transacti infiniti dies, ita essent actum infiniti Angeli. Nec valet responsum quorundam, qui respondent in quolibet die illius æternitatis disiunctè, ac separatim accepto, potuisse Deum creare vnum Angelum, in quolibet autem die cōiunctè sumpto non potuisse. Quemadmodum in hac ora sunt infinita instantia, & in quolibet eorum separatim, ac disiunctè, potest Deus creare vnum Angelum, non autem in quolibet coniunctè, nec in singulis, & omnibus. Sed hoc responsum (vt dixi) parum valet ad euertendā nostram propositionem: multum enim interest inter instantia huius horæ, & dies præteritos æterni temporis: illa enim sunt tantum in potentia; hi autem fuerunt actum ab inuicem separati, & distincti. Nō igitur, vt ex parte Dei, vel dierum qui sunt in tempore æterno, vel Angelorū, quicquam prohibet quolibet die illius æternitatis, creatum fuisse à Deo vnum Angelum. Hæc est igitur nostra sententia; existimare nos vtrāque partem huius quæstionis esse probabilem; eam tamen videri nobis aliquāto probabiliorem, quæ æternitatem mundi possibilem fuisse statuit. Verum de hac quæstione, quæ magis Theologica est quàm Philosophica, quæ adhuc disputata sunt, ea satis esse debet. Deus autem, in quo est vera & perfectæ æternitas, & cuius ope adiuti tandem ad huius operis exitum finēque peruenimus, cœlesti suo numine ita nos seruet ac regat, vt hac mortali vita castè piēque transacta, ad beatas cœli sedes euolantes, felicissima eius æternitate, omnibus completi bonis, sempiterno æuo perfruamur.

Vni Deo Trinōque, ac Deiparæ semper Virgini Mariæ
laus, honor, gloria & gratiarum actio, in
omnem æternitatem. Amen.

FINIS DECIMI QVINTI ET VLTIMI LIBRI.

INDEX QVÆSTIO- NVM, ET RERVM ILLVSTRIO- rum, quæ in his quindecim libris explicantur.

A

Abstractio.

- A** Nota Metaphysica continetur vno genere abstractionis quod est à materia & motu secundum rem & rationem. pag. 17. 20
- 2 An abstractio secundum rem & rationem, quæ vocatur per indifferentiam, sit admittenda. 21
- 3 An abstractio quantitatis Mathematicæ, fiat tantum à materia sensibili, an verò ab omni prorsus substantia. 574
- 4 An diuersitas scientiarum petenda sit ex diuersitate abstractionum à materia. 27

Accidens.

- 1 An accidens producat substantiam, in virtute substantiæ. 471
- 2 An accidens producat substantiam suam vi, & potestate. 473

Actio.

- 1 An ex vna forma multæ ac differentes actiones proficisci queant. 384
- 2 Quæ sint in qualibet actione consideranda. ibidem
- 3 An omnis actio promanet ex forma, & nulla ex materia. 385
- 4 An actio sit subiectiue in agente. 693. 694.
- 5 An actio re differat à passione. ibid.

Æternitas, & æternum.

- 1 De significatione harum vocum

(æternitas) & æternum. 649

- 2 An visio beatifica Dei quam habent beati mensureretur æternitate participata. 650
- 3 Quid sit æternitas. 652
- 4 Quæ sit radix & fundamentum æternitatis. 653
- 5 An æternitas per se sit mensurabilis; & an possit aliqua ei assignari mensura. 654
- 6 An æternitas repugnet creaturæ vt creatura est. 828. 832
- 7 An æternitas propriè repugnet generationi rerum corruptibiliu. 830. 837.
- 8 An secundum doctrinam Sanctorum Patrum potuerit aliqua creatura esse ab æterno. 829. & 837.

Ænum.

- 1 An ænum sit mensura durationis habentis prius & posterius, sine innouatione & variatione vlla, vt ait D. Bonauentura. 657
- 2 An ænum sit mensura rei secundum esse quidem immutabilis secundum affectiones autem & operationes, mutabilis; vt censet D. Thomas. 660
- 3 An ænum sit mensura cuiusvis rei quæ habet esse permanens & totum simul, vt Scotus opinatur. 662
- 4 An sit vnum aliquod ænum mensura omnium æternorum. 663

5 An

INDEX QUESTIONVM.

- An vnumquodque æternum suum
habeat æuū à quo intrinsecè men-
sureretur. 665
- 6 An quodlibet superius æternum
sit mensura inferioris. ibidem
- 7 An sit necessarium esse aliquam
mensuram, quæ durationem æui-
ternam per se ac propriè metia-
tur. 666.
- Alchymia.*
- 1 De vi & potestate Alchymix, &
an eius artificio verum aurū pos-
sit effici. 487. & sequenti.
- Anaxagoras.*
- 1 Quo tempore floruit. 204
- 2 Opinio eius de principiis rerum
naturalium explicatur & refelli-
tur. 228. & 266.
- Anima & animal.*
- 1 An anima sit natura qualis defini-
tur ab Arist. 2. lib. Phys. 422
- 2 An anima mundi secundum Pla-
tonem sit æterna; & an ex eius æ-
ternitate, mundi æternitas rectè
concludatur. 782
- 3 An motus localis animalium sit eis
naturalis, an violentus. 424
- 4 An animalia genita ex putri mate-
ria & quæ procreantur ex semine
possint esse eiusdem speciei. 478
- Anima rationalis.*
- 1 An anima rationalis sit natura qua-
lis definitur ab Aristotele 2. lib,
Phys. 525
- 2 An scientia animæ rationalis per-
tineat ad Physicum. 18
- 3 An anima rationalis sit immorta-
lis secundum Platonem. 386
- 4 An secundum Aristotelem anima
rationalis sit immortalis. 388
- 5 An immortalitas animæ rationa-
lis possit naturaliter cognosci &
Philosophicis rationibus conclu-
di. 390
- 6 An anima rationalis sit forma &
pars essentialis hominis. 392
- 7 Disputatio contra figmentum A-
uerrois de assistentia & unitate a-
nimæ rationalis. 396
- 8 Disputatio contra Platonicos fa-
cientes certum numerum anima-
rum ab initio mudi conditum, di-
uersis temporibus diuersa corpo-
ra humana ingredientium. 400.
- Aristoteles.*
- 1 De tempore quo floruit Aristote-
les & illustriores Peripatetici. 212
- 2 Laudatio & enchomium Aristote-
lis ex iudicio & testimonio vete-
rum. 273
- 3 An Aristoteli cognita & probata
fuerit creatio, hoc est, productio
ex nihilo. 288
- 4 An Aristoteles sentiens Deum age-
re ex necessitate naturæ, tueri pos-
sit rerum contingentiam. 523
- 5 An Aristoteles faciens mundum æ-
ternum cogatur fateri esse actu in-
finitas animas rationales. 553. 554.
555.
- 6 An Aristoteles putauerit æternita-
tem mundi necessariis rationibus
à se fuisse probatam. 756
- 7 Quid Aristoteles in primo textu
primi libri Physicorum, per illa
tria vocabula, principium, causa,
& elementum, significare volue-
rit. 108
- 8 Disputatio cum Aristotele de æ-
ternitate mundi. 763
- Artificiale.*
- 1 An forma artificialis sit principium

INDEX QUESTIONVM.

- alicuius motus Physici.* 407
- 2 An forma artificialis sit res quædam diuersa à subiecto in quo in-
hæret. ibidem
- Astrologus.*
- 1 An differat Astrologus à Phy. 78.
- Auerroës.*
- 1 An secundum Auerroëm ponēda sit forma corporeitatis materiæ cœterna & inseparabilis. 313 & 314
- 2 An secundum Auerroëm colores medij specie differant ab extre-
mis. 707. & 710
- 3 An Auerroës faciens formas sub-
stantiales elementorum intēdi &
remitti, & actu manere in mixtis,
possit defendere generationem e-
lementorum & mixtorum non
esse motum propriè dictum. 719.
720
- 4 Disputatio cum Auerroë de æter-
nitate mundi. 815. 816
- Augmentatio.*
- 1 An augmentatio sit motus propriè
dictus. 723
- C.*
- Calor.*
- 1 An calor elementaris & cœlestis
specie differant. 494
- Causa.*
- 1 An ad perfectam cognitionem cu-
iusvis rei naturalis, necessaria sit
omnium causarum eius rei, perfe-
cta cognitio. 122
- 2 An inter causam vniuersalem &
particularem sit necessaria conne-
xio. 459
- 3 An causalitas causæ vniuersalis sit
potior & maioris momēti, quàm
causæ particularis. 460
- 4 An causa semper sit nobilior suo
effectu. 468
- 5 An effectus debeat plus causæ vni-
uersali quàm particulari. 467
- 6 An causa exemplaris sit aliud ge-
nus causæ ab illis quatuor quas
trahit Aristoteles. 448
- 7 An posita causa semper effectus si-
mul poni debeat. 774. 775
- 8 An semper causa efficiens tempo-
re antecedit suum effectum. 833. &
771.
- 9 Quæ sit vis & causalitas cuiusli-
bet causæ. 450
- 10 An causa particularis sit tantum
agens instrumentale, an etiam sit a-
gens principale. 465
- Cælum.*
- 1 An cælum sit nobilior homine. 86
- 2 An definitio naturæ quæ traditur
2. lib. Phy. conueniat cælo, & an
motus eius sit naturalis 413
- 5 An necesse sit cælum moueri ab
Intelligentia. 416
- 6 An cælum secundum Platonem
sit compositum ex elementis. 792.
& 796.
- 5 An cælum & Astra secundum Pla-
tonem sint Dij. 804. & 805
- 6 An cœli sint vnus speciei, vel dif-
ferant specie. 419
- 7 An vacatio motus, quam habebit
cælum (secundum fidem nostram)
in fine mundi, sit futura illi natu-
ralis, aut violenta. 420. & 414
- 8 An definitio motus tradita 3. Phy.
conueniat motui cœli & princi-
palius illi conueniat quàm aliis
motibus. 689

INDEX QUESTIONVM.

9. An apud Platonem motus circularis cœli demonstret ipsum cœlum & esse corpus simplex & diuersum ab elementis, sicut putauit Aristoteles. 792. & 793

10 De loco primi cœli. 615

11 An cœlum habeat materiam diuersam à materia rerum sublunarium 296

12 An quantitas cœli & rerum sublunarium sint eiusdem rationis. 302

13 An cœlum per se & quiditatiuè consideretur à Physico. 98. 69
Color.

1 An colores medij specie differant ab extremis. 707. 710

2 An colores medij actu componantur ex coloribus extremis. 709

Contingentia & contingens.

1 An Dei prouidentia tollat rerum contingentiam. 523. 527

2 An quia omne agens naturale agit ex necessitate nature, idèd nullum agens naturale sit contingens. 523. 528

3. An esse in rebus contingentiam sit demonstrabile; & quibus argumentis probetur. 524. 525

4 An causa contingentia rerum sit libertas Dei liberè creaturas producentis atque conseruantis, vt placet Scoto. 530. 531

5 An sit causa contingentia efficacia diuinæ voluntatis, vt sentit D. Thomas. 531

6 An sit causa contingentia ipsum non ens permixtum rebus, vt ait Alexander Aphrodisæus 532

7 An sit perfectio & complementum vniuersi, vt alij putant. 533

8 Quæ sint veræ ac propriæ causæ omnis contingentiæ quæ in rebus naturalibus inest. 533

Continuum.

1. An continuum habeat in se infinitas partes. 555

2 An continuum componatur ex diuisibilibus. 564

3 Cur continuum ex se sit diuisibile in infinitum, non autem augmentabile. 570. 571

4 Quæ diuisio continui ipsum tandem absumat, quæ verò non absumat vnquam. 571

5 Cur accretio continui dicatur fieri secundum formam, diuisio autè secundum materiam. 572

Creatio

1 Quid sit creatio. 285

2 An vis creandi possit vilo modo creaturæ communicari. 286. 288

3 An possibilem esse creationem, possit cognosci lumine naturali. 291. 288

4 Quid Plato senserit de creatione. 290

5 An Aristoteles cognouerit creationem. 288

D

Definitio.

1. An perfectæ definitiones præsertim Physicæ complecti debeant omnia quatuor genera causarum. 123

2 Quæ sit perfecta definitio accidentis, & quomodò ex demonstratione innotescat. 125

3 De triplici via & methodo inuestigandi definitionem. 151

4 An facilius sit definire singulare

INDEX QVÆSTIONVM.

- quam vniuersale, vt ait Aristoteles, 1. lib. Post. tex. 17. 152
- Democritus.*
- 1 De tempore quo floruit Democritus. 105
- 2 Opinio eius de principiis rerum naturalium diligenter exponitur. 231. & refellitur. 268
- Dems.*
- 1 An scientia Dei sit diuersa à scientia Intelligentiarum. 25
- 2 An necesse sit Deum actu cōcurrere cū causis secundis ad quamlibet earum operationem. 461
- 3 An concursus Dei cum nostra voluntate tollat eius libertatē. 462. & 466.
- 4 An infinitum actu possit fieri à Deo. 568
- 5 An Deus agat ex necessitate naturæ. 768
- 6 Quid senserint Peripatetici de necessitate vel libertate Dei in agendo. 761. 762.
- 7 An Deus sit infinitæ virtutis. 759.
- 8 Contra insaniam eorum qui dixerunt Deum esse materiam primā. 308
- 9 An solus Deus sit verè ens, & reliquæ res, præsertim mortales, verè dici queant non entia potius quàm entia. 253. 254
- Duratio.*
- 1 An duratio habeat in se rationem aliquam quantitatis. 641
- 2 An duratio rei differat ab eius essentia. 642
- 3 An duratio differat ab existentia & quomodo differat. 642. 643
- 4 An villa res creata habeat esse & durationem permanentem & totam simul. 645
- 5 An Peripatetici admiserint durationem aliquam habentem initium & carentem fine. 648
- 6 Vtrum attingat magis rationem propriam durationis, vt est mensurabilis, permanentia vel successio eius, an quantitas & extensio. 648
- 7 An maior & minor duratio arguat, maiorem & minorem rei perfectionem 649
- E**
- Effectus.*
- 1 An effectus naturalis plus debeat causæ particulari quàm vniuersali. 467
- 2 An vnus numero effectus possit simul effici à pluribus vna causis proximis, & eiusdem generis, atque perfectis 476
- 3 An effectus qui productus est vno aliquo tempore, idem numero, alio quoque tempore vel ab eisdē, vel ab aliis causis produci potuisset 478
- Elementum.*
- 1 An elementa possint augeri (quantum in ipsis est) in infinitum. 588
- 2 An elementa ex se & intrinsecè exigant definitam paruitatē quantitatis, qua minor repugnet naturæ elementi. 589
- 3 An elementum terræ habeat pro loco suo naturali, superficiem aquæ, an centrum. 614. 609
- 4 An locus, de quo agit Aristoteles in quarto Physicorum, non quilibet rebus competat, sed per se tantum elementis & propter hæc aliis. 602
- 5 An.

INDEX QVÆSTIONVM.

5 An Elementa moueantur secundum locum à seipsis, an ab alio.

431.

Empedocles.

1 Quo tempore floruerit. 208

2 De opinione eius de principij rerum naturalium disputatio. 263

Epicurus.

1 Quo tempore floruerit, & qualis Philosophus fuerit. 217

Existentia vel esse.

1 An omnis existentia sit à forma.

373

2 Quid sit existentia. 374

3 Quarum rerum sit existentia. 375

4 An in Intelligentiis secundum Aristotelem existentia re differat ab essentia. 378

5 An in vlla re creata, existentia differat ab essentia. 376. & 379

6 An rem esse suum esse & suam existentiam, nulli præterquam Deo conueniat. 382

7 An esse rerum corruptibilium mēfureretur tempore, an æuo. 635

8 An vlla res creata habeat esse permanens & totum simul. 645

F

Finis.

1 An finis cauisset aliquid, & moueat ipsum agens, & an det aliquam bonitatem mediis quæ ordinantur ad finem. 452. 453. 253

2 Quomodo agens naturale dicatur agere propter finem quem non cognoscit, & an ideo dicatur agere propter finem, quoniam, ut dici solet, dirigitur ad eum ab intelligentia non errante. 453. & 454

3 An finis cauisset secundum esse in-

tionale & intelligibile quod habet in anima agentis, an secundum esse reale, quod habiturum est in rebus. 455

4 An quicquid habet finem, etiam necessariò habere debeat causam efficientem, & contrà. 457

5 An varietate agentium naturalium propter finem. 84

Forma.

1 De præstantia formæ substantialis. 344

2 De variis nominibus & generibus formarum. 345

3 An necesse sit esse in rebus formam aliquam substantialem. 347

4 An omnis forma Physica sit generabilis & corruptibilis, & à materia inseparabilis. 348. & 349

5 An omnis forma materialis sit extensa & diuisibilis. 349

6 Quomodo sit communicabilis. 350

7 An forma sit prior & nobilior materia. 351. & 353

8 An vna numero forma possit esse in multis materiis. 353

9 An forma sit principium indiuiduationis. 371

10 An omnis existentia sit à forma. 373. 311

11 An omnis forma substantialis immediate vniatur materiæ primæ. 355

12 An forma sit prior & nobilior composito. 356

13 An forma sit tota quiditas rei naturalis. 358

14 An forma corporis ponenda sit secundum doctrinam Aristotelis. 317

INDEX QVÆSTIONVM.

15 An sit vlla necessitas, vllusve vltus
cuius formæ corporeitatis, quam
nonnulli introducunt. 318

16 An forma substantialis sit princi-
pium efficiens alicuius operatiō-
nis & motus Phisici. 469. & 476

17 Quomoddò incipiat esse; & desinat
esse forma substantialis. 762. 763

18 An forma sit magis natuta quàm
materia. 436

19 Cur potiùs dicatur forma educi
ex materia quàm induci in mate-
riam. 294

20 Quid sit formam educi ex potē-
tia materiæ. 338

Fortuna & fortuitum.

1 An sit in rebus aliquod fortuitum.
498

2 An fortuna repugnet diuinę pro-
videntię. 499. 501. & 561

3 An in rebus sublunaribus aliquid
casu & fortuitò eueniat respectu
cœli. 502

4 An fortuna sit diuinum aliquod
numen à quo res humanę dispen-
sentur & administrantur. 506

5 Quæ sit definitio fortunæ, & an ea
sit bona. 508

6 An in iis quæ sunt ad verumliber,
fortuna versetur. 511

7 Ad quas scientias pertineat confi-
deratio fortunæ. 497

G

Generatio.

1 An generatio sit motus propriè di-
ctus & an in instanti fiat vel suc-
cessiuè. 718

2 Quomoddò fiat generatio rerum;
& quæ conseruant ad efficiendam
generationem. 283. 284

Gravia & leuia.

1 An graua & leuia moueantur na-
turaliter secundum locum à gene-
rante. 431

2 An moueantur à seipsis. 433

H

Heraclitus.

1 Qualis & quo tempore fuerit. 203

2 Opinio eius de principio rerum
naturalium. 223

Homo.

1 An homo sit nobilior cœlo. 86

2 An generatio hominis fiat natura-
liter, an liberè. 481

3 An homo naturaliter absque se-
mine procreari queat. 478

4 An generatio hominum potuerit
esse ab æterno. 838

I

Idea.

1 An idea sit quinquum quoddam ge-
nus causæ à reliquis quatuor di-
uersum. 448

2 An quia idea mudi est æterna, ex eo
concludi possit, mundum quo-
que, qui est eius imago, æternum
esse oportere. 773

Individuum.

1 An principium indiuiduationis sit
quantitas. 365

2 An sit Hæcceitas Scoti. 367

3 An sit materia signata D. Thomæ.
369

4 An sit tam materia, quàm forma,
sed principalis forma. 371

Infinium.

1 An sit actu aliqua infinita multu-
do. 551

2 An sit actu infinita magnitudo. ibi.

3 An infinita virtus ad agendum sit
in Deo. 760

4 An infinitum possit effici à Deo. 558

5 An

INDEX QVÆSTIONVM.

5 An secundum Aristotelem Intelligentiæ actu cognoscant infinita.

553. 554. 557

6 An possit numerus augeri in infinitum.

572. 553

Intellectus & intelligere.

1 An intellectus & intelligere sint res Physicæ.

32

2 An repugnet intellectui humano propriè ac directè cognoscere singularia.

172. 177. 181

3 An sit necessarius intellectus agens.

178. & 183

4 An vniuersale sit proprium obiectum intellectus nostri.

177. 179

5 An primò notum intellectui nostro sit species vltima.

154

6 An sit ens.

160

7 An sit singulare.

166. 176

8 An singulare distinctè cognoscatur à nostro intellectu.

172

9 An discursus intellectus nostri sit motus cui conueniat definitio motus.

688

Intelligentia.

1 An scientia de Intelligentiis separari debeat à scientia quæ est de transcendentibus, ita vt non possint esse partes vnius scientiæ.

23

2 An Intelligentia verè sit forma & natura cœli.

417

3 Cur necesse sit cœlum moueri ab Intelligentiis.

416

4 An secundum Aristotelem necesse sit Intelligentias actu cognoscere infinita.

553. 554. 557. & 770. 771.

5 An sublati Intelligentiis tolleretur omninò Metaphysica, & tunc Physica esset prima Philosophia.

56

6 An Intelligentiæ sint Physicè mobiles secundum locum.

66

L

Liber.

1 Quæ sit materia vel subiectum librorum de generatione & corruptione.

92

2 An liber qui inscribitur quartus Meteororum, sit Meteorologicus, & post tres libros Meteororum, an post libros de generatione & corruptione collocari debeat.

93

3 An libri de Partibus animalium, ordine doctrinæ præcedant libros de Anima.

96

4 An libri de Animalibus præcedant libros de Plantis.

97

5 De ordine librorum Aristotelis qui continent doctrinam animalium.

95

6 Cur libri Physicorum inscribatur de Physico auditu.

99

7 Disputatio de libris Arist. Acromaticis & exotericis.

101

8 Contra eos qui octo libros Physicorum remouent à doctrina Physicæ.

90

9 Quæ calamitas libris Aristotelis post eius mortem acciderit; ex quo factum est vt illi multifariam vitiati & corrupti sint.

213

10 Quomodo Aristoteles appellare soleat octo libros Physicorum, aliis in locis eos citans.

105

11 An titulus ille præfixus octo libris Physicorum (de Physico auditu) sit Aristotelis.

104

12 Qui fuerint libri Aristotelis de Philosophia qui ab antiquis citantur.

104

INDEX QUESTIONVM.

Locus.

- 1 An locus contineat locatum. 593
 - 2 An habeat vim conseruandi locatum. 595
 - 3 An trahat ad se locatum. 594
 - 4 An debeat locus esse immobilis. 597
 - 5 An sit immobilis per æquiualentiam, vt placet Scotistis. 599
 - 6 An sit immobilis propter distantiam à cælo & à centro, vt censent Thomistæ. 600
 - 7 An Aristoteles in 4. libro Physicorum agat de omni loco qui conuenit corpori conueniat, hoc est, cælis, plantis & animalibus. 602
 - 8 An tantum agat de loco qui per se ac primò conuenit elementis. 604
 - 9 Quomodo verum sit locum esse immobilem secundum Aristotelem. ibidem
 - 10 Disputatio cum iis qui dixerunt locum esse interuallum. 606
 - 11 An locus sit superficies. 611
 - 12 An locus per se sit in Categoria quantitatis. 613
 - 13 An motus localis per se fiat ad locum, an ad vbi. ibid.
 - 14 An locus terræ sit centrum, an superficies aquæ & aëris. 614
- De loco primi cæli.*
- 1 An nullum habeat locum, vt dixit Alexander. 615
 - 2 An sit superficies conuexa Saturni, vt Themistio placet. 616
 - 3 An sit in loco propter partes eius quarum vna continet aliam, vt opinantur Thomistæ. 617
 - 4 An locus sit centrum, vt quidam Philosophi Arabes senserunt. 619

Logica.

- 1 An Logica sit pars Philosophiæ. 59
- 2 An sit munus Logicæ ponere discrimen inter scientias. 81

M

Mathematica doctrina.

- 1 An propriè loquendo sit scientia. 40
- 2 An sit prior quàm Physica, tam ordine doctrinæ quàm naturæ. 55
- 3 An sit certior quàm Physica. 53
- 4 An tractet vllum genus causæ. 114
- 5 An contineat demonstrationes potissimas. 118
- 6 An eius Demonstrationes procedant ex iis quæ sunt notiora nobis & secundum naturam. 136

Materia.

- 1 De variis nominibus & diuisionibus materiæ primæ. 279
 - 2 An materia sit necessaria. 281
 - 3 An materia cæli & rerum sublu-
narium sint eiusdem rationis. 296
 - 4 An sint diuersæ rationis. 299
 - 5 Quid sit materia prima. 303
 - 6 Contra insaniam eorum qui dixerunt materiam primam esse æcum. 307
 - 7 An materia per se existat, an omnem suam existentiam accipiat à forma. 309
 - 8 An materia habeat formam corporeitatis sibi coæuam & inseparabilem. 313
 - 9 An materia sit genus vel ei similis. 320
 - 10 Disputatio de dimensionibus in terminatis, nimirum, an quantitas immediatè sit in materia ei coæua & inseparabilis. 322
 - 11 De variis relationib⁹ materiæ. 332
- 12 De

INDEX QUESTIONVM.

- 12 De duplici potentia materię. ibidem.
- 13 An potentia sit de essentia materię. 334. & 336
- 14 Quid sit formam educi de potentia materię. 338
- 15 An materia sit in potentia ad formas artificiales. 406
- 16 An materia sit natura. 435. 436
- 17 An materia prima per se sit vna & distincta. 320. & 321
- 18 An materia prædicetur de aliis. ibidem.
- 19 Quid Aristoteles variis in locis de materia prima scriptum reliquerit. 277
- 6 An Metaphysica subalternet sibi alias omnes scientias. 44
- 7 An Metaphysica sit certissima & prima omnium scientiarum. 51. 54
- 8 An Metaphysicę proprium sit ponere discriminē inter scientias particulares. 81
- 9 An Metaphysicę sit si negentur principia siue sua siue sciētiarum particularium, ea probare. 244. 245
- 10 An præter corpus Physicum, Mathematicum & artificiale, necessariò ponendum sit aliud quartum corpus, nimirum Metaphysicum. 71

Medicina.

- 1 An Medicina subalternetur Physicę. 79

Melissus.

- 1 Disputatio cum Melisso de principiis rerum naturalium. 221. 249

Metaphysica.

- 1 An Metaphysica per se consideret decem Categorias, & substantiam corruptibilem. 20. 21
- 2 An sit vna Metaphysica, an tres. 22. 23
- 3 An Metaphysica tractet subiecta scientiarum particularium. 29
- 4 An Metaphysica consideret quidditates rerum in particulari. 74 76
- 5 De præstantia & potestate Metaphysicę supra alias scientias. 42. 43. 45

Mixtum.

- 1 An mixta sint partes vniuersi. 793. 795
- 2 An mixta inanimata habeant in se intrinsecum principium corruptionis sui. 428
- 3 An mixta inanimata habeant gradum aliquem naturę diuersum ab elementis. 430

Monstrum.

- 1 Quid sit monstrum, quę genera & causę monstrorum. 518
- 2 Quibus in rebus eueniant monstra, & vtrum crebrius in animalibus, quàm in plantis. 519. 520
- 3 An monstra casu eueniant. 521

Mors.

- 1 Quàm sit necessaria cognitio mor- Hh

INDEX QUESTIONVM.

- rus, 673
- 2 An motus sit in aliqua certa Categoria. 677
 - 3 An motus sit actus & qualis actus & an possit appellari cūdelechia. 678
 - 4 Cur motus dicatur potius actus, quàm potentia. 680
 - 5 An quod mouet dici queat esse in potentia ad motum. 679. 681
 - 6 An idem possit simul esse actu & potentia; & an omne mouēs motu Physico simul etiam moueatur. 683
 - 7 An definitio motus sit vniuoca. 685
 - 8 An motus dicatur principaliter de motu cœli quàm de aliis motibus. ibidem.
 - 9 An potentia sit magis de essentia motus quàm actus. 684
 - 10 An definitio motus conueniat tam mouenti quàm mobili. 686
 - 11 De differentia quæ est inter tres definitiones motus, traditas ab Aristotele 3. Phy. 687
 - 12 An motor sit de essentia motus. 687
 - 13 An definitio motus cōueniat tertiæ operationi intellectus nostri quæ vocatur discursus. 689
 - 14 An definitio motus conueniat motui cœli. 689. 690
 - 15 An definitio motus conueniat motui violento & artificiali. 690
 - 16 An definitio motus conueniat generationi & corruptioni. 690
 - 17 Quæ sint proprietates motus, quæ ex eius definitione colliguntur. 691
- De terminis motus.*
- 1 An omnis motus necessario fieri debeat inter aliquos terminos. 698.
 - 2 An omnis motus requirat duos terminos. 699
 - 3 An in vno motu possint esse plures duobus terminis. ibid.
 - 4 An necesse sit terminos motus esse diuisibiles & partibiliter parabiles. 701
 - 5 An termini motus debeant esse oppositi inter se. 702
 - 6 An necesse sit terminū à quo, specie distingui à termino ad quem. 704
 - 7 An expulsio termini à quo, & inductio termini ad quam, sint vnus vel duo motus. ibidem.
 - 8 Ab vtro termino sumenda sit vnitas. 706
 - 9 An motus ex nigro in album & motus ex nigro in viride vel aliū quemlibet colorem medium differant specie, & hūc disputatur, an mediæ qualitates specie differant ab extremis. 707
 - 10 Quæ requirantur ad vnitatem numeralem motus. 710
 - 11 An vnitas numeralis motoris requiratur ad vnitatem numeralem motus. 711
 - 12 An si, verbi gratia, canis ex turri cades, in medio casu moriatur, motus eius tam viui quàm mortui, à turri vsque ad terram, sit vnus numero atque continuus. 712
 - 13 Vnde petenda sit contrarietas motuum. ibid.
 - 14 An motus sit res diuersa à termino ad quem, seu à forma quæ per motum acquiritur. 714

De va-

INDEX QUESTIONVM.

De variis speciebus & diuisionibus motus.

- 1 An generatio sit motus, propriè dictus. 718
- 2 An alteratio sit motus propriè dictus. 726
- 3 An augmentatio sit motus propriè sumptus. 723
- 4 An motus localis sit motus propriè sumptus. 725
- 5 Inter species motus propriè dicti quænam teneat primum locum. 727
- 6 An verum sit motum naturalem quo est propior fini, eo celeritatem euadere. 728
- 7 Cur motus naturalis propè finem euadat velocior. 728. 729
- 8 An crescente celeritate motus naturalis, necesse sit pariter etiam crescere qualitatem motiuam ipsius mobilis. 733-734
- 9 An motus projectorum fiat à virtute ipsis impressa à proiiciente. 735-737
- 10 An motus projectorum fiat ab aëre. 737-742
- 11 An motus, sit ens successiuum & continuum. 743
- 12 Quæ sit causa cōtinuationis motus. 744
- 13 Quæ differentia sint inter partes motus secundum extensionum & partes eius secundum successionē vel durationem. 746
- 14 An cōtinuatio sit de essentia motus vel sit accidens eius. 748
- 15 Quænam re: motus essentialiter distinguatur à mutatione. ibidem.
- 16 Quomodo incipiat & desinat es-

se motus & quæcunque per motum generantur & corrumpuntur. 750. 751

17 Vnde proueniat successio & mora quæ est in motu. 625

Mundus.

- 1 An mundus sit ita perfectus, vt verè appellari possit vniuersum. 326
- 2 Cur Deus non antè fecerit mundum, quàm ponitur ab eo esse factus. 768
- 3 An ex eo, quia umbra corpori, & lumen soli, dicuntur esse coæua, rectè concludatur, mundum etiam Deo coæternum esse posse. 771
- 4 An quia idea mundi est æterna, necesse sit quoque mundum æternum esse. 773
- 5 An mundi anima sit æterna secundum Platonem, & an ex eius æternitate demonstretur mundi æternitas. 782
- 6 An mundus possit interire, & an ex eo quia nō potest interire, bene colligatur, cum nunquam coëpisse. 783. 784. & 794
- 7 An citra æternitatem assignari possit aliquod instans in quo primum mundus effici potuerit. 822. 823. 825
- 8 An mundo repugnet æternitas. 828
- 9 An repugnet ei ratione rerū corruptibilium. 830
- 10 An specialiter repugnet ei ratione hominis. 838

N

Hh ij

INDEX QVÆSTIONVM.

Natura & naturale.

- 1 An in rebus naturalibus reperiantur multa quæ sint nota nobis pariter atque secundum naturam. 133
- 2 De differentiâ quæ est, inter res naturales, & artificiales. 405
- 3 An definitio naturæ tradita 1. lib. Phy. sit bona. 409
- 4 An definitio naturæ conveniat cælo. 413
- 5 An Intelligentia sit natura cæli. 417
- 6 An definitio naturæ conveniat animæ. 422
- 7 An conveniat animæ rationali. 425
- 8 An natura, sit in aliquo principium actuum eius generationis. 427
- 9 An sit in aliquo principium actuum corruptionis eius. 428
- 10 In quibus rebus natura sit principium alterationis. 429
- 11 An in mixtis sit alia ratio & gradus natura quàm in elementis. 430
- 12 An natura quæ est in elementis, sit principium actuum motus eorum localis. 431
- 13 An in toto composito præter materiam & formam sit terra quædam natura ab illis re diuersa: vel ut in scholis dici solet; an totum distinguatur realiter à suis partibus simul sumptis. 437

Numerus.

- 1 De admirandis proprietatibus & mysticis virtutibus numerorum

secundum Pythagoreos. 216

- 2 An numeri, ut placuit Pythagoreis, sint principia rerum naturalium. ibidem & 265
- 3 De accreatione numerorum in infinitum. 571

O.

Olympiades & ludæ Olympicæ.

- 1 De Ludis Olympicis. 193
- 2 Quot annis post excidium Troiæ cœperint Olympiades. 193
- 3 Initium Olympiadum quot annis præcesserit exordia urbis Romæ. 196
- 4 Quis regnabat apud Hebræos cū cœperunt Olympiades. 197
- 5 Quis fuerit auctor ludorū Olympicorum & ipsarum Olympiadum. 193

P

Parmenides.

- 1 An opinio eius, quod omnia sint unum ens immobile, possit defendi. 257
- 2 Quo tempore floruit Parmenides. 207

Philosophia & Philosophus.

- 1 De diuisione Philosophiæ in Præcticam & Speculatiuam. 47
- 2 Quales sint differentiæ Philosoph. Practicum & Speculatiuum. 8
- 3 An vniuersa Philosophia sit vna tantum scientia. 26
- 4 An Philosophia prius floruerit apud Barbaros quàm apud Græcos. 190

De

INDEX QUESTIONVM.

5 De variis sectis Philosophorum.	187	1 Quid senserit Plato de creatione.	290
6 Quam utile sit varia Philosophorum opiniones discutere ac diiudicare.	186	2 Quo tempore floruerit Plato & illustriores Platonici.	210
7 An omnes veterum Philosophorum sententiæ possint ad verum sensum, vt placet Simplicio, reuocari.	238	3 De non ente Platonis.	253.254
8 Contra Philosophos qui ponunt vnum principium rerum naturalium.	260.261	4 Quid senserit Plato de immortalitate animæ.	386
		5 An natura sit tantum instrumentale agens, vt volunt Platonici, an etiam principale, vt placet Peripateticis.	467.468
		6 An Plato putauerit cælum esse compositum ex elementis.	796.797.809
		7 An existimauerit mundum sempiternum esse, an potius ab aliquo principio factum.	807
		8 An in omnibus Platonem sequi oporteat.	785.786
		7 Quid sit illud, quod ante mundi effectiorem Plato dixit vago & inordinato motu iactatum esse.	798
		10 An Plato sensit mundum esse incorruptibilem.	802.802
		11 An crediderit cælum & astra esse Deos.	804.805
		12 An secundum Platonem, ex æternitate animæ mundi, liceat concludere æternitatem mundi.	782
		13 Quid Plato senserit de doctrinis Mathematicis.	40
		14 Quid de præstantia & potestate Metaphysicæ supra alias disciplinas.	42
		15 An res corruptibiles possint verè dici non entia quàm entia, vt sensit Plato.	234.

Physica & Physicæ.

1 An Physica subalternetur Metaphysicæ.	44		
2 An sit prior doctrinis Mathematicis.	55		
3 De utilitate & iucunditate Physicæ.	98		
4 Quod sit subiectum Physicæ, an ens mobile.	60		
5 An sit substantia naturalis.	66		
6 An sit res sensibilis.	67		
7 An sint res generabiles & corruptibiles.	68		
8 An sit corpus mobile vel naturale.	70		
9 An Physicus cõsideret omnia quatuor genera causarum, & primas cuiusque generis causas.	111.112		
10 Cur via, seu ordo procedendi in Physica, ab iis quæ sunt notiora nobis, ad ea quæ sunt quidem secundum naturam notiora, sed nobis ignotiora, dicatur nobis innatus vel naturalis.	130.		
11 An Physica Arist. sit scientia.	75		
	<i>Plato & Platonici.</i>		
		<i>Prædictio.</i>	
		1 Disputatio de priuatione, quæ est vnum de tribus principiis rerum naturalium.	339

INDEX QUESTIONVM:

Pythagoras.

- 1 Disceptatio de tempore quo vixit Pythagoras. 201
- 2 Opinio eius de numeris diligenter expenditur. 226.265

Q

Quantitas.

- 1 An quantitas rei distinguatur à substantia. 537
- 2 An puncta, lineæ, & superficies sint res extra animam. 542
- 3 An sint entia, vt vocant, positiva. 544
- 4 An inter se realiter distinguantur. 545
- 5 Quomodo punctum habeat positionem in continuo. 544
- 6 An quantitas Mathematicè considerata, sit ratione tantum abstracta à substantia sensibili, an etiam ab omni substantia. 574
- 7 Disputatio de quadratura circuli, an sit possibilis. 578
- 8 De maximo & minimo. 584
- 9 An omnium rerum naturalium sint præfiniti fixique magnitudinis termini, tam secundum excessum quam secundum paruitatem. 587
- 10 De quantitate interminata, an sit coæua materiæ, ei immediatè inhærens, per se ingenerabilis & incorruptibilis, & præcedens omnes formas substantiales. 322
- 11 An quantitas cœli & rerum sublu-
narium sint eiusdem speciei. 302
- 12 An quantitas sit principium indi-
uiduationis. 365
- 13 Quantitas intentionis & remis-
sionis quæ est in qualitate, ad quam
rationem quantitatis reduci de-

beat.

Quiditas.

637

- 1 An Quiditates rerum in particu-
lari, considerentur à Metaphysico. 76
- 2 An quiditates rerum habeant caus-
sam efficientem, & an sint æternæ. 383
- 3 An materia sit pars quiditatis, vel
potius forma sit tota quiditas rei. 358
- 4 An perfecta cognitio quiditatis
rerum naturalium requirar cogni-
tionem aliarum causarum quam
materiæ & formæ. 372

S

Scientia.

- 1 An sit bona diuisio sciëntiæ in Pra-
cticam & Speculatiuam & an no-
men sciëntiæ vniuocè de illis di-
catur. 7. & 11
- 2 An sit bona diuisio sciëntiæ specu-
latiuæ in Physicam, Metaphysi-
cam & disciplinas Mathematicas. 15
- 3 Qualis sit hæc diuisio sciëntiæ spe-
culatiuæ. 17
- 4 An sciëntia speculatiua dicatur v-
niuocè de his tribus. 18
- 5 An cognitio transcendentium &
intelligentiæ pertineat ad vnâ
sciëntiam. 23
- 6 An possit defendi esse quinque
sciëntias speculatiuas. 25
- 7 An sit vna sciëntia omnium rerum,
vt quidam opinantur. 26
- 8 An rerum corruptibilium possit
esse sciëntia. 74
- 9 Cuius sit tradere distinctionem
sciëntiarum. 82
- 10 An sciëntia nostra sit reminiscen-
tia,

INDEX QUESTIONVM.

ria, vt existimauit Plato.

132

T

Tempus.

- 1 An tempus sit ens reale. 629.630
- 2 An re differat à motu. 631
- 3 An tempus sit numerus motus actiue, an passiuè. 633
- 4 An in definitione temporis addendum sit ipsum esse numerum motus & quietis. 634
- 5 An esse rerum corruptibilium mensuretur tempore. 635
- 6 An esse ac ratio temporis pendeat ex operatione animi nostri. 636
- 7 An tempus sit subiectiue tantum in motu cœli, an verò etiam in omni motu. 637
- 8 An sit vnum tempus apud omnes gentes, an verò multa tempora. 638
- 9 An sit vnum, & idem nunc in toto tempore. 640
- 10 An motus localis Angeli mensureretur tempore aliquo continuo, quod sit diuersum ab eo tempore quo mensurentur res naturales. 668
- 11 An pro mensura operationum immanentium & naturalium Angeli, sit ponendum tempus discre-

tum quod quidam Theologi inducunt. ibidem

Thales Milesius.

- 1 De tēpore quo vixit, pulchra disceptatio. 199
- 2 Opinio eius de principio rerum naturalium. 221

V

Vniuersale.

- 1 An magis vniuersalia sint notiora nobis quàm minùs vniuersalia. 146
- 2 An vniuersalia sint tam secundum nos, quàm secundum naturam, notiora. 147.148
- 3 An difficultùs sit definire vniuersale quàm singulare, vt ait Aristoteles. 151.152
- 4 An vniuersale sit notius secundum rationem, quàm singulare. 179

Vacuum.

- 1 An si esset vacuum, posset in eo fieri motus localis & an fieret in tēpore. 621
- 2 Cur non possit esse vacuum. 626
- 3 An qui mundum censent de nouo fuisse creatum, concedere cogantur aliquando fuisse vacuum. 815 816.819

FINIS.

Hh iiii

INDEX RERVM.

A

Abstractio.

- A**bstractio Metaphysica, an Metaphysicus tantum consideret ea quæ re & ratione abstracta sunt à materia ex motu. pagina 17
- De abstractione Physica, an Physicus tantum consideret ea, quæ à materia, re & ratione sunt inseparabilia. 18. 27
- Triplex abstractio à materia. 16
- Abstractio quantitatis à substantia, duplex, alia Metaphysica, alia Mathematica. 20
- Abstractio Metaphysica secundum rem à materia, quæ vocatur per indifferentiâ, refellitur. 20
- Diversitas abstractionum, non facit diversitatem scientiarum. 27
- Geometria & Arithmetica, uno & eodem abstractionis genere, continentur. 27
- An sit facilius abstractio generis, quàm speciei ultima. 155. 158
- An posterius possit abstrahi à priori. 157.
- Opinio & argumenta dicentium, quantitatem Mathematicam non esse abstractam ab omni substantia, sed tantum à sensibili. 157.
- Probatum multis argumentis, quantitatem Mathematicam, esse abstractam ab omni substantia. 157
- Accidens.
- Quod nullum accidens possit producere substantiam probatur à Scoto, Durando, & Ockamo. 469

- Exponitur opinio Thomistarum, quod accidens in virtute substantiæ, possit producere substantiam. 471
- Probatum accidens non agere in virtute substantiæ. ibid.
- Demonstratur, accidens sua non producere substantiam. 473
- Declaratur, quemadmodum accidens, quatuor modis dici queat agere in virtute substantiæ. 475

Actio.

- Quid inter actionem & affectionem intersit. 5
- Quæ actiones imperio nostræ voluntatis subiciantur. 6
- In omni actione, quatuor esse diligenter consideranda. 384
- Vnde proveniat multitudo & varietas affectionum eiusdem agentis. 384
- Omnem actionem esse à forma, nullam autem à materia. 385
- An actio subiectivè sit in agente. 693
- An actio re differat à passione. 693
- Æternitas & Æternum.
- Varia significationes huius vocis (æterni.) 649
- An visio Dei beatifica, quam habens sanctus in cælo, mensuretur æternitate participata. 650
- Explicatur quid sit æternitas, & quæ sit ratio, & radix æternitatis. 652. 653
- An æternitas, per se sit mensurabilis. 654
- Quæ ratio mensura accommodari possit æternitati. 655
- An Aristoteles demonstratione probaverit æternitatem motus. 756
- Argumenta eorum, qui censent æternitatem repugnare simpliciter omni creaturæ.

INDEX R E R V M.

sunt, ut est creatura. 818
Solutiones illorum argumentorum. 836
Fortis argumentatio, qua probatur aeternitatem, simpliciter non repugnare creaturae. 832
Argumenta eorum, qui putant aeternitatem praecipue repugnare rebus corruptilibus. 830
Solutiones illorum. 837
An si creatura esset aeterna, posset in ea distinguere productio eius a conservatione. 836
In aeternum, quid significet nomen creationis, vel productionis. 834. 836
An generatio quidem aliorum animalium, potuerit esse ab aeterno, non autem hominum. 838
An secundum sanctos patres, vlla creatura potuerit esse aeterna. 829. 837
Enum.
De variis significationibus aei. 656
An aeuum sit mensura durationis habentis prius & posterius, sine innovatione & variatione. 657
Si duratio aeuerna est tota simul, quomodo dicitur in ea esse praesens, praeteritum, & futurum? 659
An aeuum sit mensura rei, qua secundum esse est immutabilis, sed est mutabilis secundum affectiones, & operationes. 660
An aeuum sit mensura omnis rei permanentis, & qua sit tota simul, ut vult Scotus. 662
Qua sit propria ratio aei. *ibid.*
An sit unum aeuum, mensura omnium aeuiceternorum. 663
An sint tot aei, quot sunt aeuiceterna. 665
An quodlibet aeuiceternum superius, sit mensura inferioris aeuiceterni. *ibid.*
An sit ponendum aliquod aeuum, quod sit mensura durationis aeuiceternae. 667

Albertus Magnus.
Censet, quantitatem esse per se imaginabilem, sed non sensibilem, in quo refellitur. 17
Probat motum caeli non esse naturalem, sed refutatur. 413. & 418. 419
Credit, verum aurum posse fieri ab Alchymistis. 491
Alchymia & Alchymista.
Ab Alchymistis non posse fieri verum aurum, probant, Auicenna, Auerroës, D. Thomas, Agidius, & alij. 487. 492
Alchymisticum aurum, non potest esse verum de pre vero. 489
Alchymista putat, materiam omnium metallorum esse sulphur & argentum vivum, quod ab aliis refellitur. 490
Inuenta & opera Alchymistarum ibidem
Utilitas artis Alchymiae. 491
Quinque rationes quorundam, pro Alchymistis. 492
Effectio auri per Alchymiam secundum rationem non videtur impossibilis. 494
Modus efficiendi aurum per Alchymiam, non videtur adhuc inuentus, & bene coeptus. 495
Abus Alchymiae, est perniciosus, nec permittendus in republica. 496
Alexander Aphrodisaeus.
Censet speculatiuam scientiam principaliter dici de Metaphysica, tum de Physica, extremo loco de Mathematicis disciplinis. 39
Quam putet Alexander esse causam contingentiae qua est in rebus naturalibus. 532
Laus Alexandri, & tempus quo floruit. 215
Dixit primum caelum nullum habere locum. 515.
Videtur Alexander Intelligentiam motricem caelorum saltem tribuere in mouendo.

INDEX RERVM.

- Libertatem, qualem eis tribuunt Theologi: & quomodo eum refellat Simplicius.* 761
- Definitio motus quam tradit Alexander expenditur, & defenditur contra Simplicium.* 680.681
- Analogum.*
- De analogo vel potius de eo quod Aristoteles vocat ens ab uno ad unum, multa scitu digna traduntur.* 70
- Anaxagoras.*
- Quo tempore vixerit; qui eodem tempore, cum apud alias gentes, tum apud Hebraeos floruerint: primus Philosophorum Græcos docuit opificem mundi & omnium rerum effectorem esse Deum.* 205
- Fuit discipulus Anaximenis, magister autem Archelai Philosophi, Pericli Oratoris, & Euripidis Poëta.* 218
- Patriam & patrimonium propter Philosophia studium contempsit: comparatione priorum Philosophorum sobrius & prudens est habitus. Primus materia adiunxit causam efficientem ipsam mentem, quomobrem cognominabatur mens. Opinio eius de principio rerum naturalium exponitur.* ibidem
- Anaxagora Aristoteles præfert Empedoclem.* 264
- Opinio Anaxagora de principio rerum naturalium refellitur.* 266.267
- Anaximander.*
- Fuit auditor Thaletis; primus gnomonem inuenit & mari ac terra circuitus descripsit: fecit principium rerum omnium infinitum quiddam & medium inter elementa, quare videtur subodoratus fuisse materiam primam.* 224
- Anima & animatum.*
- An definitio natura qua traditur secundum libro Phys. conueniat anima.* 422
- An anima perfectiorum animalium sit extensa & diuisibiles.* 349
- De anima mundi.* 782
- An semper animatum sit nobilissimum inanimato.* 89
- Animal.*
- An motus progressus animalium sit eorum corporibus naturalis vel violentus.* 424
- An animalia genita ex semine & ex putri materia possint esse eiusdem speciei.* 478
- An animalia genita ex putri materia possint generare alia eiusdem speciei.* 484.485
- Animalia quadam generari solo calore ignis.* 493
- Anima rationalis.*
- An scientia anima rationalis pertineat ad Physicum.* 18.30
- Quæ res Physicus non possit cognoscere de anima rationali.* 32
- Quæ sunt ea quæ Physicus docet de anima rationali.* 33
- Anima rationalis, ut est per se subsistens & separabilis à corpore, ad Physiologia doctrinam non pertinet.* 31
- Quadam esse quæ non possunt certo cognosci de anima rationali nisi lumine fides.* 34
- Doctrina anima rationalis partim est Physica, partim Metaphysica & partim habetur ex doctrina à Deo reuelata.* 35
- Scientia anima rationalis non est una & simplex, sed varia & multiplex.* 37
- De duplici conditione & statu anima rationalis in cognoscendo, præclara doctrina traditur.* 178
- Cur anima rationalis non educatur ex potentia materia.* 338
- An materia sit in potentia ad animam rationalem.* ibidem
- Animam rationalem esse immortalem secundum Platonem.* 387
- Eandem*

INDEX RERV.

Bandem esse immortalem secundum Aristotelem. 388

Immortalitatem eius naturali rationis lumine cognosci, & firmis rationibus concludi posse. 390

Quod sit forma essentialis & pars hominis. 392

Quod non sit assistens & una in omnibus, contra Averriem. 396

Quod non sit ante corpus nec in diversa ingrediat corpora, contra Platonicos. 400

An definitio natura qua traditur secundo libro Physic. conveniat anima rationali. 425

Argumentatio.

Argumentatio cum sit unus motus, unius potentia esse debet operatio. 171

Quando sit bona argumentatio à permutata proportione. 181

Maime est vitium argumentationis ex defectu forma quam materia. 250

Aristoteles.

Quando natus sit, quot annis natum minor fuerit Platone, quando cum audire cepit & quandiu audiuit, quando factus est magister Alexandri Magni & quamdiu eo munere functus est. Quot annos Philosophiam docuit. Quando est mortuus, & quo genere mortis. An auctor noie Alexandri Magni fuerit. Quanam eius tempore memorabilia euenierint. Calamitas, qua scriptis eius accidit. Qui fuerunt in Philosophia eius successores & quo tempore floruerint. 212.213

Multa & varia praelara de laudibus Aristotelis. 273.274

Aristoteles sensit animum nostrum esse immortalem. 388

An Aristoteles faciens mundum aeternum cogatur concedere infinitam actu anima-

rum rationalium multitudinem. 553.554

An Aristoteles putauerit, aeternitatem motus & mundi posse demonstrari & à se fuisse demonstratam, 756

An crediderit creationem, id est, productionem ex nihilo esse possibilem. 288

Cur passim veteres Philosophos reprehendat, verba eorum magis quam sententias spectans. 260

Videtur scripsisse varios libros de Anima, & post libros de anima & Metaphysica habuisse in animo aliquid scribere de anima rationali. 36

Argumenta Aristotelis pro aeternitate mundi. 763

Solutio illarum argumentorum. 765

Ars & Artificialia.

Ars mechanica non est pars Philosophia. 59

Diuisio artium mechanicarum. 58.59

Octo differentia inter res artificiales & naturales. 405

Materia prima non est in potentia ad formas artificiales. 406

An forma artificialia sit principium alius cuius motus. 407

An forma artificialia re distinguatur à subiecto in quo inhaeret. ibid.

Astrologus.

Sex differentia inter Astrologum & Physicum, in tractatione caelestium. 78

Attractio.

Tres esse species attractionis tradit Averraës, & quid inter illas intersit. 594

Augroës.

Cur dixit primum caelum esse in loco per accidens, ratione centri. 620

Cur pro absurdo habuit esse quartam scientiam speculatiuam. 25

Opinio eius de assistentia & unitate intellectus humani refellitur. 396

INDEX RERVM.

Putant animalia genita ex semine, & ex putri materia eiusdem species esse non posse. 481

Sensit per Alchymiam nō posse fieri verū aurum. 488.

In quarto libro de Cælo & in decimo libro Metaphysica videtur sentire colores medios specio distingui ab extremis; sed in sexto libro Physicorum & in tertio libro Meteororum videtur contrarium dicere. 707.709.

An secundum ipsum ponenda sit forma corporeitatis materia coeterna. 313, & 314.

An faciens formas substantiales elementorum intendi & remitti & actu manere in mixtū possit defendere generationem elementorum, & mixtarum, non esse motum propriè dictos. 719.720.

Sententia eius de necessitate & libertate Dei in agendo. 761

Argumenta eius pro aternitate mūdi. 815

Solutio horum argumentorum. 819.

Auicenna.

Putant Motum cæli non esse naturalem.

413. & 418.

sensit hominem etiam sine semine naturaliter posse generari. 478

Dixit verum aurum non posse fieri arte Alchymia. 487.491

Opinatur fortunā versari etiam in his que sunt ad utrumlibet. 511

Negavit contingentiam esse in rebus naturalibus. 523

Motum cæli non fieri ad locum, sed situm. 616.617.

Augmentatio.

Quot modis possit fieri augmentatio. 586

An augmentatio sit species motus localis. 723.724.

An sit motus propriè dictus. 723

An sit motus continuus. 724

An in augmentatione terminus à quo & ad quem sint contrarij, & specie differat. 723.724.

C

Calor.

Triplex calor, elementaris, animalis & celestis. Et an hi specie differant. 494

Quadam animalia solo ignis calore generantur. 495

Causa.

Consideratio causarum ad quas scientias pertineat. 447

An Physicus consideret omnia quatuor genera causarum. 111

An Physicus consideret primam cuiusque generis causam. 112

An Metaphysicus consideret omnes quatuor causas & primas cuiusque generis causas. 113.

An ad perfectam cuiusque rei naturalis cognitionem necessario sis omnium causarum eius cognitio. 122

An Mathematicus consideret ullum verum genus causæ. 114

Cur Aristoteles nusquam vniuersè definiuit causam. 447.448

Cur Aristoteles nusquā probauit esse quatuor genera causarum. ibid.

Cui causæ principalius conueniat nomen & ratio causæ. 458

An semper causæ sit nobilior sua effectui. 468.

Quæ sit vis & causalitas cuiuslibet causæ. 450

An inter causas vniuersales & particulares sit necessaria connexio. 458.459

An causalitas causæ vniuersalis sit principalior quàm causæ particularis. 460

Disceptatio inter Platonicos & Peripateticos, An sit potèda causæ exemplaris tantum

quam genus causa diuersum à reliquis.
448

Cælum.

An motus circularis cæli demōstret ipsum
secundum Platonem non esse compositum
ex elementis. 792.793

Cælum per se ac quiditatem tractari debe-
re à Physico probatur multis argumentis.
68.69

Cur in libro primo Physicorum non sunt
tradita principia communia cælo & re-
bus corruptibilibus. 70.71

An cælum sit nobilius homine. 87

Discutitur opinio Egidij affirmantis ean-
dem esse materiam cæli atque rerum sub-
lunarium. 296

Probatur diuersam esse materiam cæli, &
rerum sublunarium. 299.300

Motum cæli non esse naturalem, opinio &
rationes quorundam. 413

Eum esse naturalem probatur multis argu-
mentis. 415

An motus cæli sit naturalis propter prin-
cipium actiuum & passiuum. 416

Cur necesse est motum cæli effici ab Intel-
ligentia. ibid.

Intelligentiam esse veram formam & na-
turam cæli, opinio quorundam, quæ ta-
men multis rationibus refellitur. 417

An cæli sint unius species omnes, an diffe-
rant specie. 419

An quies cæli in fine mundi sit futura illi
naturalis, an violenta. 413.414. & 420

Ut definitio naturæ cælo accommodari queat,
quo pacto illa particula definitionis, na-
turam esse principium motus & quæti,
interpretanda sit. 420

An posset quid extra cælum porrigere bra-
chium, aut cælum iacere. 554.558

Cur cæli alij ab aliis contineantur. 593

Cælum, ut cælum, non indiget loco à quo

contineatur.

619

An locus primi cæli sit centrum. 620

De loco primi cæli varia opiniones. 615

Color.

An colores mediij specie differant ab ex-
tremis. 707

An colores mediij actu comparantur ex co-
loribus extremis. ibid. & 709

Quid Auertrois seferit de coloribus mediis,
an specie differant ab extremis. 707. &
710

Quid Aristoteles. 708

Quid Simplicius & Themistius. 709

Quis auctor sentias. ibidem.

Contingens & contingentia.

Qua ratione Stoici tollunt omnem contin-
gentiam. 523

Cur Auicenna & Ochamus tollunt con-
tingentiam. ibid.

An esse contingens sit demonstrabile. 525

Probatur tribus argumentis esse in rebus
contingentiam. 524

Soluuntur rationes Stoicorum, Auicenna,
Ochami, Scoti contra contingentiam. 527.

& 529

Varietas contingentium. 530

Quatuor differentia inter contingens na-
turale & contingens voluntarium. ibid.

Qua sit causa contingentia rerum secun-
dum Scotum, D. Thomam, Alexandrum
& quosdam alios. 531.532

Qua sint vera ac propria causa omnis co-
tingentia qua est in rebus naturalibus.
533

Continuum.

An continuum actu habeat in se infinitas
partes, an non. 555

An possint partes cunctius per potentiam
des omnes remoueri à continuo. 562

An continuum componatur ex indiuisibi-
libus, vel sit diuisibile in infinitum. 563

Multa de diuisione & additione continui

INDEX R E R V M.

- in infinitum.* 570
- Corpus.**
- Quadruplex corpus, Physicum, Mathematicum, Metaphysicum & artificiale.* 71
- Cur Aristoteles & Averroës non faciāt nisi duplex corpus; Physicum & Mathematicum.* *ibid.*
- Quomodo Aristoteles dicat corpora naturalia esse principia aliorum corporū.* *ibid.*
- Corpora mixta imperfecta, ut nix, grādo, &c. non sunt species corporis naturalis diversa ab elementis.* 86
- Corpora mixta esse partes vniuersi.* 795
- Creatio.**
- Comparatio creationis cum generatione.* 284
- Sex res excludi à creatione.* *ibid.*
- Quid sit creatio.* 282. 285
- An sit actio aliqua vel relatio & qualis relatio.* *ibid.*
- An creatio sit quidpiam diuersum à creatura.* *ibid.*
- An vis creandi sit adeo propria Dei, ut ea sit creatura incommunicabilis.* 286. 287
- Discrimen inter id quod creatur & id quod generatur.* 292. 293. 294
- An Aristoteles cognouerit creationem esse possibilem.* 288
- An possit cognosci lumine naturali.* 291
- Quid Plato senserit de creatione.* 290
- D**
- Definitio.**
- Definitio rei naturalis an solā materiam & formam continere debeat, an prater haec etiam efficientem & finem.* 123
- Definitio accidentis alia essentialis, alia casualis perfecta est, quā utramque completitur, & hac est medium demonstrationis.* 125
- Inter via inuestigandi & inueniendi demonstrationes.* 151
- Quo pacto ex demonstratione innoscitur & colligitur ipsum quod quid est, & definitio accidentis quod demonstratur.* 125
- Qua ratione facilius sit definitio singularis, quā vniuersalis, ut docet Aristoteles in 2. libro Post. text. 17.* 152
- Democritus.**
- Duo facit principia rerum, vacuum & plenum, hoc est, atomos.* 231
- Vacuum esse in rebus septē rationibus probat.* *ibid.*
- Varia decreta eius de atomis.* 233
- An Democritus fecerit infinitas species figurarum quae sunt in atomis.* 234
- An Democritus stirpium & animalium certas quasdam efficiētes causas statuerit.* 136
- Opinio Democriti refellitur.* 268
- Cur Aristoteles Democritum ceteris Philosophis anteponat.* 234
- Quando & quamdiu vixerit, variae opinionones.* 205
- Eodem tempore floruisse Hippocratem.* *ibid.*
- Demonstratio.**
- Duo consideranda in medio demonstrationis potissima.* 120. 121
- Cur tantopere laudentur demonstrationes Mathematicae.* 53. 54
- Omnis demonstratio quae ostendit causam rei, per se, ostendit etiam rem esse.* 121
- Falsum est, demonstrationem potissimam debere procedere ex iis quae sunt notiora secundum nos, & secundum naturam.* 120. 121
- Potissima demonstrationes non reperiuntur in doctrinis purè Mathematicis.* 118
- 119*
- An demonstrationes Mathematicae procedant ex notioribus secundum nos & secundum naturam.* 136. 139
- Demonstratio Theophrasti, quod res natu-*

INDEX

- uales habeant causas & principia.* 127
Deus.
Magis distinctus est Deus ab intelligentiis quam intelligentia ab aliis creaturis. 25
Scientiam de Deo distinctam esse à scientia qua est de intelligentiis. 25
Solus Deus est verè ens, cetera veriùs dici possunt nomenclia, ut praclare docet Plato, & Plutarchus. 254. 255
Cum Deus sine causis secundis per se possit omnia efficere, cur uti velit causis secundis. 293. 294. 295
Pulchra comparatio inter Deum & materiam primam redarguitur. 308
Insania eorum qui dixerint Deum esse materiam primam redarguitur. 307
Deum actum concurrere ad quamlibet operationem causa secunda, probatur secundum sacram scripturam & veram Philosophiam. 463
Dei concursus cum nostra voluntate non tollit eam libertatem. 466
Probatur Deum non agere ex necessitate naturae & esse infinitae virtutis. 758. 760
Explicatur quid Peripatetici sentiant de libertate & necessitate Dei in agendo. 761. 762
Durandus.
Quatuor argumentis ostendit Durandus primum cognitum esse singulare. 166
Erravit Durandus putans Deum non actum concurrere ad quamlibet operationem causa secunda. 461
Durandus negat infinitum actum posse fieri à Deo. 560
Opinio Durandi de evo. 666
Opinio eius de possibili vel impossibili aternitate creaturatum. 830
Duratio.
An habeat in se rationem quantitatis. 641
An differat ab essentia rei. 642

R E R V M.

- An differat ab existentia.* *ibid.*
Quid addat super rationem existentia. 643
Quid sit duratio. 644
Mensura, durationis non convenit quantitati, ut quiditas est. *ibid.*
Sicut se habet extensio ad quantitatem, & intensio ad qualitatem sic duratio se habet ad existentiam rei. 643
De varietate durationis ex parte ipsius existentia. 644
An ulla res creata habet durationem permanentem & totam simul. 645
De varietate durationis ex parte extensionis ipsius. 647
An maior vel minor duratio rei, arguat minorem vel maiorem eius perfectionem, & praestantiam. 649
Utrum successio & permanentia, an extensio sint magis de essentia durationis. 648
E.
Effectus.
An effectus plus debeat causae universali, an particulari. 467
An idem numero effectus à multis causis perfectis & eiusdem generis possit effici. 466
An idem numero effectus diversis temporibus potuerit effici. 478
Efficiens.
De varietate efficientium. 83
Duplex causalitas efficientis. 451
An efficiens naturale sit agens principale, an dicendum sit tantummodo agens instrumentarium. 467. 468
An omne efficiens sit nobilissimum suo effectu. *ibid.*
An causa efficiens tempore prior sit semper suo effectu. 833. 771
Elementa.
Elementa sunt principalis materia qua tractatur in libris de generatione & corruptione.

INDEX RERVM.

ruptione & in duobus extremis libris de
cælo. 92

Quomodo differat elementum à principio
& causa, & quod Aristoteles nonnun-
quam hac tria usurpet pro eodem, inter-
dum autem ea inuicem distinguat. 108
Nomen principij antiquissimum, sed nomen
elementi inuentum esse à Platone. 109
110

Non posse ullum quatuor elementorum sta-
tus principium omnium rerum 260. 261
Elementa aliud moueri à seipsis, probatur
multis argumentis & testimoniis Ari-
stotelis. 432. & 433

Cur Aristoteles quibusdam in locis negare
videatur elementa moueri à se. 434
Elementa moueri à se ratione medijs, opinio
est Auerroris & Aristotelis. ibid.
Elementa ex se, & intrinsecè, nec maximè,
nec minimè habent. 588

Elementa per appositionem & per genera-
tionem possunt augeri in infinitum, per
rarefactionem autem minimè. ibid.
Quatuor ob causas elementa continentur
à cælo. 593

An elementa exsurgant ex sua natura defi-
nitam quantitatis paruitatem. 589
Empedocles. *

Refellitur opinio Empedoclis facientis qua-
tuor elementa prima omnium rerum ini-
tia. 263

Empedocles ætate posterior fuit Anaxago-
ra, sed operibus prior. 208

Quo tempore vixit Empedocles. ibid.

Epicurus.

In Physicis totus est Democritus pauca
mutatis. 190

Qui fuerint eius successores. 217

Vituperatio & detestatio Epicuri. ibidem.

Quo tempore vixerit. ibidem.

De Lucretio insigni Epicureo. ibidem.

Infinita propè scripta Epicuri volumina.
218

Existèntia.

An omnis existèntia sit à forma. 373
Quid sit existèntia. 374
Quibus rebus propriè conueniat. 375
Existèntiam non distingui realiter ab ef-
fèntia, nec in intelligèntiis, nec in rebus
alij creatis. 378. & 379
An creaturà sit suum esse vel sua existè-
tia. 382

F

Finis.

Contemplatio ultimi finis hominis, non
modò supernaturalis, sed etiam qui in
hac vita haberi potest, non est Physica
doctrina. 31
De varietate & distinctione finium. 84
Quomodo finis causas vel mouet agēs, cum
ipse non sit actus. 451. 452
Quomodo agēs naturale dicitur agere pro-
pter finē cum ipsum non cognoscat. 452
An agentia naturalia ad suas quaque fi-
nes dirigantur ab Intelligèntiis. 453
An finis causet prout habet esse intensio-
nale, an prout habet esse reale. 455
An quicquid habet finem necessariò ha-
bere debeat causam efficièntem. 457

Forma.

De varietate formarum substantialium &
accidentalium. 82. 83. & 346
Cur forma naturalis non dicatur induci
in materiam, sed educi ex materia. 294
Quare interius forma naturalis non sit,
vel dicatur annihilatio. ibid.
De forma corporeitatis multa disputatur,
an sit ponenda in materia prima. 317
Quid sit forma educi e potètia materia.
338
De præstantia forma & varijs eius nomi-
nibus & generibus. 344. 345
An

INDEX RERVM.

An sit forma substantialis. 347
Quid sit. 348
An omnis forma Physica sit generabilis & corruptibilis. ibid.
An sit separabilis à materia. ibid.
An sit extensa & diuisibilis. 349
An sit mobilis. 350
Quomodo sit multiplicabilis. ibid.
An sit prior & nobilior materia. 351. & 353
An una numero possit esse in diuersis materiis. 353
An immediatè uniatur materia prima. 355
An sit prior & nobilior composito. 356
An sit tota quidditas rei naturalis. 358
An sit principium indiuiduationis. 371
An omnis existentia sit à forma. 373
 & 311
Omnis actio est à forma. 385
Quomodo una forma producit varias actiones. 383. 384
Discrimen inter formas cœlestes & sublunares. 368
Triplex causalitas forma. 369
Quomodo incipiat & desinat esse forma substantialis. 752
Dua admodum ardua & difficiles dubitationes de modo incipiendi, & definendi, forma substantialis. 753
 Fortuna & Casus.
Consideratio fortuna ad varias sciētias pertinet. 497
An sit aliquid fortuitum in rebus. 498
Nec casus nec fortuna excludunt Dei prouidentiam, nec ab ea excluduntur. 498. 501
Præclara sententia Boëtij de fortuna, & prouidentia Dei. 501
Cicero putauit res fortuitas ne à Deo quidem sciri posse, quod exponitur ut in bonā partem accipi queat. 499. 501
In rebus naturalibus posse aliquid casu &

per accidens euenire respectu cœli, ait D. Thomas sed Auicēna & Ochamus negant. 502. 505
An fortuna sit num̄ aliquod diuinū. 506
Varia templa & simulachra Fortuna, sub variis nominibus Roma dicata. ibid.
Ante Aristotelem & Platonem, nec templa nec simulachra, nec dies festi, Fortuna consecrati fuerunt. 507
Quomodo veteres, auctore Alberto, depingebant simulachrum Fortuna. ibid.
Dua perquam elegantes sententia, una D. Augustini, altera Plinij, contra eos qui Fortunam ceu Deam colunt. 507. 508
Explicatur definitio fortuna. 508
Auicenna putauit fortunam versari non modo in iis quæ raro eueniunt, sed etiam in iis quæ sunt ad utrumlibet; sed eius opinio refellitur. 511
Pomponatius ait, omnes effectus, qui vulgò dicuntur fortuiti, habere causam per se, ac determinatam. 513
Quando inuentio thesauri sit fortuita, & quando non. 516
Ut effectus aliquis simpliciter sit fortuitus, duo habere debet. 517
Quomodo effectus fortuitos liceat appellare diuinos. ibid.

G

Generatio.

Quinque opiniones Philosophorum de generatione rerum. 283
Sex res necessariò concurrere ad generationē cuiuslibet rei naturalis. 284
Comparatio generationis cū creatione. ibid.
Quid sit in generatione Physica, non fieri formam, sed totum compositum. 289
Quid sibi vult Aristoteles cum ait, id quod generatur nec esse ens actū, nec esse in loco. 329.
An generatio sit motus propriè dictus. 719

INDEX RERVM.

An fiat successiue. 710.721
Varia species & gradus generationis. 720
An secundum Auerroem qui ait formas elementorum substantiales insensibiles & remitti generatio elementorum, cum fiat successiue, debeat dici motus proprie dictus. 719.720
An secundum Auerroem generatio mixti ex elementis actu manentibus, possit vel debeat dici motus, cum subiectum eius sit ens actu. ibid.
Generatio potest sumi, vel pro sola forma substantialis productione, & sic fit in instanti, vel pro hac simul cum praua preparatione materiae, et sic fit in separe. 721
Rursus potest considerari generatio vel ratione forme & sic fit tota simul, & in instanti, vel ratione subiecti, & sic fit successiue. 722

Gregorius Ariminensis.

Putat infinitum posse fieri à Deo. 559
Confirmat tribus rationibus, primum cognitum esse singulare. 168.169
Negat puncta, lineas, superficies, esse entia realia positiua, inter se realiter distincta. 547

H.

Heraclitus.

Spreuit munera & promissa Darij Persarū regis. 203.204
Scripfit librum de Natura perquam obscurum, quē Socrates dixit Euripidi, Delio natatore, indigere, quā re cognominatus est ΟΥΟΤΕΛΥΟΣ. 222.223
Eius obscuritatis causas aperit Arist. ibid.
Mordeatur Heraclitus à Lucretio Epicureo. ibidem.
Magnitudo animi Heracliti. ibid.
Tempus quo floruit. 204

Homo.

An homo sit nobilior caelo. 86.87
An homo sit finis omnium rerū natural. 88

An possit homo naturaliter generari sine semine, ut putauit Auicenna. 478
An generatio hominis fiat naturaliter vel liberè. 481
An generatio hominis potuerit esse ab aeterno. 838

I.

Idea.

An ex aeternitate idea mūdi, concludatur mundi aeternitas, 773.
An idea sit causa diuersa ab aliis quatuor. 448

Indiuiduum.

An principium indiuiduationis sit quantitas. 365.
An sit Haecceitas Scoti. 367
An sit materia signata D. Thoma. 369
An sit tam materia, quam forma, sed principalius forma. 371

Infinitum.

An sit in rebus infinita aliqua multitudo. 551.
An sit aliquid mole infinitum. 552.
An additio quantitatis in infinitum, reddat corpus infinitum. 570.571
An possit fieri à Deo infinitum. 558.
An infinita viri ad agendum sit in Deo. 760
An secundum Aristotelem intelligentia actu cognoscant infinita. 554.557.770
An possit numerus augeri in infinitum. 572
Intellectus humanus & intelligere.
Potētia intellectiua cum nullius corporis sit actus per se non est potentia Physica. 32
Non est contra naturam intellectus nostri, ut is cognoscat singulare. 171.177. et 181
Cur sit necessarium intellectus agens. 177. 178. 183.
An vniuersale sit propriū obiectum intellectus nostri. 177. & 179
An primo notum intellectus nostro sit species vltima. 154
An sit ens. 160
An sit singulare. 166.176
An singulare distinctè cognoscatur à nostro intellectu.

INDEX RERVM.

Intellectus.	171
An discursus intellectus nostri sit motus cui conveniat definitio motus.	688
Intelligere nostrum non est per se actio Physica neque effectivè, neque subiectivè, neque formaliter, neque terminativè, vel obiectivè.	33
Quomodo intelligere nostrum possit dici actio Physica.	ibid.
Intelligentiæ.	
In Intelligentiis esse aliquid materialitatis, & potentialitatis.	26
Scientiam qua est de Intelligentiis poni debere distinctam ab ea, qua est de transcendentibus & ab ea qua est de Deo.	23
Cur Aristoteles scientiam qua est de intelligentiis contineret cum scientia qua est de transcendentibus, & decem Prædicationibus.	24
Intelligentias non esse mobiles Physicè probatur multis argumentis.	66
An Intelligentia sit vera forma, & natura cæli.	417
Cur necesse sit cælum moveri ab Intelligentiis.	416
An secundum Aristotelem necesse sit Intelligentias actu cognoscere infinita.	
554.557.770	
An sublati Intelligentiis tolleretur omnino Metaphysica & tunc Physica esset prima Philosophia.	56
Intervalum.	
Qui putaverint esse intervalum.	606
Quomodo venire possimus in cognitionem huius intervalli.	607
Sex proprietates intervalli.	ibid.
Soluntur rationes Aristotelis contra intervalum.	ibidem
Probatur locum esse intervalum.	608
Reijcitur hac opinio de intervallo.	ibid.

L Liber.

Liber quartus Meteororum ordine doctrina, locari debet post libros de Generatione & corruptione, non enim pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tres libros Meteororum poni debet.	93
Libri qui continent doctrinam animalium quo ordine scripti, editique fuerint ab Aristotele.	95
Libri de partibus animalium, ordine doctrina præcedunt libros de Anima.	96
Libri de Animalibus ordine doctrina præcedunt libros de Plantis.	97
Cur octo libri Physicorum inscribantur, de Physico auditu.	99.100
De libris Exotericis & Acromaticis diffinatio.	101
Liber, seu Dialogus Aristotelis de anima, ad Eudemum.	36.103.
Qui fuerint libri de Philosophia Aristotelis qui citantur à Cicerone & Eusebio.	104
Quam variis nominibus appellantur & citentur ab Aristotele libri octo Physicorum.	105
Illam inscriptionem octo librorum Physicorum, qua est (De Physico auditu) non esse Aristotelis.	104
Locus.	
Exponuntur quinque proprietates loci quæ sunt, continere, trahere, conservare locatum, dare unitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.	593
An immobilitas sit de essentia loci, an eius proprietas.	597
An locus sit immobilis per æquivalenciam, ut censent Scotista.	599
An sit immobilis propter distantiam eius à cælo & à centro.	600
Aristoteles 4. lib. Phys. non agit de omni loco cuiuslibet corporis, sed tantum de loco naturali & propriè de loco, qui per se & primò concipitur corporibus simplicibus seu elementis.	602.604
Non in omni loco exigenda est immobilitas,	

INDEX RERV.

*sed tantummodo in loco naturali & eo
qui est elementorum.* 604
An locus sit interuallum. 606
An locus sit superficies. 611
An motus localis fiat ad locum, an adubi.
613.

An locus sit in Categoria quantitatū. *ibid.*
*An locus terra, sit superficies aqua & aë-
ris, an potius centrum.* 614
De loco primi celi longa disputatio. 615

Logica.

*Logicam non esse scientiam, nec partem Phi-
losophia.* 59
*Ad Logicam pertinet tradere distinctionē
scientiarum.* 81

Lumen.

An lumen solis sit coeum soli. 771. 772
*An generetur & corrumpatur, ad absen-
tiam & presentiam solis.* 772
*An motus solis idē numero manēs, ex uno
in alium locum moueatur.* *ibid.*

M

Materia.

*Materia determinat formā, & forma vi-
cissim determinat materiam, sed longē
diuerso modo.* 451
*Decem & septem attributa materie pri-
ma ex variis locis Aristotelis collecta.*
277.

Varia diuisiones materia. 279
Varia materia prima vocabula. 280
*Necessitas materia ostenditur septem ratio-
nibus.* 281

*Non est eadem materia celi & rerum sub-
lunarium.* 296. & 299

*Materia est causa cur quodque sit corrupti-
bile.* 300

Quid sit materia. 303

Quinque descriptiones materie. 305. 306

Porphyrus pulchrē depingit materia. 307

*Pulchra comparatio inter Deum & mate-
riam primam.* 308

*Redarguitur insania eorum, qui dixerunt
Deum esse materiam primam.* *ibid.*
*Materiam primam per se existere, nec esse
actū in rebus propter formas.* 309

*Rationes eorum qui opinantur omnem ma-
teria existentiam a forma proficisci.* 311
Materiam non esse puram potentiam. 312
*Tres causa propter quas materia, omnis for-
ma spoliata & priuata nunquam esse
potest.* *ibidem*

*Quod in materia sit forma corporeitatis ei
coacta, opinio & argumēta quorundā.* 313
*Formam corporeitatis non esse in materia,
probat ex sententia Auerrois, Ari-
stotelis, & multis præterea rationibus.*
314. & 317

*Multa conuenientia, multa etiam differe-
tia inter genus & materiam primā.* 320

*Multa de triplici relatione materia & de
duplici eius potentia tractantur.* 332

Potentiam esse de essentia materia. 334. 336

Cur potentia dicatur materie essentialis. 337
*Probat multis argumentis materiam, ut
est materia, nihil posse agere.* 385

*Materia prima non habet potentiam ad for-
mas artificiales.* 406

Mathematica doctrina.

Quomodo conducat Physica ac Metaph. 39

*Mathematicas disciplinas expetendas esse
propter exercitium, Physicam verò &
Metaphysicam propter perfectionem ho-
minis.* *ibid.*

*Doctrinam Mathematicam non esse proprie
scientiam, nec in ea reperiri perfectum
genus demonstrationis.* 40. 119

Quid Plato senserit de Mathematicis. 40

*Doctrina Mathematica simpliciter certior,
secundum quid incertior quam Phys.* 53

*Mathematica doctrina non curat fidē vel
testimonium sensuum, sed sola demon-
strationum certitudine nititur.* *ibidem*

*Quarta sit præstantia demonstrationum
quibus*

INDEX RERVM.

quibus utuntur doctrina Mathematica. *ibid.*
 Doctrina Mathematica & secundum nos, & secundum naturam prior est quam Physica. 55
 An in Mathematicis consideretur ullum genus cause. 114. 115
 Quomodo Aristoteles dicat in Mathematicis considerari bonū & pulchrū. 116
 In Mathematicis usurpantur verba significantiā motum, materiam, & causam efficientem, sed improprie. 118
 In Mathematicis non sunt demonstrationes potissime. 119
 Cur mathematicae sint facillime ad discendum etiam pueris. 121
 An rationes Mathematicae procedant ex iis quae sunt notiora nobis & secundum naturam. 136
 Maximum & minimum.
 Quaestio de maximo & minimo. 584
 Quid sit maximum quod sit, & minimum quod sit, quid item maximum quod nō, & minimum quod non. 585
 Maximum & minimum, dupliciter dicuntur, positive vel negative. *ibid.*
 In omnibus rebus naturalibus est maximum & minimum. 587
 Elementa ex se, ac intrinsece nec maximum habent nec minimum. 589
 Medicina & Medicus.
 An scientia Medicina subalternatur Physica. 79
 De differentia inter Physicum & Medicum. *ibidem.*
 In perfecto Medico duos habitus esse oportet. *ibid.*
 Cur Medici eam partem doctrinae, quae plane Physica est sibi asciscunt, Medicina partem fecerant. 80
 Metaphysica.
 Tractat per se decem Prædicamenta & sub-

stantiam corruptibilem Metaphysica. 20. & 21
 Tres esse principes partes Metaphysica. 22
 Quomodo Metaphysica sit una scientia cū subiectum eius non videatur esse unum. *ibidem.*
 Quomodo Metaphysica tractet subiecta particularium scientiarum, ut ens mobile, quod est subiectum Physicae, &c. 29
 De præstantia Metaphysicae, sententia Platonis, & Procli. 42. & 43. 45
 De potestate eius supra alias scientias ex Themistio & Simplicio. 45
 An Metaphysica subalterneret sibi Physicam. 44. 46
 Metaphysica subalternari alias scientiis dixerunt nonnulli Peripatetici, & quomodo intelligendum sit. 29
 Metaphysica est omnium doctrinarum certissima ex parte obiecti quod tractat. 52
 Si tollerentur Intelligentia, maneret tamen Metaphysica distincta à Physica et Mathematica. 56. 57
 Metaphysicam esse primam & postremam omnium scientiarum. 54
 In Metaphysica non considerari quidditates univium rerum in particulari. 73. 76
 Ad Metaphysicā pertinet tradere distinctionem scientiarum. 81
 Si negentur ab aliquo principia Metaphysicae, cuius sit ea probare. 245
 Melissus.
 Ratio Melissi quae probat unitatem esse unum ens immobile, infinitum. 221
 Soluitur ratio Melissi. 249. 250
 Monstrum.
 Quid sit monstrum. 518
 Quot sint genera & quae cause monstrorum. 519
 In quibus rebus sint monstra. *ibid.*
 An crebrius contingant in plantis quam in animalibus. 520

INDEX RERVM.

- An monstra casu fiant.* 521
Motus.
Motus in rebus animatis perfectior est quā quies, ē contrario in elementis perfectior est quies quā motus. 73
Motus est quid magis Physicum quā quies. *ibidem.*
Triplex diuisio motus; una ratione spaij, sic alius est rectus, alius circularis: altera ratione terminorum ad quos sic alius fit sursum, alius deorsum; tertia ratione principiorum efficientium, & fit diuiditur in naturalem & violentum. 597
Tota successio, & inaequalitas, penes velocitatem & tarditatem motuum localium, quibus mouentur corpora simplicia prouenit ex medio & ex varia eius dispositione. 625
Mora & successio quae est in motu, non prouenit ex mouente. *ibidem.*
Causa mora & successionis quae est in motu, prouenit ex aliqua resistētia, quae vel est intra ipsum mobile, vel extrinsecus ei accidenti. 624. 626
Intrinseca resistētia in motu, duplex est. 625.
Motus per se ad nullam Categoriā pertinet, sed reductiue tantum, nimirum ad Categoriā eius, ad quod fit motus, refertur. 675. 677
An motus possit dici endelechia. 678
An motus sit actus, & qualis actus 676
Cur motus dicatur actus & non potentia. 680
An definitio motus tradita 3. Physic. sit uniuoca. 685
An ratio motus principalius reperiatur in motu celi, quā in aliis motibus. *ibid.*
An potentia sit magis de essentia motus quā actus. 684
An definitio motus conueniat mouenti sicut mobili. 686
Tres definitiones motus tradita ab Aristotele 3. Physicorum comparantur inter se. *ibidem.*
An motor sit de essentia motus. 687
An definitio motus conueniat discursui nostri intellectus. 688
An motui celi. 689
An motui violento & artificiali. 690
An generationi & corruptioni. *ibid.*
Sex proprietates motus quae ex definitione eius colliguntur. 691
De terminis motus tractantur decem quaestiones. 697
An motus ex nigro in album & motus ex nigro in viride, vel rubrum, differat specie, & hic disputatur an medij colores & inter se et ab extremis specie differant. 707
An ad unitatem numeralem motus necessaria sit unitas motoris. 710. 711
An si canis ex turri cadens in medio casu moriatur, motus eius tam viuētū, quā mortuū, à turri vsque ad terrā sit unus numero atque continuus. 712
Qua sint species motus proprie dicti. 718
Inter species motus quae sit nobilior et praestantior ceteris. 727
Quomodo in motu locali sit contrarietas. 725
An motus localis fiat primò ad locum, an ad ubi. *ibidem.*
An motus naturalis sit velocior in fine, quā in principio. 728
Cur motus naturalis sit velocior in fine varia opiniones. *ibidem* & 729
An crescente velocitate motus naturalis necesse sit pariter etiam crescere qualitatem motuum mobilis. 732. 734
De motu proiectorum; an fiat à virtute impressa proiectis, ab aëre longa diffusio. 735. 742
Cur nec valde parua nec valde magna corpora,

INDEX RERV.

pora longè proijci queant. 742
*An motus sit ens successivum & continu-
 um.* 743
Quæ sit causa continuationis motus. 744
*Quinque differentia inter partes motus se-
 cundum extensionem & secundum suc-
 cessionem.* 746
An continuitas sit de essentia motus. 747
*Si continuitas non est de essentia motus, quo
 pacto motus propriè dictus differat à mu-
 tatione.* ibidem.
*Quomodo incipiat & desinat esse motus
 & quacunq; motu producantur atque
 corrumpuntur.* 750. 752

Mundus.

*An Aristoteles putaverit se aternitatem
 mundi simpliciter & demonstrativè
 probasse.* 756
*An rationes quibus Aristoteles probavit
 aternitatem mundi, sint demonstrativa
 & necessaria.* 765
*Cur Deus antè non fecerit mundum quàm
 ponitur esse factus.* 768
*An mūdus sit perfectus & possit verè di-
 ci univèrsus.* 526
*Ex aternitate idea mundi non concluditur
 aternitas mundi.* 773
An mundus possit interire. 783. 784
*An ex eo quia non potest interire, liceat
 concludere eum nunquàm cœpisse.*
 ibidem.
*An mundus secundum Platonem sit corru-
 ptibilis.* 802

N

Natura & Naturale.

De variis significationibus natura. 403
Quot modis aliquid dicatur esse naturale.
 404
*Propter quam maximè causam dicatur a-
 liquid esse naturale.* 405
*Octo differentia inter res naturales, & in-
 ter artificiales.* ibid.

Explicatur definitio natura. 409
*An in aliquo natura sit principium gene-
 rationis eius ætium.* 427
*An sit principium alicuius in quo ipsa sit,
 corruptivum.* 428
*In quibus corporibus natura sit principiu
 ætium alterationis eorum.* 429
*An corpora mixta in anima habeant in se
 gradum aliquem vel rationem nature
 diversam ab ea quæ est in elemētis.* 430
*An in elemētis natura sit principium in-
 ternum effectivum motus localis quo ip-
 sa naturaliter moventur.* 431
An materia sit natura. 435
*An forma sit magni natura quàm mate-
 ria.* 436
*An in composito naturali præter duas na-
 turas quæ sunt materia & forma sit
 quæpiam tertia natura ipsius totius cō-
 positi, ab illis duabus naturis re distin-
 cta.* 437

Non ens.

*Tres significationes, non entis, apud Plato-
 nem.* 253
*Res corruptibiles rectè dici à Platone non
 entia.* 254. 255
*Non ens esse causam multitudinis, & di-
 versitatis rerum.* 255

Notum.

*Quid sit apud Aristotē, notius vel prius
 natura, vel ratione vel simpliciter, &
 quid notius nobis & secundum nos.* 128
*Regula discernendi nota secundum natu-
 ram & huius quæ sunt nota secundum nos.
 ibid.*
*In Physicis multa reperiri eadem nota se-
 cundum nos & secundum naturam.* 133
*Cur via procedendi ab illis quæ sunt nobis
 nota, ad ea quæ sunt secundum natu-
 ram, nobis tamen ignota, dicatur esse
 naturalis vel innata nobis à natura.*
 140 15

INDEX RERVM.

Numerus.

Multa de mysteriis numerorum ex doctrina Pythagoreorum, praesertim de septenarij & quinarij praesentia. 226
Refellitur opinio Pythag. de numeris. 265
Putare in numeris esse magna quadam mysteria & in his perscrutandis subtiliter versari, sicut in sacris literis laudandum est sic in Philosop. fuisse ac ridiculum. ib.

Ochamus.

Ochamus tribus argumentis probat singulare esse nobis primum cognitum. 167
Ochamus, vult substantiam produci immediate à substantia et non per accidentia. 469
Nihil putat esse fortuitum vel casuale. in rebus purè naturalibus. 505
Tollit contingentiā è rebus naturalibus. 523
Refellitur Ochamus. 528
Ochamus negat distinctionem realem inter quantitatem & substantiam. 540
Opinio Ochami de auro. 666
Aurum, puncta, lineae, superficies neque esse entia realia, neque positiua, neque inter se realiter distincta. 546

Olympici ludi.

Quis primus eorum auctor. 193
Quando incepti. ibidem.
Quo tempore anni celebrari soliti fuerint. 195
Cur fuerint quinquennales. 194
De variis eorum generibus. 196
De praemiis eorum qui in his ludis vincebant. 194
Ludos Olympicos fuisse antiquiorē Olympiadibus. 193

Olympiades.

Vnde sumptum nomen Olympiadum. ib.
Postiores fuisse ludis Olympicis. ibidem.
Quis eorum auctor. ibidem.
Quot annis caperint post excidium Troiae. 195
Quot annis ante Romam conditam. 195
Quo regnante apud Hebraeos. 197

Cur ascita in Chronographiam. 193
Quanta sit eius supputationis quae sit per Olympiades certitudo & praesentia. 198
Ex quo mense incipiat annus Olympicus. 194-195

Ordo.

Duplex ordo doctrinae; unus necessitatis, alter ob molius. 145
Cur ordine doctrina magis vniuersalia prius tractanda sint, quam minus vniuersalia. 144
Quando doctrina ordo possit ut minus vniuersalia praeponantur magis vniuersalibus. 145-146

P

Parmenides.

Ratio Parmenidis quae probabat omnia esse unum ens immobile. 220
Soluitur ratio Parmenidis, & auis caluerit Logicam. 251, 252
Locus Parmenidis ex Platone. 257
Quid intellexeris per illud unum ens, cum fecit ipsum finitum. 258
Rerum sensibilem, quae vocat fallaces fecit duo principia. 257
Quo tempore floruit. 207

Pherecydes Scyrius.

Magister Pythagora, equalis Thalotus Phrygizis, regnante Cyro Persarum Rege, primus Philosophorum docuit, animos nostros esse immortales. 200. & 205

Philosophia & Philosophus.

Variæ descriptiones Philosophiae. 2
Tripartita diuisio Philosophiae secundum Platonem & Stoicos. 4
Bipartita diuisio Philosophiae secundum Aristotem. 5
Bonam esse diuisionem Philosophiae in Practicam & Speculatiuam probatur septem rationibus. 7
Diuisio Philosophiae in Ionicam, et Italicam. 187
Philosophiam prius floruisse apud Barbaros quam apud Graecos. 191

Physica.

INDEX RERVM.

Physica & Physicus.

- Quas res Physicus non potest cognoscere de anima rationali.* 31
Qua tractare debet Physicus de anima rationali. 34
Physicus in quibusdam rebus tractandi vitur abstractione Mathematica. 39
Opinio quorundam dicentium Physicam subalternari Metaphysicam. 44
Probatnr septem rationibus Physicam non subalternari Metaphysicam. 46
Physica nobilior est doctrinis Mathematicis. 52
Physica & secundum naturam & secundum nos est posterior Mathematicis disciplinis. 55
Sublati Intelligentiæ Physica per se non esset prima Philosophia, nisi forte per accidens. 56
Subiectum Physica esse corpus mobile seu naturale. 70
An Physica Aristotelis sit scientia. 75
Laus doctrina Physica Aristotelis. ibidem
Septem esse principales partes Physica. 90
Nō potest Physicus demonstrare motum esse, vel corpus mobile esse. 64
Sex differentia inter Physicum & Astrologum in tractatione rerū celestium. 78
Differentia inter Physicum & Medicum. 79
An Physicus cōsideret omnia genera causarum. 111. 112
An consideret primam formam & ultimum finem. ibidem
Cur Physicum scribat Averroës agere de prima materia, & primo motore, Metaphysicum autem de prima forma & ultimo fine. ibidem
An sit Physici demonstrare res naturales esse compositas, vel habere causas. 127
De multiplici utilitate ac voluptate qua ex studio Physica percipitur. 68

Plato.

- An Plato sensit mundum esse incorruptibilem.* 802
An putaverit mundum vel cælum esse Deum. 804. 805
An Plato sensit mundum esse æternum, an de nouo factum. 807
Quid Plato senserit de Mathematicis. 40
Sententia Platonis de præstantia Metaphysica. 42
Plato tripliciter sumit non ens. 253
Cur res corruptibiles vocet non entia. 254
Cur dicat nō ens esse causam multitudinis, & distinctionis rerum. 255
Plato reprehenditur ab Alexandro, & defenditur à Simplicio. 254
Quo maxime argumento persuaserit sibi D. Augustinus Platonem legisse sacras literas. 253
Cur Author huius operis nō exposuerit sententiam Platonis de principis. 272
De atate Platonis errore Eusebij & D. Augustini ab ipsomet D. Augustino recognitis. 209. 210
Quando natus, mortuus, peregrinatus ibid.
De tempore quo vixerunt successores eius. ibidem.
Platonis tempore Roma est capta à Gallis. 211.
Qui eo tempore apud varias gentes illustres fuerint. ibid.
Opinio Platonis de antiquitate & transmigratione animarum refellitur. 400
Platonē in multis in rebus errasse. 785. 786
An sensit cælum esse compositum ex elementis. 792. 793. 796

Plotinus.

- Quando floruerit.* 11
Quos discipulos habuerit. ibidem
Qua scripta reliquerit. ibidem
Quantum nomen & auctoritatem habuerit. ibidem

INDEX RERVM.

Plutarchus.	
<i>Mira scribit contra Stoicos.</i>	243
<i>Quod solus Dem sit verè ens, cetera autem minime præclara doctrina Plutarchi.</i>	255
Porphyrius.	
<i>Detestatio eius.</i>	216
<i>Tempus eius.</i>	ibidem
<i>Longitudo vitæ.</i>	ibidem
<i>Pulcherrima descriptio materia quam tradidit Porphyrius.</i>	307
Potentia.	
<i>De duplici potentia materia multa disputantur.</i>	332.333
<i>Potentiam esse de essentia materia.</i>	334
<i>Potentiam non esse de essentia materia.</i>	336
<i>Cur potentia dicatur essentialis materia.</i>	337
<i>Quid sit educi à potentia materia.</i>	338
<i>Cur potentia non ponatur principium generationis sicut priuatio.</i>	341
<i>Qualis sit potentia passiva Physica & potentia contradictionis.</i>	474
Præcticum & praxis.	
<i>Quid sit scientia Præctica.</i>	5
<i>Præcticum & speculatiuum sunt differentia essentielles scientia, sed non adæquate.</i>	8.9
<i>Quomodo eadem scientia possit dici præctica & speculativa.</i>	9
<i>Præcticum & speculatiuum secundum rem diuidunt scientiam, non autem Intellectum aut obiectum.</i>	8
<i>An præcticum & speculatiuum sumantur ex obiecto, an ex fine.</i>	10
<i>Præctici scientia secundum nos priores fuerunt speculatiui, posteriores autem secundum naturam.</i>	11
<i>Quid sit praxis.</i>	5
Primum cognitum.	
<i>Explicatur titulus questionis de primo cognito.</i>	153
<i>Scotiste nouè argumentum probat primum cognitum esse speciem specialissimam.</i>	155.156
<i>Thomiste probant ens, esse primum cognitum, quatuor rationibus.</i>	160.161

Nominales probant singulare esse primum cognitum sexdecim argumentis.		168
Peripatetica doctrina de primo cognito traditur.		172. & 173
Priuatio.		
<i>Octo attributa priuationis.</i>		279
<i>De varietate priuationum.</i>		339
<i>An à priuatione ad habitum sit possibilis regressus.</i>		ibidem
<i>Cur priuatio dicatur principium per accidens.</i>		340
<i>An sit ens reale.</i>		ibidem
<i>An nomen principij, dicatur equaliter de priuatione & alio.</i>		341
<i>Vnde petatur unitas, distinctio, definitio, & cognitio priuationum.</i>		ibidem
Proclus.		
<i>Senectia Procli de præstantia Metaphysica, eiusque supra alias scientias potestate.</i>		43
<i>Quid sensu Proclus de quant. Mathem.</i>		54
<i>Probat nec calum, nec uniuersum, per se esse incorruptibilia.</i>		784
Punctum.		
<i>An punctum sit ens reale.</i>		542
<i>An sit ens positium.</i>		544
<i>An realiter differat à linea.</i>		ibid.
<i>Quomodo habeat positionem in continuo.</i>		ibid.
<i>Quomodo punctum sit in linea.</i>		545
<i>In quo sit tanquam in subiecto.</i>		549
<i>An possit per potentiam Dei separari à linea.</i>		ibid.
<i>An puncta sint ubique in linea, necne.</i>		563. 568
Pythagoras & Pythagorici.		
<i>Opinio Pythag. de Numeris, quod sint principia omnium diligenter exponitur.</i>		226
<i>Sententia Pythagorcorum de præstantia unitatis & numeri septenarij.</i>		ibid.
<i>Decreta Pythagora.</i>		228
<i>In quo genere causæ Pythagorici faciunt numeros causas omnium rerum.</i>		227
<i>Hæresis Manichæorum, secundum aliquos, flu-</i>		

INDEX RERVM.

ait ex doctrina Pythagoreorum. 225
 Doctrina Pythagoreorum de mysteriis nu-
 merorum refellitur. 265
 De aetate Pythagoræ. 201
 Quando venerit in Italiam. 202
 An Rex Numa fuerit eius auditor. ibid.
 Erratum Diodori Siculi & Plinij de aetate
 Pythagoræ. 203
 Quando petierit Egyptum. 201
 Qui eius tempore floruerint, quidve memo-
 rabile in mundo tunc gestum sit. 203

Q

Quadratura circuli.
 Multa sunt de quadrat. circuli apud Sim-
 plicium scitu digna. 1. Phy. super tex. 11. 579
 Opinio & argumenta eorum qui negant qua-
 draturam circuli esse possibilem. 578
 Opinio Zimara aientis quadraturam circu-
 li Mathematicè esse possibilem, non au-
 tem Physicè refellitur. 579. 580
 Probatur multis argumentis quadraturam
 circuli esse possibilem & scibilem. 581
 Quidam putarunt quadraturam circuli iam
 fuisse à multis inuentam & demonstra-
 tam, & qui fuerint isti. 579

Quantitas.

Duplex consideratio quantitatis vel per se,
 vel in ordine ad substantiam, aut simplici-
 ter, aut ut est substantia Physica. 19. 20
 Quantitas partim est prior substantia, par-
 tim est posterior. 20
 Quantitatem Mathematicam putat Proclus
 non abstrahi à rebus naturalibus sed esse
 insitæ animæ eius rationes. 54
 Quantitas cæli & rerum sublunariarum Ma-
 thematicè sumpta, sunt unius rationis &
 speciei, Physicè autem, minime. 302
 De quantitate interminata, quod imme-
 diatè sit in materia prima, eique coæta per
 se ingenerabilis & incorruptibilis, &
 alia plurima disputantur. 322
 An quantitas sit principium individua-
 tionis rerum naturalium. 365

Quantitatem re distingui a substantia, pro-
 batur tredecim argumentis. 537
 Ochamus negat quantitatem re distingui à
 substantia, cuius opinio Theologicè nullo
 modo defendi potest. 542
 An illæ duæ species quantitatis, linea, &
 superficies sint entia realia positiua inter
 se realiter distincta. ibid.
 Quantitas quintuplex vel sextuplex. 64

Quiditas.

An materia sit pars quiditatis. 359
 An forma sit tota quiditas rei natur. 558
 Quod sit discrimen inter substantiam &
 quiditatem. 364
 An quiditates rerum creaturarum habeant
 causam efficientem. 383
 An quiditates sint æternæ. ibid.
 An quiditas rerum naturalium contineat a-
 lias causas quàm materiâ & formam. 372
 An quiditates rerum in particulari con-
 siderentur à Metaphysico. 76

S

Sapiens & Sapientia.

Qui dicebantur olim Sapientes. 1
 Qualis esse debeat Sapiens secundum Plato-
 nicos, Aristotelem & Stoicos. 3
 Triplex munus Sapientis. 5
 Cur sapientibus non sint constituta premia
 sicut athletis. 2. 3
 Variæ descriptiones Sapientie. 2
 De præstantia Sapientie. ibid.
 Sapientia, prima Philosophia, & Metaphy.
 esse tria nomina eiusdem doctrinæ. 2. 3.

Scientia.

Necessariam esse Scientiam, aliquam uni-
 versalem qua agat de transcendentibus
 & decem prædicamentis. 23
 Scientiâ de transcendentibus, distinctâ esse
 debere à scientiâ qua est de intelligentiis,
 & hanc ab ea qua est de Deo. ibidem.
 Probabiliter poni potest esse quinque scien-
 tias speculatiuas. 25. 26.
 Cur Arist. doctrinâ transcendentium & In-

INDEX RERVM.

telligentiarū ad unā scientiā reduxit. 24
Vnam esse scientiam omnium rerum quidā opinantur. 26
Probatnr nō esse unā sciētia omnium rerū. ib.
An sciētia ratio dicatur uniuocē de omnibus scientiis. 38
Scientia ratione subiecti dicitur uniuocē de omnibus scientiis, ratione autem obiecti vel modi demonstrandi, nequaquam. 38.39
Scientia propriē loquendo non est substantia, sed accidentium. 38.39
Scientia, uniuocē & equaliter dicitur de Metaphy. & Physica simpliciter loquēdo, secundū quid autem, nequaquam. 41
Duplex certitudo in scientiis attendi potest, una ex parte obiecti & rerum quæ trahantur, altera ex parte mediæ, & modi procedendi, atque demonstrandi. 52
Quomodo possit esse scientia de rebus cōtingentibus & corruptibilibus. 74
Cuius sit tradere distinctionē scientiarū. 81
Scientiam nostram non esse reminiscentiā, ut falsō existimauit Plato. 132
Scotus & Scotistæ.
Aut visionem Dei beatificam quæ est in beatis mensurari auro. 650
Opinio eius de ratione aui. 662
Superi æuitermū esse mēsurā inferiōrū. 665
Septem genera rerum mensurari auro. 662
Scotista faciunt locum immobilem per æquivalentiam. 599
Quidam eorum putant subiectum doctrina Mathematica esse substantiam corpoream, & Deum atque Intelligētiā non esse partes subiecti Metaphysica secundū proprietates ipsius peculiares, sed tantū secundū proprietates communes entis, sed in utroque refelluntur, 16
Opinio Scotistarum de subiecto Phy. 65
Opinio Scoti de Hæccitate quam facit principium individuationis. 367
Scotus secundū Arist. qui sensit Deū age-

re ex necessitate natura, opinatur non posse defendi contingentiam rerum. 523
Refellitur hæc opinio. 529
Causam contingentia rerū facit Deū, quatenus libere in creaturis omnia agit. 531
Opinio Scotistarū actionē subiectiue esse in agere probatur septem argumentis. 693
Refellitur hæc opinio Scotistarum. 696
Seçta.
Duplex Philosophia princeps secta, Ionica, & Italica, cui a multis subiungitur Eleatica, quæ ab aliis sit tertia secta. 187.178
De in qui præcipui fuerunt in Philosophia Ionica & Italica. 189.190
Post Platōnē quadruplex extitit secta; Academica, Peripatetica, Stoica, & Epicurea, & qui in his excelluerint. 189
An Academica secta fuerit duplex tantū, veteris & noui: an triplex, veteris, noui, & media. ibid.
De variis appellatiuibus sectarum. 192
Qui fuerint Eleatici Philosophi. 191
Quanta fuerit inter sectas Philosophorum de præcipuis Philosophiæ questionibus dissensio. 239
Sensus.
Nulla potentia sensus non reflectitur in seipsam. 174
Sensus nihil cognoscit quod non sit actus in rebus. 183.184
Quomodo Aristoteles dicat, sensum esse ipsius uniuersali. 183
Sensus est agens respectu sensationis, sed non datur sensus agens respectu vel obiecti, vel specierum sensibilium. 182
Quanta sit fides habenda sensibus. 53.525
Simplicius.
Sententia eius de libertate & necessitate Intelligentiarum in agendo. 761
Contentis in opinionibus veterum Philosophorum nullā esse falsitatem nullāque repugnantiam, sed multis argumentis refellitur.

INDEX RERV.M.

fellitur. 238
 Admittit dimensiones interminatas. 326
 Quando fuerit, & floruerit. 216
 Negat definitionem naturæ convenire anima, sed refellitur. 422
 Et multa & præclara scribis simplicius de quadratura circuli. 579.583
 Singulare.
 Singulare esse primum cognitum probant nominales sexdecim argumētis. 166.167
 Singulare distinctè cognosci ab intellectu nostro demonstratur septē argumētis. 171
 An verum sit, singulare indirectè cognosci ab intellectu nostro. 174.175
 Rationes eorum qui censent, singulare nec primò, nec distinctè cognosci à nostro intellectu. 177
 An antecedens inductionis continens singularia, cognoscantur ab intellectu, an à sensu. 172.173
 Socrates.
 Primus philosophiam morālē excolere & de rebus practiciis disputare cepit, cum priores Philosophi in rebus duntaxat speculatiui fuissent occupati. 13
 Tēpore Socratis cepit studium rerū moraliū & desit studiu rerū naturalium. 13.13
 An Socrates attigerit etatē Parmenidis. 207
 Quo tempore natus & mortuus. 208
 Qui apud varias gentes præsertim apud Hebræos eo tempore floruerint. 209
 Speculatiuum.
 Quid sit scientia speculatiua & quid speculatio. 5
 Tribus modis aliquam scientiam posse dici speculatiuam. 6
 Speculatiua scientia prior, certior, & nobilior est quàm practica. 11
 Scientia non dicitur uniuersè de speculatiua & practica, sed principalius de illa quàm de hac. ibidem.
 Diuisio scientia speculatiua in Metaphysi-

cam, Physi & doctrinas Mathematicas probatur variis rationibus. 15
 Quomodo Auerr. negauerit in 1. Metaphy. esse quartam scientiam speculatiuam. 25
 Probabiliter defendi esse quinque scientias speculatiuas. 25.26
 Non distingui scientias speculatiuas per distinctionem abstractionū à materia. 27
 Scientiam speculatiuam principalius dici de Metaphysica. 39
 Vnaquæque scientia speculatiua habet proprium & peculiarem sibi modum procedendi & demonstrandi. 28
 Subalternatio.
 Quæ requirantur ad subalternationē scientiarum. 49
 Quomodo intelligendum sit, scientiam subalternantē demonstrare propter quid, subalternatā verò quod sit dūtaxat. 46.47
 Aliud est unam scientiam subiici alteri scientia, & aliud ei subalternari. 48
 Quot modis contingat subiici unam scientiam alteri, & quis modus subiectionis efficiat veram subalternationem. 49
 Subiectum.
 An subiectum sit causa efficiens sua propria passionis. 474
 Nulla scientia probat subiectum esse. 64
 Duo sunt in subiecto cuiuslibet scientia veluti materia & forma, hoc est, res considerata, & modus considerandi. 26
 Opinio D. Tho. de subiecto Phy. quod sit ens mobile, probatur, & à quibusdam refellitur. 60
 Opinio Scotistarum, substantiam naturalem esse subiectum Physicæ. 65
 Aliæ duæ opiniones de subiecto Physicæ refelluntur. 66.67
 Probatur subiectum Physicæ esse corpus mobile seu naturale. 70
 Substantia.
 Quomodo intelligendū sit omnia accidentia

INDEX RERVM.

esse in 1. substantia & ab ea pendere. 328
 An prima substantia sit prior omnibus ac-
 cidentibus. 329
 Substantia immediate agit, & producit
 substantiam, secundum Scotum, Durā-
 dum, & Ochamum. 469
 Probatur nullam substantiam posse imme-
 diate quicquam agere. 470
 Cur substantia non possit agere immédia-
 te. 473-474

T

Tempus.

An tempus sit ens reale. 629
 Quo argumento probent quidam tempus
 non esse ens reale. 630
 Soluitur hoc argumentum. ibid.
 Probatur quinque argumentis tempus esse
 ens reale. ibid.
 Opinio & argumenta eorum qui censent
 tempus re distinguere à motu. 631
 Refellitur hac opinio & solvuntur eius
 rationes. ibid.
 An tempus sit numerus motus actiue, an
 passiue. 633
 An in definitione temporis addendū fue-
 rit ipsum esse, numerum motus & quie-
 tis. 934
 Quomodo tempus per accidens mensuret
 quietem. 635
 An esse rerum corruptibilium mēsuretur
 tempore. 635
 An ratio temporis pōdeat ex anima. 636
 An tēpus in solo motu cæli insit, an potius
 in quouis motu. 637
 Motus aliter mensuratur à tempore, aliter
 à magnitudine super quam fit. 639
 An sit unum tempus, an multa. 638
 An sit unum & idem nunc in toto tem-
 pore. 640
 An pro mensura motus localis quò moue-
 tur Angelus, sit ponendū tēpus quoddā
 continuum differens à nostro tēpore. 668
 Tertia disputatio de tempore discreto quod

inducunt Thomista.

670

Terra.

Nullus Philosophorū fecit solā terrā prin-
 cipium omnium: cōiunctā cum aliis elemen-
 tis, fecit Parmenides et Empedocles. 223
 An locus naturalis terræ sit superficies a-
 que & aeris, an potius sit cœtrum. 614
 Thales.

Princeps Ionica Philosophia unus de septē
 Sapientibus, dixit principium omnium esse
 aquam, vel nihil scripsit, vel tantum A-
 strologiam nauticam. 221
 Quo tempore vixerit Thales. 199
 Qui fuerint eius in disciplina successores. 200

Qui eodem tēpore apud varias gentes pra-
 sertim autē apud Hebræos floruerint. 200
 Quando euenerit mirabilis illa solis eclipsis
 quam pradixit Thales. 199
 Insigne, mendum in Eusebii Chronico de
 Thaleis ætate. 200

Themistius.

Pulchrā sententia Themistij de dignitate
 Metaphysica eiusque supra alias scientias
 potestate. 45-46
 Themistius in oratione quam habuit ad
 Valentiem Imperatorem, ostendit, plus
 quàm trecentas apud Philosophos fuisse
 de Deo opiniones. 241
 Quando floruerit Themistius. 216
 Themistius putauit monstra casu fieri 521
 Luculenter docet, quantitatem Mathem.
 abstractam esse, ab omni penitus substan-
 tia. 576
 Dixit primum cælum esse in loco propter
 superficiem conuexam Saturni. 616

D. Thomas & Thomista.

Negat D. Thomas infinitum actū posse fi-
 ri à Deo. 559
 Censet quāt. Mathem. ratione abstractam
 esse à substantia sensibili, sed non ab om-
 ni subst. 574
 Loci immobilitatem sumit ex distātia eius

INDEX RERVM.

à cœlo, & à centro. 600
Videtur sēſſe Phy. ſubalternari Met. 46
Opinio D. Thomæ de ſubiecto Phyſica. 61
*D. Thomas opinatur quodlibet animal ſim-
 pliciter eſſe nobilius cœlo, ſecūdum quid
 autem ignobilius.* 89
*Opinio D. Thomæ, quod anima perfectiorū
 animalium ſint indiuiſibiles.* 350
*Opinio eius, quod principium indiuiſua-
 tionis ſit materia ſignata.* 369
*Opinio eius quod exiſtētia in omnibus crea-
 turis realiter diſtinguatur ab eſſētia.* 376
*Cenſet. reſpectu cœli poſſe aliqua in rebus
 naturalibus caſu euenire; licet alibi vi-
 deatur contrarium ſentire.* 502. 505
*Quam putet eſſe cauſſam contingentia re-
 rum.* 617
*ſit primum cœlū eſſe in loco ratione ſua-
 rum partium integralium.* 531
*Cenſet viſionem Dei beatificam, quæ eſt in
 ſanctis meſurari æternitate participa-
 ta.* 650
*Cuius rei ſit meſura æuum, ſecundum D.
 Thom.* 660
*Eſſe unum æuum omnium, æuiter norum, &
 in quo ſit tanquam ſubiecto.* 663
*Meſuram operationum immanentium
 Angelī eſſe tempus diſcretum.* 668
*Motum localem Angelī meſurari tem-
 pore quodā cōtinuo diuerſo à noſtro.* 669
 Transcendentia.
*Transcendētia non rectē dicūtur abſtracta
 ſecūdū rem & rationem à materia, ſive
 per eſſentiam ſive per indifferentiam.* 20
*Cur transcendentia non debeant poni in
 definitionibus.* 64
*Transcendentia, non ſignificant rem diuer-
 ſam, ab illa, de quibus dicuntur.* 379

V

Vacuum.

*Antiqui Philoſophi putabāt vacuum eſſe
 neceſſarium efficiendo motū locali.* 621
Quinque præclara, firmæque fundamenta

*contra illud, quod in vacuo, ſi eſſet, fieret
 motus localis in tempore.* 622
Vacui ad plenum nulla eſt proportio. 623
*Exponitur demonſtr. Ariſt. quæ probat in
 vacuo non poſſe fieri motum localem in
 tempore.* ibid.
*Qui, & quibus argumentis probauerint,
 motum localem in vacuo poſſe fieri in
 tempore.* 624
*Probat multis rationibus in vacuo poſſe
 fieri motum localem in tempore.* ibid.
*Tres cauſſæ propter quas natura reſugit va-
 cuum.* 626

Vmbra.

An vmbra ſit tantum priuatio luminis.
 771.
*An omne corpus opacum, quod eſt in luce,
 efficiat vmbra.* ibidem.

Vniuerſale.

*uomodo vniuerſale ſit prius & poſterior
 ſuis ſingularibus.* 129
*Vniuerſaliora minùs vniuerſalibus notio-
 ra ſunt tam ſecundum nos quàm ſecun-
 dum naturam.* 134
*Quæ cauſſa ſit, cur magis vniuerſalia ſint
 nobis notiora.* 146
*Non ſemper minùs vniuerſale eſt nobis no-
 tius.* ibid.
*Quomodo accipiat vniuerſale, cū dicitur,
 magis vniuerſale eſſe notius nob.* ibid.
*Quo pacto intelligendum ſit quod Ariſto-
 teles ait primo lib. Metaph. cap. 2. & 1.
 lib. Poſt. tex. 5. maxime vniuerſalia eſſe
 cognitū difficilima.* 148
*Duplex eegnitio diſtincta, maxime vni-
 verſalium.* 149
*Quomodo intelligendum ſit quod ait A-
 riſt. vniuerſale eſſe prius, & notius ſe-
 cundū rationem, quā ſingulare.* 151. 152.

Voluntas.

Voluntas non eſt potentia Phyſica. 32. 33
*Operatio voluntatis quæ eſt velle non eſt
 Phyſica.* ibidem.

INDEX RERVVM.

<i>Operatio voluntatū, hoc est, volitio ultimi finis simpliciter, non est praxis, nec potest errare.</i>	6	<i>Diluuntur rationes Xenophanæ.</i>	248
<i>Quomodo voluntas licet moueatur à Deo nihilominus tamen est libera.</i>	466	<i>Xenophanes per illud suum vñ ens significauit cælū quod vocabat Deū.</i>	257.259
<i>Quadruplex discrimen, inter voluntatem nostram & agens naturale.</i>	531	<i>Quando floruit Xenophanes.</i>	207
<i>Triplex modus operādi nostra volūt.</i>	466	Z.	
<i>Voluntatem nostram per se non subiaccere cælo probatur.</i>	504	Zeno.	
X.		<i>Zeno vir mira subtilitatis.</i>	218.219
Xenophanes.		<i>Eius scripta vt refelleret Carneades ante sumpsit elleborum.</i>	ibidem.
<i>Demonstratio Xenophanis qua probat omnia esse vñ ens, aternū, immobile.</i>	220	<i>Quando floruit.</i>	ibidem.
		<i>Æqualis fuit Epicuri.</i>	ibidem.
		<i>Quos habuit insignes viros disciplina sua studiosos & sectatores.</i>	ibidem.

Extrait du priuilege du Roy.

PAr grace & priuilege du Roy, il est permis à Thomas Brumen & Michel Sonnius Marchans & Libraires Iurez en l'vniuersité de Paris, de faire imprimer vne ou plusieurs fois, vn liure intitulé *Benedicti Pererij Societatis Iesu, de Communibus omnium rerum naturalium principiis & affectionibus libri quindecim*, & fait deffenses ledict Sci-
gnour à tous autres Libraires & imprimeurs, de ne faire imprimer, vendre ny distribuer en ses pays, terres & seigneuries, autres que ceux que lesdicts supplians ont fait imprimer, iusqu'au temps & terme de huit ans, finis & accomplis, sur peine de confiscation desdicts liures, & d'amande arbitraire. Côme plus à plain est contenu par lettres patentes sur ce Données à Paris le dernier iour de Ianuier, l'an mil cinq cens soixante & dixneuf, & de nostre Regne le cinquiesme.

Ainsi signé par le Roy en son Conseil.

Grignon.

